

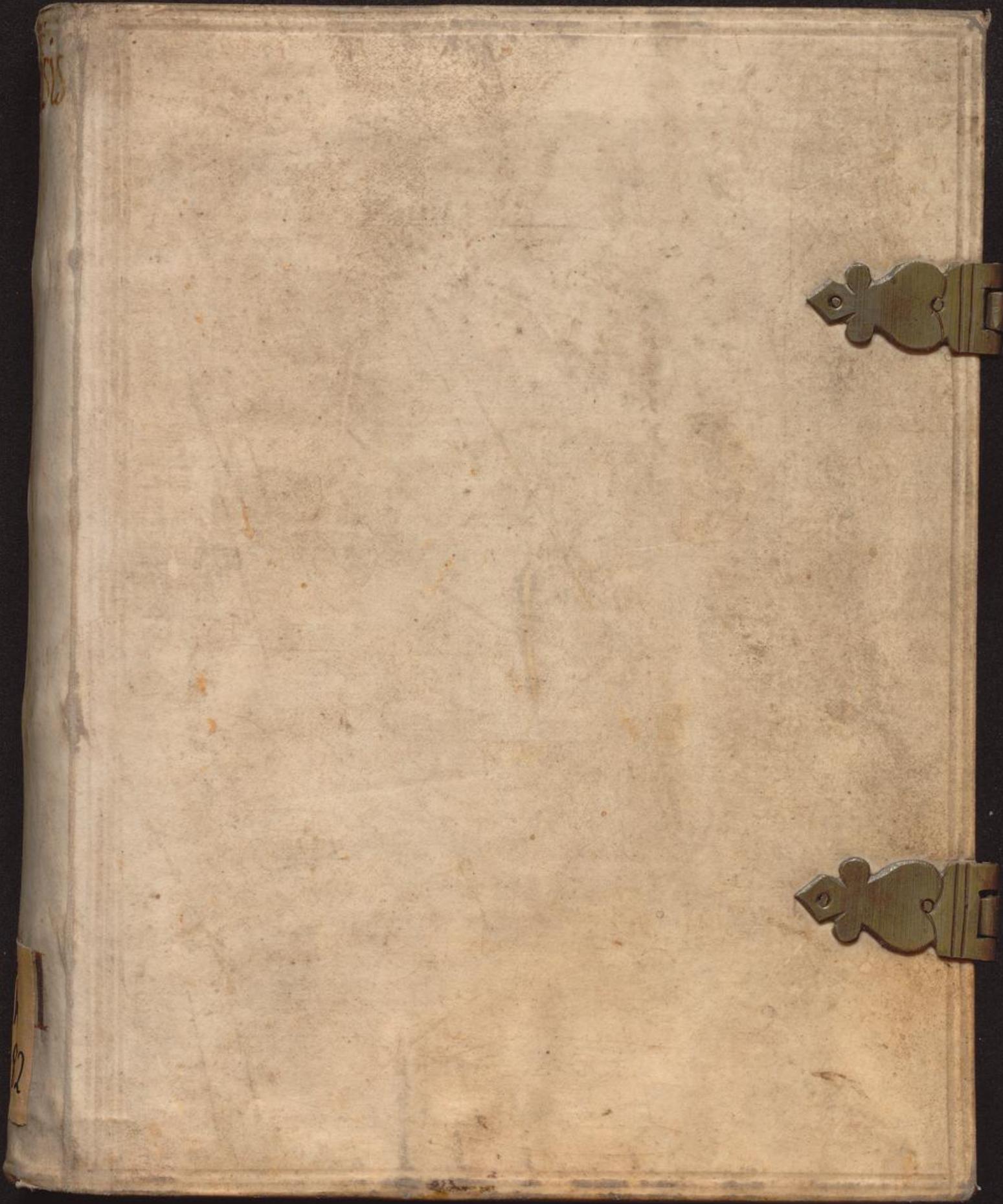
UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Andreæ Vallensis Vvlgo Del Vavlx Andanensis, I. V. D. Et
In Alma Academia Lovaniensi SS. Canonum Professoris
Ordinarii, Paratitla Ivris Canonici Sive Decretalivm D.
Gregorii Papæ IX. Svmmaria Ac ...**

Delvaux, André

Coloniæ Agrippinæ, 1686

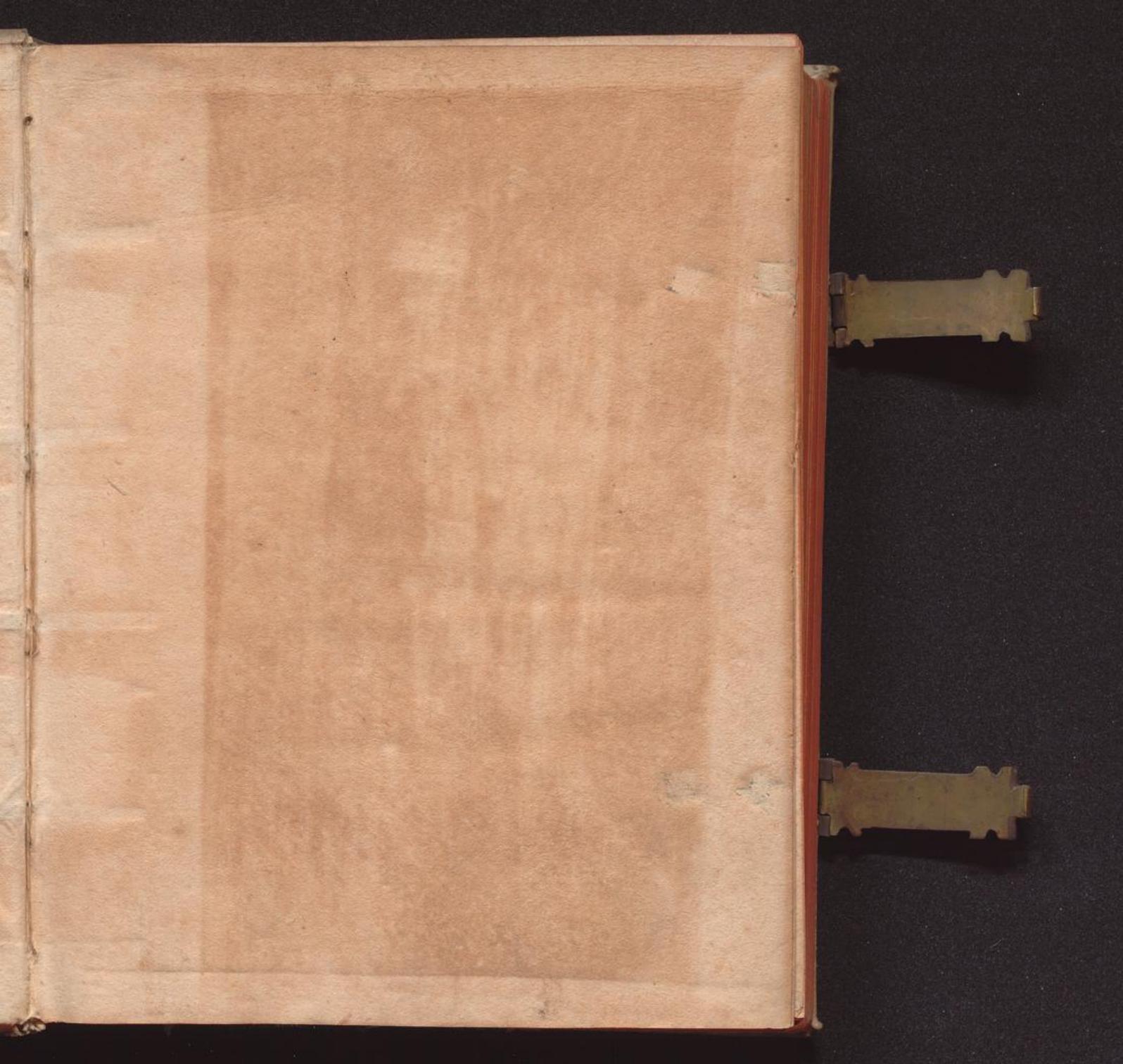
[urn:nbn:de:hbz:466:1-62177](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62177)

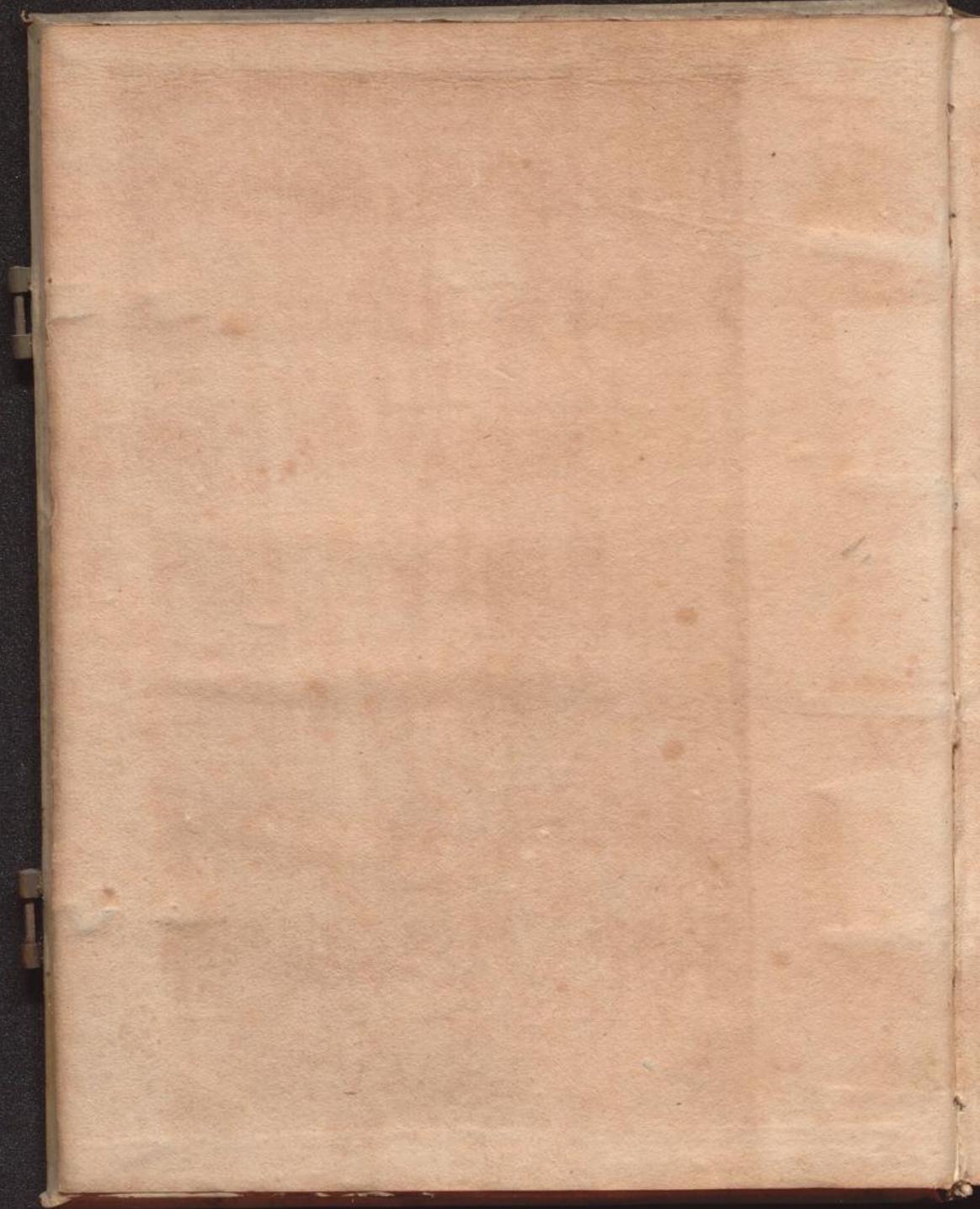

M III

7 Th. 4782.

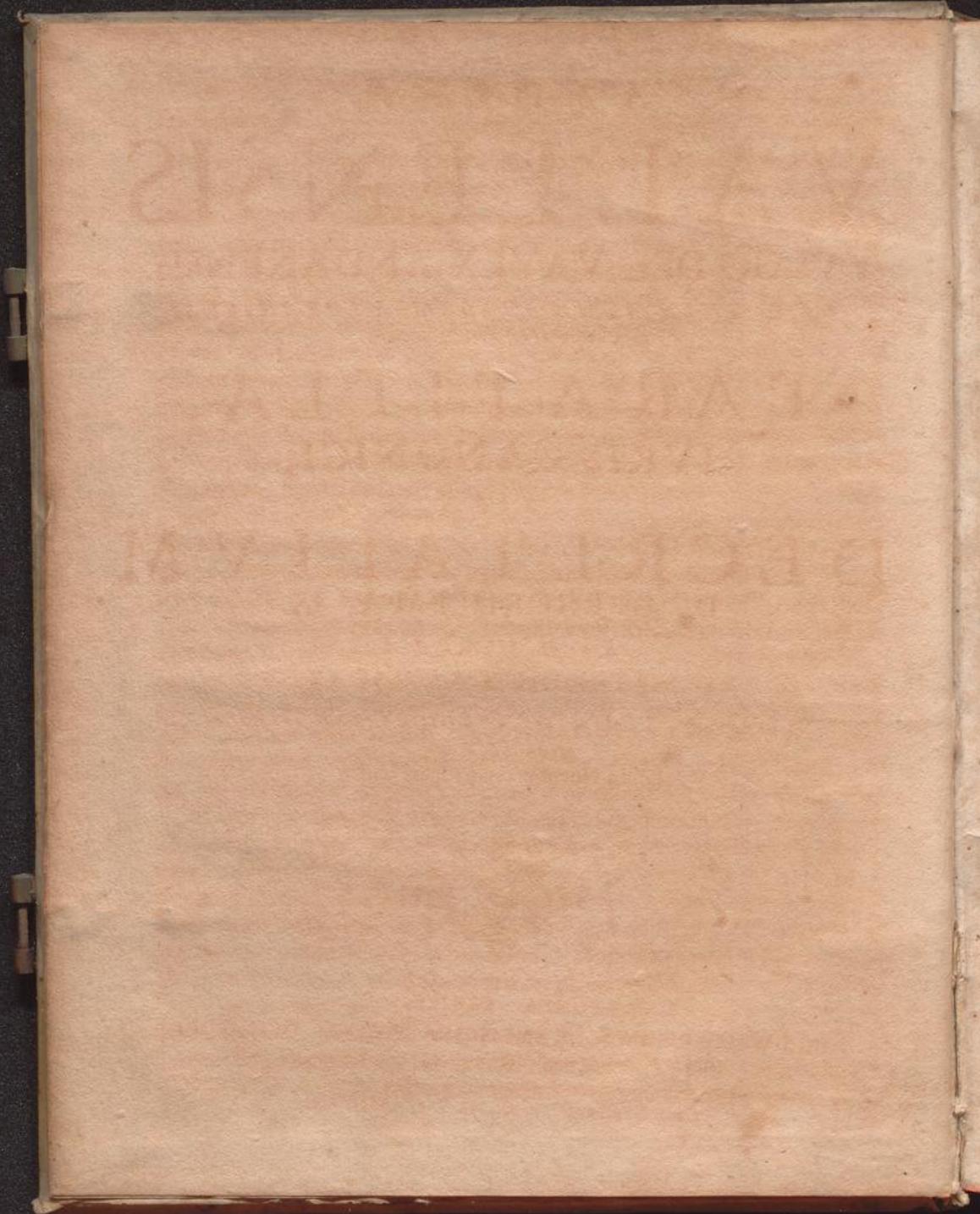

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANDREÆ
VALLENSIS

VVLGO DEL VAVLX ANDANENSIS,

*L.V.D. ET IN ALMA ACADEMIA LOVANIENSI
SS. Canonum Professoris Ordinarii,*

PARATITLA
IVRIS CANONICI,

SIVE

DECRETALIVM

D. GREGORII PAPÆ IX.

SYMMARIA

AC METHODICA EXPLICATIO

*Opus novum, Schola ac Foro. & Decretis Concilii Tridentini,
accommodatum.*

Editio Novissima cum triplici Indice.

Collegii Societatis Jesu Paderbornæ
16 22

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud WILHELMUM & FRANCISCUM METTERNICH, Bibliop.
An der Hohe Schmid. Anno MDC. LXXXVI.

Cum Gratia & Privilegio S. C. Majestatis.

ANDREA

VALLIENSIS

VIRGO DE VALLIENSIS

AND. ET. R. M. A. C. A. D. E. M. I. F. O. R. M. I. T. I. C. A. E.

1717

PARATI

IVRIS GANONICI

1717

DECRETALIVM

D. GREGORII PAPAE IX.

1717

AD METHODICAM EXPLICATIONEM

ET AD USUM SCHOLARVM IN PRAECIPVIS PARTIBVS

1717

1717

collegii societatis
1717

1717

1717

1717

1717

AD LECTOREM.

Um omnium, non modò Philoſophorum, ſed & Juris conſultorum ſententia receptum ſit, ut in tradendis diſciplinis, à primis principijs, & ab alijs, quæ univerſaliora ſunt, initium ſumatur, hincq; paulatim ad altiora procedatur, donec ad ultima ſcientiæ artiſve perveniatur veſtigia, nec aliter ſcientiæ vel artiſ alicujus ſtudioſi, quàm hiſce gradibus ad veram ſolidamq; eruditionem pertingere valeant: iure optimo à Sereniſſimis Belgii Princi-

pibus conſtitutum fuit, ut in hac noſtra Lovaniënſi Academia non minus ad ſacrorum Canonum ſcientiam adſpirantibus, quam ad legum cognitionem animum applicantibus, Inſtitutiones prælegerentur: quæ non modò prima Juris Pontificii principia contineant, ſed totum velut corpus atque univerſalem illius cognitionem exhibeant, & quarum ductu Juris candidati, ne à recto ſtudiorum curſu in avia perducantur, veluti Theſei quodam filo ad altiora ejuſdem ſcientiæ penetralia feliciter contendant.

Cum vero ea provincia mihi demandata eſſet, omneque jus, quo utimur, verſetur aut circa perſonas, aut circa res, aut circa actiones, & judicia, cœpi quidem primo totum Jus Pontificium Inſtitutioneſque in tres partes, quatuor tamen libris ad inſtar Inſtitutionum Imperialium comprehenſas, dividere: in quarum prima, præmiſſis nonnullis de Juris derivatione, ejuſque diſſionibus, ſubdiſſionibus, membrorumque ſingulorum natura, proprietate, conditionibus, atque inter ſe tum comparatione tum diſtinctione, de perſonjs aegem Eccleſiaſticis; In ſecunda de rebus; in tertia de actionibus & Judicijs. Eumque ordinem pluribus annis ſecutus ſum; donec quibusdam ſuadentibus, ſatius fore, magiſque è re juventutis, ſi ordinem amplecterer Decretalium, quo inventus, Juri Pontificiò datura operam, librorum ac Titulorum ordini & continuationi aſſueſceret, cœpi deinceps, obſecutus horum conſilio, ea quæ pro maxima parte diverſo ordine traderam, ad ordinem Decretalium, non ſine magno labore revocare.

Cum autem in omnibus ſcientijs rem ordine debito proponendam ſapientiffimi quoque voluerint, meritò culpantur iuris interpretes, qui plerumq; multa locis prorfus alienis tradiderunt: imo ſapius, miris modis miſcendo om-

do omnia, omnis generis præceptorum ac materialium farraginem reliquerunt, ut, si quis rusticus hordeum, triticum, fabas, aliaque legumina in unum conferat, vix perturbatiorem horum commentariis acervum facturum videatur, ita enim, ubi de autoritate Magistratum agitur aliquid de testamentis videas, ubi de emptione & venditione differitur, de pœnis simul aliquid aut de autoritate tutorum invenias, nihilque certam sedem domiciliumque habere cernas. Unde crebra illa ex uno loco in alium reiectiones, quibus, quod hic tractandum erat, ex alio petendum monent, hinc in quo reperiri tale quid, nisi admonitus ne divinare quidem unquam quis possit. Qua in parte plurimum sanè sese deridendos propinant, ut cum Terentio loquar. Dumque ita extra chorum, ut dicitur, saltant & septa transiliunt, Jurisprudentiam reddunt intricatissimam, & obscurissimam efficiuntque ut diligenti & avido lectori sit difficillimum & operosissimum, quid quoquo loco ab iis dictum sit, investigare, & sæpè etiam diligentissimè & avidissimè perquisita adhuc desideret.

Quam quidem confusi ordini, Scyllam ut evitarem, omniaque, quæ quidem ad Institutiones Juris Canonici spectare videbantur, debito ordine ac methodo pertractarem, singula iuxta seriem Decretalium ad suos Titulos revocavi, longioresque titulos in paragraphos partitus sum.

Qua in methodo procedendi, si non eum ordinem quem forsitan quisque optaret, fuero assecutus, velim hoc perpendat, dissoluta dissipataque in debitum ordinem & artificiosam methodum reducere summa esse difficultatis: peritiamque partiendi genera in suas species virtutem esse quamdam rarissimam: tantique jam omnium, etiam apud summos Philosophos, habitam, ut Socrates apud Platonem in Phædro dicere fuerit solitus: Hunc virum se tanquam Deum quendam secuturum, si quem reperisset, qui rem universam dividere nosset. Quamquam verò moneat Fabius, non tentanda esse, quæ omnino effici non possunt, quia tamen laus est interdum velle, quod non possis, si modo id præclarum honestumque sit (in quo quidquid operæ curaque ponitur, jure laudatur) & in præstantibus magna existunt, quæ optimis proxima sunt, aut aliquatenus ad proxima accedunt: non fuit, cur ab hoc ordine, quem in singulorum Titulorum summaria explicatione mihi proposui, & assecutus sum licet fortè multis non ita sit probandus, deterrerer, eoque minus quod satis sciam ne Jovem quidem placere omnibus posse.

Quod ad stylum attinet, parum quoque de eo fui sollicitus, modo neque prorsus incultus esset, neque horridus, neque fucosus, soloque artificio simu-

latio

A. D. LECTOR E M.

lationis eruditus. Ut enim pudicæ virginis tanto gratiores sunt, quanto minus fucata, ita forensia negotia, ad quæ has institutiones potissimum accommodare volui, verborum ornatum negligunt, & vanam eloquentiam spernunt. Siquidem

Ornari res ipsa vetat; contenta doceri.

præstatque imperita loquacitati indiferta prudentia & doctrina. Hinc Cicero ait, Se in Philosopho (qualis haud dubiè est verus Jurisconsultus) eloquentiam si adferat non alpernaturum; si careat, non admodum efflagitaturum. Et viri in Jure ac Republica versati rem spectant, non verba captant: id enim calumniari est ex sententia Pauli. *penult. D. ad exhibendum.* Malui proinde sermone uti facili, quam eò, qui rebus obscuris nullam adferat lucem; claris verò tenebras obducat. Candido enim & perspicuo sermone interpretatio si fiat, faciliori studio res perspicitur, & difficultas materiæ tollitur. Hinc sæpè multis in suis Juris Pontificij ac Cæsarei Commentarijs vitio datum est, quòd, dum magno conatu Latinitati atque eloquentiæ operam impenderent, ipsum verum Canonum & legum ac jurisconsultorum sensum per veram explicationem neglexerint, aut ita expolitis verbis, ne dicam affectatis, materiam, quam declarandam susceperant, exposuerint, ut quandoque magis lectorem ipsum dictionum significatio impediatur, quam propositæ materiæ genuina cognitio.

Non inficior barbariè à Jurisconsultis Jurisq; studiosis fugiendâ, & ab his Latinâ orationem exigi: verum id unum contendo sufficere, si dictione jam diu recepta ab hujus disciplinæ eruditissimis scriptoribus, Bartolo. Baldo. Alberico, Panormitano, & alijs, rem ita exponat, ut sensus legum & Canonum percipiatur, quidve hi iuris utriusq; interpretes, quos meritissimò omnium faciliè Principes opinamur, in suis scriptis tradiderint, lectoribus fiat manifestum; cum nihilo plus commodi adferat praxi, imò verò theoricæ Jurisprudentiæ polita illa & compta dictio, quam morbis curandis eloquentia. Hinc Juris studiosos monet Fachin *l. s. Controvers. Juris c. 15* ut de vocabulis à Doctoribus confectis, si modo res intelligatur, nec à iuris rationibus aliena sit, non sint adeò solliciti, ut hoc nomine veteres Doctores abiciant: addit ex Mureto *ad Epist. Seneca; 8* *Idem accidere iis, qui possibile & impossibile dicere saltem disputationibus Philosophicis reformidant: cum Plato, Aristoteles, Epicurus, Zeno in lingua infinitis partibus, copiosiore innumerabilia tamen vocabula fingere necesse habuerint. Equidem ut de me. sensu liberè atq; ingenuè fatear,* inquit Muretus, *multa puto ab istis delicatis in S. Thoma, in Ioanne Scoto alijsq;*

A D L E C T O R E M.

alioſq; eiſmodi erudiſſimis hominibus irrideri, quæ & neceſſaria ſunt, & talia, ut ſi quis ea vetuſtis illis temporibus protuliſſet, magnam ei gratiam omnes Philoſophia ſtudioſi habituri fuiſſe videantur. Nos dum teneris auribus videri volumus tenera nobis ac puerilia eſſe ingenia neq; vera ac ſolida eruditionis capacia oſtendimus. Quin verò ſi vel ipſum Ciceronē, Principem eloquentiæ, in *Oratione pro Caccinna*, audieris, imprudentiam magnam aut ſtultitiam ſingularem putabis in verborum amore verſari, rem verò & cauſam & communem utilitatem relinquere; magisq; circa verba quaerenda, occupatum in Jure hallucinari, imò verius peregrinari.

Quod cum ita ſit, ut veriſſimum eſt, non erit, cur quis iniquiori ferat animo, ſi in his Inſtitutionibus tradendis ſtylo utar non ita uniformi, non ita terſa aure digno; imò ſi interdum vocabula, quæ Latini ſermonis auctores non agnoſcerent, intercurrant, quibus practica cognitio tradi cupit, quæque propterea nomenclatori indulgenda ſunt. Cur enim, quaſo, minus veraculæ voces, quam Græcæ Latino ſermone donentur, cum volet uſus, penes quem eſt arbitrium & norma loquendi? Quid, inquit Auguſt. in hoc genere proſit clavis aurea ſi non aperiatur; quid noceat lignea, ſi aperiatur? Quamquam non exiſtimem dictionem meam ita incultam, ut eam ob cauſam politiores vereri debeat, ne ſtomachum & nauſeam eis moveat.

A fortè alij multa me non niſi ex alijs, & ab alijs dicta, proferre inſciabuntur. Verùm iſe ferè mos eſt omnium ſcriptorum, ut aliena ſuis immiſceant, tū ut certiora ſcribant; tum ut gratius jucundiusque legantur. Qua in re apes, præcipiente Quintiliano, imitantur, quæ diutius vagantur ut flores carpant faſis inferendos ac diſponendos, primoque in varium ſuccum, deinde in dulciſſimum mellis ſaporem proprij oris ſpiritu convertendos. Sic etiam multa Platonem à Pythagora, complura Ariſtotelem à Platone, pleraque Theophræſtum ab Ariſtotele mutuatos eſſe conſtat; nec tamen id eis vitio datum eſt: nec mihi dari debet, qui nō aliud propoſuerim, quam quæ in Jure diſperſa ſunt, & ab alijs non in loco tradita, in certum ordinē compendioſè per modum inſtitutionum redigere; eoque minus, quod vnicuique portionem ſuā tribuerim, probè ſciēs cum Plinio, candoris, & ingenui animi eſſe palam profiteri, per quos profecerit, quorumque opera & induſtria in tuis ſcriptis adiutum te ſenſeris.

Cæterum ut mordeant vel calumnientur aliqui, non eſt quod acerbiori ferā animo quandoquidem cum Salomone *Eccl. 4* animadvertam, *omnes hominum labores & induſtriam patere invidia proximi*, probeque ſciam quā

AD LECTOREM.

fit difficile ad omnium salivam loqui aut scribere: procliviores esse nonnullos ad alios reprehendendos, quàm ad se ipsos moderandos, illud vitium innatum hominibus, atq; ita comparatam eorum naturam, aliena ut melius videant, quam sua, ut est apud Terentium. Sic fert usus, sic se res habet, ut te tua, me delectent mea, inquit *Cicero in Tuscul.* nemo ab invidis intactus, nemo ita numeris omnibus absolutus, quin adversus eum ex Zoili secta aliqui insurgant. Sæpè Solonè stultitia, Herculem ignavia, Pyladem perfidia nonnulli infimularunt: ipseq; Homerus in vita Sagarin, post obitū Xenophont & Zoilum Macedonem æmulum habuit. Alii in Dialogis divi Platonis ordinè desiderant; Aristotelem, totius Peripateticæ disciplinae facile Principem, obscuritatis notant, & in multis eundem Galenus reprehendit. Virgilius à nonnullis ingenio imbecillis, ab aliis Homerici laboris compilator habetur. Homerum quandoq; dormitasse Horatius scribit; Demosthenes Marco Tullio in omnibus non placuit; Trogus Pompeus Titulivii conciones de fictione arguit, Seneca calcem sine arena nuncupant alii. Nec defunt, qui Plinium turbido flumini quasi multa degustarit, pauca digesserit, assimilent. Accusatio iudicium iniq; denegat, Bartoli distinctionū longitudinem reprobant; Alberici brevitatem, Baldi inconstantiam, Alexandri perplexam methodum, & utriusq; Raphaelis nimiam subtilitatem culpant: in aliis politioris litteraturæ incuriam, in aliis negligentiam in citandis & allegandis Doctoribus reprehenderunt. Et, quod magis est, ne quidem per celebres illi legū Romanorum antesignani amulorum hanc censuram dentemque Theoninum effugere, & à reprehensione securi esse potuerunt. Marcellus in Salvium Julianum notas scripsit, quibus, eum non explicat tantum, sed & notat atq; arguit plerisque in locis. Deniq; licet nihil Ulpiano eloquentius, Paulo nervosius, Callistrato doctius, Papiniano acutius, Scævola pressius, Cajo fluentius, Africano subtilius, Pompejo iucundius, Celso nitidius, Triphonino candidius panè fuerit, nullus tamen eorum tam fuit felix, ut obrectatorum linguas morsus, improbamque invidiam evadere potuerit; quod ut varia hominum ingenia: ita & varia iudicia, ut nunc sunt, ita & prisca temporibus fuerint, faciliusque sit ut vetus habet proverbium *μακάρονας ὁ κερμὴν ὄτας*, calumniari quam imitari.

Porro quidquid futurum sit, ab omnibus, qui in hisce lucubrationibus meis inveniunt, quod iure reprehendant, lubens monebor; ab eisque veniam, ab aliis in iudicando candorem precabor. Lovanii ex Collegio Winkeliano, Nonis Junii, MDCCXXXII.

PRIVILEGIUM CÆSAREUM.

LEOPOLDUS divina favente Clementiã electus Romano-
tum Imperator semper Augustus, ac Germaniã, Hungariã, & Bohemiã,
&c. Rex, Archidux Austria, Dux Burgundiã, &c. Agnoscimus & notum faci-
mus tenore presentium universis, quod cum nobis nostri & S. R. Imperii fideles di-
lecti **VVILHELMUS & FRANCISCUS METTERNICH** Fratres, Cives & Bibliopola
Colonienses humillimè exposuerint, quem in modum *Paratitla ANDREÆ
VALLENSIS in Ius Canonicum* accuratius Typis exscribere & propriis suis sumpti-
bus recudere proferreque constituerint; Vereantur autem, ne æmulorum invidiã
novam hanc editionem imitantium sese impendii & laboris sui fructu frustrarentur; i-
deoque nobis demisse supplicarunt, quatenus indemnitati eorum privilegio nostro
Cæsareo clementer consulere dignaremur, &c. Proinde mandantes omnibus & sin-
gulis Typographis, Bibliopolis, Bibliopegis aliisque rem seu negotiationem libra-
riam exercentibus serio & districtè sub pœna decem marcarum auri puri, amissionis-
que Exemplarium inhibentes, ne quisquam eorum præter præfatos impetrantes
proximo sexennio à prima novissimæ editionis die computando dicta *Paratitla
ANDREÆ VALLENSIS in Ius Canonicum* aucta & correctiora vel quovis modo
mutata intra Sacri Imperii Regnorum ac Provinciarum nostrarum Hæreditariarum
fines eodem aut alio typo vel forma, aut sub quovis vel additionis, correctionis,
aliove prætextu, sive in toto sive in parte recudere vel alii recudenda dare, aliorum-
ve impressa apportare, vendere vel distrahere, citra voluntatem & absque ipsorum
Fratrum, Hæredum & Successorum expresso & in scriptis obtento consensu & licen-
tiã præsumat. Si quis verò secus faciendo Privilegium hoc nostrum seu interdictum
quovis modo transgredi, violare & contemnere deprehendatur, eum non solum hu-
jusmodi libris, ubicunque locorum repertis perperam quippe recusis, seu apportatis
(Quos dicti impetrantes **VVILHELMUS & FRANCISCUS METTERNICH** sive
proprio, sive Magistratus ejus loci auxilio atque auctoritate sibi vindicare poterunt)
de facto privandum, sed & supradicta pœna ex dimidia Fisco seu arario nostro im-
periali, ex altera verò parti læsæ inferenda & pendenda, omni spe veniæ sublata
multandum decernimus, dummodo tamen prædicta *PARATITLA* nihil bonis
moribus, Orthodoxæque fidei contrarium, ad aliorum verò Bibliopolarum & Ty-
pogaphorum cautelam, tenorem huius nostri Privilegii in fronte præimpressum con-
tineant & quaterna ejus Exemplaria quam primum post ipsam novam editionem im-
petrantium sumptibus ad Cancellariam nostram Imperialem aulicam transmittantur.
Mandamus ergo, &c. uti latius patet in litteris datis Viennæ die primâ Mensis
Aprilis 1687.

LEOPOLDVS.

Vt LEOPOLDVS GVILLIELMVS Comes in Kinigsegg.

(L. S.)

Ad Mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium
JOANNES PROBST. mpp.

INDEX

INDEX

Titulorum ordine Alphabetico.

A

Accusationibus, Inquisitionibus, &
Denuntiationibus, l. 5. t. 1.
Adulterijs & stupro, l. 5. t. 16.
Ætate, & qualitate, & ordine proficien-
dorum, l. 1. t. 14.
Alienatione iudicij mutandi causa facta,
l. 1. t. 42.
Appellationibus, Recusationibus, &c,
l. 2. t. 28.
Apostatis & reiterantibus baptisma, l. 5.
tit. 9.
Arbitris, l. 1. tit. 43.
Auctoritate & usu pallij, l. 1. tit. 8.

B

Baptismo & ejus effectu, l. 3. tit. 42.
Bigamis non ordinandis, l. 1. tit. 21.

C

Calumniatoribus, l. 5. tit. 2.
Capellis Monachorum, &c. l. 3.
tit. 37.
Causa possessionis & proprietatis, l. 2. t. 12.
Celebratione Missarum & Sacramento
Eucharistia, & divinis officijs, l. 3. t. 41.
Censibus, exactionibus, & procurationi-
bus, l. 3. t. 39.
Clandestina dispensatione, l. 4. t. 3.
Clericis peregrinis, l. 1. t. 22.
Clericis peregrinantibus, libro 2. titulo
29.
Clericis conjugatis, l. 3. t. 3.
Clericis non residentibus in Ecclesia vel

præbenda, l. 3. t. 4.
Clericis pugnantis in duello, l. 5. t. 14.
Clerico ægrotante vel debilitato, lib. 3.
tit. 6.
Clerico venatore, l. 5. t. 24.
Clerico percussore, l. 5. t. 25.
Clerico excommunicato, deposito, vel
interdicto ministrante, l. 5. t. 27.
Clerico non ordinato ministrante, l. 5.
tit. 28.
Clerico per saltum promoti, l. 5. t. 29.
Cognitione spirituali, l. 4. t. 11.
Cognitione legali, l. 4. t. 12.
Cohabitatione clericorum & mulierum;
l. 3. tit. 2.
Collusione detegenda, l. 5. t. 22.
Commodato, l. 3. t. 15.
Concessione præbendæ & Ecclesiæ non
vacantis, l. 3. t. 8.
Conditionibus apposis in desponsatione
vel in alijs contractibus, l. 4. t. 5.
Confessis, l. 2. t. 18.
Confirmatione utili, vel inutili, lib. 2.
t. 30.
Conjugio leproforum, l. 4. t. 8.
Conjugio servorum, l. 4. t. 9.
Consanguinitate & affinitate, l. 4. t. 14.
Consecratione Ecclesiæ vel altaris, l. 3.
t. 40.
Constitutionibus, l. 1. t. 2.
Consuetudine, l. 1. t. 4.
Conversione conjugatorum, l. 3. t. 32.
Conversione infidelium, l. 3. t. 33.
Cor-

INDEX TITULORUM.

Corpore vitiatu ordinandis, vel non, l. 2. t. 22.
 l. 1. t. 20.
 Crimine falsi, l. 5. t. 20.
 Custodia Eucharistiæ, chrismatis, & aliorum Sacramentorum, l. 3. t. 44.

D

Decimis, primitiis, & oblationibus, l. 3. t. 30.
 Delictis puerorum, l. 5. t. 23.
 Deposito, l. 3. t. 16.
 Desponsatione impuberum, l. 4. t. 2.
 Digamis, l. 1. t. 21.
 Dilationibus, l. 2. t. 8.
 Divortiis, l. 4. t. 19.
 Dolo & contumacia, l. 2. t. 14.
 Donationibus, l. 3. t. 24.
 Donationibus inter vir. & uxor. & de dote post divortium restituenda, l. 4. t. 20.

E

Ecclésiis ædificandis, vel reparandis, l. 3. t. 48.
 Electione & electi potestate, l. 1. t. 6.
 Emptione & Venditione, l. 3. t. 17.
 Eo, qui mittitur in possessionem causa rei servandæ, l. 2. t. 15.
 Eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium, l. 4. t. 7.
 Eo, qui cognovit consanguineam vxoris suæ, vel sponsa, l. 4. t. 13.
 Eo, qui ordinem furtive suscepit, l. 5. t. 30.
 Exceptionibus, l. 2. t. 25.
 Excessibus Prælatorum & subditorum, l. 5. t. 31.

F

Feriis, l. 2. t. 9.
 Feudis, l. 3. t. 20.

Fide instrumentorum, l. 2. t. 22.
 Fideiussoribus, l. 3. t. 22.
 Filiis presbyterorum ordinandis, vel non, l. 1. t. 17.
 Foro competenti, l. 2. t. 2.
 Frigidis & maleficiatis, &c., l. 4. t. 15.
 Furtis, l. 5. t. 18.

H

Hereticis, l. 5. t. 7.
 His, quæ vi metusve causa fiunt, l. 1. t. 40.
 His, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli, l. 3. t. 10.
 His, quæ fiunt à majori parte capituli, l. 3. t. 11.
 His, qui filios occiderunt, l. 5. t. 10.
 Homicidio voluntario vel casuali, l. 5. t. 21.

I

Immunitate Ecclesiarum, cæmeterij, & rerum ad eas pertinentium, l. 3. t. 49.
 Infantibus & languidis expositis, l. 5. t. 11.
 In integrum restitutione, l. 1. t. 41.
 Injuriis & damno dato, l. 5. t. 36.
 Institutionibus, l. 3. t. 7.
 Judæis & Saracenis, & eorum servis, lib. 5. tit. 6.
 Judiciis, l. 2. tit. 1.
 Juramento calumniæ, l. 2. t. 7.
 Jurejurando, l. 2. t. 24.
 Jure patronatus, l. 3. t. 38.

L

Libelli oblatione, l. 2. t. 3.
 Litis contestatione, l. 2. t. 5.
 Locato & conducto, l. 3. t. 18.

M

Magistris, & ne aliquid exigatur pro licentia docendi, l. 5. t. 5.
 Majori-

INDEX TITULORUM,

Majoritate & obedientia,	l. 1. t. 33.	Plus petitionibus,	l. 2. t. 11.
Maledicis,	l. 5. t. 26.	Pœnis,	l. 5. t. 37.
Matrimonio contracto contra interd-		Pœnitentiis & remiss.	l. 5. t. 38.
ctum Ecclesiæ,	l. 4. t. 16.	Postulando,	l. 1. t. 37.
Mutuis petition.	l. 2. t. 4.	Postulatione Prælatorum,	l. 1. t. 5.
N			
N atis libero ventre,	l. 4. t. 10.	Præbendis & dignitatibus,	l. 3. t. 5.
Ne Clerici vel Monachi secularibus		Precariis,	l. 3. t. 14.
negotiis se immisceant,	l. 3. t. 50.	Presbytero non baptizato,	l. 3. t. 43.
Ne Prælati vices suas vel Ecclesias sub		Præscription,	l. 2. t. 23.
annuo censu concedant,	l. 5. t. 4.	Præsumptionibus,	l. 2. t. 26.
Ne sede vacante aliquid innovetur,	l. 3.	Privilegiis & excessibus privilegiatorum,	l. 5. t. 33.
	tit. 9.	Probationibus,	l. 2. t. 19.
Novi operis nuntiatione,	l. 5. t. 32.	Procuratoribus,	l. 1. t. 38.
O			
O bligatis ad ratiocinia ordinandis, vel		Purgatione canonica,	l. 5. t. 34.
non,	l. 1. t. 19.	Purgatione vulgari,	l. 5. t. 35.
Observatione jejuniorum,	l. 3. t. 46.	Purificatione post partum,	l. 3. t. 47.
Officio Archidiacon.	l. 1. t. 23.	Q	
Officio Archipresb.	l. 1. t. 24.	Q ui Clerici vel voventes matrimo-	
Officio primicerii,	l. 1. t. 25.	nium contrahere possunt,	l. 4. t. 6.
Officio Sacristæ,	l. 1. t. 26.	Qui matrimonium accusare possunt, vel	
Officio custodis,	l. 1. t. 27.	contra illud testificari,	l. 4. t. 18.
Officio Vicarii,	l. 1. t. 28.	Qui filii sint legitimi,	l. 4. t. 17.
Officio & potestate Judicis delegati, l. 1.		R	
	tit. 29.	R aptoribus, incendiariis, & violatori-	
Officio Legati,	l. 1. t. 30.	bus Ecclesiarum,	l. 5. t. 17.
Officio Judicis ordinarii,	l. 1. t. 31.	Rebus Ecclesiæ alienandis, vel non,	l. 3.
Officio Judicis,	l. 1. t. 32.		tit. 13.
Ordinatis ab Episcopo, qui renuntiavit		Regulatibus & transeuntibus ad religio-	
Episcopat.	l. 1. t. 13.	nem,	l. 3. t. 31.
Ordin. cognitionum,	l. 2. t. 10.	Regulis Juris,	l. 5. t. 41.
P			
P actis,	l. 1. t. 35.	Religiosis domibus ut Episcopis sint sub-	
Parochiis & alienis parochianis, l. 3.		jectæ,	l. 3. t. 36.
	tit. 29.	Reliquiis, & veneratione Sanctorum,	l. 3. t. 45.
Peculio Clericorum,	l. 3. t. 25.	Renuntiatione,	l. 1. t. 9.
Pignoribus & aliis cautionib.	l. 3. t. 21.	Rerum permutatione,	l. 3. t. 19.
		Rescriptis,	l. 1. t. 3.
		Restitutione spoliatorum,	l. 2. t. 13.
		§§ 2	S. Sacra-

INDEX TITULORUM,

S

Syndico & actore, l. 1. t. 39.

Sacramentis non iterandis, l. 1. t. 16.
 Sacra Unctione, l. 1. t. 15.
 Sagittarius, l. 5. t. 15.
 Schismaticis, l. 5. t. 8.
 Scrutinio in ordine faciendo, l. 1. t. 12.
 Secundis nuptiis, l. 4. t. 21.
 Sententia & re judic. nol. 2. t. 27.
 Sententia excommunicationis, l. 5. t. 39.
 Sepulturis, l. 3. t. 28.
 Sequestratione possessionum & fructuum, l. 2. t. 17.
 Servis non ordinandis, &c. l. 1. t. 18.
 Simonia, & ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur, nol. 1. t. 3.
 Solutionibus, l. 3. t. 24.
 Sortilegiis, l. 5. t. 21.
 Sponsalibus & matrimoniis, l. 4. t. 1.
 Sponsa duorum, l. 4. t. 4.
 Successionibus ab intestato, l. 3. t. 27.
 Summa Trinitate, & fide Catholica, l. 1. tit. 1.
 Supplenda negligentia Prælatorum, l. 1. t. 10.

T

Temporibus ordinationum, &c. l. 1. t. 11.
 Testamentis & ultimis voluntatibus, l. 3. tit. 26.
 Testibus & attestationibus, l. 2. t. 20.
 Testibus cogendis, vel non, l. 2. t. 21.
 Torneamentis, l. 5. t. 13.
 Transactionibus, l. 1. t. 36.
 Translatione Episcopi, l. 1. t. 7.
 Treuga & pace, l. 1. t. 34.

V

Verborum significatione, l. 5. t. 40.
 Vita, & honestate Clericorum, l. 3. tit. 1.
 Voto & voti redemptione, l. 3. t. 34.
 Usuris, l. 5. t. 19.
 Ut Ecclesiastica beneficia sine deminutione conferantur, l. 3. t. 12.
 Ut lite non contestata, non procedatur ad testium receptionem, vel ad sententiam definitivam, l. 2. t. 6.
 Ut lite pendente nihil innovetur, l. 2. tit. 16.

INDEX

INDEX

Titulorum & Paragraphorum Ordine Librorum.

Procemij §. 1. <i>Acceptiones juris & origo illius,</i>	1. folia	6. <i>De iure Civili,</i>	6.
2. <i>De iuris diversis,</i>	2.	7. <i>De iure Canonico,</i>	7.
3. <i>De iure naturali,</i>	3.	8. <i>De divisione iuris Canonici, eiusque speciebus & partibus,</i>	8. 2.
4. <i>De iure positivo & eius divisione,</i>	4.	9. <i>Ex quibus constet ius Canonicum scriptum,</i>	12.
5. <i>De iure Gentium.</i>	5.	10. <i>De Concilio,</i>	13.

EX LIBRO PRIMO.

T itulus primus De summa Trinit. & fide Cath.	17.	Tit. 6. De Electione & electi Potestate,	36.
1. <i>De summa Trinitate,</i>	ibid.	§. 1. <i>Quid sit electio, & quando distinguatur a postulat.</i>	ibid.
2. <i>De fide Catholica,</i>	20.	2. <i>Quando facienda sit Electio,</i>	37.
Tit. 2. De Constitutionibus,	27.	3. <i>Intra quod tempus fieri debeat,</i>	39.
§. 1. <i>Constitutionum origo & divisio, ibid.</i>	ibid.	4. <i>De forma & modo Electionis,</i>	ibid.
2. <i>Quinam possint condere Constitutionem: & qua sit illius vis ac potestas.</i>	23.	5. <i>Quinam eligere vel eligi prohibeantur,</i>	40.
Tit. 3. De Rescriptis,	25.	6. <i>Qualis debeat esse seu eligi Episcopus,</i>	41.
§. 1. <i>Rescripti nomine quid veniat,</i>	ibid.	7. <i>De confirmatione Electi,</i>	42.
2. <i>Quotuplicia sint rescripta,</i>	26.	8. <i>De Consecratione Episcopi, & eius forma,</i>	44.
3. <i>Quis Rescriptum impetrare possit,</i>	27.	Tit. 7. De Translatione Episcoporum,	45.
4. <i>Contra quem & super quibus impetrari possit,</i>	28.	Tit. 8. De auctoritate & usu pallii,	47.
5. <i>E pluribus Rescriptis impetratis quodnam sit preferendum,</i>	ibid.	§. 1. <i>Quid sit Pallium, & cui competat,</i>	ibid.
6. <i>Qualis interpretatio facienda sit in Rescriptis,</i>	29.	2. <i>De potestate Archiepiscopi,</i>	48.
7. <i>De quibusdam Rescriptis invalidis,</i>	ibid.	Tit. 9. De Renuntiatione,	49.
Tit. 4. De Consuetudine,	30.	Tit. 10. De supplenda negligentia Prælatorum,	51.
§. 1. <i>Quid sit Consuetudo,</i>	ibid.	Tit. 11. De temporibus Ordinationum & qualitate Ordinandorum,	52.
2. <i>De requisitis ad introducendam Consuetudinem,</i>	31.	§. 1. <i>Quid sit Ordo,</i>	ibid.
3. <i>Quotuplex sit Consuetudo & eius effectus,</i>	33.	2. <i>Quos sint Ordines,</i>	53.
4. <i>De stylo,</i>	35.	3. <i>A quo conferantur Ordines,</i>	54.
Tit. 5. De postulatione Prælatorum,	35.	4. <i>De litteris dimissorias, seu reverendis, ut quidam vocant,</i>	55.
		5. <i>Quibus</i>	

5. <i>Quibus temporibus conferendi sint Ordines,</i>	50.	§. 1. <i>Vicarius quis & quotuplex,</i>	ibid.
Tit. 12. <i>De Scrutinio in Ordine faciendo,</i>	58.	2. <i>De Vicario Episcopi,</i>	82.
Tit. 13. <i>De Ordinatis ab Episcopo, qui Episcopatu renuntiavit, & ab excommunicato,</i>	59.	3. <i>Qualis debeat constitui Vicarius,</i>	ibid.
Tit. 14. <i>De etate, & qualitate, & ordine praeficiendorum,</i>	ibid.	4. <i>Quot modis constituatur,</i>	ibid.
§. 1. <i>De etate Praeficiendorum,</i>	ibid.	5. <i>De potestate & jurisdictione Vicarii,</i>	83.
2. <i>De qualitate,</i>	60.	6. <i>Quibus modis finiatur potestas Vicarii,</i>	84.
3. <i>De Ordine praeficiendorum,</i>	61.	7. <i>De officio Coadjutoris,</i>	ibid.
4. <i>De etate ad Ordines requisita,</i>	62.	Tit. 29. <i>De officio & potestate Iudicis delegati,</i>	85.
Tit. 15. <i>De sacra Unctione,</i>	63.	§. 1. <i>Quid sit delegatus & quis delegare possit,</i>	ibid.
§. 1. <i>Quae dicatur sacra Unctio,</i>	ibid.	2. <i>Qua forma fiat delegatio,</i>	86.
2. <i>De Confirmatione,</i>	64.	3. <i>Quinam delegari possint, vel non,</i>	ibid.
3. <i>De extrema Unctione,</i>	65.	4. <i>De officio Iudicis delegati,</i>	87.
Tit. 16. <i>De Sacramentis non reiterandis,</i>	67.	5. <i>Quibus modis finiatur jurisdictione Iudicis delegati,</i>	89.
§. 1. <i>Quid sit Sacramentum,</i>	ibid.	6. <i>De delegatis à jure ipso,</i>	90.
2. <i>Quot sunt Sacramenta,</i>	ibid.	Tit. 30. <i>De officio Legati,</i>	ibid.
3. <i>Quae Sacramenta reiterari possint, & quae non,</i>	68.	§. 1. <i>Legati qui & quotuplices,</i>	ibid.
Tit. 17. <i>De filiis Presbyterorum ordinandis vel non ordinandis,</i>	ibid.	2. <i>In quo conveniant hi Legati,</i>	ibid.
Tit. 18. <i>De servis non ordinandis,</i>	70.	3. <i>In quibus praedicti Legati differant,</i>	91.
Tit. 19. <i>De obligatis ad ratiocinia ordinandis, vel non,</i>	ibid.	4. <i>Quibus modis finiatur officium Legati,</i>	93.
Tit. 20. <i>De corpore vitiatas non ordinandis,</i>	71.	Tit. 31. <i>De officio Iudicis Ordinarii,</i>	94.
Tit. 21. <i>De bigamis non ordinandis,</i>	72.	§. 1. <i>Quis dicatur Iudex ordinarius & à quo jurisdictione ea detur,</i>	ibid.
Tit. 22. <i>De Clericis peregrinis non ordinandis,</i>	74.	2. <i>Quinam jurisdictionem ordinariam habeant,</i>	ibid.
§. 1. <i>Cur tales ordinari prohibeantur,</i>	ibid.	Tit. 32. <i>De officio Iudicis,</i>	96.
2. <i>De quibusdam aliis ordinari prohibitis,</i>	75.	§. 1. <i>Quis sit Iudex,</i>	ibid.
Tit. 23. <i>De officio Archidiaconi,</i>	77.	2. <i>Quod sit officium Iudicis,</i>	ibid.
Tit. 24. <i>De officio Archipresbyteri,</i>	78.	3. <i>Quotuplex est officium Iudicis,</i>	97.
Tit. 25. <i>De primicerio ejusque officio,</i>	79.	Tit. 33. <i>De majoritate & obedientia,</i>	98.
Tit. 26. <i>De officio Sacristae,</i>	80.	Tit. 34. <i>De Treuga & pace,</i>	99.
Tit. 27. <i>De officio Custodis,</i>	ibid.	Tit. 35. <i>De Pactis,</i>	ibid.
Tit. 28. <i>De officio, & potestate Vicarii,</i>	ibid.	§. 1. <i>Quid sit Pactum,</i>	ibid.
		2. <i>Divisio & effectus pactorum,</i>	100.
		3. <i>Cui, & de quibus quis possit pacisci,</i>	101.
		Tit. 36. <i>De Transactionibus,</i>	ibid.
		§. 1. <i>Quid sit transactio,</i>	ibid.
		2. <i>Quis transigere possit,</i>	102.
		3. <i>De quibus transigi possit,</i>	103.
		4. <i>De</i>	

INDEX TIT. ET PARAGRAPHORUM.

4. De effectu transactionis,	ibid.	§. 1. Quid sit restitutio, & quibus detur, ibi.	
Tit. 37. De Postulando,	104.	2. Intra quod tempus & coram quo peti debeat,	118.
Tit. 38. De Procuratoribus,	105.	3. Effectus restitutionis in integrum, ibid.	
§. 1. Quis dicatur Procurator,	ibid.	Tit. 42. De alienatione iudicii mutandi causa facta,	119.
2. Diviso Procuratorum,	106.	Tit. 43. De arbitris,	120.
3. Quis constituere possit procuratorem,	107.	§. 1. Quam dicantur Arbitri,	ibid.
4. Quis Procurator constitui possit,	108.	2. Quo pacto fiat compromissum,	ibid.
§. In quibus causis constitui possit Procurator,	109.	3. In quos & quales compromitti possit seu debeat,	121.
6. De mandato procuratorio,	110.	4. Quot eligi possint Arbitri, & que sit eorum potestas,	122.
7. Quo pacto finiatur Procuratoris officium,	ibid.	5. Super quibus compromitti possit vel non,	123.
8. De exceptionibus, qua persona procuratoris obici possunt,	111.	6. De effectu compromissi & sententia Arbitrorum,	ibid.
Tit. 39. de Syndico,	112.	7. Quo pacto Arbitrorum & Arbitratorum finiatur potestas,	124.
Tit. 40. De his, qua vi metulve causa fiunt,	114.		
Tit. 41. De in integrum restitutione,	116.		

EX LIBRO SECUNDO.

Tit. 1. De iudiciis,	125.	§. 1. Quodnam sit hoc iuramentum, & quid continere debeat,	ibid.
Tit. 2. De foro competenti,	127.	2. A quibus prestari debeat, vel non,	146.
§. 1. Quod sit forum competens, & quibus modis constituatur,	ibid.	3. In quibus causis prestandum sit,	147.
2. De requisitis ad prorogationem iudicis,	129.	4. De poena jurare subterfugientis,	ibid.
3. De citatione seu in jus vocatione,	130.	Tit. 8. De Dilationibus,	148.
4. De executione Citationis,	132.	§. 1. Dilatio quid sit & quotuplex,	ibid.
5. De effectu Citationis,	ibid.	2. An & quatenus dilationes prorogari possint,	151.
Tit. 3. De libelli oblatione,	133.	3. De effectu dilationum,	152.
Tit. 4. De mutuis petitionibus,	136.	Tit. 9. De Feriis,	ibid.
§. 1. Quid sint mutua petitiones,	ibid.	Tit. 10. De ordine cognitionum,	156.
2. Coram quo iudice & in quibus causis reconventio locum habeat,	137.	Tit. 11. De plus petitionibus,	158.
3. Quando proponi debeat conventio,	138.	Tit. 12. De causa proprietatis & possessionis,	160.
Tit. 5. De liti contestatione,	139.	§. 1. De Possessione, quid sit, & quotuplex, & de iudicis possessoris,	ibid.
§. 1. Quid sit & quo pacto inducatur, ibid.		2. De proprietate, quid sit, & in quo differat a possess.	164.
2. De effectibus liti contestationis,	142.	3. Qui in causa possessionis sit iudex competens,	165.
Tit. 6. Ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam definitivam,	143.	4. An causa possessionis, & proprietatis possit,	
Tit. 7. De iuramento calumniae,	145.		

possit cumulari,	166.	Tit. 23. De Præsumptionibus,	199.
Tit. 13. De restitutione spoliatorum,	168.	§. 1. Quid sit Præsumptio,	ibid.
§. 1. Remedium hoc quando, & cui competat,	ibid.	2. De divisione Præsumptionum,	ibid.
2. De alio remedio recuperanda possessionis,	169.	3. Ex quibus oriuntur Præsumptiones,	200.
3. De tertio remedio recuperanda possessionis,	170.	4. De effectu præsumptionis,	201.
4. Quo pacto facienda sit restitutio spoliatio.	171.	5. De vi præsumptionum in concursu,	202.
5. Quis dicatur hic spoliatus,	172.	6. An Præsumptio allegari debeat, ut profici ei, pro quo stat,	203.
Tit. 14. De dolo & contumacia,	ibid.	Tit. 24. De Iurejurando,	204.
Tit. 15. De eo, qui mittitur in possessionem, rei servandæ causâ,	173.	§. 1. Quid sit Iuramentum,	ibid.
Tit. 16. Ut lite pendente nihil innovetur,	175.	2. An Iuramentum per Deum vel creaturas sit licitum,	ibid.
Tit. 17. De sequestrationibus possessionum & fructuum,	176.	3. De requisitis ad iuramenti validitatem,	205.
Tit. 18. De Confessis,	177.	4. De divisione Iuramenti,	206.
Tit. 19. De Probationibus,	179.	5. De divisione iuramenti Assertorii seu litis decisorii,	207.
§. 1. Quid sit probatio,	ibid.	6. In quibus causis sit locus iuramento supplementario probationis,	209.
2. De divisione probationis,	180.	7. De vi & effectu Iuramenti assertorii,	ibid.
3. Onus probandi cui incumbat,	181.	8. De vi & effectu Promissorii iuramenti,	210.
4. Quando facienda probatio,	182.	9. Quando iuramentum confirmet contractum, vel non,	211.
5. Qualis debeat esse probatio, & quis finis atque effectus,	183.	Tit. 25. De Exceptionibus,	212.
Tit. 20. De testibus & attestationibus,	184.	Tit. 26. De Præscriptionibus,	214.
§. 1. Quis dicatur testis, & qualis esse debeat,	ibid.	§. 1. Præscriptio & Usucapio quid sit,	ibid.
2. Qui à testimonio arceantur,	ibid.	2. De requisitis ad Usucapionem; & primo de Possessione,	216.
3. De modo producendi testes,	188.	3. De bona fide,	217.
Tit. 21. De testibus cogendis,	192.	4. Quo tempore bona fides requiratur,	ibid.
Tit. 22. De fide Instrumenti.	193.	5. De titulo,	219.
§. 1. Instrumentum quid & quotuplex,	ibid.	6. De tempore,	220.
2. Differentia Publicorum & privatorum Instrumentorum,	195.	7. Quinam præscribere possint,	221.
3. Quomodo & ubi instrumenta edi debeant,	196.	8. Quæ res præscribi possint,	222.
4. Qualiter & cui edi debeant,	197.	Tit. 27. De sententia & re iudicata,	223.
5. De interpretatione & improbatione instrumentorum,	198.	§. 1. Sententia quid sit, & quotuplex,	ibid.
		2. De differentia inter sententiam definitivam & interlocutoriam.	224.
		3. Quomodo ferenda sit,	226.
		4. De pluribus Iudicibus ejusdem litis,	229.
		5. De	

INDEX TIT. ET PARAGRAPHORUM.

5. De fine & effectu sententia definitiva, ibid.	12. De tempore introducenda & prosequenda appellationis, 241.
Tit. 28. De Appellationib. Recusationibus & Relationibus, 230.	13. De causis biennii ad introducendam, prosequendam & finendam appellationem, 243.
§. 1. Quid sit appellatio & quotuplex, ibid.	14. Quale debeat esse impedimentum primi anni seu primi fatalis, ut praebeat causam dandi secundum, 245.
2. Quis appellare possit, 231.	15. De effectu appellationis, 246.
3. A quibus Iudicibus appellare liceat, ibid.	16. De Privilegiis remedio attentatorum competentibus, 248.
4. A quibus sententiis seu actibus appellare liceat, vel non, 232.	17. Quenam Iudici vel partibus, pendente appellatione liceant, 249.
5. Coram quo sit appellandum, 234.	18. De Recusationibus, 251.
6. Ad quem sit appellandum, 235.	19. De causis & effectu recusationis, 252.
7. Quando & a quo tempore interponi debeat appellatio, 236.	20. De Relationibus, 253.
8. Qualiter sit interponenda appellatio, 237.	Tit. 29. De Peregrinantibus, 254.
9. De differentiâ definitiva ab interlocutoria quoad interponendam appellationem, ibid.	Tit. 30. De confirmatione utili vel inutili, 255.
10. De tempore petendi Apof. 239.	
11. Quibus appellationibus sit deferendum, 240.	

EX LIBRO TERTIO.

Tit. 1. De vita & honestate Clericorum, 256.	3. Quibus conferri beneficia debeant, 274.
Tit. 2. De cohabitatione Clericorum & mulierum, 259.	4. In quibus consistat idoneitas Clericorum ad beneficia, 275.
Tit. 3. De Clericis conjugatis, 261.	Tit. 8. De concessione praebendæ & Eccles. non vacantis, 276.
§. 1. De Clerico Ordine sacro initiato, ibid.	§. 1. Quando conferenda, ibid.
2. De Clerico minoribus Ordinibus initio, contrahente matrim. 262.	2. Quibus modis beneficia vacent, 277.
3. An Clericus conjugatus immunitate Ecclesiasticâ perinde gaudeat ac non conjugatus, 263.	3. Intra quod tempus conferri debeant, 278.
Tit. 4. De Clericis non residentibus, 264.	4. De pluralitate & incompatibilitate beneficiorum, ibid.
Tit. 5. De praebendis & dignitatibus, 266.	Tit. 9. Ne sede vacante aliquid innovetur, 281.
§. 1. Quid sit Praebenda & Beneficium Ecclesiasticum, ibid.	Tit. 10. De his quae fiunt à Prælo sine consensu Capituli, 283.
2. De divisione beneficiorum, 268.	Tit. 11. De his, quae fiunt à majore parte Capituli, 284.
Tit. 6. De Clerico ægrotante vel debilitato, 270.	Tit. 12. Ut Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur, 285.
Tit. 7. De Institutionibus, 271.	Tit. 13. De rebus Ecclesiæ alienandis vel non, 287.
§. 1. Quid sit Institutio & Collatio, ibid.	
2. Qui conferre beneficia possint, 272.	

INDEX TIT. ET PARAGRAPHORUM.

§. 1. De non alienandis rebus Eccles. ibid.	§. Quinam donare possint, ibid.
2. De alienandis rebus Eccles. quibus scil. casibus permissa sit alienatio, 289.	Tit. 25. De peculio Clericorum, 318.
3. Qua sit justa causa & solemnitas alienandi res Ecclesie, 290.	Tit. 26. De testamentis & ultimis voluntatibus, 319.
Tit. 14. De Precariis, 291. Tit. 15. De Commodato, 293. Tit. 16. De Deposito, 295. Tit. 17. De Emptione & Venditione, 296.	§. 1. Quid sit Testamentum & quotuplex ejusdem solemnitas, ibid.
§. 1. Quid sit Emptio-Venditio, & requisita ad eam, ibid.	2. De Institutione haredis, 322.
2. Quae res vendi possint & ad quid teneatur uterque contrahentium, 297.	3. De duplici deir actione legitima & Trebellianica, 323.
3. Derescindenda venditione, ibid.	4. De Substitutionibus, 324.
4. Quae res vendi non possint, 298.	5. Qui Testamentum facere possint, 325.
Tit. 18. De Locatione-Conductione, 299.	6. Qui test. in testam. adhiberi possint, 327.
§. 1. Locatio Conductio quid sit, ibid.	7. De executoribus ultimarum voluntatum, 328.
2. De Emphyteusi, 300.	Tit. 27. De Successione ab intestato, 329.
Tit. 19. De rerum permutatione, 301.	Tit. 28. De sepulchris, 330.
Tit. 20. De Feudis, 302.	§. 1. Quid sit sepulchrum ac sepultura, ibid.
§. 1. Quid sit Feudum, ibid.	2. Ius sepulturae ad quam Eccles. spectet, 331.
2. Quis in Feudum dare & quatenus alienare possit, 303.	3. Electio sepulturae unicuique liber à esse, 332.
Tit. 21. De Pignoribus, & aliis cautionibus, 305.	4. De Sepulchro majorem, 333.
§. 1. Quid sit Pignus & quotuplex, ibid.	5. De portione Canonica, parocchiali Ecclesie debita, 334.
2. Quae res oppignorari possint, 306.	6. De Canonica portione Episcopi, 335.
3. De pactis pignorum, 307.	7. Quibus deneganda sit sepultura, 337.
4. De actionibus pignoratitiis & quo modo pignus dissolvatur, 308.	8. An pro sepult. aliquid exigi possit, 338.
Tit. 22. De Fidejussoribus, 309.	9. De penis violantium sepulchra, 339.
§. 1. Quis dicatur Fidejussor, ibid.	Tit. 29. De Parocchis & Parocchianis, ibid.
2. In quibus obligationibus adhiberi possit fidejussor, 310.	§. 1. Qua dicatur Ecclesia Parochialis, & unde, ibid.
3. Quinam fidejubere possint, ibid.	2. De juribus Eccles. parochialium, & numero Parochor., 342.
4. Effectus fidejussionis, ibid.	Tit. 30. De Decimis, Primitiis & Oblationibus, 343.
5. Quibus modis extinguatur fidejussio, 312.	§. 1. Oblatio quid sit & quotuplex, ibid.
Tit. 23. De Solutionibus, 313. Tit. 24. De Donationibus, 314.	2. Quibus cedant oblaciones, 344.
§. 1. Quid sit donatio & quotuplex, ibid.	3. A quibus recipi, & quae recipere oblaciones non possint, ibid.
2. Qualis in dubia fiat interpretatio donationis inter vivos, 315.	4. De decimis, quid sint, & quo jure debite, ibid.
3. Quo pacto donatio inter vivos perficiatur, 316.	5. Ex quibus rebus decima debeantur, & quotuplex sint, 345.
4. De divisione Donationis in Propriam & Impropriam, 317.	6. Quibus debeantur decima, 347.
	7. A quibus debeantur decima, 349.
	8. Quibus modis quis eximat a decimarum prestatione, 354.

9. De decimis novaliūm, deque actione & cognitione decimarum, 352.	§. 1. De Censibus, ibid.
10. De penis detinentium vel non solventium decimas, 353.	2. De exactionibus, 376.
11. De primitiis, 354.	3. De Procuratoribus, ibid.
Tit. 31. De Regularibus, & transiuntibus ad Religionem, 355.	4. A quibus debeantur procurationes & vidualia, 377.
§. 1. Qui dicantur Regul. & Monachi, ib.	Tit. 40. De consecratiōe Ecclesiæ vel Altaris, 378.
2. Quo pacto fiant Monachi, ibid.	Tit. 41. De celebrat. Missarum, & Sacram. Eucharistiæ, & divinis officiis, 380.
3. De requisit. ad valid. professionis, 357.	§. 1. Quid sit Eucharistiæ, & de materia huius Sacramenti, ibid.
Tit. 32. De conversione conjugatorū, 359.	2. De forma & Ministro Eucharistiæ, 381.
Tit. 33. De conversione infidelium, 360.	3. De aliis non conficientibus hoc Sacramentum, illud tamen sumentibus, 382.
Tit. 34. De Voto & Voti redemptione, 361.	4. De effectu Eucharistiæ, 384.
§. 1. Voti definitio, ibid.	Tit. 42. De Baptismo & ejus effectu, ib.
2. Divisio Voti, 362.	§. 1. Quid sit Baptismus & quomplex, ib.
3. De effectu seu obligatione voti, ibid.	2. De Ministro Baptismi, deque suscepto-ribus seu patrinis, 385.
Tit. 35. De statu Monachorum & Canonicorum Regularium, 364.	3. Quinam baptizandi & in quo loco, 386.
Tit. 36. De Religiosis domibus, ut Episcopo sint subjectæ, 366.	4. De effectu Baptismi, 387.
§. 1. Domus religiose qua dicantur, ibid.	Tit. 43. De Presbytero non baptizato, ib.
2. De visitat. domūm religiosarum & locorum piorum, a laicis regi solutorum, 367.	Tit. 44. De custodia Eucharistiæ, Chris-matis & aliorum Sacramentorum, ib.
Tit. 37. De Capellis Monachorum & aliorum Religiosorum, 368.	Tit. 45. De Reliq. & venerat. SS. 388.
Tit. 38. De Jure Patronatus, 369.	Tit. 46. De observacione Je uniorum, 389.
§. 1. Quid sit, & quibus modis acquiratur hoc jus, ibid.	Tit. 47. De purificatione post partū, 390.
2. Quomplex sit jus patronatus, 370.	Tit. 48. De Ecclesiis ædificandis vel reparandis, ibid.
3. In quo differat jus patronatus Ecclesiast. à laico, 371.	§. 1. De ædificandis Ecclesiis, ibid.
4. Quomodo jus patron. transferatur, ibid.	§. 2. De reparandis Ecclesiis, 392.
5. De presentacione, 372.	Tit. 49. De immunitate Ecclesiarum, cœmeterii, & rerum ad eas pertinentium, 393.
6. De Institutione, 373.	Tit. 50. Ne Clerici vel Monachi sæcularibus negotiis se immisceant, 395.
7. Quomodo amittatur jus patronatus, 374.	
Tit. 39. De Censibus, Exactionibus & Procuracionibus, 375.	

EX LIBRO QUARTO.

Tit. 1. De Sponsal. & Matrimonio, 396.	6. De materia, forma, & ministro matrimonii, 402.
§. 1. Quid sint Sponsal. & quotuplicia, ib.	7. De etate requisita ad contrahendum matrimonium, 403.
2. Quinam sponsalia contrahere possint & quibus modis, 397.	8. De consensu contrahentium matrimonii, 404.
3. De effectu Sponsaliorum, 398.	9. De consensu parētū, an is necessarius, 405.
4. Quibus modis spons. dissolvantur, 399.	
5. De matrimonio, quid nominis & rei, 401.	

INDEX TIT. ET PARAGRAPHORUM.

10. <i>Quinam matrimonium contrahere possint,</i>	406.	2. <i>De gradibus cognationum eorumque subactione,</i>	423.
Tit. 2. <i>De dispensatione impuberum,</i>	407.	3. <i>De Affinitate,</i>	425.
Tit. 3. <i>De clandestina desponsatione,</i>	408.	4. <i>De Iustitia publica honestatis,</i>	426.
Tit. 4. <i>De sponsa duorum,</i>	411.	Tit. 15. <i>De frigidis & maleficiatis & impotentia coeundi,</i>	ibid.
Tit. 5. <i>De conditionibus apposis in desponsationibus & aliis contractibus,</i>	412.	Tit. 16. <i>De matrimonio contracto contra interdictum Eccles.</i>	428.
Tit. 6. <i>Qui Clerici vel voventes matrimonium contrahere possint.</i>	413.	APPENDIX, <i>De impedimentis matrimonii cum dirimentibus tum impedientibus,</i>	429.
Tit. 7. <i>De eo, qui duxit in matrimonium eam, quam polluit per adulterium,</i>	414.	Tit. 17. <i>Qui filii sint legitimi,</i>	431.
Tit. 8. <i>De conjugio leproforum,</i>	415.	Tit. 18. <i>Qui matrimonium accusare possunt, vel contra illud testari,</i>	432.
Tit. 9. <i>De conjugio servorum,</i>	ibid.	Tit. 19. <i>De divortiis,</i>	433.
Tit. 10. <i>De natis ex libero ventre,</i>	417.	§. 1. <i>De dissolubilitate matrimonii rati non consummati.</i>	435.
Tit. 11. <i>De cognat. spirituali,</i>	ibid.	2. <i>De dissolutione matrimonii quoad iherum,</i>	ibid.
Tit. 12. <i>De cognatione legali,</i>	419.	Tit. 20. <i>De donationibus inter virum & uxorem, & de dote post divortium restituenda,</i>	436.
Tit. 13. <i>De eo, qui cognovit consanguineam uxoris vel sponsae suae,</i>	420.	Tit. 21. <i>De secundis nuptiis,</i>	438.
Tit. 14. <i>De consanguinitate & affinitate,</i>	422.		
§. 1. <i>De consanguinitate,</i>	ibid.		

EX LIBRO QUINTO.

Tit. 1. <i>De Accusationibus, Inquisitionibus, & Denuntiatis.</i>	439.	sub annuo censu concedant,	457.
§. 1. <i>De Accusationibus,</i>	ibid.	Tit. 5. <i>De Magistris & ne aliquid exigatur pro licentia docendi,</i>	458.
2. <i>Quinam accusare possint,</i>	440.	Tit. 6. <i>De Judæis & Saracenis, & eorum servis,</i>	459.
3. <i>Quinam accusari non possint,</i>	442.	Tit. 7. <i>De Hæreticis,</i>	461.
4. <i>De Inquisitione,</i>	443.	§. 1. <i>Quis dicatur Hæreticus,</i>	ibid.
5. <i>De denuntiatione,</i>	446.	2. <i>De pœnis Hæreticorum,</i>	462.
6. <i>De aliis modis procedendi in criminalibus,</i>	447.	3. <i>De modo procedendi in causa Hæresis,</i>	463.
Tit. 2. <i>De Calumniatoribus,</i>	448.	Tit. 8. <i>De Schismaticis & ordinatis ab eis,</i>	464.
Tit. 3. <i>De Simonia, & ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur,</i>	449.	Tit. 9. <i>De Apostatis & reiterantibus Baptisimum,</i>	475.
§. 1. <i>De crimine seu delictis in genere,</i>	ibid.	Tit. 10. <i>De his qui filios occiderunt,</i>	477.
2. <i>Simonia quid sit,</i>	450.	Tit. 11. <i>De infantibus & languidis expositis,</i>	ibid.
3. <i>Quotplex sit Simonia,</i>	452.	Tit. 12. <i>De homicidio voluntario vel casuali,</i>	478.
4. <i>De pœnis Simoniacorum,</i>	453.		Tit.
Tit. 4. <i>Ne Prælati vices suas vel Ecclesias</i>			

INDEX TIT. ET PARAGRAPHORUM.

Tit. 13. De Torneamentis,	480.	Tit. 33. De privilegiis & excessibus privi-	
Tit. 14. De Clericis pugnantis in duel-		legiatorum,	508.
lo,	481.	§. 1. De privilegiis,	ibid.
Tit. 15. De Sagittariis;	483.	2. De excessibus privilegiatorum,	510.
Tit. 16. De adulterio & stupro,	ibid.	Tit. 34. De purgatione Canon.	511.
§. 1. De adulterio & pœnis illius,	ibid.	Tit. 35. De purgat. vulgari,	512.
2. De stupro & pœnis illius,	485.	Tit. 36. De iniuriis & damno dato,	513.
3. De incestu & pœnis ejusdem,	ibid.	§. 1. De iniuriis & earum pœnis,	ibid.
Tit. 17. De Raptoribus & incendiariis &		2. De damno dato,	514.
violatoribus Ecclesiarum,	486.	Tit. 37. De pœnis,	ibid.
§. 1. De raptoribus virginum,	ibid.	§. 1. Pœna quatuorplex & quo pacto infli-	ibid.
2. De pœnis raptis,	487.	genda,	ibid.
3. De raptoribus rerum, atque incendia-	488.	2. De aliis observandis circa pœnarum	
riis,		impositionem,	516.
Tit. 18. De Furtis,	489.	3. De pœna privationis,	517.
§. 1. Furti definitio Enucleata,	ibid.	4. De pœna Exilii,	518.
2. De furti generibus & pœnis,	491.	Tit. 38. De Pœnitentiis & Remissionibus,	ibid.
Tit. 19. De usuris,	492.		
§. 1. Usura quid sit, & quot modis accipia-	ibid.	§. 1. De variis pœnitentia significacioni-	ibid.
tur,		bis & divisionibus,	ibid.
2. Quibus modis dividatur usuras,	494.	2. De Pœnitentia, ut est Sacramentum,	519.
3. Quo jure usura sint prohibita,	495.		
4. De pœnis usurariorum,	496.	3. De Contritione,	520.
Tit. 20. De crimine falsi,	498.	4. De quantitate Contritionis,	521.
§. 1. Falsum quid, & quibus modis com-	ibid.	5. An & quando obliget præceptum Con-	
mittatur,		tritionis,	522.
2. De pœnis falsi,	499.	6. De Confessione,	ibid.
Tit. 21. De Sortilegiis,	500.	7. Quos & quando obliget præceptum Con-	
Tit. 22. De collusionis detegenda,	501.	fessionis,	525.
Tit. 23. De delictis puerorum,	502.	8. De conditionibus & qualitatibus Con-	
Tit. 24. De Clerico venatore,	ibid.	fessionis,	526.
Tit. 25. De Clerico percussore,	ibid.	9. De circumstantiis in Confessione expri-	
Tit. 26. De malediciis,	503.	mentis,	527.
Tit. 27. De Clerico excommunicato, de-		10. Quando liceat dividere seu dimidiare	
posito vel interdicto ministrante,	504.	Confessionem,	528.
Tit. 28. De Clerico non ordinato mini-	ibid.	11. An Confessio possit esse publica, ferique	
strante,		per litteras aut interpretem vel nunti-	
Tit. 29. De Clerico per saltum promotus,	505.	um,	529.
		12. De nullitate Confessionis,	530.
Tit. 30. De eo qui furtivè Ordinem sus-	ibid.	13. De sigillo seu secreto Confess.	ibid.
cepit,		14. De satisfactione, tertia parte pœniten-	
Tit. 31. De excessibus Prælatorum & sub-	506.	tia & quatuorplex ea sit,	532.
ditorum,		15. Per quam opera satisfiat & de modo	
Tit. 32. De novi operis nuntiatione,	507.	in satisfact. servando,	533.
		16. An	

INDEX TIT. ET PARAGRAPHORUM.

16. An penitens teneatur acceptare & adimplere pœnit. sibi imposi.	ibid.	3. De effectu majoris excommunicationis	545.
17. An unus pro alio tam virvo quàm mortuo satisfacere possit,	ibid.	4. De effectu minoris excommunicationis,	546.
18. De remissionibus seu indulg.	534.	5. Quinam excommunicare possint,	ibid.
19. Quid sit thesaurus Indulgentiarum & unde originem trahat,	535.	6. Quinam excommunicari possint vel non,	547.
20. An Indulgentia possint concedi animab. in purgat. existentib.	ibid.	7. Quis possit absolvere ab excommunicatione,	548.
21. Quibus competat potestas concedendi indulgentias,	536.	8. De Suspensione,	550.
22. De effectu Indulgentiarum,	537.	9. Quis possit suspendere & qua sit forma suspensionis,	ibid.
23. De causa indulgentiarum,	ibid.	10. De effectu suspensionis & forma absolutionis à suspensione,	551.
24. De requisitis ex parte volentium acquirere indulgentias,	538.	11. De interdicto,	552.
25. Quoties quis possit consequi indulgentias, & quam adu durent,	539.	12. Quis possit & ob quam causam interdicere, qua sit forma interdicti, quis effectus & pœna interdicti violati,	553.
26. De Iubileo,	540.	13. De Irregularitate,	555.
Tit. 39. De sententia excommunicationis,	541.	14. De Depositione & Degradatione Clericorum,	ibid.
§. 1. Quid sit Excommunicatio: & species Censura Ecclesiastica,		Tit. 40. De Verborum significatione,	557.
2. Quotuplex sit Excommunic.	542.	Tit. 41. De Regulis Juris,	558.

ANDREÆ DEL VAVLX. I. V. D.
ET S. S. CANONUM PROFESSORIS ORDINARIJ.

PARATITLA
SIVE
SUMMARIAM
ET METHODICAM EXPLICATIO
DECRETALIVM
D. GREGORII PAPÆ IX.

PRO O E M I U M.

§. I.

Acceptiones Juris variæ & origo illius.

1. *Jurisconsulti diligentissimi etymologiarum investigatores.*
2. *Juris acceptiones & derivationes variæ.*
3. *Jus à iustitia rectè dici secundum iurisconsultos.*
5. *Satisfit Grammaticorum regula & objectioni.*

UONIAM, Ulpiano l. C. recte, in l. i. d. de iustitia & iure. Juri operam datum prius nosse oportet, unde Juris nomen descendat; eaque ab antiquo cum Philo-

sophorum tum Jurisconsultorum consuetudo semper fuit, ut diligentissimè inquirerent etymologiam nominum, & cur unaquæque res hoc aut illud nomen sortita esset; eò quòd nomina, si rectè imposita sint, ex eodem naturæ fonte, quo ipsarum rerum definitiones hauriantur, sicutque rerum ipsarum cognoscendarum instrumenta non abs re me facturum putavi, a-

cturus de jure Canonico, altius exordiar; & priusquam ad Titulos librorum Decretaliũ veniam, nonnulla de Juris privatione, ejusque divisionibus, subdivisionibus, membrorumq; singularum natura, proprietate, conditionibus, atq; inter se tum comparationibus tum distinctionibus, præmifero. Eoque magis, quòd secundum Cicer. lib. i. Offic. omnis, quæ à ratione suscipitur de re aliqua institutio debeat à definitione proficisci, ut intelligatur, de quo disceptatur.

Ideoque, ut inde exordium capiam, sciendum quòd prout juris sunt variæ acceptiones, de quibus Paulus l. C. in l. penult. d. de iust. & iure, & Joan. Andreas in Novella Non est novum de Reg. Juris: ita & secundum eas variæ quoque derivationes assignari possint.

3. Et quidem, ut omittam alias ad propositum minus spectantes, si Jus sumatur pro lege (prout sumitur in §. singularum Instit. De rer. divis. in can. Jus generale Dist. i. in verb. Lex autem juris, scilicet scripti, est species; & dum dicimus, Hoc vel illud est certi juris, illud facti) rectè dicitur à Jussu seu Jubendo, quia lex in jussu seu imperio

A

imperio superioris est posita. Si verò sumatur, ut est idem, quod iustum, non quidem in generali acceptatione, qua iustum idem est, quod legitimum, seu legi consonum (quo pacto formaliter acceptum, est obiectum formale obedientiæ; quæ idem expresse vult, vel facit aliquid, quia est lege præceptum vel statutum, materialiter autem sumptum est materia omnis virtutis, quia lex in omni materia virtutis aliquid statuit) sed prout iustum sumitur specialiter pro eo, quod est æquale & alteri debitum, ac formale obiectum est iustitiæ particularis, rectè dicitur à Justitia, ut vult Vlp. in *d. l. 1.*

4. Nec obstat Grammaticorum regula secundum quam Justitia potius à Justo, & Justum à Jure, tamquam simpliciori nomine, derivari videtur: quia denominatio obiecti rectè potest sumi ab habitu, seu potentiâ in illud tendente: Sic enim Scibile à Scientia; Sensibile à Sensu; Visibile à Visu denominatur. Et tamen loquendo de ordine seu derivatione, quoad causalitatem obiecti, ipsa potentia vel habitus dici possit derivari ab obiecto: sic enim Justitia à Jure, prout idem est quod iustum, denominari potest, quia ita sumptum est causa iustitiæ, per modum obiecti & causæ finalis: licet in genere causæ efficientis sit effectus iustitiæ, quia iustitia facit & constituit obiectum suum, sicut & cæteræ virtutes morales.

5. Et hinc patet, etiam Jus, prout significat artem juris (ut usurpat Ulp. dum ait, Juri operam daturum prius nosse oportere, unde nomen Juris descendat, illudque definit, esse artem boni & æqui, quia scilicet sit ars, tendens in bonum & æquum) dici posse à Justitia, mediante scilicet iusto, à quo tanquam obiecto suo derivatur: juxta illud. Quidquid est causa causæ, est etiam causati causa.

§ II.

Divisiones Iuris.

1. Jus variè dividi.
2. Divisio juris in jus ad rem, & jus in re.
3. Quid sit jus ad rem. 4. Quid jus in re.
5. Divisio juris in Naturale & Positivum, &c.

1. Quomodo modum Jus, secundum varias sui acceptationes, variè derivatur, ita etiam variè dividitur. Et quidem, omnis alius divisionibus, eas dumtaxat proponemus, quæ ad propositum nostrum magis spectant.

2. Jusigitur sumptum, prout idem est, quod potestas legitima, seu à lege concessa, ex parte termini quem respicit, dividitur in jus ad rem, & jus in re, quod plurimum pendet ex juris positivi dispositione. Hac divisione utitur Pontifex in *Clement. unica circa fin. de sequestr. possess.*

3. Jus ad rem dicitur, quod non tribuit actionem in rem ipsam, ad quam dicitur esse jus, sed in personam dumtaxat, quia scilicet est jus ad rem, quæ tali jure nondum est obligata seu affecta; & ideo potest esse circa rem nondum existentem. Tale jus est, quod competit alicui per electionem, præsentationem ad aliquod beneficium, per collationem ante acceptationem, per successionem hæreditatis ante acceptationem, per emptionem, donationem, stipulationem, vel alium similem contractum ante rei traditionem, quæ regulariter ultra legitimum titulum (qualis est emptio, donatio, vel alius similis contractus) ad dominium acquirendum requiritur. Dico, regulariter, quia subinde ex speciali legis dispositione non est necessaria: veluti in beneficijs Ecclesiasticis, in quibus per collationem & acceptationem subsecutam comparatur jus in re, *cap. si tibi absenti de preben. in 6.* & in hæreditate, alijsque juribus incorporalibus, quæ transeunt in aliquem jure hæreditario, sive per testamentum, sive ab intestato: nam in ijs acquiritur dominium & jus in re per solam additionem, verbo vel facto factam, §. *ult. Inst. de hered. qualis & differ. l. cum hæredes 23. D. de acquirenda vel amitt. poss. Videatur Did. Covarr. lib. 2. Variar. Resolut. cap. 19.*

4. Jus in re, quod jus perfectum appellatur, dicitur, quod tribuit actionem realem, seu actionem in rem; habetque rem sibi devinctam & obligatam: & ideo non potest esse circa rem non existentem. Tale est jus, quod quis habet per emptionem, aliosque similes contractus, subsecuta rei traditione per dominium: item ad beneficium per collationem, secuta acceptatione: per testamentum, aut successionem ab intestato, aditâ hæreditate. Hinc constat, jus ad rem esse debilius, & facilius amitti, quam jus in re, ut observat Glossa in *Clement. unica de Clericis conjugatis.*

Jus verò sumptum pro lege, seu ut idem est, quod lex, dividi potest, sicut lex, atque ita in Naturale

Naturale & Positivum. Positivum rursus in Divinum & Humanum: Divinum in Vetus & Novum: Humanum in Jus Gentium, Jus Civile, & Jus Canonicum. De singulis membris, quod quidem pro ratione instituti nostri sufficiat, dicendum est aliquid.

§. III.

De jure Naturali.

1. *Dari jus Naturale probatur.*
2. *Definitio seu positus descriptio illius juris.*
3. *Jus naturale esse immutabile.*
4. 5. *Per præscriptionem aut servitutem non immutari jus naturale.*
6. *Occurritur aliis argumentis.*

Ius naturale dari negavit Pythagoras, & nonnulli alij Philosophi, volentes omne jus constare opinione, contra, dari eiusmodi jus, cum Platone. Cicero. Aristot. tenet communis omnium Theologorum. Philosophorum, & Jurisconsultorum opinio, & colligitur satis ex l. 1. *D. de just. & jure, & insit. de jure natur. gens. & civili.* Cuius ratio est, quia cum homo multas habeat operationes liberas & proinde incertas atque indeterminatas, etiam regulam habeat necesse est, quæ eas dirigat, ut sint rectæ, & consentaneæ rectæ rationi ac fini ultimo. *D. Paulus ad Rom. 2. Gentes, inquit, quæ legem non habent, scriptam scient, naturaliter ea, quæ leges sunt, faciunt.*

2. Illud definitur ab Ulpiano *d. l. 1. §. 3. & Justiniano insit. d. loco*, quod natura omnia animalia docuit. Quibus verbis non tam intendunt aliquam definitionem Juris naturalis tradere, quam signum aliquod inadæquatum, quo dignosci queat. Nec enim voluerunt jus naturale esse hominibus cum brutis commune uti opinatur Valla, ideo dictam definitionem impugnavit: sed quod in hominibus illud dicatur jus naturale, quod non solum ab hominibus, verum etiam à brutis usurpatur, ut est maris & foeminae conjunctio, liberorum procreatio & educatio, obligatio antidotalis, quæ est ut bene facienti bene faciamus; sic tamen, ut quatenus in brutis reperitur, non dicatur jus naturale, quia sicuti bruta sunt incapacia injuriæ, *l. 1. §. ait Prætor D. Si quadrupes paup. fecisse dic.* ita & juris, quod à ratione, quæ bruta destituuntur, deducitur; sed quatenus ab hominibus, & quidem tunc solum, quando non ex sensus, sed rationis ductu, usurpatur. Quod addo, ne quis inferat

hinc, omnia, quæ hominibus cum brutis sunt communia, veluti edere, bibere, scire, irasci, & similia, esse juris naturalis. Dixerunt autem Ulp. & Justin. jus naturale non esse proprium gentis humani, quia scilicet non ita illi convenit, quin in brutis quoque aliqua ejus adumbrata effigies reperiat.

3. Hoc verò jus est immutabile ex se & natura sua: totaque variatio eorum, quæ sunt juris naturalis, contingit non ex eo, quod jus ipsum naturale in se mutetur & varietur, sed quia advenit nova circumstantia ex parte objecti seu materiæ, quæ ipsum objectum seu materiam extrahit ex numero eorum, quæ seclusâ tali circumstantia erant de jure naturali. Nec enim jus naturale, aliquid præcipiens faciendum, aut fieri prohibens, referri debet ad objectum absolute considerata, quia illud non sic præcipit aut prohibet, sed cum certis & debitis circumstantiis: ut v. g. non quælibet occisio hominis est jure naturali prohibita, sed quæ fit auctoritate privata, extra casum necessariæ defensionis. Similiter, etsi jure naturali reddendum sit depositum, nunquam tamen juris naturalis fuit, ut eius depositus redderetur furioso, aut non furioso quidem, sed in perniciem Reip. aut alterius, *can. Ne quis xxiii. quæst. 2.*

4. Hinc patet, quæ ratione præscriptio jure civili, & servitus jure gentium introducta, non immutet aut tollant jus naturale. quo prohibetur retineri alienum inuito domino, & omnes liberi nascuntur: quia præscriptio, ubi legitime semel est completa, non facit, ut retineatur alienum, quamdiu manet alienum, hoc enim esset contra jus naturale: sed facit, ut qui præscripsit, retineat, suum, & id, cujus dominium per præscriptionem legitime completam auctoritate legis acquisivit. Atque ita nihil refert, quod tum sciat, fuisse alienum aut præscriptionem.

5. Eodem modo libertas (quæ non dicitur esse juris naturalis, quasi eam præceperit, & servitutem veterit, sed partim negativè, quia servitutem jus naturale non invexerit, partim positivè, quia unicuique jus naturale concessit, ut esset liber, ac dominus suæ libertatis. hoc ipso quo illum fecit liberi arbitrij) tollitur per servitutem, absque mutatione juris naturalis, ob novam circumstantiam advenientem, post hominis peccatum, ex parte objecti, nempe licitam

licitam iniusto bello capti interfectionem, quæ merito non solum à jure gentium, sed etiam à quolibet privato, hujusmodi interfectionis jus habente, commutari potuit in perpetuam servitutem, *J. Hostes D. De capt. & postlim. reversis.*

6. Eadem ratione solvi possunt omnia argumenta, quibus probari videtur jus naturale esse mutabile, nempe quod illud in se & ex parte sua semper unum & idem maneat; dicatur autem solum mutari per denominationem extrinsecam, ob materiam, de qua est, variationem, ratione aliarum atque aliarum circumstantiarum. Hujusmodi circumstantias ex parte objecti seu materiam potest jus positivum sive gentium, sive civile, sive Canonicum, addere vel detrabere, nulla profus mutatione facta in jure naturali. Et secundum hoc intelligendus est Juris consultus, in *J. Jus civile. D. de Jusit. & Jure*, dicens, Jus civile neciù totum à naturali recedere, nec per omnia ei servire, sed aliquando aliquid ei detrabere, aliquando addere: quia scilicet aliquando circumstantiam aliquam detrabit, aliquando addit, sicque illud determinat, modificat, vel restringit, prout plenius deduxi in Summa ad Decretum Gratiani lib. 1. cap. 10. & sequenti. Vide *Molin. de Jusit. & Jure Tract. 1. disp. 4.*

Observandum autem, hic, ex ijs, quæ sunt juris naturalis, aliqua dici prohibita, quia mala, ut odium Dei, blasphemia, furtum, adulterium non autem mala, quia prohibita: & è contra aliqua esse jussa & præcepta, quia in se bona & necessaria, ut Deum esse colendum, parentes honorandos, egenti subveniendum.

§. IV.

De jure Positivo, & ejus divisione.

1. Descriptio hujus juris.
2. In quo à jure naturali distinguatur.
3. Divisio.
4. Quid sit Jus positivum Divinum; & subdivisio in Vetus & novum.
5. Præcepta juris positivi divini veteris seu legis Moisaica, alia moralia, alia ceremonialia, alia judicialia.
6. Jus positivum divinum novum.
7. Jus humanum.

1. Jus positivum est & dicitur illud, quod ex libera Dei vel hominis voluntate pendet,

Et hoc est, quod vult Philosophus, illud definitens, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert; cum verò constitutum fuerit, tunc deum refert, quia scilicet ejus obligatio non ex natura rei præcepta, sed ex præcepto & voluntate præcipientis oritur, & derivatur ad objectum. Quod fit, ut mutari possit, etiam si maneat omnes eadem circumstantiæ, cum quibus ante obligabat,

2. Et in eo distinguitur à jure naturali: sicut & in eo, quod, quæ jure naturæ prohibita sunt, prohibita sunt, quia in se mala, quæ autem jure positivo è contra mala sunt, quia prohibita.

Jus Positivum dividitur in Jus Divinum & Humanum, reperito tamen diviso in membris dividendis, hoc modo, Jus positivum aliud est jus Positivum divinum, aliud est jus Positivum Humanum; ut à priori membro excludatur Jus Naturale, quod certo respectu ac certâ ratione divinum appellatur, nempe quatenus à Deo, tanquam ab auctore naturæ, dimanat.

3. Jus Positivum Divinum est, quod à Deo optimo maximo, vel Christo, quatenus homo simulque Deus, in temporale latum & conditum est, sive Angelico, sive humano, ut Moyses & Apostolorum, ministerio, sive per se.

4. Hoc subdividitur in Jus Positivum divinum Vetus, & in Jus Positivum Divinum Novum. Jus Positivum Divinum Vetus est, quod in veteri Testamento Deus ipse condidit, de ijs scilicet, quæ ad jus naturale non spectant, ut de ceremonijs & politia. Hoc autem jus, quia à Deo acceptum per Angelos, Moyses, tanquam præco & mediator inter Deum & homines, Judæis tradidit, promulgavit, & scripsit, *can. Moyses Dist. 1.* Subinde dicitur lex Moyses seu Moisaica.

5. Hujus verò Juris præcepta trium generum fuerunt. Alia scilicet moralia, quæ ad morum disciplinam spectabant: qualia sunt. Non occides. Non mœchaberis, & alia Decalogi præcepta, de quibus Exod. 20. Alia Ceremonialia quæ ad cultum ritè Deo exhibendum pertinebant, de quorum divisione videatur D. Thomas 1. 2. *quæst. 101.* Alia denique Judicialia, quæ justitiæ administrandæ subserviebant, de quorum divisione D. Th. *d. loc. quæst. 104.* Moralia sunt juris naturalis, ac proinde immutabilia, & indispensabilia. Ceremonialia vero & judicialia sunt determinationes moralium & dumtaxat

vim habebant ex divina institutione & voluntate; ac proinde ad jus positivum spectabant, & inter Christianos exspirant, consummato per Christi mortem opere nostræ redemptionis, solaque moralia remanserunt, non quatenus veteris Testamenti, sed quatenus juris naturalis. Dixi, inter Christianos, quia Judæi adhuc legem Moysaicam servant, & secundum eam vivunt, etiam quoad successiones *Calderinus Consil. 30. in tit. de Testamentis Felinus in c. Judæi 2. Columna 2. de Judæis. Videatur Maranta Parte 3. Speculi auri. num. 49. & seqq.*

6. Jus Positivum Divinum Novum est, quod Christus homo simulque Deus in novo Testamento condidit. Talia sunt ea, quæ sunt de Sacramentis. Alioquin non omnia, quæ in novo Testamento repertiuntur, sunt juris divini, sed pleraque juris humani Ecclesiastici, ut illa, quæ non ex ore ipsius met Christi, sed per solos Apostolos, inspirante Spiritu sancto, decreta fuerunt: veluti Canones, qui Apostolorum dicuntur, & præcepta, quæ apud Divum Paulum commemorantur, de homicida vel ebrio homine non ordinando, de jejuniis quadragesimæ, de trina in aquam demersione eorum, qui baptismo abluuntur, de bigamo non ordinando, & similibus. De convenientia & distinctione juris positivi divini veteris à jure positivo divino novo plenius egi in Tractatu ad 26. *distinct. Gratiani.*

7. Jus Humanum est, quod ex hominis voluntate immediatè pendet, sive quod ab auctoritate humana proximè statuitur, seu cujus obligatio ex mera hominis, aliquid præcipientis vel prohibentis, voluntate oritur. Unde pateratio discriminis positi inter leges divinas & humanas, in *can. Omnes distinct. 1.* quod scilicet leges divinæ & naturales sint eadem apud omnes; humanæ autem non, sed aliæ atque aliæ aliis atque alijs gentibus placeant. Necessarium vero fuit hoc jus humanum, ad legem divinam & naturalem, tamquam generaliores & indeterminatas, solumque generalia præcipientes aut prohibentes, determinandas, temperandas, & cuique societati & communitati accommodandas, ad consentionem & concordiam inter homines de rebus humanis & politicis, diversimodè sæpè opinantes & sentientes, conciliandum, & ut inquit Ildorus, in *can. Facta sunt distinct. 4.* ut metu ejus huma-

na coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, &c. Nam, ut Plato ait, 2. *de Legibus*, si homines absque legibus vixerint, nihil à feris atrocissimis discrepabunt: & Aristoteles 1. *Politie* c. 2. Sicut homo, si sit perfectus virtute, est optimum omnium animalium, ita si fiat alienus à lege & justitia, sit pessimum omnium.

Jus Humanum dividitur in Jus Gentium, Jus civile & Canonicum.

§. V.

De Jure Gentium.

1. *Definitio huius juris.*
2. *An naturali in quo distinguatur.*
3. 4. *Quid sit naturale, quid Gentium jus.*
5. *Duplex jus Gentium, primum & secundarium.*

1. Jus Gentium propriè dictum, & prout à Naturali distinguitur, definiti potest, esse illud, quod usu ac moribus omnium aut fere omnium gentium introductum est, non autem instinctu solius naturæ, ut colligitur ex §. *Jus autem gentium instit. D. jure nat. gent. & civili, juncto can. Jus gentium dist. 1.*

2. Atque ita distinguitur à Naturali, quod obligatio hujus Juris oritur ex voluntate hominum; sit mutabile quantum est ex parte sua; non semper omnibus, sed regulariter & fere omnibus sit commune *d. can. Jus gentium*: ideoque potest alicubi non servari, quod apud alios de jure gentium esse censetur. At vero Jus naturale est unum & idem apud omnes, & tantum per errorem atque ignorantiam potest alicubi non servari: & insuper ejus obligatio non ex alienus præcipientis aut prohibentis arbitrio & voluntate, sed ex natura rationali & naturali conditione operum oritur.

3. Ideoque in *can. Jus naturale dist. 1.* ab Ildoro dicitur, esse illud, quod est commune omnium nationū, ed quod ubique instinctu naturæ, non constitutione aliquâ, habeatur: & ab Aristotele, esse illud, quod ubiq; gentium idem valet, non quia ita decretum sit, vel non decretum.

4. Ut autem melius intelligatur, cur dixerim, jus Gentium propriè dictum, & prout à Naturali distinguitur, advertendum est, Ulp. Justin. & alios, dum dividunt Jus in Jus Naturale, Gentium, & Civile, dumtaxat loqui de Jure

quod non transcendit limites naturæ; nihil autem de jure, ut ita dicam, supernaturali, quale est Jus Divinum Positivum; nihil etiam de jure, quod à ministris Ecclesiæ ad finem supernaturalem est conditum, quale est Jus Canonicum. Secundò, per Jus naturale non intellexisse omne illud Jus, quod revera est naturale, prout sumitur & definitur in *d. can. Jus naturale distinct. 1.* sed solum illud, quod ita hominibus est naturale, ut sit eis cum brutis commune, uti patet ex definitione, quam tradunt, antè à nobis explicata. Tertiò per Jus Gentium intellexisse omne illud Jus, quod omnibus aut ferè omnibus hominibus est proprium, iisque solis convenit; sive interim revera pertineat ad Jus naturale, sive ad Jus gentium, prout de illis loquitur *Isid. d. dist. 1.* ut patet ex eorum verbis & exemplis. Nam inter exempla juris gentium referunt religionem erga Deum: item ut patriæ ac parentibus pareamus: fas item esse vim & injuriam repellere, *l. 2. & 3. de iust. & iure.* Quæ tamen omnia constat, esse juris naturalis: sicut & præcepta Decalogi, quæ etiam sub iure gentium comprehendunt.

5. Hinc factum est, quod iuris Interpretes distinguant duplex Jus Gentium; alterum, quod solis hominibus convenit; ita tamen, ut simul cum illis natum sit, quod inde appellant Jus Gentium Primævum, & ius gentium antiquum *l. 1. D. de acquir. rer. dom.* nam licet intrinsecè naturale sit, tamen illud Gentium appellant, quia illo genere communiter utuntur. Vocant etiam subinde Divinum, quia ab exordio rationalis creaturæ animis hominū à Deo insculptum est. Vocant & interdum ius Naturale, § *Singulorum Inst. de rer. div. l. bona fides D. de positi,* quia non pender ab aliqua hominum constitutione, sed à naturali instinctu rationis habetur. Vocant tamen ius naturale secundarium ad distinctionem prioris iuris naturalis, quod scilicet hominibus simul cū brutis est commune, & eius naturale primarium appellant. Ex hoc autem iure gentium descendit religio erga Deum, amor erga parentes, præcepta Decalogi. Eodem iure omnia hominibus erant communia omnes nascebantur liberi. *d. can. Jus naturale dist. 1.* & de hoc iure gentium loquitur *Iust. in § quod verò naturalis ratio inter omnes constituit, id apud omnes populos per aq; custoditur,* illis ipsis verbis.

Alterum verò appellatur Jus gentium secund-

darium, & Jus gentium humanum, ad distinctionem prioris, eò quod non ab initio cum hominibus natum sit, sed postea, usu exigente & humanis necessitatibus gentes humanæ illud sibi constituerint, id est, moribus usurparint: & hoc est Jus gentium propriè dictum, antea à nobis definitum, quo introducta sunt Meum & Tuum, bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, *l. 5. de iust. & iure,* captivitates ac servitutes secuta: item omnes pæne contractus introducti, § *Ius autem gentium inst. de iure nat. gent. & civili* (ubi de hoc Jure gentium loquitur *Iustin*) aliaque plura, quæ recentet *Isidorus in d. can. Jus gentium dist. 1.* His observatis facile fuerit præcedentes divisiones intelligere, ac Theologorum divisiones cum Jurisconsultorum divisionibus conciliare.

§. VI

De jure Civili.

1. Descriptio & causa illius.
2. Quomodo à jure naturali & gentium distinguatur.

3. Ius Fœderum ad Jus civile refertur.

1. **I**us Civile, cujus origo traditur in *can. 1. & 2. dist. 2.* est, quod quisque populus vel quæque civitas sibi proprium constituit, § *Jus civile inst. de iure nat. gent. & civili. can. Jus civile distinct. 1.* Nam cum non omnia omnibus convenire possint, ob regionum morumque diversitatem, & leges ad Republicas, non è contra, accommodandæ sint, sit, ut singulæ pæne civitates Jus sibi proprium constituent. Unde & ex unaquaque civitate aut populo nomen sortitur, ut ius Civile Atheniense, Jus Civile Lacedæmoniorum, Jus Civile Romanorum; quod per Antoniam intelligitur, quoties sit mentio Juris Civilis, non addito, cuius sit civitatis aut populi: vocaturque etiam Jus Quiritium, *can. Quiritium d. dist. 1.* ob rationem ibidem assignatam.

2. Distinguitur verò Jus Civile à Jure Naturali, quod eius obligatio pendeat ab auctoritate humana; sit unius tantum civitatis aut populi; sit mutabile, etiam in totum, quantum est ex parte sua. A Jure autem Gentium distinguitur quod Jus gentium sit commune omnibus aut ferè omnibus hominibus, totumque sit moribus gentium introductum, nec ullo scripto comprehensum; Jus autem Civile, sive scriptum sit, sive moribus introductum, quale Jus

ius est consuetudo, unius tantum sit civitatis aut populi.

Divisiones autem Juris Civilis petantur ex Institutionibus Justiniani.

3. Ad Jus Civile spectat Jus Feudorum, tanquam consuetudinarium, juxta primam Rubricam Feudorum, *Uernia in Praemio Feudorum colum. fin. & omnes in pralu. dejs Feudorum* & tanquam Jus non scriptum. Abbas in *cap. Firmiter in sine princ. de summa Trinitate*. Quoad ejus autem observantiam in primis servandæ sunt particulares ejusque provinciae circa Feuda Constitutiones: ijs cessantibus, servandum Jus consuetudinarium Feudorum; & si casus occurrat, qui in eo non sit decisus, recurrendum ad Jus commune, maxime de usufructu & emphyteusi, arguendo de simili ad simile. Dissidentibus vero Jure Civili & Canonico; recurrendum potius ad Canon. cum ratione juramenti, quod præstatur per Vasallos, prout hæc latius deducit Maranta, *Parte 3. Speculi aurei, n. 83 & seqq.*

§. VII.

De Iure Canonico,

1. Quodnam sit Jus Canonicum.
2. Vnde dictum: & varia hujus Juris appellationes.
3. Quomodo à Jure Civili distinguatur, & finis utriusque Juris.
4. Necessitas Juris Canonici.
5. Origo & incrementum ejusdem.

Ius Canonicum vocatur illud Jus positivum, quod à summis Pontificibus constitutum vel approbatum est, *cap. Non debet, & ibi Abbas in 3. Notab in f. de consang. & affinit.*

2. Appellatur autem Canonicum à Græca voce *Kanon*, quæ Latinè Regula dicitur, *can. 1. & 2. distinct. 3. l. 5. Etymol. c. 17.* & quidem per antonomasiam Regula Ecclesiastica, *cap. 1. inf. de Constitut. eod. quod collectum & coacturatum sit ex Canonibus, id est, Regulis Ecclesiasticis, ad rectè vivendum, æternamque beatitudinem assequendam, institutis. Vocatur etiam Jus Ecclesiasticum, *can. 1. dist. 3. & alibi* ab Ecclesia, quia scilicet est de rebus ac personis Ecclesiasticis. Dicitur & Pontificium, ab auctore suo, nempe summo Pontifice, à quò vim & auctoritatem habet. Vocatur insuper subinde Divinum sive Divina Lex, partim, quia quædam in hoc jure tradita, ex sacris Scripturis sunt excerpta, & in*

sacris Concilijs repetita, ut in *e. Significasti 4. inf. de electione*, partim, quia Canones Ecclesiastici, tanquam conclusiones vel determinationes quædam, ex lege divina, veluti è suis fontibus ac principijs, profluunt & eliciuntur, *cap. qualiter & cap. quando 24. inf. de accusat.* atque instituti, dono, & nutu, ac gratia Spiritus Sancti editi sunt, *can. violatores xxv. q. 1.* partim denique, quia ex ipsiusmet Christi ore potestatem legum condendarum Pontifex, ut Petrus successor, accepit, *e. Translato sacerdotio 3. inf. de constitut.*

3. Hinc non fuerit difficile, distinguere Jus Canonicum à Jure Naturali, Gentium, & Civili; atque ostendere, quanto Civili sit augustius & sublimius, tum ratione causæ efficientis, tum ratione universalitatis, tum ratione finis, quem spectat; quandoquidem Jus Civile à potestate potius sæculari, temporali, ac terrena dimanet, sit tantum unius civitatis aut populi, ac finem merè temporalem & terrenum, nempe vitam civium talem, quæ naturali ratione sit conformis, Jus verò Canonicum à potestate merè spirituali, à Christo communicata Petro, Petrique successoribus promanet (quæ tanto temporali dignior est, quanto spiritualia corporalibus & anima corpore digniora sunt) & omnes omnino Christi fideles, etiam Reges & Imperatores, astringat; finemque merè spirituales, æternam nempe beatitudinem, principaliter atque ultimè intendat. Plenius de differentijs ejus à Civili videre licet apud Baptistam de sancto Alasio, in *Rubr. decreti Gratiani à num. 43. usque ab 250.* ubi ducentas quinque distinctiones recenset.

4. Necessitas verò Juris Canonici vel ex eo factis comprobatur, quod, ut inquit Arist. *lib. 3. Politic. c. 7. in fine, & lib. 4. c. 1. sub finem*, non Republicæ ad leges, sed leges ad Republicas accommodandæ sint. Nam inde sequitur quod quemadmodum duæ sunt in genere Republicæ, sine distinctæ, altera nempe politica seu civilis, habens finem planè politicum ac civilem, naturalem scilicet felicitatem seu vitam civium talem, quæ naturali rationi sit conformis seu juxta Cicero *lib. 1. de Orat.* Justitiæ in humana societate conservationem; altera verò Ecclesiastica, quæ ut tota spiritualis est, finem quoque semper & ubique spirituales, æternam

BABA

nam nempe beatitudinem vitamque Christianorum talem, quam salus aeterna seu sempiterna beatitudo post hujus vitae terminum sequatur, in omnibus intuetur, atque in eundem instar sagittarum respicit ac collimat, & in eum cives suos per mores, homine Christiano dignos, reducere ac dirigere nititur: ita etiam necesse sit, ut diversae quoque sint leges, & diversa jura, quibus utraque Respublica ad finem sibi propositum & accommodatum dirigatur. Ac proinde necessum, aliud esse Jus Civile, quo Respublica civilis, alterum Canonicum, quo Respublica Ecclesiastica regatur, & ad suum finem perducatur; idque praeter & ultra legem naturalem & divinam; quandoquidem Deus suis legibus non omnia in particulari statuerit, quae ad spirituale regimen Ecclesiae suae convenire possunt; necita omnia in particulari determinari ac definiti poterunt, ut essent incommutabilia; sed necessum fuerit, Christum Ecclesiae suae Ministris ac Pastoribus multa pro temporum, locorum, personarum, similitumque circumstantiarum varietate, novis legibus statuenda, disponenda, ac moderanda relinquere.

5. Incepit verò Jus Canonicum jam inde ab exordio nascentis Ecclesiae. Siquidem ab ipsismet Apostolis Traditiones quaedam ac Constitutiones ad Ecclesiam debite gubernandam emanarunt, quae non aliud fuerunt, quam Canones illi Apostolorum, per clementem Romanum in unum congesti, quibus semper usque est, hodieque utitur Ecclesia: Constitutiones pleniores de Sacramentis, ministris, ac ritibus Christianis, per eundem Clementem cum praedictis Canonibus in libros quosdam redactae. Et licet ita exiguis fontibus initio contineretur hoc Jus Canonicum, tamen successu temporis, paulatim, ut fieri solet, crescente omni legislatione, varijs novis Traditionibus, Canonibus, & Decretis editis, varijsque Concilijs Oecumenicis & Provincialibus celebratis, pro exigentia negotiorum & status Ecclesiae, crevit potissimum à tempore Constantini, ut patet *can. Canones Dist. 15*. Fueruntque hujusmodi Canones & Decreta super addita, paulatim per diversos in diversa volumina redacta, prout videre licet admodum Boëtium Eponem, *De jure sacro lib. 2.* postea etiam diligemus.

§ VIII.

De divisione Juris Canonici, ejusque speciebus ac partibus.

1. *Divisio Juris Canonici in scriptum & non scriptum.*
2. *Corpus Juris Canonici quibus constat libris.*
3. *Oeconomia & dispositio Decreti Gratiani.*
4. *Quo pacto Capita decreti allegari soleant.*
5. *Quid Palae nomine in Decreto intelligatur.*
6. 7. *Decretalium origo, appellatio & dispositio.*
8. *Sextus Decretalium.* 9. *Clementina.*
10. *Extravagantes Joannis xxii, & Communis.*
11. *Septimus Decretalium Pet. Matthaei.*
12. *Decretum Gratiani quatenus auctoritatem juris habeat.*
13. *De inscriptione Decreti, an ea genuina.*

1. **D**ividitur Jus Canonicum in Jus Canonicum scriptum & non scriptum. Scriptum dicitur firmius & nobiliter non scripto: firmius quidem propter scripturam, § *Constat, Institut. De jure nat. gent. & civili, l. Contrahitur D. De pignoris* nobiliter verò, tum ratione principij, nempe Pontificis, à quo dimanat; cum interim consuetudo usu populi introducatur, & quidem tacito Principis consensu, scriptum verò expresso; unde dicitur divinitus per ora Principum promulgatum, *l. fin. Cod. De praescriptione longi temporis. can. fin. xvi. qu. 3.* tum ratione antiquitatis, quia prius constitutum: nam consuetudo legem imitatur, § *Ex non scripto Institut. de jure natur.* & pro lege suscipitur, cum deficit lex, *can. Consuetudo Dist. 1.*

2. Universum autem Corpus Juris Canonici scripti, quo hodie in scholis ac foro utimur, constat Decreto Gratiani, quinque libris Decretalium Gregorij Noni, sexto Decretalium Bonifacii Octavi, Decretalibus Clementis Quinti, & denique Extravagantibus tam Joannis xxii. quam Communibus, id est, aliorum summorum Pontificum.

3. Decretum Gratiani dividitur in tres partes Principales. Prima continet centum & unam Distinctiones: quarum viginti prioribus Gratianus agit de Juris Ecclesiastici elementis, principijs, fontibus, atque dignitate. Inde usque ad 93. agit de Clerici seu personarum Ecclesiasticarum origine, institutione, ac forma instituendi, vitâ, moribus, atque officijs, & inde

& inde usque ad finem ultimæ distinctionis, de principatu Pontificis, & universa jurisdictionis Ecclesiasticæ sive Pontificiæ præstantia non solum præ omni cæterorum Ecclesiasticorum potestate, sed & præ cuncto sæculari simul imperio, sive Regum, sive Imperatorum sive Principum quocumque.

Secunda pars dividitur in triginta sex Causas: quarum singulæ in Quæstiones dividuntur, & quælibet Quæstio in Capita. In quibus agit Gratianus de generibus causarum seu judiciorum, sub Ecclesiasticam jurisdictionem cadentium, incipiendo à criminalibus, & pecuniariis subjungendo, permixtis tamen subinde criminalibus, cum pecuniariis, pro multiplici quæstionum ex unaquaque causa resultantium varietate: excepto, quod Causæ trigessimæ tertiæ, quæ est matrimonialis. Quæstio tertia cõtineat tractatum de pœnitentiâ, divisum in septem distinctiones, distinctas quoque per Capita; occasione dubij quo quærebatur, An ex confessione soli Deo factâ, quam mulier quædâ à viro separata fecisse proponebatur, peccatû deleri posset.

Tertia denique pars continet tractatum de Consecratione, divisum in quinque distinctiones, subdivisas etiam per Capita: in quarum Distinctionum prima agit Gratianus de consecratione Ecclesiarum, & Missarum celebratione, in secunda de Venerabili Sacramento Eucharistiæ inter Missarum solemnias offerendo: in tertia de Festis & Ecclesiasticis cæremoniis promulgandis & obliandis: in quarta de Baptismi Sacramento; in quinta denique de Sacramento Confirmationis & Jejunij Ecclesiæ. Atque ita patet, primam & tertiam partem decreti Gratiani esse potissimum juris publici, cum partim ad Magistratus Ecclesiasticos, partim ad Sacramenta Christiana cæremoniasque Christianus pertineat; secundam verò partem esse propriè ipsorum judiciorum, seu causarum quarumcumque, ad forum Ecclesiasticum spectantium, ut rectè tradit Boëtius Epi, mihi quondam, dum Philosophiam apud Duacenses in Collegio Marchianensi profiterer, in Jure præceptor plurimum recolendus. *De Jure sacro lib. 2. cap. 2. n. 97.*

4. Solent autem Capita decreti Gratiani citari sub nomine Canonum: & quidem quatuor modis primò, hoc modo, *can. Humanum di-*

stinct. 1. can. Constitutio distinct. 2. vel hoc modo, distinct. 1. can. Humanum distinct. 2. can. Constitutio sic quod Humanum & Constitutio sint principia capitum, quæ illis Distinctionibus continentur. Secundo hoc pacto, 1. g. 1. can. quicumque studet: 6. g. 2. can. Si tantum; vel hoc modo, can. Quicumque studet 1. g. 1. can. Si tantum 6. g. 2. id est prima Causa g. 1. 6. Causa g. 2. & sic de alijs. Tertio modo Capita tractatus de Pœnitentiâ solent sic allegari, de Pœnitentiâ distinct. 3. can. Reperiuntur vel hoc pacto, can. Reperiuntur de Pœnitentiâ distinct. 3. Quarto denique Capita tractatus de Consecratione solent hac forma citari, de Consecratione distinct. 1. can. Vasa de Consecratione distinct. 1.

5 Reperiuntur tamen in eodem Decreto quædam Capita, quæ inscribuntur sub nomine *Paleæ*: quo nomine quid veniat intelligendum, variant interpretes, ut videre licet in Admonitione ad Lectorem, eodem Decreto editionis Gregorianæ præfixa, & notat Joan. Uffel. *ad Covar. lib. 4. Var. resolut. cap. 11.* Verius videtur *Paleæ* esse additiones quasdam ad primam collectionem Gratiani postmodum factas, sive ab ipsomet Gratiano, sive ab alijs. Quas non esse contempnas constat vel ex eo, quod multæ & in Decretalibus, & apud verustiores Gratiani collectores, habeantur, prout refertur in eadè Admonitione.

6 Quantum verò ad quinque libros decretalium Gregorij Noni attinet, earum compilatio seu collectio prodijt mandato ejusdem Pontificis per Raymundum, illius Capellanum & Pœnitentiarium, anno Domini circiter 1230. & per eam omnes anteriores Decretalium editiones ac compilationes, quæ variæ erant, partim approbatæ, partim reprobatæ, ut videre licet apud Boëtium Eponem, *lib. 2. De Jure sacro à n. 12.* abrogatæ fuerunt, ita ut tum temporis universum Juris Canonici corpus hisce duobus solis voluminibus contineretur, Decreto in quâ Gratiani, & quinque libris decretalium Gregorij IX. Quos sub nomine *Decretalium* potius edidit, quam sub nomine *Decreti*, uti Gratianus suum opus ediderat, sumptâ appellationis ratione à majori parte eorum, quæ in ijs continentur. Nam quia in his libris duplo plures sunt Epistolæ SS. PP. quàm sint reliquæ auctoritates simul junctæ; apud Gratianum verò è contra longè plura Conciliorum decreta, quàm

B

Ponti.

Pontificum Constitutiones vel decretales Epistolæ: ideo Gratianus suam collectionem seu compilationem *Decretum* appellavit & Gregorius Nonus suam, *Decretales*.

7. Solentque Decretales citari sub nomine *Extra*, & quidem brevitaris causâ hoc signo, & etiam nulla librorum mentione facta, v. g. *c. Quoties 1. de pactis c. Tua nos de iurejur.* quasi essent extra Gratiani decretum, quod prius tempore fuit; vel simpliciter sic, *c. Nisi essent de prabendis*, quia per excellentiam designantur libri Decretalium.

Hanc autem Decretalium compilationem Gregorius Nonus formavit ad rationem & formam Pandectarum ac Codicis: nam ut in illis Jus civile, ita & in hac compilatione omne Jus Canonicum ad iudiciorum rationem dirigitur & accommodatur. Primo enim libro in primis Juris canonici principia exponit; & mox ad ordines, gradus, jurisdictiones, & officia Magistratum, qui jurisdictioni Ecclesiasticæ præfunt, descendit: ac deinde, prout ad iudicia ipsa veniat, subjungit quædam præparatoria iudiciorum; nec non quædam, quibus controversiæ antelitis ingressum amicè componuntur, ut sunt pacta, transactiones, procurationes, postulationes, restitutiones in integrum, & arbitria. In secundo verò libro universam iudicij ordinis rationem ac modum, tam in civilibus quam criminalibus, quod multis præceptis communibus regatur, tradit & explicat. In tertio & quarto agit de materia seu causis civilibus, quæ in iudicium Ecclesiasticum deduci solent: & sunt partim solorum Clericorum, ut Ecclesiastica beneficia; partim clericorum & Laicorum simul, ut contractus, testamenta, titulus sacerdotum, de quibus libro tertio; partim denique solorum Laicorum sunt peculiare & propria, ut causæ matrimoniales, de quibus libro quarto. Et denique in quinto subijcit causas iudiciorum criminales. Hisque omnibus, exemplo pandectarum, ad extremum adjungit duos Titulos generales: alterum *de verb. significatione*, alterum *de regulis juris*.

8. Gregorium Nonum subsecutus est Bonifacius Octavus, qui circa annum 1294. partim suas, partim superiorum Pontificum, ut Gregorij x. Innocentij v. Clementis iv. & anteriorum, qui inter ipsum & Gregorium Nonum

intercesserant, quin etiam ipsius Gregorij ix. novellas Constitutiones atque Decretales, ac præcipuè duorum generalium Conciliorum Lugdunensium, alterius sub Innocentio iv. circa annum Domini 1245. alterius sub Gregorio x. circa annum Domini 1273. celebratorum; Decreta totidem libris, quot ipse Gregorius ix. ipsidem singulorum librorum Titulis, licet non omnibus, compilationi Gregorianæ seu quinque libris Decretalium Gregorij ix. seorsim superadjecit. Inde factum, quod, licet hoc quoque opus Bonifacii Octavi quinque constet libris, sicut Decretales Gregorianæ, tamen sub nomine *Sexti Decretalium* citari soleat, quasi esset sextus liber specialis, & separatim libris quinque Decretalium Gregorij Noni accesserit. Unde & ejus Capita hoc pacto solent citari, *c. Volentes de privilegij in 6.* & sic de alijs.

9. Bonifacio proximè successit Clemens Quintus, qui eodem servato ordine constitutiones conc. Viennensis, ipso præside circa annum Christi 1310. celebrati, una cum cæteris constitutionibus ac decretalibus suis epistolis editioni paraverat quidem, sed eo demum rebus humanis exempto, per successorem Joannem xxii. absolutæ & publicatæ sunt sub an. Christi 1320. Et quia nihil præter solius Clementis, vel conc. Viennensis, à Clemente confirmari, constitutiones continet, ideo *Clementina* ab auctore suo vocantur, sub eoque nomine citantur hoc modo, *c. Gravus De sententia excommunicationis in clementinis*; vel sic, *Clementina Gravus De sententia excommunicationis*.

10. Paulò post ipse quoque Joannes xxii. suas addidit Constitutiones numero viginti, & juxta Decretalium ordinem. Eoque defuncto circa ann. Christi 1335. variæ variorum SS. PP. sequentium prodierunt constitutiones, annorum plus minus 150. novum jus comprehendentes. Quæ constitutiones tam Joannis xxii. quam aliorum Pontificum sequentium, quia paucæ erant, nec peculiaris alicujus voluminis Decretalium nomen merebantur, idè *Extravagantes*, & Joannis xxii. & *communes* respectivè appellatæ sunt; & quidem posteriores *communes*, quia multis Pontificibus sunt communes, nec uni soli debentur, sicut *Clementina*, vel *extravagantes* Joannis xxii. Ideo autem dictæ sunt *Extravagantes*, quod antea extra corpus Juris

canonici incertâ quasi sede vagantur. Et inde adhuc idem nomen retinent, licet postmodum in ordinem librorum Juris canonici redactæ sint. Sic enim & olim *Extravagentes*, vocari ceperunt omnes Pontificiæ constitutiones quæ Gratiani volumine non erant comprehensæ, ut docet Abbas antiquus, in *præfat. Decretal. Gregorij IX. sub finem*: quamquam postmodum quo ad Decretales Gregorij IX. Bonifacij VIII. & Clementis VII. hæc appellatio in usu esse desierit.

11. His postremò accessit *Septimus Decretalium*, ab eruditissimo viro D. Petro Matthæi, Jurisconsulto Lugdunensi, collectarum, & in quinque libros distributarum.

12. Addamus nunc aliquid de auctoritate Decreti, & inscriptione ejusdem. Nam de reliquis à Decreto Gratiani partibus Juris canonici dubitandum non est, quin partes juris sint, atque auctoritatem juris obtineant, quandoquidem ipsos SS. Pontifices auctores habeant, atque ab alijs etiam SS. Pontificum earum compilationes approbatæ sint, veluti Decretalium à Gregorio IX. Sexti Decretalium in concilio Lugdunensi; Clementinarum in concilio Viennensi, Extravagantium ab alijs Pontificibus. Aliud verò dicendum videtur de decreto Gratiani, quatenus ab ipso emanavit, quandoquidem Gratianus tamquam privatus homo, patriæ Etruscus, Monachus S. Felicis, Ordinis S. Benedicti, in monasterio S. Proculi Bononiæ, anno 1150. illud privato studio conscripsit, nec auctoritatem legis ferendæ habuerit. Et licet quidam velint illud ab Eugenio III. sub quo vixit, approbatum fuisse, tamen contrarium probat Boëtius Episcopus, *d. lib. 2. De iure sacro num. 135.* At vero quia passim cum reliquo Juris canonici corpore circumfertur, frequentatur, atque in scholis docetur, fidem facit, ut notat Abbas in *cap. 2. inf. de rescriptis*. Cumque Gregorius IX. Summus Pontifex reliquis partibus Juris illud annumeraverit, atque ad eò recognosci, corrigi ac repurgari, & retineri mandaverit (ut videre licet ex Epistolis eidem Decreto præfixis) non est, quoddam in hac parte amplius laboremus: modò tamen singula, quæ in eo comprehensa sunt, ad suos fontes & origines revocentur; eò quoddam ratione Auctorum, à quibus decreta desumuntur, major vel minor sit eorum auctoritas.

13. De inscriptione Decreti dubitatur, an genuina & legitima ea sit. Nam licet passim *Decretum Gratiani* nuncupari soleat: hanc tamen inscriptionem & improbat, & falsam appellat Ant. Augustinus, *Dialogo de emendatione Gratiani*, eo quod in nullo fere, ut inquit, veteri libro Gratiani ea inscriptio extet, sed hæc *concordia discordantium canonum*; & in melioribus editionibus singularis numerus vertatur in pluralem: exemplo Ciceronis, qui libros quosdam à se conscriptos, non de Officio, sed de Officijs, & alios non de lege, sed de legibus inscripsit. Ut proinde, cum hoc Gratiani opus non unius Decreti sit explanatio, sed Decretorum collectio, non debeat *decretum* inscribi, sed potius *decretorum collectanea*, aut *decretorum corpus*, ut vocat Innocentius III. in Epistola ad Archiepiscopum Compostellanum. Quia tamen in admonitione ad Lectorem, editioni Gregorianæ præfixa, profertur etiã vetustissima exemplaria quorum aut initio præfigitur hic titulus, *decretum Gratiani Monachi*; aut in extremo sic habetur. *Explicit decretum, compilatum à Gratiano*, varijsque Auctores etiam antiquissimi citentur, qui referunt Gratianum decretum composuisse, & in ipsa editione Gregoriana *decretum Gratiani* & vocetur, & ita nuncupari significetur: non est, cur ab hac inscriptione vulgari recedamus, in re præsertim tam dubia, potissimum cum non sit auctoribus inscribere, suos libros in singulari numero inscribere, etiam si æquè commode, aut fortè etiam commodius, in plurali inscribere potuissent. Sic enim, ne extra ipsum corpus Juris civilis exempla quæramus, libri Pandectarum, Digestum Vetus, Infortiatum, & Digestum Novum inscribuntur, cum tamen non sint unius aut alterius legis, sed infinitarum præne digestio.

14. Cur vero etiam *concordia discordantium canonum* inscribatur, ratio est, quod in hoc suo volumine Gratianus potissimum intendit, Canonum ipsorum vel veram vel apparentem contrarietatem, quæ totum jus contrubarum fuit, *l. 1. circa finem versic. nostram autem. l. 2. in princ. cod. de vet. jure ensueando*, tollere, & ad conformitatem, consonantiamque revocare: eo quod magna vis & elucidatio Juris consistat in concordandis juribus contrarijs, aut quovis modo discordantibus, ut colligitur

gitur ex Proœmio Decretalium, § *sanè*, & Proœmio Codicis, *Constitut.* 1. habeturque in lege 1. *Cod. de novo Cod. faciendo*, & in *d. l. 2. §. sicut autem in tanta* Eoque fit, ut licet Gratianus in hoc opere tria præcipue sibi proposuerit summa genera, ut patet ex antè dictis. ea tamen Rubricis non distinxerit, sed omnibus hanc generalem inscriptionem præfixerit, quia ad hoc maximè nititur, ut discordantes Canones ad concordiam revocet.

§. IX.

Ex quibus constat Jus Canonicum scriptum.

1. 2. Jus Canonicum quod modo ex Principum Constitutionibus & SS. Patrum sententijs constare dicatur.
3. Leges non dedignantur imitari sacros Canones, & contra.
4. Jus Canonicum à jure Civili declarationem accepit, & contra.
5. Canon summi Pontificis dictis SS. Patrum quando deroget.
6. Removetur objectio.

Constat Jus Canonicum partim ex sacrae Pagine præceptis; partim ex Conciliorum, tam universalium quam particularium, auctoritate Pontificia confirmatorum decretis; partim ex Constitutionibus ac sanctionibus SS. Pontificum, partim ex sæcularium Principum Constitutionibus, seu legibus, & sanctorum Patrum sententijs.

1. Quod tamen intelligi debet de ijs, cum Constitutionibus tum sententijs, quæ in corpus ipsum Canonicum relatæ sunt, & à Sancta Sede approbatæ: alias enim vim legis Ecclesiasticæ non habent, *can. De libellis distinct. 20.* non magis, quàm responsa prudentum sine approbatione Principum. Nec enim hoc ipso, quo Gratianus pleraque jura civilia in suum Decretum retulit, ea referri debent in numerum sacrorum Canonum: quandoquidem Gratianus ipse, ut pote homo privatus, ut antè diximus non habuerit auctoritatem ea canonizandi.

2. Idem dicendum de Patrum sententijs, quæ licet ex Leonina Constitutione, in *can. 1. distinct. 20.* post SS. PP. sacrorumque Conciliorum decreta & sanctiones, secundum in decidendis cau-

sis locum fortiantur: Juris tamen ad quod conandum non solum scientia, sed magis potestas necessaria, *d. dist. 20. in prin.* auctoritatem non habent: licet, quatenus in corpus Canonicum relatæ, & à summo Pontifice approbatæ sunt, sive Principum sæcularium Constitutiones, sive sententiæ Patrum, non sit dubitandum, quin parum cum alijs Pontificum Constitutionibus vim & auctoritatem habeant, juxta illud vulgatum Justiniani, in *l. 1. §. sed neque 6. C. De vet. jure enucleando*, & à Bonifacio repetitum in *c. Si Apostolica De prabendis*, in 6. Omnia nostra facimus, quibus auctoritatem nostram impertimus.

3. Ut autem leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacri Canones Principum Constitutionibus adjuvantur, & adjuvari debent, *c. 1. inf. de novi operis nunciat. can. Si in adiutorium 7. distinct. 10. & similibus alijs.* atque ad eod. etiam in foro Ecclesiastico recipiuntur, *can. Summopera 70. xl. q. 3.* dummodò sacra Scripturæ, vel Canonicis sanctionibus, vel bonis moribus non adversentur, *can. 2. 4. 9. cum seqq. distinct. 10.* nec expresse statuant de rebus aut personis Ecclesiasticis, sed simpliciter loquantur, nisi forte Ecclesiæ favorem concernant, Nam de rebus aut personis Ecclesiasticis potestas sæcularis non potest quidquam valide statuere, *c. Qua in Ecclesiasticum 7. inf. De Constitut. & alijs similibus*; sed in illis subest Ecclesiasticis, *can. Cæstum 3. distinct. 10.* eamque manet obsequendi necessitas, non auctoritas imperandi, *can. Bene quidem 1. §. cumque legata distinct. 69.* idque ex constitutione divina, *can. Lege dist. 10.*

Hinc patet, Justiniani Constitutiones in Codice & Novellis. De rebus & personis Ecclesiasticis nominatim disponentes, licet de facto olim obtinuerint, de Jure tamen Canonico nullius fuisse momenti.

4. Cæterum ubi aliquid obscurius aut minus diserte & explicite jure Canonico constitutum est, quod jure Civili apertius sit decisum aut declaratum, vel contrà; alterum ab altero interpretationem sive declarationem recte mutuatur. Unde si casus aliquis sit decisus à Jure Civili, & dubius de Jure Canonico, sequemur Jus civile in utroque foro; sicut & è diverso, ubi casus est decisus de Jure Canonico, & dubius de Jure Civili: Abbas late

in

in cap. 1. de novi operis nuntiis. Glof. & DD. in cap. Licet suscepto 10 inf. de foro compet. Bart. in l. Privilegia & l. Omni novatione C. De sacros. Eccles. Ubi verò jus Canonicum & Civile inter se manifestè repugnant aut differunt, utrumque in suo foro retinendum est, nisi fortè jus Civile foveat peccatum, uti foveat leges permittentes usuras, concubinatum, præscriptionem cum mala fide, & alia similes: nam tum ad jus Canonicum, rejecto jure Civili, etiam quoad forum sæculare, recurrendum est, c. fin. inf. de præscriptionibus. In causis verò miserabilium personarum servandum est jus Canonicum in utroque foro, quando Canones contrariantur legibus. Item si jus Civile foveat lucrum otiosum, & sapiat quendam rigorem, non servabitur in foro Canonico, licet per Canones non sit reprobatum. Si verò statuat æquitatem, jus autem Canonicum rigorem, servandum erit Civile in utroque foro, Felin. in c. In causis 15 col. 1. inf. De testib. prout citat & tradit Maranta Parte 3. Spec. num. 75. & 76.

5. Quantum verò ad dicta sanctorum Patrum atrinet, cum non ijs, sed summo Pontifici, data sit potestas legis Canonice condendæ, Clemens. Pastoralis § fin. De re judicata. Abbas in c. Tua inf. de decimis. Felinus in c. Ne innotaris inf. De constitut. ideo quoad decisionem causarum, ubi est canon summi Pontificis, ibi cessat auctoritas sanctorum Patrum: nisi dictum sancti Patris fuerit conforme novo vel veteri Testamento, seu ejus auctoritate munitum, quia tunc esset præferendum cuicumque legi, etiam summi Pontificis. Cessante vero dispositione summi Pontificis, possunt dicta sanctorum Patrum allegari ad decisionem causarum, prout ex alijs, quos citat, tradit Maranta d. locum 77 & seqq. Ubi etiam tradit, quoad solam interpretationem divinæ Scripturæ, nõ ad decisionem causarum, magis credi dicto sanctorum, quam summi pontificis.

6. Non obstat prædictis, quòd jus canonium totum humanum dicatur; vnde videri posset, non constare ex sacræ paginæ præceptis, quæ sunt juris divini: nam in primis, ut antè dixi, in novo Testamento multa sunt juris humani Ecclesiasticæ. Quantum verò ad veteris Testamenti præcepta, sola moralia, tamquam naturalia, eaquæ de causa immutabilia remanserunt: judicialia enim & cæremonialia morte Christi, completo nostræ redemptionis opere expira-

runt: & quæ passim in Decretalibus ex ijs inserta & repetita reperiuntur, non obligant nos, ut divinæ legis præcepta, sed ut humani juris sunt, nova scilicet sanctione à SS. PP. renovata. Vide Covar. lib. 1. Var. Resolut. cap. 17.

§. X.

De Concilijs.

1. Ratio nominis.
2. Divisio in Ecclesiasticum & Sæculare.
3. Divisio Ecclesiasticæ in Vniversale & locale seu particulare.
4. Concilia Vniversalia quot, & qua.
5. 6. Particulare quid, & quotuplex.
7. 8. De provincialibus concilijs: & qui ad illa vocandi.
- 6 De Concilijs seu Synodis Episcopalibus, & modis celebrandis.
10. Discremen Vniversalem & particularem, quoad vim obligandi.

Diximus Jus Canonicum scriptum partim quoque constatum esse ex conciliorum decretis; de quibus propterea breviter hic agendum est.

Concilij nomen Latinum est, tractum ex more Romano, dictumque, vel à communi intentione: & quidem publici ex causa, ut dicitur & declaratur in *Can. Canones distincti* 15, vel à Consulendo, quasi Consilium, quod ad Concilia vocentur viri sapientes, ad consultandum super agendis, & ad publicam utilitatem spectantibus. Aliter vero Græca voce Synodus appellatur, quasi comitatus vel cœtus à coeundo, id est conveniendo, d. *can. Canones vers. Synodus*. Utraque appellatione promiscuè utimur.

2. Potest autem Concilium dividi, primo in Ecclesiasticum & Sæculare. Ecclesiasticum (de quo solo hic agendum) ex etymologia nominis, allata ex *d. can. Canones*, definiiri potest, Congregatio hominum Ecclesiasticorum prudentum, auctoritate Prælatorum convocatorum, ad tractandum communi intentione de rebus Ecclesiæ necessarijs, & utilitatem ejus publicam concernentibus.

3. Conciliorum Ecclesiasticorum, secundum Glossam in *can. Conveniens* 1. q. 7. alia sunt Vniversalia seu Generalia, alia Localia seu particularia. Concilium Vniversale Ecclesiasticum est, quod à Papa vel ejus Legato cum omnibus (id est,

est, totius orbis Christiani) Episcopis constituitur. *Glossa in can. Generalia distinct. 17.* Unde & Oecumenicum, id est totius orbis Christiani, & Universale, ex parte convocatorum, appellatur: quia scilicet, ut sit legitimum, requiritur, ut ad illud convocatio Episcoporum (qui de jure communi vocari debent, tamquam vocem decisivam habentes) sit generalis & legitime facta. Quamvis necesse non sit, ut omnes personaliter compareant, ut videre licet apud Bellarm. *lib. 1. controvers. De concilijs cap. 15.* & Turrecrem. *3. de Summa Ecclesia cap. 10.* & alii quot seqq.

4. Generalia Concilia in universum dumtaxat novem recenset Gratianus, quot scilicet ad ejus usque ætatem fuerunt celebrata: alioquin plura sunt, ut videre licet apud Bellarm. *d. lib. 1. cap. 5.* E quibus quatuor primatum obtinent, Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum, & Chalcedonense, quæ ab Ecclesia Catholica tamquam quatuor Evangelia probata & recepta sunt, *can. 2. §. inter cetera, & can. Sicut 2. distinct. 15. Novellâ Justin. 131. cap. 1. l. 4. & 7. §. sequentes, Cod. de Summa Trinitate.* Post horum tamen quatuor auctoritatem, etiam reliqua Concilia Universalia auctoritatem suam habeant, si modò auctoritate summi Pontificis convocata & confirmata fuerint, *d. can. 1. §. hæc sunt. & can. Sancta 3. distinct. 15. & simili lib:* alioqui Concilia Universalia, sine summi Pontificis auctoritate congregata, non tam Concilia censenda sunt, quam conciliabula sive improbata conventicula, *can. 1. 2. & 5. distinct. 17.* Ideòque quod ex historijs ac varijs Canonibus apud Gratianum legimus; Imperatores & Principes congregasse aliqua Concilia universalia, accipi debet, vel quod illa congregarint ex sententia & auctoritate Romani Pontificis, & tamquam ejus voluntatis ac decreti executores, ut docet Bellarm. *d. loco c. 13.* vel quod ipsis petentibus, postulantis, & urgentibus congregata fuerint, auctoritate tamen summi Pontificis. Nam cum is sit universalis Ecclesiæ Rector & Pastor, atque Imperator in spiritualibus, & Judex supremus omnium Christi fidelium, & supremam & amplissimam habeat in eos potestatem, *can. Patet 10. can. Nemo 13. cum seq. can. Ipsi sunt 16. cum seq. ix. q. 3. can. de Constantinopolitana 4. dist. 22. Extrav.*

Vnam sanctam De majoris, & obsd. ad eum spectat disponere de ijs, quæ concernunt universalem statum Ecclesiæ & ad id Concilia universalia convocare; non ad Imperatorem, vel alium Principem sæcularem, qui non Præsul, sed filius est Ecclesiæ, si Catholicus sit, ut latius hæc omnia deduxi *ad distinct. 15. Gratiani.* Vide Turrecrem. *De Summa Ecclesia, cap. 6. Bell. d. loco c. 12.*

5. Concilium Particulare est ad quod non vocantur omnes Episcopi totius orbis Christiani: hoc enim Concilium propriè Particulare vocatur, opponiturque concilio Universalis. ex parte convocatorum: alioquin concilium aliter particulare dici potest, ex parte auctoritatis, seu quoad auctoritatem, illud, quod non astringit omnes Christi fideles.

6. Concilio cum particularium, propriè dictorum, alia sunt Nationalia, alia provincialia, alia Diocæsana seu Episcopalia. Nationalia sunt, quæ celebrat aliquis patriarcha vel primas, cum Archiepiscopis & Episcopis, unius alicujus regni aut nationis seu duarum, trium, pluriumve provinciarum. Talia sunt multa Concilia Romana, à summo Pontifice cum Episcopis Italiæ tantum celebrata, de quibus Turrecrem. *3. de Summa Ecclesia cap. 3.* Toletana item, & Africana, quæ etiam subinde Universalia dicantur, non tamen absolute, sed vel quia sunt universalis & generalia in isto vel isto regno, natione aut provincijs, vel quia sunt universalis quoad auctoritatem, quia scilicet, quatenus, approbata à summo Pontifice, omnes Christi fideles ad sui observationem adstringunt.

7. Provincialia dicuntur, quæ Archiepiscopus seu Metropolitanus celebrat cum suis Suffraganeis, Episcopis, Abbatibus alijsque Clericis suæ provinciæ. Olim quidem bis singulis annis, *can. De concilijs 2. can. Quoniam 7. & alii distinct. 18.* postmodum autem semel, *d. can. Quoniam, cap. Sicut olim. 25. inf. de accusat.* Hodie verò ex decreto Concilij Tridentini, *Sess. 24. cap. 2. de reformat.* quolibet saltem triennio cogi jubentur per Metropolitanum, aut eò legitime impedito, per Episcopum antiquiorem; non tamen per Episcopum exemptum, qui Archiepiscopum semel elegit, etiam si super omnes sedeat, & promotione sit antiquior. *Zetola in Praxi Episc. parte 1. V. Concilium ad §. 7. ex declarat. Card. Interpp. concil. Trident. ijf-*
que

que omnes Episcopi, alijque, quibus id vel ex jure (ut Abbates in tota provincia commorantes, sive Abbatis habeant, sive Commendas, *can. d. cernimus distinct. 18.*) vel ex consuetudine competit, sub certis pœnis interesse jubentur. Talia Concilia sunt plurima in Tomis Conciliorum.

Ad eorum convocationem aut celebrationem non requiritur præsentia vel auctoritas primatis aut Patriarchæ, *arg. d. can. de concilijs*

8. An autem ad ea soli Episcopi vocandi sint controversatur. Vetiior affirmativa sententia: quia jura hæc de re loquentia tantum faciunt mentionem Episcoporum, *can. propter Ecclesiasticas, can. Non oportet, can. pervenit, can. Si quis Episcoporum & can. ult. distinct. 16.* Possunt tamen alij vocari, non ut habeant vocem, sed ut sint consultores. Et sæpè vocari expedit, *arg. e. Novit. Ecce Quanto inf. De his, qua sunt à Prælat. sine cons. cap.* quia ubi multa consilia, ibi salus & multitudo sapientum est sanitas orbis, ut inquit Sapiens, *Prov. 11.*

Vocandi tamen sunt, præter Episcopos, quicumque jurisdictionem Episcopalem habent, ut colligitur ex *can. convenientibus, 1. q. 7. can. Hadrianus distinct. 53.* Et omnes Episcopi ipsius provinciæ in provinciali Synodo comparere debent, aut alias, si justam excusationem habeant, illam per litteras vel certos nuntios Metropolitanis significare, *Gloss. in can. Placuit dist. 18.* Episcopi autem, qui nulli subijunt Archiepiscopo, aliquem vicinum Metropolitanum semel eligere debent, & in ejus Synodo Provinciali cum alijs interesse, salvis suis privilegijs in reliquis juxta Concil. *Trid. Sess. 24. cap. 2. de reform.* Eligere verò potest Episcopus, vel Archiepiscopus exemptus, non obstante contractione Cleri sui: & electio per eum facta obligat, successores, *Zerola V. Concilium § 3. ex congregat. Card. interp. Capitula Ecclesiarum cathedralium invitanda sunt, non cogenda, Abbas in cap. ult. inf. De his qua sunt à Prælat. sine cons. cap.* Eos tamen, qui loco Cathedralium comparent, non habere auctoritatem definiendi, tradit ibidem Abbas. Quæ autem tractanda sint in Synodis provincialibus, refert Azorius *Instis. Moral. p. 2. lib. 3. cap. 47.*

Ad Concilia provincialia revocari possunt ea, quæ Legatus à Latere, vel alius, ex specia-

li mandato suæ legationis, celebrat cum Metropolitanis, & alijs Clericis provinciæ aut provinciarum, intra terminos suæ legationis contentarum, juxta notata in *cap. ult. inf. de officio deleg. cap. 2. eod. in 6.* Nam & hæc provincialia dicuntur, à provincia, quæ habere debet unum Archiepiscopum, & decem aut undecim Episcopos, *can. Societate v. 1. q. 3.* Quinimo Gratianus Nationalia, quæ tamen à provincialibus distinguuntur, in *can. Regula §. porò dist. 3.* vocat provincialia, & sub provincialibus comprehendit: quia certis provincijs continentur, nec ad omnes Christianos, uti verè Universalia, pertinent.

9. Episcopalia sunt, quæ ab Episcopis inter suæ diocesis Clericos, & Abbates indicuntur, *can. Quando distinct. 38. can. Placuit x. 1. q. 2. l. m. Abbates xv. 1. q. 2. similibus:* vel Sede vacante à Capitulo cathedralis Ecclesiæ, Honor. ab Alex. in *Summa decretal. ad Tit. de constit. n. 7.* Et quidem celebrari ea quotannis debent, *can. Quoniam, can. Annus singulis dist. 18. Concil. Trident. Sess. 24. cap. 2. §. fin. de reform.* nisi Episcopus justo impedimento detineatur: quo casu alium, in dignitate Ecclesiastica constitutum, puta procuratorem aut Vicarium suum Generalem, deputate potest, qui loco ipsius Synodum celebret, & ei præsit, *can. Episcopus d. distinct. 18.* Si vero alias celebrare neglexerit, pœnam suspensionis per duos menses sustinere debet, *can. ult. juncta Glossa in V. Excommunicationis d. distinct. 18.*

Modus celebrandi est, ut omnes, qui interesse tenentur, moneantur de Synodo, tali loco & tempore celebranda, *arg. can. propter d. distinct. 18.* Sufficitque unica monitio, licet in judicialibus trina requiratur, *Glossa in d. can. Si Episcopus.* Et ad hæc Concilia etiam exempti omnes, qui alias cessante exemptionis, interesse deberent, nec capitulis Generalibus subduntur accedere tenentur, secundum concilium Trident. *d. loco. Azorius d. cap. 47. q. 3.* Horum vero conciliorum (quæ magis propriè Synodi quam concilia vocantur, ut patet ex *cap. Sicut olim §. 1. inf. de accusat.*) statutis neque subditi extra diocesis, neque ignorantibus, nisi ignorantia sit supina, ligantur, ideoque ea suis subditis nota facere non omittat Episcopus. Videatur plenius Piasca. in *Praxi Episcop. p. 2. cap. 2. art. 1.*

Episc.

Episcopalibus Concilijs addi possunt Concilia seu Congregationes, quas ineunt alicujus ordinis Monachi aut religioſæ perſonæ, ex Superiorum ſuorum auctoritate, de quibus in *cap. En quis inf. De ſtatu Monachorum*.

10. Distinguntur Concilia Particularia ab Universalibus, quod Universalia vim definiendi habeant, & omnes Chriſti fideles conſtringant, *can. 1 §. 1. diſt. 15. cap. 5. inf. de conſt. & ſimilibus, l. Nemo 4. C. de ſumma Trinitate, Concil. Florent. in unione Armenior* Particularia verò non habeant vim definiendi, ſed ſolum procurrandi, ut, quod alias ſive generaliter ſive ſpecialiter ſtatutum eſt, obſervetur. Similiter non omnes conſtringunt, ſed tantum ſubditos quamdiu in regno, vel diœceſi morantur, juxta *cap. 2. de conſtit. in 6 l. ſin. D. de juridi. omnium iudic. ubi dicitur, quod extra territorium jus dicenti impune non pareatur*. Hoc tamen diſcrimen intelligendū eſt de ijs particularibus Concilijs, quæ non ſunt univerſalia quoad auctoritatem, id eſt, quæ neque ſunt à ſummo Pontifice generaliter ad conſtringendos omnes Chriſti fideles approbata, neque in corpus Canonicum relata, ut videre licet in *cap. 2. inf. de elec. cap. Nec Episcopi inf. de temp. ordin. cap. 1. inf. de ſiſus preſbyt. & alijs*. Nam quæ à ſummo Pontifice generaliter comprobata ſunt, perinde obligant omnes Chriſti fideles, atque ſi ab ipſomet convocata & celebrata eſſent, juxta vulgatum illud, *Noſtra faci-mus, quibus auctoritatem noſtram impertimus*. Plurima autem Concilia Particularia, ordine alphabetico recenſita, videre licet apud Boërium Eponem, *lib. 2. De iure ſacro à nu. 150. uſque ad nu. 157. incluſivè*.

Circa Oecumenica verò, à Gratiano enumerata, illud obſervandum, quod quinque reliqua à quatuor primis, non ſub locorum deſignatione, ſed per enumerandi rationem, ut & alii plerique ſcriptores, ea recenſeat: nam reſpectu quatuor præcedentium Synodorum Universalium, ſequentes appellat, quintam Synodum, ſextam Synodum, ſeptimam Synodum, octavam Synodum, nonam Synodum.

Hæc verò explicationi decretalium Gregorij IX. præmittenda duxi, quod juxta *l. 1. d. de origine juris* non deceat illotis, ut dicitur, manibus proximus materiam interpretationis alicujus agredi, ſed Præſationes præmittendæ ſint, quæ libentius nos ad lectionem propoſitæ materiæ deducant, & cum eo venerimus, ejus evidentioſam præſentem intellectum: ad quod facit textus in *l. 1. §. Idemque jubemus Cod. de veri jure enucleando: in §. His igitur inſtit. de juſt. & jure, & in §. ſin inſtit. de publi. iud.* Unde & ipſe Gregorius IX. ſuæ compilationi Præſationem præmittit, qua declarat ſe intendere, diverſas conſtitutiones & decretales Epistoſas prædeceſſorum ſuorum, in diverſa ſparſa volumina (quarum aliqua propter nimiam ſimilitudinem, & quædam propter contrarietatem, nonnullæ etiam propter ſui prolixitatem, inducere conſuſionem videbantur; aliæ quæ verò vagabantur extra volumina ſupradicta, quæ tamquam incertæ ſæpe in judicijs vacillabant) ad communem & maximè ſtudentium utilitatem in unum volumen, reſectatis ſuperfluis, redigere, & ſuas Conſtitutiones ac Decretales Epistoſas, per quas nonnulla, quæ in prioribus erant dubia declarantur, adſpicere

PARATITLA
SIVE
SUMMARI
ET METHODICA EXPLICATIO
LIBRI PRIMI
DECRETALIVM

TIT.

TITULUS PRIMUS.
De Summa Trinitate & Fide
Catholica.

§. I.

De Summa Trinitate.

1. 2. Ratio ordinis, inscriptionis & nominis.
3. Cur in Trinitate prima persona dicatur Pater.
4. Secunda Filius.
5. Tertia Spiritus sanctus.
6. 7. Ratio distinctionis personarum in divinis.
8. Vitanda in divinis nomina diversitatem essentia significantia.

I.

UIA juxta monitum gentile, à love principium; & ubi fundamentum deficit, nihil super ædificare potest, *can. Cùm Paulus 1. q. 1. Gutierrez lib. 3. Præf. Quæst. quæst. 15. n. 46.* è contra verò tunc firma & solida constituitur fabrica, cum prius de solido provideretur fundamento: ideo, sicut Justinianus legislationem suam, quam xlii. libris Cod. complexus est, à summa Trinitate & fide Catholica orsus fuit, ita & summus Pontifex Jus Canonicum auspiciatur: tum quia, sicut leges civiles, ut iustæ sint, ex præceptis juris naturalis & gentium seu rationis humanæ desumi debent, *l. 1. D. de iust. & iure*; ita etiam Constitutiones Ecclesiasticæ, uti quædam vel conclusiones vel determinationes, ex lege divina & præceptis fidei, veluti è suis fontibus, elicuntur. *Qualiter & quando inf. de constitut.* tum quia fundamentum Juris universi Christiani, præsertim Ecclesiastici seu Pontificij, est Deus ipse, trinus & unus. Unde in *can. Quo jure Dist. 8.* dicitur Deus jura humana per Imperatores & rectores sæculi distribuisse humano generi: & in *can. Nemo xv. q. 3.* dicuntur Romanæ leges divinitus per ora Principum promulgatæ: & in *l. 2. D. de legib.* dicitur omnis lex inventum & munus Dei. Hinc & ipsi Ethnici legumlatores omnem suam legislationem in divinum aliquod numen retulerunt: ut Minos, qui Cretensibus legem condidit, in Jovem; Numa, qui Romanis, in Ægeriam Nympham; Trismegistus, qui Ægyptijs, in Mercurium; Cha-

rondas, qui Thyrijs, in Saturnum; Lycurgus, qui Lacedæmonijs, in Apollinem, Draco & Solon, qui Atheniensibus, in Minervam; non modò ob majorem auctoritatem, sed quia, ut omnium creaturarum rerum auctor, ita & legum recte conditarum fons & origo est Deus, juxta illud Proverb. 8. *Per me Reges regnant & legum conditores jussa decernunt.*

2. Inscrubitur autem hic Titulus de summa Trinitate, ut excludantur aliæ trinitates, quæ non sunt summæ; qualis v. g. in candela est splendor, ignis, calor, Tamen verò Trinitas, secundum etymologiam, videatur significare unam essentiam trium personarum, quasi dicatur trium unitas: tamen secundum proprietatem vocabuli magis significat numerum personarum unius essentia, ad invicem relatarum, & non ipsas relationes personarum. Et ideo Pater non est Trinitas, quia non est trina seu triplex persona: nomenque hoc Trinitas, ad aliud non refertur, sed absolute dicitur. Et licet cum nomine colectivo conveniat, quòd, ut illud, significet pluralitatem suppositorum & unitatem quandam, scilicet ordinis alicujus: tamen ab eo differt, quod in divinitate non solum sit unitas ordinis, sed simul unitas essentia, prout docet D. Thomas 1. p. q. 31. art. 1. ad 2. In divinis igitur est Trinitas, non triplicitas, quia Trinitas dicitur absolute, nec refertur ad aliud, cum significet numerum ternarium personarum: at vero hoc nomen, Triplicitas, significat proportionem inæqualitatis, cum sit species proportionis inæqualis: nam triplex est majus eo, cujus respectu dicitur triplex, D. Th. d. loco ad 3. Quando autem dicitur, Trinitas in unitate, non ponitur numerus in unitate essentia, quasi sit ter una, sed ponuntur personæ numeratæ in unitate essentia seu natura, sicut supposita alicujus naturæ dicuntur esse in illa: & è contra dicitur Unitas in Trinitate, sicut natura dicitur esse in suis suppositis. Trinitas autem non potest dici de Trinitate, quia sic esset

C

essent tria supposita Trinitatis & novem personæ: sicut sunt tria supposita Deitatis; cum dicitur Deus est Trinus: nam trinum significat distinctonem suppositorum illius, de quo dicitur. D. Thom. *l. loco ad 4.*

3. Ex prædictis autem personis divinis prima propriè dicitur Pater, quia hoc nomen significat paternitatem, per quam persona Patris distinguitur ab omnibus aliis personis, & ideo est proprium nomen illius: nam proprium nomen cuiuslibet personæ significat illud, per quod illa persona distinguitur ab omnibus aliis. Et licet apud nos Pater non significet personam, quia relatio, quam significat, non est subsistens: tamen in divinis significat personam, quia ibi significat relationem subsistentem in persona divina. Dicitur autem potius Pater, quam Genitor, licet hoc nomen sit communius, quia secundum Arist. *lib. 1. de anima* denominatio fieri debet à perfectione & fine: iam verò Generatio significat, ut in fieri Paternitas autem complementum generationis.

4. Secunda persona dicitur Filius, atque etiam Verbum, eiusque processio dicitur Generatio. Quæ licet generaliter sumpta (prout ad omnia generabilia & corruptibilia se extendit, & opponitur corruptioni, eiusque subiectum est materia) nihil aliud sit, quam mutatio de non esse ad esse: tamen propriè sumpta est in solis viventibus, estque origo viventis à principio vivente, coniuncto secundum similitudinem eiusdem naturæ specificæ; proprièque dicitur Nativitas; & in divinis per prius dicitur de filio, quam de creaturis, quia verior & perfectior est generatio in divinis, quam in creaturis. Cum enim de ratione generationis sit, quod generans generet sibi simile secundum formam; quod forma est similior formæ generantis, eò & perfectior est generatio. Et ideo cum in divinis, non etiam in creaturis, sit eadem forma geniti & generantis, ibidem etiam perfecta est generatio: siquidem Deus Pater & Deus Filius conveniunt in unitate numerica naturæ, non item generans & genitum in creaturis: & Deus ac creatura nequidem in specifica vel generica.

5. Tertia persona dicitur Spiritus Sanctus, Licet autem hoc nomen sumptum, in vi & potestate duarum dictionum, seu adiectivi & substantivi, sit commune toti Trinitati; cum

& Pater dicatur Spiritus, (ut cum dicitur, *Spiritus Domini super me*) & Filius dicatur Spiritus, (ut cum dicitur Filius, *in Spiritu Dei eiecitæ demonia*, naturæ suæ potestate se eiecitæ demonia demonstrans; & Spiritus sanctus dicatur quoque Spiritus (ut in illo, *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.*) & similiter Pater sit sanctus, Filius sanctus, & Spiritus Sanctus sit sanctus, quia nomine Spiritus significatur immaterialitas divinæ substantiæ: tamen idem nomen sumptum pro una & eadem dictione, ex usu Ecclesiæ accommodatum est ad significandam unam trium personarum divinarum; eam scilicet, quæ procedit per modum amoris, sicuti tertia persona in divinis procedit. Et ideo, licet hoc nomen, Spiritus sanctus, relativè non dicatur, prout dici debent nomina propria divinarum personarum: tamen pro relativo ponitur, in quantum est accommodatum ad significandum personam, solâ relatione ab alijs distinctam; potestque in illo nomine intelligi aliqua relatio, si Spiritus sanctus intelligatur, quasi spiratus.

6. Ratio autem hujus numeri personarum in una essentia, provenit cum ex eo, quod Deo non sit deneganda maxima perfectio, cuiusmodi est fecunditas, quæ simile producit sibi simile, juxta illud Isaia 66. *Numquid ego, qui ceteros parere facio sterilius ero?* quasi dicat, carebone illâ perfectione, quam alijs tribuo? Tum ex eo, quod de ratione summi boni, qualis est Deus, sit, ut summe sit sui communicativum. Hinc enim fit, quod, cum non possit se summe communicare ad extra in creatione rerum, cum repugnet creaturam esse summe perfectam, & æqualem seu consubstantialem Deo, necessum fuerit, ut Deus ab æterno se ad intra communicaret & produceret sibi simile; idque per actionem intellectus & voluntatis, cum præter has nulla sit actio immanens in Deo, secundum actionem autem intellectus processit secunda persona, quæ dicitur Filius & Verbum, Filius quidem, atque etiam Genitus quia ejus solius processioni conveniunt ea, quæ pertinent ad propriam generationem viventium: nam ejus in divinis sola processio est, per modum similitudinis, & ejusdem prorsus naturæ cum eo, à quo procedit. Nam licet quod procedit secundum processionem ad extra, debeat esse distinctum ab eò, à quo proce-

procedit: tamen quod procedit ad intra processu intelligibili, uti Filius à Patre, non oportet esse diversum; imò quanto perfectius procedit, tanto magis est unum cum eo, à quo procedit. Nam quo magis intellectus actu intelligit, eo magis fit unum cum re intellecta. Et proinde cum divinum intelligere sit infinitæ perfectionis, necesse est, quòd Verbum divinum sit perfectè unum cum eo, à quo procedit, absque omni diversitate: & quia procedit per modum intelligibilis actionis, & secundum rationem similitudinis, ideo proprie dicitur Filius, & ejus processio dicitur proprie Generatio, & Filius Genitus potius, quam Processio Spiritus sancti, quæ est magis secundum modum impulsus & inclinationis, quam per modum similitudinis. Nam intellectus per hoc fit in actu, quod res intellecta sit in intellectu, secundum suam similitudinem: voluntas autem per hoc, quòd habeat quandam inclinationem in rem volitam, non autem quòd res volita sit in voluntate, secundum suam similitudinem. Et ideo quod procedit secundum actionem voluntatis, non procedit ut Genitum vel Filium, sed magis ut Spiritum quo nomine quædam vitalis morio & impulsio designatur, prout aliquis dicitur ex animo moveri vel impelli ad aliquid faciendum. Dicitur vero Verbum, quia secundum operationem intellectus procedit, nempe secundum seu per intellectiōnem sive cognitiōnem illam perfectissimam Patris, quæ suam essentiam, tres personas divinas, & omnes creaturas, quæ eminenter continentur in divina essentia, intuitivè cognoscit & comprehendit. Nam Pater hanc cognitiōnem eliciendo, producit Verbum: quod propriè in divinis reperitur, significatque aliquid ab alio procedens, tamquam terminum dictiōnis seu intellectiōnis. Quia vero intelligere divinum est infinitæ perfectionis, & est ipsa substantia intelligentis, ut tradit D. Th. 1. p. qu. 14. art. 4. necesse est, quod Verbum divinum sit perfectè unum seu ejusdem naturæ cum eo, à quo procedit; ut proinde rectè quoque dicatur Filius genitus à Patre. Secundum vero actionem voluntatis Patris & Filij processit Spiritus sanctus; nam licet in Deo idem sint intellectus & voluntas, tamen quia de ratione amoris est, quod non procedat, nisi à conce-

ptione intellectus, eo quod nihil ametur, nisi ab intellectu conceptum: ideo processio Verbi & processio amoris seu Spiritus sancti habet ordinis distinctionem in divinis: ac proinde Filius à Patre & Spiritus sanctus à Patre & Filio procedit. Quia vero quidquid est in Deo est Deus, sic quod in eo intelligens, intelligere, & intellectus & intellectio sint ejusdem naturæ & similiter voluntas & actio ejus: idcirco per quamlibet processionem ad intra communicata fuit divina natura, non autem aliæ naturæ.

7. Cæterum tamen hæ tres personæ divinae sint verè una essentia, natura & substantia. *Dammamus hoc tit.* tamen inter se realiter distinguuntur per relationes realiter inter se distinctas, nempe paternitatem, filiationem, spirationem activam, & spirationem passivam fundatam super processione Spiritus sancti: quæ relationes in singulis personis identificantur realiter & formaliter cum divina essentia quandoquidem in divinis nulla compositio reperiri possit, manente solâ distinctione rationis, quæ sufficit, ut de essentia divina & relationibus seu personis divinis enuntientur contradictoria, ut v. g. quod Pater generet, Filius generetur, non autem divina essentia; similiter Deus generet, non autem Deitas, *d. e. Dammamus.*

Non tamen ex eo, quod in divinis sint quatuor prædictæ relationes, sequitur esse quatuor personas seu quaternitatem in divinis (hæc enim damnatur in *d. e. Dammamus*) quia relatio spirationis activæ non differt realiter à paternitate & filiatione, cum nulla sit oppositio inter spirationem activam & paternitatem ac filiationem. In divinis autem omnia inter quæ non intervenit relationis vel originis oppositio, sunt unum, & abstractum & coneretur sunt idem. Nec etiam sunt duæ spirationes activæ, & duæ relationes illis respondentes; quia pater & Filius concurrunt ad processionem Spiritus sancti in ratione unius principij, & unica eademque spiratione, non autem duabus spirationibus, *e. unico eod. in 6.* Nam licet sint duæ personæ spirantes, Pater & filius, sicque dici possit Spiritus sanctus procedere à Patre & Filio, ut pluribus, si considerentur ut personæ, quia procedit ab ijs sicut amor viventium duorum: tamen eandem habent naturam, & eundem volun-

atis actum, quo spirant Spiritum Sanctum: & si e cum in illis sit idem fundamentum, eadem ratio fundandi, & idem terminus. erit quoque eadem relatio. Nec ulla est oppositio relativa inter Patrem & Filium spirantem, quia conveniunt in eadem virtute spirandi, & ratione illius virtutis sunt unum principium, sicut & unus Deus, propter eandem formam divinitatis, & unus creator propter eandem vim creandi. Et hinc licet Pater & Filius possint dici duo spiritus, propter duo supposita non tamen duo spiratores propter unicam spirationem. Ratio diversitatis est, quia spirans est adjectivum, Spirator verò substantivum. Nomina autem adjectiva, cum significant formam ut inexistens, necessarid multiplicantur, seu habent numerum secundum multiplicationem subjectorum seu suppositorum: nomina autem substantiva solum multiplicantur ad multiplicationem formæ, quam significant licet interdum Patres ponant substantivum pro adjectivo.

8. Vitanda autem sunt in divinis nomina diversitatem essentia significantia, qualia sunt Diverfus, Differentis, ne tollatur unitas essentia; Divinus, Separatus, ne tollatur simplicitas divina essentia; Dispar, ne tollatur æqualitas; Dissimilis, Discrepanans, Alienus, ne tollatur similitudo: & sic de similibus: solumque utendum voce distinctionis, significante solam oppositionem relativam, & suppositorum distinctionem. Hinc licet filius recte dicatur alius à Patre, quia hoc nomine masculinè accepto significatur distinctio personæ seu suppositi in natura: non potest tamen dici aliud, vel diversus, *d. e. damnatus*, quia significatur diversitas naturæ seu substantiæ, quæ est essentia, in qua sunt unum & idem: & ideo si quando in scriptura authentica invenitur diversitas, vel differentia personarum, ea sumi debet & sumitur pro distinctione: bene tamen dicitur aliud suppositum.

Vitanda quoque sunt nomina repugnantia distinctioni personarum, qualia sunt solitarius, Singularis, Unicus: licet recte dicamus unicum filium, quia in divinis non sunt plures Filij.

§ II.

De Fide Catholica.

1. Quid sit Fides.
2. Traditiones quosuplices.
3. De Fide quatenus disputare liceat.

4. Qui teneantur præstare professionem Fidei.

Fides variis modis sumitur, ut videt licet apud Hostiensem h. tit. Ubi tamen, velit hic sumi pro collectione articulorum Fidei, qui in Symbolo Athanasii continentur: tamen, quia illi articuli obiectum potius sunt Fidei, ut ea, quæ credenda sunt, ideo, rectius dicitur. Esse donum Dei ac lumen, quo illustratus homo firmiter assentitur omnibus quæ Deus revelavit, & nobis per Ecclesiam credenda proposuit, sive scripta illa sint, sive non sint. Et hæc consistunt, partim in libris sacris & Canonicis: qui quot sint, & qui sint, vide Conc. Trid. Sess. 4. ubi illos enumerat, & anathemate ferit eum, qui eosdem integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris & Canonicis non susceperit: partim in ijs, quæ sine scripto continentur, traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu Sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt, Concil. Trid. *ibid.* ubi similiter anathemate ferit eum, qui prædictas traditiones sciens & prudens contempserit.

2. Traditionum autem aliæ sunt divinae, ut quod Spiritus Sanctus à Patre & Filio, tanquam ab uno principio & una spiratione ex omni æternitate processerit: quod tres personæ divinae in una substantia sint æquales, & distinguantur realiter per relationes reales. Aliæ sunt Apostolicæ, ut ciborum delectus, jejuniæ quadragesimæ, trina immersio, dum quis sacro fonte baptismatis abluitur. Aliæ sunt Ecclesiasticæ, ut mores & consuetudines quas observat Ecclesia consecrando altaria, vasa, calices, templa, vestes, quibus utitur in Missæ sacrificio.

3. Additur autem in Titulo, *Catholica*, id est universalis: de qua Fide disputare publicè vel privatim prohibetur Laicis sub pœna excommunicationis, in *cap. 2. §. 1. De hæresibus in 6. Concil. Mechl. diocæs. 1600. tit. 1. cap. 1.* & alijs quibusdam publicè turbis coadunatis, in *1. Nemo Cod. eod.* Nec etiam magistris & custodibus Canonum fas est inire certamen cum hominibus alienæ communionis, ut dicitur in *e. Cum quibus xxiv. q. 3.* Quod verum est, si causa tumul-

tus

rus & perfidiae defendenda disputetur. d. l. *Nemo*. Alias ad confusiones haereticorum & veritatem eliciendam disputare licet.

4. Hujus verò Fidei professionem facere tenentur, in primis electus seu promovendus ad Episcopatum Conc. Trid. Sess. 24. cap. 1. *De reformat.* Item provisus de Canonicibus & dignitatibus in Cathedralibus Ecclesijs, non tantum coram Episcopo, seu ejus Officiali, sed etiam Capitulo, sub poena non faciendi fructus suos, non suffragante eis possessione, Conc. Trid. d. Sess. 24. cap. 12. §. *provisi De reformat.* Sic refert Franc. Zypæus *De iure Pontificio nono lib. 1. hoc tit.* Carolus Magnus jam olim sanxisset, ut Presbyteri & Diaconi, per Parochias constituendi, hanc professionem suo Episcopo facerent; ejusque formam pro Graecis edidisse Gregorium XI. pro Latinis Pium IV. Eandem professionem injungi etiam ijs, qui Doctoratum, Licentiam, aut cujusvis artis professionem adipiscuntur, Chirurgis, Medicis, Confessarijs, Concionatoribus, Advocatis, Procuratoribus in causa Religionis, Magistratibus, Ludimagistris, Bibliopolis, Oblaticibus. Videantur Declarationes Cardinalium ad. cap. 2. *Concilij Trident. Sess. 25. de reformat.*

TITULUS III.

De Constitutionibus.

§. I.

Constitutionum origo & divisio.

1. *Constitutio dupliciter sumitur, generaliter & specialiter.*
2. *Ratio nominis.*
3. *Origo Constitutionum.*
4. *Earum condendarum modi, per Epistolam, Decretum & Edictum.*
5. *Constitutiones Principum secularium plerumque leges; Pontificum Decreta, Canones, & simpliciter Constitutiones appellari.*
6. *Constitutionum Ecclesiasticarum species, Dogma, Mandatum, Interdictum, Sanctio, Canon, Decretum, Epistola decretalis.*
7. *Motus proprius, Responsum SS. Patrum, Pragmatica sanctio.*

Cum omne Jus Pontificium, quo utimur, constet scripto aut non scripto, & scriptum sit certius nobiliusque, quam non scriptum, ut antè diximus: ideo summus Pontifex, posito fundamento totius Juris Canonici, incipit à iure scripto, cujusmodi est Constitutio.

1. Sumitur Constitutio dupliciter, nempe generaliter & specialiter. Generaliter sumpta omnes iuris scripti, sive Canonici sive Civilis partes comprehendit, à quocunque, sive à Principe, sive ab inferiori (qui tamen Constitutionis eadem potestatem habeat) proficiscatur, ut de Ecclesiastica Constitutione patet ex c. 6. 8. & 11. c. 12. h. §. & ita in hoc Titulo sumitur specialiter verò est jus illud scriptum quod Rex vel Imperator vel Princeps constituit, vel edidit, *can. Constitutio Dist. 2. l. 1. D. eod.* Quod enim Principi placuit, legis habet vigorem, d. l. 1. §. *quod Principi, Instit. de jur. nat. gen. & civili:* ut de eo dubitare sacrilegium dicatur in l. fin. *Cod. de LL.*

2. Dicitur autem Constitutio à Constituendo, id est simul statuendo, quasi commune statutum; vel quia lex debeat esse communis, *can. Erit autem Lex. distinct. 4.* vel quia Princeps non solus, sed simul cum Proceribus suis & Consiliarijs leges condar, l. *Humannum Cod. de LL.* Nec obstat, quod ex Constitutionibus quaedam sint personales, §. *ex his Instit. d. tit.* quia quatenus Constitutio est personalis, degenerat à nomine & natura Legis ac Constitutionis, & induit nomen & naturam privilegij ut patet ex *can. Regula distinct. 3.* Adde quòd ut inquirunt Philosphi, non sit necesse rationem etymologicam converti cum nomine: nam Fur dicitur à Furvo, eo quòd de nocte fiat, cum tamen etiam fiat de die deturque furtum manifestum, l. 1. *D. De furis.* Sic Tutor à Tuendo, Doctor à Docendo, Augustus ab Augendo dicitur, cum tamen sit tutor, qui non tuetur; Doctor, qui non docet, Augustus qui non auget.

3. Cœpit autem Jus Constitutionis à justificationibus, quas Dominus tradidit Moyse, dicens Exodi 12. *Si emerit servum Hebraum &c. can. Ius autem distinct. 7.* Moyse vero gentis Hebraeae primus omnium divinas leges factis litteris explicavit; & Phoroneus Rex Graecis primis leges judiciaque constituit; & alij alijs: ac inter eos, de quibus ante, Num. Pom.

Pompilius Romanis. Postea, cum populus se-
ditiosos magistratus ferre non posset, Decem-
vitos legibus scribendis creavit, qui leges ex li-
bris Solonis in Latinum sermonem translatas
duodecim tabulis exposuerunt, *can. Moyses d.*
Dist. 7. Ubi *can. seq.* recenseantur nomina eorum,
qui leges duodecim tabularum interpretati
sunt. Cæterum paulatim antiquis legibus ve-
tustate & incuria abolitis, novæ leges à Con-
stantino Cæsare & reliquis successoribus cœpe-
runt, ut ibidem dicitur.

4. Constitutionis, sive civilis sive Ecclesiasti-
cæ, specialiter dictæ, condendæ tres sunt modi
præcipui: per Epistolam, per Decretum & per
Edictum, §. *sed & quod Principi Inst. de jure nat.*
g. 11. & civil. Per Epistolam, eum Princeps, de re
aliqua dubia absens consultus, rescribit, quid ve-
lit pro jure servari. Hinc nata sunt Rescripta
Principum (cujusmodi sunt, ferè omnes leges
Codicis, in quibus Imperator ad petitionem ali-
cujus respondit, & jus constituit, prout sæpius
solet, *l. sape de officio Præsidis*) & Epistolæ Decre-
tales summorum Pontificum. Sic ex Epistola
Divi Petri ad Alium scripta est, *lex. 2. d. de his qui*
sunt sui vel alieni juris, §. cujus rescripti insit. cod.
sic ex Epistola Adriani lex fin. Cod. de constituta
pecunia §. si plures Instituit. De fidejussorib.

Per Decretum, cum Princeps, sive civilis si-
ve Ecclesiasticus, dere inter partes controversa
cognoscens, judicat, & sententiam definitivam
profert, *l. 9. §. ubi decretum D. de officio Pro conf.*
Talis enim sententia vocatur Decretum & facit
jus non modò inter partes, de præsentibus colliti-
gantes, verum etiam inter omnes alios, similem
controversiam habentes. Et in hoc distinguitur
à sententia judicis inferioris, quæ inter partes
dumtaxat collitigantes facit jus: & de qua pro-
inde intelligitur illud. Res inter alios acta alijs
non præjudicat. Dicitur etiam Decretum con-
stitutio summi Pontificis, eum consilio Cardina-
lium ad nullius consultationem edita, *secundum*
Gloss. in princip. distinct. 3.

Per Edictum, cum Princeps, non interroga-
tus de jure, nec de causa cognoscens, sed casus
futuros prospiciens, sponte & proprio motu a-
liquid pro bono Reipub. edicit & promulgat.
Unde sunt Edicta Principum, quæ vulgo *Plac-*
cores appellamus; & sunt Constitutiones ge-
nerales Principis, aliquid iubentis aut prohi-

bentis, Ejusmodi quoque sunt Novellæ Con-
stitutiones Justiniani, & plera que Constitutio-
nes in Codicem relatæ, incipientes ab his vel si-
milibus verbis: *Hac perpetua, vel perpetua vali-*
tura lege sancimus, & c. ut in l. 3. Cod. de LL. & l.
Hac editæ Cod. de secundis nuptiis. Sic Prætores
& alij Magistratus, per Edicta tantum jus con-
stituebant, ob doni, odij, amicitia ve suspicionem,
quæ à Principe absunt. Theophilus in §. *Præ-*
torum quoque Edicta, Instituit. De jure nat. &
civil.

5. Solent autem Constitutiones Principum
sæcularium pressius hodie appellati Leges: nam
olim Lex dicebatur, quam populus. Senatorio
Magistratu, veluti Consule interrogante fere-
bat, §. *Lex est Inst. De jure nat. gent. & civil.* Unde
& à Plebiscitis, Senatusconsultis, & alijs Juris
civilis partibus separabatur, ut constat ex §.
scriptum autem jus Instit. d. 111. & alijs pluribus lo-
cis: licet interdum etiam latius sumpta Plebisc-
itum comprehendere, l. 6. D. de pactis l. 1. D. de
off. ejus cui mandata est jurisdictio.

At verò Pontificum Romanorum Constitu-
tiones potius Decreta, & Constitutiones, &
Canones, quam Leges appellantur, & præferri
debent Constitutionibus Principum sæcularium.
can. Suscipitis dist. 10. & hæc illis obsequi de-
bent, can. Constitutiones & seqq. ead. dist. Quini-
mò si sint contra Canones & Decreta Romano-
rum Pontificum, ac bonos mores, nullius sunt
momenti, *d. can. Constitutiones: & si factæ fue-*
rint adversus Evangelicam & Propheticam do-
ctrinam, stare nequeunt, can. Omne xxv. qu. 1.
Ubi autem Evangelicis atque Canonicis decer-
tis non obviaverint, omni reverentiâ dignæ ha-
bendæ sunt, *can. Suscipitis in fine.* Quilibet verò
Constitutio, sive Ecclesiastica sive civilis peni-
tus excludenda est, si juri naturali vel divino
contraria probetur, *can. Sanè in fine Distinct. 9.*

6. Constitutionis Ecclesiasticæ septem vi-
dentur esse species. Dogma, Mandatum, Inter-
dictum, Sanctio, Canon, Decretum, Epistola De-
cretalis, ut docet Turrecem. §. *porro Distinct. 3.*
Dogma dicitur Constitutio Ecclesiastica, ad fi-
dem pertinens, *can. pen. de consecr. distinct. 5.*

Mandatum est Constitutio Ecclesiastica ad
disciplicam pertinens, *can. denique distinct. 4.*

Interdictum dicitur Constitutio, quæ ad
correctionem præsentium & imminetium
malo.

malorum ordinatur. Unde differt ab Edicto, quod Edictum sit generalis Constitutio, jubens aliquid vel prohibens, in formam legis universalis promulgata, nullâ adjectâ pœna, *can. Non propter de consecrat. d. distinctâ 4.* ut illud ab Augusto de describendo universo orbe.

Sanctio proprie est Constitutio pœnalis, seu quæ certam pœnam, præsertim capitis, non obtemperantibus irrogat, *l. Sanctio D. De pœnis, §. Sancta Instit. de rer. divis.* Et enim Sancire, auctore Servio, sanctum aliquid, id est, consecratum facere, fuso sanguine hostiæ. Hujusmodi sanctio est in *can. Si quis suadente xvii. qu. 4.* Et hinc leges ipsæ sanctæ vocantur, quia sanctione & pœnæ comminatione stabilitæ & confirmatæ sunt. Latè sumpta vox Sanctio omnem Constitutionem Principis sæcularis vel Romani Pontificis designat, *Cod. de novo Cod. faciend. §. quibus vers. colligentes, can. Consulisti 2. q. 5. c. Inter corporalia, ibi: quod non est sanctorum Patrum decreto sancitum; & De transit. Episcopi.* Latissimè verò totius Juris collectionem significat, *d. §. quibus.*

Canon dicitur Constitutio, quæ in Concilio Universalis vel Provinciali promulgatur. Exemplum de generali, in *c. Nonnulli inf. de rescriptis*, de provinciali in *c. 1. & 3. De foro competentis*. Latius sumitur pro omni Constitutione Ecclesiastica, sive à Pontifice sive à Concilio facta, ut in *§. porro Canonum distinct. 3.*

Decretum in genere est sententia Principis inter partes, de quarum ipse causâ cognovit, & sententiam dixit, *l. Minor autem §. 1. D. de minoribus*; vel interlocutus est, *l. 1. D. de constitutis. Princ. l. Extras D. Quod metus causa, l. penult. D. ad leg. tul. de vi privata* Hoc loco Decretum est Constitutio, quam Papa non consultus cum Cardinalibus, & senlum præstantibus, super aliquo negotio constituit, & in scriptum redigit. Exemplum in *c. Et si membra*; *De his, qua fiunt à Prælato sine cons. Capituli, can. Generali xxv. q. 1.*

Decretalis Epistola dicitur, quam Romanus Pontifex alicui, super aliqua causâ dubitanti, & Sedem Apostolicam consulenti, scripto transmittit; sive solus *c. 1. inf. de rescriptis*, sive de consilio fratrum, *c. Bona memoria inf. de electis*, seu est Constitutio Pontificis ad alicujus consultationem promulgata. Indifferenter tamen dicitur etiam Canon & Decretum.

7. His addi possunt Motus Proprius, Res-

ponsum sanctorum Patrum, Præceptum, & Pragmatica Sanctio. Motus proprius dicitur, cum Pontifex sive Princeps, nullius intercedente consilio aut suâ vel petitione, aliquid facit, Responsum sanctorum Patrum, est dictum, ad interpretandum seu respondendum prolatum, & in corpore Juris clausum, Præceptum idem videtur quod Mandatum, ut à superiore præcipitur, licet inter ea nonnulli distinguant. Pragmatica Sanctio est illud, quod Imperator de consilio Procerum sanxit & statuit, *l. ult. Cod. de divers. rescriptis, & ibi Glossa, ut & in l. jubemus Cod. de sacros. Ecclesiis, & in can. Pervenit distinct. 100. §. 11.*

Quinam possint condere Constitutione: & quæ sit illius vis ac potestas.

1. Qui condere Constitutionem Ecclesiasticam possint.
2. Vis & effectus ejusdem: quod futuris det formam negotijs.
3. Quod omnes fideles liget.
4. Quod posterior de eadem retrahatur ad priorem, & e contra.
5. Quatenus Constitutiones pœnales obligent & extendantur.
6. Quatenus ignorantes obligentur; & quotuplex ignorantia.
7. Constitutionum & alia Generales, alia Speciales.
8. Constitutio proprie dicta debet esse justa & universalis.

1. Constitutionem Ecclesiasticam, generaliter dictam, condere in primis potest summus Pontifex, *c. fin. h. r. c. Inter alia de sent. excommunicat.* deinde alii Prælati inferiores, ut Legatus Pontificis, *c. fin. inf. de officio Legati c. 1. inf. de locato*, Patriarcha, Archiepiscopus, Episcopus, *c. 2. inf. de majoris & obed. & c. Extra inf. de locato* Collegia Ecclesiastica, prout de his plenius Hostiensis in *Summa hoc tit. Honor. ab Axel d. tit. n. 3.* Constitutionem verò Ecclesiasticam, strictè & proprie dictam, condere potest solus Pontifex, vel alius ex eius auctoritate.

2. Vis verò & effectus Constitutionis Ecclesiasticæ est, quod futuris feratur negotijs, non autem præteritis; nec ad ea regulariter extendatur, nisi id exprimat, *cap. 2. & fin. inf. eod. cap. deliberatione §. fin. de offic. deleg. in 6. & ibi Cano-*

Canonista, l. *Leges & constitutiones C. De LL.* aut sublit causa, cur ad casus præteritos extendi debeat: ut si peream reproberetur, quod Juri naturali, aut divino repugnat. Vide Navarrum *h. tit. Conf. 5. & in Relektione cap. Si quando Descriptis exceptione 21* Hinc And. Gall. lib. 2. *Observat. 9.* concludit, Constitutiones Caroli V. de reddituum emptionibus, Angustæ promulgatas, ad rationem viginti pro uno, non extendi ad casus præteritos, quodque quoties nova Constitutio emanat aliquid circa negotij ordinationem vel contractus disponens, semper considerari debeant mores & consuetudines, quæ tempore contractus extiterunt, non autem quæ postea introducantur, quia futurorum scientiam contrahentes habere nequeunt: & ita, inquit, docet Baldus Bartolus, & alij, quos citat.

3. Constitutio summi Pontificis, postquam legitime est promulgata, omnes Christi fideles obligat. Sufficitque eam ad illum effectum promulgari solènter & publice in Urbe, *c. 1. §. Quod ne sufficit De postulat. Pralat.* nisi clausulam publicationis specialem insertam habuerit, *Quoniam 40. De Simonia, c. Omnis 12. vers. Unde de panit. & remis.* Constitutio vero Principis secularis, vel Prælatorum inferiorum summo Pontifici, solum territorij subditos attingit, *l. Extra territorium D. de jurisd. om. judicium, DD. in l. eun. Hos populos Cod. De summa Trinitate*: nec potest Pontificiæ Constitutioni repugnare aut illam tollere, *c. Sollicitud. de majoritate & obedientia, can. Inferior dist. 21.* Neque enim regulariter licet inferioribus aliquid contra Canones statuere, quamvis possint consuetudinem inducere, ut postea dicemus. Dico regulariter; quia quibusdam casibus id possunt, quorum præcipuos videre licet apud Joan. Pet. Monet. in *Tract. De distributionibus quotidianis, parte 2. q. 13. n. 6. & seqq.*

4. Insuper in eo consistit vis Constitutionis, quod posterior de eadem retrahatur ad priorem, & contra, declarandi vel supplendi causa, nisi sit priori contraria; tunc enim eam tollit, etiam nullâ illius factâ mentione, *c. 1. h. t. in 6. c. 1. inf. de cognat. spirit. l. Non est novum D. De LL. Glos. in cap. Quoniam dist. 18.* licet speciales consuetudines & statuta locorum contraria non tollat, nisi id exprimat, *rex. expressus in d. c. 1. h. tit. in 6.* Marcus de Mantua *Singul. 233.* Ratio prioris est, quia, ut in *d. c. 1.* dicitur summus

Pontifex censetur habere omnia jura in scriinio pectoris sui; & ideo condendo Constitutionem priori (quam scire reputatur) contrariam, censetur ei derogare. Ratio posterioris est, quia locorum specialium & personarum consuetudines & statuta, cum facti sint, & in facto consistant, potest probabiliter ignorare; & ideo per Constitutionem eis contrariam, a se noviter editam, nisi in ea expresse caveatur, non censetur ijs in aliquo derogare.

5. Regulariter autem & limitatur Constitutio à ratione finali Constitutiones que novæ personales vel odiosæ restringendæ sunt; potissimum quæ à jure communi recedant & exorbitant, id est, jure communi in aliquo derogant, omnium verò maxime, quæ Ecclesiasticæ libertati etiam rationabiliter contrariantur, *Ausb. Cassa C. de sacros. Ecclesiis*; ita ut verborum quibus conceptæ sunt, tenorem ac rigorem non excedant. Nisi sint Constitutiones, quæ concernant favorem Reip. vel salutem animarum; nam tales, licet odiosæ, extenduntur ad similes casus, *Felinus Conf. 18. n. 14.* Non censetur autem Constitutio sublata per non usum, nisi probetur contrarius usus; & illum alleganti incumbit probatio. Verran. *decis. 220. parte 1.* Constitutione verò cassatâ, non cassatur ejus effectus prius editus, nisi in ipsa cassatione dicatur, ut Constitutio habeatur pro infecta; & hoc, si alias fuit valida, *Abbas in c. Quæ in Ecclesiis 7. h. t.*

6. Circa Constitutionum obligationem illud quoque notandum, eas, exceptis quibusdam casibus, non ligare ignorantes, *l. Si ignorant, juncta Glos. D. locat. c. Si verò 2. inf. de sent. excommunicat. can. Lectores dist. 32* modò ignorantia non sit crassa supina, vel affectata, sed probabilis seu invincibilis, ut vocant Theologi. Crassa sive supina est, qua quis ignorat, quod communiter omnes sui ordinis & conditionis sciunt; quod contingit per culpam latam, non etiam per levissimam vel levem. Affectata seu optata est, quâ quis ignorat, quod scire teneretur, qui non vult scire, quo liberius peccet, iuxta illud *Psal. 68. Noluit intelligere, ut bene ageret,* relatum in *can. Ideo dist. 37.* Justa verò est, quâ quis ignorat, quod non oportet eum scire, *can. Turbatur h. notandum q. 4. & quæ communiter homines ejusdem ordinis adhiberi diligentiam laborant.* Et hæc omnimò excusat, quando

quando est causa actus, quando scilicet actus non fieret, nisi ignoraretur; & ideo excusat omnino à peccato: scus quando est comes peccati; uti est, quando peccaretur, etiam si sciretur: nam hæc nunquam excusat à culpa. Videatur plenius Navar. *Cons h tit.*

7. Constitutionum alia sunt Generales, alia Speciales seu Personales, Generales vim legum obtinent, & generaliter omnes tenent, *l. 1. & 3. h. 1. No vel de Ecclesiast titulis 131 in princ.* Et censentur Generales, quando facta sunt per verba generalia, quia ubi lex non distinguit, nec nos distinguere oportet, *arg. l. De pretio 8. D. de public. in rem ad.* tamen si aliqua esset dubitandi ratio, an sint generales, vel non: quia dici solet, quod lex simpliciter lata comprehendat omnem casum, dato, quod in uno sit major ratio, quam in alio. *l. 1. §. quod autem D. de aliat. l. in fraudem §. fin. D. de restam milit.* Etiam generaliter intellectæ continentur rigorem, & essent duræ, *l. Prospexit D. Qui & à quibus manumissilib. non sunt.* & c. item etiam si sint solum generales in fine, & speciales in principio, *Glossa in Rubr. Cod. Etiam ob chyrographariam pecuniam & c. Insuper etiam si sint solum generales in sua præfatione & initio quia licet postea loquantur per verba specialia tamen tota lex est generalis, l. Regula §. fin. ibi: nam initium Constitutionis, & c. ibid. Bart. D. de iuris & facti ignorantia.* Speciales sunt, quæ non omnibus, sed alicui vel aliquibus tantum, vel certo hominum generi aut loco positæ sunt: & ideo solum ius impetrantis concernunt, nec ad successores eorum, contra quos impetratæ sunt, extenduntur, & morte etiam impetrantis expirant, *c. Signif. 36. inf. de rescrip. & aliter vocantur Rescripta, de quibus seq. Tit.*

8. Porro ut Constitutio propriè dicta sit valida, oportet eam esse æquam, justam & universalem. *can. Erit autem lex dist. 4.* ut etiam mature & cum iudicio deliberato fiat, non præcipitanter & ex abrupto, *c. Alma, vers. diligenti habitæ deliberatione De sen. ex. com. in 6 l. 1. D. de LL. factaque ad rumorem populi non tenet, arg. l. Si privatus 7. D. Qui & à quibus & c. Nec debet per eam dari facilis occasio ad delinquendum: aliàs tamquam iniqua reprobatur, *l. Illud convenire §. 1. D. de pactis dotal. c. Quomodo modum c. Esi Christus vers. sic. quadam anim. inf. de iurejurando Lud. Romanus Singul. 714. incip. Iudex potestatis.**

TITULUS III.

De Rescriptis.

§. I.

Rescripti nomine quid veniat.

1. Quid sit Rescriptum
2. Qui rescribere possint.
3. Differentia inter Rescriptum & privilegium.

Quia Rescripta sunt quædam, ut ante diximus, Constitutiones speciales, per quas ut plurimum dantur ministri, qui jura exequantur, sine quibus parum est jura condere, *c. Vbi periculum 3. c. Commissa 35. de electione in 6.* ideo Pontifex post Titulum de Constitutionibus tractat de Rescriptis.

1. Rescriptum in genere nihil est aliud, quam Constitutio per epistolam specialis, vel, juxta Rebuffum, *Tract. de rescriptis nu. 5.* est Principis concessio, per litteras authenticas legitime facta: sive sit secundum jus, ut si mandetur, quatenus fiat jus, *cap. Licet 12. inf. de officio ordinarii, juxta text. in cap. 1. h. t.* sive contra jus aliquid concedatur, veluti quod condemnatus adhuc audiatur. Nam quod dicitur, rescriptum contra jus non valere, verum quidem est, nisi in rescripto juri derogetur, ut in *l. fin. Cod. Si contra jus, & c. Nisi enim Princeps expressè deroget juri, oportet iudicem judicare secundum jus, c. Si quando 5. h. t.* quia mens Principis præsumitur talis, qualis de jure esse debet, *l. Ex Facto D. de vulgari & pupill. sub stit.*

2. Dicitur, Principis; id est, cujuslibet locum primum obtinentis, qui rescribere potest. Cujusmodi in primis est Papa. *zoro h. tit. & alia jurib.* cujus rescripta interdum vocantur *Litteræ Apostolica* vel *rescripta Apostolica*: & rescriptum, quo alicui causa committitur, dicitur *Commissio*. *cap. Sedes 14. & seq. h. t.* Secundo Imperator, *sis. Cod. de precibus imp. offeren. & de diversis rescriptis.* Et hujus rescripta subinde vocantur *Divina iussiones, sacri assatus, Sacra oracula, Sacra forma aut iussiones, Imperiales concessiones Sacra littera*, Tertio, Rex Hispaniæ, Franciæ, & quilibet alius Princeps, non recognoscens superiorum. Quarto Cancellaria; sive Papæ, *c. Ad hæc 10. h. t.* sive Imperatoris vel Regis, in sua scili-

scilicet provincia, ubi constituta est, ne se mutuo impediatur. Quinto, Legatus Papæ, Collegium Cardinalium; & quicumque potest constitutionem condere, ac jurisdictionem habet, is potest & Rescriptum condere. Hostiensis in *Summa hujus Tit. §. Quis possit* &c. Videatur plenius Rebuffus, *d. loco*. Inferiorum vero concessionem vix dicuntur Rescripta; magisque Litteræ excommunicationis, restitutionis, commissionis, citatoriarum, inhibitoriarum, absolutiarum appellantur, *c. Olim 25 in V. absolutio litterarum h. t. & simil.*

Dicitur concessio; quia sola partis petitio non dicitur Rescriptum, sed subjuncta ipsius Principis concessio, *l. 1. l. Nec damnosa junctura rubr. Cod. de precibus Imp. offeren. c. Si gratiosa 5. h. t. in 6.* Atque ideo pars dicitur impetrare Rescriptum, quando id ei conceditur, *c. Caterum, 3. in verbis impetraverit litteras h. tit.* & Impetratum Rescriptum, quando pars illa obtinuit, *l. Impetrata Rescripta, Cod. sentent. rescind. non posse*. Dicitur, per litteras; nam solo verbo concessio facta non dicitur Rescriptum, nisi litteris expeditis; hæ enim sunt; quæ dicuntur Rescripta, & e contra, *c. Ad aures 8. & seqq. ac serè per tot. h. t.* Dicitur, authenticas; quia alias non dicuntur Rescripta, *c. 1. & 2. inf. De fide instrum.* Dicitur denique, legitimè facta; quia non debet subreptitiè vel obreptitiè impetrari.

3. Differt porò Rescriptum à Privilegio in pluribus; & inter alia, quod privilegium sit contra jus, *Glossa in Summa 25. q. 2.* Rescriptum vero regulariter sit secundum jus, & ad observantiam Juris communis, *l. Falso C. de divers. Rescript. Glossa in c. 1. in V. noscatur in fine, De Constitut. in 6.* & ideo secundum naturam ejus debent intelligi, *cap. Causam 18 & ubi Panor. & alij h. t.* Videatur plenius Rebuffus in *Praxi Benef. de differentijs inter Privilegium & Rescriptum.*

§. II.

Quotuplicia sunt Rescripta.

1. Rescriptorum tria genera.
2. Rescripta iustitiæ sive ad lites.
3. Rescripta gratiæ sive ad Beneficia.
4. De clausula Si preces veritate nitantur.
5. De obreptione & subreptione
6. Quanam in Rescriptorum impetratione expræmendæ.

1. Rescriptorum specialium in genere tria sunt genera, juxta triplicem modum quo contingit S. Pontificem Rescribere. Aut enim contra jus Rescribit, aliquid alicui concedendo, veluti immunitatem à collectis, ut in *l. 1. & per tot. De immunit. concedenda, lib. 10.* aut decimis, vel aliquem sua lege solvendo: vel cum aliquo dispensando. Aut Rescribit ad lites: aut denique ad beneficia Primi modi Rescripta dicuntur Privilegia, *de quibus lib. 5.* Secundi modi, dum scilicet ad lites Rescribit, appellantur.

2. Rescripta Iustitiæ; quorum meminit, *l. Legib. Cod. Si contra jus vel utilitatem publ.* ubi Bartol. & alij, *c. Suscitatus 13. c. Pastoralis 14. c. Super litteris 10. h. t.* & talia sunt, cum Pontifex de jure partis obscuro consultus, aperit illud, & quid Judex in judicando sequi debeat, ostendit, *c. Ex parte 12. c. Sedes 15. & alij hoc tit.* aut quando causâ ad se devoluta Judicem aliquem delegat, *c. 1. c. Nonnulli 28. & alij hoc tit.* Dicuntur autem Rescripta ad lites seu iustitiæ, tum quia ad iustitiæ administrationem pertinent & referuntur: tum quia causam annexam habent, cur concedi debeant, nec sunt meræ gratiæ. Et hæc licet præter jus dentur, in casibus scilicet à jure non decisis: tamen dicuntur etiam dari secundum jus, quia vel ad juris interpretationem, vel ad juris debitam executionem dantur.

3. Rescripta denique ad beneficia vocantur Rescripta Gratiæ, quorum *text. in c. Gratia hoc tit. in 6. Clement. Gratia, eod. tit.* quia nullam aliam causam habent, cui concedantur, quam concedentis meram liberalitatem. Hujusmodi Rescripta sunt, quibus Pontifex mandat alicui provideri de beneficio Ecclesiastico, *c. Mandatum 38. c. Abbate 40. h. t.* & de his duobus posterioribus Rescriptorum generibus hic agimus, ut Rescripta hic nihil aliud sint, quam S. Pontificis Epistolæ ad lites vel ad beneficia; ad supplicationem alicujus Rescriptæ. Alioquin alia sunt Rescripta gratiæ, quæ à sæcularibus conceduntur; & sunt remissiones gratiæ & indulgentiæ, de quibus *D. ad Senatus. Turpil. & Cod. De abolitio.* Alia solent dici Rescripta Communia seu Mixta, ut quidam vocant, quæ scilicet tum à Papa, tum à sæcularibus Principibus concedi possunt, ut Rescriptum legiimationis;

4. In omni autem rescripto S. Pontificis hæc clausula, *Si ita est, Si preces veritate nitantur*, semper subintelligitur, *c. Ex parte 2. c. Olim 25. h. e.* licet rescripta principis secularis de iure civili non valeant, nisi expresse eam clausulam insertam habeant, *l. fin. Cod. de diversis rescriptis*. Diligenter itaque cavendum, ne obreptitiæ vel subreptitiæ aliquid impetretur.

5. Tamen si autem obreptio & subreptio sæpè confundantur, & pro iisdem capiantur: communicer tamen ita distingui solent, quod obreptio committatur exprimitendo falsum; subreptio verum tacendo, *juxta notata per Innoc. in c. Cum dilecti 22. h. e.* Ceterum qui subreptionem obijcit, eam probare debet: et verò qui falsum narravit, incumbit probatio illius quod pro vero suggestit. *Wamel. cons. 7. n. 2. ubi alios citat.* Si igitur dolo seu malitiosè aut scienter impetrans, falsum in suo libello allegaverit, vel verum tacuerit, rescriptum gratiæ seu ad beneficium est ipso iure nullum, *c. Ad aures 2. e. Super litteris 20. h. e.* Sin per errorem aut simplicitatem id fecerit, prout in dubio fecisse præsumitur, tunc distinguere solent. Nam si falsum narratum aut verum tacitum sit tale, quod, etiam si totum negotium ex veritate Pontifici fuisset narratum, is nihilominus verisimiliter confessurus & rescripturus fuisset, saltem in forma communi, valet Rescriptum, ad hoc, ut Judex delegatus causam definiat: non quidem secundum formam rescripti, sed secundum ordinem iuris, *d. c. Super litteris, c. Ex insinuatione 37. eod. tit.* Si verò tale sit, quod ex veritate negotio exposito, Pontifex verisimiliter non fuisset rescripturus, puta quia Canones dari verant quod petitur, non valet Rescriptum, *d. c. Super litteris.* At Rescripta ad lites, per falsi suggestionem aut veri suppressionem obtenta, aut etiam sine huiusmodi fraude, dummodo S. Pontifex aliàs veritate expressa & falsitate suppressa non fuisset rescripturus, valent quidem ipso iure, sed ope exceptionis coram Iudice delegato reselluntur, *d. c. Super litteris.* Ratio diversitatis est, quia rescripta gratiæ sunt ambitiosa, *c. Quamvis De præb. in 6.* non itera rescripta ad lites.

6. Debet igitur in rescriptis fieri mentio de omni eo, quod movere potest Pontificem ad rescribendum, vel non rescribendum, vel etiam non tam facilè. Quod Garzias *De Beneficiis*

p. 8. cap. 3. asserit generaliter obtinere in Rescriptis ad lites: in Rescriptis verò ad beneficia seu gratiæ intelligit de ijs, de quibus in iure vel de stylo curiæ cautum est, ut exprimentur; eo argumento, quod collatio facta criminoso, modo crimen non sit tale, quod inhabilitatem inducat, valida sit; quam tamen verisimiliter Pontifex non fecisset, si crimen novisset. Etsi autem Rescriptum subreptitium tribuat jurisdictionem tamen statim obreptione & subreptione opposita, processus si quis fiat, est nullius momenti, *cap. Ex tenore 6. e. Ad audientiam, 31. h. e. Maceirar. lib. 1. Var. resolut. 8. n. 2. & 3.*

Illud etiam observandum, Rescriptorum Pontificorum alia per viam Brevis, alia per viam Cognitionis, alia per viam Rescripti specialiter nuncupati, concedi. Insuperque Cisterciensis habere privilegium, ne possint conveniri per rescriptum Papæ, nisi in eo fiat mentio de eorum Ordine, *c. Cum ordinem 6. h. e.*

§. III.

Quis impetrare Rescriptum possit.

1. Impetrare potest non prohibitus.
2. Qui prohibeantur.
3. Rescriptum ad lites sine speciali mandato impetrari non potest.
4. Rescriptum gratia potest.

1. Impetrare potest, quicumque non prohibetur, *c. 1. eod. in 6.* sive sit actor, sive reus, *c. Actorum 2. e. Ad hæc 10. & alius h. e.* licet sit filius familias, quia non reperitur prohibitus, Nec obstat, quod sine consensu patris non possit agere: quia impetrare rescriptum non est agere. Quin etiam Monachus, licet sit mundo mortuus, *can. Placuit xvi. q. 1. & servus Dei* non liceat frequentare lites, *c. 2. inf. De postulando*: tamen rescriptum impetrare potest, in quantum illi convenire & subservire valet, *Rebuffus in d. Tract. De Rescriptis. n. 3.*

2. Impetrare verò non potest: Primo excommunicatus, *c. 1. eod. in 6.* & ab eo impetratum rescriptum super alio, quam excommunicationis vel appellationis articulo, est ipso iure nullum, sicut & id, quod inde secutum est, Privat enim excommunicatio communionem hominum, inducitque inhabilitatem ad beneficia, ad electionem, præsentationem, *de quo inf. Tit. 6.* item ad agendum, *cap. 1. eod. in 6.* Secundo servatus nisi de domini vindicanda nec agat, *l. 1. Cod. de precibus*

precibus imp. offeren. III. Falsus aut revocatus procurator, *c. Ex parte 33 h. t.* IV. Hæreticus, *l. 2. c. de summa Trinitate Gloss. in c. Super litteris h. t.* Laicus pro se impetrare litteras gratiæ non potest, cum sit incapax beneficiorum, *c. Ex litteris 6. inf. de transact. c. 2. & ibi DD. inf. de instit.* Ideoque mandata vel nominationes ab eo impetratæ non valent. Rebuff. in *Tract. Nomina. q. 9.* Justitiæ verò impetrare potest, ut patet ex *tit. inf. De officio delegati. c. Nonnulli 28. §. fin. h. t.* Hostien. in *Summa h. t. §. Quis impetrare* Rebuff. in *Prax. Benef. Tit. Differentia inter rescripta gratiæ & justitiæ.*

3. Sic nec litteras ad hres impetrare licet, sine speciali mandato; & taliter impetrans tamquam falsarius punitur, *c. ex parte Decani. 33. d. c. Nonnulli in fine. & ibi dem. Gloss. h. t.* ubi dicit, tale rescriptum esse annullandum per exceptionem, quia, parte non contradicente valeret: sicut & si impetretur à coniuncta persona, carnali scilicet, non etiam spirituali tantum conjunctione, *Gloss. in c. cum M. de consuet. ubi vide Felin. nu. 11.* In Fraeicia tamen passim sine mandato impetrari talia rescripta tradit, Rebuff. in *Tract. concordat. in V. Speciale vers. Vigessimus sextus*, ubi restatur de consuetudine.

4. At verò rescriptum gratiosum potest sine mādato impetrari, *c. Ex ore. ubi Abbas inf. De his qua sunt à maiore parte capituli. Gloss. in d. c. Nonnulli §. sunt. & alij. c. Quam sit & ibi Gloss. in V. peccare de elect. in 6. Panor. in c. Ad aures 8. post Gloss. in fine h. t. ut v. g. beneficiorum, privilegiorum, immunitatum. De stylo tamen & praxi Romanæ Curia nullum exigi mandatum ad impetrandum rescriptum, siue gratiæ siue justitiæ, tradit & rationem reddit Gonza ad *Regul. VIII. Cancell. Gloss. 63. n. 16 & seq.* Ubicumque autem prohibetur quis impetrare rescriptum, si impetret non valet: siue prohibetur ratione personæ suæ, ut excommunicatus, hæreticus, siue ob turpitudinem causæ finalis ut in nuptijs ex rescripto petitis; siue quia res impetrata sit à lege prohibita, veluti ut quis duas mulieres obtineat,*

§. IV.

Contra quem & super quibus Rescriptum impetrari possit?

1. Impetrari potest contra quemlibet.
2. Etiam non citatum.
3. Super causis quibuslibet.

1. Impetrari potest contra quemlibet, siue Clericum siue Laicum, siue majorem siue minorem modò, is, contra quem impetratur, subdit jurisdictioni concedentis, Hostien. *hoc tit. §. contra quem.* Si tamen minores & viliores personæ in rescripto exprimantur, non intelliguntur majores & digniores; nec super majoribus & gravioribus negotijs audiuntur, qui de minoribus dumtaxat mentionem fecerunt, etiam si adsit clausula, *Et quidem alij. & res alia. c. Sedes. eod.* Impetrari etiam potest contra impetrare prohibitum, veluti contra excommunicatum, nec ex malitia sua lucrum & commodum referat, *c. intellectus inf. de judicijs.*

2. Citatio veto ejus, contra quem impetratur, ad impetrationem non requiritur, sed bene in rescripti approbatione, si approbationem seu interminationem; ut vocant, requirat. Rebuffus *d. loco n. 42.*

3. Impetrari autem potest super omnibus, tam spiritualibus quam profanis, *c. 2. & per tot. h. t.* tā corporalibus, quam incorporalibus. *Quarelam 24. inf. de electione. c. dispendia h. t. in 6.* super Ecclesiis & beneficijs, *c. 2. & alij. h. t.* sic tamen ut Papa & Ecclesiastici viri super spiritualibus, sæculares verò super temporalibus rebus, & in quibus casibus Judices sæculares de spiritualibus cognoscunt; ut in possessorio, rescripta concedant Rebuffus *d. loco n. 66.* Casus vero, super quibus prohibetur à jure rescriptum impetrari, videantur apud Lue. de Penna in *l. unie. Cod. de pistor. lib. 11.*

§. V.

E pluribus Rescriptis impetratis, quodnam sit præferendum?

1. Qualiter posterius Rescriptum præferatur priori.
2. Speciale posterius derogat priori generali.
3. Generale posterius non tollit primum speciale.
4. Cur per posterius revocetur prius.

1. Si duo diversi ad unum idemque beneficium Rescriptum impetrent; vel etiam ad unam eandemque litem diversa Rescripta ad diversos Judices posterius priori præferatur, si modo prioris mentionem faciat: aliàs valebit prius, & posterius subreptitium habebitur. nec obtinebit alterius roboris firmitatem, *c. Ceterum h. t.* Nisi primum fuerit impetratum communi

muni consensu partium; nam tunc non valet secundum impetratum per alienam partem, hoc subicito *d. c. Caterium*: 2. Aut nisi prius sit generale, & posterius speciale, quia tum speciale posterius derogat generali priori, quantum ad ea, quæ in speciali specialiter, & contraria contentis in generali, exprimentur, vel in generali non exprimentur, licet prioris mentionem non facit. *c. 1. c. Pastoralis §. quoniam eod. tit. 3.* Id ipsum obtinet quoque, si speciale prius fuerit impetratum, quia generi per speciem derogatus, *c. generi De reg. jur. in 6.* & quia generalis dispositio, quæ sequitur, non refertur ad specialem præcedentem, *l. Sanctio legum D. de pænis*. Quod si utrumque sit generale, illud attenditur, quod est magis speciale. Rebuffus in *d. Tract. de rescriptis n. 104.*

4. Non mirum autem videri debet, per posterius rescriptum revocari prius: id enim non fit sine causa, cum quod ad preces supplicantis largitur Pontifex sit veluti precarium, quod jure communi ad voluntatem dantis revocari potest, *l. Aut Prætor D. de precario*.

Quod tamen dicitur, in *d. c. Caterium*, secundum rescriptum, non habita mentione de priore, non valere, intelligendum est, si pars opponat. Abbas & alij *ibid.* Facit. *c. Plerumque §. eod.* ubi post annum valent secundæ litteræ, quando ad versarius primis non fuit usus: nam inde sequitur, non fuisse ab initio nullas. Quod si quis, impetrato rescripto, videat sibi fore damnosum, non cogitur illud præsentare *cap. ex conquestione. §. De restitut. spoliatorum*. Imò potest ei renuntiare, etiam si præsentaverit. Abbas *ibid.* etiam post citationem, modò parti satisfaciatur de expensis & interesse. Aliud dicendum, si parti sit aliquid jus quæsitum. Rebuff. *a loco n. 160.*

§. VI

Qualis interpretatio sit faciendâ in Rescriptis?

1. *Stricta interpretatio est Rescriptorum.*
2. *Clausula in Rescriptis ad sententiam juris communis revocanda.*

1. Quando in Rescriptis validis aliqua suboritur dubitatio, tunc interpretatio stricta est faciendâ. & quidem secundum jus commune, *c. Causam qua 18. h. s.* quia in dubio non

præsumitur Princeps aut Pontifex, aliquid contra jus commune rescribere, sicut nec derogare juri alteri prius quæ sit: quod est de natura rescripti, *l. Fallam. Cod. De diversis rescriptis, l. Rescripta Cod. de precib. Imp. offeren.* Montanus *Da Tutela c. 33. n. 527.*

2. Et hinc omnes clausulæ, in rescriptis expressæ vel subintellectæ, ad jus communis sententiam revocari soleat. Unde clausulam illam, *Si simul omnes interesse non possunt. unus nihilominus vel duo negotium exequantur*, interpretatur Pontifex, in *c. Sciscitatus 13. h. s.* de impedimento tam juris, quam facti: & per illam, *Si præ alio non scriptissimus* (quæ semper intelligatur, nisi contrarium exprimatur) declarat se non intendere collationem duobus gravare mandatis, *c. Mandatum 38. h. s.* Et denique, dum in Ecclesia aliqua est certus Canonicorum numerus, nec vacat, locus, regulariter rescriptum impetrans non recipitur, *c. Constitutus, 19. h. s.* Ideo solet Pontifex addere, *Non obstante Canonicorum numero*; per quam clausulam pro illa vice juri derogat communi, *d. c. Constitutus*.

Quatenus tamen non de jure communi, sed de præjudicio agitur rescribentis, videntur rescripta late interpretanda, *cap. Olim 16. inf. De verb. sig. §. 1. Beneficium D. de constitut. Principum*: dummodo ambitiosa non sint, quia tunc restringenda, *cap. 4. de præben. in 6.*

§. VII.

De quibusdam Rescriptis invalidis.

1. *Rescriptum non valet inhibens causæ cognitionem*
2. *Manifestè peccans in linguam Latinam.*
3. *Pendente lite imperatum.*
4. *Item contra jus vel stylum.*
5. *Quatenus vitietur.*
6. *Subreptio quo modo tollatur.*

1. IN primis suspectum omne est Rescriptum, inhibens causæ cognitionem. *c. Ex parte 2. hoc tit.* quia non præsumitur Pontifex velle pervertere juris ordinem; & ideo suspicio est, tale rescriptum ab eo non proficisci.

2. Non valet quoque Rescriptum, manifestè peccans in linguam Latinam, *c. Ad audientiam 11. h. s. Roman. Cons. 76 n. 10 & seq. Glos. in ean. Apostolica xxxv. q. 9.* quamvis Principum secularium rescripta in Grammaticam peccantia valent, *l. Imperator D. de statu hominum*. Attamè litteræ aut syllabæ unius alteriusve defectus non vitiat

viciat Rescriptum, e. *Ex parte inf. De fide instru-*
men nisi defectus sit talis, qui mutet sensum &
intellectum dispositivi rescripti, e. Inter dilectos
6 inf. d. tit.

3. Lite etiam pendente neutri litigantium fas
impetrare rescriptum, quo alius de possessione
vel quasi possessione deiciatur, *cap. 12. & ult.*
inf. Vt lite pendente, &c. Neque enim lite pendente
rescriptum impetrare licet, nisi ut deciditur in *l.*
2. & 3. Cod. Vt lite pendente, &c. Sicut nec post
provocationem, *d. l. 3.*

4. Similiter non valet rescriptum contra jus,
l. Rescripta Cod. De precibus Imp. offeren. can. Re-
scripta xxv. q. 2. sive divinum, quod inferior tol-
lere nequit; sive naturale, quod est immutabile;
sive Gentium, ut si rescriptum dominium rei
meae mihi auferat: sive contra jus Civile, can.
Imperiali xxv. q. 2. sive contra Canonicum; sive
etiam contra Concilia generalia, e. Ex parte inf.
De capellis Monachorum Similiter non valet con-
tra jus municipale, vel consuetudinem, nō facta
illius mentione *Rebuff. d. loco nu. 70. in fine* Ra-
tio horum est, quia talia Rescripta censentur
concessa præter intentionem Principis, ob vari-
as occupationes tunc juris non recordantis, *d. o.*
Ex parte. Non enim præsumitur, voluisse jura,
tot vigilijs excogitata, uno rescripto subvertere,
l. Si quando 35. C. De inoff. testam., o. Ecclesia 48.
inf. De electione: licetque deficit non potestas, sed
voluntas.

Similiter non valet, si sit contra stylum, e.
Quam gravi 6. inf. De crimine falsi: tunc enim
non præsumitur aut creditur à Papa vel ejus Le-
gato emanasse, e. Porrecta 6. inf. de confirmat. u-
vili. Item si habeat clausulas insolitas: si tollat
jus tertij, quia tum præsumitur falsum: si pro-
hibitum sit impetrari: si careat debita solemnitate:
si sit ralum in loco suspecto: si crimen sup-
plicanti indulgeat: si sit fisco damnosum: si sit
contra utilitatem publicam, vel jus publicum,
veluti ut ædificetur in via publica in præjudi-
cium transeuntium. Valet tamen rescriptum
contra jus, si sit per modum privilegij, quod
juri solet derogare, *can. Privilegia distinct. 3.* Si
in aliquo tantam deroget juri, veluti ut diffe-
ratur solutio creditorum per annum aut quin-
quennium, *l. Quoties Cod. de precib. Imp. offerens.*
Si addatur clausula, *summarie & de plano,* quia
ordo juris non tollitur, *Clemens. Sapè de verb.*

significat. Si fiat mentio juris contrarij, *l. fin.*
Cod. Si contra jus, &c. Si non lædat alium, & pro-
sit petenti

5. Observandum autem circa hæc, subreptionem
in uno capite, seu in una parte, Rescripti,
regulariter non viciat Rescriptum, quoad alia
capita separata, e. *Si eo tempore h. t. m. 6. nisi sit do-*
losa, quia tunc viciat in totum, e. Sedes 15. e. Ex
tenore 16. c. Super litteris 20 h. t. cum mendax pre-
cator seu impetrator debeat carere penitus impe-
tratis, d. c. Sedes. Similiter si subreptio in uno
capitulo fuerit causa obtinendi rescripti quoad
omnia, viciat in totum, e. *Constitutis 19. & ibi*
Gloss. & Abbas, h. e.

6. Observandum postremò, subreptionem
tollit per clausulam, *Morus proprii,* per clausulam,
Non obstante, per clausulam, *Si non sit alteri jus*
quasitum, quia videtur tunc concessum sub con-
ditione, si non præjudicetur alteri in jure quæsi-
to e. *Quamvis eod. in 6.* Item per clausulam, *Ex*
certa scientia; per clausulam, *Ex plenitudine pote-*
statis; per clausulam, *Pro expressis habentes & sup-*
plentes omnes defectus, prout de his videre licet
apud *Rebuff. d. Tract. de Rescriptis.*

TITULUS QUARTUS De Consuetudine.

§. III.

Quid sit Consuetudo?

1. *Jus non scriptum in Traditionibus, & in Consue-*
tudine consistit
2. *Definitio Consuetudinis*
3. *Consistit in facto.*
4. *Quid mos.*

1. **P**ostquam egimus de jure Canonico scri-
pto, ejusque partibus, partim in Cor-
pore Juris clausis, partim non clausis: sequitur
ut de non scripto agamus; quod dari constat ex
can. Ecclesiasticarum, can. Nolite & aliis distinct.
11. & distinct. 12. ferè per tot. Consistit illud
partim in Traditionibus, sumpto tamen no-
mine traditionis specialiter, ut designat ran-
tium doctrinam non scriptam; partim in Con-
suetudine specialiter sumpta. Traditiones au-
tem, de quibus egimus Tit. primo, non solum
agnoscit Ecclesia Catholica, seu jus Pontifi-
cium, sed etiam Justinianus ipse varijs in locis,
ut in *l. si videres ibi: secundum Apostolicam.*
&c. in

&c. in l. Nemo ibi: juxta Apostolicam &c. in l. Cum vestam in princ. in l. Cum Salvatore Cod. De Summa Trinitate & in plurimis Novellis.

2. Consuetudinis specialiter sumptæ, ut à traditione distinguitur, variæ à varijs assignantur definitiones. Justinianus definit, Esse diuturnos mores, consensu utentiũ comprobatos. Cujus definitionis explicationem suppono ex Institutionibus eiusdẽ. Isidorus vero in *can. Consuetudo dist. 1.* definit, Esse ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex. Quæ definitio datur per genus definiti, quod est ius, & per differentiam, sumptam a causa efficiente & simul ab effectu, dum dicitur, Moribus institutum, quod pro lege suscipitur, dura deficit lex, scripta scilicet. Censetur autem deficere lex non solum, quando omnino non est lata, verum etiam quando est ambigua, vel inuoluntate posita vel dum rationi non inicitur. Ideo que non obstat, quod consuetudine utamur etiam, lege non absolute deficiente, ut patet ex *c. Cum dilectus h. 1.* quodque detur consuetudo contra legem, seu legi derogans, & præter legem, vel etiam ipsi legi conformis, quæ dicitur optima legis interpretis.

3. Pro pleniori autem explicatio ne datæ definitionis observandum, vocabulũ (*consuetudo*) duobus modis solere sumi, quantum ad rem præsentem attinet, nempe vel pro ipso usu & frequentibus moribus, seu actibus alicujus communitatis aut populi, & ita dicitur esse facti, & in facto consistere: vel pro ipso jure, quod ex ejusmodi diuturno usu & frequentibus moribus seu actibus nascitur: & hoc modo dicitur esse jus quoddam, distinctum à jure scripto. Quamquam in *cap. hoc sit. in 6.* quod loquitur de consuetudine sumpta pro jure, dicatur esse facti & in facto consistere non quasi non sit jus, sed quia peculiare consuetudines, de quibus *d. cap. loquitur*: dicuntur esse facti & in facto consistere: vel quia ex facto nempe ex moribus seu actibus hominum, oriuntur: vel quia sunt pænè infinitæ, ut facta hominum, Unde & ignorare consuetudinem meritò præsumitur Pontifex, *d. cap. 1.* eandemque alleganti, nisi notoria sit, incumbit probatio: & quidem non in generale, sed specialiter in casu controverfo. *Surd. Consil. 313. num. 32. ubi alios citat. Fachin. lib. 3. Consil. 26. nu. 10.* pro-

bari debet in eadem specie, & concurrentibus iisdem qualitatibus, *Surd. Decis. 13. n. 10 & decis. 87. n. 12. Fachin. d. lib. 3. Consil. 82. ubi plures citat.* Quæ autem requirantur, ut probetur: vide remissivè apud *Surd. Consil. 333. nu. 21. Mascardum de probas. Verbo Consuetudo. Gail. 2. Obs. 31. n. 15.*

4. Similiter vocabulum, Mos, interdum sumitur, prout est idem quod Consuetudo, sumpta pro jure, uti dum dicimus quem sequi morem patriæ, id est consuetudinem. Ita sumitur in *can. Mos distinct. 1.* dum dicitur, Mos esse longa consuetudo de moribus tantummodo tractat. Interdum verò sumitur, ut significat actus ipsos, eorumque frequentiam & reiterationem: & hoc modo non est consuetudo, sed potius consuetudinis causa. Ita sumitur in definitione consuetudinis, & in definitione moris, illis verbis, *de moribus tantummodo tractat*, atque ita non definitur idem per seipsum.

§. II.

De requisitis ad introducendam Consuetudinem.

1. Primò requiritur diuturnitas & actuum frequentia.
2. 3. 4. Definitio temporis & actuum relinquatur arbitrio iudicis.
5. Actus debent esse uniformes & usitati.
6. Secundo, oportet rationabilem esse consuetudinem.
7. Tertio requiritur scientia Principis.
8. Scriptura non est de essentia legis.
9. Vt neque de substantia est consuetudinis, quod sit non scripta.

1. AD consuetudinem introducendam requiruntur in primis diuturnitas temporis & actuum frequentia. Nam licet consuetudo inchoari possit ab aliquo actu insigni, quem ceteri postmodum imitentur: tamen non nisi pluribus induci potest, ut constat ex *l. 1. & 2. Cod. Qua sit longa consuet.* tum ex definitionibus ejus, exigentibus mores & actus frequentes: tum ex ratione etymologica, quia consuetudo vocatur, quod in communi sit usu, *can. Consuetudo distinct. 1.* Usus enim est actus repetitus, & quidem interpolatè, *Barthol. in l. De quibus D. de L. Cur. Sect. 4. num. 38, &c.*

38. & ideo non sufficit unicuique actus, licet notus sit toti populo vel collegio: nisi esset successivus, & haberet continuationem temporis, intra quod inducitur consuetudo, *text. sing. in c. Cum de beneficio de prabendis in 6.* vel nisi esset iudicialius talis, ex quo tamquam notorio detegeretur consensus populi. Abbas in *c. fin. h. t.* Tamen si vero utroque iure, tam Civili quam Canonico determinatum sit, quantum temporis requiratur ad prescriptionem.

2. Neutro tamen definitum est, quantum requiratur ad consuetudinem, quæ vim legis habet, & speciem juris constituit, atque à prescriptione plurimum differt: sicut nec definitum est: quot actus requirantur, ideoque utrumque Iudicis arbitrio relinquendum est, *arg. leg. D. De iure deliberandi*, ut is iudicet, an tantum temporis, & tot talesque actus, sive judiciales sive extrajudiciales, intervenerint, ut ex ijs præsumi possit consensus populi, & venisse in notitiam Principis, vel populi, superiorem non recognoscens; & consequenter intervenisse tacitum ejus consensum, necessarium ad hoc, ut consuetudo vim legis habeat, aut legem abrogare possit.

3. Non obstat, quod in quibusdam Juris textibus consuetudo dicatur *Longævus usus*, l. 2. *C. Qua sit longa consuet. vel inveterata*, l. *De quibus D. de LL. aut vetustate probata* l. *fidor. 5. Ety-molog. c. 3. vel longa d. Tit. C. Qua sit longa consuet. ac diuturna: l. Diuturna D. de LL.* quia illis locis non designatur tempus necessarium ad ejus introductionem, sed solum tempus, quo, postquam introducta fuit, duravit ac durat; quia scilicet pleræque consuetudines non tantum receptæ sunt à decem annis (quod tempus in Juris textibus dicitur longum & diuturnum) sed plurimæ ab hominum memoria: atque ita inveteratum, longævum, & longum; & diuturnum, sunt accidentia consuetudinis, non etiam ad ejus substantiam vel introductionem requisita.

4. Nec obstat, quod in *cap. ult. hoc t.* sicut & in *c. 3. cap. in o. inc. Cumana inf. de elect.* velit Pontifex consuetudinem, ut derogare possit iure Ecclesiastico, esse legitimè præscriptam: quia sensus est, quod debeat esse legitimè introducta. Sic licet quædam jura velint consuetudinem longi temporis habere vim legis, aut etiam legem tollendi: non tamen definiunt,

quantum debeat esse tempus ad consuetudinem introducendam. Et dum longum tempus in Jure vocatur tempus decem annorum, id intelligitur, de tempore requisito ad prescriptionem quarundam rerum; quod vocatur longum, ad distinctionem alterius temporis brevioris, puta quadriennij, sufficientis ad prescriptionem: aliarum quarundam rerum, ut in *tit. Cod. de quadriennij prescripte.*

5. Quantum verò ad actus, ex quibus consuetudo inducitur, attinet, ij debent esse uniformes, l. *Nemo, §. temporalis, D. de reg. juris.* Farinac. seu difformi observantia, 2. *parte dec. 112. n. 5. late Rota Rom. dec. 19. n. 6. & dec. 72. n. 28. in noviss. 2. p. divers.* Cravetta *Conf. 113. n. 4. Menoch lib. 4. Præsumpt. 31. n. 7.* quia ex actibus qui difformiter successerunt, remanet dubium, quid populus servare voluerit: cum tamen sicut lex, ita & consuetudo debeat esse clara & certa, non autem obscura & dubia, *Hofstien. h. t. §. fin. Surd. Conf. 393. n. 23.* Et ideo consuetudo, quæ non fuit conformis, non attenditur *Surd. Con. 449. n. 7. ubi plures citat.* Similiter nec ex controversiis aut turbidis actibus Farinac. 1. *parte decis. 56. n. 13. & 16.* vel quia mera facultate vel ex tolerantia procedunt, inducitur, Farinac. *d. decis. 112.* quia multa per patientiam tolerantur, quæ si in iudicium deducantur, exigente justitia tolerari non debent, *c. Cum jam dudum de prabendis.* Debent quoque actus esse usitati publicè, præsentibus & scientibus multis & infinitis personis, ut inde dici possit intervenisse tacitus majoris partis populi consensus, *Azo. in Sum. Cod. Qua sit longa con. Farinac. p. decis. 155. n. 4. & 2. p. decis. 318. nu. 5.* imò debent actus isti fieri animo inducendi consuetudinem, *cap. consuetudo dist. 1. Abbas in c. fin. vers. 7. requiritur hoc t. Surd. conf. 393. n. 28.* & taliter facti probari, ad probandam consuetudinem, Farinac. 2. *p. decis. 44. n. 2.*

6. Secundò requiritur, ut sit rationalis, uti patet tum ex *c. ult. hoc t.* ubi cum id decisum esset, nec reperiat jus civile in contrarium servari in utroque foro debet, *arg. cap. 2. inf. de novi operis nuntiati*, tum ex eò, quod vim legis habere debeat, & pro lege scripta, cum ea deficit, suscipi: atqui ratio est anima legis, ut colligitur ex *l. Seve leges D. de LL.* ideoque consuetudo, quæ est contra rationem aut veritatè, seu contra jus naturale vel divinum, vel bonos mo-

es, nullius est momenti, *can. Veritate, cum ali-*
quot segg. distinct. 8. & corruptela dicitur, can.
Mala ibid. s. Cum venerabilis 7. h. t. & quidem
tantò perniciosior quo diutius durat, arg. c. ult.
h. t. Erit autem rationalis, si habeat conditio-
nes legis, enumeratas partim in can. Consuetudo
dist. 1. partim in can. Erit autem lex distinct. 4.
 quandoquidem legis auctoritatem habere de-
 beat. Ut tamen lex iusta & rationalis sit, &
 consequenter consuetudo sufficit, quòd talis sit
 ut in pluribus, licet non sit talis in singulis, Præ-
 sumitur autem rationalis, si tanti temporis sit,
 ut ejus initij non extet memoria.

7. Tertio requiritur scientia Principis, ubi
 populus Principem superiorem habet, & ejus
 saltem tacitus consensus. Scientia quidem,
 quia aliter nec adesse nec præsumi potest taci-
 tus Principis consensus, quam si usus sit ei ma-
 nifestus. Requiritur autem tacitus saltem con-
 sensus Principis, ad hoc, ut consuetudo vim
 legis habere possit, vel legem abrogare: nec e-
 nim inferior potest condere legem, aut contra
 legem superioris quidquam statuere. Hinc ve-
 re tacitus consensus implicite continetur in
 definitione consuetudinis, in verbo, Moribus;
 intellige approbatis: si quidem per alios, quam
 per approbatos, non inducitur consuetudo: &
 ideo dicitur debere inductam esse ex certa
 scientia, non per errorem, *Glossa in can. Frustra,*
versic. item quod non per errorem distinct. 8. Latè
Patro. 1. p. decis. 524 nu. 4. Sunt tamen, qui ve-
 lint non requiri specialem scientiam, sed suffi-
 cere, quod Pontifex in *d. c. fin. h. t.* decreverit,
 ut consuetudo legitime præscripta habeat vim
 legis statuendæ & tollendæ: quasi talis volun-
 tas, ut eam vim habeat consuetudo, sit tacita
 scientia & tolerantia consuetudinis in poste-
 rum inducendæ legitime; ut eas vires fortiatur
 absque alia speciali ipsius consuetudinis in
 Principe scientia. Sanchez *De Matrim. lib. 7. di-*
sp. 4. n. 11. Surd. Conf. 335 n. 68. Imò id ipsum
 obtinere quidam volunt etiam in consuetudine,
 quæ est contra jus, ut Monet. *De distribut. quo-*
sid. 2. p. q. 12 n. 19. Et in Tract. de decimis c. 3. n. 88.
 Sanchez *d. lib. 7. disputat. 82. n. 20.* Welenb. *in*
tit. DD. LL. n. 8. ubi ait sufficere, quod Princeps
 non contradicat, & hanc sententiam esse recep-
 tiorem tradit.

8. Ut autem non est de essentia legis, quòd

sit scripta, quandoquidem causa obligationis
 legis sit potestas Principis, explicata & appli-
 cata per voluntatem ejus, aliquo signo exte-
 rius sufficienter expressam, ad quod nullo modo est
 opus scriptura: ita nec est de substantia seu es-
 sentia consuetudinis, quòd sit non scripta, non
 solum, postquam est introducta; quia licet tunc
 scribatur, nihilominus manet consuetudo, ut
 patet ex libris Feudorum, qui continent consue-
 tudines, *juxta Rubr. Feud. Et omnes scribentes in*
praludij Feudorum Maranta 3. p. Speculi aurei n.
83. & c. 2. De præbendis in 6. sed nec quoad
 ejus introductionem.

9. Non obstat, quòd in eo consuetudo à lege
 distingui videatur, quòd lex scripta sit, consue-
 tudo non; & per hoc discrimen assignentur defi-
 nitiones legis & consuetudinis: quia istud discrimen,
 & definitiones illud continentes, non as-
 signentur per sola essentialia, sed tantum per id,
 quòd ut plurimum accidit, prout plurimum
 evenit, ut lex scripta sit, consuetudo verò non sit
 scripta.

Distinguitur igitur in eo quoque consuetudo
 à lege, etiam non scripta, quòd lex semper con-
 stituatur expresso consensu Principis, nec mori-
 bus utentium introducatur; consuetudo verò
 semper moribus utentium introducatur, & ut
 plurimum tacito consensu Principis consume-
 tur seu approbetur. Insuper de substantia legis
 est promulgatio, non autem de substantia con-
 suetudinis.

Et hæc quidem intelligenda sunt de consue-
 tudine specialiter sumpta: alioqui sumitur ali-
 quando generalius pro eo jure, quòd in commu-
 ni usu est, ut in *can. Consuetudo Dist. 1.* dum dicitur,
 nihil differre an scriptura, an ratione consti-
 tatur: nam eo pacto sumpta non distinguitur à ju-
 re scripto, sed potius illud sub se continet.

§. III.

Quotuplex consuetudo, & ejus effe- ctus.

1. Effectus consuetudinis in genere.
2. Consuetudo, quæ est præter legem, constituit
 novum jus.
3. Consuetudo secundum legem juri dubium in-
 terpretatur.
4. Consuetudo contra legem tollit legem.
- 5, 6, 7. Satisfit objectioni triplici.

H

Diri-

Dividitur Consuetudo in generalem & particularem. Rursus in Canonicam & Civilem: & utraque subdividitur in eam, quæ est præter legem seu præter jus; & in eam, quæ est secundum legem seu jus; ac denique in eam, quæ est contra legem seu jus.

1. Quantum ad effectum consuetudinis in genere spectat, ea est stricti juris, & servanda solum in suis terminis, neque extenditur de casu ad casum. *Surd. Conf. 407. num. 3.* nec de persona ad personam, *idem Confil. 371. n. 4.* nec de loco ad locum, *idem Conf. 323. nu. 13.* Facit licitum quoad forum fori, quod alias esset illicitum quoad evitandam pœnam temporalem *Surd. Conf. 227. nu. 51.* tribuit jurisdictionem non habenti, *c. Cùm contingat. De foro competenti, can. conquestus ix. q. 3.* Attenditur autem ea, quæ viget in locis vicinis, quando deest propria. *Surd. Conf. 311. n. 16.* Similiter attenditur ea, quæ est ultima: item ea, quæ est favorabilior. *Surd. Conf. 448.*

2. Consuetudinis, quæ est præter legem, effectus est constituere jus novum, ubi deficit lex, *can. Consuetudo distinct. 1.* obligatque non minus in conscientia ad sui observationem, quam lex scripta, cum parem habeat vim & auctoritatem: cuius rei ratio redditur in *l. de quibus, D. de LL.* Exempla hujusmodi consuetudinis habentur in *can. illa distinct. 11. c. 2. de observat. jejuniis, c. fin. de feriis.*

3. Consuetudinis, quæ est secundum legem, effectus est, non jus novum constituere, sed jus dubium interpretari: unde in *d. l. de quibus* dicitur optima legum interpretatio: aut legem præ-existentm confirmare, & eam adjuvare, ut colligitur ex *c. sopite, de consensu.*

4. Consuetudinis contra legem effectus est, tollere legem: non quidem naturalem aut divinam quando quidem consuetudo ad jus humanum spectet, & ab humana potestate pendeat; sed humanam, sive civilem, sive Canonicam, modo justa & rationalis sit, *c. ult. hoc tit. d. l. de quibus D. de LL.* Tollit autem generaliter, si generalis sit: si verò sit specialis, abrogat specialiter in illo loco, in quo introducta est viget.

5. Non obstat quòd in multis Canonibus dicatur consuetudo non prævalere legi sed est fides & veritati, credere debere; imò eam, quæ obviat Canonicis institutis, nullius esse momenti: quia loquuntur de consuetudine mala

& irrationabili, quæ proprie non est consuetudo, sed magis corruptela, ut diximus, vel si loquantur de rationabili, ut *c. Cum consuetudine 9 h. t. c. l. 2. Cod. quæ sit longa consuetudo*, loquuntur vel de consuetudine facti, vel solum volunt, consuetudinem non habere ex præcisa ratione consuetudinis, quòd vincat legem, pro ut verissimum est, & indicant illa verba, *non tamen usque ad eò sui valitura momento*, & c. Hanc siquidem vim habet ex eo, quod sit lege posterior, legi contraria: & tacito Principis consensu approbata.

6. Et ideo non obstat, quod consuetudo contra legem inducatur per actus multitudinis seu populi, & quidem ab initio malos, ut pote contra legem factos; nam ad eam introducendam non requiritur bona fides nec titulus. *Surd. Conf. 335. n. 68* sed sufficiunt diuturnitas temporis, actuum frequentia, & tacitus populi vel Principis consensus. Et in eo distinguitur à præscriptione, quæ non potest introduci, nisi per possessionem, & actus ab initio justos ac bonæ fidei. Sicut & in eo distinguitur, quod consuetudo constituat seu potius sit jus commune, non item præscriptio: unde præscriptione acquiritur jus alicui singulari ac privato non item consuetudine. Rursus præscriptio & privilegium non concurrunt, juxta *c. Inter dilectos 6. caserum inf. de fide instrum. c. Veniens 19. inf. de rescriptis.* Insuper illa est actionis seu petitionis exclusio, hæc actionis seu juris acquisitio, *c. Constituta 47. inf. de electione, c. in Genesi 55. eod. tit.* Præterea consuetudo erronea nihil juvat: è contra præscriptio erronea juvat, quia titulus sufficit putativus, licet verus non sit, dummodo error probabilis excuset, & det causam præscribendi, juxta *l. ult. D. Pro socio.* Denique præscriptio habet locum in im-mobilibus, spiritualibus & corporalibus, *c. Auditis 6. legq. inf. de prescript.* consuetudo in corporalibus, ut electionibus, jurisdictionibus, servitutibus. Et quod consuetudo possit tollere legem, non habet à multitudinis seu populi, sed à Principis seu legislatoris, tacito consensu, cuius eadem vis est cum expresso: & malitia successu temporis purificatur; partim per supervenientem ignorantiam probabilem succedentium, partim per accedentem consensum tacitum legislatoris, qui ut auctor est legis, ita illam tollere potest.

Non

7. Non obstat denique, quod lex debeat esse rationabilis & iusta; unde videtur sequi, consuetudinem, quæ contraria sit legi, fore injustam & irrationabilem: quia licet consuetudo, contraria legi, eamque abrogans, sit contra rationem talis legis, non tamen est contra omnem aliam rationem: si quidem contraria diversis respectibus possunt esse rationabilia, arg. c. *Quia non debet, inf. De consanguinitate*. Et hinc fit, quod consuetudo possit etiam abrogare legem, habentem clausulam, *Non obstante contraria consuetudine*, sive præterita scilicet sive futura, ex nova nimirum & iusta ratione superveniente, quæ iniustitiâ seu iniquitatem consuetudinis pro eo tempore, quo lex eam tollit, aufert. An autem consuetudo contraria legi vel statuto probetur per simplicem observantiam, an verò demonstrari debeat, quod in contradictorio iudicio fuerit obtenta, quæri potest. Posterior tenet *Surd. Conf. 393. n. 25. per l. De quibus, in verbis, in omnibus, D. De LL. & alios, quos citat.*

§. IV. De Stylo.

1. Quid per Stylum hic intelligatur.
2. Stylus Curia Rom. ius facit.
3. Etiam in aliis Curia.
4. Stylus à consuetudine in quibus differat.
5. Allegans Stylum probare eum debet.

1. Quemadmodum Consuetudo dupliciter sumitur, prout vel est facti, vel iuris, seu ius quoddam: ita proportione quadam Stylus, prout speciatim à Juris peritis usurpatur, sumi potest vel pro modo ac formula quasi artificiali procedendi in causis & negotiis, ut docet *Barr. in l. de quibus D. De LL.* sicque vocari Stylus facti: vel pro iure quodam, ex huiusmodi formula & modo procedendi nato: 2. sic enim dicimus Stylum Curia Romane facere ius, maximeque in rescriptis attendi debere, c. *Quam gravi, 6. inf. De crimine falsi*. & allegari posse in decisionibus, quando ius non est in contrarium, c. *Ex litteris sup. De consuet. c. Litteris 2. inf. De juramento calumnia*. Videatur *Farinac. 2. p. Decis. 88. num. 1.* Et maxime in respicientibus processum, & in modo procedendi attendi debet, *Farin. 1. p. Decis. 704. num. 6.* Necessario autem Stylus Curia Rom. scrivari e-

tiam in omnibus aliis debet *Curia Farin. d. p. Decis. 212. n. 2.* etiam extra statum Ecclesiasticum, maxime ubi agitur de interpretatione litterarum Apostolicarum, vel statuti, à Sede Apostolica confirmati, ut idem *Farinac. docet. ibid. Decis. 196. n. 2.*

3. Differt verò Stylus à consuetudine, primo, quod Stylus sit in scribendo; consuetudo in aliis actibus *Decius Conf. 11. nu. 12. Matfil. Conf. 8. n. 27. Felin. inc. 2. num. 18. De rescript.* Secundo, Stylus versatur circa modum procedendi in iudicio; consuetudo circa definitionem, decisionemque causarum *Alex. Conf. 36. n. 9. lib. 2.* Stylus est particularis; consuetudo generalis, *Felin. d. loco.* Denique Stylus tantum introducitur ex actibus iudicialibus: consuetudo tam ex actibus extrajudicialibus, quam iudicialibus.

6. Cæterum quemadmodum allegans consuetudinem, probare eam debet, ita & allegans Stylum alicuius Curia, eum probare tenetur, & quidem in individuo & concludenter. *Farinac. 2. p. Decis. 486. n. 71. & Decis. 301. nu. 7. ubi alios citat.* Quamquam, ubi respicit ordinatorem iudicii, possit Iudex se de illo extrajudicialiter informare, ut ibidem docet *Farinac. Decis. 725. n. 5.* Alioquin Stylus, contra ius, & respiciens decisoria, concludenter probari debet non per simplicem fidem, ut idem docet *1. p. Decis. 256. n. 5.* nec per fidem extrajudicalem Procuratorum. *decis. 644. n. 4.* Probatur verò ex assertione plurium Notariorum & Causidicorum & inspectione aliorum processuum, *Farinac. 1. p. Decis. 393. n. 2.* Quod de Styli duplici acceptione diximus, idem dici potest de Ritu, qui videtur significare usum & observantiam circa solemnitatem alicuius actus, aut ius quoddam non scriptum, ortum ex tali observantia solemnitatis circa tales aut tales actus.

TITULUS QUINTUS

De Postulatione Prælatorum.

1. Ratio ordinis.
2. Quid sit Postulatio.
3. Qui postulandi.

E 2

4. 5. De-

4. 5. Debet concors esse Postulatio & certa.

6. Quale impedimentum esse debeat in postulanda.

HACEN egimus de Jure scripto, ejusque principijs ac partibus; & de jure non scripto, ejusque etiam partibus. Quia verò parum est jura concedere vel nosse, nisi sint, qui ea tueantur & observari curent, 2. *D. De orig. juris, c. Vbi periculum h. praterea De elect. in 6.* ideo de Personis Ecclesiasticis, id sacrorum Canonum ministris, *Dist. 1. 2. in prin.* earumque assumptione ad dignitates deinceps agendum est.

Tribus potissimum modis contingit assumi aliquem ad dignitates Ecclesiasticas: Postulatione, Electione, & Translatione. Postulatio, quamvis hæc in subsidium Electionis sit introducta, ut si quis per Canones eligi prohibeatur, saltem subsidio Postulationis admitatur, hic præcedit, quia innititur gratiæ, iuxta *e. Bona memoria 23. in fine 3.* & Abbatem in *Rubr. h. 1.* Frustraque ageretur de electione eius, qui ob Canonicum aliquod impedimentum eligi non potest.

2. Est autem Postulatio (ut alias eius omitram significaciones, & inter eas illam, quæ querelam denotat vel petitionem, quæ sit in Judicio adversus aliquem) strictè sumpta, & prout ab Electione distinguitur, concors, certa, & supplex Capituli vel aliorum petitio, apud superiorem facta, ut certa aliqua persona ad Prælaturam promoveatur, ad quam, ob aliquod impedimentum vel defectum, iure eligi non potest, cum tamen Ecclesiæ utilis futura speretur; 3. veluti si agatur de Laico in Episcopum assumendo, *can. Osius Dist. 61.* vel de eo, qui illegitimè natus est, *e. Innocentius 20. inf. De elect. vel ætate minor est, c. Cum in cunctis, c. Cum nobis 19. inf. eod.* vel in minoribus constitutus, *c. Praterea, inf. De ætate & qualitate ordin. vel si Episcopus aut Archiepiscopus unius Ecclesiæ expectatur ab alia, c. ult. junctio c. Bona memoria 2. h. t.* vel nondum religionem professus exposcatur Abbas, *c. Cum monasterium 13 inf. De elect.* Cum enim hi eligi prohibeantur, postulari debent, *d. e. Cum in cunctis.*

4. Dicitur est, concors; quia postulatio debet à Collegio concorditer fieri, *d. Bona memoria h. nos igitur; & c. ult. h. id est,* vel ab omnibus, vel saltem, ut vult Panormit., à maiore par-

te Capituli seu Collegii, id est à non minori, quàm tertia parte, eaque saniori, *d. h. nos igitur & arg. c. 1. in fine & c. ult. inf. De his, qui sunt à maiori parte Capituli, & colliguntur ex c. Scriptum 40. inf. De elect.* Quod si postulatio cum Electione concurrat, necesse est, ut numerus postulantium duplo sit maior numero eligentium; alioqui electio præfertur, *d. c. Scriptum & ibi latè Panormit.* Cujus ratio est, quia Postulatio nititur gratiæ, nec ullum jus postulari tribuit, qui aliquo defectu laborat, & quem proinde superior non cogitur admittere, *c. Postulationem 5. h. t.* At verò Electio jure nititur, quod difficilius expugnatur.

5. Dicitur est, certa, quia in certis verbis postulatio facta est nulla: ut si dicatur, eligimus postulando, aut postulamus eligendo, vel alijs similibus modis, relatis in *c. unico eod. in 6.*

6. Dicitur est; ob aliquod impedimentum non autem ob delictum: quia qui crimine aliquo aspersus est, vel notatus, neque eligi neque postulari potest, *d. e. unico.* Debet quoque hoc impedimentum esse Canonicum ut per superiorem tolli possit: & si postulatus sit minor ætate, debet is attigisse 27 annum, *c. unico h. 2. in Extra. vag. Ioan. xxii.* Debet insuper attendi, ne in ejusmodi postulationibus dispensatio super talibus defectibus & Canonicis impedimentis difficilis sit, & Ecclesiæ futura: qua de re vide Panorm. *ad c. fin. circa finem h. t.* Hinc postulari non potest tanquam postulatione indignus, qui violavit interdictum, *c. 1. h. t.* Debet etiam idoneus postulari; alioqui doctrina & moribus indignum scienter postulantes pro ea vice omittunt jus postulandi: sicut & superior amittit potestatem, alium postulatum admittendi, qui sciens postulatam indignum admisit, *c. 1. & 2. eod. tit.* quia sic aburitur sua potestate, *d. c. Scriptum in fine De electione.*

TITULUS VI.

De Electione & electi Potestate.

§. I.

Quid sit Electio, & quomodo distinguatur à Postulatione.

1. Quid significet Electio.

2. Sumitur generaliter & specialiter.

3. De-

3. *Definitio Electionis.*4. *Locum habet in dignitatibus Ecclesiasticis.*5. *In quibus differat à Postulatione.*

DE Postulatione jam dictum est, qui est modus promovendi ad dignitatem Ecclesiasticam per viam gratiæ: sequitur de Electione qui modus est promovendi aliquè per viam juris,

1. Tamen si autem Electionis nomen ex vi sua denotet defectum reificius vel personæ, è duabus vel pluribus, *c. in causis 30. cum seq. h. r. c. Cum specialis 61. inf. De appellat. c. In alternatibus De reg. jur. in 6. l. Plurimque 10. D. de iure dotium l. Si quis stipulatus D. de verb. oblig.* tamen in hac materia restringitur ad personam, quatenus quis ad certam Ecclesiæ functionem & dignitatem eligitur.

2. Et hoc modo sumptum, dupliciter capi potest: primò generaliter, ut non solum Electionem, specialiter sumptam, sed & Postulationem, Præsentationem, Nominationem ac Collationem comprehendat, quia in his omnibus eligenda est persona, beneficio idonea, que postuletur, præsentetur, nominetur, & cui conferatur beneficium: secundò specialiter, & prout à reliquis distinguitur;

3. Sicque est alicujus ad dignitatem aliquam Ecclesiasticam vacantem canonicè facta vocatio auctoritate superioris confirmanda, ut constat ex *c. Cum dilectus 32. c. Nihil 44. h. r. c. Glof. in Clem. Quia contingit in V. Electionem eod. tit.*

4. Dicitur, ad aliquam dignitatem: quia in simplicibus beneficiis Electio, proprie dicta, locum non habet, sed in dignitatibus & Prælatibus Ecclesiasticis, maxime quæ jurisdictionem aliquam in Ecclesiasticas personas habeat adiunctam: quæ ideo beneficia Electiva dicuntur, nec ad alicuius dispositionem pertinere. Huiusmodi sunt Pontificatus, Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, omnesque Collegiarum Ecclesiarum Præposituræ, nisi aliter ex fundationis consuetudine, præscriptione legitima, aut privilegio obtineat: in quibus Electio potius obtinet, quàm collatio; ut is qui præficiendus est, sit gratior Cleto ipsius Ecclesiæ, dum eius suffragiis eligitur. Et ideo si quis aliter, quàm per electionem totius Collegii, ad dignitatem Ecclesiasticam aspiraverit, veluti si forte per collationem fuerit promotor, tanquam per cupiditatem & contra Canonicæ

regula disciplinam, expellendus est, *c. 1. h. r.*

5. Licet igitur olim iura promissè fuerint, verbo Postulationis & Electionis, ut patet ex *can. Statutus Dist. 61. & can. Literas dist. 63.* tamen plurimum differunt. Nam, ut dictum est, Postulatio est introducta in subsidium Electionis, ut eius incapax promoveatur: nullum jus postulatio tribuit, sed solâ gratia superioris nititur, qui eam admittere vel rejicere potest: & iure ordinatio à solo Papa admitti potest, quippe qui solus Canonica seu iuris communis impedimenta iure ordinatio relaxare possit. Insuper qui eligi potest, postulari non potest, & contra. At verò Electio introducta est, ut capax promoveatur iure nititur, nam tribuit electio ius ad rem, & per eam initiatur vinculum matrimonii spiritualis inter ipsam & Ecclesiam, ad quam eligitur, confirmarique potest de iure communi ab alio, quam à Papa. Et quando ad inferiorem spectat confirmatio, eam si legitime facta fuerit, confirmare debet: alioquin si distulerit, potest ei præfigi tempus, intra quod confirmet: & si intra illud non confirmaverit, confirmatio devolvitur ad superiorem.

§ II.

Quando faciendi sit Electio.

1. *Electio non nisi mortuo & sepulto Prælate facienda regulariter.*
2. *Quo loco convenire electores debeant.*
3. *Convocandi & citandi sunt omnes.*
4. *Per Procuratorem electio quatenus fieri possit.*
5. *Electio non securo effectu, non evacuatur.*
6. *A seculari facta electum inhabilem reddit.*

1. **P**riusquam de electione Prælati Ecclesiæ agatur, Ecclesia debet esse viduata suo Pastore seu Prælate, *c. Bona memoria 26. h. r. can. Obeantibus 35. Distinct. 63. can. Episcopo 3. in fin. VII. qu. 1. Glof. in can. Postquam 11. Distinct. 50.* quandoquidem iurii possessoris beneficium alteri dari non possit, *c. 2. & 3. inf. De concessione præbende, cap. 1. & 3. eod. tit. in 6.* Nec ante sepulturam defuncti Prælati saltem ex honestate, fieri debet, aut de ea tractari: alioquin antè facta, nisi aliud obster, non valebit, *d. c. Bona memoria 26. junctâ Glof. & Panor. ibid. n. 11. can. Nullus 7. dist. 79.*

2. Mortuo verò & sepulto Prælato, debent electores, scilicet, qui sunt de Collegio Ecclesiæ viduaræ, cui Prælati quæritur (nam ad hos de jure Decretalium spectat electio, *cap. 1. &c. Cum terra hoc e.* in Capitulo convenire diem electionis statuere, eamque per litteras absentibus nuntiare: locum electioni commodum designare; qui locus plerumque est Capitulum, *e. In causis 30. hoc e.* vel Ecclesiæ, *cap. Quod sicut 28. h. t. Franc. Marc. 1. p. q. 97.* vel chorus Ecclesiæ, *e. Cum nobis olim. 19. h. t.* vel alius honestus & decens, secundum consuetudinem, modò non sit clandestinus: nam clandestinas electiones reprobatur Pontifex in *e. Quia propter 42. §. electiones h. t.*

3. Quod si non possit conveniri inter Canonicos de loco, is per sortem eligi potest; licet electio per sortem fieri nequeat Steph. Gratianus *disceptat forens. cap. 65. nu. 43. ubi alios citat.* Oportet autem omnes, qui jus eligendi habent, sive de jure communi sive ex privilegio vel pacto, sive ex præscriptione, quæ jus eligendi tribuit, secundum *Glos. & alios in e. Cumana 30. h. t.* nisi jus repugnet (hinc enim laicis ne quidem ex consuetudine vel præscriptione potestas eligendi permitti potest, *e. Messana 56. h. t.* vocari & citari legitimè, ut electioni intersint, modo sint in provincia, *e. Cum inter 18. & ibi Glos. in V. remoti, e. Coram 35. & ibi Glos. e. Genesi 55. h. t.* seu in loco; ex quo evocari debeant, *e. Quia propter 42. §. illud h. t.* & modo sine periculo Ecclesiæ vocari & expectari possint *e. Quod sicut 28. h. t.* alioqui si aliquis eorum præteritus fuerit, poterit is, ob sui contemptum, agere, & electionem etiam confirmatam, infirmare, *e. bona 36. h. t.* nisi malit electioni aliorum accedere, eamque ratam habere, prout potest etiam ex post facto, *e. Quod sicut 28. & ibi Abbas h. t.* vel consuetudine obtineat, quod absentes non vocentur. Quod si quis vocatus & citatus legitimè ob justum impedimentum interesse nequeat electioni, super quo si opus fuerit, in juramento suo fidem facit dicto, *d. Quapropter §. illud.* Licet non possit per litteras suffragium suum conferre, quia non ante electionem, sed in ipsa electione, secretè & sigillatim singulorum vota exprimentia sunt, *e. Si quis iuste §. Absens eod. in 6.*

4. Potest tamen per procuratorem, sive unum sive plures, dummodo ex Collegio af-

sumatur, *d. §. illud.* Et si plures procuratores constituti fuerint, non aliter admittentur, quam si singuli in solidum constituti sunt, cum potestate jurandi in animam suam, quod constituens tali impedimento detineatur, *Glos. in d. Si quis iusto in V. detentus,* & erit tunc, quia omnes vocari possunt ne in diversos vota dirigant, melior conditio occupantis, *d. e. Si quis iusto §. verum.* Nullo præoccupante, sed utroque, vel omnibus simul concurrentibus, ne in diversos vota dirigant, is solus admittetur, quem Collegium vel major pars elegerit, *d. e. Si quis iusto §. verum.* Dissidentibus vero Canonicis circa admittendum, is admittetur, qui primus in instrumento procuratorio nominatus fuerit, *d. §. verum.* Quod si unum dimittaxat procuratorem constituit, necesse est, ut procurator certam personam expresse designet, & suo & domini mandantis nomine, ut eandem, non vero diversas, nominet in serutinio, nisi de certa persona eligenda mandatum speciale habeat: nam tum illam nomine procuratorio nominare debet, & suo nomine aliam eligere potest si videatur magis idonea, *d. e. Si quis §. porro.* Quod si nullus e Collegio velit esse procurator, tum receptum est, ut possit permittere non tamen reclamante aut dissentiente Capitulo, constituere extraneum, *d. e. Si quis §. absens ibidemque Glos. in V. nolente.* Necesse quoque est, ut procurator constitutus sit saltem. Subdiaconus, ut colligitur ex *Clement. Viij. qui de asate & qualitate,* & c. Nemo autem in vitis electioni interesse cogitur, *d. e. Quia propter,* in verbo *volunt & Abb. ibid. e. Quod sicut 20. h. t.* potest enim quis juri suo cedere, *l. Si quis in conscribendo 29. Cod. de pactis.*

5. Quod si vocati fuerint non vocandi, valet electio ipsius non expectatis *e. cum inter 21. h. t.* Neque habens facultatem eligendi præsentandi, aut nominandi, illam abdicat à se, si electio, præsentatio, nominatio, non sortiatur effectum, quia nunquam in ulla dispositionibus censetur consumpta facultas, quando non est securus effectus, Steph. Gratian. *Disceptat forens. cap. 74. n. 13. & seq. como 4.*

6. Denique si quis electioni per abusum sæcularis potestatis de se factæ consenserit, is carere debet commodo electionis, siq; e in habilis, ita ut absque dispensatione ad aliam dignitatem eligi non possit, *e. Quisquis 43. h. t. e. i. eod.*

e. in 4. compilat. Et huiusmodi electionem, quæ nulla est, celebrare præsumentes à beneficijs per triennium suspenduntur, privatiq; sunt potestate eligendi.

§. III.

Intra quod tempus fieri debeat Electio.

1. Intra tres menses faciendæ Electio.
2. Aliàs ad proximum superiorem devolvitur jus eligendi.
3. Ab exemptis ad summum Pontificem.

IN Ecclesijs Cathedralibus sive Episcopali- bus ac Regularibus, id est Collegiatis quibuscunq; fieri electio debet intra tres menses, nisi iustum subsit impedimentum, quod tollere electores non possunt, *e. Ne pro defectu 41. h. tit. can. Postquam 11. Distinct. 50. can. Obvolutibus distinct. 63.* Et incipiunt computari dies, non à die vacationis, sed à die, quâ Canonici, vel alij de Collegio innoverit vacatio Ecclesiæ, *d. e. Ne pro defectu, juncto Innoc. & alijs h. t.*

2. Canonici verò, vel alij, intra hoc tempus electionem negligentibus, jus eligendi devolvitur ad proximum superiorem, *d. e. Ne pro defectu*: licet olim devolveretur ad Romanum Pontificem, *e. Dilectus, inf. De concess. præbenda*: qui superior tenetur intra tres alios menses Prælarum eligere ex ipsa Ecclesia vacante, si in ea dignum inveniat, alioqui ex alia, *d. e. Ne pro defectu*. Eoque negligente devolvitur electio ad alium superiorem, & sic gradatim usque ad Papam, *d. e. Ne pro defectu*.

3. Ad quem statim jus eligendi devolvitur, quando Canonici, negligentibus electionem, ab Archiepiscopali jurisdictione sunt exempti, ac summo Pontifici immediate subiecti, *e. Licet inf. De supplenda neglig. Prælatorum*. Idem obri- ner in Præfecturis, atq; alijs dignitatibus regula- ribus exemptis, per electionem dari consuetis, *Cle- ment. 1. De supplenda neglig. Prælat. c. Cum singu- la in fine De præbend. in 6.* Potest tamen consue- tudine induci, ut una Ecclesia de gremio alterius teneatur sibi Prælatum eligere, *e. Cum dilectus 32 h. t.* Quando verò non omnes, penes quos electio est sunt negligentes, sed major pars Capitulij negligit electionem, vel non vult eligere aut renuntiat electioni, vel quando qui alias e-

ligendi ius habent, sunt absentes in loco, unde vocari eos oportet, tunc ius eligendi devolvitur ad minorem partem, illosve, qui præsentibus & habiles fuerint ad eligendum, quia tales non reputantur de Capitulo, iurisque fictione totum Capitulum representatur in minore parte, vel etiam uno, Abbas *in c. Congregatio 53. n. 2. & 4. h. t. & in c. Gratum n. 5. 8. & 9. sup. De postulat. Prælat.*

§. IV

De forma & modo electionis.

1. Forma Electionis triplex.
2. Electio per scrutinium.
3. Qua dicatur major & sanior pars.
4. Electio per compromissum.
5. Per quasi inspirationem divinam.
6. An hæc forma etiam in Prælatio Episcopo inferioribus locum habeat.

Formam Electionis triplicem tradit Innocentius in *c. Quia propter 4. 2. h. t.* nempe per scrutinium, per compromissum, & quasi per inspirationem divinam: & aliter facta electio non valet, & contra facientes privandi sunt eâ vice potestate eligendi, *d. cap. Quia propter, c. Cummana 50. in fine & ibi Glos. h. t.*

2. Per scrutinium fit electio, quando vocatis seu requisitis ac præsentibus omnibus, qui debent, volunt & possunt commodè interesse, tres de Collegio eligentium ad hoc collegialiter congregato, fide digni eliguntur, qui præsentium vota secretò & sigillatim diligenter excipiant, eaque certa, pura, libera nullaque adjunctâ conditione, vel alternatione *e. 2. eod. in 6. d. e. Quia propter & c. Cum terra 14. h. t.* deinde votis in scripturam redactis mox scrutinium publicent in communi seu in præsentia Capituli: ut ex suffragiorum collatione unus habeatur pro legitime & Canonicè electo, in quem omnes, vel major & sanior pars consenserint, *d. e. Quia propter & alijs h. t.* Nam electio per minorem partem Capituli facta non tenet, neque ratificari per subsequentem consensum potest *e. Auditus 29. h. t.* Publicatione autem factâ nullius suffragij mutatio admittitur, *e. Publicato 28. h. t.*

3. Dixi major & sanior pars quia non sufficit major, nisi etiam sit sanior, *d. e. Quia propter Major*

Major pars est, ubi est major eligentium numerus: sanior vero pars spectatur ex auctoritate & zelo eligentium, atque electi meritis. Hinc si in Ecclesia Cathedrali sint octodecim Canonici, & duodecim Titulum elegerint, sex Sempronius, qui tamen sint sanioris iudicii, neutra electio subsistet, quia in utraque alterum desideratur, *c. Ecclesia vestra 57. h. 1. nisi numerus eligentium alterius partis alteram in duplum excefferit: nam eo casu nulla habebitur ratio illius partis, licet sanioris; nisi quod ipsi maneat saluum jus expugnandi aliorum vota ex alio capite, veluti quia sint excommunicati majori excommunicatione, suspensi per sententiam ab officio, irregulares, *c. Si quando ibi Glof. eod. in 6. non quidem, ut minuunt seu attenuent aliorum vota, sed ut ea reddant nulla, Glof. ibid. Quod si vero major pars scienter indignum elegerit, valet electio de digno à minori parte, etiam ex eodem scrutinio facta, *c. Dudum 22. Congregato 53. hoc tit.***

4. Per compromissum fit electio, quando ij, quorum est eligere, compromittunt in unum, *cap. Si compromissarius hoc t. in 6. cap. Post translationem inf. Derenuntiat. vel plures idoneos. d. c. Si compromissarius ibi Glof. in V. translatum, 2. Cum in veteri 52. h. 1. eiusdem vel alterius collegii, qui vice omnium eligant & Ecclesie viduata provideant de Pastore. Atque in eum, quem illi elegerint, omnes consentire, & si idoneus sit, recipere teneatur, *d. c. Quia propter juncto 6. Causam qua 8. & alijs h. 1. nisi appareat contra formam compromissi electum esse, c. Cum electus 32. eod. Dixi, in unum vel plures; quia sufficit in unum compromittere, *d. c. Si compromissarius eod. in 6. Imò subinde expedit, ob hominum ad dissentendum naturalem facilitatem. Tametsi autem in alijs Collegii negotiis explicandis sufficiat consensus maioris partis: tamen in compromittendo omnium consensus exigitur; adeo ut unius dissensus compromissum impediatur, *d. c. Quia propter, ibi: qui vice omnium, & ibi Panormit. quia interest singulorum, ne priventur voce sua. Deinde cum compromissum sit voluntarium, recipi ab omnibus debet, iuxta *c. Quod omnes De reg. juris in 6. Neque tenentur compromissarii servare aliquam formam in electione per eos faciendam, arg. d. c. Quia propter ibi, vel saltem ibi Abbas;*****

quia forma compromissi est subsidiaria. Quod si compromissum simul concurrat cum scrutinio, & permixtum exerceatur, veluti si compromittatur, ut compromissarii, sive unus sive plures, secreto & sigillatim vota exquirant, illumque eligant, in quem major & sanior pars Collegii consenserit, tunc ea, quæ in scrutinio necessariorum observanda sunt, etiam in hac specie adhibenda erunt, *c. Cum dilectus 32. Glof. vers. Verum B. h. 1. c. Si cui 24. Cum expediat 29. eod. in 6. Facta vero electione, electores in præjudicium electi compromittere non possunt.*

5. Per quasi inspirationem divinam, seu viam Spiritus sancti, dicitur fieri electio, quando ab omnibus unanimiter, & veluti conspirante consensu, quasi per inspirationem divinam, unus eligitur sine vitio, *d. c. Quia propter.*

6. Et si autem non desint, qui velint hanc formam electionis, ab Innocentio præscriptam, etiam in alijs Episcopo inferioribus Prælatibus servari debere, verius tamen est contrarium, cum id jure cautum non sit, præterquam in Prælatibus Ecclesiarum Regularium: ad quas eadem forma rectè produciatur ex Innocentio in *d. c. Quia propter in V. Ecclesia viduata. Verum hanc controversiam quoad Regulares sustulit nobis Conc. Triid. Sess. 25. c. 6. De Regularibus: ubi & de electione Abbatissæ aut Priorissæ, aut cujusvis alterius nominis Præfectæ seu Præpositæ vide plenius.*

§ V.

Quinam eligere vel eligi prohibeantur.

1. Eligendi jus non habent laici, impuberes, &c.
2. Non potest quis seipsum eligere aut presentare.
3. Enumerantur, qui eligi non possint.

1. IN primis jus eligendi non cadit in Laicum ne quidem ex consuetudine vel præscriptione, *c. Messana 36. h. 1. Et ideo ad clamorem populi facta electio non debet per superiorem confirmari, c. Osus 2. eod. quamvis patroni circa electionem jam factam merito postuletur assensus, c. Cum terra 14. in fin. eod. tit. Alioquin quidem per compositionem, cum Prælato*

& Capitulo factam, potest ei jus eligendi competere in collegiata Ecclesia, *c. Sacrosancta* 51 *cod.*

Item impuberes jus eligendi non habent, nec sacris ordinibus non initiati; ut neque suspensi ab homini, seu per sententiam Judicis secus de suspensis per Canonem, non excommunicati majori excommunicatione: non irregulares: de quibus in *c. Is cui Desent. excommunicat.* in 6. Dependet enim jus dandi suffragii ab ordine & beneficio Felin: *ad c. Apostolica* sub n. 16. *vers. Dum autem dicitur inf. De excepte.*

2. Non potest etiam quis se ipsum eligere, *c. fin. sup. De consuet.* sicut nec presentare, quia inter dantem & accipientem debet esse distinctio: Nec obstat, *c. Cum jure* 33. *h. t.* ubi si ex compromissatis tres eligant quartum, quartus electus consentiendo electioni de se factæ, a media parte eligentium auget numerum, & electionem perficit; quia id obtinet quando proceditur per modum compromissi, secus, dum per modum scrutinii vel quasi inspirationis diviniæ.

Similiter non omnes eligi possunt: ut in primis Laici, *can. 1. Dist. 61.* nisi ex causa, *can. Statuimus* §. 1. *d. Distinct.* non excommunicati majori vel minori excommunicatione: non suspensi, *c. per inquisitionem* 26. *h. t.* & *c. Cum dilectus* 8. *sup. D. consuetudine.* non interdicti, vel impedimento aut vitio corporis effecti, quo nequeant ministerio inservire: reprehensibilis: non curialis: non neophytus in fide, id est qui nuper fidem Christianam amplexus est, ne in superbiam erigatur: qui non morbo contagioso vel incurabili laborat: non irregularis: non scismaticus, etiamsi ad unionem Ecclesie sit reversus: licet ex dispensatione possit confirmari. *c. Quia diligentia* 5. *h. t.* Non Simoniacus, publicus alearor, sacrilegus, usurarius: non illegitimus: talemque eligentes, nisi probaverint se ignorantes elegisse, incidunt in poenas Concilii Lateranensis, *c. Innocentius* 20. *h. t.* Non denique alio aliquo crimine notatus ex ijs, quæ enumerantur in *can. Qui in aliquo Distinct.* 51. Licet autem in Abbatem vel Priorem Regularem eligi nequeat novitius, non professus Regulam, *can. Presbyteros* xvi. *q. 1. c. Cum causam* 27. & *c. Cum in Magistratum* 49. *h. t.* in Episcopum tamen elegi potest. *c. Nullus*

28. *h. t. in 6.* In prælatum vero Regularem non potest eligi non Monachus, *c. Cum ad nostram* 37. *h. t.* sicut nec in Abbatem non instructus in Regula Monachali, Officii 38. *h. t.* Habens etiam plures dignitates vel beneficia curata, sine dispensatione eligi potest, *c. Dudum* 54. *h. t.* Quod si vero electi alterius cassata fuerit, non vitio personæ, sed electionis modo, iterum eligi potest: secus si vitio personæ, *c. super eo* 12. *h. t.*

§. VI.

Qualis debeat esse seu eligi Episcopus.

1. Debet in primis esse iusta ætatis, probata vitæ & scientiæ.
2. Quanam requiratur scientiæ.
3. Pœna eligentium indignum.

1. **E**ligendus in Episcopum debet esse legitime natus, tricesimum annum ætatis excessisse, probatæ vitæ & scientiæ, *c. Cum in cunctis* 7. & *c. Innocentius* 20. *h. t.* & aliis qualitatibus præditus, quia juxta sacros canones, *can. Qui Episcopus Dist. 23.* (ubi plurimæ referuntur) & Conc. Trid. decreta requiruntur, Conc. Trid. *Sess. 24. c. 1. De reform. & Sess. 7. c. 1. De reform.* ac insuper in ordine Subdiaconus, & quidem sex mensium spatio ante electionem, Conc. Trid. *d. Sess. 12. c. 2. De reform.* Vbi latius vide, quæ & quanta eligendo scientia requiratur, sicut & in *can. Qui Episcopus Dist. 23. can. Qui Ecclesiasticus* §. *ecce dist. 36. can. Omnes Dist. 38.* Debet autem in genere esse talis & tæx, ut muneris sibi injungendi necessitati satisfacere possit.

3. Debet vero electores, quantum in se est adniti, ut semper dignissimi eligantur, juxta communem sententiam, tam Theologorum quam Canonistarum, de qua vide Covar. *ad. reg. Peccatum* p. 2. §. 7. n. 4. nam alias totius familiæ Domini status & ordo nutabit, si, quod requiritur in corpore, non inveniatur in capite Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 1.* Eligentes scienter indignum, pro prima vice sunt ipso jure privati potestate eligendi. *c. Cum Vintoniensis* 25. *h. t.* & ab Ecclesiasticis beneficiis obtentis in illa Ecclesia, ad quam fuit facta electio, per triennium suspensi. Nec possunt interim ad aliquam dignitatem in eadem Ecclesia, secus in alia, eligi vel assumi, *c. Cum in cunctis*

juncto c. Per inquisitionem 26 h. t. defectumque Capituli supplet Episcopus, d. e. Cum in cunctis §. Clerici sanè.

§. VII.

De Confirmatione Electi.

1. & 2. Qui & à quibus confirmandi.
3. pœna ingerentium se administrationi Ecclesie, omiſſa confirmatione.
4. Ordo petenda confirmationis.
5. Quid observari debeat, cui jus est confirmandi.
6. Ante confirmationem citandi contrarios.
7. Confirmatis potestas ante consecrationem

Electione Canonice peracta & publicata, priusquam electus Ecclesie administratio ni se immisceat, necessarid confirmari debet, & Postquam 3. h. t. à suo scilicet superiori cui subicitur: ut Abbas alijque inferiores, ab Episcopo: nisi probent exemptionem. e. Cum monasterium 13 h. t. Innoc. in e. In singulis n. 3. inf. De status Monach. Put. Decis. 39. De prebendis: & jure communi antiquo Episcopus a suo Archiepiscopo, e. Cum delectus 32. h. t. Archiepiscopus à suo Patriarcha vel Primatè, can. Mos ar: iquus Distinct. 95. Patriarcha à summo Pontifice e. Scriptum 40. h. t. vel Legato in provincia sicut & quilibet immediatè subjecti summo pontifici, vel quorum confirmationem singulari jure pontifex sibi reservavit: pro ut sibi reservavit confirmationem Episcoporum Germanie, vigore Concordatorum e. Nihil 44. §. ceterum h. t.

2. Hodie vero postquam Romani Pontifices per secundam Regulam Cancellarie sibi generaliter omnes Ecclesias Patriarchales, Primatiales, Archiepiscopales: & Episcopales, reservarunt, omnium horum confirmatio vel institutio ab ipso summo Pontifice petenda est, sive electi fuerint, ubi adhuc viget mos eligendi; sive nominati & designati ex privilegio à Principibus, Regibus, Imperatoribus vel alijs patronis.

3. Quid si, omiſſa confirmatione, electus, per se vel per alium in totum vel partem, sub quocumque colore vel pretextu, id est, sive titulo electionis, sive titulo procuratoris vel œconomi, administrationi Ecclesie se ingesserit, ipso jure privatur jure sibi per electionem quæ sita, s. Nostri 9. Qualiter 7. h. t. e. Avaritia

ead. in 6. quia non ipse sibi honorem assumere, sed vocari tanquam Aaron, d. e. Qualiter. Et quia eo casu callatur electio, vitio personæ, non autem electionis, redditur quoque ineligibilis & inhabilis ad eandem aut aliam Ecclesiam, secundum e. Super eo 12. h. t. Abb. in d. e. Qualiter n. 8. Eaque pœna obtinet in quocumque electo ad cathedralem Ecclesiam, & ad aliud quodcumque beneficium electivum, Franc. in d. e. Avaritia. n. 2. Crescent. Decis. 6. n. 11 & 12. De jure patron. Nec potest recipi ab Ecclesia, recipientesque ipso jure privantur potestate eligendi pro ea vice Gloss. in e. Bona memoria 23. in V. licentiam h. t. e. Quanto & ibi Gloss. in V. suspendimus inf. De translat. Episcop. & manent suspensi à suorum beneficiorum perceptione, donec Sedes Apostolica meruerit gratiam obtinere Extravag. h. t. in Com. Excep. untur tamen ij, qui extra Italiam in concordia electi a summo Pontifice confirmandi sunt: quibus ob Ecclesiarum necessitatem & utilitatem facta est potestas administrandi Ecclesiam, tam in spiritualibus, quam in temporalibus; sic tamen, ut de rebus Ecclesiasticis nihil penitus alienent, d. e. Nihil §. Ceterum h. t. Quod à Bonifacio VIII. ad Abbatissas certo modo porrectum est, e. Indemnitatibus, §. si verò & §. ceterum eod. in 6. Excusantur etiam à dicta pœna si administraverint de licentia legitimi superioris, Gloss. in d. e. Avaritia V. procuratoris & ibid. Archid. vel electo competierit, ex privilegio vel consuetudine, administratio Ecclesie vacantis, Joan. Andri. in d. e. Avaritia & uñ Franc. sub n. 2. circa finem vers. in eadem & Gloss. ibidem ponit sex casus, in quibus electo concessa est administratio. Non sufficit etiam, ad prædictam pœnam incurrandam, accepisse possessionem ante confirmationem, vel constitutum esse œconomum vel procuratorem: sed probanda est administratio defacto in spiritualibus vel temporalibus ut tradit Glossa in d. e. Avaritia §. in V. eo ipso & ibidem Franc. n. 5.

Dixi ante, electione Canonice peracta, quia nullus nisi Canonice electus confirmandus est, can. Nullus Dist. 62 & ibi Archid. & Geminius. Quod si verò quis Canonice electus, confirmatus fuerit, an gesta per eum valeant, vide Canor. in d. e. Nullus h. t.

4. Ordo petenda confirmationis hic præscribitur

bitur in *c. Quam sit eod* in 6. ut in primis, electio ne peracta, electores, quam citius commodè possunt, eam præsentent electo. Et quam vis, si in eo culpabiles exciterint, non præjudicent electo, Monach. in *c. Quam sit* 6. n. 4. b. t. in 6. & ibi Gloss. in *v. commodè*: tamen ipsi quoad feodalitate. excluduntur à prosecutione electionis, & suspenduntur per triennium continuum ab omnibus beneficiis, quæ in Ecclesia, de cujus electione agitur, obtinent, adque si intra illud tempus se propria auctoritate, vel alio quaesito colore, ingesserint, illis ipso jure perpetuo sunt privati, *c. Cupientes, h. cæterum, eod. in 6.* Inde electus à die nuntiatur ac præsentatur electionis, intra mensem electioni de se factæ consentire, & eam acceptare, cessante justo impedimento, tenetur, sub pœna excidendi jure, sibi per electionem quaesito. Postquam verò electioni de se celebrata consensit, & eam accepit, tunc intra tres alios menses sequentes confirmationem petere tenetur, cessante justo impedimento sub simili pœna privationis juris, sibi per electionem competentis, electione revertente ad eligentes, *d. e. Quam sit fin. c. Si elect. 26. b. t. in 6.* & ibi Monach. quamvis non teneatur eam obtinere, quia sæpe plus temporis labitur, priusquam cum Camera Apostolica super annatis componatur. Impedito autem accusato, denunciato, inquisito, tempus non currit. Mald. *De iust. & iur. & relig. tit. 9. c. 2. Dubio 10.* Hoc tamen trimestre petendæ confirmationis postmodum Nicolaus III. immutavit in electione ad Cathedrales & Regulares Ecclesias, quarum confirmatio ad summum Pontificem spectat, vel, interjecta appellatione, devolvitur, ut scilicet intra unum mensem post consensum vel notitiam electionis ipsemet electus per se, vel, si legitime sic impediatur, per procuratorem ad Sedem Apostolicam iter arripiat, & ad illud conficiendum tantum temporis summat, quantum necesse fuerit pro locorum intervallo, *d. e. cupientes juncto c. Si postquam eod. in 6.* ubi pleraque alia ab eo adjecta videre licet.

5. Cavere autem diligenter debet is ad quem jus confirmandi spectat, ne præcipiantur, confirmet; sed ante omnia diligenter inquirat & explorat de persona electi, in loco, ubi natus, & diutius fuerit conversatus, *c. Scriptum 40. b. t. ejusque sufficientia, vita, moribus, atque alijs qualitatibus, c. Nihil 44. b. t. c. fin. eod. in 6.*

& similiter de qualitatibus contradicentium in eadem plebe, cui ordinandus est, *can. illud dist. 2. 3.* de que ipsa electione, vel electionis actu seu processu, idque vel in judicio inter partes, si quis contradictor fuerit, & compareat, vel ex merito suo officio, si non fuerit contradictor, etiam si nihil electo objiciatur, *c. Cum nobis olim 19. h. t.* ut tunc demum, si tunc omnia confecta viderit, confirmationis munus electo imperdat *d. c. Nihil d. c. Cum nobis h. t.* Alioquin si per negligentiam confimet indignum, ipso jure perdit potestatem confirmandi primum ejus successorem, & à perceptione fructuum proprii à suo superiore sine prævia monitione per sententiam suspenditur, *d. c. Nihil & ibi Gloss. in v. suspendatur*, quouique ejus indulgentiam mereatur promereri. Si vero per malitiam convictus fuerit in hoc excessisse, graviori subjacebit ultioni, arbitrio superioris *d. c. Nihil can. Si quis sine & ibi Gloss. can. Quicumque s. dist. 81.* imponeturque pœna depositionis, *can. Tantis 3 ead. dist.* & promotus dejicitur, *d. c. Nihil.* vide quæ de examine promovendorum ad Cathedrales Ecclesias, quoad natales sufficientiam, mores, vitam, doctrinam, ætatem, & alia à sacris Canonibus requisita, faciendo, & ad Pontificem transmittendo, statuit Conc. Trident. *Sess. 2. cap. 2. & Sess. 24. cap. 1. de reformat.* cujus ordinationem postmodum renovavit, & in multis ampliavit Gregorius XIII. ut videre licet in ejus Bulla, qua refert Piasc. in *Praxi sua Episcop. in proem. de electione n. 2.*

6. Quòd si electus coelectum, vel alium suæ electionis adversarium, habeat, is ante confirmationem omnino citandus erit: alias vero, ubi concursus fuerit electio, aut nullus nominatim se opponit electioni, generale & peremptorium edictum proponendum est in Ecclesia in qua celebrata est electio, quo contradictores, si qui sint, moneantur, & evocentur, ut statò die & loco confirmationis faciendæ veniant, causas improbandæ electionis & impedendæ confirmationis dicturi: alioquin, prætermissa hac observatione, confirmatio nullius erit momenti, *c. fin. eod. in 6.*

Cæterum Canonicè confirmatus Episcopus, ante consecrationem consequitur jus in re, *Gloss. in cap. Cum venissent in v. renuntiavit inf. De in integ. restitut. juncto, cap. 2. §. sicut inf.*

De transl. & ibi Gloss in V confirmatus, ac utro-
bique DD. Rota Decis 6 h. tit. in novis. & ex iure
communi potest exercere ea, quæ sunt iurisdic-
tionis vel dignitatis Episcopalis, uti excommu-
nicare, corrigere, iuramenta a vassallis recipere,
beneficia conferre, instituere, causas matrimo-
niales cognoscere, indulgentias concedere, & alia
similia, notata in cap. Accedentibus inf. De ex-
cessib. Pralat. & ibid. Panormit. n. 4. Non etiam
ea, quæ sunt ordinis Episcopalis, veluti ordines
conferre, cap. Nostri 9. & alius h. tit. sicut nec ea,
quæ competunt Episcopo ex privilegio; qualia
habentur in cap. ubi. De pœnit. & remiss. cap. Quod
nonnullis De privileg. & c. ult. sod. in 6. vel ex dele-
gatione, Felin in c. Eam te à nu. 17. sup. De reser-
vacione in Praem. de elect. sub. n. 19. Nec isto iure
requiritur, ut Episcopus confirmatus adeptus sit
possessionem sive installationem vel investitu-
ram Panorm. in cap. Transmissam 35. n. 3. h. tit. Fe-
lio, in cap. Ne Dei timorem n. 2. & seq. inf. De Si-
monia, Rota Decis. 182 n. 3. 5. & 6. p. 2. ad plenam
scilicet administrandi potestatem, nisi alicubi
contrarium consuetudine fuerit receptum, vel al-
lius sit in possessione, qui tunc requiritur, ut in-
ducatur, in possessionem per iudicem, etiam si
adversarius injuste possideat, Panormit. in d. cap.
Transmissam n. 3. Franc. Marc. 9. 49. p. 1. Iure novo
in Extrav. Injuncta De elect. in Extrav. communib.
opus est, ut Episcopus, si velit exercere ea, quæ
sunt iurisdictionis, post confirmationem suam,
obtineat litteras Apostolicas, alioqui nec admitti
nec recipi tamquam Episcopus, nec possessionem
Ecclesiæ sibi collatæ consequi potest Latè
Garz. de Beneficiis p. 5 cap. 4 §. 3 nu. 242. & seq.
quam Extravagantem postea Julius III. renova-
vit & amplius vit. Constitutione suâ, incip. San-
ctissimus in Christo Pater, an. 1553. die 17. Maij
relata per Piafec. in Praxi Episcopali d. loco, ubi vi-
de, quomodo soleat prospici, ne Ecclesia vacans
ob moram intercurrentem in expeditione Bullarum
aliquid patiatur.

§. VIII.

De Consecratione Episcopi.

1. Consecratio à confirmatione intra tres menses vres
pendenda.
2. 3. A quibus fieri debeat & qua die.
4. Forma Consecrationis.
5. Effectus eiusdem.

6. Electionis hodie exiguum esse usum in Bel-
gio.

1. Episcopi electionem & confirmationem se-
quitur Consecratio, per quam matrimoni-
um cum Ecclesia consummari dicitur, c. 2. & c.
ult. inf. De transl. Episc. & antequam non dicitur,
quis Episcopus, sed Electus tantum, c. Nostri
9. h. t. & c. Tua 8. inf. De his qua sunt à Pralat. si-
ne cons. Capis. Ea ultra tres menses confirmatio-
ne, cessante legitimo impedimento, protrahi
non debet, ut colligitur ex can. Quoniam Dist.
75. & novissime ex Conc. Trid. Sess. 23. c. 2. De
reformat. ubi pœnam statuit, ut, si intra tres men-
ses consecratio non suscipiatur, promotus tenea-
tur ad fructuum percceptorum restitutionem; si
intra totidem menses postea eam petere & pro-
curare neglexerit, ipso iure sit privatus Ecclesiâ
suâ. Idem Conc. Sess. 7. c. 9. decrevit, ut proro-
gationes de non celebranda consecratione ultra sex
menses concessæ nulli suffragentur.

2. Consecrandus est Episcopus ex Apostolo-
rum constitutione à tribus ut minimum ejus-
dem Provinciæ Episcopis, cæteris assensum
præbentibus & accedente de iure communi
jussu Archiepiscopi, c. Si Archiepiscopus, 6. inf. De
temporib. ordin. & c. Quod eadem 10. inf. De officio
jud. ordin. Quamquam melius foret, si ipse met
Archiepiscopus una cum Suffraganeis hoc
munus consecrationis obiret, d. c. cum c. seq. uti
olim fieri consuevit, ut patet ex can. Episcopi &
alii Distincti, 64. Ipse vero Metropolitanus non
nisi in civitate metropoli, comprovincialibus
ibidem convenientibus, Episcopus autem
comprovincialis ibi consecrandus est, ubi Me-
tropolitanus elegerit, can. ult. circa fin. Dist. 51.
Ex decreto Conc. Trid. celebrari consecratio
debet, si extra Curiam fiat, in Ecclesia, ad quam
promoti fuerint, aut in provincia, si commodè
fieri possit.

3. Congregatis autem ejusdem Provinciæ
Episcopis, fieri debet consecratio die Domini-
ca, & hora tertia lucis; scilicet secundum Can-
ones, can. Ordinationes Episcoporum 1. & can.
Quod die 5. Dist. 75. quia Episcopi vicem obti-
nent Apostolorum, quibus in die Penteco-
stes hora tertia Spiritus sanctus datus est: &
præmissio scrutinium cum precibus, d. can. Ordina-
tiones. Scrutinium vero sive examen ordi-
nandi

mandi in Episcopum fieri debet secundum ea, quae habentur in *can. Qui Episcopus. 3. Distinct. 23.*

4. In ipsa consecratione peragenda Episcopi duo ponunt & tenent codicem Evangeliorum super caput & cervicem ejus, qui consecratur, *d. 4. can. Ordinationes*: unoque super eo fundente benedictionem, reliqui omnes Episcopi praesentes manibus suis caput ejus tangunt, *can. Episcopus distinct. 15.* illudque una manibus inungunt sacro chrismate: quod ex oleo, nitorem seu puritatem conscientiae, & ex balsamo, odorem seu integritatem famae significante conficitur. Vide plenius *inf. tit. de sacra unctione*; sicut & de alijs caeremoniis ministeriorum, quae adhiberi solent in Pontificali Romano.

Postremo Episcopus consecratus Ecclesiae Romanae & ejus Pontificibus, fidelitatis juramentum praestat, juxta formam praescriptam in *can. Ergo N. Episcopus, inf. De jurejurando.*

5. Peractaque consecratione, aut elapso termino consecrationi praestituto, omnia beneficia Ecclesiastica, si quae habet, ipso jure vacant, libereque ab eo, ad quem provisio spectat, conferri possunt, *can. Cum in cunctis 7. §. cum verò h. tit. si modo habuerit possessionem*, vel per eum steterit, quo minus habuerit: nam ad vacationem utrumque requiritur, & consecratio seu adepta possessio, *can. Si quis Episcopi distinct. 92.* Innocent in *d. 1. Cum in cunctis. §. an. Staphil De vacat. per promotionem. nu. 2.* Antea vero non vacant, quandoquidem consecratio ex causa rejici possit a superiore, *can. Super his inf. de accusationib. Glos. ad dictum §. cum vero.* imò nec vacant, lapsis tribus mensibus, nisi habuerit administratio bonorum, Innocent. *d. loco.*

6. Denique, ut illud quoque breviter hic moneam, hodie exiguus videtur usus electionis: partim quia omnes Ecclesiae Cathedrales & Metropolitanae reservatae sunt dispositioni Sedis Apostolicae, per secundam Regulam Cancellariae; partim quia in pleisque Regnis, & praesertim in hoc Belgio, Principes ex indulto Pontificis nominant personas sibi probatas non tantum ad Episcopatus, sed etiam ad omnes primas dignitates, saeculares & Regulares: & super hujusmodi personis nominatis Capitulum fingit electionis suae processum.

¶: 30

TITULUS SEPTIMUS.

De Translatione Episcoporum.

1. Quid sit Translatio.
2. Cur propria auctoritate fieri nequeat.
3. Ex quibus causis fiat.
4. Quaestio, cur matrimonium spirituale inter Praelatum & Ecclesiam dissolvi possit, non etiam carnale consummatum.

Non solum per postulationem atque Electionem, verum etiam per Translationem eorum qui antea fuerunt, si ve postulati si ve electi, Ecclesijs providetur: ac proinde, postquam actum est duobus prioribus modis, ratio ordinis postulat, ut de hoc tertio agamus.

1. Est autem Translatio de una Ecclesia, quam quis obinet, si ve Episcopus si ve alius Praelatus exemptus, ad aliam majorem, auctoritate summi Pontificis, propter Ecclesiae necessitatem vel evidentem utilitatem, translatio seu mutatio, *can. Mutationes, can. Suus & can. Sicut vir. vii. q. 1.* Dixi, ad aliam majorem: quia ad majorem non fit translatio, *can. Legitimus distinct. 93. in fine.*

Dico, auctoritate summi Pontificis; quia licet Episcopus electus renuntiare juri suo liberè & pro arbitrio possit, *cap. In praesentia inf. de renuntiat.* nec à principio cogatur quis in virtute acceptare Episcopatum, *can. Gesta, can. Vbi ista distinct. 74.* tamen: postquam confirmatus vel consecratus est, non potest propria auctoritate propriam deserere Ecclesiam, & ad aliam se transferre, *e. 2. 3. & ult. h. t.* adeo ut, si contra fecerit, utraq; sit & propria & aliena privandus, ut nec illis praesideat, quos per superbiam sprexit, nec illis, quos per avaritiam concupivit, *d. e. 3. in fine.*

2. Ratio est, tum quia majores causae, cujusmodi est translatio Episcopi, atque aliae, quae à Glossa in *d. cap. Inter corporalia* certis verbis comprehenduntur, referendae sint ad Sedem Apostolicam: tum quia inter Episcopum si ve Praelatum & Ecclesiam spirituale quoddam matrimonium per electionem initietur, per confirmationem ratificetur, & per consecrationem consummetur, *d. e. ult.* ac proinde ma-

trimonium huiusmodi solius S. Pontificis auctoritate solvi potest, & ad Ecclesiam aliam Episcopus consecratus transferri, *d. cap. 2. & 3.*

3. Idque postulans Ecclesiam necessitate, ut dixi, veluti metu hostium, *can. Temporis VII. q. 1.* vel evidenti utilitate, ut quia in alia Ecclesia plus proficere possit: vel suadente id bono pacis & concordia Roman. *Consl. 343.* Quo pacto D. Petrus ex Ecclesia Antiochena se Romam transtulit, *d. can. Mutationes, & can. Beati Petrus & Paulus 2. q. 7.* Roman. *Consl. 352.* ut ubi caput superstitionis erat, illic fieret caput sanctitatis & religionis; ubi gentilium Princeps habitabat, ibi lederet & moraretur Princeps Ecclesiae. Talis enim translatio antiquis vel novis Canonibus non est prohibita, si modò auctoritate summi fiat Pontificis cujus solius est iudicare, subsit nec talis utilitas vel necessitas Ecclesiae: verum ea prohibita est, quae ex cupiditate & ambitione fit tamquam ambitiosa, *can. Episcopum, can. propter VII. q. 1.* Indulgentia vero summi Pontificis super huiusmodi translatione alicui concessa, strictè ad litteram est servanda, ut si ad maiorem dignitatem alicui transitus permittatur; vigore talis concessionis nequeat ad parem transire, *d. e. ult. h. tit.*

4. Quæres, Cur summus Pontifex hoc matrimonium spirituale, per consecrationem consummatum, magis dissolvere possit, quam carnale consummatum? Ratio est, quia matrimonium carnale consummatum Christus induxit ad significandam indissolubilem unionem Christi cum Ecclesia, per carnem assumptam; & proinde ex ratione huius significationis habet omnimodam indissolubilitatem. At verò matrimonium spirituale, etiam per consecrationem consummatum, non habet hanc significationem: uti nec matrimonium carnale ratum & nondum consummatum, quod proinde per ingressum Religionis dissolvi potest, ut postea dicitur.

Quo pacto ergo, inquit, *in c. Inter corporalia 2. h. tit.* dicitur, spirituale vinculum fortius esse carnali, Resp. non dici fortius quoad omnimodam indissolubilitatem, quandoquidem varijs modis dissolvatur, veluti translatione, depositione, renuntiatione, auctoritate summi Pontificis facta; sed quoad alios respectus, veluti quia per matrimonium spirituale solvi

potest carnale spirituale ad se trahit carnale, non è contra. Nam, ut diximus, matrimonium carnale ratum, non consummatum, dissolvitur per ingressum Religionis, etiam altero invito, *c. Ex publico inf. De convers. conjugat.* & post matrimonium carnale, etiam consummatum, possunt conjuges mutuo consensu Religionem profiteri, ut etiam postea dicitur. At è diverso matrimonium spirituale non dissolvitur per carnale; nec semel professis Religionem licet postmodò contrahere matrimonium carnale. Adde, quod matrimonium spirituale etiam inde fortius vinculum dici possit, quod operetur fortius, quatenus imprimit characterem, qui etiam post mortem manet: cum interim matrimonium carnale per mortem alterius profus solvatur.

Translatus autem legitime Episcopus nihil juris in priori retinet Ecclesia, *Calder. Consl. 1. de translat. Pralat. alias 56. n. 2.* si scilicet translationi consenserit, alias non. Verum tamen litteras super secunda Prælaturo oportet esse expeditas, & ostensas Capitulo: nam sola scientia, aut sola expeditio litterarum, sine præsentatione in Capitulo facta, non sufficit. *Gonz. ad Reg. VI. 11. Cancell. Gloss. 15. nu. 49. ubi alios citat.* Quinimò necesse est, ut translatus est, acquiescit, aut per eum non steterit, quò minus assecutus sit Felix. *in c. Eam 10. num. 9. sup. De rescript. Garz. De Beneficijs p. 11. c. 6. n. 39. 49. & seq.*

Denique tamen hic Titulus tantum inscribatur. *De translatione Episcopi* tamen etiam alii possunt transferri, ut Cardinalis, *cap. Dilectus inf. De prebendis* Archiepiscopus; *cap. Bona 4. supra De postulatione Prælatorum*; Abbas, *in cap. Venerabilis. sup. De consuetudine*, Præpos. *in cap. Dudum, sup. De electione*; & similes. Imò quicumque beneficiati transferri possunt, *cap. Admonet inf. De renuntiat.* Et quidem inferiorum Clericorum translatio fit auctoritate cuiuslibet proprii Episcopi, *can. Abbas 7. XVII. qu. 2. can. Si quis, & can. seq. Distinct. 17.*

(*)

TITULUS VIII.

De auctoritate & usu Pallii.

§. 1.

Quid sit Pallium, & cui competat.

1. 2. *Quid sit Pallium, & cur datur.*3. *Quando & quo loco uti eo possit Archiepiscopus.*4. *Pontifex Rom. semper & ubique eo utitur.*5. *Intra quod tempus peti debeat.*6. *Episcopis non nisi ex privilegio conceditur.*

Inter eos, qui ad dignitates promoventur per Postulationem, Electionem vel Translationem, quibusdam jus Pallii competit de jure communi, uti Archiepiscopis, Patriarchis, Primatibus, & Romanæ Ecclesiæ Pontificibus: de quo nunc agendum.

1. Est autem Pallium ornamentum quoddam, de corpore beati Petri sumptum, Pontificalis officij plenitudinem conferens, *c. Significasti 3. sup. De electione, juncto c. Nisi specialis 3. h. t.*

2. Dicitur, De corpore B. Petri sumptum; vel quia super altare B. Petri benedicitur & consecratur à Papa; vel quia à Romana Sede proficitur. Nam licet illud conferant quoque quatuor Patriarchæ, nempe Constantino politanus, Alexandrinus, Antiochenus, & Jerosolymitanus: tamen privilegium conferendi à Romana Sede habent.

Dicitur, Pontificalis officij plenitudinem conferens; quia sicut Episcopus in Episcopatu suo non habet plenum & consummatum jus, nisi sit consecratus: ita nec Archiepiscopus in sua Provincia plenum jus habet, nisi Pallium sit consecutus; adeò ut ante illud acceptum se quidem dicere Metropolitanum, non tamen Archiepiscopum possit, *d. c. Nisi 3. h. t.* nec ante queat exercere ea, quæ sunt ordinis Archiepiscopalis saltem graviora ac majoris momenti, veluti Concilium Provinciale convocare, Episcopos consecrare, chrisma consecrare, dedicare basilicas, ordinare Clericos, *c. Quod sicut 18 §. praterea, c. Significasti 3. sup. De elect. & cætera, quæ sine sacrificio Missæ non obit Hostien. in Summa h. t. Potest tamen Episcopis concedere facul-*

tatem, ut suum Suffraganeum consecrent, *c. Suffraganeis 11. sup. eod. tit.* aliaque facere, quæ stola tantum indutus rectè exequitur, veluti calices & alia hujusmodi vasa consecrare, cœmeteria sacrare & dedicare Hostien. *d. loco §. quid sit Pallium.*

Quod si ante acceptum Pallium Archiepiscopus exercent ea, quæ sunt potestatis, ordinem spectantis, nec fuerit antea consecratus Episcopus, nullius momenti erunt: si verò fuerit consecratus Episcopus, firma erunt & rata, licet peccet contra Canones & jura, possitque per sententiam ab officio removeri, aut alia mitiori pœna puniri.

3. Potest autem de jure communi uti Pallio in omnibus Ecclesijs, etiam exemptis, *Clement. 2. de privil. Provinciarum suarum inter Missarum solemnias; extra Provinciam vel Ecclesiam, veluti in supplicationibus, in concessu, in comitijs, non potest, c. 1. c. Nisi h. t. can. Pallium Dist. 100.* ne quidem ex consuetudine; nisi ex speciali privilegio alicui concedatur, ut in aliena Ecclesia, accedente ejus consensu, cujus est Ecclesia, eo utatur, *c. Ex suarum h. t.*

Præterea alteri cedere Pallium nequit, cum illud personam non transcat, sed quisque debeat cum eo sepeliri, *c. 2. h. t.* Quod si ad aliam Ecclesiam transferatur, non potest uti eodem pallio, quo in priori Ecclesia usus fuit, sed aliud petere & expectare debet, *c. Bona memoria 4. in fine sup. De postulat. Pralat. & cum utroque sepelitur, Panor. in d. c. 2. n. 7.*

4. Solus verò Romanus Pontifex semper & ubique utitur Pallio: idque in eo plenissimam designat potestatem, in quam assumptus est in universam Ecclesiam Christianam, quæ ejus Provincia esse intelligitur, *can. Cuncta per mundum can. Per principalem 11. q. 3.* Alij vero in Ecclesijs suis & certis diebus tantum, quia in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis, vocati sunt, *c. Ad honorem 7. h. t.*

5. Ceterum Archiepiscopus intra tres menses à die consecrationis, si ante non fuerit consecratus, vel à die confirmationis, ubi ante fuit consecratus, cessante justo impedimento, per se vel per procuratorem, ad hoc speciale mandatum habentem, petere pallium debet, & quidem obnixè atque instanter, *can. Prisca 2. Distinct. 100.* quod illi datur, præstito prius, & non

& non aliter, Romano Pontifici fidelitatis & obedientiæ iuramento, *can. Oportum d. Dist. 100.*

Quâ autem forma detur, & quibus diebus uti eo possit Archiepiscopus, videatur apud Glos. in *d. c. Ad honorem*. De forma Pallij Panorm. in *Rubr. h. t. n. 5 & 6*

6. Subjiciendum hic, Episcopum non uti pallio, nisi ex Privilegio, *c. Cum in iuventute inf. De praesumpt.* ubi id de Quinque Ecclesiensis traditur, idemque de Hostiensi in ostijs Tyberis fluvij, de Papiensi in Longobardia; Lucensi in Tuscia; Bambergeni in Germania, alibi memoratur.

§. II.

De potestate Archiepiscopi.

1. Archiepiscopus est summus Episcoporum, qui & Metropolitanus.

2. In quos iuris dictionem exercent.

1. **A**rchiepiscopus, qui subsequitur Primatem, tamquam jurisdictione inferior, *can. 1. distinct. 99.* major est Episcopis in sua Provincia subiectis, per proprias dioceses; *can. 12 & 3. q. 3.* Episcopi autem subiecti in iure Canonico vocantur Suffraganei, quia Archiepiscopi in officio Archiepiscopali suffragantur, *Archiepiscopus à Grecis dicitur Princeps seu summus Episcoporum, can. Cleros distinct. 21* id est primus seu summus Episcopus. Olim quidem solitus fuit vocari *Patriarcha*; sed postea usus obtinuitur soli quatuor, supra nominati post summum Pontificem vocarentur *Patriarchæ*. Similiter olim Archiepiscopi dicti sunt *Primates*; quia principalium civitatum Episcopi; tamen postea nomen illud potissimum attributum fuit ijs, qui præerant civitatibus, sub quibus erant civitates Archiepiscopos habentes. Aliter Archiepiscopus in utroque iure vocatur *Metropolitanus, causa 19 q. 3. ferè per tot. & Novella Iustinian. 5. §. fin.* Atque hæc nomina non differre docet Rebuffus, ad §. 1. *De institutione in Concordatis*: diciturque Metropolitanicum jus in iure nostro, quod competit Archiepiscopis, *cap. de litigantibus De officio ordinarij in 6. & similibus*. Vocatur autem Archiepiscopus *Metropolitanus*, vel, ut vult Isidor. in *d. can. Cleros distinct. 21.* à mensura civitatum, quia juxta Pelagium in singulis Provincijs præfici debeat

unus Archiepiscopus, & unaquæque Provincia decem vel undecim civitates, totidemque Episcopos, ut colligitur ex *can. Sessore v. l. q. 3.* vel quia in Metropoli aliqua civitate, id est matrice primaria, sedem habet, *can. 1 & 2 Dist. 90.* Nihilominus in *d. can. Cleros*, distinguitur Metropolitani ab Archiepiscopo, ut ibidem videre licet.

2. Habet autem Archiepiscopus jurisdictionem Episcopalem & ordinariam in sua Provincia cui præest, atque in omnes Suffraganeos, non exemptos, eorumque est Judex ordinarius, *cap. Pastoralis inf. De officio ordinarij*; quorum proinde electiones confirmat vel infirmat de iure communi, de causis eorum civilibus ac criminalibus cognoscit & iudicat; nisi tales sint criminales causæ, quæ reservatæ sunt summo Pontifici, cujusmodi est crimen hæresis *Conc. Trid. Sess. 24. c. 5. De reformat.* & quæ merentur depositionem seu privationem officij ac dignitatis. Vide idem Concilium *Sess. 13 cap. 8. & d. Sess. 24. cap. 5. & 8.* In subditos vero Suffraganeorum non habet jurisdictionem ordinariam, nisi certis quibusdam casibus eam vel ex consuetudine aut privilegio vel præscriptio acquisierit, *cap. Duo sunt, inf. De officio ordinarij*. Primus casus est in causis, quæ iure appellationis aut devolutionis ad eundem pertinent, *cap. 1. inf. De officio Legati*: ubi quoad hoc traditur discrimen inter Archiepiscopum & Legatum Papæ; quod nempe super causis Episcopatum & per simplicem querelam adiri possit, non etiam Archiepiscopus, nisi per appellationem causæ ad eum devolvantur. Causa autem ad Archiepiscopum devoluta, acquirit is jurisdictionem quoad personas appellantes tantum, non quoad alios. Neque etiam ad ferendum testimonium in causa citare alium potest, neque causam delegare, subdito Suffraganei in viro, *cap. 1. De foro competentis in 6.* Secundus casus est, si subditus Episcopi delinquat in diocesi Archiepiscopi, vel in ea prædium habeat. Tertius, si absolutus ab Archiepiscopo nolit parere Episcopo. Quartus, si Clericus habeat causam criminalem contra suum Episcopum, quia ead deduci debet ad Synodum, in qua Archiepiscopus præest. Quintus, quando Episcopus est negligens in eo, quod facere debet. Sunt & similes alij, quos brevitatatis causâ omitto. Et si verò

verò unus sit Iudex provinciarum, *can. In apibus VII. q. 1.* tamquam habens Jurisdictionem Archiepiscopalem, *can. per singulas IX q. 3.* non tamen tanquam habens jurisdictionem ordinariam Episcopalem: cum in unaquaque provincia debeant esse plures Episcopi, uni Archiepiscopo subiecti; habentes jurisdictionem Episcopalem & ordinariam. Et ideo licet Archiepiscopus sit Iudex ordinarius Episcoporum suarum provinciarum, non tamen subditorum illius. Nec habet hinc eum vulgaris illa regula, *Si vinco vincentem te, te vinco*, quia Archiepiscopus habet ligatam & limitatam potestatem quoad subditos Suffraganeorum.

TITULUS IX.

De Renuntiatione.

1. Quid sit Renuntiatio.
2. Et divisio ejus.
3. Renuntiatio in favorem alia simplex, alia qualificata.
4. Fieri debet cum auctoritate & consensu superioris.
5. Episcopatus ex quibus causis renuntiare liceat.
6. Semel admissa renuntiatione non datur regressus ad idem beneficium.
7. 8. Coram quo fieri debeat, & per quem.
9. Regula Cancell. de infirmis resignantibus, & publ. resignantibus.

Explicatis modis, quibus potissimum acquiruntur dignitates: sequitur de renuntiatione, per quam acquisita, tam ab ijs, qui utuntur pallio, quam ab alijs, sepe amittuntur.

1. Renuntiatio in genere nihil aliud est quam proprii juris spontanea abdicatio seu cessio. Dicitur, proprii juris; quia juri, quod habet quis tertius, renuntiare, seu illud resignare non potest, *l. Si univ. Cod. De Legatis, l. Traditio D. De acquir. ver. dom. l. Observare in fine D. De offi. Proconsulis c. Dilecto in fine de prebendis.*

Hic autem pressius sumitur pro dignitatis vel beneficii seu officii Ecclesiastici obtenti, seu juris, quod in eo quis habet, spontanea & libera coram superiore facta dimissione seu renuntiatione. Dicitur, Libera: quia coacta nullus est momenti, *c. Super hoc 5. h. s.*

2. Ea est duplex, Tacita & expressa. Tacita dicitur, quæ fit ipso jure, nulla verborum declaratione interveniente. Unde quia acceptat secundum beneficium incomparabile, securâ pacificâ ejus possessione, censetur renuntiare primò *c. De multa 28. inf. De prebendis, & qui matrimonio contrahit, c. l. i. versis inf. de Clericis conjug.* Gloss. in *c. Unico eod. in 6.* vel fit miles secularis, censetur renuntiare beneficio, si quod habet, *c. Inaudientia 25. inf. De sent. ex com. ubi DD. Videatur plenius Rebus in Praxi benef. tit. De resign.*

Expressa est, quæ fit verbis ad hoc accommodatis: idque dupliciter, vel purè & simpliciter; vel sub conditione aut in favorem alicujus. Purè & simpliciter fieri dicitur, quando fit in manibus superioris, sive ulla pacto, conditione vel modo, ita ut nulla fiat renuntiantis reservatio, *c. Tu nos inf. De Simonia: & post hujusmodi renuntiationem potest Ordinarius beneficium resignatum conferre, cui velit. Rebus. d. loco cit. De resignatione pura.* Conditionalis est, quæ fit sub aliqua conditione vel modo. Talis est renuntiatio seu resignatio ex causa permutationis: item quæ fit in favorem alicujus coram S. Pontifice. Quod addo, quia resignatio in favorem non potest fieri coram Ordinario: jure quippe Pontificio coram Ordinario prohibita est omnis pactio & conditio in renuntiatione tamquam simoniaca, *c. Quam pio 1. q. 2. c. Cum pridem, & c. fin. inf. de pactis Glossa & DD. in c. Ex parte inf. de officio delegati, latè Garzias de Benef. p. 11. c. 3. §. 2. n. 152. & seq.* Potest tamen, resignatus absque simoniæ labe rogare Ordinarium, ut conferat tali vel tali, *d. c. Tu nos de simonia; licet peccet, si is; pro quo rogat, non sit idoneus, c. Tuam inf. De astate & qualis. & ord. praticè.*

3. Renuntiatio in favorem simpliciter est duplex, nempe Simplex, quando quis simpliciter resignat in favorem alicujus, absque ulla reservatione: & Qualificata, quando aliquid reservatur resignanti, veluti regressus vel fructus aut medietas eorum, aut aliqua pensio. Vide plenius Flaminium, *De resignat. beneficior. lib. 1. q. 1. & 2.*

1. Dixi antè, Coram superiore facta dimissione; quia sicut miles sine permisso sui Ducis non potest deserere militiam, *tit. D. De re militari: ita quicumque habet dignitatem vel beneficium Ecclesiasticum, etiam minimum, non potest ei renuntiare sine consensu sui superioris, c. Ad-*

monet 4. b. 1. quia præterquam quod inter dignitatem & Prælatum contrahatur quoddam spirituale matrimonium, quod propriâ auctoritate solvi nequit, etiam quodlibet beneficium habet adjunctum officium Ecclesiasticum, e. ult. de rescriptis in 6. quod est publicum; & ideo aliter facta renuntiatio est nulla, quoad Ecclesiam scilicet, seu superiorem, qui, non obstante tali renuntiatione, cogere eum potest obire officium suum, e. 1. b. 1. Alio qui renuntians, sponte renuntiando, seipsum excludit seu privat, si velit Ecclesia seu superior. Et hic consensus superioris necessariò requiritur in renuntiatione siue tacita siue expressa. Imola in c. Ex ore 3. n. 20. inf. De hu. qua sunt à m. yri parte Capit. contra Glos. ibid. Etiam. De Resignat. benef. l. 7. q. 7. quamvis Garz. distinguit, d. c. 3. §. 3. n. 278. Et seqq.

5. Episcopatu vero renuntiare non licet, siue consensu summi Pontificis, e. Nisi. um. pridem 10. Et alibi h. 1. licet nec alijs dignitatibus, Episcopatu inferioribus, quando eas obtinentes exempti sunt à jurisdictione Episcoporum aut Archiepiscoporum, & immediatè subiecti summo Pontifici, e. ult. eod. Cæterum non solet S. Pontifex ob quamlibet causam admittere renuntiationem, d. e. 1. eod. sed potissimum propter sex, quæ enumerantur & explicantur in d. e. Nisi cum pridem & continentur his verbis:

Debilis ignarus, malè conscientis, irregularis, quem mala plebs odit, dans scandala, cedere possit
 Prima itaque est debilitas corporis, ob quam tamen non debet quis removeri, ne afflictio addatur afflictio, ean. Cum per. usso cum seq. v. 1. q. 1. Secunda, defectus scientiæ ob quem etiam quis removeri potest, e. Quamvis ult. inf. De atate & qualitat. presb. Tertia conscientia criminis, veluti simonia, homicidij, & similia. Prædictæ tamen tres causæ debent esse tales, ut ob aliquam earum quis munere suo fungi non possit. Hinc in d. cap. 1. h. 1. non datur cedere licentia Episcopo, qui propter senectutem vult cedere, si necessarius vel utilis sit Ecclesiæ suæ. Quarta, malitia plebis, quæ nullo modo patitur Episcopum seu Prælatum. Quinta, grave scandalum evitandum. Denique sexta est irregularitas. Porro etiam causas, ob quas, & non alias resignationes omnes beneficiorum coram Ordinarijs fieri & admitti possint, eae debeant, sub pœna nullitatis, si ex alia causa fiant, præscribit Constitutio

quædam Pij V. verum ea, ut & multæ aliæ, hic publicata non est, quia restringit Ordinationum facultates. Vide Flamin. De Resignat. benef. lib. 5. q. ult. & alios, quos citat Garzias, p. 11. s. 3. §. 3. n. 269.

6. Renuntiatione autem semel admissa, cogitur renuntians cedere, licet postea eum pœniteat renuntiationis factæ, e. Ex transmissa h. 1. Et contra repetentem beneficium admittatur spontaneæ renuntiationis exceptio, etiam causâ renuntiationis non adjecta: quia non est verisimile quem beneficium, multis fortè expensis & laboribus quæsitum, quo sustentari debeat, facile sine magna causa sponte sua resignasse: quamquam auctor replicare possit, quod non sponte renuntiavit, e. Super hoc 5. e. d. quodque qui renuntiavit litteris beneficiis, non ideo institutioni jam factæ renuntiare videatur, e. Sane dilecto 7. eod. Similiter qui petijt licentiam renuntiandi, & illam obtinuit, renuntiare compellendus est, e. Quidam cedendi 12. h. 1. quia in huiusmodi postulatione, vel commodum Ecclesiæ, cui quis præest, vel salutem propriam videtur attendisse: quorum neutrum suasionibus aliquorum, quærentium, quæ sua sunt seu levitate qualibet impedire debet, d. e. Quoniam cedendi. Non potest igitur, ubi quis semel renuntiavit, ad idem beneficium redire, nisi iterum ad illud eligatur, d. e. Ex transmissa, juncto c. Cum inter 2. h. 1. Excepto tamen eo, qui propter crimen renuntiavit Episcopatu, & religionem ingressus est: nam hic ad Episcopatum redire non potest, licet iterum eligatur, e. Post translationem eod. Aliâ vero impeditis administrare officium, siue propter persecutionem, siue ob infirmitatem corporis, siue ob defectum scientiæ, & ideo factus Monachus, cessante impedimento, potest rursus ad Episcopalem dignitatem assumi, d. e. Post translationem. Quin etiam, si quis assecutus Episcopatum fuerit simoniacè, sed ignoranter, & postea fiat regularis, licet ad primum reverti non possit, ad alium tamen readsumi potest, d. e. Post translationem §. rursus.

7. Cæterum coram eo renuntiatio dignitatis fieri debet, ad quem spectat confirmatio, e. ap. fin. Et ibi Glos. eod. tit. alterius vero beneficii coram eo, qui potest resignare, etiam invitum, destituitur, secundum Glos. in Clem. unica in V. manibus, de renuntiat. Verum an renuntiatio simpli-

cis beneficij fieri possit in manibus collatoris, inferioris Episcopo, ita ut is solus eam admittat, quæritur? Negat ex Innoc. Rota in antiquis *h. t. Decis. 5.* ob rationem antea datam. Verum aliud observat usus, quàm vis non possit destitueræ solus.

8. Non solum per seipsum, sed & per procuratorem, unum vel plures Clericum vel Laicum renuntiare quis potest; valetque renuntiatio, siue dignitatis siue beneficij, per procuratorem facta, etiam si prius revocatus fuerit; ipso tamen & superiori, in cujus manibus facta est, ignorante: nisi per malitiam ipsorum vel aliorum, revocatio fuerit occultata, *Clem. unica eod. & ibid. Glos. in v. Procuratorem.*

9. Denique observanda hic est Regula XVIII. Cancellariæ, quæ statuit, ut in infirmitate resignantes supervivere debeant viginti diebus; alias vacare beneficium per obitum censetur. Quæ Regula cœpit ab Innoc. VIII. & hic quoque usu recepta est teste Zypæo, *De jure Pontif. novo h. t. nu. 3.* Atque obtinet in collationibus dumtaxat Papæ, non autem Ordinariorum: eique ut Papa, ita & Legatus ejus potest derogare, etiam cum præjudicio graduatorum expectantium. Zypæo loco Exstat & alia Regula de publicandis resignationibus: verum quia forma ejus hic non ita strictè servatur, cum sufficiat quod resignatio palam innotescat, nec celeretur, etiam si in templo coram populo, tempore Missæ aut concionis, die festivo non promulgetur, teste Zypæo *d. lo. nu. 2.* ideo de ea hic fufius non agam.

TITULUS DECIMUS.

De supplenda negligentia Prælatorum.

1. Prælati nomen in *h. t.* laud sumitur.
2. Negligentia Prælati qua fit; & pœna illius.
3. Commititur ab Episcopo, non conferente beneficium vacans intra præfixum tempus, & patrono non presentante aliquem.
4. Item ab Episcopo recusante benedicere Abbatem sine causa.

Quia sæpè in prælaturis res negligenter & pertusè aguntur, *can. Ante omnia, dist. 40.* nec solum per cessionem seu renuntiationem dignitas vel beneficium amittitur, verum etiam per nimiam remissionem, *c. Inter corporalia versio sed neque illud sup. de translat. Episc.* & quia quod negligitur seu omittitur, supplendum & instaurandum est: ideo subicitur hic Titulus, in quo tractatur, quo modo negligentia Prælatorum deprehendatur & puniatur.

1. Prælati strictè dicitur, quicumque in Ecclesiasticis habet jurisdictionem contenciosam, Abbas *in c. 2. de judicijs.* Latè verò comprehendit Episcopos, Abbates, Priores, Archipresbiteros, Archidiaconos, & alios, usque ad simplicem Curatum: & ita hic sumitur, quia eujuscumque Prælati negligentia supplenda est, *c. 2. & in h. t.*

2. Est autem negligentia Prælati omissio ejus, quod de jure vel consuetudine ratione sui muneris facere debebat, *can. Negligens 55. 11. & 7. & ibi Glos. can. Cum simus 3. 1x 9. 3. can. 1. & 2. dist. 84.* Ea que varijs modis suppletur & coercetur, pro varietate eorum, quæ negliguntur seu omittuntur, & prout negligentia est major vel minor: sic enim aliquando imponitur excommunicatio duorum mensium, *can. Quidquid 1. quæst. 1.* aliquando pœna depositionis vel privationis dignitatis vel officij, *1. inf. de officio Custodis:* aliquando vero negligentia & remissio per superiorem datur coadjutori idoneus, *c. Grandi h. t. in 6.*

3. Quod si Ordinarius non contulerit beneficium vacans intra sex menses, privatur iure conferendi; & illud devolvitur ad superiorem adeo ut collatio post illud tempus per inferiorem facta sit nulla, *c. 3. 4. & 5. h. t.* nisi de misericordia toleretur, *d. c. 4.* Similiter si patronus intra tempus à jure præfixum, Laicus scilicet intra quatuor menses, Ecclesiasticus vero intra sex, à die notitiæ vacationis beneficij, ad illud non præsentaverit, Clericum amittit jus presentandi pro ea vice, & illud devolvitur ad superiorem, *c. 2. & ibi Abbas h. t.* Vide plene Joan. Honorium in *Summa h. t. n. 4. & seq.*

4. Quod si Episcopus ad quem spectat benedicere Abbates, (quæ benedictione consequuntur, quod possint conferre minores Ordines,

can. Quoniam Distinct 69 c. Cum contingat inf. De etate & qualis. Clement. Attendentes. De religiof. dom. iudic. a Glos in V. benedic. Tertio cum humilitate ac devotione requisitus, subditos Abbates sine causa noluerit benedicere, ex tunc Abbates possunt omnia illa exercere, quæ possent benedici, ac proinde Minores Ordines conferre, & proprios Monachos benedicere; donec ipsi Episcopi suam duritiam recogitent, & Abbates benedicere non recuset, c. 1. b. t.

Nec obstat, quod qui benedictionem non habet, eam dare non possit, *can. Daibertum n. 1. q. 7.* quia hanc potestatem in odium Episcopi, sine causa denegantis benedictionem, accipiunt à jure seu canone: & licet non habeant benedictionem Abbatialem, habent tamen simplicem Monachalem, ut inquit Abbas *ad d. c. 1.*

Quod si verò Prælati Monachis suis, ubi commodè fieri potest, dare Lectorem sacre Scripturæ omiserint, Episcopi, tanquam in hoc Sedis Apostolicæ delegati, eos ad id opportunis remediis cogere possunt. Concil. Triid. Sess. 5. c. 1. §. in monasteriis Videatur idem Concil. de Sess. cap. 2. §. si qua, & rursus Sess. 25. cap. 8. De Regularibus.

TITULUS XI.

De temporibus ordinationum & qualitate ordinandorum.

§. I.

Quid sit Ordo.

1. Ratio nominis.
2. Definitio, Materia, Forma, Effectus.
3. Character quid sit.
4. Minister Ordinis est Episcopus.

IN promotione Prælatorum, sive eligantur sive postulentur, requiritur certus ordo: neque enim in Episcopum eligi potest, nisi qui saltem sit Subdiaconus. Cum verò Ordines certis temporibus & cum serutinio, conferri debeant, atque in his servandis negligentia committi: ideo nunc, de ulla hujus rei ignorantia præterendi possit, postquam de supplenda negli-

gentia Prælatorum in genere actum est, ordinis ratio dicat, ut de temporibus agamus, quibus conferri Ordines ab Episcopis debent.

1. Ordo sumitur dupliciter: Primò, pro potestate quadam ac gradu: & hoc modo dicimus in Ecclesia, sive triumphante sive militante, varios esse ordines ac gradus. Secundò, pro ipsa ordinatione seu ritu æterno, quo hujusmodi potestas seu gradus conferretur, & ita hic Ordinem spectamus; non quidem in ea impropria ac generali significatione, quæ ordinari censetur omnes ij, qui quoquo modo dedicantur divinis obsequijs, etiam si non in ordine ad divinum sacrificium (quæ generali significatione subinde in Concilijs fit mentio sanctimonialium ac viduarum, ab baptisterium ordinatarum, pro instructione scilicet mulierum baptizandarum, & presbyterarum, in *can. penult. & ult. Dist. 32.*) sed in ea, qua significat ordinationem, quæ certo, sacro ac solemniori ritu, ab Episcopo fit & conferretur, atque ad certum ministerium sacrificio divino exhibendum referretur.

2. Unde definiti potest, quod sit Sacramentum, à Christo institutum, quo quibusdam caeremonijs & rebus traditur potestas spiritualis ordinato, consiciendi Eucharistiæ Sacramentum, vel ad ministrandum in ordine ad illud. Navarrus *Manuale cap. 22. n. 17.*

Materia est illud instrumentum, per cuius traditionem confertur ordo: sicut Presbyteratus per calicis cum vino, & patenæ cum pane porrectionem: Diaconatus per libri Evangeliorum dationem: Subdiaconatus per calicis vacui cum patenâ vacuâ superpositâ traditionem: & sic de alijs, per rerum ad ministeria sua pertinentium traditionem.

Forma verò sunt verba, quibus in traditione materiæ utitur Ordinator. Frane. de Victoria *De Sacramento Ordinis nu. 229.* ut sacerdotij v. g. *Accipite potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro vivis & mortuis. In nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti, Amen:* & sic de aliorum Ordinum formis, prout in Pontificali Romano latius continetur. Debet autem contractus materiæ simul moraliter fieri, quando verba formæ proferuntur.

Effectus est gratia, ejusque augmentum, ut quis efficiatur minister Ordinis suscepti, & characteri.

character, qui imprimuntur in anima ordinati. Conc. Trid. Sess. 23. can. 4. De Sacramento Ordinis. 3. Est autem character, ut ex Bonaventura & Angelo tradit Piafec. 1. p. cap. 1. art. 9. n. 1. spiritualis qualitas animæ, signans gratiam gratum facientem, & ad gratiam disponentem & assimilantem: De necessitate supponit characterem baptismi, non item confirmationis: ideoque si quis non baptizatus ordinaretur, ordo non teneret.

4. Minister ordinarius est Episcopus, Victoria loc. cit. Conc. Trid. Sess. 23. c. 4. & 7. Possunt tamen alij minores Ordines conferre, ex concessione vel privilegio, ut postea dicemus.

§ II.

Quo sunt ordines,

1. Sunt septem numero.
2. Alij Majores & sacri, alij Minores.
3. 4. Ordines novem, secundum Canonistas; & e-
jus ratio.

1. Ordines posteriori modo sumpti septem à Theologis numerantur, Ostiarius, Lectoratus, Exorcismus seu Exorcistatus, Acolytatus, Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus seu Sacerdotium: qui numerus probatur ex can. Cleros Distinct. 21. C. 6. Trid. 23. can. 2.

2. Tamen si autem omnes hi ordines, quatenus in se sunt Sacramenta, Sacri dici possunt: ita tamen inter se distinguuntur in c. 1. 2. & c. Distinct. 15. b. tit. quod quatuor primi dicantur Minores Ordines, tres verò alij dicantur Superiores, Majores ac Sacri Ordines, ea propria ac peculiari ratione, quod versentur proximè circa materiam consecratam, seu res sacras contingant: nempe Sacerdotium & Diaconatus circa corpus & sanguinem Christi consecratum; Subdiaconatus circa vasa consecrata. Et hinc sumitur ratio, cur tres majores Ordines suscipientes ex lege Ecclesiastica ad perpetuam castitatem obligentur, ut scilicet mundi sint, qui sancta & sacra contrectant; eoque olim Subdiaconatus non fuerit dictus Ordo sacer, ut patet ex c. Amulius 9. inf. De astate & qualis. & c. Miramur 7. inf. De servis non ordinandis; quia olim non fuit concessum Subdiacono tangere vasa sacra, ut patet ex can. Nullus Dist. 24. & alijs. Quatuor verò minores Ordines

non dicuntur sacri, quia non contrectant proximè materiam consecratam seu res sacras.

3. prædictis septem Ordinibus Canonistæ addunt duos alios, nempe Clericalem Ordinem seu primam tonsuram: quam esse Ordinem, & ordine primari, probant c. Cum coniugat: 1. inf. De astate & qualis & c. ibi D. D. & can. Servatim 14. distinct. 32. Deinde postremum Episcopatum, ex d. can. clerici can. 11. d. distinct. 32. & similibus Conc. Trid. Sess. 23. can. 6. & 7. Atque ita novem Ordines constituunt quorum Minores sunt quinque primi, quatuor vero reliqui Majores. Ratio diversitatis ex diversa consideratione peti debet: cum enim Theologi considerent Ordines, eorumque distinctionem desumant ex habitudine ad sacrificium divinum seu Eucharistiæ consecrationem & consecrationem, in qua consistit consummatio omnis divini cultus: merito Episcopatum non faciunt distinctum Ordinem à Sacerdotio, quando quidem simplex sacerdos parem prorsus cum Episcopo in ordine ad illam consecrationem & consecrationem habeat potestatem, ut satis indicatur in can. Legimus 24. Dist. 93. Similiter primam tonsuram non ponunt tamquam Ordinem, quia non habet ullum certum officium annexum, nec per eam datur ministerij alicujus Ecclesiastici potestas, sed est solum præparatio aliqua ad Ordines & statum Ecclesiasticum; & inde dici solet janua ad omnes Ordines.

4. Canonistæ vero considerant ordines in primis, ut constituunt Hierarchiam in Ecclesia militante, ac proinde Clericatum & Episcopatum merito à cæteris distinguunt, & tamquam diversos Ordines ponunt: ut, sicut in Ecclesia triumphante sunt novem Ordines, ita etiam sint in militante quæ triumphantem imitatur, tamquam ad illius exemplar ordinata. Deinde considerant ordinem, ut significat seu ut per eum confertur potestas, non solum ordinata ad sacrificium divinum, verum etiam ad conferenda quædam Sacramenta, Ordinis scilicet & confirmationis, atque ad alias quasdam sacras actiones exercendas, veluti ad consecrandum alium in Episcopum, ad consecrandas Ecclesias Moniales benedicendas & similes: qualem potestatem eum accipiat Episcopus in sua consecratione, novem

tiam simplex sacerdos in sua ordinatione, merito Episcopatum tanquam diversum Ordinem à sacerdotio constituunt, licet Sacerdotium in sua ratione seu essentia includat: scilicet ac Diaconatus respectu Subdiaconatus, aut Sacerdotium respectu Diaconatus aut Subdiaconatus, quem in sua ratione non includit, ut patet ex *unico inf. De Clerico per saltum promot.* Ratio diversitatis est, quia hæc Subdiaconatus inquam, Diaconatus & Presbyteratus, significant potestates distinctas & quarum una de sui natura non requirit aliam in eodem subiecto Et licet olim Episcopus & Presbyteratus, ob paucitatem Christi fidelium & Ecclesie Præfectorum, concurrerent in eandem personam: post modum tamen, crescentie fidelium ac Presbyterorum numero, ad lites & schismata tollenda, Ecclesia alios creavit Presbyteros alios Episcopos; ut sicut Episcopi & Presbyteri potestates erant distinctæ, ita etiam in aliis diversæ personæ constituerentur: idque solum vult *can. Olim Distincti* 95.

§. III.

A quo conferantur Ordines.

1. 2. Conferuntur à proprio Episcopo
3. Pœna ordinantis aliena diœcesis subditum.
4. Quis dicatur proprius Episcopus
5. Summus Pontifex ubique & quemlibet ordinare potest.

6. Abbatibus jus est conferendi minores Ordines.

Ius & potestatem ordinandi Clericos esse penes Episcopos, tamquam ordinarios ministros Sacramenti ordinis, ex vi & potestate sui officii, jam antè diximus, & constat ex variis Canonibus, ut *can. 1. §. ad Episcopum distincti* 25. & alii, ac novissimè ex Conc. Trid. *Sess. 23 cap. 4 & 8. De reformat. & can. 7. De Sacram. Ordin.* modò tamen non sint excommunicati, majori excommunicatione, vel suspensi interdicti depositi, congruati, simoniaci, schismatici, vel hæretici: nam à talibus ordinati, quamvis characterem ordinis, quem ipsi non amiserunt, recipiant, dummodo servetur forma Ecclesie, non tamen accipiunt Ordinis executionem, quam illi amiserunt, & quam proinde dare non possunt, *arg. s. Quod sedem 10. inf. De offi. ordinarij, ubi Glos. in V. gratia, alia jura allegat.* Hoc tamen intelli-

gendum, mo lo sint denunciati esse tales Navar. in *Manuali cap. 27. nu. 24. quem plenus videre licet.*

2. Cavere autem debet Episcopus, ne alienæ diœcesis subditum, etiam familiare suum absque ipsius superioris licentia, ad ordinem Ecclesiasticum, etiam primæ tonsuræ, admittat, nisi triennio simul cum ipso præsens commoratus fuerit, & statim cum ordinibus beneficium illi conferat. Conc. Trid. *Sess. 23. can. 9. De reformat. & sess. 14. c. 2. De reformat.*

3. Alioquin aliter ordinans per annum à collocatione Ordinum & ordinatus ab Ordinum susceptorum executione, ipso jure suspenditur, quam diu Ordinario videbitur Conc. Trid. *d. Sess. 23. c. 8. De reformat. c. 2. §. 4. b. s. in 6.* licet antea talis Episcopus deponi deberet, *can. Nullum: x. q. 2.* Hinc tonsuratus ab alieno Episcopo non est habilis ad beneficia, ac si non haberet tonsuram. *c. fin. De Clerico excommunicato ministrante:* quia paria sunt, non habere tonsuram, & habere inutilem, Rebuff. *De formula dimissoriarum* 22.

4. Proprius autem Episcopus seu Prælatus hic, seu quoad effectum susceptionis Ordinum, censetur Episcopus, ex cujus diœcesi oriundus est ordinandus, vel in cujus diœcesi beneficium Ecclesiasticum obtinet, vel licet alibi natus, domicilium habet, *c. Cum nullus eod. in 6. Concil. Trident. Sess. 2. cap. 2.* Requiritur etiam beneficium sufficiens ad victum honestum, Episcopi vero nomina hic comprehenduntur Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi, Metropolitanæ, & simplices Episcopi. Sub oriundis in diœcesi comprehenduntur etiam à ibi nati, sed in diœcesi baptizati: *Pias p. 1. tit. 1. art. 2. §. 1.* Hinc Præfetti locorum seu Prioratuum, non exemptorum, eorumque socij possunt ordinari ab Episcopis, in quorum diœcesi sunt quamdiu ibi morantur, licet aliunde sint oriundi, *d. c. Cum nullus eod. in 6.* Græci verò à Latinis, vel contra, ubi eorum ritus differunt, ordinari non possunt, ne rituum fiant commixtiones, *c. Cum secundum 9 hoc tit.* Quòd si Græcus, Latino Episcopo subiectus à Græco, sine licentia Latini, ordinetur, interdicatur ei executio: sin de Latini licentia, toleratur, nec debet ab executione Ordinum taliter susceptorum impediri, *c. Quod translationem 11. h. 1. Epif.*

Episcopus quoque Italiae Ultramontanum sub condigna poena non debet ordinare; nisi de speciali Papae licentia, vel per patentes literas Episcopi illius, continentis iustam causam, cur nolit aut non possit illum ordinare, eidem permittatur, c. 1. & ibi Gloss. in V. Italia De officio Ordinarii in 6.

5. Summus quoque Pontifex ob summam in universam Ecclesiam, quam habet potestatem est cuiuslibet Christiani superior & Generalis Episcopus totius mundi: potestque cuiuslibet Ecclesiae Clericos ordinare, c. pen. & ult. ix. q. 3. etiam solo verbo Clericum creare, quia ipse introduxit formam primae tonsurae, quam tollere potest. Dico, Clericum; quia licet Rebuff. in Praxi tit. De Clerico, & à quibus & quomodo creentur n. 9 securus Felin & Angel quos citat, existimet etiam solo verbo, ob similem rationem, posse creare Presbyterum, tamen re penitius examinata, id esse contra communem omnium Theologorum sententiam, & formam Presbyteratus iuris esse divini censeo. Ab eo verò significatus ordine aliquo non potest ab alio a sublimiores promoveri, licentiã ipsius non impetrata, c. Dum in distribuendis 12. b. e. non ideo tamen subtrahitur ab Ordinarii potestate, c. per tuas extr. De majoritate.

6. Sed & Abbatibus, non quidem ex vi sui officii, sed iure singulari à sacris Canonibus conceditur potestas conferendi primam tonsuram, Lectoratum Psalmistarum, id est officium cantandi, & Ostiariatum, can. Quoniam Distin. 69. c. Cum coningat inf. De atate & qualitatibus. & c. & alius, sed sui duntaxat Monasterii Monachis, & quidem post professionem, ne exeat poslea, sique fraus, quae praecavenda est, committatur Rebuffus d. loc. n. 17. etiam sine examine Episcopi, Navar. Cons. 14. De privilegiis modo tamen ipsi Presbyteri sint, ac manus impositionem ab Episcopo receperint, d. e. Cum coningat, c. Abbatibus De privilegiis in 6. Alios Ordines minores, nempe Acolytatus & Exorcistatus, conferre non possunt, nisi ex speciali privilegio id eis concessum sit, pro ut hodie concessum videtur, secundum Zerolam, 1. parte Praxis Episcopalis in v. Abbas: & ita declarasse sacram Congregat. refert Piaf. 1. p. c. 1. art. 1. n. 7. Quod intelligendum de verbis Abbatibus, ut sunt Benedictini, & alii, non verò de commendatariis, Zerola d. loco.

§ VI.

De litteris dimissorijs, seu reverendis, ut quidem vocant.

1. Quanam dicantur litterae dimissoriae.
2. Sunt vel speciales vel generales.
3. Quis dare eas possit.
4. Non expirant morte dantis.
5. Quando sine iis ab alieno Episcopo Ordines conferri possint.

DE litteris dimissorijs aliquid subjiendum est ideo, quia Episcopus alienae diocesis subditum ordinare non potest, absque superioris eius licentia.

1. Sunt autem litterae dimissoriae, quibus sit alicui potestas suscipiendi Ordinis ab alio, quam à proprio Episcopo.

2. Et haec subinde sunt speciales, veluti quòd quis ordinari possit à tali vel tali Episcopo: & tum nequit ab alio ordinari quam ab expresso, quia unius expressio est alterius exclusio, c. Nonne 5. Inf. De praesumpt. Et ideo sit nominatus in litteris dimissorijs Episcopus, impeditur nequeat conferre Ordines, curetque in sua diocesi per alium Episcopum eos conferri, talis non poterit ordinare nisi personas subiectas Episcopo, de cuius licentia & in cuius Diocesi ordinabit. Ita intellige c. 5. Sess. 6. Conc. Trid. ne repugnet c. 11. Sess. 7. Zerola p. 1. V. Dimissoria ad 5. vers. Secundum. Aliquando verò sunt generales, veluti quòd à quolibet Episcopo ordinari quis possit.

Haec litterae continere debent Ordines, qui illarum vigore conferendi sunt: alias per facultatem recipiendi Ordines minores vel Ordines tantum, majores non comprehenduntur, arg. c. 1. h. t.

3. Dare eas potest imprimis summus Pontifex, & quidem omnibus Christianis, c. 1. eod. in 6. ibi, nisi à nobis & c. quia est generalis Episcopus totius mundi, can. cum sita per mundum ix. q. 3. & alius. Secundo, proprius Episcopus suis subditis, siue sit Episcopus originis, siue domicilium, siue ratione beneficii, c. Cum nullus eod. in 6. modo tamen sufficientem habere possit informationem de probitate morum, sufficientia & natalibus ordinandi. Episcopi vero superior seu Archiepiscopus iure metropolitano subditis Episcopi dimissorias dare non potest

potest, juxta communem sententiam scribentium ad *d. c. Nullus* Similiter nec Prælati Episcopis inferiores, sive sint religiosi, sive sæculares, eas subditis suis dare possunt, circa Sedis Apostolicæ speciale indultum, *c. 3. eod. in d. nisi id faciant ex legitima consuetudine. Rebuffus in Præxi benef. tit. De litteris dimissorias n. 6.* vel nisi speciali mandato Episcopus hanc potestatem dedit suo Vicario, etiam Generali, Piafec. *1. c. 1. art. 2. n. 9. ubi alios citat*; vel Episcopus ipse longe absit: nam hoc casu dare eas potest ipse in spiritualibus vicarius Generalis, sicut & Sede vacante, mortuo scilicet Prælato, vel ab hostibus capto. Capitulum, *d. c. Cum nullus eod. in 6.* à quo tamen non nihil per Conc. Trid. recessum est, partim *Sess. 7. cap. 10. De reformat* partim *Sess. 2. 3. cap. 10.* prout ibidem videre licet. Sed & ab eodem Concilio, *d. Sess. 7. c. 11.* statuitur, ne facultates de promovendo à quocunque suffragentur, nisi habentibus legitimam causam, cur à propriis Episcopis ordinari non possint, in litteris exprimentam (qualis est ægritudo, Conc. Trid. *d. Sess. 2. 3. cap. 3.* quo nomine venit omne justum & legitimum impedimentum, Zerola *d. V. Dimissoria ad 5. versic. tertium*) quodque tunc non ordinentur, nisi ab Episcopo, in sua diœcesi, residente, aut pro eo Pontificalia exercente, & diligenti prævio examine. Nam sicut non potest ordinare, alienæ diœcesis subditum, ita nec in alienâ diœcesi Pontificalia exercere, etiam prætextu cujusvis privilegii, *can. 1. 3. 6. c. 7. 12. q. 2.* Conc. Trid. *Sess. 6. cap. 5. de reform.* nisi de Ordinarii loci expressâ licentia, & in personas eidem Ordinario subjectas tantum. Alioquin, si secus factum fuerit, Episcopus ab exercitio Pontificalium; & sic ordinati, ab executione Ordinum sunt ipso jure suspensi, Conc. Trid. *d. cap. 5.*

Litteræ vero dimissoriæ, sive ab Episcopo, sive ab alio semel legitimæ concessæ, non expirant morte, civili & naturali, vel finita potestate concedentis, nisi per successorem revocentur. Navar. *in c. Placuit De penis. Dist. 6. n. 34.* & 163 Cardinalis in *Clement. su. q. 5. de electione.* Sic nec concessæ à Capitulo expirant finitâ Sedis vacatione Rebuffus *De forma dimissoria n. 43.* Piafec. *p. cap. 1. art. 2. n. 10.*

Certis tamen casibus ordinari quis potest

ab alieno Episcopo sine his dimissoriis. Primum si proprius Episcopus Clerici fuerit suspensus ab Ordinum collatione, eo quod alienos sine licentia ordinaverit, & suspensio ejus sit manifesta, *c. 2. eod. in 6.* Secundo, quando quis triennio præfens cohabitavit Episcopo alieno, modo antea dicto. Differunt autem Dimissoriæ à Comendatitiis, quod hæc ad effectum susceptionis Ordinum tantum dentur, illæ verò à jurisdictione etiam dimittant. Piafec. *d. cap. 1. art. 2. sub n. 7.*

§. V

Quibus temporibus Ordines conferendi sint.

1. *Minores Ordines confert Episc. quando & ubi ei libet.*
2. *Majores non nisi in publica ordinatione, & temporibus certis*
3. *Summus Pont. quolibet tempora.*
4. 5. *Pœna ordinatorum & ordinantium extra præscripta tempora.*
6. *Debent gradatim conferrî Ordines,*
7. *Et per certa intervalia,*
8. *De qualitate ordinandorum.*

1. **C**ertis & legitimis temporibus conferri ab Episcopis Ordines debent. Et quidem licet minores conferri possint, quando & ubi Episcopo libuerit, *c. 3. h. i. can. fin. Distinct. 69. & can. quando Dist. 75.* etiam absque Missa, & à non jejuno Episcopo, Piafec. *1. p. cap. 1. art. 8. n. 5. ubi alios citat.* id tamen fieri debet intra diœcesin, Conc. Trid. *Sess. 6. c. 5. De reformat* & præsertim Dominicis, aliisve festis diebus; sicut & Virginum consecratio *c. 1. & 3. h. i.* Excipitur prima tonsura, quæ cum voluntariæ sit jurisdictionis, & in Episcopatu, & extra, conferri potest, secundum Rebuff. *in Præxi tit. De Clericis, & à quibus & Quomodo & c. n. 12.*

2. Majores vero Ordines non nisi in publica ordinatione conferri possunt, *d. can. Quando & quidem in Missa, & Quod sicut sup. De elect.* de necessitate scilicet præcepti; non de necessitate Sacramenti, Piafec. *d. loco & in jejuniis quatuor temporum, nempe in Sabbatho sancto, & in die antecedente Dominicam Passionem non obstante contraria consuetudine, c. 1. 2. 3. & alii h. i.* Conc. Trid. *Sess. 23. c. 8. De reformat.* Exceptis duobus casibus: Primum, si tanta sit ordinandorum multitudo, ut nequeant omnes

mes in Sabbatho ordinari: tunc enim in diem Dominicam sequentē collatio differt potest. Inuoc. in c. *Litteras h. t.* Secundō, sitam ab ordinandis quam ab ordinantibus seruetur jejunium usque in sequentem diem Dominicam, *san. Quod à Patribus Distinct.* 57. Conseruatur autem potius in Sabbatho, quam aliis diebus, quia dies Sabbathi consecrata est Spiritui sancto ejus dona in Ordinibus recipiuntur.

3. Potest tamen summus Pontifex quolibet tempore ac diebus Dominicis & festiuis eos conferre, haecque facultatem etiam aliis Episcopis in favorem ordinandorum concedere, quia haec prohibitio originem habet à jure positivo, quo solutus est summus Pontifex.

4. Quod si quis extra praedicta tempora ordinatus fuerit, tamen recipiat charactere & Ordinem, quia tempus non est de substantia Ordinis, ut nec jejunium: tamen ex juris positivi dispositione in poenam non seruat tempore suspenditur ab executione Ordinis, quousque poenitentia ab Episcopo (qui scilicet in culpa non fuit) imposita, & impleta fuerit. c. *Cum quidam* 8. c. *Consultationi sua* 16. & *utrobique Gloss. h. t.*

5. Quantum verò ad ordinantem extra praescripta tempora attinet, is privat potestate conferendi Ordines, quos illicite conculit, d. c. *Cum quidam* c. *Sane* 2. c. *Litteras* 13. h. t.

6. Sed & gradatim conferri Ordines debent, incipiendo à prima tonsura per ordinem. *san. Si officia Distinct.* 59. Nam casum appetit qui ad summi loci fastigia, postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum, nec ædificari parietes prius tignorū pondus accipiunt, quam à novitatis suæ humore siccantur, ne si ante pondera quam solidentur, accipiant, cunctam simul fabricam ad terram deponant, s. *ult. Distinct.* 48. Non tamen una eademque die vel duabus continuato jejunio ad duos sacros Ordines admitti quis debet, d. c. *Litteras* c. *Dilectus eod.* etiam si sit regularis conc. *Trid. sess. 23. c. 13. de reformat.* Idque sub poena suspensionis ab executione ordinis, illegitimè suscepti; adeo ut si eadem die tres susceperit, suspendatur à duobus ultimis; non à primo, qui legitime susceptus est, ut manifestè colligitur ex d. c. *Litteras*.

7. Præterea ex Conc. *Trid. d. c. 13.* requiritur ut promotus ad Subdiaconatum, nisi per annum in eo versatus fuerit, ad altiore ascendere non permittatur, nisi aliud Episcopo videatur. Similiter c. 14. vetatur promotus ad Diaconatum, antequam per annum integrum in eo ministraverit, ad Sacerdotium ascendere, nisi ob Ecclesie utilitatem ac necessitatem aliud Episcopo videatur: ubi indicatur, majorem requiri causam dispensandi hoc casu, quam in priori, in quo utilitas sufficit. Possit tamen Episcopum dispensare super hujusmodi interstitiis, patet ex eodem Concilio, cum ad eum quoque, quo ad Regulares promovendos, non ad eorum Superiores, itidem Regulares, super hujusmodi interstitiis dispensare pertineat, prout declaratum fuisse per sacram Congregat. ex Quaranta refert *Piafec d. cap. 1. art. 8. n. 5. requiritur item.* Vbi subjungit, eadem interstitia posse remittere Capitulum, Sede vacante, seu ejus vicarium, in casibus quibus potest dare licentiam ordinandi, ex *declarat. ejusdem Congregat. & nullam poenam incurtere ordinatum vel ordinatum, non expectatis interstitiis, licet peccet, ex Navar. Concil. 4. c. 6. De temporibus Ordinationum.*

Dixi ante, & ad duos sacros Ordines; quia quamvis olim in minoribus quoque suscipiendis certa interstitia temporis præscripta fuerint, ut patet ex *can. in singulis Distinct.* 77. tamen licet nunc illos omnes etiam eadem die suscipere & conferre, maxime ubi est consuetudo, c. 2. *inf. De eo, qui furtivus Ord. suscepit.* Episcopus vero conferens eidem una die plures Ordines sacros, etiam si de mandato Metropolitani hoc faciat, ab ordinandi potestate suspenditur, d. c. *Dilectus hoc t.*

Quantum ad qualitatem attinet ordinandorum, vel etiam ordinatorum (de qua hic quoque agitur, ut patet ex d. c. *Cum quidam*, & c. *Quod translationem eod.*) ea nihil aliud est, quam accidens aliquod, afficiens personam ordinandi vel ordinati, siue bene, seu sit bona, qualitas, ut morum probitas, prudentia, scientia & c. siue malè, seu sit mala qualitas; ut pravitas morum, illiteratura, excommunicatio, suspensio, infamia & c. Sed quia de illa non minus commode agitur in *Tit. De astate & qualitat. & ordine præficiendorum*, ideo quæ hic dicenda forent, ad sum *Tit.* rejicimus.

TITULUS XII.

De Scrutinio in Ordine facien-
do.

1. 2. *Quid sit Scrutinium, & quotuplex*
 3. *Quid in hac re servetur circa minores aut ma-
 jores Ordines.*
 4. 5. 6. *Primum & secundum scrutinium:*
 7. *Qui à scrutinio excipiantur.*

Cum nullus debeat ordinari Clericus, nisi qui probatus fuerit vel examine Episcopo-
rum, vel populari testimonio, ut habetur in
can. Nullus Distinct. 24. ideo adveniente tem-
pore, ordinationi præfixo, examinari debent
ordinandi *d. can. Nullus & can. Quando d. Dist.*
34.

1. Scrutinium nihil est aliud, quam examen
per eum factum, ad quem spectat. Dicitur à
scrutando: nam is, qui examinatur ordinandos,
scrutatur sive interrogat, *e. unico h. 1.*

2. Ut verò alias Scrutinii divisiones (de qui-
bus Hostiensis in *summa h. 1. §. quot modis*) o-
mittam, quod ante ordinationem, & quidem
diligenter faciendum est, *Nihil est 44. §. Episcopi*
sup. De elect. alterum, quod fit in ipsa ordina-
tione.

3. Ad minores itaque promovendi Ordines
ex decreto Conc. Trid. Sess. 23. c. 5. *De refor-
mat.* tenentur habere & exhibere testimonium
à Parocho suo & magistro scholæ, in qua edu-
cantur & erudiuntur: ad singulos vero Ma-
jores assumendi, per mensem ante ordina-
tionem adire Episcopum debent qui ad dete-
genda, si quæ forte subsint, impedimenta oc-
cultæ & incognitæ Parocho aut aliter, cui ma-
gis expedire videbitur, committet, ut nomini-
bus ac desiderio eorum, qui volunt promo-
verè, publice in Ecclesia propositis, de ipsorum
ordinandorum natalibus, ætate, moribus
& vitæ fide dignis diligenter inquirat &
litteras testimoniales, ipsam inquisitionem
continentes, ad Episcopum quamprimum
transmittat.

4. Deinde feriâ quartâ ante ordinationem
vel quando Episcopo videbitur, una cum Ar-
chepresbyteris ad civitatem evocari debent,
ipseque Episcopus, adscitis sibi sacerdotibus,
& aliis jure prudentibus, petitis divinæ legis:
atque in Ecclesiasticis sanctionibus exercita-
tis, ordinandorum genum, personam, ætatem,
mores, doctrinam fidem diligenter exami-
nare atque investigare, *d. can. Quando, cum duo-
bus seqq. Distinct. 25. c. 4. penult. & ult. inf. De*
atato & qualitat. & ord. præficien. Conc. Trid. Sess.
23. cap. 7. De reformat. & hoc vocatur primum
scrutinium.

5. Sabbatho verò sequenti, qui probati &
idonei reperti fuerint, Episcopo ordinandi præ-
sentari debent per Archidiaconum, qui adhsit
Episcopo, & ad quem de jure communi spectat
examen & præsentatio ordinandorum ad
sacros Ordines, *e. ad hæc 7. c. Vi nostrum 9. inf.*
De officio Archidiaconi: ac proinde examinatores
quos sibi adsciscere debet Episcopus decreto
Conc. Trid. d. c. 7. & quos singulis annis
in Synodo diocesana pro examine ad parochia-
les Ecclesias eligi jubet idem Conc. S. S. 24. cap.
18 accipiendi sunt cum Archidiacono,
non autem cum illius exclusione.

6. præsentando verò ordinandos dicit Ar-
chidiaconus. *Postulat sancta mater Ecclesia hos*
Disconos vel subdiaconos fieri: & interrogatus,
an eos dignos cognoverit, respondet, se nosse
& testificari, in quantum humana fragilitas
nosse sinit *capite unico h. tit. & hoc vocatur se-
cundum scrutinium.* Eâ autem responsione non
peccat Archidiaconus, quamvis ordinandus,
revera sit indignus, modo non sciat esse indig-
num, nec per eum stet, quò minus sciat esse ta-
lem: quia non simpliciter asserit, illum esse dig-
num, sed quantum humana fragilitas nosse si-
nit: præsertim cum illum, quem indignum
esse non novit, dignum debeat aestimare. Si-
mili responsione utuntur Suffraganei, præsen-
tantes Archiepiscopo electum in Episcopum,
ut eum consecret, interrogati, num sciant illum
esse dignum: hæcque interrogatio & responsio
vocatur etiam scrutinium. Imò de eo potif-
simum hoc Tit. agitur, ut patet ex *dist. cap. u-
nic.*

7. Quod si examinatio prædicta ordinatio-
nem non præcedat, vel si inscio Episcopo suo
quis.

quis ordinetur, censetur furtivè ordinem suscipere: & qui ordinatus fuerit non examinatus jubetur deponi, *can. ult. dist. 24.*

7. Attamen ab examine illo seu scrutinio excipit Trid. præsentatos, electos seu nominatos ab Universitatibus sive collegijs Generalium Studiorum, *Sess. 23. c. 13 de refor.* Quod tamen vedetur revocare, *Sess. 24. c. 18 De refor.*

TITULUS XIII.

De ordinatis ab Episcopo, qui Episcopatu renuntiavit, & ab excommunicato.

1. *Episcopus renuntians loco rectè confert ordines.*
2. *Renuntians loco & dignitati vò nisi minores conferre valet.*
3. *Pœna ordinati ab hujusmodi Episcopo.*

Diximus ante, quemlibet ordinandum esse à suo Episcopo vel ab alio, de ejus mandato aut licentia. Quia verò Episcopus, qui renuntiavit Episcopatu, desinit esse proprius Episcopus, excommunicatus autem, excommunicatione durante, suspensus est ab executione ordinis Episcopalis: ideo ne quis facilè decipiat in Ordinum susceptione, merito inquirendum nunc est, quid juris sit de eo, qui ab altero eorum ordinatus est.

1. Quod ad primum attinet, dicendum est, Episcopum, si renuntiaverit loco dumtaxat, rectè confert Ordines, ab aliquo Episcopo rogatum, sive minores, sive majores, quia manet Episcopus & quoad habitum & quoad exercitium. 2. Si vero renuntiavit loco & dignitati, quia remanet tunc solum Episcopus habitu, & privatur exercitio, ut colligitur ex *c. 1. Panor. ibidem h. tit.* Minores quidem conferre potest, quia etiam non Episcopus illos conferre valet, veluti Abbas: & ideo taliter promotus ad majores Ordines ascendere non prohibetur, modo idoneus sit. At verò sacros Ordines

seu Majores Episcopus talis conferre nequit: * 3. adeo si quis ab eo sacrum Ordinem suscipiat sciens, characterem quidem accipiat, nò tamen in eo ordine ministrare possit, quia indignum se fecit Dixi, sciens, quia si ignoranter cum eodem, ut ministrare valeat, Episcopus rectè dispensat: sicut & cum eo qui ignorans ab Episcopo excommunicato Ordines accepit *c. 1. & 2. h. t. nisi ipsemet ordinaverit: nam eo casu, ne videatur dispensare super proprio defectu, tumus pontifex ad eundem est*

TITULUS XIV.

De ætate, & qualitate, & ordine præficiendorum.

§. I.

De ætate præficiendorum.

1. *Ætas requisita ad obtinendum beneficium.*
2. 3. *Episcopatum & alias dignitates.*
4. *Ad parochiale beneficium.*
5. *Ad Canonicatus.*
6. *Abbatissa non nisi quadragenaria eligenda:*

Inter ordinandos sive ordinatos, de quibus egimus quidam præficiendi sunt dignitatibus, veluti Episcopatibus, de quibus potissimum hoc Tit. tractat Pontifex vel certis Ecclesiis seu beneficiis, ex quibus adscripti militiæ clericali stipendia, quibus sustententur, percipere valeant cum non reneantur propriis stipendiis militare *cap. Exstirpanda § 1 de præbendis, can. Militare xxxii. q. 1.* In præficiendis verò spectanda & requisita est certa ætas, qualitas & ordo; de quibus nunc agendum est.

1. Et quidem quantum ad ætatem præficiendorum attinet, multa hic innovavit Conc. Trid. ex jure antiquo: nam eo jure ad obtinendum beneficium sufficiebat ætas septennii *cap. Nullus sup. de temporibus. ordin.* hodie requiritur ætas xv. annorum, Trid. *Sess. 2 cap. 6. de reformat.* falem inceptorum, Riccius in *Praxi decis. 392.* Alias minori facta collatio est nulla: nec potest Episcopus in hac ætate dispensare, *c. Non est compos sup. de temporib. ordinat.*

H 2

Ad

2. Ad Episcopatum idem Concil. requirit ætatem xxx annorum completorum, *Sess. 7. cap. 2. Sess. 2. cap. 2. Sess. 24. cap. 2. de reformat.* Et ideo ad Cardinalium Episcopalem eadem ætas requiritur; alioquin ad Diaconalem sufficere vicissimum tertium annum in ætate; ad Presbyteralem xxv quidam existimant, ut refert Azorius, *1. Instit. Moral. lib. 6. cap. 5. q. 10.*

3. Ad dignitatem, inferiorem Episcopatu, habentem curam animarum requirit Concil. sicut & cap. *Cum in cunctis 7. §. inferiore sup. De el. & ætatem xxv. annorum, saltem inchoatorum sess. 24. cap. 12.* Ad alias vero dignitates, personatus & officia, quibus cura animarum non incumbit, ibidem requirit ætatem xxii. annorum completorum: cum tamen iure Decretalium ad personatum sufficeret ætas xiv annorum, *c. Indecorum 3. h. 1.*

4. Ad parochiale Beneficium, vel aliud curam animarum habens, licet non sit dignitas, vel in commendam detur, requiritur aetatis vigesimus quintus inchoatus; adeo quod collatio ei facta, qui non attingit illum annum, sit nulla *c. Licet canon. 14. c. Nemo deinceps 15. De elect. in 6.* Eademque ætas requiritur in Vicariis perpetuis Ecclesiarum Parochialium, *Clement. unica De officio Vicarij.* Et licet Præf. *Præf. Episcop. p. 2. c. 5. art. 3. n. 17.* existimet, ad parochiale beneficium sufficere ætatem, quæ possit quis infra annum promoveri ad Presbyteratum, per *d. e. Licet*, & Conc. *Trid. cap. 12. Sess. 24.* tamen *d. c. Licet* & Conc. expresse contrarium disponit ut ex textu videre licet, cum tam *d. c. Licet*, quam Conc. requiratur, ut saltem attingerit xxv annum.

5. Ad Canonicatus & præbendas vel portiones Ecclesiarum Cathedralium requiritur ætas, quam Canonicatus seu præbenda vel portio ipsa requirit, ratione ordinis, quem annexum habet, juxta distinctionem. *Trid. Sess. 24. c. 12.* In collegiata verò & cæteris inferioribus requiruntur quatuordecim anni inchoati *Trident. Sess. 23. c. 8. De reformat.* scilicet juxta juris communis dispositionem, in *c. Super innovatæ 35. junctæ Glof. V. pueri inf. De præbend.* nisi ex fundatione aliter cautum sit, cui Concilium non derogavit, *juxta declarationem Card. ibid.*

6. Denique Abbatissa, Priorissa, & quocumque alio nomine Præfecta vel Præposita, quæ

Caput sit ipsius Conventus, eligi debet non minor annis xl. & quæ octo annis post emissam professionem laudabiliter vixerit, Conc. *Trid. Sess. 25. c. 7. Regular. Zerola V. Abbatissa §. 1.*

§. II.

De qualitate præficiendorum.

1. Qualitates eadem in præficiendis requisitæ, quæ in ordinandis.
2. Qualitates in Curato requisitæ.
3. 4. 5. In Archidiacono, Pænitentiario, Scholastico, &c.
6. Prærogativa graduatorum.

Quantum verò ad qualitates attinet præficiendorum, tales, inquit Pontifex, in *can. 4. Dist. 23.* ad ministerium eligendi sunt Clerici, qui dignè possint Dominica Sacramenta tractare. Melius est enim Domini sacerdotium paucos habere ministros, qui possint dignè opus Dei exercere, quam multos inutiles, qui onus grave ordinatori adducant.

1. Igitur eadem qualitates in præficiendis requiruntur, quæ in ordinandis: ac proinde spectanda est primò regula Apostoli, *ad Timot. 3. c. ad Tit. 1.* quæ his versibus continetur:

Primum præcipitur, quod sit sine crimine Præsul, Monogamus, sobrius, prudens, ornatus, & hospes: Castus docens, non percussor, non litigiosus, Non cupidus, bene dispositus, non Neophylus, Talis Apostolicæ quædam præf. regula jussit.

Nam licet Apostolus hanc regulam de Episcopo tradiderit, tamen Augustin, in *can. Apostolus distinct. 81.* & Ambrosius in *can. Cognoscimus distinct. 34.* eam ad alios Clericos ordinandos, & consequenter præficiendos, extendunt. Singulorum autem dictæ regulæ capitulorum explicationem videre licet apud Hostensium in *Summa tit. De temporib. ordinat.* & apud Gratianum, *d. 2. parte distinct. 25. usq; ad Dist. 50.* In summa, promovendi ad unum quodque beneficium, officium, vel dignitatem, tales sint oportet, qui respondere muneri, illudque debite exequi valeant, pro varietate & diversitate beneficiorum, officiorum, vel dignitatum & mu-

& munerum iis incumbendum seu annexorum juxta Innoc. in c. Cum in cunctis sup. De electione.

2. Et ideo beneficia curam animarum habentia, conferri debent personis dignis, & habilibus, & quæ in loco residere, ac per se ipsos eam curam exercere valeant: aliàs collatio est nulla, & conferens penas incurrit. *Gravenimii inf. De præbendis, c. Quia nonnullis inf. De Clericis non resident. c. Licet canon. De elect. in 6. Concil. Trid. sess. 7. c. 3. De reformat. Tenetur que Curatus scire Canones præsertim penitentiales, & quæ in administratione Sacramentorum requiruntur.*

3. Archidiaconus in Ecclesia Cathedrali doctrinâ ad munus suum necessariâ & vitæ integritate commendabilis esse debet, Doctor aut Licentiatus in sacra Theologia vel Jure Canonico, ex decreto Conc. Trid. sess. 24. c. 12. Non comprehendit tamen eo decreto, quo ad qualitatem Doctoratus & Licentiæ, Archidiaconum, qui curâ animarum & omni prorsus jurisdictione caret, tradit Piasec. 2. p. 6. 5. art. 3. n. 13. ex *Declarat. Cardinal.*

4. Penitentarius in Ecclesia Cathedrali auctoritatem similiter Doctor aut Licentiatus in alterutra illarum facultatum, seu alias qui aprior pro loci qualitate repetitur, Conc. Trid. d. Sess. 24. cap. 8. vicarius etiam sede vacante eligendus similiter debet esse Doctor vel Licentiatus, saltem in jure Canonico, vel alias, quantum fieri poterit, idoneus, Trid. d. Sess. 24. cap. 16.

5. Scholasticus Doctor aut Licentiatus in sacra pagina aut Jure Canonico, aut alias idoneus, qui per se id munus explere possit, Trid. Sess. 23. cap. 8. De cetero. De qualitatibus in Episcopum eligendi dixi supra. *Titulo De electione.*

6. Insuper sancta Synodus Trid. d. Sess. 24. c. 12. hortatur, ut in provinciis, ubi id commodè fieri potest dignitates omnes, aut saltem dimidia pars Canonatuum in Cathedralibus Ecclesiis, & Collegiatis insignibus, conferantur dumtaxat Magistris vel Doctoribus, vel etiam Licentiatis in sacra Theologia aut Jure Canonico; & ut Canonatuum Cathedralis Ecclesiæ dimidiæ quoque parti ordo sacerdotum annectatur. Hinc in electione novorum Episcopatum per Belgium novem præbendæ,

tunc primò vacaturæ, affectæ fuerunt: tres quidem Theologiæ, & totidem Juris Doctoribus aut Licentiatis, tres verò aliæ Nobilibus diocesanis, sive Theologiæ sive Juris Doctoribus Licentiatis: ad eas promovendi actus tales esse debent tempore promotionis quia Bullæ loquuntur de promotis in aliqua famosa Universitate, quod actum præteritum impotat, *Wamel. Consilio 18. juxta ordinem Decretal. n. 1. & seqq.* In aliis autem beneficiis simplicibus sufficit doctrina mediocris, vel saltem, quod beneficiatus sciat legere, construere, canere, horas Canonicas recitare, *Clement. unius de concess. præbenda, juncta Glossa in V repuramus, Narvat, de horis canonicis cap. 7. nu. 3. Piasec. 2. p. 5. c. n. 20.*

§. III.

De Ordine præficiendorum.

1. Ad simplex beneficium sufficit regulariter prima tonsura.
2. Beneficiis singulis suis Ordo annexus.
3. Adsumendus ad curatum beneficium xxv. annum attigisse debet.
4. In Episcopum vel Abbatem eligendi.
5. Ordo dupliciter annexus dicitur beneficio.

1. **P**ostremo; pars Tit. est de ordine præficiendorum. Ad obtinendum itaque simplex beneficium sufficit prima tonsura. quamvis subinde requiratur, ultra tonsuram, Ordo facit seu major, pro varietate beneficiorum, illud ex consuetudine, statuto, vel fundatione requirentium. 2. Ideoque, cum beneficiorum alia dicantur Sacerdotalia, alia Diaconalia, alia Subdiaconalia, is Ordo requiritur, quem beneficia postulant, vel saltem capacitas ad Ordinem intra annum, à die pacificæ possessionis, vel ex eo tempore, quo per beneficium steterit, quo minus eam, cessante legitimo impedimento, nactus sit: nam intra illud tempus Ordinem requisitum suscipere tenetur. *Licet canon. 6. Commissa De elect. in 6. Conc. Trid. Sess. 22. cap. 4. De reformat. ubi innovavit Clement. Vi ij qui h. 1. & Sess. 24. cap. 12. ubi statuit, ut in omnibus Ecclesiis Cathedralibus Canonatus omnes seu portiones habeant annexum Ordinem Presbyterij, Diaconatus vel Subdiaconatus, quodque Episcopus cum consilio capituli (quod tamen sequi non tenetur*

netat, ut declaratum fuisse à sacra Congregat. refert Zerola, in sua praxip. 2. V. Capitulum, Piafecp 2. c. 3. art. 2. num. 7.) designet & distribuatur, prout vident expedire, quibus Canonicatibus & portionibus quisque Ordo ex sacris annexis in posterum esse debeat, ita tamen, ut saltè dimidia pars Presbyteri sint: nisi fuerit ea loci consuetudo, ut plures vel omnes habeant Presbyteratum annexum, Dixi Canonicatibus; quia iis & non personis, Ordo signari debet, ex dicta Declarat. Card.

3. Ad Parochialem Ecclesiam nemo assumi potest, nisi sit Subdiaconus: potest tamè Episcopus eum constituto in minoribus Ordinibus dispensare, modo aliàs sit idoneus, & talis, ut infra breve tempus possit in Presbyterum ordinari, e. Præterea. 5. h. t. id est modo attigerit xxv. annū. Similiter ad dignitates quascumque, quibus cura animarū (quæ rectè in. c. penult. h. t. dicitur ars artium) subest, nemo promovendus est qui non attigerit xxv. annū, e. Cum in cunctis §. inferiora sup. De elect. Conc. Trid. Sess. 24. c. 12. Et ad locum Cum conc. tum c. Cum in cunctis &c. Licet can. 14. De elect. in 6. plenè & exquiescè in elegantissima sua Analyse V. Cl. Steph. Weymsius Collega meus, primo Canonum Ordinarius deinde Legū Antecessor primarius. Ad alias vero dignitates vel personatus, quibus animarū cura nulla incumbit, non minores xxxi. annis adsumi debent, Conc. Trid. ibid.

4. In Episcopum nemo eligendus, qui non sit Subdiaconus, e. multis 8. h. t. in Abbatem, Præpositum, vel Decanum, qui non sit Sacerdos, vel idoneus, ut brevi fiat, e. 1. h. t. Potest tamen ob necessitatem Ecclesiæ, in minoribus constitutus etiam irregularis, in Abbatem dispensativè eligi, e. Tuam h. t. Archidiaconum oportet esse Diaconum; Archipresbyter sit Presbyter necesse est, d. c. 1. h. t.

5. Observandum autem hic est, pro pleniori dictorum cognitione, dupliciter posse ordinem esse annexum beneficio, vel dignitati: primò respectu aptitudinis, & tunc requiritur, ut ad illud vel illam promovendus tempore suæ promotionis talis sit ætatis, ut infra annum possit illum ordinem suscipere, non autem requiritur, ut actu habeat: veluti in Parocho, Decano, Archidiacono, e. Si pro 8. De præbendis in 6. Secundo respectu actus: & tum necessariò requi-

ritur, ut, qui promovetur ad tale beneficium vel dignitatem tempore promotionis illum ordinem actu habeat: veluti si in fundatione vel statuto habeatur, quod tale beneficium debeat conferri actu Sacerdoti, vel Diacono, vel Subdiacono, vel non debeat conferri nisi Presbytero, Diacono, vel Subdiacono: quia ut dici solet, qualitas adjecta verbo, debet adesse tempore verbi, seu per verbum significato, arg. l. In dilectis §. si extraneus D. Denoxal: action. c. 1. l. §. tutoris D. Quod iussu, D. D. in l. Ex factis, in princ. D. De vulgari. Surd De aliment. tit. 9. q. 13 nu. 5. Sic quilibet acceptans beneficium debet actu esse Clericus, seu habere primam tonsuram; nec in hoc casu cingendus habetur pro cincto, Riccius. in praxi benef. decis. 185

§. IV.

De ætate ad Ordines requisita.

1. Ætas requisita ad Ordines ex jure veteri.
2. Et jure novo.
3. Et jure novissimo seu Conc. Trid.
4. Pœna Episc. ordinantis, & ordinatorum, ante legitimam ætatem.
5. Super ætate solus Pontifex dispensat.

Docuimus, quis Ordo in præficiendis exigatur: non abs te fuerit hic subjungere, quænam ad quemque Ordine ætas requiratur.

1. In primis igitur, qui ad primam tonsuram, & tres sequentes minores Ordines, promoveri cupit, annos infantia, qui sunt septem, l. Si infantis C. De jure deliberandi, expleverit necesse est: nisi ex devotione parentum inter Religionem cap. fin. & ubi Gloss. De temporib. ordinat. in 6. qui ad Acolytatum, & Subdiaconatum, olim annum decimum quartum excessisse debebat. can. In singulis Distinct. 77. & aliquando attingisse vigesimum, can. Quicumque. cum seq. ead. distinct. Ante xxv. ætatis annum Diaconi ordinari non poterant. can. Placuit, & alius ead. Distinct.

2. At verò de jure novo ad Subdiaconatum xviii. ad Diaconatum xx. ad Presbyteratum xxv. requiruntur, can. de his, dist. 28. Clement. fin. h. t.

3. Denique hodie ex Conc. Trid. Sess. 23. c. 12. de Reformat. nullus ad Subdiaconatum ante xxii. ad Diaconatum ante xxiii. ad Presbyteratum

ratum ante xxv. annum promoveri debet; hos tamen annos sufficit esse incæptos. Glossa & DD. in d. c. *Clement. fin.* Minoribus vero Ordinibus nullam certam ætatem præscripsit dictum Concilium, quasi hic attendenda ea sit ætas, quam sacri Canones præscriperunt, juxta declarationem Card. apud Piaf. 1. p. *prax. Episc. c. 1. art. 4. n. 1* majorque litterarum & morum, quam ætatis habenda sit ratio: ut proinde arbitrio Episcopi relictum videatur, qua ætate suscipi possint uti satis insinuat ipsum Conc. Triid. d. loco & ead. Sess. c. 5. & 6. dum eorum non meminit. In Episcopo ordinando ætas xxx. annorum exactorum ut minimum spectatur, ex eodem Conc. Sess. 7. c. 1. *De reformat.* sicut & antea semper spectata fuit c. *Cum in cunctis sup. De elect. juxta Gloss. in Clement. Generalem De ætate & qualis.* & c. Prædicta tamen in singulis Ordinibus non est de necessitate Sacramenti (quia quo ad illud nulla certa ætas requiritur, cum etiam infans, si ordinetur in sacerdotem, recepturus sit characterem; licet possit adultus factus reclamare, nisi ratum habuerit in ætate legitima: sed est de necessitate præcepti Piaf. d. loco in princ.

4. Cæterum Episcopus, ordinans scienter aliquem ante legitimam ætatem; suspendi debet à collatione Ordinum: ordinatus vero ab ipso Ordinis sic suscepti executione suspenditur, usque ad legitimam ætatem, idque in injuriam conferentis, ut in quo peccavit, puniatur, c. *vel non est compos 2. 4. junctio c. Dilatus sup. De temporib. ordinat.* Videatur Covar. in *Clem. Si furiosus De homicidio p. 1. §. 1. n. 4.* ubi docet, non esse suspensum ipso jure, sed suspendendum per sententiam, secundum jus commune. Quod addo, quia hodie per Extravagantem Pii II. incip. *Cum ex sacrorum*, quam refert Piaf. d. *art. 4. n. 2.* ipso jure suspensus est (sicut & ordinatus ab alieno Episcopo sine litteris dimissoriis, vel extra tempora) & celebrans efficitur irregularis, à solo Papa absolvendus, beneficiique privati potest. Vide & Navar. in *Manuali Confess. c. 27. n. 155.* Quod si vero beneficium conferatur alicui, ætatem ad illud requisitam non habenti, collatio est nulla, quantum vis modicum desit, puta vel dies vel hora, quia in limitatis à jure non licet arbitrari Garz. *De benef. p. 7. c. 4. n. 82. & seqq.*

5. Porro Episcopum non posse super ætate

dispensare quoad dignitates seu beneficia curata, sed ad hoc ad eundem esse summum Pontificem, notat Gloss. in d. *Clement. fin. in 7. annum & c. 1. h. t. in 6. ad V. non imminuet.* & ibid. Joan. Andr. n. 2. & quidem verbis expressis, his vel similibus, *super qua, de uberioris dono gratia tecum dispensamus*, secundum stylum Curie Calder. *Cons. 8. de Rescriptis.* Verum tamen si Pontifex minori ante justam ætatem dispensativè concesserit aliquam Ecclesiam, ea ante legitimam ætatem per se non administrabit, sed per alios idoneos; non quidem laicos, sed Clericos, c. *2. h. t.* In materia autem ætatis creditur dicto parentum vel testium. l. *De ætate D. De minoribus*, Rebuff. *De litteris prima tonsura n. 13.*

TITULUS XV. De sacra Unctione.

§. 1.

Quæ dicatur sacra Unctio.

1. *Definitio.*
2. *Divisio in exteriorem & interiorem.*
3. *Ad exteriorem adhibetur Oleum benedictum & sacrum Chrisma.*
4. *Chrismate ungitur Episcopus.*
5. 6. *Oleo benedicto & Chrismate Sacerdotes, & Reges, & Christiani omnes.*

Quia in sacris Ordinibus conferendis & consecrandis Ecclesie ministris, usus est sacre Unctionis, ideo sub tractatu ordinationum rethet hic Tit. positus est.

1. Estque autem sacra Unctio, juxta Hostien. in *Summa h. t. n. 2.* sacri olei materialis delibatio seu delibatio, secundum formam Ecclesie traditam.

2. Estque duplex exterior, materialis scilicet & visibilis, per quam corpus ungitur: & interior, per quam invisibiliter cor, id est anima ungitur. Ponitur enim hic Cor pro Anima sive quia secundum aliquos anima in corde sedem habet; sive quia unctio non fructificat in anima nisi ex corde & voluntate procedat. Hinc si quis invitatus & contradicens Baptizetur nec rem nec characterem sacramenti Baptismi recipit, *cap. Majores §. fin. inf. De Baptismo.*

3. Ad exhibendam exteriorem unctionem, quæ est signum interioris, benedicatur & consecratur oleum ex oleo olivarum, quod dicitur

dicitur Catechumenorum & infirmorum.

Item conficitur & consecratur aliud, quod vocatur Chrisma, ex oleo, designante nitorem conscientiae; & balsamo, per quod odor bonae famae exprimitur.

4. Chrismate in primis quilibet Episcopus ungi debet; non tam in corpore, quam in corde: ut & interius nitorem conscientiae, quantum ad Deum, & exterius habeat odorem bonae famae, quo ad proximum, Ungitur verò in capite, & in manibus.

Per caput mens intelligitur; per manus, opera, *d. s. in principio* Vtriusque unctionis rationem vide *in c. unico h. t. v. i. l. a. e. n. t. & quae supra diximus Tit. De elect. §. 7. De consecrat. Episcopi.*

5. Sacerdotes similiter inunguntur in manibus, sed oleo benedicto, quo etiam in veteri Testamento Reges ungebantur in capite: hodie vero post adventum Christi, qui est caput totius Ecclesiae, solum inunguntur brachio, humero vel armo; tum quia iis proprie designatur Principatus, juxta illud, *Factus est Principatus super humerum eius*; tum ut designetur differentia inter auctoritatem Pontificis & Principis potestatem, Pontifex tamē etiam hodie in capite inungitur, quia repraesentat personam capitis scilicet Christum, in Pontificali officio, *d. s. unico §. 2. in fine.* Quatuor autem Reges de jure inungi ex historiis Regni Neapolitani refert Joannes Honorius in *Summa Decret. h. t.* nempe Ierosolymitanum à Patriarcha; Francorum ab Archiepiscopo Remensi; Angelorum à Cantuariensi; Siculorum ab Archiep. Barensi, summo Pontifice vel alio Episcopo aut Cardinali cuius. Pontifex pro tempore committit: aliis vero non nisi ex privilegio id competere ibid. refert, *ex Prob. ad Monach. in c. 2. n. 3. & 4. De prob. in 6.*

Et in novo vero Testamento non solum Reges & Sacerdotes inunguntur, sed & Christiani omnes bis ante Baptismum bis oleo benedicto; primum in pectore, deinde inter scapulas: & post Baptismum bis Chrismate sancto, primum in vertice, demum in fronte *d. s. unico §. quia vero*, ubi ratio harum unctionum, & in dictis partibus fiant, redditur.

Ecclesia quoque ungitur Chrismate, cum dedicatur, altare cum consecratur, primum oleo, secundo Chrismate: Calix vero, cum benedicitur, sed Chrismate tantum, *d. s. unico §. ungitur fin.*

§. II.

De Confirmatione.

1. Cur necessaria sit Confirmatio.
2. 3. 4. Definitio, Materia & Forma.
5. Minister hujus Sacramenti.
6. Qualitas confirmandorum.
7. De patris.
8. Effectus Confirmationis.

QUIA per frontis chrisimationem manus impolitio designatur, quae alio nomine dicitur confirmatio, *e. unico, §. per frontis h. t.* & quia de extrema quoque unctione incidenter agit Pontifex in *d. s. unico*; non alienum à re fuerit de utroque hoc Sacramento aliquid subungere,

1. Tamen si verò, ut dicitur in *can. 2. De consecrat. Distinct. 5.* continuo transitivis sufficiant regenerationis beneficia; victuris tamen necessaria sunt confirmationis auxilia ut pote per quam baptizatus armatur & instruitur ad agones & certamina hujus mundi, accepto per ipsam Spiritu Sancto, ad robur & augmentum gratiae, *can. 1. & 2. & can. Novissime Distinct. 5.* Ut proinde nullatenus in Christiano adulto queat à baptismo separari, & unum sine altero ritè conferri non possit; licet aliquando duo sint Sacramenta, *can. 3. ad Distinct. 5.*

2. Est autem Confirmatio, unctio chrisimatis consecrati in fronte baptizati, facta ab Episcopo, sub praescripta verborum forma, ad austerius constituendum nomen Domini.

3. Materia ejus remota est Chrisma confectum ex oleo & balsamo, per Episcopum benedicto & consecrato *d. s. unico hoc sit.* proxima vero materia est unctio ex praedicto Chrismate in fronte adhibita, ad formam seu signum crucis. De cujus, aliarumque unctionum significatione, vide *d. s. unicum. & d. can. Novissime Distinct. 5.*

4. Forma est: Signo te signo Crucis. & confirma te Chrismate salutis, in Nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti *d. s. unico §. per frontis, can. Numquid de consecrat. Distinct. 5.*

5. Minister ordinarius est Episcopus *d. s. per frontis, can. Presbyterus De consecrat. Dist. 4. Conc. Florent. in Instructione Armen. & alijs similibus. Trid. Sess. 7. can. 3. de confirmat.* Aliquando tamen, ex causa necessitatis ac dispensatione, il-

Iud concessum fuit presbyteris; *can. peruenit Distinct. 95* sed Postea prohibuitur.

6. Debet vero confirmandus esse baptizatus, quia Baptismus est janua omnium Sacramentorum, & septennia seu ejus ætatis, in qua illi pugnandum cum dæmone; quod tamen consilii est non necessitatis, quamvis tutius fuerit expectare septennium, propter periculum reconfirmationis, *Pialec. 1 p. cap. 3. ar. 2. circa finem.* Insuper jeiunium esse oportet, & peccata mortalia, si quæ habuerit, confessum, *Navar. 6. 22. n. 9.* Si tamen necessitas urgeat veluti infirmitas & mortis periculum, potest non jeiunus confirmari, *can. ut Episcopi a Distinct. 65.* quia id etiam est consilii tantum. Imo usus obtinuit, ut plerumque à nonjeiunis conferatur & suscipiatur. Percutitur vero maxilla confirmati, in signum, quod fortis & invictus esse animo debeat ad fortiter pugnam pro fide ipsæque Episcopus, cum pluviali mitra, stola, & baculo pastoralis confirmare debet. *secundum declarat Cavard. teste Pialec. d. l. n. 4.* & diocæsanos suos tantum, *id est ib.*

7. Ut autem in Baptismo, ita & in confirmatione patini seu matris intervenire debet, quo confirmatum in fide ac militia Christiana plenius instruat: non tamen plures quam unus, sive vir sive mulier, aut ad summum duo, unus & una juxta Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 2. De reform. matrim.* Inter quos & confirmatum, confirmatque patrem ac matrem, & non ulterius (licet olim aliter obtinuerit) contrahitur cognatio spiritualis impediens contrahi matrimonium, & dirimens contractum, *Trid. d. loco.* Patrum vero oportet esse baptizatum & confirmatum. *can. in baptismo De consecrat. Distinct. 4.* alias non contrahit affinitatem *Pialec. d. loco ex angelo, quem citat.* Neque unus idemque in baptismo ac confirmatione patris esse debet, cessante necessitate, *can. in cathismo De cons. Distinct. 4.* nec item parentes proprium suscipere filium; alioquin separandi sunt, *can. peruenit xxx. quæst. 1.* Sed neque Monachis vel Abbatibus, respectu alienorum, licet suscipere filios, *e. 2. inf. De cognat. spirituali can. Non licet 103. cum seq. d. Distinct. 4. can. peruenit xvii. q. 2. can. placuit xvi. q. 1.* excepto tempore necessitatis. Nec rursus conjuges sese mutuo suscipere debent, ob cognationem spirituales quæ inde nascitur, impediens matrimonium,

8. Proprius effectus Confirmationis est confortatio & corroboratio baptizati in gratia, per baptismum accepta, ad audacter confitendum Christi nomen, fortiterque contra omnes carnis, mundi, & Diaboli impetus pugnandum. Alius effectus est, imprimere characterem indelebilem, ratione cuius reiterari nequit, *Pialec. d. loco n. 2. ubi citat. Victor. Angel. Armil.*

§. III.

De Extrema Unctione.

1. *Definitio.*
2. *Materia.*
3. *Quæ membra inungenda.*
4. *forma.*
5. *Qui inungendi.*
6. *Effectus hujus Sacramenti.*
7. *Minister ejusdem.*

HOC Sacramentum appellatur Extrema Unctio, quia datur agentibus in extremis & præter alias unctiones.

1. Est autem Sacramentum quo ægroti oleo consecrato à Presbytero in certis partibus, sub certa verborum forma, inunguntur, & à morbi molestijs relevantur, ut facilius ex hoc mundo migrent, & corpora etiam, si ita expediat, sanitati restituantur.

2. Duplex in hoc Sacramento est unctio interior, spiritualis scilicet & invisibilis, qua cor, id est anima inungitur: & exterior, materialis & visibilis, qua corpus ungitur, *e. unio in princ. h. 1.*

3. Materia ex institutione divina est oleum olivarum, per Episcopum consecratum, *d. e. unico.* Non negandum tamen, quin oleum non consecratum possit consecrari, priusquam deficiat, ad id fieri.

4. Inunguntur autem eo oleo in administratione hujus Sacramenti, de necessitate oculi, aures, nares, manus, labia. Si quis vero careat prædictis membris, unctio fit in locis vicinis veluti si cæcus fuerit, in organo visus; aut, si organo careat, in loco organi. Ratio, cur ita Christus instituerit, est, quia hoc Sacramentum applicatur infirmo per modum perfectæ medicinæ, ad sanandum omnia vulnera animæ & ideo congruenter applicatur omnibus sensibus externis, tanquam radicibus omnium vulnerum.

vulnerum animæ, seu fenestris & portis, per quas peccata ingrediuntur. Unde & ex more quaruodam Ecclesiarum inunguntur etiam renes: ut in quibus sit sedes concupiscentiæ; & pedes, ob vim progressivam & executionem. Ratio tamen pudoris & honestatis postulat, ne fœminæ in renibus inungantur.

5. Forma Sacramenti est hæc: *Per istam unctionem, sanctam, & suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Deus, quidquid per visum deliquisti:* & sic in aliis membris. Si tamen necessitas urgeat, necesse non est ad singulas unctiones repetere *Per istam unctionem*, sed satis est semel dixisse, & loca necessaria inungendo, addere, *Indulgeat tibi Deus, quidquid deliquisti per visum, per auditum, per oratum, per gustum, per locutionem & per tactum*, omisis aliis solemnitatibus & precibus, antecedere solitis: quæ postea suppleri possunt, cum precibus subsequenteribus, habet autem forma vim ex opere operato, & non ex fide vel devotione recipientis.

Adhibetur verò hoc Sacramentum baptizatis dumtaxat, quia baptismum dixi esse ianuam omnium aliorum Sacramentorum, & quidem adultis ac gravi & periculoso morbo laborantibus, ita ut de vita dubitetur, uti colligitur satis ex illis verbis Jacobi. *Infirmatur quis, alleviabit, excuabit*, &c. quia adhibetur tanquam remedium supernaturale ad recuperandam sanitatem corporis, si ita expediat. Non est autem recurrendum ad remedia supernaturalia, dum suppetunt naturalia. Hinc non potest dari ultimo supplicio afficiendis, quia non sunt infirmi: nisi forte in infirmitate existentes vel vulnere ultimo supplicio afficiendi sint: quibus etiam non sit profuturum ad sanitatem corporis, prodesse tamen potest ad salutem animæ. Debet insuper is, cui datur, esse ita adultus, ut usum rationis habeat, vel habuerit. Hinc non est dandum pueris vel amentibus à variitate, quia nullas habent peccatorum reliquias: si vero amotes usum rationis aliquando habuerint, & hoc Sacramentum implicite ac virtualiter petierint aut desiderarint, illis esse conferendum, dummodo probabile fuerit, non incidisse eos in amentiam, dum in peccato essent mortali, nam in peccato mortali existentibus, non est dandum, uti nec impœnitentibus, *can. illud superfluum Dist. 95.* Quod si

dubitetur, an aliquis sit mortuus, administrari potest sub conditione, *Si non es mortuus.*

6. Effectus hujus Sacramenti in primis est, remissio peccatorum, non tantum venialium, ut quidam volunt, sed etiam mortalium: tum quia venialia sine Sacramento deleri possunt, nec ad ea tollenda requiritur infusio novæ gratiæ, quæ tamen est effectus omnium Sacramentorum: tum quia Jacobus absolute & generatim dicit, *& si in peccatis fuerit remittentur ei*: tum quia in forma dicitur, *quidquid reliquisti* &c. tum denique, quia non solum venialia, sed etiam mortalia, dici possunt reliquæ peccatorum, quas dicitur hoc Sacramentum abstergere. Nam fieri potest, ut quis confessionem ac communionem non ritè peregerit, & hoc ipsum nunc in visibiliter ignoret, vel ut potest confessionem ac communionem legitime peractam incidat in peccatum mortale, idque etiam ignoret, ac proinde, cum non possit illud delere per confessionem expiabitur, & gratiam consequetur per hoc Sacramentum, dummodò sit attritus. Imò ad eum effectum, nempe ad peccatorum remissionem, quæ Sacramentum Pœnitentiæ non sunt expiata, peculiariter à Christo est institutum. Ex quo aperte sequitur, posse fieri, ut re ipsa salvetur aliquis per Extremæ Vnctionis Sacramentum, qui sine eo damnationem incurrisset. Navar. *in manual. c. 22 nu 13.* Alius effectus est, alleviare infirmum ab ægitudine, si ita expediat.

Minister denique est solus Sacerdos, ritè ab Episcopo ordinatus, Conc. Trid. *sess 14. can 4. de hoc sacramento.* Colligitur satis ex verbis Jacobi *Infirmatur quis ex vobis, inducat Presbyteros* &c. Nam licet vox illa, Presbyter, sit ambigua, & significet tam ætate quam dignitate majorè, tamen in illis verbis Jacobi, per Presbyterum intelligi solum Sacerdotem ab Episcopo ordinatum, desinit Trid. *d. loco can. 4.* Vltus autem est ibi Jacobus numero plurali, pro singulari, eo modo, quo dicimus, confitendum esse Sacerdotibus, cum sufficiat uni confiteri. Vetitum tamen est Religiosis administrare hoc Sacramentum. Clericis aut Laicis, absque speciali licentia Presbyteri parochialis, sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ, cujus absolutio summo Pontifici reservata est, *Clement. 1. in prime. juncto h. fin. De privilegiis*: quod intellige, extra necessitatem.

TITU.

TITULUS XVI.

De Sacramentis non reiteran-
dis.

§. I.

Quid sit Sacramentum.

1. *Varia acceptiones nominis Sacramenti.*
2. *Definitio Sacramenti.*
3. *Signum quid & quosuplex.*
4. *Quid nomine signi & gratia in definitione intel-
ligatur.*

Cum antea egerimus de Sacramento Ordinis, Confirmationis & Extremæ Uctionis, & inter Sacramenta quædam reiterari seu iterum conferri possint, quædam non; ideo nunc discipiendum, quænam sint iterabilia, & quæ non, præsertim ut sciatur, quænam sacra Uctio, de qua Titulo præcedenti, quæ in Sacramentis reperitur, sit iterabilis, vel non.

1. Pro faciliiori intelligentia sciendum, Sacramentum dici à Sacro, variisque modis accipi. Primo, ut significat pignus à litigantibus in loco sacro depositum. Varro 1. *de Lingua Lat* Secundo, ut significat iuramentum, divino testimonio aut in uocatione alicujus rei sacre confirmatum. Sic frequenter usurpatur in Jure, non modo Canonico, sed etiam Civili, ut in *Auth. Sacramenta puerum Cod. si adversus venditionem, l. Miles §. signominosa D. de re militari*: & apud scriptores tam gentiles quam Christianos. Tertio, ut significat idem, quod sacrum arcanum sic 1. *ad Timoth.* 3. Incarnatio vocatur *magnum pietatis Sacramentum*. Quarto, extenditur ad designanda occulta mysteria, licet non sint sacra sic *Apocalyp. s. 17.* res illæ occultæ, significatæ per bestiam & mulierem, vocantur *Sacramentum bestia & mulieris*. Quinto, ut significat signum rei sacre: in qua significatione hic accipitur: non quidem ita generaliter, sed prout significat signum rei sacre, perfectè sacramentis ac imitantis hominem.

2. Unde definiti solet, esse invisibilis gratiæ visibilis forma, *can. Sacrificium 32. De consecrat.*

Distinct. 2. vel explicatiùs, esse invisibilis gratiæ visibile signum, ad nostram justificationem institutum, *Catechismus Rom. De Sacramentis: in genere, cap. 1. nu. 3. in fine.* Videatur *Canon. multis 84. circa medium 1. q. 1.*

Pro cuius definitionibus intellectu faciliiori norandum, quod signum sit res, præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquid à se faciens in cognitionem venire, *can. Signum de consecrat. dist. 2.* Sic ex vestigio alicujus, terræ aut nivis impresso, cognoscimus aliquem transivisse.

3. Est autem signum duplex, scilicet Naturale, quale est fumus respectu ignis; & Ex institutione, eaq; vel humana, ut hedera respectu vini; vel divina: & hoc rursus est duplex, aliud Speculativum, aliud Practicum. Speculativum dicitur, quod tantum significat, & nihil efficit, hoc pacto serpens æneus erat signum Christi, in erucem erigendi: & multa alia in lege Mosaica erant signa futurorum. Practicum dicitur, quod non solum significat, sed etiam efficit & operatur. Hujusmodi est ablutio in Baptismo, quæ significat & efficit ablutioem internam animæ à peccato.

4. In assignata igitur definitione intelligitur signum divinitus institutum practicum, insensibile aliquo sensu. Nomine autem Gratia intelligitur gratia sanctificans animam, & quidem perfectè, ut excludantur sanctificationes; quæ solum sunt dispositiones ad perfectam sanctitatem, quales sunt sanctificationes vasorum, consecrationes altarium, aquæ benedictæ, & similia.

§. II.

Quod sint Sacramenta.

1. *Sacramenta septem.*
2. *Eorum quædam necessaria ad salutem.*
3. *Quædam voluntaria.*

1. Sacramenta novæ legis sunt septem, à Christo instituta, nempe Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Uctio, Ordo, & Matrimonium Conc. Trid. *Sess. 7. can. 1. de Sacramentis.* Conc. Florent. in *Instructioe Armeniorum*: quæ omnia crucis signaculo perficiuntur, *can. Numquid De consec. distinct. 5.* Et licet omnia necessaria sint ad statum universalem Ecclesiæ,

eorum tamen quædam necessaria sunt ad salutem, alia verò non, sed voluntaria, id est pro cuiusque arbitrio & voluntate suscipiuntur, Conc. Trid. *d. loco can. 4. c. Veniens 8 inf. De transact. can. Remissionem 29. § Sed notandum 1 q. 1.*

Necessaria sunt Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, & Extrema Unctio, quia sine periculo salutis prætermitti, aut certe temerè negligi non possunt. Nam per baptismum grandis in numerum credentium seu regenerarum ad vitam, & in eo Spiritus sanctus nos abluit, ac plenitudinem tribuit ad innocentiam, *can. 2. de consecrat. dist. 5. absque eo vero nulla salus promittitur, can. Nulla cum seq. de consecrat. dist. 4. can. 1. cum seq. De consecrat. dist. 5. per confirmationem augetur in gratia, roboramurque in fide, can. Spiritus sanctus de consecrat. dist. 5. can. Nullus ministrorum De consecrat. dist. 4. c. unico § per frontis De sacra unct. renati verò & roborati nutrimur divinæ Eucharistia alimonia, can. Omnis Christianus de consecrat. dist. 1. can. Qui recedunt, & can. De his xxvi. q. 6. Et dum per peccatum incurrimus ægritudinem animæ, per Pœnitentiam spiritualiter sanamur: quemadmodum & simul corporaliter, si animæ expedit, per Extremam Unctionem, *can. Non potest de pœnit. dist. 1. & similibus.**

3. Voluntaria sunt Ordo, *can. Vbi ista dist. 74. can. fin. §. fin. xxii. q. 4. & Matrimonium, can. Vbi non est xxx. q. 2. c. Præterea, c. Cum locum inf. de sponsalib. Per Ordinem Ecclesiæ gubernatus & spiritualiter multiplicatur; per Matrimonium verò corporaliter augetur. Conc. Flor. *d. loco.**

§. III.

Quæ Sacramenta reiterari possint, & quæ non.

1. Iterari non possunt characterem imprimens, Baptismus, Confirmatio, & Ordo.

2. Cetera possunt.

1. **E**X prædictis septem Sacramentis quædam imprimunt characterem in animo indelebilem, hoc est, signum quoddam spirituale & indelebile: ideoque ne illis fiat injuria per reiterationem, quasi talem characterem non impressissent, sine sacrilegio reiterari non possunt, ut Baptismus, Confirmatio, & Ordo, Conc. Trid. *d. loco can. Sacrosancta, can. Major 1. q. 1. & alij,*

*& tit. Cod. Ne sanctum baptismus reiteretur: aded ut si quid in his administrandis incautè omisissum fuerit, illud sine reiteratione reliquorum debite & caute suppleendum sit, c. 1. & ult. h. tit. Sin dubitetur, an ejusmodi Sacramentum non reiterabile collatum sit, non dicitur iteratum, si conferatur, *can. Si nulla de consecrat. dist. 4.**

2. Alia vero Sacramenta characterem non imprimunt, quæ proinde reiterari possunt, uti de Extrema Unctione patet ex Conc. Trident. *Sess. 14. can. 3. de Eucharistia ex can. Quotidie, can. Si non frequentius de consecrat. dist. 2. de Pœnitentia (privata scilicet) ex c. Omnis inf. de pœnit. & remiss. nam secus de publica, *can. In capite dist. 50. de Matrimonio denique ex toto sit decretal. de secundis nuptiis.* Hinc itaque patet, sacram unctioem, quæ in administratione Sacramentorum Baptismi, confirmationis & Ordinis adhibetur, non esse reiterabilem; eam vero, quæ adhibetur in Extrema Unctione, esse iterabilem.*

TITULUS XVII.

De filijs Presbyterorum ordinandis vel non ordinandis.

1. Illegitimè nati arcentur ab Ordinibus & beneficijs Ecclesiasticis.
3. Possunt tamen ingredi monasteria & ordinari.
4. Quoad Ordines majores solus Pont. cum ijs dispensare potest.
5. Quousque se extendat dispensatio illa.
6. Filius patri in beneficio succedere nequit.
7. Pœna ejus, qui sine dispensatione est promotus ad Ordines.

EGimus antea de ætate & qualitate ordinandorum ac præficiendorum. Quidam verò ordinari & præfici prohibentur atque impediuntur, & in primis natalium vitio. Quemadmodum enim apud Ethnicos sanctum observatumque fuit, ut illegitimè nati, quam-

quantumlibet sine sua culpa hanc labem contraxissent honoribus & dignitatibus indigni judicarentur, ut latè tradit Tiraquel de Nobilitate cap. 15. * 1. Ita jure optimo & quidem potiori à factis Canonibus constitutum fuit, ut ab Ordinibus factis arceantur filij Presbyterorum, alijque illegitimè nati, e. 2. c. Adhuc 12. c. fin. h. t. c. Cum in canonicis 7 sup. De elect. c. Consulit 5. inf. de servus non ordinandis Addidit, alijque illegitimè nati; quia etiam de ijs in Tir agitur Unde idem Tiraquel in 6. habet. De filiis Presbyterorum & aliis illegitimè natis. * 2. Arceantur autem hi omnes ab Ordinibus & beneficijs Ecclesiasticis, tribus potissimum de causis: primò, ob excellentiam hujus Sacramenti dignitatisque Clericalis, quæ non solum personæ meritum, sed etiam originis honestatem exposcit, nec infamibus aut turpibus committi debet. c. Inter dilectos ruf. de excessib. Prælator. Secundò, in detestationem patrum criminis can. Proposuisse distinct. 82. quod jus plerumque etiam in filijs detestatur, c. Vergentis 10. inf. de hæreticis, Tertio, ob timorem incontinentiæ paternæ, cujus futuri imitatores præsumuntur, can. Priusquam Distinct. 28. can. Signis Angelorum Dist. 56. juxta tritum illud.

Sape soles similis filius esse patri.

3. Si tamen tales ingrediantur monasteria, vel Canonici fiant Regulares, poterunt omnibus Ordinibus insignni, d. c. 1. c. fin. c. ibid. DD. h. t. c. can. Nisi distinct. 56. A Prælatura verdè abstineant necesse est, d. c. 1. nisi cum ipsis dispenseretur per Pontificem. Et licet Sixtus V. quadam sua Constitutione prohibuerit illegitimos recipi ad Religionem; illam tamen prohibicionem Gregorius XIV. alia sua Constitutione sustulit. Similiter Monialis illegitima nequit creati Abbatissa absque dispensatione Sedis Apostolicæ, c. Indemnitatibus 9. §. sanè c. ibi Gl. in V. Canonica de elect. in 6.

4. Quid si natos illegitimè morum honestas fecerit commendabiles, poterit etiam Episcopus cum eis dispensare quoad minores Ordines, & quoad beneficia simplicia, c. 1. eod. in 6. Pialec 1. p. c. 1. art. 10. n. 13 Garz De benef. p. 7. c. 2. n. 47. c. seqq. Gonzal. ad Reg. viii. Cancell. Gloss 5. n. 98. c. seqq. non tamen accessoriè curata. Burtius in c. 1. h. t. in 6. aut quibus annexus est ordo facit ex statuto vel consuetudine, Panor. in c. fin. n. 2. versic. quandoque h. t. Garz

d. locon 66. unum, non plura, Francus in c. fin. n. 4 c. ibid Gemin. n. 8, h. t. in 6. non vero quoad Ordines majores, nequidem virtute decreti Conc. Trid. Sess. 14. cap. 6. de reformat. quia hæc irregularitas non oritur ex proprio delicto. Ideoque ad majores Ordines, & ad majora beneficia, veluti dignitatem, perlonatum, aut beneficium curatum, dispensare valet solus Pontifex, d. c. 1. eod. in 6. juncto c. ult. h. t. prout & ad Canonicatus in Cathedrali Ecclesia, Panor. d. c. fin. 2. ubi fusè distinguit. Idque subinde fieri debetè varijs tum exemplis tum auctoritatibus ostendit Gratianus, toto distinct. 56. quia nullum patris delictum filio innocenti imputari aut nocere debet, & undecumque homines nascantur, si parentum vitia non sectentur & Deum colant, honesti & salvi erunt, c. Undecumque d. dist. 56.

5. Et quamvis plenissima alias in beneficijs interpretatio sit faciendæ, tamen in hujusmodi dispensatione, per illegitimum à Pontifice obtenta, non venit Cathedralis Ecclesia, nisi hæc specialiter exprimat, c. Quamvis 4. de præbendis in 6. c. ibi Gloss. c. DD. Rotæ decis. h. t. in antiq. c. decis. 2. eod. t. in novis. multo minus Episcopus, Archid. in c. 1. h. t. in 6. Quamvis extendat se ad beneficia Juris Patronatus, quia per eam non præjudicatur patrono, sed inhabilis ad beneficium fit habilis Joan. Honor. in Summa h. tit. Insuper ista dispensatio cum exorbitet à jure communi odiosa est & strictè intelligenda, ejusque prætextu potest dispensatus unicuique tantum beneficium obtinere, c. 1. §. fin. h. t. in 6. & si illud dimittat, non potest aliud ejus loco recipere, quia adepto primo beneficio dispensatio sortita est effectum, c. Non potest in 2. responsio de præben. in 6. & ibi Gloss. in V. primis Rotæ decis. h. t. in novis. Dispensatus vero ad minores seu sacros ordines, non videtur per hoc habitatus ad beneficium nisi id in dispensatione fuerit expresse d. cap. fin. h. t. in 6. Garz de benef. p. 1. cap. 6. n. 7. c. pluribus seqq.

6. Cæterum licet cum filio Presbyteri dispenseretur, ut ad Ordines promoveatur, nequit tamen beneficium Ecclesiasticum in ea habere Ecclesia, in qua pater aliquod habet; id enim est indecorum. Imo ne quidem illi Ecclesiæ inservire potest, cui pater immediatè tamquam Rector aut Vicarius perpetuus præfuit, quia

quia videretur filius veluti jure hæreditario succedere patri, quod in beneficijs Ecclesiasticis enixè est prohibitum, *c. Prasentium & Extramissa 7. h. t. c. 1. & alijs inf. de præbendis*, Trident. Sess. 25. cap. 7. *de reformat.*, ubi plenius vide prout & apud Garz. *de benef. p. 7 c. 3. n. 66. & seqq.* Idque procedit etiam in filijs eorum, qui in minoribus sunt constituti: potest tamen, & quidem solus, in hoc Pontifex dispensare. Dixi, immediate; quia mediatè potest filius Presbyteri succedere patri, quia tunc ob interjectam personam non potest videri ei jure hæreditario succedere: uti nec quando pater tantum ministrasset in aliqua Ecclesia sine titulo quo casu etiam non prohibetur filius ad eandem Ecclesiam immediate promoveri, *c. Constitutus h. t.* Quòd si Episcopus scienter contulerit sacerdotis filio paternam Ecclesiam, exinde eum removere non poterit; prout nec si ignoranter, donec in alia Ecclesia ei provideat unde honestè valeat sustentari, *c. Veniens 5. h. t.* Cæterum si Episcopus filium Presbyteri ordinaverit, non debet beneficij Ecclesiastici provisione carere, *c. proposuit 6. h. t.*

7. Quod si illegitimè natus sine dispensatione promoveatur ad Ordines, characterem quidem recipiet, non tamen Ordinis sic suscepti executionem. Similiter & à beneficijs, ad quæ indispensatus fuerit promotus, amovetur *d. c. Constitutus*: nisi cum eo postea dispensetur à summo Pontifice, *c. 7. 4. 5 & ibi Glossa h. t.*

TITULUS XVIII.

De servis non ordinandis.

1. 2. Cur servi ordinari prohibeantur: & pœna ordinatorum.
3. Pœna Episcopi servum ordinantis.

Post impedimentum originis, sequitur secundo loco de servitute, quæ est impedimentum conditionis. Servi enim absque consensu dominorum suorum, nisi prius ab illis fuerint manumissi & directam libertatem consecuti, ordinari prohibentur, *cap. 1. & 5. h. t. tota penè Distinct. 54.* Hoc ideo, ne quando voluerint eorum domini, fiant ex Clericis servi, ut

dicitur in *can. Quicumque 1. ad Distinct. 54.* & quia immunis esse debet ab alijs qui divinæ militiæ est aggregandus, ut à castis Dominicis, quibus nomen ejus adscribitur, nullis necessitatibus vinculis abstrahatur. Cæterum de servis ordinandis, videatur insignis distinctio Glossæ *ad c. 2. h. t.*

2. Quòd si servus de facto, qualibet c. Ili litate aut fraude, ad sacros Ordines irrepserit, deponitur, & domino restituitur, *c. 7. h. t.* & postquam de gradu ceciderit, ejus conditionis sit, ejus erat ante gradum, *can. Nulli 2. d. dist. 54.* Pari ratione removetur ab Ordinibus originarij (id est nati ex adscriptiis, nempe ijs, qui colendo agro perpetuè addicti sunt) *can. Generalis 12. & can. admittuntur 21. d. dist. 54.* Item Curiales, id est, qui senatui adscripti sunt aut simili conditioni obnoxij, sine dominorum voluntate, *can. Præcipimus 10. distinct. 34.* Sed nec libertati sine consensu patronorum ordinari possunt, *d. can. Quicumque & c. fin. Dist. 54.* Natus verò ex parte servo & libera matre, cum talis non sit servus sed ingenuus, *Institut. De Ingenuis*, ordinari non prohibetur, *c. fin. h. t.*

3. Episcopus in scio domino servum scienter ordinans tenetur eum domino, cum duplici satisfactione, compensare seu reddere: si verò ne scierit servum esse, tum qui testimonium perhibuerit, aut supplicarint eum ordinari, simili conditioni tenetur obnoxij, *can. Si servus 19. d. distinct. 54.* Si tamen servus, sciente & non contradicente domino, ordinatus fuerit, hoc ipso liber & ingenuus ac ritè ordinatus intelligitur, *c. Si servus seq. ibid.* Si verò domino ignorante, licebit eidem intra annum & servilem fortunam probare, & servum suum accipere, *ut ibid. habetur.*

TITULUS XIX.

De Obligatis ad ratiocinia, ordinandis, vel non.

1. 2. Cur ordinari vetentur obligati rationibus publicis reddendis.
3. Non etiam debitores Reipubl. ex alia causa.
4. Qui excipere possit de hoc impedimento.

Tcr.

Tertium impedimentum est obligatio ad ratiocinia sive quod provenit ex ejusmodi obligatione. Unde Syndici Universitatum aut Collegiorum, tutores, curatores, actores; executores sententiarum aut testamentorum, procuratores, & id genus hominum, qui reddendis rationibus publicis, quæ hic ratiocinia appellantur, obnoxii sunt, ante officium suum, & rationes redditas, ordinari prohibentur, *e. unico h. t. can. Legem Distinct. 13.* tum quia cuius ac negotiis ita distrahuntur atque involvuntur, in Ordinum ministerio vacare nequeant; tum quia ex talium promotione nota aliqua infamiae redundare possit in Ecclesiam: veluti si contingat eos doli in rationibus reddendis argui, aut præmoniti, ad fugendam laicorum jurisdictionem, se eurent in præjudicium creditorum ordinari *d. e. unico & can. Legem dist. 53.*

Dixi Qui reddendis rationibus publicis (ob publicam scilicet administrationem) obligati sunt; quia privata administratio non impedit ordinationem: nisi vel ex dolo in administratione commisso nota sit, vel in prociectu movenda tunc enim ante litis exitum tales promoveri non possunt; & si de facto promoveantur digni erunt depositione, licet postea in causa vincant *Glos & Archidiacon. in can. Tantis Dist. 81.*

2. Verum tamen ordinari non prohibentur debitores Reipublicæ ex alia causa, quam administratione publica, veluti ex mutuo, locatione, conductione, emptione, & similibus, etiam obligatione adhuc penes se, *Glossa & Archidiacon. in can. Prætorum 3. Distinct. 5.* Uti nec administratores rerum Ecclesiasticarum, vel miserabilium personarum, aut cujuslibet alterius præ publicæ vel privatæ, etiam administratione pendente.

3. De hoc autem impedimento Ordinum ad exemplum popularis actionis, quælibet Ecclesiastica persona excipere potest, & multo magis is, cui reddendæ sunt rationes, aut sua interesse putat. Abbas *in d. cap. unico* Finitur autem finitæ administratione ac rationibus redditis *DD. communiter in d. e. unico.*

unico.

TITULUS XX.

De corpore vitiatis non ordinandis.

1. *Exemplo presbyterorum sacerdotum corpore vitiatis vetantur ordinari.*
2. 3. *Dummodo visum sit impediens Ordinis executionem.*
4. *De eo, qui sibi membrum aliquod sponte absciderit.*
5. *De eo, qui non culpa sua abscissionem patitur.*
6. *Modicus defectus impedimento non est.*
7. *Pœna sic ordinari.*

Quartum impedimentum est corporis vitium, sive quod ex eo vitio provenit, de quo *sota Dist. 49. C. 55.*

1. Ut igitur olim apud Ethnicos sacerdotes integri corpore esse debeant, & à ministerio Dei, ex præcepto legis veteris *Levit. 12.* arcebat: habens maculam: item cæcus, claudus, grandi vel parvo aut torto nato, fracto pede, mancus, lipus, & similes (quorum defectus mysticè de vitiis animi intelligi pulchre explicat *D. Greg. in can. Hinc etenim d. distinct. 49.*) ita merito sacri Canones corpore vitiatores ab Ordinibus repellunt: imò promoti aliquando deiciuntur, *e. Exposuisti 6. h. t.* sicut & à beneficio jam adepti, *ut inf. tit. De clerico agrotante vel debilitato*; eo quod in compositio corporis inæqualitatem indicet mentis, *can. ult. Distinct. 41.* Abbas *in e. Quia diversitatem Notab. 1. inf. De Consec. præb.* & natura membra componat, prout moribus animæ convenit: ita ut, cuius deformis facies est, vix queat præditus esse bonis moribus, & fœda facies malos mores significet, juxta *Rhasium Medicum.*

2. Veruntamen non quodlibet corporis vitium, quod in antiqua lege à ministerio Dei repellerebat, hodie impedit susceptionem ordinum: sed illud in primis, quod Ordinis impedit executionem aut insignem inducit deformitatem, & consequenter indecentiam, quæ in scandalum publicum veigere possit, *cap. 2. & per eos. hoc tit. Nec distinguendum, sponte, an-*

an alieno facto vel casu, deformitas acciderit: nam a Gelasio Papa rescriptum fuit, *in can. fin. Distinct. 55.* ne is, cui per vim oculus ab alio excullus fuerit, ad sacerdotij gradum evehatur.

Dixi ante, Corporis vitio Ordinis impediri executionem, quia quoad ordines ante susceptos tantum inducitur irregularitas in illo actu Ordinis, qui ob insignem deformitatem, vel ob defectum ineditur vitio corporis, *Cov. 1. parte relect. Clement. s. furiosus De homicidio in princ. cum alijs quos citat.* Hac ratione qui patitur vitium corporis, impediens celebrationem, nempe in ijs digitis, qui ad consecrationem & elevationem sunt necessarii, a Missatum dumtaxat celebratione abstinere, non a Diaconatus, vel Subdiaconatus ministerio: sicut nec a concionibus habendis, confessionibus audiendis, & alijs Clericalibus officijs exercendis. Potest enim quis esse irregularis, ne promoveatur ad superiores Ordines, quia tamen non sit irregularis ad ministrandum in susceptis, ut ex Innoc. *in c. ad audientiam inf. De homicidio* tradit Piasec. p. 1. cap. 1. art. 6. n. 4.

3. Quod si quis sibi membrum seu membri partem aliquam propria culpa & voluntate absciderit, licet ea abscissio usum Ordinis non impediat, nec gravem inducat deformitatem, tamen ordinari talis nequit, *can. si quis absciderit, & similibus Dist. 33.* etiam si membrum abscissum sit occultum: veluti in eo, qui sibi virilia præscidit, etiam se dandæ libidinis causa, *d. can. si quis absciderit cum seq. c. 4. & 5. h. tit.* cum enim nemo membrorum suorum sit dominus, ne quidem causa castitatis aut religionis sibi ipsi licet manus injicere ad occasionem vel mutilationem alicujus membri. Hinc si quis, cum Clericus esset, sibi membrum absciderit, deponitur tamquam sui homicida & Dei conditioni inimicus, *d. can. si abscidit.* Videatur *Covar. d. loco n. 6. & l. 1. variar. Resol. c. 2. n. 8. & lib. 2. c. 1. n. 11.*

4. Similiter ordinari prohibentur, qui ab alijs talem abscissionem passi sunt, culpa tamen sua; veluti quia jussierint aut rogaverint, aut quia rei illicitæ operam dantes tale membrum casu perdididerint, *arg. c. Dilatus, c. ex litteris & similibus. inf. De homicidio.* Videatur & *Navar. in Manuali. c. 27. n. 298. Garz. de Benef. p. 7. cap. 12. n. 8. & seqq.* Aliud dicendum, si à Medicis, vel à barbaris, à dominis aut parenti-

bus suis, sine propria culpa, talem excisionem quis patiatur, (nec hoc casu necessum est, cum virilia sua arefacta, vel in pulverem redacta, secum gestate, ut possit, si sit sacerdos, celebrare, ut ridiculè fabulantur quædam mulierculæ; *Navar. in Manuali. c. 27. n. 20.* Cur fortuito, dum operi rustico alterive licito curam impenderet, vel etiam alieno facto digitum v. g. amiserit, si modo membri abscissio non impediat Ordinis executionem. *can. si quis à medicis, cum tribus seqq. dist. 55. c. 3. 5. & fin. h. tit.* Vi enim in illis perversa voluntas juste vindicatur, ita in his casus vel alienum factum veniam merito tribuit & meretur, *can. qui partem & can. Lator d. Distinct. 55.*

5. Modicus tamen defectus aut modica deformitas non impedit susceptionem Ordinum veluti macula in oculo, non privans visum, nec notabilem deformitatem inducens. *c. 2. h. tit. vel carentia unguis in pollice: item claudicatio ejus, cui seipso in altari non sit necessarius. can. Si quis junctâ Glos. distinct. 15. & lippitudo talis, ex qua non oriatur notabilis deformitas, Piasec. d. loco n. 2.* Quis autem defectus aut quæ deformitas sit notabilis, determinabit Episcopus, quandoquidem nulla certa regula in hoc constitui possit.

6. Quod si corpore vitiatum, qui jure ordinari non potest, de facto ordinetur, vere recipiet Ordinis characterem, sed non ejus executionem, ex communi Theologorum & canonistarum sententia. In hac vero irregularitate solus Pontifex dispensare potest. Nec obstat *c. Significavit h. tit.* quia potest intelligi de dispensatione Episcopi, auctoritate Apostolica præstita ac sibi delegata, ut docet *Covar. ad. d. Clem. s. furiosus in princ. n. 7. Piaf. p. 1. c. 1. art. 10. n. 12.* Post *Navar. in Man. c. 27. n. 201.*

TITULUS XXI.

De Bigamis non ordinandis.

1. 2. 3. Bigamia triplex, vera, interpretativa, & Similitudinaria.

4. Ratio, cur Bigami ab Ordinibus sacris arceantur.

5. Pœna Bigami absque dispensatione ordinati, & Episcopi ordinantis.

Quinto loco inter impedimenta ordinando. Num non modica reputatur Bigamia seu Digamia, c. 1. & 2. h. t. can. 1. Dist. 32. can. 16. Apostol. & seq. de qua nunc videndum.

Ut autem Monogamus à iuris & quos, quasi unius mulieris seu uxoris vir, ita etiam Bigamus, quasi duarum mulierum vir nuncupatur.

1. Bigamia ex Glof. in c. 2. h. t. triplex constituitur. Vera, scilicet, Interpretativa seu ex interpretatione juris, & Similitudinaria seu per analogiam quandam.

Vera, eaque juxta proprietatem nominis dicitur, cum quis successivè plures legitimas habuit uxores, & cum eis copulam. Quod addo, quia si duas habuerit, & altera ante copulam fuerit mortua, non censetur bigamus, arg. c. Debitum h. t.

2. Interpretativa est, quando non intercessit verè duplex matrimonium, sed virtualiter sive ex intentione: uti quando quis contraxit cum una sola, sed vidua vel repudiata, can. Si quis viduam dist. 50. quæ tamen prius suum matrimonium consummaverat: nam aliàs non esset defectus significationis: aut cum corrupta ab alio per fornicationem, can. Maritum Distinct. 33. vel cum virgine, quam post commissum ab ea adulterium cognovit, can. Si cujus & can. Silatici Distinct. 34. & ibidem Glossa; etiam si per ignorantiam id contigerit: vel si cum una validum matrimonium contrahat, cum alia invalidum, sive antecesserit validum sive invalidum, Sanchez. De Matrim. Disput. 49. sect. 2. in 3. illat. aut si cum duabus de facto, & non de jure contrahat, ob aliquod impedimentum: aut cum una, mortuâ alterâ, idque scienter vel ignoranter; securâ scilicet copulâ: hoc enim in omni bigamia est necessarium. Si quis verò contrahat cum ea, quam ipse prius cognovit, non censetur bigamus, Glossa communiter recepta in cap. fin. h. t. & ibi Abbas ac communiter DD.

Navar. in Manuali cap. 27. n. 195. neque is, qui duxit uxorem alterius non cognitam, d. c. Debitum h. t.

3. Similitudinaria est, quam incurrit Ordine

sacro insignitus, vel voto solemnè adstrictus, cum aliqua contrahens & consummans, can. Quot quot xxvii. q. 1. c. Anobis h. t. licet illa sit virgo; quia licet neque de jure, neque de facto contrahat cum duabus vel una corrupta validè, tamen affectum habet contrahendi cum opere subsecuto, postquam per ordinem sacrum vel votum solemnè spiritualiter & similitudinariè contraxit cum Christo, c. fin. h. t. Quæ ratio Bigamix cum cesset in eo, qui minoribus tantum initiatus est, contrahente invalidè matrimonium propter impedimentum aliquod, non mirum, si is non efficiatur irregularis, nec censetur Bigamus, Navar. d. loco. Unde & Innoc. Pontif. in d. c. fin. loquitur de Subdiacono, qui tenetur solemnè voto castitatis, c. Amulius sup. De vitate & qualis. & c. & in c. Nuper h. t. de Presbytero.

4. Arcentur autem bigami ab Ordinibus sacris, non ob peccatum; nam nuptiæ, etiam secundæ, tertiæ, vel posteriores non sunt peccatum, can. Acutus & similibus dist. 26. sed ob aliam, eamque duplicem potissimum rationem, unam mysticam & primariam, alteram moralem & secundariam. Primaria & mystica est defectus perfectæ significationis Sacramenti, quæ est conjunctio Christi cum Ecclesia, ex Paulo ad Ephes. 5. estque unius viri cum unica sponsa. Næ licet matrimonium cum corrupta contractum sit verum Sacramentum, per mutuum consensum representans conjunctionem Christi & animæ justæ; tamen quia in secundo matrimonio non est amplius unica unicus, nec unus unius, d. c. Debitum hoc tit. ideo quoad significationem non est omninò perfectum Sacramentum, quia non significat conjunctionem Christi cum unica & immaculata sponsa Ecclesia, d. can. Acutus & d. c. Debitum. Et ideo talis removetur à Sacramento Ordinis, quia non debet pati defectum in Sacramento, qui Sacramenta administraturus est, prout patitur Bigamus qui divisit carnem suam, d. can. Acutus & d. c. Debitum.

Secundario, & moralis est, quod Clericus debeat esse hortator continentix & viduitatis; non possit autem esse hortator continentix & viduitatis, qui ipse conjugia frequentavit, can. Vna & can. Qui sine crimine distinct. 26. quia de incontinentia ejus præsumitur, c. Præposuisti dist. 82. Hanc verò rationem

non esse primariam, constat ex eo quod bigamuseenfeatur etiam ille, qui unam uxorem habuit, sed viduam, vel alio modo corruptam, ut patet ex dictis. Non obstat, quod concubinarus sit longè turpior, quam bigamia, & ille tamen non removeat ab Ordinibus: quia nihilominus bigamia ex natura signum est incontinentiæ magis ducurnæ, firmitusque inhærentis.

§. Quid si verò bigamus ordinetur absque dispensatione, recipiet quidem characterem, non tamen poterit absque dispensatione in eo Ordine ministrare, Dispensate autem Episcopus nequit cum bigamis, veris vel interpretatis: non solum quoad factos Ordines, *2. ibi Glor. & Abbas h. t. sed nec quoad minores, aut primam tonsuram, aut beneficium etiam simplex*, ut patet ex *c. unico eod. in 6. ibique. Anchar. Franc. Cone. Trid. Sess. 23. c. 17. De reformat. nec etiam quoad usum minorum Ordinum*, contra Navar. quia communior sententia est in contrarium. Abbas *in c. 1. h. t. Suarez De censur. disput. 49. Sect. 6.* & ira declarasse sacram Congreg. refert Piassec. *1. p. cap. 1. art. 10. n. 11* ubi tenet. posse Episcopum dispensare in bigamia similiudinatoria, citans Abb. in *c. 1. Qui Clerici vel vorventes, & c. Pontif. si Episcopus ordines bigamum absque dispensatione, privandus est potestate conferendi Ordines, d. c. 2. h. t.* non autem ipso jure suspensus est à collatione Ordinis, quem contulit Garzias *De benef. p. 7. c. 6. n. 6. & seqq.*

TITULUS XXII.

De Clericis peregrinis non ordinandis.

§. I.

Cur tales ordinari prohibeantur,

1. Qui dicantur Clerici peregrini.
2. Illi non creditur, afferentibus se à suo Episcopo promotos.
3. Nec admitti debent, ut celebrent publicè.
4. B. i. q. horum.

Inter eos, qui ordinari non debent, vel non facile, vel ab executione Ordinum repellit,

sunt & Clerici peregrini id est, qui non subsunt jurisdictioni ordinantis *101a Dist. 71.* Idemque dicendum de Laicis respectu Episcopi ordinantis, cui non subsunt, ut probat *c. ult. De temporibus ordinat. in 6.* ubi ait Pontifex: *Nullus Episcopus absque superioris licentia homini aliena diaconi clericaliæ præsumat conferre conjugum.* Censetur autem Laicus esse sub jurisdictione illius Episcopi à quo Chrismate unctus est atque confirmatus Quibus vero modis quis subiciatur Episcopo ante dictum est.

2. Clerico autem peregrino, jure jurando afferent se à suo Episcopo aliquos Ordines accepisse, & desiderare ad superiores promoveri, non creditur, *c. 2. h. t.* Nec potest ordinari à non suo Episcopo, nisi litteras commendatitias & dimissorias adferat à suis; quatum exemplar descriptum est *Dist. 73.*

3. Pari modo peregrinus Sacerdos, qui omnino ignotus est, admitti non debet ab Episcopo, ut publicè rem divinam faciat & celebret, nisi per litteras vel testes probet se ab Episcopo suo ad Ordines promotum esse *cap. 3. h. t. c. 2. & 3. De temporibus ordinat. in 6. conc. Trid. Sess. 23. c. 16. in fine* Inferiores vero Episcopo non possunt Clericum peregrinum in suas Ecclesias recipere, absque Episcopi licentia, *c. ult. h. t.* Imò ex valde longinqua regione Clerici probare Ordines debent per litteras, quinque Episcoporum sigillis munitas, *c. 1. h. t.*

4. Ratio horum omnium est in primis, quod Episcopus non debeat immittere falem in messem alienam quia inde nasci solent discordiæ, *can. Illud Distinct. 71.* Deinde, quia Ecclesia suspectos habet Clericos peregrinos: solent esse criminosi, infames, excommunicati, fugitivi aut in exilium missi, vel aliis similibus obnoxii, affirmantes mentientesque se ordinatos à suis Episcopis, *can. Afros & can. seq. dist. 98. c. 1. De temp. ordin. in 6.*

Differt autem hic Titulus à Tit. De clericis peregrinantibus lib. 2. Decret. quod hic agat de Clericis peregrinis, respectu Ordinum suscipendorum: ille vero respectu litium, quatenus ratione peregrinationis gaudent vel non gaudeat aliquibus litigantium privilegiis.

§. II. De

§. II.

De aliis ordinari prohibitis.

1. 3. Ordinari prohibentur non baptizati &c.
4. Non confirmati.
5. 6. Mulieres & Hermaphroditi.
7. 8. Illiterati, & pœna sic ordinatorum.
9. Crimine aliquo infames.
10. Non habentes titulum.
11. Tituli nomine quid intelligatur.

Sunt & alii, præter enumeratos qui ordinari prohibentur: ut in primis non baptizatus, quia baptismus est omnium aliorum Sacramentorum janua & fundamentum *c. 1. & 2. De cognat. spirituali in 6. Hostiens. in Summa hujus Tit. Navar. in manuali cap. 27. n. 207. Piafec. 1. p. c. 1. art. 3. n. 3.* 2. Secundò, baptizatus in ægitudine, *can. unico Dist. 57.* Non enim fides illius voluntaria, sed ex necessitate est: nisi forte postea studium & fides ejusdem probabilis fuerit, aut hominum raritas exegerit, *d. can. unico* Item, baptizatus apud hæreticos, *can. Qui in qualibet 1. q. 7.* si modo aduleus fuerit, non infans: nã huic parentũ error nihil efficit, *can. Placuit cum seq. 1. q. 4.* 3.* Similiter nec rebaptizatus vel rebaptizans, *can. Confirmandis Dist. 50. junctio c. 2. inf. De Apostatis.* Idque obtinet etiam in ignorantè rebaptizatis ac rebaptizantibus *can. Qui bis, & ibi Glos. quam vide, de consecrat. Dist. 4.* Nec solum hanc irregularitatem rebaptizatus in principio contrahit, sed & qui, postea quam seipsum rebaptizatum, id ratum habet: imò is quoque, qui metu cadente in constantem virum, rebaptizatus fuit; secus, si per vim coactivam. Sed & qui rebaptizanti ministrant, Acolyti, Subdiaconi vel Diaconi officio fungentes, eadem irregularitate afficiuntur, *c. 2. inf. De Apostatis.* Et horum omnium dispensatio ad solum spectat Pontificem, qui vix illis dispensabit, ut religionem ingrediantur. *d. c. 2.* Licet videatur Episcopus posse dispensare cum rebaptizato ignorantia probabilis, vel metu cadente in constantem virum, ut tenet Piafec. *d. art. 3. n. 4.**

4. Similiter ordinari nequit non confirmatus, Conc. Trident. *Sess. 23. c. 4. de refor.* Si tamen ordinetur, modò non ex contemptu faciat, nullam censuram incurrit Victoria *De Sacramento Ordinis n. 232.* Imò in tali casu nec ordi-

narum, nec ordinantem peccare mortaliter, tradit Navar. *in manuali cap. 22. n. 9.*

5. Item mulier, tamquam Ordinis profus incapax *c. Nova 10. inf. De Pœni. & remiss. Archidiacon. in can. Diaconissam xxvii. q. 1. Hostiens. in Summa h. t. §. sed & præter; tenentque Theologi & Canonista omnes.* Nec obstat, quod legamus in Ecclesia fuisse Prebyteras, Diaconas, & Episcopas, *can. Mulieres, can. Presbyter Distinct. 32. l. Generali Cod. De sacros. Eccl. quia eam appellationem non sunt sortitæ ab Ordine aliquo sacramentali, sed eo quod fuerint uxores eorum, qui Diaconi, Subdiaconi, Prebyteri vel Episcopi factierant; & separatim vitam continentem agebant: vel eam appellationem acceperunt à dignitate aut cura, sibi inter mulieres concessa & commissa: hoc enim pacto olim Presbyteræ dicebantur viduæ seniores; & Diaconarum munus erat præesse foribus Ecclesiæ, per quas mulieres ingrediebantur.*

6. Idem docent Theologi & communiter Interpretes, *in can. Si testes §. Hermaphoditus iv. q. 1. de Hermaphoditis, & que vel magis Participantibus sexum fœminem quia tales non sunt absolutè & simpliciter viri. Qui vero magis declinant ad sexum vitilem, capaces quidem erunt Ordinis, tamquam qui simpliciter censentur esse viri, juxta l. quaritur D. De statu hominum: tamen ob indecentiam & monstrositatem repellere debent, can. 1. Dist. 36.*

7. sed & ab Ordinibus arcantur illiterati id est qui vel nullam omnino litterarum habent scientiam, vel non eam, quæ ad Ordinis ejusque susceptionem & executionem requiritur, *c. Congregato 53. sup. De elect. idque id. o quia Clericorum ac Præfulum est, lucem sapientiæ ac scientiæ aliis infundere, ac populum in viâ Domini erudire, quod præstare nequeunt illiterati. Aded ut penitus illiterato ne quidem prima tonsura conferri queat, c. fin. de temporib. ordinat in 6. Conc. Trid. Sess. 21. cap. 4. de reformat. frustra in hoc dispensante Episcopo. Quæ autem scientia sit sufficiens, Judicis seu Episcopi arbitrio relicta est: nisi quod hodie Conc. Trident. exactius & melius declarat, quæ & quanta litterarum cognitio in singulis Ordinibus requiritur: de prima tonsura, *Sess. 27. cap. 4.* quoad minores Ordines, *cap. 11.* quoad Subdiaconatum ac Dia-*

conatum, *cap. 13.* quoad prebyteratum *cap. 14.* quoad Episcopatum *Sess. 7. c. 1. & Sess. 22. c. 2.*

8. Quod si proflus illiteratus ordinetur, recipiet quidem characterem, quia litterarum scientia, licet sit de præcepto, non est tamen de substantia Ordinis: & conveniens pœna esse videtur, ut talis ab Ordinibus suspendatur, donec scientiam ad Ordinem sufficientem sibi comparaverit. Tollitur vero hoc impedimentum, primo, si scientia ad Ordinem requisita comparatur; adeo ut tunc non sit opus aliquâ dispensatione, cum cessante causa cessare debeat effectus. Secundo, per dispensationem, quam tamen impetiri nequit Episcopus, eo quod hæc irregularitas sit juris Pontifici, nec in jure repeñatur talis potestas Episcopo data.

9. Præterea ordinati prohibentur graviori aliquo crimine irretiti, ut Apostata, Hæretici, Schismatici, Simoniaci, Idololatæ, Adulteri, Incestuosi, Fornicarii, Raptores virginum, Sodomitæ, Perjuri, Homicidæ, voluntarii, aut culpabiles, *c. Contineatur 8. c. De cætero 11 inf. De homicidio communiter DD.* Sub homicidio autem hic continetur non solum homicidium, ex quo mors sequitur, sed etiam abscissio membri, ut scilicet abscidens membrum aliquod corporis humani hanc irregularitatem contrahat, *Piasc. p. 1. cap. 1. art. 5. n. 5. post Abb. in cap. Tuano 19. §. ad ultimum inf. De homicidio.* Item Falsarii, Usurarii, Fures, Sacrilegi, similes, *cap. fin. sup. De temporib. ordin.* Item Scutæ, Scenici, Ludicti, Seditiosi, Injuriarum renaces, Ultiores, Adulatores, Alex, atque ebrietati debiti, *can. 3. cum seq. Distinct. 46. a. liique similes, de quibus vide can. Infames 11. q. 7. & 1. q. 7. per tot.* Qui quidem omnes ordinati verentur, modo notorii sint, aut per sententiam, aut per confessionem in jure, id est, in iudicio factam, per evidentiam facti, quæ tergiversatione aliquâ elidi non possit, *cap. fin. inf. de sobabit. Cler. & mulier.*

10. Insuper solemniter & publicè pœnitentes, excommunicati majori excommunicatione Navar. *in manual cap. 27. n. 12. & 24.* suspensi ab Ordine interdicti sub pœna suspensionis ab Ordine sic suscepti executione, aut dispositionis in perpetuum: & durante excommunicatione, suspensione, vel interdicto, nequeunt

ad superiorem Ordinem ascendere, Navar. *d. c. 27. n. 244.*

Denique nullus sine titulo ordinandus est, Conc. Trid. *Sess. 21. cap. 2. de reformat.* adeo ut si absque titulo Episcopus aliquem scienter ordinet, vel det licentiam accipiendi Ordines ab alio, teneatur providere ordinato de alimentis, donec beneficium sufficientem eidem contulerit, *c. 2. 4. & 6. inf. De prebendis.*

11. Tituli vero nomine hodie intelligi debet, in Regularibus quidem professio, Zerola *1. p. V. Dimissoria versic. ad quintum;* in Sæcularibus autem beneficium sufficiens ad vivendum honestè, vel sufficiens patrimonium aut pensio *c. Tuis questionibus inf. De prebendis.* Concil. Trid. *Sess. 21. cap. 2. De reformat.* ubi statuit, ne quis deinceps Clericus sæcularis, quamvis alias si idoneus moribus, scientiâ & ætate ad sacros Ordines promoveatur, nisi prius legitime constet, cum beneficium Ecclesiasticum, quod sibi ad vitam honestè sufficiat, pacificè possideret: nec resignari ejusmodi beneficium queat, nisi facta ejus rei mentione, nempe quod ad illius titulum sit promotus, nec admitti resignatio, nisi constet, quod aliam de vivere commodè possit: vel nisi constet, cum vere patrimonium vel pensioem habeat talem, quæ ad vitam sustentandam satis sit; ut denique nec patrimonium saltem non reservato usufructu; nec pensio, sine licentia Episcopi, alienari, extingui, vel remitti ullatenus possit, donec beneficium Ecclesiasticum sufficiens sit adeptus, vel aliunde habeat, quo vitam commodè duceret. Ratio huius est ne Clerici in opprobrium & cum dedecore Ordinis mendicare cogantur, Conc. Trid. *d. loc.* Hinc non potest promoveri quis ad sacros Ordines sub titulo Cappellanæ vel Vicariæ, ad nulum amovibilis, vel alterius beneficii manualis,

Garzias de benef. p. 1. n. 83. aut Commendæ, nisi sit perpetua.

(*)

TITULUS XXIII.

De officio Archidiaconi.

1. Quis dicatur Diaconus: & munus illius.
 2. 3. Quis Archidiaconus: & munus illius: in quibus consistat.

Absolute tractatu ordinationem seu ordinandorum & præficiendorum, siue explicatis modis, quibus ad dignitates Ecclesiasticas promoveri contingit: nunc agendum est de dignitatum officiis, ut sciat, quo pacto quisque in dignitate constitutus, officio seu munere suo fungi debeat. Quia verò Archidiaconus post Episcopum in Ecclesia Cathedrali dignitate major est, *ad hac 7. h. t. & can. perlethi 6. Archiepiscopus Distinct. 25.* id eo de illo videndum est primo loco.

1. Ubi notandum in primis est, Diaconi nomen esse generale, posseque etiam personis non Ecclesiasticis accommodari, ob generalem significationem verbi, à quo deducitur. Nam dicitur Diaconus à Græco verbo *διακονία* quod Ministro seu famulo significat, & ad diversa ministeria referri potest. Unde & Diaconi Latine Ministri dicuntur, *can. Cleros distinct. 2.* & eorum alij Sæculares, alij Sacri dici possunt. Sumitur tamen hic nomen illud specialiter pro sacro, diciturque comparatione Presbyteri, cui ministrare, subservire & subjici debet, *can. Legitimus distinct. 93.* in ijs, quæ traduntur in veteri Testamento Levitæ, in quorum locum Diaconi successerunt, sacerdoti legis antiquæ ministrabant. Diaconus dum ordinatur, inquit Gregorius, solus Episcopus, qui eum benedicit, manus super caput illius ponit, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur, *can. Diaconus dist. 23.* & sub certis verbis ei traditur stola & codex Evangelij: stola quidem, quia

Evangelium, quod per Christi jugum figuratur, lectus est.

2. Inter Diaconos sunt, qui inserviunt Presbyteris simplicibus, quibus & subjiciuntur, locumque digniorem cedere debent, *can. Pervenit, & similibus Dist. 93.* Alij verò inserviunt Episcopo, qui proinde Archidiaconi, quasi Principes seu primi Diaconorum dicuntur, sicut Archiepiscopus dicitur Princeps seu primus Episcoporum, *d. can. Cleros Dist. 21.* Aliterque Archidiaconus etiam oculus Episcopi vocatur, & vicarius ejus reperitur, *e. 7. h. t. Conc. Trid. Sess. 24. c. 12. de reformat.* tamquam qui velut in specula & statione positus prospicere debeat actus totius Ecclesiæ & ad Episcopum referre *can. Diaconi Ecclesia & ibi Glossa, & alij, Dist. 93.* Atque ratione Episcopi, cui inservit, dignior est Presbytero & Archipresbytero, non fungente eo officio, *e. 1. inf. de officio Archipresbyteri.* Rique jure communi adhæret dignitas, quæ major censetur Monasterijs ipsis & Præpositis eorum.

3. Quantum vero ad officium seu munus Archidiaconi attinet, prævalent ea in re constitutiones & consuetudines Ecclesiarum, sicut & in alijs officijs, *juxta e. Cum olim sup. De consuetudine:* & ex penè tot sunt in officijs Archipresbyteri, Præpositi, & Decani, quot sunt Ecclesiæ; ijque standum est, & maxime attendi debent.

Cessantibus verò consuetudinis locum habent, quæ tum in *d. can. Perlethi distinct. 25.* tum in hoc Titulo nostro, tum alibi passim habentur: veluti quòd ipso jure vicarius sit Episcopi in omnibus, omnisque cura in Clero, tam in urbe quàm extra per parochias habitante, ad eum pertineat, *e. 1. h. t. quod & curam habet animatum, e. Cum in cunctis 7. §. inferiora sup. De elect. & Diaconis, Archipresbyteris, Presbyteris, alijsque Clericis sibi subjectis imperet: quòd tertio quoque anno circumire & visitare teneatur diocæsim, si Episcopus hoc munus per se obire non possit, d. e. 1. h. t. & singulis annis propriam Ecclesiam, e. Mandamus 6. hoc tit. juxta modum præscriptum à Conc. Trid. d. Sess. 24. cap. 2.* Eiusdem est audire jurgia singulorum, & cuncta, quæ correctione & emendatione indigent, corrigere atque emendare: nisi ardua sint negotia & excessus sit gravis, ita ut majoris necessaria sit præsentia & major

autoritas, d. e. *Ad hac d. tit.* Insuper curare debet, ut Ecclesiarum sacra recta maneant & sollicitè custodiantur, e. 3. *hoc s.* officium divinum ritè fiat, e. 2. *h. t.* ut vacante Ecclesia parochiali per substitutum aliquem cultus divinus peragatur. Choppinus *lib. 1. De sacra Politia t. 8. n. 19.* Item examinare & sistere Episcopo ordinandos, de mandato tamen Episcopi; quoad examen scilicet, quandoquidem illud hodie ad Episcopum spectat ex Conc. Trident. Ad hæc examinare promovendos ad beneficia, eosdemque instituere in beneficiis: mittere in possessionem Abbates & Abbatillas, *cap. V. nostrum. q. h. s.* Aliaque similia sui muneris exequi debet: quæ quia varia sunt, sive jus commune sive consuetudo, cujusque Ecclesiarum Cathedralis spectetur, sit, ut interdum in una Ecclesia plures Archidiaconi constituantur, prout in Cathedrali Leodiensi cernere licet.

Nemini tamen sine mandato & licentia Episcopi curam animarum, obtentu alicujus consuetudinis, committere debet, e. 4. *h. t.* Similiter nec de jure communi potest excommunicare, suspendere, vel interdicere, e. 5. *h. t. juncto e. Licet inf. De penis:* licet de consuetudine id aliquando permittatur, e. *Dudum 54. vers. Sed cum à jure sup. De electione.* Non potest etiam dare commendatitias seu dimissorias ad suscipiendos alibi Ordines, e. *Significasti 8. h. tit.* Conc. Trid. *Sess. 23 cap. 11. De reformat.* Non item potest visitare monasteria, nisi in quantum consuetudo permittit, e. *ult. hoc tit.* Similiter non cognoscit hodie causas matrimoniales, & criminales, ex Concil. Trident. *Sess. 24. cap. 20.* nec causas concubinitus, *idem Conc. Sess. 25 cap. 14. De reformat.* Fructus & jura vacantium Ecclesiarum parochialium subinde ex consuetudine vel privilegio habet, sic tamen ut interim onera adimplerit alium curet.

Ad Archidiaconatum promovendi xxv annis nati sint oportet, ac digni, qui saltem Diaconi sint, & ex Conc. Trid. *d. Sess. 24. cap. 12. de reformat.* Licentiatum in Theologia vel Jure Canonico.

TITULUS XXIV.

De officio Archipresbyteri.

1. *Quis Presbyter.*
2. *Qui Sacerdotes dicantur.*
3. 4. *Eorum munus & distinctio.*
5. *Quis Archipresbyter.*
6. *Alius Urbanus, alius Ruralis.*

1. **A**rchidiacono proximus dignitate & gradu in Ecclesia Cathedrali est Archipresbyter: de cujus proinde officio sequitur.

Quod ut melius intelligitur, sciendum, Presbyterum Græcè, Latine Seniores dici, Et quia cum olim, tum etiam hodie in Reipubl. bene constituta dignitates & honores majores deferri senioribus solent, *d. Ut gradum D. De munerib.* ideo hoc nomen Presbyter, non solum ætatis nomen est, verum etiam dignitatis; & qui Sacerdotes vocantur, dicuntur Presbyteri, non modo ob ætatem vel decrepitam senectutem, sed ob dignitatem & honorem, quem acceperunt, *can. Cleros §. Presbyter Dist. 21.* Est enim venerabilis senectus & gloria senum est canities, quæ sapientiam designat *can. Porro Dist. 94.*

2. Sacerdotes verò dicuntur, quasi factum dantes, nomine veluti composito ex Græco & Latino, *d. can. Cleros §. Sacerdos, juncta Glof. ibid.* Atque ita Sacerdotis, sicut & Presbyteri, nomen generali notâ potest latius sumi quam pro eo, qui initiatus est sacro ordine scilicet pro omni eo, qui quodlibet offert sacrificium: quo pacto Conc. Laodiceum *in can. ult. Distinct. 32.* ostendit eas mulieres, quæ apud Græcos Presbyteræ appellantur, apud Latinos dici viduas seniores, univiras, & matricarias, & in Ecclesia tamquam ordinatas constitui non debere. Gentilium porò sacerdotes dicebantur Flamines, *d. can. Cleros §. Sacerdotes autem,* ubi redditur ratio istius appellationis.

3. Ordinantur propriè Sacerdotes ad sacrificium; eorumque præcipuum munus & officium in ordinatione statuitur, conficere scilicet

et in Altari Sacramentum, vel, ut alias legitur, Sacrificium Corporis & Sanguinis Domini, *can. Perleſtu Diſt. 25. & alii*. Qualiter verò ordinetur Sacerdos seu Presbyter, traditur in *can. Presbyter Diſt. 23. & c. ſu. ſup. de Sacramentis non reiterandis*.

4. Sacerdotium autem alii ſimpliciter Sacerdotes appellantur, alii Archipreſbyteri alii Chori epiſcopi (quorum inſtitutio & poteſtas non tantum in Romana, ſed & in aliis totius orbis Eccleſiis tanquam improba & ſupervacanea interdicta & ſublata eſt, *can. Quamvis & can. Quod Epiſcopi Diſt. 68*) alii Epiſcopi, alii Archiepiſcopi ſeu Metropolitanii, alii Primates, alii Patriarchæ, alii ſummi Pontifices. Gratianus in *prin. 21. Diſt. 5. inter eos* ubi eam diſcretionem tradit introductam eſſe maximè à gentilibus, qui inter ſuos Flamines alios ſimpliciter Flamines, alios Archiflamines, alios Protoflamines appellabant.

5. Dicitur verò Archipreſbyter, quaſi primus ſeu princeps Preſbyterorum vel ſacerdotum, & à plerique Decanus appellatur, *c. Ad hæc ſup. De officio Archidiaconi*. Et quamquam Archidiacono major ſit ordine, quando iſtantum eſt Diaconus, tamen eo minor eſt iurisdictione & dignitate, ſpectatõ jure communi, *c. 1. ubi Gloſ. h. t.*

6. Archipreſbyterorum alius eſt Vibanius, qui videlicet in civitate Epiſcopali omnibus preſbyteris præſt, & vicem Epiſcopi, quando ſibi ipſe defuerit, ſuſtinet, *c. officium h. t.* Alius Foraneus, quem aliàs communis appellant Decanum Ruralem, quaſi qui ruri, id eſt, extra civitatem Epiſcopalem plebis ac Preſbyterorum, reliquorumque Clericorum ſibi ſubjeſtorum, curam habet, *cap. ult. hoc t.* & Decanum Chriſtianitatis Officium Vibani optimè declaratur in *c. 2. & 3. h. t. Ruralis verò in d. c. ult.*

TITULUS XXV.

De Primicærio, ejusque officio.

1. Nominis ratio.
2. Primicærii munus & officium.

Tertio loco eſt Primicærius, primus in choro vel cantu, abſente Archipreſbytero. Pannonit. *ad h. rubric.* & in aliquibus Eccleſiis eſt nomen dignitatis, ut patet ex *c. Cum acceſſiſſent ſup. De conſtitutionib.* & ex iurisdictione facultateque animadvertendi in Clericos delinquentes, ei annexa *can. Perleſtu & ad Primicærium Diſt. 25.* quam non modo in ſacerdotes inferiores ſed & in Canonicos & ipſos dignitate Eccleſiaſtica præſtantes exercet, ut ex Gloſſa *Pragmat. ſanct. ſu. tit. quomodo divin. offic. ſit celebr.* refert Chopin. *lib. 1. De ſacra polit. tit. 7. n. 10.*

1. Deducitur autem Primicærii nomen à Cereo: cum enim ante chartæ & membranæ inventionem in pugillaribus, cetatis arborum liſis & foliis, aliave materia, ſcriberetur, factum fuit, ut quæ in ejuſmodi ceratis libellis, & per translationem etiam in aliis, ſcriberentur, in certis ſcripta dicerentur; & quod in primo loco ſcriptum erat, in prima cera; quod in ſecundo, in ſecunda; quod in tertio, in tertia; & quod in poſtremo, in ima cera ſcriptum diceretur. Hinc etiam, quia is, qui primus erat ſeu dignior, primus in albo ſcribatur, *l. 1. D. De albo ſcribendo*: Primicærius dictus eſt, quaſi primus in ordine ceræ ſeu ſcripturæ, & in omnibus ordinibus dignior: ſic enim ſæpius legimus in Novella 8 *Notariorum Primicærium*, id eſt primum ſeu in matricula Notariorum primum ſcriptum, & in Cod. lib. 12. *Primicærium menſorum*, id eſt, inter menſores primum, *Primicærium ex corpore Decanorum*, *Primicærium fabricæ proteſtorum domeſticorum*, *equitum*. Sic Auguſtinus vocat Stephanum *Primicærium Martyrum*. Is verò qui Primicærium in quocumque ordine ſequatur, Secundicærius, & ſic deinceps, dicebatur.

2. Hinc igitur factum quoque eſt, ut qui Eccleſiis præſicitur Diaconis & aliis Clericis ac cantoribus inſtruedis atque docendis, ad cantum in choro deſtinantis, (& Græcis *Χοροδίακτος* vel *Χοροδιδάκταος* dicitur, id eſt, Chori magiſter, Ariſtot. 3. *Polit. cap. 9.* & Plato *De legibus* Primicærius dici cœpuit, veluti primus in choro, & primus ratione cantus: alioquin non eſt primus ſimpliciter, cum ſubſit Archidiacono *c. unico h. t.* Aliet dicitur Cantor ſive Precentor: ſub quo etiam Succentor eſt, Hoſtien. in *ſumma h. t.* eò quod officium cantandi

cantandi Lectiones, Laudes, aliaque, seu eorum distributio ad canendum illi incumbat, & similiter ordo ac modus cantandi, pro tempore & solemnitate, præeatque in cantu. Ad eundem spectat determinatio delationis cereorum seu luminum: leves præterea castigationes Clericorum, aliaque similia, de quibus in *d. can. Perle-ctis*, §. *ad Primicarium Dist. 25.* & in *d. unico h. t.*

TITULUS XXVI.

De officio Sacristæ.

1. 2. *Sacrista quis, & officium illius.*
3. *Videri eundem cum Thesaurario.*

1. Sequitur quarto loco de officio Sacristæ, Sacrista dicitur à rerum sacrarum custodia, quasi sacristans; & idem est, qui Sacriarius: ut enim locus, in quo res sacræ reponuntur & aservantur, dicitur Sacriarium, *l. Sacra §. sacriarium D. De rerum depof.* ita qui rebus sacris præfici- tur, vocatur Sacrista, *e. unico h. t.*

2. Videaturque idem cum eo, quem in Ecclesi- is quibusdam Thesaurarium vocant: aliter Cimeliarcha dicitur, *l. fin. in fine Cod. De bonis auclor. l. ad. possiden.* & utriusque videtur idem esse munus atque officium, ut colligi videtur ex *can. Perle-ctis*, §. *ad thesaurarium in fine Dist. 25.* & *d. e. unico h. t.* ubi Sacrista dicitur subiectus esse Archidiacono.

3. Et ad ejus curam pertinere custodiam sa- crorum vasorum, vestimentorum Ecclesiastico- rum, seu totius thesauri Ecclesiastici (qui magis in vasis sacris & instrumentis Ecclesiasticis, quam in pecunia numerata consistit) nec non quæ ad luminaria pertinent, Et in *d. can. Perle-ctis*; dicitur ad Thesaurarium pertinere basilica- rum & ostiarii ordinationem, incensi & lumina- riorum præparationem, curam baptisterii ordi- nandi. Ex quo loco, ut ex ante dictis patet. Sacristam nudum habere officium, absque ulla ju- risdictione aut Præeminentia, *Rota tit. de præb. Decif. 9. aliàs 353. in novis.* Potest tamen eidem per consuetudinem vel privilegium attributa jurisdictione accedere dignitas, *Rota ibid.* Idque ostendunt delegationes Pontificiæ Thesaurario- rum, Turonens. *in c. Ex tenore 11. inf. De foro, comp.*

Linconensis, in *c. signif. 18. inf. De convers. coniu- gat.*, & Nivernensis, in *c. Cum olim 32. inf. De offi- cio & potest. lud. deleg.*

TITULUS XXVII.

De officio Custodis,

Denique Custos quasi minister est Sacristæ *secundum Glos. & Pan. ad rubr. hoc tit.* ideoque de ejus quoque officio aliquid subicien- dum est. Illud autem consistit in his, ut non tan- tum ad horas Canonicas pulset jussu Archidia- conis, sed & pallia vel linteamina altaris, eundem- que utensilia Ecclesiæ indefinenter custodiat, in lampadibus & lucernis diligenter accendendis & extinguendis privileg. existat *e. 1. h. t.* panem, & vinum omni tempore ad Missam præparatum habeat; oblationes seu elemosynas Clericis sin- gulis distribuatur, *d. e. 1. & 2. h. t.* Et hic vix un- quam videtur habere jurisdictionem, aut digni- tatis vel minimam partem.

Cæterum non est magna vis faciendi in hoc, vel ante dictis nominibus, eorumque officijs de jure statutis, sed omnia referri debent ad consue- tudines Ecclesiarum, pro quarum diversitate nomina ista variantur, & pariter eorum officia.

TITULUS XXVIII.

De officio & potestate Vica- rii.

§. I.

Vicarius quis, & quotuplex.

1. 2. *Vicarius alius Perpetuus, alius Temporalis.*
3. *Perpetuus habet se adinstar beneficiarii.*
4. 5. *Non etiam Temporalis.*

Consideratis eorum officiis, qui deserviunt Ecclesiæ nomine proprio: sequitur de iis, qui deserviunt nomine alieno; eujusmodi sunt Vicarii, Dicitur enim Vicarius à Vice, quod

quodd vicem alicujus gerat: cum enim quis rebus suis interesse vel superesse non potest, Vicarium sibi in iis constituit, per quem quæcumque gesta fuerint, perinde habeatur, ac si per ipsum constituentem expedita fuissent, *juxta c. Qui facti De reg. jur. in 6.* Quamquam hoc loco non tam late accipiatur nomen vicarii, ut denoret eos omnes, qui quoquomodo vices alienas obtinent in functionibus Ecclesiasticis (ut cum Archidiaconus dicitur esse Vicarius Episcopi *c. 1. sup. De officio Archid.*) sed strictius pro eo scilicet qui officium Ecclesiasticum, quod alteri Ordinario jure competit, ipse nomine exercet.

1. Duplicis autem Vicarii in jure Canonico potissimum sit mentio: unius perpetui, ut in *c. Ex parte h. t. c. extirpanda 30. § qui vero inf. De præbendis, c. G. perpetuus inf. De fide instrum.* alterius Temporalis, ut in *s. Pervenit inf. De appellat.*

Perpetuus dicitur, qui Canonicè, id est auctoritate Episcopi constituitur in aliqua Ecclesia parochiali, cum certa & congrua portione annua, tanquam laboris & operæ mercede ex proventibus ipsius Ecclesiæ. Sic à sacris Canonibus permittitur habenti parochialem Ecclesiam, suæ vel dignitati vel præbendæ annexam, substituere sibi Vicarium idoneum & perpetuum, auctoritate Episcopi, *d. c. Extirpanda § qui vero, & c. De monachis inf. De præbendis, & similibus* Vide Conc. Trid. Sess. 7. cap. 6 & 7. Sess. 25. cap. 16. *de reformat.* ubi idem permittitur Cathedralibus Collegiatis seu aliis Ecclesiis vel Monasteriis seu Collegiis, aut piis locis quibuscumque, quæ beneficia Ecclesiastica curata perpetuo sibi unita & annexa habent.

2. Cæterum Vicarius ejusmodi, semel Canonicè, ut dixi, id est, auctoritate superioris constitutus, non potest per proprium Ecclesiæ Rectorem, aut ejus successorem, removeri, aut portione sibi assignata fraudari, *d. c. Extirpanda § qui vero Clement. unica h. t.* licet alias mandatum revocari possit pro arbitrio mandantis. Imo nec Episcopo permittitur eidem administrationem auferre, nisi justis de causis, ut colligi videtur ex *c. Ad hæc h. t.* quia scilicet Vicarius perpetuus non habet se ad instar simplicis mandati, sed ad instar beneficii, & Vicarius perpetuus ipso jure censetur beneficius, *c. Perpetuus inf. De fide instrum.* Glos,

in *c. 1. in v. in diversis h. t. c. Michael inf. De filiis Presbyterorum*: ejusque officium refertur inter beneficia in *c. Postulasti 27. sup. De rescriptis*; & penes eundem est cura animarum Abbas *in d. c. Extirpanda § qui vero*. ideoque curatus primitivus, ut aliqui vocant, non potest nec debet Sacramenta conferre. Hinc quoque fit, quod Vicarius sicut & quilibet alius in beneficio, auctoritate Episcopi sibi collato, institui debeat, *c. ex frequentibus inf. De institut.* semelque institutus, temere & hinc causa ac præter juris ordinem non sit amovendus, ut neque quisquam beneficio privandus est: quodque quis nequeat esse Vicarius in diversis Ecclesiis, *c. 1. & 2. h. t.* aut sibi alium Vicarium perpetuum substituere, *juxta communem sententiam*, sed per se ipsum deservire compellendus sit, per subtractionem fructuum vel ipsarum Vicariarum, *c. ult. h. t.* Non obstante regula, *in c. Qui facit. 72. De reg. juris in 6.* quia non habet locum, quando induit personæ spectatur, ut in Vicario attenditur. Possit tamen ad tempus aliquod ex justa aliqua causa alium substitui, docet Abbas *in c. Clericos h. t.* Hinc etiam in Vicario perpetuo Jura, de Rectore parochialis Ecclesiæ constituta locum obtinent: veluti quod intra annum à Vicaria obtenta ordinari Presbyter debeat sicut obtinens parochialem, *Clement. unica h. t.*

3. Vicarius Temporalis est, qui in locum alicujus ad tempus substituitur, justa subsistente causa, puta quia pluribus Ecclesiis, quas obtinet simul deservire nequeat, *cap. Et temporis xxvi q. 1.* aut pluribus negotiatione sui muneris & officii distineatur, vel quia ob peregrinationem, ægritudinem aut justam absentiam, ab Episcopo cognitâ & approbatam vel ob aliam aliquam causam veluti necessitatem aut utilitatem Ecclesiæ, deservire suæ Ecclesiæ non possit.

4. Cum autem ad tempus dumtaxat hic Vicarius constituitur, non habet se ad instar beneficii, Glosa in *Extravag. Joan. xxii. Execrabilius De præbendis*: sed jure penes Rectorem principalem manente, penes Vicarium solummodo est functio & administratio, quam exercet nomine alterius, & quæ expirat morte Rectoris principalis; ad ejus etiam nutum revocari potest. Abbas *in d. c. Extirpanda.*

§ II.
De Vicario Episcopi.

1. Vicarius Episcopi quomodo ab aliis distinguatur.
2. Dicitur & officialis.
3. Usque necessario constitui debet.

Cum Episcopus, plurimis negotiis involutus, nequeat per se sufficere omnibus, ac spiritualibus potissimum intendere debeat, Vicarium sibi constituat oportet, vel unum vel plures, *can. in nova xvi. q. 7. Quoniam 14. inf. De officio jud. ord. Anchar. in Clement. 2. De re scriptis.*

1. Qui proinde Vicarius Episcopi, & quidem, more loquendi recepto, simpliciter Vicarius appellatur: de quo potissimum hoc Tit. agitur, non etiam de aliis, qui licet revera Vicarii sint Episcopi, ut Archidiaconus, *c. 1. c. Ad hac sup. de officio Archidiacon. Archipresbyter, c. 1. c. Officium sup. de off. Archipres.* tamen non solent appellari Vicarii, quia nomen proprium, & administrationem habent, ex præscripto ipsorum Canonum; nec sunt Vicarii constituti ab Episcopo, sed ab ipso jure ratione dignitatis & officii, quo funguntur.

2. Aliter autem Vicarius Episcopi, si generalis sit, appellari solet Officialis Episcopi, & e contra, ut constat ex *d. Clem. 2. de re scriptis junctim Gloss. ibid. in v. Officialis, & in c. ult. b. 1. in 6. c. 1. & 2. eod. in 6.* ubi textus vocat eundem Officialem, & statim *d. c. fin.* dicitur disjunctivè Officialis aut Vicarius generalis Episcopi.

3. Ad eò verò necessum est, ut Episcopus sibi Vicarium constituat, ut si ea in re fuerit negligens, ad Metropolitanum seu Archiepiscopum devolvatur hujusmodi deputatio: eoque deficiente antiquior Episcopus ex Suffraganeis eundem cogere possit. *Conc. Trident. Sess. 24. cap. 16. de reformat.* Tamen si autem Capitulum, vivente Episcopo, eoque vel absente, vel negligente, non possit vicarium constituere; potest tamen, eorum mortuo, vel electum ab Episcopo confirmare, vel alium.

§ III.
Qualis debeat constitui Vicarius.

1. Debet esse probata vita ac doctrina.
2. Clericus, non laicus, nisi ex causa.

Quoniam ex facto Vicarii tenetur Episcopus, sibi que imputare debet, si malum e-

legerit, *c. Ad hac sup. De officio Archidiacon. Rebuffus in forma Vicariatus n. 188.* ideo etiam videndum, qualis eligi debeat.

1. Eligitur & constitui debet Vicarius probatis moribus, ætate xxv. annorum, *arg. c. Cum in causis 7 § inferiora sup. elect. rerum & causarum forensium peritus, l. penult. Cod. de judiciis, n. 1. Rempub. D. de munerib. Doctor vel Licentiat, saltem in jure Canonico, vel alias, quantum fieri potest, idoneus, Conc. Trident. Sess. 24. c. 16. De reformat.*

2. Clericus item, saltem primæ tonsuræ, non conjugatus, *Franc. in c. h. 1. in 6.* nisi certis casibus: veluti si Episcopus jurisdictionem habeat temporalem, cujus capax est laicus, non etiam spiritualis, *c. 2. de judiciis:* aut ad sit licentia Papæ, vel necessitas urgeat. Afferorem tamen laicum Episcopus habere potest. Abbas, Felin. & alii in *c. de his & c. Decernimus inf. de judiciis:* quia officium afferoris est consulare, quod etiam in Ecclesiasticis facere potest laicus: licet honestus fuerit adhibere Clericum, si reperitur idoneus, *Felin. in d. c. decernimus.*

§ IV.

Quod modis constituatur.

1. Constitui potest vel in spiritualibus, vel in temporalibus, vel in utriusque.
2. Unus, vel plures.
3. Unus item Generalis & aliter Foraneus.

Tripliciter constitui potest: vel in spiritualibus tantum, cujus est officium excommunicare, suspendere, interdicere, Sacramenta conferre, beneficia visitare, corrigere, & aliaque similia exercere; & talis Vicarius in spiritualibus fit mentio in *cap. 3. de temporib. ordinar. in 6. & in cap. 4. inf. De officio Ordinaris.* Vel in temporalibus tantum, cujus administratio consistit in judicio, vel extra judicium. Vel denique Vicarius est in spiritualibus & temporalibus simul: & hic Vicarius Generalis Episcopi appellatur in *c. fin. eod. in 6.* Creatique debet cum expressione spiritualium & temporalium simul: alioquin non esset generalis, si vel in spiritualibus duntaxat, vel in temporalibus crearetur, *c. Si Episcopus & c. Ecclesia de supplenda neglig. Pralas. in 6.* aut si simpliciter concederetur potestas administrandi. Videatur *Rebuffus in Praxis benef. tit. de forma Vicariatus Archiepiscopi.* Sic nec Generalis diceretur, si

constitueretur in aliqua speciali parte diœcesis, etiam in ipsa parte, in qua residet Episcopus; sed diceretur foraneus & delegatus.

2. Secundò, potest Episcopus unum vel plures Vicarios constituere, si id consuetudine receptam fuerit, aut si expresse agatur, plures constituantur, prout plures constitui expedit, quando Episcopus ad diversa territoria diœcesis suam extensionem habet. Alioquin per simplicem constitutionem secundi censetur prior revocatus, *D. D. in c. Clericos h. t.*

3. Tercio, potest constituere unum Generalem, qui vices Ordinarii constituentis gerat in tota diœcesi; & jus dicat in loco actibuali, in quo consuevit ipse Ordinarius jus dicere, Sanchez *De matrim lib. 3. disputat. 19. q. 1. n. 11.* & talis est principalis, & dignitatem habere dicitur; licet non eam, quæ sit beneficium Ecclesiasticum vel incompatibilis cum alia dignitate, Rebuff. *in d. Praxi tit. De Vicariis Episcoporum.* Alium verò constituere potest in certa aliqua parte diœcesis, extra civitatem Episcopalem, quæ proinde vocatur Foraneus, nec dignitatem habere censetur.

§. V.

De potestate & jurisdictione Vicarij.

1. Rationes, quibus asseritur Vicarium Episcopi esse delegatum.
2. Probatur, esse Ordinarium.
3. Satisfit rationibus contrariis.

1. **T**Ametsi non desint, qui velint Vicarium Episcopi, licet principalis sit, non esse ordinarium, sed delegatum, Gotoffredus *in Summa h. tit. q. 1.* eò quod ejus iurisdictio morte extipret Episcopi, sicut iurisdictio delegati re integra finitur morte delegantis, *c. Gratius, c. Lites undique inf. De officio delegati;* quodque vices Episcopi gerat, *c. Romana in princ. De appellat. in 6.* sicut delegatus fungitur vice delegantis, *l. 1. §. qui mandatum D. de officio ejus & c. l. Solet D. De iurisdict. omnium iudicum;* cum tamen ordinaria iurisdictio, mortuo concedente, adhuc remaneat, nec possit ab Episcopo concedi, ut patet ex *can. Aludicibus 2. q. 6. l. Et quia D. de iurisdict. Glossa in cap. 2. V. statuitur inf. Ne Prælati vices suas vel Eccles. sub an. censu conced.*

2. Nihilominus verius videretur. Vicarium

Episcopi, si sit principalis, habere ordinariam jurisdictionem, sicut habet Episcopus, cuius vices gerit, prout docet Sanchez *De Matrim lib. 3. disput. 29. Glossa in c. Licet in V. Officiale eod. in 6. c. Perlethia dist. 25 in V. iugis, D. D. in c. Quoniam in plerisque inf. De officio Ordinarii, & c. 2. De consuet. in 6.* quia licet constituatur seu nominetur & designetur ab Episcopo, non tamen ab eo, sed ab ipso canon. & jure jurisdictionem accipit; *2. eod. in 6. ac proinde ordinariam, d. can. Aludicibus.* Confirmatur ex eo, quòd idem tribunal & eadem jurisdictione sit Episcopi & Vicarij, *d. c. Romana & d. c. 2. & ibi Interpp. De consuet. in 6.* Et propterea, licet à delegato appellatur ad delegantem, *c. Super quæstionum §. porro inf. de officio delegati;* tamen à Vicario seu Officiali Episcopi in iis, in quibus est ordinarius, non ad Episcopum, sed ad Archiepiscopum appellatur, *d. c. Romana, d. c. 2. de consuet. in 6.* ne ab eodem ad eundem aut seipsum interponi appellatio videatur. Idem dicendum de Vicario Capituli, Sede vacante & Vicario generali habente jurisdictionem Episcopalem ut tradit Sanchez *d. loco.* Et hinc fit, quod Episcopus non possit revocare aut impugnare, quod legitime & canonicè Vicarius gessit, Rebuff. *in Praxi tit. de Vicar. Episc. n. 40.*

3. Non obstant in contrarium allata: quia ideo jurisdictione Vicarij extinguitur morte Episcopi, quia illius jurisdictioni tamquam accessoria coheret, & sic gerit vicem Episcopi: ut tamen non ab eo, sed à jure jurisdictionem accipiat idem que cum Episcopo tribunal constituat, non diversum: prout delegatus diversum constituit à delegante, à quo suam jurisdictionem habet. Et ideo rectè à delegato ad delegantem provocatur; sicut & ab Archidiacono, alijsque Prælati & inferioribus ad Episcopum, non autem Archiepiscopum Rectè etiam à Vicario Episcopi ad Episcopum appellatur, quoad ea, in quibus illius est delegatus: veluti quando illi divisim & seorsim ab institutione committit aliquos casus qua de re videatur Sanchez *d. Disput. 29.*

quæst. 1.

☞ (†) ☞

§. VI.

Quibus modis finiatur potestas Vicarii.

1. Finitur morte Vicarii, item morte constituenti. &c.
2. Item Episcopo Ecclesiam deserente.
3. Et revocatione.

1. **F**initur primo, ipsius Vicarii morte. Secundo per mortem, vel etiam excommunicationem constituentis, *e. 1. h. t. in 6. Glossa in Clementi ult. De procuratoribus V. contestata*: ita ut ne quidem ante mortem vel excommunicationem Episcopi constituentis causas coeptas, eo mortuo vel excommunicato perficere queat. *Speculator De offic. Ordinarii §. 1. in V. Auditores Gloss. in d. Clementi. ult. c. 1. de officio Vicarii in 6. quia idem profus est tribunal utriusque, eadēque utriusque persona reputatur, e. 2. de consuet. in 6. c. Romana de appellat. in 6. Ideoque cessante tribunali Episcopi per ejus mortem, vel suspensā jurisdictione per excommunicationem (quod evenit, quando est denunciatus, excommunicatus, aut notorius Clerici percussor) cessat quoque vel suspenditur tribunal seu jurisdictionis Vicarii. et in hoc differt Vicarius à Legato, cujus potestas non expirat, quoad incepta, morte delegantis, sicut nec per excommunicationem ejusdem. Ratio est, quia non idē delegantis & delegati est tribunal. Idem dicendū, Episcopo interdicto vel suspensio; ob eandem rationem, quando scilicet est denunciatus; idque post Conc. Constantiense; nam antē retinet jurisdictionem.*

2. Tertio finitur, si episcopus ecclesiam suam resignet, aut ad aliam transferatur aut suā priveretur, vel ab ea removeatur, vel Religionem ingrediatur.

3. Quarto revocatur ejus commissio ab Episcopo constituente, vel ejus successore: etiam sine consensu Capituli, quemadmodum absque ejus consensu constitui potest, Abbas *in cap. Suanobis hoc tit. & ibid. Joan. Andr. num. 6. idem Abbas in cap. penult. sup. num. 4. h. tit.* Debet tamen revocatio insinuari Vicario: alioquin h. revocationem ignoret, interim per eum gesta valent, donec ei innoscant. *Garz. De benefic. par. 5. cap. 8. num. 174. & seq.* Quia etiam, si adit error com-

munis revocationis, gesta per illum, etiam revocationis consecutum, valebunt, *arg. l. Barbarus D. De officio Pratoris*: in qua non attenditur ignorantia privata, ut gesta, valeant, sed communis.

§. VII.

De officio Coadjutoris,

1. Coadjutor quis.
2. Datur Episcopo, & aliis inferioribus.
3. Cum futura successione, nisi ex causa, dari non potest.

Datur subinde Episcopo Coadjutor; de cujus munere Vicarii officio explicato, operæ pretium est, ut aliquid hic subjiciatur.

1. Dicitur Coadjutor qui alteri in subsidium, officii causa, adjungitur. Quibus autem ex causis, & quā formā detur Episcopis & aliis superioribus, explicatur *in c. unico De Clerico aegroto in 6.*

2. Neque enim Episcopo dumtaxat, sed etiam aliis inferioribus datur, si res exigat: veluti si morbo impediti superesse muneri suo non possint; ut de Rectore Ecclesie, leprā, de Archidiacono, paralyti laborantibus, rescriptum est *in c. 3. & in ubi laud. Abbas inf. De Clerico aegrotante*, Cum occupatus infirmitate vel ægitudine aliquā submoveri loco non debeat, ne afflictio addatur afflictio.

3. Coadjutorem tamen cum futura successione dari Prohibet Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 7. de reformat.* ne sic inducatur vorum captandæ mortis alienus; præterquam si Ecclesie Cathedralis vel Monasterii urgens necessitas, aut evidens utilitas postulet, Prælato dari Coadjutorem; qui tamen non aliter cum futura successione dabitur, quā causā prius à summo Pontifice diligenter cognitā, & concurrentibus qualitatibus, quæ à jure & decretis dicti Conc. in Episcopo & Prælato requiruntur: alias concessio Coadjutoris subreptitia censetur,

Ⓞ(f)Ⓞ

TITU.

TITULUS XXIX.

De officio & potestate judicis
Delegati.

§. I.

Quis sit delegatus & quis delegare possit.

1. Quis dicatur iudex delegatus.
2. Delegare potest summus Pontifex.
3. Et ab hoc delegatus subdelegare.
4. Ampliatio.
5. Item quilibet Ordinarius ratiōe delegat.

Diximus de iis, qui vices alienas gerunt in divinis officiis & jurisdictione voluntaria: superest agere de iis, qui vices alienas gerunt in judiciis & jurisdictione contentiosa, idque vel in una tantum, vel in certis causis; quales imprimis sunt Judices delegati, qui magnam affinitatem habent cum Vicariis potissimum foraneis: item Legati & iudices ordinarii. Atque ita deinceps ab hoc Tit. usque ad finē libri traduntur *de iurisdict.* id est præparatoria iudicium. Quorum prima inspectio est de Iudice, si forte Reus, priusquam respondeat Actori seu adversario suo, habeat aliquid, quod opponat adversus personam Iudicis.

1. Iudex autem delegatus est, qui jurisdictionem contentiosam, non suo iure aut suo nomine, sed ab alio sibi mandatam & alterius nomine exercet: ejus scilicet, qui causas, ad forum suum spectantes vel devolutas, cognoscere & dirimere non vult, aut non potest. Atque ideo in Digestis appellatur Iudex, cui mandata est juris dictio, ut patet ex *soto tit. D. De officio ejus cui mandata est jurisdictio*: diciturque proprium nihil habere, nec sua uti jurisdictione, sed ejus, qui mandavit aut delegavit, *l. 1. §. qui mandatum D. d. tit. l. Solet 16. D. De jurisd. omnium iudicum.*

2. Delegare verò potest imprimis supremus Princeps, ac summus Pontifex, prout frequentissimè facit: tum quia, cum sit iudex omnium Christianorum in causis Ecclesiasticis, unus

omnibus audiendis non sufficiat: tū quia nimis sumtuosū foret illis qui in remotioribus degunt regionibus. Romā ad causas suas ibidem agendas, proficisci.

3. Secundò delegare potest ille ipse, qui à summo Principe vel summo Pontifice delegatus est, si forte causā sibi delegatā per debilitatem vel occupationes cognoscere nequeat, *e. Si pro debilitate 3. Et alius h. t. l. à iudice Cod. De iudicis*: & quidem vel suo conjudici, id est sibi adjuncto delegato vel alteri & extraneo vices suas committere potest, *e. Quamvis h. t. 6* idque delegando, seu, ut vocāt, subdelegando vel principium vel mediū vel finem causæ sibi commissæ, sive conjunctim sive divisim, hoc est unam partem causæ uni, & alii aliam, *e. Super questionum 27. in princ. versic. Quod si delegatus h. t.* quia hanc potestatem habet à jure *e. Pastoralis 28. eod. e. Si duo eod. in 6. text. in l. unica in fine Cod. Qui pro sua jurisd. &c. Vide Marantam Spec. aures p. 4. Dist. 5. nu. 26.* Quinimo si subdelegatus injuncto munere fungi detrectet, compellere eum ad hoc poterit, dummodo ipse exonerare seipsum malitiosè non studeat: licet alias, extra causā delegatam, subdelegatus major esset delegato: veluti si delegatus summi Pont. subdelegaverit sibi Episcopum suum, prout potest, etiam invitum, *d. e. Pastoralis 28. in princ. Et ibi Abbas pen. not. Et cap. Sanè 11. eod.* quia in ea causā major est Episcopo suo, tamquam repræsentans personā summi Pontificis delegantis. Habere tamen debet in eo compellendo gradus ac dignitatis & personæ rationem, *d. e. Pastoralis Cod. e. Sanè.*

4. Sed quid si delegato suo mandaverit Pontifex, ut personaliter negotium exequatur? Nichilominus sub delegare poterit, dummodo partes consentiant: præterquam si mandaverit inquisitionem fieri, vel Ecclesiis de Prælatiis aliisve ministris provideri, quia istis casibus industria & fides personæ electa videtur, *e. fin. §. is autem h. t. e. Is cui 12. eod. in 6.* vel si nudum ministerium commiserit, veluti ut excommunicet, absolvat, dispense, penitentiam injungat, in possessionem inducat, aut aliud quid simile agat: nam tali casu, excepto legato Sedis Apostolicæ, non potest alteri vices suas committere: quia non jurisdictione, sed potius certum ministerium ei committitur, *d. cap. sub. r.*

Non potest tamen delegatus Principis subdelegare, cum potestate subdelegandi; quia tamen in iure reperitur ei concessa potestas subdelegandi, tamen non repetitur concessa potestas dandi facultatē subdelegandi. In eoque distinguitur ab Ordinario qui licet sit minimus, cū habeat potestatem universalem & ordinariā, potest tamen delegare cum potestate subdelegandi. Posset nihilominus subdelegatus à delegato, sicut & delegatus Episcopi, committere aliquē actum causæ abique iurisdictione, *Piaf. 2. p. 6. 4. aut 1. sub n. 26. vers. Subdelegatus.*

5. Tertiò quilibet Judex ordinarius, cum iure proprio & in seipso iurisdictionem radicatam habeat, delegare potest, *c. Cum Episcopus De officio Ordinarii in 6. l. Mora majorum D. De jurisd. om. iudic. l. Cognitio. §. cum propriam D. de officio eius cui mand.*

§. II.

Qua forma fiat delegatio.

1. Est delegatio vel ad universitatem, causarum vel ad certum genus.
2. Item ad unam aliquam causam, vel plures.

I Delegare quis alium potest vel ad universitatem, id est ad universas causas cognoscendas, cuiusmodi est delegatus Officialis Episcopi; vel ad certum genus causarum v. g. quæ tali anno occurrunt, quæ centum florenos non excedunt, quæ in tali territorio ventilantur, vel quæ oriuntur ratione mutui, depositi, &c.

2. Potest insuper quis delegare alium vel ad unam aliquam causam, vel ad plures, verum certo numero definitas, veluti ad quinque vel sex. Rursus non tantum unus ad unam aliquam causam delegare potest, sed & plures idque trifariam, aut simpliciter, aut adiectâ hac clausulâ, *Quod si non omnes interesse possint, alii nihilominus in causâ procedant. c. Prudentiam 21. h. 2. aut denique hac formula. Ut omnes, aut duo, aut unus procedat. c. Cum plures 8. h. 1. in 6.* Quæ forma hodie est frequentissima, Vide de his formulis delegandi tradita inferius *h. 1. §. 4. n. 5.*

Facta autem causæ delegatione simpliciter, ea omnia, quæ ad expeditionem causæ pertinent, tacitè commissa videntur, *c. Præsertim 5. h. 1. D. de jurisd. om. iud.* quia explorati

iuris est, ut delegatis iudicibus, quibus principale committitur, & accessorium committatur, *c. Prudentiam 2. §. penult. in fin. h. 1.*

Porro iuxta Canones quælibet causæ delegari possunt, etiam quæ sunt meri imperii, secundum communiorum Canonistarum sententiam, *c. Licet de off. Vicarii in 6. c. fin. Ne Clerici vel Monachi in 6. c. Quod eadem 10. de off. iud. ord. ib. Abbas n. 4. covar. lib. 3. Var. resol. ult. vide tamen aliter sententiam Fachin. Controvers. iur. lib. 9. c. 99. & lib. 12. c. 39.*

§. III.

Quinam delegari possint, vel non.

1. Delegari nequit minor 20. annis, nisi ex causa.
2. Delegandus à summo pontifice debet esse in dignitate constitutus.
3. Ab Episcopo non usque; Ratio diversitatis.
4. Iudices Synodales.

D Delegari autem nemo potest, nisi annuæ aetatis vigesimum peregerit: vel decimū octavū, si partes litigantes in eum scienter consenserint. Minori verò annis xx facta delegatio ab alio, quam à principe, non ignorante, quod minor sit, non tenet *c. Cum vigesimum 41. h. 1.* Nam hoc ipso, quo Princeps aut Pontifex quem minorem sciens, dat Judicem, intelligitur habere eum idoneum, qui iudicat, *l. Quidem consulibus 57 D. De re iudicata.*

2. Ut tamen delegato à summo Pontifice, vel ejus Legato, valeat præter aetatem, oportet iudicem delegatum non solum esse iussum, & non suspectum, *c. Cum R. Canonicus 35. h. 1.* verum etiam in aliqua dignitate vel personatu constitutum (licet non referat, an sit titularis an Commendatarius, Chassan. ad Consuet. Burgund. tit. de success. superior. n. 58.) vel saltē Canonicū alicujus Ecclesiæ Cathedralis, *c. Statutum 11. in princ. De rescriptis in 6.* vel Priorem Conventualem, qui ad eum Prioratum nō consecutus per electionem assumi: vel Officialem Episcopi, seu ejus Vicarium Generalem. Nam Foraneus delegari non potest; sicut nec Religiosus, vel monasterij Prædr claustralis, *Clem. 2. de Rescriptis 6. d. c. Statutum.*

3. Episcopus verò causam aliquam delegare potest etiam simplici Clerico suæ diocesis, *c. Cum Episcopus 7 de offic. Ordin. in 6.* Ratio diversitatis

veritatis est, quia Episcopus melius posse potest suorum Clericorum industriam, & an idonei fiat, quam summus Pontifex, vel eius Legatus: fierique potest, ut simplicem aliquem Clericum Episcopus noverit multo doctiorem & magis idoneum, quam sit alius quilibet in dignitate vel personatu constitutus: & ideo *d. c. Statutum* non concurrit nec tangit episcopos aut alios inferiores. *secundum Archid. post Innoc. & Hostien. ibid.* At vero summus Pontifex, cum longe absit: non potest nosse singulorum Clericorum conditiones, deque idoneitate cujusque judicare debet ex præsumptione, præsumit autem ad dignitatem aliquam promotos, uti dignitate, ita etiam moribus & scientia præstare cæteris.

4. Quia tamen ob malitiosam petentium suggestionem, & quandoque ob locorum disjunctionem, personarum, quibus causæ mandantur, notitia usque ad eam haberi non potest, indeque subinde fit, ut Judicibus non undequaque idoneis causæ in partibus delegentur: statuit Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 10. De reformat.* ut in singulis Synodis Provincialibus, aut Diocesanis, personæ aliquot, saltem quatuor, quæ qualitates in *d. c. Statutum* requiruntur, habeant, & alioquin ad id idoneæ designentur, quibus, præter locorum ordinarios, posthac causæ Ecclesiasticæ ad spirituales, & ad forum Ecclesiasticum pertinentes, in partibus à Sede Apostolica & ejus Legato delegari possint. Videatur fufius dictum Conc. & Steph. Weyms in *Analyfi d. c. Statutum, innovati per Conc. Trid.*

Poriò actor Judicem habere recusans in civitate vel diœcesi rei conventi, potest alium non in sua, sed alia civitate vel diœcesi liberè impetrare, dummodo & actor & reus diversarum sint provinciarum, & non ultra unam diætam unius sive diei iter vocetur reus, *d. c. Statutum* §. cum autem. Quamvis alioquin quis ad duas diætatas sive duorum dierum iter extra suam diœcesin per litteras Apostolicas trahi poterint. *c. Nonnulli 28. sup. De rescriptis*

☉ (:†) ☉

§. IV.

De officio Judicis delegati.

1. *Officium & potestas differunt.*
2. *Judicis delegati officium est primo, ne procedat ante præsentationem rescripti delegatorii.*
3. *Secundo, ut diligenter servet formam mandati.*
4. *Ad conexa tamen sit extensio.*
5. *Dummodo sic non contraveniatur intentioni mandantis.*
6. *Tertio, ut admittat exceptiones: & quæ illa sint.*
7. *Quarto, ut intra annu exequatur sententiam.*
8. *Differentia inter delegatum ab ordinario & S. Pontifice.*

1. Videamus nunc de officio & potestate Judicis delegati. Differunt hæc duo Officium & Potestas, quia potestas latius patet. Licet enim quidquid officii est Judicis, etiam potestati ejus subiciatur: non tamen è diverso, quidquid Judicis potestati permittitur, id etiam subiciatur Juris necessitati, *l. Non quidquid 40 D. De judiciis*: nam sæpe unum facere potest, & nihilominus alterum facere tenetur. Quia tamen pleraque, quæ facere Judex potest, & quæ ab eo fieri in causâ admodum expedit, etiam facere tenetur, ideo hic Tit. in Decretas, inscribitur, *De officio & potestate Judicis delegati.*

2. Constat autem officium & potestas Judicis, Primo in eo ne procedat ante præsentationem rescripti delegatorii, licet sciat se constitutum esse Judicem delegatum, & ut procedat post datam rescripti, quia ante præsentationem rescripti delegatorii non habet exercitium jurisdictionis, *c. Super eo 12 inf. De appellat. & ibi Philip. in ult. Notab. Felin. in c. Sciscitatus 13. col. 8. sup. de rescriptis Rota Decis. 19. de præbend. in novis, latè Flamin. De resig. benef. l. 7. q. 51 n. 16. Navar. De renunt. conf. 6. n. 1. adeo ut, quamvis superveniat postea rescriptum, nō valideur processus ante factus: quia censetur factus à privato: dummodo tamen opponat & excipiat pars de rescripto nō præsentato: alias valeret processus, Marant. p. 4. Spec. auri Dist. 4. n. 8.*

3. Secundo, ut diligenter servet formam & tenorem suæ delegationis seu mandati: quia nō adarum delegatorii cum sit stricti juris atque extraordinariæ jurisdictionis, extendi non debet ultra

ultra personas vel causas in eo expressas, c. P. & G. 40. h. s. & d. c. Super eo. De appellat. Adeoque constare de eo oportet, infecto tenore suæ delegationis: neque alias parere quis tenetur, nisi ostenso & probato mandato, nec sufficit simplex copia, cap. cum in iure 31. & ibi Abbas in Felin. hoc sit. & in cap. Prætoræ 2. inf. De dilationibus Bartol. in l. 2. D. Si quis in ius vocatus & c. Marantad. p. 4. Dist. 5. num. 59. eritque nullum, si quid contra tenorem egerit recepti, cap. Cum dilectis, sup. De rescriptis tanquam à non habente jurisdictionem, sed à privato gestum cap. Cum olim. 32. h. s. & in hoc distinguitur delegatus ab Ordinario; hic enim mandato non tenetur inserere suam jurisdictionem, quia semper pro ea præsumitur Abbas in d. c. Cū iure col. penult. Ideoque sufficit; quod mandat nuntio, ut aliquem citet, sive verbo, sive litteris sexti in c. Cum dilectis 6. ibi unica voce inf. De dolo & contumacia. Marantad. num. 59.

4. Ad connexa tamen & accessoria rectè sit extensio, quamvis in rescripto nulla eorum fiat mentio, quia connexorum, ut dicitur, idem est iudicium, c. Translato sup. de Constit. & data alicui jurisdictione, ea quoque concessa intelligitur, sine quibus explicari iudicatio nequit, lib. 2. D. De iuris. omnium iudic. Ideoque; si cui causa specialiter delegetur, poterit nihilominus delegatus citare partes, punire contumaces, eligere nuntium, eundemque, si falsam relationem fecerit punire; sicut & quemlibet alium impedire, quò minus causa exitum aut progressum habeat, c. i. & c. Prætoræ 5. h. s. & alia pieraque perficere, quæ ad expeditionem causæ pertinent, quando quidem hæc omnia delegatione contineantur d. c. Prætoræ. c. Prudentiam 21. h. s. Quamquam non minus rectè omnes actus iudiciales expresse demandari possint, sive conjunctim sive sigillatim, c. Super questionem 17. c. Pastoralis 28. h. s. sicut & ipsa rei iudicata, executio d. c. Pastoralis §. qui vero.

5. Cæterum formam mandati Iudex delegatus ita servare debet, ut intentionem potius mandantis, quatenus fieri potest, sequatur, quam verborum superficiem, c. Super eo 15. h. s. quia actus non debet extendi ad incognita seu non cogitata, Vnde si tribus v. g. simpliciter delegatio causæ alicujus facta sit, unus delegatorum,

vel etiam plures, uno absente aut mortuo, nihil agere possunt d. c. Prudentiam, l. Vno ex tribus D. De re iudicat. quia jurisdictionem non habent nisi omnes simul, c. Cum causa 22. & c. Vno delegatorum 42. h. s. Secus si adjecta sit hæc clausula, Quod si non omnes interesse possint, alii nihilominus in causa procedant; nam tunc procedere poterunt, ubi de impedimento terti, sive illud sit iuris sive facti, vel quod requisitus, cum possit, interesse nolit, legitime constiterit, d. c. Prudentiam, & ibi late Abbas & Felin. Alias si procedant, antequam collega notificaverit eis suum impedimentum, processus erit nullus. Sin formula delegationis concepta fuerit hoc modo, Ut omnes aut duo, vel unus procedat, cum singulis intelligitur concessa facultas procedendi in solidum, c. i. sup. 23. h. s. ita ut præventio sit locus, & alii cœptæ ab eo, qui prævenit, causæ se ulterius immiscere nequeant, nisi forte is infirmitate vel aliâ iustâ causâ impediatur, quo minus causam finiat, aut malitiosè prosequi detrectet, c. Cum plures eod. in 6.

Quod si delegationi forma certa præscripta non fuerit; servanda erit forma præscripta à iure communi, cui in dubio non intelligitur Pontifex velle derogare, c. Ex parte 13. h. s.

6. Tertio, consistit officium Iudicis delegati in admittendis exceptionibus rationabilibus, procedendoque juxta juris præscriptum & æquitatem, nisi in litteris delegationis (quod tamen quoad exceptiones vel raro vel nunquam fit) aliter caveatur, d. c. Ex parte c. Causam qua 18. sup. De rescriptis. Variè autem potest adversus delegatum excipi: veluti quod non sit delegatus, neque enim creditur talis, nisi suam delegationem probet, d. c. Cum in iure vel quod sit delegatus ab eo, qui delegare non potuit; vel quod ipse delegari non potuerit: vel denique, quod expiraverit ejus iudicatio; & sic de similibus. Quod si verò delegationis diversa rescripta simul præsententur, ut sciatur, quid agendum, videantur quæ supra diximus, Tit. de Rescriptis §. 5. de præferentia unius præ altero.

Denique consistit officium delegati in exequenda intra annum sententia, à se lata, si sit delegatus Principis vel summi Pontificis, c. Quaranti 26. h. s. aut ab alio Iudice, cum univ ersitate causarum, Bæque executionem potest,

potest delegatus summi Pontificis etiam ordinatio Judicis demandare. *c. Significasti 7. c. Sane 12. h. i.* Imò & cogere ad exequendum, licet is sciat sententiam esse injustam; nisi efficere apud delegatum valeat, ut liberetur ab hoc onere quia non cognitio, sed executio tantum mandatur. *c. Pastoralis 28. §. quia vero h. i. & notat in d. c. Sane. Et. Significasti.*

8. Dixi, Aut ab alio Judice cum universitate causarum; quia delegatus ab Ordinario aliquo, inferiori summo Pontifice, v. g. Episcopo vel Archiepiscopo, absque universitate causarum, sententiam suam exequi nequit; quandoquidem officium ejus sententia lata expirat, & executio in delegantem rejiciatur. *l. à dno Pio 15. D. De iudic. c. 4. Et ibi DD. inf. De foro compet. Et hoc de jure civili, quo ea, quæ sunt mixti imperii, delegari nequeunt. l. i. ubi de cavari 4. D. De iurisdic. om. iudic. l. 1. D. De officio ejus. & c. Secus de jure Canonico, si potestatem exequendi habeat, prout hoc jure habere potest, quo ea, quæ sunt mixti imperii, qualis est executio, delegari possunt, secundum Glos. in c. Quod sedem 10. De officio iud. ordin. Maranta p. 4. Distinct. 5. principalit. 25. in fine, Abbas in c. Si quis 4. De foro compet. col. ult. Et hoc casu, quo, inquam, habet executionem suæ sententiæ, potest, sicut & Ordinarius, ex causa ampliare vel minuire tempus, quod datur iudicis seu condemnatis secundum Abb. in c. Quod ad consultationem 15. De re iudicata; alias id non potest, quia hoc esset imponere legem superiori seu deleganti, ad quem spectat executio. *c. Ex insinuatione 50. inf. De appellat. Maranta d. loco n. 46. & seq.**

Differit insuper delegatus summi Pontificis vel Principis à delegato ab alio Ordinario Judice, quod, ut ante diximus, ille subdelegare possit, hic verò non aliter, quam si universa iurisdictioni mandata sit, *l. 1. c. 2. §. is quoque D. De iudicis.*

§. V.

Quibus modis finiatur Jurisdictio iudicis delegati.

1. 2. Finitur morte delegantis & delegati
3. Revocatione.
4. Lapsu diei.
5. Finito negotio.

1. Finitur autem iurisdictioni iudicis delegati multis modis. Primò morte delegantis, re inte-

gra, *c. Relatum 19. c. Gratum 20. c. Licet undique 30. h. i. l. Et quas D. De iurisd. om. iud. Re autem non integra nequaquam expirat; ut si coram delegato contestata sit lis, vivo adhuc delegante, *d. c. Relatum*; imò si delegatus cœperit uti iurisdictione, partem citando dumtaxat, quia etiam per solum mandatum de citando desinit res esse integra, & perpetuatur iurisdictione delegari *d. c. Gratum. Et ibi Glos. in V. quasi ceptum*; utique respectu iudicis delegantis, ut per mortem huius ea non revocetur, non etiam quo ad partem ut hæc cogatur coram iudice delegato litigare, nisi decreta & executio citatione, *arg. l. si quis postea D. De iudic. Rora in antiq. De dolo & cont. Decis 9. n. 2.**

2. Secundo, morte delegati, quando scilicet delegatio facta est personæ, expressio proprio nomine delegati. Glossa in c. Quoniam Abbas 14. h. i. Et ibi Panorm. n. 3. Et 4. Alioquin si facta sit dignitati, vel sub nomine dignitatis perpetuæ, v. g. Rectori talis Universitatis, Decano vel Præposito talis Ecclesiæ, morte delegati non extinguitur, sed transit ad successorem, *d. c. Quoniam Felin. in c. Eum De rescriptis n. 17. sed & morte unius expirat officium siue potestas plurium delegatorum nisi aliud in delegatione fuerit expressum, c. Unico penult. h. i.*

3. Tertio, revocatione, re integra scilicet, quia regulariter mandatum omne revocari re integra potest, *c. Venerabili 37. h. i.*

4. Quarto, lapsu termini seu diei, ad causam decidendam præstitutæ: nisi ante dies consensu partium fuerit prorogata, id est in longius tempus producta, *c. De causis 4. c. Consultis 24. h. i.* Nam licet consensus privatorum nequeat facere iudicem, *l. Privatorum 3. l. De iurisd. om. iud.* potest tamen veri iudicis iurisdictionem priusquam ea expiraverit, prorogare, *l. 2. §. sed si iudex D. De iudicis.*

5. Quinto finito negotio, seu postquam delegatus functus est officio suo Hostien. *h. i. l. i.* sententia scilicet iudicis delegati mandatâ executioni, quando eam executioni mandare potest, juxta prædicta *c. in litteris 9. h. i.*

6. aut sententia lata, quando eam executioni mandare acquirit.

§. VI.

De Delegatis à iure ipso.

Delegati vel sunt ab homine, de quibus dictum est, vel sunt delegati iuris, id est, qui à iure delegatum jurisdictionem habent, Sic enim Episcopi quibusdam in casibus, alias Sedi Apostolicæ reservatis, præsertim circa Ecclesias & Monasteria exempta, eorumque personas, auctoritate iuris sine alio mandato procedunt, tamquam delegati Sedis Apostolicæ, ut videre licet in *cap. Irrefragabili* 13. §. *ceterum inf. De officio iud. Ordin. in cap. Ad abolendam in fine inf. De hereticis, cap. unico De Clerico aegrotante in 6. ac variis Conc. Trid. locis ut Sess. 5. cap. 1. & 2. Sess. 6. c. 2. & 3. De reformat. Sess. 13. cap. 5. De reformat. Sess. 14. cap. 4. De reformat. Sess. 21. cap. 3. 5. 6. & 8. De reformat. Sess. 24. cap. 9. 10. 11. & 14. Sess. 25. in decreto De observandis & evitandis in celebratione Missæ, & cap. 3. 6. 8. 10. De reformat. Sess. 25. cap. 5. 8. & 9. De regularibus, & cap. 9. & 14. De reformat. Videatur Azorius 2 p. Moral. instituitur lib. 3. cap. 54.*

TITULUS XXX.

De officio Legati.

§. I.

Legati qui, & quotuplices.

1. Quis dicatur Legatus.
2. Alii sunt Legati à Latere.
3. Alii Missi.
4. Alii Nati.

Quemadmodum Iudex delegatus vice ac munere fungitur delegantis, ita legatus genti vices summi Pontificis in provincia vel regno sibi commissio: nam cum summus Pont. non possit adesse omnibus, qui in provinciis eū præsentem requirunt, Legatos suo nomine mittit, c. 1. & 4. h. 1.

2. Legatorum autem tria sunt genera, ut colligitur ex c. penult. h. 1. & c. 1. eod. in 6. & utrobique Glossa. Alii dicuntur Legati Laterales seu à Latere; alii Nuntii Apostolici seu Legati missi vel constituti; alii denique Legati Nati.

Legati à Latere, ex usu Romanæ Curia di-

cuatur soli Cardinales, ab ipso summo Pontifice ex Urbe & Curia Romana missi, ad certam provinciam administrandam, vel ad negotia cum Regibus, Principibus, aut aliqua Repub. tractanda. Ideo verò dicuntur Legati à Latere, quia quasi à latere Pontificis, cui adstant in consiliis & arduis, & veluti ex eius Senatu mitti solent c. Volentes & cum c. seq. hoc tit. Nam Cardinales, pars corporis Papæ censentur & in locum Senatorum succellerunt, eam. Ecclesia xvi. qu. 1.

3. Legati Missi dicuntur, qui non mittuntur de latere Pontificis, nec è numero sunt Cardinalium, sed à summo Pontifice speciatim constituuntur, de consilio tamen Cardinalium; quamvis etiam abique eo possit Pontifex Legationis officium alicui committere, c. Novit 7. & sibi Abbas h. 1. Et quamquam constitui possunt Clerici quicumque; solet tamen Pont. Prælatos tantum huic muneri deputare.

4. Legati Nati dicuntur, qui dignitati suæ Ecclesiasticæ officium & munus Legati Apostolici annexum habent. Ideo Nati dicuntur, quia simulatque ad talem dignitatem eliguntur, eiq; præficiuntur, una etiam veluti nascuntur Legati. Talis in Anglia est Archiepiscopus Cantuariensis, de quo cap. 1. hoc tit. item Archiepiscopus Eboracensis, cap. 1. inf. De appellacionibus; in Francia Archiepiscopus Remensis, cujus est Regem Franciæ ungere, de quo in cap. Per venerabilem §. verum inf. Qui filii sunt legitimi: Aquitania superiori Archiepiscopus Bituricensis, de quo in cap. ult. inf. De majorit. & obed. & alii quos recenset Azorius 2 p. Moral. instituit. lib. 5. cap. 27.

§. II.

In quo conveniant hi Legati.

1. Conveniunt, quod egressi Urbem accipiant, singuli legationis insignia.
2. Quod orationariam jurisdictionem habeant.
3. Quod valeant statuta condere, perpetuo duratura.
4. Quod ex tenore litterarum pendeat potestas legationis.
5. 6. Legati benigne recipiendi ac tractandi; & panna non admittentium.

Quod verò horum Legatorum sit officium

ex duobus capitibus, in quibus scilicet conveniant & in quibus differant Legati, colligere licebit.

Conveniunt itaque in primis, quòd omnes, cujuscunque generis sint, simpliciter appellatione Legati veniant intelligendi, Glossa in c. Statutum De rescriptis in 6. c. Privilegium, De verb. signif. eod. quia omnibus vox Legati communis est.

1. Secundò, quòd mox atque egressi sunt urbem accipiant Legationis insignia (quæ sunt equus albus, vestes rubræ, frazum & calcæia deaurata, Hostiens. in c. Antiqua inf. De privilegio) eisque uti valeant, dum ab urbe intrantur, sicut olim Proconsules, quibus æquiparantur, c. 2. eod. in 6. urbem egressi insignibus Proconsularibus uti poterant, & exercere jurisdictionem non contentiosam, sed voluntariam, l. 2. D. De officio Proconsulu) & rursus eadem ingressi urbem deponant.

2. Tertio, quòd idem possint in provinciis sibi demandatis, quod in sua diocesi Episcopus habeatque ordinariam jurisdictionem, quam exercent jure suo, ut patet ex c. 2. eod. in 6. ubi vocantur Ordinarii, & reputantur ad instar Proconsulum ac Præsulum, quibus olim certæ provinciæ moderandæ decernebantur, erantque ordinarii. Eorum autem officium est vice summi Pontificis noxia evellere & dissipare; salutaria inducere & promovere, d. e. 1. causas Provincialium quæ per appellationem aut simplicem querimoniam ad eos deferuntur, tanquam ad Judices ordinarios, audire & cognoscere, c. 1. h. t.

3. Quarto, quòd in provinciis sibi commissis circa ea, quæ ad jurisdictionem eorum pertinent, veluti ad mores componendos & vitia corrigenda, valeant statuta condere, perpetuo duratura, ac vim habentia etiam post depositum Legationis officium, c. ult. h. t. Quinimo si expediens videatur, licet eis leges prædecessorum suorum revocare: in superque causas ad se pertinentes aliis delegare; ita tamen, ut hujusmodi delegati jurisdictio unà cum Legati officio extingatur, nisi præmissa citatione sit perpetua, d. c. ult. & ibi Abbas cum Glossa, Quod si quis Legatus fuerit in diversis provinciis, potest negotia utriusque expedire in una s. Novit. 7. h. t. si ve voluntariæ sint jurisdictionis (cujusmodi olim extra provinciam tractare

poterat Proconsul d. l. 2. D. de officio Procons.) si ve contentiosæ, juxta c. ult. inf. De judiciis &c. Olim inf. de injuriis. Villadiegus De Legato q. 5. Nam licet alias quis invitus extra provinciam ad iudicium trahi nequeat, can. Neminem 11. q. 6. tamen eo ipso, quo summus Pontifex, qui iuri communi derogare potest. Legatum ad plures provincias mittit, censetur etiam concedere, ut negotia unius in altera explicare possit.

4. Quinto, in eo conveniunt quòd potestas Legatorum potissimum ex tenore litterarum suæ commissionis pendeat: ita tamen, ut Legato constituto non credatur, nisi eas ostenderit, can. fin. dist. 97. Legato vero à latere, etiam non ostensis litteris, credatur: nisi forte assecat, se à summo Pontifice potestatem habere maiorem solita & maiorem ea, quæ ex iure communi competit Legato, vel eam, quæ alteri præiudicet, Azorius 2 p. Instit. Moral. lib. 5. cap. 27. ubi statatur de communi.

5. Posteaquam vero constitent de Legatione & adventu Legati, is benigne recipendus, tractandus, & honorandus erit, sicut ipse Pontifex, cuius vicem gerit, c. Cum venerabilis sup. de consuet. eique necessaria in sua Legatione subministranda sunt, prout in consecratione se facturos iurant Episcopi, c. Ego inf. De iuramento: nec ulla eis circa hoc potest suffragari præscriptio, c. Accedentes inf. de præscriptionibus.

6. Quod si quis Legatos Apostolicos non admisserit, vel fuerit impedimento in officio Legationis, ipso facto excommunicationem incurrit, & loca ei subiecta incurrunt interdictum; cui tam diu subiacent, quamdiu in ea contumacia perseverat, c. 1. De consuet. in Extravag. communibus.

§. III.

In quibus prædicti Legati differant.

1. Primò differunt potestate, præsertim Legato à latere.
2. 3. Secundò, quoad beneficiorum collationem & reservationem.
4. 5. Exceptio.
6. Quæstio.
7. Limitatio circa prædicta.
8. Potest Legatus à latere in sua provincia, quod Episc. in sua diocesi.

Vidimus, in quibus conveniant Legati: viden-

videndum nunc, in quibus differant.

1. In primis Legatus à latere ex sua dignitate quæ dâ supra alios competunt, ac majus imperiû habet in provincia sibi commissa, quam alii, *6. Si Abbatem 10 §. hujusmodi de elect. in 6.* Ideoque, præfente eo, Legatus missus aut natus executionem suæ Legationis non habet, nec in signibus Legationis utitur, *e. Volentes 8. h. 1.* sicut nec Legatus natus jurisdictionem exercere valet, præfente Legato constituto, qui majoris est potestatis.

Insuper differunt quoad beneficiorum collationem, cognitionem casualium exemptarum, confirmationem electorum, Episcoporum & Prælatorum exemptorum, *d. e. Si Abbatem*, absolutionem excommunicatorum ob Clerici percellionem, in quibusdam casibus *e. penult. h. 1.* & ibi Glossa.

2. Et quidem quoad beneficiorum collationem differunt, quia Legatus à latere potest conferre beneficia propriè dicta, in provincia sibi delegata, tempore Legationis suæ vacantia, *e. 1. & 2. eod. in 6. e. Si à sede De præbendis in 6.* etiam ad Papam devolat, secundum Ioan. Andr. Gass. Innoc. Spec. & alios quos citat. *§. sequitur, Azor. 2. p. Moral. Institut. l. 5. c. 23. q. 14.* etiam Canonici in Cathedralibus Ecclesiis; & cætera beneficia, quæ dignitates minores vocantur, nec per electionem conferuntur, & quidem absque consensu, imò & inconsulto patrono, ad quem spectat præsentatio, modò is sit Ecclesiasticus, *e. Dilectus 6. h. 1. & e. Cum dilectus inf. de jure patronatus*: tamen si collatio eorum spectet ad Clericos, extra suam provinciam existentes, quia in collationibus locus beneficii attenditur, *Clem. 1. de supplenda negligentia Prælat.* Si tamen habenti unum beneficium conferat aliud, illius mentionem facere debet, alias nullius momenti erit collatio, *e. fin. eod. in 6.* quamquam diversum sit in aliis collatoribus inferioribus, *Clem. 2. de officio Ordinarii.* Unde neque Legatus natus seu constitutus potest conferre beneficia suæ legationis, nisi hoc ei specialiter fuerit indultum à summo Pont. *d. cap. 1. eod. in 6.*

3. Præterea Legatus à latere potest reservare collationi suæ beneficia non vacantia, etiam in favorem & gratiam ceteri alicujus Clerici: licet tribuere non possit jus ad beneficium vacatum juxta Glossa in *e. 1. h. 1.*

4. Atque ideo potest quidem non obstante

tali reservatione, voluntatem mutare, & alteri conferre: non verò potest promittere vel conferre beneficium vacaturum, *cap. 2. inf. de consensu sione præbendis.*

5. Similiter non potest conferre aut sibi reservare beneficium juris patronatus laici, patrono invito, quando jus patronatus competit ratione donationis, fundationis, extrinsecis, *d. 4. Cum dilectus inf. de jure patronatus.* Idque propterea ne laici ab extrinsecis, donandis ac fundandis Ecclesiis avertantur. Aliud proinde juris erit, si comperat jus illud ex præscriptione, consuetudine vel privilegio: tunc enim cessat ratio. Ant. Butrius & alii in *d. e. Cum dilectus Gambatus de officio Legati lib. 3. n. 242. & seq.*

6. An verò beneficia, quæ sunt juris patronatus Clericorum & laicorum simul, iis invitis conferre vel reservare valeat, dubitatur. Quidam affirmant: ea ratione, quod talia beneficia sentiantur Ecclesiastica eo quod dignius trahat ad se minus dignum, *e. Quod in dubio inf. de consecrat. Ecclesia*; quodque ex societate Clerici cum laico tota causa judicetur. Ecclesiastica; Bartol. in *l. 1. D. De appell. Fridr. & alii, quos citat, Azor. 2. p. Moral. Institut. lib. 3. q. 2. dubio 1. ubi refertur ita ab in fuisse judicatum.* Alii verò negant, *arg. eorum, quæ notantur in e. 2. De jure patronatus in 6. & in l. Communem D. Quomodo servitium amittatur.*

Abstinere etiam debet à Prælaturis Cathedralium, Regularium, & Collegiarum Ecclesiarum: similiter à dignitatibus Cathedralium majoribus, quæ per electionem conferuntur, *e. De liberatione h. 1. in 6.*

7. Ceterum una reservatione in Ecclesia aliqua, vel de beneficio, à ad alium collationem, spectante, facta, & adhuc pendente, non potest interim aliam facere in eadem Ecclesia, vel de beneficio, ad collationem ejusdem spectante, *e. Præsenti & d. e. Deliberatione in 6.* At finita seu sortita effectum prima reservatione, potest aliam facere facta mentione primæ; alias enim non subsisteret. Ubi verò effectum sortita non fuerit reservatio à Legato facta, expirat ea expirante Legatione. Aliis autem Legatis hæc non sunt permissa, absque speciali Pontificis mandato, *e. eod. in 6.*

8. Denique, ut alia omittam, Legatus à latere potest in provincia sibi commissa, quidquid Ord-

Ordinarius in sua diocesi, & concurrat cum eo in collatione beneficiorum, c. 1. 2. eod. in 6. c. Si à Sede de prabend. in 6. omniaque exsequitur: ijs exceptis, quæ specialiter sunt reservata summo Pontifici, quia hæc non comprehenduntur in generali illius mandato. Ideoque nec Episcopus de Ecclesia in Ecclesiam transfere, nec unam Ecclesiam Cathedralem alteri subijcere, nec Episcopatus unire vel dividere potest, absque speciali mandato, c. 3. & 4. h. t. Non etiam potest causam, specialiter à S. Pontifice alteri demandatam, ad suam cognitionem trahere, vel licentiam, ab eo secundum formam mandati latam, irritare, c. 2. h. t. cum speciale mandatum deroget generali: neque de ea cognoscere, quam remisit ad summum Pont. c. 5. h. t. quia ex quo causam retulit ad Pontificem, desit esse iudex illius.

Illud quoque notandum ex Conc. Trid. interdicti Legatis quibuscunque, ne Episcopos in causis; ad eorum formam spectantibus, impedire aut turbare præsumant, neve contra Clericos vel alias personas Ecclesiasticas, nisi requisito prius Episcopo, eoque negligente procedant, Sess. 24. c. 20. de reformat. Idemque Conc. Sess. 22. c. 7. Legatis certam formam in appellationibus, ad eos in repositis, admitte, & in concedendis inhibitionibus præscripsit, idque potissimum ex c. Romana 3. De appellat. in 6.

§. IV.

Quibus modis finiatur officium Legati.

1. Finitur morte.
2. Revocatione.
3. Tempore.
4. Causâ.

Reliquum est, ut videamus, quibus modis finiatur Legatorum potestas.

1. Finitur in primis morte Legati; quando ejus personæ nominatim, sive expresso nomine proprio Legati, munus Legationis est commissum, tunc enim commissio censetur personalis, & morte Legati extinguitur, nisi aliud ex subjecta materia vel verbis commissionis colligatur, aut inutilis reddatur commissio. Quod si commissio fiat sub nomine dignitatis vel officii perpetui censetur realis, & morte Legati non extinguitur, sed

transit ad successorem in ea dignitate, vel officio; quo non meretur, c. Quoniam Abbas 14. sup. De officio delegati. Quid si fiat, expressis simul nominibus & personæ & dignitatis? Censent quidam tunc attendendum esse, quod prius est expressum: contra alii, eo casu commissionem semper esse personalem, ac proinde semper extingui morte Legati. Videatur Sanchez lib. 8. de matrim. quæst. 2. numero 20.

Dixi, Legationem finiri morte ipsius Legati, non etiam morte ejus, qui constituit; quia cum habeat jurisdictionem ordinariam, quoad ea, quæ sibi jure suæ Legationis competunt, consequens est, morte Papæ non extingui ejus officium, c. Legatos 2. eod. in 6. nisi missus sit ad Papæ beneplacitum, quod ejus morte extinguitur, cap. Si gratias de rescriptis in 6. Multo minus extinguitur morte Papæ, si non ab eo, sed à Sede Apostolica, quæ numquam moritur, missus fuerit, d. c. Legatos vel si Legatio ei competat ratione dignitatis, c. 1. h. t.

2. Secundò, finitur revocatione, si ab eo fiat, à quo missus est, c. Novus. Cui fin. h. t. Si tamen ante egressum è provincia, causas aliquas delegaverit, aut delegatus iudicium inchoaverit, poterit hic procedere; & ab eo appellabitur ad Papam vel successorem ipsius Legati. Causam vero, à se vel Auditore curiæ suæ inchoatam, non finiet ipse post egressum suum, sed successor ejus, vel Papa, si alium non constituerit. Sede autem vacante Collegium Cardinalium non potest Legatum revocare, nisi ex gravi causâ.

An & eo ipso revocatus censetur, quo summus Pontifex alium Legatum ad ejus provinciam mittit, quæ situm fuit. Afirmant quidam: alii negant, & quidem communius ac verius; tum quia non repugnat juri, in eadem provincia duos esse iudices ordinarios, tum quia primus tutor non censetur eo ipso revocatus, quo datus est secundus, l. 2. C. de testament. tutela. Valent autem gesta à Legato revocato, antequam revocatio ad notitiam ejus pervenerit, c. 1. De concess. prabendæ in 6. Nec revocatus deponit officium legationis, nisi velit, priusquam substitutus provinciam ingrediatur, l. Memisse D. de officio Procons.

Tertiò, lapsu temporis, quod Legationi præfinitum est, c. De causis 4. sup. De officio delegat.

M 2

Quartò

4. Quartò, expletâ causa, ad quam specialiter fuerit constitutus Legatus. Verum tamen è provincia sibi decreta discedere, sine venia Pont. non potest, nisi hoc ipsum in commissione ejus contineatur: sicut nec è contra revocatus à Papa, & è Provincia egressus, ad illam redire potest sine novo mandato.

TITULUS XXXI.

De officio judicis ordinarii.

§. I.

Quis dicatur Judex ordinarius, & à quo jurisdictione ea detur.

1. Definitio seu descriptio Judicis ordinarii.
2. Jurisdictio ordinaria à quo detur.

Cum Tit. præcedenti egerimus de uno genere Ordinariorum Judicum, nimirum de Legato & antea etiam de Vicario Episcopi: proximum est, ut de officio Ordinariorum in genere tractemus.

1. Ubi observandum est, Judicem ordinarium dici ab ordine, eò quod talis Judex constitutus sit juxta ordinem communiter receptum & observatum in distinguendis, distribuendis, & pro unoquoque loco assignandis jurisdictionibus, ut satis colligere est ex *can. xii. q. 1. Conc. Trid. Sess. 14. c. 9. De reformat. & alibi*. Qui quidem ordo hoc habet, quod Princeps alicujus Reipub. (qualis in Ecclesia Catholica est summus Pont.) omnem potestatem & jurisdictionem penes se unum non retineat, sed aliis inferioribus magistratibus & judicibus variè communicet, jure ipsius magistratus competentem & officio coherentem.

Hinc igitur Judex Ordinarius dicitur, qui propriam jurisdictionem habet, id est quam jure suo seu jure Ecclesiasticæ suæ Prælaturæ, vel magistratus, quo fungitur, non autem alieno nomine exercet, *More majorum D. de jurisdict. om. iud. l. 1. D. de offic. ejus & c.* Eoq; pacto differt à delegato & vicario foraneo, qui jurisdictionem alieno, non suo nomine, exercent.

2. Jurisdictionem ordinariam tribuit in pri-

mis canon seu lex, *c. Duo simul 9. h. 1. & l. 1. D. de officio ejus cui mand. est jurisd.* Secundo summus Pont. & Princeps sæcularis, *can. à iudicibus 2. q. 6. can. Omnes Basilica xvi. q. 7.* & populus, habens supremam potestatem. Terriò, consuetudo legitime præscripta, *d. e. 9. h. 1. & ult. eod. in 6. & c. Cum contingat inf. de foro compet.* Quomodo universitates, etiam Studiorum, & Collegia licita, quæ leges & statuta concedere possunt, et approbata consuetudine, Judicem sibi deligunt Ordinarium, *Octav. Veltius in praxi sua lib. 3. c. 3. n. 2.* Quartò privilegium, *c. Novis. vers. non enim inf. de iudicis.*

Ipsi verò Judices Ordinarii vel magistratus, summo Pont. aut Principe inferioribus, jurisdictionem quidem suam alijs mandare ac delegare possunt, ut ante diximus: non tamen tribuere ulli jurisdictionem ordinariam, *d. can. à iudicibus*; nisi fortè tamquam legis ministri: qui pacto jurisdictionem ordinariam dare dici potest Episcopus, creando Officium generalem, seu Vicarium perpetuum instituendo, vel confirmando, vel conferendo beneficium, cui annexa sit jurisdictione de jure vel consuetudine.

§. II.

Qui jurisdictionem ordinariam habeant.

1. Jurisdictionem Ordinarium habet inprimis summus Pontifex.
2. Item Patriarcha, Archiep. Episcopi & c.
3. 4. 5. 6. Jurisdictione Episcopi quatenus se extendit.
7. Item Ecclesiarum Collegiarum Præsides.
8. 9. Abbates & Priores in monachos, Abbatissas moniales.
10. Quinam prohibeantur esse judices ordinarii.

Jurisdictionem Ecclesiasticam ordinariam habent omnes Ecclesiarum Prælati, vel ex lege & Constitutione aliqua, vel ex consuetudine aut privilegio, *c. Duo simul 9. hoc tit. c. ult. eod. in 6. c. Cum contingat 13. inf. De foro compet. Glof. in c. 2. inf. de iudicis.* Atque inprimis summus Pontifex, qui omnium Christi fidelium judex est ordinarius, *can. Aliorum, & pluribus alijs, ix. quest. 3.* Ita ut pro diocesi propria universum habeat orbem Christianum, *Felin. in Gratia numer. 2. vers. & de hoc alias inf. eodem per can. Cuncta per munus d. q. 3. Gonz. ad Reg.*

vll. *Cancell in proemio §. 1. n. 8.*

2. Secundò Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi, Episcopi, in sua quisque provincia vel diœcesi, *c. 1. h. t. e. Non minus inf. D. immunit. Eccl. a deo* que Ordinatorum nomine simpliciter pro lato soli ferè Episcopi denotari solent.

3. Item Episcopus in sua diœcesi Judex est ordinarius omnium causarum, ad forum Ecclesiasticum de jure spectantium, *c. Conquerente 16. h. t.* In spiritualibus quidem jurisdictionem habet tam in laicos, quam in Clericos, *c. Novit. versu. cum enim inf. De judic.* atque etiam in causis criminalibus Ecclesiasticis, cujusmodi sunt causæ hæresis, Simoniacæ, adulterii, quando agitur ad totam separationem, *c. 1. h. t. & c. Tua §. inf. De procurat.* Potestq; ubi opus fuerit, in vindicandis criminibus, ad forum suum spectantibus, implorare brachium sæculare, id est auxilium iudicis laici, si ve auxilium publicum, ut dicitur in *d. c. 1. h. t.* ut, si quæ criminum non possit iple sufficienter punire censuris Ecclesiasticis, vel aliis pœnis, ea per Judicem laicum sæviori pœna ac corporali animadversione, vel etiam gladio castigentur. Nam verum est Clericis, ad sacros Ordines promotis, de pœna sanguinis aut membrorum mutilatione iudicare, vel consilium iudicantibus dare, vel sententiâ eorû subscribere, aut eiu' modi pœnam infligere, ut patet *ex c. Postulasti 21. inf. De homicidio, c. Sententiam sanguinis inf. Ne Clerici vel Monachi &c. & similibus.*

4. In Clericos verò suæ diœcesis iurisdictionem habet ordinariam in omnibus causis, si ve criminalibus si ve civilibus: licet quidam Clerici alios etiam inferiores iudices habeant, veluti Decanos, Præpositos, aut Capitula, quibus immediate subsunt: necesse per hoc eximuntur à iurisdictione Episcopi, ne quidem in prima instantia *arg. l. ult. Cod. De iuris d. om. judic.* ubi qui de collegio sunt alicuius professionis vel negotiationis, nihilominus subiecti manent Præfidi vel alii superiori Judici.

5. Et hinc patet notabile discrimen inter Archiepiscopos & Episcopos, quia Archiepiscopi non habent iurisdictionem ordinariam in subditos Episcoporum, uti nec Patriarchæ in subditos Archiepiscoporum; nisi certis casibus, ut cum per appellationem causa ad eos devoluta est, vel nisi ex consuetudine aut privilegio iurisdictionem in illos acceperint, ut ante di-

ctum fuit. Ratio hujus est, quod Archiepiscopus non sit Iudex totius provincie suæ, nisi quoad iurisdictionem Archiepiscopalem, *can. per singulas x. q. 3.* iurisdictionem verò Episcopalem habeat tantum in sibi subditos. Hinc est, quod Archiepiscopus non possit Suffraganei sui subditum cogere, ut delegationem Archiepiscopi invitus suscipiat, *c. Pastoralis 11. in prin. h. t.* Quod si inferiores Iudices, subiecti Episcopo, sententiam aliquam, veluti excommunicationis vel interdicti, in sibi subiectos protulerint, eam Episcopus usque ad dignam satisfactionem inviolabiliter, servare tenetur *c. Cum ab Ecclesiis 3. c. ad reprimendam 8. h. t.*

6. Planè cum dicimus, permissum esse Episcopo in sua diœcesi de adulteris, aliisque criminibus (ubi scilicet fama est de iis perpetratis sufficiens, quæ moveat ad inquisitionem de veritate) inquirere, iudicare, & ulcisci, secundum Canones, *d. c. 1. h. t.* etiam omni appellatione remota, & consuetudine non obstante *c. irrefragabili 13. h. t.* atque etiam, ubi opus fuerit, brachium invocare sæculare, *d. c. 1. c. Quoniam 14. in fine h. t.* hoc ita limitandum est, nisi Canonici excipiant, se Capitulo, non Episcopo, immediate iubesse, ex privilegio aut longa consuetudine: quo casu Episcopus præscribet Capitulo certum diem, intra quem de Canonicoꝝ excessibus cognoscat, eosque puniat: quod nisi fecerit, lapsò termino ad Episcopum spectabit cognitio. Alioquin in exemptos suæ diœcesis iurisdictionem exercere nequit, licet rescripto summi Pontificis mandatum illi esset, ut omnes suæ diœcesis Clericos corrigere possit, *c. Grave 10. h. t.* quia in mandato generali non veniunt ea, quæ verisimile est mandantem non fuisse concessurum, *can. in generali Dereg. jur. in 6.* ideoq; ad hoc opus esset speciali mandato. De aliis ad officium Episcopi spectantibus vide *Canil. lib. 1. c. 16.*

7. Insuper iurisdictionem ordinariam habent Ecclesiarum Collegatarum Præfidi, ut Præpositi, Decani, Plebani, alique Prælati inferiores Episcopo, in sibi subditos, *c. 3. h. t. c. 2. inf. De iudic. c. Dilectis 53. inf. De appel.*

8. Veluti Abbates & Priores in sibi subiectos Monachos, *c. Illorum inf. De sent. excom.* Neque enim Episcopus in Monachos, sed Monasteriorû Prælati iurisdictionem exercent, etiam in criminalibus, *c. Ea qua inf. De statu Mona. horum:*

4. Quartò, expletâ causa, ad quam specialiter fuerit constitutus Legatus. Verum tamen è provincia sibi decreta discedere, sine venia Pont. non potest, nisi hoc ipsum in commissione ejus contineatur: sicut nec è contra revocatus à Papa, & è Provincia egressus, ad illam redire potest sine novo mandato.

TITULUS XXXI.

De officio judicis ordinarii.

§. I.

Quis dicatur Judex ordinarius, & à quo jurisdictione ea detur.

1. Definitio seu descriptio Judicis ordinarii.
2. Jurisdictio ordinaria à quo detur.

Cum Tit. præcedenti egerimus de uno genere Ordinariorum Judicum, nimirum de Legato & antea etiam de Vicario Episcopi: proximum est, ut de officio Ordinariorum in genere tractemus.

1. Ubi observandum est, Judicem ordinarium dici ab ordine, eò quod talis Judex constitutus sit juxta ordinem communiter receptum & observatum in distinguendis, distribuendis, & pro unoquoque loco assignandis jurisdictionibus, ut satis colligere est ex *can. xii. q. 1. Conc. Trid. Sess. 14. c. 9. De reformat. & alibi*. Qui quidem ordo hoc habet, quod Princeps alicujus Reipub. (qualis in Ecclesia Catholica est summus Pont.) omnem potestatem & jurisdictionem penes se unum non retineat, sed aliis inferioribus magistratibus & judicibus variè communicet, jure ipsius magistratus competentem & officio coherentem.

Hinc igitur Judex Ordinarius dicitur, qui propriam jurisdictionem habet, id est quam jure suo seu jure Ecclesiasticæ suæ Prælaturæ, vel magistratus, quo fungitur, non autem alieno nomine exercet, *More majorum D. de jurisdict. om. iud. l. 1. D. de offic. ejus & c.* Eoq; pacto differt à delegato & vicario foraneo, qui jurisdictionem alieno, non suo nomine, exercent.

2. Jurisdictionem ordinariam tribuit in pri-

mis canon seu lex, *c. Duo simul 9. h. 1. & l. 1. D. de officio ejus cui mand. est jurisd.* Secundo summus Pont. & Princeps sæcularis, *can. à iudicibus 2. q. 6. can. Omnes Basilica xvi. q. 7.* & populus, habens supremam potestatem. Terriò, consuetudo legitime præscripta, *d. e. 9. h. 1. & ult. eod. in c. & c. Cum contingat inf. de foro compet.* Quomodo universitates, etiam Studioium, & Collegia licita, quæ leges & statuta concedere possunt, et approbata consuetudine, Judicem sibi deligunt Ordinarium, *Octav. Veltius in praxi sua lib. 3. c. 3. n. 2.* Quartò privilegium, *c. Novis. vers. n. enim inf. de iudicis.*

Ipsi verò Judices Ordinarii vel magistratus, summo Pont. aut Principe inferioribus, jurisdictionem quidem suam alijs mandare ac delegare possunt, ut ante diximus: non tamen tribuere ulli jurisdictionem ordinariam, *d. can. à iudicibus*; nisi fortè tamquam legis ministri: qui pacto jurisdictionem ordinariam dare dici potest Episcopus, creando Officiale generalem, seu Vicarium perpetuum instituendo, vel confirmando, vel conferendo beneficium, cui annexa sit jurisdictione de jure vel consuetudine.

§. II.

Qui jurisdictionem ordinariam habeant.

1. Jurisdictionem Ordinarium habet inprimis summus Pontifex.
2. Item Patriarcha, Archiep. Episcopi & c.
3. 4. 5. 6. Jurisdictione Episcopi quatenus se extendit.
7. Item Ecclesiarum Collegiarum Præsides.
8. 9. Abbates & Priores in monachos, Abbatissas moniales.
10. Quinam prohibeantur esse judices ordinarii.

Jurisdictionem Ecclesiasticam ordinariam habent omnes Ecclesiarum Prælati, vel ex lege & Constitutione aliqua, vel ex consuetudine aut privilegio, *c. Duo simul 9. hoc tit. c. ult. eod. in c. 2. inf. de iudicis.* Atque inprimis summus Pontifex, qui omnium Christi fidelium judex est ordinarius, *can. Aliorum, & pluribus alijs, ix. quest. 3.* Ita ut pro diocesi propria universam habeat orbem Christianum, *Felin. in Gratia numer. 2. vers. & de hoc alias inf. eodem per can. Cuncta per muniam d. q. 3. Gonz. ad Reg.*

vll. *Cancell in proemio §. 1. n. 8.*

2. Secundò Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi, Episcopi, in sua quisque provincia vel diœcesi, *c. 1. h. t. e. Non minus inf. D. immunit. Eccl. a deo* que Ordinatorum nomine simpliciter pro lato soli ferè Episcopi denotari solent.

3. Item Episcopus in sua diœcesi Judex est ordinarius omnium causarum, ad forum Ecclesiasticum de jure spectantium, *c. Conquerente 16. h. t.* In spiritualibus quidem jurisdictionem habet tam in laicos, quam in Clericos, *c. Novit. versu. cum enim inf. De judic.* atque etiam in causis criminalibus Ecclesiasticis, cujusmodi sunt causæ hæresis, Simoniacæ, adulterii, quando agitur ad totam separationem, *c. 1. h. t. c. Tua §. inf. De procurat.* Potestq; ubi opus fuerit, in vindicandis criminibus, ad forum suum spectantibus, implorare brachium sæculare, id est auxilium iudicis laici, si ve auxilium publicum, ut dicitur in *d. c. 1. h. t.* ut, si quæ criminum non possit ipse sufficenter punire censuris Ecclesiasticis, vel aliis pœnis, ea per Judicem laicum sæviori pœna ac corporali animadversione, vel etiam gladio castigentur. Nam verum est Clericis, ad sacros Ordines promotis, de pœna sanguinis aut membrorum mutilatione iudicare, vel consilium iudicantibus dare, vel sententiâ eorû subscribere, aut eiu' modi pœnam infligere, ut patet *ex c. Postulasti 21. inf. De homicidio, c. Sententiam sanguinis inf. Ne Clerici vel Monachi &c. & similibus.*

4. In Clericos verò suæ diœcesis jurisdictionem habet ordinariam in omnibus causis, si ve criminalibus si ve civilibus: licet quidam Clerici alios etiam inferiores iudices habeant, veluti Decanos, Præpositos, aut Capitula, quibus immediate subsunt: necesse per hoc eximuntur à jurisdictione Episcopi, ne quidem in prima instantia *arg. l. ult. Cod. De jurisd. om. judic.* ubi quid de collegio sunt alicuius professionis vel negotiationis, nihilominus subiecti manent Præfidi vel alii superiori Judici.

5. Et hinc patet notabile discrimen inter Archiepiscopos & Episcopos, quia Archiepiscopi non habent jurisdictionem ordinariam in subditos Episcoporum, uti nec Patriarchæ in subditos Archiepiscoporum; nisi certis casibus, ut cum per appellationem causa ad eos devoluta est, vel nisi ex consuetudine aut privilegio jurisdictionem in illos acceperint, ut ante di-

ctum fuit. Ratio hujus est, quod Archiepiscopus non sit Iudex totius provincie suæ, nisi quoad jurisdictionem Archiepiscopalem, *can. per singulas x. q. 3.* jurisdictionem verò Episcopalem habeat tantum in sibi subditos. Hinc est, quod Archiepiscopus non possit Suffraganei sui subditum cogere, ut delegationem Archiepiscopi in virtus suscipiat, *c. Pastoralis 11. in prin. h. t.* Quod si inferiores Judices, subiecti Episcopo, sententiam aliquam, veluti excommunicationis vel interdicti, in sibi subiectos protulerint, eam Episcopus usque ad dignam satisfactionem inviolabiliter, servare tenetur *c. Cum ab Ecclesiis 3. c. ad reprimendam 8. h. t.*

6. Plainè cum dicimus, permissum esse Episcopo in sua diœcesi de adulteris, aliisque criminibus (ubi scilicet fama est de iis perpetratis sufficiens, quæ moveat ad inquisitionem de veritate) inquirere, iudicare, & ulcisci, secundum Canones, *d. c. 1. h. t.* etiam omni appellatione remota, & consuetudine non obstante *c. irrefragabili 13. h. t.* atque etiam, ubi opus fuerit, brachium invocare sæculare, *d. c. 1. c. Quoniam 14. in fine h. t.* hoc ita limitandum est, nisi Canonici excipiant, se Capitulo, non Episcopo, immediate iussisse, ex privilegio aut longa consuetudine: quo casu Episcopus præscribet Capitulo certum diem, intra quem de Canonicoꝝ excessibus cognoscat, eosque puniat: quod nisi fecerit, lapsò termino ad Episcopum spectabit cognitio. Alioquin in exemptos suæ diœcesis jurisdictionem exercere nequit, licet rescripto summi Pontificis mandatum illi esset, ut omnes suæ diœcesis Clericos corrigere possit, *c. Grave 10. h. t.* quia in mandato generali non veniunt ea, quæ verisimile est mandantem non fuisse concessurum, *can. in generali Dereg. jur. in 6. deoq;* ad hoc opus esset speciali mandato. De aliis ad officium Episcopi spectantibus vide *Canil. lib. 1. c. 16.*

7. Insuper jurisdictionem ordinariam habent Ecclesiarum Collegatarum Præfidi, ut Præpositi, Decani, Plebani, alique Prælati inferiores Episcopo, in sibi subditos, *c. 3. h. t. c. 2. inf. De iudic. c. Dilectis 55. inf. De appel.*

8. Veluti Abbates & Priores in sibi subiectos Monachos, *c. Illorum inf. De sent. excom.* Neque enim Episcopus in Monachos, sed Monasteriorû Prælati jurisdictionem exercent, etiam in criminalibus, *c. Ea qua inf. De statu Mona. horum :*

rum: nisi forte extra Monasterium degentes deliquit: quo casu Conc. Trid. Ordinariis Judicibus diocesis jurisdictionē in eos delegavit, *Sess. 6. c. 5. Sess. 7. c. 14. Sess. 14. c. 4. De reform. sicut & quando degentes in monasterio extra Monasterium notorie & cum scandalo delinquant, Sess. 25. c. 4. De reformat.*

9. Præterea Abbatis in Moniales & Subjectos sibi Clericos, *cap. Dilecta 1. inf. De majorit. & obed.* quos tamen excommunicare nequit, uti nec absolvere à peccatis, aut suspendere ab actu Ordinum, vel alia in eos exercere, quæ pendet à potestate clavium, cujus ipsa est incapax, *cap. 9. inf. De pœnit. & remiss.* Potest tamen ad hæc implorare officium Episcopi, *d. cap. Dilecta.*

10. Vbi verò Monasteriorum Prælati in suis subditis corrigendis negligentes fuerint, licebit Episcopis eorum negligentiam supplere, *cap. Quanto 7. h. t.* prout etiam supplere malitiam vel negligentiam delegati à summo Pontifice, *c. Significavit 6 h. t.* quantumvis delegatus alias major sit Episcopis *cap. Pastoralis 11 h. t.*

Denique Archidiaconi, Archipresbyterorum, Archipresbyteri, Presbyterorum sunt judices ordinarii.

Prohibeatur fieri Judices Ordinarii, servi, famulæ, nisi sint Regii, Principis, Comitissæ, vel habeant administrationem, ut Abbatis. Item minor viginti annis, nisi fiat à Principe: ignari & improvidi: & denique qui famam laborant, ut excommunicati, Schismatici, hæretici, & similes.

TITULUS XXXII.

De officio Judicis.

§. I.

Quid sit Iudex?

1. 2. *Quis dicatur Iudex, & unde.*

3. *Qui, & ex qua causa, potestatem judicandi non habeant.*

RECTè deinceps sequitur de officio Judicis in genere, prout est commune Judi-

cibus, Delegato, Legato, & Ordinario.

1. Dicitur autem Iudex, qui publicam habet de causis & criminalibus cognoscendi & judicandi potestatem, quam jurisdictionem appellat. Dico, publicam, ad excludendum arbitrium, qui non est Iudex, nec potestatem judicandi publicam habet, sed privatam, nempe ex consensu privatorum, qui judicem facere nequeunt, *Privatorum C. De jurisdic. omnium judic.*

2. Dicitur verò Iudex, quasi jus dicens populo, sive quod jure disceptet, Jure autem disceptare est justè judicare. Non est ergo Iudex, si non est in eo justitia, *c. Fortis §. In omni inf. De verb. significat.*

3. Potestatem judicandi habent quilibet non prohibiti, Prohibentur autem ex defectu aliquo naturali, ut furiosus non habens lucida intervalia, surdus, mutus, impubes, quia iudicio caret. Et talis defectus potest quandoque obijci, etiam postquam sententia transiit in rem judicatam, & quandoque obijciatur, redditur iudicium retro nullum. Maranta, *4. p. Spec. auri Dist. 16. n. 3.* Alii ex accidentali, & inducto per jus positivum, ut quia iudex sit infamis, servus, excommunicatus, Senatu motus, *can. Infamis §. tria sunt 111 q. 7. l. cum Prætor §. non autem omnes D. De iudicis, & ibi Glossa.* Et tum, si defectus sint notorii ac manifesti, possunt quandoque opponi ad invalidandum iudicium, quando scilicet sunt tales, qui ipso jure iudicium, invalidum reddunt: ut si Iudex sit servus vel excommunicatus, *c. Ad probandam inf. De re judicata, c. Pja. De except. in d. c. Sciscitatus 12 sup. De rescriptis.* Secus statuendum de defectu infamiae, qui si non opponatur ante litem contestatam, valet procellus & iudicium, Maranta *d. loco.* Sin defectus sint occulti, tunc distinguendum, ut per Abb. & Felinum, *in d. c. Sciscitatus.*

§. II.

Quod sit officium Iudicis?

1. *Iudicis est providere litiganti, de advocato.*
2. *Oportet esse virum bonum & probatè vitam.*
3. *Legisperitum, & judicare secundum leges.*

Officium Iudicis latissime patere, ait Jurisconsultus in *l. 1. D. De jurisdic. om. judicium.* id est: tam extra iudicium, quam in iudicio: quod

hic nimis longum foret singularem explicare; & pleraque ex antedictis intelligi possunt.

1. Quibus addi potest, *ex c. i. h. t.* eò quoque pertinere, ut si alter litigantium careat advocato iudex ei de advocato prospiciat, *l. Nec quidquam §. advocatus D. De officio Procons.* Sic etiam ad iudicem spectat providere, ut æqua fiat patronorum & advocatorum distributio, *can. infames §. s. v. d. ii. l. q. 7.* & ut sit aliquis ordo postulationum, prout præscribitur in *l. Nec quidquam §. observare.* Ad eundem spectat subvenire oppresso, iudicare pupillo egeno, defendere viduas, humilem & pauperem iustificare.

2. Præterea virum bonum esse oportet, ne fiat iudex alienarum culparum, qui gravatur pondere suarum. Durum enim esset, ut, qui nefcit tenere moderamina vitæ suæ, is iudex fiat alienæ. Debet etiam esse semper ab omni favore & odio, nec acceptor personarum vel munerum.

3. Debet insuper esse legisperitus, & secundum leges, consuetudines ac statuta, & secundum allegata ac probata, non autem secundum privatam sententiam, iudicare, *can. Iudices ii. l. q. 7.* ubi eleganter D. Ambros. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domestica proposito voluntatis; sed juxta leges & statuta pronuntiat, statuta juris obtemperat non indulget propria voluntati, nihil paratum & meditatam domo defert: sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet negotii natura, dedit, &c.* Cæterum qualiter iudex ex actis ius dicere debeat, adversus ea, quæ privatim cognoverit, tractat pulchre Covar. *lib. i. Var. res. c. i.* & ibi in notis Vffelius.

§. III.

Quotuplex sit officium Iudicis.

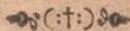
1. Officium Iudicis aliud nobile.
2. Aliud mercenarium.
3. Discrimen utriusque.

1. Officium Iudicis dividunt vulgò Interpretes in officium Iudicis Nobile & Mercenarium. Nobile vocant, quod non subservit ulli actioni institutæ, sed per se imploratur, & à iudice exercetur auctoritate iuris, sive motu proprio, vel ad petitionem partis, licet nulla proponatur, vel etiam competat ordinariæ actio: veluti quando minor vel Ecclesiæ læsa con-

tractu aliquo implorat officium Iudicis, ut in integrum restitatur, vel contractus rescindatur *solo iit. D. De minorib. c. 2. inf. Do in integrum restitutus.* vel cum quis petit, ut vicinus caveat de damno infecto. Hoc autem Iudicis nobile officium subinde, textus Juris appellant, *auxilium Prætoris, Instituit. De noxal. obli. inter. cum mercen. Prætoris officium, l. Stipulationum 5. D. De verb. obligat.*

2. Mercenarium Iudicis officium vocant, quod juri & actioni institutæ subservit, ut scilicet actio instituta melius procedat, & exitum habere possit: adeo ut cessante actione cesset officium illud: veluti cum iudex volentem agere alieno nomine jubet satisfacere, id est promittere, datis etiam fideiussoribus, dominum rei in iudicio controversæ ratum habiturum, quidquid in iudicio ejus nomine egerit. *D. Rem ratam haberi: aut jubet reum satisfacere iudicatum solvi.* Hoc Iudicis officium mercenarium Juris textus appellat *merum Iudicis officium, ut instituit De divi. stipulat.* Interpretes tamen illud appellant *mercenarium*, quod in eo iudex non sit liber, sed sequi debeat naturam actionis propositæ; cui proinde officium mercenarium subservire dicitur. Et Hinc fit, quod, cum actionum diversæ sint naturæ, diversimodè etiam se habet hoc Iudicis officium: nam in aliquibus, veluti in bonæ fidei actionibus, latissimè patet; in aliis verò, veluti stricti iuris actionibus, strictim concluditur, *§. actionum autem Instit. De actionibus.*

3. Sed & hoc discriminis est inter officium nobile & mercenarium, quod in iis, quæ petuntur officio Iudicis mercenario, non sit opus litis contestatione, in iis vero quæ petuntur officio Iudicis nobili, interdum opus sit litis contestatione, nempe quando officium nobile principaliter imploratur, Exempli causa quando restitutio in integrum imploratur, opus est litis contestatione, quia tunc officium nobile pro actione proponitur, seu habet se instar actionis, in qua opus est litis contestatione. *cap. i. h. t.* Dixi, quando principaliter imploratur; quia secus est, si incidenter, puta ratione alicuius actionis institutæ.

TITULUS XXXIII.

De Majoritate & Obedientia.

1. Quid sit Majoritas.
2. Major em quem esse alio contingit quinque modis.
3. Et majoritate oritur obedientia, eaque in tribus consistit.

Quemadmodum in cœlesti Hierarchia seu clesia triumphante non omnes sunt pares potestate, & dignitate, & ordine, sed differentes; ita & in Ecclesia, personarum Ecclesiasticarum, seu ministrorum & judicum Ecclesiasticorum, de quibus antè egimus, diversi ac distincti sunt ordines, & alii majores, & alii minores; eaque diversitas necessaria est ad Ecclesiam militantis debent gubernationem, ut explicatur in *can. Ad hoc Dist. 89.* Eoque hic Tit. spectat, ut intelligatur, quid pro totius Ecclesiasticæ disciplinæ conservatione minores seu inferiores Ecclesiasticæ personæ debeant majoribus & superioribus, & e contra

1. Ubi Majoritas nihil est aliud, quam excellentia unius personæ præ altera, vel etiam unius rei præ alia.

2. Potest autem aliquis esse maior alio variis modis. Primò, ratione Ordinis: quo pacto Diaconus maior est Subdiacono, Sacerdos Diacono, & Episcopus Presbytero, *c. 2. & c. Omnes, eod.* licet olim Presbyteri, qui in singulis civitatibus constituebantur, simul essent Episcopi, eoque sensu appellatio eorum aliquando in antiquis Canonibus confundatur.

Secundò, ratione Benedictionis aut consecrationis, ut Abbas & Abbatisa Monachis & monialibus, *cap. Dilecta filia 12. c. Cum inferior. 16. & c. penult. h. t.* Sic Episcopus consecratus maior electo, & Ecclesia consecrata maior benedicta.

Tertiò, ratione Administrationis, Jurisdictionis & Dignitatis: ut Archidiaconus maior est Archipresbytero, *c. Ad hac 8. sup. De officio*

Archidiaconi. Similiter Cardinalis major dignitate est Presbyteris & cæteris Clericis Capellarum, titulo sui Cardinalatus subiectarum, etiam si non sit Presbyter vel Episcopus, sed Diaconus dumtaxat, *c. His qua 11. h. t.* Sic quoque Canonista maior est Legistâ.

Quartò, ratione Antiquitatis seu tæporis. Ita prior & maior habetur, qui prius fuerit ordinatus, *c. 1. h. t.*

Quinto, ratione excellentiæ seu prærogativæ ipsius ordinantis. Quâ ratione ordinatis a summo Pontifice aliquid deferendum est præ cæteris: licet per hoc non eximantur à jurisdictione sui Episcopi, *cap. Per tuos 7. & ibi Glof. h. t.*

3. Ex eo autem, quod quis sit maior alio, oritur Obedientia, quam minor majori debet, quæ, juxta Glofam in *can. 1. Dist. 93. in V. Obedientia*, in tribus consistit. Primò, in reverentia exhibenda. Sic in *can. Non oportet ead. Dist. 88.* præcipitur, ne Diaconus, nisi ex jussione Presbyteri, sedeat, & similiter honoretur Diaconus à sequentibus, id est Subdiaconis, & aliis inferioribus Clericis. Secundo in judicio obeundo: reverentiam enim & observare debet minor majorem, ejusque parere judicio, *c. 2. c. Sollicita 6. & similibus h. t.* nisi forte minor ordine, vel tempore sit major jurisdictione & dignitate: hoc enim patet, ut ante diximus, Archipresbyter & Presbyter, quamvis ordine major fuerit Archidiacono, tamen eidem debet reverentiam, ratione majoris administrationis, ipsi commissæ *can. 1. Dist. 25.* Tertiò, in mandato majoris suscipiendo; dummodo minor jurisdictioni majoris subiectus sit, *cap. Pastoralis sup. De officio ordinariis;* & major, intra fines suæ jurisdictionis se contineat, *c. Legebatur 3. & c. 13. Dilecti h. t.* modo etiam honesta & licita imperet: nam si quid adversus juris divino aut naturali, aut scandalum pariens, præcipiat, juste non obtemperatur; & habet locum regula, *ex Ad. cap. 4.* Oportere Deo magis obedire quàm hominibus, *can. Si Dominus 21. q. 3. & similibus:* licet alias quod præcipitur, justum esset, si tamen pariat scandalum: hoc enim ratio vitandi scâdali operatur, ut tum celsa lex, distans superiori obtemperandum, probatur, *ex cap. Cum teneamur inf. De vrbendis Vide Covar. 1. p. Relict. cap. peccatum De reg. juris in 6. v. 7.* Prædictis limitationibus addit, Glof. sub

sub finem can. 1. Dist. 93. nisi inferior absolvatur ab obedientia superiori debita, vel per appellationem, aut reculationem, aut moveat superiori controversiam, aut denique superior deponatur.

TITULUS XXXIV.

De Treuga & Pace.

1. Treuga quid sit.
2. Induciarum & Treuga discrimen.
3. Treuga vel Conventionalis vel Canonica, & hac Perpetua vel Temporalis.
4. Definitio Pacti.

Iudicium Ecclesiasticorum & majorum, quibus obediendum esse diximus, est, subditos discordantes ad concordiam, quatenus fieri potest, revocare, *can. 1. & tota Dist. 90.* ad concordiam vero per treugam & pacem devenitur, *can. Studendum d. Dist. 90.*

1. Treuga, secundum Hostiens. in *Summa h.* est securitas, personis & rebus ad tempus præstita, discordiâ nondum finita. Et in legibus dicitur Fœdus vel Induciæ, *l. Postliminium §. Induciæ D. de captivis & postlim. reversis.*
2. Et quamquam inter Indiciæ & Treugam ita distinguant Interpretes, quod Indiciæ sint ad modicum tempus, Treuga verò in longum tempus extendatur, tamen quia utraque conditio ad tempus fit, non alia videtur esse distinctio, quam quod induciarum vocabulum sit Latinum, Treugæ vero Gallicum.
3. Treuga autem duplex est, alia Conventionalis, quæ scilicet ab hominibus fit, & ex conventionione formam recipit, sicut & quilibet contractus, *l. 1. §. si conveniat D. de positi.* Et hæc quoque hosti Romani imperii servanda est, *can. Noli xxxiii. q. 1.* si utique & is ex sua parte fidem servet, *c. Pervenit 3. inf. de iurejurando, can. Si infidelis xxviii q. 1.* Altera est Canonica seu Legalis, à Canone seu Lege introducta. Et hæc vel perpetua est, vel temporalis. Perpetuam habent Presbyteri, Clerici, Monachi, conversi, peregrini, & rustici cum animalibus, quibus arant, quæ diu fuerint in agricultura, sicut milites, dum militant, *c. 2. h. t.* Temporalem

habent omnes à feria quarta post occasum Solis usque ad feriam secundam ante ortum Solis, ab adventu Domini, usque ad octavam Epiphaniæ, & à septuagesima usque ad octavam Paschæ, *c. 1. h. t.* illis enim temporibus abstinendum ab armis & præliis: nisi inevitabilis hostium urgeat importunitas, eoque casu pro defensione tam sua, quam patriæ, seu legum patetnarum non pugnare, esset quodammodo Deum tentare, *can. Si nulla xxiii q. 8.*

Cæterum neque Cap. primum hujus Tit. quod tempora induciarum præscribit, neque Cap. 2. quod recenset personas, quæ tempore belli plena securitate gaudere debent, usus observat. Alioquin pœna violentis inducias, *in d. c. 1.* est excommunicatio, si post tertiam monitionem non satisfecerit damno, ob violationem illato. Violantis verò pacem publicam in Imperio est bannum, de quo ejusque effectibus vide Tract. And. Gail. *de pace publica lib. 2.*

4. Pax verò est vinculum charitatis seu amicitiae & concordiae, *c. Novit. inf. de iudicio;* vel ut alii volunt, est finis discordiæ.

TITULUS XXXV.

De Pactis.

§. I.
Quid sit Pactum.

1. Pactum in genere quo modo à contractu & transactione differat.
2. In quo à pollicitatione differat.
3. Pactum specialiter sumptum.

PER Pacta & Transactiones plerumque treuga & pax inducitur ac firmatur. Pacisque nomen à Pacto seu Pactiōne appellatum est, *l. 1. D. de pactis.* Ratio propterea ordinis postulat, ut de Pactis & Transactionibus agamus: eoque magis, quod vocati in iudicium, priusquam litem ingrediantur, ob dubium litis eventum, sæpius paciscantur aut transigant.

1. Differt autem Pactum in genere à Contractu & Transactione, sicut genus à specie; unde

unde & de Pactis primo loco tractatus instituitur. Nam contractus proprie eas tantum conventiones complectitur, quæ synallagma, id est ultro citroque obligationem continent, ut sunt emptio-venditio, locatio-conductio, & similes. Transactio dumtaxat eas conventiones continet, quibus res dubiæ terminantur finemque accipiunt, & quidem aliquo dato, vel retento, vel promisso, vel remisso. At verò Pactum continet omnes contractus & transactiones; atque adeo promissiones & conventiones qualescunque, siue contineant synallagma, siue non, siue rem transigant, siue non, siue pariant actionem, siue non.

2. Ita ut nihil aliud sit pactum in genera acceptum, quam ut Ulpian. J. C. ait, *in d. l. 1. D. eod. duorum plurimumve in idem placitum consensus*. Unde differt à Testamento, Codicillis, & omni alia ultima voluntate, quæ tantum unius voluntate constat.

3. Item à Pollicitatione, quæ tantum est offerentis promissum, *l. 3. D. de Pollicit.* Unde & cum absente Pollicitatio esse potest, Pactum verò non, nisi quis sit præsens, qui nomine absentis acceptet seu consentiat: licet interdum Pollicitatio pro pacto sumatur *l. 1. Cod. de contr. ab omnia & commis. stipulat.* Dicitur, in idem placitum; id est in eandem conventionem. Nam Placitum idem significat quod Conventio, *l. Vix certis § 3. D. de iudicis, in verbis*, contra placiti fidem, & *l. 4. D. de servitutibus*. Ut proinde non sit necesse addere expressè, ad idem placitum dando, vel accipiendo, vel promittendo, vel remittendo, quia hæc in vocabulo, Placitum, includitur, sicut in conventionem.

4. Aliàs specialiter sumitur Pactum, prout à transactione & contractibus, tam nominatis quam innominatis, distinguitur: & tum sumitur pro conventionem, quæ fit super re certa & gratuito, id est animo donandi. Nam licet pactum etiam fieri possit ob causam, tamen naturâ suâ, quæ magis spectari debet, est gratuitum; licet de facto & actu possit esse non gratuitum, At vero transactio semper fit ob causam, & de re incerta, ut postea dicetur. Hinc ille versus,

*Incerta de re transactio dicitur esse.
Sed sius certa pacta favore rei.*

§. II.

Divisio & effectus Pactorum.

1. *Pactorum alia publica, alia privata; Item alia expressa, alia tacita.*
2. *Privatorum alia in rem alia in personam.*
3. *Alia nuda, alia non nuda seu vestita.*
4. *Ex nudo pacto iure civili non dari actionem.*
5. *An detur Canonico.*

1. **P**ACTORUM alia sunt publica, alia Privata. Rursus alia expressa, alia Tacita. Expressa sunt, quæ vel re, id est inter præsentem habito tractatu, vel per epistolam, aut per nuntium fiunt, *l. 2. D. h. t.* Tacita sunt, quæ nec re, nec per epistolam, nec per nuntium fiunt. Et ideo si debitori reddiderim cautionem, id est chirographum, videor cum illo convenisse, ne petam, profuturamque ei conventionis, id est taciti pacti, exceptionem placuit, inquit Jurisf. *in d. l. 1.* Sic item in vecta & illata in prædium urbanum, censetur ex tacito pacto pignori obligata locatori, pro mercede habitationis.

2. Rursus Privatorum pactorum alia sunt in rem, alia in personam. Pactum in rem est, quando generaliter pacifcor, ne petam. In personam, quando pacifcor, ne à persona, v. g. Titio petam, *l. Iurisgent. 7 §. 8. D. eod.*

3. Alia item sunt Nuda, alia Non nuda, seu vestita, ut vocant. Nuda sunt, quæ solâ conventionem pacifcentium consistunt, ita ut nec in proprium nomen contractus transeant, neque causam habeant, id est dationem vel factum, ob quod oporteat alterum alteri præstare, quod promissit: veluti v. g. Si inter nos placuerit, ut mutemus libros, & ego tuum accipiam, tu verò tuum, nudum erit pactum, quamdiu nec ego tibi meum tradidero, nec tu mihi tradideris tuum. Pacta non nuda sunt, quæ vel transeunt in proprium nomen contractus, ut emptio-venditio, locatio-conductio; vel, si proprio nomine destituatur, subest causa, id est datum vel factum aliquod ab altero, propter quod alteri dare quoque vel facere, quod promissit quis, tenetur; ut si in antè dato exemplo, ego, conventionem secutus, tibi meum librum tradiderim, est pactum non nudum, sed vestitum, quia iam subest causa, cur tu quoque tuum mihi tradere debeas.

4. *Ex nudo pacto non nascitur actio iure civili.*

lisset tantum exceptio, *d. l. jurigentium, §. 4.* Ex pacto non nudo oritur & obligatio & actio utroque jure, *d. l. 7. & toto tit. D. de praescriptis verbis.* Ratio, cur ex nudo pacto jure civili non datur actio, est, quia quando quis nudo pacto promittit aliquid, eo jure intelligitur leviter & inconsiderate promississe; & ideo jus illud non cogit eam stare promissis, sed hoc ejus liberalitati & honestati relinquit. Deinde, quia si ex nudo pacto daretur actio, infinitae inde lites facile nascerentur, cum nihil sit in communi vita frequentius, quam civiles illae nudis pactis promissiones.

5. Caeterum an jure Pontificio ex nudo pacto oriatur obligatio & actio: admodum controversant inter doctores. Communior & receptior sententia est, oriri, *ex c. 1. h. t.* Nam, quod ibi vult Pontifex, ut inita pacta suam obtineant firmitatem, illud videtur etiam de nudis pactis accipiendum: & *ex c. 3. eod.* ubi jubet Pont. quae promittuntur, opere compleri. Ratio differentiae, quia grave est fidem fallere, cum inter simplicem promissionem & jusjurandum apud Deum nihil intersit, *can. Juramenti, xx. l. 9. §. 5.* Jus autem Pontificium maxime periculum animae spectat: non ita civile, quod magis inspicit externam & politicam, quam internam justitiam. Unde etiam tollat quaedam usuras. *l. Eos qui Cod. de usuris; & concubinatum toto t. D. de concubinis.*

§ III.

Quis, cui, & de quibus possit pacisci.

1. *Pacisci omnes possunt, qui consentire.*
2. *Alieri nemo paciscitur.*
3. *De omnibus, ad rem familiarem spectantibus pacisci licet.*
4. *Non valet pactum, bonis moribus aut juri contrarium.*

Quandoquidem pacta fiant consensu, *l. 1. D. eodem* live expresso live tacito, pacisci omnes possunt, qui consentire: & e contra, pacisci non possunt, qui nequeunt consentire, ut infans, pupillus infantiae proximus, furiosus extra lucida intervalla, mente captus, ebrius, prodigus, cui bonis interdictum est, nisi paciscendo faciat conditionem suam meliorem, ut si paciscatur, ne à se petatur, & similes.

2. Unusquisque autem sibi rectè paciscitur, non alteri, nisi eius iuri subiectus sit, *l. Si decem §. si pactum sim. D. eod.*

3. Deque omnibus rebus pacisci licet, quae ad privatum paciscentium jus spectant: de publicis non item, *l. jurigentium, §. si paciscatur. l. 4. cum seqq. D. eod.*

4. Cavendum verò, ne, quod in pactum deducitur, bonis moribus aut juri adversetur. *l. ap. fin. h. t.* Hinc non valet pactum, ne dolus praestetur, ne furti vel injuriarum agi possit, si furtum vel injuria fiat, *d. l. 7. §. 15. & l. Si unus 27. §. 4. D. eod.* Sicut nec pactum valet de rebus spiritualibus, vel quae spiritualibus sunt annexa, si non sit gratuitum: veluti si quis, re aliquà temporali datà, paciscitur cum alio, ut ab eo beneficium aliquod Ecclesiasticum obtineat. *c. Cum pridem 4. c. Cum Clerici 6. & c. ult. h. t.* Sed neque momenti alicujus est pactum licet beneficium pro beneficio detur, *c. Quasi sum inf. de rerum permutat.* quia omne hujusmodi pactum est simoniacum, *d. c. Cum pridem*: nisi quis paciscatur, ut beneficium vel pensionem pro beneficio accipiat, sub beneplacito superioris. Similiter non potest quis pacisci, ut post mortem alicujus succedat ei in beneficio, *c. Accepimus 5. h. t.*

TITULUS XXXVI.

De Transactionibus.

§. I.

Quid sit Transactio.

1. *Transactio & generaliter & specialiter sumitur.*
2. *Definitio transactionis specialiter sumpta explicata.*

Transactio est species pacti generaliter sumpta; ut vel hinc constat ordinis ratio.

1. Sumitur quidem etiam Transactio subinde late pro omni actu, quo ab obligatione receditur, & negotium aliquod inter aliquos componitur, si vel litis causà, si vel non, *c. 2. h. t.* ubi sit Transactio super decimis extra litem: & ita etiam sumitur verbum, Transigere in *l. 1. §. 1. De pactis.* At verò hic specialiter sumitur.

N 3

2. Pro-

2. Prout est rei dubiæ & litis incertiæ non gratuita remissio, l. 1. *D. eod.*

Dicitur, rei dubiæ, ut distinguatur à Pacto, quod est de re certa; & quia de re certa & indubitata, v. g. de re iudicata, si appellatum non sit transactio regulariter est nulla, l. *Postrem* 11. *D. eod.* l. *Si causa* 32. *C. eod.* l. *Eleganter* § *post rem* *D. De condit. indebiti*, quamvis res iudicata pacto remitti possit, d. l. *Si causa* *C. eod.*

Additur, & litis incertiæ; quia Transactio propriè accepta non fit de qualibet re dubia, sed de re dubia propter litem susceptam aut suscipiendam, seu quæ timetur, cap. *Constitutus* 4. *Et alii*, h. t. d. l. *Eleganter* § *post rem* *Et l. Fratris* *Cod. eod.* etiam si alias in se sit certa, quia nihilominus dicitur dubia, propter litis eventum incertum, l. *in summa in princ.* *D. de condit. indebiti.*

Additur denique, non gratuita; quia nullo dato, vel retento, vel promisso, aut remisso, non procedit transactio; in eoque differt à pacto specialiter sumpto. Et ideo super spiritualibus, & iis, quæ spiritualibus annexa sunt v. g. super beneficio Ecclesiastico, vel jure patronatus, non potest fieri transactio, cap. 4. 7. *Et cap. Præterea* 9. h. t. h. quod datur, vel remittitur aut promittitur, si quid temporalis, quia id incidit in crimen Simoniam.

§. II.

Quis transigere possit.

1. *Transigere possunt, qui consentire, Et sana mente sunt.*
2. *Quatenus procurator transigere possit.*
3. *Quatenus tutor Et procurator.*
4. *Quatenus Prælati Ecclesia.*

1. **T**ransigere potest, quicumque pacisci, id est, qui consentire, & mente sanus est, quamvis æger sit corpore, l. *Sanum* *Cod. eod.* atque ita rectè etiam transigit mutus, surdus: similiter pupillus major infante, ac minor sine tutoris vel curatoris auctoritate, modò rem suam meliorem faciat: quamvis verius sit, locum fore restitutioni, si minor postmodum se læsum tali transactione, etiam juratâ, intra legitima tempora probaverit; præterquam si transegerit super injuriis aut morte patris, & modo ex tali transactione manifestum dedecus minori aut familiæ non inferatur, vide

Treutler. *Select. disput. volum. 1. disput. 7. Thes. 2. ad lit. B.*

2. Nec solum dominus, sed etiam procurator transigere potest, si modò ad transigendum speciale habeat mandatum, vel sit procurator cum administratione libera, c. *Quia ad agendum verus procurator* *eod. in 6. l. Procurator cui generaliter* 58. *D. de procuratoribus*; aut in rem suam datus sit, l. *juramentum* § *in cum* l. *seq.* *D. de iurejurando*: quia talis alienare potest, ac proinde etiam transigere, d. l. *Procurator cui* *D. De procurat.* alias verò transigere acquirit, etiam si esset omnium bonorum procurator constitutus, l. *Mandatum generali* 60. *D. de procurat.* quia talis alienare acquirit, & transigere est alienare, l. *Procurator interitum* 63. *D. eod.* licet contrarium nonnulli sentiant.

3. Tutores verò & curatores, quamvis transigere possint, non possunt tamen transigendo donare vel alienare res, alienari prohibitas, l. 4. *Cod. De prædiis minorum*, l. *Nulli* *Cod. h. t.* Idemque in patre, bona liberorum administrante, obtinere verius est, l. *Pupillorum* § *si pater* *D. de rebus eorum*, & c. atque in administratore civitatis, qui similiter transigere possit super jure dubio, tamen transigendo alienare vel donare, seu, quod idem est, rem liquidam sine superioris aut publico omnium, aut majoris partis civium consensu, remittere prohibetur, quia remissio certi juris in donationem incidit, l. *Si quis delegaverit*, *D. de novat.*

4. Ex eo tamen, quòd transigere sit alienam non potest Prælati Ecclesiæ, v. g. Episcopus, Abbas, & similes, de rebus Ecclesiæ suæ, sine consensu Capituli aut superioris transigere, c. 3. *Verius* 8. h. t. etiam si liberam earum habeat administrationem, c. *Cum nobis in fine sup. de elect.* quia Prælati habet liberam potestatem redimuntaxat benè gerendæ, non autem perdendæ vel dissipandæ, c. *Episcopus* x. q. 2. Et ideo ubi agitur de re, in perpetuum præjudicium Ecclesiæ vergente, præter consensum Capituli, requiritur consensus superioris & cetero §. *Et d. c. Verius* h. t. In sui tamen solius præjudicium transigere potest, ut scilicet transactio valeat, quamdiu Ecclesiam restitutus est, non ulterius, d. c. *De cetero*.

§. III.

De quibus transigi possit.

1. Transigere licet de qualibet re dubia.
2. De crimine etiam capitali, excepto adulterio.
3. Non verò de crimine non capitali, excepto crimine falsi.
4. Non etiam de spiritualibus, interveniente aliquo temporalis.
5. Non de matrimonio.
6. Non de relictis testamento.
7. Non de alimentis futuris.

1. **T**ransigi potest de qualibet re dubia & litigiosa, l. 1. D. eod. de qua vel lis est, vel esse potest, l. 2. Cod. eod. etiam post conclusionem in causa, quia tunc quoque dubius litis est eventus. Non tamen post rem judicatam, vel jurejurando decisam, nisi interposita sit appellatio, aut interponi possit, l. 7. D. eod. aut negetur, ignoreturve judicatum esse, l. Post rem 11. D. eod. aut alio modo res judicata adhuc dubia esse possit, l. Cum is 32. §. 1. D. De condit. indebiti: nam alias, cum per sententiam definita & determinata sit, amplius transactio sine non potest; nec expedit, ut, quæ publico iudicio semel definita sunt, rursus pro privatorum arbitrato, tanquam indefinita & incerta, transactione definiantur.

2. De crimine quoque capitali tam auctori seu accusatori, quam reo, transigere permittitur, l. transigere 18. Cod. eod. quia unicuique sanguinem suum quovis modo licet redimere, l. 1. D. De bonis eorum & c. Nec pro confessio transigens haberi debet, quia magis declinandi gravissimi periculi causa, quam conscientia facinoris transigere censetur, l. fin. D. De pravaricatoribus. Excipitur tamen in d. l. Transigere adulterium, quod licet ex lege Julia capitale non fuerit, l. Clodius D. De his, quibus ut indignis, & c. sed postmodum esse cœperit, l. Quamvis Cod. de adulteriis: tamen de eo nominatim lex Julia pacisci vetuit, quia talis conventio in lenocinium incidit; & sufficit, quod postea cœperit capitale esse, ut constat, ex d. l. Transigere & d. l. Quamvis.

3. De aliis autem criminibus, quæ pœnam sanguinis non ingerunt, transigere non licet, citra falsi accusationem, d. l. Transigere: quia tametsi crimine falsi certa pœna scilicet deportationis, statuta sit, l. 1. §. fin. D. De falsis: cœ-

pit tamen postea esse arbitraria, l. Qui duobus & penult. D. De falsis; ut ad mortem deveniri possit: & proinde ob metum mortis, etiam in hoc crimine, ut in capitali, transigere litigatoribus permittitur.

4. De spiritualibus verò, vel his annexis, non licet transigere, interveniente aliquo temporali, e. Constitutus, 4. c. super eo 7. c. Præterea 9. h. t. sed gratis & amicabiliter componere, d. c. super eo.

5. At in matrimonio nec transactio, nec compositio amicabilis admittitur, e. fin. h. t. quia si semel legitime contractum sit, amplius dissolvi non potest: si verò illegitimè id est contra sacros Canones, reconciliari non potest partium transactione vel compositione.

6. De eo quoque, quod in testamento relictum est transigere non licet, non inspectis verbis testamenti, quia talis transactio captiosa est, ideoque improba, l. 5. D. eod.

7. Similiter nec de futuris alimentis, quamvis ultima voluntate relictis, sine auctore Prætoris & causæ cognitione, l. Cum hi 8. D. eod. ne contenti modico præsentis, facile sibi relicta, repudient homines, & inde contra testatoris voluntatem fame luborent: de præteritis verò, quia in his hoc periculum cessat, transigere licet, l. 8. Cod. eod.

§. IV.

De effectu transactionis.

1. Finem controversiæ imponere.
2. Retractari ex post facto nequit.

1. **E**ffectus transactionis est, finem litibus motis & movendis, aut quæ timentur, imponere, l. Fratris Cod. & similibus.

2. Præterea quod semel inita nullo prætextu retractari possit, ne quidem rescripto principis, l. Cum proponas 17. Cod. eod. nec sub prætextu specierum vel instrumentorum postea reparatorum, l. sub prætextu 19. & 29. Cod. eod. quia qui super principali transigit, etiam super accessoris, & iis tertiaribus, transigit: & cum transactio fiat libero & mutuo consensu, firma manere debet, e. Statuimus, e. Contingit. h. t. quod enim semel placuit, amplius displicere non potest. Atque ita licet pristina actio non sit extincta, quia transactio non est modus tollendæ obligationis à Jure civili introdu-

ctus,

ductus, *Insistit. Quibus modis coll. obligatio*: tamen agenti semper obstat exceptio transactio- nis, quæ vocatur exceptio litis finitæ, *cap. 1. De litis contest. in 6.* quia transactio non habet mino- rem vim ad litem dirimendam & finiendam, quam res iudicata, *l. Non minorem Cod. eod. Steph. Gratian. 2. p. Disputat. Forens. Discept. 400. n. 27* ubi subiungit, quod facta super sorte, extendat se ad fructus & accessoria, imò ad pœnam.

TITULUS XXXVII.

De Postulando.

1. Verbum Postulandi quid significet hoc loco.
2. Qui postulare possint.
3. Quisdam edicto prohibentur.
4. Quisdam lege.
5. Quisdam sententia.

VOcati ad iudicium ut non paciscuntur vel transigunt, sed malunt iudicio contendere, ideoque querendi sunt advocati vel procurato- res ad causam instituendam vel agendam. Quod spectant sequentes Tit. & imprimis hic *De Po- stulando*: quia postulare est unum ex præparato- riis iudiciorum, de quibus sequitur agendum.

1. Omisâ verò eâ verbi significatione, quâ Postulare significat exposcere in Prælatû, illum, qui propter aliquod impedimentum Canonicû eligi seu promoveri non potest, nisi cum eo dis- pensetur, de qua significatione antè egimus; & rursus eâ, quâ significat idem, quod accusare, ut cum dicimus, Postulare aliquem criminis: hic nihil est aliud, quam desiderium suum vel amici sui apud eum, qui iurisdictioni præest, in iure id est iudicio exponere (quod ad actorem perti- net) vel alterius desiderio contradicere (quod ad reum spectat) *Justin. l. 1 §. 2. D. h. r.* Atq; ita etiâ ii, qui advocati non sunt, dum per se suas ratio- nes coram Iudice allegant, & suam causâ agunt, postulare dicuntur; etiam si Postulandi verbum pro advocacione usurpari certum in *d. l. 1. §. 1. & toto tit. Cod. eod.* Ex eo verò

quod dicitur, in Jure; sequitur eum, qui con- sultit in cubiculo suo, non dici postulare, seu ad- vocatum agere.

2. Postulare possunt omnes, qui nominatim non prohibentur, Prohibentur quidam Edicto Prætoris, quidam lege, quidâ sententiâ Judi- cis.

3. Eorum, qui edicto prohibentur, quidam in totum prohibentur, ut minor XVII annis, alio- quin, complera eâ ætate, postulare minori per- mittitur, *d. l. 1.* Item omninò surdus. Alii pro aliis tantum postulare verantur, pro se possunt, quia Edictum de postulando est prohibitorium: veluti mulier, tum ne contra pudicitiam, lexui suo con- gruenter, alienis causis se immisceat: tum quia pæcociari munus est virile, civile, & quodam- modo publicum. Item cæcus quia insignia Ma- gistratus videre & revereri non potest. Ideoque non obstat, quod possit esse Judex, *l. Cæcus Cod. de iudicis*, quia iudicia olim etiam privatis à Prætoribus mandabantur, & in Iudice Privato ni- hil nisi iudiciû, prudentia & doctrina requiritur. Insuper insigni turpitudine notati, ut dånati de calumnia, de capitali crimine, passi muliebria, & qui operas suas locarunt ad depugnandum cum bestiis. Alii denique & pro se & pro aliis postulare possunt; non tamen promiscue pro omnibus, sed pro certis tantum personis; ut ille, qui ex Edicto tamquam infamis notatur. Postulare autè hi possunt pro conjunctis personis, puta parentibus, libetis, fratribus, sororibus, uxoribus, & aliis, Edicto compræhensis. Atque hæc quidem personæ omnes ita postulare prohibentur, ut ne consensu quidem partium, aut adversario volente, admitti possunt, quia licet iudiciorum partes illæ, quæ potissimum ad litigatores spectant, pacis eorundem mutari possint: non tamen eæ, quæ præcipue ob dignitatem publicam magi- stratus conservandam institutæ sunt, uti est hæc postulacionis prohibitio, *d. l. 1. in primo.*

4. Lege interdicitur quibusdam, etiam pro aliis, postulare: veluti iudicibus & arbitris, in ea causa, in qua iudicaturi sunt, *l. Quisquis Cod. eod.* Item non Christiano, sub pœna exilii, *l. ult. Cod. eod.* Clericis quoque interdictionem est à Canoni- bus, ne coram laico Iudice postulent, sive maio- ribus Ordinibus sint iniuriati, ut Sacerdotes, Diaconi, Subdiaconi, sive in minoribus, adhuc versentur, modò stipendius susten-

stentur Ecclesiasticis; nisi propriam causam, vel Ecclesie suae, aut miserabilium personarum, ut orphanorum & viduarum, quae proprias causas administrare nequeunt, prosequantur. *l. 1. §. ult. h. t.* Quod si Clericus contra Ecclesiam, à qua beneficium obtinet, coram Iudice laico advocatus vel procurator esse praesumpserit, spoliari eiusmodi beneficio tamquam ingratus potest, *d. e. ult.* Sic nec Monachi nec Religiosi licet Clerici non sint, advocacionis officio rectè funguntur *l. 2. h. t.* aded ut ne Monasterii quidem sui causas agere valeant, nisi Abbas id ipsis mandaverit & impetaverit; idque sive agatur coram Iudice Ecclesiastico, sive laico.

Et in hoc differunt Religiosi à Clericis non Religiosis, quod hi coram Iudice Ecclesiastico advocatum agere possunt. Imo si in minoribus stipendium ex officio Ecclesiastico, unde commodè alantur, licet in utroque foro advocati officium exercere, *arg. d. c. 1. à contrario sensu*, quod valet, quando contrarium nusquam in Iure est expressum, Panormit. *ibidem*. Vide Steph. Gratian. *Disceptat. forens. romo 1. c. 57. num. 22. & seqq.* ubi multos casus refert, quibus Clericus postulare potest.

Denique sententià Iudicis quidam postulare prohibentur: ut si Advocatis & procuratoribus postulandi officium, ob contumaciam vel delictum, aut aliam causam, ad certum aliquod tempus vel in perpetuum Iudex interdicit, procurator potest, *l. 1. in fine D. De officio Praefecti urbi, Martiana p. 6. in prin. in materia inquisitionis*: veluti quia iussi ab eo patrocinari alicui, absque iusta causa id reculerint, *l. 7. Cod. eod.* vel quia cum cliente convenerint, ut rem, de qua litigatur, aut ejus partem, loco honorarii accipiant, *l. 5. Cod. eod.* Nam licet advocatus possit de iusto salario pacisci, *l. 1. §. si cui cautum cum seq. D. De variis extraord. cognit.* tamen huiusmodi pactioes de futuro litis emolumento prohibentur, ne ex iis occasione arripiant calumniosè litigandi, & variis artibus veritatem oppugnandi.

l. Sumptus D. De pactis.

TITULUS XXXVIII.

De Procuratoribus.

§. 1.

Quis dicatur Procurator.

1. 2. Ratio ordinis, & nominis.
3. Definitio Procuratoris enucleata.
4. Iure Canonico accipi latius nomen Procuratoris.

INter eos, qui alieno nomine postulant seu causas agunt, primas obtinent Advocati qui alias Patroni & causidici appellantur, quique per allegationes ac rationes juris exponunt iudicii jura & causas suorum clientum, tamquam Iustitiae administratores, quod sanè magna est artis & doctrinae. Unde & munus eorum est publicum, honorificum, laudabile, *l. Laudabile Cod. de Advocatis diversor. Iudic.* multis gaudens privilegiis *supra passim videri licet d. cit. Cod.* Secundum verò locum obtinent Procuratores, qui munus magis privatum obeunt, alterum negotia gerentes, sive in iudicio, sive extra iudicium, in litibus sollicitandis ac prosequendis, in quibus proinde non tam opus est arte & ingenio, quam diligentia & quorum proinde munus est vile & onerosum, *l. Si quis procuratorem 34. C. De decurion. lib. 10.* Imò vilissimum Joan. de Platea *ibid.*

2. Dicitur autem Procurator quasi pro alio curator, nempe pro domino rerum & negotiorum, cuius nomine res & negotia gerit. In reductus enim necessarius usus fuit procuratorum, ut, qui rebus suis ipsi interesse non possunt, vel non volunt, saltem per alium possint agere & conveniri, *l. 1. §. usus. D. h. t.*

3. Procurator itaque est, qui aliena negotia mandato domini gerit seu administrat, *d. l. 1. D. h. t.* Genus definiti hic omisum subaudiendum est, Gestor, Administrator, seu Curator. Materia verò indicatur in verbis, *aliena negotia* nam uti res sua nemini servit dicitur, *l. in re cōmuni D. De servit. urban. praed.* ita nec in proprio negotio quisquam sibi est procurator.

Per hoc quod dicitur, *mandato domini*, distinguitur Procurator à Defensore & Negotiorum gestore, qui sine mandato defendit & nego-

Q

negotiat, § *igitur Inst. De obligat. qua ex qua-*
si contractu nasci quavis variis in legibus is quo-
 que, qui sine mandato negotiis alienis sese offert
 & quialiquid negotii nostro nomine gerit. Pro-
 curator vocetur qui verius Negotiorum gestor
 dicitur, *l. Qui hominem 34. §. si gener & l. Si quis 58*
D. De solusioib. & aliis Quoties tamen additur
 nomen, verus, intelligitur is dumtaxat, qui man-
 datum habet, vel cui id ipsum, de quo agitur, aut
 totorum negotiorum commissa & credita est ad-
 ministratio, *l. Pomponius 40. §. 1. D. h. t.*

Per eandem partem distinguitur Procurator à
 Tutore, Curatore, & similibus aliis, qui non
 mandato domini, sed publica auctoritate, vel le-
 gis, vel Magistratus, vel gestoris, administrant.

Verbum, *erit*, seu *administrat*, distinguit Pro-
 curatorem ab Advocato, quia Advocatus non ge-
 rit privatim negotia aliena mandato domini, sed
 pro alterius causa dicit & advocat, seu jus partis
 explicat & merita causæ allegat. Similiter à
 Nuntio, penes quem non est jus administrandi
 seu gerendi negotium alterius alieno nomine,
 sed nudum dumtaxat factum exequendi.

4. Porro jure Canonico latius patet nomen Pro-
 curatoris: eoque venit etiam is qui à non domi-
 no constituitur, veluti à Prælato, vel aliis Clericis
 in causis Ecclesiasticis, *c. 1. & passim h. t. c.*
Olim inf. De restitut. spoliat. Sic quoque Univer-
 sitas vel Collegium rectè procuratorem constitu-
 it, qui tamen proprio nomine Syndicus vel actor
 appellari solet: Ideoque ut data definitione tales
 etiam procuratores comprehendantur, addi po-
 test, *vel quasi dominus.*

§. II.

Divisio Procuratorum,

1. Procuratorum alii Extrajudiciales, alii Judi-
 ciales.
2. Virique vel Generalis vel Specialis.
3. Et differentia eorum.
4. Item procurator alius verus alius Fal-

Procuratorum alii sunt extrajudiciales,
 nempe qui ad negotia extra iudicium tra-
 ctanda & explicanda constituuntur, *de quibus*
in Tit. D. & C. De mandatoribus; alii Judiciales,
 qui in iudiciis versantur, & lites prosequun-

tur alieno nomine vocanturque Procura-
 tores ad lites, *de quibus passim h. t. & Cod. eod.*
 et constituuntur utriusque tam presentes & coram
 apud acta scilicet Prælidis vel magistratus, quam
 absentes per epistolam vel nuntium, *l. 1. 2. 3. 6. D.*
h. t. l. 1. D. Mandati l. Eum §. Iulianus de constitu-
ta pecunia. Paulus 1. Sent. 10. §. 1. modo confen-
 tiant seu ratum habeant, si ve expresse si ve tacite.
 Et vel purè, vel sub conditione aliqua: vel in
 præsens tempus, nimirum ut statim negotia ge-
 rere incipiant seu lites prosequantur; vel in di-
 em, v. g. post Kalendas talis vel talis mensis, &
 non ante *l. Item & ad litem 3. D. h. t.* vel ad diem,
 v. g. usque ad annum *d. l. Item & ad litem.* Et tum
 si expiret tempus, puta quia Judex impeditus
 fuerit, non potest ultra diem agere, etiam lite
 contestata. Calvo'us, *in praxi §. procurator consil.*
1. n. 4 ubi tamen *n. 5. & seqq.* ex Aretino distin-
 guit, ut, si constitutus fuerit generaliter ad om-
 nes causas, possit etiam finito tempore causam
 prosequi: si ad unam litem tantum, & quidem ex
 parte actoris, ut tum adveniente die expiret ejus
 officium, si verò ex parte rei ut cum actori liceat
 ab initio litis eum repellere: quia videtur reus
 velle actorem distrahere in plures adversarios,
 quod facere nequit.

Rursum constituuntur aut cum clausula, *cum*
libera, hoc est cum potestate plena & libera agen-
 di, faciendi vel administrandi omnia, & quæ-
 cunque ipse dominus agere & facere in causa seu
 negotio coram posset: vel sine tali clausula.

2. Extrajudicialis quoque duplex est, aut uni-
 versorum bonorum seu negotiorum, *l. Procurat.*
63. D. eod. aut unius alicujus vel alterius rei seu
 negotii, *l. §. D. eod.* Similiter Judicialis vel est
 Generalis; ad omnes scilicet lites; vel Specialis
 ad unam aliquam litem prosequendam consti-
 tutus *d. l. 1. §. 1. D. eod.* Mandatum tamen ge-
 nerale ad negotia, etiam ad judicialia se exten-
 dit, *c. qui generaliter eod. in 6.*

3. in eo autem distinguitur Procurator Ex-
 trajudicialis à Judiciali, quod ille dari possit
 major xvii. annis: ad lites vero non nisi major
 xxv. annis, saltem de jure Canonico, *d. c. Qui*
generaliter §. fin. eod. in 6. tum propter benefi-
 cium restitutionis, quod minori competit *l. Minor*
25. D. eod. tum quia non censetur idoneus ad
 alienas lites peragendas, quippe qui legiti-

§. III.

Quis constituere Procuratorem possit.

1. Procuratorem constituere potest dominus res idoneus ad obligandum se.
2. Dare Procuratorem nemo cogitur.
3. Prohibetur dare minor.
4. Excommunicatus.
5. Bannitus.
6. Captus ab hostibus.
7. Syndicus Universitatis, ante litem contestatam, &c.

1. **P**rocuratorem propriè dictum, constituere potest quilibet ad se obligandum idoneus & rei, de qua agitur, dominus, Glossa in l. Neque Cod. eod. idque in causis tam civilibus, quam criminalibus, nisi lege expresse prohibeatur. Ideoque minores, cum auctoritate tutorum & curatorum suorum, si eos habeant non verò ipsi tutores aut curatores, procuratorem rectè constituunt, d. l. Neque: nisi tutor, curatorve per litem contestationem fuerit antea ejus factus dominus, d. l. Neque l. Quod quis 8. §. l. Nulla 23. Cod. eod. Dixi, dominum rei de qua agitur, posse procuratorem propriè dictum, constituere, quia latius accepto eo vocabulo etiam Universitatis scholarum procuratorem constituit, c. Quia in causis 7. §. 6: ult. h. e. item Collegium & Monasterium. c. Cum causam inf. De jurament. calumnie. Murus autem & surdus dant procuratorem eo modo, quo possunt, nempe nudo vel scriptura.

2. Procuratorem verò dare cogitur regulariter, nisi velit, idque in causis gravioribus, c. 2. h. e. Pia sec. q. 2. c. 4. tit. 2. n. 7. Si tamen persona, quæ de causa pecuniaria litem instituit, sit illustris, quæque terrori possit esse Judici & adversario, tum & ad agendum & ad defendendum procuratorem constituere cogitur. Sicut & excommunicatus ad defendendum, de quo mox dicitur: itemque Monasterium, quando contra illud agatur, c. 2. inf. De in integrum restitut.

3. Prohibetur autem dare procuratorem ad lites, in primis Minor, tutorem vel curatorem non habens, exceptis quibusdam casibus, ut in actione injuriarum, l. Filius-familias 8. D. eod. Ratio est, quia cum ipse personam legitimam standi in judicio non habeat, alium ad

Nicquam personam standi in judicio non habeat l. 2. Cod. Qui legit. personam &c. Quinimò in causis propriis agere per procuratorem cogitur, l. fin. Cod. legit. iudicibus: excepto, quod in beneficiis & aliis causis spiritualibus, & dependentibus ab eisdem, possit major xiv. annis per se, vel per procuratorem, agere & defendere, nullâ patriæ potestatis vel voluntatis habitâ ratione. Alioquin si minor sit xiv. annis, in hujusmodi causis nec agere nec defendere quæ se potest? sed per Episcopum vel ejus Officialem ad hujusmodi lites ei curator dandus erit, c. fin. de iudiciis in 6. Sic etiam Delegatus Sedis Apostolicæ in causis, quæ coram se agitantur, minori xiv. annis potest curatorem, vel auctoritatem constituendi, dare, d. c. fin. §. delegatus.

Secundò, differunt, quod procurator ad negotia liberè quancumque alium substituere possit, d. c. 1 §. fin. eod. in 6. non item procurator ad iudicia; nisi vel per litem contestationem factus fuerit lites dominus, l. Neque l. Quod quis l. Nulla Cod. eod. vel à domino, substituendi potestatem habeat, vel in rem suam datus sit, d. c. 1. eod. in 6. Dicitur autem in rem suam constitui, qui constituitur quidem ad alienum negotium mandato domini gerendum, sed ad suum emolumentum, l. Servum §. fin. D. eod. Talis est, cui dominus actiones suas quoquo modo cessit, l. Si quis §. l. procurator D. eod. l. 8. §. ult. D. mandati, qui cum mandatis & cessis sibi ab alio actiones exerceat, Procurator quidem dicitur: quia tamen non in alienam, sed in suam rem & utilitatem, actiones cessas sunt, & omne commodum eum respicit, dicitur datus in rem suam, c. 4. C. eod.

4. Denique Procurator alius dicitur Verus, qui legitimo mandato munitus est; alius Falsus, l. Licet Cod. eod. l. Falsus Cod. De furtis, l. Licet D. De iudiciis, qui mandatum non habet, vel habet quidem, sed ab eo, qui dare non potuit, vel habet insufficientem, aut ad negotium de quo agitur, impertinens: ut si proferat mandatum generale in causa exigente speciale mandatum, vel revocatum, aut alio modo extinctum; & sic de similibus.

hoc reddere legitimum nequit: quamvis si constituerit procuratorem, & pro ea pronuntiarum fuerit, favore ætatis talis constitutio rata habeatur, *arg. l. Non eo minus Cod. eod. quod ipsum à fortiori obtinet in pupillo.*

4. Secundò, Excommunicatus constituere non potest procuratorem ad agendum, *c. ult. h. tit.* quia talis jurisdictione pro mortuo habetur, *can. Nemo Episcoporum X. q. 3. Dixi, ad agendum quia ad se defendendum potest & cogitur dare, c. Intelleximus inf. De iudiciis*, quia absurdum & iniquissimum foret, excommunicationem, quæ pœna est, & quæ proinde nocere debet excommunicato, ei prodesse in præjudicium alterius, cui non teneretur in iudicio respondere, nec per se, nec per procuratorem, *l. Evidenter D. de except. res iudicata.*

Tertiò Bannitus, quia is quoque, amissis bonis omnibus, civiliter mortuus censetur, *Gall. lib. 2. De pace publica. c. 12. per tot.*

Quartò, Captus ab hostibus non procuratorem, sed actorem constituit, quia quamdiu in potestate est hostium, sui juris non est, nec rerum suarum dominus, *l. Ab hostibus D. Ex quibus causis majores, &c.*

Quintò Syndicus uaiuersitatis, tutor, curator, ante litem contestatam non constituunt procuratorem, quia antea non sunt litis domini.

§ IV.

Quis constitui possit Procurator.

1. Dari potest quilibet non prohibitus modo consentiat.
2. Etiam filius-familias.
3. Unus, vel duo pluresve.
4. Prohibentur dari minor 25. annis, famina, miles, &c.
5. Non verò infames.
6. Prohibetur & fiscus.

1. Constitui autem potest Procurator quicumque certa aliqua lege non prohibetur, *Hoffens. in Summa h. t. c. 1. eod. in § 1. Mutus 43. D. eod. præsens sive absens, modò consentiat seu ratum habeat, l. 1. § fin. & l. 2. D. eod. c. Licet. 7. eod. in § 6. c. Cum dilecta inf. De confirmat. nulli: & quidem solo consensu; sive expressio, veluti per pactum, nuntium, litteras, ratihabi-*

tionem; sive tacito, ut cum dominus præsens permittit alteri causam suam agere, vel procurator constitutus mandatum recipit, nec contradicit, *Clement. 1. eod. t. etiam solo nutu, dumodò Notarius, qui conficit instrumentum, exprimat signum, quod tunc habetur loco vocis. Calvol. ex Baldo in praxi §. Procurat. Concl. 1. ni Requiritur tamen utriusque consensus, & constitutum & constituentis, quia ut nemo regulariter constitueret procuratorem cogitur, ita neque invitum quis procuratoris officium subire compellitur, *d. c. Licet eod. in § 6. l. Filius-fam. §. invitum D. eod. ubi dicitur, invitum dici non tantum eum, qui contradicit: sed eum quoque, qui consensisse non probatur.**

2. potest igitur procurator constitui, non solum paterfamilias, qui est sui juris, sed & filiusfam. *c. Non iniustus 14. h. tit.* etiam sine patris consensu, modò legitimam habeat ætatem, & non sit minor xxv. annis, *l. Exigendi Cod. eod. tit.*

3. Insuper constitui potest vel unus tantum, vel duo, aut plures, *c. Si duo eod. in § 6.* & hi vel simul vel conjunctim; quo casu unus sine alio admitti non debet, *d. c. Si duo*; nisi quod in causis beneficialibus usæ receptum sit in Curia ut valeat processus cum uno, de qua praxi testatur *Vestri. in Praxi l. 4. c. 5. n. 18. Piafec. 2. p. c. 4. art. 1. n. 8. vel in solidum*; quo casu præventioni locus est, potiorque conditio occupantis negotium per litem contestationem: nisi in constitutione contrarium caveatur, nempe quod non fiat, vel non fiet melior conditio occupantis, *l. Pluribus 32. D. eod. d. c. Si duo*: exceptis causis electionum, postulacionum, provisionum, & aliorum negotiorum Ecclesiasticorum, in quibus, quia celeriore expeditionem exigunt, pluribus in solidum constitutis, potest Index, ne propter eorum concursum negotia intucari contingat, magis idoneum eligere, aliis exclusis, *d. cap. Si duo.*

4. Prohibentur dari procuratores, in Primis Minor xxv. annis ut antea diximus, Secundò, Mulier, quia officium procuratoris est virile, & apud ore sexus fæminei alienum: nisi vel in rem suam aut proprium luerum mandentur illi actiones, vel causa cognita pro parentibus agridine ætateve impediis, eidem agere ob defectum aliorum, permittatur, *l. Neque famina l. Famias D. eod.* Tertiò, Miles in aliena cau-

na causa, etiam volente adversario, ne ea occasione à militia avocetur, l. *Militem* 7. l. *Qui stipendia* 9. *Cod. eod.* nisi in rem suam aut suæ cohortis nomine agat, l. *Filius* 5. m. 6. *veterani* D. *eod.* Quartò, Decuriones, & digniores aliis, quia procuratoris vile est officium, l. *Si quis* 16. l. *Si quis* 34. *Cod. de decurionibus* lib. 10. Quintò, Medici & Professores Item Servus, quia legitimam personam standi in iudicio non habet, l. 1. & *toto tit. C. Qui legit. person. standi in iud. non habeant*: Furius, qui contentus caret, l. 2. §. *furius* D. *eod.* Similiter mutus & surdus, licet ad negotia procuratores dari possint, non tamen ad litem prosequendam l. *Mutus* 43. *in princ. D. eod.*

5. Infames olim procuratores nec dare nec dari poterant Paul. lib. 1. *Sent. tit. 2.* at jure civili procurare possunt, §. *fin. Inst. De exceptionibus*; quia procuratoris officium non est dignitas, à qua removeri debeant, sed onus & quidem vile reputatum. Jure verò Pontificio tales pro Ecclesiasticis non admittuntur, sed tantum pro laicis & secularibus. Panormit. *In c. Imperatorem* n. 9. *inf. De juramento calump. & Prohibetur* etiam reus criminis capitalis, l. *Reus* C. *eod.* Re demptor alienæ litis, l. *Litem* 15. C. *eod.* Excommunicatus, c. *Intelleximus* *inf. De iudicis.* * 6. Præterea Fideus, Universitas vel Civitas, ne potentia vel gratia in re privata causam alteri s. partis reddat deteriorem, c. 3. & *toto tit. Cod. Ne fidei vel privat. & c. Fideus* quidem, pro ut repræsentat totam universitatem, procurator esse solet; sed si interveniat, ut procurator privatus nisi aliunde ejus gratia aut potentia ostendatur formidolosa, *toto tit. Cod. Ne liceat potenti- oribus & c.* Denique qui Reipublicæ causa at futurus est, aut inciturus Magistratum, aut perpetuo morbo tenetur, aut in vitus iudicium pati non potest, idoneus procurator ac defensor non intelligitur, l. *Neque* 34. D. *eod.*

§. V.

In quibus causis constitui possit.

1. Admittitur in omnibus non prohibitis specialiter.
2. Prohibetur in publicis iudiciis alieno nomine.
3. Item in criminalibus; & quatenus.
4. In privatis iudiciis quatenus.
5. Et in popularibus causis.

1. Ceterum in omnibus causis & negotiis constitui potest, in quibus non reperitur prohibitum constitui procuratorem. Cum enim hoc edictum sit prohibitorium, quid non invenitur prohibitum nominatum debet intelligi concessum, l. *Cum Prætor* D. *de iudicis.*

2. Non admittitur autem Procurator, neque ad agendum neque ad defendendum alieno nomine, in publicis iudiciis. l. *penult. §. fin. D. De publicis iudiciis* l. 2. 3. & 5. *Cod. De his qui accusare possunt*; nisi quis ita de publico agat, ut & privatum commodum defendat: nam hoc casu, causa cognita, permittitur procuratorem dare; & postea aliud agens exceptione repellitur l. *Non cogendum* 45. §. 1. D. *eod.*

3. Præterea in non publicis, sed in criminalibus, & ejusmodi, ut poena supra relegationem damnato imponi possit, d. l. *penult. §. ad crimen* D. *de publi. iudic.* & ibi Bartol. & DD. præterquam ad allegandam absentiam causam, l. *Absens* 71. D. *h. r. Maranta* p. 4. *Spec. aurei dist. 1. nu 3. & seq.* nisi de crimine agatur civiliter ad poenam pecuniariam, prout de omnibus agi potest l. *unica* *Cod. Quando civilis actio præjuvaret criminali*, aut nisi de adulterio agatur coram Iudice Ecclesiastico ad thori separationem, c. *Tua* h. *tit.* Vide Marantam p. 4. n. 51. & *seqq.*

4. An autem in privatis iudiciis admittatur procurator, controvertitur: & dici potest, admittendum, ubi poena præstituta est aut certa petitur, quæ sit minor relegatione, l. *Licet* D. *eod.* Si autem poena sit arbitraria, uti quando agitur de suspecto tutore, non admittendum, quia tum pro ratione circumstantiarum augeti potest, etiam usque ad mortem; & illa poena procuratori imponi non potest.

5. In popularibus causis distingui solet, ut actor procuratorem dare non possit, nisi suam injuriam principaliter prosequatur, quia alias publica non sua causa est: pro reo autem alius rectè interveniat; quia privatam causam, hoc est pecuniariam, quæ istis actionibus peti solet, rueret, d. l. *Licet* *in princ.* Vide Wesenb. *in Parat. D. h. r. num. 5.*

in Parat. D. h. r. num. 5.

§. VI.

D 3

§. VI.

§. VI.

De mandato Procuratorio.

1. Regulariter nemo admittitur sine mandato.
2. etiam cum generaliter ad negotia & iudicia constitutus intelligitur.
3. Defensionem tamen rei suscipere sine mandato quilibet potest.
4. Fines mandati à procuratore diligenter servandi.

Quamquam conjunctæ personæ, quales sunt parentes, fratres, affines, liberi, liberti, & similes, usque ad quartum gradum, secundum Holt in Summa h. t. n. 13. inter quos etiam est bastardus, juxta Pecki. De jure sistendi c. 3. Reyger in Thesaur. Libri V. Procurator n. 71 pro contanguineis; item maritus pro uxore, absque mandato procuratores esse possint dummodo caveant de rato, l. Pomponius § fin ff. eod. c. nonnulli § fin sup. De rescript. Glor. in c. 1. h. t. l. Marius C. eod. tamen non solet alias admitti in iudicio, tãquam procurator alterius ad agendum, nisi de mandato suo legitimè & plenè docuerit, d. e. 1. h. t. l. Non solum § qui alieno D. eod. & ibi DD. ut ex eo appareat, quã potestatem habeat. Nam constitutus ad agendum in una causa, hoc ipso idoneus non est ad agendum in alia c. Constitutus 12. h. t. Ut neque constitutus ad acceptandum beneficium vigore gratiæ alterius, Joseph. Ludov. Conclus. 45. n. 29. Frustraque se defenderet reus in iudicio abversus actorem, cum non cogatur dominus ratum habere, quã quod cum eo, cui dedit mandatum, reus egerit, resque inter alios acta præjudicare aliis non possit aut debeat, l. Cod. Quib. res judic. non noceat.

2. Similiter licet procurator, constitutus generaliter ad negotia, etiam ad iudicia datus, intelligatur, ut antè diximus: non tamen ad ea, quæ speciale mandatum exigunt: qualia sunt juramentum deferre adversario vel recipere, Mynscent 4. Obs. 99. in fine; vel cum eo transigere aut pacisci, contrahere sponsalia vel matrimonium, & similia, de quibus latissimè Joseph Ludovic. Conc. 30. n. 7. ubi enumerat nonaginta tres casus requirentes speciale mandatum. adde ut, licet constitutus ad agendum & defendendum, ac generaliter ad omnia (quantumvis mandatum exigant speciale) nihilominus ex vi generalitatis huiusmodi ad articulum aliquè in quo exigitur mādātum speciale, admitti non

debeat, nisi specificato aliquo vel aliquibus articulis, speciale mandatum exigentibus, adjecta sit clausula generalis, quia tum etiam nõ expressa continebuntur, c. 4. & 5. eod. in l. Procurator § 8 cum seq. D. eod. dummodo tamen hæc non sint graviora expressis, ut sunt matrimonii contractus, & exceptiones, quæ in electi, ve lejus, cui provisio faciendâ, vel facta est, personam obijciuntur: hæc enim propter sui momentum desiderant expressum mandatum, c. fin. junctâ Glossa eod. in 6. Clement 2. eod. tit.

3. Dixi antè, non admitti aliquem alieno nomine ad agendum absque mandato, id est ut agat partes actoris; quia pot. st. quilibet, etiam absque mandato, defensionem rei in se suscipere, etiam invito actore modò iustitiam, id est, si de iustitiis satis promittat, iudicatum solvi, § fin. Insti. de satisfact. l. Qui proprios, 2. h. t. & personam legitimam standi in iudicio habeat: qui naturalitè rationi conveniens est, alterius conditionem per alium posse fieri meliorem, præsertim cum alterius non interest, l. Solvendo 39. D. De negot. gesti. publicèque expedit, absentes omnes, etiam ignorantes, per quemcumque defendendi, l. Servum 33. §. publicè D. h. t. neignati damnum sentiant, nemine eos defendente, l. 1. §. fin. D. Quod a consuetudine universi. nomine, & c. diciturque, qui alium sine mandato defendit, non procurator, sed defensor, in textibus iuris nostri, de quare 74. §. cum absentem D. de iudicis & alibi.

4. Debet autem procurator diligenter servare fines mandati, alioquin in eo, in quo excedit, non præjudicat domino, l. Diligenter D. Mandati, & non tam constituti, quam sibi vocet, l. Si Procurator Cod. Mandati c. 9. inf. de arbitris.

§. VII.

Quo pacto finiatur Procuratoris officium.

1. Finitur mutuo consensu.
2. Revocatione domini, re adhuc integra.
3. Finita instantia.
4. Morte domini.
5. Et procuratoris.
6. Item mutatione procuratoris.

Finitur procuratoria potestas non uno modo. Et quidè primò, sicut mutuo consensu revocatur, l. Mutari 24. C. h. t. juxta vulgatam juris regulam, unumquodque eo modo dissolvi, quo colligatum est.

2. Secundò, finitur per revocationem dominijre integra, id est, nondum contestata, *l. Ante litem 16. D. eod.* & ut Glossa ait, *ad Clement. 2. q. 1. c. 1. d. 1. Post litem*: 7. D. eod. veluti si fuerit effectus inimicus domini, Calvinus in *Praxi § Procurator conclus. 17. num. 2.* si suspectus, affinis vel hæres adversarii, vel ejus ætatis aut valetudinis, ut minus aptus sit licibus prosequendis aut negotiis gerendis, & sic de similibus, *del. Post litem, tum aliquo* seq. D. eod. c. 2. eod. in 6. Sed ne quidem volens post litem contestatam revocari potest, si adversarius nolit, Suarez in *Discurso recept. sent. V. Procurator n. 192.* Ex iisdem causis potest petere procurator, ut etiam invito domino liberetur ab hoc onere, *l. filius familias 8. §. fin. cum sequenti. D. eod.*

Ut tamen locus sit revocationi, dominus eam non solum ipsi procuratori, sed & adversario suo vel judici insinuare debet, *c. Ex insinuatione 3. §. seq. h. t.* alias, quod his ignorantibus fuerit gestum etiam post revocationem, ratum habendum erit *c. Mandato 13. h. t.* si utique vergat in præjudicium principalis: imputer enim sibi dominus quod iudicium vel adversarium revocationis suæ non fecerit certiore.

Quod verò dictum est, revocari ante litem contestatam procuratorem, id fallit in procuratore substituto, nam hic, suscepto semel mandato, licet eo nondum fuerit usus, non potest à substituenterevocari: Nisi is habuerit potestatem revocandi ab ipso domino, à quo constitutus intelligitur, ita ut principalis procurator substituendo sibi alium censeatur officio suo functus, *c. 3. eod. in 6.*

3. Tertiò, finitur finita instantia, id est, lata sententia definitiva: Nec enim cogitur procurator iudicium appellationis prosequi, *l. Inviuis, Cod. eod.* neque gravandus est ultra finito per sententiam negotio. Secus dicendum, si constitutus esset generaliter ad omnes causas, & lites, motas & movendas quia tum non solum appellare, sed & prosequi appellationem tenetur.

4. Quod per mortem domini constituentis, sciatur a adhuc *l. Nulla 23. Cod. eod. l. Si defun-*

ctus 15. D. eod. Sed & interdum re non integra, verum contestata & ceptra lite, per mortem constituentis potest quis desinere esse procurator, ut in *c. fu, quo Prælati vel quilibet alius pro Ecclesia vel beneficio procuratorem constituit juxta Clem. fin. eod. c.* quia nihil agi debet Sede vacante, & si quid fiat, perperam fieri dicitur, *c. 1. fin. inf. Ne Sede vacante. & c.*

5. Quod per mortem ipsius procuratoris, nõ solum re integra, sed & deficiente esse integra, *l. Tam ex contract 57. D. De judic. l. Si quis 27. §. morte D. Mandati.* Etenim non transit ad hæredes hoc officium, cum videatur electa industria personæ, *l. unica §. ubi autem Cod. Decad. tollentiu.*

6. Sextò, mutatione procuratoris, seu alio in locum ejus substituto: veluti quando diversis temporibus pro eodem negotio constituntur plures procuratores, per constitutionem posterioris censetur revocatus prior, *l. Si quis cum procuratorio §. fin. De eod.* nisi exprimat quod in secunda constitutione priorem non revocare intendat, *arg. c. Si quem eod. in 6. vel prior jam litem contestatus fuerit aut ad certam causam constitutus, & posterior generaliter ad omnia negotia quia per genus non derogatur speciei. Cabedo Decis. 14 n. 15. cum seq. lib. 1.*

7. Septimò si ipse dominus sive ante sive post litem contestatam, ad causam suam veniat, non ut adsistat procuratori suo, prout potest, *c. 2. eod. in 6.* sed ut eandem causam per se tractet: nam eam per se tractando, cõsetur tacite procuratorem revocare, nisi ex protestatione, aut aliis conjecturis contrarium apparet, *d. c. Si quem.*

§. VIII.

De exceptionibus, quæ personæ Procuratoris objici possunt.

1. Exceptiones illa desumenda partim ex persona domini constituentis, partim ex parte procuratoris.
2. Sed cum distinctione.
3. Falsi procuratoris gesta, opposito defectu mandati, rata non sunt.
4. De habentis mandatum dubium.
5. De excommunicato.

1. EX prædictis pater, quænam exceptiones in iudicio adversus procuratorem vel actoris vel rei objici possunt, sive ex parte ejus a quo

quo constitutus est; veluti quod constitutus sit à non habente potestatem constituendi, uti à non domino, vel eo, ad quem causa non pertinet, & sic de similibus (nam omnia, quæ adversus principalem opponi possunt, etiam procuratoribus possunt objici;) sive ex parte procuratoris, veluti quod is procurator esse nequeat, veluti quod sit minor, excommunicatus, reus criminis &c. * 2. Hac tamen servata distinctione, quod tamen quis ideo procurator esse nequeat, quia legitimam personam standi in iudicio non habeat, idque in quacumque parte litis objici, & probari possit (cum paria sint, non esse, & non legitimo modo esse, l. Quoties D. qui satisfacere cogantur; totiesque iudicium reddatur nullum requisitis, deest, si veis actor sit, sive reus sive iudex, c. Forus inf. De verb. significat. l. iudicium D. De iudiciis;) tamen si jus standi in iudicio habeat aliunde, puta ratione militiæ, dignitatis, aut alterius similis causæ ab officio procuratorio repelli possit: quodque si principio nihil contra personam eius exceptum fuerit, valeat iudicium, nec quicquid post litæ contestatam possit objici l. Ita demum 13. Cod. eod. l. Qui procuratorem 57. C. eod. exceptio impedimento, excommunicationis, sive exceptio oriatur ex defectu materiæ controversæ, quia ea non admittat procuratorem, ut quia actio sit criminalis, in qua regulariter non admittitur procurator, qua de re cum limitationibus vide Ant. Gabriel. l. 7. de malefic. conclus. 9. Quævis si plura sint crimina, & inter ea aliqua capitalia, aliqua pecuniaria, admitti possit pro pecuniariis, non pro capitalibus, Jos. Ludovic. conclus. 46. n. 33. vel quia sit popularis actio, vel quia exigat speciale mandatum, cum exhibeatur tantum generale. Sive denique ex parte mandati, ut quia non sit sufficiens, non debita forma conceptam, aut transfusum ad iudicem vel adversarium, aut revocatum, vel aliqua in parte sit mutatum, & sic de similibus.

3. Falsi autem procuratoris gesta, post defectum mandati opposita, non possunt rata haberi: antea verò & quæ damno & quæ usui domino sunt, recte confirmat dominus Suarez in Thes. recept. sentent. V. Procurator n. 319. & 320. Falsique procuratoris exceptio est peremptoria, & opponi potest etiam post sententiam, l. Licet 42. D. De

procuratoribus. Et similiter exceptio, Tu non es procurator, semper opponi potest: sed exceptio, Tu non potes esse procurator, tantum ante litis contestationem, Reiger in Thes. suo juris V. procurator. num. 85.

4. Habens verò mandatum dubium, admitti potest cum cautione de rato, nisi causa requiratur speciale mandatum; aut sit causa matrimonialis, in qua; quia arduum vertitur negotium, non admittitur cum cautione, si de mandato illius dubitetur, Vestrius, in Praxi l. 4. c. 5. num. 19. & 21. annot.

5. Denique quia dixi, excipi impedimentum excommunicationis, Notandum est, ita distinguendum videri, ut si fuerit excommunicatus tempore constitutionis, quia tunc non subsistit constitutio, maneat falsus procurator, & processus non valeat: si vero post mandatum supervenerit excommunicatio, tum, si non opponatur, valeant acta: quemadmodum alias, ubi quis contra lege prohibetur esse procurator, processus nihilominus cum eo factus, est validus, nisi contra eundem excipiatur ante prolationem sententiae, Felinus in c. Post sessionem n. 22. inf. De probationibus. Ante mandatum verò non valent acta: ipso jure, sive opponatur, sive non, Maranta 4. p. Dist. 16. n. 42. ubi plenius vide.

TITULUS XXXIX.

De Syndico.

1. Syndicus in quo distinguatur à Procuratori.
2. Ab actore.
3. Ab Administratore Universitatis.
4. Ab Oeconomo.
5. Constitui necessario debet ab Universitate.
6. 7. Quis & qualis constituendus.
8. Satisfacere non tenetur.

1. **P**ROCURATORES Universitatum & Collegiorum, qui proprie Syndici vocantur, à procuratoribus privatorum proprie dictis distinguuntur: quod hi à dominis, Syndici verò ab Universitate, Collegio, vel alterius communium corpore constituentur, ad negotia illius tractanda, ac potissimum ad causas & lites in iudicio prosequendas, l. i. §. quibus permissum

permisum **D** Quod cuiusque Univerſi nomine &c. Quia in cauſſis ſup. De procuratoribus. Nam Syndicus dicitur à ſinu, id eſt, cauſſa quæ in iudicio agitur: Unde & in Decretalibus diverſi exſtant Tituli, De Procuratoribus & Syndico; & diverſis nominibus appellantur, quod arguit eſſe diverſos, arg. l. Si iam codicillis Cod. De codicillis, licet magnam inter ſe habeant affinitatem. Acque ideo, ubi dicitur, cauſſam univerſitatis agi per procuratorem, ut in d. c. Quia in cauſſis e. Petitiſio ſup. De procurat. e. Cum cauſſam inf. De juramento calumnia, id accipi debet de Syndico, quia ubi conſtat de voluntate conſtituentis, non eſt faciendâ viſ in nomine, arg. §. ſi quidem in nomine Inſtit. De legatis.

2. Tametſi autem in eo quidam diſtinguant Syndicum ab Actore, quod Syndicus generali- ter conſtituatur ab Univerſitate vel Collegio, aut alio corpore, ad omnes cauſſas etiam crimi- nales, tam præſentes quam futuras tractandas, ſine decreto; Actor verò ſpecialiter, ad unam aliquam cauſſam, vel plures præſentes cum decreto, l. item eorum §. ſi Decurſiones **D** Quod cuiusque univerſi nomina &c. tamen in hac materia procuratorem univerſitatis vel alterius communi- tatis Actorem pro Syndico, & è diverſo, ſumi, patet ex l. 1. in v. & a. Borem ſive Syndicum, d. c. & d. e. Petitiſio ſup. De procurat.

3. Diſfert verò Syndicus ab Adminiſtratore Univerſitatis, quod hic in adminiſtratione pecuniarum, aliorumque negotiorum, eodem perti- nentium, verſetur; Syndicus in litibus proſe- quendis, in quo etiam diſfert à Curatore civita- tis, qui alia negotia civitatis extrajudicialia pro- ſequitur.

4. Diſfert ab Oeconomo, quod ſiſt diſpenſator Eccleſiæ ſeu deſenſor, cui res Eccleſiæ gubernandæ mandantur.

5. Neceſſe autem eſt, ut Univerſitas, ſive alia communitas, conſtituat Syndicum, quia abſque conſtitutione nec agere quidquam, nec cum ea quidpiam agi rectè eſt poteſt, l. Sicut §. 1. **D** Quod cuiusque univerſi. &c.

Ad conſtituendum verò convocandi ſeu citandi ſunt omnes, qui ſunt de communitate, quique ius ſuffragii habeat, ſecundum morem conſuetum, quia quod omnes tangit, ab omni- bus approbari debet. Si tamen aliqui vocari ſe abſentent, poſſunt præſentes Syndicum

conſtituere, modo ſint duæ partes, vel major pars Univerſitatis, juxta l. 3. **D** d. r.

Non eſt tamen neceſſarium, ut inſtrumento Syndicatus exprimentur omnium conſtituentium nomina, modò ſigillo Univerſitatis munia- tur, ut docet Panormit. in c. unico h. 1. Myſt. Cent. 1. Obſerv. 76. poſt Oldradum Conf. 100. Alii di- ſtinguunt, ut innumeroſa Univerſitate ob diſſi- cultatem exprimi non debeant, niſi eo caſu, quo ad alienandum Syndicus conſtituitur, juxta c. ſin ſup. De procurat. & l. ſin. Cod. De vendendis re- bus civitatis lib. 10. in parva verò neceſſe ſit ex- primi, ut appareat duas partes fuiſſe præſentes, & nullum conſtituentium excommunicatum, Crediturque inſtrumento Syndicatus, modo appenſum habeat ſigillum Univerſitatis, tam- quam factum de conſenſu eiuldem Univerſita- tis, e. Tertio loco §. inf. De probat.

6. Conſtitui verò Syndicus poteſt, ſive ex ipſa Univerſitate, ſi in ea reperitur idoneus, ſive extraneus: quamvis ſatiſ fuerit ad ſumi ex ipſa Univerſitate, quando in ea reperitur idoneus, quia præſumitur talis majori fide & diligentia cauſſas ſuæ communitatis acturus quàm extraneus.

Suadet tamen Pontiſex Religioſis, ut cauſſas ſuas extraneo alicui, non Religioſo, demandent, conſtituto etiam ſalarium aliquo, quia expedit ſervos Dei, vel cum aliquo ſuo incommodo, à ſtrepitu abſtinere forenſi, ne hoc pacto à divinis avocentur officiis, c. unico h. 1. & c. 1. inf. No Clerici vel Monachi &c. Nec obſtat, quod Monachi poſſint eſſe procuratores Superioris licentia, can. Monachi v. 1. q. 1. quia id verum eſt neceſſitate cogente: ut ſi ob paupertatem non poſſint alicui extraneo ſalarium conſtituere.

7. Sed & laicus poteſt eſſe Syndicus Univer- ſitatis Eccleſiæ, etiam in ſpiritualibus, quia non exercet aliquam ſpiritualium, ut patet ex c. 1. De procurat. in 6. Et ideo non obſtat can. judicatum Diſtinct. 89. & can. In nona actione xv. q. 7. ubi videtur requiri, quod ſit Clericus, quia illa iura loquuntur de Oeconomo ſeu adminiſtratore rerum Eccleſiaſticarum, cum ſcilicet commit- titur cura rerum Eccleſiaſticarum, tam ſpi- ritualium quàm temporalium, ut ibidem indi- catur: nam ob admixtionem ſpiritualium tale officium non cadit in laicum, ſecus; ubi agitur de cura temporalium tantùm. Panorm. in c. unico h. 1.

p

8. Sicut

8. Sicut autem tutor non cogitur satisficere, quia auctoritate publica constituitur, *l. Tutoris Cod. de administrat. tutor.* ita nec Syndicus cavet de iudicatum solvendo, sed tantum de iudicio sustinendo: nisi quando de syndicato & mandato probabiliter dubitari potest, *Glossa l. item § fin. D. Quod cuiusque universitatis &c.* Ex eadem causa Syndicus jurat de calumnia in animam propriam, non verò Collegii constituentis, *e. In pertra. Grandis 3 cum e seq. inf. De juram. calumnia.*

TITULUS XL.

De his, quæ vi metusve causa fiunt.

1. 2. Ratio ordinis.
3. Quid sit vis, & quotuplex.
4. Quid Metus.
5. Metu gesta ipso jure valent & obligant.
6. Exceptio.
7. Succurritur metum passio per restitutionem in integrum.
8. Dummodo metus sit cadens in existantem virum.
9. Metus reverentia non prodest.
10. Communicans cum excommunicato per metum peccat.
11. Oportet etiam ut praesens sit metus.
12. Et ab extrinseco illatus.
13. Quod si iusto metui iuramentum accesserit, illud servandum erit.

1. **P**ostquam egit Pont. de exceptionibus, quæ defumuntur ex personis eorum, qui alieno nomine in iudicio versantur, quas actor vel reus, priusquam litem ingrediatur, adversario suo obicere potest; & de iis, quæ sponte agimus in iudicio, vel extra iudicium, quæque valent & irrefragabiliter servata sunt, *l. 1. D. De pactis*: merito nunc & recto ordine subiicit de iis exceptionibus, quæ defumuntur ex personis, vel actoris vel rei, ad quas res contra versa pertinet, si quid vi aut metu factum sit, sive contractum, sive aliena-

rum: ut sciatur, an ea quoque valeant, & quo casu valeant, an verò retractari possint & debeant.

2. Vis est maioris rei imperus, qui repellere non potest, *l. 2. D. Quod metus causa gest. oris.* Vim namque accipimus atrocem, & quæ adversus honores nos sit, non eam, quam magistratus infert jure licito, & jure honoris, quem sustinet, *l. 3. D. eod.* non alium etiam minorem imperum, qui, quatenus minor, vim inferre non potest.

3. Vis proinde, quemadmodum sumitur hoc loco, alia est Præcisiva; veluti si violentia inevitabili eripiam alicui librum, pileum, vel quid aliud, vel deiciam aliquem in flumen, quo casu magis pati quam agere quis dicitur, *e. Sarrus 5. h. 2.* Alia est Cavativa sive Conditionalis, quæ non absolute cogit, sed sub conditione; ut si quem cogam mihi tradere equum suum, vel solvere centum. Rursus alia est Publica, quæ cum armis fit, & vis armata dicitur: alia Privata, quæ fit sine armis, & simpliciter, Vis aut Vis non armata dicitur: unde & in Digestis extat Titulus De vi, & Vis armata. Alia in super impulsiva, qua quis impellitur ad faciendum, quod alias non faceret: alia Ablativa, qua quid mobile ab aliquo auferitur: alia Expulsiva, qua quis e possessione sua eiicitur: alia Turbativa, qua quis turbatur in sua possessione: alia denique inquietativa, qua quis inquietatur in usu rei suæ. Et omnibus his casibus dantur interdicta vim patientibus adversus eam inferentes. Abbas in c. 2. n. 4. h. h. Jalon in l. Si quando Cod. Unde vi.

4. Metus in genere dicitur, instantis periculi vel futuri causa mentis trepidatio, *l. 1. D. eod.*

5. Quantum igitur ad ea attinet, quæ vi metusve gesta esse dicuntur, ea valida sunt & obligant ipso jure, ut constat ex l. Simulter 24 §. 5. D. eod. l. Si metus causa 185. D. De acquir. heredit. §. l. 1. D. h. 2. ubi ait Prætor. Quod metus causa gestum erit, ratum non habebit: nam verbum futuri temporis significat non ipso jure esse nullum & irritum, sed irritandum. Constat item ex c. 2. h. 2. in verbis quæ metus & vis fiunt, de jure debent in irritum revocari. Item ex Tit. Institutus. De exceptionibus in prime. ibi, Si metus coactus Titio stipulanti promissisti, quod non debuisti promittere, palam est jure te obligatum esse. Præterea ex l. fin. Cod. h. 2. ubi venditiones, donationes, transactiones per potentiam extortæ, præcipi-

untur

pluribus infirmati : nam inde sequitur, ipso jure valere, ut juris remedio infirmandas, *d. cap. 2.* Confirmatur ex eo, quod Prætor promittat actionem & exceptionem *Quod metus causa*, ad hoc, ut gesta metu rescindantur, *l. Metum 9. §. 3. & 4. D. eod.* atque exceptio non solet competere, nisi ut elidatur actio, quæ ipso jure competit, *l. 2. D. de exceptionib.* Ratio autem, cur qui aliquid per metum gessit, obligetur regulariter, est, qui coactus consensus est consensus, & coacta voluntas est voluntas, *d. l. Si mulier* : nam qui per metum vel metu coactus consensus suum præbet, verè & absolute consentit, atque è duobus malis eligit minus, v. g. male vult contrahere, quam interfici, vel aliud gravius malum pati, *can. Non solum xxxi. q. 4. Wesenb. ad D. h. tit. n. 1.* atque ita elicit actum ipsius consensus, cujus consensus principium est voluntas, quæ licet quoad actum imperatos simpliciter cogi possit, non tamen quoad elicitos, sed conditionaliter dumtaxat, quia scilicet, selecto metu, voluntas nollet nec eligeret illud minus malum.

6. Exciipiuntur tamen casus aliquot, in quibus metus viriat ipso facto, ut notatur in *e. Abba 2. h. tit.* ut in causa matrimonii per metum contracti, in causa dotis per metum promissæ vel solutæ, in causa jurisdictionis per metum extortæ, voti per metum emissi, sententiæ per metum latæ, & aliis, de quibus Abbas in *d. c. 2. num. 8. & seqq. hoc* potissimum verò in causis spiritualibus, in quibus ea subtilitas, non attenditur, sed simpliciter vi metus gesta pro nullis habentur, *Wesenb. ad D. h. tit. in princ. post Abb. in e. De muliere, c. Cum locum n. 2. & 6. c. Veniens inf. De sponsalib.*

7. Cæterum licet regulariter gesta per metum summo jure teneant & obligent : tamen ob injuriam illatam metum passio, merito rescindi petuntur per in integrum restitutionem ; competitque reo adversus agentem, virtute contractus metu iniri, exceptio *Quod metus causa* : sive is ipse, in cujus favorem contractus celebratus est, metum fecerit, sive alius quia res metu acquisita, transit affecta eo vitio ad quemcumque possessorem, *Glossa in c. 2. hoc l. l. item si 1. 4. §. in hac actione D. eod.* nisi quis sua culpa in metum incidit, *d. l. Si mulier in princ. D. eod.* & metus justè inferatur : veluti si mari-

tus minetur uxori accusationem de adulterio : cessat enim tunc ratio injuriæ, intuitu cujus contractus metu initus rescindi petitur. Quod si injustè & non juridice metus inferatur, veluti si maritus uxori adulteræ minetur mortem privata auctoritate, subvenitur metum culpâ suâ patienti, *c. Veniens inf. De sponsal. l. Nec timorem 7. h. t.*

2. Non quilibet autem metus metetur restitutionem, sed metus cadens in constantem virum ; qui dicitur justus metus, *cap. fin. inf. de appellat.* item probabilis & gravis : ut & qui in virum cadit inconstantem seu pusillanimum & formidolosum, qui etiam non timenda timeat, vocatur metus injustus, improbabilis, levis & vanus, juxta regulam Juris, Vani timoris justa exculatio non est, *l. Vani D. de R. l.* Dicitur autem metus cadens in constantem virum, qui respectivè ad personam patientis, spectatis etiam aliis circumstantiis (veluti, an causa minoris justa sit) & qualitate ac robore personæ, metum patientis, atque etiam infereatis (idque arbitrio judicis, ubi ex jure constat) meritò gravis & timor gravis mali censetur, *juxta l. 3. D. Ex quibus causis majores &c.* quippe qui illatus cogeret etiam quemlibet prudentem virum eligere potius, quod electum est, quam incurrere gravius aliquid, quod intentabatur : prudentis enim est è duobus malis eligere minus.

Dico, respectivè ad personam patientis : quia metus, qui respectu unius dici potest cadens in constantem virum, non potest dici talis respectu alterius, fortioris & robustioris ac majoris animi. Et minor metus requiritur in femina, quæ suapte natura est imbecillis, ut latè Tiraquel. *lib. 1. Connub. n. 71. & seqq.* quam in viro arg. *can. Indignantur xxxii. q. 6. ibi, cum tanto gravius. &c. Sicut inf. De homicidio, in princ.* ideoque considerata ætas, fragilitas ac magnitudo animi ejus, cui incutitur metus.

Gravis igitur seu in constantem virum cadens metus censetur in Jure metus mortis, *cap. Cum dilectus 6. h. t. d. l. Nec timorem 7. D. eod. l. Si per vim Cod. Quod metus causa* : metus mutilationis, quia hæc est quædam mors partialis membri, *can. Si quis abscideret dist. 55.* item metus amissionis vel universi patrimonii vel majoris partis, *c. 2. h. t. & sic de similibus.*

9. Dubitatur de metu reverentia. At verior opinio est, non cadere eum metum in constantem virum, nec venire in Edictum. *Quod metus causa*, & c. l. ult. h. t. & l. *Ad invidiam* 6. C. eod. nisi minæ aut verbera, aut alius gravis metus accedat, ex c. *Ex litteris* inf. *De desponsat, impuberum*, in verbis, *noletis* &c. quæ sententiam latè deducit Sanchez *De matrim* lib. 4. Disp. 6. à num. 7. Similiter dicendum, solas minas per se non esse iustam causam metuendi, nisi procedant ab eo, qui solitus sit eas exequi, *juxta l. Metum* 9. Cod. h. t. ibi, *non jactationibus & protestationibus*.

10. Ex dictis intelligi potest, cur is, qui metu mortis inductus communicat eum excommunicato in iis, quibus Canones vetant communicare, in divinis scilicet, non excusetur à peccato, nec teneatur excommunicatione, c. *Saceris* 5. b. tit. Nimirum quia talis metus quo quis peccat, non potest esse iustus; quandoquidem quilibet, quemlibet metum potius perpeti debeat, quam semel mortale peccatum incurrere. Aliud dicendum, si absolute fuerit coactus, d. c. *Saceris*; quamvis etiam metus iustus hoc faciat, ut peccatum sit levius, d. c. *Saceris*.

11. Secundò, requiritur ad restitutionem in integrum metus præsens & iusta illius causa, veluti præceptum aut preces Principis, & similia, de quibus Sfort. Oddus l. p. q. 7. art. 9. à n. 84. & non tantum suspicio ejus inferendi, l. *Metum* D. eod. Quamquam si talis suspicio sit quoque iusta & probabilis, sufficiat ad rescindendum contractum, quia tunc habetur pro metu, per l. *Novissime* 7. D. *Quod falso tutoris auct.* & c. ibi, *quod si compulsus, aut metu, non compelleretur* & c.

12. Tertio, debet esse metus ab aliquo extrinsecus illatus, & quidem eo fine, ut res talis fiat, Hinc si quis aliquid promittat vel voveat, ægrotus, aut in periculo naufragii, ob metum mortis, vel res suas vendat, ne fame pereat, tamen tenetur, & stare debet suæ promissioni & venditioni, perinde ac si absque metu promississet vel vendidisset, c. *Sicut nobis* 17. inf. *De Regularibus*; quia hic metus non est ab aliquo extrinsecus illatus, sed suapte natura & fortuito accidit. Similiter si quis mihi metum inferat ad matrimonium contrahendum, & eo metu percussus res meas vendam, non retractabitur venditio.

13. Quid si quis iusto aliquo metu inductus promiserit aliquid, vel juri alicui renuntiaverit, puta electioni de se factæ, & juramento promissionem vel renuntiationem firmaverit, an non poterit uti exceptione hac, quod metus causa promiserit vel renuntiaverit, & contravenire juramento? Dicendum, licet Jure civili juramentum ejusmodi per vim & metum extortum sit nullum. *Auth. Sacramenta puerum* Cod. *Si adversus venditionem*; Jure tamen Pontificio, quod plus deferit religioni juramenti, si tale juramentum non vergat in dispendium salutis æternæ, omnino servandum esse, nec competere exceptionem, c. *Ad aures* c. *Cum dilectus* h. t. c. *Si verò aliquis inf. de jurejurando*. At verò si quod juratum est, sit turpe & contra bonos mores, tum juramentum est nullum, cum juxta regulam Juris, non sit obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum, c. *Non est de R. l. in 6* & teste Ambrosio in *can. Vnusquisque* xxii. q. 4. tolerabilis sit juramentum non servari, quam quod turpe est facere.

Notandum denique hic est, ei qui metum passus est, competere duo remedia, ad versus eam, quæ metu gessit, scilicet actionem, *Quod metus causa*, quam intentare potest, dum vult contractum rescindere; & exceptionem, *Quod metus causa*, quæ, uti potest ad versus agentem, virtute contractus metu initi, & qua probata, repellit agentem.

TITULUS XLI.

De in integrum restitutione.

§. I.

Quid sit Restitutio, & quibus detur.

1. 2. Restituere & Restitutio quid sit.

3. Datur minoribus 25. annis.

4. 5. Dummodo probantur & artem & laesionem & quanta ea esse debeat.

6. 7. 8. Datur præterea Reip. Ecclesie, & aliis pib. locis.

9. Item majoribus 25. annis ex justa causa.

10. Deque eo, quo in minori astate gestum est.

Instit.

Inscribitur hic Tit. *De in integrum Restitutione* generaliter, quia præter metum, ex aliis quoque causis specialibus competit restitutio in integrum, veluti minoribus, & Ecclesiis vel aliis lapsis seu circumscriptis, sive metu, sive caliditate, sive ætate, sive absentia inciderint in captivem, sive per mutationem status, aut justum errorem, l. 1. §. 2. D. h. t.

1. Restituere duo significat; reddere, & rem in pristinum statum reducere, ut perinde sit ac si nihil adversus eam evenisset, l. Restituere D. de verb. sig. l. 2. §. restituas D. Ne quid in loco publico &c. & ita hic sumitur.

2. Definiturque Restitutio. In integrum in pristinum statum repositio seu reductio, ean. fin. in fine 2. q. 3. sive pristini juris rei integratio: ita ut unusquisque jus suum integrum recipiat, perinde ac si nullum negotium gestum esset, l. Quod si minor §. restitutio D. de minoribus, l. unica Cod. de reputationibus, qua sunt &c. l. 1. C. De sententiam passis, Glossa in e. Audistis h. t. in V. contra reliquam.

Datur verò non statim quibusvis, sed certis personis, & iustis de causis, cognitis & probatis, eamque infra præscriptum à jure tempus peti necesse est.

3. In primis igitur datur hoc beneficium minoribus xxv. annis, si vel ipsi vel eorum tutores, curatores aut procuratores ex sententia Judicis, sive interlocutoria sive definitiva, vel alio actu judiciali læsi sint, l. 1. §. 2. roro tit. C. Si adversus rem judicatam &c. vel alias contrahendo aut committendo lætos se probent, Constitutus §. h. tit.

4. Ut autem minor restituatur, duo probare debet: primo minorem ætatem, in qua quid gessit, d. c. Constitutus; quia regulariter ætatem probare debet: qui in ea se fundat sive agendo sive excipiendo; sive sit minor, sive major, l. Nam postea §. Si minor D. De jurejurando.

5. Secundo probare debet læsionem ex tali actu, vel dolo adversarii, vel ætatis facilitate: non tamen modicam, l. 4. D. eod. quæ scilicet tam levis atque exigua, quam judex merito contemnat. Neque enim facile ob rem minimam rescindi debet id quod jure subsistit, l. Si ex causa D. de minoribus, cum, ut dici vulgo solet de minimis non curet: Prætor, à quo hoc restitutionis beneficium proficiscitur, ut videre licet

latè apud Sfort. Oddum 1. f. 94. 4. art. 12. Sed neque maximam læsionem esse oportet, vel quæ tanta sit, ut dimidium excedat justis pretii, quia cum tunc minor sit tutus ipso jure, & communi auxilio munitus juxta l. 2. C. De rescind. vendit. illi necessarium non est hoc extraordinarium remedium, l. In causa cognitione 16. in princ. D. de minoribus.

Dico, non esse necessarium; quia licet regulariter cesset restitutio in integrum, quando remedium competit ordinarium, vel latè tradit Sfort. 1. p. 9. 17. art. 2. tamen potest cum eo concurrere, quando pinguius & plenius providetur per extraordinarium, quam per ordinarium, Sfort. d. q. 17. art. 2. v. 33. Uti in casu proposito locupletius est remedium hoc extraordinarium: & minorum interest, posse pluribus actionibus jus suum prosequi & remittere.

6. Secundo, exemplo minorum, competit Reip. ac civitati, l. 4. Cod. Quibus ex causis majores &c. l. 3. C. de jure Reip. lib. 11. item castro ac villæ, l. Si hæres jussus 73. §. vici D. de legat. 1. & ibid. Jason. idem Jas. ad l. fin. in princ. C. De sacros. Eccles. Quamvis privatorum loco habeantur, l. Eum qui 16. D. de verb. signif.

7. Similiter Ecclesiæ, quoquo modo læsa sit, sive contrahendo, sive alienando e. i. h. t. sive in judicio, sive extra judicium, per Episcopum vel alium Prælatum, aut per procuratorem aut syndicum, e. 2. 3. & 7. h. t. atque aliis piis locis: quia Ecclesiæ læsa minori comparatur, d. c. 2. & 3. in verbis, jure minoris: adeo ut etiam adversus aliam Ecclesiam petere possit hæc restitutionem, d. c. 3. & c. Suscitata 6. h. t. Imo & adversus sententiam Papæ, e. Ex litteris 4. cum seq. h. t. can. Sententiam & can. Veniam xxxvi. q. 9. sicut & minor adversus sententiam Principis, l. Minor 18. D. de minoribus. Nec obstat, quod dici solet, privilegiatum non posse uti suo privilegio in privilegiatum: quia id verum est in pari utriusque causa; puta, si uterque læsus sit, & uterque æque certet de damno vitando, quia cum possid. nris melior est conditio, e. In pari de R. Lin. C. Secus, si unus læsus sit, alter non, vel si unus certet de damno vitando, alter de lucro captando.

Quarto, competit etiam majoribus xxv. annis, si iusta causa sit, cur restitui mereantur, d. c. Ex litteris h. t. præsertim ob absentiam Reip. causa

causa, vel etiam ob aliam, l. 1. § 2. C. Ex quibus causis majores &c. l. Nee non D. eod. tit. ut iustitiam rotis, l. 2. D. eod. vel iustitiam ignorantia; de quibus late Sfort. Oddus 1 p. q. 8 per tot. juxta illam Prætoris generalem clausulam, Si qua alia iusta causa mihi videbitur, in integrum restituum, l. 1. D. Ex quibus causis majores, &c. Ad quam clausulam toties recurrendum erit, quoties æquitas suggeret, l. Sed et si § fin. D. d. t.

Sed & majoribus competit de gestis in minore ætate, intra quadriennium ab ingressu ætatis majoris, l. ult. C. De temporib. in integrum restitut.

§ II.

Intra quod tempus, & coram quo peti restitutio debeat.

1. Peti debet intra quadriennium continuum à tempore laesionis.
2. Coram iudice rei.
3. Adversus sententiam inferioris vel qui æqualis sit jurisdictionis.

Peti & peragi restitutio in integrum debet intra quadriennium continuum à tempore seu dielationis, c. 1. § 2. eod. in 6. Idque cognita causa, ob quam petitur, & præsentè adversario, ut causas restitutionis allegari ab impetrante audiat, d. c. Ex litteris l. 3. D. eod. quia quod quem tangit, peragi non potest, nisi is ejus sit certior factus, c. Quod omnes De R. l. n. 6. aut per contumaciam ablit, l. In causa 13. in princ. versie. causa D. De minorib. Si tamen aut prævaricationis aut fraudis manifestè probetur intervenisse commentum, aut alia iusta causa subsit, poterit Judex tempus hoc quadriennii in danda restitutione excedere, d. c. 1. § 2. eod. in 6. Proponitur autem hæc petitio, non jure actionis sed implorato iudicis officio, l. Quod si minor 24. §. ult. D. eod. & est communis.

2. Peti verò restitutio debet coram Iudice rei contra quem petitur, d. l. In causa 13. §. fin. cum l. seq. c. Causa h. t. quia actor sequi debet forum rei. Oportet tamen hunc Iudicem habere administrationem jurisdictioni suæ conjunctam; vel esse delegatum ab eo ad universitatem causarum, qualis est Officialis Episcopi vel specialiter ad hoc iudicium exercendum: nam Ordinarius, qui administrationem non habet, sed tantum judicandi facultatem, & delegatus ab eo, de

causa restitutionis cognoscere non potest, ut nec arbitrarè compromissarius; nisi coram eis metata incidenter fuerit causa V. G. Si Judex sententia sua interlocutoria alterum læserit, restituere potest adversus hanc suam sententiam d. c. Causa h. t. l. fin. Cod. ubi & apud quem & c. l. Quæstio c. De iudicio Sfort. 1. p. q. 31. art. 6. & seq. At verò delegatus à summo Pont. etiam ad unam aliquam causam, quia multò pinguius jus habet, quam delegatus ab Ordinario, ut dictum est sup. De officio & potest. iud. deleg. restituere indistinctè potest.

3. Minor magistratus adversus sententiam majoris non restituit, l. Minor 18. in princ. D. de minorib. Adversus sententiam definitivam ipsius Principis, vel Procuratoris, vel Vicarii, aut delegati illius, solus restituit Princeps, d. l. Minor, l. 3. C. Si adversus rem judicatam &c. Sfort. 1. p. q. 51. art. 3. n. 33.

Potè Judex in concedenda restitutione in integrum adversus contractum, n. eto jure validum, prospicere debet, ne is, adversus quem restitutionem concedit, fraudetur pretio vel sumptibus seu melioramentis necessariis & utilibus, quæ fecit, c. 1. h. t.

§ III.

Effectus restitutionis in integrum.

1. Pendente restitutione nihil innovandum.
2. Ea obtenta redintegratur pristinum jus.
3. Transit eadem in heredem, non in suæ iustorem.

Effectus restitutionis in integrum pro subiecta materia varius est. In primis pendente restitutionis iudicio regulariter nihil est innovandum ab una vel altera parte, sed omnia in statu suo manere debent, donec res finita sit, l. unica Cod. restitut. in integr. postulata ne quidem novi fiat: nisi contra eum, qui petit restitui in integrum militèr vehementer præsumptio malitiæ, quod scilicet causa differendi & protrahendi executionem sententiæ hoc perat; quia hoc casu sit executio, præstita idonea cautione de restituendo, quod medio tempore, occasione sententiæ, percipiet adversarius, si petens restitutionem prævaluerit, c. Suscitata h. t.

2. Obrepta verò restitutionis effectus est, quod, data restitutione adversus sententiam, et integro agi debeat, adversus contractum vero vel alium actum, res retrahatur, & in pristinum statum reponatur.

3. Præterea is effectus est restitutionis, quod, licet remedium sit extraordinarium personale, l. 3. §. *sed utrum* 4. D. De minorib. tamen, quia est in rem, & juri familiæ inhæret, d. l. *In causa* 13. §. *interdum*, ideo ad hæredem & ad universalem successorem transeat l. 2. §. 4. c. De temporibus in integrum restit. accedi possit, l. *Quod si minor* 24. in prin. D. eod. non tamen transit in fidejussorem vel socium d. l. *In causa*, l. 1. §. 2. C. De fidejussor. minor. quia iniquum & injurium foret subvenire fidejussori in necem creditoris, qui in securitatem obligationis fidejussorem recepit, d. l. *In causa*. Secundò, quia fidejussor habet recursum adversus minorem, ut indemnitas maneat: ideoque eum ordinarium habeat remedium, non debet ei concedi extraordinarium. Denique, quia minor restituatur, eò quod fragile & infirmum sit ejus iudicium: enjusalmodi non est fidejussoris, qui cum sit major, cautius prospicere sibi debuit, nec tam facile spondere, cum, ut dici solet, *Sponde præsto noxa est*.

TITULUS XLII.

De alienatione iudicii mutandi causa facta.

1. 2. Ratio hujus restitutionis: ad quid detur & adversus quem.

3. Quid nomine alienationis intelligatur.

4. Datur illis, quorum interest.

1. Contingit nonnunquam, ut adversarius dum iatelligit litem adversus se parari, malignè rem, de qua futura est controversia alienet, ut hoc modo eludat intentionem agentis, ei duriorem ac molestiorem adversarium in suum locum obtinendo. Quare merito providendum fuit de remedio aliquo illis, in quorum præjudicium rei in iudicium deductæ sit alienatio, iudicii mutandi causa, præsertim cum ex ejusmodi alienatione comperat quædam species restitutionis in integrum, de qua proximè actum est, quæ jure actionis Prætoris in factum intra annum utilem obtinetur, adversus eum, qui sic rem alienavit, ad id, quanti nostra interest, alium ad-

versarium non habere, aut potius (in quo præcipua vis hujus restitutionis consistit) ut patiatur secum pristina actione utiliter agi, perinde ac si non alienasset, sed adhuc possideret.

2. Dixi, adversus eum, qui sic alienavit; id est mutandi iudicii causa & fraudulenter seu dolo nam utrumque ad hanc actionem restitutoriam requiritur, l. 4. D. eod. Atque ideo, si quis sine dolo possidere deherit, veluti, si rem ipsam, quæ petitur, obligatus Titio solverit, aut venditori reddiderit, vel alienaverit, ut litis molestias subrefugeret, adversus eum non dabitur hæc actio Welsenb. in Parat. D. h. t. Sicut nec adversus eum, qui dolo quidem possidere deherit non tamen iudicii mutandi causa.

3. Nomine alienationis intelligitur hic omnis actus, per quem dominium in alium transfertur, l. 1. Cod. De fundo dotali: sive sit conventio, ut venditio, permutatio, donatio; sive permissio ut dum quis permittit rem suam usucapi, l. Alienationis D. De verb. significat. sive non usus, ut dum quis non utendo servitute, illam amittit, d. l. Alienationis.

4. Addidi, ad id, quod nostra interest, quia ei, cujus nihil interest, non competit hæc actio restitutoria, ut patet ex l. 3. §. *penult.* & ult. D. eod. Si quis igitur rei alienæ detentor, metuens ne iudicio conveniatur, quia intelligit forte rescriptum adversus se à summo Pontifice impetratum esse, transferat eam rem in alium, eo animo, ut frustretur adversarium, & rescriptum eludat, quod ultra expressa non extenditur, nec adversus alium, quam qui in rescripto nominatim continetur, vim habet, ut dictum est ad Tit. De rescriptis: tamen impetrans eodem rescripto uti poterit etiam adversus eum, in quem res est translata, licet in rescripto non sit nominatus, c. 1. h. t. Similiter si Clericus actionem vel æs alienū alicujus laici in se transferri curaverit, eo animo, ut adversarium suum, cogat causam suam agere vel defendere coram Iudice Ecclesiastico, datur adversus Clericum hæc exceptio, quod cessio illa actionis, vel æris alieni, sit facta mutandi iudicii causa, cap. 2. h. t. quia non debet alteri per alterius factum & dolum præjudicari vel iniqua conditio adferri, l. 1.

D. eod. l. Non debet 74. D. De reg. iuris cap. Mutare 3. De R. l.

in 6.

TITU.

TITULUS XLIII.

De Arbitris.

§. I.

Qui dicantur Arbitri.

1. 2. Ratio ordinis & nominis.
3. Arbitri alii sunt juris, alii sponte adsumuntur.
4. Et horum alii sunt Arbitratores, alii Recepti seu compromissarii.
5. Differentia inter Arbitros & Iudices.

TRactatum fuit antea de officiis Judicum, tam ordinariorum, quam delegatorum, deque præparatoriis iudiciorum. Pergendum nunc est ad ipsa iudicia: verum quia & Arbitri sunt quodammodo Iudices, ad quos recurrere solent homines, priusquam ad iudicia perveniant, ut per eos controversiæ absque strepitu fari, & breviori tempore, si fieri possit, terminentur & sopiantur, atque hoc modo, impediatur litis ingressus, evitenturque iudiciorum moræ & sumptus, alique incommoda: ideo merito nec permittitur de Arbitris.

2. Dicitur Arbitrator ab Arbitrando, id est æstimando. Est enim Arbitrator vir bonus, ad aliquod negotium æstimandum & terminandum electus.

3. Arbitrium duplex est Necessarium, & Voluntarium. Solent enim Arbitri adsumi, vel ex necessitate iuris, aut statuti, vel sponte. Ex necessitate iuris, ut in causa suspecti Iudicis: in qua adsumuntur arbitri iuris, qui de causa suspicionis cognoscant, *c. Suspicionis sup. De officio delegati, l. Apertissimi & l. fin. & ibi Bart. & DD. Cod. De iudiciis*: sicut & quando statutum habet, quod causæ inter coniunctos compromittantur, Abbas in *c. Cum dilectus* 9. col. 7. h. 1. Item quando est questio de revocatione rescripti, *c. Pastoralis* 14. *sup. de rescriptis*; aliisque casibus à iure expressis. Et hi appellantur Arbitri iuris.

4. Rursus sponte dupliciter adsumuntur, nempe vel simpliciter & sine aliquo iudicii ordine, ut si in aliquem fiat compromissum, qui de re arbitretur & statuat, prout æquum sibi videbitur, sine aliquo iuris or-

dine. Et talis vulgo Arbitrator seu Amicabilis compositor vocari solet; cuiusque arbitrium semper referri debet ad arbitrium boni viri, *Societatem §. arbitratorum D. Pro socio*. Vel sic adsumuntur, ut de controvesia sibi commissa, servato juris ordine, pronuntient. Et hi proprie Arbitri dicuntur, & in *D. & Cod. vocantur Arbitri recepti*, quia ex recepto; id est, ex compromisso (ut interpretatur Justinianus in *l. Reman novam Cod. de iudiciis*) ad dirimendam controversiam eliguntur. Unde etiam Arbitri Compromissarii appellantur; & tales in dubio potius videntur electi, quam arbitratores. Deque horum arbitris dicitur, quod sint reata ad similitudinem iudiciorum, *l. D. eod.* nam citantur coram se partes: libellum petitionis sibi edicunt, testes examinant, & ut summam dicam, causam secundum iudicii ordinem per sententiam non secus quam Iudices terminant.

5. Licet non pari potestate, quia arbitratorum potestas est privata, & ab ipsis compromittentibus competit, quorum, ut privatorem, consensus iudicem facere non potest cum, qui nulli præest iudicio, *l. 3. Cod. De iurisdic. om. iudic.* Neque iurisdictionem habent, sed tantum cognitionem. At vero Iudicum potestas est publica & iurisdictionem habent, ac proinde possunt molare partem, eidemque ob contumaciam denegare audientiam, compellere testem, & falsa deponentem punire, quia id potest habere iurisdictionem. Magnam tamen affinitatem habent cum Iudicibus, maioremque cum delegatis, quam eum ordinariis, ut patet *d. l. Apertissimi & eod. ibi, quasi arbitri fuerint &c.*

§. II.

Quo pacto fiat compromissum.

1. Fit vel adiecta pœna.
2. Vel nulla pœna adiecta.
3. Ex sententia arbitri iure *D. & Cod.* quando dicitur actio.
4. Iure Canonico semper standum esse compromissum.

Compromissum vero in arbitros fit tribus potissimum modis, vel adiecta pœna, vel simpliciter non adiecta pœna, vel cum iurorando. Et quidem primo fit pœnali stipulatione adiecta, ut saltem metu pœnæ stetur compromissum.

missio. Nec refert, qualis sit pœna, an certa aut incerta summa compromissa sit, an verò aliud quid. *l. Non autem 28 D. eod.* dummodò utrimque promittatur, *l. Litigatores 11 §. 4. D. eod.* Ex hoc casu is, qui compromisso vel sententiæ arbitri non steterit, pœnam solvere tenetur, eaque soluta à compromisso & sententiâ arbitri liberatur, non solum jure civili, *l. 1. §. Auth. Decernit jus novum Cod. eod.* sed & Canonico, *e. Dilecti 4. §. c. Per tuas q. h. 1.* etiam si taciturnitas decem dierum intervenerit, *jur. ca. DD. in l. Cum antea C. eod.* nisi unà cum pœna adjecta sit clausula, *Mantenente compromisso;* secundum *Glesin d. c. Dilecti in fine:* quia tum in effectu sunt duo compromissa, unum pœnale, alterum purum, ex quo etiam soluta pœna agi potest.

2. Interdum verò nulla pœna adijcitur: & tunc contra non stantem compromisso competit actio ad interesse, *d. cap. Per tuas, ibi, at si nulla.*

3. Ubi observandum est discrimen inter jus D. Cod. & Canonicum: nam jure D. ex sententiâ arbitri, nisi pœna per stipulationem adjecta esset, aut compromissum fuisset stipulatione confirmatum, non nascebatur actio vel exceptio, quoquomodo fuisset compromissum, *l. 2. D. eod.* eò quod jure civili ex nudo pacto non detur actio. Secus obtinuit in sententiâ Judicis, ex qua nascebatur actori actio: & reo exceptio, *l. Injudicati D. de re judicata §. tot. tit. D. De except. res judicata.* Jure Codicis ex sententiâ arbitri homologata, id est expressim approbata, veluti per subscriptionem, vel saltem tacite, nimirum per silentium decem dierum, nasceitur actio & exceptio, sive pœna fuerit adjecta, sive non, *d. l. Cum antea 5. C. eod.* Quod si juratum sit compromissum, tunc etiam statim nasceitur & actio & exceptio, *l. Ne in arbitrio 4. Cod. eod.* Si juratum non sit, tunc intra decem dies ab arbitrio resilire licet, ac proinde utile erat stipulari eo jure pœnam. Ceterum Justinianus postea vetuit compromissum fieri sub juramento, *d. Auth. decernit jus novum.*

4. At jure Canonico semper & indistinctè standum est compromisso, sive fuerit homologatum, sive non; sive adjecta fuerit pœna vel per stipulationem vel per nudum pactum, secundum sententiam eorum, qui existimant

jure Pontificio ex nudo pacto dari actionem; sive non fuerit adjecta pœna, quia hoc casu, si arbitrio non stetur, competit actio ad interesse, *e. 1. §. d. c. Per tuas h. 1.* Quòd si compromissum sit utrimque juramento corroboratum, omnino servandum est, nec solutione ejus quod interest contingit liberatio, ex eoque nasceitur actio, secundum Panormit. *in d. c. Per tuas:* nisi compromissum contineat peccatum, veluti si arbiter fuerit arbitratus, ut pro beneficio detur pecunia; quo casu etiam jurato arbitrio acquiescendum non est, *e. 2. h. 1. juxta c. Non est obligatorum De R. l. in 6.*

§. III

In quos & quales compromitti possit seu debeat.

1. *Compromitti non potest in servos, neque in mulieres regulariter.*
2. *Non in excommunicatos.*
3. *Non in laicum, utique in re spirituali.*
4. 5. *In alios potest, & in ipsum quoque judicem.*

1. **C**um arbitraria redacta sint ad formam judiciorum, *l. 1. D. eod.* sicut non omnes sunt idonei ad suscipiendum judicium, ita neque omnes ad recipiendum arbitrium. Ideoque personarum delectus habendus est, eligendique, qui Canonibus aut Legibus non improbantur: prout in primis improbantur servi & mulieres, *l. Padum 7. D. eod. §. l. fin. Cod. eod.* nisi tamen mulier de jure communi vel consuetudine jurisdictionem ordinariam in subditos suos habeat, uti Abbatisa v. g. *e. Dilecti tit.* vel ex privilegio Principis, *juxta notata in cap. Super quibusdam inf. De verb. significat. l. Hoc jure §. dubius aqua D. De aqua quodid. §. estiva. Marcus Ant. Peregrin. De compromissis. q. 2. num. 38.* quod majus est, quam esse arbitrum.

2. Secundò, Furiosi, surdi, muti, *l. Sed si 0. §. 1. D. eod.* Tertiò, Minores xx. annis, *l. Cum lege 41. D. eod.*

Quarto, Excommunicati, quia tales à communione fidelium excluduntur, *e. penult. inf. De sent. excommunicat.* servata tamen moderatione de qua postea ex Conc. Constantiensi, de duobus tantum generibus excommunicatorum hodie vitandis.

3. Similiter Laicus non potest adsumi in re spirituali, *e. Contingit 8. hoc tit.* nec principaliter nec

nec incidenter, *cap. Decernimus inf. De iudiciis*. Marc. Ant. d. q. 2. n. 62. nisi adsumatur iunctim cum Clerico, ex auctoritate Iudicis Ecclesiastici, *e. Per tuas h. t. de cuius intellectu Covar. Præd. q. 34. n. 1*. Alioquin in causa quoque civili potest in laicum etiam à Clericis compromitti, *d. c. Dilecti h. t.*

4. Cæteri verò in arbitros eligi non prohibentur: & parvi refert, ingenius quis, an libertinus sit: integræ famæ sit arbiter, an ignominiosus, *d. l. Padius 7. in princ. D. eod.* patet familiaritas, an filius familias, etiam in te patris; Clericus, an laicus, modo antea dicto.

5. An autem in ipsum quoque Iudicem compromitti possit, dubitari potest, propter *l. Sed si 9. §. 2. D. eod.* Sed verius est posse, si delegato, si de ordinario Iudice agatur, *per text. in e. Cum tempora 5. c. cum olim 7. c. ex parte 10. h. t. c. Litteras 14. inf. De præsumpt. c. Nisi 21. inf. De præb. modo id fiat à partibus sponte, non autem iubente Iudice; quo sensu accipi debet, d. §. 2. l. sed si.*

§. IV.

In quot compromitti possit, & quæ Arbitrorum sit potestas.

1. Compromitti potest in unum vel plures, pari vel impari numero.
2. 3. Non ita canon, ut in casu discordia ipsi tertium adsumant.
4. In sententia ferenda oportet omnes esse præsentem.
5. Exceptio.

REstè compromittitur in unum vel plures, pari vel impari numero; quam vis consultus fuerit, ut impari numero adsumantur, *cap. 1. h. t.* ut si non omnes, saltem major pars consentiat, cuius arbitrio stetur, ne ob mutuam dissensionem utrimque parem facile contingat arbitrium impediri, *cap. 1. h. t. l. Item si unus 17. §. 6. D. eod.* Hinc si ex tribus arbitris duo condemnent in decem, & tertius in quinque, prævalebit sententia duorum, concurrentium in decem. Si verò omnes discordent, v. g. si unus condemnet in quindecim, secundus in decem, tertius in quinque, tenebit sententia de summa minori, quæ majori inest, *cap. eod. in 6.* Dixi, consultus esse, ut, arbitri adsumantur, unus, tres, vel plures, sed impari numero; hoc enim consilium potius est, quam præcepti e-

nam & in duos, quatuor, vel plures, ac pari numero, compromittere licet, *e. l. 3. hoc t.*

2. Nullum tamen compromissum valet, quod ita compromittitur in duos vel plures, ut in casu discordiæ ipsimet arbitri eligant tertium aliquem, vel plures, nemine nominato, *cap. Innotuit 12. & ibi laicius Glossa h. t.* tum quia, ut dicitur in *d. l. Item si unus 17. §. si in duos D. eod.* dissentirent fortè in illo tertio adsumendo: tum quia eligerent fortè talem, quem si prævidissent litigantes electum iri, eligi nolissent. Verum si ita fuerit in duos compromissum, ut, si dissentirent ipsi tertium adsumerent, Sempronium v. g. valet compromissum, quia in adsumendo tertio dissentire non possunt, *d. §. Si in duos.*

Nec obstat, *e. Cum à nobis 13. h. t.* ubi contrarium statui videtur, nempe valere compromissum, in unum vel plures factum, ut ipsi vel per se causam definiant, vel per alios, quos ad hoc elegerint: tum quia in casu illius Cap. Legatus, in quem compromissum erat, à se ipso in eligendo dissentire non poterat. Deinde non eligerat arbitros, sed arbitratores, in quos etiam incertos compromitti potest: neque enim arbitratorum sententia ita præjudicat litigantibus, atque arbitratorum. Nam si arbitratorum sententia sit iniqua, non tenentur compromittentes ei stare, sed reducitur sententia eorum ad arbitrium boni viri: arbitratorum verò sententiæ omnino acquiescendum est, si æquum sit, siue iniquum, quod arbitrati fuerint, *l. Societatem 76. D. pro socio.*

4. Porò pluribus adsumptis arbitris, omni in sententia ferenda præsentem sint oportet: alioqui uno absente, licet alii consentiant, arbitrium non valebit, quia in omnes fuit compromissum, & potuit præsentia unius cæteros trahere in aliam sententiam, *per text. & ibi Glossa in l. Item si unus 17. §. 2. & §. ult. al. l. Si in tres D. eod. 5.* Nisi adjectum esset, ut, uno vel altero absente, reliqui nihilominus procedere valeant *l. non distinguemus 32. §. cum in plures 13. D. eod.* aut si absens legitime requisitus, cessante legitimo impedimento, nolit interesse causæ cognitioni aut definitioni: nam tunc ex juris canonici dispositione, *in e. 2. eod. in 6.* contra Iuris civilis dispositionem, *in d. §. Si in tres, cæteri præsentem potest examinare negotium & libere definire, non minus, quam eo præsentem, nec vo-*

leatē om̄ eis in unam sententiam convenire; ut sic absentia illius, præsentia repletur divinā, cum faciat reputari pro præsentē, d. c. 2. Secus constitutum in tribus iudicibus simpliciter delegatis, quia majori maturitate dantur, d. c. 2. *Gloss.*

De Off.

§. V.

Super quibus compromitti possit, vel non.

1. Non potest compromitti super causa matrimonii.
2. Non super rebus spiritualibus.
3. Non ab exemptis in præjudicium exemptionis.

Compromitti in arbitros potest super qualibet causa, Canonibus aut legibus non prohibita, ne super ea compromittatur. In primis igitur, sicut non potest transigi in causa matrimonii, ita nec compromitti, *c. Ex parte ult. sup. De transact.* ob magnum animæ periculum, quod in ea causa vertitur.

2. Secundo, non potest compromitti super translatione Episcopi, vel aliis rebus spiritualibus, veluti beneficiis Ecclesiasticis, nisi id fiat auctoritate superioris, *cap. Ex parte 10. h. t.* ne vitiosus ad beneficia, quæ non nisi Canonice institutione acquiri possunt, detur ingressus.

3. Tercio, exempti & immediate subjecti summo Pontifici, absque ejus auctoritate seu licentia compromittere nequeunt, in præjudicium exemptionis, *cap. Cum tempore 5. hoc tit.* quia id vergeret in præjudicium ejusdem Pontificis, cujus potius agitur jus, quod sibi in exemptos reservavit, quam ipsorum exemptorum, Deinde etiam jure civili non potest fieri compromissum in arbitros, ubi agitur causa libertatis, quia, ut inquit Paulus J. C. d. l. Non distinguemus 32. §. De liberali 7. D. eod. favor libertatis est, ut majores iudices habere debeat: atque causa exemptionis magnam affinitatem habere videtur cum causa libertatis, *d. cap. Cum tempore, in verbis, contra libertatem ipsius Monasterii*, & in verbis, *privilegium vel indulgentia libertatis.*

An verò Prælati Ecclesiæ possint compromittere super rebus Ecclesiæ, & an tale compromissum transeat ad successorem, vide remissive apud Marantam, p. 4. *Distinct.* 14. & Marcum Antonium *De compromissis* q. 4. in V. *Res prohibita alienari.*

§. VI.

De effectu compromissi & sententiæ Arbitrorum,

1. Pendente arbitrio coram iudice agi non potest parte invita.
2. Arbitri à suscepto semel arbitrio resilire non possunt.
3. Sententia arbitrorum standum est.
4. Neque ab ea appellatur.

Arbitri potestas omnis ex ipso compromisso dependet. Non ergo quodlibet statuere arbiter poterit, nec in qualibet, nisi de qua compromissum est, & quatenus compromissura est, *l. Non distinguimus 32. §. de officio 15. D. h. tit.*

1. Semelq; in arbitros facto compromissio non potest, pendente arbitrio, causa amplius coram iudice discutī altero invito; & agere volens, exceptione pendenti arbitri repellitur, *l. Si quis rem 30. D. eod.*

2. Quod si verò ipsi arbitri, semel electi & suscepto arbitrio, postea causam cognoscere & definire detrectent, potest iudex eos cogere; quia liberum quidem est ab initio arbitrium recipere, cum hæc res sit libera & soluta, & extra necessitatem iurisdictionis posita, sed ubi semel receptum fuerit arbitrium, iam officium susceptum arbitri implere tenentur, & ab hoc cogi à iudice possunt, quia ad iudicem spectat, studere, ut lites finiantur nec decipi eo oportet, qui aliquem, quasi virum bonum deceptorem inter se elegerint, *l. Labeo 3 §. tametsi D. eod.*

3. Quantum ad sententiam atinet arbitrorum, cum illi ex mutuo consensu partium assumantur, hodie standum est arbitrio, si ve æquum sit si ve iniquum, *c. l. c. Per suas c. Exposita h. t.* sibi que partes impudent necesse est, quod in eam vel tales compromiserint, *l. Diem proferre 27 §. fieri D. eod. l. Societatem §. fin. D. pro socio.* Et iure Codicis si ve ex Constitutionibus Imp. dixi antea competere actionem & exceptionem ex sententia arbitri, expulso aut tacito decem dierum consensu à litigatoribus semel approbata, *l. 4. l. penult. Cod. eodem.* Nisi forte arbitri formam compromissi exceperint, *cap. Cum dilectus hoc tit.* aut sordibus vel gratiā ducti sententiam tulerint, *l. ita demum D. eod.* aut non observato iudicii ordine

dine processerint arbitria enim ad iudiciorum similitudinem redacta esse diximus, l. 1. & 2. & ibi Glossa & DD. De eod.

4. Præterea à sententia arbitrii non appellatur d. l. 1. Cod. eod. nisi sit arbiter iuris, id est ex necessitate iuris adsumptus: nam ab huius sententia recte appellatur, c. Arbitris sup. De officio delegati. Et insuper locus est petitioni pœnæ si quæ fuerit adiecta, c. 4. & 9. h. t.

§ VII.

Quo pacto Arbitrorum & Arbitratorum finiatur potestas.

Finitur denique potestas arbitratorum & arbitratorum morte eorum, vel alterutro litigantium, c. Ex parte 10. h. t. quia compromissum pendet ex compromittentium voluntate, quæ voluntas morte extinguitur: nisi in compromisso utrimque hæredum facta sit mentio, c. fin. h. t. l. Diem proferre 27. §. 1. D. eod. Secus est in iudicio, quod mortuo altero litigantium transfertur in hæredem, l. Si is qui Roma 34. D. De re iudic.

Secundo, et semel per arbitrum seu arbi-

tros definita, c. Exposita 11. h. t. Et hoc casu, si contingat alterum compromittentium mori, succedit in emolumentum ac damnum, quod ex sententia provenit, eius hæres, arg. l. item 17. in princ. D. eod. Ita tamen sententiæ prolatione finitur compromissum, si de omnibus causis compromisso comprehensus arbiter vel arbitri pronuntiaverint l. Dicere al. Qualem 19. §. 1. D. h. t. nisi plures inferantur controversiæ, nihil sibi commune habentes: tunc enim illud actum videtur, ut possit pronuciari separatim, quasi plura sint compromissa, l. Quid tamen 21. in princ. & ibi Glossa ac Bart. D. eod.

Tertio lapsu termini, id est diei, in compromisso expressi, l. Si cum dies, alias, l. Quid tamen 21. §. 5. D. eod.

Quarto, semel commissa pœna, nisi adiecta fuerit clausula. Rato manente compromisso, l. Si duo 34. in fine D. eod. Denique transactione iudicio facto seu accepto, & aliis similibus

modis, & de quibus Honorius ad h. t. sub n. 34.

Finis Libri primi.

PARATITLA
SIVE
SUMMARIÆ
ET METHODICÆ EXPLICATIO
LIBRI SECUNDI
DECRETALIVM.

PRÆFATIO.

1. Ratio ordinis. 2. Obiectum huius libri.
3. Methodus & Oeconomia eiusdem.

POSTQUAM libro superiori expōitur de fundamento totius iuris Canonici, eiusdemque divisione, & in partes suas distributione ac personarum Ecclē-

siasticarum (a quibus iudicia dependent, & quæ in iudiciis Ecclesiasticis intervenire debent, & l. inf. de accusat.) qualitatibus, officiis, officiorumque distinctionibus, atque aliis eodem pertinentibus, & peculiaribus rei controversæ, amicæ magis, quàm per gravissimas dissensionis vel iudiciales molestias, definiendæ ac terminandæ modis, tamquam præparatis, quibusdam ad negotia Christianorū peragenda, & ad

Ad iudicia constituenda vel evitanda: sequitur, ut in ipsa iudicia gradum faciamus, & uniformem ordinis iudicarii rationem ac modum, in causis tam civilibus quam criminalibus, summarie explicemus. Nam licet diversus sit instituendi ordinandive iudicii in utroque causarum genere modus, & de criminali agatur libro V. Decretalium tamen probandi ac finiendi præ idem reperitur.

2. Itaque pro obiecto huius libri statui potest ordo iudicarius, seu causæ cuiuslibet, præsertim civilis, in iudiciis peragenda modus.

3. Cum verò, secundum *Glos. in §. igitur in V. eadem in Proæmid. Insti.* Iustin. divisio in scientiis animum legentis incitet, mentem intelligentis præparet, & memoriæ artificiosè reformet: dividi potest ordo iudicarius in tria potissimum principalia membra, quorum primum est de causâ qualibet in iudiciis, præsertim civilibus, instituenda seu ordinanda, inchoanda, ad quod pertinent primi XVII. Tituli: secundum de eadem deinceps instruenda, ad quod spectant subsequentes Tituli usque ad XXVII. qui est de sententiâ & re iudicata exclusivè: tertium denique de eadem dirimenda & sine debito terminanda, ad quod pertinet dictus Tit. XXVII. & reliqui usque ad finem.

TITULUS I.

De iudiciis.

1. Quid sit hoc loco iudicium.
2. Ex quibus constat.
3. Ex persona iudicis, iudicium aliud est Ecclesiasticum, aliud Sæculare.
4. Item aliud Civile, aliud Criminale, aliud mixtum.
5. Et Criminale aliud Capitale, aliud non Capitale.
6. A forma, aliud Ordinarium, aliud Extraordinarium.
7. A materia, aliud Petitorium, aliud Possessorium.

De ordine iudicario, ut diximus, hoc secundo libro disceptatur, quo pacto scilicet atque ordine in iudicio seu coram Iudice causa, potissimum civilis, peragenda sit: & ideo summus Pontifex hunc librum auspiciatur à generali Tit. *De iudiciis*.

1. Omissis autem variis iudiciorum in iure: significationibus, quas tradit Maranta 1. p. *Spec. sui auri*, & quindecim proponit *Glossa, ad cap. in iudiciis 12. De R. iuris in 6.* In præsentii iudicium sumitur pro causæ discussionem, quæ coram Iudice pro tribunali sedente fit. Et dicitur iudicium, quasi iurisdictionis, quod in eo jus dicatur: & Iudex, quasi jus dicens populo, sive quod iure disceptet, *c. Forus inf. De verb. significat.*

2. Ad iudicium hoc modo sumptum quatuor potissimum requiruntur, Iudex, Actor, Reus & Causa, tanquam origo negotii & materia iudicii: adeoque & in iudicio inquisitionis, vel alio simili, hæc quatuor, verè vel fictè saltem, interveniunt, quia fama præcedens repræsentat actorem, *c. Qualiter 17. inf. De accusat. c. Licet Heli 31. inf. De Simonia in verbis, sed quasi fama deferente, vel de iurante clamore.*

3. Iudiciorum variæ sunt divisiones, desumptæ cum à causâ efficiente sive Iudice, tum à materia, forma, & fine. A causâ efficiente sive persona iudicantium aliud est Ecclesiasticum, quod coram Iudice Ecclesiastico, inter personas Ecclesiasticas, & de rebus Ecclesiasticis, agitur, potissimum spiritualibus ut de matrimonio beneficiis & his annexo iure patronatus, de crimine hæresis, Simonia, & aliis similibus: aliud Sæculare, quod coram Iudice laico inter personas sæculares exercetur.

4. A materia, seu fine, circa quem iudicia versantur, aliud est Civile, quo vel in rem vel in personam agitur, civiliter, & principaliter ad commodum privatum, etiam cum ex delicto agitur: nisi forte agatur civiliter ex crimine infamante, nam tunc dicitur causa criminalis. *Foller. ad Matanram 4. p. Spec. Dist. 1. n. 3. ubi alios citat.* Et hoc vel est Spirituale, quo agitur de re spirituali vel ei annexa *c. 2. 3. & aliis h. s.* vel Temporale seu Profanum, *c. ult. h. s.* Aliud est iudicium Criminale, quo agitur de crimine principaliter ad commodum publicum seu vindictam, publicam: ut si in Ecclesiastico

fiastico foro agatur ad degradationem, ad officii dignitatis, vel beneficii privationem, aut ad perpetuos carceres, tamquam ad poenam, *cap. Et si Clerici* 4. c. *Cum non ab homine* 10. h. 1. in seculari vero ad poenam capitalem vel membri mutilationem, aut etiam ad poenam pecuniariam, sisco, non parti, applicandam. Bart. Curt. & alii in *l. Prator ait*. D. *De sepulchro violato*.

5. Unde subdividi potest hoc iudicium in Capitale, & non capitale. Capitale est, in quo agitur de crimine capitali, seu in quo venit irroganda poena capitalis; veluti dum damnatur quis ad mortem naturalem, quia perditur caput naturale: vel dum quis redigitur in servitorem, aut damnatur in metallum, quia amittitur caput civile, quod est libertas: vel dum deportatur, quia tunc caput exprimitur de civitate. Non capitale, in quo non venit imponenda aliqua ex tribus praedictis poenis, Maranta d. 4. p. Dist. 2.

6. Mixtum vero iudicium est, in quo & civiliter & criminaliter agitur: ut dum de crimine aliquo, v. g. furto vel injuria agitur ad interesse parti, & simul ad vindictam publicam *c. Tua* 5. sup. *De procuratoribus*.

A forma seu modo procedendi iudicium aliud dicitur Summarium seu Extraordinarium, in quo proceditur simpliciter & de plano, sine strepitu & forma iudicii, id est non observatis ad amissim solemnitatibus & terminis iudicialibus, veluti in causis electionum, postulacionum, & similibus, prout optime explicatur in *Clement. Sape* *De verb. significat.* & exemplum habemus in *c. Novit*. 13. h. 1. ubi extra ordinem agitur per viam denuntiationis Evangelicæ seu iudicialis contra quemlibet peccatorem. Quibus adde causam hæresis & læsæ Majestatis, in quibus etiam ordo solemnis iudicii non servatur, *cap. fin.* *De hæret. in 6.* & *Extravag. Henrici VII. Quomodo in læsa Majest.* & c. Eiusmodi quoque sunt iudicia possessoria, l. 1. c. *Si de moment. possess. l. momentanea* *Cod. Unde vi*, l. ult. D. *De appellat. recip.* & similibus, Ita tamen in hoc iudicio remittuntur solemnitates iudicii, & solemnis ordo procedendi, ut probationes necessariæ & defensiones legitimæ, citatio, præstatio iuramenti de calumnia vel malitia, sive de veritate dicenda, non excludantur, & sententia definitiva feratur in

scriptis, a iudice, sive sedente sive stante: quamquam in levioribus & parvi momenti negotiis, ubi non sit præiudicium veritati vel causæ principali, sufficiat rem semiplenè & summarie probati, ut in casibus recensitis à Glossa 3. §. *secundum* D. *Ad exhibendum*. Aliud vero dicitur Plenarium seu Ordinarium, in quo servato iudicii ordine & solemniter de causâ cognoscitur: puta cum reo citato libellus seu actoris intentio scripto editur, & litis sit contestatio; cum præstatur iuramentum calumniæ; probationes res docetur & excutitur, sententiaque in scriptis fertur à iudice sedente; & postremo executioni mandatur: nisi ea per appellacionem vel restitutionem in integrum vel supplicationem suspendatur aut rescindatur vel nulla declaretur. Ita Canisius in *Summa* lib. 4. h. 1. §. *Denique per l. Prolatam* & ibi D. D. C. *De sentent. & interloc.* In *causis* 19. inf. *De sententia & re iudicata*.

7. Aliter iudicium Extraordinarium dicitur illud, quod coram delegato iudice instituitur. Glossa in *c. Quoniam contra* in *v. extraordinarium* inf. *De probat.* & de hoc loquitur totus Tit. sup. *De officio delegati*, & D. *De officio eius cui mand. est iuri* d. Ordinarium vero illud, quod coram iudice ordinario instituitur, de quo loquitur totus Tit. sup. *De officio ordinarii*. Quis autem sit ordinarius, quis delegatus, diximus lib. 1.

8. Rursus iudicium aliud est Petitorium aliud Possessorium. Petitorium dicitur, in quo de proprietate vel alio iure agitur, extra possessionem vel quasi possessionem: ut si res vindicetur, hæreditas petatur, actio empti, depositi, commodati, vel alia similis intentetur. Possessorium est, in quo possessione vel quasi contenditur, sive adipiscenda, sive retinenda, sive recuperanda. Possessio proprie est rerum corporalium, l. 4. in princ. D. *De acquir. vel amittend. possess.* quasi possessio incorporalium, l. *Si quis dicitur* no D. *Si servit. vindicetur*; cuiusmodi sunt servitutes, & similia alia iura.

Alias iudiciorum divisiones tradit Maranta in *Speculo* 4. p. *prima principalis* *quasi*.

TITULUS II.

De foro competenti.

§. I.

Quod sit Forum competens, & quibus modis constituatur.

1. Quid Fori nomine intelligatur.
2. Et quid Forum competens.
3. Sortitur quis forum Ratione domicilii.
4. Ratione rei sita.
5. Ratione contractus. 6. Delicti.
7. Privilegii.
8. Ratione Collegii vel universitatis, in quam adsumptus est.
9. Ratione consensu & prorogationis.
10. 11. Clericus tamen consentire in iudicem laicum non potest regulariter.
12. Laicus quibus casibus subiciatur Iudici Ecclesiastico.

Iurisdicatio seu fori competente totius iudicii contentiosum est fundamentum, ita ut ea deficiente ne quidem sit iudicium & nullitas ex eius defectu proveniens, irreparabilis atque insanabilis reputari consueverit Ideoque summopere praecavendum est auctori, ne coram Iudice incompetente reum conveniat: ac proinde etiam post tractatum de Iudiciis in genere, priusquam veniamus ad reliquos iudicii actus, dispici debet, quis dicatur Iudex alicujus competens, & quod Forum competens inter quod modis quis forum sortiat. Ubi praemitendum, quid Fori nomine hic intelligatur.

1. Forus igitur seu Forum, omisissis aliis significationibus, dicitur tum locus ipse exercendarum litium, in quo quis conveniri potest, *c. Forus inf. De verborum significatione l. In hac 30. l. Secundum divi 32. Cod. De donat. l. fin. Cod. Vbi in rem actio*, &c. tum territorium, in quo quisque Iudex habet iurisdictionem: quo pacto tota dicitur territorium Episcopi, *can. Omnis XVI. q. 7.* Aliter dicitur tribunal & sedes ipsius iurisdictionis, *l. 1. D. De iudiciis, l. 14. Cod. eod. vel auditorium, l. 1. 4. §. 5. D. De re iudicata.*

2. Unde Forum competens vocatur hic tri-

bunal, cuius iurisdictioni reus subiicitur: nam regulariter actor sequi debet forum rei, *c. Si Clericus 4. c. Cum sit generale 8. h. t. l. iuris ordinem Cod. De iurisdictione, om. Iud. & similiter Index competens dicitur is, cuius iurisdictioni reus subiicitur, id est coram quo actio seu lis proponi & decidi potest; vocatur Iudex suus *l. 49. D. De iudiciis, l. 6. C. De iurisdictione.**

3. Variis autem modis quis sortitur forum primo ratione Domicilii: nam eius iurisdictioni subest reus, in cuius territorio domicilium habet, *c. Dilecti 17. & ult. h. t.* Censetur autem quis ibi domicilium habere, utiarem rerum fortunarumque suarum summam constituit, *l. Civis Cod. De incolis lib 10.* ita ut inde non sit discessurus, modò nihil avocet, *Glof. in l. fin. in V. inter absentes Cod. De praescript. longi temporis: vel solum ubi maiorem partem bonorum suorum possidet, aut habitandi animo frequentius versatur, l. 2. Cod. Vbi Senatores vel clarissimi &c.* Quod si quis pluribus in locis aequè instructus sit, nec minus in uno loco, quam in alio, moretur, in omnibus illis censetur habere domicilium, *l. Labo 5. cum l. seq. §. penult. D. Ad municipalem, Glossa in d. l. fin. sicut & contra sine domicilium est, qui eo relicto navigat, vel iter facit, quaerens, quò se cõferat, atque ubi se constituat, *l. Eius 27. §. Celsus in fine D. Ad municipalem.* Mutatio verò domicilii non perimit instantiam coram Iudice domicilii coeptam, sed iudicium ibi finiri debet, ubi inchoatum est, *c. Proposuit 19. h. t. l. Si quis postea quam 7. & l. Vbi acceptum 30. D. De iudic.**

4. Secundò, ratione Rei sitae: & ideo actione in rem vel mixta conventus, coram eo Iudice respondere cogitur, in cuius territorio res sita est, *c. Sanè & c. ult. h. t. & l. ult. Cod. Vbi in rem actio exer. deb.* Nec refert, res immobilis sit, an mobilis, *l. Quod legatur 28. D. De iudiciis:* dummodò in loco, in quo sita est, sit permanens, nec custodiæ tantum causa ibi constituta; Aliàs si actione in personam, sive rei immobilis sive mobilis nomine agatur, rei domicilium sequendum erit *d. c. fin. nisi cum bonis in loco sitis concurrat locus contractus, arg. l. Hares absens 19. §. proinde D. De iudiciis.*

5. Tertio, ratione contractus: nam contractantes sistere se debent iudici eius territorii in quo contracterint sive ad agendam sive ad defendendam

dam causam suam, licet alibi domicilium habeant, *d. c. ult. &c. 1. eod. in 6.* Nisi contractus implementum & solutio in alium locum destinata sit, quia tunc non in loco contractus, sed in quem destinata est solutio, forum sortiuntur; contractus enim unusquisque in eo loco intelligitur, in quo se, ut solveret obligavit, *l. Contraxisse 11. D. De obligat. & act. l. 1. C. De juris d. l. unica C. Vbi conveni. qui certo loco dare promisit. Covar. Pract. q. c. 10. n. 5.* Idemque dicendum, si convenit, ut alter contrahentium alio loco se defendat seu respondeat, *d. c. Dilecti 17. h. t.* Quo pacto autem sortiatur quis forum ratione contractus initium mercatore advena, vel viatore brevi discessuro, vide in *d. l. Hares absens §. 2. D. De judiciis.* Ceterum contractus sumitur hic non solum pro contractu vel quasi contractu, utro citi oque obligatorio, sed pro omni pacto, vel utrimque vel ex una parte tantum obligatorio, sive pro alio quolibet pacto, ex quo obligatio oritur: ita ut etiam hoc nomine veniat administratio tutelæ, curæ transactio, donatio, & alia similia, *d. l. Hares absens §. 1. cum l. seq.*

6. Quartò, ratione Delicti: nam ejus Judicis forum quis toritur, in ejus territorio deliquit, *cap. Postulasti 14. &c. ult. h. t.* Et ideo Judex apprehendens reum, etiam militem in loco delicti, potest reum inibi punire pœna, tam corporali, quam pecuniaria, pro qualitate delicti, *l. Si cui §. idem imp. & l. fin. D. De accusat.* Cessat enim fori privilegium ratione delicti, *cap. 2. inf. de privilegiis:* de quo tamen, & quo pacto id verum sit, vide Panormit. in *c. fin. h. t.* Quòd si delinquens citatione prævenerit, fines loci, in quo deliquit, exiverit, etiam absens, legitima cognitione præcedente convictus, condemnari poterit. Panormit. in *d. cap. fin.* Sin latitet, quominus citari possit aut citatio ei insinuari, citabitur per edictum, in loco delicti publicandum, & valvis portarum vel Ecclesiarum affigendum, *per ea, qua habentur in Novell. Nulli judicium §. si quis verò:* ad hoc scilicet, ut missio fiat in possessionem bonorum, quæ in loco delicti habet, non verò ut quidquam in ejus personam statuatur, Panormit. in *d. cap. fin. num. 6.* Et, si crimen fuerit atrox, poterit Judex delicti requirere Judicem domicili sui loci, in quo degit, vel latitat, ut ipsum citet, & remittat: eique Judex rogatus (si nondum eum ipse ca-

stigaverit, præmissa summaria cognitione super veritate commissi delicti (obsequi debet & delinquentem remittere, ex iuris communi dispositione, alioquin hodie in plerisque locis de consuetudine contrarium servatur. Si verò crimen levius sit, non habet locum remissio, sed delinquens, ubicumque reperitur condigna pœna puniri potest, *l. 1. Cod. Vbi de crimine &c.*

7. Quintò, ratione Privilegii. Ica Clericus non potest conveniri, nisi coram Judice Ecclesiastico, sive criminaliter sive civiliter agatur, *c. Cum contingat 13. &c. Postulasti seq. h. t.* adeo ut Judex laicus, qui Clericum per se distinxerit aut condemnaverit, sine nomine excommunicandus, *c. 2. eod.*

8. Sexto, ratione adumptionis in aliquod Collegium, vel Universitatem quis subicitur cognitioni Præfecti ipsius Collegii vel Universitatis, *l. fin. C. De jurisd. om. iud. Aurb. Habit. Col. Ne filius pro patre &c.* dummodò hæc corpora auctoritate Principis coierint, *l. 3. D. De leg. illicitis.*

9. Septimo, ratione Consensus: ut si quis citatus in Judicem non suum consensit, sive, ut loquuntur, Judicis incompetentis iurisdictionem in se prorogaverit, *c. Significasti 18. h. t. cap. P. & G. sup. De off. deleg. l. 1. & 2. & ibi DD. C. De judiciis, l. Si conveneri D. De jurisd. om. iud.* Nam cuique liberum est favori suo & per eum sequens foro sive exceptioni fori declinatorie renuntiare, & in alium Judicem convenire, *l. p. null. Cod. De pactis * 10.* A qua tamen regula excipitur iure Pontificio Clericus, qui privilegio fori sui renuntiare ne quidem iurato potest, & prorogare in se iurisdictionem iudicis laici, *cap. Si diligenti 12. h. t.* quia hoc privilegium, ne coram Judice laico conveniatur Clericus, non est datum in favorem Clerici illius, qui convenitur, sed in favorem totius ordinis Clericalis, & sic est publicum: atqui privatorum pactioe ius, quæ sunt iuris publici, derogari nequit, *l. Inrisgenium 7. §. si pactetur D. De pactis.* Quinimò Clericus prohibetur prorogare in se iurisdictionem alterius Judicis Ecclesiastici, nisi cum consensu sui Episcopi, *d. c. Significasti h. t.* Hoc ideo, quia Clericus ratione Ordinis s. scriptus ab Episcopo, vel beneficii ab eodem accepti, aut sub eius iurisdictione sita multo atque subiectus est Episcopo suo, quam laicus suo Judici.

11. Sunt tamen casus quidam, quibus Clericus coram iudice laico conveniri potest, & è contra laicus coram Ecclesiastico. Atque in primis Clericus coram laico, si sit vasallus laici, & de feudo controversia oriarur, coram domino feudi vel partibus curiæ conveniri debet, *c. Ex transmissio 6. cum e. 3. seq. b. t. Gaill. 1. Observat. 37. Martia 4. p. Dist. 11. n. 75.* Idque ratione directi domini, quod penes ipsum dominum est; & quia natura causæ ad se personam trahit, non è diverso.

Secundò, si prima tantum confusa sit iniurius, aut in minoribus Ordinibus constitutus, aut conjugatus, secundum tamen dispositionem & formam Concilii Trid. Sess. 23. c. 9. *De reformat. juncto c. unico De Clerico conjugato in 6. Gutierrez Pract. quæst. civil. lib. 1. qu. 7.* vel si bigamus sit, *c. unico De bigamia in 6.* aut jaculatoriam artem per annum exercuerit, vel saltem ea de re termonitus non recipuerit; nam hoc casu omni privilegio clericali exiuit, *c. unico De vita & honest. Cleric. in 6.* sicut & is, qui in assassinatus crimine deprehensus est, *c. 3. De homicidio in 6.*

12. Si diverso laicus, multis casibus secundum Canones subicitur Judici Ecclesiastico, ut si possideat & detineat res Ecclesiæ, vel Clerici, *c. Si Clericus 5. h. t.* si rapuerit vel in vaserit res Ecclesiæ, *c. Cum sit generalis 8. eod.* si jus aliquod Ecclesiasticum usurpet, *c. Conquestus 16. eod.* Idem si Judex laicus desit officio suo in administranda Justitia, potest laicus trahi ad Judicem Ecclesiasticum, *c. Licet 10. e. c. Ex tenore 11. eod.* Denique miserabilis persona, veluti pupillus, aut vidua, ut de possessione dejecta potest coram iudice Ecclesiastico agere ad possessionem suam recuperandam, *c. Ex parte 15. eod.* Alias secundum regulam cogitur, sequi forum rei, *d. c. Ex tenore h. t.*

Ubi autem dubium est, an vocatus de foro seu jurisdictione sit vocantis, tenetur hic comparere, & incompetentiam Judicis allegare: tum Judex ipse æstimabit, an sit suæ jurisdictionis, an alienæ, *l. Si quis ex aliena D. De judiciis, c. 1. c. Cum persona inf. de privilegiis Vide inf. §. 3. n. 7.*

§. II.

De requisitis ad prorogationem Judicis,

1. *Et debet prorogatio in iudicem, qui habeat jurisdictionem.*

2. *Et quidem ordinariam non delegatam.*

3. *Consentiente utroque, & renuntiantis & adversario ejus.*

1. **V**T tamen prorogatio jurisdictionis in iudicem non suam substat, necessum est, ut is habeat jurisdictionem, sufficientem ad cognitionem & decisionem causæ quæ interligantes vertitur: ut, si causæ sit spiritualis, jurisdictionem habeat spiritualem, si criminalis, non solum possit de causâ civili cognoscere, sed etiam de causâ criminali, criminaliter intenta, habeatque potestatem crimina coercendi. Alioquin non tam esset jurisdictionis veteris prorogatio, quam novæ collatio, quæ non est in potestate privatorum, *l. Privatorum Cod. De jurisdic. em. ludic.*

2. Secundò, Jurisdictio, quæ prorogatur, debet esse ordinaria, non delegata: nam cum jurisdictio delegata non sit ipsius delegati, sed delegantis propria, *l. 1 §. fin. l. Et si Prætor D. De jurisdic. ejus cui mand. est jurisd.* non potest ultra personas, in instrumento delegationis expressas, de ipsarum consensu prorogari, *c. P. & G. sup. De officio ludo deleg. nisi intercedat delegantis consensus, Panormit. ibid. Quamvis mandata alicui jurisdictioni ad certum diem vel tempus, possit de communi partium consensu prorogari, *c. De causis sup. eod. l. 2 §. sed si iudex D. de judiciis.* Quemadmodum etiam Judex ad certam usque summam judicare iustus, potest de re majoris minorisve quantitatis judicare, si partes consentiant, *d. l. 2 §. 1. l. Inter convenientes, 28. D. Ad municipalem sive is Judex sit ordinarius, sive delegatus, Accurs. md. l. 1. quia diversitas quantitatis nõ inducit diversitatem jurisdictionis. Similiter Judex, iustus de causâ sibi commissa certo loco cognoscere, potest alio loco de ea cognoscere, si partes expresse consentiant, *c. Statutum §. in nullo De rescriptis in 6.* dummodò, si Ordinarius fuerit intra fines sui territorii de ea cognoscat.**

3. Tertio, Utriusque, & renuntiantis foro suo & adversarii, intervenire debet consensus, *l. 2. D. De judiciis, l. 2. Cod. De jurisdic. em. Lud.* qui tamen sufficit tacitus, *arg. d. l. 2. D. de judiciis, Bart. in d. l. 1. D. eod. tit.* Et eorum, qui de jurisdictione incompetentis Judicis proroganda convenerunt, potest alter, altero invito, recedere ab ea conventionione, re adhuc integra, *l. Si*

R

conve-

convenire D. De jurisd. cenſetur verò hic res integra, ſi citatio nondum ſit emiſſa, arg. d. l. Si convenire: licet Accurſ. Bart. Alexand. Joſan, ibid. velint demum per litiſ conſtellationem deſinere eſſe integram. Cæterum non eſt neceſſarium ad hanc prorogationem, ut ipſius Judicis prorogati conſenſus interveniat, d. l. 2. in princip. verſic. convenire.

Denique non vitetur in Judicem incompetentem conſentire, qui apud eundem Judicem actionis genus ſibi edi deſiderat, l. Non videtur 33. D. De judiciis.

§. III.

De Citatione ſeu in jus vocatione.

1. Citationis neceſſitas.
2. 3. Quid ſit Citatio; & diſtinctionem Realem ac Verbalem.
4. Item in Simplex & Peremptoriam.
5. 6. Requiſita: ut fiat ad inſtantiã partis & mandato Judicis.
7. 8. Ut contineat nomen & cognomen Judicis; ac citari: & cauſam.
9. Item locum judiciis.
10. Et diem certum, quo citatus compareat.

1. **S**ppoſita jurisdictione & competentia Judicis, principium inſtituendi judicii ſumitur à Citatione ſeu in jus vocatione, e. Quoniam contra inf. D. probat Clement. Paſtoralis De re judicata. Gaill. 1. Obſervat 50 ad eò neceſſaria, quo ad abſentem, ut nullatenus omitti poſſit, d. Clement. Paſtoralis Nam cum ea ad deſenſionem ſpectet, juris eſt naturalis: imò ſecundum aliquos divini; inducã, quando Deus citavit Adamum poſt peccatum commiſſum, dicens, Adam ubi eſt? Gen. 3. quos refert Calvolus in Praxi §. Citatio conclus. 1. Et id eò, ea omiſſa, judici-um redditur nullum, e. Eccleſia ſup. De conſtitut.

2. Citatio autem actus eſt legitimus, quo quis mandato Judicis, juris experiundi cauſa in judicium vocatur. * 3. Eſtque vel realis, vel Verbalis. Illa per manus iniectionem & apprehenſionem perſonæ citandæ: Hæc aut privatim per apparitorem, vel literas, aut publicè per præconem, tubam, campanam, aut edictis propoſitis, fieri ſolet, l. 8. Cod. Quomodo & quando Iudex & c. de qua plenè Felin in cau. Quoniam frequenter §. porrò inf. Vi licet non conſultata & c.

Edictali citationi tunc locus eſt, quando ali-às quis citari nequit: ut ſi locus non ſit tutus, ſi non proprii ſit territorii, ſi remotus aut varius, ubi citandus moratur, vel ſi ipſe citandus ſit vagabundus, aut impediatur: quo min⁹ ad ſe citatio verbalis vel per litteras pervenire poſſit, Menoch. remedio 8. quaſt. 13. recap. poſſeſſ. n. 113. & ſeqq. Si item contradicitor ſit incertus, & citentur omnes in genere, quorum intereſt: vel ſi incerti ſint creditores defuncti, & volens adire hæreditatem ſuſpectam, cupiat facere inventarium: vel ſi agatur de materia diffamationis, Mench. d. locon. 121. & ſic de aliis ſimilibus.

4. Rurſus Citatio vel eſt Simplex vel Peremptoria. Simplex eſt, quæ citatum non autè contumacem conſtituit, quàm ſi tertio & juſto, non minus decem dierum, intervallo, utrique in civilibus, facta ſit l. Tres denuntiationes Cod. Quomodo & quando Iudex & c. l. Et tertium & ſequens. D. De judiciis.

Peremptoria eſt, quæ ſimplices citationes ita perimit, ut in jus vocatum, ſi præſinita die non comparverit, contumacem conſtituat, d. l. Et tertium & l. Nonnunquam D. De judiciis: Et quamvis antea per intervallum, ad minus decem dierum, ſingula edicta peremptoria citatione impetrari deberent, l. Per intervallum D. & l. Properandum Cod. de judiciis: tamen hodie ſingulis edictis neceſſarium eſſe intervallum triginta dierum, conſtat ex Aut. qui ſemel Cod. Quomodo & quando Iudex & c. ita tamen, ut Iudex pro qualitate perſonæ temporis, loci, aliſque ſimilibus circumſtantiis, & edictorum numerum & eorundem intervalla, neceſſitate poſtulate, augere ac diminuere valeat, d. l. Nonnunquam in fine D. De judiciis, e. Conſultus in fine ſub. D. officio delegati c. 1. inf. De feriis. Unde & poſt peremptorium edictum abſens ex benignitate Judicis citari poteſt, Et poſt peremptorium D. De judiciis.

5. Ut autem Citatio ſit legitima, plura requiruntur. Primò, ut fiat ad inſtantiã partis dum agitur inter duos litigantes: maxime citatio ad ſententiã, niſi Iudex videret perire inſtantiã, qui tum ex officio poſſet citare, Maranta 6. Spec. in verbis, citatio rectè conſpiciatur n. 115. & ſeq.

6. Secundò, ut fiat mandato Judicis competentis, ſive Ordinarii ſive delegati; alias cita-
tum

rum non atctat, l. Neminem Cod. De exhib. reis, lare Gail. 1. Observ. 48. n. 12. & 50. Licet sit realis quia & hæc requirit causæ cognitionem, quam nuntius non habet, Gail. d. loco. Et ideo regulariter citatio fit per apparitorem, speciale mandatum aut commissionem Judicis habentem, d. l. Propovandum §. nisi quidem Cod. de judiciis. Nisi forte delinquens in flagranti crimine capiatur; nam tunc lex ipsa licentiam concedit, Gail. lib. 1. Observ. 54. aut nisi ob tenuitatem negotii & causæ, aut alium fori usum, generale mandatum, ad quasdam citationes faciendas semel datum, sufficiat; quod & Aleiat. probavit, in Rubr. Cod. Ne in jus vocati &c. Obtinereque in plerisque Curis, in quibus, ex fori usu, non requiritur mandatum seu commissio Judicis, sed ad simplicem petitionem partis fieri solet citatio, quando scilicet citatio fit in foro citantis.

7. Tertio, continere debet nomen & cognomen Judicis, ut citatus cognoscat, an iussu competentis Judicis sit decreta citatio: nam supra jurisdictionem, vel extra territorium citanti impune non pareret, l. fin. D. de jurisdictione. om. iud. l. 2. D. Si quis in jus vocatus, &c. Alexand. inc. Clemens Pastoralis de sententia & re judicata, Gail. lib. 1. Observat. 48. n. 7. Nisi sit Judex domicili, qui subditum suum ubique existentem citare potest, Gail. d. l. 1. Observ. 56. in fin. Ea ratione, quia quocumque se transferat, semper manet subditus: cum propriè subditus dicatur ratione domicili l. Licet ratione h. s. & ibi Felinus, Gail. 2. Observ. 35. quod & incolas facit, l. Domicilium & ibi Glor. D. Ad municipalem, l. Crues. l. Si in patria Cod. de incolis l. 10. Quod si reus dubitet, an iussu Judicis competentis citatus sit, comparere nihilominus tenetur, & incompetentiam allegare, l. 2. D. Si quis in jus voc. non ierit, & ibid. DD. nisi notorium sit Judicem non habere jurisdictionem, Gail. l. 1. Observ. 48. n. 8. Et de hac competentia Judex ipse citans cognoscere potest, an scilicet sit suæ jurisdictionis, an alienæ, l. 2. §. sed si dubitetur, & l. Si quis ex aliena §. D. de judiciis, c. 1. c. Cum persona inf. de privilegiis.

8. Quarto, continere debet nomen & cognomen ejus, qui citatur, cap. 34. & 36. sup. de re scriptis, Gail. d. lib. 1. Observ. 49. & similiter ejus, ad cujus instantiam citatur, Gail. ibid. observ.

50. ut intelligat citatus, citationem non ex officio Judicis, sed ad petitionem & instantiam citantis esse factam.

Quinto, causam, saltem in genere, etiam in criminalibus; præsertim dum ex loco remoto citatur, secundum Abbatem col. 2. in fine inf. de dilationib. ut instruat reus, super quo conveniatur, d. c. Præterea & ibi Glor. & accedat paratus ad respondendum, Gail. d. lib. 1. Observ. 51.

9. Sexto, locum judicii, ut citatus sciat, an Judex non excedat fines suæ jurisdictionis, citando extra territorium; & an locus, ad quem citatur, sit tutus & commodus: nam citatus ad locum non tutum vel incommodum non tenetur comparere, c. Ex parte inf. de appellat. Clemens. Pastoralis de sent. & re judicata l. Si locus D. de judiciis: & Judex non admittens exceptionem loci non tuiti (quæ licet dilatoria sit, nihilominus etiam post litem contestationem opponi potest, tanquam continens gravamen, successivum) infert citatio gravamen, à quo licitè appellatur, Gail. d. lib. 1. Observ. 56.

10. Denique diem certum, justum atque opportunum, quo citatus compareat, & commode ad locum judicii venire possit, sciatque an dies si juridica: nam diebus feriatis, veluti die festo aut vindemiarum vel messium, nemo ad judicium venire compellendus est cap. 1. inf. de feriis, l. 1. D. & l. 2. & 3. & fin. Cod. eod. r. nisi quis citatus esset die feriata, ad utilitatem hominum, ex commissione Principis, qui potest talibus feriis derogare, Calvolus in Praxi §. Citatio concl. 3. num. 21. & 24. exceptis item causis alimentorum, carceratorum, pupillarum, viduarum, miserabilium personarum, & iis, quæ moram non patiuntur, veluti si tempore res peritura sit, vel alia urgeat necessitas, & similibus, quæ possunt expediri diebus feriatis, & in citatione sunt exprimentanda, ut citatus teneatur comparere: qui alias habet intentionem fundatam, non comparendi die feriata, nisi, ut dictum est, sit citatus ex commissione Principis ad talem diem in utilitatem hominum Non tamen est necesse, ut contineat horam comparendi, sed citatus comparere debet hora causarum solita, & tali hora, in qua possit actus expedire ante noctis tenebras:

& si opponeretur certa hora, & actus non fieret hora assignata, sed alia non valeret, ut tradit Maranta 6 p. *verse. Re de citatio concipiatur n. 66.* Si verò dies apponatur nimis brevis, citatio talis valida non erit, *l. Aut qui aliter D. Quod vi aut clam, &c.* & appellari ab hujusmodi gravamine poterit, *Gail. d. lib. 1. Observ. 5.*

§. IV.

De executione Citationis.

1. *Citatio in personam vel ad domum fit &c. & quando.*
2. *Deinde relatio apud acta fieri debet.*

1. **C**ommissione citationis nuntio facta, oportet ut is eam exequatur. Et quidem primò reum citandum diligenter perquirat, ut ei coram in faciem citationem insinuet. Eoque non reperto, potest in subsidium vel procuratori illius, si quem reliquerit, vel ad domum domesticis, vel, si nemo adsit, vicinis denuntiationem exponere, relicto ibidem commissione suæ exemplo, ut ad reum citatio perveniat, *c. Causam 3. inf. De dolo.* Quod si verò citandos plures habeat ædes, executio citationis fiet ad eas, in quibus pro majori parte anni egit, *arg. Clem. Causam, ibi, in domo, quam &c. De elect.* Sin æquali tempore moratus fuerit in omnibus, ibi citandus erit, ubi citationis tempore degit. Vide plenè *Dambaud in Praxi civili c. 59. & ibi Tuld.*

2. Executione facta, incumbit eidem nuntio facere ejus relationem, quæ in acta refertur debet, ut appareat de legitimè facta executione. Relationi autem executoris credi solet, propter fidem ejus delectam, & juramenti religionem, qua judici est adstrictus *Gail. lib. 1. Obs. 54. nu. 4. Mynl. Cent. 5. Obs. 51. n. 2.* Quamquam asserenti, se ex mandato Judicis citasse, non credatur quia tantum de suo facto, quale est executio, nõ etiam de facto alieno, cujusmodi est commissio Judicis, deponenti creditur, *Gail. d. Obs. 54. n. 5.*

§. V.

De effectu Citationis.

1. *Citatum constringit ad comparandum.*
2. *Perpetuat Judicis delegati jurisdictionem.*
3. *Prescriptionem interrumpit.*
4. *Perpetuat & Judicis ordinarii jurisdictionem.*

5. *Citatio illegitima per comparisonem validatur.*

1. **Q**uoad effectum citationis atinet, ea legitimè facta in primis constringit citatum ad comparandum, nisi justa exceptione se tueatur: veluti quod magistratum gerat, quod sit parens vel patronus, quos sine permisso Prætoris in jus vocare non licet: vel quod propter loci religionem inde se movere non possit, quod ve funus ducat, aut justa defuncto persolvat, vel alia simili causa, de quibus latius vide relicti in *l. 2. 3. & seq. D. De in jus vocando & in lib. 2. cum seqq. D. Si quis caution. in jud. sistend. &c.* Alias autem, cessante legitima exceptione, contumacia citati, & non comparantis variè punitur, ut postea dicitur.

2. Secundò perpetuat Judicis delegati jurisdictionem, *c. 10. & fin. sup. De officio Jud. deleg.* Et ideo si quis, postquam citatus est, alterius fori esse cœperit, in ea causa jus revocandi domum non habebit, *l. Si quis posteaquam 7. D. De judiciis, l. penult. D. De jurisdict. om. Jud. c. Proposuisse penult. h. t. c. Gratum 20. sup. de offic. & potest. Jud. deleg.*

3. Tertio, præscriptionem triginta annorum interrumpit *l. fin. Cod. De annali except.* 4. Facit etiam Judicis ordinarii jurisdictionem perpetuam, respectu illius causæ, cujus intuitu citatio semel legitimè facta fuit, etiam si citatus postmodum cœperit esse alienæ jurisdictionis, *d. c. Proposuisse, l. ubi acceptum D. de judiciis.*

5. Quia verò effectus & finis præcipuus citationis est, ut reus compareat: ideo citatio illegitima, quæ tamen ad notitiam citati pervenit, per comparisonem ejus convalidatur, & reus comparens ad libellum actoris respondere cogitur: quia præfens regulariter citari non debet *Gail. d. lib. 1. Observ. 58.* Et hinc fit, quod citatus ad certam causam comparens, secundum communiorem sententiam, debeat respondere in alia causa *Gail. lib. 1. Observ. 51. n. 7.* ubi subjungit, eo spectare, quod actor regulariter ante litis contestationem libellum & genus actionis mutare possit.

TITULUS III.

De libelli oblatione.

1. Quid sit Libellus.
2. Ejus inspiciendi ac scribendi copia reo facienda.
3. Libellus debet esse clarus & certus, non alternativus non obscurus.
4. Libellus alternativus quando sustineatur.
5. Libellus duplex, Civilis seu Conventionalis & criminalis.
6. De medio seu causa petendi in libello conventionali.
7. Eodem libello posse plures cumulari actiones.
8. Libello exhibitio ab actore, danda reo est dilatio aliqua.
9. In summativo judicio non est necesse libellum scripto tradi.
10. Veneque coram arbitratore.
11. 12. An & quatenus libellum mutare & emendari liceat.

Reo legitime citato comparente, nec Judicis, ad quem vocatus est, jurisdictionem declinante, actor libellum.

1. Qui non est aliud, quam brevis scriptura, clara actoris sive accusatoris intentionem, seu rem, quæ petitur, causam petendi, & nomen actoris ac rei continens si judicium, sit plenarium, exhibebit seu edet Judicis.

2. Sive coram Ordinario vel delegato Iudice, sive coram arbitro agatur, civiliter aut criminaliter; & quidem scripto, licet olim secus fuerit, l. 1. D. de edendo, E jusque inspiciendi ac describendi copia Iudex reo faciet, sumptibus actoris, Glossa in Clem. Quamvis, in v. oblatos De appellat. ut inde intelligat reus, ob quam causam in judicium vocatus sit, & deliberare possit, utrum cedere, an contendere ultra debeat, l. Edisa & Aush. Offeratur Cod. eod. can. Offeratur l. 1. q. 3. ad eod. ut, si Iudex reo petenti denegat copiam, à tali denegatione rectè appelleretur, c. Significansibus inf. De appellat. Ut etiam, si contendendum reus putet, veniat & ipse ad defendendum instructus, cognitâ actione, quæ convenitur, & Iudex, in

specto libello, despiciat, quo pacto à se concipienda sit sententia, quippe quæ conformis libello esse debeat, l. Ut fundus D. Communi dividundo Unde constat, libellum introductum esse non solum in favorem actoris & rei, sed etiam ipsius judicis. Quem proinde oportet esse clarum & certum, non alternativum, Gail. l. Obs. 26.

3. Quamquam non statim libellum obscurum rescindere aut infringere debeat Iudex, dummodo ex iis, quæ postea in judicium deducuntur, desumi possit apta ejus declaratio, l. fn. Cod. De annali except. cap. 3. inf. De sent. & re jud. Sio minus, & declarationem libelli ineptam animadvertit, reum ab instantia judicii absolvet, & actorem condemnabit in expensis relicta interim eidem potestate petitionis suæ de novo repetendæ & rectè instituendæ, c. Examinata 15. sup. De judiciis Alias sententia super libello evidenter inepto in causis ordinariis est nulla, etiam parte non opponente: tantaque est vis istius nullitatis, ut non comprehendatur sub statuto, nullitates expresse collente, Gail. lib. 1. Observat. 66. Obscurior verò redditur libellus, ratione æquivocationis, generalitatis, alternativæ locutionis, &c. Gail. ibid. Procedit tamen libellus generalis & obscurus in causis summativis, parte non opponente, Alexand. Consl. 32. col. 3. lib. 4. imò etiam parte opponente, secundum Jal. in d. l. Editan 6. secus in ordinariis. Potest autem libellus obscurus declarari per solum libellantem, non etiam per hæredem ejus vel procuratorem, nisi is ad hoc speciale habuerit mandatum: sicut nec dominus libellum procuratoris sui declarare potest. Cravett. ad Vestrum lib. 5. cap. ultim. num. 20.

4. Sustinetur etiam libellus alternativus 3. Primò in actione hypothecaria: ut si dicat actor. Peto illum condemnari ad traditionem rei obligatæ, vel ad solvendum debitum, per text. in l. Si fundus 16. §. in vindicatione D. De pign. Gail. lib. 1. Observ. 42. num. 8. Nam in actione hypothecaria possessor potest retinere rem, & litis æstimationem offerre creditori, l. Si creditor 2. D. Quibus modis pig. vel hypoth. sol. Vide Socin in c. 2. b. 1. n. 74. ubi hanc regulam, quod libellus non debeat esse alternativus, limitat novem modis. Secundò, sustinetur libellus alternativus in materia l. 2. Cod. de rescindenda vendit. ubi venditor concludere debet, ut

R 3

emptor

emptor aut suppleat, quod deest justo pretio, aut rem emptam restituat, *cap. Cum dilecti 3. inf. de emp. & vendit. Gail. d. lib. 1. Obser. 62*. Tertio, quando petitur restitutio adversus contractum, quia tum actor potest concludere alternativè, vel quod pronuntiet Judex, contractum esse nullum, aut, si quis sit, adversus eum restituatur, *Gail. d. Obser. 62. n. 7.* Quarto, quando petitur restitui res, si existat, aut ejus æstimatio, si consumpta sit; quando scilicet incertum est, an res exstet *Gail. d. Obs. 62. num. 5.* *Myns. Cent. 2. Obser. 52. num. 7.* Alioquin si sit certum, exstare rem, peti debet ipsa res, non ejus æstimatio, quippe quæ tantum in subsidium debeat, *l. fin. Cod. De fidei commiss. libert. Panormit. in cap. Gravus inf. De rebus spoliat. nu. 22. Gaill. d. Obser. 62. n. 6. & 7.* Similiter quando incertitudo provenit ex facto adversarii, *text. in l. 1. §. quia autem D. Quorum legatorum.* Hinc inquit *Gail. d. Obser. 62. n. 4.* valeret hujusmodi libellum, Peto rem jure domini vel quasi domini, vel, Peto me declarari dominum vel quasi dominum.

5. Cum verò Libellus sit duplex, nempe Civilis seu Conventionalis, *e. fin. h. tit. cujus usus est in causis civilibus, qui scilicet in rem civilem id est in id, quoad actoris interest, concipitur; & Criminalis, qui criminis accusationem continet, can. Nullus iv. quæst. 4.* videndum est, quæ sit forma, utriusque, & potissimum conventionalis, de quo hic agitur. In quo exprimi debet nomen & intentio actoris, item nomen rei, à quo petitur & nomen judicis, coram quo petitur, scilicet.

Quis, quid, coram quo, quo jure petatur, & à quo.

In criminali vero nomen accusatoris, rei accusati, & Judicis, itemque delicti locus, annus & mensis, designari debet: quamquam si dies, qui mensis demonstrat, exprimitur, non alia mensis expressione sit opus, *l. Libellorum 3. D. de accusat.*

6. Præterea licet in Conventionali non sit necesse de jure Canonico exprimi verbis conceptis nomen actionis, *e. Dilecti sup. de judiciis,* sufficiatque, ut ex forma conclusionis certum genus actionis intelligatur, quia ex causâ petendi vel medio concludendi qualitas intentatæ actionis colligitur & demonstratur, *e. Lis-*

tera tua inf. De dilation. Gaill. 1. Obser. 61. n. 2. tamen necesse est, ut medium concludendi seu causâ petendi exprimat. *Glossa in d. c. Dilecti* sive proxima, qualis in personali actione est obligatio, *l. Licet §. ea obligatio D. De procurat. in reali dominium, l. In rem D. De rei vindicat. live remota, qualis in actione personali est contractus, l. Consensu, l. Actionum genera §. actionum D. de oblig. & act. §. i. Instituit. de obligat. ex consensu; in reali factum, ex quo causatur dominium, v. g. quod res sit legata, vendita & tradita. Et quidem in actione personali exprimenda est causâ remota, *e. fin. h. tit.* v. g. Peto à te decem ex mutuo vel ex deposito, quia ex causâ remota præsumitur proxima, scilicet obligatio. Nec sufficit exprimere causam proximam, veluti Peto decem, ad quæ mihi obligaris, quia eadem res ex pluribus causis nobis deberi potest, *l. Et an eadem §. actiones D. De exception. rei judicata: & reus non posset ex tali libello, tanquam incerto & non concludente certum aliquod jus agendi, deliberare, an cedere, an verò contendere debeat, d. cap. fin. h. tit. Gail. d. Observat. 61. num. 5.* In reali verò actione, puta rei vindicatione, sufficit exprimere causam proximam, v. g. Peto rem, quæ mea est ratione domini vel quasi domini, *Gail. d. Observat. 61. num. 7.* quia hinc sufficienter sit certior reus, an cedere an contendere velit, *Glossa in cap. 2. h. tit. & in l. 1. D. De edendo; quando quidem duo non possint ejusdem rei dominium in solidum habere, l. Si ut certum §. si duobus D. Commodati, l. Pomponius §. si & in D. De procuratorib. neque unus idemque unam & eandem rem pluribus ex causis obrinet, d. §. actiones. l. 3. §. ex pluribus D. de acquir. possess. l. Non ut ex pluribus D. de reg. juris. Gail. d. obser. 61. num. 8.* Non prohibetur tamen actor causam domini simul libello comprehendere, asserendo rem suam esse, quia sibi donata vel legata, vel alio simili titulo acquisita sit, *e. inf. 3. De sent. & re judicata.**

7. Potest etiam actor in libello suo plures actiones simul cumulare; sive ex diversis causis ad diversa contra eundem vel diversum agat, sive etiam ex eadem causâ, & ad idem contra diversos, si modo nihil obstat cumulationi, *l. Si idem cum eo D. de jurisd. om. l. iud. Gail. 1. Obser. 63. num. 1.* Idque favore dirimendarum litium, *e. Nullius De re judicata in 6.* iisque

sique sigillatim à reo respondendum est, & à Judice totidem, secundum cujusque actionis naturam, sigillatim proferendæ sunt sententiæ: in eodem judicio: quia tot sunt libelli, quot actiones & facta; & ideo, cum separatorum separata sit ratio, totidem sententiæ requiruntur: potestque Judex partim definitivè, partim interlocutoriè pronuntiare, ut v.g. si post conclusionem in causa, quoad aliquod factum in actis allegatum, desideret adhuc aliquam probationem, potest, rescissa ex officio conclusione, ulteriorem probationem injungere, & nihilominus quoad reliquas actiones, in quibus nihil desiderat, definitivè pronuntiare. Non obstante, quod sententiæ sit individua, *l. in hoc judicio D. fam. erise.* quia id verum est, quando libellus unum factum continet; secus, quando plura & separabilia facta continet, *Gail. d. l. Observ. 63.*

8. Libello verò actoris secundum ordinem juris exhibito, non statim cogitur reus respondere, sed induciæ dandæ sunt, ut interim deliberet, an contendendum sit, an acceptandus, vel recusandus sit Judex, & ut, si quas habeat exceptiones, proponat. Et quidem de iure communi dilatio viginti dierum conceditur, *Auth. Offeratur Cod. De litis contestatione* Hanc tamen dilationem ex communi observatione, frequenter à iudice coarctari videmus, *arg. l. 2. D. De rejudicata.*

9. Dixi in initio, libellum ab actore esse exhibendum Judici, si plebaniarium sit Judicium; quia in summano iudicio & brevioribus ac levioribus causis etiam de iure communi non est necessesse libellum scripto tradi: sed sufficit actoris petitionem coram Judice nudis verbis proponi, eamque actis continuè inseri, ut re postea existente, eius copia, haberi possit, *Glem Sape verf. veram De verb. signif. Auth. Nisi breves C. De sent. ex peric. recit. Bart. in d. Auth. Offeratur* Dubio autem existente, an aliqua causa sit de brevioribus, arbitrabitur Judex secundum qualitatem personarum: nam inter duos Reges aut valde divites causa centum aureorum est modica, inter pauperes verò eadem putatur magna. *Calvolus in Praxi Libellus conclus. 1. n. 5.*

10. Similiter aliud obtinet, si coram arbitrato- re agatur, quia coram eo nulla solemnitas iudicii necessario servanda est, ut Bart. & alii tradunt *l. Si societatem §. arbitratorum. D. Pro*

scio. Et licet in iudicio ordinario litigatores inter se pacisci possint, ne sibi invicem libellum edere cogantur, *juxta l. Si quis Cod. de pacis:* ne tamen Judici edatur (in casibus, in quibus requiritur) nec tacitè nec expressè pacisci queunt: quia, ut anè dixi, sententiæ conformis libello à iudice proferri debet, & quia libellus est introductus favore publico, ut lites clarius procedant, *Calvolus d. loco conclus. 1. num. 1. & 2.*

11. Cæterum hic quæri potest, an libellus semel editus mutari vel emendari, & quouique possit. Pro cuius resolutione præmittendum est, discrimen esse inter mutari & emendari libellum, nam mutatur, quando actio proposita vel causa petendi expressè mutatur, & alia proponitur; vel receditur à re petita, & alia petitur, vel factum narratum mutatur. Emendatur verò libellus, quando vitium vel mendum aliquod, vel obscuritas tollitur salvâ ipsius libelli substantiâ: ita ut nec res petita, nec causa petendi, nec ratio mutetur, *l. Si quis intentione 66. D. De iudicis.*

12. Potest itaque mutari libellus, in causis tam civilibus quam criminalibus, usque ad litè contestatam, quia hætenus nondum ceptum est iudicium: at verò post litem contestatam, actor libellum mutare non potest, nisi velit uti novo libello & nova instantia, recedendo à priori, cum refusione expensarum, *juxta e. Examinata sup. De iudicis;* ne quidem si partim accedat consensus: quia per litis contestationem obligatur quis instantiæ, ut ab ea recedere & amplius pconitere non valeat, *l. Is qui se obtulit 25. Et ibi Glossa in v. qui discessit. D. De rei vindicat. l. sed etsi suscepit 52. D. De rei vindicat. l. sed etsi suscepit 52. D. De iudicis l. Nemo Cod. De iuris. om. iudic.* Nam hoc modo celebratur quidam quasi contractus; per quem obligatur quis ad id, quod in iudicio petatum est, si per sententiam (per quam consummatur iste quasi contractus) succumbat. Deinde litis contestatio, & alii actus substantiales iudicii, partium consensu tolli nequeunt. *Glossa in c. De causis in v. consensu sup. De officio deleg.*

Emendare verò libellum licet usque ad sententiam, *d. l. Si quis intentione, Et tradunt Interpp. plerique ad l. Edita 3. Cod. De edendo.* Hinc si actor de summa petita aliquid diminuere velit, usque ad sententiam audiendus est, *arg. l. quidam D. Si certum petatur: sicut & si errore ductus ab initio*

rio minus, quam sibi debebatur, petierit, potest in eodem iudicio eademque instantia errorem suum corrigere. § *si minus Instit. in actionibus.*

Porro de libelli oblatione vide plenissime Speculat. in *Tit. de libelli concept.* Quomodo autem in singulis actionibus formandus sit libellus, tradit Calvolus d. § *Libellus conclus. 6. & seqq.* Joan. Oldendorp. in *Progymnas. Actionum* Mynl. & alii ad *Tit. Instit. De actionib.*

TITULUS IV.

De mutuis petitionibus.

§. I.

Quid sint mutuae petitiones.

1. Ratio ordinis.
2. Mutua petitio quid sit.
3. 4. 5. Etiam Clericus coram iudice laico reconveniri potest.

Plerumque viso actoris libello, de ejus oblatione jam dictum, reus vicissim ab actore aliquid petit, eumque reconvenire solet praesertim quando compensationi locus non est (ut si debitum ex utraque parte non sit liquidum, nec intra brevem terminum, arbitrio Judicis statuendum, liquidari possit, secundum Bald. in l. fin. D. De compensat. si neque liquidatum sit per confessionem rei, Maranta 4. p. dist. 6. n. 3. vel si legis prohibitio impediatur compensationem, ut in l. 1. 2. 3. 7. 9. & ult. Cod. De compensat. l. Ob negotium 20. D. eod. tit. vel speciei ad speciem desideretur compensatio, l. Si convenit 18. D. De pignorat. act. vel denique si ex una parte debeat species, ex altera quantitas, l. fin. Cod. De compensat.) sequitur propterea hic Tit. D. mutuis petitionibus.

2. Nam mutuae petitiones nihil aliud sunt, quam conventio ex parte actoris, & reconventio ex parte rei. Et Mutua petitio idem est quod reconventio, quia scilicet reus, viso libello actoris, vicissim aliud ab eo petit, coram eodem iudice, & in eodem iudicio; etiam si alias iudex ille non sit actoris competens. Nec enim permittitur reo, durante iudicio con-

ventionis, actotem convenire coram alio iudice ne in ipso calumniosa potestate sit, actorem ad alium iudicem trahere, & sic eius actionem eludere, actoremque petitionis suae persecutione distrahere, l. Si idem §. sed et si mutus D. De iurisdic. Auth. Et consequenter C. De sent. & interloc. nisi in iis casibus, quibus vel ob controversiae naturam & qualitatem requigantem, v. g. feudi aut rei spiritualis, vel aliud impedimentum, actorem coram eodem iudice nullo tempore convenire potest reus Bart. in d. Auth. Et consequenter n. 3. & 9. cum sic non actor ipse, sed natura & genus seu qualitas causae, eundem iudicem dedignetur.

3. Non potest autem actor quoad reconventionem, ubi ea locum habet, se nulla incompetens fori exceptione tueri, quo minus coram eodem iudice respondere cogatur, l. Papinianus Cod. D. sent. & interloc. om. iud. l. Qui non cogitur 22. D. De iudicium, ubi Ulp. agit. Quis non cogitur in aliquo loco iudicium pati, si ipse ibi agat, & agitur accipere actiones, & ad eundem iudicem mitti: etiam si Clericus sit, qui coram iudice laico reus convenit, ex receptioni DD. sententia, quia scilicet rationi ob quam coram laico Clericus conveniri non potest, praevaleat, & equitate suadente, cum non debeat quis quem dedignari iudicem, cuius in agendo arbitrium securus est, d. l. Cum Papinianus can. Accusatores §. cuius in agendo 111. q. 8. Et huius respectu Abbas & Felinus materiam reconventionis scribunt esse favorabilem. Cui accedit, quod in iudicium iurei litigantes servanda sit aequalitas, l. Non tamen 20. in fine D. De iudicium l. ult. Cod. De fructibus & litium expensis: nec personarum ratio haberi debeat, c. In iudicium de R. l. in 6.

Neque obstat, Si c. diligenti sup. De foro comp. ex quo non licet Clerico vel expressè vel tacite iurisdictionem laici in se prorogare, & ibi commentum Canonista quia hoc casu prorogat non Clericus ipse iurisdictionem laici in se, sed ipsa lex prorogat seu potius dat & debet laico iurisdictionem in Clericum, d. l. Cum Papinianus. Et ideo haec prorogatio est legalis, si ita vocare lubet; nam cum summus Pont. nusquam veruerit Clericum coram iudice laico conveniri; videtur voluisse hac in parte sequi legem civilem, arg. c. 1. inf. De novi operis nuntias: latè Theop. Gisebert. De reconven. c. 11. P. 12.

cap. II. Præsertim cum videamus Pontificem delegati Judicis jurisdictionem ad causam, in delegationis rescripto non expressam specialiter reconventionis favore prorogasse & voluisse modum procedendi, datum in causa conventionis, intelligi repetitum in causa reconventionis, *c. 1. & 2. h. t.* Constat autem competentem esse iudicem alicujus, qui in eam jurisdictionem à lege habet, *l. 1. D. De eo cui mand. est jurisdic.*

Adde quod, cum liceat Clerico laicam coram Judice Ecclesiastico reconvenire, æquum sit, ut laico quoque liceat Clericum coram Judice reconvenire laico: In iis scilicet causis, de quibus cognoscere laicus potest, non etiam in iis, de quibus cognoscere nequit, veluti in causa matrimonii, decimarum, & aliis spiritualibus: Item criminalibus, quæ infamant aut capitales sunt, *Glossa in c. At si Clerici in Venet. & ibi latè Panormit. num. 20. & seq. sup. De judicis, Clarus Præf. crimin. quest. 36. n. 6.*

4. Neque obstat, quod privilegium Clerici, ne conveniatur coram laico sit totum ordinum Clericorum concessum: Nam pariter, quod Legati legationis tempore conveniri non possunt, publicæ utilitatis favore inductum est; & tamen reconveniri eos posse constat, *ex lib. 2. §. sed etsi agant D. De judicis.* Indeque sequitur dumtaxat, Clericum non posse prorogare jurisdictionem laici in se, in præjudicium ordinis Clericalis, non autem quod ipsa lex id non possit.

5. Non obstant quoque jura, quæ verant Clericum à iudice sæculari absolvi vel condemnari, sub pœna excommunicationis *cap. 1. 2. & d. cap. Si diligenti sup. D. De foro competenti, can. Denique Distinct. 96.* quia intelligi possunt de causis merè spiritualibus, vel quo ad conventionem, prout in *c. Qualiter 16. sup. De judicis.* indicat illa verba, *Ne Clerici trahantur à Laicis ad iudicium sæculare.*

§. II.

Coram quo, & quibus in causis locum habeat reconventio.

1. Coram iudice delegato reconvenire licet.
2. Et in causis omnibus non prohibitis.
3. Non in causis criminalibus criminaliter intentatis.

4. Non in causis executionis.

5. Non in causa appellationis.

6. Aut quarum natura & qualitas repugnat.

Potest autem reus auctorem reconvenire non solum coram ordinario Judice, sed & delegato, *c. 2. h. t. & ibi Abbas, Maranta, 4. p. dist. 6. n. 13.* Nisi Judex delegatus de consensu utriusque partis datus sit: Nam eo casu locus reconventioni non est, quia cessat ratio *d. c. Cum Papinianus* quandoquidem non à solo actore sit impetratus iudex, sed & à reo. Ob eandem rationem reus actorem reconvenire non potest coram arbitro compromissario, *c. Cum dilectus 6. sup. De arbitris latè Maranta d. p. 4. Distinct. 6. n. 20.* quippe qui de iis dumtaxat possit cognoscere, quæ expresso litigatorum consensu in compromissum deducta sunt, *d. c. Cum dilectus, l. De his D. De arbitris.* Neque etiam coram Judice, quem Princeps proprio motu elegerit, nam & tunc cessat dicta ratio, *Jaf. in l. 3. in princ. col. fin. D. Quod quisque juris, & c.*

2. Habet verò locum reconventio in omnibus causis, in quibus non reperitur expressè prohibita, nec repugnat causæ qualitas. Et proinde in causis quoque summariis, *Clement. Sape §. verum De verb. significat,* & quidem indubiè, si utraque causa sit summaria: Alòquin una sit summaria, altera plenaria, procedit quidem reconventio quoad prorogandum iudicem, ut constat *ex d. Clement Sape,* quæ indistinctè loquitur, sed non quo ad hoc, ut unà sententiâ terminentur, *Maranta d. Dist. 6. num. 38.* In quibus verò casibus habeat locum reconventio de jure communi, videre quoque licet apud Menoh. *De arbitris cent. 2. casu 184. Thoming Decis. 16. Mynl. Centur. I. Observ. 10.*

3. Non habet autem locum; Primò in causis criminalibus criminaliter intentatis, nisi reus reconveniendo vel majus crimen objiciat, vel prosequatur suam suorumve injuriam, *l. 1. & l. Negando 19. Cod. De his qui accus non pos. l. Is qui §. & ibi Glossa & Bart. l. De publ. judic. latè Abbas in c. 1. nu. 22. h. t.* quia non objectione aut relatione criminis, sed sua innocentia reus purgatur, *d. lib. Is qui §. can. Neganda. & per tot. 111. q. 21.* Quinimo reus criminaliter conventus actorem ne quidem civiliter recon-

convenire potest, vel contra, *lib. 2. §. sed et si agant D. De judiciis*. Nam pendente criminali causa locus quaestioni civili esse non potest. *l. fin. Cod. De ord. judic.* nisi civili disceptioni mota principaliter quaestio incidat criminalis, vel criminali iudicio prius instituto civilis causa adiungatur, tunc enim Judex sua sententia, super principali lata, utramque quaestionem dirimet, quia sublato principali accessorium quoque corrumpit, *lib. Cum principali D. De reg. Iuris. cap. accessorium eod. tit. in 6.* Civiliter vero de crimine conventus potest auctorem reconvenire de alio, crimine civiliter, coram Judice competenti, id est qui sit Judex competens reconventi, Maranta *d. Dist. 6. num. 68.*

4. Secundò, non habet locum in causis executivis, quando scilicet petitur executio instrumenti confessionati, quia habet vim sententiae, Bald. in *d. Auth. Et consequenter numer. 17. C. De sent. Et interloc. om. jud. Gutierrez, 1. Pract. quast. civil. quast. 112.* ut nec in deposito, *lib. penult. C. Deposui lib. ult. §. in fine D. De compensat. capit. fin. inf. De deposito*; Quia instrumentum depositi paratam habet executionem. Quod intellige de conventionione qua celerem rei depositae restitutionem impedit, & pari passu ambulet, eo quod in deposito fides exuberare debeat.

5. Tertio, non habet locum in causa appellationis, *lib. 1. Eum qui appellat 1. in provincia defendi* quia appellatio communiter necessitate impellente interponitur, nempe propter injuriam, quam appellans putat sibi illatam esse Maranta *lat. d. Dist. 6. n. 24.* ut proinde cesset ibi ratio *d. l. Cum Papinianus*. Quod intellige de appellatione judiciali.

6. Denique non habet locum in iis causis, quarum qualitas & natura reconventioni repugnat, & de quibus Judex conventionis cognoscere nequit, uti laicus de spiritualibus. *Gloss. in c. 2. in fine h. 1. Et ibid. Abbas num. 28. Et seqq. Bald. in d. Auth. Et consequenter n. 5. Et 6.* Videatur Gisebert. *Tractat. de reconventiono cap. 24. num. 14.*

Non permittitur etiam auctori reconventorum iterum reconvenire, ex communi sententia, ne nimia petitionum coactio iudicem plus satis gravet, sibi quoque mutuo actor & reus officiant.

Quando proponi reconventio debeat.

1. *Ante vel post litem contestatam proponenda esse.*
2. *Etiam ad sententiam usque.*
3. *Causa conventionis & reconventionis pari passu expedienda.*

1. **P**ROponi reconventio debet ante litem contestatam, *Clam. Sapè vers. Verum de verb. sig. vel saltem statim post litem contestatam*, priusquam scilicet juretur de calumnia, dum modo reus velit causam reconventionis cum causa conventionis simul eodem iudicio terminari, ne alias cum gravi dispendio actoris differri conventionis causam contingat. 2. Alioquin locum esse reconventioni usque ad sententiam, vel saltem conclusionem in causa, durante iudicio conventionis, verius est, *arg. c. Dispendia 3. vers. Roma est quoque de rescriptis in 6.* ubi dicitur, eam eodem durante iudicio, auctorem sibi obnoxium dicere posse, & experiri apud eundem iudicem, conventionis vel reconventionis beneficio; Quia iudicium dicitur, dum negotium discutitur, & *Forus in prima. inf. De verb. signif. dicitur usque ad sententiam seu conclusionem causa.* Deinde in Novella 96. §. *illud. vers. Sancimus* dicitur, non prius causam reconventionis proponi posse apud alium iudicem, quam prioris conventionis finem acceperit; quod fit per sententiam, *l. D. De res. judic.* Unde quod in quibusdam textibus dicitur, reconventionem statim esse movendam, ut in *d. Auth. Et consequenter* vel in continenti, ut *c. 1. h. s. ita intelligendum est, durante scilicet adhuc eodem iudicio, si reus conventus velit coram eodem iudice auctorem reconvenire. Quia coram alio audiri non debet, nisi terminata lite conventionis, d. vers. Sancimus in fine.* Vel quod statim & in continenti proponi debeat, id est vel ante litem contestatam, vel statim post, ut simul terminetur cum causa conventionis. Alioquin pari passu non ambulet cum conventionione, nec per eam causa conventionis retardabitur *secundum Marantam d. Dist. 6. num. 5. ubi alios citat*, ut neque quando alterutra causa celeritatem postulat, & periculum imminet animarum; nam prius decisa causa debet, de qua liquet prius, *cap. ex em.*

quasi in inf. de robbi spoliat. Sicut &c. quando petitio actoris altiore exigit indaginem & dilationes plures, differri debet conventio, atque expediri reconventio, & contra: qua de re fuse Marian. Socin. in 2. Prudentiam 2. h. v. m. 17. Quamvis, & hoc casu, quo inquam, non ambulat pari passu reconventio cum commone, non minus privilegio prerogativo jurisdictionis, subijciatq; actorem alienæ jurisdictioni, quam priori casu; iisque coram eodem iudice, nullâ obstante fori præscriptione, ad causam reconventionis respondere cogatur, d. l. Cum Papinianus, ad eod. ut, si respondere nolit, Judex cum in causa conventionis audire non debeat, arg. l. Musus 43. §. pena D. de procur. l. 5. C. ad l. Sad. et si 26. §. & adijciatur. D. Ex quibus causis majores &c. Jam verò quoad formam & ordinem iudicii hujus attinet, Judex potest ex parte actoris libello conventionis, & ex parte rei libello reconventionis, idque vel ante vel statim post litem contestatam, de utraque causa, conventionis & reconventionis, simul cognoscere: Ita tamen, ut prius reus ad libellum actoris, respondeat, deinde actor ad libellum rei: Et tunc super utraque petitione licet contestata, utriusque cause singulos, vel etiam plures, actus judiciales, vicissim, eodemque die, si fieri possit, expediat, l. 1. c. 2. versic. cum ea inf. de ord. cognit. junct. Clemens. Sape, versic. nos usum de verb. signif. datâ semper prerogativâ actori, ut primò expediantur actus in causa conventionis, arg. l. Qui prior appellat 29. D. de judic. Abbas in c. 1. n. 7. h. t. Acque ita, si de utraque causa pariter liqueat, utramque una sententia terminabit, d. e. 1. h. tit. Una sententia, inquam; quia eodem die & eodem contextu, ac denique una scriptura proferenda est: Ita tamen, ut primò scribatur caput conventionis, tum reconventionis, & unum post aliud immediatè legatur & proferatur. Atque ita secundum juris dispositionem, & inspectâ rei veritate, tot erunt sententiæ, quod causæ & litis species, l. Etiam §. 1. D. de minoribus. l. Quadam mulier 41. D. fam. erciscunda, Abb. in d. 6. n. 9. h. t. ac proinde revera duæ hic erunt sententiæ, sicut sunt duæ causæ, in diem iudicij, partim rei convenientis, partim dirimendarum litium favore deductæ. Si tamen iudex, proposita causa reconventionis, super conventione sola sententiâ proferat, ea ipso jure valebit,

juxta communem in d. e. 1. & d. Ant. Et consequenter. Eoque nomine appellationem interponendam censet Jusse. in l. 1. in fine D. sent. qua sine appellat. rescind.

Illud denique hic subijciendum est, actorem reconventum, si detrectet respondere ad libellum reconventionis, hanc pati pœnam, ut non teneatur reus ad ejus libellum respondere, nisi vicissim offerat respondere libello ipsius rei, d. e. 1. c. 2. h. t. & facit e. fin. in fine inf. De juramenti. calumnia.

TITULUS V.

De Litis contestatione.

§. I.

Quid sit, & quo pacto inducatur.

1. Iudiciorum tres partes.
2. Iudicium improprie sumptum à citatione incipit.
3. Proprie verò sumptum à litis contestatione.
4. Effectus hujus.
5. 6. 7. Quid sit litis contestatio, & quo modo inducatur.
8. 9. Quo modo impediatur per protestationem.
10. Per exceptionem preemptoriam.

1. **T**res vulgò faciunt partes iudicij, latius & improprie sumpti: Primam à citatione seu in jus vocatione, usque ad litis contestationem: Secundam à litis contestatione usque ad conclusionem in causa sive ad sententiâ definitivam exclusivè, in qua parte negotium principale tractatur ac discutitur: Et tertiam à sententiâ definitiva usque ad executionem illius: Expedita igitur prima parte, de secunda porro videamus: Et quidem primò de litis contestatione, quia hæc inter ea, quæ ad iudicium ordinarium seu plenarium necessariò requiruntur, principale fundamentum & veluti basis est. Nam quæ præcedunt, ut iudicis competentis additio, citatio, libelli oblatio, & reconventio, non acta iudiciorum, proprie dictorum, sed eorum præparatoria dicuntur & sunt.

2. Et enim licet iudicium, latius sumptum, à citatione legitime facta, incipiat, quoad

quosdam Juris effectus, ad quos sola citatio sufficit; veluti quoad reddendam rem litigiosam, ita ut ejus rei sit prohibita alienatio, *Auch. Litigiosa Cod. de litigiosis*: Quoad inducendam litispendingiam, ut nihil innovari possit, *Clement. 2. juncta Gloss. in V. ad hoc, Ut litis pendente Erc.* ad inducendam prævencionem seu prævencionem, ubi pluribus Judicibus in solidum competit jurisdictionio, *l. Si quis postea quam 7. D. de judiciis* (nam ab uno decretâ citatione, si hæc eidem insinuata fuerit, dicitur prævencionem citatione, adeo ut citatus deinde ab alio Juce, concurrentem jurisdictionem habente, comparere coram eo non teneatur, *d. c. 8. Et l. Vbi acceptum 30 juncta Gloss. ibid. D. de judiciis, l. pen. D. jurisdictionion, iud. c. Proposui sup. de foro compet. juncta Gloss. ibid. in V. prævencus*;) item quoad perpetuandam jurisdictionem Judicis delegati, ita ut morte delegantis, ubi semel emanavit citatio non exspirat, *c. Super questionum Erc. Gratum sup. de off. jud. delegati*; ad interrompendam præscriptionem longissimi temporis, xxx scilicet vel 2, annorum; prout hæc omnia latius deducta videret apud Gaill. *lib. 1. Observ. 74. à n. 16. licet, inquam judicium latius sumptum, quoad hujusmodi & similes effectus, à citatione incipiat*: 3 Tamen propriè loquendo, ex communi DD. opinione, à litis demùm contestatione incipere dicitur, *d. c. Super questionum, ubi Gloss. in V. litis exordium*, latè Gaill. *d. Observ. 74. n. 1.* Ideoque ante litem contestatam actor non dicitur agere vel petere velle, *l. Amplius 13. D. Rem ratam haberi. Gaill. d. loco n. 2.* Idque procedit non solum in causa principali, hoc est in prima instantia, verùm etiam in causa appellationis, *l. fin. §. illud cod. de temporibus appellationum, juncta Gloss. ibidem in V. exordium, Gaill. d. loco num. 3.*

4. Hinc ante litis contestationem murari libellus potest, tam in civilibus quam criminalibus causis, quia necdum propriè potest dici conceptum esse judicium; non item post, *l. Non potest 23. D. de judiciis*: Etiam partium accedente consensu, quia actus substantialis judicii, qualis est litis contestatio, cum sit basis & fundamentum judicij, *§. fin. Instit. de poena temere litig. cap. Quoniam contra inf. de probas. l. de uno quoque D. de re judicata, Gaill. d. loco num. 1. ac-*

queunt consensu partium tolli, *Glossa in c. de causis V. consensu sup. de off. jud. delegati, Gaill. d. loco num. 9.* Similiter ante litis contestationem potest adhuc recusari Judex, *l. fin. Cod. de recept. Gloss. in l. Et quia D. de jurisdictionion. iud. in V. antequam*, non etiam potest, *l. Nemo 4. Cod. de jurisdictionion. iud. l. Sed etsi suscepti 52. D. de judiciis* Similiter contra actorem, siue quo tam: eo judicium esse nequit, *cap. Forus inf. de verb. signifi. opponi potest, quod non habeat personam litandi in judicio: Ut & alia exceptiones fori declinatoria, l. Inter litigantes c. o. D. de judic. Gloss. in c. Gratum in V. quasi sup. de offic. deleg. non item post litem contestatam, quia is censetur renuntiatum per litis contestationem, quippe excepto jam judicio.*

Item ante litis contestationem procurator, quasi re integrâ adhuc, etiam sine causa, revocari potest: Qui propterea alium sibi substituere nequit, cum nondum sit factus litis dominus *lib. Si procuratorem §. si quis mandaverit D. mandati*: Nisi in rem suam sit constitutus, vel potestatem substituendi à domino habeat. Non autem post litem contestatam, *cap. 2. de procurat. in 6. lib. Procurat. Cod. eod. l. Filiusfamil. 8. lib. Antelitem 16. cum sequen. D. eod.* quia jam factus est litis dominus, ac proinde substituere sibi alium potest. Et quia per litis contestationem incipit judicium, idco quoque post litem contestatam non potest amplius recusari Judex, *l. Nemo 4. Cod. de jurisdictionion. iud.* Hinc etiam exceptiones peremptoria, si altiozem requirant iadaginem, post litem contestatam proponenda sunt, quia respiciunt merita causæ principalis, quæ ante litis contestationem disputari non possunt, *cap. 1. h. tit. in 6.* Exceptis casibus relatis à Philippo Franco *in d. cap. 1. m. 18. Et seq.* Videantur hæc latius deducta apud Gaill. *d. loco.*

5. Litis autem contestatio est rei ad actoris vel contrâ, actoris ad rei petitionem principalem, negando vel affirmando, coram Juce præ facta responsio, animo contestandi litem, *unico h. tit.*

Debet pura esse responsio, non conditionalis, quia litis contestatio actus est legitimus, qui neque diem neque conditionem recipit, *lib. Actus legitimè 77. D. de R. l. Mynf. Cons. 3. Observ. 74.*

6. Debet coram Iudice fieri: nam si reus extra iudicium, id est ante petitionem auctoris, in iudicio factam, debitum v. g. confiteatur, non inducitur per hoc litis contestatio: ac proinde nec sententia iudicis definitiva, sed solvendi duntaxat præceptum, subsequi debet, *l. Si debitor 1. d. de iudicis*. Similiter nec per responsionem rei ad positiones auctoris fit litis contestatio, *d. e. unico, c. dudum 54. §. partibus sup. de elect.* Sic in *l. unica n. 13. C. h. t.* nam qui ponit, per hoc non ostendit, se agere velle, ut latè ostendit Glossa, in *d. e. unico*. Nec etiam quæ ponit actor semper petit: aliud enim est ponere, aliud petere. Imò multa sæpè ponit, quæ tamen postea non petit per sententiam iudicis sibi adjudicari.

7. Eodem modo non inducitur litis contestatio per nudam narrationem facti, & securam responsionem: quia, ut antè dixi, litis contestatio fit solum per petitionem in iure propositam, & responsionem, sive statim, sive ex intervallo secutam, *arg. Auct. Offeratur Cod. hoc t. verbis sive affirmativis, sive negativis*, Glossa in *d. e. unico*; sive veritatis, sive crudelitatis (ut si dicat reus, *Non credo narrata esse vera*) conceptam; Bart. in *l. unica Cod. h. t.* & animo contestandi litem: non quasi necesse sit ad hoc, ut his dicatur contestata, reum expresse dicere, se respondere ad petitionem auctoris animo litem contestandi, quia semper ita respondere creditur & præsumitur, nisi expresse contrarium protestetur Rota *decis. 11. incip. Si pars, in antiquis*.

8. Quin etiam, licet protestetur reus, quòd litem super libello exhibito contestari nolit, & postea simpliciter respondeat ad libellum negativè, nihilominus per hoc censetur contestata litis, *d. e. unico hoc tit.* Ferrar. in *forma declinatoria iudicii n. 4.* Ratio est, quia protestatio actui contraria non producit effectum aliquem, *c. Cum M. Ferrar. sup. De constitut. & ibid. Felin. & communiter Canonista, Gail. 1. Observ. 75. num. 6.*

9. Cæteròquin litis contestationem impedit protestatio de non contestando, per reum responsioni suæ subjecta, ut tradunt DD. in *l. unica C. & in e. unico h. t.* Si tamen in hac protestatione fallaciter perseveret reus & tergiversetur protestando, ut differat hoc modo iudicium, poterit contumacia ejus per reme-

dia juris coerceri, & ad contestandam litem cogi: veluti auctori petenti missionem in bonorum possessionem decernendo ex primo vel secundo decreto: nam ex primo decreto nudam rei detentionem custodiae causa & pignoris vice auctor consequitur, nec fructus lucratur; ex secundo verò, verus possessor efficitur; ut postea dicemus. Quamquam si per huiusmodi compulsionem reus sese gravatum senserit, appellare possit. Panormit. in *d. e. unico* quia iure Pontificio à quolibet gravamine per iudicem illato appellare licet, *c. De appellat. in 6.*

10. Sed nec litis fit contestatio, si peremptoria exceptio contra intentionem auctoris à reo obijciatur, Maranta, *6 p. h. t. num. 1. ubi aliter citat*: quia non negat debitum, v. g. qui si talem exceptionem assentit, nec talis exceptio impedit, quo minus litis contestatio induci debeat; nisi fit exceptio litis finitæ, velut rei iudicatæ, transactionis jurisjurandi, quæ ante litis contestationem cognosci debet, *cap. hoc t. in 1.*

11. Porro ex jam dictis colligitur, litis contestationem induci non solum per simplicem negationem, ut quando reus in iudicio negat simpliciter narrata per actorem, *l. unica & ibi Gloss. Cod. h. t.* sed & per confessionem, Felin. in *d. e. unico*; & per verbum dubitatum credulitatis: ut si dicat reus, *Non credo narrata esse vera, aut vera esse ignoro*: uti communiter fieri solet, quando fit per procuratores vel heredes, aut alios, qui justam ignorantiam prætereundere possunt in facto alieno, *l. Quamquam 7. D. Ad Vellejanum*. Sic etiam inducitur, si dicat reus, *Tu mentiris*, uti ex Baldo tradit Maranta *6 p. h. t. n. 4.* Alex. in *l. Turpia 54. col. 2. De legat. 1.* nisi eiusmodi verba prolata fuerint calore iracundiæ Abbas in *d. e. unico num. 28 hoc tit.* Calyol. in *Praxi §. Litis contestatio Conclus. 1 n. 9.* Et rursus fit non solum per partes principales, verum etiam per earundem procuratores vel advocatos, modò responsio eorum ad petitionem auctorem non fuerit ab ipsis principalibus partibus revocata,

c. Cum causam inf. De appell.

§. II.

De effectibus Litis contestationis.

1. Rem reddit litigiosam.
2. Excludit reum ab exceptionibus dilatoriis.
3. Inducit quasi contractum.
4. Interrumpit prescriptionem.
5. Actiones & jurisdictionem iudicio perpetuas.
7. Actiones pœnales facit descendere ad heredes &c.
8. Ex bona fidei possessore efficit possessionem male fidei.
9. Facit quod tutor possit constituere procuratorem.
10. Facit ut ad sensentiam definitivam procedi possit.

Effectus porro Litis contestationis sunt varii. Nam primò rem deductam in iudicium; tam reali quam personali actione reddit litigiosam, ita ea ut amplius alienari non possit *Authent. Litigiosa Cod. De iudiciis.*

2. Secundò excludit reum ab omni exceptione dilatoria, quia per litem contestationem fingitur reus exceptionibus huiusmodi renunciare, *l. Pomponius 40. §. ratihabitionis D. de procuras. l. Exceptionem C. De probas. cap. Inter monasterium 20. inf. De sent. & re iud. nisi de iis ante fuerit interjecta protestatio, aut iudicio accepto ex nova causa emerferint, vel novissimè ad notitiam rei pervenerint: de quibus postea dicendum erit ad Tit. de exceptionibus.*

3. Tertio, à die litem contestatæ currit instanti, deque insistendo eidem inter litigatores inducit quasi contractum, *l. 3. §. idem scribit D. De peculso, Glof. in l. 2. §. fin. D. de Prator. stipulat. ita ut actor post litem contestatam recedere à lite non possit, l. Si servus communis. ubi Bald. D. de noxalib. act. Glof. in l. penult. D. de transact.*

4. Quarto, interrumpit prescriptionem, à reo inchoatam, *DD. in l. Contractibus §. 1. & fin. C. De non numerata pecunia.*

5. Quintò, actiones, morte perituras perpetuas, & ad quadraginta annos extendit, *l. 1. §. 1. in fine C. De annali excepti. l. fin. C. de prescript. 30. vel 40. annorum, modò scilicet lis fuerit contestata coram Iudice competente, Guido Papa sing. 578. n. 2.*

6. Sextò, facit, ut actiones pœnales, ex delictis vel quasi delictis descendentes, ad reorum heredes in solidum transeant, *§. 1. in fine Insti. De perpet. & tempor. act. quæ alioquin, ex iuris civilis dispositione, non nisi quatenus ad eos pervenerint, competunt, l. unica Cod. Ex delictis defunctorum &c. in fine. Licet de iure Pontificio etiam lite non contestata, heredes in solidum conveniri possunt, ut animæ defuncti consulatur, *cap. fin. inf. De sepult. c. Tua nos inf. De usuri. Atque ita litem contestatio circa id, quod inter est, damna, sumptus, fructus, reliquasque actiones, lite pendente emergentes, Iudicis officium parit, l. Ediles §. ceterum D. De Edictis edictis; & ab eus tempore in actionibus stricti iuris veniunt fructus, l. Videamus 38. §. si actionem D. de usuri, l. si filius fam. 78. §. ult. D. De verb. oblig.**

7. Septimò, ex bonæ fidei possessore efficit possessorem malæ fidei, *l. Certum 22. & l. Moran 26. Cod. De rei vindicat. Menoch. l. 2. presumpt. 71.*

8. Octavò, facit, quod tutor possit constituere procuratorem, *l. Neque C. De procuras. & procuratoris mandatum confirmat, procuratoremque facit litem dominum; adeò ut revocari à principali nequeat, & alium constituere ipse sibi possit, l. Quod quis 8. & l. Neque 11. C. De procuras. Oldrad. Conf. 317. n. 2. Myns. Contr. Observ. 42.*

9. Nonò, jurisdictionem Iudicis perpetuas, & quandoque ampliat ac prorogat; adeò ut Iudicem, aliàs incompetentem, faciat competentem, quod tamen in Clerico non obtinet, si quidem in actione reali, respectu Iudicis secularis.

10. Decimò, facit, ut ad sententiam definitivam procedi possit de iure communi, ad quam sine ea procedi non potest, ut in *cap. Si vero etiam in Nov. De exhibendis reis 53. cap. 3. Maranta d. loco n. 15. DD. in c. Quoniam frequenter inf. i. p. r. v. l. l. lite non contestata &c. Denique alios multos operatur effectus de quibus videatur *Specul. de litem contestat. §. penult.**

& fin.

¶ (:): ¶

TITULUS VI.

Ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem, vel ad sententiam definitivam.

1. Ratio ordinis.

2. Testes ante litem contestationem recipi regulam non possunt.

3. 4. 5. Casus speciales, quibus recipi possunt.

1. Diximus præcedenti Tit. Litis contestationem esse fundamentum ac præcipuum, & velut angularem lapidem, ut Bald. ait in *cap. unico hoc tit. iudici ordinarii seu plenarii, l. 1. cum Authen. Offeratur Cod. De iudic. l. 2. Cod. De iur. iur. propter calum. cap. Ex parte inf. De verb. significat. atque etiam juris publici: ita ut neque auctoritate iudicis neque consensu partium intermitteri possit Rota Docif. 4. De litu. contestat. in novis; neque ante litem contestationem causa principalis dicatur in iudicium deducta, *cap. Accedens §. cum igitur h. tit. Ut vel hinc quoque appareat, recto ordine subjungi hanc Tit. Ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem, vel ad sententiam definitivam: præsertim cum ex eo, quod ante litem contestationem causa nondum dicatur in iudicium deducta, nihilque petitur, nihil etiam sit, super quo testes recipi possunt, aut super quo iudex sententiam ferre queat; & ideo si eam tulerit, sit ipso jure nulla, *d. cap. Accedens §. cum igitur &c. unico tit. præd. c. De causis junctis Gloss. in V. consensu sup. De officio deleg.***

2. Quid si ergo, iniquis, reus, ter legitimis intervallis, vel semel peremptorie citatus, comparere nolit in iudicio, si que litem contestationem proturvè impediat? Nihilominus testes recipi non poterunt ad probandam actoris intentionem, s. 1. 2. 3. & 4. h. r. Verum eo casu reus habeatur pro contumace (quippe qui, ut iuris. ait in *l. Contumacia §. 3. §. contumax D. De re iudicata*, tribus edictis propositis, vel uno pro tribus, quod vulgo peremptorium appellatur, litteris evocatus, sui præsentiam facere contem-

perit) & propter hanc ejus contumaciam actor mittitur in possessionem bonorum: ut hoc pacto reus, videns adversarium suum in possessione rerum suarum, tandem rædificatus veniat responsurus, *c. Quoniam §. 5. in aliis h. tit.* Quid vero actor consequatur ex hac missione in bonorum possessionem, postea dicitur. Quod si reus nulla bona habeat, aut mobilia aut immobilia, in quorum possessionem actor mitti possit, vel causa sit talis, in qua hæc missio locum non habeat, poterit reus contumax excommunicari: veluti si inter conjuges propter adulterium agatur ad separationem thori, *c. 1. in fine &c. Tunc fraternitatis h. s.*

Dicitur in Tit. *vel ad sententiam definitivam* quia ad interlocutoriam rectè proceditur, etiam lite non contestata, Abbas in *rubr. hujus tit.*

3. Sunt tamen speciales aliquot casus, quibus absque litem contestatione possunt recipi testes, qui notantur à Glossa in *c. quoniam frequenter §. porro in V. regulariter hoc tit.* veluti si moveatur quæstio an matrimonium sive spirituale (quale est inter Prælatum & Ecclesiam), sive carnale, subsistat, & reus per contumaciam ablit, possunt recipi testes & ad sententiam definitivam procedi potest idque ne alias propter longiorem moram Ecclesia detrimentum patiarur, vel in matrimonio carnali viro aut mulieri fornicationis occasio præbeatur, *d. §. porro. Quod si reus alter quàm per contumaciam fuerit absens, vel ignoretur, ubi sit, tunc in spirituali conjugio jam contracto servantur Canones antiqui, d. §. porro vers. Si vero aliter: innovati per Conc. Trid. Sess. 6. cap. 1. §. Si quis & Sess. 23. cap. 1. In contrahendo vero expectatur absens per sex menses. d. vers. Si vero aliter. In carnali autem tamdiu expectandum est, donec de absentis conjugis obitu verisimiliter præsumatur, d. §. porro vers. Si autem.*

4. Secundo; possunt testes recipi ante litem contestatam, quando agitur per viam inquisitionis, *d. c. Quoniam §. sunt & alii.*

5. Tertio, si actor timeat, ne forte inter litem contestandam moras moriantur testes, quibus causa probari possit, ut quia senes sint (in quo iudicando licet DD. varient, tamen communiter iudicium illud iudicis arbitrio relinqui placuit) aut valetudinarii, vel diu sint absaturi (mors enim & longa absentia æquiparantur per

text in e. *Præsentata*, & *ibid* Felin num. 2. *inf. De testibus, text* & *DD in e. 2. De procurat. in 6* & *in d. e. Quoniam*, & *ibid* latè Socin. n. 9. vel ad bellum profecturi, aut mare transfretaturi, vel si timeat actor, ut testes propter moram varient silem; quia labilis sit hominum memoria; potest hinc receptionem testium ante litem contestatam obtinere, ubi scilicet civiliter agitur: idque ad perpetuam rei memoriam, ne veritas occultetur, & probationis copia ob fortuitos casus subtrahatur; & quidem si reus sit contumax, siue absens, absque malitia, vel etiam malitiose latet, ut conveniri non possit. Sed observandum hic est, ut actor, testibus eo modo receptis, ab initio intra annum utilem (id est ab eo tempore, quo potuit vel agere vel denunciare) Gloffa in d. e. *Quoniam in V. intra annum*, & *Abbas ibid* Socin *ibid* n. 11. actionem instituat, aut saltem receptionem huiusmodi reo denunciet, ut is videat testes produci & si quid obiectum iis velit, quò minus illis fides haberi debeat, hoc obiciat: alias attestaciones ejusmodi nullius erunt momenti, *e fin. in princ* & *d. e. Quoniam* §. *sed et si actor, junctâ* Gloffa *ibid* & *Panormit. nu. 6.* Socin *d. nu. 11.* quia præsumetur actor præsumptione juris & de jure hoc in fraudem procurasse, *d. e. Quoniam* & *Gloffa ibid. in V. in fraudem*, *Alciat, Tract. De præsumpt. in princ* §. 2. n. 15. ut hac prorogatione temporis auferre reo legitimas exceptiones, quas habere potest contra testes.

Deinde observandum est, ut actor causas, ob quas hanc testium receptionem ante litem contestatam obtinere velit, in supplicatione pro commissione impetranda, conjunctim aut singillatim exprimat, unâ cum articulis, super quibus vult recipi testes, cum eorundem designatione, ut cognoscat Judex, an ob aliquam earum periculum sit in mora, & an articuli sint tales, qui ad probandum admitti debeant, *Gail, 2. Obser. c. 2 n. 3.*

Quod verò ad rem attinet, cum in ejus potestate non sit, sicut actoris, quando conveniatur, merito permittitur illi testes suos quando eumque voluerit producere, & perere eorum receptionem, sine discrimine ætatis, valetudinis aut absentiae, *e. significavit inf. De testib. l. fin. Cod. De usu pupillar. l. 3. §. dua. D. De Carboniano edito, Gail, d. Obser. 92. num. 8.*

Dixi ante, admitti hanc receptionem testium ubi scilicet civiliter agitur; quid secus obtineat in causis criminalibus criminaliter intentatis, et parte accusatoris, & parte altera absente, licet de morte vel diuturna absentia testium timeatur, ut tenent communiter *DD in l. Absente Cod. De accusat. Gail d. Obser. 92. num. 13.* & alii, quos citat: quia in causis, ejusmodi probationes debent esse liquidæ & fluidissimæ, atque indicia luce clariora, *l. ult. Cod. De probat. can. Euphanium 5. q. 6.* & in executionibus poenarum cessat favor, *l. auxilium 37. in princ. D. De minoribus, & Gloss. ibid. in V. poenam*; cum agatur de gravissimo præjudicio & satius sit impunitum relinquere facinus nocentis, quam innocentem damnare, *l. absentem 5. D. De poenis.* Secus dicendum; quando civiliter agitur: tunc enim non vertitur tantum præjudicium, & communiter procedunt à pari mere civiliter agere, & de crimine agere civiliter, *ut in l. fin. D. De præjudic. delictis* & *in e. Tua sup. De procurat. ubi latè Abbas & DD. Socin. in d. e. Quoniam n. 9. sub finem.*

Dixi in criminalibus causis ex parte accusatoris non esse locum receptioni & examini testium ad perpetuam rei memoriam; quia id reo permittitur favore innocentis, nempe quod tempore delicti fuerit absens vel minor, vel delictum sit tale, quod poenam non mereatur, *Gail d. Obser. 92. n. 15.* subjungens *Obs. seq.* quòd ad hoc, ut obtineat commissionem ad perpetuam rei memoriam, Judex causæ principalis adiri debeat live peratur ab actore, si ve reo: & *Obser. 94.* quòd pars adversa, adversus quam testes producuntur, regulariter citari debeat, ad videndum jurare testes, & dandum interrogatoria, si periculum sit in mora. Quod addo, quia ubicumque periculum est in mora, receditur à juris communis regulis, *l. De pupillo §. si quis rivus D. De novi operis nuntiat Gail d. Obser. 93. nu. 3. ubi aliter citat* adeo ut receptio testium, coram incompetente Judice facta, etiam parte non citata valeat, si hoc præsens necessitas, v. g. periculum mortis exigat, ut docet *Gail ibid nu. 4. per text. in l. fin. Cod. de testibus, citans Bart. & alios.* Idem dicendum, si periculum quidem non sit in mora, verum aliud subsit, ut si citandus sit tyrannus, quæ pars non audeat convenire, aut eidem testium receptionem denunciare, *Socin. d. loco n. 11.* Et quamvis, cessante periculo, videatur in fine

se, quod illi fiat denunciatio, arg. d. e. Quoniam §. si actor: tamen expedit citationem fieri ex parte actoris, ad hoc, ut non teneatur eo casu iura annum agere. Vide Innoc. in e. Significaverunt inf. De testibus.

Cæterum plures alii sunt casus, in quibus absque liti contestatione ad testium receptionem & sententiam definitivam deveniri potest. Et quidem Marianus Socin. in d. cap. Quoniam lxxxii. numerat: & videre eos licet apud Calvolum in Praxi §. Litis contestatio, c. ncl. 2.

TITULUS VII.

De juramento calumniæ.

§. I.

Quodnam sit hoc juramentum, & quid continere debeat.

- 1. Necessitas hujus juramenti.
- 2. Calumniari, Calumnia, & Calumniator quid sit.
- 3. Capita juramenti de Calumnia.

Ite contestata, aut etiam non contestata, liti scilicet casibus, quibus liti contestatio non est necessaria, aliter actori ac reo suis allegationibus uti non permittitur, quam suo ordine prius quidem actor, deinde reus, juramentum calumniæ tacitis sacrosanctis Evangeliiis præstiterit, e penult. h. e. 2. §. 1. eod. in 6. l. 2. C. eod. Abbas in e. Cum equissam n. 5. h. e. Specul. tit. De juram. calum. §. 1. in princ. & n. 3. Alex. in l. Cum iudices n. 1. Cod. de iurejurando propter calumniam dando.

Estque adeo necessarium hoc juramentum ut si ab alterutra parte exactum & omissum fuerit, omissio ejus vitiet processum, & sententiam reddat nullam, l. 2. §. sed quia Cod. eod. Bartol. in d. l. Cum iudices §. sed quia veremur n. 3. Alexand. in l. Qui bona §. si alieno num. 14. D. De damno infecto. Idque de jure obtinet, licet à fisco exigatur: cum juramentum hoc nusquam à lege fisco nominatim remissum reperitur, & fiscus non nisi in casibus à iure expressis privilegium habeat, in non expressis vero iuris communis dispositioni subiacet, l. fin. Cod. De injuriis fiscalibus, lib. 10. Dico, de iure; quia de consuetudine id non servari in fisco refert Gail. 1. Observ. 90. nec talibus juramenti gravandura esse fisco, tum propter majestatem mandantis, tum quia calumniari non præsumatur, quem necessitas officii excusat, & quia personæ qualitas præsumptionem calumniæ excludat. Tamen si autem expresso partium consensu juramentum calumniæ remitti nequeat, tamquam introductum in bonum publicum, ne veritas occultetur, l. 2. §. sed quia veremur C. eod. & ad coercendos ligatores à malitiosa liti intentione, arg. e. Si diligenti sup. de foro compet. l. si unus §. illud nulla ff. de pactis. late Calvolum in Praxi §. Juramentum calumniæ, conclus. num. 14. tacite tamen omitti potest cap. 1. h. 5. in 6. Gail. 1. Observ. 84. n. 2.

3. Calumniari in criminalibus est falsa crimina intentare, l. 1. in princ. D. ad Turpil. in civilibus vero est per meras frustrationes negotium differre, vel per fraudem alios litibus vexare. Unde calumnia proprie est alicujus in litibus per fraudem & frustrationem vexatio; & calumniatores, qui per fraudes & frustrationes alios litibus vexant, l. Si calumniatur D. De verb. significat. Aliàs Calumniator dicitur, qui ut calumniæ causa negotium alicui faceret, vel non faceret, pecuniam accipit, ut in Tit. D. De calumniatoribus.

Inscribitur autem hic Tit. De juramento calumniæ, scilicet vitandæ, ut explicat Abbas in Rub. h. e. sicut & explicatur illud, quod ex Paulo habetur in can. Nervi Dist. 13. Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat; propter fornicationem scilicet vitandam.

Cæterum hoc juramentum, utrimque mox à lite contestata regulariter præstandum, plura capita continet. Nam primo jurat actor se non calumniandi animo litem movere, sed quod existimet se justam habere causam, cui licet: reus vero jurat, quod, putans bona instantia uti, ad reluctandum & contradicendum venerit, l. 2. junct. Auth. In isto sacramento Cod. eod. Nec enim hoc juramentum est scientiæ, sed credulitatis; & ideo nullus conqueri potest, quod adjurare illud compellatur. Secundò, uterque debet, ex consuetudine magis, quam juris communis dispositione, quod interrogatus à iudice dicturus sit veritatem; quodque sciens & prudens falsa probatione non utatur.

tetur. Tertio, quod nullam in tota lite superfluum, & quam non existimaverit necessariam, probationem ab adversario suo exiget, *d. Auth. In isto Cod. eo t.* Quarto, quod dilationem non petet in fraudem, ad protelationem causæ, *l. 1. ibi, nec causa differendi C. h. t.* Quinto, quod nihil penitus patrocinii causa Judicibus, vel aliis quibuscumque personis, dederit promiseritve, aut daturus sit, per se vel per alios, præterquam advocatis honorarium, cæterisque personis, quibus à jure permittitur *Novel. 124 in princ. ex qua desumpta est Auth. Principales Cod. h. tit. junctim l. Plebisesto D. De off. Præsidi.* Hinc illi versus vulgares, relati à Glossa in *c. 1. h. t.*

*Illud juretur quod liti sibi iusta videtur:
Et si quaratur verum, non inficitur.
Nil promittetur, nec falsa probatio datur.
Vs liti tardetur, dilatio nulla petatur.*

§. II.

A quibus præstari debeat, vel non.

1. Præstari debet à principalibus personis, etiam Ecclesiasticis.
2. Nisi per procuratorem malint agere.
3. Item à tutoribus, curatoribus, & similibus.
4. Item ab advocatis de jure communi.

Regulariter præstari debet per ipsas principales personas, *Auth. principales persona C. h. t.* etiam Ecclesiasticas, & in principali dignitate constitutas, si ipsæ personaliter suam propriam causam agere velint; non quidem tactis, ut alii, sacrosanctis Evangelii, sed propositis dumtaxat, *c. fin. in princ. h. t.* Alioquin si causam Ecclesiæ suæ agant, non possunt compelli ad jusjurandum, sed aliis idoneis defensoribus hoc munus delegare debent, *d. c. 1. hoc tit.*

2. Quod si personæ Ecclesiasticæ non per se sed per procuratorem malint causam agere, tunc possunt non minus quam laici hoc juramentum per procuratorem præstare, dummodo id et specialiter demandent, *d. c. penult. hoc tit. cap. fin. eod. in 6.* nisi Judex, inspecta controversiæ qualitate, & personarum principalium conditione, ipsis potius, quam earum procuratoribus, etiam speciale mandatum habentibus, juramentum deferre maluerit; nam eo casu

ipsæ principales personæ illud subire cogentur, *cap. in pertractandis hoc tit.* Quin etiam, licet personæ principales juramentum præstiterint, nihilominus & earum procuratores requisiti, illud quoque suo nomine & in animam suam, postquam susceperint, præstare debeant, *cap. 2. §. procuratores eod. in 6. Castrensi, in d. cap. Cum Iudices §. fin. autem.* Sin reculent, submovendi sunt à prosecutione causæ, Eodem modo, licet procuratores illud nomine dominorum suorum præstiterint, tamen etiam suo nomine, & in animam suam, jurare tenebuntur, si speciale ad hoc habeant mandatum. Quod addo, quia procurator datus à Juce cogi quidem potest ad præstandum juramentum calumniæ, quoad ea, quæ ad officium procuratoris pertinet non tamen quoad merita causæ seu justitiam vel injustitiam ejus, prout latius deducit *Gail. 1. Observ. 88.*

3. Tutores quoque, curatores, & aliæ similes personæ, quæ alienarum rerum generalem administrationem legitima auctoritate habent & gerunt, ut Xenodochiorum, civitatum, que rectorum, & Ecclesiarum Prælati, etiam si ad hoc speciale mandatum non receperint, in propriam animam de calumnia jurare debent, *d. Auth. Principales in fine C. d. l. 2. §. quod observari oportet.* Idemque de Collegiorum, Universitarumque Syndicis & Monasteriorum Oeconomis, generalem administrationem habentibus, statutum est, in *d. cap. pertractandis C. cap. seq. h. t.* ut scilicet Ecclesiarum & Universitatum nomine jurent in animas suas, & non in animas singulorum, qui sunt de Ecclesia vel Universitate, quia Syndici & Oeconomi melius sciunt aut scire debent, quid juris habeat vel non habeat Ecclesia aut Universitas, cui interviunt, quam ipsa Universitas, quæ sensu caret, & quam singuli, qui sunt de Ecclesia aut universitate.

Tametsi verò etiam advocati ex juris dispositione de calumnia jurare teneantur, *d. l. 2. in princ. l. Rem non novam Cod. De judiciis*; quia melius norunt calumniari, quam partes, Roman. *singul. 428.* tamen consuetudo passim ea in parte juri derogavit, nam in Curis omnibus, cum ad munus postulandi admittuntur, illud generaliter in omne vitæ suæ tempus & ad omnes causas præstant, ut proinde in singulis causis

causis ab eis repeti supervacaneum visum sit : & Justinianus in *d. l. Rem non novam in princ.* sumere putavit, si Judices, tum ad judicandum minus assumuntur, hoc juramentum generaliter præstent. Et talem consuetudinem, ob perveritatem hominum magis hodie de calumnia committenda, quam vitanda, jurantium maximum si excedat hominum memoriam valere posse existimat Gaill. *cum aliis quos citat. 1. Observ. 85.* Alias consuetudinem disponentem, quod possit procedi in causa absque juramento calumniæ, non valere, tenet Mathefi *Sing. 75 n. 1.* Menoch. *De arbitrarij lib. 1. quest. 20. num. 4.*

§ III.

In quibus causis præstandum sit.

1. *Præstari debet in omnibus causis, etiam appellationis.*
2. *Et in qualibet parte litis exigere potest.*

PRæstandum autem est hoc juramentum indifferenter in omnibus causis, sive sint civiles, sive criminales, sive mixtæ, *arg. l. 1. in princ. Cod. eod. l. fin. Cod. De fide instrument. Abbas in c. 1. n. 12. & seq. h. t. Menoch. d. loc. n. 7.* sive de iis summarie seu de plano, absque figura & strepitu Judicii sive plenarie & servato ordine judicagatur, *Clement. Sape De verb. signif. Menoch. d. loc. num. 1.* sive sint profanæ, sive spirituales, ut cum agitur de decimis, de jure patronatus, & id genus aliis, *c. Caterum hoc tit. cap. 1. in fine eod. in 6.* licet olim in causis spiritualibus non nisi de veritate dicenda juraretur, *cap. Litteras hoc t.* quia, inquit Pontifex tales causæ non ex legum distributione, sed ex Canonum æquitate finem debitum sortiuntur: Et præsumit Canon, actorem vel reum in causis ejusmodi calumniari non velle, cum agatur de rebus, quæ Dei sunt, quem nihil latere potest, & qui inter juramentum & simplicem loquelam nullam vult esse distantiam, *can. Juramenti xxii q. 5.*

Licet autem in principali causa & prima instantia semel juratum sit de calumnia, nihilominus adhuc in causa appellationis jurandum est: & de veritate dicenda, *d. cap. 1. in princ. eod. in 6.* quia causa appellationis alia est à prima, *Barcol. in l. Cum iudices num. 7. Cod. eod.*

3. *Præterea licet regulariter statim à lite con-*

testata præstetur: tamen, quia est de ordinis judicarii substantia, potest à Judice in qualibet parte litis exigi, *c. 1. & 2. eod. in 6.* etiam post conclusionem in causa, *Glossa in c. Ex litteris in V. occultata inf. De jurejurando, Gaill. 1. observ. 74. n. 6.* Sed & in iis, quæ emergunt antelitem contestatam, & in qualibet exceptione juratur de calumnia, *secundum Barr. in Auth. Hoc sacramentum C. eod. Abb. in c. Cum Causam 17. h. t.* Sufficit tamen semel præstare, sive ante sive post litem contestatam, quia, cum sit generale ad totum negotium se extendit, *d. Auth. Hoc Sacramentum, Abbas d. loco.*

§. IV.

De pœna jurare subterfugientis.

1. *Actor ab actione sua cadit, & reus pro confessio habetur.*
2. *Antesententiam tamen judicis declaratoriam purgationis locus est.*
3. *In spiritualibus acta pœna locum non habet.*
4. *In procurator an habeat, quaritur & affirmatur.*
5. *Quadruplex est juramentum.*

Pœna recusantis hoc Juramentum, cum præstandum fuerit, est, ut quidem actor quasi improbus litigator ab instituta actione & causa cadat, *c. fin. h. t. l. 2. §. quod actor Cod. eod.* accedente tamen sententia Judicis absolutoria rei, ut constat ex locis allegatis, in quibus verbum cadat, est futuri temporis, nec inducit canonem latæ sententiæ. *Glossa ibid. Gaill. 1. Observ. 87 n. 1.* at verò reus, habeatur pro confessio, *d. l. 2. §. fin. autem reus, & d. c. fin. & per sententiam Judicis definitivam actori, juxta libelli petitionem, condemnatur: cum in confessum non sint aliæ partes Judicis, quàm in condemnando, l. unica C. De confessis, & ibi Glossa in V. solvere.*

2. Ex eo autem, quod utroque casu requiratur sententia Judicis, sequitur, quod actor vel reus, ante hujusmodi sententiam à Judice latam, possit contumaciam suam purgare, & pœnam hanc evitare, præstando juramentum calumniæ: quodque, si ante ejusmodi sententiæ prolationem moriatur actor vel reus, pœna illa, tanquam nondum commissa (cum non incurtatur ipso jure) non transeat ad hæredes eius, *l. Eos qui in princ. D. De jure fisci Gaill. d. Observ. 86.*

T 2

3. Insu-

3. Insuper pœna ista non habet locum in causis spiritualibus & beneficalibus: veluti cum agitur de decimis, de jure patronatus, vel al quo beneficio, ne inde detur vitiosus ad talia ingressus. Similiter nec in criminalibus, in quibus non ficta, sed liquidissima & luce meridiana clariores probationes requiruntur, *Castal. ad d. l. 2. §. quod si actor n. 5.*

4. Cum verò procurator, speciale habens mandatum, non solum in domini constituentis; sed etiam in animam propriam jurare debeat, *e. 2. §. procuratores eod. in 6. & d. l. 2. in princ.* eod quòd perinde atque ipse Dominus, extrahendo processum, vel injustam causam scienter prudenterque defendendo, calumniari posset, quæritur: an, si jurare nolit in animam suam, contumacia ipsius nocitura sit domino, ut supradicta pœna locum adversus eum habeat? Et licet benignior sit sententia, non habere (quia contumacia procuratoris nocet quidem domino in his, quæ sunt parvi momenti, non verò in iis, quæ magni sunt præjudicii, qualis est pœna non iurantis de calumnia: tamen habere locum de rigore juris verius esse existimat *Gaill. lib. 1. Observ. 89.* quia cum lex velit, ut procurator juret de calumnia, etiam in animam suam, consequenter quoque velle videtur, ut, si non iuret, incidat in pœnam: alioqui iuramentum calumniæ nullum produceret effectum, & lex non rebus, sed verbis posita esset, *contra l. final. Cod. de usuris.* Deinde quia notum est, contumaciam procuratoris nocere domino, maxime in iis, quæ pertinent ad iudicii processum, *juxta l. Si procurator C. De procuratoribus & l. Si remunerandi §. 1. D. Mandati.*

5. Denique pro complemento huius materiæ sciendum, quæduplex esse iuramentum. Primum est decisorium, de quo in *cap. fin. inf. De jurejurando*: secundum est de veritate dicenda: tertium est de malitia, de quo fit mentio in *cap. ult. eod. in 6.* & præstatum vel ante vel post litem contestatam, *e. In causis inf. De testib.* sive iuramentum calumniæ antea præstitum sit, sive non? & non semel duntaxat, sed toties, quoties est præsumptio contra aliquem, quòd malitiosè aliquid proponat, *cap. 2. in fin. eod. in 6.* in causis seu civilibus, seu criminalibus, *l. Theaurus D. Ad exhibendum*, sive spiritualibus: veluti si quis post publicationem testium

excipiat contra eorum personas, cum antea non sit protestatus, quod suo loco & tempore excipere vellet, *per text. in c. Presentium inf. De testib.* De pœna nolentis jurare de malitia, vide *Gaill. 1. Obs. 87.* Postremo quartum est iuramentum de calumnia: quod quo modo differat à juramento de malitia, patet ex jam dictis. Quamvis autem iuramentum calumniæ operetur, ut quis excusetur à tacita & præsumpta calumnia, non tamen ab evidenti & expressa. Et ideo committens calumpniam, etiam in causa civili, potest criminaliter accusari, finita causa, *Maranta 6. p. tit. De iuramento.*

TITULUS VIII.

De Dilationibus.

§. I.

Dilatio quid sit, & quotuplex.

1. Dilatio quid sit.
2. Divisio in Legalem, Iudicalem, Conventionalem.
3. Iudicialium alia sunt Citatoria, alia Probatoria, alia executoria.
4. Citatoria dantur reo ad comparandum in iudicio.
5. Iussu intervallo & tertio fieri debent.
6. Hodiè dilationes omnes sunt arbitrariae.
7. Potest iudex una citatione peremptoria vel per tribus.
8. 9. Deliberatoria dilationes dantur reo non alteri.
10. Probatoria & actori & reo.
11. Sunt que peremptoria omnes.
12. Iudex tamen ex causa plures dilationes concedere potest.
13. In concessione earum servanda aequalitas inter actorem & reum.
14. Executoria dilationes quæ dicantur, & quando dantur.

Lite contestata, ac præstito utrimque calumniæ iuramento, solent litigatores petere inducias & dilationes; actor quidem ad intentionem suam probandam, reus vero ad actoris petitioni respondendum, & exceptionem, si quam habeat, probandam.

1. Est autem Dilatio Judicialis, de qua hic agimus (nam datur etiam extrajudicialis, Speculat.

causae, h. t. § 1.) in genere justum temporis intervalum, quoad aliquem actum judicialem commodius perficiendum conceditur auctori vel reo, à lege, vel à Judice, vel ex conventionem partium. Unde secundum Abbatem in cap. 1. n. 15. h. t. dividi potest in Legalem, Judicialem, (sumendo Judicialem, ut distinguitur à Legali, & ea, quae ex conventionem partium competit) & Conventionalem.

2. Legalis est, quae à lege (subintellige, vel statuto vel stylo Curiae vel consuetudine) conceditur, absque ministerio Judicis vel litigantium. l. 4. D. De re judicata.

Judicialis modo praedicto est, quam Judex ipse dat vel ex praecepto vel ex permissione legis. Cum sit Romana inf. De appellationibus.

Conventionalis est, quae ex conventionem partium competit, e. Passoralis §. cum autem sup. De officio jud. delegati, l. De die D. Qui sariis dare cogantur.

3. Ut verò tres sunt iudicij late sumpti partes; prima à iudicij praeparatione usque ad litem contestationem exclusivè, quae potius praeparatoria est, quam essentialis, secundum autem dicta; secunda à litem contestatione usque ad sententiam definitivam exclusivè; tertia à sententia usque ad ejus executionem inclusivè; ita dilationum Judicialium tres praecipue sunt species. Nam aliae in prima iudicij parte dantur, & dicuntur Citatoriae & Deliberatoriae: Aliae in secunda parte conceduntur, & vocantur Probatoriae: Aliae denique in tertia parte, & sunt Executoriae.

4. Citatoriae dicuntur, quae citatis seu in jus vocatis dantur, ad comparandum in iudicio: neque enim citari quis regulariter potest, ut statim, relicto omnibus, comparere debeat.

5. Et idèd si primò sive ad primam vocatus non veniat, vocandus est secundò & tertiò iusto tamen temporis, ut minimum decem dierum, intervallo inter singulas citationes, l. Ad peremptorium 68 & duabus seqq. D. De iudiciis l. Propriandum §. 2. Cod. eod. tit. Quamquam sint, qui existiment decem illos dies inter singulas citationes iure novo esse auctos ad triginta. Auth. Qui semel Cod. Quomodo & quando iudex. &c. Verum hodie passim in hoc intervallo utimur stylo cuiusque Curiae, qui est alius atque alius, potestque Judex hanc dilationem, pro rei

seu causae & personarum qualitate, & temporis loco: umque distantia, augere vel minuire seu moderari, e. Consultus 24. sup. De officio delegati l. 1. Cod. h. t. l. In oratione D. de Ferris 6. Et ob hanc causam iure Canonico ac moribus hujus saeculi omnes dilationes à iure statuta dicuntur arbitrariae, Badius ad d. l. 68. n. 8. D. De iudic. Non quia Judex eas denegare possit (nam si denegaret sine justa causa locus esset appellationi:) Sed quia, ut dictum est, pro varietate circumstantiarum moderari eas potest vel prorogare. d. c. Cum sit Romana & ibi D. D. & sic termini earum potius sunt arbitrarii quam ipsae dilationes.

7. Quinimò, si utique justa & necessaria subsit causa, veluti propter viarum periculum, vel si celeritatem res desideret, potest pro ternis citationibus uti unicà peremptoria, e. Cum ex literis in fine sup. De restit. in integrum, cap. Cum dilecti & c. ult. inf. De dolo & contumacia l. 2. l. Contumacia D. de re judicata l. Nonnunquam D. de iudiciis: Quae idèd peremptoria dicitur, quia perimit omnes alias, ut si non veniat peremptoriè citatus, habeatur & puniatur ut contumax, perinde ac si ter fuisset citatus. l. Et tertium o. D. de iudic. & l. Tres denuntiationes c. C. Quomodo & quando iudex &c. & tunc in citatione addendum est verbum, peremptoriè, ut in d. l. Ad peremptorium & duabus seqq. Dixi, si justa & necessaria subsit causa; quia etiam absque causa potest Judex, si omninò velit, una pro tribus uti, Abbas in d. cap. 1 & cap. ult. & ibi d. Glossa hoc sit. Quod intellige, quando citatio fit ad eum finem dumtaxat, ut inducatur contumacia judicialis, ut in c. Quoniam frequenter sup. Ut lite non contestata &c. & dec. ult. h. t. v. n. secus est in causis gravioribus, ad privationem alicujus officij vel beneficii tendentibus: Quia in talibus non sufficit una citatio pro tribus, sed distinctis citationibus & distinctis edictis opus est, si de iurettina citatio requiratur Abbas & Joan. And. in c. Ex tua inf. De Cler. Non resistend. Cavendum tamen iudici, ne dum aliquem peremptoriè citari jubet, nimis breve tempus ad comparandum desinat: Maxime, si de rebus Ecclesiasticis agatur, nisi urgeat necessitas: Alioquin appellationi locus erit, d. l. c. b. 3. Sola verò peremptoriè edicti seu citationis peremptoriae assignatio non est causa sufficientis ad appellandum. Innoc. in d. c. 1.

Quando autem quis uno edicto seu una citatione peremptoria pro omnibus citandis sit, relinquatur Judicis arbitrio. Vide plenius Gail. 1. *Observ.* 53. *Bare. in d. e. ult. h. s. DD. in d. e. s. h. s.*

8. Deliberatoria dilatio est, quæ datur reo, ut viso libello actoris secum deliberare possit, an litigare velit, vel non. Et ideo, si reus ex litteris citatorialibus plenè institui possit, ut si libellus fuerit citationi insertus, non conceditur ei dilatio deliberatoria, *e. 2. h. s.* Nec est ratio, cur concedi debeat, cum dilationem petere videatur, tantum differendi iudicij causa. Dantur verò de jure Novellarum viginti dies à die projecti reo libelli, *Auth. offeratur Cod. de litiis contestat.* & aliquando plures pro distantia locorum, *e. ult. h. s. c. Dilecti sup. De procurat.* Quinimò etiam iis exactis, pro varietate eorum, quæ utrimque intra iudicii præparatoria agitando occurrunt, variis aliis dilationibus locus esse potest; Veluti si reus velit Judicem, ut suspectam, recusare, & probare esse talem, *l. Apertissimi 16. Cod. de iudicij,* vel impugnare rescriptum, quoad Judicem incompetentem vocatus est, *l. 2. Cod. h. s. vel si velit auctorem suum laudare, quod vulgò dicunt ad guarandiam vocare, l. 2. Cod. Vbi in rem actio, c. c. vel petat demonstrationem & ostensionem rei petite sibi fieri, vel quid aliud simile: Nam dilatio ad unumquemque actum iudiciale debite peragendum, & ne quid præproperè fiat, dari potest major vel minor, pro arbitrio Judicis: In quo spectanda cujusque Curie consuetudo.*

9. Dixi deliberatorias dari reo, non etiam actori; quia actor instructus venire potest & debet, *d. l. 2. Cod. h. s. l. Qui in alterius D. de reg. jur.* quippe qui tantum temporis habuerit, quantum voluit, ad deliberandum secum, quo modo & quando actionem suam institueret. Nunquam verò datur dilatio ad id, ad quod quis instructus esse debet: *e. Littera h. s. l. Si quando Cod. h. s. c. Littera inf. de præsumpt.*

10. Probatoria dilatio est, quæ lite contestatâ præstito que calumniæ juramento, datur actori ad suam intentionem, & reo ad exceptionem probandam, considerata locorum intercapedine, ubi probatio facienda est, *d. e. 1. h. s. * 11.* Et hæc in causis civilibus regulariter est peremptoria. *Mynf. Cent. 1. Observ. 71. Gail. 1. Obs. 91.* ac perinde non nisi semel dari debet in singulis ju-

dicii actibus, singulisque negotiis emergentibus, *l. 1. in fine Cod. eod. in oratione c. l. fin. p. n. D. De ferijs* & licet non apponatur in eius concessione verbum peremptoriæ; tamen ex juris dispositione illud subintelligitur. Maranta 6. p. n. *s. de dilat.* Nec ulla hac in parte est differentia inter actorem & reum, nisi quod Judex dare possit longiorem dilationem reo, quam actori, eo quod non perinde reus paratus possit venire ad iudicium, sicut actor. Utilitatis tamen litigantium causa recepta est, ut iustis de causis Judex ad eundem actum, veluti ad convincendam contumaciam, secundam, imò tertiam & quartam dilationem impertiri possit, aut si inopinatum impedimentum emerit, ob quod non poterit aut res perfici, *d. l. in oratione.* Vel si, ipsa prima dilatio, superveniant litiganti novæ probationes: In quo probando statum juramento petentis secundam vel ulterioiorem dilationem *e. Pastoralis inf. De exceptionib.* vel si alia simili subsit causa. Non tamen aliter Judici permittitur plurium dilationum concessio, quam si illæ necessariae sint, & non supervacua, *l. 2. Cod. in intra certa tempora & c. & rursus non aliter, quam causa cognita, l. 4. Cod. eod.* Si verò dilatio data sit absenti, ea idem non currit, nisi à die intimationis; nec dies, quo fit intimatio, imputatur, Marant. 6. p. n. 14.

11. Tamen si autem dilationes omnes, ut dixi antè, sunt Judici arbitrariæ, etiam legales. Maranta *d. loco. nu. 15. c. 16. Gail. 1. Observ. 50. n. 13.* tamen semper inter actorem & reum servanda est æqualitas, ut quantum temporis actori datur, tantum detur etiam reo, si petat, cum ejus partes sint favorabiles, *l. Favorabiliores 125. D. De reg. jur. e. Non licet eod. sit. in 6. & iudicium claudicare non debeat, e. 1. De sent. c. ro jud. in 6. cap. Novit & ceterum sup. De iudicij, e. Cum inter, c. ibi Glossa in V. iudicare inf. De excep. Gail. d. Observ. 89.* Hinc dilatio probatoria, quæ datur in iudicio, semper est communis: Ut si detur uni parti, pro sit etiam alteri, *Petenda 6. Cod. De temporib. in integ. restitut.* Marant. *d. loco.* In capitalibus tamen contra veris reo tres dilationes, accusatori duæ, etiam causa non cognita, dari possunt, *l. fin. in fine D. De Ferijs:* Quia in iis causis majus vertitur præjudicium litigato-um, Excipitur causa criminalis adulterij, in qua nulla dilatio danda, nisi ut

personæ exhibentur; aut Judex, negotii qualitate motus, & causâ cognitâ eam concesserit, l. *In terminis* 41 D. *De adulteriis*.

13. Cum verò dilatio omnis probatoria sit preceptoria, ut dictum est, quaeritur, an infra terminum datum ad probandum debeat probatio absolvi, an verò facta, postquam dilatio probatoria expiravit, valeat? Responsio pendet ex forma concessionis dilationis, qua de re videatur Pelsius in *Processu iudicario* tit. 41. §. 65.

14. Executoriæ dilationes sunt, quæ dantur condemnato ad satisfaciendum & sunt quatuor mensium, c. *Quarenti* sup. *De officio delegati*. l. 3. Cod. *De usuris rei iudic. l. si debitori* D. *De iudiciis*. Hæ dilationes non habent locum in rebus, neque in criminalibus: Nam in his executio non differtur, nisi certis casibus, notatis per Hostien. in *Summa*. *De officio delegati* §. *Qua jurisdictione versis quamvis*: Veluti cum Princeps jubet aliquem acris solito puniri; cum mulier prægnans damnatur ad mortem, cum damnatur servus rationis obligatus; cum relegato assignanda est insula.

Denique quia dilationes omnes hodie & de jure Canonico diximus esse arbitrarías, idèd & Tridentina Synodus *Sess. 25. cap. 10. in fine*, admonet tam ordinarios, quam alios quoscumque Judices, ut terminandis causis, quanta fieri potest, brevitati studeant, ac litigatorum artibus, seu in lictis contestatione seu in alia parte judicij decernenda, modis omnibus, aut termini præfixione aut competentiâ ratione, occurrant.

§. II.

An & quatenus dilationes prorogari possint.

1. Primam dilationem prorogari non posse.
2. Quartam ex legitima causa posse.
3. Dilationes à iudice dari solita prorogari possunt.
4. Prorogatio dilatione major esse non debet.
5. Tempora dilationum sunt continua.

1. Primam dilationem probatoriam prorogari non posse docet Gail. 1. *Observant.* 91.

quia supersit secunda & tertia; imò & quarta, quando de iusto constat impedimento, & quia dilationes sint amputandæ. *lib. 2. Cod. de tempor. appellat.* neque ad extraordinarium prorogationis remedium deveniri debeat, quando supersit ordinarium, *juxta l. in causa cognitione* D. *De minoribus*. Imò, si in prima dilatione multi fuerint testes producti & examinati, non esse dandam secundam & tertiam dilationem docet Glossa in *l. in causis in V. productionem h. t. i.* quia multitudo testium refrælanda, c. *Significaverunt inf. De testib.* Gail. d. loco n. 2.

2. Quartam verò dilationem posse ex legitima causa prorogari, cum eadem solemnitate, qua data fuit, licet non facile prorogari debeat, docet ibidem Gail. d. loco n. 2.

3. Similiter prorogari possunt dilationes, quæ à iudice dantur, veluti ad contestandam litem, ad respondendum libello actoris. Imò facilius prorogari potest hujusmodi dilatio, quam nova dari: *juxta Gloss. in lib. fin. Cod. de feriis*, dummodo intra terminum prorogatio petatur: Alioquin eo lapsò prorogari nequit, cum prorogatio nihil aliud sit, quam dilationis labentis, nondum lapsæ, extensio, l. *Sed si manente* D. *De precario*, l. *Bonorum* D. *Rem ratam haberi*. Et ideo lapsò termino non prorogatio, sed novus terminus seu nova dilatio petenda est, eaque ex causa dumtaxat concedenda. Dicitur autem nova dilatio, cum finito termino prioris alia datur.

4. Non debet autem prorogatio esse major dilatione, Rudger. Rulandus p. 1. *De Commissar. lib. 2. c. 10.* apud quem c. 9. vide, quomodo dilationes prorogari possint; quæ solemnitates in prorogatione quartæ dilationis requirantur; quo modo contra prorogationem petitam adversarius protestari debeat, Vide & Menoch. *De arbit. l. 2. casu* 25.

5. Cæterum tempora dilationum omnium sunt continua, Glossa in *l. 2. D. De diversis & temporal. prescript.* ita ut comprehendantur tam dies feriati & solemnes, quam non feriati. Adèd ut ne quidem repentinis feriis interpolentur: Nisi quòd, his supervenientibus, subductisque iisdem beneficio restitutionis, alij eorundem dies subrogentur, l. *Sed etsi* 26. §. *si feria* 7. D. *Ex quibus causis majores &c.*

§. IV.

§. IV.

De effectu Dilationum.

1. Excusat dilatio à pœna & mora.
2. Adveniente die habet vim sententiæ interlocutoria.
3. An dilatio tolli possit.

1. **E**ffectus dilationis est, quod excuset à pœna ac mora, & ea durante, officium conquiescat Judicis, nihilque sit agendum, aut innovandum quoad articulum seu capitulum, super quo data est, c. 2. & c. Præterea h. t. l. 3. C. eod. adeò ut, si quid innovatum fuerit, ipso jure sit nullum, nec queat validari de consensu partium Calvol. in Praxi § Dilatio conclus 6 n. 2. Alioquin quoad alium articulum non conquiescit officium Judicis, pendente dilatione: Sicut nec finita causa dilationis, quia eà finitâ immèdiatè finitur & dilatio: Ut si fuerit alicui data dilatio decem dierum ad comparandum, & citatus comparuerit in primo die, dilatio illa est precepta, & nullatenus conquiescit officium Judicis, Calvol. d. loco num 3. & 4. ubi subjungit posse etiam Judicem, pendente dilatione, se intromittere ad favorem ejus, cui data fuit dilatio: Parique modo suspectum de fuga posse pendente appellatione capi.

2. Secundò, is effectus est dilationis, quod ubi dies seu terminus ejus venit, regulariter habeat vim sententiæ interlocutoria, l. Qualem D. De receptis arbitrariis; & perimat actum, qui in assignato dilationis termino fieri debuit. Ita ut pars postmodum comparens amplius super eadem re, nisi ex magna causa, audiri non debeat, l. 1. §. ult. D. De feriis.

Qua forma autem, & ob quas causas, dentur dilationes, vide plenius apud P. Tholos in Syntag. Juris universi lib. 48. cap. 8. num. 17. & seqq.

3. Si verò queratur, an dilatio tolli possit, dicendum, legalem nunquam tolli posse, ne quidem in causis summariis, in quibus procedi potest sine strepitu & figura judicii: Nec etiam in causa dotis, Calvol.

d. loco conclus 7. n.

l. 2. §. 3.

TITULUS IX.

De Feriis.

1. Feria à Dilationibus in quo distinguuntur.
2. 3. Feriarum nomine quia intelligatur: Et origo nominis.
4. Alia sunt Solemnes, alia repentina seu Extraordinaria.
5. Solemnium alia ad cultum divinum instituta, alia ob necessitates &c.
6. Illis renuntiari non potest, his potest.
7. Quanam tempore feriarum ex parte divi possint.
8. Alia differentia prædictarum feriarum.
9. Prohibentur feriis ad cultum divinum institutis opera servilia.
10. Prohibentur item mercatus, placitum, judicium ad mortem, &c.
11. 12. Quid nomine Mercatus & Placiti intelligatur.
13. Quaritur, an citatio die festo vel ad diem festum fieri possit.
14. Item an testes die festo examinari possint.
15. Die festo appellationem permissam esse.
16. Quis locus attendi debeat in feriis observandis.
17. An exempti dies festos, ab Episc. statutos, servare teneantur.

Quemadmodum, dilationibus durantibus, officium Judicis in foro contentioso conquiescit, ita & durantibus feriis: Ideoque rectè Titulo de Dilationibus subjicitur hic Tit. De Feriis, præsertim cum feriae sint quædam dilationes, quæ à jure dantur. * 1. Licet à dilationibus in eo distinguantur, quod intra dilationum tempora ea petagi possint, imò debeant, ad quæ petagenda, dilationes conceduntur: Tempore verò feriarum nullus contentiosæ jurisdictionis actus regulariter exerceri queat.

2. Etenim Feriæ hic generatim dicuntur dies seu tempora, quibus forensis strepitus & contentiosæ jurisdictionis exercitium plane conquiescere jubetur, ut constat ex lib. 5. D. eod. Et ideo olim dictæ sunt Justitium, quod justitiam statet

staret nec progredereetur, Gellius *lib. 20. cap. 1.*
Nob. Attic. Nec durantibus illis, ulla committitur contumacia: Et alias dies Nefasti appellabatur, juxta illud Ovidii.

*Ille nefastus eris, per quem tria verba silentur,
 Fastus eris, per quam lege licebit agi.*

Quia non licebat lege agere, & Prætor illa tria verba, *Do, Dico, Adusco*, efficaciter affari non poterat, Varro 5 *De Lingua Lat.*

Origo nominis est vel à Ferendis hostiis seu victimis, quia diebus feriarum mactabatur seu offerrebarur hostia, Festus *lib. 6.* unde & ipsæ hostiæ dicuntur Feriæ, Gell. *lib. 4. cap. 6.* vel à Ferendis epulis, quia in illis epulæ ferebantur ex pecorum frugumque provenibus.

Omnibus autem aliis divisionibus Feriarum (de quibus Tholof. *Partit. juris Canon. lib. 1. tit. 2. cap. 19. & 2. Syntag. juris universi, cap. 16.*) aliæ hoc loco sunt Solemnes seu ordinariæ, aliæ Repentiniæ seu Extraordinariæ, *l. 3. Cod. eod. l. 26. §. 7. D. Ex quibus causis majores, &c.* Solemnes sunt, quæ statis diebus & anni temporibus recurrere solent: Nam solemnæ etiam latine dicuntur, quod quotannis fieri seu præstari solet, Extraordinariæ, quæ non certâ & stabili lege, sed pro re nata & pro rebus occurrentibus vel ab Imperatore (unde quidam Imperiales eas vocant, *l. A nullo Cod. eod.*) vel à Rege, vel à Consulibus Dictatoribus, Prætoribus aut Populo, uno vel altero die rantum, indicuntur, ut in *l. Sed et §. 6. si feria D. Ex quibus causis majores &c.* vel uti ob rem bene geltam, ob partam à principe victoriam, quales fuerunt, quas ob bellum cum Carthagenensibus prosperè gestum induxit Scipio, apud Livium *lib. 38.* item ob nativitatem filii Imperatoris regis aut alterius Principis: Ad quod alludit Martialis.

Natalem colimus, si nos leges: Vel ob aliam similem causam. Et hæc, quæ in Principis honorem sunt institutæ, Honorariæ vocantur, *l. 7. C. eod.*

Rursus Solemniæ aliæ sunt ad divinum cultum institutæ, quas Dies Festos appellamus, *cap. 1. & ult. h. t. 2. §. 6. 7. 8. Cod. eod.* aliæ verò institutæ sunt ob necessitates & utilitates humanas: Ut sunt feriæ, quæ necessitas & fatalis calamitas pestis publicè grassantis, fer-

vores æstivi, belli vel quævis alia causa necessaria constituit *l. 6. & 7. Cod. eod.* quæque messium & vindemiarum, aliorumque fructuum colligendorum juxta, cujusque regionis consuetudinem, causa indicuntur, *l. 2. & 5. Cod. eod.* & hæc feriæ Profanæ dicuntur.

Tamen si verò omnibus his Feriarum generibus illud commune sit quod earum tempore nullus in jus vocari possit. Jason. *in l. 1. nu. 1. D. eod.* Calvolus *d. loco Conclus. 2. num. 1.* nec lis expediri, quotiescumque, requirit causæ cognitionem, Calvol. *d. loco num. 8.* ex Menochio, *quem citat*, imò actus contentiosæ jurisdictionis gestus sit regulariter ipso iure nullus, *c. ult. h. e. l. 2. Cod. eod. l. 1. & ult. D. eod.* ubi expresse dicitur, nec processum tenere nec sententiam: Tamen in eo differunt, quod feriis, ad Dei honorem institutis, & repentiniis, quia cultum divinum & publicum magis, quam privatum honorem concernunt, renuntiare non possit, cum pactis privatorum derogari juri publico nequeat. *e. Si diligenti sup. De foro compet. l. Ius publicum D. De pactis*: nisi repentiniis renuntiatum sit communi consensu atque usu populi, Calvol. *d. loco Conclus. 3. nu. 2.* feriis verò messium, vindemiarum, & similibus, in gratiam privatorum principaliter constitutis, renuntiare possit, *l. penult. Cod. de pactis*: Non solum in iudicio, sed & extra iudicium: Et non solum per dominos, verum etiam per procuratores, modo renuntiatio non tendat in præjudicium dominorum: Præsertim cum verba edicti de his feriis habeant, quod nemo feriatis diebus in vitus in jus vocari debeat: Nam inde sequitur à contrario sensu, posse vocari, si partes consentiant, *l. 1. De sod. Gail. 1. Observ. 53. n. 16.* quodque de mutuo litigantium consensu, tempore feriarum ob messem & vindemiam indictarum, ad quoslibet actus judiciales procedi possit, *l. 1. §. 6. D. eod.* non etiam tempore feriarum repentinarum, vel ob cultum divinum institutarum, *c. ult. h. t. Menoch. l. 1. arbiter. q. 30. §. 7.* Quamvis tunc expediri illa possint, quæ causæ cognitionem non desiderant aut voluntariæ sunt jurisdictionis: Cujusmodi sunt manumissio, *l. 8. Cod. eod.* dispensationes indulgentiæ, privilegia, & similia: Vel quæ differri non possunt, sed expediri quam citissimè debent, veluti si actio vel res tempore, præsertim vindemiarum ac messium, vel morte peti-

tura sit, l. 1. & 2. D. *ead. Piafec. p. 2. cap. 3. art. 3. n. 23.* Zerola in *Praxi p. 1. in V. Fofia, ad tertium*: Si contra latrones sit procedendum, l. *Provinciarum Cod. eod.* si causæ fiscales & publicæ agenda, l. *Publicas Cod. eod.* si alimenta perantur: Si atrox delictum cum publico scandalo sit commissum, nam statim iudicari & puniri potest, si ad publicum exemplum ita expediat. Solent quippe propterea hæretici diebus festis iudicari & puniri, ut tanto major sit populi concursus ad aliorum terrorem. Sic & in parvis oppidis solent similia iudicia permitti festis diebus, quia in profestis non adsunt rustici & agrorum cultores. Similiter & ea diebus festis expediri possunt, quæ vel pietas, v. g. absolutio ab excommunicatione, causæ miserabilium personarum, tutoris & curatoris datio, alimentorum constitutio, vel publica utilitas aut privata necessitas expediri postulat, cap. 4. *Quis hoc t. l. 3. & penult. Cod. eod.* nam ubi periculum est in mora, receditur à regulis juris communis, l. *De pupillo §. si quis vivos D. De novi operis nuntiat. Gail. 1. Obser. 53.* quodque legelicium non est, necessitas facit licitum, cap. *Quod non est. De R. l. in 6.* & hinc Prosper.

Non rectè servat legalia sabbatha cultu.

Qui pietatis opes credit in his vetitum.

Similiter ne feriarum extraordinariorum, aut ordinariorum personarum habetur ratio in supplicationibus, citationibus, & processibus decernendis, exequendis, committendis, sententiis concipiendis, & relatione, Menoch. d. lib. 1. *arbit. g. 30.* Permissumque diebus feriatis iudicare in causis summariis, l. *Miles §. 6 D. De adulteriis*: Item causas publicas atque fiscales agitare, l. 5. *Cod. eod.* Sic si causa intra certum tempus terminari debeat, quamvis tempus præfixum incidat in diem feriatam, potest nihilominus per iudicem expediri, Calvolus §. *Feria conclus. 2. n. 19.* atque ita de similibus.

8. Cur autem tempore potius feriarum prohibeatur strepitus iudiciorum, quam alia opera, ut patet ex d. *e. ult. h. t.* ratio est, quia judicialia non sunt ita necessaria ad hominum vitam & sustentationem, sicut alia opera.

9. Insuper in eo differunt prædictæ feriæ, quod feriis, ad cultum divinum institutis, non forensia solum negotia prohibeantur, sed & multa alia opera corporalia, & servilia, quæ sci-

licet commoditatibus corporis servantur; & ideo per servos, id est servientes fieri solent. Sumitur enim servitus hic latè, pro famulatu & ministerio corporali, quo quis alteri inservit & famuletur: Cujusmodi sunt arare, fodere, artificia facere, & similia, quæ diebus festis fieri prohibentur, nisi jure vel consuetudine sint exempta, c. *Licet 3. h. t.*

Libera verò, id est, quibus animus exercitur, ut loqui, docere, scribere, & similia, non prohibentur, nisi specialiter jure à permissione exempta sint & prohibita. Et ideo licet die festo cuilibet sententiæ operam navare, quamlibet scientiarum & artium, prout ad mentem pertinet, eam verbo quam scripto docere: Item scribere, transcribere, iter agere, ut sic, quia hæc non sunt opera servilia, & lex ipsa expressè limitat prohibitionem ad opera servilia. Vocantur opera quædam servilia, quædam verò libera, quia humana servitus secundum corpus attenditur, animus liber est. Suarez *De diebus festis lib. 2. ca. 17. n. 10.* Prohibentur opera potius servilia, quam liberalia, tum quia magis communia, & potissimum occupare solent homines, eoque distrahere à rebus divinis.

10. Sunt tamen nonnulla etiam opera, quæ licet servilia non sint, tamen specialiter prohibentur. Uti mercatus, placitum, iudicium ad mortem vel pœnam, & juramenti præstito, *h. t.* (hæc enim non esse ex se servilia, constat ex eo, quod non sint propria servorum, nec sint mechanica, sed ad cognitionem & convictum humanum ordinentur, Suarez d. loco c. 29. n. 1.) ob sæcularem distractionem, quam secum adferunt. Unde vacationem & quietem, in die festo requisitam, & ab Ecclesia intentam, impeditæ possunt & solent.

11. Nomine Mercatus veniunt contractus emptionum, venditionum, locationum, conductionum & similibus, præsertim si publicæ & publicæ solemnitate fiant: Item publicæ nundinæ, licet variis in locis consuetudine receptum sit, ut nundinæ diebus festis, ob majorem populi commoditatem fiant, prout recipi & induci potuit, cum observatio Festorum sit legis humanæ (prout latè tradit Suarez. *De relig. l. 2. cap. 1.*) cui per consuetudinem derogari potest.

11. Nomine Placiti in jure Canonico

causa judicialis & forensis tractatio significari videtur, *cap. 1. xv. q. 4.* ita ut prohiberi in die festo placitum, sit idem, quod prohiberi strepitum judiciale, ut *m. d. c. ult. h. tit.* dicitur. Nihilominus tamen probabile est, secundum Abbatem *in d. c. 1. h. 1.* significari causam dumtaxat civilem, quia placitum significare solet decretum, spectans ad civilem potius gubernationem, quam ad punitionem. Et idem *in d. c. 1.* ad placitum adjiciuntur cetera: Judicium quidem ad mortem vel poenam, ut per illa censeantur prohibita etiam omnes causas criminales: Juramentum vero additur, ut indicetur non solum judicium sibi prohiberi (nam illud jam ante in prioribus verbis, seu ex vi prohibitionis totius judicij forensis prohibitum censei debet) sed etiam alia quaedam juramenta, nempe ea, quibus pacta & conventiones inter aliquos firmantur, praesertim illa, quibus contractus ibi comprehensi sub nomine mercatus ceteri solent, ut docet Suarez *De diebus festis lib. 2. c. 30. num. 17.* praecipue ob exceptionem subjunctam, *nisi pro pace, &c.* Nam juramentum pacis non est judiciale: Et tamen, ne comprehensum videatur, excipitur; ac proinde signum est non prohiberi solum juramentum judiciale.

13. Sed cum strepitus judicialis consistat in inchoatione causae, quae a citatione incipit, formatione processus & causae cognitione, ac denique in sententiae prolatione, circa inchoationem dubitatur, an citatio die festo, vel ad diem festum, fieri possit? Respondeo ad primum, magis receptum esse citationem decerni posse die festata ad diem non feriatam, quia actus citationis non est judicialis, sed extrajudicialis, & necessitas ratio, *e. 1. h. ult. h. t.* Ob eandemque causam executio citationis die festata fieri potest, quia est facti: Nec fit per Judicem, sed per duum vel Notarium, vel per litteras, nullamque causae cognitionem requirit, *cap. Prudentiam, cap. Cum contingat sup. De officio delegati cap. Cum parati inf. De appellat. Gail. 1. Observ. 53. n. 5. & duobus seqq.*

Ad secundum respondeo, citationem factam ad diem feriatam de jure civili, ex sententia Interpretum, non valere, *per lib. 2. D. Si quis in jus voc. non ierit h. 1. fin. Cod. h. tit.* secundum Canonistas vero valere, quia proceditur die sequenti non feriatata, *e. Cum dilecti inf. De*

dolo & contumacia, Gail. d. loc. n. 2. Satius tamen foret, apponere hanc clausulam Ut citatus compareat tali die, si juridica fuerit: Si autem non fuerit juridica, ut compareat die juridica sequenti, quia cum terminus comparandi in citatione praefixus demum currere incipiat a tempore executionis, *cap. Super eo 2. h. fin. inf. De appellat. lib. 1. D. Si quis cautione &c.* Jud. x illud tempus scire non potest, ob locotum distantiam & nuntiorum in exequendo tarditatem, *Gail. d. loc. n. 2. & 3.* In iis tamen causis, quae diebus feriatis expediri possunt, ut sunt causae alimentorum, carceratorum, pupillorum, viduarum, miserabilium personarum, & quae moram non patiuntur, valet citatio ad diem feriatam.

14. Quoad processum seu progressum litis, etiam quaeritur, an testes in die festo examinari possint? De qua quaestione fufius videre liceat Suarez *d. lib. 2. cap. 3.* ubi docet, quod licet multi Canonistae velint examinationem testium, factam die festo, validam esse, modò juramentum, quod generaliter & in qualibet causa, sive temporali sive spiritali, prohibetur exigi die festo, *in d. c. 1.* (verba enim textus generalia sunt & solum duplex exceptio ibi ponitur, quae non minus habet locum in temporalibus, quam in spiritalibus) praecesserit in die profesto, quasi tunc examinatio ipsa retrorahatur ad diem praestiti juramenti: Tamen sit nulla subjungens non solum prolationem sententiae judicialis esse prohibitam & nullam in die festo, sed etiam ejus executionem, *per l. Affus. l. Ve in die h. 1. ult. Cod. eod. in qua l. ult.* expressè dicitur, ut à cunctis executionibus excusetur, nulla quemquam urgeat admonitio, taceat apparitio praecoris, horrida vox silescat: Ut merito sub strepitu judicij comprehendi videatur.

15. Appellationem vero esse permissam die festo, tamquam iuris naturalis & rem favorabilem, & quae sine magno strepitu fieri potest, tradit Glossa & Panormit. *in d. c. ult.* Ubi insuper docet Panormit, non posse coram veto arbitro iudicium die festo agitari, ut expressè habetur *in l. Omnes dies Cod. eod.* quia ille procedit judiciali modo & ad instar Judicis. Aliud dicendum de arbitratore, cum sit amicus compositor & conciliator pacis: Et foedera ac similia pacta non sint in die festo prohibita.

16. Quæritur in super, an in feriis observandis sit attendendus locus rei, an Judicis, an actoris, dum contingit ferias esse in loco uno, & non in alio. Respondet Abbas in *d. c. ult. numer. 23.* communem conclusionem esse, quod attendi debeat locus Judicis, quia ubi agitur de ordinatione judicii, attenditur consuetudo fori seu loci, in quo exercetur, non autem consuetudo loci litigantium aliâ fieri posset, quod reus vel actor haberet duplicatas ferias, nempe regionis suæ & loci Judicis.

17. Quæritur denique an exempti, dies festos, quos Episcopus in sua diœcesi observari præcipit, servare teneantur? Ita decernit Concil. Trident. Sess. 25. c. 12. de reformat. Navar. in *Manuali c. 13. n. 5. vers. octavo in fine.* Choquet. *de jurisdict. Ordinar. in exemptos p. 2. q. 45. num. 55.* (quia in quæstione recenset 116. casus, quibus exempti Ordinariis subjiuntur) & ea de re extat declaratio Cardinalium, quam refert Pia-sec. in *Praxi. 2. p. 1. 3. art. 6. de visitat. Regularium n. 34. quam vide.*

TITULUS X.

De ordine cognitionum.

1. *Pluribus causis concurrentibus, quarum una ab alia dependeat, de hac primò pronuntian- dum.*
2. *Potenti hereditatem obstat exceptio natalium, primò terminanda.*
3. *Muliere vindicante maritum, exceptio consanguinitatù prius discutenda.*
4. *Actione criminali & civili concurrente, qua præcedere debeat.*
5. 6. *Agenti spoli nominò quatenus obstat exceptio spoli.*

Lite contestata juramento calumniæ prælitro, dilationibus datis vel ab homine vel à Jure, iisque lapsis, recto ordine vel actor ob contumaciam rei in possessionem mittendus esset, vel utrimque ad probationem procedendum: Sed quia sæpè plures quæstiones in judicium incidunt vel à litigatoribus proponuntur, de quibus prius cognoscendum, quam in principali causa procedatur: Ideo dispiciendum ante est, quo ordine de iis cognoscendum & pro-

nuntian- dum sit, ne præpostera cognitio vel eorum confusio judicium impediatur.

Ubi notanda est Regula, per minorem causam majori cognitioni præjudicium fieri non oportere, major enim quæstio, inquit Jusse, minorem causam ad se trahit, *lib. Per minorem 54. D. De judic.* Itaque concurrentibus pluribus causis, quarum una pendeat ex alia, primò cognosci debet de ea, à qua altera dependet, sive ab eodem sive à diversis, sive agendo sive excipiendo proponatur, *lib. 5. §. 8. 9. 10. D. De agnos. & alend. liber. 1. 16. 17. & 18. D. De except. l. 1. §. 1. D. De rei vindic. Farinac. De variis criminibus q. 100. n. 137. & seqq.* Hinc rescindens iudicium antecedit refectionem. Vide Fabi. *De cad. 7. Erroris & 2.*

2. Hinc etiam causæ præjudiciales, in quibus de statu personæ quæritur, semper præmitti debent, quia cæteris præjudicant, id est sententia super iis lata ostendit, quid in principali pronuntiarì debeat, seu parit exceptionem rejudicatam in principali, & jus actoris tollit vel actorem ab agendo repellit, *Farinac. d. q. 100. n. 78. & seqq. Tressaurus decis. 11. n. 18.* Ideoque si quis apud Judicem laicum petat hereditatem ab intestato, tamquam filius, vel proximus agnatus defuncti, & reus, à quo petitur hereditas, objiciat, actorem non esse filium legitimum aut proximum agnatum defuncti, prius de hac exceptione per Judicem Ecclesiasticum cognoscendum & pronuntian- dum erit quàm de hereditate actori restituenda per Judicem laicum *c. 3. h. 1.* quia decisio quæstionis, an hereditas actori sit restituenda, pendeat ab ista exceptione natalium: Nam si probetur non esse filium legitimum, sive proximum agnatum, frustra agitur de hereditate ei restituenda.

Dixi, de ista exceptione prius esse cognoscendum per Judicem Ecclesiasticum: Quia licet de causa status, quando incidenter venit in judicium, cum causa principali possit & debeat idem Judex cognoscere, *l. Quoties l. Nulli Cod. De judicis, l. 1. Cod. De ord. judic.* tamen quia causa natalium & legitimisationis, pendens ex validitate matrimonij, est ecclesiastica, Judex laicus ne quidem incidenter de ea cognoscere potest, *cap. Lator inf. Qui filii sint legit.* cum non deceat laicos Ecclesiastica ullo modo tractare negotia, *cap. Decernimus sup. de judicis.* Simi-

3. Similiter si mulieri vindicanti aliquem, tanquam maritum suum obiciatur exceptio consanguinitatis, seu quod nequeat esse ejus maritus, quia sit illi consanguineus in gradu prohibito, *juxta cap. Non debet inf. de consanguinitate*; prius de hac exceptione cognoscendum erit, quam de causa principali, quia probata exceptione principalis causa perimitur. Non est tamen necesse super hac exceptione pronuntiare, sed sufficit, quod pronuntietur super principali, quod scilicet Judex declaret, reum non esse maritum, eumque absolvat, *cap. 1. hoc tit. Facit l. Cod. de judic.* ubi dicitur, ad officium ejus, qui de hæreditate cognoscit, pertinere cognitionem incidentis questionis, etiam talis, de qua alias principaliter non possit cognoscere (uti est questio de statu & ingenuitate, quæ tantum coram Præsi de sive rectoris provincie agitari debet, *l. Jam dudum C. Vi caus. status agi. debeat*;) & hoc ideo, quia non de ea, sed de hæreditate pronuntiat. Ratio est, quia in effectu hoc ipso, quo sententia fertur super principali, tacite fertur super exceptione, quandoquidem propter exceptionem probatam reus absolvatur. Deinde exceptio ista concernit ipsum factum principale, & ad ipsum factum principale, de quo queritur, perimendum proponitur, ideoque sufficit, si super ipso pronuntietur, quia tum tacite etiam pronuntiat super exceptione: superflua autem sunt referenda, *c. 2. inf. De probat. can. Coepiscopi Distincta 68.* Aliud dicendum est de exceptione, quæ concernit & impedit ipsum processum, nam super ea prius est pronuntiandum, vel expresse vel tacite procedendo ad actum contrarium, idque ut appareat, an sit procedendum, an non. Abbas in *d. e. 1. num. 1. versic. sub iudicio rationem utriusque.*

Non obstat prædictis *cap. Causam sup. De officio delegati, cap. Accedens §. mandans sup. Velite non contestata* & *cap. Ex conquestione, cap. Litteras inf. Deresitit spoliatorum*; in quibus, non obstante consanguinitatis exceptione, proceditur in causa principali: quia illa capitula obtinent in possessorio, id est, ubi mulier fuit in quasi possessione matrimonii, & per maritum spoliata; cui propterea agenti ad restitutionem mariti, non obstante exceptione consanguinitatis, restitui maritus debet. Nisi forte consan-

guinitas in gradu lege divina prohibito; statim probari possit; nam tum restitutio denegaretur, *d. e. Litteras §. propterea.* Cæterum in *d. e. 1.* mulier agebat non possessorio iudicio, sed petitorio: non enim patebat sibi restitui maritum, sed vindicabat seu petebat sibi adjudicari. Nam licet alias libera persona vindicari non possit, *l. 1. D. de rei vindicat.* potest tamen adjecta causa, v. g. quia est meus maritus, Abbas in *d. e. 1. n. 2.*

4. Hinc quoque concurrente actione criminali & civili, licet arbitrio Judicis relinquatur, quænam præcedere, quænam sequi debeat, *l. penult. §. ult. Cod. De ordine judic. l. 26. Cod. Ad legem lul. De adult. Clarus in Præf. criminali §. 2. §. ult. & criminalis principaliter intentata excludat civ. le. n. Farinac. d. q. 100. n. 59. Clarus q. 92. §. fin. Fachin. lib. 6. cap. 1.* tamen ubi civilis præjudicat criminali, vel contra, præjudicialis præcedere debet, & altera sequi, Farinac. *d. l. n. 61. & seqq.* Quando autem altera alteri non est præjudicialis, tum criminalis & civilis conjungi possunt, Vide Farinac. *d. l. e. n. 74. & seqq.*

5. Quod si agenti spoliis nomine obicitur vicissim spoliū, multum refert, an per modum exceptionis, an per modum actionis obicitur, de quo est text. in *c. Cum dilectus, & ibi Abbas & rursus Glof. & Abbas in c. fin. h. 2.* ubi traditur, quid sit utilis intentare. Nam si per modum exceptionis, seu ad actionem actoris elidendam obicitur, v. g. si obicitur de spolio alterius rei, petaturque, ut non audiatur actor in petitione sua, nisi ante rem restituar, tunc prius de exceptione spoliis cognoscendum est, quam de actione spoliis; *d. cap. Cum dilectus, versic. sed quoniam*; qua suspensa dabitur terminus ad probandam exceptionem, qui est quindecim dierum, ut in *cap. 1. De restitut. spoliis in c. & notat. Abbas in d. e. Cum dilectus in 6. Notab.* Et probata exceptione, non prius cogendus est reus actori respondere, quam restitutione sibi facta, *d. e. Cum dilectus §. sed quoniam*: quia quando actor & reus hærent in eadem causa & delicto seu luto, ut dici solet, favorabilior est reus, quam actor, *l. Favorabiliores D. de reg. iuru.* Si verò per modum actionis obicitur, hoc est si reus non excipiat, sed vicissim contra actorem agat de spolio, tum non repellatur actor ab agendo, nec prius cognoscetur de causa rei, quam actoris: quia hic cessat ratio *d. l. Favorabi-*

verabiliores, cum uterque sit actor, sintque duæ quæstiones seu actiones principales, nempe conventio & reconventio seu mutua petitiones, de quibus, cum in idem iudicium deducantur, simul etiam debent cognosci; prius quidem de causa actoris, tum de causa rei: sic tamen, ut utraque causa simul finiatur, secundum ea, quæ supra de mutuis petitionibus diximus.

6. Rursus Spoliatio per modum exceptionis contra agentem de spolio, velut vicissim spoliatorem, proposita & probata; repellitur quidem actor seu decernitur, eum non esse audiendum, donec restituerit rem; non tamen condemnatur ad restituendum, quia finis exceptionis est repellere, non autem consequi, exceptio enim est actionis exclusio, ideoque non operatur restitutionem. Dixi, contra agentem, velut vicissim &c. quia secus est, si proponatur contra tertium aliquem possessorem, qui non spoliavit, Maranta *l. p. Distincta*. 6. n. § 1. Contra verò per viam actionis spoliatio proposita & probata, consequitur restitutionem non tamen repellit agentem, quia finis actionis est consequi, non tamen repellere, ita Abbas in *d. c. Cum dilectum num. 7.* Ideoque dispicere potest, utro modo proponere sibi magis expediat: nam si ei melius sit incumbere actioni adversarii, opponat per modum exceptionis, quia interim non procedetur super actione, sed suspendetur & detinebitur rem petitam: si verò magis expediat, habere restitutionem spoli, cum proponat per viam reconventionis, quia per eam obtinebit restitutionem rei, prout declarat Glossa in *c. fin. h. tit.*

TITULUS XI.

De plus petitionibus.

1. Plus petitur quatuor modis *Re, Tempore, Loco & Causa.*
2. Pœna plus petentis tempore.
3. An per exceptionem, Tu petis plus tempore, suspendatur iudicium.
4. Pœna plus petentis re, loco, vel causa.
5. Pœnam tripli jure Canonico non obtinere.
6. Quomodo actor plus petens evitare pœnas possit.

Quia inter incidentes quæstiones subinde proponit vel excipit reus, quod actor plus petit, quam sibi debeat, & dubitari poterat de ordine ac modo procedendi, ideo Titulo de ordine cognitionum in genere subiicit Pont. hunc Titulum.

1. Petitur autem plus quatuor modis, *Re, Tempore, Loco & Causa, e. unico h. t. § plus autem Insti. De actionib.* Re plus petitur, si cum creditori debeantur tantum quinque petat decem, vel cum res sit ejus dumtaxat pro dimidia parte, petat totam vel pro majori parte. Tempore plus petit, qui petit ante diem, vel conditionem, actioni seu obligationi objectam. Loco plus petit, qui id, quod certo loco, v. g. Lovanii sibi dari stipulatus est alio in loco, veluti Antverpiæ, dari petit, sive commemoratione loci, in quo sibi dari stipulatus est. Causa plus petitur, cum aliquid in genere vel alternativè debetur, & res in specie, vel unum præcisè, petitur si is, cui alternativè debetur equus vel duodecim aurei, equum tantum, vel duodecim aureos tantum, & præcisè petat. Idque obtinet, etiam si id, quod petit, vilius sit altero, quia sæpe facilius est promissori solvere, quod est majoris pretii, quam quod est minoris, & contra: atque ita admittit promissori facultatem eligendi, quam habet, § *Præterea Insti. de Actionibus.*

2. Olim qui uno horum modorum plus petebat, causa cadebat, id est rem amittebat, ut explicat Justinianus in § *Si quis agens Insti. d. t.* & constat ex Paulo 1, *Sentent. cap. 10.* ubi ait, Causa cadimus vel loco, vel summa, vel tempore, vel qualitate. Eaque pœna usque ad Zenonem retenta fuisse videtur: nam constat ex Hermogeniano Cod. qui passim nunc exstat, *tit. De calumnia & de plus petendo*, hæc de re fuisse duas Constitutiones, juri veteri conformes, Diocletiani & Maximini. Postmodum verò hæc pœna mutata fuit: nam qui plus tempore petit, ex Zenonis Constitutione sumptus litis restituit, & dilatio temporis, non quidem totius, sed ejus, quod debitori supererat ad solvendum, sive ex conventionem sive ex natura actionis, duplicatur, § *ult. versic. hodie autem Insti. de exceptionib.* ut sic pœna delicto commensuretur. Exemplo relegati ad opus publicum, aut fugientis ante tempus, cui duplicatur pro pœna residuum temporis, ante quod

quod aufugit, non vero totum tempus relegationis ei statutum *l. Auth. damnatum §. quisquis D. De pœnis*. Et in hac pœna pariter videtur esse conditionis fidei cum privato, tanquam qui non minus quàm privatus, tempora agendi servare debeat, *l. luffas 6. Cod. de iura fisci lib. 10.* Imò non defunt, qui hac in parte existiment duonem esse causam quam privati, *arg. d. l. luffas*, qua jubentur concremari etiam iusta fidei actiones, ob hoc solum, quod suis temporibus prolatæ non sint, quasi in fisco juris veteris pœnæ adhuc locus sit.

3. Sed cum in *e. unico h. t.* dicatur, quòd auctore plus tempore petente duplicentur reo inducitur, nec cogatur postea litem excipere, nisi ei solvantur expensæ: quæritur, an per hanc exceptionem, *Te petis plus tempore*, suspendatur iudicium in toto, an verò debeat ferri sententia definitiva, cum pœnis appositis? Et respondet Panormit. *ibid.* quòd, si ista exceptio proponatur dilatoriæ, v. g. ante litem contestatam, tum impediatur iudicium super principali: si verò opponatur peremptoriæ, veluti post litem contestatam tum non impediatur, sed debeat ferri sententia de solvendo debito, finit scilicet iudicium duplicatis: ita ut illorum verborum, *nec litem excipiat, nisi ei solvantur expensæ*, sensus sit, quod non cogatur suscipere iudicium, non quidem illud, quod iam per litem contestatam onem suscepit, sed aliud, quod ex re in hoc iudicio iudicata, vel per actionem in factum, vel per implorationem officii iudicis executionem instituitur, lapsa duplicato tempore, & solutis expensis. Ut hæc exceptio, licet vocetur dilatoria exceptio solutionis, tamen hoc casu non retineat naturam suam, id est non maneat dilatoria. Potest tamen subinde etiam suspendere iudicium, jam per litem contestationem susceptum, veluti si pendente iudicio demum superveniat: ut si pactum de non petendo, ad tempus pendente iudicio intervenierit; vel si reus eam sibi competere ignoraverit, ut si non ipse contraxerit, sed hæres sit debitoris, vel si ex alterius contractu conveniatur, *cap. Pastoralis inf. De exceptionibus*.

4. Qui verò plus re vel loco aut causâ petit, ex Justiniani Constitutione condemnatur in omne damnatum, quod sua petitione reo intrulit, & insuper pendere debet triplum ejus,

quod ob majorem quantitatem, libello conventionis comprehensam, viatoribus, id est executoribus litium, sportularum nomine, præstandum fuit, *§. tripli inf. De actionibus*. Uno tamen casu ex eisdem Imp. Constitutione plus repetens, causa cadit & toto debito fraudatur, scilicet cum creditor, exacta per dolum malum majoris summæ quam sibi revera debeatur, cautione, plus petit, & super huiusmodi petitione litem contestatur: nisi actor convictus super majori quantitate cum reo tranfigat super pœna, vel reus in iudicio confessus sit se totum debere *l. ult. Cod. h. t.* Cui casui postea in *Novella xv. De defensoribus civitatum c. 4.* addidit alium casum scilicet cum quis transferendi iudicii causâ apud præsidem provinciæ majorem summam petit, quam ei verè debeatur, ne cogatur debitorem pro minori summa intra trecentos aureos coram defensore civitatis convenire.

5. Quæritur autem hic, An pœna tripli, de qua ante, etiam jure canonico obtineat. Verus est, non obtinere, ut docet Panormit. in *cap. unico hoc tit. num. 9.* quia Iulius Pont. tantum dicit condemnandum plus petentem, in expensas: tum quia *d. §. tripli.* loquitur de expensis factis nomine sportularum; & ideo, cum sportulæ in foro Ecclesiastico non præstentur, *cap. Cum ab omni inf. De vita & honest. Cleric.* non possunt eo jure triplicari. Et hoc intellige, quando plus re vel causa petitur: nam si petatur plus tempore vel loco, habent locum aliæ pœnæ, de quibus *d. cap. unico*: ut scilicet plus loco petens teneatur ad interesse; ubi verò plus tempore petit, duplicentur induciæ, & expensas solvat plus petens.

Neque tamen supervacanea est *disti cap.* dispositio, quasi per antiqua jura provisum sit de expensarum condemnatione, respectu temere & calumniosè litigantium, *cap. Calumniam inf. De pœnis, ca. Finem inf. De dolo & contumacia, & alii* quia per antiqua jura condemnatio expensarum venit tantum accessoriè, & ideo Judex, lata semel sententia super principali, non potest amplius condemnare in expensas, *l. Terminato Cod. De fructibus & lit. expens.* per dispositionem vero *disti cap.* potest ea condemnatio

dematio fieri principali etiam iudicato, exhibito ad hoc novo libello, vel etiam pendente iudicio, implorato officio Iudicis.

6. Quæritur etiam, quousque has pœnas actor plus petens evitare possit? Et licet Glossa velit posse eas evitari, si ante litem contestationem desistat actor à plus petendo; ut etiam ante litem contestatam desistens merito teneatur seu teneri debeat adversario ad interesse, si quod sit; tamen verius est evitare posse, etiam post litem contestatam desistente actore, dummodo ante sententiam; Quia in *d. c. puniuntur* importunita s plus petentium demum, si super petitione sua duxerit in iudicio persistendum; jam autem iudicium non dicitur, nisi à litem contestatione usque ad sententiam; Et ideo non potest dici super petitione sua in iudicio persistere, qui ante sententiam desistit.

Nec obstat, quod talis videatur temere litem movisse, *arg. l. Eum quem 79. D. de iudiciis*, & errore suo, quem jam fateretur, item retardasse; qui error adversario nocere non debet. *arg. l. Nemo 75. D. De reg. juris*, & *l. 2. Cod. De fructibus & lit. expensis*, qui non potest dici temere litem movisse, qui iusto errore ductus id fecit; nec talis error ei nocere debet, *l. in servitutem 16. §. si petierit D. De bonis libert. & litis expensæ regulariter non debentur*, nisi quis sine iusta causa litem moverit *l. Qui solidum 78. D. De legatis 2. lib. Omnes §. præterea Cod. De Episc. & Clericis*.

TITULUS XII.

De causa proprietatis & possessionis.

§. I.

Possessio quid sit, & quod duplex? & de iudiciis possessoriis.

1. Qua dicatur causa possessionis.
2. Qua proprietatis.
3. Possessio significat hic actum & jus possidendi.
4. Unde possessio alia factio est.
5. Alia juris.

6. Dividitur in iustam & iniustam.
7. In Civilem & Naturalem, item Civilem & Naturalem simul.
9. Civilis, qua & cur ita dicatur.
10. Naturalis qua sit.
11. Possessorium iudicium triplex adipsenda, retinenda & recuperanda possessionis.
12. 13. 14. Exempla cuiusque.
15. Possessorium retinenda, aliud Ordinarium, aliud Summarium.
16. 17. Summarium quid sit, & cur ita dicatur.
18. Possessio quibus modis probetur.

Cum omnium frequentissime in iure & iudiciis occurrant causæ possessionis & proprietatis, de quæ iis etiam dubitari contingat, quo ordine proponendæ & cognoscendæ, & accumulati possit, an verò singulæ singulis iudiciis tractandæ sint, rectè subiungitur hic Titulus in quem occurrunt fere omnia, quæ in Pandectæ Cod. plurimis Titulis interdicitis & eorum iura proponuntur.

1. Causa possessionis vocatur, in qua principaliter agitur de possessione, vel quasi possessione, sive adipsenda, sive retinenda, sive recuperanda: Veluti quando actor principaliter contendit possessionem rei sibi esse restituendam, & reus negat; atque hoc appellatur iudicium possessorium, *c. Cum super 1. h. & causa momenti, c. 1. hoc tit.* non quia semper momento absolvatur; nec enim id interdum patitur improbitas invaloris; Sed quia ex natura sua apta est momento peragi, si de vi litigator statim docuerit; & quia à sententia momentaneæ possessionis non appellatur *lib. 2. Cod. De momentanea possess. Glossa in l. cap. 1.*

2. Causa proprietatis appellatur, in qua principaliter agitur de rei controversæ proprietate seu dominio, vel alio iure, extra, possessionem vel quasi possessionem, ut si actor intendat se esse & declarari dominum rei, reus verò negat; & hoc appellatur iudicium petitorium, *d. c. Cum super h. t.* Tale iudicium est, cum rei vindicatur. *l. Qui petitorio 36. D. De rei vindicat. l. Cum fundum 18. §. fin. & ibi Gloss. D. De vi & vi armata, c. Pastoralis h. tit. cum hæreditas petitur, toto vis. D. De petit. hered. Gloss. penult. in l. 2. Cod. De edicto Adriani collen. cum quis*

contendit jus eligendi, præsentandi vel conferendi sibi competere, *cap. 3. & 4. hoc tit. vel agit ad usufructum, usum aut aliam servitutem, quia agens ad ista jura incorporalia, censetur dominus jurius, Maranta 4. p. Distinct. 7. num. 1.* Cum quis agi actione personali, ad rem, dicitur etiam petiturum judicium, Maranta *dicto lico.*

Utro autem judicio, an possessorio an verò petitório agatur, ex conclusione libelli potissimum intelligitur; nam si actor concludat adversarium suum sibi condemnari ad restitutionem rei, agit judicio possessorio; si verò se dominum rei cõtrario versæ pronuntiare petat, agit petitório.

3. Cæterum possessio licet interdum etiam proprietatem significet, ut si quis legaverit possessiones suas, *l. Interdum 78. D. De verb. significat. & plurimis aliis;* per translationem scilicet, quia sæpe dat effectum & commodum domini *cap. Sape inf. De restitut. spoliar. & ad domini proprietatisque acquisitionem perducit, §. Ex his insit. Per quas personas &c. & contra licet dominium subinde significet possessionem, l. 13. Cod. De rei vindicac. tamen etiam sumitur possessio, ut quid separatum à proprietate, *l. Quasi 25. D. De verb. significat.* & ita hic accipimus non quidem in ea significatione, qua sumitur in *l. 1. Questio,* in qua tribuitur rebus ipsis possessus; sed capimus hic possessionem pro act u vel jure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dici solet possessio facti, jus verò possidendi dici solet possessio juris. Verum ut plenius intelligatur quod hic de coactus & cumulatione judicii petitórii ac possessorii dicitur, paucis explicanda est definitio & natura utriusque causæ, possessionis & proprietatis, quod modis & coram quo iudice de possessione agatur.*

4. Possessio igitur facti nihil aliud est, quam detentio rei corporalis, sive mobilis sive immobilis, corporis & animi ac juris adminiculo.

Dicitur rei corporalis; quia incorporalia cum tangi non possint, propriè non possidentur, sed quasi possidentur, *l. Servus 43. §. 1. D. de acquir. rer. dominio, Cum Ecclesia 3. h. t. ubi qui habet jus eligendi dicitur illud quasi possidere.*

Detentio ponitur loco generis: nam omnis possessio est detentio, non è diverso, quia de-

tentio seu detineri convenit etiam iis, qui possidere nequeunt, & ad eum quoque detinendi actum refertur, qui jure destituitur, sine quo nequidem possessio facti, de qua agimus subsistere potest: eoque nomine intelligitur etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur, estque possessionis inceptio & acquisitio.

Additur, corporis adminiculo: quia ut res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi, manibus, pedibus, oculis, vel alio simili modo. Unde & possessio dicitur à pedum positione, *in l. 1. D. De acquir. vel amit. possess.* nam per pedum positionem super bona potissimum immobilia, ut v. g. super fundum, agrum, prædium, solet acquiri possessio.

Adiicitur etiam, animi adminiculo: quia debet apprehendi animo possidendi, *l. Si quis ante 10. D. De acquir. possess.* animo enim & corpore possessionem acquirimus, *l. 3. §. 1. §. 1. Quem admodum 8. D. l. t.* Hinc depositarius & commodatarius non dicuntur possidere, quia non detinent rem depositam vel commodatam animo possidendi.

Additur denique, juris adminiculo, non quasi omnis possessio facti justa sit, cum fur vere possideat, rem furtivam, & tamen injuste, sed quia jus facit, ut talis detentio sufficiens, censetur ad constituendam possessionem, nec eam impediatur: sicuti impedit, ne detentio rei sacræ vel loci religiosa à laico, vel liberi hominis censetur possessio, ut patet ex *l. Qui univ. 30. D. eod.*

5. Possessio juris est jus reale insistendi & incumbendi alicui rei, tanquam suæ non prohibetæ possideri. Per particulam, jus reale, excluditur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio & detentio actualis. Similiter excluditur detentio, quam habent inquilinus, depositarius, commodatarius, colonus, quia illi non habeat jus reale insistendi in re, sed tantum jus personale, nempe ex contractu competens.

Dicitur, insistendi vel incumbendi rei; ut excludatur dominium, quod per se & formaliter est tantum jus disponendi de re. Cum interim hoc jus in eo consistat, quod possessor possit rem pacificè tenere, & juris reme-

diis, subinde etiam armis, se tueri adversus turbantes.

Additum fuit, tanquam suæ; quia si quis insistat rei, nomine alterius, non erit vera possessio. Et hinc rursus colonus, inquilinus, depositarius; commodatarius, non dicuntur possidere, sed ipse dominus per eos, §. *Possidere Insistit. De interditiis*. Possumus enim per alium possidere, modò is habeat animum detinendi rem nostro nomine: nisi sit servus noster, aut filius nondum emancipatus, nam hi ejus conditionis sunt, ut non sibi, sed nobis acquirant, etiam cum animum non habeant, §. *Item placet in fine Insistit. Per quas personas &c.*

Additur, non prohibita possideri; quia nulli potest competere jus possidendi contra juris dispositionem seu jure resistente, sed tantum potest detinere rem, puta rem sacram, religiosam, locum publicum, *d. l. Qui universas §. 1.*

6. Dividitur Possessio in Justam & Injustam. Rursus ex parte causarum seu titulorum (qui ut varii & pænè infiniti sunt, etiam varias & pænè infinitas species seu potius modos possessionis constituunt) alia dicitur Pro emptore, alia Pro donato, alia Pro legato, Pro dote, Pro hærede, & sic de cæteris.

7. Tertio dividi solet in Civilem & Naturalem, *l. 2 §. 1 D. Pro hæredo*: addunt alii Naturalem & Civilem simul. Civilem vocant quæ in Jure consistit, *l. 10. Cod. De acquir. possess.* & solo animo retinetur. Nam licet ad acquirendam possessionem requiratur adminiculum corporis & animi, nempe ut quis rem apprehendat & occupet, animumque & affectum sibi possidendi habeat, *d. §. Possidere Insistit. De interditiis*: tamen, ut postea retineatur, & continueatur ejus possessio, sufficit animus retinendi rem, nec detinendi à possessione ipsius, *d. §. Possidere*: idque ne per singula horarum momenta rebus nostris insistere necesse sit. Hoc modo possidet & retinet animo possessionem, quia re, quam possidet, corpore discedit, nullo in possessione relicto, *l. Clam possidere 6. §. qui ad nudinas D. De acquir. possess.* In amittenda quippe possessione affectio ejus, qui possidet, intuentia est: nam uti corpore & animo acquiritur possessio, ita etiam corpore & animo amittitur; imò amitti & solo animo potest, *l. 3. §. in amittenda 6. D. d. 1.*

Non obstat, quod solo animo non acquiritur, quia facilius amittitur, quam acquiritur. Non tamen solo corpore amittitur, nisi etiam ad sit animus non possidendi. Et ita intelligitur *l. Quemadmodum 8. D. eod. §. l. Ferè, 153. D. De R. l.* ubi dicitur, quod, ut nulla possessio acquiri potest nisi animo & corpore, ita nulla amittatur, nisi in qua utrumque in contrarium actum est: quando scilicet incipitur a corpore; secus, quando incipitur ab animo, qui in amittenda possessione attendendus est, *l. 13. §. in amittenda.*

9. Dicitur verò civilis hæc possessio, quia jure civili falcitur, seu jure civili magis constat, quam Naturali, cum naturalis modis possidendi sit per corporalem insistentiam. Et ideo possessio vilis Justa appellatur, & Corporali opponitur, *l. 24. D. de acquir. possess.* Deinde quia parit effectus civilis, scilicet utucapionem & dominium.

10. Naturalis possessio est, quæ corpore & animo simul retinetur: ut quando quis occupat rem, ut suam. Potest autem hæc conjugi Civili uti quando quis est præsens, per se vel per alium, rebus, quas civiliter possidet; & tum dicitur naturaliter & civiliter possidere. Potest etiam separari à Civili: ut si quis me ex fundo meo deliciat, ut fundum meum possideat, ego civiliter, ille naturaliter cum possidet; non etiam civiliter, quia cum jus civile ejusmodi vim improbet, & debeat auferte possessionem violento inavatori & spoliato restitui, Juris interpretatione non videtur possidere, *l. Si quis vi 17. l. Non videtur 22. D. d. 1.* Aliquando tamen aliter accipiuntur Civilis & Naturalis possessio: ut scilicet Civilis dicatur quæ res possidetur quoad dominium directum; Naturalis autem, quæ possidetur secundum usum fructum vel usum, vel habitationem, vel pignus, vel alia jura diversa à dominio, ut constat ex *l. Naturaliter 12. D. eod. l. 1. D. Pro hæredo*: nam natura non aliud requirit ad constitutionem possessionis, quam occupationem & fruitionem.

11. Depossessione verò agitur tribus modis & sic triplex est judicium possessorium, scilicet adipiscendæ, retinendæ & recuperandæ possessionis, nam omnis controversia de possessione instituitur, vel ad adipiscendam possessionem, quam actor nunquam habuit, vel ad retinendam

dam quam habet; vel denique ad recuperandam quam amisit.

12. Exemplum possessorii adipiscendæ est in interdicto. Quorum bonorum, quod competit ei, cui delata est hæreditas ex testamento vel ab intestato, eadem adita de jure civili, vel bonorum possessione agnita de jure Prætorio, l. 1. §. 2. Cod. Quorum bonorum: ad avocandam actualem & effectivalem possessionem) quam nunquam habuit, & quam ipso jure non acquirit, sicut dominium, l. Cum hæredes 13. in princ. D. De acquir. possess. ab eo, qui pro hæredis de cuius hæreditate agitur, vel pro possessore possidet, vel ab eo, qui dolo culpave desit possidere. Vide Wetsenb. ad D. Quorum bonorum. Dixi, quam nunquam habuit; quia si quando habuit, non competit possessorium adipiscendæ possessionis, §. Pro hærede instituit. De interdico, sed recurrere debuit ad possessionem recuperandæ. Idque est generale in omnibus judiciis possessorii adipiscendæ, Glossa in cap. 1. in fine De confessis in 6. Maranta 4. p. Spauli Distinct. 7. num. 5. & ideo abusive restitutorium vocatur.

Secundo, exemplum possessorii adipiscendæ est in interdico Quod legatorum, quo restitui iuberetur hæredi, quod legatorum nomine, non voluntate eius, sed propria auctoritate à legatariis occupatum fuerit, idque propter Falcidiam, quam ex ea re detrahere hæres potest. Etenim æquissimum Prætori visum fuit, ut legatarii non sibi ius dicerent, occupatis legatis propria auctoritate, sed ea ab hærede peterent, l. 1. in princ. D. Quod legatorum: ubi vide Wetsenb.

Tertio, exemplum est in interdico Salviano, quod competit adversus conductorem prædii alicuius, si invecata & illata (quæ pensionis nomine obligata tenentur) è prædio abduxerit & abstulerit, ut possessionem eorum restituat ei, à quo conduxit. Et datur etiam adversus tertium possessorem, l. 1. D. de Salviano interdico, & notat Abbas in cap. Pastoralis num. 14. h. sic.

Quarto, exemplum est in remedio, l. fin. Cod. De editio D. Hadriani tollendo, quod competit hæredi scripto in testamento, cuius vigore potest petere se mitti in possessio-

nem: de quo, & qualiter procedat, vide Bart. & DD. ibid.

Quinto, locus est huic iudicio in officio Judicis, quod per eum implorari solet, cui collatum est beneficium aliquod, vel cui alio modo provisum est, ut mittatur in possessionem, quam nunquam habuit, idque procedit & servatur generaliter de jure Canonico, Abbas in d. c. Pastoralis n. 14. in fine. & habetur in cap. Accedens 23. & ibi per Abbat. & DD. inf. de accusat.

13. Possessorii verò retinendæ possessionis exemplum est in interdico Uti possidetis & Utrobi. Illud datur pro rebus immobilibus, hoc pro mobilibus, quarum in possessione quis turbatur, ut declarat Gloss. & Abbas in d. cap. Pastoralis num. 16. Et datur possessori, qui injustè & extrajudicialiter turbatur in sua possessione adversus turbantem, ut is turbare & molestare desinat, teneaturque ad interesse turbationis factæ. Dico extrajudicialiter; quia si turbetur judicialiter, ut si moveatur lis super re aliqua, quam possidet, non datur ei hoc interdictum: quia qui utitur jure suo per viam judiciariam, alteri non facit injuriam, Abbas in cap. Audita 4. num. 8. inf. De restitution. spolia. Sicut nec datur adversus turbantem, dejectum à sua possessione: quia licet is non possit dejectorem suum dejicere ex intervallo, sed incontinenti dumtaxat, tamen potest impunè ex intervallo & quodcumque turbare dejectorem suum in sua possessione, Maranta 4. p. Distinct. 7. num. 18. Quod si verò duò litigent & agant hoc possessorio iudicio & quilibet pretendat se possidere, is obtinebit, qui de antiquiori possessione probabit: quia junior possessio præsumitur injusta & clandestina, text. & ibi Abbas num. 9. in cap. Licet 9. inf. De probat. Maranta d. loco num. 19. & 25. ubi consequenter in additionibus vide varias quæstiones, circa hanc materiam remisivè decisas.

14. Tertium, ut dixi, possessorium iudicium est recuperandæ possessionis: & in hoc fuerunt plura remedia à jure introducta, prout ea recenset Maranta d. Distinct. 7. num. 28. Et in primis est interdictum Unde vi, de quo ad Tit. De restitution. spoliat. agemus: secundum est conditio triticaria: III. conditio incerti: IV. conditio indebiti: v. actio in factum: VI. officium

Judicis: VII. est ex æquitate *l. Si & me & Titium D. Si certum petatur VIII. est conditio ex l. Si coloni 14. Cod. De agric. & censitis lib. 11. & sic de similibus aliis: de quibus, & quæ ad singula requirantur, vide apud Marantam *Dissin.* 7. à num. 28.*

15. Possessorium retinendæ possessionis communiter duplex statuunt: alterum ordinariæ, quod & plenarium dicitur: alterum Summarium, sive Extraordinarium seu Momentaneum. Plenarium sive Ordinarium vocant, quando plena causæ cognitio adhibetur & servato ordine juris, plenè discutitur atque examinatur, utrum actor ab adversario suo possideat rem, de qua agitur, non vi, non clam, non præcario, *l. 1. D. Vis possidetis* Et in hoc judicio plenæ requiruntur probationes, quia magni est momenti & præjudicii, propter commodum possessionis; licet ea in petitorio recuperari possit, latè *Gail. 1. Observ. 7.*

16. Summarium illud dicitur, in quo, nullo juris ordine servato, summarim Judex cognoscit, uter ex litigantibus possideat tempore litis motæ; ad eum finem, ut ille tamquam possessor constituatur, & alter sit petitor, ita ut saltem ei maseat jus suum, tam quoad plenarium possessorium, quam quoad petitorium. Huic autem possessorio Summario nunquam locus esse solet, quando uterque, ex litigatoribus ita contendit se possidere, ut libellum offerre nolit, & periculum est, ne veniat ad arma: tunc enim Judex, re summarim cognita, solet sine præjudicio partium declarare, interim alterum ex litigatoribus possessorem esse, donec de possessione plenius cognoscatur *test. in l. Equissimum alias l. Si cuius 13. §. 3. D. De usufructu, ibi, cur enim, inquit Julianus, ad arma & rixam procedere patitur Prator, quos potest, jurisdictione sua componere?*

17. Dicitur autem Summarium; vel etiam Summarissimum, secundum *Interpp.* quia in eo absque rela judicii, & sine longa protelatione litis, sola facti veritate probabiliter inspecta, celeriter & velo levato, ut aiunt, procedendum est, *l. Si coloni Cod. De agric. & censitis lib. 11. ibi, celeri reformatione, Clement. Sape De verb. significat Clement. Dispensiosam de judicii.* Momentaneum vero dicitur, quia sententia in eo lata non perpetuum sed momentaneum, & re-

parabile præjudicium adfert, quod in ordinario & pleno possessorio reparari potest, cum sit mera paraque interlocutio neutri parti, sive in possessorio ordinario sive in petitorio, præjudicialis. Unde interim aut Fiduciaria aut Depositaria possessio aut Provisionale remedium vel decretum appellatur: in eoque imperfectæ & semiplenæ, quia modici est præjudicii probationes admittuntur, *Gail. d. Observ. 7. nu. 6.*

18. Denique probatur possessio variis modis, veluti ex perceptione, fructuum, censuum, & collectarum solutione, cæterisque a cibus juris possessorii iure factis, demonstratione vicinitatis, scientia, locatione, plantatione, latatione, & sic de aliis, quos refert *Wesemb. ad Tit. D. De acquir. vel amitt. possess.*

§. II.

De Proprietate, quid sit, & in quo differat à Possessione,

1. *Definitio Proprietatis, Inter eam & Dominionum non esse discrimen.*
2. *Differentia inter Proprietatem & Possessionem.*

1. Quod ad Proprietatem attinet, ea definitur Jus plenè & perfectè disponendi de re pro libitu & arbitratu, nisi lege vel conventionem quis prohibeatur. Et hinc quisque dicitur rei suæ moderator & arbiter. Verius autem est, quidquid alii sentiant, inter Proprietatem & Dominionum hoc loco non esse discrimen, sed promiscuum eorum usum. Nam quod de proprietate scribit *Callistratus in l. Si de vi 37. D. De iudiciis*, idem de dominio in eadem questione scribit *Martianus in l. Qui catu 5. §. 1. D. Ad Leg. Iuliam de vi publica*. Id ipsum patet etiam ex *l. Exitus 35. D. De acquir. possess. l. Ordinarii 13. Cod. De rei vindicat.*

Possessio vero & proprietatem licet versetur circa eadem corpus seu eandem rem, & utrumque sit jus incorporale, atque à possessione dominium incipere dicitur, *l. 1. §. 1. D. De acquir. possess.* & per eandem personas acquirantur, *instit. Per quas personas nobis oblig. acquir.* tamen adeo diversæ ac separatae sunt naturæ, dicit *Jurisconsultus in l. Naturaliter 12. D. De acquir. possess.* proprietatem nihil habere commune cum possessione,

§. III.
Quis in causa possessionis sit Judex
competens

1. *Judicium hoc, etiam in spiritualibus, spectare ad judicem laicum,*
2. *Sententia contraria,*
3. *Ea de jure verior.*
4. *Prior tamen recepta in praxi.*
5. *Causa possessionis & proprietatis coram eodem judice tractanda.*

1. Videndum nunc, quis in causa possessionis & proprietatis Judex sit competens, In primis, loquendo de possessorio per se & seorsim à proprietate, sunt qui velint, possessorium retinendæ & recuperandæ spectare ad Judicem laicum, qui est Ordinarius loci, in quo res de qua agitur, sita est: Etiam tunc, cum de possessorio beneficiorum decimarum, Jurispatronatus agitur, *Glos. in c. Litteras sup. De juramento calumnia, Guido Papæ, Decis 71 & 85. Gail. 1. Observ. 37 n. 5. & multi alij. Probatur per. 7. inf. Qui filij sint legitimi, in verbis, Nos attendentes, quod ad Regem pertinet, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus judicare. Item per eam. perimus x. quest. 1. ubi Pont. Judicare videtur, ad eundem esse Rectorem provincie in causa possessionis rei Ecclesiasticæ, quam aliquis in valetur per e. ult. sup. De judiciis, ubi Judex secularis de possessione inter quendam Abbatem & Monachos, ex una, & communitatem ejuſdem castri, ex altera, cognoscit: Nec tamen improbat Pontifex, sed potius confirmat: Ea scilicet ratione, quod possessorium rei spiritualis non sit, quod spirituale sed temporale & potius in factis quam in jure consistat.*

Ideoque, licet in causis spiritualibus non juretur de calumnia, e. 2. sup. De juramento calum. tamen si pro re spirituali possessorio agatur iudicio, necesse est jurare de calumnia, e. Litteras, §. praterea inf. De restitut. spoliat. *Glos. ibid. in v. juramento, & in d. c. 2. in v. rebus spiritualibus.*

2. Contra contendunt alij, in possessorio rei spiritualis iudicio Judicem Ecclesiasticum esse competentem, Anton. Butrius in d. e. ult. sup. De judiciis, August. Bellous, ad rubr. d. tit. numer. 55. Covarr. Pract. quest. cap. 35. num. 1. versic. 2. conclusio *. Quæ sententia de jure verior apparet, præsertim quando de possessorio rei spiritualis

Et, ut ex multis differentiis paucas delibemus, nihil vetat eum esse possessorem, qui dominus non sit; & contra, eum dominum esse, qui non possideat, d. l. Exitus Rursus dominium in titulo non acquiritur, l. Nunquam nuda 31. D. De acquir. rer. dominio; possessio vero in profanis titulis adminiculum non desiderat, nisi adversus eum, à quo possidetur, l. Clam possideri 6 §. qui ad nundinas ff. De acquir. possess. Nudo etiam animo interdum acquiritur proprietates, l. cum Hæredes 21. D. d. s. possessio nunquam, l. 3. in princ. D. eod. Et contra solo animo amittitur possessio, d. l. 3. §. in amittenda: Non etiam dominium, l. Si quis vi 17. §. 1. D. eod. Præterea possessio ex pluribus causis haberi potest, l. 3. §. ex pluribus causis: ac vero dominium non nisi ex una causa acquiritur, l. Et an eandem 14. §. actiones D. De except. rei judicata. Rursus in vitium litigiosæ res cadit, si de proprietate controversa in iudicio moveatur, l. 1. junctis Aus. hont. Litigiosa Cod. de litigiosis: Non item si de sola possessione. Insuper possessor actoris seu petitoris partes non sustinent, nec cogitur possessionem cedere, nisi probanti se esse dominum, l. ult. Cod. de rei vindicat. Et ubique in pari causa, etiam turpitudinis & delicti, potior est conditio possidentis, e. Cum partium De R. l. m. 6. & præsumptionem pro se habet, item re plurius venditæ, is dominus efficitur, cui prius traditur res, etiam si in contractu sit posterior, l. Quoriam 15. Cod. De rei vindicat.

Præterea causa possessoria dicitur momentanea & summaria, nec à sententia super ea lara admittitur appellatio, saltem ad impediendum effectum executionis, l. 1. Cod. Si de momentanea possess. &c. Nec publicatio testium productorum in causa possessoria impedit eorumdem productorem in petitoria, etiam super iisdem vel directe contrariis articulis, DD. in c. Veniens inf. De testibus. Denique, ut alias differentias omittam, exceptio rei judicatæ ex alterutra causa alteri non obest, quo minus qui de una egit, altera experietur,

d. l. Et an eandem.

inter personas agitur Ecclesiasticas, vel à laico persona conuenitur Ecclesiastica. Probatum ex *e. Cum sit generale 8. sup. De foro compet.* ubi dicitur in favorem Ecclesiæ esse introductum, ut locorum venerabilium Rectores malefactores suos possint sub quo maluerint Iudice conuenire, eò quod sæculares Iudices in exhibenda iustitia personis Ecclesiasticis sæpè in iudicio sint remissi. Probatum secundò ex Clement. 1. *De causa possess. & proprias.* Clement. 1. *De sequestrat. possess.* ubi habetur, tam possessorium quam petitorium causæ Ecclesiasticæ tractandum esse apud Sedem Apostolicam. Et denique ex *e. 2. sup. De iudiciis*: Ubi dicitur negotia Ecclesiastica, & maximè spiritualia, à laicis tractanda non esse. Ratio est, quia Iudex laicus nullam in Clericis jurisdictionem habet, *e. 1. & 2. sup. De foro compet.* Et idè licet de re temporali agatur, & non de persona: Tamen, quia cum persona Ecclesiastica est agendum; illa non ad laicum, sed ad Ecclesiasticum trahi debet, cum is solus in eam imperium & jurisdictionem (quæ sine modica coercitione nulla est, l. 1. D. de jurisdictione, om. iud.) habeat, & solus eam compellere possit ad comparandum in iudicio.

Non obstat, *d. e. 7. Qui filij sint legitimi*: Quia loquitur de rebus temporalibus & possessionibus laicorum.

Ex *d. can. Petimus*: Illud solum colligimus, personam Ecclesiasticam posse subsidium & opem Iudicis implorare sæcularis pro recuperatione vel defensione rei suæ. At vero in *d. e. ult.* causa agebatur inter Ecclesiasticam personam, & sæcularem, & Ecclesiastica ad iudicium traheretur sæcularem; ideoque ejus forum sequi oportuit.

4. Cæterum, his non obstantibus, priorem sententiam testatur esse communem Boerius *Decis. 60. n. 23.* eamque communis iudiciorum usus approbat, & amplectitur. Adedque, & eum Iudicis Ecclesiastici exclusionem, de istis possessoriis, etiam rerum spiritualium cognoscit Brabantæ Concilium, & quæstio in possessorio suspendit petitorium, nisi in petitorio fuerit contestata lis coram Iudice Ecclesiastico. Quinimò teste Zypeo *lib. 2. De jure Pont. novo h. t.* etiam quæstiones adipiscendæ possessionis recipit & decedit, cum tamen per Concordata Brabantæ interdictum adipiscen-

dæ Iudici spirituali relinquatur. Et merito, cum iudicium possessorium retinendæ ac recuperandæ possessionis sit temporale, & in factu potius, quam in iure consistat: At verò in adipiscenda possessione nihil est facti, sed solum disquisitio juris, cum sine iure & titulo possessio beneficii acquiri non possit, de quo iure, cum sit spirituale, laicus cognoscere nequit. *Ant. Faber. in Cod. suo. lib. 3. tit. 7. Definit. 1.* post Guidonem Papæ, q. 1.

5. Porro, quamvis ita distinctæ sint possessionis & proprietatis causæ, prout antè diximus tamen utraque coram uno eodemque Iudice proponi, cognosci & ab eodem terminari debet, *e. 1. h. t.* & Iudex simpliciter ad causum delegatus, de utraque cognoscere & iudicare: Idque nec connexas, quam ad se mutuo habent (cum ratione subiecti, quia circa eandem rem versantur, tum ratione facilioris cognitionis & decisionis, quia qui cognovit de possessione, facilius cognoscat & decidet de proprietate) dividatur *contra. Nulli Cod. De iudiciis, e. 1. inf. De sequestratione.* Quod tamen ita intelligendum, nisi litigantes sint diversi fori (ne obstat, *cap. ult. sup. De iudiciis*, ubi dicitur, quod actor, qui obtinuit in possessorio coram Iudice rei, non teneatur coram eodem respondere in petitorio) & modò Iudex utriusque causæ cognitionem habeat; quia exempli gratià in causa beneficii possessorium coram Iudice laico institutum non trahit ad eundem, causam beneficii petitoriam, cum Iudex laicus de ea cognoscere nequeat.

§. IV.

An causa Possessionis & Proprietatis possint cumulari.

1. Videtur cumulari non posse.
2. Sententia contraria probatur.
3. Quaritur de cumulando possessorio retinendo cum petitorio.
4. Probatum etiam illius cumulatio.
5. Respondetur contrariis.
6. Quomodo de utraque pronuntiari debeat iudex.
7. 8. Actorem suspensio petitorio, posse experiri possessorio.

Illud

1. Illud verd quæsitum in hoc Tit. fuit, an causa possessionis & proprietatis possint coincidere & simul tractari, nimirum an unus & idem actor adversus eundem possit agere possessorio & petitorio simul, ejsdem rei nomine? Videri poterat, quod non, sed prius experendum possessorio, & eoque absoluto deinde agendum esse petitorio, siue agatur possessorio adipiscendæ, siue retinendæ, per lib. *Interdicti* 3. *Cod. De Interdictis*, ubi dicitur, orã proprietatis & possessionis lite, prius possessionis decidi oportere quæstionem; ut ex hoc ordine factò, de domini disceptatione probationes ab eo, qui de possessione victus est, exigantur. Secundo, per *l. Ordinarii* 13. *Cod. De reivindicat.* ubi dicitur, ordinarii juris esse, ut de possessione judicetur, & tunc de eodem proprietatis causa ab eodem Judice decidatur. Cum enim hæc leges non distinguant, quo possessorio agatur, videntur intelligendæ de omni possessorio, juxta illud vulgatum. Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Et quod in possessorio recuperandæ possessionis prius agendum sit de possessione, quàm de proprietate, probari videtur per lib. *Si de vi* 37. *D. De judiciis*, *l. Qui cætu* 5 § *si de vi* *D. Ad leg. Juliam de vi publica*, junctâ *l. i. Cod. De appellat.* & per §. *retinenda possessionis* *Institut.* *De interdictis*: Ubi dicitur, non posse petitoriam actionem, id est actionem de proprietate institui, nisi antè exploratum sit, utrius eorum sit possessio. Accedit regula juris, quæ habet, quod cum alicui competunt plures actiones, ejsdem rei nomine, unam aliquam actionem eligere oporteat & una tantum modò experiri, *l. Nemo* 43. § *quoties* *D. De R. I.*

2. Nihilominus tamen rectè cumulari utramque hanc causam, possessionis & proprietatis, ab eodem, adversus eundem, in eodem judicio, siue coram eodem judice, probatur ex *cap. Cum Ecclesia* 3. *cap. Cum super* 4. *cap. Cum alicuius* 6. *hoc tit. l. Cum fundum* 18. *D. de vi & vi armata*; ubi pendente rei vindicatione seu petitorio judicio, respondet Jurisc. Nihilominus rectè agi interdicto. Et in *l. Naturaliter* 12. *D. de acquir. vel amitt. possess.* ait, non denegari interdictum uti possidetis ei, qui cœpit vindicare.

Ratio hujus est, quia hoc pacto minuuntur

lites, & ex duabus fit una: Ad quod Jurisconsulto omninò adlaborandum est, *l. Propterandum* 13. *C. De judiciis*, & *Institut.* *De pœna temerè litigant in princ.*

Et hoc quidem communiter receptum est, quando actor ultro & sponte sua suscepit in se onus probandi simul & possessionem & dominium; idque non modo, quando agitur possessorio adipiscendæ vel recuperandæ, sed etiam quando agitur possessorio retinendæ, respectu diversarum possessionum: Veluti si agam rei vindicatione adversus possessorem, ratione naturalis possessionis, quæ penes eum est, & simul interdicto retinendæ agam adversus eundem, ratione civilis possessionis, quam penes me esse contendo: Tum quia id valet ad expediendas lites, tum quia nulla hic est contrarietas.

3. Verum admodum controvertitur inter Interpp. an etiam possessorium retinendæ possessionis cumulari possit cum petitorio, respectu ejsdem possessionis, v. g. naturalis? Non posse, ex eo probari videtur, quod inter se pugnare hæc videantur: Nam qui agit possessorio retinendæ, contendit se possidere, & retinere velle possessionem, quam habet, ac proinde adversarium non possidere: Qui verd agit petitorio, tacitè saltem videtur fateri, se non possidere, sed adversarium, quia ei, qui possidet, non datur actio in rem, sed ei, qui non possidet, § *quod genus Actionis* *Institut.* *De actionibus*. Et idè qui petitorio judicio utitur, inquit Cæjus Jurisc. in *l. Qui petitorio* 36. *D. De reivindicat.* ne frustra experietur, inquirere debet, an is, cum quo instituit actionem, possessor sit, nec ne. Atque ita possessorium retinendæ cum petitorio accumulans, videtur contraria seu contradictoria allegare, nempe se possidere, & non possidere; idè que non est audientia, *l. Vbi pugnancia* 188. *D. de reg. jur. & similibus* ita Bart & alij ad *d. l. Naturaliter*.

4. Contrarium tamen apparet verius, ex *d. l. Naturaliter*; ubi dicitur, non denegari interdictum. Uti possidetis ei, qui cœpit rem vindicare, quia non videatur possessioni renuntiasse, qui rem vindicavit, ubi quia non distinguitur, indicatur eum, qui rei vindicatione agit, neque civili naturali possessioni renuntiare. Nec, verum est, agentem

tem possessorio retinendæ & simul petitorio contraria allegare, nempe se naturaliter possidere, & non possidere naturaliter: Nam agens possessorio retinendæ contendit quidem se possidere, & per consequens adversarium suum non possidere. Dum verò simul agit petitorio, seu simul rem viadicat, tunc ne tacite quidem fateatur adversarium suum possidere, quia rei vindicatio datur, etiam adversus eum, qui neque naturaliter neque civiliter possidet, sed derinet tantum: Veluti adversus depositarium & commodatarium, utpote qui habent facultatem rei restituendæ, *l. Officium 9. in fine D. De rei vindicant.*

5. Non obstant in contrarium allata, quia obtinent illa, quando uterque litigantium & de possessione & de proprietate contendit, ita ut neuter eorum onus probandi dominium velit suscipere in se, sed in alterum rejicere (prout actor prudens non facile suscipiet, quia difficilis probatio est dominij *l. Ad probationem 21 Cod. De probat.*) nam tunc, quia sciri non potest, uter litigantium probare debeat priusquam exploratum sit, veritas sit possessio, eo quod is demum in petitorio, si obtinere eo iudicio velit, teneatur probare dominium, quia causa cecidit in possessorio, *l. Exitus 35. D. De acquir. possess.* ideo eo casu prius debet decidi possessorium, quam petitorium. At verò cum quis ab initio suscipit in se probationem possessionis & dominij, cessat illa incertitudo seu ratio: Et proinde æquitas postulat, ut utrumque simul eodem iudicio expediatur, ut tanto citius lites dirimantur & diminuantur; præsertim cum petitorium & possessorium tendant ad diversa, nempe possessorium ad possessionem & petitorium ad proprietatem.

6. Suscepta igitur per actorem possessionis & proprietatis probatione, si utrumque probet, potest iudex vel de utroque simul sententiam ferre; Ita tamen, ut in pronuntiatione præmittat possessionem, in executione verò proprietatem, *cap. 1. ca. Cum dilectus hoc sit.* vel prius probationibus de possessione examinatis de possessione tantum pronuntiare, *cap. 2. h. t.* Alioquin quando agitur petitorio simul & possessorio, non posse iudicem à principio admittere probationes super possessorio dumtaxat, tradit Abbas in *d. c. 2. num. 2.* Si autem actor, utriusque

probatione suscepta possessionem quidem probaverit, sed non dominium, iudex ei ad iudicabit possessionem, non verò dominium, *etiam Ecclesia h. t.*

7. Sed quid, si ab initio tantum actum sit de proprietate, ac desuper contestata lis, & producta aliquo usque, foris usque ad probationes, licebitne actori (si forte videat se non facile posse probare dominium, confidat verò se facile probaturum possessionem) intentare possessorium suspensio petitorio? Videri poterat, non licet, tum quia post litem contestatam non potest mutari libellus, *l. Edicta 3 Cod. De edendo:* Tum quia petitorium ab initio propositum videtur prius ad finem deducendum, quam possit ad aliud procedi, quia qui semel aliquam actionem proposuit, necesse habet usque ad finem, litem exercere, *Auth. Qui semel Cod. Quomodo quando iudex, etc.* Nihilominus responderi potest in *c. Pastoralis hoc tit.* cum, qui ab initio agit de proprietate, posse usque ad conclusionem in causa, suspensio iudicio petitorio, intentare & accumulare possessorium ad ipsam vel recuperandam (idem est iudicium de possessorio retinendæ, licet aliqui aliter sentiant;) quia, ut ante diximus, agendo petitorio non censetur renuntiasse possessorio, quando quidem nihil commune habeat proprietatis cum possessione. Nec hic mutatur libellus, sed ei aliquid superadditur: Nempe possessorium.

8. Non obstat *d. Auth. qui semel*, quia hic petitorium non suspenditur, tergiversandi causa, quod *d. Auth.* vetatur, sed ex iusta causa, ne scilicet actor, deficiens in probatione dominij, omnino cadat causa, sed probans possessionem saltem obtineat in possessorio: Post conclusionem autem in causa non potest, nisi subsistente causa.

TITULUS XIII.

De restitutione spoliatorum.

§. 1.

Remedium hoc quando & cui competat.

1. Competit hoc remedium ob ereptionem rerum immobilium.

2. Cui

2. *Cui & adversus quem competat.*

3. *In quo differat ab interdictione retinenda possessionis.*

TAmetsi in præcedentem Titulum incurrant ferè omnia, quæ in Pandectis & Cod. de variis interdictionum generibus & eorum usu proponuntur: Tamen ei rectè subicitur specialiter hic Tit. De Restitutione spoliatorum, seu de interdictione recuperandæ possessionis, tamquam qui specialem requirat tractatum, eò quod plurima ab aliis diversa contineat, & ex atrocitate facinoris descendat, *l. 1. §. hoc interdictionum D. De vi & vi armata.* Unde in Institutionibus & Cod. vocatur Interdictum *unde vi*, à primis edicti verbis, *unde tu illum vi dejecisti*: In Pandectis verò inscribitur Tit. De vi & vi armata, veluti à causa efficiente: Quia non nisi ei competat, qui vel vi simpliciter, vel vi armata dejectus est de possessione* 1. rerum scilicet immobilium, ut fundi, vel ædium Subaudiendum verò est, vel quasi possessione, quia jura incorporalia, veluti servitutes, redditus, beneficia, pensiones, jurisdictiones & similia, rebus immobilibus comparantur; & tamen non propriè possidentur, sed quasi possideantur, & idèò, si quis vi prohibeatur uti servitute aut jurisdictione sua, dabitur ei hoc interdictum. Unde *vi, c. Olim inter 17. a. V. fanis 19. h. t.* & similiter si beneficio suo Ecclesiastico vi privetur, *cap. 2. §. 7. h. t.* Baldus *Conf. 42. §. vol. 3.*

2. Dixi rerum immobilium *l. Prætor an §. & generaliter & §. illud D. de vi & vi armata*; quia etiam res mobilis erepta est, non competit ali-quod interdictum possessorium recuperandæ possessionis, sed actio vi bonorum raptorum, vel fructi, vel ad exhibendum, *d. l. 1. §. illud*. Quamvis, si res ejusmodi fuerit in fundo vel ædibus, unde quis dejectus est, atque ita eam amiserit, etiam ejus nomine, saltem accessoriè, licet non principaliter hoc interdictum competat: *d. l. 1. in prime. & §. illud 6. versic. pland. l. Si quando 9. C. Unde vi, Alex. in l. Vindicatio 56. De rei vindicatis.*

3. Datur autem hoc interdictum ei, qui vi dejectus est, sive fuerit dominus rei, sive non; veluti si sit usufructuarius, *l. 3. §. fin. D. De vi & vi armata*: Modò tamen rem verè possederit, cum fuit dejectus, *d. l. 1. §. interdictum autem hoc*

23. *c. Consultationibus 10. sup. De officio delegati*, sive naturaliter sive civiliter, *d. l. 1. §. dejectus 9.* sive justè sive injustè possideret. Item hæredi ac cæteris ejus successoribus competit, *d. l. 1. §. hoc interdictionum 44.* non quidem adversus quemlibet possessorem aut tertium aliquem qui non spoliaverit, & eandem rem possidere cõpetit, *l. Cum à te 7. D. d. tit.* sed adversus eum, qui perse vel per alium dejecit, vel dejici mandavit (modò factum fuerit subsecutum, quia, ut dixi, ex facti atrocitate descendit) vel etiam dejectionem ratam habuit, *d. l. 1. §. dejectus 12. juncto sed etsi 14. aut accedere prohibuit.*

4. Differt verò hoc interdictum ab interdictione retinendæ possessionis, quod detur dejecto per vim adversus dejectorem, licet dejectus vitiosè vi vel clam vel precario, ab ipsomet dejectore, adversario suo, possederit, *l. sed etsi vi 14. d. eod.* Adque in odium ejus, qui postèrius vi dejecit: Et proinde non habet hic locum regala juris, quod rei sint favorabiliores, quàm actores, quodque in pari causa potior sit conditio possidentis. Hoc tamen limitandum est, nisi vi dejectus incontinenti dejectorem iterum dejectiat, *c. Olim causam 12. b. t.* quia vim vi repellere licet, modò non fiat ex intervallo, hoc est modo fiat, priusquam ad alios actus extraneos progressum sit, etiam si aliquid temporis intercesserit.

§. II.

De alio remedio recuperandæ possessionis,

1. *Interdictum unde vi adversus quem competat*
2. *Remedium ex c. Sæpè i s. h. t. competit adversus quemlibet possessorem.*
3. *Modò sciens possideat injustè.*
4. *Licet scientia superveniat demùm acceptà ve.*

Quia per interdictum unde vi, de quo jam dictum, non satis consulitur spoliatis, ex quo illud datur dumtaxat adversus eum, qui perse vel per alium dejecit, vel dejici mandavit, vel dejectionem ratam habuit, aut accedere prohibuit, non autem adversus alium, ne quidem hæredem aut successorem universalem (nisi quod in hos, quatenus ad eos pervenit, competit actio in factum, *d. l. 1. §. ult. Abbas & DD. plenè in cap. Quia col. 5. de judicio*) nec in singularem

larem successorem, Maranta 4. p. *Distinct.* 7. *nn.* 26. ne quidem quatenus ad eum pervenit, sive iusto titulo & bona fide, sive absque titulo & mala fide possideat rem, cujus possessione dejectus est; & durum admodum esset, adversus huiusmodi possessorem non competere nisi rei vindicationem, ad quam instituendam actori incumbit probare dominium, quod sæpè probatum est difficile. Deo Innoc. *in c. Sapè contingit*, 18. *h. r.* introduxit aliud remedium recuperandæ possessionis, simile interdicto. Unde vi: Quo actor agere potest ad recuperandam possessionem, adversus quemlibet possessorem, spoliationis conscius, sive is rem immediatè a spoliatore accepit, sive mediatè, etiam à possessore bonæ fidei intermedio; ea ratione, quod non multum interfit quoad periculum animæ, an quis iustè invasit alienum, an sciens iniustè possideat: Quandoquidem vitium dejectionis seu spoliationis non purgetur, nisi res reversa sit in potestatem possessoris, qui dejectus est, vel domini, si is dominus sit: Adeo ut si verus dominus possessorem deiciat, non purget hoc vitium, imò interdicto *unde vi* directo teneatur, *l. Sequitur* 4. *§ si tu me vi cum § seq. D. De usucapionibus.*

3. dixi non interesse multum, an sciens iniustè possideat; quia hoc remedium non competit adversus eum, qui rem possidet, ignorans eam vi invasam; hoc enim casu cessat periculum animæ seu peccati, quod sine scientia non committitur. Et ideo actori incumbit probatio clara & specifica scientia huiusmodi; nam aliàs generaliter ignorantia præsumitur, & objecta scientia probari debet, *l. Verius D. De probat.* Quamquam stante ignorantia spoliationis huic remedio possessio locus esse possit, eo casu, quo quis vacuum seu vacantem possessionem ingreditur, maxime ex qua alius dejectus est: Nam uti ad eum casum Justinianus, *in l. b. ult. Cod. Unde vi* ex: endit usum interdicti *Unde vi*, etiam si illi verba edicti non quadrent; ita verius est & hunc casum hoc remedio, quod ad exemplum interdicti *Unde vi* introductum est, comprehendi.

4. Cæterum à plerisque dubitatur, an hoc remedium competat adversus eum, qui bona fide rem à spoliatore accepit, & demum, eam acceptam, vitio violentiæ laborare cognoscit? Et communius obtinuit, supervenientem scientiam

perinde atque eam, quæ ab initio fuit, singulam successori nocere, cum verum sit, eam rem tenenter detineri iniustè, & iniustam detentionem invasioni æquiparet Pontifex: Nec minus subsit hic periculum animæ; quam cum ab initio novit vi ablatam. Idque obtinet, sive titulo lucrativo sive oneroso successerit; sive solvendo sit, sive non primus spoliator: Quia hic Pontifex non tam spectat causam acquisitionis; quam modum, hoc est scientiam acquirentis & recipientis ac detinentis iniustè, seu periculum animæ.

§ III.

De tertio remedio recuperandæ possessionis.

1. *Remedium redintegranda possessionis cui detur & adversus quem.*
2. *Simile actioni quod metus causâ.*

Est & tertium remedium recuperandæ possessionis, quod à Pragmaticis appellatur remedium redintegranda ex *can. Redintegranda* 111. *g. 1.* quod quia latissimè patet & plentissimum est atque utilius inter omnia possessionis remedia, & cum omnibus aliis remediis concurrens, Maranta 4. p. *Distinct.* 7. *n. 58.* hodie in frequentissimo est usu.

1. Datur enim ei sive is Clericus fuerit sive Ecclesia, sive laicus, qui de re aliqua, etiam mobili, vi deiectus est, vel cui aliàs quovis modo sine iusta causa ablata res est, Maranta *d. num. 58.* absque ulla temporis præfinitione, adversus quemlibet possessorem, quamvis ipse non spoliaverit, nec etiam spoliationis sit conscius, sed bonæ fidei possessor, *d. can. Redintegranda, & ubi Glossa*; & sive cum vitio seu absque vitio, sive cum titulo seu absque titulo ad eum res pervenerit, Maranta *d. loco*: 2. Quia hoc remedium est in rem scriptum, sicut & actio quod metus causâ, quæ coercet non tantum personam vim facientis, sed datur etiam adversus omnes eos, ad quos res pervenit, *l. Metus §. ult. D. De eo quod metus causâ.* Eoque uti potest etiam colonus & inquilinus, si de detentione sua fuerit per vim deiectus, etiam adversus quemlibet possessorem.

§. IV.

Quo pacto facienda sit restitutio spoliatio.

1. *Spoliatus ante omnia restituendus.*
 2. *Exceptio ab hac regula.*
 3. *Restitui debet res eum sua causa.*
 4. *Quid probare debeat actor in hoc iudicio.*
T Raditur quoque in hoc Tit hæc regula, quod in iudicio spoliationis seu possessorio recuperandæ possessionis spoliatus, licet prædo sit, ante omnia sit restituendus, *can. Delator h. tit. aded.*, ut, quamvis aliâ regulariter reus non condemnatur, nisi prius auditus in suis exceptionibus, *lib. 1. Cod. De probat.* tamen spoliator, conventus à dejecto seu spoliato, ne in suis quidem exceptionibus (veluti si actori objiciat aliquod crimen, vel quod vi aut eam possederit, *c. Cum quis h. t.* aut si agatur de beneficio, quod non sit canonicè institutus, *d. cap. in Litteris*) audiatur nec cogatur respondere reus ad objecta, priusquam adversarius restituerit, quod vi ablatum est, *cap. Congruentia in fine h. t. l. 1. Cod. Si per vim vel alio modo etc. ibi sine ulla cunctatione restituatur, l. Si quis 7. ibi, eademque proximus restituat Cod. Ad Leg. Juliam de vi publ. vel privata*: Licet de dominio excipiat, id est, dicat se esse dominum rei, de cuius possessione actorem deiecit, *cap. 1. h. tit. cap. Frequens eod. in 6.* imò licet in contradictioni illud probare velit, nisi spoliatus consenserit, *Papornit. in d. cap. 1.* Secus atque in interdicto adipiscendæ & retinendæ, ubi exceptio domini, maxime si incontinenti probari possit, obstat agenti. Idque singulare est in hoc iudicio spoliationis, in odium violenti spoliatoris, *l. Si quis in saniam Cod. Unde vi, cap. Eum qui de præbendis in 6.* Menoch *De recuperanda possess. remed. 1. quest. 1. num. 38.* qui licet fortè jus aliquod vel etiam dominium in rehabuerit, non tamen debuit rem propriâ actione auferre; sed iudicio experiri oportuit, non vim facere, nec ex delicto suo commodum reportare, *central. Auxilium 38. D. De minoribus*: Et idèdè ne temporis momento res penes spoliatorem esse debet, *l. unica Cod. Si de moment. possess. etc.* Nec habet hic locum regula iuris, quod dolo faciat, qui petit, quod est restitutus, *l. Dolo. D. De doli mali excepti* prout habet in interdicto adipiscendæ &

retinendæ possessionis.

2. Sunt tamen casus aliqui, quibus spoliatus non est ante omnia restituendus veluti si spoliatus beneficio Ecclesiastico, ante spoliationem beneficio suo spontè renuntiaverit, *can. Accepta 3. h. t.* Alioqui si post spoliationem renuntiaverit, restituendus erit, quia præsumitur renuntasse, nisi actor contrarium probet, *c. Sollicitè 2. h. t.* Similiter si agenti possessorio recuperandæ uxoris, vel recuperandi mariti, objiciatur consanguinitas vel affinitas in gradu, jure divino aut Canonico prohibito ad contrahendum matrimonium, si promptè & incontinenti probari potest, recepto ab opponente juramento de malitia, negabitur restitutio quoad thorum, & prius cognoscetur de consanguinitate vel affinitate, *c. Litteras h. t.* idque ob animæ periculum. Pari modo, si marito agenti possessorio recuperandæ uxoris, objiciatur magna in uxorem sævitia, prius cognoscendum erit de mariti sævitia, quam uxor restituitur, *è. Ex transmissa 8. h. t.* Et sic de aliis quibusdam casibus.

3. Restituere autem debet spoliator rem cum omni causa, id est cum omnibus fructibus, quos percepit, aut percipere potuit à die, quo vi a thorem deiecit, cæteraque utilitates, *c. Gravio 11. h. t. l. 1. §. eum qui § non solum D. de vi & vi armata l. Qui restituere D. De rei vindicac nam æquum est, ut spoliatus tantum consequatur, quanti ejus interest. Et idèdè quæcumque habiturus vel assecutus erat, si non fuisset spoliatus, ei restitui debent, vel illa ipsa, vel saltem eorum æstimatio, *d. l. 1. §. quod autem & l. penult. D. De vi & vi armata.**

4. Ut tamen actor hanc restitutionem obtineat, si agat interdico *Unde vi*, probare debet; primò se possedisse tempore spoliationis. Secundò, se de possessione fuisse dejectum, & quidem ab adversario, in quem agit, vel ab alio, ejus nomine, vel saltem cum spoliationem ab alio factam, ratam habuisse. Si verò agere velit remedio recuperandæ possessionis, per *cap. Sape* introducto, sufficit probare, se possedisse, ac spoliatum fuisse, & possessorem rei conscium esse spoliationis, quia Pont. per *d. cap. Sape* constituit, ut non tantum spoliator, ejusve hæres, sed etiam singularis luciflor, non tantum primus, sed quilibet, etiam centesimus, ex Abb. & aliorum sententia, qui

scienter receperit rem, virtute *d. c. Sapd* conveniri possit.

5. Quod si verò alterum prædictorum probare nequeat, cadit causâ. Hiis qui mulierem aliquam absque sponsalibus vel invalidis domum suam traduxerat, quasi suam uxorem, agens tanquam spoliatus, quia ea ab eo discessisset, cecidit causa, *c. Ex parte 14. h. s.* nam per solam traditionem, absque sponsalibus validis præcedentibus vel subsequentibus, non potuit cum ea contrahere aliquod vinculum obligatorium, nec accipere possessionem mulieris, tanquam uxoris suæ, *d. c. Ex parte*. Ideoque ut mulier viro restituatur, probare debet, sibi desponsatam, & à se cognitam fuisse, *c. Ex transmissa 8. h. s.* & insuper cavere debet de impunitate: Nisi tanto odio mulierem prosequatur, ut meritò de ipso dissidat, nam tunc alicui probæ & honestæ mulieri usque ad decisionem causæ uxor custodienda committi debet, in loco, ubi vir vel parentes ejus mulieri nullam possint vim inferre, *d. c. Ex transmissa*. Si denique spoliatus agere velit *d. c. can. Redintegranda*, tantum probare debet, se possedisset & spoliatum fuisse.

§. V.

Quis dicatur hic spoliatus.

1. Spoliatus etiam à iudice extrajudicialiter quis dicitur.
2. Requisita ad hoc, ut quis privetur beneficio.

Illud postremò notandum, spoliatum dici hoc loco, qui è cujuscumque rei, sive mobilis sive immobilis corporalis sive incorporalis, possessione vel quasi possessione, injustè vel indebitè, ejectus aut eâ privatus est.

1. Idèdque si iudex, prætermissis juris ordine, id est extrajudicialiter vel alias absque causæ cognitione, aliquem possessione rei suæ, veluti beneficii aut alterius spoliaverit aut privaverit, is ante omnia, perinde atque si à privato spoliatus esset, plenè restitui debet, *c. Conquirente h. s.* Neque enim Judici, sub fiducia Magistratus, id est ut est iudex, magis quàm ut est privatus, quidquam contra jus facere permittitur, *l. Nec Magistratibus D. De judiciis*. ne inde nascatur occasio injuriarum, unde jura descendunt, *l. Minuimus Cod. Unde vi*: Usque ad eò, ut

judici, sic de facto injuriosè procedenti, de facto quoque resistere liceat, *l. Prohibuit Cod. De jur. vi. s. lib. 10.* etiam si rescripto delegatorio inserta esset clausula, Contradictores compescendo, Lud. Com. *Consl. 482.*

2. Et propterea ut quis jure privetur beneficio suo, tria concurrere debent; primò gratis & rationalis causa, quæ per se mereatur privationem, *can. Inventum xvi. quæst. 1. cap. 1. ibi Glos. De capell. Monachorum in 6.* Secundò, causa hæc debet esse manifesta seu notoria, *can. Nec in quemquam 2. q. 1.* Neque enim creditur Judici, etiam Episcopo, asserenti aliquem criminofum esse, sed oportet quod manifestè constet, *can. Si tantum & can. Placuit vi. q. 2.* Tertiò, quod privetur in judicio seu juris ordine servato, *d. c. Conquirente 7. h. s.*

TITULUS XIV.

De Dolo & Contumacia.

1. Dolus duplex, bonus & malus.
2. Contumacia qua sit.
3. Quis contumax.
4. Pœna contumacium.

1. Titulus hic præcedenti idèd subiungitur, quia spoliatus quandoque dolo vel contumacia rei restitutionem consequi non potest. 1. Est autem Dolus duplex, scilicet bonus & malus. Bonus, veluti hostibus parere in fidiâ *l. 1. D. De dolo*. Dolus malus definitur omnis caliditas, fallacia, machinatio, ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita, *d. l. 1. §. 1.* ubi exempla ponuntur. Agitur hic de dolo malo, non simpliciter, sed quatenus contumaciæ adhæret.

2. Contumacia verò est inobedientia erga Judicem, Prælatum vel alium superiorem, *secundùm Hostien. in Summa h. s.* Significat enim Contumacia inobedientiam, & propriè contemptum potiorum; licet aliquando accipiat in bonam partem, ut apud Cicer. *1. Tuscul. Adhibuitque liberam contumaciam. à magnitudine animi inducians, non à superbia.*

3. Itaque contumax litigator hic censetur, qui

verus edictis, vel uno pro tribus, quod vulgò peremptorium appellatur. evocatus, & nulla iusta causa impeditus, præsentiam sui facere convenit, l. Contumacia 53. D. de re iudicata; vel si compareat, Judicis dicto obtemperare recusat, l. unica D. Si quis ius dicenti &c. vel absque Judicis licentia recedit, c. Causam hoc tit.

Dixi, nullâ iustâ causa impeditus; quia si ob adversam valetudinem vel aliam iustam causam non compareat, vel non obsequatur, poenam contumacis non patitur, d. l. Contumacia versus poenam cum seq.

4. Contumacia autem litigatorum variè coercetur, nunc litis damno, d. l. Contumacia; nunc, multa; à Judice inflicta, l. 2. D. Si quis in ius vocatus &c. DD. in l. Omnibus D. Si quis ius dicenti &c. (quæ duæ poenæ tantum locum habent: in vero contumace, juxta DD. in d. l. Omnibus §. fin. Maranta d. t. De contumacia n. 9. nunc condemnatione in expensas, c. Cum dilectis h. tit. vel aliter, secundum Judicis arbitrium, si non sit solvendo, cap. Finem litibus h. t. Interdum ad iudicium in virtus ducitur, l. Consensaneum Cod. quomodo & quando Iudex &c. Subinde rei sequestratione punitur, cap. Ex litteris h. t. Interdum excommunicatione afficitur, c. Tua fratrum mita sup. ut lite non contestata &c. Glossa in cap. Aliter h. t. in 6. & in c. Constitutionem 9. De sententia excommunicat. in 6. nisi quod hodie ad poenam excommunicationis non deveniatur, quando potest adversus eum fieri realis aut personalis executio. Vide Conc. Trid. Sess. 24. cap. 7. De reformat. Aliquando etiam missionem in bonorum possessionem patitur, iis scilicet casibus in quibus ea locum habere potest, ut latius ad Tit. seq. explicabitur.

TITULUS XV.

De eo, qui mittitur in possessionem, rei servandæ causâ.

1. Ob contumaciam rei ex primo decreto mittitur actor in possessionem bonorum custodia causâ.

2. Post annum constituitur verus rei possessor, etiam citra decretum in actione reali.
3. In actione personali non nisi ex secundo decreto.
4. Reo contumace, postquam contestata lis est, iudex procedet ad sententiam definitivam, si constet de causa veritate.
5. Si minus, ad iudicabit auctori possessionem.
6. Missio in possessionem locum non habet in beneficiis.
7. De auctore contumace.

Diximus Tit. præcedenti, actorem aliquando ob contumaciam rei mitti in possessionem bonorum seu rei petita: hic docetur, quid juris actor ex hac missione consequatur.

1. Quod ut melius intelligatur, diligenter attendendum est, utrum reus, ante litem contestatam contumax, reali an personali actione conveniatur, & an suo an alieno nomine possideat rem. Nam si in rem actione conveniatur, & rem petitam suo nomine possideat, sitque contumax ante litem contestatam, actor, custodia causa mittitur ex primo decreto in possessionem rei, juxta modum & mensuram petiti & in libello declarari debiti, c. Quoniam §. in alio sup. ut lite non contestata &c. ut hac ratione ratio affectus veniat responsurus reus. Quod si intra annum venerit, præstita cautione iudicio fisti, & exhibita satisfactione congrua pro refusione expensarum, possessionem recuperabit.

2. Alioquin si intra annum à die missionis, cautionem hujusmodi dare neglexerit (nisi per reum non steterit, quo minus data sit, sed per ipsum forte iudicem; tunc enim non labitur reo anni spatium, intra quod eum cave-re oportet, cap. 2. hoc tit.) actor statim, id est absque alio Judicis decreto, verus constituitur rei possessor, & fructus facit suos, parti adversæ super proprietate dumtaxat defensione legitima reservata, d. c. Quoniam §. in alio. &c. 1. & 2. h. t. Imò etiam, petente actore, potest procedi ad rei petita venditionem, si constet summarie de debito, potest ea adiudicari auctori in solutum, pro modo petiti debiti; l. Cum proponas Cod. De bonis auctoris. Iudicis possid. Sin actione reali conveniatur quis alieno nomine possidens, prout conveniri potest, l. Officium 9. D. De rei vindicet, tum actor nominabit

nabit dominum in iudicio; & si post insinuationem, eidem domino infra præscriptum à iudice terminum factam, ipse dominus per se vel per procuratorem non compareat, ac tribus edictis legitimè evocatus in eadem contumacia persistat, actor post summariam cognitionem mittetur in rei possessionem, absenti proprietatis quaestione reservata, d. c. *Quoniam* § in aliis.

3. In actione vero personali, si intra annum non compareat contumax reus, mittetur actor in bonorum possessionem primo mobilium, deinde immobilium, si mobilia non habeat, & postremo iurium, pro modo declarati debiti, *Auth. Et qui jurat Cod. De bonis auctoris iudicis possid.* (licet olim ex actione personali missio fieret in omnia bona, excepta causa damni infecti, l. 1. *D. Ex quibus causis in possessionem eatur*;) aut excommunicabitur reus, si hoc meruerit protervitas ejus, id quod iudex arbitrabitur, d. c. *Quoniam* §. *fin. & ibi* Panormit. Intra annum vel etiam post annum veniens audietur, & possessionem recuperabit, juxta distinctionem antea allatam, nempe si promittat iudicio sisti, & offerat satisfactionem expensarum. Alioquin, lapsio anno, actor non quidem statim, id est abique decreto, sed decernente iudice; atque ita ex secundo decreto efficitur verus possessor, salva reo proprietatis causa, d. c. *Quoniam*.

Decreto iudicis hic propterea opus est, ad hoc ut actor veram rei possessionem consequatur, quia mittitur in possessionem rei non suæ, sed tantum sibi debita. At in reali mittitur in possessionem rei, quam contendit esse suam, & quæ propter contumaciam rei præsumitur esse actoris, ideoque ibi secundo decreto opus non est, Vide *Welenb. ad tit. D. De damno infecto*.

4. Quod si reus actione in rem conventus, post licentiam contestatam contumax fuerit, tum si diligenti adhibito examine, de controversiæ motæ veritate constet aut constare possit ex actis, puta quia testes recepti sunt aut recipi possint, vel instrumenta exhibita, confessiones factæ, potest iudex, reo absente, ad sententiam definitivam procedere, vel reum absolvendo, si justam causam habuerit, vel condemnando, si noxius inventus fuerit, eamque executioni mandare, l. *Properandum* 13. §. *fin. autem* reus 3. *Cod. De iudiciis, cap. Prore* 4. *sup. De dolo & contumacia*.

Nec obstat, quod sententia contra absentem & indefensum lata sit nulla l. *De unoquoque* 47. *De re iudic. l. 1. Cod. De sententiis & interlocut. om. iud.* quia id quidem verum est regulatiter, sed excipitur hic casus, propter contumaciam rei absentis; & litigatoris absentia, inquit Imp. Dei præsentia repletur, d. l. *Properandum* §. *enim autem* 4. usque ad eod., ut ne quidem reus ob contumaciam absens condemnatus, postea veniens ac fidejussores offerens audiat, d. §. *fin. autem*; nisi forte confessum, & iudice adhuc pro tribunali sedente, venerit, l. *Dirius* 7. in *prin. D. De restitu. in integrum*. Sicut etiam non est audiendus, si à sententia condemnatoria appellare voluerit, quia de se quæri debet, qui propter contumaciam suam condemnari meruerit, non debet de iudice: nisi forte in exhibendo instrumento, quod exhibere iustus erat, contumax exstiterit, l. *Creditor ultimo* §. *iustus* *D. De appellat.*

5. Si verò reo post licentiam contestatam contumace, non possit iudici constare ex actis de veritate causæ, ut quia actor nullos testes aut instrumenta produxerit, nec ulla confessio facta sit, tum non procedat ad sententiam definitivam, sed actori adjudicabitur veram rei possessionem, salva absenti proprietatis quaestione, d. c. *Prore* in *fine* & d. l. *Properandum* §. *fin. autem*. Quod si adjudicationi possessionis locus non fuerit, tum reus, etiam invitus, cogendus est, ut compareat, l. *Consensaneum circa finem* & *Quomodo & quando iudex* & c. Si actor, ob potentiam aut dolum rei contumacis, non possit possessionem sibi adjudicatam intra annum ingredi, vel acquisitam amiserit, nihilominus, ne contumax sit melioris conditionis, quam obediens, anno elapso efficitur verus possessor, c. *Contingit* §. *sup. De dolo & contumacia*: nisi cautionem præstiterit reus de stando juri, c. 1. *sup. eod. tit.*

6. Cæterum missio hæc in possessionem bonorum locum habet, cum de rebus profanis disceptatur, non etiam cum de beneficiis, ut dignitatibus, personaribus vel beneficiis Ecclesiasticis: ut evitetur ingressus vitiosus ad beneficia, quæ obtineri sine canonica institutione non possunt. Ideoque in illis ob contumaciam rei causa diffinitur etiam licet non contestata, c. *unico* *end. in 6*. Idemque obtinet in causa matrimoniali, ubi alter conjugum ita abest, quod

quod peremptorie citatus venire contemnat, aut malitiose se occultet, vel impe liat, ne ad se perveniat citatio, *e. fin. h. porro sup. Ut lite non contestata, &c.* Quibus autem casibus locus non est missioni in possessionem, reus ante liris contestationem contumax, ut juri pareat, per Ecclesiasticam censuram compellendus est, *e. Tua fraternitatis sup. Ut lite non contestata &c.* Et haec de reo contumace.

7. Quod ad actorem attinet, si is constituto sibi tempore in iudicio non comparuerit, potest reus instare, ut in expensas condemnatur, *cap. 1. De dolo & contumacia in 6.* imò in omnia damna, *l. Sancimus Cod. De iudicio*: Nec citabitur ulterius reus ad ejus petitionem, nisi caverit de veniendo & comparando *d. e. 1 in 6.* Vel petere potest, ut actore legitime citato & non comparente, ad probationem admittatur, & cognita negotii qualitate sententia feratur, etiam lite nondum contestata, *e. Causam sup. De dolo & contumacia* Secus atque in reo contumace, in quo ad sententiam non devenitur, nisi lite contestata: idque propter contumaciam actoris, quæ major est, quam rei, receptum est *Gloss in d. e. causam*: nam actor agere non tenetur, *solo tit. Cod. Ut nemo iustus agere vel accusare cogatur*, reus vero citatus necessario comparere debet, *e. Veniens inf. De accusat.* Quod si de negotii qualitate commode constare non possit, reus a iudicio instauria & observatione relaxabitur, etque actor absens in expensas frustra factas condemnabitur, *d. e. De dolo & contumacia in 6.*

TITULUS XVI.

Ut lite pendente nihil innovetur.

- 1. Regula, Lite pendente nihil innovandum esse.
- 2. Lite pendente quomodo dicatur.

NE quis existimet, regulariter pendente lite posse aliquid innovari, quo status causæ pendens immutetur in alterius præ iudicium, ex eo, quia supra dictum est, actorem ob rei absentis contumaciam posse mitti in possessionem bonorum: ideo hic subiicitur regula generalis in contrarium, nempe quod lite pen-

dente nihil sit innovandum, quo vel actoris vel rei persona, aut conditio, vel litis pendente qualitas statuve aliquo modo immutetur in præ iudicium alterutrus: adeo ut lite pendente ne quidem Principi vel summo Pontifici supplicare liceat, sed rescripta, lite pendente impetrata, non facientia liris mentionem, tanquam subreptitia, vitibus destituantur, *e. 1. & fin. h. 1.* quia præsumitur Princeps aut summus Pont. non fuisse concessurus, si intellexisset litem super ea rependere, *cap. Super litteris 20. sup. De rescriptis.* Hinc etiam actionem & rerum litigiosarum alienatio, pendente lite quovis titulo facta, est prohibita, & ipso jure irrita, *cap. 3. 4. h. 1.* Imò is, qui recepit, non tantum cogitur eam rem confestim alienanti reddere, sed & amisso pretio tantumdem fisco præstare cogitur, si sciens rem litigiosam emerit, vel per aliam speciem contractus receperit: aliàs si nescierit rem litigiosam esse, pretium illius vel veram æstimationem, ubi pretii datio non intervenit, una cum alia tertia parte eju dem ab alienante recuperabit. Et, si res, lite pendente alienata, non possit recuperari, debet is, qui eam alienavit, aliam æquivalentem in locum illius surrogare, *d. cap. 3. & 4. hoc tit.*

2. Pendere autem lis dicitur hoc loco, non tantam, quando lis est contestata, sed simul atque reus ab actore in jus vocatus est, addita & clarè expressa causa, ob quam vocetur, *Clement. 2. hoc tit.* Litigiosa verò res dicitur, de cuius dominio causa movetur inter actorem & reum sive possessorem & petentorem iudicialia conventionione, *l. 1. juncta Auth. Litigiosa Cod. De litigiosis.* Et ideo controversia super possessione non facit rem litigiosam, *Glossa in cap. 1. inf. De confirmat. utili. vel inut.* Accusatus igitur adulterii, propter quod agitur ad divortium, id est ad separationem thori, non debet pendente lite ab uxore separari, seu privati possessione conjugali, *cap. 2. hoc tit.* quia liris pendencia non suspendit exercitium matrimonii, *Panormit. in c. 2. n. 4. inf. Qui filii sint legitimi.*

Similiter si ex duobus litigantibus super electione, de se in discordia facta, alter decedat, vel renuntiet, vel à prosecutione causæ excludatur, ad novam electionem, ante litem super electione alterius finitam, procedi non potest,

potest, *cap. 1. eod. in 6.* Pari modo, altero ex litigantibus super beneficio Ecclesiastico cedente, vel decedente, non potest, ante finitam litem cum superstitite, beneficium alteri conferri, vel aditum alius eligi aut presentari. Item quocumque ipso jure habetur, si quid secus factum fuerit, *c. 2. eod. in 6. Clement. 1. versic. si vero eod. tit.*

TITULUS XVII.

De Sequestrationibus possessionum & fructuum.

1. *Sequester quis & unde dicatur.*
2. *Sequesterium à Deposito in quibus differat.*
3. *Sequestratio duplex, Voluntaria & Necessaria.*
4. *Et hac sit dupliciter: vel ex officio iudicis.*
5. *Vel ad petitionem partis; qua regulariter prohibita.*
6. *Certis tamen casibus permissa.*
7. *Potissimum ubi subest periculum dilapidationis v. linteritus rei.*
8. *Eam evitari per idoneam vel etiam juratoriam cautionem.*
9. *Adversus sequesterium datur actio depositi sequestraria.*

AD eam lite pendente nihil est innovandum, ut etiam sequestratio rei, de qua inter aliquos contenditur, prohibita sit lite pendente, *l. unica Cod. De sequestrat. pecunia prohibita, c. 1. versic. Coelestinus Papa h. t. c. 1. sup. Ut lite pendente & c. Fran. Curtius in Tract. de Sequestris nu. 6.*

1. Sequester, auctore Modestino l. C. dicitur, apud quem plures nempe, actor & reus, eandem rem, de qua controversia est, deposuerunt, *l. Sequester D. De verb. signif.* Ab eo dicitur, quod occurrenti aut quasi sequenti eos, qui contendunt, res committatur. Itaque sequestrare possessionem & fructus, nihil aliud est, quam possessionem & fructus ex manibus & potestate rei & actoris deponere in manus ac custodiam tertii alicujus.

2. Differt verò inter cetera, Sequesterium à De-

posito, quod & plures, & unus dumtaxat apud depositarium deponere possunt: apud sequesterium non nisi plures, *l. Licet deponere 17. D. Depositi.* Secundò, res, de quibus nulla est controversia, custodia tantum causa deponuntur: sequestrantur autem res, de quibus est controversia, *d. l. Licet deponere.* Tertio, qui rem communem deponunt; singuli pro parte sua deponere coguntur: qui verò apud sequesterium rem litigiosam deponunt, singuli in solidum deponunt, Quarto, qui deponit simpliciter, proprietatem & possessionem retinet, quia apud sequesterium communi consensu deponunt, possessionem amittunt, nisi auctoritate iudicis res sequestratur, invito possessore, *l. 3. D. de acquir. possess. aut inter eos expresse actum probetur, quod tantum custodia causa apud sequesterium deposita sit, d. l. Licet l. Interesse 39. D. De acquir. possess.*

3. Sequestratio est duplex, Voluntaria & Necessaria. Voluntaria est, quae fit consensu utriusque partis: & hac semper est permilla, *l. Si solutus 39. D. De solutionibus:* in eaque transgreditur possessio in sequesterium, *d. l. Interesse D. De acquir. possess.*

4. Necessaria fit per Iudicem, partibus etiam invitis: idque dupliciter, primò ex officio, ut quando uterque litigantium contendit rem possidere, & periculum est, ne ad manus veniat: nam tum Iudex ex officio rem litigiosam sequestrare potest, Et hac quoque sequestratio est permilla.

5. Secundo fit ad petitionem unius partis, altera contradicente: ut si actor petat sequestrari rem litigiosam, contradicente reo. Et hac regulariter pendente lite ante sententiam est prohibita: quia non oportet iudicium ab executione inchoare, nec possessorem, durante lite, privato commodo suae possessionis, *c. 2. in fine Glol. in V. sequestrari h. t. & ibid. latissimè Panormit. ne ex rescripto quid è Imperiali, d. c. 2. & ibi Panor. n. 5.*

6. Dixi, regulariter prohibitam esse: quia multis casibus est licita sequestratio: quorum quatuor enumerat Glossa *in d. l. 1. Cod. De prohibita pecunia sequestrat.* undecim vero *in d. c. 2. in V. sequestrari;* sedecim autem Abbas *ibid. n. 7.* viginti octo Jacobus Sahagun. *in Repetit. d. c. 2. Idq;* in controversiis rerum non solum profanarum, sed etiam spiritualium seu beneficiorum Ecclesiasticorum. Ita enim, si super bene-

beneficio contra possessorem, qui triennio non possedit, in petitio vel possessorio lata & promulgata in Curia Romana sit sententia definitiva, debet Ordinarius loci beneficium una cum fructibus sequestrare, *Clement. unica h. t.* ubi dicitur pœnâ in eos, qui sequestrationem huiusmodi impediunt, vel fructus sequestratos occupant. Dixi, contra possessorem; quia si lata sit pro possessore, deneganda esset sequestratio, *Glossa in d. Clement. in v. contra possessorem, Veltius lib. 7. cap. 2. num. 6.* Si verò præveniret Judex Romanæ curiæ seu superior in decernendo sequestro, inferior amplius decernere non poterit, *Facet 2. p. cap. 4. art. 15. De appellat. in fine.* Similiter fructus rei, in cuius possessionem actor ex primo decreto misus est, sequestrari possunt, si eos distrahat & dissipet pro arbitrio suo, *l. c. 2. h. t.* Eodemque modo si reus possessor a sententia contra se lata appellaverit, possunt sequestrari res & fructus, ob metum & periculum dissipationis, donec causa appellationis sit determinata, *l. Imperatores 21. §. fin. D. De appellationibus. c. ult. h. t. Maranta 6. p. tit. De appellat. num. 88.* Et quidem, si hæc sequestratio petatur, antequam appellatio sit præsentata Judici ad quem, & per eum recepta, debet fieri per Judicem à quo; alias per Judicem ad quem, *Maranta d. loco.*

7. Cæterum tamen generaliter Judex ex quâlibet causa, quæ sibi iusta videberet, possit ex officio apponere sequestrum in omnibus, in quibus ad instantiam partis fieri sequestratio non possit, ut ex Bartol. & aliis tradit *Gonzales in §. 7. præmiali ad Reg. 8. Cancel. num. 27.* tamen potissimum permittitur, quando subest timor dilapidationis aut interitus rei quæ sequestrari petitur: nam eo casu lite pendente res immobilis, vel alia, quæ servando servari potest, recte sequestratur, ne iudicium reddatur elusorium, *Contra l. Si Prætor 25. D. De iudiciis, & ne executio reddatur inanis, l. Ab executione 5. Cod. Quorum appellat. non recip.* Mobilis verò, quæ ætatem & moram litis non fert, sed tempore sit deterior, aut omnino perire possit, lite pendente, iudicis implorato officio, vendi & prætium loco rei sequestrari potest. *Gail. 1. Obser. 148. n. 3. ubi n. 4.* subiungit, eas res propriè dici servando servari non posse, quæ ultra triennium in sua na-

turali bonitate conservari nequeunt, per *Gloss. singularem in l. unica in v. usucapione Cod. Si adversus usucapionem. * 8.* & regulatiter sequestrationem in casibus permittis evitari posse, si idonea satisfactio præstetur de rebus conservandis: in. 6. etiam juratoria cautione sequestrum tolli, si modo persona, illam offerens, sit integræ vitæ & probatæ existimationis; secus, si sit suspecta & levitatis opinionem apud omnes habeat. Suspectum autem quem reddunt tria potissimum, paupertas, mali mores, & improbias antea vitæ, *Gail. d. loco num. 7.*

9. Finito autem sequestrationis tempore, vel conditione, sub qua facta est, adveniente, sequester depositi sequestraria actione conveniri potest, ut rem sequestratam exhibeat & restituat *l. Ei apud quem §. 1. D. Depositi.* Quamquam possit etiam sequester, iusta causa interveniente, Judicis auctoritate officium deponere. Quod cum sit, non ei, qui præsens est, res restituenda est, sed Judicis arbitrio apud ædem aliquam sacram deponi debet, *d. l. Ei apud quem §. fin.*

TITULUS XVIII.

De Confessis.

1. Legitima probatio quotuplex.
2. Positionibus hinc inde exhibitis quomodo respondendum.
3. Respondere recusans obstinatè pro confesso habetur.
4. Ex causa tamen quis respondere non tenetur.
5. Confessio simplex in iudicio, & per verbum *Credo in quo differat.*
6. 7. Confessio extra iudicium non probat, nisi semiplenè.
8. Confessio de alio facta alteri non nocet.
9. Confessio ab ignorante facta non nocet, si in factis erret.
10. Hodie Confessio vltim probationis potius habet quàm sententia.

HAtenus à Tit. De ordine cognitionum actum est de iis, quæ præter principalem causam in iudicium incidunt. In ipsa verò causa principali post litem contestatam, ad probationes

bationes hinc inde procedendum est. Et quidem actor prius suam intentionem probare debet, *l. Qui accusare 4. Cod. De edendo*; eaque legitime probata, reus suam item exceptionem probabit, si condemnationem evitare velit, *l. Exceptionem 19 Cod. De probat.*

1. Legitima probatio fit vel per adversarii confessionem, vel per testes, vel per instrumenta, vel per juramenti præstationem. Facillima est, quæ fit per partis ad veritatem confessionem, atque ad litium expeditionem promptissima.

2. In primis verò observandum hic est, quòd longævus usus in causis admiserit, ut, lite contestata, priusquam deveniatur ad aliquod genus probationis (loco interrogationum, quæ olim de jure veteri Digesti. in jure fieri solebant, & quibus in *Tit. D. De interrogat. in jure faciend.*, v. g. an adversarius possideret, an pro hærede, an ex testamento an ab intestato esset hæres, & pro qua parte) tam actor ex suo libello semel exhibito quam reus ex sua exceptione, eliceret qualdam positiones, easque, præstito prius calumniæ juramento, quòd juramentum Dandorum Practici appellant, suo adversario in judicio proponeret, atque ad eas adversarius, præstito pariter calumniæ juramento, quòd juramentum Respondentium vocant Practici, teneretur respondere, *Element Sape § quia positiones De verb. signif. juncto c. Dudum sup. De elect. c. unico sup. De liti. contestat. c. Presentium 31 inf. de testib. Et c. 2. De confessis in 6.* Idque ut plurimum per verbum Credit vel Non credit, vel quibusvis aliis, absente advocato, nisi sit idiota & rusticus, Calvolus in *Praxi §. Positiones conclus. 2.* ut quas adversarius veras esse fateretur, non teneretur probare *c. 1. Et 2. eod. in 6.*

Dixi, per verbum Credit vel Non credit; quia responsio per verbum Dubitat, seu Dubito, non admittitur, nisi fortè posito consistat in facto alieno, ad causam tamen controversam faciente: alias enim negati responsio posset, *l. fin. in fine D. pro suo.*

3. Quod si alter litigatorum, postquam semel comparuit, & litem contestatus est, positionibus adversarii sui respondere jussus, obstinate & absque causa respondere recuset, ea, quæ in positionibus continentur, ipso jure confessus vel inficiatus esse censetur prout ei magis damnosum fuerit, *c. 2. eod. in 6. Gaii. 1. Obser. 80. nu.*

2 modo tamen id pronuntiet Judex, Calvolus *d. loco conclus. 3. nu. 4.* Et in pœnam pertinaciæ adversus eundem, tamquam vere confessum vel verè negantem, procedatur, *d. c. 2.*

4. Dixi obstinate & absque causa; quia ex causa: responsionem denegare potest: veluti si positio sit incerta vel dubia (ut enim responsio certa esse debet, ita & positio, cum utraque probandi causa fiat:) vel si sit manifestè & ex omni parte impertinens, id est non tangens aliquo modo causam, in libello expressâ; aut superflua, idque iidem vel æquipollentibus verbis repetita; vel captiosa, cavillosa, seu talis, ut ad eam respondens induci possit in perplexitatem, & in quamcumque partem respondeat, contra se dicat: si item sit calumniosa, impossibilis, obscura, vel alteri positioni contraria, *Glossa in d. cap. 3. eod. in 6.* si denique negativa scilicet respectu sensus, non autem verborum.

5. Differt verò confessio ea, quæ fit per verbum Credo seu Credit, ab ea, quæ fit simpliciter in judicio, quòd illa tantum ad probationem lociat, & adversarium relevet ab onere probandi, *d. c. 2.* hæc vero adversariorum non modo relevet ab onere probandi, sed faciat etiam, ut confessus pro judicato habeatur, *l. unica Cod. de ed. munerur, l. 1. D. eod.* Idque obtinet, si ve ipse dominus confiteatur, si ve alius ejus nomine, qui speciale ad hoc mandatum habeat, *c. 3. h. 1. Nam & procuratoris & syndici & œconomi confessionem domino nocere, constat ex d. c. 3.*

6. Sed hoc locum habet, quando quis in judicio coram Judice confitetur aliquid contra seipsum, sciens quid agat: nam confessio extra judicium facta, etiam coram duobus testibus, adversarium non relevet ab onere probandi, nisi adjecta sit specialiter causa, cur id, quòd confessus fuerit, ita se habeat, *l. Cum de indubit. 2. 5. in fine D. De probat.* quia hujusmodi confessio pro indiscreta habeatur: atqui in judicio nemo quid indiscretè & sine magna deliberatione confiteri creditur, ut tradunt *DD. in d. l. unica Cod. eod.*

7. Sin autem confessio facta fuerit extra judicium absente adversario, & adjecta causa; si etiam duobus testibus probari legitime possit, semiplenam tantum probationem efficit, ut communiter receptum est in *c. Si cautio inf. De fide instr.*

instr. Præsentem verò adversario licet extra judicium facta, modo duobus testibus probari possit, verius videtur, plenam probationem facere, arg. l. in exorcandis 15. Cod. De fide instrument. & argumento confessionis in scriptis ritè emissæ, quæ tam plenam & efficacem probationem facit, ut non nisi evidentissimis probationibus, habitis similiter in scriptis, reprobari possit, d. l. Cum de indebito in fine.

8. Dixi, confessioni esse locum, quando ea in judicio sit contra ipsum consistentem, quia si quis de alio confiteatur, alii non præjudicat, c. 1. b. 1. Et ideo si quis confiteatur in judicio, se crimen aliquod perpetrasse cum aliis sociis, quos fortè nominat, ex ejus confessione socii non possunt condemnari, d. c. 1. Imò verat lex, ne Judex de proprio crimine consistentem interroget super aliqua conscientia, l. ult. in fine Cod. De accusat. cas. Nemini xv. q. 3. ita scilicet, ut ex alterius confessione alteri pœnam infligat: nam ex socii confessione suspicio quædam oritur adversus socium, c. cap. 1. in fine.

9. Dixi etiam, modò sciens quid agat; nam si ignorans aliquid confiteatur, si quidem in facto erret, illud usque ad sententiam revocare potest, & de contrario docere, c. ult. h. tit. quia qui errat, non furatur: nisi jus ignoret, l. 2. D. eod. Cum enim omnes scire debeant leges, l. Laquei sacras: ff. de LL. qui errat in jure communi est in lata culpa, si ve error juris latam culpam continet, quæ excusationem non meretur, sed pœnam.

Ut autem confessio in judicio facta consistenti præjudicet, plura alia requiruntur, de quibus & coram explicatione videatur Glossa in d. cap. ult. h. t.

10. Potro licet ex eo, quod confessus in judicio habeatur pro judicato, l. unica Cod. eod. in eumque tamquam propria sententia damnatum, nullæ videantur amplius esse partes Judicis in cognoscendo vel judicando, l. Postrem. 56. D. De rejudicata, sed dumtaxat in exequendo seu præcipiendo, ut quod in judicio confessus est, natura legitima tempora sibi præscripta, præstet; l. Si debitori 21. D. De judiciis (quod communitè admittitur, quando Judex de plano & sine forma iudicii cognoscit, non etiam quando ordine iudiciario proceditur, & potissimum in criminalibus, in quibus quia ordo

iudiciarius exactè servandus est, ob rei magnitudinem & vitæ hominis periculum, opus est sententia, l. Si confessus 5. D. De custodia reorum;) nihilominus hodie receptius est, ut talis confessio vim probationis potius habeat quam sententiæ; ac proinde semper sententia opus sit, Weseub. D. ad hoc tit. num. 8.

Denique statuit Paulus IV. & Pius V. ut carcerati, crimen confessi, non relaxentur, nisi parito judicato, nec sufficiat cautio, etiam si pecuniaria tantum pœna damnentur, possitque Judex exequi pœnam, non obstante appellatione aut inhibitione, prout refert Zyp. De jure Pontif. novo lib. 2. hoc tit.

TITULUS XIX.

De Probationibus.

§. I.

Quid sit Probatio.

1. Probare & Probatio quid.
2. Qua jurus sunt, probari non debent.
3. Notoria non indigent quoque probatione.

NON semper reus admittit positiones actoris tamquam veras, sed ad quasdam responderet negativè & per verbum Non credo, ideoque has actorem probare oportet, l. Actor Cod. h. t. alias enim, actore non probante, reus absolvitur, d. l. Actor l. qui accusare Cod. De edendo, & ibi DD. præsertim, Aleiat. ac proinde post Tit. De confessis rectè subiicitur hic Tit. in quo agitur de probationibus in genere, priusquam de singulis probationum modis, qui varii sunt, agatur.

1. Omnis autem variis acceptionibus verbi Probate, hic idem significat, quod Judici fidem facere de facto aliquo dubio, de quo in judicio est disceptatio, quæ finis est probationis, l. Quingenta 12. in fine D. hoc tit. Et Probatio non est aliud, quam Judici rei dubiæ, apud eum controversiæ, per legitimos modos facta ostensio. Dico, Judici; quia probatio fit non ad instruendum adversarium, sed ipsum Judicem, c. Ex literis in verbis, ad cognitionem judicis instruendam h. t.

2. Dixi, de facto aliquo: quia ea, quæ sunt juris non sunt iudici probanda, quandoquidem ea iudici nota sint vel esse debeant, & secundum leges, ex quibus causæ decisio pendet, iudicate eum oporteat, licet eæ à litigatoribus non fuerint allegatæ. *l. unica C. Vi qua defunt, advocatis partium iudex suppleat: nisi jus ipsum negetur, l. 5. D. h. t.* At verd ea, quæ sunt facti, iudici sunt incognita, nisi probentur. *arg. cap. 1. De constitut. in 6.*

3. Sed & factum oportet esse dubium; quia notoria non indigent probatione. *cap. Evidentia inf. De accusationib. can. De manifesta 2. quest. 1. ubi videatur quadam distinctio, & notorium non probari sed potius allegari debet, secundum DD. in rubr. hoc tit.* Item allegatio notorii probatio probata dici solet: illudque attendere potest iudex, etiam si non allegetur à parte; nec illud inficit partis negatio, nec etiam reddit dubium, *e. Super eo inf. De testib. cogendis.*

§. II.

De divisione probationis.

1. Probatio alia est Artificialis, alia Inartificialis.
2. Item alia Plena, alia Semiplena.
3. 4. Exempla utriusque.
5. Item alia Iudicialis, alia Extrajudicialis.

1. Probatio autem, secundum Aristotelem & Ciceronem, dividitur in Artificialem & Inartificialem, Artificialis est, quæ ex ipsa causâ argumentis & iudiciis trahitur. Inartificialis est, quæ extra causam accipitur, vel à legibus, vel à testibus, vel à tabulis, vel confessione, vel juramento, vel aliis similibus, *DD. in l. Admonendi D. De iurejurando.*

2. Secundum Jurisconsultos vero, spectantes in primis effectum & vim, quam probatio habet in iudiciis, dividitur in Plenam & Semiplenam. Plena dicitur, quæ plenam fidem facit iudici de re, de qua agitur: ita ut secundum eam iudex sententiam ferre & controversiam definire possit, nullo alio ulterius requisito, *e. 2. h. t.* Et pro hac specie plerumque in iure nostro sumitur nomen Probationis, Glossa in *Clement. Constitutionem De elec.* Alioquin sua generali significatione præsumptionem denotat.

3. Huiusmodi est probatio, quæ fit per duos vel plures testes, omni exceptione majores, id est quorum fides nulla ex legitima causâ elevari & labefactari possit, quique communi hominum opinione reputentur boni viri, *e. 2. §. 3. hoc tit.* Et regulariter ad plenam fidem faciendam in qualibet causâ duo tales sufficiunt, *l. Ni numerus 12. D. De testibus, e. In omni 4. cap. Licet 23. inf. De testibus.* Dico regulariter; non pluribus in casibus requiritur maior numerus testium: ut de iure civili ad testamentum septem ad codicillos & donationem causâ mortis, & quamlibet ultimam voluntatem, à testamento distinctam, quinque, & sic de similibus. Sic de iure Canonico testes contra Episcopum requiruntur septuaginta duo, contra Presbyterum XLIV. contra Diaconum XXVII. contra Subdiaconum, & Acolytum, Exorcistam, Lectorem, Ostiarium septem, contra Clericum tres, non notati aliqua infamia, *cap. Præsul. Exen. Placuit. 2. §. 4.*

Similiter plena probatio est, quæ fit per instrumenta publica. Nam & instrumenta incorruptæ fidei probationes appellantur, *l. Emancip. test. ratione 11. Cod. De fide instrument. §. DD. in l. fin. C. de probationibus.* Interdum etiam, quæ fit per privata: nam privata scriptura, signa, & sigilla ad versus eum, qui scripsit, signavit, vel sigillavit, plenam fidem faciunt. *l. Publica 26. §. ult. D. Depositi: licet pro eo nullam fidem habeant, l. Exemplo, l. Non epistolis. Cod. hoc tit.* Insuper illa quæ fit per confessionem partis in iure, id est in loco iudicii seu ubi jus dicitur, *l. D. confessis* (quamquam confessio non tam fit probatio, quam relevamen ab onere probandi, *DD. in c. 1. sup. eod.*) vel per juramentum, quod ab altero litigatorum alteri defertur, *l. 1. §. 2. D. De iurejurando: quamquam juramentum quoque potius relever ab onere probandi, quam probet, & sic de similibus.*

4. Semiplena probatio, quæ etiam imperfecta dici potest, est, quæ iudici facit quidem fidem aliquam, non tamen plenam, id est non tantam ut ex ea iure moveri possit ad ferendam pro hac vel illa parte sententiam, sed opinionem tantum ingerit. Talis est probatio, quæ fit per unicum testem, omni exceptione majorem, *l. iurisjurandi 9. Cod. De testibus.* Item talis est in causis civilibus, quæ ex fama constanti probatur.

cur, unius tamen testis, de veritate deponens, testimonio confirmata, Glossa & DD. *in c. veniens inf. De testibus*. Alias fama inconstans non probat, sed tantum conjecturam facit: Sapientem fallax est rumor, *l. ult. D. De hered. restitutum*. Item si probetur contractus aliquis per peritaram scripturam rei, quam tamen reus non sit confessus, sed per comparationem litterarum satis appareat ea illius esse manus; talis quoque probatio, quæ ex comparatione litterarum elicitur, plenam fidem aut firmam probationem non facit, eo quod scriptura, ætatis, valetudinis, calami, atramenti, vel chartæ vitio mareretur, nec eandem semper retineat similitudinem, *l. Comparat. 20. C. De fide instrum.*

Hinc patet, probationum semiplenarum quasdam esse majores, quasdam minores: Nam probatio, quæ fit per unum testem, omni exceptione majorem, & per aliqua indicia, quæ tamen ad plenam fidem faciendam non sufficiunt, major est, quam quæ fit per unicum testem tantum.

5. Aliter dividi potest probatio in judicialem, quæ scilicet fit in iudicio, post lit. in contestatam, & extrajudicialem, quæ fit extra litem: Qualis est, quæ fit ad perpetuam rei memoriam, *l. §. 1. sup. Vt lite non contestatâ &c.*

§. III.

Onus probandi, cui incumbat.

1. Quis que fundamentum intentionis sua probare debet.
2. 3. Etiam negativum certis casibus.
4. In duplicibus uterque actor & reus probare debet.
5. Reus actori propria instrumenta edere non tenetur.
6. 7. Probato delicto, rei probatio contraria non admittitur.

Ceterum probandi onus plerumque grave esse solet, idque ex multis causis, atque imprimis ex conflictu testimoniorum, sæpeque incidit altercatio, uter litigantium probare debeat. Quæ de re duæ traduntur regulæ, prima, quod unusquisque probare teneatur fundamentum suæ intentionis, sive sit affirmativum, sive negativum: Ideoque actor probare debet suam petitionem ac libellum, atque omne

id, per quod petitionem ac libellum sustinet seu defendit; & vicissim reus probare debet suam exceptionem, *cap. 1. 2. c. In praesentia 8. c. Ad nostram 12. hoc tit.* quia excipiendo fit actor, *l. 1. D. De except.* & agendo ipso facto suscipit in se onus probandi, *l. §. m. Cod. eod.* Pacianus *De probat. 1. c. 7.* sive neget, sive affirmet, de quo idem actor *lib. 1. c. 57.*

2. Dixi, sive sit affirmativum sive negativum, id est sive verbis negantibus concipiatur: Quia licet regulariter neganti non incumbat probatio, *l. Ei incumbit, 2. D. hoc tit. l. actor Cod. eod.* tamen id fallit quibusdam casibus. Primum, quando quis fundat intentionem suam in negativa, sive agendo, sive excipiendo, sive sit negativa juris, sive facti, aut qualitatis, *juxta Gloss. in l. 2. D. eod. Latè Mascari De probat. concl. 1092. n. 1.*

Nec obstat, quod dicitur, per rerum naturam factum negantis nullam esse probationem, *d. l. Actor*; ea ratione, quod negationis nullæ sint differentia, nullæ qualitates, quemadmodum ejus, quod non est, nulla est natura, nulla qualitas: quia id obtinet in negativa vaga, puta indeterminata, indefinita, absoluta & simplici, quæ sine determinatione, seu coarctatione loci, temporis, vel alterius circumstantiæ proponitur; talis enim negativa nec directè probari potest (ut si quis neget, se in jus vocatum, se contraxisse, adversari procuratorem non habere mandatum.) Adeo ut testis deponens super negativa sit suspectus de falso, *DD. in c. Cum Ecclesia 3. sup. De causa possess. &c. Gaill. 3. obser. 62.* magisque credatur duobus affirmantibus, quam mille negantibus, *Mascari d. l. Num. 7.* Non autem obtinet, quando quis in negativa se fundat, vel allegat eam, tacitè vel expressè aliquid asserendo, quia tum eam probare debet, *l. Optimam 14. Cod. De contrah. & committ. stipulat. In illis 50. ubi Bar. & DD. De verb. obligat. Surd. Decis. 361. num. 14.* Hinc petens contractum declarari nullum, tamquam à minore celebratum, tenetur probare ætatem minorem: Ut & qui institutionem asserit non esse legitimam ob vitium vel defectum, vel objicit electo defectum aliquem *Surdus Decis. 104. num. 21.* Similiter si reus, conventus de indebito sibi soluto, neget se quidquam accepisse indebitum, & actor, testibus vel instrumentis (non tamen jurisju-

randi delatione, juxta *l. Eum qui D. De jurejurando*, probaverit solutionem, reo incumbit probare, quod pecuniam debitam acceperit, *l. Cum de in debito 25. Et ibi Glos. & DD. D. h. t.*

3. Secundò, negativam probare debet, qui sponte probationem ejus in se suscepit, *c. 1. sup. De restitut. spoliat. l. Circa 14 D. hoc tit. Pacian. d. lib. 1. cap. 7. num. 45. Et seq. e. 69* Hoc tamen casu, si in probatione defecerit, nihilominus venit absolvendus, auctore non probante, ex communi regula, Auctore non probante reus absolvitur, *Barc. Et alii in d. l. Circa D. hoc tit.*

4. Altera regula est, quod in judicio communi dividendo, familiae etc. fundarum & finium regundorum, atque interdicto retinendarum possessionis uterque litigantium simul ad probandum admitti debeat, quia in his judiciis uterque velut actor est, uterque reus, *c. 3. Et licet hoc t. & idem Justinianus prædicta Judicia vocat duplicia, §. duplicia instituit De interdicto V. G. in judiciis finium regundorum uterque contendit se fines suos taxum occupare: In interdicto retinendarum possessionis uterque contendit se possidere Itaque in his judiciis is obtinebit, qui probaverit suam intentionem altero non probante. Quid si uterque probet? Tunc judicis erit, videre, uter melius probaverit, utrius testes sine magis idonei, vel si agatur de possessione, uter probaverit antiquiorem possessionem, vel justiorum titulum, *d. c. Licet h. t.* Quid si æque probaverit uterque? Tunc pro possessore judicandum erit, *c. Ex litteris 3. h. t.* tum quia in pari causa potior sit conditio possidentis, *l. in pari D. De R. l. tum* quia jura promptiora esse debeant ad absolvendum, quam ad condemnandum, *d. c. Ex litteris §. quod si ambarum.**

5. Quæ situm etiam fuit, An, si actor labore in probatione suæ intentionis, reus compelli possit ad exhibenda propria instrumenta, si forte ex illis putet actor posse probare intentionem suam? Responder Pont. *inc. 1. h. t.* quod non: Quia, ut dicitur, *in l. Numis gravo Cod. De testib.* actor intentionis suæ proprias adferre debet probationes, non eas ab adversario petere, qui, auctore non probante, absolvendus est, licet ex parte sua nihil præstiterit, id est, nullo argumento probaverit se esse innocentem, *l. Qui accusare 4. Cod. De edendo.*

Dixi, propria quia aliud dicendum, si in-

strumenta actori & reo sint communia: Cujusmodi est testamentum, quo utriusque aliquid est delegatum vel aliter relictum: Instrumentum contractus, qui concernit utrumque: Item publica instrumenta; quæ si habeat reus, cogit potest ad exhibendum, *l. is apud quem 2. Cod. de edendo.*

6. Quæritur denique, si probetur plene, reum deliquisse, reus autem probare vellet, se non deliquisse, & persistit in sua negatione, an audiri debeat? Responder Pont. *inc. ad nostram 12. h. t.* audiendum non esse. Quod videtur intelligendum, quando vult probare talem negativam, seque purgare per suum juramentum, & aliorum compurgatorum, purgantium solum de credulitate, *juxta ea, Quosies §. porro inf. De purgat. can. vel per testes, de credulitate deponentes. Alioquin si vellet probare talem negativam indirecte per testes, de veritate deponentes. audiendus esset, juxta Abbatem *in d. c. n. 3. per c. Ex tenore inf. De testib.* ut si quis probet aliquam homicidii tali die commississe, potest contrarium probare indirecte, probando se toto eo die fuisse alio in loco.*

§. IV.

Quando facienda sit probatio.

1. Judicialis facienda post litem contestatam.
2. Atque absolvenda intra certa dilationum tempora.
3. Post quartam productionem non admittitur ulterior.
4. Fieri potest etiam extra, quam in judicio.
5. Extrajudicialis fit etiam ante litem contestatam.

1. Diximus antea probationem aliam esse judicalem, aliam extrajudicalem. Quæritur igitur nunc, quando & qualiter facienda sit probatio, & quis effectus illius: Ad primum illud dico, probationem judicalem, de qua hic agimus, faciendam esse post litem contestatam, quia tum demum dicitur coeptum judicium nec scitur ante, an reus sit negaturus, vel confessurus id, quod intenditur, quia id fit per litem contestationem, *l. 1. Cod. De litem contestat. & per consequens sciri nequit, quid probandum sit, vel non. Post litem verò contestatam facienda est, judicio, cui ea fieri debet, per sententiam in-*

terlo-

relocutoriam decernente, excepta probatione exceptionum dilatoriarum, quæ ut regulariter ante litem contestatam tanquam litis ingressum impediens, proponuntur, ita etiam regulariter statim in initio probari debent.

1. Soletque Judex sub certis dilationibus probationem decernere, intra quas facienda atque absolvenda est, secundum ea, quæ ante de dilationibus diximus. Quamquam hoc non usque adeo observetur; sufficiatque hodie litigatorum exhibuisse articulos suos probatorios, & nominasse testes ad juramentum & examen, cum reliqua non sint in ejus potestate: Ac proinde nec illi imputandum est, sed Judici potius, si intra præstitutum terminum non absolvatur, Panonit teste. Secundum quem potest etiam absque termino in judiciis probatio fieri & recipi, quando nullus præscribitur, intra quem fiat.

2. Post quartam tamen productionem testimonium aut publicata testimonium non est admittenda ulterius probatio. *Auth. Quissemel Cod. hoc tit. ut nec post conclusionem in causa: Nisi in criminalibus, ad innocentiam rei probandam; quo casu etiam post sententiam & rem judicatam recipi debet.*

3. Cæterum probatio fieri potest tam in loco judicii, quam extra, ubicumque Judex, qui examinationi præest, fiderit. Debet tamen Judex ad egregias personas & fœminas mittere notarium, qui inibi eas examinet, *l. ad personas, ubi DD. D. De jurejurando.*

4. Extrajudicialis vero probatio, ut illa, quæ fit ad perpetuam rei memoriam, vel per modum simplicis inquisitionis, aut ubi ex conventionione partium citra solemnem ordinem litigatores procedunt, fieri potest, nulla expectata litis contestatione; imo ante libellum exhibitum Videatur *Wesemb. ad tit. D. De probat. n. 9.*

§. V.

Qualis debeat esse probatio, & quis ejus effectus.

1. Debet esse clara & certa.
2. Effectus est, secundum probationem ferre sententiam.

3. *Et quidem in pari pro reo vel qui melius probaverit.*

4. *Actor ex novis probationibus res integrare instantiam potest.*

1. **A**D alterum quæsitum de qualitate & effectu probationis, dico requiri in primis ut clara & certa sit probatio, *c. In presentia 8. & ibi DD. h. t. & quidem in causis criminalibus, præsertim capitalibus, propter maximum præjudicium, luce meridiana clarior, l. ult. Cod. eod. can. Sciat. 2. q. 8. satius enim est nocentis facinus impunitum relinquere, quam innocentem condemnare, l. 5. in princ. D. De panit. Sed nec probatio generis in quæstione speciei, nisi etiam in specie fiat, sufficit, *c. Constitutus 6. inf. De religiosis domibus.* Et ideo probatio soluti tributi non sufficit ad probandum quem esse suum subditum, quia tributi præstatio aliud designate potest, quam subjectionem, *c. Recipimus 8. inf. De privilegiis, c. Præterea 8. & c. quanto 16. inf. De censibus.* Quia non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse, *c. Tua inf. De sponsalibus, l. Neque natales 10. Cod. de probat.* Neque enim omnes, qui subsunt Romanæ Ecclesiæ, ei annuatim aliquem censum solvunt: Nec omnes, qui censum annuatim solvunt, idem à jurisdictione Ordinarii exempti sunt, *d. cap. Recipimus inf. De privilegiis, quia possunt eum solvere ratione protectionis, ut ibidem dicitur, & in c. Ex parte 18. eod. tit.**

2. Denique effectus probationis est, quod secundum eam, si sufficiens fuerit, Judex pronuntiare & ferre sententiam debeat, *l. Argentarius 10. h. fin. & ibi DD. D. de edendo. l. 2. 5. 9. Cod. De rei vindicat. Alioquin, tanquam litem faciens suam, in id, quod litigatoris interest, condemnabitur, d. l. 10. in fine.*

3. Quod si pares fuerint probationes actoris & rei, pro reo, tanquam favorabiliore, pronuntiabitur, *c. Ex litteris 3. h. tit. l. 1. 5. D. De reg. juris, l. 5. 32. & 42. D. De penis.* alias pro eo, qui intentionem suam melius & magis sufficienter probaverit, *c. Licet h. ex præmissis h. t.*

Nec obstat, quod probationes dicantur esse arbitrariæ, & ab arbitrio judicis pendere, *l. 3. §. in magis scire D. De testib.* quia nihilominus Judex eas probationes, quas leges pro

pro integris & plenius habent, sequi & pro integris habere debet, ne jus commune partibus in-vertat, *per d. l. 10. §. fin. in verbo, d. iudice quari, & ibi D. D.* Nam secundum allegata, & probata Judicem judicare oportet, non secundum scientiam suam, *l. illicitas. §. veritas D. De officio Praefidis, & ibi D. D.*

4. Sed cum actore non probante reus sit absolvendus ab instantia, *l. 4. Cod. De edendo l. 1. & 2. Cod. h. t. & l. 9. Cod. De except. queritur, an actor ex novis probationibus eam redintegrate valeat? Dicendum posse, dummodo reus ob defectum probationum, non etiam ex contraria probatione, aut purgatione, ab instantia sit absolutus, d. l. 10. §. 3. D. De edendo.*

Quin & probatio plena relevat actorem ab onere juramenti supplementi præstandi, *c. 2. hoc. tit.*

TITULUS XX.

De Testibus & attestatio-
nibus.

§. I.

Quis dicatur Testis, & qualis esse debeat.

1. Modus hic probandi in omnibus judiciis locum habet.
2. Testis quis dicatur.
3. Testes debent esse idonei.

Inter modos negata ab adversario probandi, frequentissimus est, qui fit per testes, multoque efficacior ac dignior, quam qui fit per instrumenta, cum etiam falsitas instrumenti, vel quod deest instrumento per testes probari possit, *c. Cum Ioannes inf. De fide instrum Innoc. & alii in c. Cum P. sabellio eod. t. 1.* Habeatque in omnibus omnino judiciis locum, tam criminalibus, quam civilibus, *c. in omni 4. c. Super eo 13. & alii h. t.* tam Ecclesiasticis & spiritualibus, quam profanis, *c. Cum mutuis 12 c. In causis 15. h. t.* tam in prima, quam in secunda instantia *c. Fraternitatis 17. eod.* & ideo non mirum post probationes in genere agi hic primo loco de testibus & attestationibus,

2. Dicitur Testis, qui ad fidem alicujus rei faciendam accersitur. Et testes antiquitus appellabantur superstites, quia super causæ statu proferebantur Unde Plautus: *Mihilites quidam loqui, nemo adesse superstes.* Nunc vero, ablata prior parte nominis, Testes vocantur: Et horum assertio dicitur testimonium.

3. Ut verò probent testes, debent esse idonei & fide digni, seu, ut dicitur, omni exceptione majores, *c. 1. h. t. c. an Placuit 14. q. 2. l. Optimus Cod. de contrah. & committ. stipulat.* quales olim antiquo verbo legis xlii Tabb. *Asi dui vel Classei* vocabantur, *Wesemb. ad D. h. t. n. 2.* Omnes autem habentur idonei & fide digni, quicumque à testimonio dicendo non arcentur, *l. 1. D. eod.*

§. II.

Qui à testimonio arceantur.

1. Quidam prohibentur generaliter ob aetatem & infirmitatem judicii.
2. 3. Pubes de iis, qua impubes vidit, testificari potest.
4. Prohibentur & generaliter damnati iudicio publico.
5. Surdus de auditu, cæcus de visu testificari non potest.
6. Quidam prohibentur in certis causis, pro vel contra certas personas.
7. Nemo idoneus testis in propria est causa.
8. Idonei non sunt domestici, familiares, & consanguinei, &c.
9. Excepta causa matrimoniali.
10. Qui dicantur testes domestici.
11. 12. 13. 14. Qui inter domesticos numerentur.
15. 16. 17. Idonei testes non sunt infames, hæretici, Iudæi & pagani.
18. Non inimici capitales.
19. Non iudex, advocatus &c. in causa, cui participatus est.
20. Non mulier in testamento.
21. Etiam ad piam causam.
22. In eodiscille potest esse testis.
23. Vi & in aliis causis.
24. Laicus contra Clericum quatenus testificari possit.
25. Monachi & Religiosi non remouentur à testimonio.
26. Minor 20. annis in criminalibus remouetur.

27. *Quid circa qualitatem testium moribus obtineat.*

Dictum enim de testibus est prohibitorium id est quicumque Canonibus vel legibus expresse non prohibentur, ad testimonium dicendum admitti debent, *l. 1. D. eod.* Ideoque dispiciendum nunc est, quinam prohibeantur, nisi cognitis, appareat, qui admittantur.

1. Horum, qui prohibentur, alii generaliter testimonium ferre vetantur. Et in primis, ob defectum vel infirmitatem iudicii, in causis tantum criminalibus quam civilibus, prohibentur furiosi, non habentes lucida intervalla, mente capti, & pupilli, *c. 1. h. t. l. 2. & 3. §. lege Julia D. eod.* quia tales nequeunt prestare iuramentum, sine quo testi non creditur, *l. 4. D. De in litem iurando.* Excipitur tamen pupillus respectu criminis laesae Maiestatis, quippe qui in eo crimine, quod gravius est, torquei etiam possit: & in ea causa omnium par conditio est, *l. Nullus 4. Cod. Ad Leg. Jul. Majestatis.*

2. Verius etiam est, pupillum, maiorem factum, recte testimonium perhibere de iis, quae in pupillari aetate viderit, dummodò fuerit pubertati proximus, quando res, de qua perhibet testimonium, gesta fuit. Quo modo & servus factus liber, de eo dicere testimonium potest, quod in servitute existens vidit, *l. Notionem 99. in fine D. De verb. signif.*

3. Nec obstat, quòd pupillus nihil scire aut videre, sed omnia ignorare dicatur, *l. ult. D. De iuris & facti ignorantia, & similibus;* quia hoc intelligitur quoad sui praedictum, ut scilicet nihil scire videatur, quando ex scientia sua sentit damnum.

4. Secundò, generaliter prohibentur damnari iudicio publico, & à Principe non restituti: item qui rei iudicii publici in vinculis custodiae publica fuerunt: item qui cum bestis ut depugnent, se locaverunt: & alii, de quibus in *d. l. 3. §. 1. Julia, Præterea servi, quia pro nullis habentur, l. Quod attinet 32. D. De reg. iuris.*

5. Surdus quoque de auditu, cæcus de visu testimonium dicere nequit. Cæcitas tamen superveniens non impedit, quo minus testificetur de iis, quae gesta sunt, antequam fieret cæcus: quando quidem etiam iudicantis officio

recte fungatur, si illud susceperit videns, *l. Cæcus 6. D. De iudiciis.* De eo quoque, quod gestum est, postquam cæcitas supervenit, si vocem eorum, qui quid fecisse contraxisse dicuntur, noverit, perhibere testimonium potest.

6. Alii prohibentur ferre testimonium pro certis vel contra certas personas, vel in certis causis dumtaxat.

7. Et in primis nullus idoneus testis in re sua id est propria causa intelligitur, *l. Nullus 10. D. eod.* Propria autem causa dicitur, cujus emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet, *l. 1. §. in propria D. Quando appellandum sit.* Hinc hæres institutus in testamento testis esse non potest, §. *Neque hæres Instituit. De testamentis.* Contrà verò legatarius & fideicommissarius particularis in testamento, in quo sibi legatum vel fideicommissum aliquod relictum est, recte testis adhibetur de jure communi, *l. Qui testamento 20. in princ. D. De testam.* quia non tam sibi, quam hæredi, ejusque institutioni & testamento, sicque in causa hæredis, ad quem principaliter testamentum pertinet, & non in propria causa, nisi ex consequenti & secundarid, testimonium dicit. Atqui multa ex consequenti tolerantur, quæ principaliter prohibentur, *l. 1. D. De auctoritate iurorum.*

8. Secundò, domestici testes & familiares, *cap. in Litteris 24. hoc tit. l. 2. Cod. eod.* Item consanguinei & affines ejus, à quo producuntur, & pro quo testimonium dicunt, tamquam non idonei repelluntur.

9. Excepta causa matrimoniali, & religionis: nam ex prærogativa conjugii, & quia favorabilis res est, sicut & religio, parentes, fratres, & cognati utriusque sexus, in testificationem suorum, ad matrimonium conjugendum vel dirimendum, recte admittuntur, *cap. Videtur nobis 3. inf. Qui matrim. accusare possint.* Ut si queratur, an matrimonium ob affinitatem vel consanguinitatem contrahi possit, an non, *can. 1. xxxv. qu. 6.* Si tamen queratur, an matrimonium sit contractum, & sponsa adserat, sponsus verò neget, & hic sit ditior aut nobilior, Pater & Mater sponsæ non admittuntur, *cap. Super eo 22. hoc tit.* Similiter si dubitetur, an filius intret religionem animo profitendi, recte admittuntur, *can. Praesens xx. quæst. 3.*

10. Dicitur autem testis domesticus propriè, qui

quod si ex eadem domo est, & nobis cohabitavit, *juxta l. Perficiendum 11. §. furta domestica D. De panis.*

Ad hoc tamen, ut quis sit talis domesticus, qui testificari prohibeatur, non videtur sufficere communis habitatio, sed debet concurrere alia etiam causa, nempe vel potestas vel obedientia vel obsequium aut nimia affectio, vel alia similis: nam dominus mercenario, qui secum habitat, & parronus liberti, jure communis domicilii & habitationis junctus est, & tamen pro eo, vel contra, testimonium dicere non prohibetur: quamquam si pro eo dixerit, videri possit suspectum, gravissimum verò, si contra, nec videatur ad hoc cogendus, si nolit, *l. q. in fine D. eod.* E diverso quia mercinarius domino, libertus patrono alio jure, quam domicilii obligatus est, nempe obedientiæ & obsequii, idèd pro eo dicere testimonium prohibetur.

11. Inter domesticos primum locum obtinet uxor, quæ merito à testimonio in causa mariti repellitur, *l. penult. D. eod.* sive pro marito, ob nimiam affectionem, sive adversus maritum ob reverentiam, quam eidem debet & communiter exhibet aut exhibere debet. Excipitur tamen crimen læsæ Majestatis, in quo, ut ante diximus, omnium æqualis est conditio.

12. Secundum locum obtinent liberi, si modo una habitent, *d. §. furta domestica.* Et hi quidem regulariter, sive sint domestici, sive non, neque pro parentibus, neque contra parentes in judicio admittuntur; propter reverentiam, quam eis debent. Idem que dicendum de parentibus, respectu liberorum, *d. e. Super eo 22. h. 1. & l. Parentes Cod. eod. l. idonei 6. & l. Testis idoneus 9. D. eod.* propter nimiam affectionem parentum in liberos. Idque verum est in infinitum, *arg. l. Quisque litigandi 4. D. De in jus vocando.* Et hoc ad naturales quoque extenditur, *Glossa in d. l. Parentes,* Dixi, in judicio; quia in extrajudicialibus, modo emancipatione vel alio modo dissoluta sit patris potestas, filius patri & pater filio rectè testimonium perhibet in iis, in quibus nulla vertitur filii vel patris testantis utilitas. 13. Tertio, inter domesticos testes referuntur fratres, & ex his descendentes, qui si nunc adhuc in sacris sunt paternis, & una habitant. Quamquam tales, licet simul non habitent, neque pro se invicem, neque contra se invicem idonei sint testes; quia,

ut dixi, inter domesticos non tam propter communem habitationem, quam propter alias concurrentes causas introducta est hæc testimonii ferendi prohibitio. Et ideo, etiam temerè cohabitatio ne, manet prohibitio, remanente causa prohibitionis, qualis hic est patris potestas.

14. Quarto, liberti, qui cum patrono morantur, in causa patroni, Et hi non solum à testimonio repelluntur, quamdiu domestici sunt, *juxta l. penult. D. eod. l. etiam Cod. eod.* sed etiam postquam desierunt esse domestici, tanquam adhuc liberti; ne ob memoriam beneficii inæstimabilis, nempe libertatis, *l. Libertus 106. D. de reg. jur.* quod à patrono acceperunt, facile pro patrono à religione iuramenti præstiti recedant. Quinto, servi adscriptitii, ab hostibus redempti, & addicti, item que mercenarii, qui mere de constitutà nobis servant si modò una nobiscum habitent, *juxta d. l. Perficiendum §. 1. D. De panis.*

15. Tertio, à testimonio repelluntur infames infamia juris, *c. Ex parte 7. c. Testimonium 54. hoc tit.* tam in civilibus quam criminalibus causis; adèd ut nec contra alium itidem infamum admittantur, *Farinac. quest. 56. num. 98. & 99.* in quo tamen dissentit *Mascard. Conclus. 42. & 1356.* Excipiuntur casus quidam, veluti crimen læsæ Majestatis, *d. l. Nullus* item crimen hæresis, *e. Tanta inf. De simonia, can. Nos sequentes §. sed licet vi. quest. 1.* Nec iuratur si tempore depositionis fuerint emendati, nisi etiam sine restituti fama. Quamquam probent, si tempore depositionis non fuerint habitii & reputati infames, cum revera essent tales. Sicut &, quando aliter veritas haberi non potest, testi infami cum tortura plena fides adhibetur, *Calvol. in praxi §. Exceptio contra testes conclus. 8. n. 5. ubi num. 7.* tradit, quòd quando principalis excipiens est infamis, non possit contra testes opponere exceptionem infamiae.

16. Quoad infames infamia facti distinguere solent: ut tales in causis criminalibus arceantur à testimonio, *Glossa & DD. in l. 2. in v. suspensum D. De Senatorio Farinac. quest. 56. num. 115. & seqq. Clarus quest. 24. §. final.* in civilibus verò admittuntur, *l. 1. & ibi Bart. & alii Cod. De summa Trinis. l. 2. D. De obseq. præstando;* idque pro Judicis arbitrio. De jure tamen Canonico ne quidem in civili causa infames eis testimonii ad-

di admitterendos esse colligunt quidam ex *d. c. Testimonium*, in verbis, *aut gravata sit opinio*. Nam licet quidam eum locum intelligant de causa criminis: idem tamen videtur statuentium esse in civili, *ut ibidem notant DD.* Vide *can. infames vi. quæst. 1.* Restitutus autem ad famam & honores admittitur, *Farinac. quæst. 5. n. 79.* Uti & vitam emendam ac probatam post poenitentiam agens, *Farinac. d. l. n. 134. & seqq.* *Mascard. conclus. 1356. ubi limitat. n. 16.*

17. Quarto Hæretici, Judæi & pagani non possunt esse testes contra Christianum & Catholicum, *can. Non potest, & can. Pagani 11. q. 7. l. Quoniam 21. Cod. De hæreticis* tum ratione odii, quo illum prosequuntur, *can. Nonne 1. quæst. 1.* tum quia non potest erga homines esse fidelis, qui Deo extiterit infidelis, at qui testem oportet esse fidelem, *c. Licet 51. hoc tit.* Valeret tamen testificatio Judæi pro Christiano contra Christianum quia sicut par affectio omnem tollit suspitionem, ita & par causa odium contrariorum eadem si ratio, Adversus Judæum verò rectè testificatur Christianus.

18. Quinto à testimonio repelluntur inimici capitales, *Novella 90. De testib. cap. 7.* qui locus non solum de servis, ut Authenticarum in Codice relator voluisse videtur, sed generaliter de omnibus intelligendus est. Idque obtinet, etiam si inimicus fuerit reconciliatus: quia nisi amicitia longo tempore confirmata fuerit, adhuc præsumitur durare inimicitia: licet etiam agatur de crimine læsæ Majestatis, simoniæ, hæresis, & aliis enormissimis criminibus, *Calvol. d. §. Exceptio contra testes conclus. 4. num. 2. & 3.* Capitalis autem inimicus dicitur, cum quo est controversia seu lis capitalis, vel quæstio de libertate, cum servitus morti comparetur, *l. Servitutem 209. D. De reg. juris*; vel etiam de exstimatione seu fama, *l. Licet 103. D. De verb. signif.* quandoquidem exstimationes, & sanguinis eadem sit ratio: imò illius major vitis bonis, quam vitæ, esset debeat, *arg. l. lisi 8. §. 2. D. Quod metus causa & c.* Inimicitia autè non capitalis neutiquam repellit à testimonio, *Abbas in c. Inquisitionis 21. §. tertia inf. De accusat. Calvol. d. loco n. 4.*

19. Sexto, Judex assessor, executor, advocatus & procurator, non possunt produci testes in ea causa, de qua cognoverunt, vel in qua patrocinium præstiterunt, *l. ult. D. h. t.* etiam in

caussa appellationis, pro ea parte, pro qua in prima instantia lata fuit sententia, *c. fin. eod. in 6.* Ut neque administrator neque negotiorum gestor pro suo principali, in negotio gesto vel gerendo, *Farinac. q. 60. n. 261. & seqq. Mascard. conclus. 1232. n. 20. & 30. & consil. 1357. Spec. in 1. de teste §. 1.* Verumtamen siis, contra quem quis fuit advocatus, procurator, assessor, vel executor, petat eundem in testem, rectè admittitur, *Specul. d. loco.*

20. Septimo mulier testimonium dicere in testamento non potest, *l. Qui testamento 20. §. mulier D. De testam.* ne quidem confecto à rustico; quia licet in eo imminutus sit numerus testium, tamen quoad idoneitatem nihil reperitur immutatum. Potest verò adhiberi testis ad testamentum militis stantis & testantis in acie, in quo testes non oportet esse rogatos, & in quo remissa est solemnitas iuris civilis, solumque ius gentium spectatur: Quem admodum & in testamento patris inter liberos, *Glossa, in l. Hac conspicienda §. ex imperfecto Cod. De testamentis.*

21. An autem mulier possit esse testis in testamento ad pias causas, quaeritur. Et communis opinio eo videtur inclinare, quia & in illo remissa sit solemnitas iuris civilis, specteturque ius gentium, *cap. Relatum, c. Cum esset inf. De testamentis.* Attamen contra urget, quod in *d. c. Relatum* exigantur duo testes legitimi, qualis non est mulier; quodque, licet in *d. c. Relatum* derogetur solemnitati iuris quoad numerum testium, non tamen reperatur ius civile correctum quoad habilitatem, ut proinde servandum sit, *arg. l. Præcipimus D. De appellat.* ut taceam alias rationes, quibus id ipsum probari potest.

22. Quaeritur etiam, an in codicillis mulier possit esse testis Et posse verius est, ex quo non reperitur prohibita, *secundum Gloss. in l. fin. in V. quinque Cod. De codicillis.* Nec obstat, quod codicilli largo modo veniant appellatione testamenti, *Gloss. ult. in l. 1. D. De testam.* videanturque esse pars testamenti, ab eoque pendere, *Gloss. in d. §. mulier*: quia non sunt verè testamentum.

23. In aliis verò causis mulier admittitur ad testimonium dicendum, non tantum in civilibus, *l. Ex eo 18. D. h. t.* verum etiam in criminalibus de iure civili; eo argumento, quod lex

Julia à testimonio vis publicæ removeat eam dumtaxat, quæ palam corpore quæstum fecerit, l. 3 § penult D eod. & in iudicio adulterii repellat damnatam eiusdem criminis, d. l. ex eo Nam inde à contrario facile colligitur, mulierem, ab his criminibus alienam, etiam in criminalibus idoneè testificari, Weseimb. D. h. t. sub num 3 Multò magis admitti debet, si de crimine civiliter agatur, etiam contra Clericos, siue per viam inquisitionis siue per viam denuntiationis vel exceptionis, c. Quoniam 5. hoc t. Ratio autem, cur de iure civili in testamento non admittatur, & tamen admittatur in causa criminali, quæ est maioris præiudicii, est hæc, quia testamenta olim fiebant calatis comitiis, in quibus mulieres jus suffragii non habebant.

24. Alioqui laicum ad testimonium ferendum contra Clericum in criminali causa non esse aliquatenus admittendum, rescripsit Pont. in cap. De cetero 14. h. t. quoad plenam scilicet probationem. Nam admittitur ad iudicium faciendum, sufficiens ad torturam, secundum Panormit. ibid. num. 5. Excipit tamen Lopez ad ea. 4. Pract. crimin. Bern. Dias, decem casus, quibus laico permittitur accusare Clericum, nempe hæresis, læsæ Majestatis, dilapidationis bonorum Ecclesiæ, simonia, sacrilegii, notorii criminis: item dum semel admittus est laicus, dum suam vel suorum injuriam persequitur, vel Parochianus suum pastorem denuntiat, quia illius interest habere bonum: licet Canon. 811. q. 7. non permittat laico accusare suum superiorem, nisi in fide erraverit: & demum dum patronus accusat presbyterum, malè curantem aut dilapidantem bona Ecclesiæ.

25. De Monachis, Canonicis regularibus & aliis Religiosis quaeritur, an possint esse testes? Et verius est, posse: quia licet arceantur à negotiis secularibus, veluti iudicandi munitate, tutela, procuratione, & similibus aliis actibus atque officiis civilibus ac forensibus, Can. Monachi xvi. q. 1. cap. 2. sup. De postulando & rito t. No Clerici vel Monachi sacul. negot. &c. non tamen inveniuntur removeri à testimonio ferendo, cum non sit contra eorum professionem prodere veritatem, ac proinde admitti debent, arg. d. l. 1 D hoc t. Aliàs neque in causa Ecclesiæ suæ, vel Monasterii testificari possent;

quod falsum esse patet ex can. Super xiv. q. 2. c. Cum Nuntius 12. & cap. Nuper 51 h. tit. Epsi Christus 26. inf. De iurejurando. Requiritur tamen licentia superioris, cum ipsi velle aut nolle non habeant; sitque eorum voluntas in arbitrio superioris, c. Si religiosus, c. Si Abbatem De elec. in 6. c. fm. De sepulturis in 6.

26. Denique, ut alios omittam, minor xx. annis in criminalibus nequit esse testis, quia habetur iudicii imbecillioris, lubrici & temerarii c. In testimonium 20. D. h. t. Farinac. q. 58. n. 10. & seqq. Mascar. Concl. 12. 46. n. 5. 6. & seqq. In civilibus vero, præsertim exiguis, testificari non prohibetur Farinac. & Mascar. d. locis.

27. Illud quoque postremo loco hic observandum est ex Zypæo lib. 2. De iure Pontif. novis. Desibus, moribus passim obtinuisse, ut testem Judex non repellat, nisi quid ei pars opponat, aliàs suspectum haberi. Insuperque Principem nostrum anno 1611. statuisse, ne probationes per testes recipiantur in negotiis excedentibus 300 florenos.

§. II.

De modo producendi testes.

1. Primò actor vel reus petis admitti ad probationem.
2. Et dari terminū probandi ac producendi testes.
3. Dein adversario citato, & comparenti: iudici exhibet articulos.
4. Adversario licet obijcere in personas testium & repellere.
5. Idque ante eorum receptionem & examentulariter.
6. Alias statim ad dicendum testimonium admittendi sunt.
7. Examinabit eos iudex vel Commissarius illius.
8. Debet in primis juratus esse testis.
9. Quod tamen iuramentum ex causa remitti potest.
10. Modus & forma examinandi.
11. 12. Testis debet reddere rationem dicti sui.
13. Dummodo interrogetur expresse vel implicite.
14. 15. Præterquam in certis causis. ut in criminalibus, &c.
16. Examine factò tunc reus admittitur ad probationem obijectarum.
17. Et ad probationem actor.
18. Quarta productio testium non admittitur regulariter.
19. Finis

19. Hinc publicantur attestations: Et sic copia par-
tium.
20. Vi contradicans depositionibus testium.
21. Post publicationem non admittuntur testes.
22. Publicatio tamen non est de substantia proces-
sus.

DEinceps videndum de modo producendi
& recipiendi testes.

In primis si actor per testes velit probare suam
intentionem, vel reus suam exceptionem, petere
debet in iudicio ab ipso Iudice admitti ad pro-
bandum & dari sibi terminum probandi, id est,
statui sibi diem intra quem testes suos producat,
Gaill. 1. Observ. 96.

2. Eoque facto, infra statutum terminum
testes producendi sunt: citato tamen ante ad-
versario suo, ut videat testes produci & iurare, c.
2. hoc tit. ut, si qui forre habeat, quod contra per-
sonas eorum obiciat, quò minus idonei sint ad
testimonium ferendum, id ante eorum receptio-
nem vel examen vel saltem publicationem depo-
sitionum proferat. Alio qui productus & re-
ceptio testium facta, non evocato aut citato ad-
versario, est nulla, ut pote contra ordinem iudi-
cium facta, d. cap. 2. in fine.

3. Quod si adversarius citatus compareat,
tunc qui produxit testes exhibet ei ac Iudici ar-
ticulos, super quibus eos recipi atque examinari
possulat, & præterea nomina testium.

4. Si quid deinde adversarius obiciat in
personas testium, quod probatum eos a testi-
monio repellat, in arbitrio erit Iudicis, prout
ei æquum videbitur, vel admittere prius ad-
versarium ad probandum obiecta, suspenso in-
terim examine, vel contra, dilata probatione
obictorum, examinare testes, cap. Ex parte 7.
hoc tit. Nisi forte obiciens obiecta in conti-
nenti probare offerat, dicit cap. Ex parte versic.
Tandem; vel in dilatione examinationis aut pro-
bationis obictorum periculum esset interit-
us testium, Specul. tit. De testis §. 1. versic. quin
argo.

5. Sin autem citatus adversarius & præ-
sens nihil obiciat in personas testium ante co-
rum receptionem vel examen, vel saltem an-
te publicationem depositionum; regulariter
non auditur post illarum publicationem obii-
cere quid volens, quia tacendo usque ad publi-

cationem censetur exceptionibus adversus testes
renunciare & consentire in eisdem, c. Qui tacet
De R. l. in 6. Nisi vel iurejurando affirmet, quòd
malitiosè ad hoc non procedat, cap. Presentium
31. h. tit. vel ante publicationem protestatus fue-
rit, quòd sibi reservet jus obijciendi, quòd vide-
bitur, dicit cap. Presentium, versic. Nisi, vel do-
cuerit exceptiones, quas publicatione facta ob-
ijcere vult, de novo tunc ad suam notitiam per-
venisse, d. cap. Presentium, vel nisi præbaverit le-
gitimè, quòd volens eas ante publicationem
obijcere, impeditus à Iudice fuerit, (quo casu e-
tiam post sententiam obijcere eas poterit, Glossa
in cap. Cum 1. & A Canonici, in V. juramenta in fi-
ne inf. De sententia & re iudicata,) vel denique
nisi sint tales exceptiones, quæ post attestationem
publicationem ipsos testes inhabilitent,
veluti quòd testis sit excommunicatus, Judæus,
hæreticus, & similes, quibus renunciare non in-
telligitur Felinus in a. c. Presentium col. 2.

6. Si verò testibus productis nihil obijcia-
tur, quo eorum testimonia eventur, statim
ad testimonium dicendum admittendi sunt.
Item adversarius, si velit, potest exhibere Judi-
ci interrogatoria sua, ut vocant, super articu-
lis sibi prius exhibitis, secundum quæ petat à
Iudice testes interrogari & examinari, cap. Pra-
sentium §. testes eod. in 6. Quæ idcirco fiunt, ut
si forte testes à producente sint subornati, id
Iudex, insequendo interrogatoria adversæ
partis, facilius deprehendat. Et propterea ca-
vere Iudex debet, ne istorum interrogatorio-
rum adversarius consequatur copiam, eaque
occasione testes suos ad falsitatem instruat &
per subornationem fraus committatur, Gloss.
in dicit §. testes, Calvol. in Praxi §. Interrogatoria
concl. 1.

7. Testibus itaque ad testimonium dicen-
dum admittis, & tam partis produceutis arti-
culis, quam partis adversæ interrogatoriis Iudici
exhibitis, Iudex ipse testes receptos diligen-
ter examinabit, vel, si gravioribus detineat-
ur negotiis, aut alias commodè eos exami-
nare non possit, examen alteri, cui volet, ido-
neo tamen & discreto, vel etiam Iudici terri-
torii, in quo testes degunt, committet. c. Si qui
testium §. hoc tit. l. Iudices Cod. De fide instru-
menti §. scilicet civiliter agatur; nam in cri-
minalibus hæc commissio non est permilla.

Auth. apud eloquentissimum Cod. De fide instrument.

8. In ipso verò examinis limine jubebit Judex, vel is, cui examen testium demandatum est, præsentem adversario, vel etiam eo absente, si citatus comparere noluerit, *d. c. 2. versic. si verò noluerit*, testes jurare, quòd neque odio, neque amicitia, neque favore, neque aliquo commodo, quòd habuerint, vel habituri sint; inducti, sed solius veritatis amore moti, ad ferendum testimonium venerint, quòdque super omnibus, de quibus interrogabuntur, rei veritatem, prout secundum conscientiam, noverint dicturi sint, *cap. Quoniam §. 2. c. Tuis questionibus, 39. c. Nuper §. hoc t. l. jurisjurandi Cod. eod.* quòdque depositiones suas ante legitimam earum publicationem neutri parti manifestabunt seu aperient. Nam testi non jurato, licet is religiosus esset, non creditur in præjudicium alterius; *d. cap. Tuis questionibus & d. cap. Nuper* Idque maxime obtinet in criminalibus.

9. Cum autem hoc iuramentum non sit de calumnia, sed de veritate dicenda, respiciatque favorem partis, pro qua testis producitur, & non publicam utilitatem remitti partium consensu potest, prout plerumque remittitur personis illustribus, aut in aliqua dignitate vel officio publico constitutis, *per text. in d. cap. Tuis questionibus & ibi Glos. in V. remittatur*: nisi ageretur de præjudicio publico, aut animarum, ut in causa matrimoniali. Vide *Gaill. 1. Obser. 101.*

10. Examinabit autem Judex singulos testes separatim, remotis litigantibus, *cap. Venerabili §. 2. h. t. & assumptis tam producentis articulis, quam adversæ partis interrogatoriis*, unumquemque interrogabit, cuius sit ætatis & conditionis: an litigatores noverit, & qua notitia, vulgari an aliâ; an uni parti magis faveat quam alteri; an sit unius aut alterius consanguineus vel affinis, an ex testimonio suo commodum speret, vel incommodum timeat. Item interrogabit de loco, tempore, visu, auditu, credulitate, scientia, fama, certitudine, & aliis similibus causæ circumstantiis, *cap. Cum causam §. 7. h. t. §. 11.* & potissimum de ratione sui dicti seu depositionis sive scientiæ: aded ut, si producentis adversarius in suis interrogatoriis id fieri iusserit, & examinatus omiserit dolere vel negligentia, parti adversæ ad omne

interesse teneatur, *Panormit. in d. cap. cum Causam*: ut etiam, si testis, interrogatus rationem sui dicti, eam non reddiderit per aliquem ex quoque sensibus, qui negotio & facto, de quo interrogatur, congruit, *Facinac. §. 70. nu. 128. Menoch. De arbit. §. 25. n. 3.* depositio ejus, præsertim in criminalibus, sit nulla, *l. Solus Cod. eod.* Si verò reddiderit rationem aliquam, sed non probabilem, testimonio ejus non creditur, *c. Præsertim 27. h. t.*

12. Nam ratio in teste; dat esse ejus testimonio, & illud salvat vel destruit. Et ideo licet dictum ejus per se non probet, tamen ratio dicti reddita sufficiens probat: ut si dicat, Nihil scio, nisi quòd viderim contenta in articulo fieri. Contra verò, si dicat, Scio, quia audivi ab alio, iam deficit ratio & fundamentum sui dicti, nec probat: nam testimonium de auditu alicui regulariter est nullum, *cap. Licet §. 4. h. t. & dicitur ibi*, plus valere oculatum testem unum, quam auritus decem. Dico, de auditu alieno, quia si res sit perceptibilis auditu, & testis de proprio auditu deponat (ut si dicat, Sempiternum esse obligatum Sejo, quia audivit promittentem, *cap. l. sup. De consuetudine*) probat, *cap. Tam §. 3. h. t.* Debet etiam ratio dicti esse separata ab ipso dicto. Et ideo, si deponat Testium mutuale Sejo centum, pro causa scientiæ dicere debet, quia vidi centum numerare ex causa mutui, non potest dicere, quia scio: nam tunc ratio esset eadem cum dicto, atque ita non probaret.

13. Notandum tamen testem non teneri reddere præcisè causam suæ scientiæ, nisi interrogetur expressè vel implicite, *d. l. Solam & ibi Bald. & colligitur ex d. c. Cum causam ubi communiter omnes*: quia testis verba sua esse non debet, nec respondere ad ea, de quibus non rogetur, *Felinus in d. c. Cum causam n. 1. §. 14.* Præterquam in causis criminalibus, & ubi agitur de factis, quæ solo iudicio intellectus percipiuntur, veluti si deponat aliquem esse sanæ mentis, esse divitem, esse dominum alicujus rei, habere jus decimandi, vel aliquo alio simili, quòd potius iudicio intellectus, quam aliquo sensu corporeo percipitur, de quibus late *Facinac. §. 70. Mascardus De probat. conclus. §. 376.* Nam in iis etiam non interrogatus debet reddere rationem suæ scientiæ, *Abbas in d. c. Cum causam col. 3. & de supradictis non debet*

asserere, esset potius iudicare, quam testificari, quod ad testem non pertinet.

15. Similiter ad hoc, ut probatione facta per unum testem, deferatur iuramentum suppletorium probationis, necesse est, quod testis ille, etiam non rogatus, reddat causam dicti sui seu scientiæ: alius non facit semiplenam probationem.

16. Examine testium ex parte actoris perductis ita factis, admittitur vicissim adversarius ad probationem eorum, quæ in personas testium, ab actore productorum, objecerit, si ante receptionem ad hoc non fuerit admissus. Et si ad hæc objecta probanda aliquos produxerit testes.

17. Permittitur rursus actori, ad fidem eorum coercendam vel minuendam, alios testes producere. Ulterius verò testium productio & reprobatio non est permissa. Et hoc est, quod dicti solent, testes probatorios & reprobatorios probatoriorum reprobare licere, non item reprobatorios reprobatoriorum, d. cap. Licet dilectus 49. hoc tit. ne ita litigatores vicissitudine probationum & reprobationum in infinitum progrediantur, ac lites protrahant.

18. His ita peractis, Judex partes litigantes, in sua præsentia constitutas, interrogabit, an plures testes producere velint: & si dixerint, se velle audiri erunt, c. Cum venisset 25. h. t. ut si forte timeat quis, ne audiri super articulis, super quibus eos producit, non satis pro se deposuerit. Admitti autem tunc poterit super iisdem articulis secunda & tertia productio, non verò quarta, c. in causis 15. h. t. ubi quartò producere perens affirmet iurejurando, se illud non petere dolo malo, neque se aliquo modo testificari subtraxisse, aut didicisse, sed quia eorum, quos nunc producere intendit, copiam antè habere nequiverit, c. Ultra penult hoc t. effixata eorum & nimia multitudo testium à Judice reprobata & inhibenda est, cap. Significaverunt 36 hoc tit. Quæ multitudo quadragenarium numerum super iisdem articulis excedere non potest, d. cap. Cum causam 37. §. volentes hoc tit.

19. Sin autem negaverint se velle plures producere, & ulteriori productioni renuntiaverint, petentibus utrimque litigantibus, non verò tertio aliquo vel altero tantum id petentem, c. Constitutum 30. hoc tit. Nisi altero absente,

citato tamen & contumace; Judex testium dicta & attestaciones publicabit, interloquendo hoc vel simili modo, *Dicta testium in hac causa publicamus, ea que pro publicatis & apertis habere volumus.* Facietque litigantibus potestatem habendi eorum copiam, & examinandi, in iura competentium terminum, quatenus pro se vel contra faciant, d. c. in causis 15. in fine c. Significavit 41. & c. Albericus 43. hoc t.

20. Et dispiciant, quid adversus testes, contra se productos, scripto postmodum objicere possint; veluti quod obscure & confuse deposuerint, ut ex eorum dictis elici & declarari veritas non possit, c. Cum clamor 53. h. tit. adeoque obscure dictum pro non dicto habetur, l. De arate §. nihil interest D. De interrogat. adion. quod item in depositionibus sibi contrarietur & contradicant: testis enim contrarium suæ priori attestacioni postea deponentis, sine ulla vel erroris vel justæ causæ allegatione, testimonium nullum est, l. 2. D. hoc tit. c. Cum Ecclesia versic. nos igitur sup. De causa possess. & propriet. vel quod sint singulares, qui regulariter non probant, can. Nihilominus & ibi Glos. 111. quest. 9. c. Tam literis 33. & ibi Glos. in v. soli hoc tit. Vide plenè Gabriel. Com. conclus. lib. 1. tit. De testibus conclus. 2. ubi tradit; quando probent, vel non, quod nimirum vel falsum deposuerint, vel quod testimonium in aliqua sui parte falsitatis vitio laborans in totum reprobari debeat, Glossa in can. Si ad scripsimus Distinct. 9. & sic de similibus.

21. Denique publicatione attestacionum facta, super iisdem, vel directè contrariis articulis, in eadem vel alia instantia, iisdem vel alii testes produci nequeunt, c. Fraternitatis 17. & ibi communiter Interp. h. t. Covar. Pract. quest. 1. 18. n. 6. Sicut nec quando ulteriori testium productioni renuntiatum est, c. Inimicus 18. & c. Cum venisset 25. versic. Quæstiones h. t. Idque ob metum subornationis novorum testium. Hoc tamen fallit pluribus casibus: ut si is, qui alios testes producere cupit, non potuerit instrui ante publicationem, l. Ex tenore 36. h. tit. Item publicatione testimoniorum facta in iudicio summano, poterunt super iisdem articulis, vel contrariis; alii etiam testes produci in iudicio ordinario, c. Veniens 38. & c. Cum tua 44. h. t. & aliis, de quibus videri licet Gaill. lib. 1. Obser. 104.

22. Observandum etiam est, hanc publicationem

nem attestatorum non esse de substantia processus, secundum communem sententiam: ac proinde Processum ac sententiam, ea omissa vel denegata, latam, si appellatum non sit, valere, ac transire in rem iudicatam, Gaill, d. loco num. 1. quia eius omisio jus litigatoris laedit, non autem ordinem iudiciorum pervertit.

TITULUS XXI.

De Testibus cogendis.

1. Testes cogi possunt ad dicendum testimonium.
2. Idque vel captis pignoris, vel multa, vel per censuras.
3. In causis tum civilibus tum criminalibus.
4. 5. Satisfit objectionibus, quo ad criminales.
6. Quidam tamen cogi non possunt.
7. Nisi defectu testimonii aliunde veritas haberi non possit.

TESTES auctoritate publica, id est iudicis & per personam publicam ad ferendum testimonium citari debent, ca. 2. sup. De testibus. Qui si moniti & citati legitime comparere refugiant, & vel odio, vel timore, vel alia simili de causa sese subtrahant, aut, licet compareant, testificari nolint, per iudicem vel ejus commissarium ad hoc compelli possunt. Idque obtinet utroque iure, *toto hoc titulo l. Si quando, cum Auth. seq. Codicis de testibus*; tum ob publicam utilitatem, ne veritas occultetur, in aliquis praedictum, *can. Quamquam XI. q. 2.* tum quia testimonium perhibere est munus publici; ad quod etiam in vitis quis compellitur, *leg. cum ab initio, & ibi Glos. in v. cogat, & l. Sed si quis D. Quomodo testam. aperiantur*. Imò adeò necessarium, ut quis repellatur à munere iudicandi propter actum testificandi, *c. Dilectio 40. sup. de testib.* quia facilius reperiuntur centum iudices, quam unus testis, Abbas in d. c. *Dilectionum. 3. ubi num. 10.* tradit praxim, qua quis possit in testem producere Ordinarium causae iudicem, quando ille sibi pro teste est necessarius. Videatur Gratianus in *can. Si testis §. si exigat v. q. 3.*

2. Compelluntur autem testes, secundum fori qualitatem, vel captis pignoris, vel multa instricta, *arg. l. 1. §. 3. in fine D. De instricta re. tre: vel per censuras Ecclesiasticas, videlicet suspensionem, interdictum, excommunicationem, aut depositionem, vel degradationem, c. 1. 1. §. 5. h. r.*

3. Et hoc quidem in causis civilibus indubitatum est, *c. 1. 2. 6. & 7. hoc tit.* An verd etiam in criminalibus cogi possint, non immerito quis dubitet, propter *c. 3. & 10. h. r.* Eoque magis, quod nemo debeat alterius secreta propalare, vel ei detrahere, deferendo alicui ejus delicta, *can. Ex merito vi. q. 1.* Aded ut tale quid faciens, actione in factum ad interesse, vel actione injuriarum conveniri possit, *l. Si quis testimonium §. sed et si quis D. ad Legem Aquil. & quandoque etiam falsi teneatur, lege 1. §. in qui D. Ad leg. Corn. de falsis*. Verius tamen est, & communiter obtinuit, etiam in criminalibus posse testes cogi dicere testimonium. Idque probatur per *ca. Pervenit. 4. §. 5. c. Super his 6. c. Cum contra hosti.* quia hoc non est alteri detrahere, sed veritatem dicere, non animo detrahendi sed veritatem detegendi: quam interrogatum à iudice celare, esset grave, imò mortale peccatum, *can. Qui per XI. q. 3. Glos. in c. 1. v. occultent hoc tit.* Expedit enim Reipubl. ne crimina maneat impunita, *c. Ut fame 35. inf. De sens. excommunicat.* Et ideo licet quis juraverit se non testificaturum, nihilominus ad id compelli poterit, juramento non obstante, *d. c. Pervenit 4. hoc tit. & ibi Glos. in l. i. §. i. §. 8. sup. De testib.* quia tale juramentum non est obligatorium, quippe temerarium & contra bonos mores praestitum, *c. Non est obligatorium De R. l. in 6.* Potestque vocatus in testem & jurans, etiam propria auctoritate, & nulla praevia absolutione petita, juramento contraire absque ullo perjurii periculo, prout communis habet opinio, *in c. Constitutus 45. & ibi Glos. in v. teneri sup. De testibus lata Gaill. lib. 1. Obser. 100.*

Dixi vocatus in testem; quia extra eum etiam jurans non revelare secreta, si contra faciat, perjurus efficitur. Quinimò licet non juraverit, nefarie & improbe facit, secreta alterius propalando: adeoque actione in factum ad interesse vel injuriarum conveniri potest; & quandoque falsi teneatur, ut ante

de diximus, & tradit Gaill. *d. loco.*

4. Non obstat *d. cap. 3.* quia cum dicitur ibi, testem monendum esse, & non cogendum ferre testimonium veritati, ita intelligi debet, non esse cogendum à principio, sed prius monendum; quia monitio præcedere debet coactionem, *c. 1. hoc t.* Non autem prohibet, quò minus cogi possit, si non pateat monitioni. Ita Glolla *ibid.*

5. Non obstat quoque *d. e. 10.* quia ibi agitur de criminibus, quæ ipsis testibus obijciuntur, non quidem criminaliter, ut patet ex eo, quòd ibi quæstio erat super conventionem & reconventionem, quæ in criminalibus locum non habet, quia non criminis relatione, sed innocentia reus purgatur, *l. Si qui 5. D. De publ. iudiciis.* Item agebatur per procuratorem, qui in criminalibus non admittitur; sed agitur de istis criminibus, ad eum finem dumtaxat, ut à testimonio repellantur. Ad huiusmodi autem probationem non coguntur testes, quia nemo cogitur ad denuciandam famam alterius. Vide Host. *h. t. n. 2.*

6. Sunt tamen nonnulli, qui ad testimonium ferendum cogi non possunt: ut in primis Sacerdos ne quidem à Summo Pontifice compelli potest, ut secreta confessionis revelet, quia illa non ut homo, sed ut Dei vicarius scite intelligitur, ut postea dicemus. Secundò excipiuntur multæ personæ, quæ enumerantur, partim in *l. In viti 19. D. De testibus*, ut senes, valetudinarii, milites, qui cum Magistratu Reip. caussa absunt, vel quibus venire non licet: partim in *can. Si testes §. item in Lego lulia vi. §. 3.* partim iterum in *l. 4. D. De testib.* Inter quos sunt cognati & agnati, non quidem omnes, sed qui à latere se contingunt, & nullo communi patriæ potestatis vinculo teneantur: hi enim licet possint esse testes, non tamen ad hoc cogi possunt, usque ad septimum gradum, ut colligitur ex *d. l. 4.* At verò qui sibi parentum & liberorum loco sunt, quique in alterius sunt potestate, tantum abest, ut ad testimonium dicendum possint cogi, ut ne volentes quidem admittantur. Tertio, affines, non quidem omnes, sed qui inter se parentum liberorumve locum obtinent, ut socer, socrus, gener, nurus, vitricus, noverca, & similes, durante nimirum affinitate. Quartò, liberti contra patronos, *d. l. 4.* & similes.

7. Quamquam & hi certo casu rectè compellantur ad dicendum testimonium, nempe si ob defectum aliorum testium veritas aliter indagari & haberi nequeat: nam eo casu cessante meritò debent eorum privilegia, favere evendæ veritatis, quam etiam publica utilitas exposcit, Panormit. *in d. e. 1. h. tit.* Adeo ut in Clericis quoque receptum sit, ut, licet ad testificandum in causis laicorum compelli nequeant, tamen, deficientibus aliunde probationibus, cessante eorum prærogativa coram suo Iudice Ecclesiastico testificari debeant *can. Quamquam & ibi Glol. xiv. §. 2.* vel etiam coram sæculari, cum superioris tamen licentia. Videatur Gaill. *d. Obser. 100. num. 15.*

TITULUS XXII.

De fide Instrumentorum.

§. I.

Instrumentum quid, & quotuplex.

1. Instrumentum unde dicatur, & quid sit.
2. Instrumenta alia Publica; alia Privata & forma Publicorum.
3. Quadam etiam quoad effectum Publica sunt.
4. Item Publica alia sunt iudicialia, alia Extrajudicialia.
5. Instrumentum Privatum quod dicatur.
6. Ejus varia species, Apocha, Antiapocha &c.

PROBATIONIS in genere diximus frequentissimam esse speciem, quæ fit per vivam vocem sive per testes, de quibus egimus: sequitur de ea, quæ fit per vocem mortuam sive per instrumenta.

1. Dicitur autem Instrumentum ab Instruendo, *l. 1. D. h. t.* Et idèd in hac probationum materia Instrumentum generaliter significat omne id, quo caussa instrui & fides Judici fieri potest, sive sint testes, sive scripturæ, sive confessio, sive quævis alia probatio, *d. l. 1. §. 1. Notionem §. instrumentorum D. De verborum signif.* Specialiter verò & propriè Instrumentum capitur pro qualibet scriptura, quæ fidem rei, quam continet, Judici facit, & causam instruit, Felia. & alii in Rubr. hoc t.

Bb

2. Sunt

2. Sunt autem Instrumenta in hac significatione duplicia, nempe alia Publica, alia Privata, l. 5. Cod. De probat. l. Scripturas Cod. Qui prior. in pig. hab. Novel. 73. De instrument. cautela & fide. Instrumentum Publicum proprie dicitur ea scriptura, quæ à publica persona, veluti Tabellione vel Notario publico, debita forma confecta est, d. Novel. De instrum. cautela & Novel. 44. De tabellionibus ca. 1. Debita forma consistit in hoc, quod fiat à Notario, ex mandato iudicis, aut à partibus ad hoc rogato, rei, de qua agitur, gnaro, cum expressione anni, indictionis, mensis, diei, loci, in quo sit contractus vel actus, qui instrumento continetur: quod præterea inscribantur nomina testium, cum ipsius Notarii seu tabellionis subscriptione, cap. 2. can. Inter dilectos & ibid. DD. h. tit. Covar. Pract. quæst. cap. 20. num. 2. De jure communiter requiritur quoque expressio nominis aut Imperatoris aut Principis, in cujus ditione conscribitur; sed id usus non observat. Covar. d. loc. n. 1.

3. Dixi, instrumentum publicum proprie dici, quod à publica persona confectum est; quia sunt quædam instrumenta, quæ licet non sint à persona publica confecta, tamen quoad effectum probandi dicuntur etiam Publica, quia scilicet perinde plenam fidem faciunt, ac si à publica persona confecta essent. Hujusmodi est scriptura alicujus privati, sigillo aliquo publico & authentico signata, dicitur, cap. 2. hoc tit. quale est sigillum Episcopi, cui statur, donec contrarium ostendatur, & Postessionem 7. sup. De probationibus. can. Cura x1. q. 3. item Principis sæcularis, juxta consuetudinem, per quam ei creditur, & Cum dilectus hoc tit. similiter Capituli, cap. 3. sup. De probat. insuper Civitatis, Universitatis & alterius communitatis, jus sigilli habentis, d. e. Inter dilectos hoc tit. Secundò, scripturæ qualescumque, quæ ex archivio publico extrahuntur, e. ad Audientiam 13. ubi Felin. inf. De præscrip. l. in fraudem 45. §. quoties 7. D. De jure Fisci. Tertiò, quæ sunt apud acta publica, l. 1. & 2. Cod. Qui in Eccles. manumittuntur. Quartò, scriptura, habens subscriptionem scribentis & testium, l. Scripturas 11. Cod. Qui potiores in pig. habeantur & dicitur, cap. 2. hoc tit. Subscriptionem enim vel superscriptionem, in scriptura vel instrumento facta, continet & arguit sub-

scribentis approbationem, perinde ac si totam scripturam manu propria scripserit, Mascard. concl. 1341. num. 14. 15. Gabriel lib. 1. conclus. 3. nisi scriptura non lecta sit facta subscriptione, nomine vel testis vel alieno, Mascard. d. loc. n. 16. 17. 18. & seqq. Sigilli verò appositio vim subscriptionis & confessionis obtinet, Gabriel. tit. De probat. concl. 4. Mascard. concl. 1302. per. Et à Domino sigilli facta præsumitur; quando est sigillum eius, qui sigillavit, aut subscriptione hoc testatus est, Menoch. 2. præsumpt. q. 58. Mascard. d. concl. 1302. Gabriel d. concl. 4. n. 20.

4. Dividi possunt publica Instrumenta; in Judicialia, quæ scilicet fiunt apud acta & in iudicio, auctore iudice, & in Extrajudicialia, quæ fiunt in contractibus à Notario, extra iudicium, ad id rogato. Alioqui si ad hoc rogatus non fuerit, censetur illud confecisse tamquam privatus; sicque erit privatum, non publicum instrumentum.

5. Privatum Instrumentum generaliter est omnis scriptura, à privata persona, non autem à Notario, confecta, sive sit authentica, sive non: quod alio nomine vocatur Instrumentum Domesticum, l. Instrumenta Cod. de probat. Et hac ratione scriptura iudicis, etiam si habeat testes subscriptos, censetur privata, quia scribere non est officium iudicis, sed tabellionis. Similiter litteræ propria manu Regis, vel Principis, vel Parochi, scriptæ, censentur scripturæ privatæ: nec enim inconveniens est, scripturam privatam à publica persona, qualis est Rex, Princeps, Parochus, emanare, quia quoad scribendum non est publica, sed privata persona. Alias sumitur Instrumentum Privatum pro instrumento non publico, nec authentico.

6. Instrumenti Privati seu scripturæ privatæ, variæ sunt species; hæ tamen principales communiter constituuntur, Apocha Antapocha, Syngrapha, Liberrationem & Epistola, Rebuff. in tract. De chirographi & scedula recognitione n. 13.

Apocha Græcè, Latinis idem est quod receptio, estque scriptura, à creditore debitori dari solita, qua creditor fatetur se recepisse pecuniam, sibi ab eo debitam, de qua in l. Acceptilatum D. De acceptilatis. Differt autem ab Acceptilatione, quod per acceptilationem

omimoda liberatio contingat, licet pecunia soluta non sit: quia licet soluta non sit, tamen creditor eam tamquam receptam & solutam habet, Apocha verò non aliter contingit liberatio, quam si pecunia soluta sit.

Antapocha vice versa dicitur privata scriptura, quam debitor creditori de solutis facit & tradit: vulgo *Contresedule* vocatur. Estque necessaria in pensionibus & præstationibus annuis, ad impediendam præscriptionem exemptionis à solutione; soletque ita fieri: *Fateor me tantum pensionis aut usurarum nomine soluisse.*

Syngrapha dicitur scriptura sive scedula, quæ sit propria manu eorum, qui paciscuntur, in alicuius rei fidem.

Libellus ratione est ille, quem quilibet sibi sponte facit, de quo in *l. rationes & in d. l. instrumenta Cod. de probat.*

Epistola est scriptura privata, quam aliquis alicui vel socius socio mittit.

§. II.

Differentia publicorum & privatorum Instrumentorum.

1. *Instrumenta publica plenam fidem faciunt.*
2. *Donec contrarium probetur: & quo modo instrumentum.*
3. *Instrumentum privatum non probat pro scribente.*
4. *Exceptio.*
5. *Contra scribentem probat, etiam plene.*

¶ Am quod ad fidem instrumentorum attinet, multum hæc ea in parte interest inter Publica & privata, quia publica instrumenta plenam fidem faciunt de eo, quod dispositivè continent, sive pro proferente, sive contra proferentem, non tantum ipsa originalia sive authentica, ut nostri vocant id est prima & principalia instrumenta, & publica per se, absque alio adminiculo *c. 2. hoc tit.* Verum etiam eorum exempla seu exemplaria, id est ex ipso originali desumpta, dummodo iussu iudicis desumpta seu exemplata fuerint, quo verbo utitur Pont. in *c. ult. hoc tit.* Alias sine originalibus nullam fidem faciunt *c. 1. hoc tit. juncta l. 2. D. eod.* sed tantum conjecturam & suspicionem inducunt, vix dilationi jurisjurandi sufficientem. Quinimò etiam illud, quod ex abbreviatura seu protocollo (de no-

minis ratione vide Covar. *Pract. quest. 19. n. 2.*) tabellionis mortui auctoritate iudicis in publicam formam redactum est ab alio, similem fidem facit; *cap. penult. hoc tit. Covar. ibid. c. 21. num. 3.*

Dixi plenam fidem facere de eo, quod dispositivè continent; quia quoad ea, quæ in illis enuntiativè & incidenter narrantur, non probant, in præiudicium tertii: *l. Ex hac 16. D. De Donationib. nisi in antiquis, quorum scilicet origo & initium centesimum annum excedit, c. Cum causam sup. de probat.*

2. Deinde quod dictum est, publicum instrumentum plenam fidem facere, intelligendum est, donec contrarium probetur, *l. Cum precibus 18. Cod. De probat. & ibi DD. sive per testes contrarios, ad minimum tres, vel duos, omni exceptione majores c. Cum Ioannes 10. h. s. Covar. lib. 2. Var. resol. cap. 13. n. 11. sive per aliud instrumentum, alteri contrarium: modo etiam adversarius nihil objiciat: veluti quod non sit confectum à Notario, qui eidem subscripsit; quod rasuram seu cancellationem habeat circa substantiale instrumenti vel etiam rasuram dictionis vel syllabæ aut litteræ quæ immutet sensum instrumenti, vel aliud, quod circa instrumentum vel eius sensum dubitationem inducat, quia inde reddi potest aut falsum aut saltem suspectum, *c. Inter dilectos §. instrumentum h. s. s. licet inf. De crimine falsi.**

3. Instrumenta tamen privata regulariter non faciunt fidem proferente, *l. Instrumenta 5. cum l. seq. Cod. de probat.* etiam confecta manu Notarii, si desint solemnia, ad scripturam publicam requisita aut conscripta manu Episcopi: quia nullo jure cavetur, quod eiusmodi privata restatio seu annotatio habeat vim publicæ scripturæ, *c. Cum à nobis in fine sup. de testib.* etiam si agatur de favore piæ causæ, quia, ut dicitur in *l. Exemplo 7. Cod. de probat.* exemplo permissum est, ut ei scripturæ credatur, qua unusquisque sibi annotatione propria debitorem constituit: aded ut ex scriptura merè privata, juxta communem sententiam, ne quidem semiplena probatio inducatur.

4. Facit tamen instrumentum privatum fidem pro scribente. Primò, si titium testium subscriptione fuerit *municum, d. c. 2. h. s.* quia tum quasi publicè confectum creditur, *l. Scripturam Cod. Qui posteriores in pig. habeantur, Covar. Pract. quest.*

quasi. c. 22. n. 3. Secundò, si instrumentum eius modi longo tempore inter partes fuerit observatum, & in iudicio pro tali sæpius habitum atque exhibitum. Tertio, si agatur de modica summa. IV. si recipiat aliquod fomentum vel supplementum unde haberi debeat quasi authenticum, ut quia alia adminicula, veluti quod scribens sit vir bonæ opinionis & famæ & solitus semper scribere veritatem, quod vir sit legalis, summa præditus integritate, & scriptura contineat veteri similia. V. Si sit iuramento confirmatum VI. si inter partes conveniret, ut instrumentum privatum plenè probet; prout convenire potest cum, quòd scriptura privata non probet, introductum sit favore partium, cui renuntiare possunt. Denique si ab adversario scribentis approbatum sit, etiam plenam fidem facit, licet non sit testiū subscriptioe munitum, *l. Publica 26. §. fin. in fine D. Depositi.*

5. At verò contra scribentem, si causam expressam habeat, ex qua debitum petitur veluti ex mutuo, ex empto, locato, &c. plenam fidem facit, etiam nullo teste adscripto, modò tamen is, qui scripsit, fateatur se scripsisse, quia quisque debet suæ confessioni contra se stare, *l. Generaliter Cod. De non numer. pecunia.* Sin autem causam exprellam non habeat, tum licet is, qui scripsit, fateatur se scripsisse, amen non probat adversus scribentem, nisi semiplenè. *Si cautio 14. h. t. l. cum indebito D. De probat.* quia censetur indiscretè scripsisse: & propterea adversario incumbit probare causam, ex qua debeat is, qui scripsit *d. c. Si cautio.*

§. III.

Quomodo & ubi Instrumenta edi debeant.

1. Edi debent in iudicio parte citata usque ad conclusionem in causa.
2. Non verò post conclusionem.
3. Exceptio.
4. Interdum partis citatio necessaria non est.
5. Interdum etiam ante litem contestatam produci debent.

1. **A**D hoc verò ut probent instrumenta, editive produci in iudicio debent, instar aliorum probationum: & quidem parte cita-

ta, ac post litem contestatam; aliàs non probant. Quamquam in eo differant à reliquis probationibus, quo ad productionem, quòd produci possint non solum in termino probatorio. sed intra terminum, intra quem examinari testes oportet, sed usque ad conclusionem in causa, *l. Gum dilectus 9. & ibi D. D. hoc tit.* quia in hac productione non subest metus subordinationis, qui subest in testibus: nisi fortè Judex præscripserit certum tempus, intra quod instrumenta omnia edi debeant.

2. Post conclusionem verò in causa produci amplius non possunt, quia is est terminus exclusivus omnium probationum, cum facta conclusionem de causa liquere dicatur, *juxta Glossam c. Significaverunt V. liquere & ibi Felin. sup. De testibus* Sic etiam produci nequeunt, quando expresse renuntiatum est omnibus probationibus.

3. Hoc tamen fallit; Primò, Si ex iusta aliqua causa Judex, postquam conclusum est causa; admittere ea velit, quia quo ad Judicem numquam in causa concluditur, ideoque conclusionem rescindere & ulteriorem probationem partibus injungere potest, *cap. Cum Ioannes 10. & ibi Glossa & Felin. n. 12. h. t.* partemque interrogare non solum ad declarationem retroactorum, verum etiam ad fundandam de novo intentionem partis, in vim novæ probationis, *arg. d. c. Cum Ioannes.* Secundò, Si producens instrumenta fidem faciat iuramento, ea demum post conclusionem in causa venisse ad suam notitiam, facta prius diligenti inquisitione, *c. Pastoralis inf. De except.* Ad hoc autem iuramentum præstandum opus est speciali mandato in procuratore, ut illud præstet nomine domini, & in animam eius. Tertio, in causa matrimoniali, in qua sententia, maxime contrà matrimonium lata, nunquam transit in rem iudicatam, *c. Lasor 7. & ibi Glossa inf. de re judic.* IV. Quando instrumentum non ad probandum, sed ad priores probationes declarandas, profertur: quia alias prohibetur probare, non vetatur probationem à se factam declarare. V. In criminalibus, in quibus non concluditur in causa quoad reum, quin semper ad sententiam usque possit eius innocentia detegi; idque favore defensionis receptum est, VI. Si ex beneficio restitutionis in integrum

regum subveniatur minori, vel Ecclesiæ, aut etiam majori, ex clausula generali, *Si qua mihi ipsa* &c. VII. In causa appellationis possunt ea instrumenta produci, quibus in priori instantia obstitabat conclusio, juxta *l. Per hanc ubi committitur* DD. *Cod. De temporibus appellat.* VIII. Dicta regula procedit in probationibus facti, non etiam probationibus juris, quibus per conclusionem non censetur præclusa via; sed leges semper allegari possunt, modo ad hoc non petatur nova dilatio, quæ esset deneganda IX. In causa beneficii, secundum aliquos. X. Fallit quo ad recognitionem sigillorum, nam fieri potest tunc probatio post conclusionem in causa. Denique si facta sit conclusio cum clausula *Salva reproductione scripturarum* & aliis casibus.

4. Subinde etiam non requiritur citatio partisi veluti quando instrumentum producitur ad solam instructionem Iudicis, vel fit productio in fine termini, aut intra terminum, datum ad producendum scripturas seu instrumenta, vel ad probandum per omne genus probationis.

5. Similiter interdum produci debent ante litem contestatam: ut si in libello facta sit mentio instrumentorum: nam tum illa unâ cū actione, adversario petenti edenda sunt: *l. 1. §. 1. & fin. D. De edendo*. Quamquam instrumentum cum libello productum, non probet, nisi post litem contestatam in vim probationis repetatur seu producat.

§. IV.

Qualiter & cui edi debeant.

1. Edi debet ipsum originale instrumentum.
2. Aut exemplar, jussu iudicis inde desumptum.
3. Et quidem iudicis totum, parti solum capitulum de quo agitur.
4. 5. Quæstio, an reus actori teneatur edere instrumenta.
6. Quatenus tertio alicui edendum sit instrumentum.

1. Produci etiam debent ipsa instrumenta originalia, quia exemplis seu exemplaribus eorum regulariter non creditur *cap. 1. h. 2. lib. 2. D. eod.* 2. nisi auctoritate Iudicis exemplata sint, concurrentibus iis, quæ supra §. 2. num. 1. ad exemplationem requiri diximus. Potest ta-

men producens, originali semel exhibito, eoque recepto relinquere in actis copiam authenticam, ne forte ipsum originale aliquo casu perdatatur vel surripiatur. Nisi instrumentum sit originalia e mandati procuratorii; nam hoc, si sit simplex, relinqui in actis debet, neque alias probat. Sin plura contineat capita & mandata ad plures causas, debet originale restitui producenti, & registrati in actis ea pars mandati, quæ ad causam facit.

3. Edi autem instrumentum oportet ipsi Iudici, & quidem totum; parti verò eius tantum capituli copia danda est, de quo moveretur quæstio, *c. Contingit* 5. *h. 2. restituro originali instrumento*.

4. Cæterum an reus actori sua instrumenta edere teneatur, ad fundandam eius intentionem, quari potest. Et dicendum, prout superius innuavi *1. ad Tit. De probationib. §. 3. n. 6.* nõ teneri edere ea, quæ ibi propria sunt, seu quæ suis sumptibus redemit *arg. cap. 1. in fine sup. De probat.* quia neque juris neque æquitatis ratio permittit, ut quis in vitus arma & tela quibus confodiatur & conficiatur, adversario suo tradere cogatur & conficiatur. *Qui accusare* 4. *Cod. de edendo, l. Nimis grave* 7. *Cod. De testib.* Secus si sint communia v. g. communibus sumptibus confecta, vel testamenta inter hæredes ac legatarios: quorum nomine comparata sunt duo edicta Primum, De tabulis exhibendis, adversus eum, qui negat, se testamentum habere vel asserit se exhibere non posse: alterum, Quemadmodum testamenta aperiantur: adversus eum, qui non diffitetur testamentum apud se esse, quo casu compelli potest, ut aperiat, *tot. tit. D. & Cod. Quamamodum testamenta aperiantur*.

5. Sed cur, inquit, minus reus tenetur edere instrumenta sua actori, ad fundandam eius intentionem, quam actor sua reo, ad fundandam eius exceptionem, juxta *l. Non est novum* 5. *Cod. De edendo*; præsertim cum reus in suis exceptionibus sit actor *l. in exceptionib. 14. D. De probat.* Respondeo, quia licet reus in sua exceptione sit actor, tamen est actor necessarius, & ut ita dicam, invitus, cum non sit in eius potestate, an & quando conveniatur, *l. Pure §. ult. D. De dolis mali except.* uti est in potestate actoris, an & quando velit convenire reum, seque præmunire probationibus sufficientibus: ac

proinde hac in parte favorabilior est reus. Et hinc quoque fit, quod cum & actor in sua replicatione sit reus, *leg. 1. D. de excep. ci ad fundandam replicationem vicissim reus teneatur sua exhibere instrumenta, l. penult. §. in. D. Ad leg. Falcid.*

6. Ut vero intelligatur plenius, quando instrumentum edi alicui tertio debeat, vel non, sciendum est, communem conclusionem esse, quod editio instrumentorum ei non sit decerpanda, qui non mandavit vel per se vel per alium illud confici, nec successit in locum mandantis, *per l. Si quis ex argentariis 6. §. unde appareret, §. l. Quadam §. in. D. De edendo.*

Fallit autem conclusio ista, Primum, si interfit eius, qui petit sibi edi instrumentum: tunc enim potest vel per editum de edendo, vel ad hoc in factum subsidiaria editionem illius petere, licet mandato eius non sit confectum *d. l. Quadam §. in. §. l. 2. Cod. de edendo.* Ratio est, quia instrumentum est pars probationis: & ideo, sicut testis cogitur testimonium dicere pro tertio, ita & instrumentum edi tertio debet, quando edi ipse tertius interfit: modo tamen Iudici de tali interesse constat summarie; neque enim creditur soli assertioni petentis editionem instrumenti, ob rationem ante allatam *ex l. Qui accusare Cod. de edendo.*

Secundo fallit, si à Magistratu petatur editio alicujus statuti, ab una parte in iudicio allegati, & altera negati: nam cum tale statutum sit jus publicum, & proprium loci, ubi illud servatur, & per consequens omnibus commune, nemini denegandum est; sed edi debet, utique capitulum allegatum, non verò totus statutorum liber.

Tertio in procuratore Fisci, quoad causas civiles exemptionum & contributionum: nam hic potest petere sibi edi instrumenta, non modo à tertio, sed & ab ipsis reus conventis, ad probandam suam intentionem, sive contra alios, sive contra reos conventos; idque favore speciali Fisci & Reipublicæ, *l. 2. §. item divi fratris D. de jure fisci.*

Quartò, in usurariis, qui tenentur codicem rationum edere *Clement. 1. §. casorum De usuris.* Idem dicendum de publicanis, couponibus, stabulariis, & similibus, fraudem in contractibus committere solitis. Videatur de his plenius Gaill. *Observ. 106.*

§. V.

De interpretatione & improbatione Instrumentorum.

1. Instrumentum est stricti iuris.
2. Prodest & obest tantum in eo nominatis.
3. Improbantur instrumenta per testes contrarios.
4. Sibi trem contraria, & aliis modis.

1. Instrumenti, cum sit stricti iuris, interpretatio sumi debet ex verbis, ita ut, quod non dicit instrumentum, nec nos dicere debeamus neque extendi possit extra ea, de quibus fuit rogatus Notarius, & quibus ipse interfuit.

2. Et quemadmodum instrumenta iis tantum profunt, qui nominantur, non aliis: ita etiam non aliis obstant, quam qui in iis sunt nominati, neque contra alios probant, nec in præiudicium tertii iniqua interpretatione extendi debent. Licet ad successores vel iuris vel rei etiam singulares extendantur, & contra hos & pro his perque fidem faciant atque contra auctorem, cuius iure utuntur, pro ut hæc latius deducit *Welsbeck ad D. h. s.*

3. Porro excipi quoque adversus instrumentum potest, idque ex variis causis, quæ hactenac breviter attingendæ sunt; eique improbando opponi quandoque testes contrarios, qui deponant rem non ita contigisse, ut tabellio sive Notarius confiteretur, dixi supra *§. 2. n. 2. h. s. per text. in c. Cum Ioannes 10. h. s.* Quo casu vel producuntur testes contra instrumentum; in eo non descripti, mortuis nimirum testibus, instrumentis inscriptis, & tunc requiri ad minimum tres testes contrarios, ut duæ de publici quidem instrumenti fidem destruant, opinio est *Glof. in l. Optimam 11. C. De contrah. & commis. stipul.* Quamvis communius receptum sit, ad enervandam fidem cum publici, etiam omni ex parte perfecti, tum etiam privati, tum testium subscriptione firmati, sufficere indirecte duos testes, idoneos sive fide dignos & omni exceptione maiores, *per d. l. Optimam §. Tertio leg. 5. sup. de probat.* siue ea probatio fiat directe, sive indirecte: quod omnes fatentur, sicut *Covar. pract. qu. cap. 29. n. 6. post Innoc. in d. c. Cum Ioannes & ib. Fel. n. 13. Abb. n. 13. v. r. l. Sextima* Rationem assignant hanc, quod instrumenti fides à Notario pendeat, eumque unicuique esse, qui duobus testibus præferri non debeat, quamvis auctoritas eius sit publica. Vel testes ipsi.

Instrumento inscripti, adhuc superstites contradicunt instrumento: quo casu licet variæ quæque sint opiniones, teste Abbat. *d. loco num. 14.* placuit tamen communis, tolli omnino fidem per duos testes, eidem instrumento inscriptos, per text. in *s. Tam literis h. r. Felin. in d. e. Cum iam. n. 46. Covar. d. loco, vers. Secunda concl.*

4. Secundò improbari possunt instrumenta, si ab eodem contraria fuerint producta: tunc enim utrumque reiicitur. Et imputare sibi debet, qui contrarias inter se scripturas protulerit, fidem sibi invicem derogantes, *e. Imputare 13. h. r.* Verùm si à diversis diversa & contraria instrumenta producantur, tum iudicis erit æstimare, utri standum putet, pro rerum, testium & Notarii qualitate. Sin discernere non possit, & utrumque æquè probabile videatur, neutri credi debet, *d. e. Imputare & Interpp. ad d. l. Opsimam C. De contrab. & commit. stipul.*

Tertiò, improbatum instrumentum cancellatum, vel si rasuram habeat dictionis vel syllabæ, quæ sententiam & substantiam rei alterare possit, & instrumentum reddat aut falsum aut saltem suspectum, *e. Inter dilectos 6. vers. Instrumentum quoque h. r.* Nisi rasura sit in loco non suspecto, aut talis, quæ instrumentum arguere non possit falsitatis, *e. 3. h. r. e. Cum olim inf. De privil.* Denique improbatum, si probetur confectum ab alio Notario, quam qui subscripsit, *d. e. Inter dilectos vers. Instrumentum.* Vide plura de hac re apud Ferrar. in *Forma opponendi contra instrum.*

TITULUS XXIII.

De præsumptionibus.

§. I.

Quid sit Præsumptio.

1. Præsumptio quid sit.
2. Semper circa rem dubiam versatur.
3. 4. 5. Fictio quid sit, & in quo differat à Præsumptione.

Loco probationum sunt etiam Præsumptiones, quæ quandoque plene, quandoque simpliciter probant, interdum aliàs præsumptiones adiuvant.

Præsumptio autem nihil est aliud, quam conjectura probabilis, ex certo aliquo signo proveniens, ad adstruendam rei dubiæ fidem, seu quæ, alio non adducto, pro veritate habetur. Vel est anticipata de re dubia opinio ex argumentis, iudiciis, & coniecturis, per rerum circumstantias plerumque eventibus, sumpta, Menoch. *De Præsumpti lib. 1. quæst. 7. num. 4.*

1. Dicitur, rei dubiæ, quia præsumptio semper versatur circa rem dubiam, quæ scilicet potest esse vel non esse. Et idèd sæpè convenit cum ipsa veritate: in eoque differt à Fictione.

3. Quæ est falsitatis indubiæ pro veritate ex iusta aliqua causa assumptio, sitque semper super aliquo certo contra veritatem.

4. Præterea fictio non inducitur ab homine, sed à lege dumtaxat, & est quædam legis dispositio, ideoque non admitti directè probationem in contrarium. At indirectè admittitur probatio adversus fictionem, nempe demonstrando, cessare æquitatem, super qua illa fictio fundatur. At verò præsumptio de sui natura semper admittit probationem in contrarium: ut de præsumptione hominis & iuris clarum est; & de præsumptione iuris & de iure patet ex eo, quòd, licet regulariter excludat omnem probationem in contrarium, tamen admittat confessionem partis in contrarium, atque etiam indirectam.

5. Insuper præsumptio una alteri adversari potest: atque inde potentior tollit minus potentem. Potest etiam concurrere cum alia vel aliis: versatur circa ea, quæ sunt facti: extenditur de persona ad personam, & allegari debet. Atqui fictio una alteri contrariari non potest. *l. 3. §. de contrarso D. De acquir. possess. nec cum alia vel aliis concurrere, quia duo specialia, cuiusmodi sunt duæ fictiones, simul esse non possunt: versatur circa ea, quæ sunt facti & iuris simul: nec extenditur de persona ad personam: neque est necesse eam allegare cum sit dispositio quædam iuris.*

§. II.

De divisione Præsumptionum.

1. Præsumptio alia est Hominis, alia iuris.
2. Præsumptio Hominis alia est Legis, alia Probabilis.
3. Præsumptio iuris alia est iuris tantum, alia iuris & de iure.

1. Præ-

Præsumptionum alia est Hominis, alia Juris vel Legis, Præsumptio Hominis est quidam conceptus in mente Hominis, causatus ab aliqua conjectura. Et dicitur Hominis, quia nullo jure comprehensa aut confirmata reperitur.

2. Dividi ea potest in Levem seu Temerariam & Probabilem seu Discretam. Temeraria est conceptus in mente hominis, causatus ex aliqua conjectura non probabili. Et hæc nihil probat, *c. Inquisitioni 44. inf. De sent. excommunicat. can. Orves pastorem*; in verbis, *Omnis suspicio est potius repellenda, quam approbanda vel recipienda, vi. q. 1.* & ideo Pont. ait, nullum suspensionis arbitrio judicandum, *can. Primo semper 2. q. 1.* Probabilis præsumptio est conceptus, causatus in mente hominis ab aliqua conjectura probabili. Estque nunc major, nunc minor. Unde eandem quidam dividunt in Vehementem seu Violentam, quæ facit plenam probationem, & in non Vehementem seu Minorem, quæ probat semiplenè, *d. c. Inquisitioni vers. fin.* Et si famâ publicâ vel aliis administratis adjuta fuerit, etiam plenam fidem facit *c. Tertio loco 31. h. t.* Sed non sunt hæc diversæ species, *arg. l. ult. D. De instru. vel instru. legato.* Cumque variæ atque multiplices sint hujusmodi præsumptiones, & ex variis causis oriri possint, non potest de his certa tradi doctrina, verum relinquuntur ea arbitrio Judicis.

3. Præsumptio Juris dicitur, quæ in ipso jure est scripta, vel à lege approbata. Et hæc dividitur in præsumptionem Juris tantum & in præsumptionem juris & de jure.

4. Præsumptio juris tantum est, quando jus in dubio aliquid præsumit, nihil desuper constituendo, quod pro jure habeatur; & ideo admittit probationem in contrarium. Talis est præsumptio solutionis, quæ oritur ex cancellato chirographo, *l. Si chirographum 42. D. De probat.* Item ea, quæ præsumitur, patrem ante filium puberem decessisse, cum ascendens prius intelligatur mortuus, quam descendens; aut filium impuberem prius decessisse, ubi uterque uno casu, v. g. naufragio extinctus est, cum ætas impuberis videatur magis obnoxia repentino casui, *l. Qui duos 9. §. cum bello & §. fin. D. De reb. dubiis.* Talis quoque est, quæ præsumitur is, qui in adolescentia probis

fuit moribus, etiâ in senectute probus, & contra, *c. Ex studiis 3. c. Mandata 6. Cum in juvenute 15. h. t.* quæque præsumitur nocens, qui protelando & differendo subterfugit judicium, *c. Nullus 4. hoc t.* Item qui ex duobus sibi propositis unum negat, alterum tacendo concedere præsumitur, *c. Nonne 5. hoc t.* Similiter si Pont. per rescriptum mandaverit provideri alicui de beneficio Ecclesiastico, adjunctâ hac conditione, si fuerit idoneus, non est necesse, ut is, pro quo rescriptum, probe se idoneum esse, quia præsumitur esse talis juri præsumptione; sed si quis contra contendant, eum non esse idoneum, id probare debet, *c. Nihil, t. & sic de similibus aliis.*

Præsumptio juris & de jure est, cum Lex aut Canon, ita aliquid præsumit, ut super tali præsumptione jus firmum statuat, & eam pro veritate habeat. Dicitur, præsumptio juris, quia à jure introducta; & de jure, quia super tali præsumptione lex inducit firmum jus, & eam pro veritate habet: ita ut non admittat probationem in contrarium uti admittit præsumptio juris tantum. Talis est præsumptio matrimonii, quæ oritur ex concubitu sponsum sponse, *c. Qui fidem inf. De sponsalibus.* Ubi tamen advertendum, tale matrimonium præsumptum inter sponsum & sponsam, propter carnalem copulam subsecutam, esse abrogatum per Concil. Trid. Sess. 24. cap. 1. ut postea dicemus. Talis item est præsumptio, quæ qui semel convictus est pejerasse, præsumitur semper in posterum pejeraturus, secundum Reg. Qui semel malus, semper præsumitur malus, *c. 8. De R. l. in 6.* Tales quoque sunt, quæ extant in *Antiqua Cod. ad Senat. sc. Vallesanum*, in *l. fin. Cod. Ad Macedonianum*, in *l. fin. circa princ. Cod. Arbitrium tutelæ.*

§. III.

Ex quibus oriantur Præsumptiones.

1. *Oritur Præsumptio vel ex naturali causa.*
2. *Vel ex principiis humanis aliisque circumstantiis.*
3. *Præsumptio juris & de jure ex actis præteritis temporis.*

Oriuntur autem præsumptiones ex variis causis: nempe vel ex naturali causa, &

naturalibus principiis: ut præsumptio, quæ præsumitur, non esse virginem, quæ peperit, & corruptam fuisse ac concepisse mulierem, quæ lac habet in mammis, eò quod natura, non arte efficitur, ut mulier lac habeat in mammis propter generatorem. Non est tamen certum hoc indicium corruptionis & conceptionis, quia potest fieri, ut lac habeat, nec tamen corrupta sit; ut si illi menstrua non fluant. Sic præsumitur esse ignis, unde fumus exire conspicitur, & sic de similibus. Et huiusmodi præsumptio merito dicitur necessaria seu violenta, imò violentissima, nec admittit contrariam probationem.

2. Vel oritur præsumptio ex principiis seu iudiciis & conjecturis vel exemplis humanis, & lege humanâ approbatis. Vel denique ex aliis negotiis ac personarum circumstantiis, ex quibus, tanquam signis & argumentis, inducitur lex aut Canon vel homo ad aliquid de re proposita credendum, pro ratione argumenti, ex quo credulitas inducitur.

3. Præsumptio tamen Juris & de Jure semper delimitur ex actis præteriti temporis, non autem futuri. E verarè *in loco à tempore ad tempus.*

§. IV.

De effectu Præsumptionis.

1. Præsumptio temeraria non probat.
2. Probabilis, ad iura adminiculis, etiam plene.
3. Vi & Violenta & Vehemens, regulariter.
4. Præsumptio juris est liquidissima.
5. Nisi per contrariam probationem elidatur.
6. Præsumptio juris & de jure probationem in contrarium non admittit.
7. 8. 9. 10. Nisi certis casibus.
11. Et rejicit onus probandi in adversarium.

1. Amplius verò videamus de effectu præsumptionum. Et quidem præsumptio levis sive temeraria, ut ante dixi, nullam omninò fidem facit, & rejicitur à iure. Probabilis semiplene probat *inquisitioni versè fin inf de sent. excommunicat.* Eamque solam ad torturam sufficere vult Bart *in l. 1. in princ. D. de question.*

2. Famà verò publica, vel aliis adminiculis adiuta, plenam quoque probationem facit, *c. Tertio loc. 13. h. t.*

3. Sin autem violenta, vehemens aut vehementissima fuerit, plenam fidem fa-

cit, non secus, ac testes & instrumenta & ad condemnationem sola sufficit, tam in civilibus, quàm in criminalibus, *c. Adverte 2. h. t.* Exceptis tamen gravioribus criminibus, quale est crimen hæresis, & similia, in quibus tales præsumptiones non sufficiunt, *c. Litteras 14. h. t.* quia in illis requiruntur probationes iuce clariores, *l. fin. Cod. de proban.*

4. Præsumptio verò Juris dicitur liquidissima probatio, *l. Licet Imperator 74. D. De legat. 1. c. Cum dilecti & ibi Abbas & alii inf. De donat. & pro veritate habetur: eique statim, donec contrarium probetur, l. fin. in princ. D. Quod metus causa & c. & ibi Gloss & Dd. c. 1. h. t.*

5. Dixi, donec contrarium probetur; quia cum præsumptio habeat locum dumtaxat in casu dubio, probationem admittit in contrarium, *l. Cum de indebito 25. in fine D. de probat. l. fin. D. Quod metus causa & c.* Et quando constat de veritate, cessat præsumptio, *ad fin.* Nam veritas semper prævalet, eique omnia cedunt, *l. penult. §. mulier D. de probat.* ac fides, quæ à probatione provenit, magis certa est, quam quæ à præsumptione hominis vel iuris. A fortiori autem tollitur contraria probatione præsumptio hominis, quæ est debiliore præsumptione Juris.

6. Aliud dicendum est de præsumptione Juris & de Jure, quæ regulariter non admittit probationem in contrarium, *c. Is qui fidem 30. inf. De sponsalib.*

7. Dico regulariter, quia certis casibus admittit. Ut imprimis per confessionem eius, pro quo stat præsumptio, sive ea confessio sit iudicialis, sive extrajudicialis, ut verius est, modo hæc testibus rectè probetur, vel iam sit probata, ut quia de ea per scripturam constat: & modo confessio sit de his, quæ pendent à voluntate consentientis: v. g. Præsumptio juris & de Jure est adversus eum, qui falsus est, se recepisse pecuniam, & intra biennium non obiecit exceptionem non numeratæ pecuniæ, *l. In contrahibus Cod. De non num. pecunia*; & tamen contra admittitur probatio ex confessione creditoris. Similiter præsumptio & iuris de Jure est pro sententia, quæ transivit in rem iudicatam: & tamen admittitur adversus eam probatio, ex confessione eius, qui pro se sententiam obtinuit. Licet enim præsumptio Juris &

ris & de Jure habeatur à lege pro veritate : tamen verè & propriè non est ipsa veritas , cum veretur circa dubium , & in claris non sit locus conjecturis vel præsumptioni ; ideoque potest in contrarium detegi veritas per confessionem eius , pro quo stat præsumptio : cum nulla melior nullaque efficacior sit probatio , quàm proprii oris confessio , nisi statuto , ultra ius commune , caveretur , ne contra præsumptionem Juris & de Jure admittatur probatio.

Dixi , modò confessio sit de his quæ pendent à voluntate confitentis ; quia in non dependentibus à confitentis potestate confessio non diluit præsumptionem Juris & de Jure , v. g. Præsumptio Juris & de Jure est , quòd qui contraxit sponsalia , & cognovit sponsam carnaliter , contraxit matrimonium ; & tamen adversus hanc præsumptionem non admittitur probatio per confessionem utriusque contrahentium si dicant , se non contraxisse ; quia ab eorum voluntate & potestate non pendet matrimonii contractus & distractus . Licet autem in dependentibus à potestate confitentis contra præsumptionem Juris & de Jure admittatur probatio per confessionem eius , pro quo stat præsumptio : tamen cogi ad eam non potest , nisi forte magna suadente æquitate eam exigat .

8. Secundo , admittit probationem in contrarium non solum per quinque testes , sed etiam per duos vel tres multum legales .

9. Tertio : & quidem indistinctè per indirectum : quia cum lex ad hanc præsumptionem requirat certas qualitates & circumstantias , semper admittitur probatio , quòd non simus in tali casu , vel quòd non concurrat aliqua ex requisitis qualitatibus , etiam per duos testes . v. g. Præsumptio Juris & de Jure est , quòd mulier , si contracto matrimonio per metum , diu cum viro moram traxerit , in virum consenserit , & metum purgaverit . *Ad id 21 inf. de sponsal.* & tamen adversus eam admittitur probatio indirecta , nempe quòd illa cohabitatio fuerit quoque violenta : nam violenta cohabitatione probata , tollitur præsumptio purgari metus .

10. Quarto , per notorium : quia probatio , quæ sit per facti evidentiam , nunquam censetur exclusa , licet cæteræ omnes sint exclusæ : modò hoc notorium sit permanens , & allegetur . Nam cum allegatur notorium facti transien-

tis , illud per testes probari debet : licet notorium non indigeat probatione , indiget tamen allegatione .

11. Alius effectus præsumptionis Juris , quam lex pro veritate habet , donec contrarium non probatur , est , quòd probandi onus rejiciat in adversarium . *c. Ex insinuatione 3. sup. De procurat. unico inf. Ecclesiastica Lenef. sine deminut. confer.* & gravet eundem durioribus probationibus . Nam qui habet præsumptionem iuris contra se , debet istam fortioribus & apertissimis probationibus diluere , *l. ult. Et ibi Gloss. D. Quod unum causa &c. Abbas in c. Quia verisimile in 2. Notab. hoc tit.* Et ita potentior est hæc præsumptio , quam semiplena probatio , quæ non rejicit onus probandi in adversarium . Cumque à iure pro veritate habeatur ; donec contrarium probeatur , necessarium non est deferre iuramentum suppletivum probationis : quanquam qui eam pro se habet , possit illud deferre ad maiorem cautelam & firmitatem .

Dixi , quam lex pro veritate habet : quia si talis sit iuris præsumptio , quam lex non habeat pro veritate , sed levem tantum iudicet , habeatque solum pro auxilio probationis , non transfert onus probandi in adversarium . Sicut nec præsumptio , quæ oritur ex sententia , pendente appellatione : nec præsumptio hominis , nisi sit violenta , *Mench lib. 1. De sumpt. quasi. §. 2.*

§. V.

De vi Præsumptionum in concursu.

1. Præsumptio potentior tollit debiliorem .
2. Quanam censetur potentior .

Cæterum quando plures concurrunt præsumptiones , tunc potentior perimit debiliorem , *l. Divus D. De in integrum restitut. Et ibi Gloss. in V. existimari* : sicut & coniectura potentior debiliorem , si modo distet coniectura à præsumptione : & verisimilitudo potentior tollit minus potentem . Idque obtinet , licet præsumptio hominis concurrat cum præsumptione legis , modo appareat validior & firmitior , *arg. l. Lucius 93 §. quasi-tum 3. D. De legatis 3.* Ubi masculinum ex legis dispositione concipit femininum : & tamen ab ea dispositione receditur , quando constat de contraria voluntate testatoris . A fortiori præ-

præsumptio tollit suspicionem, quæ videtur esse quid minus præsumptione. Sic etiam una præsumptio cedit pluribus, nisi sit talis, quæ pluribus sit potentior & efficacior: & specialis vincit generalem. Et sicut una præsumptio tollit aliam, ita etiam una aliam elidit, sicut una probatio aliam.

2. Dum autem agitur de duabus præsumptionibus, iuris vel hominis. Judicis arbitrio relinquendum est, quæ sit potentior. Interim ab interpretibus solet censeri potentior & firmitior, quæ facit subsistere & valere actum. Item quæ benignior: quæ magis verosimilis: quæ pro reo est: quæ absurdum & iniquum evitatur. Similiter præsumptio, proveniens à substantia, potentior est ea, quæ provenit à solemnitate: quæ iuri communi inhæret, potentior ea est, quæ iure speciali necitur: specialis item firmitior est generali: & inter duas speciales illa, quæ specialior: naturalis item accidentalis: & quæ descendit à quali possessione potentior est ea, quæ quæque res præsumitur libera item fundatâ in ratione naturali potentior est fundata in ratione civili: & denique quæ favor animæ, potentior est ea, quæ dicimus delictum non præsumi.

§. VI.

An Præsumptio allegari debeat, ut profit ei, pro quo stat?

1. Præsumptio iuris & de jure allegari non debet.
2. Præsumptio iuris alleganda, quando oritur ex facto proprio.
3. Iudex quatenus supplere eam possit.
4. Non verò alleganda, quando ex facto adversarii oritur.
5. Præsumptio hominis semper alleganda.
6. Quo tempore præsumptio in iudicio allegari debeat.

1. Hanc quæstionem latè tractat Menoch. *De præsumpt. lib. 1. q. 48.* Ubi in primis tradit, non esse necesse, allegari præsumptionem iuris & de iure, quia illam lex habeat pro veritate, quam Iudex velit nolit sequi debet.

2. Præsumptionem verò iuris, allegari tunc debere, quando oritur ex facto proprio, vel circa factum proprium versatur. Idque variis demonstrat exemplis. Ut v. g. licet is, qui olim fuit dominus alicuius rei,

etiam hodie præsumatur dominus, & sic de aliis: tamen huiusmodi præsumptio, etiam notoria, allegari debet, cum ex parte agentis tum ex parte excipientis, sive in criminalibus sive in civilibus (nisi fortè colligi possit ex actis probatoriis aut versetur in causis summaris, quibus casibus necesse non est eam allegare: quia alioquin posset Iudex existimare, non allegantem eamolle uti. Et licet Iudex possit talem præsumptionem, si non allegetur, supplere & sequi, tamen supplere non tenetur, imò non potest quando pars nullum factum in iudicium deduxit, ex quo colligi possit, sed tunc solum, quando factum aliquod tale in iudicium deducit, ex quo resultet huiusmodi præsumptio quia ea quæ sunt iuris, cuiusmodi est præsumptio iuris, Iudex supplere tenetur, *l. unica Cod. de quæ desunt advocatis partium, &c.* Hinc cum possessio de præterito præsumatur possessio de præteriti, sufficit allegare possessionem præteritam: & cum ex diutina præstatione resultet præsumptio causæ subsistentis, sufficit allegare ipsam diutinam præstationem & illam probare, quia Iudex supplere debet præsumptionem inde resultantem.

3. Secundò tradit, non videri necessariam, allegationem, quando oritur ex facto adversarii, vel circa eius factum versatur, quia nihil imputari possit ei, pro quo est talis præsumptio, si eam non alleget, cum pendeat ex facto alterius, cuius mentem & animum non novit: Quòd si præsumptio iuris resultet ex facto utriusque, non esse allegandam, censet Abbas & Felin. *in c. Affertis 2. h. 1.* Ubi præsumptio oriens ex facto utriusque non fuit allegata quæ de re videndus est Covar. *in c. Rainusius §. 11. n. 1. vers. sed quoties De testamentis.*

4. Tertio docet, quod, quando hæc præsumptio ex nulli^o oritur facto, uti est illa, qua homo præsumitur vivere usque ad centum annos, non satis constet inter DD. an allegari debeat, nec ne.

5. Quarto docet, præsumptionem hominis solius omninò allegandam esse, cum hæc sit prorsus ignota iudici.

6. Denique si queratur, quo tempore præsumptio in iudicio alleganda sit. Respondet Menoch. *l. 1. q. 50. cum aliis, quos citat.* quovis tempore allegari posse, sive quando offertur libellus, modo tamen repetatur in

termino probatorio, aliàs enim non probaret; sive quando dantur positiones; sive tempore aliarum allegationum & probationum, sive post conclusionem in causa.

TITULUS XXIV.

De Iurejurando.

§. I.

Quid sit Juramentum.

1. Juramentum unde dicatur, & quid sit.
2. 3. Præstari debet per verum Deum.
4. Etiam cum per creaturas fit.

Per jusjurandum, delatum ac relatam sive a parte parti sive à iudice, nonnunquam etiam rei dabiæ fides inducitur, nempe aliis legitimis probationibus deficientibus, *e. fin. hoc tit.* Estque maximum litium expediendarum remedium, *l. 1. D. eod.* & omnis controversiæ finis, *e. Et si Christus: 6. versic. homines h. t.*

1. Dicitur autem Juramentum à Jure, quia quod juratur, instar juris habendum est, & veluti jus sanctè servandum, *arg. l. 5. §. dato D. eod.* Et nihil est aliud, quam testatio seu invocatio divini numinis in testimonium, ad fidem faciendam vel promissionem firmandam. Nam qui aliquid affirmat vel negat esse verum cum juramento, vel se aliquid facturum cum juramento promittit, Deum in testem illius veritatis aut promissionis appellat. Et ideo, qui falsum jurat, quantum in se est, facit Deum approbare falsum sicut qui dicit, Deus sit mihi socius, adiutor, fautor hujus furti, homicidii, affectu, & quantum, in se est, facit ipsum auctorem & fauctorem furti, homicidii.

2. Dicitur, invocatio divini numinis; quia cum juramentum fiat ad confirmandam veritatem infallibili testimonio, quantum ab homine fieri potest, præstari nisi per verum Deum, nequit, quia is solus mentem & intentionem hominum, à qua veritas maxime dependet, certo cognoscit, & proinde solus infallibilem testem invocari potest. Et hinc sequitur, juramentum per falsum Deum, non esse verum juramentum, nec obligare nisi ex conscientia erroneà, quæ habet vim obligandi

sub ea ratione, sub qua concipitur, nempe sub ea ratione, quæ putatur esse verum juramentum, & factum per verum Deum. Unde cognita falsitate, & luce fidei adveniente, de pulsâque conscientia erronea, non amplius obligat, quia est destructum ejus fundamentum.

3. Non obstat, quod D. Augustinus ait *in can. Ecco dico xxxi. q. 5.* perjurum esse, qui super falsum lapidem jurat: quia intelligi potest esse perjurum, vel ex opinione Ethnici, cui tale juramentum præstatur, & cui fides in contractibus firmanda est, vel quia externa specie perjurus videtur.

4. Aliud autem dicendum est de juramento per creaturas, prout Joseph *Genes. 42.* videtur jurasse per salutem Pharaonis; & Moyses, *Deuter. 3. & 4. Testes in vultu cæli & terram:* Paulus *1. ad Cor. 15.* per gloriam vestram, quia illud est verum juramentum: nam dum per creaturas juramus; non volumus ipsas nobis esse testes, sed Deum, qui in ipsis singulari modo præsidet & relucet; ita ut capiatur continens pro contento, & signans pro signato. Atque hoc modo omne juramentum est invocatio divini numinis, expressè vel tacitè, verè vel ex opinione.

§. II.

An juramentum per Deum vel creaturas sit licitum?

1. Videtur non esse licitum.
2. Probatur esse licitum, non solum per Deum.
3. Sed & per creaturas.
4. 5. 6. Respondetur ad objecta.

1. **S**ed quæ situm fuit, an juramentum per Deum vel creaturas sit licitum? Non esse licitum, olim docuerunt multi hæretici. Et colligi videtur ex his *Matt. 5. Dico autem vobis, nolite jurare omninò neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, &c.* & subjungitur. *Sui sermo vester, Est est, Non non* Secundo ex *can. Clericum xxxi. q. 1.* Ubi traditur, Clericum, per creaturas jurantem, acerrimè objurgandum, & si perstiterit in vitio, esse excommunicandum.

2. Dicendum nihilominus, interdum licitum esse juramentum, non solum per Deum, uti constat ex veteri Testamento; *Deuterom. 6. v.*

nam dicitur, *Dominum Deum tuum timebis. Soli soli servies, ac per nomen illius jurabis*, & *Psal. 116.* Ubi laudari videtur hoc juramentum; *Laudantur omnes, qui jurant in eo.* Item ex secundo præcepto Decalogi, quo prohibetur, ne assumamus nomen Domini Dei in vanum & frustra, nam inde sequitur, specialiter non prohiberi, nec per se malum esse, si non frustra nec indebito modo proferatur. Confirmaturque ex consuetudine Ecclesie, cujus auctoritate sæpè exigunt hujusmodi juramentum, vel in judiciis, *ut patet ex toto h. t. & sup. tit. De testib.* vel ad adjurandam hæresim, *ut patet ex tit. De hæret.* vel ad expurgationem alicujus criminis, *ut patet ex tit. De purgat. Canonica;* vel ad pacem confirmandam, obedientiam promittendam, vel alias similes causas: sed etiam per creaturas, modo jam antè dicto.

3. Licetum autem esse hoc juramentum omni jure patet: & quidem in primis, de jure naturali & divino veteri, constat ex juramento Josephi & Moyse: de jure novo, divino ex juramento Pauli, de jure civili, ex *l. 3. §. jurari, l. Qui per salutem d. hoc tit.* de jure Canonico, ex *can. Si aliqua. c. Habemus XXI. q. 1.* Ubi supponitur, esse licitum juramentum per Evangelia, per Reliquias, vel Altare, *can. Qui petierat. XXI. q. 5.* Ubi pariter supponitur, licitum esse juramentum per Crucem consecratam vel non consecratam, & sic de similibus.

4. Non obstat, quod ex *Matt. 7.* in contrarium adducitur, quia ibi prohibetur juramentum per creaturas, non quia per se sit malum, sed ob nimiam frequentiam; & ne levi de causa iuretur, uti Judæi iurabant. Unde in *d. c. Etsi Christus hoc t.* dicitur, quod si fiat per creaturas, esse servandum, quia ibi agitur de iuramento per creaturas, ut relatas ad verum Deum, uti patet ex ratione, quam ibi subdit Pontifex.

Potest tamen hoc juramentum ratione scandalii esse malum: nam cum iurare per creaturam, secundum se & absolute spectatam, sit idololatris, facile contingere potest, ut si fiat absolute inter fuos, qui non facile discernere valent, quod sensu fiat, si scandalizentur.

5. Non etiam obstat, quod postquam ibidem Christus dixit, *Sis sermo vester, Est est, Non non, subijciat, Quod autem his abundantius est, à malo est;* quia non dicit, juramentum esse malum,

quando necessitas illud exigit, sed à malo esse, quia scilicet necessitas ejus à malo provenit, nempe, vel ab incredulitate audientium alterum aliquid simpliciter asserentem, vel negantem, vel vel promittentem, cui fidem adhibere nolunt, nisi asserionem aut negationem vel promissionem juramento confirmet; vel à defectu veritatis humanæ in natura corrupta ut sic intelligatur non de malo culpæ, sed de malo pœnæ seu imperfectiois humanæ: quia inde evenit, quod juramentum aliquando reputetur atque etiam sit necessarium, ut constat ex Paulo ad *Hebr. 6.* Necessitas juramenti est, ut sit omnis controversiæ finis & confirmatio.

6. Denique non obstat *d. can. Clericum,* quia loquitur de jurante per creaturas more Ethnico, tamquam per Deos quosdã, ut Jovem & similes.

§. III.

De requisitis ad juramenti validitatem.

1. *Requiritur ad essentiam juramenti, primò intentio jurantis.*
2. *Dicens Per fidem meam, vel simile quid, non jurat.*
3. *Secundò requiritur locutio, saltem interior.*
4. 5. 6. *Comites juramenti liciti sunt Veritas, iustitia & iudicium.*

1. **S**upposito juramentum licitum esse, videndum nunc est, quæ nam ad ejus validitatem requirantur. In primis requiritur intentio jurandi seu Deum in testem vocandi. Hinc enim dormiens vel amens non dicitur jurare, licet verba ad juramentum apta & sufficientia proferat: quia juramentum significat actum humanum, qui non potest esse absque intentione & voluntate, nam & ideo votum sine intentione votendi non est verum votum, sed fictum.

2. Hinc etiam, qui dicit, *Per fidem meam, Per fidem* (vel *fide boni viri, Per conscientiam meam* secundum ordinariam hujusmodi formularum usurpationem, non censetur jurare, quia non intendit jurare, sed solum significat se loqui ex virtute fidei suæ vel veritatis, vel ex conscientia sua, ut si fallat, non habeatur verax aut fidelis. Lessius 2, *De iust. & Jure c. 24. n. 4.*

Secundò, requiritur locutio, saltem interior, qua Deus vocetur in testem.

3. Dico, saltem interior; quia verius videtur, ne quidem in iis, qui loqui possunt, requiri verba ad essentiam iuramenti, sed tantum ad certiorrem probationem iuramenti, vel ad manifestandam mentis significationem, Covar. ad c. *Quamvis pactum*, De pactis in 6 p. 1. in princ. n. 4. Probatur, quia iuramentum soli Deo præstatur, qui solus & etiam solius mentis inspector est, can. *Si quid invenisti* XIV. q. 5. can. *Erubescant* Distinct. 32. Videatur latius Covar. d. loco.

4. Tertio, præter iam dicta, quæ ad essentiam iuramenti pertinent, ita ut, altero deficiente, non sit iuramentum, alia etiam requiruntur, ut sit licitum, & tres, ut vocant, comites habeat, necesse est, scilicet Veritatem, Justitiam & Judicium, d. c. *Et si Christus* h. t. & tradunt Canonistæ in can. *Animadvertendum* XXII. q. 2. Requiritur Veritas, & scilicet id, quod asseritur vel negatur, sit verum, & quod promittitur, suo tempore impleatur; alioquin iurans esset periurus, c. *Debitor* 6. c. *Ad nostram*, c. *Quærelam* o. & aliis h. t. nam defectus veritatis est directè & maximè contrarius fini iuramenti, qui est confirmatio veritatis, ad Hebr. 6. profusque destruit, & elevat auctoritatem illius.

5. Requiritur Justitia, ut tantum iuretur id quod est licitum & honestum: alioquin contra bonos mores præstitum iuramentum non est obligatorium, nec servandum, c. *Non est obligatorium* De R. I. in 6. & similibus. Quinimò qui, quòd turpiter iuravit, adimpleret; duplici se crimine involveret. Et ideo dicitur, melius ac tolerabilius esse, vota stultæ promissionis reiicere nec implere, quàm per inutilium promissorum custodiam crimen committere: & in malis promissis rescindendam esse fidem; in turpi voto mutandum decretum; necesse faciendum, quòd in cautè quis vovit, quia impia est promissio, quæ scelere adimpleretur, can. *Si publici*, can. *In malis* 5. cum seq. XXII. q. 4. Neque iuramentum ideo est institutum, ut esset vinculum iniquitatis, c. *Quantum* 17. h. t. c. 1. eod. in 6. Hinc igitur si quod promittitur, sit illicitum, sive ex se, quia prohibitum, ita ut illud exequi sit malum, & peccatum seu mortale, seu veniale iuramentum promissorium adiectum non obligat, d. c. *Quanto* d. c. *Non est obligatorium* & c. Si verò 8. c. *Cum contingat* 8. h. t. Quia involvit contradictionem, quem obligari ad peccatum

veniale vel mortale, cum nemo peccet adimplendo id, ad quod obligatur. Nec potest idem simul præcipi & prohiberi. Et ideo qui promissor latronis illum non denuntiaturum Judici, non obligatur eo casu, quo in contrarium esse superioris præceptum, eut denuntiationem ex pollet publica utilitas, vel salus Reipublicæ: nec enim potest quis se obligare contra præceptum superioris aut legis seu bonum commune Reip. Aliud dicendum foret, si denuntiare esset solum consilii, quia tum non posset eum denuntiare, nisi prius relaxato iuramenti vinculo; cum enim iuramentum eo casu sit in alterius favorem, & servari absque peccato possit, obligat; nisi ipse vel alius habens potestatem, illud relaxet, d. c. *Quamvis pactum pactis* in 6.

6. Requiritur Judicium, ut scilicet cum debita & prudenti consideratione iuretur, & tunc dumtaxat, quando necessitas, juxta prudentis arbitrium, iuramentum postulat, pro re non levi. Exemplo Pythagorici Clinix, qui maluit patrium talentorum multam, quam eandem iuramento (uti poterat) evitare; licet non fuisset falsò juratus. Nam qui pro re levi jurat, licet verum sit, quod iurat, tamen peccat, c. *Tua nos* 24. h. t. Sic iudicio, caret ius iurandum, cum quis iurat id, cuius contrarium antè iuravit, c. *Tua nos* 1. hoc t. Ut autem sit inter hos tres comites distinctio, sub iudicio comprehenduntur reliqua omnia, quæ præter veritatem & Justitiam ad debitum modum iurandi, scilicet eundem rectam prudentiam, quæ est auriga omnium virtutum moralium, desiderari possunt.

§ IV.

De divisione Juramenti.

1. *Iuramentum, aliud est Assertorium.*
2. *Aliud Promissorium.*
3. *Aliud Comminatorium.*

Iuramentum variis modis dividi potest. Nos hic eam tantum divisionem prosequemur, quæ ad institutum nostrum maximè est accommodata. Ea est, quæ dividitur in Assertorium, Promissorium & Comminatorium.

1. Assertorium est, quo aliquid affirmamus aut negamus esse, fuisse aut futurum esse, sine aliqua promissione - ut, Juro, Petrum hesternò

hic fuisse Lovanii; hodie profectum esse Mechliniam; cras rediturum. Tale quoque juramentum est, quod præstare testes solent in dicendo testimonio, e *Nuper* § 1. *sup. De testibus*. item quod præstat pars parti ex delatione Judicis vel partis ad litem dirimendam, & vulgò litis decisorium appellatur. Et in hoc juramento una tantum veritas requiritur, nempe illa, quæ asseritur: nam ita jurando nullam intendimus nobis imponere obligationem, sed solum facere fidem ejus, quod asserimus vel negamus. Sunt tamen, qui juramentum de futuro absque promissione non minus probabiliter referant ad promissorium, ut Suarez l. 1. *De juramento* c. 8. & l. 2. c. 1. prout videre ibi licet.

2. Promissorium est, quo sanctè confirmamus nostram promissionem vel pollicitationem, seu quo aliquid promittendo adhibemus. Atque ita per illud intendimus nos obligare ei, cui promittimus, ad faciendum id, quod promittimus. Et ideo qui juratam promissionem non implet, perjurus censetur, c. *Tua nos* 11. *hoc tit.*

3. Comminatorium est, quo rem aliquam Deo ultoti subjicimus, si non sit verum, quod juramus, seu quod sit per pœnæ imprecationem qua nos vel aliam personam devovemus pœnæ & vindictæ divinæ, si fallamus: ut dum dicimus: *Ita me Deus adjuvet, ita mihi sit propitius*: nam hujusmodi formulæ non tantum significantur, ut sit nobis propitius, si ita sit, sed etiam ut non sit, si ita non sit. In his autem duobus posterioribus juramentis duplex requiritur veritas, una præsens, scilicet quod jurans habeat animum exequendi, quod promittit; & hæc est principalis & necessariè requisita, ita ut si absit, sit perjurium: altera futura, quæ consistit in executione & est secundaria & plurimum absque peccato abesse potest, quia sæpè expedit, quod promissum vel comminatum est, non exequi, mutatis circumstantiis.

§. V.

De divisione Juramenti Assertorii seu litis decisorii.

1. Aliud est Voluntarium: quod referri non potest.
2. Aliud est Iudiciale.
3. Aut jurandum, aut juramentum delatum referri debet.
4. Ex causa tamen recusari potest.

5. Juramentum relaxatum necessario præstandum, ab eo qui detulit.
6. Ex causa tamen referri nequit.
7. 8. Hoc juramentum à Judice approbatum recusari à reo non posse.
9. Defertens prius ipse jurare debet de calumnia.
10. Aliud est Juramentum Necessarium & Supplementivum probationis.
11. Cui deferri illud debeat, auctori an reo.

1. **A**ssertorii Juramenti, cujus usus in judiciis est ad expediendas lites, tres species assignari solent, nempe Juramentum Voluntarium, Iudiciale, & Necessarium.

Voluntarium est, quod extra judicium parti defertur. Dicitur inde voluntarium, quod non nisi ex ejus, cui defertur vel refertur, voluntate suscipiatur, l. 1. 2. 3. & alio *D. h. t.* Nisi fortè inter partes convenerit, ut ab eo, cui defertur, præstetur; tunc enim ab eo, præstandum erit; sicut & semel susceptum, ab eo, cui defertur præstari debet, nec potest referri, l. *Iusjurandum* 17. *D. eod.* quia licet ab initio sit voluntarium, tamen ex conventionem aut susceptionem fit necessarium. Et hoc parit exceptionem reo, si is juraverit, l. 6. & 9. *D. eod.* Daturque etiam successoribus tam in rem, lege 8. *D. eod.* quam in personam, l. 7. *D. eod.* itemque fidejussoribus rei competit l. 28. §. 1. *eod.* Actori verò, si ipse juraverit, parit actionem in factum, l. *Actori* 8. *Cod. de reb. cred.* vel actionem ex contractu, si de ipso contractu juratum fuerit, l. *Si duo* 13 §. *si quis juraverit* *D. h. t.*

2. Iudiciale juramentum est, quod in judicio defertur vel refertur parti, nimirum actori reo & reus actori, approbante Judice l. *Delata* 9 *Cod. de reb. cred.* Dicitur Iudiciale à loco, in quo defertur seu præstatur. Non est autem Necessarium, quia & liberè suscipitur, & ab eo, cui delatum est, referri potest, c. *fin. versic. quamvis hoc sit* l. *Iusjurandum* 34. §. *ait Prator* 6. *D. eod.* nisi & simul jusserit Judex præstari juramentum.

3. Alterutrum tamen facere cogitur, aut, inquam, jurare, aut juramentum referre, quando Judex illud detulit, nisi solvere malit, d. §. *ait Prator*, d. l. *Delata*. Nam manifestæ turpitudinis & confessionis est, nolle nec jurare, nec jusjurandum delatum refer-

referte, *l. Manifesta 38. D. eod.*

4. Nisi forte subit iusta causa recusandi: veluti, si quis à te exigat iuramentum de facto alieno, quod iuste ignoras, non teneris jurare, neque iuramentum tibi delatum referre, *d. c. fin. l. Marcellus 11. § 1. D. Rerum amotarum.*

Similiter actor, qui plenè probavit suam intentionem, non tenetur iuramentum, sibi à reo delatum, præstare vel referre *c. 2. sup. de probat.* quia cum docuerit sufficenter de jure suo, non indiget iuramento. Simili modo, si actio proposita sit talis, qua reus conveniri non possit, non tenetur reus præstare iuramentum, ab actore sibi delatum, vel illud referre.

5. Quòd si verò iuramentum prius delatum referatur, tunc illud necessario præstandum erit ab eo, qui detulit: alias vel super principali causa ulterius non audietur, *d. l. iusjurandum 34. §. datur D. eod.* vel auxilio provocationis secluso, super ea convictus censebitur, *Generaliter 12. §. 1. Cod. de reb. cred.* Nec immeritò cum non debeat displicere conditio iurisjurandi, quam detulit prius *d. l. iusjurandum §. ait Prætor*

6. Excipiuntur tamen aliqui casus, quibus iuramentum delatum referri non potest: veluti si is, qui offert, ignarus sit rei gestæ: si ex abundantia illud delatum sit: cur enim jurare cogatur, qui sufficenter de jure suo docuit, & cui ad victoriam consequendam nihil super est agendum, sed solum restat iudicandum?

7. Sed quaeritur, an iurisjurandi iudicialis, à iudice approbati, iusta causa erit recusandi, si illud ab actore, qui nullo modo intentionem suam probaverit, reo deferatur? Ita censet Panor. *in d. c. fin.* & alii nonnulli, quia, auctore deficiente in probatione, reus, etsi nihil præstiterit, obtinere & omninò absolvi debeat, *d. c. fin. l. Qui accusare C. de edendo.* Excepto casu, quo quis propriam scripturam negat, *Novella 73. de Instrum. cautela §. si tamen quisquam.*

8. Alii verò censent, etiam tunc reum, cui defertur, esse compellendum, ut iuret, *arg. l. Tutor 35. D. h. tit.* ubi dicitur, *tutorem pupilli. omnibus probationibus aliis deficientibus iusjurandum deferentem audiendum esse, item l. ult. Cod. de fideicommissis, l. Generaliter Cod. de rebus creditis. d. l. Manifesta D. h. tit.* ubi non distinguitur, an actor probaverit, nec ne, sed dicitur, manifestæ turpitudinis esse & confessionis, nolle iurare, aut

iuramentum referre.

Non obstat, quod dicitur, auctore nihil probante reum esse absolvendum, quia illud hoc sensu verum est, quod tunc reus probare non tenetur. Cæterum si iusjurandum ei offeratur jurare cogitur, quia cum tunc testis & iudex in propria constituatur causa, ac proinde non desumantur probationes ex domo rei, si jurare recuset, censetur fateri se malam causam habere præsertim cum illud deferre possit.

9. Qui autem hoc iuramentum deserit, prius ipse jurare debet, si exigatur, se non calumniandi animo iusjurandum deferre, *d. l. iusjurandum 34. §. qui iusjurandum 4. l. Si non fuerit 37. D. h. tit.* non item is, qui refert, quia non est ferendus actor, si conditionis, quam ipse detulit, nominè velit sibi jurare de calumnia, *D. h. tit. Prætor*

10. Iusjurandum Necessarium est, quod in causa dubia à iudice deferatur reo vel actiori, propter defensionem plenæ probationis, *l. Amnendans 31. D. h. tit.* Dicitur Necessarium, cum quæ necessario à iudice deferendum, si partes præstant, tum etiam quia ab eo, cui delatum est, necessario subeundem; alias enim, tanquam confessus, omnino etiam provocationis auxilio excluso, condemnari potest *d. l. Generaliter §. 1. in prin. Cod. de iud. nisi & hic subit iusta causa reculationis, d. c. fin. h. tit. & d. l. Generaliter §. fin. autem & seq. veluti si actore plenè probante, reo nihil, iudex illud deferat actori *cap. Sicut 2. sup. de probat.* vel si actore nihil probante, iudex reo ad sui purgationem deferat hoc iusjurandum, quia, ut aliquoties dictum est, auctore nihil probante reus omninò absolvi debet, licet nihil ipse præstiterit.*

11. Deferet verò hoc iuramentum iudex vel actori vel reo, prout viderit, inspectis personarum & causæ circumstantiis aut præsumptionibus magis expedire. Ideoque si actor minus quam semiplenè probaverit suam intentionem, tunc reo ad suspensionem, adversus se conceptam, propulsandam & purgandam deferri poterit *d. c. fin. §. sanè b. t. & inf. 190. tit. de purgat. canon.* Nec licet sic delatum referre, *d. c. fin. V. famosa.* Idèò verò deferri eo casu non debet actori, quia cum iuramentum tantum semiplenè probet, non efficeret plenam probationem Abbas *in d. c. fin. in V. præsumptione.* si actor semiplenè, aut plus quam semiplenè probaverit, ita ut iudicis animus magis in causam

Actoris propedeat, tum actori potius, in supplementum probationis, deferendum erit, ut communiter tradunt. DD, in d. l. *Admonendi D. ad. & in d. cap. fin. niu*, ut loquuntur, persona rei si legalior, aut actor putetur veritatem ignorare. Verius autem videtur ex d. e. *fin. d. l. Admonendi & l. In bona fidei 3. Cod. eod* necesse non esse exigi hoc juramentum a litigatoribus, ut Judex illud deferre possit, quia dicitur iis locis, solere Judices in causis dubiis, ob probationum inopiam, juraturandum deferre, & secundum eum, qui juravit, pronuntiare.

§. VI.

In quibus causis locus sit juramento suppletorio probationis.

1. In causis omnibus locum habet.
2. Exceptis arduis & criminalibus criminaliter intentatis.
3. Notamen etiam in his deferri potest.
4. Quam delatione eiusdem consideranda.

§. Ed queritur, in quibus causis locum habeat hoc juramentum suppletorium probationis Respondetur ex l. 3. §. 1. *D. h. e. habere locum*, quacumque actione quis conveniatur, sive in personam, sive in rem, sive in factum, sive personali actione vel quavis alia, sive etiam de interdicto. Unde in *l. in bona fidei 3. Cod. eod* dicitur. In bonæ fidei contractibus, nec non in ceteris causis, inopia probationum, per Judicem iurejurando causâ cognita res decidi oportere, in civilibus scilicet causis, iisque non arduis, nec gravioribus: aut in criminalibus, criminaliter intentatis.

2. Nam cum in arduis & criminalibus causis, criminaliter intentatis, probationes debeant esse justæ, & quidem in criminalibus luce meridiana clariores, *l. ult. Cod. De probat.* locus huic juramento esse non potest, secundum communem opinionem in d. l. 3. *& d. l. Admonendi*; colligiturque ex d. l. 3. illis verbis, *Actioni personali*: nam ubi agitur criminaliter, dicitur potius accusatio, quam actio, *l. De crimine Cod. Ad Leg. Cornel. de falsis*. Atque ita illa d. l. *In Bona fidei* verba & etiam in ceteris, de civilibus causis accipienda sunt.

3. Ex parte rei tamen in criminalibus indifferenter, sive civiliter sive criminaliter inten-

tatis ad suam innocentiam purgandam, possidem deferri huiusmodi juramentum, verius videtur, arg. d. e. *fin. hoc tit. ibi*, *Præsumptio verò faciente pro illo reo deferri potest, ad ostendendam suam innocentiam.*

4. Cæterum quoad delationem huius juramenti quatuor potissimum in causâ cognitionem, venire debent, conditio personarum, natura causæ, quantitas rerum, & qualitas factorum: nam regulariter in causis magnis & arduis non deferretur, nisi plusquam semiplenè probatum sit, qualis est causâ matrimonii.

§. VII.

De vi & effectu Juramenti assertorii.

1. Causa iurejurando decisa non retractatur per nova instrumenta.
2. Prætextu juramenti necessarii Iudex decidere causam potest.
3. Quo tamen casu retractatur sententia per nova instrumenta.
4. Ex juramento datur actori in factum actio, & reo exceptio.
5. Idque delato vel relato juramento.
6. Vel etiam remisso ab adversario.
7. Causa debitis expressa etiam utilis ex contractu actio datur.

¶ Quod ad vim & effectum atinet Juramenti assertorii; Voluntarii quidem & Judicialis in primis ea est vis, quod causâ iurejurando decisa non retractetur per instrumenta, postea de novo reperta, nisi specialiter hoc lege excipiatur, *l. 1. Cod. hoc tit. & similibus*: aut nisi litigatorum consensu, occasione instrumentorum de novo reperorum, efficiatur, ut alia sententia feratur, per quam prior, quæ in rem transivit judicatam, rescindatur, arg. *l. 1. Cod. quando provocare non est necesse*. Ratio est, quia tunc res & controversia potius tacitâ litigatorum transactione (quæ regulariter non rescinditur per instrumenta de novo reperta, *l. Sub prætextu 19. Cod. De transact.*) decisa videtur, propter mutuum consensum, quam sententia, *l. 1. & fin. D. hoc tit.*

2. Necessarii vero iurejurandivis & effectus est, quod ejus prætextu Iudex valeat confessam causam decidere, & sententiam definiti-

D d

viam

vam ferre reum vel absolvendo vel condemnando, *d. l. Admonendi D. eod.* * 3. Ita tamen, quod sententia hujusmodi, licet in rem judicatum transiverit, rescindi possit prætextu novorum instrumentorum, modò per ea juramentum necessarium quod sententiæ latæ causam dedit falso præstitum fuisse, plenè & sine alterius adminiculo probetur, *d. l. Admonendi in princ.* Ratio est, quia tale juramentum non defertur ex pacto litigantium, sed officio Judicis, etiam invito adversario, adversus quem sententia lata est & qui petit eam rescindi. Pari modo talis sententia per novos testes, id est, non productos antea, rescindi potest, quia testes appellatione instrumentorum continentur, *l. 1. D. De fide instrument.*

4. Præterea supradictorum juramentorum ea est vis, quod ad rei judicatæ exemplum ex iis: Actori juranti Prætoria in factum actio acquiritur, ad consequendum id, quod sibi deberi juravit, *l. A. A. A. Cod. eod. §. Item si quis Instituit. De actionib.* Neque in hac actione quæritur, an debeat id, quod petitur, sed an juratum sit, quia ex juramento præstito deberi constat, *l. Nam posteaquam 9. §. 1. l. non erit §. dolo D. eod.* Nam sicut res judicata pro veniæ habetur, ita & juramentum, etsi falsò præstitum sit, pro veritate accipitur, cum habeat majorem auctoritatem, quam res judicata, *l. 2. D. eod.* Reo vero ex hujusmodi juramento v. g. si juraverit se non debere, quod petitur, non actio, sed exceptio acquiritur, *d. l. Nam posteaquam §. 1. ad actoris intentionem, etiam ante litis contestationem seu ingressum, perimendam, c. 1. De litis contestat. in 6.* Nisi talis exceptio iurandi altiore indaginem postularet nam tum litis postmodum subsequenti ingressum non impediret, *d. l. Nam posteaquam in princ.*

5. Et hæc quidem obtinent, quando delato vel relato prius ab adversario juramento, eo modo quod delatum vel relatum est actor vel reus continenti juravit, vel saltem delatum aut relatum in continenti suscepit; & post dilationem ad deliberandum, sibi ex justa causa concessam, illud præstitit, *l. Iurifurandum 34. in princ. D. eod.*

6. Neque ad hoc, ut supradicta locum habeant, refert, an delato vel relato semel juramento juratum sit, an verò ei, qui paratus erat jurare, remissum, *d. l. Nam posteaquam §. 1.*

quia hæc actio & exceptio non tam oritur ex jurejurando, quam ex conventionione; quæ non minus remissa, quam præstito juramento, locum habet. Nec rursus, & ante à Judice, an à parte, in judicio vel extra judicium, delatum sit *Glossa in l. 1. A. A. Cod. eod.* Quin & procuratoris, & advocati juramentum legitime præstitum, actori actionem & reo exceptionem parat.

7. Observandum autem hic, quod, quando causa expressa, ex qua, v. g. ex empro, sibi debitum asserit, actor jurat, non tantum in factum ex jurejurando oriatur actio, sed & utilis ex contractu, quem jurat, *l. Si duo §. si quis juravit D. eod.* Quando verò nulla causa expressa jurat, tunc sola actio in factum oritur. Exceptio, quod in rei vindicatione utraque actio oriatur, & in factum ex jurejurando, & utilis in rem, sive causam, unde dominium nactus est, expresserit, sive non *d. l. Nam posteaquam in fine.* Ratio diversitatis est inter actionem in personam & actionem in rem quod dominium non possit nobis nisi ex una causa competere: & proinde de ea sola causa juratum esse intelligitur, etiam si non fuerit expressa. At verò idem sæpius & ex pluribus causis potest nobis deberi, & ideo de nulla certa juratum intelligitur.

§. VIII.

De vi & effectu promissorii juramenti.

1. Inducit obligationem ad sui observationem.
2. Promissionem & contractum confirmat.
3. Juramentum quando dicatur validum & obligare ad sui observationem.
4. Quando confirmare contractum.
5. 6. 7. Discrimen inter hæc duo.

1. Juramenti Promissorii effectus inprimis est, inducere obligationem ad sui observationem, dummodò verà & serià atque absolute intentione sit emissum, & reliqua ad validitatem ejus requisita; licet etiam illud emittens ex eo obligari nolit: quia non magis in potestate est hominis, impedire, ne juramentum, verà & serià intentione jurandi præstitum, obliget, quam sit in ejus potestate, impedire exustionem domus vel stuppæ, posito, quod ei de facto ignem applicet, licet maxime nolit exuri. Nam sicut ex igne appposito sequitur necessariò exustio: ita ex juramento, verà

IBIDEM;

intentione præstito, sequitur naturaliter & necessario obligatio. Ratio est, quia talis obligatio non pendet directe & proximè à voluntate & intentione iurantis, sed tantum remote, & immediatè provenit ex iuramento, vel alio actu, ad quem necessario sequitur.

Dixi, absoluta intentione emissum: quia si fuerit conditionata, sicut suspendit consensum ita etiam consequenter effectum seu obligationem, donec adveniat & existat conditio.

2. Secundus effectus est, confirmare ipsam promissionem vel pollicitationem: & aliquando etiam contractum, quod ut intelligatur, sciendum est.

3. Differre ista, juramentum esse validum, obligareque ad sui observationem, & juramentum confirmare contractum: sed habere se ut magis & minus commune. Nam juramentum dicitur validum, quando cumque servandum, ob honorem divini nominis, etiam si illi, in cuius favorem præstitum est, nullum jus per illud acquiratur. Sic juramentum de solvendis usuris validum est, quia servandum, ob honorem divini nominis, cum servari possit absque dispensatione salutis æternæ & sine præjudicio tertii: & tamen per illud nullum jus creditori acquiritur; ideoque relaxato juramento, vel impleto per solutionem usurarum, repeti soluta possunt, *c. 1. c. Debitorum 6. b. tit.*

4. Confirmat autem contractum, quando non solum servandum est, sed etiam alteri in cuius favorem præstat, jus tribuit, & contractum in sua specie efficit validum. Et hinc fit, quod quamvis relaxetur juramentum, maneat nihilominus obligatio iustitiæ ex contractu, quæ transit ad hæredes.

5. Hinc quoque patet, magnum esse discrimen inter iuramentum, quod confirmat contractum, & illud, quod non confirmat: nam quando obligat, nec tamen confirmat contractum, relinquit contractum in sua natura invalidum atque inefficacem, si talis in se sit: quia ei vinculum nullum adiecit, sed tantum obligat in ordine ad Deum, ne sit falsus testis. Ideoque relaxato iuramento, potest immediatè contraveniri contractui ex se invalido, et nulla remaneat obligatio.

6. Quando autem confirmat contractum, tunc licet, secluso iuramento, is sit nullus, tamen efficitur firmus & irrevocabilis, ratione iura-

menti, ut communiter tradunt DD. in *c. Cum contingat 28. h. t. c. in c. 2. De postu in 6.* Ideoque relaxato juramento ab alio; quam à creditore, ex iusta aliqua causa, v. g. ob læsionem, remanet adhuc contractus validus: quia cum acciperit firmitatem ex iuramento, & illa dependeat à juramento solum in fieri, ut loquuntur, non autem in conservari, non debet, causa firmitatis cessante, rescindi, nisi superveniat causa aliqua annullans, *c. Factum legitime de R. I. in 6.*

Dixi, relaxato juramento ab alio, quam à creditore; quia si creditor ipse relaxat, etiam contractus dissolvitur, & cessat omnis obligatio. Nam creditor non potest relaxare juramentum, quasi per se, & immediatè, sed cedendo juri suo, & quasi tollendo fundamentum juramenti.

7. Secundò differunt, quòd, quando contractus firmatur juramento: cum jam sit jus partium acquisitum, non liceat amplius contravenire contractui, nec peti possit absolutio, nec facta solutione detur repetitio, sed contractus maneat omninò firmus & irrevocabilis, ut indicant, in *Auth. Sacramenta puerum Cod. Si adversus venditionem c. p.* verba illa, *inviolabiliter custodiantur: & illa in d. c. 2. De postu in 6. omninò servari debet.* Quando verò juramentum est servandum ob Dei honorem, ut in *d. c. Debitorum 6. h. t.* cum relaxatio licetè peti potest. Et vixè facile concedi debet, quia cum nullum jus acquiratur homini, cui juramentum præstat, sed Deo duntaxat, ideo Prælati, tanquam Christi vicarius potest illud eius nomine relaxare, subsistente iusta causa relaxandi. Sin autem iurans voluit petere relaxationem, satisfaciet, licet statim, ut solvit, repetat solutum, quia implevit iuramentum, & alter solutum iniuste retinet.

§ IX.

Quando juramentum confirmet contractum vel non.

1. Actus jure naturæ irritus non confirmatur juramento.
2. Non etiam actus prohibitus ob favorem publicum.
3. Confirmatur verò ob privatam utilitatem prohibitus principaliter.

1. **H**Ac de re aliquot regulæ assignari possunt. Quarum sit hæc.

Prima: Actus, qui jure naturæ est irritus

De 2

re

vel irritari potest, non confirmatur juramento: secundum communem opinionem DD. ut quando vel dolo extortus est: nam tunc ratione injuriæ tenetur extortor ad restitutionem nec ullum jus solidum acquirit. Si tamen id, quod promittitur, non sit illicitum, servandum est juramentum, cum servari possit sine dispendio salutis aeternæ, nec vergat in præjudicium tertii, si utique ille, in cujus favorem est præstitum, illud servari velit, & alias legitime non relaxetur.

2. Secunda regula: Quando actus prohibitus est principaliter & immediatè ob favorem publicum, qui immediatè respicit ipsum statum Reip. & bonum communitatis, ut communitas est, non confirmatur juramento, *cap. Si diligenti* 12. *sup. De foro compet.* Ratio est, quia nullus privatus potest renunciare favori publico, favori legis, immediatè prospicientis communi bono, *l. ius publicum D. De pactis d. e. Si diligenti*. Talis vero actus est contra bonos mores naturales, hoc ipso, quo est contra bonum commune, & proinde juramentum, illi adjectum, non obligat, *c. non est obligatorium De R. l. in 6.*

3. Tertia: Quando contractus est prohibitus principaliter & immediatè ob privatam utilitatem & bonum cujusque civis, secundariò verò ob publicam utilitatem ac bonum commune, quatenus illud ex singulorum commodis exurgit, tunc confirmatur juramento, *d. e. 2. De pactis in 6. & d. Auth. Sacramenta puberum*; ubi contractus favore minoris nullus confirmatur juramento: & *d. e. Cum contingat hoc tit.* Ubi alienatio fundi dotalis, favore mulieris nulla, similiter juramento confirmatur. Ratio est, quia unusquisque potest renunciare favori pro se per legem introducto, *d. e. Si diligenti*. Et præjudicium boni communis, cum eo casu sit modicum, Lex canonica non curat. Confirmatur autem tunc contractus, nisi sit reprobatus odio creditoris, in cujus favorem præstatur, quia in eo est turpitudine. Nam licet juramentum servandum sit, donec relaxetur, ne Deus in falsum testem adducatur; tamen tunc non confirmat contractum, ne sit vinculum iniquitatis, *contra c. Quanto 18. hoc tit.* Debet autem turpitudine ista esse de jure naturali vel divino. nam si sit de jure humano, juramentum confirmat contractum, quia sup-

plet vitium, *c. Quamvis de pactis in 6.* purgatque vitium nullitatis, jure civili inductæ.

TITULUS XXV.

De Exceptionibus.

1. 2. Ratio ordinis, & Exceptio quid sit.
3. Alia est Exceptio Facti seu intentionis, alia Juris.
4. Exceptionum Juris alia Dilatoria, alia Peremptoria.
5. Dilatoria qua dicantur.
6. Earum quaedam desumuntur ex persona Judicis.
7. Qua regulariter proponi debent ante litem contestatam.
8. Recusatio Judicis qui & coram quo proponenda.
9. 10. Quaedam ex persona actoris & rei conveniunt.
11. Ea quoque proponenda regulariter ante litem contestatam.
12. Peremptoria qua sint.
13. Ea regulariter usque ad sententiam proponi possunt.
14. Exceptio eliditur Replicatione, & hac Duplicatione, &c.

1. Hucusque sufficienter ostensum est, quomodo actor suam intentionem probet: sequitur de Exceptionibus, quibus reus vicissim se adversus actorem defendit: nam Exceptiones nihil aliud sunt, quam defensiones reorum, quibus probationes seu actiones adversariorum, sive jure competentes, sive de facto intentatas, elidunt. Tamen verò dilatoriæ exceptiones ante litem contestatam regulariter opponi debent, unde hic Tit. videbatur præponendus Titulo, *De litem contestatione*: tamen ut simul & semel de exceptionibus agatur, rectè hoc loco subjicitur, quia exceptiones peremptoriæ, quæ magis negotium principale afficiunt, post litem contestatam ut plurimum opponuntur.

2. Est autem Exceptio actionis vel intentionis agentis exclusio, *h. 2. in princ. D. h. tit.*

3. Ea in genere vel est facti seu intentionis, vel Juris facti seu intentionis est, quæ reus actoris, nullo jure agentis, intentionem excludit.

claudit; v.g. ejus, qui agit ex mutuo, nec unquam mutuum dedit, vel, si dederit; exsolutum est.

Exceptionio Juris est, qua reus excludit actionis jus, id est actionem, ipso quidem jure competentem, sed cujus nomine iniquum sit reum condemnari, ut v.g. ejus, qui ex promissione, metu, dolore malo impellente, sibi facta, ad id quod promissum est, agit: metu, inquam cadente in constantem virum, *c. Cum dilectus sup. De his qua vi metusve causa fiunt*, qualis est metus mortis, amissionis omnium vel majoris partis bonorum, *c. 2. 3. 4. d. 1.*

4. Exceptionum Juris alia sunt Dilatoriae & temporales, alia Peremptoriae & perpetuae, *l. 2. §. ult. l. 3. D. h. 2. §. Appellatur in fin. eod.*

5. Dilatoriae sunt, quae principalem causam & actionem non perimunt, sed tantum ad tempus differunt *d. l. 2. §. ult. l. 3. d. 1. 3.* quas propter ea actor evitare potest, *d. l. 3. §. ult.* respiciuntque incidentes quaestiones, ac praeparatoria judiciorum, *l. Exceptiones D. eod.*

6. Harum vero exceptionum quaedam personam respiciunt Judicis: quia scilicet sit incompetentis, aut suspectus, propter cognationem, affinitatem, necessitudinem domesticam aut familiaritatem, qua ad eum contingit, *l. Qui jurisdictioni 10. D. De jurisd. om. judic.* quae inimicitias cum reo habeat, *l. Si pariter 9. D. De liberali causa*: quia impeditus sit juris aut impari magnitudini causae, vel quia in eadem causa advocatum egerit, vel eiusdem ferè generis litem habeat, vel ob aliam justam causam, quae merito moveat suspicionem reo, *c. Postremo 36. inf. De appellat.*

7. Haec exceptiones etiam fori declinatoriae dicuntur & proponendae sunt in principio litis, ante omnem actum judicialem, ceterasque dilatorias exceptiones, ne alias reus in Judicem consentire, vel ejus jurisdictionem prorogare, vel suspicionis causam negligere videatur: nisi forte postea causa suspicionis de novo emerit, quae novo opus habeat remedio, *l. De atate 11. §. ex causa D. de interrogat. actio* aut in notitiam ejus venerit reus Ignorantis quippe justa excusat, *l. Qui in alterius 42. D. De reg. juris*, ideoque etiam tunc merito Judicem reculare potest, *l. Insumante 25. sup. De officio delegati.*

8. Proponi vero debet recusatio Judicis, scripto; & quidem coram eodem Judice, causa suspicionis inserta, & coram arbitris utrimque electis probanda: eaque probata, Iudex cognitionem causae alteri demandabit, ex consensu recusatoris, vel ad superiorem remittet, non probata vero causa idem perseverabit Iudex, *c. Secundò 14. §. tertio & c. cum speciali 61. inf. De appellat.* Quamvis de jure civili Iudex ordinarius recusari non possit, ut suspectus, ad hoc, ut removeatur, sed ei, si sub sit aliqua causa suspicionis, alius adiungendus est, *Authent. Si verò contigerit Cod. de judiciis*. Delegatus vero recusari potest, *l. Apertissimi & l. fin. Cod. de judiciis*. Verum de hac exceptione postea latius agemus *ad d. tit. De appellationibus.*

9. Aliae exceptiones dilatoriae personam concernunt vel actoris: quod sit filius familiae minor xxv. annis, servus, Religiosus, excommunicatus, proscriptus, criminiosus, mente captus: & sic de similibus: vel procuratoris, ut quod sit miles, femina, mutus & surdus, accusatus de crimine, minor xxv. annis: quod careat mandato, vel non habeat sufficiens: quod non sit legitimè constitutus, veluti à minore sine auctoritate tutoris vel curatoris, vel à procuratore, qui jus substituendi non habeat: & sic de similibus. Quae etiam in procuratorem rei conventi rectè objici possunt, nisi quod hic absque mandato defensionem rei legitime in se suscipiat.

10. Aliae personam rei conventi concernunt: ut si reus conventus queratur coram Judice, se ab actore spoliatum, & ideo restitutionis beneficium, antequam cogatur respondere, imploret, vel actorem ex legitima causa revocet domum.

Denique aliae ex causae & actionis qualitate, ex loco vel tempore, vel aliis hujusmodi circumstantiis desumuntur: ut quod libellus sit ineptus vel obscurus, quod citatio tempore feriarum, aut ad locum non tutum facta sit, *c. Passoralis 4. h. 1.*

11. Quas quidem omnes regulariter objici adversario oportet ante litem contestatam, vel intra terminum tempusve à Iudice constitutum, *c. Inter monasterium 10. inf. De rejudicata: c. Cum cassem 62. inf. de appell.* nisi demum post litem contestatam vel post elapsam tem-

pus emerferint de novo exceptiones ex nova causa, vel iurejurando affirmet reus, exceptionem quam objicere vult, nunc demum ad notitiam suam pervenisse, *d. c. Pastoralis*; vel talis sit exceptio, quæ retroactum processum reddat nullum: cujusmodi est, quæ vel mandati procuratorii vel jurisdictionis defectum arguit, *c. Cum venerabilis 6. versio licet autem h. tit. Or. In nostra sup. De procurat.* Item exceptio excommunicationis majoris, quamvis sit dilatoria, tamen & ante & post litem contestatam objici potest, non obstante termino peremptorio, à iudice, ad exceptiones declinatorias vel dilatorias proponendas, præfixo. Hoc ideo, ne quis in periculum animæ suæ cogatur cum excommunicato communicare, *Clement. 1. h. tit. Exceptionem 12. h. 1. & Clement. 1. eod. tit.* In eâ tamen proponendâ servari debet forma præscripta, *in c. 1. eod. in 6.* Ne per malitiam opponatur. Et hoc procedit in primâ instantiâ: nam si succumbens actor appellaverit, prætextu excommunicationis oppositæ à prosecutione appellationis repelli non debet, cum omnis legitima defensio in iudicio reservetur etiam excommunicato, *c. Significaverunt 11. hoc tit.*

12. Exceptiones Peremptoriae sunt, quæ jus actoris perimunt & elidunt, semperque agentibus obstant, *c. 1. De litis contestat. in 6. §. appellatur & §. perpetua Instit. eod.* Ut exceptio doli mali, metus, pacti conventi de non petendo seu perpetui, transactionis, solutionis, iurisjurandi, præscriptionis, rei iudicatæ, Senatusc. Vellejani, Macedoniani; & si quid aliter contra leges factum esse dicatur.

13. Quæ exceptiones regulariter ante & post litem contestationem usque ad sententiam proponi possunt, *l. 2. Cod. Sententiam resistendi non posse. l. Præscriptionem Cod. hoc tit.* Nam v. g. exceptiones peremptoriae litis finitæ (quales sunt exceptio rei iudicatæ, transactionis post litem contestatam initæ, iurisjurandi voluntarii, judicialis aut necessarii, ad controversiæ decisionem lite contestata præstiti,) & similiter exceptio rei finitæ, (qualis est exceptio transactionis ante litem contestatam initæ; iurisjurandi voluntarii, judicialis aut necessarii, nondum lite contestata præstiti) licet peremptoriae sint, tamen dirimendarum litem favore ante litem contestatam proponi possunt,

propositæque ipsam litem impediunt, *c. 1. & hoc tit. in 6.* Quinimò certæ sunt peremptoriae exceptiones, quæ post sententiam definitivam, & quidem postquam illa in rem transivit iudicatam, opponi possunt, & oppositæ probatæque executionem impediunt: quæ recensentur à Glossa, *ml. 1. Cod. de juris & facti ignorantia*, Hujusmodi est Senatusc. Macedoniani, & Vellejani. Vide plenius, *Canisium lib. 4. tit. 4.*

14. Et hæc quidem, quæ de exceptionibus rei conventi dicta sunt, nonnumquam contrariis exceptionibus rursus ab actore retinoduntur. Nam uti actionem excludit aut elidit exceptio rei, ita exceptionem rei exceptio actoris, quæ proprie vocatur Replicatio, quasi per eam replicetur id est, resolvatur rei exceptio. Quod si hæc rursus alia exceptione à reo impugnetur, vocatur Duplicatio, & contra hæc solet dari Triplicatio; contra Triplicationem iterum Quadruplicatio; & ita deinceps, multiplicatis nominibus, donec conclusione depurationi partium finis imponatur, *l. 2. D. h. & tit. Instit. De replicat.* Hæc tamen multiplicatio de Jure Canonico non admittitur, saltem quoad testes, antea productos, quos iterò refutare non licet, ut ante diximus, ne nimium extrahatur iudicium *c. Licet sup. De testibus, ubi laudè Panormit.*

TITULUS XXVI.

De Præscriptionibus.

§. I.

Præscriptio & Usucapio quid sit?

1. Præscriptio generaliter accipitur pro omni exceptione.
2. Specialiter pro exceptione peremptoria.
3. Differentia inter præscriptionem & usucapionem quoad effectum.
4. Hodie non minus præscriptio quam usucapio acquiri dominium.
5. Nec minus usucapi res mobiles quam immovibiles.
6. Descriptio præscriptionis & usucapionis.

Titulo præcedenti actum est de exceptionibus in genere. Species verò exceptio-

nis peremptoria est exceptio præscriptionis, de qua plerumque dubitatur, an & quando competat.

1. Pro clariori intelligentiâ sciendum est, veteres usurpasse Præscriptionem pro Exceptione. Primò quidem generatim, pro omni exceptione, quæ opponitur generatim ad excludendam actionem, intentatam ab actore. Unde sicut Exceptionum alia est Dilatoria, alia Peremptoria, ita & Præscriptionum alia est Dilatoria, alia Peremptoria. Hoc modo accipitur: *in tit. D. De exceptionibus & præscriptionibus*. atque ita Præscribere pro excipere, *in l. ult. D. De suspectis tutoribus. l. 1. §. ult. D. Ne de statu de fundorum &c. l. 52. §. ult. De D. iudicis*. Sic quoque *in l. 3. D. De prævaricationibus* Præscribere accusatori, est oppositâ exceptione accusatorem submovere & repellere.

2. Secundò, specialius pro exceptione peremptoria, proveniente ex eo, quòd tempore legibus definito quis possederit rem aliquam, vel iure aliquo fuerit usus, vel alius ab usu rei abstinuerit seu cessaverit tanto tempore, *ut patet ex tit. Cod. De præscript. longi temporis & De præscript. 30 vel 40. annorum*. Nam possidens rem aliquam tempore legibus definito, si impetretur à domino, præscribatur, id est excipiebatur tanti temporis possessionem, per quam excludebatur intentionem actoris.

3. Et hinc patet, quomodo olim præscriptio ab usucapione distingueretur. Nam per usucapionem acquirebatur directum dominium, & directa in rem actio: per præscriptionem non acquirebatur directum rei dominium, nec directa actio in rem, sed tantum exceptio peremptoria. Quamvis iure novo ex Constitut. Justiniani per præscriptionem utilis actio acquisita fuerit, *l. pensul. Cod. D. De præscript. 30. vel 40. ann.* Ideoque secundum leges anteriores ita quoque obtinuisse indicat ibidem Imp. & constat ex *l. Si duo §. 1. D. De iure fundo*, illis verbis, *post longi temporis præscriptionem eorum utilis actio non habere debere*, item ex *l. Si quis dicitur D. si servus vindicatur, & l. 1. §. fin. D. De aqua pluvia arcenda*.

4. At verdò in Jure Canonico, & passim ab Interpretibus præscriptio accipitur pro dominii acquisitione vel juris alieni elisione, proveniente ex tempore legibus definito. Hoc modo sumpta præscriptio proprie ad usucapionem se habet, ut magis commune; omnique usucapio est præscriptio, non contra. Præscriptio enim, qua extinguitur actio personalis vel realis, non est proprie usucapio.

Dico, proprie, quia generaliter dici potest usucapio, quatenus ius & libertas ab aliqua obligatione dicitur usucapi: atque ita rectè dixeris, usucapionem & præscriptionem hodie non distingui, & patere æque late, nec minus per præscriptionem, quam per usucapionem acquiritur dominium.

Nam licet non desint, qui usucapionem à præscriptione distinguant, quasi usucapio sit rerum mobilium, præscriptio immobilium, tamen ea differentia satis subvertitur ex eo, quòd constat, etiam ante Justinianum, usucapionem præmisse, auctoritate Legis XII. Tab. fuisse rerum tam immobilium, quam mobilium, §. 1. *Instit. De usucap. Si per errorem, cum seq. l. Eum qui ades 23. D. eod.* in quibus exempla usucapionis ponuntur, fundi, ades, prædia. Neque in eo quidquam postea à Justiniano mutatum est, *l. univ. Cod. De usucap. transformanda*. Nam constituit Imp. in ea lege, ut res mobiles, quæ antea ex Lege XII. Tab. anno usucapiebantur, non nisi triennio usucaperentur, deinde res ut immobiles omnes, non solum Italianæ, sed & provinciales sive prædia tributaria & stipendiaria præscriberentur, transformata ita usucapione simulque prorogato tempore in utrisque, quod statuit decennium inter præsentem, vicennium inter absentes. Videatur Covar. *ad reg. Passifor. §. unico De R. I. in 6.*

6. Præscriptionem igitur, postremo modo sumptam, prout in hoc Tit. sumimus, definire licet, quemadmodum Usucapionem definiit Modestinus I. C. quòd sit adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti, *l. 3. D. De usucapionibus*. Quæ definitio intelligi potest dupliciter; Primò causaliter, ut causa definiatur per effectum. Quòd neque absurdum neque novum est in Jure nostro, sic enim Tutela, §. *tutela Instit. De tutelis*; & Justitia *Instit. De iust. & iure* definitur per effectum. Etenim usucapio est causa adiectionis dominii, ut formaliter verdò videtur esse ipsa possessio rei alienæ. Hinc enim dicitur diutina possessio, *Instit. eod.*

Hinc

Hinc usucapione inchoari *l. Iusto 44. §. fin. D. De usucap. coepum esse, l. Capiam 4. D. eod. durate & perseverare, l. Et à quo 21. Et Non solam 31. §. 6. eod. interpellari, interrumpi, cessare, d. l. 32. §. 4. l. 3. §. 1. Et l. 5. D. prodonato. Item dicimus quem implere usucapionem, *d. l. 44. §. eum qui*: quod sanè dici non posset, si nomine usucapionis acquisitionem dominii, quæ momento contingit, designare velimus.*

Secundò intelligi definitio potest formaliter, seu accipi pro ipsa formali & actuali dominii acquisitione: quo pacto sumitur Donatio, *l. Iustine, De donat. illis verbis, Est & aliud genus acquisitionis Donatio*: nam indubitatum est, donationem ibi capi pro modo acquirendi dominium. Atque ita non ipsa acquisitio dominii est effectus usucapionis ac præscriptionis, sed dominium acquisitum: sicut donationis effectus non est acquisitio dominii, sed dominium acquisitum seu translatum. Hinc dicimus, neminem videri rem usucepisse, nisi dominium acquisiverit Adjectio igitur domini ponitur loco generis definiti, tanquam latius patens: quandoquidem & donatio & traditio & usurpatio rectè dicatur adjectio seu adeptio sive acquisitio dominii. Nam per adjectionem dominii definiit Usucapionem Modest. in *d. l. 3. per adeptionem Ulpian in Fragmentis tit. 19. Et notandum, usucapionem non minus rectè dici adjectionem seu modum acquirendi dominium, quam adeptionem seu modum adipiscendi dominium: adjectionem quidem, non quia dominium juris gentium, quod olim tantum per traditionem acquirebatur, adiciat dominio juris civilis, ut quidam existimant: sed quia possessioni civili, quam usucapiens habet, adjicit etiam dominium: adeptionem verò, quatenus illa mediante usucapiens dominium adipiscitur: sibi que acquirit.*

Non obstat dictæ definitioni, quod in ea non fiat mentio tituli & bonæ fidei: quæ tamen adeo necessaria sunt ad usucapionem, ut sine illis non procedat: quia illa ad usucapionem requisita, satis intelliguntur & comprehenduntur in eo quod dicitur, *per continuationem possessionis temporis lege, definiti*: nam illis verbis satis indicatur agi de tali possessione, quæ bona fide & titulo subnixæ sit, aliæque contineat, quæ ad acquisitionem dominii requiruntur.

De requisitis ad Usucapionem; & primò De Possessione.

1. Sine possessione eaque continuata non contingit Usucapionem.
2. Quo modo interrumpatur.
3. Præscriptio alia odiosa, alia mixta, alia favorabilis.

1. **A**D Usucapionem: & Præscriptionem primò requiritur possessio vel quasi possessio, sine qua ista contingere non potest. *Sine possessione 25. D. De usucapion. c. Causam qua cap. Cum olim. 18. hoc tit. & quidem necellum est, ut præcibens sibi, non alteri, possideat, c. Si diligenti 17. hoc tit. sive per se, sive per alium, l. Si quis in princ. D. eod. ad eod. ut tantum præscriptum, quantum possessionem dicatur, & non amplius.*

Debet autem possessio ista seu quasi possessio esse continua, *l. 3. Et l. Nunquam 31. §. 1. D. eod. Id est, non debet ante tempus, ad act. qua agitur, præscriptionem seu usucapionem a lege definitum, ullo momento esse interrupta. c. Illud. 8. c. Auditu 15. b. l. Naturaliter 5. D. eod.*
2. Nam si interrupta fuerit sive per possessionis ablacionem, quæ dicitur naturalis interruptio, *d. l. Naturaliter*, sive per litis motionem seu contestationem, quæ dicitur civilis interruptio, *l. Nemo Cod. De acquir. possess. l. Mora 26. Cod. De rei vindicat.* sive etiam per citationem, usucapio ad effectum perducitur nequit, *d. l. nemo Et alius. Cod. De acquir. possess.*

3. Solent tamen distinguere inter præscriptionem odiosam, mixtam, & favorabilem: quod odiosa seu 30. vel 40. annorum solâ citatione, legitime facta, interrumpatur, *Gaill. l. Observ. 45 n. 20. Glos. fin. in cap. Causam qua De officio delegati in 6. Panormit. in c. penult. num. 2. sup. De foro compet.* quia procedit ex negligentia non contradicentis: quod mixta, id est 10. vel 20. annorum, non citatione, sed litis contestatione interrumpatur, *d. l. Mora Cod. de rei vindicat.* quia eum partim sit favorabilis, respectu scilicet præscriptantis, partim odiosa, ob negligentiam non repetentis rem suam, media via eligitur, quod denique favorabilis, id est triennalis, quæ cum titulo & bona fide obrinet in rebus mobilibus, neque citatione neque litis contestatione interrumpatur; sed

sententia definitiva opus sit : quia huiusmodi præscriptio in favorem præscribentis introdu-
ta sit, l. Si post acceptum D. De rei vindicac. l. 2.
§. 1. D. De usucap. pro emptore: latius Gaill. d. loco
n. 31.

Illud quoq; hic specialiter statutum est, ut an-
terioris iusti possessionis possessio cum sequentis
possessoris possessione continuetur, & in trien-
nium decennium, vicennium, tricennium con-
numeretur, l. nona circa finem Cod. De usucap.
transformanda.

§. III.

De bona fide.

1. Bona fides quid sit ?
2. Iuris error ad bonam fidem non sufficit.
3. Nisi sit ius dubium.
4. De dubitante, an & quatenus sit bona fides.
5. De possessore iustum & coloratum titulum ha-
bente.

Secundò requiritur bona fides, Mala fidei.
Possessor de R. l. in 6. c. fin. h. t. id est credulitas
qua quis prudenter credit & sibi persuadet rem
esse suam aut saltem ignorat esse alienam : ut si
putet eum, à quo accepit, fuisse dominum cum
non esset, aut saltem ius transferendi habuisse l.
Bona fidei D. de verb. significat. nam malæ fidei
possessor non præscribit, d. c. Mala fidei & d. c. fin.
l. Si aliena D. eod.

2. Dixi, prudenter ; quia si ex ignorantia
crassa vel inordinata cupiditate procedat per-
suasio illa, non erit bona fides. Et hinc iuris
clari error, veluti si quis rem contractu usu-
tatio, quem putabat esse iustum, sibi compa-
raverit, aut vellet vel equum à Religioso ac-
ceperit, nesciens Religiosum donare non posse
tamquam improbabilis, possessoribus ad bo-
nam fidem non sufficit, l. Iuris & l. Error D. De
iuru & facti ignorantia, d. l. Nunquam in prin. li-
cet talis ignorantia seu error inculpatus sufficiat
ad præscribendos fructus, ex ipsa percipere,
Covar. 3. Var. resol. c. 3. n. 8. Navar. lib. 1. Consil.
61. De officio Iudicis, l. Sed etsi §. scire D. De petit.
hæredit. quia error circa fructus videtur esse
error facti: existimat enim possessor, sed illos
percipere ex re sua. Iam autem ignorantia facti
ad præscriptionem prodest, d. l. Iuris & d. l. Er-
ror.

3. Dixi, iuris clari ignorantiam non prode-
se ; quia aliud dicendum de ignorantia iuris
valde dubii, vel etiam verè dubii, Navar. d. loco
quia quando ius est verè dubium, id de quo
utrimque multorum sunt sententiæ, licet in
praxi utramlibet sequi sententiam, pertinet ac
si clarum ius esset, Lessius 2. De lastit. cap. 6. De-
spuat. 5. n. 16.

4. Quòd si verò dubitet quis, an res sit sua, non
erit bonæ fidei. ad inchoandam possessionem,
quam diu manet dubitatio, Covar. ad Reg. Pos-
sessor. 2. p. §. 7. n. 3. & seq. quia ut quis rem, quam
antea non habebat, sibi vindicare & usurpare
incipiat, requiritur, ut determinatè iudicet
eam vel nullius esse, & ita fieri suam per occu-
pationem, vel certè esse suam, licet id antea non
adverterit. Censetur tamen talis habere bo-
nam fidem, sufficientem ad continuandam pos-
sessionem, bona fide occupam. Probatur ex can.
Si virgo xxxiv. q. 1. ubi dicitur, in iure prædiorum
sam diu quemque possessorem bona fidei dici,
quam diu se possidere ignorat alienum : & ex d. l. fin.
h. t. ubi dicitur, oportere, ut qui præscribit, in nulla
temporis parte rei habeat conscientiam aliena. Et
enim dubius non est sibi conscius rei alienæ &
ignorat se possidere alienum ; atque in dubio
melior est conditio possidentis, quam non possi-
dentis. Videatur Covar. d. loc. §. 7. Lessius d. cap.
6. Dubitat. 3. & 4. ubi tradit, quod dubitans,
num res sit sua & simul dubitans, an
liceat eam sibi retinere, & tamen retinens rem,
mala fide continuet possessionem, nec ei currit
præscriptio, l. Si fur. D. De usucap.

5. In possessore autem, titulum iustum &
coloratum habente, videtur in dubio rectius
præsumi bona fides, arg. l. Verius D. De probat.
nisi forte à rei domino, ne emeret, admonitus,
emerit nihilominus, l. Si fundum Cod. de rei vin-
dicat. vel alias contra legum interdicta merca-
tus fuerit.

§. IV.

Quo tempore bona fides requira-
tur.

1. Mala fides superveniens iure civili non inter-
rumpit usucapionem.
2. Hæres proinde mala fidei succedens defuncto re-
hæ præscribit eo iure.

80

3. Simd

3. *Singularis successor quando accessionis iure utatur.*
4. *Iure Pontificio bona fides omni tempore adesse debet.*
5. *Bona fides à quo tempore adesse debeat in contractibus.*
6. *Mala fides post completam usucapionem superveniens, non nocet.*
7. *Per usucapionem acquiritur dominium etiam directum.*
8. *Ratio introducenda usucapionis.*
9. *Removetur opposita.*

R equiritur autem de iure civili tantum ab initio bona fides: nam eo iure mala fides superveniens non interrumpit prescriptionem.

1. Quia illa est facti, usucapio verò seu prescriptio (nam hæc duo hodie confunduntur) iam inchoata est iuris: quæ autem sunt facti, non debent tollere ea, quæ sunt iuris, *l. Si unus § pactus ne peteres D. de pactis.*

2. Et ideo iure civili si defunctus possederit bona fide rem aliquam aliquo tempore, poterit eius successor universalis, v. g. hæres aut bonorum possessor aut fidei commissarius, licet malæ fidei fuerit, usucapere, utendo accessione illius temporis, quo defunctus possedit, & cepit usucapere: quia sufficit defunctum ab initio fuisse bonæ fidei possessorem, cum eius personam representet, sitque successor universalis, *l. Hæres 22. D. de usucap. & eiusdem cum illo iuris. l. Hæredem 59. D. de reg. juris;* habeaturque pro eadem persona *l. Hæres* Hinc etiam è diverso, si defunctus fuerit malæ fidei possessor, hæres eius quantum vis bonæ fidei, nullo tempore poterit prescribere, licet non utatur accessione temporis, quo defunctus possedit: quia representat personam defuncti, in illiusque omne ius succedit; & vitia refert, nec malam fidem sua ignorantia excludit. *Cum hæres 11. D. de diversis & temporal. prescrip.*

In singularibus autem successoribus quovis titulo, seu luerativo sive oneroso, non aliter tempora coniunguntur, quam si uterque tam auctor quam successor, bonæ fidei initium habuerit. Ideoque si venditor fuerit bonæ fidei possessor; emptor verò mala fide coeperit possidere rem, non poterit uti accessione temporis, quo venditor possedit, neque etiam absque accessione per se ullo tempore usuca-

pere. *l. 2. si eam rem D. Pro emptore.* Et contra, si venditor mala fide coeperit possidere, emptor verò bona fide, poterit hic quidem per se tempore legitimo usucapere, quia in successorem singularem vitia auctoris non transeunt nec impediunt usucapionem, *6. Cura inf. De iure pignorat. uo tam è poterit uti auctoris sui accessione.*

4. At verò iure Pontificio malæ fidei possessor nullo tempore, quantum vis longo, prescribit, & mala fides superveniens interrumpit prescriptionem, *6. fin. h. t.* quia qui scit rem esse alienam ante completam usucapionem, & tamen retinet tamquam suam, peccat mortaliter *d. e. fin. can. Si quid manifesti xxxiv. q. 5.*

Nec obstat ratio juris civilis, quia illa ex juris quadam subtilitate nata est, quæ anime periculo non est præferenda, Et ideo etiam in foro sæculari seu laico jus Canonicum servandum est: quia regula est, quod, quando jus civile pugnat cum Canonico, & agit de peccato vitando, sequendum sit Canonicum, etiam in foro civili, *e. nolit 13. sup. de iudicio.*

5. Observanda verò hic est differentia inter emptionem & alios contractus: nam in aliis contractibus sufficit adesse bonam fidem à tempore traditionis, licet ea non adfuerit à tempore contractus, *l. Si aliena 10. l. Si in qui 15. l. Iusto 44. D. de usucap.* In emptione verò adesse bona fides debet non solum tempore traditionis, sed & tempore ipsius contractus. Ratio diversitatis est, quia improbè facit, qui, dato pretio, rem alienam inuito domino transferri in se studet per venditoris fraudem: nec potest in mala fide non esse, qui rem ab eo nundnatur, quem scit non esse dominum, nec jus alienandi habere, *l. Si in emptione 34. §. item D. de contrah. empt. l. Alienum 6. l. Eos 14. C. l. Si servum 16. Cod. de furtis.* At verò si v. g. mihi stipuletur ab aliquo rem alienam sciens, sufficit ad prescriptionem, quod existimem ejus esse, tempore traditionis, qui possum merito existimare, illum sibi eam rem comparasse, ad satis faciendum promissioni suæ. Quamquam si quis, iustissimo errore ductus, putet se emisse rem quam non emit ut quia per suam ei sit à servo vel procuratore suo esse emptam, possit non obstante errore, rem talem prescribere *l. 2. §. si à pupillo, cum seq. D. Pro emptore.*

6. Sed quid si, prescriptione legitime comple-

superveniât deinde scientia rei alienæ? Potest qui præscripsit, non obstat tali scientia re præscriptam retinere, tamquam jam non amplius alienam, sed suam: quia per præscriptionem auctoritate legis acquiritur dominium illius,

7. Non tantum utile, sed etiam directum, sive sit res mobilis, sive immobilis, ut patet ex l. 3. *D. De usucap.* Ubi usucapio dicitur esse adjectio sive acquisitio domini, sine distinctione utilis vel directi. Similiter Canones indistinctè loquuntur de dominio, dum agunt de usucapione seu præscriptione: & in *can. Clerici xxvi. qu. 3.* dominium, per præscriptionem aequisitam, vocatur proprietas. Idque obtinet, sive dominus fuerit negligens, sive non:

8. Quia leges introduxerunt præscriptionem non tam ob negligentiam dominorum quam ob bonum publicum, ne diu & ferè tempore incerta essent rerum domania, l. 1. *D. De usucap.* Utque litium aliquando esset finis, *fin. D. Pro suo*: & longi temporis error ac confusio evitaretur, *c. Vigilanti 5. b. e.*

6. Ideoque non obstat, quod dicitur, neminem privandum esse re sua sine culpa: quia id non obtinet, quando ut privetur, exigit ratio boni communis seu publici.

Hinc etiam non obstat Reg. qua dicitur, id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non debere, l. *Id quod nostrum D. De reg. juris*: quia id fieri potest postulante bono publico: & diuturnum domini silentium est veluti factum ejus, alienantis rem suam l. *Alienationis 28. D. De verb. signific.* Idque ex dispositione legis quæ propter bonum publicum præmit dominium, tanto tempore tacentem, & in rebus suis requirendis ac recuperandis negligentem, in alienationem earum consentit, Ideoque non potest etiam dici præscribens locupletari cum alterius, scilicet domini, jactura, *contra l. nam hoc natura D. De condi. indebiti*: Quia is sibi imputare debet, quod intra statutum à lege tempus rem suam inquirere, & à possessore recuperare non studuerit.

Non obstat quoque, quod is, cui res est adjudicata per sententiam Judicis, nitentem & subnixam falsa præsumptione, teneatur ad restitutionem: tum quia Judex per suam sententiam non intendit transferre dominium, sed solum declarare, utrius sit: eum interitum

per legem præscriptionis intendat, ita exigente bono publico, transferre dominium in præscribentem: tum quia præscriptio non nititur falsa præsumptione negligentiae, sed exigentia boni communis.

§ V. De Titulo.

1. *Ad usucapionem necessarius est titulus sive causa possidendi.*
2. 3. *Titulum sufficit esse putativum, non verum.*
4. 5. *In præscriptione longissimi temporis non est necessarius.*

INsuper ad præscriptionem requiritur justus titulus, id est causa habilis ad transferendum dominium vel usucapiendi conditionem. Talis est stipulatio, emptio, donatio, permutatio, testamentum, legatum, & similes, l. *Divina Cod. de præscript. longi temporis*. Nam titulus hujusmodi est causa justa possessionis, quæ est proxima causa usucapionis seu præscriptionis. Et regula Juris est, absque justo titulo non posse dominium per usucapionem seu præscriptionem acquiri, l. *nullo justo 24. Cod. de rei vindicat.* Hinc commodatarius, depositarius, conductor, colonus, inquilinus, rem commodatam, depositam, conductam præscribere non possunt: quia non sunt illi justii tituli, id est, habiles & sufficientes ad transferendum dominium.

2. Necessè tamen non est, hunc titulum esse verum, sed sufficit esse putativum, seu quod merito & iusto errore putetur esse verus. Hinc etiam nunc pro emptore, nunc pro legato, nunc pro dote, nunc pro suo, & sic de similibus, quamvis verus titulus non adsit, ratione iusti erroris permilla est usucapio: ut v. g. si fundum, quem mihi tradis dicas, te vendidisse patri meo, nec tamen vendideris, l. *Si ancillam D. Pro suo*, vel dixeris mihi rem legatam, cum non esset, l. *fin. D. Pro legato*.

3. An verò de Jure Canonico etiam requiratur titulus, merito dubitari potest, præsertim ob, *c. Ad aures, c. Si diligenti h. tit. c. 1. eod. in 6.* Ubi traditur sufficere bonam fidem, neque esse necessarium titulum, nisi præsumptio vel jus commune sit contra præscribentem.

4. Cæterum hoc intelligendū videtur potius de præscriptione longioris temporis, quàm ordinarii.

ad præscribendum, veluti centum annorum vel 30. aut 40. Nam regulariter in huiusmodi præscriptione neque de iure Canonico neque de iure civili requiritur titulus, sed sufficit bona fides cum possessione tanti temporis; quia sæpe multa habemus in rebus nostris, quæ propter diuturnitatem temporis quo titulo accepimus, ignoramus. Videatur Covar. ad reg. Possessor. §. 5. n. 2.

5. Ut verò breviori vel alio tempore ordinario, v. g. 10. vel 20. annorum, contra privatum præscribatur, verus vel putativus requiritur titulus, l. Celsus D. eod. c. Si diligenti hoc sit l. unica Cod. de usucap. transformanda; nisi sit præscriptio rerum incorporalium, l. Si quis diuturno D. Si servitus vindicetur: quia tractatur de modico præiudicio; secus, si de magno: vel nisi sit præscriptio statutaria, in qua tenendum Bald. in l. 2. Cod. De præscript. longi temp. non requiritur titulus.

§ VI.

De Tempore.

1. Tempus ad usucapionem requisitum est varium.
2. Res mobiles privati hominis triennio usucapuntur.
3. 4. Res mobiles & immobiles sine titulo 30. annis.
5. Immobiles cum titulo 20. vel 20. annis.
6. Contra Ecclesiam Romanam centum annis.
7. Contra aliam piam causam quadraginta.
8. Exceptio.
9. Nomine rerum immobilium que veniant.
10. Servitutes etiam præscribi ad instar rerum immobilium.
11. Servitus mixta & realis qua dicatur.
12. A quo tempore servitutum currat præscriptio.
13. Quo pacto iura incorporalia dicantur usucapi.

1. **D**enique requiritur, ut tempus ad præscriptionem seu usucapionem à iure præscriptum sit completum: quod tempus pro varietate rerum, quæ præscribuntur, varium est. Et quidem ante Justiniani tempora res mobiles in Italia poterant usucapi annali possessione: immobiles verò biennio, Iustus. De usucap. in princ. Cum verò hoc jus non satis esset consentaneum æquitati, Justinianus illud reformavit, & statuit, * 2. ut res

mobiles hominis privati, vel etiam Ecclesie cuiusvis, trienniali possessione ulocaperentur: prout de rebus privati hominis constat ex l. unica Cod. de usucap. transform. & instituit d. in. de rebus Ecclesie ex Auth. Quas actiones Cod. De sacrosanctis Ecclesiis quæ Authentica recepta est ad Ecclesiam, ut patet ex can. ult. & penult. xxi. q. 1.

3. Ad usucapionem rerum immobilium sine titulo requiruntur triginta anni, si ex privata sint, l. 3. Cod. de præscript. 30. vel 40. annorum, ubi res immobiles contra privatum præscribuntur triginta annis sine titulo (nam indeidem judicandum est de mobilibus; quandoquidem de his nihil aliud statutum sit, deficiente titulo;) sive Ecclesie, quia cum Ecclesia in mobilibus non habeat privilegium, sed tantum in immobilibus, quoad res mobiles transferi eodem iure debet, quo privatus. Videatur Covar. ad reg. Possessor. §. 5. n. 2.

4. Quod ad res immobiles attinet, ex quoque vel sunt privatorum, ad quarum præscriptionem cum titulo requiruntur decem anni inter præsentem, viginti inter absentes, Instituit. l. loco & d. l. unica. præsentem dicuntur, qui in eadem civitate vel provincia habitant: absentes, qui in diversis provinciis, Abbas in c. De quaribus hoc titulo sive res sit sita in eadem civitate vel provincia, si sit alibi, etiam trans mare: nam in præscriptione sine rei præscribenda non attenditur, l. Cum in longi §. sancimus Cod. De præscript. longi temp.

Quod si quis præfens fuerit octo annis, & postmodum alio migret mutanda habitacionis causa, ut res immobilis contra ipsum præscribatur, seu potius ut præscriptio, inchoata per octo annos, compleatur, opus erit adhuc quatuor annis, quia super erant duo anni ad eam complendam contra præsentem, qui duplicari nunc debent ratione absentie, Auth. Quod si quis Cod. de præscript. longi temp.

5. Sine titulo præscribuntur res immobiles triginta annis, c. Sanctorum 3. h. sis. l. Si quis §. 2. Cod. De præscript. 30. vel 40. annorum.

6. Vel sunt res immobiles Ecclesie, eaque vel Romanæ, ad quarum præscriptionem contra ipsam Ecclesiam requiruntur centum annis, c. Cum vobis 14. h. 2. c. fin. eod. in 6. Auth. Quas actiones Cod. de sacros. Ecclesie.

7. Vel alterius Ecclesie, Hospitalis, Monasterii,

serui, aut piæ causæ, veluti legata, donationes ad piæ causas: & requiruntur quadraginta anni, ut de Ecclesia habetur, *in c. De quarta 4. h. 1. de aliis vero piis locis & causis d. Anth. Quæ actiones. Covar. in d. Reg. Possessor §. 2 n. 3.* Itaque obtinet, siue sit privatus, qui præscribit, siue ab Ecclesia, etiam Romana seu Summus Pontifex, præscribat. * 8. Attamen adversus monasteria quædam & Collegia Regularium et privilegio non præscribitur, nisi sexaginta annis: veluti adversus Monasteria Ordinis Sancti Benedicti. eosque, qui illorum privilegiis gaudent, & adversus Congregationem Sancti Salvatoris. Quod si, postquam quis per quinquennium cœperit præscribere rem immobilem privati cum titulo, ea res devenit ad Ecclesiam inferiorem Romana, satis erit possidere deinceps cum bona fide per viginti annos, ut adversus eam Ecclesiam valeat præscriptio, quia de erat solum dimidium temporis requisiti ad præscribendum contra privatum inter præsentates: si vero ad Ecclesiam Romanam pertinere incipiat, sufficit deinceps possessio quinquaginta annorum. Ceterum ipsa Romana Ecclesia seu Summus Pontifex, & quilibet alius Princeps adversus privatum eodem tempore præscribere potest quo quilibet privatus adversus alium privatum.

9. Nomine autem rerum immobilium comprehenduntur etiam jura & actiones ad mobilia: item census, redditus, beneficia, ius patronatus ac servitutes: * 10. Nam & hæc quoque, saltem mixtæ & merè reales præscribuntur eodem tempore, quo res immobiles, nempe cum titulo decem annis inter præsentates, viginti inter absentes & sine titulo triginta annis, *l. fin. vers. fin. Cod. De præscript. long. temp. nec eo casu, quo adest titulus; in mere reali servitute requiritur scientia & patientia eius, contra quem præscribitur. d. l. fin. 1. sed tunc solum quando adest titulus, l. 2. Cod. De servitutibus. & aqua,*

11. Servitus mixta dicitur, quæ à re debetur personæ. Talis est usufructus, qui præscribitur non ratione possessionis, quam usufructuarius habet in fundo, cum illa possessio sit tantum naturalis, sed ratione civilis possessionis ipsius iuris utendi fruendi, seu iuris: quod vocatur usufructus, *Gomel. Var. resol. l. 2. cap. 15. sub nu. 20. vers. sic, item etiam quia illa pos-*

sessio. Servitus merè realis dicitur, quæ à re rei debetur. Et licet quidam hic distinguant inter mere reales continuas, quales volunt esse tigni immittendi oneris fruendi, stillicidii, & similes, & inter discontinuas, quales ponunt servitutem itineris, viæ, actus, tamen banc distinctionem alii merito improbant, cum omnes servitutes habeant causam continuam, licet exercitium interdum intermittatur, l. 14. Cod. De servitutibus: l. 28. D. eod. tit. animoque perpetuo retineantur.

12. Cum autem proxima causa præscriptionis sit continua possessio, sciendum, eam aliter incipere in servitutibus affirmativis, id est in quibus tribuitur jus ad aliquid agendum, circa rem alterius, ut est tigni immittendi aquæ ductus, & similes; aliter vero in negativis, id est quibus jus datur ad impediendum, ne quis aliquid agat, v. g. ne alius tollat domum, ne venetur in tali silva, ne eruat lapides in tali fundo: nam in affirmativis incipit ab eo die, quo quis tali jure utitur bona fide; in negativis vero incipit ab eo die, quo quis prohibet vel impedit alterum, ne quid agat.

13. Sed quomodo, inquires, servitutes, aliaque iura incorporalia, usucapi & præscribi possunt, cum neque tradi neque possideri queant, & sine possessione non contingat usucapio seu præscriptio; quia licet proprie non tradantur, nec etiam proprie possidentur, tamen, sicuti quasi traduntur, & quasi possidentur, ita etiam quasi usucapionem seu præscriptionem admittunt, & quidem instar immobilium, *l. fin. Cod. De præscript. long. temp. l. 2. & penult. Cod. De servitutibus. quia immobilibus annumerantur, l. 13. Cod. d. t.*

§. VII.

Quinam præscribere possint.

1. *Tantum præscriptum, quantum possessum.*
2. *Etiam filiusfam, & pupillus usucapere potest.*
3. *Non servus.*

Illud nunc restat inspiciendum, quinam præscribere possint & quæ res præscribi: Præscribere possunt, qui suo nomine possidere: quia, ut dictum est, sine possessione non currit præscriptio; * 1. & inde tantum dicitur præ-

scriptum, quantum possessum, & non amplius, *e. Cum olim. Et ibi DD. h. tit. l. 1. §. Iulianus. Et ibi Gloss. Bart. Et alii D. De itinere actuque privato. Ideoque præscribitur à v. g. servitute palei: nisi centum oves in fundo alieno, si major numerus pascatur, non censetur aucta servitus, d. §. Iulianus l. 12. Cod. de servitutibus, l. 1. §. 18. D. De aqua quorundam Et astiva.*

2. Hinc igitur non solum pater familias, sed etiam filius familias, maximè castrensis & quasi castrensis peculia, usucapere potest, & similiter pupillus, l. 4. §. 1. Et 2. D. De usucap. etiã sine tutore, modo habeat animum possidendi, d. §. 2. Azo in Summa tit. De usucap. pro emptore num. 4. Item infans, sed tutore auctore, l. 32. §. 2. D. De acquir. possess. Sic etiam furiosus, quod ante furorera possidere cœpit, usucapit, d. l. 4. §. 3. Hostien. in Summa h. tit. num. 3. * Aliud dicendum de servo: nam is usucapere nõ potest d. l. 4. §. 4. l. 22. Et 118. D. De reg. iuris. quamvis Dominus etiam ignotans ex causa peculiari per servum possit usucapere, l. 1. §. 5. D. De acquir. possess. l. 2. D. Pro soluto.

§. VIII.

Quæ res præscribi possint.

1. Præscribi possunt res omnes, non prohibita specie licet.
2. Prohibentur, Exemptio ab obedientia superioris.
3. Ius visitandi procurationis exigenda.
4. Res, quæ non sunt in commercio.
5. Limites provinciarum.
6. Res pro indiviso communes pluribus.
7. Res mera facultatis, &c.

P Ræscribi seu usucapi possunt res omnes quæ nominatim vel lege aliqua vel speciali ratione non prohibentur; cum corporales, sive eæ mobiles sint sive immobiles, *Insti. de usucap. in prin.* tum etiam incorporales, modo antea dicta.

2. Prohibentur autem Præscribi; Primò Exemptio ab obedientia superioris: cum non liceat à capite membra recedere, *e. Cum non liceat. l. 2. h. t.*

3. Secundò, Ius visitandi & procurationis exigendæ, adversus superiores, quando scilicet eæ procuratio ex jure competit: non si ex privilegio vel consuetudine, quia tunc præ-

scribi poterit *e. Cum ex officiis. hoc. junctâ doctrina DD. ibid. Capella Tholof. 332.* Hinc quia Legatis & Nuntius Sedis Apostolicæ ex jure procurationes debentur, adversus eas præscriptio locum non habet, *e. Accedentes hoc. tit.* Alius tamen, præter subditum, præscribere potest adversus Prælatum, ut ad se pertinent illius subditi, & à se in posterum visitentur, ubique non antiquo Prælato, procuratio debetur, *d. e. Cum ex officiis h. t.*

4. Tertio, Res usus publicis deputatae, ut forum; theatra, via publica, & similes; itemque res communiõ hominum exempta, ut res sacra, religiosa, *§. sed aliquando Insti. tit. l. 9. D. eod.* Item jus decimarum à laico possit Concilium Lateranense præscribi nequit, sicut nec qualibet alia res spiritualis, quia ejus est incapax laicus, *cap. Caussam. 7. hoc. tit.*

5. Quarto, Limites provinciales Episcopatum ac Parochiarum, & quæ hujusmodi limitibus coherent, modo tamen constet tales fuisse præfixos constitutosque fuisse, *e. Super eo. 2. inf. De parochiis, can. Quicumque junctâ Gloss. can. Licet cum can. seq. xv. l. 9. 4.* Ne scilicet provinciarum termini confundantur, *d. can. Quicumque. Alias si de his non constat, vel probari non possint, præscribi poterunt, e. Quia judicanti. h. t. can. Volumus xvi. 9. 5.*

V. Liber homo VI. Res furtiva & vi possessa, & quæ ex ea nascitur, *§. furtiva Insti. De usucap. VII. Res filci, Insti. eod. VIII. Retinendi probibita, ut res pupillares, l. 10. D. Quæ ad servitum amit. IX. Res dotales. l. 4. Et 16. D. De fundo dotale: nisi inchoata fuerit præscriptio antequam fierent dotales. l. 30. §. fin. Cod. De jure dotium.*

6. X. Res indivisim communes pluribus, ab aliquo sociorum præscribi non possunt, cum is nomine aliorum possideat, *l. Communem D. Quæ ad servitum amit. disti. juxta distinctionem Boerii Decis. 58.* consortes seu fratres aut coheredes æquis portionibus pro diviso possederint: nam tunc præsumitur inter eos facta divisio.

7. Denique, ut alias similes omittam, res, quæ sunt mera facultatis, præscribi nequeunt, *l. 2. D. De via publica: nisi prohibitioni interpositæ is, qui meram facultatem habet, cum patientia acquiescit. Vide Gailz. Obsor. 18. num. 4. ubi*

ubi tradit, juri offerendi propterea non præscribi, ne quidem spatio triginta annorum, quia consistat in mera facultate; & simul ostendit, jas offerendi habere quoque locum inter creditores ei tamen præscribi spatio 30. annorum: quia non competat creditoribus per modum facultatis, sed per modum actionis, cum sit accessorium ad ipsam actionem: ad exemplum actionis hypothecariæ, quæ similiter triginta annis præscribitur, l. Cum notissimi C. de præscript. 30. vel 40. annor. Gail. d. l. n. 12.

TITULUS. XXVII.

De sententia & re judicata.

§. I.

Sententia quid sit & quotuplex?

1. Ratio ordinis.
2. Sententia & Res judicata quid sit?
3. Sententiarum alia Definitiva, alia Interlocutoria.
4. Definitiva alia Condemnatoria, alia Absolutoria.
5. Interlocutoria quæ sit.
6. Et unde sic dicatur?
7. 8. Alia est merè interlocutoria, alia vim habens definitiva.

Expeditis iis, quibus se actores ad agendum, & intentionem suam fundandam, muniant, & iis quibus è diverso rei sese ad propulsandas & elidendas actiones, & intentionem actorum curvandam, atque absolutionem ab impetitione eorundem per sententiam judicis assequendam, defendunt: sequitur, ut agamus de ipsa sententia, qua Judex, visis actis, probationibus, allegationibus atque exceptionibus, secundum quod ex iis sibi iustum visum fuerit, super causa controversa pronuntiat, & finem controversiæ imponit, vel absolvendo vel condemnando; & consequenter de rejudicata.

2. Nam Sententia hic est ipsa pronuntiatio seu definitio Judicis; finem controversiæ imponens, Res verò iudicata est ipsa causa controversa, quæ finem controversiæ pronuntiatione Judicis accepit, vel absolutione vel condemnatione, l. 1. D. de re judicata. Quamquam

& sententia, quatenus decurso ab ea appellationis tempore manet veluti à partibus approbata & judicata, non malè quoque res judicata dicitur; eoque pacto dici solet, sententiam transire vel transivisse in rem judicatam.

3. Sententiarum alia est Definitiva, alia Interlocutoria. Definitiva est sententia Judicis, quæ principalem causam seu controversiam definit ac terminat, absolvendo vel condemnando. l. 1. D. de rejudicata Gloss. in Clement. 2. De sequestrat. possess. & fructuum.

Per hoc, quod dicitur, Sententia Judicis, excluduntur Arbitrium, Transactio, Jusjurandum, Præceptum de solvendo, quod fit in confessum, non servato ordine juris, & sine causæ cognitione: quia licet hæc causam definiant, non tamen sunt sententiæ definitivæ Iudicum.

Dicitur, Absolvendo vel condemnando; quia alias non esset definitiva, d. l. 1. D. de re judicata & l. Præses 3. Cod. de sent. & interlocut. om. jud. Nisi sit sententia in causa appellationis, in qua sufficit dicere Iudicem, malè esse appellatum, bene judicatum, vel contra, l. eos qui 6. Cod. de appellat. Non est tamen accessio Iudicem uti verbo Condemno vel Absolvo, sed sufficit, quod utatur æquipollentibus, Glossa in d. l. Præses, quia licet, ubi certa verba pro forma requiruntur, uti in Baptismo & Eucharistia, non sufficiant æquipollentia, tamen sufficiunt ubi verba in genere pro forma requiruntur, ut in sententia definitiva, in matrimonio, in quo sufficit consensus per quæcumque verba exprimeret, c. Ex litteris c. 2. de parte inf. De sponsalib. & in stipulatione, l. 1. §. Si quis ita & §. fin. D. de verb. obligat.

4. Hinc autem patet Definitivam esse duplicem scilicet Condemnatoriam & Absolutoriam. Exempla sententiæ definitivæ sunt, si Iudex pronuntiet satisfandum esse, vel non esse, quando principaliter petitur, alioquin non esset definitiva: si de nullitate sententiæ principaliter dubitetur, & super eò sententia feratur: si pronuntietur rem esse petitoris: si quis condemnatur ad restituendam rem aliquam, & sic de similibus.

5. Sententia Interlocutoria propriè dicitur quæ inter principium & finem causæ super aliquo incidenti vel emergenti profertur, Gloss. in Clement.

Clement. 1. De sequestrat. possess. in V. definitiva.
Maranta in Spec. p. 6. tit. De sententiis n. 2.

6. Dico proprie; quia interdum interlocutoria fertur post finem causæ & sententiam latam, & tamen manet interlocutoria, l. *Cum Clericis Cod. De Episc. & Clericis, l. Invenimus, & ibi. Gloss. Cod. De advocat. divers. judicior. Interdum etiam, ubi non est aliud aliquod principium vel finis s. si quis autem Novel. De hered. & Falcidia ideoque generaliter definiti posse videtur, quod sit pronuntiatario Judicis, facta ad aliquis articuli expeditionem.*

7. Dicitur autem Interlocutoria, & Interlocutio simpliciter, à modo profertendi, vel quia Judex per eam non definit causam, sed ut plurimum summarie inter partes, interim & dum expectatur judicium definitivum, super aliquo incidenti vel emergenti interlocuitur: vel quia inter partes loquendo sine solemnitate scripturæ pronuntiat. Hostiens. in *Summa b. tit. §. 2. in princ.* Veluti si Judex interlocuendo concedat vel deueget parti petenti dilationem aut testium productionem; si dicat procedendum esse in causa: si declaret se Iudicem competentem: & breviter, omne Iudicis decretum est sententia interlocutoria.

8. Interlocutoria dividitur in merè interlocutoriam, & interlocutoriam, quæ habet vim sententiæ definitivæ: Merè Interlocutoria dicitur, quæ neque instantiæ neque negotio principali, nec etiam articulo substantiali negotii principalis finem imponit, sed quæ quoad id, super quo fertur, non parit præjudicium irreparabile, nec, quantum est ex se facit cessare officium Judicis, sed potest ab eodem Iudice revocari. Talis est, quæ defert appellationi; licet hæc non possit revocari, quia id sit ex eo, quod Judex deferendo appellationi, abdicat à se omnem jurisdictionem. Talis quoque est omnis pronuntiatio Iudicis post definitivam, quia finito negotio, nihil quoad illud superest definiendum.

9. Sententia Interlocutoria vim definitivæ habens, dicitur, quæ quoad id, super quo fertur, parit præjudicium irreparabile per definitivam, vel appellationem à definitiva, & postquam non expectatur alia sententia super eo, super quo lata est: seu quæ causam principalem non definit, sed unam partem substantia-

lem negotii principalis, & post se aliam expectat sententiam, quæ toti causæ finem imponat. Talis est * quæ pronuntiat: ut causa deserta. Item præceptum de solvendo & omnis sententia, quæ definit unum articulum substantialem negotii principalis: ut si Iudex minorem, petentem restitui in integrum, pronuntiet non esse minorem; si admittat vel rejiciat exceptionem peremptoriam: in super omnis interlocutoria, quæ continet aliquid dari vel fieri. Videatur Maranta p. 6. in V. & demum fertur sententia s. decisoria iudicii à n. 42. usque ad 45.

§ II.

De differentia inter Sententiam definitivam & interlocutoriam.

1. *Definitiva totum negotium definit, non interlocutoria.*
2. *Definitiva revocari non potest.*
3. *Modo sententia sit valida.*
4. 5. 6. *Interlocutoria revocari potest.*
7. *Etiã tacitè.*
8. *Etiã à successoribus & iudice appellationis.*
9. *Item à delegato delegati interlocutoria.*
10. *Nisi fuerit mandata executioni.*
11. *Nisi transierit in formam contractus & alio modo.*
12. *Revocari etiam nequit interlocutoria vim definitiva habent.*
13. *Definitiva in scriptis fieri debet.*
14. *Servato juris ordine.*
15. *Et citata parte absente.*

1. **P**atet autem ex ante dictis, sententiam definitivam ab interlocutoria in primis distinguere in eo, quod definitiva totum negotium principale definit, eique finem imponit interlocutoria non, sed tantum articulum, super quo fertur.

2. Secundò differt, quod definitiva revocari non possit ab eodem Iudice, ne de consensu quidem partium, lata in causa siue civili siue criminali; & ne quidem prætextu erroris alicujus, neque etiam infra decem dies, licet eam Iudex in melius reformare vellet. Ratio est, quia ea lata Iudex functus est officio suo, l. *Idem*

ita postquam 55. De re iudicaria; & quia liti-
um finis aliquis esse debet.

Neque verò quoad principale dumtaxat ne-
gotium Iudex suam sententiam definitivam re-
vocare non potest, sed nec quoad accessoria, v.
g. quoad expensarum aut fructuum condemna-
tionem vel absolutionem, quia accessorium se-
quitur principale. Et ideo sicut principale, quod
est sententia definitiva, revocari nequit, ita nec
accessorium: Sed nec Iudicis, qui sententiam de-
nitivam tulit, successor eam revocare potest, l.
Post. sententiam C. De sent. & interlocut. Quan-
quam Princeps suam sententiam mutare & ad
natum corrigere possit: quia sententia est de ju-
re civili, quo solutus est Princeps.

3. Prædicta tamen intelligenda sunt de sen-
tentia definitiva valida Nam si sit ipso jure nul-
la, tunc eadem causa ab eodem Iudice iterum
cognosci potest: veluti si unus ex Iudicibus,
quibus causa fuit delegata, dum sententiam
cum aliis ferret: fuerit publicè excommunicatus;
sententia ipso jure est nulla, quia in pu-
blicè excommunicato non inhaeret iurisdictio,
v. Ad probandum 2. q. 1. h. t. Et propterea alii Iudices,
idemque non excommunicati, iterum de
eadem causa cognoscere possunt.

4. At verò mere interlocutoriam Iudex, qui
eam tulit, revocare potest, etiam nemine peten-
te ac consensu partium vel alterius non inter-
veniente; c. Cum cessante & ibi DD. in V. liberè
inf. De appellat. Sicut & omne gravamen, quod
intulit, c. Concertationi 8. & c. 10. De appellat. in
6. ad eod quod, inspecta iuda potestare Iudicis,
eam revocare possit, etiam in deterius; quam
vis se eius ex æquitate, d. c. Cum cessante, ibi, sa-
no usus consilio: & si sit lata in iudicio si ve
extra iudicium, quia d. c. Cum cessante loquitur
generaliter, & de comminatione, quæ extra
iudicium fieri potest. Et hoc obrinet tam in
delegato Iudice, quam in Ordinario, d. c. Cum
cessante & ibi Glos. licet etiam ab interlocuto-
ria sit appellatum, d. c. Cum cessante quia, licet
per appellationem à definitiva desinat esse
Iudex, & iurisdictio transferatur in superio-
rem, non tamen per appellationem ab inter-
locutoria vel gravamine, saltem incommuta-
biliter, l. quod iussit 14. D. De re iudicata. Si ta-
men Iudex à quo statuerit appellanti termi-
num recipiendi apostolos, & arripiendi iter

ad superiorem, quiescere interim officium eius
debet.

5. Rursus revocari potest sententia mere in-
terlocutoria, si ve erratum fuerit interloquen-
do, si ve non, licet pars, ad cuius utilitatem lata
fuit, possit à tali revocatione appellare, & rur-
sus si ve lata sit super incidenti vel emergenti aut
super processu, si ve valida sit aut nulla, si ve ante
aut post decem dies, usque ad sententiam defini-
tivam; quia licet quoad partem transeat in rem
iudicatam, non tamen quoad Iudicem Glosa in
d. c. cum cessante.

6. Nec obstat, quod post decem dies sit parti
quæ situm jus, quod Iudex non videtur posse tol-
lere, l. id quod nostrum D. De reg. iuris: quia licet
Iudex jus parti quæ situm irrevocabiliter, veluti
per sententiam definitivam, tollere nequeat, ta-
men quæ situm revocabiliter, veluti interloquen-
do, tollere potest: sic enim in donationibus causis
moris & contractibus innoventatis jus parti
quæ situm & tamen tollitur alterius pœnitentia.

7. Potest item Iudex revocare interlocutori-
am non solum expresse sed etiam tacite: ut si
postquam pronuntiavit testes audiendos non
esse, eos dein admittat, censetur tacite revocare
suam interlocutionem, quia non minus est fa-
cere, quam dicere.

8. Rursus non solum Iudex; qui sententiam
interlocutoriam tulit: & gravamen intulit, e-
iusque successor, revocare illam potest, sed &
Iudex appellationis, c. Non solum, & c. fin. De ap-
pellat. in 6. in quem per appellationem translata
est potestas.

9. Similiter sententiam interlocutoriam dele-
gati potest Iudex delegans revocare, atque etiam
totum negotium ad se trahere; quia & revocare
Iudicem, qui eam tulit, si eundem delegaverit.
l. Iudicium solvitur 58. D. De iudic.

10. Si tamen interlocutoria fuerit mandata
executioni, cum sic res desinat esse integra, re-
vocari non potest: nisi sub sit justa causa, aut re-
vocetur consensu partium, quæ possunt juri suo
renunciare; vel nisi nullius aut modici sit præ-
iudicii, quia tunc etiam absque consensu parti-
um potest revocari; sicut & quando non concer-
nit communi dum partis, sed iudicis potestatem, vel
nisi sit nulla, quia sicuti de facto est lata, ita de
facto potest revocari.

11. Revocari etiam nequit, si transierit in
formam

formam contractus vel quasi contractus: si sit lata cum principali, tunc est definitiva, quae tunc censetur pars illius: si fuerit confirmata per Principem: si appellatum sit à Iudice, qui eam tulit, & is detulerit appellationi, quia deferendo abdicit à se jurisdictionem, & illam transfundit in superiorem: si Iudex superior inhibuerit: si lata sit de consensu partium, aut per partes confirmata, nam tunc revocari nequit absque partium consensu, nisi causa subsit. Sic nec interlocutoria, lata ante definitivam, post definitivam potest revocari: & generaliter toties Iudex eam revocare non potest, quoties interloquendo functus est officio suo.

12. Dixi ante, merè interlocutoriam posse revocari; quia sententiam interlocutoriam, quae vim definitivae habeat, Iudex nequit revocare, nisi lata sit super incidenti, non finiente litem, sed unum articulum tantum, non substantialem negotii principalis: aut lata sit officio Iudicis nobili.

13. Tertio differunt, quod definitiva sententia ferri in scriptis debeat, ut postea dicemus, non item interlocutoria: quae nudo facto sine scripto ferri potest: nisi in illa magna causae cognitio verteretur, aut simul cum principali feratur, aut per eam appellatio ad Pontificem interponatur, *o. l. h. t. n. 6.*

14. Quarto, definitiva non valet si feratur non servato Iuris ordine; secus de interlocutoria *can. Si Episcopus xi. q. 3.*

15. Quinto, eadem non valet, etiam in favorem partis absentis non citatae: secus de interlocutoria. Et sic de similibus, de quibus videri potest Rebuffus in *d. l. Quod iussit D. de re iudicata versis Capiamus.*

§. III.

Quomodo ferenda sit sententia.

1. *Primo in causa concludendum*
2. *Tum citanda partes ad audiendum jus dicit.*
3. *Deinde iudex ipso pro tribunali sedens sententiam ferat.*
4. *Adque in loco publico & consueto.*
5. *Ferenda in scriptis sententia.*
6. *Servato juris ordine.*
7. *Secundum allegata & probata, & secundum jus.*
8. *Debet certa esse sententia, & conformis libello.*

9. *Debet ferri tempore congruo.*

10. *Die iudiciali non feriata.*

11. *Et quidem de die, & non de nocte.*

12. *Et ea die ad quam facta est citatio.*

13. *Continere debet condemnationem vel absolutionem.*

14. *Victus victori in expensas condemnandus.*

His praemissis videamus, quando & quomodo Iudex sententiam ferre debeat. Allegatis itaque & probatis hinc inde, ex parte actoris & rei, omnibus quae ad suam causam & intentionem spectare judica videntur, Iudex ex officio suo mercenario litigatores interrogare solet an aliquid adhuc habeant, quod ad intentionis suae probationem allegatum velint. Quod si se allegare velle dixerint, audientur, & Iudex competentem terminum statuet, intra quem illud allegent, *Auth. Iubemus Codicis De iudicio*, quia Iudex non potest sententiam dicere, nisi omnibus auditis, quae litigatores utrimque producere & allegare volunt, *can. Iudicantium l. i. quae 5.*

1. Si verò dixerint, se nihil aliud proponendum habere, jubet eos utrimque ulterioribus allegationibus renuntiare, & in causa concludere. Ea que renuntiatio & conclusio confectis actis inseritur, *e. Quoniam sup De probat.* nec postea ulla vel allegatio vel probatio vel exceptio admittitur, *e. Cum venisset 25. versis. renuntiatum fuit sup De testib.*

2. Indeque Iudex ad causae principalis decisionem se accingat & allegatis ac probatis omnibus diligentet & mature discussis atque examinatis, curabit ad certum diem citari utrumque litigantium, ad audiendum jus dici & sententiam ferri, *e. Bartholdus 18. hoc tit. in verbis, nec per se & c. cap. 2. De dolo in 6. De unoquoque enim negotio praesentibus omnibus, quos causa contingit, iudicare oportet, inquit Paulus I. C. l. De unoquoque 57. D. De re iudicata*: Ad eò ut sententia contra absentem non citatum lata sit nulla, *l. Ea qua Cod. Quomodo & quando iudex & c. tum sic adimatur defensio.*

3. Itaque die dicto, praesentibus litigantibus seu eorum procuratoribus, vel etiam absentibus (dummodò legitime citati fuerint, & in assignatione diei dictum, quod si comparuerint sine non, ad sententiam ferendam,

dam procedetur) Judex ipse pro tribunali sedens, & justitiam æquitatemque ac solum Deum præ oculis habens Christi nomine invocato (prouit semper in principio sententiæ invocari debet, *arg. cap. Veritatis*, ibi, *in nomine Domini sup. de dolo*) sententiam de scripto, secundum eum, qui justiore causam sustinet, recitabit, & finem controversiæ principali imponet.

Dixi, Judex ipse; quia sententiam ipsemet ferre debet, nisi consuetudo vel stylus aliud induxerit, aut etiam jura per alium ferri permittant. Sic enim Episcopi, aliæque personæ illustres, per substitutos sententias suas ferre & pronuntiare possunt.

4. Debet autem Judex Ordinarius, qui certam sedem habet, recitare sententiam in loco publico, & majorum suorum, *l. penultim. De de iustitia & jure*. Delegatus verò ad unam aliquam causam eligere locum iurisdicendi causam, honestum tamen, potest, *l. Si cum dies, si arbitri D. de arbitriis*; quia is non habet certam sedem deputatam. Secus obtinet in delegato ad universitatem causarum, qui tenetur servare locum delegantis, Episcopus in quolibet loco suæ diocesis sententiam ferre potest, *e. Cum Episcopus de officio ordinarii in 6*. Potest tamen Judex ex consensu partium ferre sententiam in loco non solito, modo non ingrediatur suam territorium; & similiter Judex appellationis in quolibet loco honesto. Idem dicendum, si locus solitus non sit tutus: si Episcopus sit vi expulsus extra suam sedem seu diocesis: si procedatur de plano, aut in causis voluntariæ jurisdictionis.

5. Sententia, ut sit valida, de scripto recitari debet, *e. fin. eod. in 6*. Idque ut evitetur fraus in judiciis, quæ facile eveniret, unum pro alio proferendo. Excipiuntur tamen leves causæ seu lites, maximè vilium personarum & causarum, in quibus non est opus ferri sententiam scripto. *Auth. Nisi breves Cod. de sent. ex brevisculo recitandis*. Item causa matrimonialis, idque speciali favore matrimonii & libertatum.

6. Insuper ferri debet, servato juris ordine; alias est nulla, *cap. Ad probandum 24. h. tit.* adeoque ne summus quidem Pontifex recedere ab

eo solet, nisi necessitas vel utilitas hoc postulet, *e. in causis 19. h. t.* Ideoque & lite contestata ferre sententiam oportet, auditis utrimque probationibus causæque plene cognita; alias non valet, *l. Prolatum Co. De sent. & interlocut. Eccl. & in eo distinguitur ab interlocutoria.*

7. Præterea secundum allegata & probata sententia est ferenda, non secundum scientiam privatam, *can. Iudicat. 111. quæst. 7. l. illicita §. veritas D. de officio Præsidi*: Item secundum legem præscripta, *cap. 1. hoc tit.* Nam sententia lata contra leges aut Canones, si contineat juris errorem expressum, est ipso jure nulla *cap. 1. c. Cum inter 13. in verbis, cum contra jus constitutionis expresse lata hoc tit. §. l. Si expressum 19. D. eod.* Ut si Judex pronuntiet minorem *xiv.* annis posse facere testamentum, quia lex id expresse prohibet, *l. A qua astate D. Qui testam facere poss. l. 2. Cod. Quando provocare non est necess. Si verò contineat juris errorem non expressum, quamvis lata contra leges & Canones, valet; quia præsumptio juris est pro sententia, quod scilicet Judex iusta causa motus eam tulerit. Et hoc est, quod dicitur, sententiam contra jus litigatoris latam valere ipso jure, & transire posse in rem judicatam, *d. e. Cum inter versæ, et si contra jus hoc tit.* Ut si mota lite, an aliquis possit condere testamentum, Judex pronuntiet, defunctum potuisse facere testamentum, nec addat majorem *xiv.* annis, valet sententia ipso jure, & succurrendum erit ei contra quem lata est, per appellationem, intra debitum tempus interpositam, *l. 2. Cod. Quando provocare non est necess. vel per restitutionem in integrum, vel alio extraordinario remedio. Quod si verò Judex secutus falsa testimonia vel instrumenta, sententiam tulerit, ea summo quidem jure valebit, sed per restitutionem in integrum, & ex integro de causa agi poterit, *oto tit. Cod. Si ex falsis instrumentis Eccl.***

8. Sententiam ad hæc regulariter oportet esse certam & conformem libello, *e. Licet inf. de simonia, Clement. Sapè §. verum de verb. significat.* Difformis tamen libello fieri potest in causis criminalibus: nam licet accusator libello suo petat reum puniri hac vel illa pœna, potest nihilominus Judex, non attento libello, infligere eam, quæ sibi iusta videbitur. Similiter incivi-

libus potest Judex, quoad modos, qualitates & tempora, non sequi petitionem libelli sufficiente si sententia sit conformis libello in re petita, in causa & actione. In re quidem petita sic, quod Judex de alia non pronuntiet, nisi forte una in libello petatur, & pendente iudicio incipiat constare de alia, debita vel per probationem vel per confessionem. Qua ratione potest Judex etiam petentem debitum condemnare ad restitutionem pignoris, licet ea non sit petita: quia illa restitutio venit ex natura actionis. Atque ita sententia, potest ferri super non petitis in libello, quando sunt vel de natura petitorum, vel correlativa, vel correspondentia, vel ex eodem fonte manant. Papa quoque & Princeps, quia soluti sunt legibus, sola veritate facti inspecta, pronuntiare possunt. Quod intellige de veritate legibus roborata, Gail. l. Obs. 4. r. quem vide.

In causa verò petendi ita conformis esse debet, ut Judex aliam non proferat, l. Habebat D. In sit. a. sione. Denique in actione, ut Judex sequatur actionem, quam actor instituit, l. Edicta Cod. de Edendo. Attamen libellus, ut sententia ei conformis sit valida, debet esse aptus: nam super inepto lata ipso jure, etiam parte non opponente, est nulla. e. Cum dilecti inf. De emptione, ad eod. quod Judex appellationis eam non possit reformare, sed necessario super nullitate pronuntiare debeat, actorem in expensas condemnandum, Vide Gail. l. Obs. 66.

9. Illud quoque observandum est, ut feratur sententia tempore congruo: & quidem in criminalibus intra duos annos, à contestatione litis numerandos, alias lapsu biennii instantia accusatoris perit & accusator puniatur, l. 1. & fin. Cod. Vi intra certum tempus criminalis questio terminetur. In civilibus autem intra triennium, à contestatione litis numerandum, alias triennii lapsu iudicii instantia extinguitur, l. Properandum in princ. Cod. de iudiciis. Licet jus Canonicum, quod à quolibet iusto gravamine prius admiserat appellationem noluerit instantiam lapsu triennii perire, e. Venerabilis sup. De iudiciis.

10. Præterea ferri debet die non feriata sed juri dica, e. l. sup. De feriis alias non tener, l. Si ut proponis in princ. Cod. Quo modo & quando iudex & c. sive ferre sint indictæ in honorem Dei, l. fin. Cod. de feriis; sive ob necessitatem hominum

l. 1. D. eod. sive sint repentinæ, sive non Clemens. Sapè de verb. significat. Hoc tamen discernimus, quod ferri indictis in honorem Dei lata sententia, nequidem ex consensu partium valeat: indictis autem in privatam hominum utilitatem lata de partium consensu expresso vel tacito, valeat, e. fin. sup. de feriis, l. Omnes Cod. eod. tit. d. l. Si ut proponis. Aliud dicendum de extrajudiciali vel interlocutoria sententia.

11. Debet etiam ferri de die: nam denotata communitè non valet, e. Consuluit & ibi Glass. de officio delegati. Et in hoc distinguitur inter definitivam ab interlocutoria, quæ noctu & quolibet tempore ferri potest, sicut & quolibet loco, nisi causæ requiratur cognitio. Si tamen consuetudo obtineret, sententiam noctu ferri valeret: sicut, & si ambæ partes sint presentes, & non contradicant.

12. Rursus ferenda ea die & hora, ad quam facta est citatio, non ante vel post, quando scilicet citatus non fuit contumax: nam si fuerit contumax, potest Judex postea quocumque sententiam ferre, absque alia citatione, et quo propter contumaciam semper est in mora.

Non potest etiam ferri sententia dilatione pendente, l. Sive pars Cod. de dilationibus. Aliis verò est nulla.

13. Semperque continere debet condemnationem vel absolutionem, expressè vel virtualiter, l. Quid tamen si arbiter D. de arbitris, alias vel aliter non valet, l. 1. D. de re iudicata c. illa inf. De accusationibus. Potest tamen eadem sententia & absolutionem & condemnationem continere, respectu diversorum articulorum.

Causam verò condemnationis vel absolutionis exprimi regulariter necesse non est, e. Sicut 16. ubi Panormis h. tit. Neque consuetum est exprimi, quia ea probata falsa sententia esset ipso jure nulla, quæ non expressa causa præsumitur ritè & legitime secundum causas ex actis apparentes lata.

14. Denique incumbit Judici regulariter victum tanquam temerariū litigatorem, condemnare in expensas, l. Properandum sive autem Cod. de iudiciis, tam in civilibus, quam in criminalibus e. Calumniam inf. de pœnis. Nam regula est, victum victori in expensas condemnandum esse: nisi sententia pro absente feratur, d. l. Properandum, & d. e. Calumniæ, aut forte causâ litigandi

probabilem habuerit, *e. Sacro §. cumque De sens. excommunicat.* Non tamen in omnes omnino, sed tantum necessarias expensas condemnandus est: non etiam in voluntarias seu voluptuarias, *Gloss. inc. Finem litibus sup. De dolo & contum.* Quare si iusticus pedester ire solitus, eques vel vehiculo ad iudicium veniat, hæ expensæ non veniunt in condemnationem, *Gloss. in l. idemque §. idem Labeo D. mandati.* Deduci quoque expensæ debent, quas victor domi facturus fuisset: quas Judex & testes non deducunt, quia pro iure alieno laborant, victor autem pro suo.

§. IV.

De pluribus Judicibus ejusdem litis.

1. Hoc casu omnes sententiam dicent.
2. Vno condemnante, altero absolvente tenet pro reo sententia.
3. Diligatū dissentientibus in pendenti est sententia.

1. Si aliquis solus sit Judex, sententiam solus ferre potest & debet, *l. Diem proferre 27. §. 4. D. de arbitris e. fin. h. 1. in 7.* Si vero plures fuerint constituti Judices, proferent omnes simul sententiam, idque coram litigatoribus nec valebit sententia reliquorum, uno absente, *d. l. 27. §. 4.* Si autem adsit, & contra alios sentiat, vel etiam juret sibi non liquere, statim reliquorum sententiæ, *d. l. 27.* Sin omnes sint præsentibus, sed in diversis summas condemnent, stabitur minimæ, nisi plures in majores summas consentiant, *e. 1. De arbitris in 6.* nam & deterior pars prævalet, si numerosior sit, *d. l. 27. §. 3. D. eod.*

2. Quod si è duobus unus absolvat, alter condemnet, prævalet sententia absolutoria, seu pro reo lata, *e. fin. h. 1. iuxta regulam juris,* quæ dicitur, cum partium jura sunt obscura, reo potius esse favendum, *e. Cum partium De R. Lin 6. & l. Favorabiliores D. eod. tit.* Nisi agentis causa sit favorabilis, veluti causa libertatis, dotis, matrimonii, testamenti, secundum quam lata sententia actori magis proficiet, quam alia lata pro reo, *d. e. fin. & l. Si pars 10. D. De inoff. testamento;* aut absolutoria sit manifestè in qua, *d. l. Si pars.*

3. Et hæc quidem in iudiciis ordinariis,

qui jurisdictionem exercent suo nomine: nam si duo delegati dissentiant, sententia utriusque erit in pendenti, donec delegans cujus nomine exercent jurisdictionem, alteram, prout sibi videbitur, eligat & confirmet, *d. e. fin. & l. Duo iudices 28. D. de re judic.* Arbitrorum vero dissentientium sententiæ nullius sunt momenti, *d. e. fin. d. l. Diem 27. §. 3. D. De receptis arbitris.*

§. V.

De fine & effectu Sententiæ definitivæ.

1. Finit litam & potestatem iudicis.
2. Facit jus inter partes.
3. Producit actori actionem iudicanti, reo exceptionem.
4. Non retractatur ob nova instrumenta ut errorem calculi.

1. Finit & effectus sententiæ definitivæ in primis est, finire litem *e. 2. h. 1. & finite potestatem iudicis,* quia is, postquam semel sententiam dixit, quoad eam causam definit esse iudex, *l. iudex 55. D. De re iudicata.* Et ideo sententiam semel latam non potest mutare emendare, corrigere, revocare, *l. Quod iussit 14. D. de re iudicata,* nec in ea reservare sibi condemnationem in expensas, quia iam functus est officio, *l. Paulus 42. D. d. 1. & d. l. iudex.* Nec potest pro parte decidere, pro parte non. Si tamen in prolatione sententiæ omiserit condemnationem in expensas, poterit tota ea die, qua sententiam tulit, quæ eidem desunt, veluti condemnationem ac taxationem expensarum, supplere: postea vero non potest, *d. l. Paulus,* nec amplius illæ peti poterunt, *l. 3. Cod. de fructibus & lit. expensis.*

2. Secundò, facit jus inter partes, inter quas lata est, ubi in rem transiverit iudicatam, id est ubi intra decem dies à die prolationis vel scientiæ ab ea non fuerit appellatum, *e. Inter monasterium 20. h. 1. tit.* aut appellatio fuerit deserta: quia tunc pro veritate habetur, *l. Res iudicata Cod. de reg. iuris;* idque præsumptione juris & de iure licet contra jus litigatoris lata fuerit, *e. Cum insar vos 13. h. 1.*

Dixi, facere jus inter partes, inter quas lata est; quia res inter alios acta ac iudicata aliis regulariter non nocet, *e. penult. h. 1.* Atque in hoc

hoc differt sententia & res iudicata à lege & Canone, quia lex & Canon omnes omninò obligant, *cap. 1. sup. de constitut.* Et ideo, si ex duobus heredibus debitoris alter condemnetur, alteri integra defensio est, etiamsi ex eadem causa cum hærede seiverit agi, *l. Sapè D. de re iudicata.*

Dixi regulariter, quia hæc regula, quòd res inter alios acta aliis non præjudicet, patitur quasdam exceptiones, de quibus, *in d. l. Sapè D. de re iudic.* Nam si quis de ea re, cujus actio vel defensio primum sibi competit, agi patiatur cum sequenti vel alio, & taceat, sententia contra sequentem lata, ipsi etiam præjudicabit, *d. l. Sapè v. g.* Si gener socerum vel possessor venditorem, de proprietate rei emptæ vel in dotem datæ experiri patiatur, condemnato socero vel venditore, sententia nocebit genero vel possessori: quia licet cum his actum non sit, tamen quia ex eorum voluntate actum esse intelligitur, eis scientibus præjudicabit.

3. Tertius effectus est, producere actori, pro quo lata est, actionem iudicati sive rei iudicatæ, ut præstet reus id, *in quo condemnatus est, satisfaciaturque sententiæ, l. Adori 8. Cod. de rebus creditis.* Estque civilis ea actio, descendens ex lege *xij. Tab.* Item personalis, *l. §. 11 D. De peculio*: perpetua & rei persecutoria, hæredi & in hæredem competens, *l. Miles §. ult. D. de re iudicata.* Reo verò per sententiam absoluto producit exceptionem rei iudicatæ, contra actorem ejusque hæredem vel alium, ejus nomine agentem, *l. Rei iudicata D. de except. rei iudic.* nisi fortè nunc ab intestato conveniatur, qui ante ex testamento conveniebat.

4. Denique sententia semel lata non rescinditur prætextu instrumentorum de novo repletorum, vel aliarum probationum, *c. Inter monasterium, c. Suborta 21. h. s. l. Sub prætextu Cod. De transact. l. Sub specie D. de re iudicata.* Nisi lata sit ex præsumptionibus, aut ex opinione peritorum in aliqua arte, aut in causa matrimoniali, aliisque causis exceptis, de quibus *Glof. in c. Lator. 7. h. s.* nec item ratione erroris in calculo seu computatione, *l. 2. Cpd. de re iudicata, l. unica Cod. de errore calculi*; nisi error calculi in sententia exprimat, *l. 19. §. 1. D. Quæ sententia sive appellas. rescinduntur.* Solutum

quoque auctoritate rei iudicatæ non repetitur tanquam indebitum, *l. 1. Cod. de consuet. indebiti, l. Si fideiussor §. in omnibus D. Mandati l. Cum partem D. Familia cretiscunda.*

TITULUS XXVIII.

De Appellationibus, Recusationibus, & Relationibus.

§. I.

Quid sit Appellatio & quotuplex.

1. Ratio ordinis.
2. Appellatio quid sit.
3. Alia est iudicialis, alia Extrajudicialis.
4. Extrajudicialis quomodo fiat.
5. Item appellationum alia rationabiles, alia frustratoria &c.

1. Quia sententia subinde fertur contra jus alterius litigantium, sive per imperitiam Judicis, sive quia litigator non satis jus suum deduxerit & probaverit: idè necessarium fuit, ut introduceretur appellandi usus, *l. 1. D. heret.* Nam per appellationem effectus sententiæ interpeditur, quæ aliàs transiret in rem iudicatam & quia Recusatio ac Relatio conveniunt cum Appellatione in jurisdictione Judicis suspendenda, idè, ne Tituli multiplicentur, simul & semel de his tribus tractandum erit.

2. Est autem Appellatio hoc loco ab inferiore Judice ad superiorem facta provocatio, ratione gravaminis illati vel inferendi.

3. Ea est duplex, judicialis, quæ proprie & strictè dicitur Appellatio; & extrajudicialis, *Clement. 3. eod. tit.* & hæc dicitur Appellatio latè sumpta. Illa est à sententia sive definitiva sive interlocutoria, ut ea corrigatur: hæc autem ab actibus & decretis extrajudicialibus, *l. 1. c. Concertationi hoc tit. in 6. l. 1. §. solent D. Quando appellandum sit*, ut dum appellatur ab electione, spoliatione, & similibus, *d. Clement. 3. eod. tit.* Et solet dici Provocatio ad causam, & habet vim conventionis, *c. Cum sit B.*

mena §. si vero h. r. ideoque fieri debet ad Iudicem ordinarium, coram quo citandus & vocandus esset adversarius pro lite, dum est litigandum via ordinaria, d. e. *Cum sit Romana in fine, Gloss. in d. e. Concoctatione in V. gravatum*: nec unquam suspendit executionem, nec causas attentata, e. *Communiter 11. sup. De electione*, Gonzales ad Reg. VIII. *Cancell. Gloss. in annotat. contra nullitatem & attentatam*. 29. ubi subiungit, hanc esse unam differentiam inter appellationem extrajudicialem & judicialem, ex quatuordecim, quas assignat Abbas in e. *Bona memoria* 51. h. 2.

4. Rursus Extrajudicialis est duplex: aut enim non à Iudice, sed à parte extra iudicium appellatur, d. e. *Bona memoria*; vel à Iudice extrajudicialiter procedente.

5. Appellationum, siue Judicialium siue Extrajudicialium, aliæ sunt rationabiles & justæ seu legitime, aliæ frustratorix, frivolar, inanis & leves, Frustratorix, ut quæ morandæ solutionis vel suspendendi iudicii causâ interponuntur, l. *Tutor D. De usuris*. Frivolar autem & leves, quæ pro minimis rebus interjiciuntur, quæque tales ut temerariæ rejiciuntur, & quas etiam rejicit Ulp. in l. *Sirem aliorum §. solutam autem D. De pignoris actione*.

§. II

Quis appellare possit.

1. Appellat quilibet, cuius interest.
2. Vniu. & sociis appellatio etiam aliis prodest.
3. Et domini prodest subdito.
4. Excommunicatus in iudicio rectè appellat.
5. Item procurator habens mandatum.
6. Non gravatus non appellat.

1. Appellare potest non solum is, qui condemnatus est nomine siue suo siue alieno, vel uti procuratorio, tutorio, l. 4. §. *fin. Et tutor 27. D. hoc tit.* modo non sit condemnatus, vel contumax, l. 1. *Cod. Quorum appellat. non recip.* sed etiam quilibet alius, cuius interest, licet condemnatus non sit, l. 1. *D. De appellat. recip.* Hinc enim humanitatis ratione receptum est, ut pro damnato ad supplicium provocare quilibet possit, l. 6. *D. hoc tit.* quasi omnium inter sit innocentem defendi, & hominem hominis beneficio assisti, l. *Servus D. De servis exportandis*.

2. Quod si unus è pluribus appellaverit, & causa sit communis, & una eademque omnium defensio, appellatio eius etiam proderit aliis, qui non appellaverint, l. 1. & 2. *Cod. Si unus ex pluribus appell. l. 1. §. fin. D. eod.* Quod obtinet in correis criminalibus, Iul. Clarus §. *fin. q. 94. versic. Quare numquid*. Licet aliud obtineat in beneficio restitutionis, in quo unius restitutio alteri non prodest, d. l. 2. & l. 1. *Cod. Si in communi eademque causa in integ. restit. postuletur*.

3. Sed & domini appellatio subdito prodest, si subditi saltem per consequentiam interfit, arg. *o. Disleis 55. h. 2.*

4. Excommunicatus appellare quidem potest judicialiter, quia illa appellatio est species defensionis, quem ne quidem diabolo denegandam scribit Speculator, extrajudicialiter vero appellare non potest, quia talis appellatio habet vim conventionis: atqui excommunicatus alterum convenire non potest.

5. Ut autem procurator possit appellare, mandatum habeat necesse est, saltem generale, hocque sufficit, cum appellatio sit de prosecutione primæ instantiæ: & ideo tenetur quoque appellare, & appellationem à se interpositam denuntiare domino illis casibus, quibus prosequi non tenetur, *cap. penult. sup. De procurat.* An autem & quando possit vel teneatur aut non teneatur eam prosequi vide Scacciam *Tract. De appellation. questio. 5.* Calvolum in *Praxi §. Procurator Conclus. 1.*

6. Quemadmodum verò quilibet gravatus & cuius interest potest appellare, ita è diverso nõ gravatus, & cuius non interest, non appellat, quia gravamen est causa appellationis, quo proinde cessante cessat appellatio. Hinc ob veram contumaciam condemnatus non appellat, quia non dicitur is gravatus. Similiter nec notorius delinquens seu confessus & convictus, quia non dicitur quoque gravatus. Sed & frivole appellans audiri non debet, quia gravatus non sit, sed alium gravare studeat: unde etiam mulctari vel excommunicari potest.

§. III.

A quibus Iudicibus appellare liceat.

1. Regulariter ab omnibus iudicibus appellatur.
2. Fallit in Principe, non recognoscente superiorem.
3. Fallit isom in supremis Conciliis.

4. In Episcopo, cuius prorogata est iurisdictio.
5. In delegato à Principe.
6. In arbitro.
7. In iudice, qui revocavit gravamen.

Appellari regulariter potest ab omnibus Iudicibus, qui sententiam tulerunt, sive sint ordinarii sive delegati, *can. Omnis, can. Ad Romanam 2. q. 7. Speculator h. tit. §. videndum restat. 18. & lare Scaccia De appellat. qu. 16.* Cum enim appellatio habeat naturam defensionis, *cap. Cum speciali 61. §. porro h. tit. omnibus regulariter permittitur esse debet: nec facit injuriam Iudici, qui ab eius sententia appellat, Rebuff. Tract. De supplicat. n. 49.*

2. Fallit autem hæc regula, Primò, in Principe, non recognoscente superiorem, nisi ad aliorum relationem pronuntiaverit, aut à male informato ad melius informandum appelletur, *Scaccia q. 8 n. 65.* quia de substantia est appellationis, quod fiat à minori ad majorem, quem non habet, qui alium non recognoscit superiorem. Si tamen sententia Principis hujusmodi sæcularis contineret manifestam iniquitatem, posset ab ea appellari ad Papam *arg. Glof. in cap. Ex transmissa sup. de foro competenti.* quia Papa ratione peccati omnium talium Principum est Iudex competens.

3. Secundò, fallit in supremis Conciliis, quia eorum sententia censetur sententia Regis aut Principis.

4. Tertio in Episcopo, cuius iurisdictio fuit prorogata, *l. Episcopali Cod. De Episcopali auctoritate.* Idque speciale est in Episcopo: nam secus obtinet in alio Iudice prorogato, vel dato de communi consensu partium, *l. Ex consensu 23. hoc tit.*

5. Quarto, in delegato à Principe, cum clausula, *Remota appellatione, c. Pastoralis 53. h. tit.* quæ tamen clausula de frivola & levi, non etiam de gravi & legitima appellatione intelligi debet, *d. cap. Pastoralis Gaill. Observ. 33. n. 4. & 5.* De effectu verò istius clausulæ vide citatos à Maranta, *6 p. principali actu 2. n. 238.*

6. Quintò, in arbitro, nisi fuerit arbiter Iuris, ut antè diximus. *ad Tit. de arbitris.* Vide Marantam *d. 6 p. actu 2. principali n. 262. & seqq. & 4. p. principali Distincta 6. versic. Quæ an coram arbitro &c.*

7. Denique in Iudice, qui revocavit grava-

mem, quod fuerat comminatus: nisi alio modo sit suspectus, *c. Cum cessante 60. h. tit.*

§. IV.

A quibus sententiis seu actibus appellare liceat, vel non.

1. Iure civili appellatur à sententia definitiva.
2. Et ab interlocutoria, vim definitiva habente.
3. Iure Canonico ab omni gravamine.
4. Ex Concil. Trid. tantum à gravamine irremediabili.
5. Ab eadem sententia tertio appellare non licet.
6. Non appellatur verus consummatus.
7. Non confessus & convictus.
8. Non reus de crimine notorio.
9. Antè condemnatus de crimine hæresis &c.
10. Non condemnatus pro debito publico.
11. Non Officialis condemnatus à suo Iudice.
12. Præterea non appellatur à sententia in causa incimarum.
13. Non ab eo actu, quem quis probavit.
14. Non in causis requirentibus celeritatem.
15. Non à nominatione ad munera publica.
16. Non ex vi clausulæ Appellatione remota &c.

Regulariter quoque appellari potest à quacumque sententia, & quibuscumque causis seu actibus, sive civilibus sive criminalibus. *Cum Romana 5. h. tit.* nisi id inventur prohibetur à Iure Rebuff. *Tract. De appellat. in præfat. n. 72.* quia regulariter appellatio est magis favorabilis, quam sententia, *Gonzales ad Reg. VIII. Cancell. in annor. ad Glossam 9. contra nullitates & attentata num. 25.* Hoc tamen discrimine inter jus civile & Canonicum, quod iure civili tantum permittitur appellatio à sententia definitiva & quidem valida: nam ab invalidis, cum ipso iure sint nullæ, frustra appellatur, *solo titulo Codic. Quando provocare non est necesse, d. tit. D. Quæ sententia sine appellat. rescinduntur. l. Si expressim 19. D. hoc tit.* licet in dubio nullitas possit per alternativam appellationi conjungi *DD. in d. l. Si expressim.*

2. Ab interlocutoria verò sententia appellare hoc iure non licet. *Ante 7. Cod. Quorum appellat. non recip. l. fin. C. De sent. & interlocut. om. iud.*

nisi certis casibus, quibus scilicet interlocutoria vim habet definitivæ, & continet gravamen, quod per sententiam definitivam vel appellacionem ab ea reparari non possit, l. *Intra 4.7. D. de minoribus, l. 2. D. de appellacionibus recipien. l. Arbitr. D. Qui satis cogant.* Vide latius Hostiens. in *Summa h. t.* cum quia alias idem Judex interlocutoriam, quam tulit, revocare potest; tum etiam, quia si in ea peccatum sit, id coram eodem quoque iudice per subsequentem sententiam definitivam corrigi potest. Et idem præsumit lex tales appellaciones interponi tantum causâ differendæ litis, unde & appellaciones ejusmodi interpretæ vocant appellaciones frustratorie dilatoris, arg. l. 2. *C. de Episc. audientia.*

3. Jure autem Canonico ab omni interlocutoria, imò & ab omni gravamine, etiam extra iudicium aliqui illato vel inferendo, appellare licet, d. *Cum sit Romana § si vero, c. Bona memoria 52, c. Vi debitor 59. Et alius h. t.* quia appellatio est species defensionis, & in præsidium innocentie comparata, c. *Pastoralis 53. Et c. Cum specialis 61. § porro, h. t.* Julque Canonicum omnem iniquitatem corrigi statim cupit, nec vult diffinitionem sententiam definitivam, quæ sæper multo post tempore sequitur.

4. Cæterum Concilium Trid. sess. 24. cap. 20. *De reformat. c. Sess. 13. cap. 2. De reformat.* non aliter permittit appellari ab interlocutoria, quam si vim definitivæ habeat, & gravamen continet irreparabile, cujusmodi est incarceration, tortura, excommunicatio, suspensio, interdictum, Palsæ. *Praxis Episcop. p. 2. cap. 4. art. 15. De appellat. num. 3.* omni que adeo actus intractabilis, & quo executioni mandato pars gravata amplius sublevari non potest per definitivam, aut appellacionem à definitiva, vel non sine difficultate & præjudicio partis aut negotii principalis, Gonzales ad Reg. v. 111. *Cancel. in Annotat. ad h. 9. numer. 176. Et tribus seq.*

5. Dixi, regulariter, appellari posse à quacumque sententia; quia multi sunt casus, quibus appellatio non est permissa. Nam in primis ab una & eadem sententia, sive definitiva sive interlocutoria, & ab uno & eodem iudice, tertio appellare non licet, c. *Tua nobis 63, h. t. l. 1. Cod. Ne liceat in una eadēque c. c.* quia præsumit lex & Canon illud esse justum, quod tribus

diversorum iudicum conformibus sententiis est firmatum; & quidem præsumptione juris & de jure. nam alias lites in infinitum protraherentur. Si tamen per tertiam sententiam inferatur novum gravamen, ut si tertius Judex condemnaret in expensas, in quas alii non condemnarunt, poterit ab illo gravamine appellari: sicut & is, qui bis appellavit, potest sententiam tertiam dicere nullam; & si super ista nullitate succumbat, licebit iterum appellare tanquam à novo gravamine.

6. Secundò, verus contumax non appellat. l. *t. Cod. Quorum appellat. non recipi. l. Ex consensu 2. §. fin. D. h. t.* Vide Scacciam de appellat. qu. 17. *limitat. 3. n. 4.* quia appellatio datur oppresso & gravato à iudice, non autem ei, qui iudici est rebellis; uti est verus contumax.

7. Tertio, Confessus & simul convictus non appellat, si utriusque sponte sua confessus, & clarâ probatione convictus sit: non vel si per torturam sit confessus, aut dubiâ probatione convictus, aut si confessus solummodò fuerit, & non convictus, vel contra: nam tum appellare posset, quia duo illa copulativè requiruntur, de jure non tantum civili, sed & Canonico, in causis tam civilibus, quam criminalibus, ut tradit Maranta 6. p. *auth. 2. n. 292.* ubi declarat, quo pacto intelligendum sit, c. *Romana 3. §. fin. autem h. t. in 6.* quo innui videntur, confessum, & non convictum, audiendum non esse ex quo aliqui differentiam inter jus civile & Canonicum desumunt.

8. Quarto, non appellatur in factis notoriis, c. *Cum sit 5. in fine, c. Pervenis 13. c. Consuluit 14. h. t.* nisi appellacioni inseratur causa rationabilis. Gloss. in d. §. *fin. autem in v. manetur*: constat enim reum, de crimine notorio condemnatum, si appelleret, tantum appellare differendæ pœnæ causâ: quod admitti non debet, cum, ut ait Pont. appellatio non sit remedium ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentie constitutum, c. *Cum specialis 61. §. porro hoc tit.*

9. Quintò, condemnatus de crimine falsæ monete, l. *1. C. de falsa Moneta*, læsæ Majestatis, l. *Constitutiones D. h. t.* aut hæresis, c. *Vi inquisitionis De hæreticis in c. aut de rapto virginis, l. unica §. si autem Cod. de rapto virginis.* In quibus tamen criminalibus appellari potest ante sententiam.

10. Sexto, condemnatus pro debito publico seu fiscali *l. Abstinentum 4. l. fin. C. Quorum appell. non recip. can. Et qui appellat. §. quoties 2. q. 6.* quando scilicet fiscus certat de damno vitando: scus, si de lucro captando.

11. Septimo, Officialis alicujus Iudicis, convectus & condemnatus pro gestis in officio, à suo iudice non appellat, *l. Nulli Cod. Quorum appellat. non recip.* sicut quilibet officialis, condemnatus in syndicato, ad effectum retardandæ executionis.

12. Octavo, non appellatur à sententia lata in causa decimarum, *c. Tua nobis, & ibi Glos. inf. De decimis*: nec item de jure civili à sententia lata in causa possessorii, *l. 1. Cod. de momentanea possess.* quando scilicet causa modici est præjudicii cujusmodi est iudicium spoliationis, quod summarie & veluti in momento expediti consuevit. Et hoc quoad effectum retardandæ executionis: alioquin valet appellatio quoad effectum devolutivum. Similiter de jure civili non appellatur in causis minimis, & brevioribus secus de jure Canonico.

13. Nono non appellat quis ab eo actu, quem probavit, *l. Ab eo Cod. Quomodo & quando Index &c.* Similiter non appellat, qui renuntiavit appellationi suæ, sive expressè, sive tacitè, *l. fin. Cod. de temporib. appellat.* uti quando accepit terminum ad solvendum.

14. Decimo, non appellatur in causis requirentibus celeritatem, saltem ad impediendam executionem: nec ubi agitur de regularis disciplinæ correctione, *c. An nostrum & aliss. v. quia ut ait Pont. d. c. Ad nostram*, remedium appellationis non ideo est inventum, ut alieni à religionis & ordinis observantia exorbitanti debeat in sua nequitia participium exhibere: nisi corrigens excedat modum in corrigendo, quia tum appellare licet, causa gravaminis expressa, *c. de Priore 31. h. 1.*

15. Undecimo, non appellatur à nominatione ad munera auctoritate publica, & utilitate privata, v. g. ad tutelam, *l. 1. §. si quis D. Quando appellandum sit* Alioquin à nominatione ad munera auctoritate & utilitate publica, licet appellare, *d. 2. Cod. de decurionibus.*

Duodecimo, non etiã ab actu, qui fit secundum juris dispositionem, nisi expressa & inserta rationabili causa, ob quam admitti appellatio debeat: quia regula generalis est,

quod à lege generali, lata ab eo, qui habeat potestatem ferendæ legis, non possit appellari *textus & Dd in c. Quia nos 82. h. c.*

16. Denique, ut alios casus omittam, non appellatur in causis commixtis cum clausula, *Appellatione remota*: quia clausula, quoad appellationem à definitiva, solus princeps in rescriptis suis uti potest, quoad interlocutoriam verò etiam inferior. Nec item à sententia et communi- cationis, jam lata, saltem ad effectum retardandæ executionis. Nec insuper à mentione & mandato de retinendo in Ecclesia, quam quis obtinet, *c. Pervevit 28 & ibi Dd h. tit.*

Notandum postremo, pro complemento, quod in omnibus casibus, in quibus non potest appellari à sententia definitiva, possit appellari ab interlocutoria: quia ejus gravamen non speratur posse reparari per appellationem à definitiva.

§. V.

Coram quo sit appellandum.

1. Appellandum à iudice & coram eo qui sententiam tulit.

2. Absente iudice facta appellatio est irritanda.

1. Appellandum autem est, sive judicialiter sive extrajudicialiter, coram Iudice, qui sententiam tulit, & à quo appellatur, *c. N. de iuris 95. h. 111*: quia illi debet innotescere appellatio, ad hoc, ut ulterius non procedat: & si processerit, revocetur per eum actus, tanquam attentata. Ideoque si plures de causa cognoverint, & sententiam dixerint, coram omnibus simul collectis, vel, si omnium copia simul haberi non possit, coram singulis vel majori parte separatim appellari debet, *Clement. 1. hoc tit.* Quod si nec quidem majoris partis copia haberi possit, sufficit appellare coram eo vel iis, cujus vel quorum copia haberi potest, adjecta protestatione. Si denique nullius copia haberi queat, aut etiam coram Iudice appellandum sit, à quo præsertim quis ob justum merum appellare non audeat, protestatione super hoc interposita, & causa appellationis saltem in genere expressis, coram probis viris vel coram Notario & testibus, etiam extrajudicialiter, appellare sufficit, *ca. n. l. & ibi*

Gloss. & Francus h. t. vel adire Judicem ad quem porrigendo ei appellationem suam. Quis autem dicatur metus iustus, relinquitur Judicis arbitrio, *Franc. in d. c. ult. n. 12.*

2. Quando verò appellatio interponitur, Judice & parte absente, debet ob absentiam, quia scilicet copia eorum haberi non possit, appellatio, coram superiore Judice vel honestis personis interposita, utriusque & Judicis & parti intimari, ad hoc, ut suspendatur jurisdictio Judicis à quo: nisi aliter ad eorum notitiam pervenerit, ut late deducit *Seaccia de appellat. q. 6. n. 31. & seqq.* Sin autem interposita sit in absentia Judicis, propter ejus metum, non est necesse ipsi fieri intimatio: quia sicut metus iustus excusat ab appellatione, coram eo faciendam, ita & ab intimatione appellationis eidem faciendam. Similiter si appelleretur extrajudicialiter in absentia adversarii, intra mensem ei vel ejus procuratori intimatio faciendam est, *Clement. causam 3. De elect.*

§. VI.

Ad quem sit appellandum.

1. Appellandum à judice inferiore ad superiorem.
2. Et quidem gradatim, non omisso judice intermedio.
3. Quod tamen fallit jure Canonico quoad summum Pontificem.
4. Nisi etiam partes prorogent jurisditionem alterius judicis.
5. Fallit quoque in delegato judice regulariter.
6. De provocante per errorem ad alium judicem, quam debuit.

1. Ceterum appellandum est à Judice inferiore, qui sententiam tulit, ad ejus superiorem, & quidem gradatim ad proximum & immediatum, non autem ad alium, sive æqualem sive superiorem, non proximum, *l. Imperatores 21. in princ. h. t.*

Dico, ab inferiori ad superiorem, quia superioris est corrigere factum seu errorem inferioris, non contra, *c. Cum inferior sup. De majoris. & obed.* adeo ut ne quidem consuetudine induci possit, ut ad majorem vel partem fiat appellatio, quia consuetudo inducens ut minor in majorem vel pariter partem habeat jurisditionem, non valet, *Archidiacon. in d. Inferior Distinct. 21.*

2. Dixi, & quidem gradatim ad proximum, *6. Dilecti 65. h. t. c. Romana eod. in 6.* quia confu-

di jurisditiones non debent, *l. Nemo Cod. De jurisdict. omnium iudic. Glof. ibid. in V. auxilium.* Idque adeo obtrinet jure civili, ut ne quidem ad Imperatorem seu Principem, omisso medio Judice liceat appellare, *d. l. Imperatores D. h. t.*

2. Dico, jure civili; quia jure Pontificio à quolibet inferiore Judice, in causis fori Ecclesiastici, vel etiam secularis, quoad eos, qui subsunt temporali jurisditioni Ecclesiæ, ad summum Pontificem immediate, omnis intermedii judicibus, appellare licet, *c. Si duobus 7. c. De prior. 31. c. Ad audiendam 34. c. Dilecti 52. h. t.* Stetit & ad Legatum de Latere, in provincia sibi decreta existentem, *c. 1. sup. De officio Legati. & ibid. Panormit. Maranta c. p. ad h. n. 371.* quia gerit vices Papæ, & concurret cum quolibet Ordinario in provincia sibi decreta. Alias regulariter etiam jure Canonico oportet gradatim appellare ad proximum superiorem, nisi forte consuetudo loci (quæ jurisditionem tribuit, *c. Cum contingat. sup. De foro compet.*) aliud ferat, *c. 3. §. ab Archidiacono eod. in 6.*

Ratio diversitatis inter Jus civile & Canonicum est, quia summus Pontifex omnium inferiorum Judicum est Ordinarius, & cum omnibus Ordinariis, ob Sedis Apostolicæ prerogativam, concurret, *d. c. Si duobus 7. & alii. similibus, Concil. Trid. Sess. 24. cap. 20. De reformatione.* nec communicando aliquibus jurisditionem ordinariam vel delegatam, abdicat à se suam jurisditionem. At vero Princeps jurisditionem inferiorem Judicum à se abdicavit, *d. l. Imperatores.*

4. Intellige tamen, appellationem ad alium, quam ad immediatum superiorem non subsistere de jure civili, si contra eam excipiatur, alias valebit, *Glossa in d. cap. Dilecti.* quia partes litigantes prorogare in se jurisditionem alterius Judicis, etiam sine consensu Judicis prioris, possunt.

5. Intellige rursus prædicta, quoad appellationem ab Ordinario Judice: nam à delegato ad delegantem, vel ejus in officio successorem, rectè appellatur, ut antè diximus: nisi Ordinarius delegans delegaret causam, quia suspectus, nam tunc appellabitur non ad ipsum delegantem, sed ad immediatum ejus superiorem: aut nisi delegans totius causæ jurisditionem demandaverit, *c. Super questionem 27. §. porro sup. De officio iud. delegati.*

Quod si Judex laicus commiserit causam Episcopo, ab ejus sententia ad delegantem laicum vel ejus superiorem laicum provocabitur. Si duo Judices pronuntiaverint, quorum alter sit laicus, alter Ecclesiasticus appellandum est ad superiorem Ecclesiasticum, quippe digniorem, Maranta 6 p. acta 2. n. 392. Sicut & quando laicus & Clericus sunt arbitratores, restrictio fit ad superiorem Ecclesiasticum Maranta d. loco n. seq. Si laicus pronuntiaverit se Judicem competentem in aliqua causa spirituali, non appellabitur ad ejus superiorem laicum, sed Episcopum, Maranta d. loco n. 397.

6. Denique si per errorem quis ad alium Judicem, quam debuit, provocaverit, distinguendum: nam si ad alium majorem provocaverit, error ei non nocet; si ad minorem, l. 1. §. si quis in princ. D. h. r.

§. VII.

Quando & à quo tempore interponi debeat appellatio.

1. Tempora fatalia appellationis tria.
2. Tempus introducenda appellationis hodie 10. dierum.
3. Idque à die lata sententia, vel scientia; & est continuum.
4. Lapsus eo tempore appellatio fit deserta.
5. De appellatione tertii.
6. Currit decennium, si gravamen sit momentaneum.

1. Circa appellationem tria potissimum considerantur tempora, nempe tempus interponendae appellationis, tempus petendi Apostolos, & tempus proseguendae ac finiendae appellationis. Et haec tempora vocantur tempora fatalia appellationis, quia nisi intra ea respectivè interponatur appellatio, petantur Apostoli, & fiat prosecutio appellationis, ejusque causa terminatur, nisi elapsis appellatio efficitur deserta & quasi mortua aut facta quodam extinguitur, l. Cum lite mortua D. l. iudicatum solvi.

2. Quantum ad primum tempus attinet, olim de jure D. & Cod. poterat quis in causa quidem propria appellare intra biduum; in causa vero aliena intra triduum dumtaxat, & non ultra, l. Si quidem §. biduum, §. dies, §. in propria D. Quando appellandum fit, l. eos 6. §. fin autem Cod.

De appellatione. Hodie ex Justiniani Constitutione appellari debet intra decennium, id est decem dies, à die lata sententiae, vel centè à die scientiae, quo sententiam latam esse intellexerit is, qui appellare velit, Latè Scaccia De appellatione q. 11. n. 7. Idque obtinet, sive à definitiva, sive ab interlocutoria, sive ab alio gravamine, etiam extrajudiciali, appellatur, Auth. Hodie Cod. De appellatione e. Quod ad consultationem 15. sup. De sent. & re judicata, e. Cum dilectus, §. fin. sup. De illi, & alii similibus, Gaill. 1. Obser. 130. sine discrimine causae, propriae aut alienae: licet etiam sententia sit sub conditione lata l. 1. §. biduum D. Quando appellandum fit, eam. Biduum 2. q. 6. Scaccia d. loco n. 111. Atque hoc tempus locum quoque habet in supplicationibus, Auth. Quae supplicatio Cod. De precib. Imp. offerim. Glof. in e. Si significaverunt sup. de testibus: neque ex Judicis permissione aut partium consensu prorogari potest, Gloss. communiter approbata in d. e. Cui sit Romana 5. h. r. Gaill. 1. Obser. 139. n. 6. licet valeat statutum vel stylus illud augens, vel diminuens.

3. Currit autem, secundum jus commune, de momento ad momentum, à die, ut dixi, latae sententiae vel scientiae d. Auth. Hodie, d. cap. Quod ad consultationem, Gloss. in Clement. Sicut de appellatione, in 7. dicitur tamen, ut ab initio sit utile, quia tempus illud non currit impedito vel ignoranti, nisi sit verè contumax; sed postmodum efficitur continuum, l. 1. §. dies D. Quando appellandum: ita ut etiam feriae solemnes includantur, l. 1. Cod. De feriis, l. Sive pars, §. feria C. De dilationibus.

4. Et si infra hoc tempus non appelletur, sententia transit in rem judicatum, & appellatio efficitur deserta, d. Auth. Hodie & ibi communiter DD. d. e. Quod ad consultationem, & d. e. Significaverunt. Nec sufficit appellanti, si probet se appellasse, nisi probet etiam se intra debitum tempus appellasset, Scaccia De appellatione q. 11. n. 40. In dubio autem, an lapsum sit ultimum momentum decennii, judicandum, non esse lapsum & consequenter appellacionem non esse desertam, ne jus aliter periret: quo fit, ut in dubio etiam deferendum sit appellacioni.

5. Sed & si tertius aliquis pro suo interesse velit adherere appellacioni, per alium interpositae, vel fatam habere appellacionem ab alio absque mandato legitimo nomine suo interpositam, id etiam facere tenetur intra decem dies,

dies, *Ve circa De elec. in 6. Gaill. 1. Obser. 112.*
 Sin autem prosequi appellationem velit ab alio
 interpositam, pro suo interesse, tunc etiam ad-
 mitti debet, licet non appellaverit, *l. Ab execu-
 tore 1. §. 2. D. h. tit. c. Cum super 23 sup. De officio
 jud. delegati*: quia per appellationem manet in
 suspenso sententia, & omnibus, quibus grava-
 men illarum est, aperta est via; ita ut alia appella-
 tione opus non sit. Ideoque appellatione semel
 coram Judice ad quem introducta, ipse appella-
 tis potest adherere appellationi appellantis, &
 deducere sua jura, antea non deducta, perinde ac
 si ipsemet ab initio debito tempore appellasset,
 quamvis appellas nolit suam appellationem pro-
 sequi, quia appellatio est communis utriusque parti.

6. Quod autem diximus, appellandum esse
 intra decem dies à dicta sententia vel saltem
 scientia, illud obtinet, quando gravamen est
 momentaneum: secus, quando tractum successi-
 vum, & causam habet, continuam, cujusmodi
 est incarcerationio, excommunicatio, interdictionum:
 nam tunc, quamdiu durat, sine praefinitione
 temporis: quasi à presenti & continuo grava-
 mine appellare licet. Sic incarcerationis semper
 appellare potest, etiam ultra mensis, quia semper
 gravatur. Similiter toties quia appellare potest,
 quoties citatur ad locum non tutum, quia gra-
 vamen istud causam habet continuam, & quo-
 ties de novo citatur, toties de novo gravatur.

Hoc tamen non procederet, si Judex esset
 interlocutus, illum justè fuisse carceratum,
 aut locum esse tutum: quia tunc intra decem
 dies à die interlocutionis appellandum esset, &
 alias sententia transiret in rem judicatum, nec
 ulterius appellare liceret, *Gaill. 1. Obser. 139. n. 14.*
 quia sententia contra jus partis lata, si ab ea non
 appellaretur, transiret in rem judicatum, *l. Cum Pro-
 latis D. De judiciis*. Et propterea hoc tempus de-
 cem dierum dicitur fatale, quia eo lapsò perit
 facultas appellandi.

§. VIII.

Qualiter sit interponenda appella-
tio.

1. Appellatio presentanda est iudici vel causa
 Notario.
2. 3. Libellus appellatorius quid continere de-
 beat.

1. IN primis ita interponenda est, ut de ea in-
 terposita appareat. Non tamen est necessè
 illam presentare Judici, sedenti pro tribunali,
 sed potest ubique presentari, ad hoc, ut sen-
 tentia non transeat in rem judicatum: imò suf-
 ficat illam presentare actorum magistro seu
 Notario, absque Judice, *Maranta 6. p. act. n. 134.*

2. Tamen verò plerumque in usu sit, ut in
 libello appellatorio exprimat nomen Judicis
 à quo, Judicis ad quem, & adversarii, *l. 1. §. libelli
 D. h. t.* tamen non videtur omnino necessaria ista
 expressio, ut, si quid istorum omittatur, metuen-
 da sit praescriptio, *l. Seco 5. in princ. D. h. t.* Quam-
 quam commodissimum foret, exprimi nomen
 Judicis à quo, ut intelligi possit, à quo Judice &
 à qua sententia appelletur, & an ordine debito.

3. Nomen verò Judicis ad quem licet non ex-
 primatur, tamen censetur provocatum ad eum,
 ad quem de jure provocari debet, *l. 1. §. si quis in
 appellatione. l. Imperat. D. hoc t.* Et ideo hujusmo-
 di appellatio generalis, etiam de jure Canonico,
 subsistit, quia illo quoque jure gradatim appella-
 ri debet, exceptis paucis casibus specialibus:
 nam in dubio quis censetur velle uti jure con-
 muni, non speciali *Imola in l. 1. nu. 16. D. h. t.*
 & incertitudo, si quae sit in hujusmodi appella-
 tione, apertissime declaratur, dum appellans suam
 appellationem introducit & prosequitur. Reli-
 qua huc spectantia patebunt ex §. seq.

§. IX.

De differentia definitivae ab interlocuto-
ria quoad interponendam ap-
pellationem.

1. A definitiva statim & inconsistenti appellatur
 viva voce.
2. Ab interlocutoria non nisi in scriptis.
3. Nisi vim definitivam habeat.
4. Appellatur à definitiva non expressa causa.
5. Ab interlocutoria non nisi expresso gravamine.
6. Appellatio à definitiva ex novis actis justificari
 potest.
7. Ab interlocutoria non nisi ex antiquis actis.
8. Pendente appellatione ab interlocutoria, iudex
 procedere potest.
9. Non à definitiva.

G g 3

Quoad

1. Quoad interponendam appellationem definitivam & interlocutoriam, Nam à definitiva potest statim, postquam lata est, appellari viva voce, l. 5 § fin. D. h. t. quod dicunt illic appellare, l. Litigatorib. 12. Cod. eod. Sufficitque dicere, Appello, l. 2. D. eod. & hoc scribi in actis per Notarium. Statim, inquam, à lata sententia, id est Judice adhuc sedente pro tribunali. Si verò non fuerit incontinenti viva voce appellatum, interponenda scripto est appellatio, l. 3. D. eod. Exceptis causis brevioribus, de quibus in *Auth. breviores C. De sententiis ex breviculo recitandis*; in quibus potest appellari viva voce, Maranta 6 p. act. 2. num. 143. Atque in appellatione scripto interposita inferi oportet hæc verba, *Provooco & Appello*, aut *Equipolleantia* veluti, *Submitto me protestationi & tutioni talis Iudicis &c.* Maranta d. loco num. 135.

2. Ab interlocutoria verò sive illic & incontinenti sive ex intervallo appelletur, Judice adhuc pro tribunali sedente, vel non, semper in scriptis porrecto libello appellatorio, (qui nomen continet appellantis, l. 1. § ult. D. h. t. non tamen necessariò nomen ejus, contra quem, l. 3. eod.) appellandum est, c. 1. eod. in 6. c. ut circa e. Si postquam, c. quamvis De elect. in 6. Exceptis aliquibus casibus, de quibus Phil. Francus in d. c. 1. & præpositus in c. Vi debitus 59. b. t. etiam si appelletur ad alium, quam ad Papam, Rebuff. in l. Quod jussit D. De rejudicata versis Nota 2. num. 134. in fine, ubi plenius vide. Dixi, porrecto libello appellatorio; quia non sufficit dicere Notario, *Scribe, qualiter appello, quod appellem.*

3. Si tamen sententia interlocutoria habeat vim definitivam, potest in continenti viva voce ab ea appellari, quia in ea omnes solemnitates servari debeant, quæ in appellatione à definitiva, cui æquiparatur.

Quod si verò quis appellaverit viva voce, eum reservatione facultatis postea appellandi inscriptis, & postmodum etiam appellet, unde tunc incipiat currere tempus persequendæ appellationis, an à prima; an verò à secunda appellatione, vide Marantam, d. 6. p. act. 2. num. 144.

4. Præterea in appellatione à definitiva, vel definitiva vim habente, cum jus ipsum per-

mittat appellationem, non requiritur expressio causæ in specie, l. Scio 3. D. hoc tit. sed sufficit, quod appellans dicat se gravatum, & sententiam esse injustam, Maranta d. loco num. 142. ubi appellans sit tertius aliquis, prætendens aliquid interesse, Felin. & alii in c. Quod ad consultationem sup. De sent. & re judicata; aut appellationem in casibus, à jure vel ab homine prohibitis, *Glof. in c. Romana §. si autem in v. mandetur eod. in 6.* Nam cum eo casu appellans habeat juris præsumptionem contra se, non tenetur Judex deferre ejus appellationi; nisi alleget rationabilem causam, ob quam cesset præsumptio ista, aut appellatur in materia visitationis aut correctionis, Concil. Tridentin. Sess. 13. cap. 10. §. in casibus, Navar. consil. 1. hoc tit.

5. At verò in appellatione ab interlocutoria, requiritur expressio gravaminis seu causæ, coram eodem Judice, c. Cum causam 62. cap. Vi debitus 59. b. t. ubi præpositus ponit novum limitationes, & quidem legitimæ ac probabiles, d. c. Vi debitus; atque in specie, si plures sint, omnes nominatim exprimi debent, nec sufficeret facere relationem ad acta. Quinimò causa exprimi debet, etiam notoria: quia licet notorium relevet ab onere probandi, non tamen relevat ab onere opponendi: Maranta, d. loco num. 154. Idque ut debitus honor deferatur Judici, Nam cum fieri possit, ut à Judice, expressa causa rationabili, justitiam consequatur appellans, non debet permitti recedere ab eodem non expressa causa, d. c. Vi debitus cap. 1. eod. in 6. Dicitur autem causa rationabilis, quandocumque Judex gravat contra jus scriptum, vel denegat juris beneficium, arg. c. De his sub finem Distinct. 28. cap. penult. & ult. inf. De secunda nuptiis; ut si neget restitutionem polliari, priusquam de proprietate cognoscat; vel si neget quartam productionem testimonii cum solemnitate legali, c. Ex conquestione sup. De testibus; vel non admittat reculationem, propter affinitatem, consanguinitatem, c. Præstramo 36. & generaliter, ubi non admittuntur legitimæ exceptiones, c. Ex parte sup. De officio jud. delegati. Quo casu cautè faciet excipiens, si apud Iudicem instet, ut super exceptione admittenda, vel non admittenda, interlocutatur, secundum *Glof. in Clement. ult. hoc tit. in v. revulsione*, ut facilius coram Judice ad quem ostendat

dit, se ex hac causa gravatum, quod exceptionem suam non admiserit, c. *Dilectis. Interposita* 70. h. t. vel ea neglecta ulterius processerit, c. *Ex parte* 97. h. t.

6. Rursus appellatio à definitiva potest ex novis actis seu causis & probationibus justificari, l. *Et* §. 1. *Cod. eod. l. Per hanc Cod. de tempor. & reparat. appellat. nonum* 7. Appellatio verò ab interlocutoria justificanda est ex antiquis actis, Clem. *appellanti eod. tit.* quia ab interlocutoria non appellatur, nisi Judex injuriam fecerit appellanti. Illa autem injuria non potest detegi, nisi ex iisdem actis & causis, coram Judice à quo deductis, non autem de novo deducendis: nisi aliquid de novo veniat in notitiam appellantis, arg. c. *Insinuans sup. de officio jud. delegati*; vel nisi interlocutoria contineat gravamen irreparabile, ut si Judex pronuntiarit aliquem torquendum; aut alias habeat vim definitivam; aut appellans obtulerit causas gravaminis & probationis coram Judice à quo, non & fuerit admissus: aut sententia lata sit contra contumacem: quia his casibus justificari potest ex novis actis causis & probationibus.

8. Denique, ut alias differentias omittam, in interlocutoria Judex à quo, nisi detulerit appellatiōni, aut contineat gravamen irreparabile, licet procedat donec illi, parte legitime citata, sit inhibitorium per Judicem ad quem, c. *Non solum eod. in 6.* valetque processus, c. *fin. de del. in 6.* etiam absque ulteriori citatione appellantis: ex quo is appellando videtur se facere contumacem, & declarare, quod non velit comparere, d. c. *fin.* Nec potest Judex ad quem inhibere Judicem à quo ulteriores progressus, priusquam constiterit legitime fuisse appellatum, *Gloss. in c. Romana eod. in 6.*

9. At pendente appellatiōne à sententia definitiva nihil innovandum est, l. *Appellatiōne Cod. eod. d. c. Non solum eod. in 6.* quia statim atque interposita est, ligat manum Judicis à quo. Idque obtinet etiam ante interpositam appellatiōnem intra 10. dies.

§. X.

De tempore petendi Apostolos.

1. 2. *Apostoli qui & unde dicantur.*
3. *Sunt triplices, Dimissorii, Reverentiales, Refutatorii.*
4. *Petendi & recipiendi hodie intra tringinta dies.*
5. *Qui dies currunt à die scientiæ.*
6. *Potest tamen Iudex breviorum terminum statuere, non longiorem.*
7. *Tu: & est statim à lata sententia petere Apostolos.*
8. *Quæritur, an appellatiōne extrajudiciali peti possint.*

1. **A**ppellatum esse, aut statim, aut ex intervallo, non sufficit, nisi etiam appellans intra statutum tempus petat Apostolos, id est litteras dimissorias, quas Judex, à quo appellatum est, transmittat ad Judicem, ad quem appellatum est, in testimonium & fidem appellatiōnis interpositæ. Sunt igitur Apostoli etiam pars appellatiōnis, ut late Scaccia, *quæst. 12. num. 24.*

Dicuntur ergò Dimissoriæ litteræ, quia, ut dixi, per eas causa transmittitur ad Judicem, qui appellatus est, l. *Dimissoria* 106. D. *de verb. signif. l. unica D. de libellis dimiss.*

2. Dicuntur etiam Apostoli id est Nuntii à Græco *ἀποστολλή* quod est Mitto, quia mittuntur ad Judicem ad quem, ut de causa appellatiōnis instrui possit.

3. Sunt autem Apostoli, qui hic usum habent in triplici differentia, nempe Dimissorii Reverentiales & Refutatorii, Dimissorii sunt litteræ, ad Judicem appellatum directæ, testificantes de appellatiōne, coram Judice à quo, vel honestis personis, interposita & admisa.

Reverentiales sunt, quando non ob causæ justitiam, sed solum ob reverentiam superioris, ad quem appellatur, Judex a quo desinit appellatiōni, *cap. 1. eod. in 6. l. Eos 9. §. super his Cod. de appellat.*

Refutatorii sunt, quibus Judex à quo significat Judicem ad quem, se non admisisse appellatiōnem, de quibus *in l. fin. §. in refutatoriis C. eod. Gloss. in d. c. 1. in V. exhiberi*: adjecta etiam causa, eum appellatiōnem rejecerit, d. c. 1. *penult. D. de appellat. non recipiam.* Alias si recuset absque justa causa desinere appellatiōni, punitur, c. *Cum parati* 19.

10. *Et de prioribus 31. h. t. l. Quoniam iudices Cod. eod.* quia iudex à quo non deferens appellationi legitime interposita, lædit & turbat superiorem iudicem in sua iurisdictione.

4. Olim petendis & recipiendis Apostolis, ac iudici ad quem porrigend s, præscripti erant quinque dies, Paulus V. *Sent. tit. 34. can. Ab eo 2. quæst. 6.* & intra hos dies de iure Canonico instantet & sæpius, saltem uno contextu, peti debebant. Postea præscripti sunt triginta dies, intra quos similiter instantet & sæpius, saltem uno contextu, peti debent: alioquin si intra dictos xxx. dies appellatus Apostolos non petat, vel non recipiat, censetur appellationi renuntiasse, eaque proinde efficitur deserta, *d. can. Ab eo 2. quæst. 6. Clement. Quamvis h. tit. e. eod. in 6. l. iudicibus 24. Cod. eod. l. unica D. de libellis dimissis.* Et ideo iudex à quo sententiam, à qua appellatum est, executioni mandare potest, petinde ac si ab ea appellatum non esset, *e. Constitutus 45. h. tit.* Similiter efficitur deserta appellatio, si Apostolos oblatos intra idem tempus recipere recuset, *d. Clement. Quamvis h. verum.* Quod si verò per iudicem à quo stet, quo minus eos recipiat, debeat de eo protestari, *d. Clement. Quamvis:* & si absque causa intra eos dies dedecit, puniendus est, *d. l. iudicibus,* Quinimò post elapsum tempus potest appellans iudicem à quo coram iudice, ad quem provocavit, convenire, *l. Si appellationem 31. Cod. eod.*

5. Verius autem est, dies hos currere à die scientiæ, quo quis sententiam latam esse intellexerit, & à quo habuit facultatem appellandi, ne alias hoc inconveniens eveniat, quod ignorantia præclusum sit tempus petendi Apostolos, cui nondum præclusum est tempus appellandi, Maranta 6 p. *actu 2. n. 130.* Et ideo *d. l. iudicibus,* definiens, currere tempus à die latæ sententiæ, intelligi potest, quando appellans habuit notitiam sententiæ latæ: vel incontinenti à sententia lata viva voce appellavit: ut sic concordet cum *c. Ab eo eod. in 6. & Clement. Quamvis,* quæ volunt currere à die appellationis interjectæ.

6. Atque hæc ita intelligenda sunt, nisi iudex à quo breviorum terminum petendi Apostolos statuerit appellanti. Nam licet verius sit, non posse longiorem præscribere, Capel. Thol. *decif. 44.* tamen breviorum præscribere

potest, quo elapso, si non fuerint petiti, non minus efficitur appellatio deserta, quam lapsis xxx diebus; quia eiusmodi terminus brevior, à iudice præscriptus, succedit in vicem termini iuris, & eundem parit effectum, *e. Ex insinuatione 50. h. t.*

6. Tamen si autem sufficiat intra terminum, sive iuris sive hominis, petere Apostolos, etiam ultima die: nihilominus tutius est, eos in continenti & simul cura appellatione petere: quia si appellatum sit à definitiva, iudex à quo postpositos Apostolos nequit ulterius procedere, nisi prius dederit refutatorios, quamvis appellatio esset mere frivola. At verò quando appellatio est frivola potest etiam non petitis Apostolis ulterius procedere.

7. An verò etiam in appellatione extrajudiciali peti Apostoli debeant, quaeritur. Et distinguendum est: vel enim appellatur à iudice extrajudicialiter procedente; & tunc peti debent, quia est, qui eos dare potest, nempe iudex à quo: vel appellatur à parte; & tunc non est necesse eos petere, quia non est, qui eos det. Quamvis tutius sit etiam tum petere, sub hac conditione, si sit, qui dare possit. *Staccia De appellat. q. 1. art. 2. n. 31.*

Denique si quaeratur, cujus expensis dandi sint Apostoli, communis responsio est, dandos esse expensis appellantis. Maranta *d. l. nu. 214. Staccia q. 14. n. 114.*

§. XI.

Quibus appellationibus sit deferendum.

1. 2. 3. *Quatenus iudex puniendus, non deferens appellationi.*
4. *De ferre tenetur etiam appellationi ab interjectoria sententia.*
5. *Quod tamen fallit iure Canonico.*
6. *Nisi ex justa causa appelletur.*
7. *Ut & in dubio deferri satius est.*
8. *Concil. Trident. hæc de re sanxio.*
9. *Stylus Curia Romana.*
10. *De appellationibus ad futurum Concilium, ad tribunal Dei.*

Dixi iudicem à quo, si recuset deferre appellationi, puniendum. Nam regulatiter tenetur deferre cuiuslibet appellationi, adeo ut, si non deferat, quando est interposita ex iusta

justa causa, puniatur de jure civili poena 30. librarum auri, si causa sit civilis, si criminalis, arbitraria, l. Quoniam iudices 21. C. h. t. Maranta 6. p. 2. n. 210. Jure vero Canonico, si Iudex non deferat appellationi, ad summum Pontificem interposita, ad ipsum Pontificem puniendus mitri debeat De priore 31. h. t. Sicut ad Imperatorem pro merito puniendus mitritur, qui appellationem ad eum interpositam in causa cum civili tum criminali non receperit, l. A Proconsulibus 6. in fine Cod. h. t.

2. Quod si appellatum fuerit ad inferiorem Papam, plerique existimant poenam non deferentis appellationi in causa civili esse arbitriam, & sic in usu magis pecuniariam, Franc. in d. e. De priore; in criminali vero causa poenam depositionis, can. Decret. 2. q. 6.

3. Expectandus tamen hac in re est finis appellationis, ut non puniatur Iudex, qui rejecit appellationem, si iudicatum fuerit male appellatum fuisse, ut qui in exitu deprehendatur justè non deralisse.

4. Sed an Iudex à quo teneatur perinde deferre appellationi ab interlocutoria, atque à definitiva quaeritur: nam Imp. in d. l. Quoniam iudices, agere de sententia definitiva, manifeste patet ex eo, quòd loquantur de sententia terminante interfectionem jurantium, quòd sola praestat definitiva, l. Praes Cod. de sent. & interloc. om. iud. Sed dicendum id, quòd hac in re statuit lex civilis de definitiva, producendum esse ad interlocutoriam, vim definitivae habentem, à qua perinde atque à definitiva permittitur jure civili appellatio.

5. At verò jure Canonico, licet permittatur appellatio ab omni interlocutoria, gravamen aliquod inferente, e. Super eo 12. h. t. tamen Iudex à quo non tenetur ei semper deferre, verum licet ei, non obstante appellatione ab interlocutoria, in causa progredi, quamdiu per Iudicem provocatum non fuerit legitime facta inhibitio, id est cum causa cognitione, ut sciat, an justè appellatum sit, e. Cum appellationibus, c. Non solum eod. in 6. Maranta d. l. n. 207. potestque de apostolis referentibus respondere, si hoc ei à quibus visum fuerit.

6. Si tamen appelleretur ab interlocutoria ex justa causa, tunc tenetur deferre appellationi, & si non deraliter, perinde puniri poterit, ac

si appellationi à definitiva non detulisset, Maranta d. loco. Ideoque jura volunt exprimi causam gravaminis in appellatione ab interlocutoria, ut si ea justa sit, appellationi deferatur.

7. In dubio quoque satius est, ut ei deferatur Iudex, quia licet sententia, quae in rem transivit iudicatam, habeat praesumptionem justitiae, e. Bona 23 §. perro sup. De elect. imò pro veritate habeatur, l. Res iudicata D. De reg. iur. : tanquam ea, quae nondum transivit in rem iudicatam, non magis justitiae quam injustitiae praesumptionem habet, sed ad utramque partem ita se habet, ut vel justa vel injusta pronuntietur, l. Chirographis 57 §. ult. D. De administrat. tutorum l. Herennius 63 §. 1. D. De evictionibus.

8. Dixi ante regulariter omni appellationi esse deferendum; quia Iudex ei deferre non tenetur in casibus, quibus de jure prohibita est appellatio, de quibus antea egimus.

9. Ceterum Conc. Trid. Sess. 22 cap. 4. De reformat. ordinavit, ut ab omnibus Legatis, Nuntiis Apostolicis, Metropolitanis, aliisque superioribus Iudicibus, in admittendis appellationibus & concedendis inhibitionibus servetur Constitutio Innocentii IV. relata in c. Romana eod. in 6. eleganti Analyti enucleata à C. L. V. Stephano Weymlio.

10. Servat quoque stylus Curiae Romanae usitatus, ut non deferatur appellationibus in rebus parvi momenti, v. g. in summa non excedente decem ducat uti ex Vestrio restatur Piafec. in Praxi Episc. p. 2. c. 4. art. 15. n. 8. Quod & statuta curiae Metropolitanae Mechliniensis habent, ad taxam scilicet quinquaginta florenorum, teste, Zypæo h. t. n. 8.

11. Denique provocaciones à summo pontifice ad futurum Concilium tamquam erroneae & schismaticae damnatae sunt à Pio II. & Julio II. eodem Zypæo teste d. loco n. 16. Ubi etiam tradit, Reges reum laesae Majestatis habere eum, qui ab eorum sententiis ad Papam appellat & proferat exempla illorum, qui ad tribunal Dei provocarunt.

§ XII.

De tempore introducendae & proseguendae appellationis.

1. Tempus est vel annus vel biennium.
2. Quod non currit de momento ad momentum.
3. Licet iudicis brevis tempus praescribere.

Et h

A. Disque

4. Atque etiam ipsi appellanti, non appellato.
5. Ad finiendam appellationem iudex à quo terminum præscribere nequit.
6. Terminus brevior quo tempore præscribi possit.
7. Iudex ad quem appellanti præscribere terminum non potest.
8. Et deserta appellatio per lapsum terminum.

1. **T**empus introducendæ ac præsequendæ appellationis hodie de jure communi vel annus est, vel ex causa biennium, à die interpositæ appellationis, quando in iudicio appellatur, *e. Cum sit Romana 5. c. Ex ratione 8. h. tit. Clement. Sicus & ibi Glos. eod. Auth. Et qui appellat. Cod. de temporib. appellat.* aut ubi extra judicialiter appellatur, vel ubi sententia nulla est lata, à die illati gravaminis: quandoquidem talis appellatio sit veluti conditionalis, si gravamen inferatur.

2. Cæterū hoc tēpus non currit de momento ad momentum, sicut currit decēdium ad appellandum, quia dies appellationis non consideratur, *Glos. Clement. Sicus h. t. nec durate compromisso cursum habet, Clement. Quamdiu eod. t. Auth. Si tamen Cod. De temporib. appellat.*

3. Permittitur autem iudici, ut brevius tempus ad introducendam & præsequendam appellationem præscribat, si velit *d. c. Cum sit Romana*, ita ut appellatio, si appellans intra tempus illud non introduxerit & præsecutus fuerit eandem aliquo & qualicumque modo, efficiatur deserta, & sententiæ ac iudicis iudicis à quo stare compellatur, *e. Personas 4. h. t.* perinde atque per lapsum termini jure definiti, in cuius locum succedit terminus à iudice præscriptus, *Glos. in d. Clement. Sicus, Innoc. in c. Ex ratione 8. & in d. c. Personas n. 3. & 4. Panor. in d. c. Cum sit Romana. 4. Gaill. 1. Obs. 104. n. 2.* Potestque iudex, lapso termino à se præscripto, sententiam suam mandare executioni, etiam non expectato lapsu termini juris, *d. c. Personas ibi: ex tunc iudicio tuo stare compellat*; item, *ex tunc sententia tua parere constrigas*: nam dictio *ex tunc* extremum temporis momenti significat, *l. 4. §. ult. D. De condit. & demonstrat. l. in substitutione D. De vulgari & pupil. substit.*

4. Idem obtinet, si ipse semet appellans sibi breviorē terminum præscripserit, prout præscribere potest, *e. Sap. 44. s. Oblata 57. c. Nicolao 64.*

h. t. modo tamen is sit congruus & conveniens, e. Conseruit. 14. h. t. Ut verò appellatus appellanti talem terminum præfigat, non permittitur, ne in illius sit potestate, nimium coarctare appellantem, & adversario suo legem ponere, Joan. Andri. & Panormit. *in d. c. Personas*; sicut nec accelerando nimis permittitur terminum aut appellantem prævenire, *e. Sap. 44. in fine h. t.*

5. Ad finiendam tamen appellationem iudex à quo terminum breviorē præscribere non potest, sed tantum, ad introducendam & præsequendam: quia iudici ad quem ut superiori nequit præscribere legem, ut scilicet intra hunc vel illum terminum causam appellationis expediat *e. Ex insinuatione 50. h. t.* Et in hoc differt terminus ab homine seu iudice præscriptus à termino iuris, quod terminus iuris sit etiam ad definiendam appellationem, terminus autem hominis ad inchoandam prosecutionem, *Wameli in d. c. Personas n. 5.*

6. Verius autem est iudicem à quo posse hunc terminum breviorē præscribere iudici ad quem, intra quem præsequatur appellationem, non solum, quando admittit appellationem, verum etiam quando eandem rejicit: quia id facit ad celeriorē causæ expeditionem, ne sententia à se lata maneat diutius in suspensio, & ut occurratur malitiæ appellantis, ad executionem sententiæ differendam, ac tanto citius per superiorem cognoscatur, rectēne appellationem admiserit vel rejecerit. Quin etiam verius est, iudicem à quo, postquam derulit appellationi, posse hujusmodi terminum præscribere ex intervallo, *e. 1. vers. post loco eod. in 6.*

Facilius vero eidem permittitur, postquam talem breviorē terminum præscripserit, eundem priusquam lapsus sit, prorogare, *l. Sed si 5. D. De precario*, quasi, quamdiu decurrit, is in ejus sit potestate, & ad illum periret iurisdictio, *Rota Decis 35. alias 384. in antiquis. Decius in d. c. Personas, Dixi*, priusquam lapsus sit; quia cum sit peremptorius, *d. c. Sap. 44. h. t.* lapsus ejus facit, ut sententia immo utabiliter transeat in rem iudicatam, *d. c. Personas hoc tit. l. ult. §. illud Cod. De temporib. appellat.* nullaque admittatur moræ purgatio, quia mora contracta statim subintrat legis dispositio, hoc est deserta appellatio effectus.

7. At verò iudex ad quem præfigere appel-

lanti terminum hujusmodi ad prosequendam appellationem acquirit: quia habet terminum à jure statutum: nisi ubi periculum ex nimia dilatione immineret, uti in causis spiritualibus electionum postulationum, & aliis beneficialibus: que cum causam aliquo modo publicam continent, accelerari debent: sicut & causa matrimonialis, ob periculum incœstus, vel adulterii, *l. Quoniam frequenter §. 1. sup. de lite non testata*: item causa alimētorum, ob periculum vitæ, *l. Necare D. De agnoscendis liberis*.

8. Cæterum ut per lapsum termini, tam à jure quam ab homine definiti, deferta fiat appellatio consummatum tempus utriusque termini, seu ultimus dies, ejusque lapsus expectandus est, quamvis jam ante constet appellationis prosecutionem fieri non posse, *Wamef. in d. c. Personas hoc s. Et si iudex à quo simpliciter, prout fieri sæpè solet, præscripserit terminum ad appellationem prosequendam, sufficit qualitercumque prosequi, etiam per solam itineris arreptionem, vel per solum impetrationis scriptum actum, ut in c. Ex parte hoc iis. §. Dilatus sup. De rescriptis*, licet non doceatur de litens impetratis; nisi consuetudine vel statuto aliud obtineat.

§. XIII.

De causis biennij ad introducendam prosequendam & finientem appellationem

1. Causa concedendi biennij ad introducendam & appellacionem varia.
2. Ex parte appellantis infirmitas & paupertas
3. Qua etiam excusat à cursu fatalium.
4. Ex parte appellati, si is prosecutionem impedit.
5. Ex parte utriusque, si partes suspendant aut prorogent tempus.
6. 7. Removentur objectiones.
9. Ex parte iudicis, si per eum fiat, quo minus appellatio finiatur.
10. Ex parte tertii impediantis, vel ex negligentia procuratoris.
11. Ex casu & fortuna.
12. Solum quandoque ex causa etiam tertius impeditur.

1. Ad introducendam, prosequendam, & finientem appellationem diximus dari de jure tam civili quam Canonico annum, & ex causa biennium, ita tamen, ut iudex à quo brevius tempus præscribere queat. Dispicendum nunc est de temporis hujusmodi causis, & variaz esse & concurrere possunt, vel ex parte appellantis, vel ex parte appellati, vel utriusque, vel iudicis, vel alicuius tertii, vel denique ex casu & fortuna.

2. Ex parte appellantis: ut si infirmitate ita detentus fuerit, vel paupertate aut inopia ita laboraverit, quod appellationem interpositam prosequi & finire non poterit. *c. Ex ratione 8. ibi, per impotentiã hoc iis. c. penult. inf. de solutionib. Scaccia q. 15. art. 3.* Nam si difficultas excuset à mora *Gloss. in l. Quod D. Si certum petatur Jason, ibi, & communiter DD.* multò magis paupertas & inopia à defertione appellationis, cum impossibilitatem nulla sit obligatio, *l. impossibilem D. De reg. juris*, & est communis teste *Gail. Observ. 142.*

3. Sed dubitatur, an etiam paupertas & inopia excuset à cursu fatalium interponendæ appellationis? Et verius est, excusare, quando ad appellandum opus est sumptu aliquo, uti quando ex intervallo in scriptis appellandum est. Secus, quando nullo sumptu est opus, ut quando incontinenti viva voce appellari potest. Nec videtur opus protestatione pauperis, ut tenet *Bald. in c. 3. n. 2. sup. De rescriptis*: maximè si sit nota iudici: alioqui si ignota sit, eum in facto consistat: allegari & probari debet, *per l. In bello §. facta D. de captivis & postlim. revers.* tamquam fundamentum intentionis pauperis si utiq; miserabili paupertatis privilegio uti velit, *Gail. d. Observ. 142. n. 3. ubi plenus videt.*

4. Ex parte appellati: ut si is de facto, vel per se vel per alium, extra iudicium appellatorem impediat, quò minus prosequi appellationem possit; vel in iudicio frustratorijis dilationibus efficiat, ne appellatio debito tempore finiatur: nam & hoc casu appellanti conceditur ipso jure secundus annus, vel saltem servatur appellans illatusus, ut tempora prosequendi appellationem ei non currant, *Rota Decis 102. incip. Fatalia, in novis, Scaccia d. loc. n. 61.* quia tempus fatalium hoc casu labitur culpa & facto adversarii & defertio fieri debet contra culpabilem & negligentem, nò contra impeditum, *Scaccia, d. loc.*

H b 2

E x

5. Ex parte utriusque: ut si partes, durante appellatione, mutuo consensu peregrinationem aliquam suscipiant, vel compromittant in arbitros: nam durante ejusmodi peregrinatione vel compromisso, temporis cursus suspenditur ipso jure, nec proinde opus est secundo anno, *Clement. Quamdiu h. t. Auth. si tamen Cod. de tempor. appell. Scaccia de loc. 105. c. seg.* Ratio est, quia cum tempus prosequendæ appellationis, detur utrique parti, potest pacto & mutuo consensu partium suspendi. Quin & hoc jure nostro permittitur litigantibus, non tantum suspendere fatalia, *d. Clement. Quamdiu*: Sed etiam prorogare, *l. fin. §. fin. Cod. de temporib. appell. l. Quod si nolit §. si quid ita D. de Edictio edicto, c. de causis 4. sup. de officio jud. delegati.*

6. Nec obstat, quod tempus primæ instantiæ, puta triennium, consensu partium prorogari nequeat, ne quidem mediante juramento vel per compromissum, aut adjectionem pœnæ, licet abbreviari possit favore boni publici ut lites citius finiatur, *Gloss. in l. Properandum V. triennium Cod. de judiciis Gaill. 1. Observ. 141. nu. 5.* quia non est simile Ratio differentiæ est, quod finita prima instantia per cursum triennii, saluum adhuc maneat jus agendi de integro, solumque acta petant, salvo jure partis. At verò, finita causa appellationis, totum jus appellantis corrumpit & intercedit, totaque causa perimitur, & sententia à qua in rem transiit judicatum, *Clement. Sicut h. t.* Et que stare cogitur appellans, licet, iniqua sit, *c. Personar. 4. h. t.* & appellationi remanere intelligitur, *c. Directa 39. hoc t.* Ideoque merito tempus prosequendæ appellationis prorogari potest de consensu partium, propter præjudicium alias irreparabile. Vide latè Marant. 5. p. num. 23. Gaill. 1. Observ. 141.

7. Non obstat, *c. Oblata 57. h. t.* quia loquitur de Judge, cui licet permittatur abbreviare hoc tempus, non tamen prorogare: at verò partes litigantes & abbreviare & prorogare possunt.

8. Non obstat etiam, *l. Nemo Cod. de temporib. appellat*: quia loquitur de reparatione, quæ fit finito tempore, ut colligitur ex eadem lege faciente mentionem reparationis: hic autem loquimur de prorogatione, quæ fit durante tempore, *l. Sed si manente 5. D. de precario.*

9. Ex parte Judicis potest intervenire impedimentum, si vel ob infirmitatem vel ob aliam

causam pro tribunali non sedeat, vel alias per eum steterit, quo minus causa appellationis ad finem intra debitum tempus perducatur. Et hoc casu, si Judex ille sit Princeps, non recognoscens superiorem, ipso jure appellans servatur in diebus, ita ut citi tempora appellationis non curant, *Auth. Sed & lis cum seq. Cod. de tempor. appell. can. Anteriorum §. ad hæc sancimus 2. c. 6. Gaill. 1. Obs. 141. n. 7.* Idque propter multitudines curarum & negotiorum, ob quam non decet Principem temporum angustius concludi, *l. Præsumus Code appell. Quam rationem Pontifex transfert quoque ad appellationes, quæ ad auditorium Papæ deferuntur, c. Ex insinuatione 50. ibi integre permaneat, h. t.* Si verò sit Judex inferior Princeps, tunc ipso jure per judicem indulgetur impedico secundus annus, *l. ult. §. ult. Cod. de tempor. appellat.* Sed hoc casu debet appellans, seu ejus procurator, prout praxis observat, protestari, & quidem sæpius, quod per se partemque suam non steterit, quo minus in causa celerius procedatur, quodque proinde fatalia sibi partique sue curtere non debeant, *Gloss. in c. Cupientes §. quod per viginti De elect. in 6. Marantia 6. p. act. 2. num. 230. Gaill. d. loc. n. 9.* At verò quando impedimentum hinc provenit, quàm ex parte Judicis, non est necessaria hujusmodi protestatio, sed sufficit, quòd impedimentum probetur, tutius tamen est: ut omni casu interponatur.

10. Ex parte alienius tertii vel etiam ex negligentia procuratoris potest quoque evenire impedimentum, ne intra debitum tempus seu annum appellatio finiatur, & tunc rata manet: ob eaque nec datur appellanti secundus annus, sed datur contra tertium impediendum, si solvendo sit, actio ad interesse, *l. Arbitrio 18. §. dolo D. de dolo malo.* Exemplo debitoris, qui dolo malo facit, ut legitimis temporibus transactis, dies actionis pereat in temporalibus actionibus, *d. §. dolo c. c.* vel instantia bicennii in criminali, *l. 1. c. 2. Col. Vi intra certum tempus*; & in civili criminalis, *l. Properandum Cod. de judiciis.* Contra procuratorem verò, si solvendo sit, datur actio mandati ad damnam & interesse, *l. Si remanens di §. 1. l. Si procuratorem c. l. A procuratore D. Mandati, l. Si procurator C. de procuratoribus.* Nam sibi imputet necesse est, quòd negligentem procuratorem elegerit, *c. Sapè 44. h. tit. l. Sed et §. fin. D. de institut. actione, l. Cum mandato in*

in D. de minoribus, Gloss. in c. 1. §. 2. in V. restitui-
mus de in integrum restitut. Si verò tertius vel
procurator solvendo non sit, succurritur ei per
restitutionem in integrum, Gloss. in cap. Ex ratio-
ne 8. h. t. d. l. Propriandum §. uli Cod. de judiciis.

11. Denique provenire impedimentum po-
test ex casu & fortuna.

12. Quòd si verò & in toto secundo anno appel-
lans fuerit impeditus, solet ei dari ex iustissima
caussa etiam tertius annus, d. e. Ex ratione: non ta-
men ipso iure, uti datur secundus sed à Judi-
ce per viam restitutionis in integrum. Et qui-
dem integer annus, si toto secundo anno fue-
rit impeditus; alioquin annus non integer sed
solum tantum temporis ei restituitur, quantum
abstulerit impedimentum, Abbas in d. e. Ex ra-
tione; juxta naturam scilicet restitutionis in in-
tegrum; quæ est, ut tantum restituatur, quan-
tum abstulerit læsio, Clement. unica §. ibi no-
tata de restitut. in integrum. Quia verò ista re-
stitutio incidenter petitur, idè datur præviâ
summaria cognitione, sine libello aut litis con-
testatione, vel alia speciali causæ cognitione,
præviâ tamen citatione patris ad videndum re-
stitutionem fieri. Gail l. Obf. 143. in fine Alias,
ubi restitutio in integrum principaliter deduci-
tur, Ordo Juris est necessarius, Gail ibid.

§ XIV.

Quale debeat esse impedimentum
primi anni seu primi fatalis, ut
præbeat causam dandi
secundum.

1. Debet justum esse impedimentum.
2. Neque esse evidentiſſimè.
3. Nec sufficit juramentum appellantis.
4. Neque credendum iudici, afferenti tale impe-
dimentum.
5. Si de eo non constiterit iudex lapſo anno pote-
rit sententiam exequi.
6. Dummodo appellans etiam de diligentia sua
doceat.
7. 8. Iussè impedito primo anno dari semper secun-
dum integrum.
9. Discrimen inter primum & secundum annum.
10. Cur legitime impedito in secundo anno non
datur tertius.

1. Cæterum impedimentum oportet esse ju-
stum & inevitabile seu inexorabile, & non
affectatum: nam si appellans illud affectarit, vel
sua culpa causam ille præbuerit, æquum non est
ei hac in parte subveniri, l. 2. §. si quis tamen D.
Si quis cautionibus &c. * 2. Cumque in facto
constat, & ex veritate facti dependeat, non de-
bet præsumi, e. 1. de constitut. in 6. e. Cum in iure
sup. de officio jud. delegati, sed omninò & plene ar-
que evidentiſſimè probari, l. ult. §. illud Cod. de
temporib. appellas e. Ex ratione 8. hoc tit.

3. Et idè non sufficit juramentum appel-
lantis, nisi fortè in causis modici præjudicii:
nam juramentum, præsertim ultroneum, nec
à Judice nec ab adversario delatum, non po-
test servire pro ullo genere probationis; &
quando ejus usus permittitur, est potius exo-
neratio quam species probationis. Imò cum
Justinianus, in d. §. illud, requirat evidentiſ-
simam probationem, non sufficit juramentum
appellantis, cum unius testis testimonio; quia
quando à Jure vel Canone, liquida seu evidens
(à fortiori quando evidentiſſima) probat o re-
quititur, ea non potest confici ex conjunctione
duarum imperfectarum; & proinde in propo-
sito impedimentum hujusmodi probari debet,
vel per duos testes idoneos, vel per partis adver-
sæ confessionem, vel per instrumentum; nisi al-
ias sit notorium evidentiâ facti.

4. Et ne Juidici quidem credi debet, afferen-
ti tale impedimentum etiam ex propria persona
(ut si fateatur, se ob valetudinem non potuisse
vacare causæ cognitioni, aut præ tribunali se-
dere:) ne facile fraus fiat, l. Si forè D. de Ca-
strensi peculio; neve in iudicio tam judicantis
quam testificantis personâ fungatur, e. Ex lit-
teris suo. de probat. l. fama D. verb. signif. Adcò ut
licet in iudicio testis unius probet semiplenè,
tamen Juidici in iudicio non aliter credatur,
quam per acta judicialia, vel alias per legitima
constet documenta, e. Quoniam contr. 11. sup.
de probat. Et hinc licet facilis sit præsumptio
juris pro iustitia sententiæ lata à Juidice, e. Bona
23 sup. de elect. non tamen pro iudicis facto.

5. Quòd si igitur de impedimento non con-
stiterit evidenter, nec appareat de protesta-
tione de non lapſu fatalium, poterit Juidex à
quo, lapſo termino suo anno, sententiam suam
H h 3 velus

velut deferta appellatione, mandare executioni (parte tamen citata, ut tenet Bald. in l. Si contra 8. Cod. De appellat. & in l. 2. in fine Cod. De temporib. appellat. & Franc. in d. c. Ex ratione hoc tit.) non expectato lapsu biennii, secundum Marantam, p. 6 actum 2. num. 23. tum quia lex non dat biennium, nisi iusta subsistente causa, & quidem evidenter probata: tum quia primum annum lex vocat primum fatale & secundum annum vocat secundum fatale, l. 2. in princ. & ibi Gloss. Cod. de tempor. appellat. quod non recte diceretur, nisi primi anni lapsus perinde atque lapsus secundi anni perimeret appellationem, non dato & probato impedimento, Clement. Sicus h. c. l. fin. Cod. d. tit.

6. Non tamen sufficit sola impedimenti probatio, nisi ultra appellans de diligentia sua doceat, etiam ad impedimentum amovendum: quia tunc demum dicitur ex iusta & necessaria causa impeditus, quando facta diligentia remanet impedimentum; & qui potest facere, ut possit, jam dicitur posse, l. 135. D. De reg. iuris. Nec dicitur impeditus, qui facile potest impedimentum amovere, imò dicitur illud volens pati Latè Scaccia qu. 15. ars. 16.

7. Cæterum hic quaeritur, an iuste impedito in primo anno semper detur integer secundus annus? Et quidem non est dubium, dari integrum, quando toto primo anno fuit impeditus, vel diligentiam debitam adhibuit, licet impedimentum parum duraverit, Scaccia d. loco artic. 5. versio Primus casus est, cum seq. At verò quando non fuit toto primo anno impeditus, sed aliquo tempore tantum, an ei tunc detur secundus annus integer, non satis convenit.

8. Omissis aliorum variis distinctionibus, tamen si ea sententia de rigore juris verior videatur, quæ subsistente in aliqua parte primi anni impedimento, existimat, dandum esse secundum annum; non ut indistincte eo toto appellans uti possit, sed ut inde tantum defumat, quantum in priori anno per quodcumque iustum impedimentum ei fuit ademptum, arg. l. Ab hostibus & sed quod simpliciter D. de quibus causis majores &c. tamen usu fori, præsertim Ecclesiastici, magis obtinuit, ut propter quodcumque impedimentum primi anni detur secundus integer, modò extet aliqua dili-

gentia appellantis, & totus primus annus non fuerit negligentia lapsus, sive potuerit, sive non potuerit appellans, deducto impedimenti tempore, in reliquo causam appellationis peragere, quia tale impedimentum appellanti non debet ad damnum referri, sed appellato ad prænam, s. Significante 69. hoc titul. Capella Tholof. 9. De eis. 331. Probatur ex Auth. Si appellat. Cod. d. tit. ubi dicitur, quod ad obtinendum hunc secundum annum sufficiat, si vel novissima induciarum die appellans ad agendam causam coram iudice compareat Confirmatur ex eo, quod totus primus annus sit in arbitrio appellantis, quando velit incipere & proficui appellationem, modò supersit sibi tempus sufficiens ad eam finiendam, arbitrio Iudicis determinandum, juxta Oldrad. Conf. 60 n. 3. vers. Quod si impeditus. Videatur de his Scaccia qu. 15. art. 5.

9. Illud autem discriminis est inter primum & secundum annum, quod primum simpliciter & ipso jure detur, secundus autem etiam ipso quidem jure detur, sed non nisi ex iusta & necessaria causa. Insuper quod primus annus non sit præcisè fatalis, sed tantum sub conditione si nulla iusta intervenerit causa, quæ appellantem impeditur, quia ex tali causa datur secundus annus. At verò secundus est præcisè fatalis.

10. Cur autem legitime impedito in secundo anno non tam detur tertius annus ipso jure quam impedito in primo anno datur secundus, ratio est, quia jus præsumit quemlibet appellantem posse quamlibet causam appellationis, quantumvis arduam, peragere, intra biennium, modo summa ope summoque opere, prout lex requirit, ad hoc nitatur, eo quod in usu id sit frequentius, aut fieri possit, arg. l. Ex his, cum l. seq. D. De legibus. Et ideo hoc præcisè tempus protequendæ appellationis præscribit, ut tanto certior celerique sit litium finis.

§. XV.

De effectu appellationis.

1. Regulariter appellatione pendente nihil innovandum.
2. Attentata post appellationem à definitum statim revocanda.

3. Ab interlocutoria non alias, quam ubi consistit de causa.
4. Idque in appellatione cum judiciali tum extrajudiciali.
5. Non indistinctè tamen, & ratio differentia.
6. Præterea appellationem oportet esse intimatam judici & parti.
7. In quacumque parte iudicii revocatio fieri potest.
8. Forma pendendi revocari attentata duplex.
9. Vis interest, utrum pars appellans, an verò appellata assensu veris.

Regula Juris est, pendente decendio ad appellandum, aut etiam pendente appellatione, sive recepta sit, sive non nihil posse innovari seu attentari in causa, verum omnia in eodem statu, in quo erant tempore introducendæ vel introductæ appellationis, quamdiu de ea cognoscitur, manere oportere, *l. unica D. Nihil innovari appellat. interpof.* Et quidem si recepta sit appellatio, quia recepta est; si verò non sit recepta, ne ullum appellationis præjudicium fiat, proutquam deliberatum fuerit, an recipienda sit vel non *dicta lege unica, capite Bona memoria 51. vers. prout si hoc titulo capite Non solum eod. in 6.* Denique quia per appellationem iudicium Iudicis à quo suspenditur, *cap. Si à iudice hoc titulo in 6. l. ult. §. fin autem Cod. de temporib. appellat. l. Cum inter sup. De sent. & re iudicata,* & quasi dormitare videtur, *e. Pastoralis 53. §. 1. hoc tit.* Appellans enim eximit se à iurisdictione iudicis à quo in ea causa, in qua appellaverit, *e. De ritibus 39. b. 1.*

2. Ideoque si post appellationem à definitiva aliquid innovaverit seu attentarit Iudex à quo; illud in primis statim & ante omnia per Iudicem appellationis remedio attentatorum revocari, irritari seu cassari debet *e. Dilectus filius 55. sub finem vers. quia tamen per appellationem h. 1. Franc. in c. Consuluit & d. e. Bona 51. hoc tit. nisi forte causa attentatorum alio rem requirit indaginem, nec probari in continenti possit; nam tunc principalem causam non suspendit nec impedit, sed utramque simul prosequi oportet. l. Si confiteris Cod. Finium regund. Gaill. 1. Ob/er. 146.*

3. Si verò post appellationem ab interlocu-

toria quid innovaverit, id revocari & cassari debet, ubi causam appellationis veram esse confiterit *d. cap. Non solum;* nisi Iudex appellationis, devoluto ad se negotio, Iudici à quo inhibuerit, ne procedat ulterius, *d. cap. Non solum.*

4. Habet autem hoc remedium attentatorum locum, non tantum in appellatione judiciali, sed & extrajudiciali, quia non solum prohibet lex aliquid innovari, pendente appellatione, sed generaliter lite pendente, *cap. 1. & 2. sup. Et lit. pend. nihil innovatur* & ideo, cum appellatio extrajudicialis ut minimum sit provocatio ad causam, *e. Cum sit Romana 5. vers. si verò hoc sit* etiam litis constituit pendendam; ac proinde quo post eam innovatur, rectè pendente lite innovari dicitur, & per consequens etiam ante omnia revocari oportet.

5. Hoc tamen est discrimen inter appellationem judicialem & extrajudicialem, quod in judiciali revocentur omnia, licet non sint directè contra appellationem; in extrajudiciali verò ea dumtaxat, quæ sunt directè contra appellationem, & non alia, ut tradit Maranta 6. p. actus 2. num. 4. Ratio differentie est, quod appellatio judicialis etiam in uno articulo, sive habeat connexitatem cum tota causa, sive non, in totum & quoad totam causam suspendat iurisdictionem Iudicis; Ideoque omnia revocantur. At verò appellatio extrajudicialis non suspendit iurisdictionem, ex quo extrajudicialiter proceditur; ideoque revocatur dumtaxat quod est in gravamen appellationis, seu contra appellationem.

Dixi, sive habeat connexitatem cum causa principali, sive non; quia licet juxta aliquos & quidem in puncto iuris appellatio ab uno articulo, qui separatus sit à causa principali, non suspendat iurisdictionem, nisi respectu illius articuli; tamen secundum Glossam & Abbatem in *cap. Super eo 10. hoc tit.* cui conformis est praxis, suspendit, sive sit connexus, sive non; ne, cum arbitrio Iudicis relinquatur, quæ sint connexa, quæ non, facile inclinetur ad iudicandum pro connexitate, ut sic totam causam ad se trahat. Videatur Scaccia q. 17. l. 7. memb. 2. v. 12.

6. Insuper ut attentata in judiciali appellatione revocentur, necesse est, quod appellatio fue-

fuerit intimata Iudici & parti: nam alias Iudex & pars, ignorantes appellationem, possunt de jure procedere in causa, nec revocantur tunc per eos attentata Maranta *d. loco* Secus in extrajudiciali, in qua revocetur, licet non fuerit intimata appellatio, ut *ibid. tradit n. 403.*

7. Potest autem peti revocatio attentatorum in quacumque parte iudicii, usque ad conclusionem in causa, non ultra, Maranta *d. loco* Gaill. 1. *Observi 46. n. 10. Rota 27. Decis. Licet pars, in novis hoc sit.* Quod intellige quoad attentata ante conclusionem: nam secus obtinet in commissis post conclusionem.

8. Petuntur revocari dupliciter: aut implorato principaliter officio Iudicis, pro ipsorum revocatione, aut accessorie, prosequendo appellationem, Et hoc casu, quamvis super libello attentatorum contestata lis fuerit, si à causa principali separari queat, revocari ante sententiam definitivam poterunt: alias si talia sint, ut non possint rescindi nisi per sententiam definitivam, ea expectanda erit, ut in casu *l. Chronographis §. 1. D. De administrat. tutor* Gaill. 1. *Observi 46. n. 8.*

9. Cum verò attentata fiant aut per partem aut per Iudicem, & utroque casu ante omnia revocanda sint, prout late tradit Monachus in *e. Cupientes n. 132. cum seqq. De elect. in 6.* multum interest, utrum appellans, an appellatus attentet: quia si appellans aliquid attentet, quod sit contra propriam appellationem, veluti si pendente appellatione adversarium sua possessione, quæ controversitur, spoliat, eo ipso tanquam sibi contrarius censetur non deferre propriæ appellationi, & jus sibi ipsi dicendo contemnere Iudicem, sicque indignum se appellationis beneficio facit; eum frustra legis imploret auxilium, qui contra legis nititur voluntatem, *e. Bona memoria sup. De elect. lega. Auxilium §. fin. D. De minorib. Ac* proinde sententia à qua statim transit in rem iudicatam; eamque Iudex à quo potest executioni mandare, petinde ac si nunquam fuisset appellatum, *e. Cum stat. 5. h. t.* Nec hoc casu opus erat appellato exhibere libellum, ut attentata revocentur, sed solum ut iis probatis Iudex appellationis causam tanquam desertam pro executione ad Iudicem à quo remittat. Secus autem, si attentata non sint contraria appellationi, quia

eo casu revocari debent. Videatur Gaill. *d. Obs. 146. ubi n. 19.* tradit, quo pacto pronuntiari debeat, quando appellatus vel Iudex à quo pendente appellatione attentat.

§. XVI.

De privilegiis remedio attentatorum competentibus.

1. Huic remedio non potest opponi exceptio proprietatis.
2. Nullam requirit prioris status justitiam.
3. Non requirit ordinem iudicarium.
4. Agenti hoc remedio non potest opponi exceptio excommunicationis.
5. Datur adversus quemcumque possessorem.

1. **R**emedio autem attentatorum plurimum competunt privilegia, estque longe promptius remedium spoliato seu turbato in sua possessione, quam interdictum unde vi: nam licet spoliatus ante omnia sit restituendus, ita et attentata & innovata ante omnia sit revocanda, *cap. non solum hoc sit. in 6.* tamen agenti, ut attentata revocentur, non potest opponi ulla exceptio proprietatis aut potioris juris, *Afflicti. Decis. 352.* sed sufficit constare quoquo modo, adversus eum attentatum & innovatum fuisse. At verò agenti interdicto unde vi, notorius defectus proprietatis obijci potest, & saepe restitutionem remoratur, *e. Ad decimas De vestitut. spoliatis in 6.* Item opponi potest exceptio alieni spoli cap. 2. §. *sed quoniam sup. De ordine cogniti.* Innovati autem revocationem non moratur partis adversæ attentatum: licet de eo quoque revocando æque expedite agi possit, utriusque parti ex æquo patente Iudicis officio, *Panormit. in e. Bona memoria 51. h. t.*

2. Insuper in interdicto ex causa spoliis requiritur allegatio & probatio seu justificatio alicujus tituli, saltem colorati, *Clement. 1. De causis possess. & propriet.* non verò in remedio attentatorum, in quo nulla requiritur prioris status justitia, sed sufficit sola veritas.

3. Præterea in interdicto, quia est ad instar actionis, §. *ult. Institut. De interdicti* ordo iudicialis observandus est: nec sine libello, litis contestatione, & aliis, quæ in ordinariis iudiciis plerumque requiruntur, ad restitutionem pervenitur, *cap. 2. sup. Ut lite non contestata.*

In revocatione verò attentatorum, si notoria sint, non requiritur ordo iudiciarius, nec litis contestatione opus est, sed implorato iudicis officio mercenario proceditur de plano, cum sola citatione & causæ cognitione aliis solem-nibus omittis, *d. c. ult. sup. De ordine cognit. c. 1. Vs suspendens l. n. 6. Gaill. d. Observ. 146.* Quoties enim aliquid iudicis officio mercenario explicatur, non est opus libello, sed de plano proceditur *DD. ad rubr. D. De interrogat. actionibus.* Imò iudex ex officio parte non petente, & sic non jure actionis talia attentata revocare potest: quia per attentata plus iudex quam pars læditur, & lex prohibens lite pendente aliquid innovari, contemnitur, *Gail. d. loco.*

4. Rursus agenti interdicto potest objici exceptio excommunicationis, quia pro actore habetur, *c. Intelleximus sup. De iudicis, c. Cum inter c. ult. sup. de except.* non etiã petenti revocationem attentatorum, *Decius Cons. 200. col. fin. vers. Secundo.* Ratio est, quia ista petitio saltem in appellatione judiciali magis sapit naturam defensionis, quæ excommunicato permittitur, *d. c. Intelleximus & d. c. ult. De except.* quam actionis seu impetitionis, quæ excommunicato denegatur.

Dixi, saltem in appellatione judiciali, quia cum extrajudicialis appellatio, præsertim quæ à parte interponitur, non tam sit appellatio, quam provocatio ad causam, *c. Cum sit 5. vers. Si verò h. 1. & pro actione magis sit, l. qui appellat, 29. D. De iudicis.* verius videtur, quod in hujusmodi extrajudiciali appellatione petenti revocationem attentatorum obstat exceptio excommunicationis, quia illa verè agenti objicitur, non autem defendenti. Secus in ea, quæ à iudice interponitur, præsertim in mixta executione, quia cum sit quoque species defensionis, apparet verius exceptionem excommunicationis non posse morari attentati revocationem.

5. Denique interdictum unde vi non datur contra quemcumque, sed eum dumtaxat, qui vi deiecit, vel deieci mandavit, aut deiectionem, suo nomine factam, ratam habuit, *l. 1. D. De vi & vi armata, c. Cum ad sedem, c. Sapè sup. de restitut. spoliat.* Et ideo ne quidem datur adversus eum, ad quem res sine vitio spoliū pervenit, v. g. contra emptorem rei, ab alio per vim occupatæ: & quidem jure Civili indistinctè, jure autem

Canonico, si modò ad eum bonâ fide pervenerit, *d. c. Sapè.* At vero remedium attentatorum datur adversus quemcumque possessorem, sive bonâ fide sive malâ, sive scienter sive ignoranter, sive per partem, sive per iudicem res ad eum pervenerit, *c. Ex parte sup. de restitut.* Non quòd attentatum gravius sit, quàm spoliū, quippè cum spoliator sit prædo, qui vim vel publicam vel privatam committit, *l. 1. §. nequid autem, l. Si de fundo D. De vi & vi armata; & atrocitatem facti in se contineat, d. l. 1. §. interdictum;* nec verba sufficiant, *l. Si quis uxori §. neque D. De furtis;* attentatum verò sine ulla specie delicti fieri possit: sed quia qui attentat non solum adversarium lædit, sed & iudicem, & quidem magis offendit & legis prohibitioni resistit.

§. XVII.

Quænam iudici vel partibus, pendente appellatione, liceant.

1. Pendente appellatione licet non allegari allegare, &c.
2. Potest fieri innovatio contra tertium.
3. Quæque fieri poterant pendente causâ principali.
4. Similiter denunciare licet quem excommunicatum.
5. Si frivola sit appellatio, verò proceditur ad executionem sententiæ.
6. Pendente appellatione licet facere, quæ eandem promoveant.

POTIÒ tametsi regulare sit, pendente appellatione, nihil innovandum esse, plurima tamen tum iudicis, tum etiam partibus, pendente appellatione, permittuntur.

1. Nam in primis utrique parti licet non proposita proponere, & non probata probare, atque exceptiones opponere, modò tamen actionem & causam; coram iudice à quo propositam, respiciant, & ei connexa sint, *l. Per hanc Cod. de temporib. appellat.*

2. Secundò, potest innovatio fieri contra tertium, etiam super eadem re, si nihil interfit appellantis eam innovationem fieri, vel non fieri. Exempli gratia, si ex duobus reis debendi in solidum unus conventus & condemnatus appellaverit, non obstante ea appellatione, alius conveniri, & adversus eum iudex æquè

I i pro-

procedere potest, *l. Creditor in prin. D. Mandari*: quia res inter alios acta aliis non præjudicat, *c. Romana § in aliis h. t. in 6. Gaill. 1. Observat. 144.* Et sicut exceptio spoliis, ita & attentatorum alicui tertio opponi non potest, *Gloss. in d. l. Creditor in V. posse in fine* modò non habeat causam ab ipso spoliante vel attentante.

3. Tertio, ea attentari, & innovari possunt pendente appellatione, quæ poterant fieri & innovari pendente causâ principali: quale est, compelle litigantem ad cavendum, ut in *l. Postquam hæres § Imperator, 1. § ibi Bart. D. Vilegatorum & fideicommissorum nomine caveatur.* Hinc possessor, pendente appellatione, commodo fruitur possessionis, & rectè possessionem suam continuat, nemoque ob contradictionem vel appellationem alterius fructu possessionis suæ carere debet, Joan. Monachus, in *c. Cupientes n. 138. De elect. in 6.* Nec attentare dicitur, qui jus suum prosequitur, continuando scilicet possessionem suam, fructusque percipiendo, sed veteri jure uti, *c. 1. sup. Vi litæ pendente § c. Gaill. 1. Obs. 147.* Similiter patronus, cui competit jus præsentandi plures ad beneficium vacans, præsentato uno potest secundum præsentare, non obstante appellatione: quia ante appellationem licita ei erat hujusmodi præsentatio, nec debet hac facultate privari per appellationem prius præsentati.

Quarto, si debitor, qui appellavit, ex nova causa factus sit suspectus de fugâ, potest non obstante appellatione capi à creditore, etiam propriâ auctoritate.

4. Quintò, si appellatur à sententia excommunicationis vel alterius censuræ Ecclesiasticæ, veluti interdicti & suspensionis, jam lata, potest Judex à quo, non obstante appellatione, denunciare & publicare appellantem excommunicatum, ut ab aliis vitetur, *c. Pastoralis 53. §. verum. & ibi Abbas hoc tit. & similiter declarare suspensum, interdictum: quia excommunicatio est censura medicinalis, tendens ad correctionem, sicut & aliæ censuræ, & in potestate est appellantis censuras hujusmodi evitare. Ideoque aliud esset dicendum, si infligerentur in pœnam, sicut infertur depositio, quæ proinde per appellationem suspenditur, Scaccia quæst. 3. art. 1. num. 77. & seq. Similiter Judex potest excommunicatum privare fructi-*

bus sui beneficii & distributionibus, Abbas in *d. c. Pastoralis*: quia ex quo exemptus est à communione Ecclesiæ, non debet ex fructibus ejus alimentari.

Dixi, si appelleretur à sententia excommunicationis vel alterius censuræ Ecclesiasticæ, jam lata: quia si appelleretur à declaratoria, qua Judex declarat quem incidisse in sententiam excommunicationis, non potest, cā appellatione pendente, aliquid innovare: quia cum fieri possit, ut malè declarat, meritò permittitur ab hujusmodi declaratoria appellatio; sicut & permittitur extrajudicialis appellatio à sententia excommunicationis ferenda, tamquam à futuro gravamine; ita ut sententia excommunicationis postea lata, sit ipso jure nulla, *c. Dilecti h. t.* Pari modo potest Judex excommunicatum absolvere ab excommunicatione, non obstante appellatione adversæ partis, ne absolvatur; idque non excommunicatione decedat, *c. Qua fronte 16. h. t.*

5. Sextò, si appellatio sit manifestè frivola, potest Judex à quo, dummodò ei non detulerit, procedere ad executionem sententiæ suæ, *c. Cum appellationis 5. eod. in 6.* sicut & iis casibus omnibus, quibus de jure appellare non licet, *c. Non solum eod. in 6.* vel ubi statuta aut jura concedunt paratam executionem: nisi in casibus ejusmodi prohibitis appellans alleget justam aliquam causam, ob quam admitti debeat appellatio; *Glossa in d. c. Romana § si autem eod. in 6.* Similiter appellatio in possessione non retrahit executionem jure civili, *l. unica Cod. Si Dementanea possess. § c.* licet secus sit de jure Canonico, *Clemens. unica De sequestrat. possess. § c. Gloss. in c. Cum ad Sedem in V. interdictum sup. De restitut. spoliar.* Sic quoque in factis notis appellatio non suspendit executionem: ideoque dicitur notoriè criminofum non esse audendum, *c. Proposuit 24. h. t.*

Septimò, si alicui mandatum sit, ut residet in loco beneficii sui, & is appellet, potest Judex, non obstante appellatione, committere vices ejus alteri, qui interim de fructibus beneficii alatur, *c. Pervenit 28. h. t.*

6. Denique, ut alia omittam, generaliter potest Judex à quo pendente appellatione omnia illa facere, quæ tendunt ad faciliorem & expeditiorem exitum causæ appellationis, dum-

modò se non immisceat appellacioni. Et idèd potest saltem in continenti taxare expensas, in quas condemnavit: quia tunc non dicitur innovare, nec propriè interloqui, sed declarare proaunciata. Similiter appellanti potest statuere certum terminum ad recipiendos apostolos; ita ut si intra assignatum terminum eos non receperit, appellatio efficiatur deserta, *Clement. Quamvis eod. tit.* vel ad iter arripendum ad Judicem Superiorem, *d. c. Peruenis. 28. hoc tit.* vel ad se præsenandum coram Judice, *c. Personas. 4. h. tit.* vel ad appellacionem prosequendam, *c. Ad hac. 2. h. t.* & sic de aliis similibus, quibus non præscribit legem Superiori, quod facere nequit.

Advertendum autem, quod licet in casu, quo de jure appellare non licet, attentata non revocentur, ex privilegio attentatorum, tamen revocari possunt per viam querelæ à superiori, *Masanta p. ult. sexta partis princ. actum 2. v. 117.*

§. XVIII.

De Recusationibus.

1. Recusatio legitima suspendit jurisdictionem judicis.
2. Proponenda est ante omnem actum judiciale.
3. Et quidem libello ac scripto.
4. Jure Canonico causa suspitionis in libello exprimenda.
4. 6. De causa suspitionis intra præfixum tempus cognoscunt arbitri.
7. Si negligenter vel despectarint, procedet Iudex recusatus.
8. Jure civili non est necesse exprimere causam suspitionis.
9. Jure Canonico tam Ordinarius, quam delegatus recusari potest.
10. Jure civili delegatus, non etiam ordinarius, recusatur.
11. Etiam Commissarii ad audiendos testes recusari possunt.

1. Sequitur de Recusationibus, quæ in multis conveniunt cum appellacionibus, & à pari fere procedunt: cum sicut per appellacionem, ita & per recusationem judicis suspendatur ejus jurisdictio: nec possit in causa, in qua recusat, ad aliquem actum procedere, & si pro-

cesserit, processus sit nullus: nisi recusans post recusationem consenserit in Judicem recusat, vel coram eo comparuerit nulla protestatione interjecta, quod velit sibi salvam manere suam recusationem. Videatur Vantius *De nullitatis huius Tit. De nullis ex defectu jurisdictionis ordinariæ n. 140.*

Recusatio legitima sit necesse est & legitime proposita, quia frivolam seu frustratoriam contemnere Judex recusatus potest, eaque contempta progredi adversus recusatam ulterius, ad exemplum frivolæ seu frustratorie appellacionis.

2. Cùm vero exceptio recusationis sit dilatoria, *c. Inter monasterium 20. vers. quas etiam tamquam dilatorias sup. De sent. & re judicat. & DD. in l. Apertissimi Cod. De judiciis, in c. Postremo 36 juncto c. Cum speciali 61. h. t.* & simul declinatoria fori; non solum ante litem contestatam, sed & ante omnem actum judicialem proponi debet, ne aliàs reus in Judicem consentire seu iudicium suscipere, vel suspitionis causam non curare videatur, *l. fin. Cod. De exceptionibus & d. l. Apertissimi: nisi fortè postmodum, id est, post aliam dilatoriam exceptionem, vel post litem contestationem, causa suspitionis supervenerit: quia quæ de novo emergunt, novo opus habeat remedio, l. De arate 11. §. ex causa 8. D. De interrogat. actionibus vel extiterit quidem ante, verum post litem contestationem demum in notitiam rei venerit, quia justa ignorantia excusat, l. Qui in alterius D. De reg. juris: ideoque tunc post litem quoque contestatam objici potest, *c. Insinuante sup. De officio Iud. delegati.**

3. Proponenda recusatio Judicis, non verbis, sed scripto, quia hujusmodi recusatio æquiparatur sententiæ interlocutorie, à qua in scripto appellari debet, *c. Cordi eod. in 6.* Ideoque libello opus est, qui Judici exhibeatur, si is fuerit præsens. secus, si absens, *d. l. fin. Cod. De except.*

4. Sed & Jure Canonico causa suspitionis in libello recusatario exprimenda est. Et tunc Judex recusatus subsistet, mandabitque utrique litigatorum, vel etiam coget, si opus sit, ut communi consensu eligant unum vel plures arbitros, & in dissensu singuli unum.

5. Qui quidem arbitri, recepto arbitrio, non cognoscent de causa principali, sed suspitionis

picionis duntaxat, deque veritate & idoneitate illius, cap. *Legitima eod. in 6.* statuentque recusatori terminum ad probandum, c. *Secundo requiris 42. §. 1. & c. Cum speciali 61. hoc tit.* Quod si in cognoscendo convenire nequeant, assument tertium, qui cum iis iudicet: & ad hoc per Judicem recusatam cogi poterunt, d. c. *Cum speciali*; sicut & ut ferant sententiam intra certum terminum.

6. Probata coram arbitris sufficienter iusta causa suspitionis, & sententia desuper per arbitros lata; Judex cognitionem causae alteri demandabit, de recusatoris consensu, vel remittet ad superiorem, d. c. *Cum speciali vers. causa.* Non probata vero causa suspitionis, vel probata quidem, sed illegitima & inidonea iudicata, ad Judicem recusatam remittetur, isque perseverabit Judex, d. c. *Secundo requiris §. 3. d. c. Cum speciali, juncto c. 4. sup. de foro competentis*; sicut & quando Judex appellationis pronuntiat bene iudicatum, & male appellatum, remittitur causa ad Judicem a quo, c. *Pe debitus 59. in fine hoc tit.*

7. Quod si vero arbitri intra praefixum sibi tempus vel neglexerint vel detrectarint declarare, an causa sit iusta, & Judex recusatam male expectare finem temporis iis praefixi, quam ad id cogere; lapsa tempore sine ulla arbitrorum sententia, potestas procedendi ulterius ad ipsum revertitur, seu ejus tollitur suspensio, d. c. *Legitima in fine.*

8. Caeterum Jure civili non est necesse causam suspitionis in libello recusatorio exprimi, sed sufficit nuda allegatio causae. Unde & in genere, secundum formulam recusandi traditam a *Glof. in d. l. Apertissimi in V. recusare, & V. libello*, potest allegari quis suspectus, etiam sine causae expressione, dummodo recusans praestet juramentum de calumnia, quod calumniae non recuset: nam hoc juramentum erit loco probationis, eo quod quilibet praestumarur memor suae salutis, *Glof. in d. Apertissimi in V. recusare.* Et ideo arbitri, a partibus electi, secundum Jus civile, omisso articulo suspitionis, in causa principali cognoscunt, tanquam si a Principe essent ejus dati Judices: quia ex quo suspitionis causa non est inferenda, nec consequenter est probanda, l. *fm. Cod. de iudiciis.*

9. Sed & illud discriminis est inter Jus Ca-

nonicum & Civile, quod Jure Canonico tam Ordinarius, quam delegatus recusari possit, etiam Episcopus, d. c. *Secundo requiris §. 3. & d. c. Cum speciali, & aliis similibus.*

10. At vero Jure Civili delegatus quidem recusari potest, ut suspectus, d. l. *fm. Cod. De iudiciis, & d. l. Apertissimi*: Nisi delegatio expresse facta sit a Principe, cum clausula, *Remota recusatione*, prout indubie de Jure communi delegare potest, quando quidem possit causam alicui committere, remota appellatione, l. 1. §. *fm. D. A quibus appellare non licet*; quae est species defensionis, in praesidium innocentiae introducta, & proinde juris naturalis, d. c. *Cum speciali* nam inde a fortiori poterit delegare cum clausula, *Remota recusatione*, cum hac adempta superstit ad hoc remedium appellationis, ut notat *Glof. in d. Apertissimi in V. recusare.* Caeterum eodem Jure Ordinarius Judex nequit recusari, ut suspectus, ad hoc, ut removeatur, tanquam suspectus; sed si subit aliqua causa suspitionis, alius ei adiungendus est, *Auth. Si vero contigerit Cod. de iudiciis, Glof. in d. l. Apertissimi V. Iudices.*

11. An autem Commissarii dati ad recipiendos & examinandos testes recusari possint? dubitatur. Et verius est, posse: quia sunt Judices delegati, omnisque victoria in probationibus consistit. Ac proinde plurimum interest partium habere Commissarios, omni exceptione majore. Non tamen hoc casu ad arbitros, sed ad eandem recuti vel provocari, ut alios Commissarios non suspectos det, tradit *Gail. r. Obser. 33.* ubi vide, an totum aliquod Collegium vel Universitas aut Synodus vel Parlamentum recusari possit, eo quod caput illius sit suspectum.

§. XIX.

De causis & effectu recusatationis.

1. *Causa recusationis iusta in arbitrio Iudicis posita.*
2. *Sunt varia & multipliciter.*
3. *Effectus recusationis est, suspendere jurisdictionem Iudicis.*
4. 5. *Alias Processus erit nullus ipso jure.*

1. Quae vero sint iustae causae recusandi Judicem, certo definiti nequit: ideoque

magis in arbitrio Judicis, quam certâ legis definitione ea res consistit; Panor. in c. Cum speciali in hoc tit. Et hinc fit, quod recusatone proposita plerumque cognitio illius ad arbitros rejiciatur. Suspicionis sup. De officio delegati, d. c. Cum speciali, &c. Legitima eod. in 6. Ad quos non esset necesse recurrere, si ejus in jure extaret certa definitio. Justa interim & indubitata reputatur omnino illa, quam Canon vel Lex pro tali habet.

2. Sunt autem variæ & multiplicæ ejusmodi causæ. Et quidem Maranta in Spec suo aureo p. 6. De appellat. actu 2, à n. 27. enumerat quadraginta: quarum prima est, si Judex sit familiaris alteri parti, magna scilicet non modica familiaritate. Secunda, si Judex ordinarius ex aliqua justa causa sit suspectus, potest & vicarius ejus ex eadem causa recusari, licet in specie adversus vicarium nulla alia sit suspicio. Tertia, si Judex sit consanguineus alterius partis & non equaliter utriusque. Quarta, si dominus sit suspectus ex eadem suspicionis causa: tota ipsius familia potest allegari suspecta: & sic de aliis similibus, de quibus vide Marantam d. loco.

3. Effectus recusatōis est, quod postquam fuerit proposita, pendente desuper cognitione, nisi frivolam esse constiterit, Judex in causa supersedere, nec ad ulteriora procedere debeat; aliis Processus erit nullus, & sententia, si quam tulerit, nulla.

4. Ceterum an ipso jure, an verò validitas vel nullitas sententiæ seu processus pendeat ab eventu probandæ vel improbandæ causæ, ut probata causa recusatōis declaretur nullus, improbatâ verò validus (sicut attentata per Judicem à quo, post interpositam appellationem ab interlocutoria ante inhibitionem Judicis ad quem legitimam, non revocantur, priusquam de veritate constiterit) variant Interpretes, Gaill. i. Observ. 33. num. 12. Sed verius est; ipso jure & quidem utroque, esse nullum, secundum Glos in can. Quocies 2. q. 6. Marantam 4. p. Distinct. 16. versic. 2.

5. Dicitur esse nullum; tum quia satius est, ut impediatur, ne quid fiat, quam ut factum postea cum verecundia Judicis recusari retractetur: tum quia generaliter sicuti inimici, ita quoque suspecti non debent esse causæ Judicis. Secundò requiritur §. tertiò postulas hoc tit.

Est enim periculosissimum & à ratione alienum coram Judice suspecto litigare, c. Cum inter sup. De except. c. Accedens sup. Vi lita non contestata, & d. l. Apertissima ut Judex recusatus non assimiletur ei à cujus interlocutione dumtaxat est appellatum, sed ei, cui post appellationem ab interlocutione per Judicem provocatum facta est inhibitiō ulterioris prosecutionis, quasi uti ibi hominis, ita hic inhibitiō sit Juris: constat autem, omnia acta post inhibitionem esse ipso jure nulla, c. Non solum hoc tit. in 6.

§ XX.

De Relationibus.

1. Relationum affinitas cum appellationibus.
2. Differentia
3. Quid sit Relatio. 4. Fit dupliciter.
5. Hodio utroque jure ferè extra usum abiit
6. De relatione ad Principem.
7. Differentia Relationis & Consultationis.

1. Appellationibus rectè quoque subjiciuntur Relationes, sicut & in Pandectis, propter similitudinem, quam cum iis habent: nam sicut appellatio fit ab inferiore ad superiorem, ita & relatio & sicut pendente appellatione, ita & pendente relatione, imò etiam promissa dumtaxat, nihil attentari seu innovari oportet, c. Licet sup. De officio jud. delegati, l. 1. D. Nihil innovari appellat interposita, l. Ex illo Cod. De appellat. l. Si quando Cod. De relation. & ibi Bald. quia sicut per appellationem causæ cognitio devolvitur ad superiorem, ita & per relationem; sic quòd. apud referentem seu remittentem esse definit, l. Ad principem 2. D. De appellat. & relation.

2. Quamvis in eo differat relatio ab appellatione, quòd appellatio post, relatio autem ante sententiã interponatur: exceptis causis criminalibus, l. Inter poenus 6. D. De maledictis & releg. l. Si quis filio §. quid tamen D. De injusto rupto testam.

3. Est enim Relatio hoc loco, ommissis aliis ejus acceptionibus, de quibus Maranta 6. p. actus 2. n. 10. Judicis inferioris, de jure dubitantis, ad Superiorem, Pontificem vel Principem, aut etiam Proconsulem vel Præsidem, transmissa consultatio ut sciat quid in judicando sequendum sit, l. Eum quem §. 1. D. De judiciis, Dixi, de jure

jure dubitantis; quia in ambiguitatibus factorum improbata est relatio, *Wesemb. ad tit. D. De appellat.*

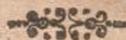
4. Fit autem relatio dupliciter: aut simpliciter, prout olim juxta Canones in magna Judicium ignavia aut timiditate fieri solebat, *c. Dudum De elect. c. 1. Vs lito non contestata &c.* vel ad ditâ declaratione ejus, in qua est referens.

5. Usus hujus olim de jure civili frequens fuit, & obvius, *l. 1. & seq. Cod. de relationib.* ac deinceps etiam Novellis Justiniani Constitutionibus retentus & ampliatus. *Novell. 82. §. ult. & 113. & 115. in princ.* Verum postea per Novellam 125. penitus ferè sublati sunt. Sic & Pontificæ relationes usum quoque suum ferè amiserunt, vel eo argumento, quod earum unico ferè loco dumtaxat in hoc titulo fiat mentio, *c. Intimasti hoc tit.* nisi quòd in inferioribus rusticorum tribunalibus adhuc utrumque retineantur, in quibus ad proxima superiora tribunalia fieri solet relatio. Et hodie plerisque in locis fieri solet relatio causæ ad consilium, ut vocant, sapientis, & plerumque Jurisperitorum, quâ relatione durante etiam suspenditur jurisdictio Judicis inferioris, *c. Cum in veteri sup. De elect.*

6. Dum verò ad Principem fit relatio, exemplum partibus edendum est, ut si forè relatio alicui minus plena videatur, suas rationes & reformativos libellos Principi offerre queat, *l. 1. & 2. & toto tit. Cod. De relationib. Wesemb. ad D. eod. tit. in fine.*

7. Porro licet Consultatio & Relatio in usu appellationis plerumque confundantur, cum per consultationem fiat relatio, & per relationem consultatio, transmissis actis: tamen Justinianus hæc separavit *tit. Cod. De relat. & tit. Cod. De appellat. & consultat.* eò quòd consultatio in sola & nuda interrogatione super aliquo juris dubio plerumque consistat; relatio autem in explicatione totius causæ, transmissis etiam actis, *l. Sciantdm D. De appellat. recipien. l. ult. Cod. De relat.*

Denique de specialibus privilegiis quorundam Flandrorum circa materiam hujus tituli vide apud Zypæum *De Jure Pontif. novo lib. 2. hoc tit. in fine.*

TITULUS XXIX.

De Peregrinantibus.

1. Peregrinans hoc loco quis dicitur.
2. Peregrinatio ad Sedem Apostolicam quando effectum appellationis habeat.
3. Et quis sit effectus.

Habet & peregrinatio ad Sedem Apostolicam vim & effectum appellationis: unde hic Tit. subicitur.

1. Peregrinans in genere dicitur, quicumque per aliena loca peragrans proficiscitur: & Peregrini Romanis fuerunt, qui cives Romani non erant, *l. 6. §. Solemus D. De hered. instituendis, l. 1. Cod. eod. tit.* seu qui jus civitatis non habebant, ut quia Latinæ essent conditionis, vel penitus alienigenæ, indeque Peregrinitas statum & conditionem peregrinorum significat. Hoc verò loco Peregrinans specialiter capitur pro eo, qui ad Sedem Apostolicam proficiscitur; *cap. unico hoc tit. sive ex causa peregrinationis ad limina Apostolorum, sive ex alia, ut ibid. tradit Abbas num. 2.*

2. Habet autem talis peregrinatio seu profectio effectum & vim appellationis, si modò secuta fuerat intra decem dies à die illati gravaminis: & fuerit intimata Judici vel parti. *Scaccia De appellat. qu. 6. n. 42.* quia quemadmodum appellans ad Sedem Apostolicam eximit se à jurisdictione Judicis à quo, & se confert in jurisdictionem & tutelam Judicis ad quem: ita etiam qui post causam motam ad Sedem Apostolicam proficiscitur, licet verè non appellet, tamen perinde se confert cum omnibus rebus in protectionem summi Pontificis, atque si verè appellaret, quoad articulum, super quo appellaret, *d. cap. unico.* Sic ut eo ipso, quo iter arripit, censatur ipso facto appellare, quod plus est quam verbis appellare, *cap. De electi filii 52. sup. De appellat. Rota Decif. 54. aliàs 385. Si appelletur num. 1. De appellat. in novis Franc. in d. c. Dilecti nu. 1. & Cardinalis n. 4.*

3. Et idè quemadmodum Juxta à quo pendente appellatione nihil innovare potest, quoad

quoad articulos seu articulum, super quibus vel super quo appellatum est, sic etiam nihil innovandum est in rebus ejus, qui Romam proficiscitur ad Sedem Apostolicam: adeo ut quodquid post arreptum iter ablatum vel subtractum fuerit, ei restitui debeat. Nec solum vim appellationis habet hujusmodi itineris arreptio, sed etiam relevat ab onere petendi apostolos, ut ex Innoc. refert & sequitur Ancharanus, in cap. 6. num. 3. nos ab. 4. De appellatione in 6.

Dixi, post motam causam: quia itineris arreptio ad Papam ante ceptam causam non habet vim appellationis: quamquam, si ex justa causa facta fuerit, suspendat jurisdictionem inferioris Judicis, & tuncatur eum, qui ipse proficiscitur, non vero eum, qui nuntium mittit. Scaccia quaest. 6. num. 43. Ubi subjungit non habere quoque vim citationis, si fiat, postquam fuit citatus vel habuit notitiam litterarum, quas adversarius impetravit à Papa, per c. Meminimus 9. & cap. Suggestum 15. sup. de appellatione.

TITULUS XXX.

De confirmatione utili vel inutili.

1. Confirmatio ex certa scientia est utilis.
2. Subreptitè vel obreptitè obarsa est inutilis.

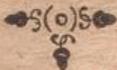
Postremo postquam visum est de suspensione sententiae seu jurisdictionis judicis à quoque fit beneficio sive appellationis, sive peremptionis, dicendum quoque est aliquid de confirmatione, cum contingat sententiam, à qua appellatum est, seu processum judiciale non semper retractari à superiore Judice, sive is summus Pontifex sit, sive alius, ad quem appellatum est, sed subito confirmari, ut cum pronuntiat, bene judicatum & malè appellatum.

1. Multum autem interest, an aliquid com-

firmetur à summo Pontifice, an ab alio inferiori. Nam quod Pontifex ex certa scientia confirmavit, sive sit sententia, sive arbitrium, sive privilegium, sive quid aliud, s. Cum dilecti 4. & penult. hoc tit. Illud firmum manet, nec mutari vel de eo per inferiorem aliquem amplius cognosci potest, nisi ex speciali Pontificis mandato, c. 1. & 2. hoc tit. cum jure tribuat illi, cujus negotium confirmatum est, d. c. penult. & hæc dicitur utilis confirmatio, Sic in c. Vi nostrum 56. sup. de appellatione. habetur, quod, postquam Papa revocavit ad se negotium aliquod, ita ligentur manus inferiorum, ut nihil ulterius validè in eodem negotio per eos fieri possit.

2. Dixi, ex certa scientia: nam si confirmatio fuerit obtenta per subreptionem vel obreptionem, tum quilibet Judex inferior, modò sit competens, de ea cognoscere potest, c. Bona memoria, c. Ad nostram, c. Porreclia, c. Examinata h. s. quia quod summus Pontifex, re non satis cognita, prout se habebat, sed vel narrato falso, vel vero suppresso, confirmavit, non intelligitur confirmasse: quia si rem plenè intellexisset, non fuisset confirmaturus, c. Super litteris sup. de rescriptis. Hinc si Religiosus impetraverit à summo Pontifice confirmationem super administratione temporali, subreptitè quod esset Regularis, ea tanquam subreptitè non valet: si vero id ipsum expresserit, rescriptum præsumitur falsum, quia summus Pontifex non consuevit tale quid concedere, d. s. Ad nostram, & d. s. Porreclia. Et hæc dicitur, confirmatio inutilis: quia licet non statim sit ipso jure nulla, tamen per exceptionem repellitur potest, secundum ea, quæ supra diximus. Tit. De Rescriptis. De confirmatione contractuum

& privilegiorum, quid ea operetur, & quando tribuat novum jus, vel non, vide Gail. lib. 2. Obs. 1. per totam.

Finis Libri Secundi.

P.A.R.A.

PARATITLA
SIVE
SUMMARIA
ET METHODICA EXPLICATIO
LIBRI TERTII
DECRETALIVM.

TITULUS I.

De vita & honestate Clerico-
rum.

1. *Causarum fori Ecclesiastici alia Temporales, alia Spirituales.*
2. *Item alia Civiles, alia Criminales.*
3. *Civiltum alia propria Clericorum, alia communes Clericis & laicis.*
4. *Methodus libri hujus.*
5. *Clerici quo modo instituire & componere vitam debeant.*
6. *Debent esse continentes.*
7. *Abstinerè à crapula & ebrietate.*
8. *Vitare tabernas cautionarias.*
9. *Alieni ab omni avaritia.*
10. *Abstinerè à lusu alearum & taxillorum.*
11. *À mimis, jocularibus, & inhonestis spectaculis.*
12. *À negotiis & commerciis secularibus.*
13. 14. 15. *Deferentes vestes congruentes ordini suo.*
16. *Non portantes arma.*
17. *Non comam aut barbam nutrientes.*
18. *Dum divina celebrant, separati à populo.*
19. *Denique ab omni crimine abstinenses.*

1. **P**ost explicatum toto præcedenti libro universam ordinis judiciarii rationem, proximum est, ut ad materiam ipsam seu res & causas, quæ in forum seu judicium Ecclesiasticum deduci solent, transeamus.

Earum alia sunt Temporales; ut si de fundo, equo, domo, pecunia, & similibus agatur, de quibus etiam Judex laicus cognoscere potest in suo foro. Alia sunt Spirituales, vel spiritualibus annexæ, de quibus, quando quaestio est juris, ne quidem incidenter Judicem secularem cognoscendi potestatem habere, diximus supra, & tradit Foller. ad Marantam 4. p. Distinct. 13. n. 2. & 3.

2. Rursus alia sunt Civiles, quarum appellatione comprehenduntur etiam multæ spirituales, secundum Cardinalem, in Clement. 1. col. 4. qu. 5. de offic. jud. deleg. ut cum agitur de jure aliquo incorporali, veluti Sacramentis Ecclesiae, officio & administratione Ecclesiae, præbenda, dignitate, Canonicatu, personatu, decimis, vestibus, & aliis ornamentis Ecclesiae, Clem. Dispensatosam de judiciis. Abbas in c. Consulere 38. c. Ad nostram, c. Ad aures 24. inf. de Simonia: item de causa matrimoniali, legitimatione prolis, & generaliter ubicumque agitur de causis beneficialibus; quoad petitorium scilicet: nam si judicio agatur possessorio, puta

ad recuperandam possessionē beneficii Ecclesiastici, non est causa spiritualis, ut notant Glos. & Abbas in *e. Cum dilectus* 32. *sup. de elect. & rursum Glos. & Abbas in e. Litteras* 7 *sup. de jurament. calumnia*, Cardin. in *d. Clement. Dissendiosam* in 10 *quæst.* Aliæ verò sunt Criminales, ut cum agitur de hæresi, apostasia, usuris, & similibus. Primum agemus de Civilibus: postea de Criminalibus acturi.

3. Cum autem Civilium aliæ sint propriæ Clericorum (sumpto hic eo nomine generaliter, ut comprehendat omnes, qui divinis ministeriis & officiis sunt mancipati, licet nullo ordine Ecclesiastico, & ne tonsurâ quidem insigniti sint, ut Moniales, & olim Monachi, & alii hujusmodi) quales sunt causæ beneficiorum Ecclesiasticorum; aliæ verò communes tam Clericis quàm Laicis, ut sunt contractuum testamentorumque jura, cum sacrorum & Sacramentorum usus; aliæ denique laicorum duntaxat, ut causæ matrimoniales. * 4. De duobus prioribus generibus hoc libro agendum est; hoc ordine, ut primum de Clericorum moribus seu vita & honestate tractetur: cum quia hæc potissimum in Clericis requiruntur, qui toti populo se exemplum & vitæ formam exhibeant necesse est, de iisque controversiæ existere possunt; tum quia in bonorum divisione, animi, corporis & fortunæ, tamquam animi bona, quæ consistunt in virtutibus, primum locum obtinent.

5. Quibus autem prædiri moribus, & qua conversatione debeant esse Clerici, prælatè describit Isidorus *De Ecclesiast. Officiis lib. 2. c. 2.* indeque Gratianus in *Can. Hic igitur Dissin. 23.* & vel ipsa nominis indicat notio: cum enim, ut lib. 1. diximus, Clerici dicantur à Græca voce, *κλήρος* quasi de sorte vel in sortem Domini vocati sint, decet eos omnino, ut verbis utar Concil. Trid. *Sess. 22. cap. 1. de reformation.* vitam moreque suos omnes ita componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus nil, nisi grave, moderatum, ac religione plenum, præ se ferant; leviam etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant; ut eorum actiones cunctis adferant venerationem.

6. Cum igitur nihil sit à purissimis & mundissimis illis mysteriis divinis, quibus mancipantur, magis alienum, quàm polluti, corpo-

ris polluta conscientia, peculiariter Clerico, præsertim in sacris ordinibus constitutos, non solum ab incontinentia, verum etiam ab omni incontinentiæ ac libidinis Veneræ suspicione oportet esse alienos atque immunes *cap. Vi Clericorum 13 hoc tit.* illamque quàm maximè à locis ac rebus sacris rejicere & extirpare. Et propterea Clericus Moniales, vel earum Monasteria, frequentans familiarius, quàm deceat, si monitus non desistat, deponitur; laicus verò excommunicatur, *Monasteria 8 hoc tit.* Deque hæresi vehementer suspectus est, & contra eum tamquam hæreticum procedi potest, qui mulierem pœnitentem ad libidinem actusque illicitos allicere ac provocare præsumperit tentaveritque, quemadmodum Archiepiscopo Hispalensi rescripsit Pius V. apud Piatec *p. 2. cap. 4. art. 6. n. 10.*

7. Ac proinde etiam ad vitam atque honestatem spectat Clericorum: Primum, ut à caprula & ebrietate (quæ omnium vitiorum fomes ac nutritrix est, *can. fin. Dissin. 35.*) diligenter abstineant, ut vinum sibi temperent, & se vino quandoquidem ebrietas & mentis inducat exilium, & libidinis provocet incentivum, *e. Acrapula 14, hoc tit.* ubi qui calices foecundiores exhaust, & ad æquales haustus alium obligat (scilicet ad se mutuo ingurgitandum & inebriandum) si monitus à superiore non desistat, ab officio vel beneficio suspenditur. Aliàs ad æquales haustus potatio, quæ causa honoris aut votivæ salutis pro Principibus aut amicis fit, licita est; modò ea cautio adsit, ne quis inebrietur, *Zyp. De jure Pont. novo b. 1. n. 8.*

8. Secundò, ut prorsus evitent tabernas, nisi fortè causa necessitatis in itinere constituti, *can. Nemo oportet, can. Nulli Clerico, & can. Clerico Diss. 44. e. penult. h. t.* Quod & Synodus provincialis Mechliniensis anno 1607. præcipit. In istis autem Canonibus non est constituta pœna contrarium facientibus: & ideo relicta videtur arbitrio superioris, ut eam consideratis frequentatione actuum, personarum qualitate, & videntium scandalo, majorem vel minorem infligat.

9. Tertio, ut ab omni avaritia sint maximè alieni: nam qui festinat ditari non erit innocens, ait Sapiens, *Prov. 28.* imò avaro nihil est scelestius; nihilque iniquius, quam amare pecuniam, *Ecc. 10.* Et proinde Iudices Ecclesi-

fici, sive Ordinarii, sive delegati, gratis judicare debent, *c. Cum ab omni o hoc tit.*, si utique habeant aliunde, ex quo honestè vivant.

10. Quartò, ut ad aleas & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint, *c. penult. h. t.* Alea ludus tabulæ est, eoque nomine intelligitur omnis ludus, in varietate fortunæ consistens, quique casu potius quam arte dirigitur. Prohibetur autem ludus iste, sicut taxillorum, Clericis, propter plurima, quæ occasione illius perpetrari solent crimina: quorum sedecim refert, & certis versibus comprehendit Hostiensis in Summa tit. de excessibus Prælatorum & Clericorum. Et sanè alearum taxillorumque nulli prosperi eventus: nam & qui perdit, affligitur, & qui vincit, illicitur, inque insidias protrahitur, omnesque hujusmodi ludi magistri nudi, inopes atque egeni existere solent. Unde Horat. lib. 1. epist. 18.

Quem amosa Venus, quem præceps alea nudat.

11. Quintò, ut mimis, joculacioribus & histri-
onibus non intendant, *d. c. penult. hoc tit.* ut à ludis theatralibus abstineant, *c. Cum decoram 12. h. t.* nec hujusmodi ludos aut inhonestæ spectacula in Ecclesiis exhibeant, *d. c. Cum decoram*: quia per ejusmodi ludos & inhonestæ spectacula Ecclesiæ inquinaretur honestas & dignitas, quam tamen decet decor & sanctitudo, *psal. 92.* quæque esse debet domus orationis, *Marci 11.* Vide Conc. Trid. Sess. 22. in decreto de observ. & evitanda in celebratione Missæ.

12. Sextò, ut negotiis & commerciis secularibus sese non implicent: alias verò post monitionem tertiam interim quoad bona & facultates suas privilegium perdunt clericale, *c. ult. hoc tit. can. Clerici xiv qu. 4.* Negotiator autem est, qui comparat rem, ut illam ipsam integram & immutatam dando vendendoque lucretur, *can. Efficentis vers. Quicumque Dist. 88.*

13. Septimò, ut vestes congruentes suo ordini semper deferant, (quamvis alias habitus non faciat Monachum) ut per decentiam habitus extrinseci, morum honestatem intrinsecam ostendant, *Co. c. Trid. Sess. 14. cap. 6.* Nam forma vestium, inquit S. Bernardus *De considerat. lib. 3. cap. 11.* d. fornicitatis mentium, & morum indicium est. Quid sibi vult, quod Clerici aliud esse, aliud videri volunt? nempe habitu milites, quæstu Clericos, actu neutrum exhibent: nam neque pugnant, ut milites, neque,

ut Clerici, evangelizant. Ita ille. Ideoque licet proprius habitus Clericorum nullibi determinetur, *refl. Gloss. fin. in Clement. 1. De cler. 1.* tamen à vestibus inhonestis, & luxum præferentibus, veluti rubeis & viridibus, abstinere debent Exceptis S. R. Ecclesiæ Cardinalibus, quibus ab Innoc. IV. in Concilio Lugdunensi anno 1240. concessus fuit galeri & purpurei usus, ut ex Platina refert Piasec. in Praxi Episc. cap. 2. cap. 3. art. 2. n. 29. Habitu præterea longiori aut breviori uti non decet, quam qui ordini cujusque conveniat, nullo alio admixto, *c. penult. hoc tit.* & vestem oportet esse talarem, *can. penult. Distinct. 23.*

14. In Synodo autem Mechliniensi 1607. tit. 18. c. 4. statuitur, ut Clericus & togam & pileum deferat quadratum: verum ejus decreti observantiam remississe Reverendiss. Joan. Mirzum Clero civitatis Anversipensis, in acceptatione ejusdem Synodi, ob singulares istius loci respectus, testatur Zypæus *hoc tit. n. 6.* Dum verò peregrinatur, vel est in villa Clericus, modò habitu utatur ultra genua pendente, excusatur per d. Synod. Mechlin.

15. Excusat etiam paupertas & metus & verisimile periculum itineris, *d. c. penult. hoc tit.* Nec propter unicam habitus omissionem Clericus privilegio privatur clericali, verum ad hoc requiritur perseverantia, & ut ex tali habitus indecentis usu communiter existimetur laicus, ut ex Prospero Farinac. notat. Piasec. d. locum 30. Qui ibidem tradit n. 29. honestatem vestium Clericalium ponderandam esse ex consuetudine & usu cujusque regionis, *per eam Si quis virorum Dist. 30.* videlicet ne sint communes eum illis, quibus laici & militares in illa regione utuntur: *Gloss. in d. eam Si quis virorum & alia similia in d. c. penult. de auratis, Steph. Weym. in Analysis sua ad Clement. Quoniam h. t. n. 14.* Quare prohibetur etiam uti ænis, sellis, pectoralibus, calcæibus auratis, fibulis, corrigæis auri vel argenti ornatum habentibus, annulo: exceptis iis, quibus ratione dignitatis id concessum est, *d. c. penult. hoc tit.*

Postremò notandum hic est, Constitutionem Sixti V. contra non utentes aut abutentes habitu Clericali, quam cum ejusdem moderatione refert Piasec. d. locum 28. non esset receptam usu quoad poenam privationis, ipso facto incurrendam.

16. Octavo, cum officium clericale reddat inhabiles ad pugnandum Clericos, etiam contra Saracenos, *s. Ex multa 9. in fine inf. de voto & voti redemptione* quippe cum simul nequeant Deo & saeculo militare, *can. Quicumq; xxxiii. qu. 8.* & lacrymae atque orationes sint munimenta sacerdotum, *can. Convenio h. quid ergo d. causa & quast. recte* constitutum est, ut arma non portent Clerici, *c. 2. hoc tit. ad offerendum* scilicet: nam ad se, vel res suas, vel proximum defendendum, vel ad latronum terrorem, si per loca periculosa transituri sint, ea deferre licet, *s. Dilatio de sententia excommunicat. in 6. cap. Maximianus xxxiii quast. 3.* & notat Panormit. in d. e. 2. adjiciens, nomine armorum non venire parvum cultellum, ad sciendum forte panem adaptatum. Licet autem Clerici saeculares ob delationem armorum non sint ipso facto excommunicati, sed excommunicandi, *d. s. 2.* tamen Religiosi arma tenentes intra septa monasterii, absque licentia Superioris sunt ipso facto excommunicati, *Clement. Non agro De statu Regularium.*

17. Nonò, interdictum Clericis, ut comam aut barbam non nutriant, *c. 4. 5. 7. hoc tit.* quia ministri altaris mentem debent habere elevatam, non velatam. D. Thom. p. 3. qu. 49. art. 1. capilli autem in velamen dati, sunt 1. ad Corinth. 11. omniemque superfluitatem temporalem oportet à Clerico abesse, *c. penult. hoc tit.* Superflua autem per capillos signantur, cum ex superfluis generentur, D. Thom. d. loco. Hac tamen in re videmus passim obtinere in contrarium consuetudinem, quae valet, *arg. cap. fin. sup. de consuetudine.*

18. Decimò, debent vel communiter, *c. Quoniam 9. hoc tit.* vel separatim inter se viventes rebus vacare divinis, nec permittere, dum sacra faciunt, populum intra cancellos ad altare consistere, ut separatus sit clericus à populo, *c. 1. hoc tit.* & ut liberius sacra officia exercere & intendere divinis valeant, *can. Sacerdotum 30. de consecrat. Distinct. 2.* cumque laicis sint digniores, *can. Duo sunt xii. quast. 1.* debent in loco & sedibus praeferi laicis.

19. Denique, ut summatim dicam, debent ab omnibus criminibus, imò ab omni eo, quod speciem criminis habet, vel alteri scandalo esse potest, omni diligentia sibi cavere & ab-

stinere. Vide praecalam admonitionem Concilii Trident. Sess. 2. in Decreto de modo vivendi §. Episcopos vero & quoscumque alios, & in proximo Decreto de reformat. Sess. 14. §. c. 6. ejusdem Sess. item Sess. 22. cap. 1. & Sess. 24. cap. 12.

TITULUS II.

De Cohabitatione Clericorum & mulierum.

1. Interdicta Clericis habitatio cum mulieribus, excepta matre, avia &c.
2. Nisi & tales de lubrica vita sint suspecta.
3. Poena Clericorum non abstinendum à consortio mulierum.
5. Ratio hujus interdictionis.
6. An liceat Clerici concubinari Missam audire.

Solent mulierum consortia reddere vitam Clericorum de incontinentia suspectam; unde merito hic Tit. sequitur:

1. Vetuerunt proinde & interdixerunt Canones Clericis non solum matrimonium ac matrimonii usum, verum etiam quamlibet periculosam ac suspectam cum mulieribus cohabitationem, praeterquam, cum avia, matertera, amita, matre, sorore, nepti, & quaecumque ex familia sunt domestica necessitate, veluti ancillae & pedissequae, *can. Cum volumus 24. can. Omnibus 26. Distinct. 81. & can. Interdixit Distinct. 32.* Ratio hujus exceptionis est, quia in illis personis naturale foedus nihil permittit saevi criminis suspicari, *c. A nobis 9. hoc tit.* Ideoque idem dicendum de alii profectionis ætatis feminis, modò honestae sint & omnem suspicionem excludant.

2. Quòd si & tales de incontinentia & lubrica vita sint suspectae, non licebit Clericis cum eis cohabitare, quia infligante diabolo & in illis scelus perpetratum reperitur, aut etiam in pedissequis earundem, *cap. 1. hoc tit.* nam & Thamar à fratre suo oppressa & corrupta fuit, *2. Reg. 13.* Unde de D. Augustino legitur, quod ne cum sorore quidem habitare

voluerit, dicens: Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt, *can. Legitur 25. distinct.*
81. Sin autem ex his Clericis sacris initiatus indigeret aliqua, habent eam in vico aut in villa, longe à sua conversatione, & inde ei, quæ sunt necessaria, subministrat, *d. c. 1.*

3. Alioq[ue] Clericus sacris initiatus, qui cum mulieribus suspectis versatur, si ab earum colloquio ac consortio ter monitus non absteat excommunicandus est, *c. 2. q[ue] sit.* Si verò fornicariam seu concubinam habeat, & monitus eam non dimittat, suspendi debet à beneficiis Ecclesiasticis, privandus fructibus beneficii sui: & si suspensus, eandem retinere adhuc præsumpserit, deponi seu privati beneficio, *c. 4. eod.* si tamen exacta probatione constet teneri concubinam à Clerico: nec enim mox & præcipitanter ad sententiam privationis aut depositionis proliendum est; & non solum præsumptionibus, sed concludentibus probationibus ad hoc opus est. Ad eam tamen abjurandam compelli non debet, ob periculum per iurii, *c. 3. eod.* Et licet, ubi crimen Clerici concubiniæ notorium est, ad condemnationem eius ac punitionem, nec testis nec acculator sit necessarius, aut opus prævia monitione, *c. Tu nos 8. eod.* cum excessus notorius examine non indigeat, *c. Bona sup. de elect.* nullaque validior sit probatio, quam per evidentiam rei, *Glof. in Ad nostram sup. de iurejurando:* tamen sine monitione prævia ad privationem perveniri non potest, *c. Si quis 4. c. Si autem 6. h. 2. Conc. T. id. Sess. 25. cap. 14.*

Episcopi verò & Religiosi nullam omnino ad cohabitandum admittere mulierem debent aut possunt, *Novell. 5. De Monachis cap. 3. Novell. 12. De sanctiss. Episcopis c. 29 in fine l. Eum qui. & Aurb. Episcopus Cod. de Episc. & Clericis. & similibus,* Hostiens. in *Summa hoc tit.* idque ob statum perfectionis, in quo tales sunt.

4. Porro tam stricte prohibitionis Clericorum eum mulieribus cohabitationis rationes assignari vacat possunt: Prima, quod difficillimum sit Clericis castitatem servare illibatam, cohabitando, conversando, aut familiarius agendo eum mulieribus: imo p[er] se tam impossibile, quam stupam aut ceram appositam igni illam servare, aut abscondere fovereque ignem in sinu, ut vestimenta non ardeant, aut ambulare super prunas, ut plantæ non adurantur.

Proverb. 6. Nec est, quòd quis viribus suis confidat: nam quis Davide vel Samphone fortior, aut Salomone sapientior? quos tamen incauta familiaritas & perniciofa mulierum vice-runt & deceperunt blandimenta, Et ut cessaret periculum: tamen talis conversatio, inquit Augustinus suspicionis malam porrigit famam & pudicitia: bonum frustra intrinsecus laborioso agere custodit, quod extrinsecus efficit infamari. Secunda, quia huiusmodi cohabitatio & conversatio plurimum aret Clericos à perfectione in illis requisita, *can. Hospitalium 17. distinct. 31.* Tertia, est excellentia ministerii sacerdotalis, quæ ex parte ministri requirit maximam munditiam.

5. Quid autem de Clericis incontinentibus quoad penas & modum procedendi statuat Conc. Trident. brevitatis causa videre ibidem licet *Sess. 25. cap. 14. & sequent. de Reform.* Quæque ratione idem Concilium adversus concubinarios laicos procedendum putet, & quibus penis, afficiendi sint, traditur *Sess. 24. c. 8.*

6. Tantum superest hic dubium, an, qui novit Clericum concubinarium sive fornicatorem, Missam eius licite audire, vel ab eo Sacramenta percipere valeat? Idem verarevidetur, *canon. Nullus 5. distinct. 32.* Sed dicendum ex *e. Vestra, & ult. hoc tit.* quòd eum Clericus aut Presbyter fornicarius quoad se tantum suspensus sit, id est, non percipiat fructum divinarum mysteriorum ac Sacramentorum ad suam salutem, non verò quoad alios; in officio nequaquam vitari debeat, quamdiu toleratur: nisi peccatum huiusmodi sit notorium per sententiam, vel per confessionem in iure factam, (quod Interpp. vocant notorium iuris) aut per evidentiam rei, quæ tergiversatione aliqua celari non possit, nempe quando crimen ita est publicum, ut toti populo pateat (quod vocant notorium facti): *c. Tu nos 8. & d. cap. ult. hoc tit.* hoc enim casu, de quo intelligitur *d. canon. Nullus*, vitari debet: non quòd divina Sacramenta, quæ purgatoria cunctarum cogitationum existunt, polluere valeat: sed ut peccandi licentia cæteris auferatur, & ipse, videns se contemni ob fornicationem, citius ad p[en]itentia fructum trahatur, *d. e. Vestra hoc tit.*

TITULUS III.

De Clericis conjugatis.

§. I.

De Clerico Ordine sacro initiato.

1. *Cœlibatus Clericis semper commendatus.*
2. *Matrimonium sacris initiati ipso jure nullum est.*
3. 4. 5. 6. *Alia pœna è veteribus Canonibus, & Conc. Trid.*
7. *Ratio prohibitionis.*
8. *In Græcica Ecclesia licet retinere uxores antea ductas.*

1. **C**anones sacri aded voluerunt castitatem Clericis esse commendatam, Clericorum ut non solum veterint cohabitationem cum mulieribus, sibi non junctis matrimonio, sed etiam jam inde à temporibus Apostolorum cœlibatam aded annexum esse voluerint sacris Ordinibus, ut iis initiati neque uxores ducere, neque ductis antea, post ordinationem, uti permittantur, saltem in Ecclesia Latina: quin etiam castitatem perpetuam vovere debeant sacris initiandi, ut constat ex *can. Apostolorum 15. &c. 2. h. 1.* variisque auctoritatibus summorum Pontificum, Conciliorum, & veterum Patrum, *Distinct. 23. & 32 per tot.* variis item ea de re editis civilibus Constitutionibus, *l. Eum qui & Auth. Multo magis Cod. de Episc. & Clericis, & similibus.*

Dispicendum autem potissimum hic est, quatenus Clerici conjugati beneficia habere vel retinere possint, vel non: nam de validitate matrimonii per Clericum contracti agitur *lib. 1. tit. Qui Clerici vel vorventus matrim. contractare possunt.*

2. Cœlibatus igitur à sacris Canonibus ita annexus semper fuit Ordinibus sacris, ut si quis ordine sacro initiatus uxorem duxerit, & matrimonium sit nullum, prout definit Conc. Tri. *Sess. 14. c. 19.* & compelli debeat ad ductam abjurandam, ac pœnitentiam agendam de commisso, per excommunicationis & suspensionis ab executione Ordinum sententiam, simulque privati officii & beneficii Ecclesiastici, *c. h. 1.*

3. Quinimò decreto Conc. Toletani IV. permixtum fuit Episcopis, fœminas hujusmodi, conjunctas Clericis illicitè, auferre & venundare; illis pro tempore relegatis ad pœnitentiam, quos suâ libidine in fecissent. Sed & Urban. II. in *c. Eos qui distinct. 32.* Principibus indulgèntiam redigendi in servitutem focarias, si Clerici, ab Episcopo moniti, nolent ab illis separari.

4. Unde patet Canonum Ecclesiæ circa hanc rem alios mitiores, alios severiores olim fuisse. Nam & Concilium Toletanum VII. *cap. 6.* jubet ejusmodi fœminas recludi in monasteriis, ut ibidem sub gravibus pœnitentiæ oneribus usque ad finem vitæ degant. Ancyranum verò, *cap. 20.* annos pœnitentiæ septem adultero imponit. Neocesariensis, *cap. 1.* Presbyterum, uxorem ducentem, deponi; fornicantem vel adulterantem extra Ecclesiam abjici, & inter laicos ad pœnitentiam redigi mandat. Eliberit *cap. 13.* statuit, virginibus vorifragis, etiam respiscensibus, in fine tantum dandam esse communionem. Virginibus autem sine voto in corpus suum peccantibus annus præscribitur, priusquam reconcilienter, si modò violatoribus suis nupserit, si aliis quinquennii pœnitentia. Idem Concilium *cap. 17.* statuit; si vidua peccaverit, post quinquennem pœnitentiam communioni restituendam, si coram nupserit, si alteri, nec in fine dandam communionem. Concilium denique Marisc. *cap. 2.* statuit, ut nulla mulier in cubiculum Episcopi absque duobus Presbyteris aut certè Diaconis ingredi permittatur, referente Zypæo *De Jure Pontif. novo lib. 3. h. 1. nu. 2* 5.* Verùm ut antè diximus, hodie & quoad pœnas & quoad modos procedendi contra concubinarios Clericos, sequendum est Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 14. De reformat.*

Clerici itaque conjugati sunt in primis irregulares, ita ut nec in susceptis Ordinibus ministrare, nec ad majores promoveri valeant.

6. Sunt excommunicati ipso jure, *Clement. unica de affinitate & consanguinit.* reservata abolutione Episcopo; *Gloss. ibid. in V. obtinere Sanchez De Matrimonio lib. 7. Disputat. 48.* ubi fufius *d. Clement. explicat.* Attamen si Clericus dimissa uxore quam duxerat, pœnitentiam egerit, seq; vitæ probitate commendabile

egerit, potest ex indulgentia Episcopi officio suo, Ordinisque exercitio restitui, *c. Sanè 4. hoc tit.*

Item redduntur suspecti de hæresi; & potest contra eos per Inquisitores procedi.

Incurret etiam pœnam stupri, si virginem sub figura ac prætextu matrimonii violarit, quamvis verba de præsentis ac benedictionis præcesserint, *Dias in Praxicrim. Canon. c. 74.*

7. Cæterum merito hæc ita à sacris Canonibus constituta sunt: nam si in veteri lege, qui ad altare altari, ad offerendum panes materiales, & sacrificia animalium mortuorum jubebantur esse mundi, *Exodi 9.* & continentibus abstinentesque ab uxoribus, pro tempore, quo ministraturi erant, *can. Tenere h. nam si prisca dist. 31.* si item Flamines gentiles seu sacerdotes Ethnici in superstitionis suis cultibus ac ritibus, ipsi satanae seruiantes, tanto opere ac studio castitatem seruarijnt: quàm castos & puros esse decet sacerdotes Dei, ac reliquos Clericos sacris initiatos, qui velut templum ac vasa sunt Domini & sacrarium Spiritus sancti, jugiterque altari adstant, *can. Decernimus Dist. 28. & similibus*: præsertim cum non accedant ad offerendas carnes vitulorum aut hircorum, ut in veteri lege, sed ad immolandum agnum immaculatum, ipsum Salvatorem JESUM Christum, verum Deum & hominem. Facit, quod Clericus divisus in duo plenam sui non habeat potestatem, ideoque minus cogitare valeat, quæ Dei sunt, sed potius, quo modo placeat uxori. Præterea rerum Ecclesiasticarum substantia per conjugatos facile deperit, quas subtraherent forte prospiciendis & alendis proliis suis, *c. Diversis 5. h. t.*

8. Dixi antè, saltem in Ecclesia Latina: quia licet in Ecclesia Orientali seu Græca nunquam licuerit post sacros Ordines susceptos uxorem ducere, ut patet ex *can. Si quis eorum dist. 32. c. A multis sup. De arate & qualitate ordinis*, tamen concessum tandem fuit, ut saltem antea ductis uterentur, uti constat ex *c. Cum olim h. t. can. Aliper distinct. 31.*

Ubi tamen observandum olim, ante tempora D. Gregorii Subdiaconatum non fuisse Ordinem sacrum, ut supra diximus, ac proinde licuisse tunc Subdiaconis uxores ducere, & ductis uri.

¶

§. II

De Clerico minoribus ordinibus initiato, contrahente matrimonio.

1. Talis ducta uxore amittit beneficium ipso facto.
2. Nec resignare illud potest in favorem tertii.
3. 4. Licet etiam matrimonium sit nullum, vel irritum.
5. Impubes, vel pubes cum pubere vel impubere contrahens non excedit beneficium.
6. Aliàs ne quidem consensu Episcopi, beneficium simplex retinere potest.
7. 8. Conjugatus quibus casibus beneficium retinere possit.

1. Quid si Clericus, in minoribus Ordinibus constitutus, continere se non possit, aut non velit, permittendus est uxorem sortiri, *can. Si qui vero distinct. 32. can. Quia tua §. si quis xii. quest. 1.* Verum si contraxerit valide, beneficium, si quod habuerit, statim ducta uxore vacat, *c. 1. h. t. sicut & pensio*, si quam habeat titulo clericali, seu loco beneficii, quod resignavit quæ per matrimonium, licet copula non sequatur, vinculo incompatibili cum beneficio sese quæ astringit; sicque eo ipso per spontaneam dimissionem videtur beneficium repudiare, nec illud recuperat sponsa decedente, vel monasterium ingrediente, *DD. in d. c. 1.* quia quod semel extinctum est, non reviviscit amplius, licet causa extinguens cesserit, *can. Quam periculosum v. 31. q. 1. Clement. Gratia De rescriptis.* Ob eadem rationem accessus, regressus, ac quodlibet aliud jus ad beneficium Ecclesiasticum vacant ipso jure, *d. Clement. Gratia*: quia facilius perditur jus ad id, quàm in re, *c. Quemadmodum sup. De jurejurando*.

2. Hinc sequitur Clericum, post contractum valide matrimonium, non posse beneficium quod antè obtinebat, resignare in alicujus favorem, sed teneri statim possessionem ejus dimittere, illudque posse, tamquam vacans ipso jure & facto, impetrari.

3. Quod si matrimonium sit nullum, gravissima est quæstio, an vacet similiter beneficium, de qua varii variè sentiunt; ut videre est apud Sanchez De matrim. lib. 7. Disp. 43. ubi relictis tribus sententiis, adhæret triæ, nempe per

matr.

matrimonium, quomodocumque & quacumque ex causa nullum, non amitti ipso jure debet: sed sententia Judicis opus esse: ea inter alias ratione, quod non præstet impedimentum, quod de jure non sortitur effectum; quodque patia sint esse nullum ipso facto, & non factum: nec in ullo textu inveniatur decretum, solum attentionem cum ipso facto irritum sufficere in hoc casu.

4. Hinc etiam verius est, Clericum initiatum sacris Ordinibus, contrahentem matrimonium, sed irritum, propter consanguinitatem, vel aliud impedimentum dirimens, non amittere beneficium suum ipso jure, ut tradit Sanchez *d. l. ca.*

5. Quid si Clericus impubes cum sponsa impubere aut pubere, vel pubes cum impubere per verba ad præsentem contraxerit, nec malitia suspicatur ætatem? (cujusmodi matrimonium resolvitur in sponsalia de futuro, *c. unico De dispensat. impuberum in 6.*) Talis non excidit beneficium suo, nisi adveniente legitimâ ætate matrimonium sic contractum ratificetur, iis modis, de quibus per text. *Glos. & DD in d. c. unico*; si quidem constat apud omnes, non amitti beneficia per sponsalia de futuro, quando quidem statum incompatibilem cum beneficio non inducant, sed sint duntaxat via ad illum.

6. An autem de consensu Episcopi Clericus beneficium simplex, ante contractum matrimonium obientum, retinere possit, matrimonio contracto cum virgine, quæri etiam potest? Communi opinione receptum est, non posse, quia conjugati beneficiorum sunt incapaces. Non obstat *canon. Si quis Distinct. 32.*

Canon Quia tua xi. q. 1. quia non loquuntur de beneficiis Ecclesiasticis, sed de stipendiis sustentationis, quæ dantur Clericis conjugatis, clericaliter viventibus, & Ecclesiæ deservientibus; idque de gratia magis, quam de jure, & tanquam elemosyna, non tanquam præbenda.

7. Ceterum iis casibus, quibus conjugatus potest suscipere Ordines, *secundum dist. à non lib. 1.* potest etiam obtinere beneficium. Etiam intelligendus est *canon. De Siracusana Distinct. 28.* ubi habens uxorem eligitur in Episcopum.

8. Potest etiam conjugatus obtinere bene-

ficiam ex dispensatione, non quidem Episcopi, sed summi Pontificis, *c. Diversis 5. h. 1.* ubi jubetur, ut Episcopus conjugatos beneficiis, post conjugium adeptis, privet; & statim subditur, *Nisi forte tu talibus scienter contuleris Ecclesiastica beneficia, quibus eos non pot. sed per superiorum decernimus spoliandos*: nam inde colligitur, non sufficere dispensationem Episcopi; quæ si sufficeret, non essent spoliandi beneficiis, ab Episcopo sibi collatis.

Non obstat, quod Episcopus dispense cum homicida & irregulari, *c. Ad audientiam 12. inf. De homicidio*; & cum deposito, *can. Sodemita Dist. 63.* qui sunt casus graviore: quia in materia dispensationis, quæ est exorbitans à jure, non valet argumentum à casibus permissis ad non permissos, etiam minores. Vide Sanchez *De matrim. lib. 7. Disputat. 42. num. 1. & seq.*

§. III.

An Clericus conjugatus immunitate Ecclesiasticâ perinde gaudeat ac non conjugatus.

1. Clericus conjugatus qualiter privilegio fori gaudeat.
2. In Clerico conjugato quæ censetur habitus clericalis.
3. Quid in eodem requirat Conc. Trident.
4. Quo ad cetera privilegia reputatur laicus.
5. Separatus ab uxore & ordinatus gaudet privilegio clericalibus.
6. Contra Clericum ordinatum per dispensationem uxorem ducens.

1. Ita videtur de jure antiquo: at verò jure novo, *in c. unico h. 1. in 6.* statuitur, ut præter privilegium canonis *Si quis suadente xv. q. 4.* (quo manus violentas in Clericum injiciens excommunicationem incurrit, non nisi à summo Pontif. absolvendus) gaudeat duntaxat privilegio fori: & quidem, ut docet Sanchez *d. lib. 7. Disp. 46. n. 2.* quoad causas, non civiles, sed criminales, si ve ex criminaliter si ve civiliter continentur, prout Clericis conceditur *c. 2. sup. De foro compet.* Idque non aliter, quam si cum unica & virgine contraxerit, & tempore commissi delicti (quod ad hoc, ut quis gaudeat

deat foro etiam attenditur, *arg. l. 1. D. De pœnis*)
tonsuram & simul habitum deferat seu detule-
rit clericalem, exteriorem scilicet & apparen-
tem, *d. c. unico, ibi, vestes deferans clericales; &
similibus.*

2. Dicitur autem habitus clericalis, cum ejus
non sit à jure determinata qualitas, quo ex re-
gionis ulu honesti Clerici conjugati utuntur,
arg. cap. Ioannes 7. h. e. ita scilicet, ut ex aspectu
à quolibet iudicetur Clericus, *Glos. communiter
approbata in c. penult. sup. De vita & honest. Cleri-
cor.* Neque enim cogendus est iis vestibus in-
duti, quibus Clerici non conjugati, ministerio
Ecclesiæ vacantes, utuntur.

3. Cæterum decretum *d. c. unici* confirmat
Concilium Trident. *Sess. 25. c. 6. De reformat.*
eique hæc superaddit, modò Clerici tales Eccle-
siæ alicujus servitio vel ministerio ab Episcopo
sint deputati, eidemquè Ecclesiæ in clericali
habitu & tonsura deserviant & ministrent,

Quòd si harum conditionum vel una defe-
cerit, nullo privilegio clericali gaudebunt, con-
suetudine in contrarium, etiam immemoriali,
nequidquam suffragante. Sed & amittent cæ-
tera, præter privilegium canonis & fori, eo ip-
so, quo contrahunt matrimonium: fori verò &
canonis eo ipso, quo non servant condiciones
requisitas, etiam citra admonitionem vel decla-
rationem Judicis; quia ista privatio non imponi-
tur ut delicti pœna, sed ob defectum condi-
tionis requisitæ. Vide Steph. Weyms, in *Ana-
lysi sua ad d. c. uni.*

4. Insuper quoad cætera privilegia Clericus
conjugatus reputatur omninò laicus, etiam per
matrimonium nondum consummatum, San-
chez *d. loc. n. 13. & seq.* Ideoque nec Vicarius
Episcopi in spiritualibus esse potest, nec inter-
esse divinis tempore interdicti, nec gaudet pri-
vilegio clericali, quoad gabellas, indictiones,
munera sæcularia, & quæcumque alia obse-
quia, *c. Quamquam De censuris in 6. Covar.
pract. qu. c. 31. n. 9.*

5. Quòd si verò conjugatus cum unica &
virgine separaretur ab uxore communi consen-
su, legitimoque modo ordinetur, perinde gau-
debit immunitate Ecclesiastica ac cæteri non
conjugati, quia talis reputatur ab Ecclesia
non tamquam conjugatus, sed tamquam vi-
duus continens; & civili quodam modo, quoad

usum & societatem matrimonii, uxor illi qua-
si mortua censetur. A fortiori idem dicendum,
si illa moriatur, & ipse redeat ad propria Cle-
ricorum ministeria, Videatur plenius Sanchez *d.
loco.*

6. Aliud dicendum de eo, qui in sacris con-
stitutus per dispensationem ducit uxorem,
quia talis omninò abstrahitur & quasi depo-
nitur à statu clericali. Sanchez *d. loco*: ubi docet
Clericum conjugatum per negotiationem hon-
nestam non amittere dicta privilegia, modò
condiciones requisitas servet. Similiter docet
Clericum, conjugatum cum unica & virgine,
amittentem privilegia clericalia, ob depolu-
tionem habitus clericalis & tonsuræ: car-
cuperare, resumptis habitu & tonsurâ: nec
per unam aut alteram habitus dimissionem
amitti privilegia, modò aliàs continuò dele-
rat.

TITULUS IV.

De Clericis non residenti- bus.

1. *Residero quid sit.*
2. *Tenantur beneficiati ad residentiam, etiam
ratione simplicis beneficii.*
3. *Quod tamen fallit ex generali consuetudine.*
4. *Ideoque per substitutum quis deservire po-
test.*
5. *Quo pacto procedendum contra non residen-
tes.*
6. 7. *Causæ justæ excusantes à residentia.*
8. *Quo casu debentur grossi fructus, non distri-
butiones.*
9. *Nisi ex certis causis.*
10. *Decreta Conc. Trid. circa residentiam Cleri-
corum.*

I. Clerici non solum inhonestè vivunt, ma-
licium consortia familiaritatemque con-
sectando, sed & non residendo in Ecclesiis suis,
& interim fructus percipiendo, eam ob causam
quandoque etiam puniendi & privandi be-
neficiis.

Est autem Residere nihil aliud, quam deservire, Flaminius *de resignat. benefic. lib. 1. qu. 10.* & Residere personaliter non est aliud, quam personale debitum per se præstare.

2. Cum igitur beneficium detur propter officium *e. fin. de rescriptis in 6.* ideo nullus ad beneficium Ecclesiasticum adsumendus est, nisi qui in loco ejusdem residere & per se deservire possit, *e. 3. & 4. hoc tit.* Omnesq; beneficiati ad residentiam personalem, id est ad personale ministerium in loco beneficii; Episcopi quidem & Pastores, qui curam animarum habent de jure naturali & divino, Lessius 2. *De jure & iust. cap. 34. Dubitat. 39.* reliqui verò de jure communi tenentur; si ve dignitatem annexam habeant *e. 1. 2. 3. & 8. hoc tit.* si ve aliud quodcumque simplex beneficium, quantumvis tenue ac modicum, *e. Conquerente 6. & c. Inter quatuor 10. hoc tit.* Ad eò ut ipse Justinianus Imp in *l. Generaliter sancimus Cod. de Episcopis & Clericis*, sanxerit, eos tantum Clericos & Monachos immunitatis beneficio à cura & tutela gaudere, qui apud sacrosanctas Ecclesias vel monasteria permanent, non vagantes, & qui circa divina ministeria non sunt desides.

Nec hic habet locum regula Juris, quod quis possit per alium facere, quod per se ipsum potest: quia patitur exceptionem, quando electa est industria & opera personæ; ut in collatione beneficii semper electa intelligitur, *e. Is cui de officio jud. delegati in 6.* nam opera unius non est opera alterius, *l. Si non sortem §. libertus D. De condit. indebiti.* Excipiuntur tamen præstimonialia seu præstimonialia portiones habentes: cum enim hæc ex sua institutione non videantur habere ullum servitium annexum, præter lectionem horarum, non videntur quoque requirere residentiam, Garzias *de benef. 3. p. cap. 2. n. 2.*

3. Dixi de jure communi; quia ex generali totius Ecclesiæ consuetudine beneficia simplicia residentiam non requirunt *Gloss. in d. c. Conquerente ad V. deserviat.* Flamin. *à loco n. 67.* Ideoque potest quis per substitutum illis deservire.

4. Hinc quoque fit, quòd, ubi fundator in erectione alicujus Cappellanæ, vel alterius simplicis beneficii disposuerit, ut, contingente ejus vacatione, conferatur alicui, qui celebret tot. Missas in hebdomada vel mense, non te-

neatur talis provisus esse sacerdos, nec possit cogi per Episcopum, ut per se celebret: nisi fundator disertis verbis expresserit, ut per se celebret, aut ut Capellanus sit actu sacerdos. Cappellania sit sacerdotalis, ut præsentandus sit sacerdos, vel quid simile, uti latè docet Gonzal. *ad Reg. v. 111. Cancell. Gloss. 5. à nu. 74.* ubi de hoc refert declarationem Cardd. Et ratio est, quia cum aliàs fundator se semper censeatur conformare dispositioni juris civilis seu universalis consuetudinis, *l. 2. ibi. ad jus resulat. Cod. de hered. instituentis. l. Cum quidam fin. §. quemadmodum C. De verb. signif.* secundum quam beneficia simplicia non requirunt residentiam; ideo per verba illa, *celebret tot vel tot Missas*, non prohibet, ne per alium celebretur; nec ea verba important obligationem sacerdotii, nec celebrationem per ipsummet Capellanum, sed designant onus ipsi Cappellanæ seu simplici beneficio, quod per alium expleri potest, nisi aliter fundator expressè disposuerit.

5. Quod si Prælati vel alius Clericus, residentiam adstrictus, ab Ecclesia sua aut beneficio, residentiam requirente, sine justa causa abfuerit, monendus est per superiorem, ut ad Ecclesiam redeat: qui tum, si intra tempus congruum, sibi præfixum, non redierit, jure suo ac beneficio privati potest, atque alius eligi, & beneficium alteri conferri, *cap. Ex parte 8. cap. Qualiter 9. & cap. ult. hoc tit.* idque remotà quoque appellatione, *cap. Relatum 4. & cap. Conquerente 6. eod.* quamvis sit Cardinalis, *cap. 2. eod.*

6. Si verò nesciatur, ubi terrarum degat Clericus, tribus edictis publicis Ecclesiæ ejus valvis affigendis, citandus & evocandus est: qui si intra sex menses non revertatur, beneficio suo exui potest, *cap. 1. cap. Ex sua devotionis 11. hoc tit.* Idque in simplici etiam beneficio obtinet quia licet illud non requirat residentiam ex generali consuetudine, tamen ob delictum vacationis potest quis coprivari. Zerola *1. p. V. Privatio.*

Dixi, absque justa causa, quia sunt nonnullæ causæ, ob quas quis à sua Ecclesia vel beneficio abesse potest: veluti causa studiorum in aliqua Universitate, petitâ tamen prius à Superiore licentia, *e. Tua fraternitatis 12. hoc t.* si item in aula summi Pontificis quis degat, eique inserviat, *e. Cum dilectus 14. eod.* si in pro-

prii Episcopi servitio commoretur, *e. Ad audientiam 15. eod.* vel propriæ Ecclesiæ curet negotia, *e. Ex parte 13. eod.*

7. Similiter abesse quis potest ob pestem grassantem in loco beneficii: ob capitales inimicitias, post beneficium obrentum ortas: ob aëris intemperiem, vel justam & rationabilem corporis necessitatem, vel ob morbum, *e. 1. inf. De Clerico arotante.*

8. Ex aliqua harum causarum, vel alia simili, absentes etiam grossos, ut loquuntur, fructus beneficiorum suorum percipere poterunt, *d. e. Tua fraternitatis, & d. e. Cum dilectus*; sed distributiones amittent quotidianas (quæ aliàs manualia beneficia seu victualia nuncupantur, *e. unico eod. in 6.*) exceptis casibus à Jure expressis: quia illæ debentur presentibus dumtaxat pro officio divino, cui statis horis intersunt, *e. De casero 7. in fine h. e.* & qui aliter nomine distributionum quicquam receperit, dominium illius non acquirit, imò tenebitur ad restitutionem, *d. e. unico eod. in 6.*

Cujus Capituli decretum, quod Bonifac. VIII. auctoritatem habet, in usum revocat Conc. Trid. Sess. 24. cap. 12. *De refor.* Vide omnino Anallysin ad d. Constit. Bonifac. V. Cl. Steph. Weymf.

9. Dixi, exceptis casibus à Jure expressis; quia in d. e. unico tres casus seu causæ excipiuntur, ob quas absentes à divinis officiis percipiunt distributiones. Prima est, corporalis languor & infirmitas gravis, ob quam quis interesse divinis non possit, de qua postea latius. *Tit. De Cler. arotante.* Secunda est justa & rationabilis corporis necessitas: quam distinctam esse causam à priori ostendit Weymf. *ibid. n. 16. & seqq.* Tertia evidens Ecclesiæ utilitas. Adde senium, ob quod quis nequit divinis interesse, Weymf. *ibid. n. 20.* Prædictis tamen causis non obstantibus, si Ecclesia patiarur defectum ministrorum, qui officium divinum peragant, possunt & illi ex justa aliqua causâ absentes revocari ad Ecclesiæ ministerium, & compelli ad hoc per subtractionem fructuum, *e. pen. hoc tit.*

10. Denique quia juxta veteres Canones, quia aliquantisper absunt, quia statim reversuri sunt, abesse non videntur, *can. Non oportet, & can. seq. vii. qu. 1.* idem Concil. Trident. hac in parte modum statuit, multa que circa residentiam Clericorum innovavit: veluti de residen-

tia Primatum, Patriarcharum, Metropolitanorum & Episcoporum, *Sess. 6. c. 1. & Sess. 23. c. 1. De refor.* de residentia verò eorum, qui obtinent beneficia, de jure vel consuetudine requirunt residentiam, *Sess. 6. c. 2. De refor.* & de residentia obtinentium Dignitates, Personatus, Officia, *Sess. 21. c. 3. & Sess. 22. c. 3. De refor.* Denique de residentia obtinentium Canonatus, Præbendas aut portiones, *Sess. 24. cap. 12. & de pœnis non residentium iisdem locis.*

TITULUS V.

De Præbendis & Dignitatibus.

§. I.

Quid sit Præbenda & Beneficium Ecclesiasticum.

1. Præbenda propriè qua dicitur, & varia illius acceptiones.
2. Quæ Canonica seu Canonatus.
3. Quid sit beneficium Ecclesiasticum.
4. In eo tria considerari, primò Officium.
5. 6. Deinde jus percipiendi fructus, & ipsos fructus.
7. Beneficium ex sua institutione perpetuum esse debet.

DE bonis Clericorum internis tam animi, quam corporis, jam dictum est. Dicendum nunc est de bonis eorum externis, nempe de Præbendis & Dignitatibus, cæterisque beneficiis, in quibus residere debent.

1. Præbenda propriè dicitur Canonica portio, *e. Vacante 26. c. Dilectus 27. & alii h. t. & significat eam portionem, quæ de communi bonorum proventuumque Ecclesiasticorum massa sumitur, & præbetur singulis pro sua portione, e. Cum M. Ferrariensis 9. sup. De constit. cap. Relatum 9. hoc tit.* Distinguitur à Beneficio Ecclesiastico, quia nomen illud antiquius est nomine Præbendæ, sic propriè appellatæ, ut declarat Boët. *Epo Commens. in c. 1. inf. De testam. num. 33. & seqq.* In hoc verò Titulo capitur generaliter pro omni beneficio, Eccle-

Ecclesiasticus, sicut & in *c. Majoribus* 8. *c. Tuus* 99. 23. *hoc tit.* Quin etiam subinde capitur pro quadam fructuum perceptione, à Canoniatu seu Canonica sejuncta: quæ licet ex Ecclesiæ bonis præsterur; non tamen ratione officii divini, sed pro temporali aliquo labore benè meritis de Ecclesia datur, *c. fm. inf. De Magistris, can. Possessiones* 161. *xvi. qu. 1. d. c. Majoribus, & d. c. Dilectus* Ea que in significatione etiam laicus est capax præbendæ, & subinde in jure nostro præbendam habere dicitur: cum alioquin præbendæ, id est, portionis Canonice, ut est spiritualis, ratione Canonice, cui annexitur, sit incapax.

2. Canoniam autem seu Canoniatum propriè dicitur jus spirituale, eo ipso proveniens, quo quis recipitur in Canoniam, id est, adsumitur ad tale ministerium officii Clericalis, quale habent Canonici. Nisi cum Boët. Epone, *d. loco num. 37. & 38.* distinguere malis Canoniam à Canoniatu, ut Canoniam significet ipsum Collegium Canoniorum, id est, hominum Ecclesiasticorum, instar Monachorum certis regulis atque Canonibus viventium, *can. 1. & can. Nisi* 11. *Distinct. 56. & can. Eos qui* 1. *qu. 5.* Canoniatum verò dicatur ipsum Canoniorum vel manus, vel officium, vel vocatio, vel honor, vel status, personas ipsas Canoniorum concernens, non autem bona. Planè voces illas, Præbendam & Beneficium & Canoniam; sæpe confundi & sumi pro iisdem, quando de collegii vel corporis alicujus Ecclesiastici bonis eorumque massa communi quæritur, constat *ex can. Si quis dator, & can. Ex multis vers. Constitutus* 1. *qu. 3.*

3. Ut igitur generaliter de beneficiis agamus Ecclesiasticis, omissis variis Beneficii significationibus, Ecclesiasticum hoc loco Beneficium dicitur jus perpetuum percipiendorum fructuum quorumcumque ex bonis Ecclesiasticis seu Deo dicatis, propter aliquod officium spirituale, auctoritate Ecclesiæ constitutum.

4. Unde patet in beneficio Ecclesiastico tria distingui. Primum est ipsum officium seu obligatio, quâ quis tenetur spirituales aliquam functionem obire, veluti horas Canonicas legere, sacramenta administrare. Et hoc est omninò spirituale; non tamen est beneficium, sed fundamentum & causa beneficii:

nam beneficium datur propter officium, *c. fm. do rescriptis in 6.*

5. Secundum est, jus percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis, quia æquum est, ut qui altari servit, de altari etiam vivat, *c. Cum secundum* 14. *hoc tit.* Ideoque si Episcopus aliquem admisit ad Ordines absque titulo seu beneficio, qui non habeat de suo, unde vivat, tenetur ipse eundem providere, & subministrare necessaria ad subsidium vitæ, *c. 2. hoc tit.* donec aliunde suppetat, *c. Episcopus* 4. *hoc tit.* Hinc etiam in Ecclesia plures esse Clericos non oportet, quam ali possunt: & ei, qui in Canoniorum numerum receptus est, absque præbenda seu portione canonica, uti fieri quædoque solet, primo quoque tempore præbenda seu canonica portio est assignanda, *d. c. Relatum* 9. *& c. Dilectus* 19. *cod.* Hoc autem jus propriè Beneficium dicitur, & est spirituale, quia oritur ex spirituali officio, tanquam causa sine qua non, cui inseparabiliter est annexum.

6. Tertium sunt ipsi fructus, percipiendi ex bonis Ecclesiasticis, id est, ex bonis Deo dicatis, & Ecclesiæ donatis; & sunt quid temporale. Constatque eos olim divisos fuisse in quatuor portiones, & ex illis auctoritate Ecclesiæ postea fuisse beneficia erecta, singulis titulis certâ portione fructuum assignatâ. *Lesius* 2. *De iure & iustitia cap. 34. Dubit. 1. num. 1. & 2.*

7. Dicitur, jus perpetuum; saltem ex sua institutione, *can. Præcepta Distinct. 55. can. Sanctorum Distinct. 70. & similibus.* Ideoque quòd beneficia regularia sunt ad nutum superioris amovibilia, exceptis curatis & electivis, id non habet ex sua institutione, sed ex eo, quod ea obrinentes sunt subiecti superioribus suis, quoad officia, habitationem, & vitæ directionem. Quòd si auctoritate Pontificis beneficium aliquod sæculare fiat amovibile, desinit esse propriè beneficium. Et similiter si quod ex fundatione, constitutione, vel statuto erigatur temporale, non erit propriè beneficium, de quo Canones loquuntur, licet quidam aliter sentiant.

§. II.

De divisione Beneficiorum.

1. *Dividuntur in Majora & Minora.*
2. *In Curata & non Curata.*
3. *In Duplicia & Simplicia.*
4. 5. 6. 7. *Quid sit Dignitas, Personatus & Officium.*
8. *Item dividuntur in Sæcularia & Regularia.*
9. 10. 11. *Quodnam censeatur Regulare.*
12. 13. *Regulare quando Clerico sæculari conferri valeat, & contra.*
14. *Regula, Sæcularia Sæcularibus, Regularia Regularibus conferenda.*
15. *Præterea dividuntur in Collativa & Electiva.*
16. *In Manualia & non Manualia.*
17. *In Patrimonialia & non Patrimonialia.*
18. *In Monocula & non Monocula.*
19. *In ea, quæ sunt juris patronatus, & ab eolibera.*
20. *In beneficia villa murata & non murata.*
21. *Item Ecclesiarum Collegiarum & non Collegiarum.*

Beneficia Ecclesiastica variè dividuntur; Primò in Majora & Minora. Majora sunt Papatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, Abbatia, Minora sunt his inferiora.

2. Secundo, in Curata & non Curata. Curata dicuntur, quæ curam animarum annexam habent: idque vel propria, seu quoad forum interius, quia beneficiatio sit data potestas populo, certis limitibus distincto, sive parochiæ suæ Sacramenta administrandi, & verbum Dei annuntiandi, citra ullam aliam jurisdictionem, *Clement. 2. §. verum De sepulturis*: vel improprie, seu quoad forum exterius aut contentiosum, quia scilicet beneficiatus ea exerceat, quæ sunt jurisdictionis spiritualis, qualia sunt inquirere, suspendere, excommunicare, absolvere. Vide Concil. Trident. Sess. 23. cap. 1. *De reformat.* Talem curam habet Archidiaconus, *e. 1. sup. De officio Archid.* Archipresbyter, *e. 1. sup. De officio Archipresbyt.* Non Curata sunt, quibus nulla ejusmodi cura annexa est. Et in dubio beneficium censeatur non curatum; ac proinde asserenti curatum incumbit illius probatio.

3. Tertio, alia sunt Duplicia, alia Simplicia. Duplicia dicuntur omnia illa, quæ curam animarum, vel administrationem, vel dignitatem, vel personatum, vel officium adjunctum habent. Unde eorum subdivisio oritur in membra jam enumerata.

4. Dignitatem habent, quæ præminentiam, seu administrationem rerum Ecclesiasticarum cum imperio ac jurisdictione; ut Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia Sæcularis & regularis. Et Dignitas non est aliud, quam hujusmodi præminentia seu administratio.

5. Personatum habent, quæ præminentiam sedis & aliorum, absque jurisdictione; v. g. honorificum locum in Choro, in Processionibus, in suffragiis, ut Cantoria, & similia. Et Personatus dicitur hujusmodi præminentia.

6. Officium habent, quæ administrationem rerum Ecclesiasticarum, sine jurisdictione, præminentia atque honore, ut Sacrista, Custos. Et Officium dicitur hujusmodi administratio licet administratio etiam latius sumatur, ut comprehendat alia quoque beneficia, *e. 2. sup. De astate & qualitate ordin.*

7. Cæterum licet hæc tria, Dignitas, Personatus & Officium jure Canonum subinde ita distinguantur, id tamen non est perpetuum; verum interdum eodem jure pro uno & eodem accipiuntur, ut in *e. Cum accessissent 8. sup. De constitutionib.* Ideoque tutius erit, quoad vim istorum nominum, spectare consuetudinem cujusque Ecclesiæ, *juxta communem sententiam*: sic ut beneficium illud censeatur habere dignitatem vel esse dignitas, quod ex consuetudine pro tali habetur, maximè quando in creatione illius non reperitur assignata beneficio dignitas.

Sed & illud hic notandum, hodie de consuetudine plerosque personatus inter simplicia beneficia censeari; aded ut etiam minoribus astate conferantur, teste Zypæo, *Tit. De Clericis non-resident. n. 5.*

8. Quarto, dividuntur in Sæcularia & Regularia. Sæculare est, quod additum & debitum est sæcularibus Clericis, id est, qui nullam sunt professi Regulam, sed in sæculo militant & serviunt Deo: idque vel ex fundatione, vel consuetudine aut præscriptione, *e. Cum de benefi-*

fitio: eod in 6. præscriptione inquam XL annorum, cum bona fide & titulo, c. *Cum Ecclesia sup. Decussis possess & propriis juncto c. Vigilanti sup. De præscriptionib.*

9. Beneficia verò omnia censentur sæcularia, nisi contrarium probetur: veluti primò, quia in fundatione ita cautum repetitur, vel quia præsumantur esse regularia ex XL annorum decursu quo per Regulares ei deservitum fuit, Navar. *Conf. 3. De præbend Gonzal. ad Reg. viii. Cancell. Glos. 7. in prime. Zerola V. Beneficium 2 p. n. 11.*

10. Potest tamen beneficium Regulare, & Regularibus professis in titulum conferri solum, etiam Clerico sæculari conferri, modò is quoque emitat professionem, c. *Cum causam 27. c. Officii 38. sup. De elect. Abbas ibid. n. 5.* Idque non à Papa dumtaxat, sed ab aliis quoque Ordinariis Collatoribus, juxta declarationem Cardd. quam refert Gonzal. *add. reg. Glos. 8. nu. 78. Piafec. 2. p. cap. 5. art. 3. n. 27.* Exciuntur, juxta eandem declarationem, Abbatia & beneficia administrationem habentia, quæ non nisi Professis secundum Canones per inferiores Ordinarios conferri possunt, Piafec. *d. loco.* Tenetur autem sæcularis, eo modo promotus, intra sex menses profiteri, Conc. Trid. *Sess. 25. c. 21. De Regularib. vel aliud tempus, juxta arbitrium Superioris, pro diversitate qualitatis ipsarum personarum, Glos. in d. c. Officii in V. competentes, Piafec. d. loco n. 29.*

11. Similiter Regularis quoque præficitur Ecclesiæ sæculari, causâ necessitatis id exigente, deque consensu Superioris, *Clement. 1. juncta Glos. in V. secularis De electione.* Non tamen licet Regularibus, etiam de licentia sui Superioris, absque dispensatione summi Pontificis, obtinere curatum beneficium, etiam ad tempus, juxta declarationem Cardd. quam refert Gonzales *Glos. 7. n. 25. & Piafec. d. loco n. 30.*

12. Secundò, Beneficium præsumitur Regulare, si sit Capella erecta in monasterio, per Regularem regi solita, Nam si per sæcularem regis talis Cappella sit solita, idque quia is fuerit primus Clerici status, Gonzal. *d. Glos. 7. n. 1.* beneficium erit sæculare.

13. Regulare itaque beneficium est, quod regi debet per Regularem, vel ex fundatione, vel Ordinarii seu Superioris institutione, *cap. 2. & ibi DD. inf. De capellis Monachorum; vel annorum*

XL. præscriptione cum bona fide & titulo, arg. *d. c. Vigilanti sup. De præscript. & d. c. Cum de beneficio h. s. in 6. * 14.* Hinc Axioma illud juris, Sæcularia beneficia Sæcularibus & Regularia Regularibus esse conferenda, c. *Cum ad nostram 37. c. Officii, 38. sup. De electione d. c. Cum de beneficio, Conc. Trid. Sess. 14. cap. 10. De reformat.*

15. Quintò, Beneficiorum Ecclesiasticorum alia sunt Collativa quæ scilicet collatione, aut alio quàm electionis modo, obtrinetur: alia sunt Electiva, quibus provideretur per electionem, à Superiore confirmandam, porissimum dum in electione servatur forma, c. *Quia propter 42. sup. De electione.* Ejusmodi sunt Papatus, Patriarchatus, Episcopatus, collegiarum Ecclesiarum Præposituræ: nisi aliter ex fundatione, consuetudine, præscriptione legitima, aut privilegio obtineat.

16. Sextò, alia sunt Manualia, alia non Manualia. Manualia vocantur, quæ ad nutum conferentis avocari possunt. Et hæc diximus non esse propriè beneficia, quia non sunt jura perpetua percipiendi fructus. An autem tunc causa quis possit amoveri à beneficio manuali, late disputat Riccius in *Praxi Decis. 398.* ubi affirmativè resolvit. Cætera autem, quæ adimi nequeunt, nisi certis de causis, à jure permittis, dicuntur non manualia, *Glos. in Clement. Quia regulara De supplenda neq. Pralator.*

17. Septimò, alia dicuntur Patrimonialia, alia non Patrimonialia. Patrimoniale dicitur, non quod patrimonii naturam & rationem habeat, sed quia non potest conferri nisi Clerico, ex patria, loco, vel parochia oriundo. Videatur Covar. *Pract. quest. c. 35. n. 5. & c. 38. n. 4. Garzias De benef. 7 p. c. 15.* Non Patrimoniale dicitur, quod cuilibet sive ex patria, sive ex loco, sive ex Parochia oriundo, sive externo, conferri potest.

18. Octavò, aliud vocatur Monoculum; aliud non Monoculum. Monoculum dicitur, quando Prælati tantum illud habet ad conferendum. Unde facit colligitur, quod nam sit non monoculum.

19. Nondò, dividi possunt in ea, quæ sunt juris patronatus, & ea, quæ non sunt juris patronatus, sed ab eo libera.

20. Decimò, dividi quoque possunt in beneficia villæ mutatæ & non mutatæ: quæ divisio maximè consideratur in Gallia. Vide Pet. Greg. *Tholo-*

Tholofanum *Synagma juris universi lib. 17. c. 3.*
& Tract. de beneficiis c. 10. n. 17.

21. Undecimò, in beneficia Ecclesiarum collegiatarum, & non collegiatarum: de qua divisione vide Tholofan. *dictis locis*; sicut & de illa, quæ dividuntur in Nominata & Innominata.

Denique subjiciendum hic foret, quibus modis beneficia acquirantur, qui quibus conferant: verum de his non miuus commodè dicetur postea ad *Tit. de Institutionibus*: ex quo, quæ ibidem proponemus de Collationibus, revocari huc poterunt.

TITULUS VI.

De Clerico ægrotante vel debilitato.

1. Clerico ægrotanti debentur fructus & distributiones.
2. Qualis esse debeat infirmitas.
3. Quomodo probari.
4. Coadjutor incurabili morbo laboranti dandus.
5. De Clerico debilitato.

Dixi autè, omnes omniad Clericos qualemque beneficium Ecclesiasticum habeant, de jure communi teneri ad residentiam, & præbendas, aliaque beneficia, non nisi iis, qui per se residere valeant, esse conferenda; imò beneficia ob non residentiam Clericis esse auferenda: quid igitur statuendum de Clericis ægrotantibus vel debilitatis? ** 1.* Dico, tantum abesse, ut tales morbo tali laborantes, ob quem officium & ministerium suum obire aut residere nequeant, beneficiis suis excedi sint; quin potius omnes eorum fructus atque etiam distributiones quotidianæ cedere eis debeant, perinde ac si sani essent & residentes *c. 1.*
& 2. h. t. c. unico De Clericis non residens. in 6, Abbas Consil. 70 per tot. lib. 1. quia afflictio, non est addenda afflictio, imò potius ipsius miseriam miserendum, *c. Ex parte h. t.*

2. Infirmitatem oportet esse gravem, & quæ

sit immediata causa absentia: ut scilicet Clericus ægrotans, dum sanus est, solitus sit interesse divinis: alia levis infirmitas, veluti scilicet brucula aliqua, aut quartana in veterata, aut morbus fonticus, non excusatur neque excusatur, quando infirmitas non est vera & immediata causa absentia, ut si Clericus infirmus, dum sanus est, non sit solitus interesse divinis: nam tunc, durante ægitudine, non recipiet distributiones, Covar. *3. Var. resol. c. 13. num. 8. versic. Sexto, ubi alio citat. D. De communitate in d. c. unico De Clericis non residens in 6.*

3. Probatur autem infirmitas præcipue per juratam assertionem ipsius infirmi, nisi sit persona suspecta, cui non sit deferendum juramentum. Præterea per attestationem Medici: per aspectum corporis, veluti quia facies appareat admodum extenuata: denique per domesticos. Semel autem infirmus semper præsumitur infirmus, donec contrarium probetur, Mascard. *De probat. Conclus. 897.*

4. Itaque si Ecclesie Rector, sive Episcopus sive alius Episcopo inferior, lepræ macula inficiatur, aut alio gravi & incurabili morbo ita laboret, ut munus suum obire nequeat (cum injustum sit, quem ob molestiam corporis irruentem privari honore suo, & nusquam Canones præcipiant, ut ægrotans & amoto Prælato alius succedat) datur ei Coadjutor, qui vices ejus suppleat. *can. 1. vii. quæst. 1. c. 3. & 4. hoc tit. Sic & Prælato senectute gravato Coadjutor dandus est, c. unico eod. in 6. can. Nihil h. ecce & duobus can. seqq. vii. quæst. 1. item furioso, d. c. unico eod. in 6. si vero; & paralytico, c. ult. hoc tit.* Et hic ex fructibus beneficii ægrotantis, si opulentum sit, minus, ab Ecclesia, cui servit, alii debet, *d. c. 3. & 4. hoc tit. d. c. unico eod. in 6. Concil. Trident. Sess. 21. cap. 6.* Datus autem sine futura successione Coadjutor, censetur datus & datur in Ecclesie ac Prælati favorem. Quando autem datur cum futura successione, datur in favorem ipsius Coadjutoris, & ideo dari prohibetur à Conc. Trident. *Sess. 26. cap. 7. De reformat.* nisi urgens necessitas aut evidens Ecclesie utilitas postulet, & in Coadjutore dando concurrant omnes qualitates, quæ à Jure ipsoque Concilio in Episcopo & Prælati requiruntur.

5. Quod si Clericus sacerdos debilitatus aut mutilatus, fortè truncatus sine sua culpa digi-

is: tem divinam facere & Missam celebrare nequeat, fructus nihilominus beneficii sui percipiat, & cæteris ordinis sui muneribus, quibus sine scandalo & offensione populi licet, fungi potest, *c. 1. h. t.*

TITULUS VII.

De Institutionibus.

§. I.

Quid sit Institutio & Collatio.

1. Beneficia duobus modis acquiri, justè & injustè.
2. Institutionis varia acceptiones.
3. Generaliter accepta comprehendit quamlibet provisionem.
4. Collatio quid sit, & quoruplex.
5. in quo differat ab electione, presentatione, & postulatione.
6. Beneficium à quo acceptari possit.

DE præbendis & dignitatibus atque aliis beneficiis in genere dictum est antea. Deinceps dicendum est, quomodo beneficia Ecclesiastica acquirantur, qui ea conferant, & quibus conferri debeant:

1. Duobus modis in genere beneficia acquirantur, scilicet justè vel injustè. Justè per Canonicam institutionem: injustè verò sine Canonica institutione, veluti per Simoniam, per preces hæreticorum, per injuriam. Regula autem Juris est, Beneficium Ecclesiasticum non possè licitè sine Canonica institutione obtineri, *c. 1. De R. l. in 6.*

2. Pro cuius intelligentia observandum est, Institutionem interdum sumi pro libera collatione beneficii Ecclesiastici, ut passim in hoc tit. Interdum pro deductione in possessionem corporalem ipsius beneficii, quam alias investituram appellant, quæ jure communi ad Archidiaconum spectat, quando scilicet collatio vel institutio collativa seu auctoritabilis, ut vocant, præcessit, *c. 7. De officio Archidiaconi*, Quamquam hodie plerisque in lo-

cisea Archipresbyteris seu Decanis ruralibus demandetur; & passim Collegia ac Capitula suos collegas in possessionem mittant & titulum admittant, a patronis fortè datum, quod est vice Canonice institutionis. Aliquando verò pro collatione beneficii, non libera, qualis est ea, quæ fit ad præsentationem patroni, & specialiter Institutio appellatur: eique similis est ea, quæ fit ad nominationem vel mandatum alterius, pura Principis aut Pontificis.

3. Igitur in *d. c. 1.* nomen Institutionis sumitur generaliter, ut comprehendat quamlibet provisionem seu modum, quo acquiritur beneficium, sive sit electio specialiter dicta, cum confirmatione sequenti; sive postulatio cum admissione; sive nominatio ac præsentatio patroni, cum institutione securâ: sive collatio libera: sive provisio Papæ: sive Permutatio: & sic de similibus.

Dicitur autem Canonica, quia fieri debet secundum Canones, id est, ritu Canonico, in album seu matriculam illius Ecclesiæ vel altaris admitti is, cui collatum est beneficium, *cap. 2 & 3. h. tit.* Ut verò sit Canonica, requiritur potestas in instituente, &abilitas ex parte ejus, qui instituitur, cum aliis solemnitatibus à jure requisitis. Neque seipsum quis instituire potest, cum inter dantem sive instituentem & accipientem debeat esse distinctio, *c. ult. h. tit.*

Porro, omissis aliis modis acquirendi beneficia Ecclesiastica, de quorum nonnullis libro 1. egimus, ut de Electione, Postulatione, Translatione, hic potissimum agendum de Collatione atque Institutione, specialiter sumptâ.

4. Collatio specialiter dicta est assignatio seu concessio beneficii vacantis, facta ab habente potestatem. Dividitur in Liberam & non Liberam. Libera dicitur gratuita beneficii vacantis concessio, facta ab habente potestatem, seu quæ fit solo jure Prælati. Unde & donatio dicitur, *c. fin. De officio Vicarii in 6.* Non Libera, quæ fit ad præsentationem, nominationem, aut mandatum alicujus, seu quæ non fit solo jure Prælati.

5. Differt Collatio ab Electione, Præsentatione & Postulatione, quod per Collationem acceptatam, etiam ante adeptam possessionem, acqui-

acquiratur jus in re, *c. Si tibi absenti* 17. De *præbendis* in 6. sicut & per institutionem: per Electionem verò & Præsentationem acceptatam tantum jus ad rem. At per Postulationem nullum jus acquiratur postulato. sicut nec per Præsentationem ante acceptationem.

6. Potest autem acceptari beneficium non tantum ab eo, cui collatum est, sed & ab alio ejus nomine, puta procuratore, sive Ecclesiastico sive laico, qui in hoc nudum ministerium præstat; modò tamen speciale mandatum habeat ad acceptandam possessionem, licet specialiter beneficium aliquod in eo nominatum non fuerit: alioqui generale mandatum etiam cum libera administratione non sufficit. Vide *Covar. lib. 3. var. resol. cap. 16. n. 4.* Quamquam beneficium absenti collatum, & ab alio, qui mandatum non habuit, ejus nomine acceptatum, censetur acquisitum à die acceptationis modò intra tempus ad acceptandum secuta fuerit ratihabitio; *Covar. ib. n. 5. Piasec. p. 2. c. 5. n. 3. n. 10. & seq.*

§. II.

Qui conferre beneficia possunt.

1. Conferre potest indistinctè beneficia omnia summus Pontifex.
2. Legatus à Latere in provincia sibi decreta.
3. Episcopus in sua diocesi.
4. Nisi sint beneficia reservata aut affecta.
5. Cathedralis Ecclesia præbendas confert simul cum Capitulo.
6. Similiter Ecclesiarum Collegiarum Prælati & Capitulum.
7. Capitulum, Sede vacante, quatenus conferre possit.
8. Item Vicarius Episcopi.
9. Et sequester.
10. Bona item fidei possessor.
11. Interdum jus conferendi aliis competit, etiam laicis.

VT collatio sit Canonica, fieri ab eo debet, qui conferendi habet potestatem. Itaque nunc videadum, quis beneficia vacantia conferre possit. Variè autem conferuntur, pro consuetudine alia atque alia in singulis Ecclesiis. Sed extra consuetudinem, quid de jure obtineat, videamus.

1. Et quidem in primis summus Pontifex tanquam Vicarius Christi & D. Petri successor, cum summam & amplissimam potestatem habeat, quoad ea, quæ in beneficiis juris sunt positivi, *c. Licet De præbendis* in 6. *Clement. 1. Prælibente pendente &c.* omnia & qualicumque beneficia, sive electiva sive collativa, sive juri sint patronatus, conferre potest, non modò in perpetuum seu ad vitam collatari, sed & ad tempus, *c. Si gratus De rescriptis* in 6. Unde beneficia omnia, respectu illius, dicuntur manualia.

Potest etiam juri patronorum, sive Ecclesiasticorum sive Laicorum, itemque juri Ordinariis derogare: cum Ordinariis cumulatim concurrere, eosdemque in mensuris eorum, etiam alternativè, prævenire, ita ut collatio prior à Pontifice facta præferatur collationi posteriori Ordinarii, nisi provisio à Papa obstat regula de viciniliis notitia, *Gazias De benef. p. 6. cap. 1.* Potest in super beneficia non vacantia promittere & conferre. Rursus beneficia suæ collationi reservare, sive generaliter, sive specialiter, ut constat ex *Extrav. Extrabiblis Ioan. xxii. De præb. & Extravag. Ad regim. eod. tit. in communib. c. Licet 2. & c. Præsentis 34. eod. in 6.*

2. Secundò, Legatus à Latere potest conferre beneficia in provincia sibi decreta, tempore Legationis vacantia, & in eorum collatione concurrere cum Ordinario, *c. 1. & 2. De officio Legati* in 6. prout latius docuimus, *lib. 1. eod. tit. §. 3.*

3. Tertiò beneficia conferre possunt ordinarii Collatores inferiores, qui suo jure ea conferunt, sive jus illud habeant à jure, seu Canone, sive à Papa, sive à consuetudine vel præscriptione. Et quidem de jure communi Episcopus est Collator ordinarius beneficiorum in sua diocesi, *can. Omnes basilica & seq. xvi. q. 7. c. Conquerente* 16. *sup. De officio lud. ord. c. Et frequentibus 3. h. t. Piasec. 2. p. c. 5. art. 2. nu. 10.*

4. Certis tamen casibus ea conferre nequit: veluti si sint reservata vel affecta, si juri patronatus, vel alia de causa spectent ad aliorum collationem.

5. Cæterum an collatio præbendarum in Ecclesiis Cathedralibus ad solum spectet Episcopum, variant Interpretes. Probabilior sententia est eorum, qui volunt spectare ad Episcopum.

Episcopum & Capitulum simul, per *c. Grave nimis* 29. *c. Cum Ecclesia* 31. in fine *sup. De elect.* & ibi *Gloss.* quia cum Episcopus & Capitulum sine unum corpus, æquum est, ut simul concurrant in collatione præbendarum: nisi consuetudine, privilegio, vel statuto, quæ servanda sunt aliud obtineat, *d. c. Cum Ecclesia*: prout passim obtinere videmus.

Non obstant jura, quibus alii nituntur in contrarium: quia illa non sunt clara: & quædam loquuntur juxta consuetudinem ac speciale jus Ecclesiæ, de qua agebatur, & quidem narrative, non dispositivè, Vide Garziam 5. p. cap. 1. nu. 52. *c. leg.*

Quando autem collatio ad Episcopum & Capitulum simul spectat, tunc Capitulum habet dimidtam vocem, & Episcopus aliam dimidiam, id est tantum valet vox Episcopi, quantum vox totius Capituli, vel majoris partis, *c. Pastoralis*, & ibi *Gloss. sup. De rescriptis*. Aded ut, si Episcopus uni contulerit & Capitulum alteri, neutra subsistat collatio, licet etiam Canonici aliquot ad suffragium accesserint Episcopi. Quamquam intra semestre, datum ad conferendum, si interim Papa non contulerit, possunt consentire in unum: si non consenserint, devolvitur collatio ad superiorem, *c. Pastoralis inf. De concess. præbende*. Si verò præbendam hujusmodi, ad collationem utriusque spectantem, Episcopus solus contulerit, nec intra semestre Capitulum contradixerit, subsistat collatio.

Potest autem Episcopus beneficia ad suam collationem spectantia, etiam dum moratur in aliena diœcesi, conferre: sicut & eorum relegationes admittit, quia utrumque voluntariæ est jurisdictionis, *c. Novis junctis Gloss. in v. sermionis sup. De officio Legati*, Piafec. 2. p. cap. 5. art. 3. n. 87.

6. Quartò, licet nonnulli velint collationem ac provisionem Canonicatum & dignitatum in Ecclesiis Collegiatis spectare ad Episcopum, juxta *d. can. Omnes basilica*: vetius tamen est præsentationem seu electionem ad ejusmodi beneficia spectare simul ad Prælatum Ecclesiæ, veluti Præpositum, & Capitulum, institutionem verò seu confirmationem ad Episcopum, *cap. Ex frequentibus* 3. *hoc tit.* Nisi Ecclesia Collegiata careat Prælato, & subjicia

tur immediatè summo Pontifici: quo casu spectabit electio ad solum Capitulum. Et hæc ita de iure communi: nam ex consuetudine, ut dixi, quæ alia atque alia est in singulis ferè Ecclesiis, vel ex privilegio aut præscriptione aliter obtinuit, ut scilicet provisio vel ad solum spectet Capitulum, vel ad solum Episcopum, vel ad Prælatum Ecclesiæ, vel ad hebdomadarium seu turnarium; ut vocant, vel ad Capitulum & Episcopum alternatim. Aliorum verò beneficiorum in Ecclesiis inferioribus collatio ad solum Episcopum de iure communi spectat, etiam sine consensu Capituli, si sint minora; sin majora, non nisi de consilio sui Capituli, juxta *cap. Novis inf. De his qua fiunt à Prælato sine cons. Capituli*. Videatur plenius de his Garzias 5. p. cap. 4.

7. Quintò, Capitulum, Sede vacante, vel suspenso Episcopo, potest conferre ea beneficia, quæ sunt necessariæ collationis, non etiam ea, quæ ad liberam collationem spectant Episcopi, ut postea dicemus latius. Beneficia tamen, quæ sunt simultaneæ collationis, id est, quæ spectant simul ad collationem Episcopi & Capituli, liberè conferre potest, *c. unico Ne sede vacante &c. in 6. Piafec. d. c. 5. art. 2. n. 42.*

8. Sextò, Vicarius Episcopi potest conferre beneficia necessariæ collationis, non etiam ea, quæ sunt liberæ collationis, absque speciali commissione & licentia Episcopi, *c. fin. junctis Gloss. in v. sommissa De officio Vicarii in 6.* Unde confirmat electos, instituit præsentatos: imò etiam uni ex præsentatis gratificari potest, Piaf. *d. loco n. 37. & seqq.*

9. Septimò, Sequester conferre beneficium potest, quando collationis est capax: nam laicus citra privilegium spiritualia tractare prohibetur, *c. 2. sup. De judiciis*. Vide Garziam *d. p. 5. cap. 6.*

10. Octavò, Bonæ fidei possessor: quia collationum eratur inter fructus, qui ad bonæ fidei possessorem spectant. Adeoque provisus à possessore bonæ fidei præfertur provisus à proprietario, *cap. Quaralam sup. De elect.* Videatur Garzias *d. p. 5. Gonzales ad Reg. VII. Cancell. Gloss. 45. §. 2.*

11. Quandoque etiam Abbatibus, Prioribus, seu aliis inferioribus Prælatibus ex singulari iure seu privilegio competit ius beneficia conferre.

conferendi, *Clement. unica de supplenda neglig. Pralat.* imò etiam laicis ac mulieri ex privilegio & indulto Apostolico, Boerius *Decis.* 32. n. 10. *Cassad. Decis.* 1. tit. de jure patronatus.

At verò Imperator, Rex Franciæ, vel alii Principes habeant jus conferendi beneficia in suis regnis, vide Boerium *Decis.* 32. & Rebus. *Tract. de Regia ad Pralat. nominatione in V. Cathedralibus.*

§. III.

Quibus conferri beneficia debeant?

1. Conferri debent Clericis idoneis.
 2. Preferendus doctior minùs docto.
 3. Et quandoque minùs Doctus doctiori.
 4. Nemo instituendus, nisi examinatus & idoneus repertus fuerit.
 5. 6. Nisi Episcopus aliquem nominaverit: & de hoc quaestio.
 7. Institutio de jure ad Episcopum spectat.
 8. De consuetudine ad Archidiaconum.
 9. Semel examinatus, iterum ab eodem vel successore non examinandus.
1. Conferri autem beneficia debent Clericis dumtaxat, iisque idoneis, qui Deo & Ecclesiis velint & valeant gratum impendere famulatum, & *Grave* 29. *sup. De prob.* sive nobiles sint, sive ignobiles: etiam si in valuisse consuetudinem Ecclesiæ aliqua, ut quædam beneficia tantum nobilibus conferantur, quia non generis, sed virtutum nobilitas, vitæque honestas Deo gratos facit. *panul. eodem tit.* Hinc rescriptit summus Pont. pueris non posse beneficia Ecclesiastica conferri, id est minoribus xvii. annis, quia tales ad deservendum in Ecclesiâ non sunt idonei, & *Super inordinata* 35. *hoc tit.* Hinc etiam Conc. Trid. *Sess.* 22. c. 4. *in fine* generatim statuit, ut non aliis fiat collatio seu provisio, quam qui jam ætatem & cæteras habilitates integrè habere dignoscantur, aliterque facta sit irrita.
2. Preferendus propterea est doctior minùs docto, cæteris paribus, Covarruvias *in c. Peccatum* p. 2. §. 7. n. 4. *De R. l. in 6.* & *Piasc. in Praxi* 2. p. c. 5. art. 3. n. 10.
3. Quamvis dignus & minùs doctus, cujus noti & probati sint mores, præferri possit digniori & doctiori, cujus vita ignoratur, ex declaratione Cardd. quam ibidem refert *Piasc.* Item idoneum ex eadem civitate, vel de gremio Ecclesiæ, vel si de genere fuerit

fundatoris, externo magis idoneo præferendum docet ibidem *Piasc.* post Lambertin *de jure patronatus lib.* 1. p. 3. art. 6. & *Zecchum de benefic. c. 12. n. 26.*

4. Statuit etiam Concil. Trident. *Sess.* 7. cap. 13. ne præsentati seu electi vel nominati à quibusvis Ecclesiasticis personis, etiam Sedis Apostolicæ Nuntiis; ad quævis Ecclesiastica beneficia instituantur, nec confirmentur aut admittantur, etiam virtute cujusvis privilegii seu consuetudinis, nisi fuerint priùs à locorum Ordinariis examinati & idonei reperti; neve ullus appellationis remedio se tueri possit, quo minùs examina subire teneatur. Præsentatis, electis seu nominatis ab Universitatibus seu Collegiis Generalium Studiorum exceptis, de quibus Rebus. *in Praxi Benefic. de rescripto in forma pauperum.*

5. Si tamen nominatio ad Episcopum spectet, & institutio ad aliquem inferiorem, fuerit satis, si Episcopus Clericum nominet & offerat, secundum *Abbatem in c. Significasti* 18. *inf. De jure patronatus*: quia præsentando approbat, ejusque est approbare Clericos suæ diocesis, & *ult. sup. De Clericis peregrinan.*

6. Verùm si nominatio spectet ad unum Episcopum, & institutio ad alium alterius diocesis, in qua situm est beneficium, an etiam sola sufficiet nominatio & oblatio, ut instituitur? Sufficere quidam putant, quia verum sit, eum approbatum esse ab Ordinario Azorius *l. 1. Institut. Moral. c. 22. q. ult.* Attamen verius videtur ex Concil. Trid. examinandum & approbandum ab Ordinario loci, in quo situm est beneficium: quia non statim ex eo, quòd quis sit idoneus in uno loco, inferre licet æque idoneum fore in alio: ipsumque Conc. mandat præsentatum & electum à Nuntio Apostolico, qui & Ordinarius est intra limites suæ legationis, examinari ab Ordinario loci, quippe cui magis exploratum sit, quam idoneis in sua diocesi opus habeat Clericis & ministris. *Zyp. h. n. 3.*

7. Cùm etiam præsentatus sive electus alium pro obtinenda institutione adire non possit, quam Episcopum, loci ordinarium, qui super hæc habet fundatam intentionem in jure: & quidem sub pœna nullitatis, nisi ex privilegio vel aliter institutio pertineat ad alium Prælatum, inferiorem Episcopo, Conc. Trident. *Sess.* 4. c. 13. *De reformat.* Quo tamen casu

casu instituentis non nisi ab Episcopo examinari potest super idoneitate, maxime ad beneficia curata, nam ad eum spectat examen non ad alium inferiorem, Conc. Trid. Sess. 25. c. 9. *De reform. Piafec. p. 2. c. 5. art. 2. n. 27.*

8. Ubi verò ex consuetudine institutio beneficiorum spectat ad Archidiaconum, ut in his locis passim ei per dictum Conc. non derogatur.

9. Ceterum non potest Episcopus examine promotum ad Ordinem vel beneficium à suo antecessore, nisi post promotionem supervenerit aliqua causa, ut in *c. Accepimus sup. De atate & qualitate ordinand.* Sic enim & facta Congregatio declaravit, Regularem semel examinatum & idoneum repertum ad confessiones audiendas, non debere ab eodẽ Ordinario vel ejus successore denuò examinari, Zecola 1. p. V. *Confessor. §. 2. §. IV.*

In quibus consistat idoneitas Clericorum ad beneficia.

1. *Consistit ea in ordine, atate, & ceteris qualitatibus.*

2. *Incapaces beneficiorum enumerantur.*

3. *Inter eos etiam filii sunt hæreticorum.*

4. *Item excommunicati, interdicti, & irregulares.*

6. *Qui orao & quæritas requiratur, remissivè.*

7. *Quæ scientia & litteratura.*

8. *Beneficia quadam certa familia debita sunt.*

9. *Prævisi tenentur facere Fidei professionem.*

10. *Consistit igitur habitus sive idoneitas præficiendorum beneficiorum seu admittendorum ad beneficia Ecclesiastica, in ordine, atate, scientia, morum probitate, natalibus, & aliis, quæ ad quadraginta septem cumulat Cæsar. Lamberinus, referente Gonzales ad Reg. VIII. *Cancell. Gloss. 4. n. 109.* ubi subjungit, *Quis est hodie, in quo illa concurrunt, & laudabimus eum!* Sed illa moraliter accipienda sunt, ut scilicet secundum mores humanos ad sint, quatenus fieri potest.*

1. Ut verò summatim perstringam, consistit primò idoneitas in defectu canonici impedimenti. Hinc incapaces sunt beneficiorum Ecclesiasticorum, Primò, non baptizati, *c. 1. sup. De presb. non baptizato.* Secundò, non insigniti tonsura, *c. Ex litteris sup. De transact.* Tertio illegitimi, qui defectum patiuntur natalium, *c. 1. & 2. De filiis presb. ip. 6.* Cum iis tamen potest dispensare Episcopus ad minores Ordines,

& ad simplex beneficium, *d. o. t. Vide supra l. i. eod. tit.*

3. IV. Filii hæreticorum, & qui in Jure dicuntur credentes hæreticis, veluti hæreticorum fautores, defensores, receptatores, *c. Quicumque 2. §. hæretici & c. Statutum 15 De hæres. in 6.* Intellige de filiis hæreticorum, qui tales esse, vel tales etiam decessisset probantur; de què illis hæreticorum fautoribus & receptatoribus, quos similiter per sententiam in judicio constiterit fuisse & obuisse tales, *d. c. Statutum*; idque usque ad secundum gradum in linea paterna; in materna verò ad primum dumtaxat *d. c. Statutum V. Conjugati, sup. de Clericis conjugatis §. 2. VI. Bigami, sup. de bigamis non ordin. in fin.*

4. VII. Excommunicati, *c. Postulasti 7. in princ. inf. De Clerico excommunic. Covar. inc. Almamater p. 1 §. 7. n. 1.* Si tamen conferatur beneficium excommunicato, ignorantem se esse excommunicatum, poterit illud retinere post absolutionem, dispensante eo, ad quem collatio spectabat. Riccius in *Praxi Dec. 184. n. 173.* ubi subjungit, posse quem acceptare beneficium, sibi ante excommunicationem collatum, & post absolutionem idem possidere ac retinere VIII. *Suspensi, c. Dilectus sup. De consuetudine.*

5. IX. Interdicti & violatores interdicti, *c. 1. sup. De Postulas. Pralat. X. Irregulares, ex quocunque irregularitatis capite.* Idque procedit, licet quis ignarus & nescius sit hujus irregularitatis. Et collatio facta irregulari nulli ei tribuitur, proindeque fructus receptos tenetur restituere; non tamen privatur prius acquisitis, nec impeditur ab actu jurisdictionis, sed Ordinis dumtaxat. Ita latè Riccius *Dec. 185. Piafec. p. 2. c. 3. art. 3 n. 16.* XI. Hostiliter persequentes, insequentes, percussantes aut capientes S. R. Ecclesie Cardivalem, & ejus criminis socii; item & filii & nepotes in recta linea, *c. Felicitis, in princ. De pœnis in 6.* Huc referuntur percussantes, capientes, bannientes Episcopum, ejusque criminis socii, consilarii, fautores & defensores; nam hi omnes itèq; filii ac nepotes redduntur ipso facto inhabiles ad acquirenda beneficia in ea Ecclesia & diocesi, in qua Episcopus præsidet, non etiam in aliis, *Clem. 1. in princ. De pœnis & Gloss. ibid.* XII. Cæci, qui horas Canonicas recitare nequeunt. Denique Simoniaci, & alii similes.

Quantum ad ordinem & atatem attinet ordinam.

dinandorum, & præficiendorum beneficiis, videri possunt, quæ alibi de his diximus, *lib. 1. tit. 14. §. 3. & 5.* Quibus illud hic addo, semper ar-
tendi eum Ordinem oportere, quem ipsa dignitas vel beneficium ex sui natura vel consuetudine aut statuto requirit, non autem, quem forte requireret aliud beneficium eidem unitum: nam hoc non alterat, sed sequitur naturam ejus, cui unitum est, prout in simili declaravit sacra Congregatio Cardd. Interpp. Conc. cujus declarationem refert Pialec. *p. 2. cap. 5. art. 5. n. 17.*

7. Scientia verò talis requiritur, quæ ad minus beneficio annexum ritè & debitè obeundum est necessaria, arbitrio Episcopi & examinatorum: ideoque major vel minor, pro diversitate munerum. Pialec. *d. art. 3. n. 11. & seqq.* Repetenda hic quoque sunt, quæ de qualitate scripsimus ordinandorum, *d. lib. 1. tit. 14. §. 2.* Quod autem DD. communiter asserunt, collationem factam illiterato esse nullam, limitandum puto ad omnimodam illiteraturam cum quis Grammaticus non est, vel nescit legeret alioqui quando vel mediocri est doctrina ac litteratura, existimo tenere collationem, sed beneficiatum beneficio privandum, tene-rique ad renuntiandum, *c. Dudum sup. De electione, c. ult. sup. De atate & qualis. & c. 1. Nisi sup. De renuntiatione.*

8. Videndum etiam est, ut, si beneficia debeantur certis personis, seu certo generi personarum, ex fundatione (cujus forma servanda est in provisione beneficiorum, Garz. *7. p. c. 15. n. 4 & 5.*) institutione, statuto, consuetudine vel privilegio, iis conferantur, modò scilicet sint habiles, *arg. l. Vi gradatim versis et flego D. De muneribus & honoribus, Garz. d. loco n. 2. & 3. juncto rum. 12.* nam aliàs præsentatio vel provisio facta non habenti qualitates, ex fundatione requisitas, est invalida, nempe si quis, eas qualitates habens, contradicat & sibi provisionem fieri petat. Videatur plenius Garz. *d. loco.*

9. Præterea observandum est, Concilium Tridentinum *Sess. 24. c. 12.* statuere, ut provisio de beneficiis quibuscunque, curam animarum habentibus teneantur à die adeptæ possessionis ad minus intra duos menses coram Episcopo, vel eo impedito, coram generali ejus Vicario seu

Officiali publicam Fidei facere professionem: provisum autem de Canonicatibus & dignitatibus in Ecclesiis Cathedralibus non solum coram Episcopo seu eius Officiali, sed etiam in Capitulo idem præstare teneantur, sub pœnis ibidem statutis. Vide Pialec. *d. cap. 5. art. 3. num. 89. & Zypæum, Tit. de præbendis n. 3.* Denique subjiciendum hoc loco foret de modo quo conferri debeant beneficia, sed quia de eo pro parte agitur infra in Tit. *Vi Ecclesiastica beneficia sine diminitione conferantur.* ideo hic dicenda; ut simul, & semel ea de re tractetur, ad eum Tit. rejicimus.

TITULUS VIII.

De concessione præbendæ & Ecclesiæ non vacantis.

§. I.

Beneficia quando conferenda.

1. 2. Beneficia non conferenda aut promittenda, nisi vacent.
3. Licet in genere quis promittat.
4. 5. Expectativa sublatæ, etiam olim in Belgis.

Solent præbendæ ac dignitates, aliaque beneficia Ecclesiastica conferri aut promitti, antequam vacent; & quandoque, dum vacant, non conferri: sequitur proinde, ut videamus tam de promissionibus & concessionibus non vacantium, quam de negligentia circa concessiones vacantium, & tradamus breviter, quando conferri debeant, vel non.

1. Conferri autem debent, quando vacant, & non antè, quia non vacantis beneficii collatio, tanquam continens eorum captandæ mortis alterius, (quod est contra bonos mores, *l. ult. c. de pactis*) est ipso jure reprobara & nulla, *c. 1. & 2. & per tot. hoc tit. can. Non solum vii. qu. 1.* Ad eò quidem, ut si quis impetret scienter, aut se patiarur in beneficium viventis institui, ab Ecclesiastica communione sit arcendus & de-

& deponendus, id est, sacris ordinibus, quibus institutus est, spoliandus, d. c. 1. h. s. sitque inhabilis, etiam eo mortuo, ad illud consequendum absque dispensatione summi Pontificis, Panor. mit. *ibid.*

2. Si verò non patitur quidem se institui, sed tantum promissionem beneficii non vacantis acceptet, jus nullum ad beneficium requirit, quia vetat etiam Canon beneficia non vacantia promitti, d. c. 2. *Ex tenore* 13. h. s. Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 10. De reformat.*

3. Nec refert, an specialiter, an specialiter fiat beneficii non vacantis promissio, d. c. 2. Ideoque non obstante tali promissione, potest beneficium, simul atque vacat, alteri, quam cui promissum est, conferri; non obstante etiam appellatione, cui promissum est, c. *Resatum* 3. h. s. Et licet jure Decretalium Greg. IX. Prælati, qui promississet fortè in genere se alicui de beneficio prospecturum, videatur ad hoc obligatus, c. *Accedens* 14. h. s. eò quòd promissio hujusmodi non ita adjunctum habeat votum captandæ mortis, cum multis aliis modis adimpleri possit, quam per mortem alterius, veluti si beneficium adhuc obtinens coadjutorem petat, c. *De rectoribus* 3. *sup. De Cler. agrosantis*; si præbendam opulentam inter duos Episcopos dividat, c. *Vacante* 26. *sup. De præbendis*: tamen jure Decretalium Bonif. VIII. talis promissio est verita, c. *Detestanda eor.* in 6.

Non obstat d. cap. *Relatum*: quia ibi Episcopus jam recepto in Canonicum promiserat præbendam, ad quam conferendam etiam sine promissione tenebatur, cum Canonicatus non debeat nec possit esse diu sine præbenda.

4. Sed nec expectativæ dari amplius possunt ad primum beneficium vacans: quia illas novissime dari vetuit Concilium Tridentinum *Sess. 24. cap. 19. De reformat.* ut etiam frustra Ordinarii accedat consensus, uti ex declaratione Cardd. tradit Gonzales *ad Reg. VIII. Cancell. §. 1. proæmialinum* 63. ubi subjungit eandem Congregationem declarasse, ex eodem decreto expectativarum prohibitarum seu abrogatarum non posse erigi Canonicatum supernumerarium ad futuram præbendam: atque in super illud decretum tolli omnes mentales reservationes; quales erant, quando Papa referebat beneficium vel in specie, vel in genere, per

Bullam vel per Breve, ad providendum personæ, quam non exprimebat, sed in mente retinebat. 5. Sed & hic in Belgio nostro jam olim prohibitas fuisse expectativas per Maximilianum Imperatorem *litteris Edicti datus Mechlinia 12. Septembris, 1485.* & regressus ad beneficia resignata, reservationes pensionum, translationes, insens & invit. s. qui gravata beneficia possiderent, refert Zypæus *De lure Pontif. novo lib. 3. h. s. in fin. e.*

§. II.

Quibus modis beneficia vacent.

1. Vacare contingit beneficia variis modis.
2. Qui ad tria vel quatuor genera revocari possunt.

Variis autem modis vacare contingit beneficia; Primò, per mortem naturalem beneficiati. Secundò, per renuntiationem simplicem, vel ex causa permutationis, ita tamen, ut, si beneficium sit juris patronatus, consensus interveniat patroni; quem sufficit supervenire postea. Riccius *latè Decis. 219* Tertio per privationem & depositionem. IV. Per electionis cassationem. V. Per translationem. VI. Per ademptionem secundi incompatibilis pacificam. VII. Si quis habens parochialem Ecclesiam non fuerit promotor intra annum. VIII. Si beneficiatus contrahat matrimonium vel sponsalia per verba de presenti, modo antea explicato. IX. Si quis per vim obtineat seu occupet secundum, X. Per ingressum Religionis, Professionem securam XI. Si electus intra mensem, à tempore presentatæ electionis, vel à tempore præstituto, non consenserit, vacat Prælatura, & si intra tres menses, post consensum electioni datum non petierit confirmationem, ipso jure amittit jus sibi quaesitum per electionem. XII. Vacant beneficia Episcopi electi & confirmati, post menses tres; dados ad petendam consecrationem, XIII. Quando beneficium habetur pro derelicto. XIV. Quando quis alienat res beneficii sui. XV. Per crimem hæresis, s. moniæ, læsæ Majestatis, sententiâ declaratoriâ præcedente: & pluribus aliis modis, quos vide apud Staphilæum *De literis gratia Tit. De variis modis vacationis.* Rebuffum

in Praxi Benefic. Tit. requisitâ ad collationem bonam à n. 49. & Tract. De Regia ad Pralaturas nominatione. § monasteriis V. Vacantibus, ubi enumerat triginta & unum modos.

2. Possunt tamen omnes hi modi revocari ad tria vel quatuor genera. Nam beneficia vacant vel de facto tantum, vel de jure tantum vel per sententiam Judicis, vel denique de jure & facto simul. Ipso facto tantum vacat beneficium, quando quis de facto, vi vel metu, cogitur relinquere sui beneficii possessionem, vel vi de possessione deicitur, c. 2. & 3. *sup. De his, qua vi metus ve causa fiunt.* Ipso jure tantum vacare dicitur, quando ab ipso jure inducitur vacatio, seu quando, certo aliquo casu adveniente, ab ipso jure declaratur quis privatus beneficio, ita ut absque alia declaratione Judicis aut monitione vel citatione illud alteri conferri possit, licet is, qui jure privatur, possideat beneficium. Per sententiam Judicis vacat, quando ab ipso Judice ob aliquod delictum inducitur vacatio, seu privatur quis beneficio. Ipso jure & facto vacat per mortem beneficiarii vel per reavantiacionem vel resignacionem veri tituli.

§. III.

Intra quod tempus conferri debeant.

1. Conferri debent intra sex menses
2. De beneficiis in Commendam dari solent.

1. Conferri beneficia debent intra statuta tempora, id est, intra sex menses: alioquin clapsis, ab Episcopo, si ad eum spectet collatio, ea devolvitur ad Capitulum, & contra à Capitulo ad Episcopum. Hinc ad Metropolitanum, c. 2. h. t. & ab hoc ad Patriarcham, cui Metropolitanus subjicitur, vel, si nulli Patriarchæ subjiciatur, ad summum Pontif. Hoc tamen tempus sex mensium computatur non a die vacationis, sed à die, quo collator seivit vel scire debuit beneficium vacare: neque illud legitime impedito currit, c. *Quia diversitatem* §. h. t. c. 3. *sup. De supplenda negligentia Pralator.* Quod si collator post tempus sibi præfixum contulerit beneficium adhuc vacans alteri, sustinetur quidem eo casu collatio, sed ex patientia, dummodo contulerit idoneo.

2. Quandoque verò beneficia vacantia non

conferuntur in titulum, sed commendantur. Est autem commendare nihil aliud, quam deponere, l. *Commendare* 108. D. *De verb. signif.* l. *Lucius* D. *Deposit. can. Ne quis arbitretur* xxii. *quæst.* 1. cap. 1. *inf. De Deposito, Glos. in cap. Nemo* *sup. De electione in V. Commendare* Sed quia de commendatione beneficiorum nec tempus, nec brevitatis, cui studeo, fufius agere permittit, videri potest Azor. 2. p. *Instituti. moral. lib. 6. c. 3.* & alii, quos citat Gonzal, *ad Reg. viii. Cancell. Glos. §. 8. m. 62.* & Garz. *De benef. 4. p. cap. 4.*

Illud tamen notandum, quòd beneficium commendatum, sive ad tempus, sive in perpetuum, morte commendatarii non censetur vacare per obitum. Latè Gonzales *à loco à nam.* 48. Quodque, ut in Gallia nihil penè frequentius est Vicariis perpetuis, ita nihil quoque videatur Ecclesiæ Gallicanæ esse perniciosius, dum ut plurimum pueris & infantibus dignitates & beneficia in Commendam dantur. Præsertim sanè Principes Belgici Ecclesiæ consulunt, dum hujusmodi Commendas non concedunt, nec ullis nisi Professis Regulares dignitates conferunt: tantaque circumspectione indulto suo quoad nominationem & primarias dignitates utuntur, ut ipsæ Ecclesiæ sperare non possint à Cleri electione meliorem sortem, quàm à nominatione Principali, ut rectè scribit Zypæus, *Tit. de Clerico agrotante* 3. subjungens 4. jam olim in Brabantia Ordines à Principibus suis stipulatos fuisse, ne ipsi vallas dignitates in Commendam darent, aut permitterent dari; idque summo Reipublicæ bono, quamvis in Burgundia non nihil ab hujusmodi voto deflectatur; ex vitio vicini, inquit, aëris.

§. IV.

De pluralitate & incompatibilitate beneficiorum.

1. Beneficia quaedam compatiblea, quaedam incompatiblea.
2. Incompatiblea vel sunt primi generis.
3. In quibus solus Pont. dispensat regulariter.
4. Vel sunt incompatiblea secundi generis, id est, quoad retentionem.
5. In quibus Episcopus dispensare potest.
6. Compatiblea sunt simplicia beneficia.

8, Dum

8. *Dummodo alterum non sit sufficiens ad sustentationem.*
 9. *Nec tunc dispensatione opus est de consuetudine.*
 10. 11. *Quodam dicatur sufficiens.*
 12. *Difformia sub eodem titulo esse compatibilia.*
 13. *Nullus triplex esse potest in eadem Ecclesia.*
 14. *Ex quibus causis beneficia sine dispensatione sibi compatiuntur.*
 15. *Ex quibus cum dispensatione.*

Non abs re fuerit, hic aliqua de pluralitate & incompatibilitate beneficiorum subnectere.

Et tamen si varii essent Juris textus, quibus probari videatur, beneficia omnia esse incompatibilia, quia quodlibet beneficium de jure communi personalem requirit residentiam, unde potissimum resultat incompatibilitas, & quia multitudo præbendarum invitet ad dissolutam vitam, & divagationem de Ecclesia in Ecclesiam, contineatque magnum animarum periculum, cum unus occupet stipendium aliorum, qui Ecclesiam etiam deservire valeant, sed præiopia non possunt, *c. in tantum 3 h. r.* non desunt tamen alii, ex quibus probari potest, eorum quædam esse compatibilia, quædam incompatibilia, ut in *c. Gratia sup. De scriptis, in Clement. Gratia eod. tit.* Unde & Conc. Trid. Sess. 7. cap. 4. *De reformat.* supponit quædam esse compatibilia.

2. Dicuntur autem compatibilia, quæ vel ex jure communi, vel ex consuetudine, vel statuto aut fundatione, simul obtineri ac retineri possunt. Incompatibilia verò, quæ nec de jure communi, nec ex consuetudine, statuto aut fundatione, simul possunt retineri. Talia sunt duo beneficia curata, duæ dignitates, duo personatus, duo officia, sive in eadem Ecclesia, sive in diversis; & pleraque alia, personalem residentiam requirentia, *c. Ad hac 13. c. Præterea 14. c. Cum non ignores, c. De multa 28 sup. De præbendis.*

3. Incompatibilia duplicis sunt generis: nam alia ita sunt incompatibilia, ut per adeptionem secundi pacificam, unà cum libera fructuum perceptione, aut ubi per beneficiarum steterit, quò minus acceperit possessionem, vacet prius ipso jure. Talia sunt duo curata beneficia, duæ dignitates, duo personatus, duo officia, & alia,

quæ jurisdictionem aliquam annexam habent, ut visitandi, corrigendi, excommunicandi *d. c. De multa, & Extravagante Execrabili Ioann. xxii. De præbendis.* Item unum cathedrale cum parochiali, ex nova dispositione Concilii Tridentini, Sess. 24. c. 17. *De reformat.* Item duo uniformia sub eodem titulo, id est, in eadem Ecclesia, ad eandem functionem instituta, idemque onus & officium habentia, eodem tempore explendum; cujusmodi sunt duo Canonici, duæ Capellanæ in eadem Ecclesia. Alioquin ad inducendam hujusmodi incompatibilitatem non sufficit, quòd sint in una Ecclesia, vel quòd simili nomine nuncupentur. Navar. *Consl. 16. De præbendis.* Pialec. 2. p. c. 5. art. 3. n. 72. Vide latè Riccius in *Praxi Decis. 41.* Et hæc vocantur *Incompatibilia primi generis*; & prius, quòd vocat ipso jure per adeptionem secundi, referatur Sedi Apostolicæ, *d. Extravag. Execrabili.*

Intelligitur autem tunc demum vacare primum, posteaquam quis fuerit nactus pacificam possessionem secundi, cum libera fructuum perceptione, fraude cessante. Unde si fructus secundi ex aliqua causa alteri ad tempus debeantur, non censetur vacare primum, *cap. Si tibi absentis De præbendis in 6. & ibid. Franc. Gemin. Dias in Praxi c. 42. Pialec. d. loc. n. 74.*

4. In hujusmodi verò beneficiis simul retinendis non potest dispensare Episcopus, cum id aperte prohibeatur in *d. c. De multa*; & quia prohibitio est Concilii, contra quòd dispensare non potest Episcopus, *c. Cum dilectus junctâ Gl. in V. in acate sup. De Elect.* nisi gravis subire necessitas, quæ legem non habet, aut evidens utilitas; potissimum ubi Pontifex consuli nequit, qui alioqui solus relaxare potest commune potest, non etiam Episcopus vel Legatus, *Pialec. d. loc. n. 78.* ex Archid. Staphil. Rebuffo, quos citat.

5. Alia sunt incompatibilia quoad retentionem tantum: quia scilicet simul retineri non possunt absque dispensatione. Non tamen ita sunt incompatibilia, ut per acceptionem & possessionem pacificam secundi vacet prius ipso jure, sed datur optio habenti, ut eligat retinendum; altero verò potest per superiorem privari. Et hæc vocantur *incompatibilia secundi generis*: hujusmodi sunt dignitatis & Canonicius in diversis Ecclesiis, & reliqua, residentiam

qui-

quidem personalem requirentia, non tamen habentia curam animarum, dignitatem, personatum, vel officium annexum; nec sunt uniformia sub eodem texto, licet simplicia sint.

6. Et quoad retentionem huiusmodi beneficiorum dispensare potest Episcopus, *juxta Gloss. communiter receptam in c. Dudum in V. intitulatam sup. De elect.* cum nullibi prohibeatur, imò & consuetudo justa in talibus excusare potest; cum eodem modo consuetudo, quo dispensatio derogare jure possit, *c. ult. sup. De consuet. Piasc. d. loco n. 81.*

7. Compatibilia sunt simplicia beneficia quæ ex statuto, vel consuetudine, vel fundatione, personalem residentiam non requirunt, vel quorum unum requirit residentiam, alterum non utriusque.

8. Quando scilicet alterum non est sufficiens ad congruam sustentationem beneficiati: alioqui si unum sufficiat, retineri simul de jure communi nequeunt, *c. Conquerente 6. sup. De Clericis non resident. can. Singula Distincta 89. & similibus;* quibus statuitur, ut singula Ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis conferantur, & ne aliquis in duabus Ecclesiis intuleretur; ut loquitur summus Pont. in *can. Sacramentorum Dist. 70. & can. Clericus XXI qu. 1.* Concil. verò Trident. *Sess. 24. c. 17. de reform.* statuit, ut in posterum singulis unicum dumtaxat beneficium conferatur: quod quidem ad vitam eius, cui confertur, honestè sustentandam non sit sufficiens, liceat eidem aliud simplex sufficiens, dummodò utrumque personalem residentiam non requirat, conferri; non contra, ut habenti beneficium sufficiens concedatur aliud insufficiens.

9. Et generali consuetudine obtrinit, ut in talibus simul retinendis non petatur dispensatio, sed conscientie cuiusque relinquatur, ut secum iudicet, an unum non sufficiat ad sui sustentationem, quo excusari possit apud Deum Piasc. *d. loco n. 84.* ubi tamen subiungit, tutiorem & communiorem sententiam esse, ut hoc in arbitrio sit iudicis, isque æstimet sufficientiam beneficii, consideratâ qualitate personæ, loci & temporis, cum unum & idem beneficium, respectu temporum & personarum, nunc magnum & sufficiens, nunc parvum seu tenue videri possit.

10. Interim illud sufficiens dici potest, ex quo Clericus, pro gradus sui conditione, se, suos-

que familiares, parentes, fratres, & consanguineos egentes, honestè sustentare valeat, non etiam augere studeat, ut ex Concil. Trident. *Sess. 25. cap. 1. de reform.* tradit Zypæus *de jure Pontif. novo lib. 3. Tit. De Clericis non resident. num. 7.*

11. Præterea in diducanda sufficientia huiusmodi non est habenda ratio bonorum patrimonialium, cum illa, fructusque eorum reservare sibi beneficiatus possit, & ex fructibus solus vivere beneficii, *secundum communem DD. sententiam,* teste Piasc. *d. loco nu. 86.* ubi Felin. Covar. Navar. & alios citat.

Cæterum memorat Zypæus *d. loco n. 4.* ex certis & iustis causis indultum esse Canonis Antverpiensibus privilegium, ut plura beneficia possint obtinere & retinere, modò non sint curata, aut personalem residentiam de jure vel consuetudine non requirant; atque illi hodieque locum esse.

12. De beneficiis difformibus sub eodem texto, an ea sint incompatibilia, dissentiunt Interpretes. Verius est, de jure communi esse compatibilia, si modò aliàs sibi mutuo non pugnent, ratione residentie aut servitii, *Lessius 2. De sac. & iustitia cap. 34. num. 44.*

Dixi, de jure communi; quia sunt quædam declarationes Cardd. quibus difformia sub eodem texto declarantur ex mente Concil. Trident. esse incompatibilia; secundum quas declarationes, si à summo Pontifice sint approbata, consequenter dicendum, post Concil. Trident. per affectionem secundi, cum patifica possessione & libera fructuum perceptione, vacare ipso jure primum.

13. Non potest tamen quis in eadem Ecclesia habere triplex absque dispensatione summæ Pontificis; nec valet consuetudo aut statutum in contrarium, *c. 1. De consuetud. in 6. Garziasp. 11. c. 5. num. 23.*

14. Porro, ut summatim dicam, certis casibus, plura simul beneficia obtinere quis potest aut sine dispensatione, aut cum dispensatione. Sine dispensatione; Primo quando sunt parva simplicia, etiam Canonici, quorum neutrum sufficiat ad congruam sustentationem beneficiati, & alterum non requirit residentiam, sive ex institutione, sive ex præscripta consuetudine: imò etiam quando unum est sufficiens, modo non sit Canonici & alte-

rum insufficientem non requirat residentiam.

1. Vbi observandum, quod licet ante Conc. Trident. duo curata beneficia ita tenuia, ut non possent Rectorem alere, potuerint retineri absque dispensatione, c. *Eam te sup. De arato & qualitate ordin.* tamen post Concil. Sess. 24. c. 17. *De reform.* nequeant retineri absque dispensatione summi Pontificis.

Secundò, si Ecclesia Cathedralis vel parochialis, aut dignitas, propter angustias tenuitatemque non sufficiat sustentationi congruæ sui Rectoris, potest simul cum ea obtineri beneficium simplex, non requirens residentiam Colligitur ex Conc. Trident. *d. Sess. 24. cap. 13. & 17.*

Tertiò, quando dignitati aut Canonicatu accessorie annexa est parochialis, quæ per Vicarium administrari solet: quia beneficium unum cum altero perpetuò & accessorie censetur unum cum illo, & naturam ejus induit, licet simplex fuerit; imò prædium ejus reputatur, ut proinde hoc casu magis unicum beneficium obtineatur, quam plura.

Quartò, si unum detur in titulum, alterum in commendam ad tempus, veluti sex menses, quamvis sit parochialis Ecclesia, quia commenda ejusmodi non dat titulum, nec inducit incompatibilitatem, *can. Qui plures xxxi. q. 1. c. Dudum 54. circa fin. sup. De elect. & ibi Glos. in V. intitulatam, c. Nemo eod. tit. in 6. Piafec. d. art. 3. n. 76.* Et tamen casu videtur requiri saltem Ordinarii dispensatio. Commenda vero perpetua quia titulum dat Canonicum, Joan. Monach. in *c. Nemo deinceps De elect. in 6.* beneficium reddit incompatible; habetque locum in hujusmodi commendis *cap. De multa hoc tit. Piafec. d. art. 3. n. 77.* Vide Concil. Trid. Sess. 7. *De reform. cap. 4.*

Per dispensationem vero incompatibilia quis obtinere potest, ex justa causa: veluti ob Ecclesie necessitatem, ut quia alii idonei desint; vel ob magnam utilitatem, ut si non sint alii potentes satis ad Ecclesie tuitionem; vel ob meritum evidentem prærogativam, qualis est nobilitas, dignitas personæ, litteratura insignis, industria, prudentia, c. *De multa 28. & d. Extravag. Execrabilis.* Sed hæc causa revocatur ad secundam. Dispensat autem in incompatilibus primi generis solus Pontifex regulariter, ut antea monuimus; in aliis etiam

Legatus vel Episcopus, modo utrumque personale residentiam non requirat. Conc. Trident. *d. Sess. 24. cap. 17.* Caterum conniventia possidenti plura nihil prodest, quia hæc non est aut intelligitur dispensatio, c. *Cum jam dudum 18. in fin. sup. de præbendis.*

TITULUS IX.

Ne sede vacante aliquid innovetur.

1. Capituli nomine quia hic intelligatur.
2. Sede vel Ecclesia vacante nihil innovandum.
3. Capitulum sede vacante beneficia conferre nequit.
4. Potest tamen conferre beneficia devoluta.
5. Potest & dare ei commendam ad tempus.
6. Sede vacante administrat & jurisdictione Episcopali jungitur.
7. Unde judicat & c. item confirmat vel infirmat electos.
8. Recipit resignationes beneficiorum & instituit præsentatos.
9. Dispensat cum illegitimo quoad Ordines minores.
10. Vni beneficia.
11. Absolvit à casibus Episcopo reservatis.
12. Non tamen exercet ea, quæ sunt ordinis Episcopalis.
13. Ex decreto Concil. Trid. Capit. Sede vacante Oeconomum & Vicarium constituit.

Constat ex antedictis, collationem præbendarum & dignitatum de jure communi pertinere ad Episcopum. Unde dubitari poterat, an Sede vacante, id est mortuo Episcopo vel etiam excommunicato, aut suspensio ab officio, Capitulum succedat Episcopo in eorundem collatione.

1. Vbi pro clariori intelligentia præmittendum est, nomine Capituli hic intelligi ipsum Canonicorum Collegium, seu Canonicos congregatos: nam soli Canonici (non etiam alii Clerici, quantumvis in eadem Ecclesia beneficiati) unà cum eo, qui illis præest, sive

N

Decano

Decano, sive Præposito, pro diversa Ecclesiarum consuetudine, Capitulum constituunt, Iō. And. & alii passim in *c. Ex eo de elect. in 6.* Et hinc quoque qui eis præest, sive Decanus, sive Præpositus nomine Capituli venit, *c. Novit inf. De his qua sunt à Prælato sine consensu Capituli.*

2. Hoc præmissis, dicendum, regulariter, vacante Ecclesia, nihil esse innovandum, id est faciendum, quod præiudicat Ecclesie vel Prælati defuncti successori, *c. 1. §. attendentes hoc t. ad eod. ut iudicium contra Ecclesiam, Sede vacante, eaque de causis legitimo defensore carentem, habitum, sit nullum, d. c. 1. hoc tit. Sicut & iure civili sententia est nulla contra minores, tutorem vel curatorem non habentes atque in defensos (quibus Ecclesia carens Prælato comparatur in *d. c. ult. lata, l. Acta 43. D. De re iudicata.**

3. Similiter dicendum, Capitulum non posse beneficia vacantia, quæ de iure communi vel consuetudine ad solius Episcopi collationem spectant, conferre *c. 2. hoc tit.* tum quia id iusquam in venit cautum in iure *c. 2. hoc tit.* tum quia collatio illorum beneficiorum inter fructus Episcopi connumeratur, *c. fin. De officio Vicarii in 6.* quos Capitulum dilapidare non potest, sed futuro Episcopo reservare tenetur, *c. Cum vos 4. sup. De officio Ordinarii, c. Quia sapè 40. De elect. in 6.* Idque obtinet, etiam si alias Episcopus non consuevisset talia beneficia conferre sine consilio & assensu Capituli. Et nec Archiepiscopo quidem, Sede vacante vel suspensio Episcopo, in beneficiis huiusmodi conferendis sese ingerere licet, nisi in certis causis devolutionis, *Piasecius p. 2. c. 5. art. 2. num. 28. §. seqq.*

4. Potest tamen Capitulum conferre beneficia, quæ vel ad Episcopi collationem, per negligentiam inferioris collatoris, devoluta sunt Abbas in *d. c. 2. hoc tit.* quia cum talium collatio non proveniat ex ipsa dignitate Episcopali, sed ex accidente, scilicet negligentia inferiorum, non potest dici fructus aut inter fructus dignitatis censeri, *Zypæus De iure Pontif. novo hoc tit. n. 7.* vel quæ simul ad collationem Episcopi & Capituli spectant; nam tunc totum jus Capitulo accrescit, *c. unico eod. in 6.* Videatur Garz. *5. p. cap. 4. n. 49. §. 50. & 51.*

5. Potest etiam Sede vacante, beneficium, spectans ad collationem solius Episcopi, com-

mendare ad tempus, donec alius succedat, *Piasec. d. loco num. 43.*

6. Præterea quia, Episcopo mortuo, non statim illi alius sufficitur, ideo, ne mora hæc vacanti Ecclesie damnosa sit, prudenter à sacris Canonibus statutum fuit, ut interea ejusdem Ecclesie Capitulum in jurisdictionem & administrationem tam spiritualium quam temporalium rerum, exceptis casibus à Jure denegatis, succedat, *c. 3. De supplenda neglig. Prælat. in 6. c. Cum olim sup. De majorit. & obed. & similibus.* Idemque obtinet, Episcopo à paganis & schismaticis capto, & nondum Ecclesie suæ restituito, nisi aliter ea de re consultus Pontifex statuerit, *d. c. 3.* Similiter propter absentiam vel etiam subinde propter delictum Episcopi, *Gloj. in d. Abolendam inf. De hæres.*

7. Hinc Capitulum iudicat, condemnat, absolvit, excommunicat, Sede vacante, vice Episcopi, perinde ac si Episcopus viveret, *c. Huic qui sup. De majorit. & obed.* Similiter electos Prælatos Ecclesiarum, quæ sunt in diocesi Episcopali, confirmat vel infirmat, *c. Cum olim, junctâ Gloj. in v. capitulo sup. d. tit. Piasec. d. loco num. 44.* Adeoque si electio spectet ad Capitulum; & confirmatio ad Episcopum; Capitulum, iure capitulari eligit, & confirmabit iure Episcopali, *arg. l. Si consul. D. De adeptionibus.*

8. Pari modo permutationes seu resignationes beneficiorum ex causa permutationis recipere potest, Abbas in *d. c. Cum olim, ibi; Sexto dubitatur, Piasec. d. loco num. 45.* sicut & instituire præsentatos à patronis, *c. 1. de Instit. in 6.* quia hoc, sicut & prius, est quid necessarium & debitum, nec sic ullum futuro Episcopo vel Ecclesie creatur præiudicium; imò levatur illo onere.

9. Potest & dispensare cum eo, qui defectum patitur natalium, ad minores Ordines & ut simplex beneficium obtineat.

10. Unire beneficia, vel unioni auctoritatem præstare, dummodo juri Episcopali nihil detrahatur, *c. unico hoc tit. in 6. Piasec. d. c. 5. art. 3. n. 61. ubi alios citat.*

11. Potest insuper absolvere, à casibus, Episcopo reservatis, & dispensare in censuris & irregularitatibus, in quibus dispensandi facultas comperit Episcopo, cui Capitulum succedit in his, quæ sunt necessariae & contentiosæ jurisdictionis, *Panormitanus in 6. 2. circa fin. hoc tit.*

hinc. Cum olim sup. De majorit. & obed. Sunt autem casus reservati Episcopis alii de iure, alii de consuetudine, alii denique, quos ipsi sibi reservant. Videtur Pialec. p. 2. cap. 1. art. 3.

12. Dixi autem. Exceptis casibus à Jure denegatis, quia quædam excipiuntur à Jure: nam, præter enumerata jam antè, non potest exercere ea, quæ sunt ordinis Episcopalis, puta ordinare Clericos, consecrare Ecclesias, & eiusmodi alia; licet possit efficere, ut ea expediantur per Episcopos vicinos, sine præiudicio futuri successoris, e. *Ueni 24. De elect. in 6.*

13. Observandum postremò hinc est, quòd Conc. Trid. Sess. 24. cap. 16. *De reformat. mander, ut capitulum, Sede vacante, ubi fructuum percipiendorum ei munus incumbit, Oeconomum unum vel plures fideles ac diligentes delectat, qui rerum Ecclesiasticarum & proventuum curam gerant; eorum rationes ei, ad quem pertinebit, reddidit. Item ut Officialem seu Vicarium infra octo dies post mortem Episcopi constituat, vel existentem confirmet: de cuius officio lib. 1. egimus satis. Currit autem octiduum illud à die notæ vacationis, etiam per translationem, nondum adeptâ quoque possessione, ex congregat. Concilii, Quaranta P. Capitulum q. 12.*

Cæterum de administratione Capituli. Sede vacante, plenius videre licet Panormit. & alios ad d. c. *Cum olim. sup. De majorit. & obed. Patavin. Tract. de hære, & Conc. Trident. d. Sess. 24. cap. 1. & 16.*

TITULUS X.

De his, quæ fiunt à Prælato sine consensu Capituli.

1. Prælati in arduis pleraque expedire nequit sine consensu Capituli.
2. In levibus negotiis solo consilio est opus.
3. Vt & in statutis condendis.
4. Nisi in casibus à Jure expressis.
5. Decretum Conc. Trid. de judicanda persona Capitulari.

6. 7. 8. *Quanam in condendis statutis servan. & sint.*

9. *Qualiter Episcopus Capitulo quid proponat ad deliberandum.*

Quemadmodum, Sede vacante, nihil est innovandum per Capitulum: ita è diverso Sede non vacante, Episcopus vel alius Prælati de rebus Ecclesiæ pro arbitrio disponere, sine consensu aut consilio Capituli * 1. multa que alia expedire nequit. Veluti ardua inprimis: qualia sunt, Abbates & Abbatissas, aliasque personas Ecclesiasticas in beneficiis instituere vel destituere, e. *Novit 4. h. t. collationes beneficiorum & electiones confirmate, e. Quanto 5. h. tit. Ecclesias, sibi aut suæ Ecclesiæ subiectas, aliis Ecclesiis, etiam Monasteriis attribuire, e. Tua nuper 8. & c. Pastoralis 9. eod. veteres dignitates suppressas in sua Ecclesia suscitare: Ecclesiæ statum mutare. Sic irrita est Episcopi donatio, venditio commutatio rei Ecclesiasticæ absque tractatu, consensu & subscriptione totius Cleri vel Capituli, e. 1. & d. c. *Tua nuper. Modice tamen res quasdam Ecclesiæ donare potest, etiam absque consensu vel consilio Capituli veluti quinquagesimam partem proventuum Ecclesiæ in alios pios usus, puta ad alendos pauperes, e. penult. in fine h. tit. Item si Prælati ad tempus tantum res quasdam Ecclesiæ alicui conferat, non est opus consensu Capituli, modò non contradicat, & postea ratum habeat, e. 2. & 3. h. tit. Ita etiam tenet donatio, quam facit laicus, decimas Ecclesiæ alicuius in feudum obtinens, iam ante Concilium Lateranense, cum solius Diocessani seu Episcopi consensu, e. *Cum Apostolica 7. h. t.***

2. In levibus etiam negotiis non requiritur consensus capituli, sed satis est consilium adhibere, quod tamen sequi non tenetur, Innoc. in c. *fin. sup. De majorit. & obedien*

3. Similiter in statutis condendis opus quidem consilio est Capituli, d. c. *Quanto h. t. & ibi Abbas n. 4. nec valeret consuetudo in contrarium, secundum Hostiens. in Summa h. t. n. 2. verum id quoque non tenetur sequi, nisi in casibus à Jure expressis, prout sacra Congregatio respondit apud Piaf. 2. p. cap. 2. art. 2. n. 7.*

Casus autem à Jure expressi sunt hi. Inprimis de iure requiritur non tantum consilium, sed

sed & consensus Capituli, quotiescunque illius vertitur in interesse particulare, *cap. ult. h. t.* Ideoque si collatio beneficiorum spectet junctim ad Episcopum & Capitulum, non potest Episcopus sine consensu Capituli quicquam de illis disponere, *e. Ea no scitur 6. h. t.* Secundò, nihil potest sine consensu Capituli in casu, quo diminueretur Ecclesiæ auctoritas, seu ei præjudicium fieret, *cap. Dilecti sup. De majorit. & obedient.* nec enim Episcopus potest facere Ecclesiæ suæ conditionem deteriore[m] Tertio, in casu, quo agitur de alienatione bonorum, Ecclesiæ damnosa, *d. e. 1. h. t.* vel de obligatione Ecclesiæ, *e. Quod quibusdam inf. de fidejussoribus.* Quarto, ubi ageretur de præjudicio, quoad subjectionem vel exemptionem Capituli, *e. ult. sup. De majorit. & obed.* Denique in casuum seu causarum criminalium agitationes, *caus. xvii. q. 7. per tot.*

5. Et in judicanda persona aliqua capitulari non nisi de consilio & assensu duorum, à capitulo in principio ejus libet anni ad hoc deputandorum, Episcopus vel ejus Vicarius procedere potest, ex nova ordinatione Conc. Trid. Sess. 25. c. 6. *De reformat.* Quod si capitulum eam deputationem neglexerit, tum, post monitionem præviam de electione in principio anni faciendam, potest Episcopus procedere & judicare solus, *Piafec. d. loco n. 9. ex declarat. Card. Interpp.* Et procedit dictum decretum sine distinctione in delictis tam gravibus, quam levibus, etiam ubi absque forma judicii proceditur. Latè Riccius in *Praxi Decis.* 566. ubi subjungit Decreto illi locum esse quoad capitula exempta dumtaxat. Deputatio tamen Procuratoris fiscalis etiam hoc casu ad solum spectat Episcopum, absque consilio Capituli, *Zerola in V. Fiscus §. 3. ex sacra Congreg.* Sed & quando totum capitulum deliquit, non est locus Decreto, potestque Episcopus solus procedere contra capitulares, absque adjunctis: modò delictum non sit in personam vel contemptum Episcopi, vel Episcopus non habeat interesse, nam tum ea facultas procedendi devolvitur ad proximum superiorem.

6. Illud quoque specialiter advertendum esse tradit *Piafec. d. loco*, ut quam rarissime in condendis statutis Episcopus pœnas apponat excommunicationis, ne ex frequentia abeant in contemptu: sed ut potius pœnas utatur tem-

poralibus; rariùs pecuniariis, ad evitandam avaritiæ suspicionem, quæ ab Episcopo ab esse debet longius, *e. Cum ab omni 10. sup. De vita & honest. Clericorum.*

7. Et quia statuta Episcopi ligant tantum quoad pœnam, non etiam quoad culpam, idèò necessum est, ut virtutem sui statuti declararet apertius.

8. Denique abstinere debet à multitudine statutorum & præceptorum, quia quemadmodum, ubi plures sunt Medici, plures existere morbi solent, ita etiam, ubi plurimæ leges, plurimum est vitiorum. Et interdum toleranda sunt potius mala aliqua, ne eveniant graviora, quia, ut *Prov. 30. ait Sapiens: Qui multum emungit, eluit sanguinem, can. Denique distinct. 4. & qui multum corrigit, offendit.* Leviter castigatus reverentiam exhibet castiganti, asperitatis autem nimie increpatio nec increpationem recipit, nec salutem, *e. Cum beatus 8. dist. 45.* Ideoque meminerit semper Prælati illius B. Chrysostomi, apud *Piafec. d. loco n. 10. Circa vitam tuam esto asperus circa aliorum benignus. Audiant te homines parva mandantem & grandia facientem.*

9. Quod si Episcopus aliquid Canonice ad deliberandum velit proponere de re nec ad suum, nec suorum commodum spectante, poterit ipse capitulum convocare, vota exquirere, & juxta ea concludere. Absente verò Episcopo, omnino hoc ab iis, qui sunt de capitulo, ad quos illud de jure vel consuetudine spectat, perficiatur, nec ad id Vicarius Episcopi admitatur, *secundum Conc. Trid. Sess. 25. c. 6. de Reformat.* nisi fortè Præses capituli fuerit Vicarius: quia tum eà qualitate id facere posset, *Zyp. h. t. in fine.*

TITULUS XI.

De his, quæ fiunt à majore parte Capituli.

1. *Requiri ad hoc consensum majoris & sanioris partis.*
2. *Majorem dici respectu totius Capituli.*
3. *Non sufficere majorem partem, nisi & sanior sit.*
4. *Ad*

4. Admittitur tamen contradictio minoris partis.

Occasione eorum, quæ superiori Tit. dicta sunt de his, quæ sunt à Prælato & Capitulo, vel de consensu aut consilio Capituli, quæ sunt hic, quid juris sit circa consensum vel dissentium eorum, qui sunt de Capitulo, si plures sint.

Et dicendum ad hoc, ut Universitas aliqua, collegium & capitulum, aliquid censetur facere, vel consensum suum præbere, ubi is requiritur, non semper exigi totius Universitatis, collegii vel capituli consensum, sed sæpè sufficere, si maior & sanior pars consentiat: *c. 1. hoc tit. l. Quod major D. Ad municipalem, & similibus.*

2. Major verò pars & sanior quæ dicitur, reperiatur *lib. 1. Tit. 6. §. 4. De forma & modo electionis.* Quibus illud adde, maiorem partem capituli dici respectu totius capituli, non autem respectu partium, Zerola *l. p. V. Capitulum §. 13.* Ideoque si duodecim sint Canonici, & tres eligant Titium, tres Sempronium, sex verò Mævium, nulla istarum partium potest dici maior pars capituli; sed necesse est, ut saltem sint septem ad maiorem partem constituendam. Quamquam obtineat aliud in maiori parte patronorum, sive laicorum sive clericorum, quando præsentant, ut singuli: nam tunc sufficit habere maiorem partem, respectu minorum partium; veluti si ex sex patronis duo præsentent Titium, unus Sempronium, & tres Mævium, hi tres prævalent.

3. Deinde notandum, quòd, ubi ad actum aliquem consensus requiritur maioris & sanioris partis, non sufficiat Consensus majoris, nisi ea simul fuerit & sanior; *c. 1. & ult. hoc tit.* quia ubi duo requiruntur coniunctim, alterum eorum non sufficit, *§. Si illud & illud Instit. de hered. instituta l. Si heredi plures D. de condit. instit.*

4. Quod verò à majori & saniori parte Universitatis, collegii vel capituli fit, regulariter prævalet, nisi minor pars vel etiam unus aliquis de capitulo iusta de causa ab eo appellaverit, aut expressum contradixerit, *c. 1. & c. Ex ore hoc tit.* quo casu si coram superiore iustam causam appellandi vel contradicendi probaverit, rescindetur id, quòd à maiore & saniore parte secus, quam oportebat, factum fuerit,

d. c. 1. hoc tit. vel si negotium tangat omnes, ut singulos; iuxta regulam iuris. Quod omnes tangit, ab omnibus approbati debet.

In Collegiis tamen passim obtinuisse, ut, quòd maior numerus non respectu totius sed minoris partis decreverit, ratum sit, & plenum habeat vigorem, testatur Zypæus *hoc tit. num. 1.* quamvis inquit, in electione Monialium aliam opinionem secuta sit congregatio.

TITULUS XII.

Ut Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.

1. Beneficia sine diminutione aut reservatione fructuum conferenda.
2. Nisi ex causa necessitatis vel alia iusta.
3. Potest & ex causa imponi pensio beneficii.
4. In collatione faciendâ servari debet forma eidem præscripta.
5. De concursu & examine quoad curata beneficia juris patronatus.
6. Debent beneficia conferri gratis, sine modo & conditione.
7. Non ad tempus; & limitatio huius.
8. Quatenus sub conditione fiat collatio & presentatio.
9. 10. Debet & conferri liberè, non subreptitiè aut obreptitiè.

PRæcedentibus Titulis abunde actum fuit de collationibus beneficiorum, quinam conferre beneficia Ecclesiastica possint, sive Episcopus conferat, vel solus, vel cum Capitulo aut consensu capituli, sive ipsum capitulum solum vel quilibet alius collator: nunc videndum est, quo pacto conferri debeant.

1. Et in primis tenetur quilibet collator conferre beneficium Ecclesiasticum sine diminutione, *c. unico hoc tit. cum similibus.* quia Conc. Turonensi vetitum est, ne beneficium dividatur in duos, *c. Majoribus, c. Vacante 26. c. Cum causam 36. sup. de præbendis.* Aded ut ex eo neque sibi

aut nepoti, neque alteri cui libet reservare possit partem aliquam proventuum ex beneficio, cum illud confert, quia hoc vetuit Concil. Lateranense d. c. unico, & c. Prohibemus 7 inf. De censibus exact. & c. aut collationem differre, ut ipse interim percipiat fructus c. Extirpanda 30. in fine sup. De prabendis, d. c. Prohibemus in fine inf. De censibus

2. Attamen si iusta subit causa & necessaria, veluti si Ecclesia ære alieno supra modum gravetur, vel alia urgeat necessitas, potest ad tempus, priusquam beneficium conferatur, pars fructuum in usus Ecclesiæ servari, c. pen. inf. De verborum signif. d. c. unico, & c. ibi Innocent. & Abbas. Imò potest Prælatum, de consensu sui capituli, iusta & necessaria causa id postulante, beneficium aliquod extinguere in perpetuum c. Cum accessisset 8 sup. De consue. vel ad sustentandam suam dignitatem Episcopalem, antequam beneficium conferat, partem aliquam fructuum sibi retinere ad tempus, Gloss. in fin. d. c. unico. Quamvis in talibus foret tutius, petere concessionem à Sede Apostolica, Pia sec. p. 2. c. 5. arg. textus c. Tua nobis de verb. significat. Verùm hæc retentio fructuum non debet fieri à Prælato, paciscendo cum eo, cui beneficium confert, quia hoc saperet simoniacam pravitatem, d. c. unico circa finem.

3. Potest etiam Episcopus, iusta subsistente causa, beneficio conferendo imponere pensionem, puta ob bonam pacis & utilitatis, vel ad sopiendam litem, quando beneficium est litigiosum, idque ad redimendam vexam, ut loquuntur, c. Nisi essent 21. sup. De prabendis; c. Audivimus inf. De collus. deteg. Pia sec. d. loc. n. 64. vel ut subveniatur & alimenta præstentur parochio seni, qui amplius deservire nequit, Gigas De pensionibus qu. 6. n. 3. post Ancharan. Consil. 279. vel in permutatione beneficiorum, ratione inæqualitatis, si beneficium alteri præponderet in fructibus, c. Ad quæst. 6. inf. de rerum permut. Alias pensio, per Episcopum sine iusta causa beneficio imposta est nulla, Garzias 1 p. c. 5. nu. 296. Gonzal. ad Reg. v. 111. Cancell. Glos. 5. cap. 5. ubi plenius de impositione pensionis videre licet.

4. Insuper in collatione seu provisione beneficiorum servanda est forma, à iure, statuto, consuetudine, aut fundatione præscripta; nam alias provisio esset nulla, Garz. 9. p. cap. 1. Et in

provisione Ecclesiarum parochialium servanda est forma, à Concil. Trident. tradita, Sess. 24. c. 18. De reformat. alias quoque provisio præter de contra formam, præsertim quoad concursum & examen instituendum, facta, erit nulla, ex constitutione Pii V. quam refert Pia sec. d. loco num. 4. ubi etiam tradit num. 5. ex dilatione Cardinalium, ne quidem Doctorem vel Licentiatum, in aliqua Juris vel Theologiæ professione, excusari ab hoc examine, petentes sibi providendi de Ecclesia Parochiali: & in beneficiis curatis, Sedi Apostolicæ, vel cuicumque alteri reservatis vacantibus, similem concursum sive examen posse institui ab Episcopo & eligi digniore, institueodum à Sede Apostolica, seu alio, cui fuerit reservatum beneficium, De curatis tamen inquit, vacantibus in curia, si ve per resignationem in manibus Papæ, solet Dataria providere sine concursu, præmisso solo examine.

5. Quantum ad curata beneficia attinet, quæ juris sunt patronatus; ea vel sunt juris patronatus Ecclesiastici quæ si vacent in mensibus Apostolicis, illis quoque per concursum & examen provideri debet: si verò vacaverint in mensibus non reservatis, patronus dominabit plures examinandos, & tunc demum, quem patronus digniorem inter probatos ab examinatore judicaverit, eligit & præsentabit Episcopo, instituendum in beneficio vacante Pia sec. d. loco num. 7. vel sunt juris patronatus laicorum; & tunc non requiritur hujusmodi concursus, sed tantum examinari debet præsentatus, & admitti, si idoneus expertus fuerit, Concil. Trident. d. Sess. 24. c. 1. §. Quod si jus patronatus. Nisi plures sint præsentati, quia tunc institui potest concursus inter præsentatos tantum, ex declarat. Card. Ubi subjungit, in parochialibus Ecclesiis quæ Regularibus conferri consueverunt, non requiritur concursus, sed solum examen sufficere: ut & quando cura animarum spectat ad Collegium, vel est annexa alicui præbendæ seu beneficio ex natura simplicis.

6. Præterea beneficia oportet conferri gratis id est non interveniente pretio, vel aliquo, quod pretio sit æstimabile; taliterque beneficium obtinens, tamquam simoniacus, ipso jure est excommunicatus, & collatio ipso iure nul-

nulla, *Zuivrag. Cum detestabile De simonia.*
Item pure, id est sine conditione, sine pacto,
non alternatiue, *can. Quam pio 1. q. 2. c. fin. sup. De
pactis c. 2. De elect. in 6.* quia talia quoque re-
soluunt simoniam. Item sine modo, quia hic
accedit prohibitæ conditioni, *c. Verum 4. inf. de
condit. appositis.*

7. Item in perpetuum seu ad vitam collata-
ri, non verò ad tempus, *c. unico juncta Glos. in V.
parpetuis de capellis Monach. in 6. Rebuff. de re-
quisitis ad collationem num. 13.* Vicarius tamen
vel Oeconomus ad tempus dari solet, *c. Cum
cor. 4. sup. De officio Ordinarii.* Beneficium etiam
curatum dare potest Episcopus in commendam
ad sex menses, *c. Nemo 15. de elect. in 6.* & talis
Commendatarius non dicitur verus Prælatus
vel curatus, sed Depositarus & Procurator;
nec fructus facit suos, sed eos colligere, & in
necessitates Ecclesiæ, dispensare potest, *Glos.
in d. c. Nemo in V. Commendare.* At verò bene-
ficia simplicia etiam ad vitam commendare
potest Episcopus, *c. Si consisteris 13. inf. de ac-
curat. quod & Pont. in majoribus beneficiis sæ-
pè facit.* Et talis Commendatarius dicitur verus
Prælatus; habet eandem auctoritatem &
potestatem iurisdictionis & administrationis,
quam habet obtinens beneficium in titulum; &
facit fructus suos, potestque uti baculo & mi-
tra, si hoc competat beneficio commutato ex
vili loci vel alla ratione, *Piasec. d. loco num. 40.
& 41.* Datur etiam beneficium ad tempus,
quando datur coadiutor ægroti, seni, illiterato,
c. penult. & sup. De Clerico ægrotante; ubi vide,
& quæ lib. 1. ad Tit. de officio & potest. Vicarii §. 7.
de Coadiutore diximus

8. Potest etiam fieri collatio sub conditione
quæ ipso iure vel statuto, vel fundatione, in-
stitutione, aut consuetudine legitima inest,
sive modo exprimat, quo inest, cum condi-
tio, quæ sui natura inest, non efficiat contra-
ctum conditionalem: veluti si parochiale be-
neficium conferatur alicui sub conditione, ut
aliud simile deponatur residat: vel sub con-
ditione, si vacet, sit dignus, *Glos. in cap. 2. De e-
lect. in 6. in V. incursa Rebuffus de requisitis ad col-
lationem num. 2. Piasec. d. loco n. 37. in fine.* Si-
militer valet presentatio, non modò alterna-
tiva, sed etiam conditionalis, incerta, dubia

& obscura, dummodò intra tempus, quod da-
tur ad præsentandum, conditio purificetur: in-
certitudo, dubietas & obscuritas tollatur.

9. Ad hæc conferri debet beneficium libere,
id est, non per metum, non per vim, *cap. 2. Ad
aures sup. De his que vi metusque causa sunt:* quia
collatio est quædam donatio, quæ liberaliter
fit.

10. Denique non subreptiè aut obreptiè, si
fiat à Papa, vel ejus Legato, sub pœna nullita-
tis, *c. Cum adeo sup. De re judicata.* Nam collatio
Ordinarii, qui motu proprio & Ecclesiis, non
personis, uti Pontifex & Legatus ejus, provi-
det, non potest impugnari subreptionis, *c. Cle-
ment. 2. de officio Ordinarii.*

TITULUS XIII.

De rebus Ecclesiæ alienandis vel non.

§. I.

De non alienandis rebus Ecclesiæ.

1. Clericis omnibus prohibita alienatio rerum Ec-
clesiasticarum.
2. Episcopus tenetur facere inventarium bonorum
sua Ecclesia.
3. Et jurare de non alienando.
4. Nomine alienationis quid hic intelligatur.
5. Etiam jura alienari nequeunt.
6. Pœna alienantium res Ecclesia.

DE collatione præbendarum ac beneficio-
rum, & modis, quibus ea fieri debet, sa-
tis superque dictum est. Deinceps videam-
us, quid juris Clerici in beneficiis suis, &
maximè in rebus Ecclesiæ & bonis benefi-
ciorum suorum habeant, potissimum circa
alienationem talium bonorum. Inscriptio
vero Tit. hujus duplex membrum habet,
De alienandis rebus Ecclesiæ, vel non alienan-
dis.

1. Quod ad secundum hoc attinet, aliena-

rio ista à sacris Canonibus vetita est Clericis, *solo hoc tit. in 6. Clement. & Extravag.* Non tantum simplicibus, sed etiam Prælaris, Episcopis & Archiepiscopis, *e. Si quis presbyterorum 6. e. Ad audientiam 9. hoc t.* & multo magis laicis, id est, Regibus & Principibus, in quorum territorio res tales sitæ sunt, *e. 2. h. t.* non tantum in extraneum vel laicum, verum etiam in aliam Ecclesiam, vel personam Ecclesiasticam, *e. 1. h. t.* Ea ratione, quod bona Ecclesiæ sint in dominio ipsius Ecclesiæ, non Clericorum, qui ante distributionem & applicationem, sibi legitimè factam, sunt tantum administratores & procuratores, *can. Si privatum ult. xii. q. 1. qui nequeunt, donare seu remittere, e. 2. inf. De donat. l. Filius fam. D. eod. tit. l. contra iuris 28. §. 2. l. Imperatores 37. D. De pactu. l. Pactum curatoria 22. Cod. De pactis l. Praes 12. Cod. de transact. Gaz. de benef. p. 3. e. 3. n. 46.* Unde neque Episcopus, vel alius Clericus, sibi ea bona usurpare potest, *d. can. Si privatum, can. Monemus xii. q. 2.* sed custodire tenetur, & vel cum vitæ periculo defendere, *can. Conventior 12. junctâ Glo. in V. pro altaribus xxii. qu. 8.*

2. Tenetur item Episcopus curare fieri repertorium seu inventarium omnium donorum & jurium suæ Ecclesiæ & aliorum beneficiorum Ecclesiasticorum suæ diocesis, & construi archivum, in quo hujusmodi jura deponantur & adservantur. *Piafec. 2. p. 6. 5. art. 2. n. 2.* ubi refert de archivo in Ecclesia Cathedrali construendo emanasse Constit. à Sixto V. incip. *Provida*, publicatam Romæ anno 1587. die 8. Junii.

3. Soletque Episcopus in promotione sua jurare in hæc verba: *Possessiones vero, ad mensam meam pertinentes non vendam, neque donabo, neque impignorabo, neque de novo infeudabo, vel aliquo modo alienabo etiam cum consensu Capituli Ecclesiæ mee, inconsulto Romano Pontifice. Et si ad aliquam alienationem de venero, pœnas in quadam super hoc edita Constitutione contentas, eo ipso incurere volo &c.* *Piafec. d. loco num. 5.*

4. Nomine autem alienationis licet propriè veniat omnia actus, per quem transfertur rei dominium, hic tamen id latius sumitur, ut contineat donationem, venditionem, permutationem, emphyteusim, infeudationem, usumfructum, hypothecam, locationem ad longum tempus, *Nulli 5. §. alienationis h. tit. l. ult.*

C. De reb. alienis non alienan. Hæredis item institutionem, legatum, fideicommissum, *e. 1. 6. Cum in officio cum duobus. leg. sup. De transact.* etiam transactionem, quando per eam res traditur: secus, quando per eam res tenetur, *Rebuff. in compendio alienationis rerum Ecclesiæ 2. Imo & juxta Extravagantem Ambrosiana h. t. in communibus*, locationem ultra triennium quando scilicet res quotannis dat fructum. Alioquin si res alternis annis dumtaxat fructum ferat, potest locari ad sexennium: sicut &, quando quis est conditionis, ut non nisi quolibet triennio ea fructus percipiatur, ad novennium, *Covarr. Variar. resol. cap. 16. n. 6.*

5. Sed nec jura, actiones vel nomina debitorum alienari permittuntur, *Abbas in d. e. Nulli n. 9. h. t.* Neque etiam servitus aliqua de novo Ecclesiæ imponi potest. *Piafec. d. loco n. 2.*

6. Quod si Clericus, vel etiam Prælati, non obstante hac prohibitione, alienaverit res Ecclesiæ suæ, ea alienatio ipso jure est nulla, & tam alienans, quam qui accepit, nisi mox restituat res una cum fructibus, excommunicatur, *Si quis hoc tit.* Et quilibet Clericus Ecclesiæ illius, cujus res est alienata, imò etiam ipse Prælati, qui alienavit rem, potest eam à quolibet possessore repetere, unâ cum fructibus, perceptis à tempore alienationis, *d. e. Si quis.* Quia etiam emptor, licet fortè bona fide emerit, ignorans rem esse Ecclesiæ, cogitur eam restituere, non recepto ab Ecclesia, cujus ea res est, pretio, sicut & jure civili emptor rei alienæ, *l. Si mancipium Cod. De rei vindict.* Quia alienans rem meam, sine meo consensu, non potest mihi nocere & damno esse, *l. Non debet 74. D. De regulis juris.* Poterit tamen emptor bonæ fidei pretium repetere ab auctore suo, id est ab eo, à quo emit, *e. Ad audientiam 9. hoc tit.* At malæ fidei emptor, id est qui rem sibi venditam non ignoraverit esse Ecclesiæ, cogitur & rem restituere, & pretium, quod solvit, amittit; quod cedit non lucro venditoris, sed Ecclesiæ, cujus res alienata est, *l. Invenimus 14. §. 1. Cod. De sacrosanct. Ecclesiis.* Neque contraria consuetudo alienandi juvat alienationem, quia censetur irrationabilis, *Glo. in e. Cum causa in V. prejudicati sup. de seni. & re judicata Piafec. d. loco num. 13.*

¶ II. De alienandis rebus Ecclesie quibus scilicet casibus permitta sit alienatio.

1. Res qua servari non possunt, licite alienantur.
2. Res item in feudum dari solita de novo infeudari.
3. Item res exigui valoris.
4. Vt & res nondum quassa Ecclesia.
5. Vel relictis incapacibus, veluti mendicantibus.
6. Utrumvis fructus bonorum, durante vita Prælati.
7. Aliis non possunt, nisi ex justa causa & solemniter.

Sequitur alterum membrum de alienandis rebus Ecclesie, quia regula de non alienandis patitur certis casibus exceptionem. * 1. in primis licite alienantur res mobiles, quæ servando servari non possunt, id est quæ sine notabili deterioratione non durarent, quæque utendo adsumuntur, ut sunt arborum fructus, vinum, oleum, frumentum, jumenta & pecora singularia, Piafec. d. loco n. 19. Pecunia etiam regulariter numeratur inter res, quæ servando servari nequeunt, cum retenta nihil operetur, Panormis in c. Nullis, n. 11. hoc sit. nisi rei immobili comparanda, voto, juramento, aut præcepto superioris destinata sit, quia tum inter res immobiles numeranda est, Piafec. d. loco ubi refert ita decisum fuisse in Rota. Similiter arbores grandes, quæ non consueverunt cædi annumerantur immobilibus, Choppin. De sapientia lib. 8. tit. 3. n. 12. nec possunt etiam silvæ cædunt taliter excindi, quod bona Ecclesie deteriorentur Panormis in d. cap. Nulli, Navar. Consil. 6. num. 2. eod. tit.

2. Præterea res ante infeudari vel in emphyteusim dari solita, feudo hujusmodi vel emphyteusim expirante, iterum in feudum seu emphyteusim dari potest, absque solemnitate juris ad alienationem præscripta, modò id fiat in Ecclesie evidentem utilitatem, & antequam illius rei fructus Ecclesie incorporentur, quia tum non censetur nova alienatio, quæ à jure prohibetur, sed continuatio quædam alienationis antea factæ. Ut autem res dicatur in feudum vel in emphyteusim dari solita, sufficiunt duo rei confessionis factæ, vel unus solemniter

cum xi. annorum decursu, Piafecius d. loco n. 10. Vbi subjungit, quod, cessante causa primæ concessionis, non possit de novo concedi: quæque, si major offeratur census vel canon, non debeat concedi pro antiquo canone, neque cum tali conditione, quæ gravior sit Ecclesie, quam antè fuit; neque pro feminis, si masculis tantum concedi consuevit.

3. Terrula quoque, vineola, & alia res, sive immobiles, sive mobiles, modici & exigui valoris, si id postulet Ecclesie utilitas & necessitas, alienari possunt, can. Terrulas xii. qu. 2. Cui neque per Extravag. Ambitiosa in Communi. hoc sit neque per Concil. Trident. derogatum esse, idque declarasse sacram congregat. Cardd. testatur Quaranta V. Alienationis 14. & ex eo Piafecius d. loco n. 24. Quæ autem dicatur res, modici & exigui valoris, arbitrio relinquatur Judicis seu boni viri, qui consideratis Ecclesie alienantis facultatibus, valore rei alienandæ, & loci consuetudine, æstimet & judicabit, an res sit modica seu modici valoris, arg. sicut in c. Caterum inf. De donat. Piafec. ibid. n. 5.

Pari modo potest terra Ecclesie non fertilis dari in emphyteusim hæredibus eius, cujus studio primum ad culturam est redacta, cap. Ad aures 7. hoc sit.

4. Potest etiam licite alienari res, nondum quassa Ecclesie, id est, nondum cæpta possideri ab Ecclesia: sic enim remitti potest legatum, vel hæreditas relicta testamento Ecclesie, maxime si timeantur odia, vel scandala. Etenim in acquirendis potest Prælati præiudicare Ecclesie suæ: nisi legatum communiter serviret Episcopo & Capitulo, quo casu illi Episcopus renuntiare non posset in præjudicium Capituli.

5. Similiter relicta Ecclesie incapaci, v. g. Mendicantibus, licite alienantur, Piafec. d. loco num. 32. Ubi subjicit, posse etiam Regulares bona sua vigore privilegiorum sibi indultorum alienare; ac specialiter Gregorium XIII. indulsisse Partibus Societatis Jesu, ut possint bona sua alienare arbitrio sui Præpositi Generalis, nulla alia petita licentia à Sede Apostolica vel loci Ordinatio.

6. Denique usum fructum bonorum mensæ suæ Prælati ad beneplacitum suum, vel vita sua durante licite alteri concedit, Piafec. d. loco n. 35. Cetera.

Cæterarum verd rerum, cum immobilium, cum etiam mobilium, si pretiosæ sint, & servando servari possint, ut sunt vasa aurea, argentea, casule, tapetes, & quæcumque triennio non corrumpuntur, vel notabiliter non deteriorantur, alienatio non aliter permittitur, quam ex justa causa, & servata forma à jure præscripta, *c. unic. 17. Extravag. hoc tit. can. Sine exceptione 11. qu. 2.* Quæ duo ad validitatem alienationis conjunctim requiruntur, ut unum sine altero non sufficiat, & altero deficiente alienatio sit ipso jure nulla, *c. ult. hoc tit.* De utroque proinde inde specialiter nuac videamus.

§. III.

Quæ sit justa causa & solemnitas requisita ad ejusmodi alienationem.

1. *Iusta causa alienandæ res Ecclesiæ.*
2. *Solemnitates quæ servandæ in ea alienatione.*
3. *An in consilio Pontif. alienatio sit licita, & quatenus.*
4. *In dubio præsumuntur servatæ solemnitates.*
5. *Enormiter lasa Ecclesiæ restitui potest.*

1. **I**usta igitur causa alienandæ res Ecclesiæ est quadruplex, Prima est Necesitas, cui aliter succurri nequeat, *Clement. 1. hoc tit. c. 1. in f. de pignoribus*: ut si Ecclesiæ ære alieno gravata sit, nec habeat res mobiles ullas, unde solvat. Secunda, Utilitas manifestatur si res aliqua Ecclesiæ alienatur ad aliam meliorem emendam, *d. Clement. 1. c. d. can. Sine Exceptione, c. Vi super 8. in fine h. t.* Tertia, Pietas, veluti ad redimendos captivos, pauperes tempore famis alendos, *can. Aurum, can. Gloria 71. xii. q. 2.* Quarta est Incommoditas, ut sitis Ecclesiæ ut sumptuosa, & parum utilis; sed hæc revocatur ad secundam.

2. Solemnitas seu forma consistit in his quatuor; Primò, ut à Prælato cum Capitulo vel Clero super re alienanda fiat tractatus, an expediat eam alienari, *d. can. Sine Exceptione*: & sufficit unus tractatus. Secundò, ut Capitulum consentiat expressè in alienationem; saltem pro majori & saniori parte, *d. c. 8. in fine hoc tit. c. Quædam sup. De his quæ sunt à Prælato sine consensu Capituli.* Tertio, ut Capitulum sublegetur: hoc

tamen non requiritur, nisi in donatione, venditione, & permutatione. Imò jam consuetudine receptum est, ut sufficiat subscriptio Notarii. Quod si alienetur res Ecclesiæ, habentis Rectorem unum, eo quoque in consilio vel invito, alienari res nequit, *c. Placuit 51. xii. qu. 2.* ne quidem vacante Ecclesiæ, *can. ult. x. qu. 2.* Quartò, ut Superioris accedat auctoritas; quin non exemptis est Episcopus, à quo saltem in his ditionibus concedi facultatem alienandi res ad Ecclesiæ sibi subjectas spectantes, testatur Zypæus *hoc tit. num. 2.* In exemptis est Prælati, cui Ecclesiæ vel Monasterium immediatè subest. In alienatione tamen rerum Monasterii non tantum opus est consensu Capituli & Abbatis, sed & Episcopi, qui cognoscat, an expediat Ecclesiæ fieri alienationem, *can. Abbatibus x. 1. qu. 1. can. In venditionibus xvi. qu. 7.* In patronatus tamen Ecclesiæ consensum Patroni non necessariò requiri, tenet Abbas *in c. unico sup. Vi Zel. benef. ne dimittitur, consar. Pias. d. loco num. 16.* nisi quoad bona, quæ ab ipso patrono proveniunt: quo pacto intelligi potest Chop. *De sacra polit. lib. 43. a. 2. num. 28.* ubi confessum requiritur patroni.

3. Præter hanc formam Paulus II. in *d. Extravag. Ambitiosa* statuit, sub gravibus pœnis, ne ulla fiat alienatio concessioque bonorum Ecclesiasticorum aut pii loci, in consilio Romano Pontifice: & ut facta aliter nullas sit roboris & momenti. Hæc tamen Extravagans non videtur passim usu recepta, præsertim quoad locationem & quoad pœnas, Sylvester in *Summa V. Alienatio §. 15.* Navar. in *Manuali c. 27. n. 149.* Covar. l. 2. *Var. resot. c. 16. num. 6.* Neque opus est hac consultatione in rebus momentis nec quando de facili adiri & consuli Pontifex non potest, vel ubi constat alienationem esse necessariam & in mora periculum esset, veluti pro alimonia pauperum, urgente fame vel alia necessitate, pro redemptione captivorum, *can. Gloria Episcopi xii. qu. 2. Pias. d. loco num. 28.* Necitem in alienatione summa pecuniaræ ad pium usum, quantumvis ea magna sit, si ad mensam pertineat Prælati, Lessius *De iustit. & iure lib. 2. c. 24. Dubit. 11.*

4. In dubio autem præsumuntur servatæ solemnitates, ex diuturnitate temporis. Nec id mirum, cum temporis etiam diuturnitate nempe XL. annorum præscribi res Ecclesiæ

possint, Piasec. *ibid.* num. 17, ubi alios citat.

Nec obstat Constitutio Pauli IV. quam refert Petr. Mathæus in suo VII. *Decretal. lib. 1. Tit. 1. c. 2.* qua omnes alienationes bonorum quominus Ecclesiasticorum, sine requisitis solemnitatibus, & in damnum Ecclesiarum factas, revocavit, nullaque temporis præscriptione validari posse decrevit: quia illam Constitutionem Pius IV. revocavit & reduxit ad terminos Juris communis, Piasec. *ibid.*

Multo magis præscripta censetur res Ecclesiæ, si à tempore alienationis intercesserit tempus immemorabile, vel centum annorum, etiam contra Ecclesiam Romanam, c. *Ad audientiam sup. De præscript.* etiam in casu, quo lex prohiberet præscriptionem, quia talis prohibitio non excludit immemorabilem, nisi & hæc expresse nominetur, Piasec. d. loco n. 18. Si tamen ex instrumento alienationis appareret injustus titulus, qui causaret malam fidem, tum non induceretur præscriptio, c. *fin. sup. De præscript. Navar. Conc. 3. c. 5. de censibus.*

5. Observandum postremò hic est, si quid in ritu & solemnitate, requisita ad alienationem rerum Ecclesiasticarum sit omissum, alienationem esse ipso jure nullam, etiam si ex justa causa fuerit facta c. *ult. hoc tit.* Quemadmodum enim quod sit contra leges, jure civili habetur infecto, l. *Non dubium Cod. De legib. ita & quod sit contra Canones est ipso jure nullum. Ac proinde alienatio ipso quoque jure nulla est, facta quidem secundum solemnitates, à jure requisitas, sed non ex justa causa alienandi, puta necessitate vel utilitate Ecclesiæ postulare, quia Canones conjunctim, ut dixi, requirunt hæc duo, ut & solemniter & ex justa causa fiat alienatio, c. *Vi super in fine hoc tit. & can. Sine exceptione XII. qu. 2.* Quòd si verò subsistat quidem alienatio, quia facta sit & ex justa causa, & solemniter, id est servatâ formâ à jure præscripta si tamen per eam Ecclesia inveniat enormiter læsa, poterit restitui in integrum, & rescindi alienatio, c. *Ad nostram 11 hoc tit. exemplo minorum,* quibus Ecclesia comparatur,*

TITULUS XIV.

De Precariis.

1. Nomen contractus aliquando propriè, quandoque latius sumi,
2. Contractuum alii Nominati, alii Innominati,
3. Item alii bonæ fidei, alii stricti jura.
4. Alii Re, alii Scriptura, alii Verbis, alii consensu perficiuntur.
5. Precarium quid sit.
6. In quo à commodato differat.
7. Sumi pro contractu, & pro re, qua precariis datur.
8. In quo à Precaria seu Precariis differat.
9. Precaria quæto quoque anno renovanda.
10. Et ex causa revocari potest.

Quoniam superiori Tit. dictum est, alienatione rerum Ecclesiæ regulariter esse prohibitam: ideo nunc sequitur de quibusdam alienationis speciebus seu contractibus quibus fit alienatio: & quidem primò de Precariis, quia cum per eas non transferatur dominium, sed solum utilitas, dubitari potest, an sint licitæ, an non.

1. Pro pleniori autem intellectu eorum, quæ hoc Tit. & aliquot sequentibus dicuntur, præmittendum est, Contractum aliquando sumi propriè pro obligatione ultero citroque, quæ Græcè *ἰσχυρά* vocant, l. *Labeo 19. D. De verb. significat.* id est pro conventionione, quæ utrimque obligationem parit: nam obligatio non est propriè contractus, sed ejus effectus: aliàs verò latius sumi nec distingui à Pacto, nihilque aliud esse, quam duorum plurimumve in idem placitum consensum, seu conventionem, sive pariat utrimque obligationem, ut Emptio-ventitio, Locatio-conductio: sive ex altera parte tantum, ut Donatio, Promissioque accepta, Depositum, Precarium. Et in hac acceptione Contractus imprimis dividitur in Nominatum & Innominatum.

2. Nominatus contractus dicitur, qui certum & distinctum ab aliis contractibus non

Q o z habes

haber. Cujusmodi sunt Emptio-venditio. Locatio-conductio. Commodatum, Depositum, Mutuum, Pignus, Fidejussio, & nonnulli alii, l. 1 § *fin* & l. 7. *circaprin D. De pactis*. Quibus adijcitur Precarium, Precaria seu Precaria, Feudum & Donatio, licet Feudum quidam numerent inter innominatos.

Innominatus contractus dicitur, qui quantumvis nomen generale habeat, vel circumscriptio aut circumlocutione aliqua designetur, tamen in certum aliquod & proprium nomen contractus non abiit, quamvis subsit causa, cur nascatur obligatio, puta quia alter alteri quippiam fecit aut dedit. Hujus quatuor genera recensentur, Do ut des, Facio ut facias, Do ut facias, & facio ut des, d. l. 7. de quibus in hoc jure Pontificio nihil peculiariter traditur. Huc referri potest Permutatio, de qua hic quoque agit.

3. Secundò dividitur in contractum bonæ fidei & stricti juris. Nam licet ad omnem contractum bona fides requiratur, l. *Bonam* 4. C. *De oblig. & action.* tamen bonæ fidei contractus specialiter dicitur, in quo exuberat bona fides, & in quo potest multa Judex ex æquo & bono arbitrari, nempe illa, quæ ex bona fide, ex æquo & bono alterum alteri præstare oportet, quamvis de iis nihil sit conventum, ut in Emptio Locatio, Societas, Commodatum, Depositum & alii, qui in §. *actionem* *instituit. De Actionibus* numerantur.

Stricti juris sunt, in quibus Judex ad verba contractus adstringitur, nec alter alteri in plus obligatur, quam inter contrahentes actum est. Tales sunt omnes stipulationes, contractus emphyteuticus, feudalis &c.

Tertiò, alius perficitur re, alius scriptura seu literis, alius verbis, alius consensu. Re perfici dicitur, in quo obligatio non oritur ex sola conventionione seu consensu, sed ex ipsa rei traditione. Hujusmodi sunt Commodatum, Depositum, Mutuum, Permutatio: nam hi contractus ante traditionem rei dicuntur nuda pacta, nec pariunt obligationem; nec in plus potest quis per hos contractus obligari, quam acceperit. De Mutuo non agit Pontifex.

Scriptura perficitur, qui ante scripturam ratas non habetur, ut Emphyteusis, & omnis a-

lius contractus, quem contrahentes nolunt concludere, nisi coram Notario, qui de eo instrumentum conficiat.

Verbis dicitur perfici, qui præter consentum requirit certam verborum formulam, ut omnes stipulationes, quæ constant præviâ unius interrogatione & alterius subsecuta responsione, ut, *Promissu dare centum? promitto, Facies? faciam; Fide jubes? fido jubeo;* Et sic de cæteris, Et de his duobus generibus contractuum, nihil quoque specialiter tradit Pontifex, legibus contentus civilibus.

Consensu perficitur, ad cujus substantiam non requiritur interventus certæ formulæ verborum, nec scripturæ, nec rei traditio, sed sufficit consensus, l. *Consensu D. De oblig. & action.* ut Emptio-venditio; Locatio conductio, Mandatum, Societas. Ideoque licet ad omnem contractum requiratur res aliqua qua in contractum deducatur non tamen contractus omnis dicitur re perfici, quia scilicet non est necesse, ut ejus traditio ad substantiam contractus interveniat, prout intervenire debet ad substantiam contractuum, qui re inveniunt, seu perficiuntur.

Potriò tripliciter quæri de contractibus potest & solet: primò de ipsis inveniendis & inter se distinguendis; secundò de eorundem accessionibus; & denique de iisdem dissolvendis atque finiendis.

5. His præmissis, accedamus jam ad ipsum Tit. in quo Pontifex agit de Precariis, qui regulariter fructus rerum Ecclesiasticarum dari possunt precario. Estque contractus, quo alicujus rei usus petenti gratis conceditur, ad arbitrium ipsius concedentis revocandus, l. 1. § 2. *D. De precario, c. fin hoc tit.* Nam de natura precarii est, ut danti restiatur, quando cumque ei libuerit, pactumque in contrarium repugnat naturæ precarii, nec concedentem obligat, quò minus pro arbitrio suo precarium revocare possit, d. c. *fin. l. Cum precario D. eod.*

6. Atque ita in hac parte distinguitur Precarium à Commodato, quod non nisi expleto usu, ad quem datum est, repeti potest: sicut & in eo, quod Precarium concedatur sine præfinitione temporis aut certi usus: & ideo duras, donec revocetur à concedente, vel dum moriatur, qui precarium accepit, c. *nit.*

In prim. hoc tit. l. Cum precario 12. D. De precario.
Commodatum verò datur ad certum & determinatum usum, *Glof. in c. 1. in V. commodato.* Quod si vero is, qui precarium dedit, moriatur, tunc non finitur precarium, sed transit ad heredem concedentis, *d. c. ult. in verbis, non tamen commodatio; l. Quasi sum §. quod Titio D. eod.*

7. Sumitur autem precarium non solum pro contractu, prout illud jam definivimus, sed etiam pro re ipsa, quæ precario datur & accipitur. Ita sumitur à *Glof. in c. fin. in V. precarium hoc tit.* dum dicit precarium esse, quod precibus ad utendum datur, quamdiu pariter is, qui concessit. Ita etiam sumitur, quando dicimus precarium danti esse restituendum, quando cumque ei liberetur.

8. Cum precario affinitatem habet Precaria, quæ tamen ab eo inter cetera distinguitur, quod non possit revocari pro arbitrio concedentis, sitque contractus, quo veluti precarius usus fructus prædii Ecclesiastici alicui conceditur, quinto quoque anno renovandus, *c. 1. hoc tit.* Idque vel ad remunerandam donationem ab eo Ecclesiæ factam, vel in gratiam ministrorum, quæ Ecclesiæ præstiterit, vel spectetur præstiturus.

Et quamvis Hostien. distinguat Precarias in plurali numero à Precaria in singulari, quasi Precariæ sint contractus, quo veluti precarius usus fructus prædii Ecclesiastici conceditur alicui, etiam ultra vitam, quinto quoque anno renovandus, *d. c. 1. can. Precaria x. qu. 1. & can. Longinquitate xii. qu. 2.* Precaria verò sit contractus, quo conceditur alicui usus fructus prædii alicuius Ecclesiastici in tempus vitæ dumtaxat, ad triplum vel duplum fructuum ipsius rei, quam Ecclesiæ dedit, *d. can. Precaria & Glof. ibid.* qui de quinquennio in quinquennium non renovetur. Venus tamen est, non differre, Abbas *in d. c. 1. nu. 3. secundum communem DD. opinionem:* prout hæc duo, Precarias, inquam, & Precariam confundit etiam Cuiacius *lib. 1. De feudis Tit. 5.* Quamquam variis modis, & potissimum tribus, quos recenset Abbas *d. loco.* precaria fieri possit.

9. Dixi autem precariam seu precarias renovandas de quinquennio in quinquennium: quod sit non tam de juris dispositione, quam secundum consuetudinem, ut patet ex *d. c. 1.* Idque ad perpetuam rei memoriam, ne scilicet

cum ad hæredes & de persona ad personam precaria transeat (nisi ad vitam alicujus concessa fuerit, quod non constituit diversam speciem ab ea, quæ ultra vitam conceditur, sed modum dumtaxat diversum) facile ejus inducatur oblivio, *arg. d. can. Longinquitate xii. qu. 2.* dicatque tandem rem accipiens, vel ejus hæres, eam esse propriam, & non Ecclesiæ. Ideoque sicut non petens investituram à novo domino, cadit jure suo: ita non petens renovationem precariæ, elapso quinquennio; etiam si in diuturnius tempus concessa fuerit, Abbas *in d. c. 1. nu. 5.*

10. Potest verò precaria, revocari, irrationaliter facta fuerit, & quidem ab ipso concedente. Est enim singulare in alienatione rei Ecclesiasticæ in Ecclesiæ præjudicium, ut possit alienans rem alienatam reperere, & contra factum proprium venire, *cap. Si quis sup. De rebus Ecclesiæ non alienandis.*

Denique licet precaria jure civili videatur incognita, tamen vestigium ejus extare videtur apud Justinianum in *Novella 120. §. si vero aliquis.*

TITULUS. I.

De Commodato.

1. Commodati accoptiones.
2. Definitio ejusdem explicata.
3. Commodatarius tenetur de dolo, de culpa, lata, levi, & levissima.
4. Actio commodati directa & contraria.

1. **Q**uemadmodum jus percipiendorum fructuum ex prædio Ecclesiastico concedi alicui precario potest, ita & Clericis singulis concessum est de fructibus beneficiorum suorum quosvis inire contractus, tam nominatos, quam innominatos. Vbi primo loco occurrit commodatum, quod cum Precariis multum convenit; cum & Commodatum ad preces alterius & recipientis gratiâ regulariter fiat, *§. Item si cui Insistit. Quibus modis re contrahitur obligatio. 1.* Et sicut Precarium diximus sumi quandoque pro ipsa re precario data, ita

ta, interdum verò pro contractu, quo aliquid precario datur: ita etiam ista vocabula Commodatum, Depositum, Mutuum, Pignus subinde accipiuntur pro ipsa re commodata (quasi ad commodum utentis data, *Glos. in e. unico in Vi commodatum hoc tit.*, vel quasi cum modo & præscripto sine data) deposita, mutua, pignori data; interdum verò pro ipso contractu commodati, depositi, mutui, pignoris.

2. Et in hac posteriori acceptione Commodatum est contractus nominatus, quo res aliqua gratuito alicui utenda conceditur ad tempus, hæc, ac modum certum, ea lege, ut eadem res specie reddatur, *d. §. si cui, l. 1. §. item si cui, D. de obligat. & action.* Atque is quidem, qui sic rem suam alteri ad utendum concedit, dicitur Commodator seu Commodans; qui verò accipit, Commodatarius.

Per particulam *gratuito*, excluditur locatio, qua quidem res utenda datur, sed mercede constituta. Per particulam *utenda*, excluditur Pignus & Depositum; & similiter contractus innominati, quia in his contractibus non datur res ad utendum. Per particulam, *ad tempus sine ac modum certum*. Excluditur Precarium, ut constat ex ante dictis. Et quia commodatum datur ad certum usum, ideo res commodata, antequam usus expletus sit, repeti nõ potest, quia commodatarius jure beneficii, non decipi oportet, *e. unico in fine hoc tit.*, *ex l. in commodato §. si cui in fine D. eod.* ubi Paulus l. c. ait, commodatum quidem ab initio, id est antequam contractum sit, esse voluntatis, id est pendere ex libero arbitrio commodatoris, sed contractum esse necessitatis, quia scilicet repeti res commodata, nisi expleto usu, nõ possit. Præterea quia res commodatur ad certum usum, ideo si quis re altere utatur, quam commodata sit, tenetur nõ tantum commodati, sed etiã furti, *l. si us certo §. quinimò D. Commodati.*

Postremis verbis, *ea lege &c.* excluditur Mutuum, in quo non eadem res, sed alia ejusdem generis & qualitatis redditur. A quo distinguitur in super commodatum, quod in mutuo transferatur rei dominium; in commodato vero nec rei dominium seu proprietas, nec etiam possessio, *l. rei commodata §. D. eod.* sed tantum usus conceditur. Ideoque si res commodata casu fortuito, sine culpa commodatarii perierit, non commodatario, sed commodanti perit, quia res

perit suo domino, *l. Pignus Cod. De pignorat. act.* & debitor speciei interitu ejusdem liberatur.

3. Cum autem commodatum commodatarii tantum gratia contrahi solcat, ideo etiam regulariter commodatarius tenetur de dolo, de lata, levi, & levissima culpa, *d. l. Si ut certo §. nunc videndum*. In qua hæc regula traditur, ut si contractus in eatur solius dantis gratia & commodo, ut fit in deposito, tum præstetur dolus & lata culpa tantum; exceptis quibusdam contrañibus, nempe mandati, tutelæ, negotiorum gestorum, ob specialem in his rationem si verò solum gratia accipientis, prout regulariter fit in commodato, tum præstetur & dolus & culpa omnis læta, levis & levissima; exceptio precario, in quo, quia ad libitum concedentis, vocari potest, non nisi dolus & lata culpa præstatur, ut sic rem precario accipiens, gravatus in uno, relevetur in alio: si denique gratia utriusque, uti in pignore, præstetur dolus, item culpa læta & levis, non etiam levissima. Hinc etiam in commodato præstabitur dolus & lata culpa tantum, si detur gratia solius commodantis, *l. g. ad excipiendos ejus amicos*. Casus vero fortuitus ex natura contractus regulariter non præstatur nisi æstimatio rei in contractum venerit, vel conventio aut culpa vel mora aliqua præcesserit, *d. l. Si us certo §. nunc videndum, l. Contractus 2. §. D. De R. l. c. unico h. t.*

4. Ex commodato dux oriuntur actiones civiles, una directa, altera contraria, quasi ex opposito respiciens directam. Directa datur commodatori, vel ejus hæredi, ad versus commodatarium, & ejus hæredem, *l. in commodato §. si ex hoc factò D. hoc tit.* ad rem commodatam, finito usu, integram salvam, & cum accessoriis, omni que utilitate, si quæ contigerit, repetendam, Contraria datur commodatario, & ejus hæredi, contra commodatorem, vel ejus hæredem, ad id, quod sua interest si res commodata ante usum expletum auferatur, aut non permittatur commodatarius ea uti ad eum usum, ad quem commodata fuit: item ad consequendum damnum, si quod vitio rei commodatæ, celato à commodatore, illatum fuerit, & simul ad repetendos sumptus, in rem commodatam factos: exceptis tamen cibariis, & modicis impendiis, quæ naturali ratione ad eum, qui re vititur, pertinet, *Vid. Welfenb. D. eod. tit.*

TITULUS XVI.

De Deposito.

1. Depositi unde dicatur, & quid significet.
2. Definitio.
3. Depositarius teneri de dolo regulariter.
4. Actiones depositi directa & contraria.

Precarium & Commodatum diximus esse contractus, qui sunt gratia recipientis sequitur Depositi, quod sit gratia concedentis.

Depositi, inquit Juriscons. in lib. 1. D. hoc in est, quod custodiendum alicui datum est. Dicitur ex eo, quod ponitur; prepositio enim arguit Depositi, ut ostendat totum fidei ejus esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet. Sed ibi sumit Junse. Depositi pro ipsa re deposita, hic autem illud sumitur pro contractu.

2. Depositi igitur est contractus, reinitus, quo aliquid alicui custodiendum datur. Traditur, nulla mercede data aut promissa. Ideoque cum in deposito res alicui tantum ad custodiam datur, si depositarius ea utatur, actione & depositi & furti tenebitur; nisi pactus sit cum deponente, ut uti possit, l. Si factum 33. D. Depositi: & deponens rem poterit eam repetere a depositario, quancumque habuerit: adeo ut exceptioni compensationis adversus deponentem aut deductioni locus non sit, l. ult. C. De compensat. c. 2. hoc est, ne contractus, qui ex bona fide nititur, ad perfidiam referatur, d. c. 2. §. sane. Et propterea non obstat, quod regulariter secus obrineat in aliis contractibus, l. 2. §. 3. D. de compensat.

3. Cum autem depositum regulariter contrahatur gratia solius deponentis, ideo depositarius tenetur prestare dolum, l. Contractus 23. D. de regulis Juris: etiam si pactus esset, de dolo teneatur, quia eiusmodi pactum contractum est & bonae fidei, in omnibus contractibus requiritur, d. l. Contractus, & bonis moribus, l. 1. §. si convenit D. hoc est. Absente vero bona fides tunc praesumitur, si v. g. rebus eius salvis depositas res amiseris, d. cap. 2. Potest tamen dolo praetentus, etiam admissus, pacto remitti ab eo,

cujus interest, quia hic periculum non est, ne depositarius invitetur ad peccandum in rem depositam, ut in priori casu.

Tenetur etiam de lata culpa, quae est, non intelligere, quod omnes intelligunt, l. Lata culpa 223. D. de verborum signif. Ut si aperto ostio, ubi res est deposita, domum deserat, quia, ut Paulus J. C. ait in l. Magna negligentia 26. D. de verb. signif. magna negligentia culpa est, magna culpa dolo est. Non quod lata culpa sit verus dolo, sed quia in Jure comparatur dolo, l. 1. versic. sed et si D. Si mensur. & c.

4. De culpa levi ac levissima depositarius non tenetur, quia depositum regulariter gratia deponentis, non depositarii, contrahitur, d. l. Contractus D. De R. I. Dico, regulariter, quia certis casibus etiam de levissima vel levi culpa tenetur, contra depositi naturam. Nam primum si aliquid mercedis sibi dari pro custodia pactus sit, aut receperit quid, tenetur de levi culpa, d. c. 2. h. s. l. Si sit certo §. 2. unde videndum D. Commodati, quia tam non deponentis tantum, sed & depositarii gratia contrahitur, de levissima tamen culpa non tenetur. Secundum, si se ultrò deposito obtulerit, d. c. 2. l. 1. §. si sit D. eod. Tertium, si convenerit inter deponentem & depositarium, ut hic de levi ac levissima culpa teneatur, quia pacta dant legem contractibus. Quartum, si sit in mora restituendi depositum, licet fortuito casu res perierit, d. c. 2. Alias casum fortuitum nunquam praestat depositarius, nisi id convenerit, d. c. 2. §. d. l. 1. §. si convenerit, D. eod.

De deposito apud Clericum, si forte dolo aut culpa ejus perierit res, vel deterior reddita fuerit, non tenetur Ecclesia cui Clericus depositarius servit, sed ipse Clericus: sicut nec de mutuo, quod Clerico datum fuerit, nisi quatenus probatur in Ecclesiae utilitatem versum, c. 1. hoc est parvulus, in f. De fidejussorib. ne hoc casu Ecclesia locupletior fiat cum alterius injuria, l. Nam hoc natura D. De condit. indeb. Alias delictum personae non debet redundare in damnum Ecclesiae, c. C. venerabilis §. licet autem sup. De except. arg. c. 1. & ibi Glos. in v. facturam de prescrip. c. Si Episcopum xvi. qu. 6.

5. Ex deposito duae similiter oriuntur actiones, directa & contraria. Directa est, quae datur depositori, vel ejus haeredi, adversus depositarium, vel ejus haeredem, ad repetendam rem de-

positam, vel ejus æstimationem, vel damnum, vel quid simile. Et hæc rursus est vel civilis, bonæ fidei, rei persecutoria & perpetua; vel Prætoria, Welenb. *ad D. hoc tit.* Contraria datur depositario, adversus depositorem, ad repetenda impendia in rei depositæ, custodiam facta Welenb. *d. loco.*

TITULUS XVII.

De Emptione & Venditione.

§. I. Quid sit Emptio - Venditio, & requisita ad eam.

1. *Frequentia & utilitas hujus contractus.*
2. *Definitio & requisita ad hunc contractum.*
3. *Cur solo consensu contrahi dicatur.*
4. *De emptione-venditione scripto contracta.*
5. *In quibus à permutatione differat.*

Visum est de contractibus nonnullis, quæ incutuntur, & alterius partis tantum gratiâ: deinceps videndum est de contractibus, qui consensu & utriusque partis causâ contrahuntur. * I. Et in primis de emptione-venditione: quia is præ cæteris contractibus & frequentior est & utilior: nam lex XII. Tab. emptionis nomine omnem alienationem complexa fuit, *l. Statu liberi D. De statu liberi*; & veteres emptionis ac venditionis nomine promiscuè utebantur, *l. Veteres 19. D. De actionibus empti*; & ibi Gothof. omnisque hodie mercatus præcipuè emptione & venditione sustinetur.

Licet autem hic contractus sit unicus, tamen diversâ consideratione duplex nomen sortitus est: nam respectu eementis dicitur Emptio respectu vendentis Venditio nuncupatur.

2. Emptio-venditio igitur est contractus Juris gentium, nominatus, bonæ fidei, de re pro certo pretio habenda. Ad cuius substantiam tria hæc requiruntur. Primum, Res, quæ veneat sive illa nunc existat, sive futura sit, ut fructus nascituri; sive etiam solum sit spes futuram

esse: nam sine re, quæ veneat, nec emptio, nec venditio intelligi potest, inquit Pomponius *l. Nec emptio D. h. r.* Secundò Pretium: nam & sine pretio nulla est emptio-venditio, *l. Intra partem 1. D. eod.* Et hoc consistere in pecunia debet numerata, §. *retinim Insit. eod.* Tertio, Ut in rem & pretium venditor & emptor confectiant, verè non simulatè, *c. Ad nostram 5. h. r.* quia plus valet, quod agitur, quam quòd simulatè concipitur, *toto tit. Cod. Plus valore quid agitur*, &c. Interdum & acta intervenit in hoc tractu, daturque vel in signum celebrari contractus, *l. Quod sapè 35. D. De contrah. empti.* aut inchoari, postmodum perficiendi: qua de re vide Welenb. *D. ad h. r.*

Cæterum licet ad emptionis-venditionis substantiam requiratur res, ut diximus, rectè nihilominus solo consensu contrahi dicitur, quia non est necesse, ut ad ejus substantiam & perfectionem interveniat rei traditio, aut verba, aut litteræ, sed mox atque de re ac pretio coarxerit, etiamsi non tradatur res, contractus hic accipit perfectionem suam, quoad vim scilicet obliganti & actionem producendi, quia tunc efficax nascitur obligatio & actio, nec potest alter, altero inuito, ab emptione discedere, *l. De contractu Cod. De resind. vendit.* omnique periculum ac commodum, quod rei venditæ accidit, ad emptorem pertinet, cum re non tradita.

4. Aliud dicendum, si placuerit emptionem fieri in scriptis, ut plerumque fieri solet in emptionibus rerum immobilium: tunc enim non antè perfecta censetur, quam instrumentum emptionis fuerit omnibus numeris suis absolutum, §. *1. Insit. eod.*

5. Ex prædictis facile fuerit distinguere emptionem & venditionem à permutatione: nam in emptione res pro pecunia, in permutatione res pro re datur: in illa ex sola conventionione seu consensu nascitur obligatio, in hac non nisi re tradita: in illa venditor tantum tenetur ad possessionem tradendam, in hac permutator ad dominium transferendum: illa potest consistere in traditione rei alienæ, non item hæc, prout ista pateat *ex l. 1. D. De verum formis.*

§. II.

Quæ res vendi possint, & ad quid teneatur uterque contractus.

1. *Vendi possunt res etiam alienæ.*

2. *Quæ in conditionem suscipiendi transfertur venditor.*

3. *Teneatur quo de evictione regulariter.*

Quarumlibet autem rerum, quas habere, possidere, quasi possidere, aut persequi possunt, recte sic venditio, modò eas vel natura, vel jus gentium, vel mores civitatis commercio hominum non excludunt, *l. Si in emptione 24. §. omnium D. eod.* vel nisi aliunde, sive jure, sive statuto, vendi prohibeantur. Ideoque nihil interest, an res sit mobilis, an immobilis, an corporalis, an verò incorporalis, veluti hereditas, servitus, obligatio, actio, & similes, *l. 3. Et ibi Glos. in V. corporalia D. De acquir. rerum dominio*, an item sit propria, vel aliena. Neque enim qui vendidit necesse habet rem facere emptoris propriam, seu transfere in eum rei dominium: sed satis est, quod faciat emptor rem licere habere, *l. Si ita distrabatur 25. D. de contrahend. empt.* Emptor vero solvendo rei pretium, dominium illius transfert in accipientem. Nec agere perfecta emptione potest exempto ad versus venditorem, ut rem tradat, nisi pretium conventum integrum offerat, *l. Iulianus 13 §. Offerre D. de act. empti.*

2. Si tamen venditor sit rei dominus, tradendo rem, transfert in emptorem ejusdem dominium, quia traditionibus ex justa causa factis rerum dominia transferuntur, *§. per traditionem 40. instit. de rerum divis.* Si autem rem vendiderit alienam, tradendo non nisi ulscapiendi conditionem transfert, id est solum facit, ut emptor eam rem legitimo tempore possit præscribere.

3. Teneaturque hoc casu venditor emptori de evictione *d. I. Iulianus*, id est si contingat currente tempore præscriptionis rem à domino evinci & avocari ab emptore, teneatur ei venditor quanti interest, ipsius rem evictam non fuisse. Idque sive sciverit venditor esse alienam, sive ignoraverit: ignorantia enim hic non excusat venditorem, quia in culpa est, quod alienam rem vendiderit, cum scire unusquisque

teneatur conditionem rei, quam vendit *l. Quisquis Cod. de rescind. vendit.* alioquin si uterque sciverit esse alienam, ex neutra parte contrahitur obligatio, *d. l. Si in emptione §. Item si emptor.* Si vero emptor solus sciverit, non teneatur ei venditor, nisi de evictione convenerit, *l. Si fundum 27. C. de evictionibus.* Imputate enim sibi debet, quod sciens rem emerit alienam. Alios casus, quibus venditor non teneatur de evictione, enumerat Pontifex in *c. ult. hoc tit.*

Primus est, si emptor in jus vocatus non denuntiaverit venditori, sibi litem motam esse: potuisset enim venditor, facta sibi denuntiatione, emptori in judicio adfuisse, & defendere rem cum emptore, ne vinceretur. Secundus, si denuntiaverit quidem, sed emptor: ex propria contumacia condemnatur. Tertius si per injuriam Judicis condemnatur emptor, quibus casibus nulla intervenit culpa venditoris, quam præstare teneatur.

§. III.

De rescindenda venditione.

1. *Lesus ultra dimidium justæ pretii quæ dicitur.*
2. *Venditor vel emptor lesus ultra dimidium ad quid teneatur.*
3. *Quatenus contrahentibus alteri aliorum circumvenire liceat.*

Aliquando vero recedi potest ab emptione-venditione perfecta, rescisso contractu propter læsionem ultra dimidium justæ pretii. Nam licet emptione-venditio taliter contracta valeat ipso jure, tamen potest deceptus petere eam rescindi, sive is venditor, sive emptor fuerit, ut habet verior sententia. Verius quoque est, cum emptorem tum venditorem dici deceptum ultra dimidium justæ pretii, quando non accepit dimidium ejus, quod dedit: v. g. emptor dicatur deceptus ultra dimidium, si rem, valentem decem, emerit viginti uno; venditor vero, si rem, valentem decem, vendiderit tantum quatuor: si quidem neuter his casibus accepit dimidium ejus, quod dedit. Unde facile refellitur opinio volentium emptorem dici ultra dimidium deceptum, si rem, valentem decem, emerit sedecim: nec enim potest dici tum deceptus ultra dimidium ejus, quod dedit, cum plus quam

P p

dimi

dimidium illius acceperit. Igitur in aestimatione laesionis ultra dimidium spectari debet non solum pretium, ut voluit, sed & res ipsa, eaque conferenda cum pretio dato: nam hac consideratione patet emptorem, qui pro re, valente decem, dedit viginti unum, esse deceptum ultra dimidium, quia non accepit dimidium eius, quod dedit; quamvis tum etiam dici possit deceptus ultra duplum, si solum pretium spectetur.

2. Attamen praecise agi non potest ad rescindendam venditionem ex capite laesionis ultra dimidium, sed emptor deceptus potest vel rescissa venditione rem restituere, repetito pretio, vel, manente venditione, repetere partem pretii, quam ultra dimidium solvit. Similiter si venditor deceptus sit, in electione & arbitrio est emptoris, vel supplere, quod iusto pretio deest, vel rem restituere, *cap. Cum dilecti versio quia vero h. s.*

3. Porro tamen si ob laesionem infra dimidium iusti pretii lex, ut dixi, non rescindat venditionem, sed talem laesionem toleret: tamen non ideo licet alterum contrahentium usque ad dimidium iusti pretii circumvenire; sed iusto pretio res vendi & emi debet. Nec obstat *l. In causa 16. D. De minor.* quia quod ibi dicitur, licere contrahentibus naturaliter se circumvenire, intelligi debet infra latitudinem iusti pretii, quod est vel summum, vel medium, vel infimum. Neque enim licet vel plus vendere, vel minoris emere, quam valeat, ne quidem infra dimidium iusti pretii. Ideoque qui vel plus vendit, quam res summo pretio valeat, vel minoris emerit, quam valeat infra infimum pretium, peccat procul dubio, & tenetur ad restitutionem. *D. Th. 2. q. 77. art. 1.* Unde & *Pont. inc. 1. hoc tit.* vetat, ne quis carius vendat transeuntibus, quam aliis. Verum neque lex, neque etiam Canon, rescindit emptionem, licet supra summum pretium, res vendita sit, dummodo non ultra dimidium iusti pretii.

§. IV.

Quae res vendi non possint.

1. *Vendi non possunt res spirituales, sacra, publicae, &c.*
2. *Res item dotales regulariter,*

3. *Duplex ex hoc contractu actio nascitur, empti, & venditi.*

1. **P**orro cum ante dixerim, quamlibet rem vendi posse, nisi vel natura, vel ius gentium, vel mores civitatis eas commercio hominum exemerint, paucis hic quoque proponendum, quoniam sint eiusmodi res. In primis itaque res, quae non est, nec futura spectatur, servus, vel equus mortuus, vendi non potest. Secundò, Res spirituales, ut iurisdictionis Episcopalis, beneficia, ordines Ecclesiastici. Tertiò, Res sacrae, religiose, sanctae, ut vasa sacra, vestes, altaria, reliquiae Sanctorum. IV. Homo liber V. Publicis usibus destinata, seu res universitatis, ut forum publicum, via publica, basilica: a privatis scilicet hominibus; alioquin talia vendi ab universitate ipsa possunt. VI. Res dotales, vel donatae propter nuptias licet uxor consentiat. Exceptis certis casibus: uti in *e. Pervenit hoc tit.* veluti si pretio aestimata sit dos, & maritus, alia bona habeat, si vendat dotem ex causa necessaria, non voluntaria; si convectat in utilitatem uxoris, vel si uxor consentiat, iurjurando adhibito, si per se, si per procuratorem, cui ad hoc dederit speciale mandatum, *c. ult. de procurat. in 6.* aut maritus ad divisionem fundi dotalis provocetur à socio, qui habeat sibi fundum communem. VII. Litigiosa res, vel restitutioni obnoxia. VIII. Venena, nisi alterius materiae adjectione possint fieri salubria, *l. Quod saepe 35. §. veneni D. hoc tit. IX.* Non licet iudici iudicium justum vendere, vel testi testimonium. Advocato tamen permittitur est vendere patrocinium justum, & iuriconsulto consilium justum. *can. Non licet xi. qu. 3.* & sic de similibus, quae brevitate causa omitto.

3. Denique ex hoc contractu duae oriuntur actiones: una dicta ex empto, quae datur emptori contra venditorem, ad petendam rem venditam: altera dicta ex vendito, quae datur venditori contra emptorem, ad petendum pretium; de quibus in *Tit.*

D. De actionib. empti & venditi.

TITULUS XVI.

De Locatione & Conductione.

§. I.

Locatio-Conductio quid sit;

1. Locatio-conductio quid sit; quia Locator & quia Conductor.
2. In quibus distinguatur ab emptione - venditione.
3. Locator perfectio contractus ad quid teneatur.
4. Ad quid conductor.
5. Locationes, anticipatis solutionibus facta sunt nulla ex Cone. Trid.
6. Successor quando stare teneatur locatiani sui praedecessoris.

Emptioni - venditioni proxima est Locatio-conductio, iisdemque fere juris regulis consistit: aded, ut in quibusdam quæri soleat, an sit emptio-venditio, an vero locatio - conductio, l. 2. D. locat.

1. Est autem Locatio - conductio contractus solo consensu initus, quo aliquid utendum - fruendum vel faciendum datur, certâ mercede constituta.

Dico, solo consensu initus, quia simul atque inter contrahentes convenit de mercede seu pensione solvenda pro usu alicujus rei vel opera hominis, jam perfecta est locatio-conductio, etiam si nec res, nec verba, nec literæ intervenerunt; ita ut à contractu alter, altero invito, non possit rescindi. Locatorem existimant quidam esse illum, qui mercedem accipit; Conductorem eum, qui dat: sed verius est eum dici Locatorem, qui aliquid utendum - fruendum, vel faciendum datur, uterumque det vel accipiat pecunias. Sic enim qui fulloni dat vestimenta polienda, locator dicitur, & tamen pecuniam dat. Similiter dominus locat domum ædificandam, & pecuniam dat. Et diverso qui vestimenta polienda vel domum ædificandam suscipit, conductor dicitur, & tamen pecuniam accipit.

2. Distinguitur Locatio-conductio ab emptione - venditione, quod in emptione - venditione transferatur dominium, secuta traditione, si venditor sit dominus rei venditæ: non item in locatione, saltem ad modicum tempus: quodque in hoc solum datur aliquid utendum - fruendum, faciendum. Et ideo licet Clerico non sit permillum vendere bona Ecclesiæ, et tamen locare potest ad modicum tempus, c. *De vestra hoc tit.* Præterea in emptione - venditione pretium consistere debet in pecunia numerata: in locatione merces potest consistere etiam in rebus fungibilibus, l. *Si olei 22. Cod. eod.* id est quæ pondere, numero aut mensurâ constant, vel etiam in quota parte fructuum; ut si colonus pro prædio conducto solvat annuæ certam partem fructuum, ut secundam, tertiam, aut quartam.

Non obstat l. 1. §. *si quis servum D. Deposit.* ubi dicitur, mercedem locationis consistere in pecunia: quia ibi nomen pecuniæ sumitur generaliter, ut etiam comprehendat res fungibiles: ut & l. *fn. Cod. De constituta pecunia, l. 1. §. creditum D. de reb. creditis.*

3. Perfecta itaque locatione tenetur & cogi potest locator rem locatam præstare conductori, ut ea utatur - fruatur ad tempus conventum: nec ante tempus conductionis finitum regulariter expellere conductorem licet, c. *1. h. tit. Dico, regulariter: quia tres casus enumerat Pontifex in c. Propter §. verum h. tit. quibus permillum est locatori cogere conductorem, ut ante tempus conventum emigret ex prædio conducto. Primus, si superveniat locatori necessitas aliqua, v. g. domum reficiendi, quæ tempore locationis non imminet, vel si ipse habitare in prædio locato velit. Secundus, si conductor in re conducta male versetur. Tertius, si ab illo locatio plurimum est annorum, conductor toto biennio mercedem non solvat, l. *Æde 3. Cod. eod.* etiam si convenit ab initio, ne intra tempora conductionis in vitæ pelletur, l. *Quaro 54. §. inter D. eod.* quia hoc pactum ita intelligitur, modo pensionem debito tempore solvat. Si verò locatio sit ad minus tempus, statim quoque decurso tempore, ob defectum solutionis, expelli conductor potest.*

Aliàs si locator vel non præstet rem locatam, vel cogat migrare conductorem ante tempus locationis finitum, tenetur conductori præ-

P p 2

stare

stare, quanti ipsius interest, non posse uti-frui re conducta, quodque migrare ante tempus conventum fuerit coactus, *l. Si tibi alienam 7. D. eod.* nisi conductori aliam habitationem non minus commodam præferat, *l. Si quis domum 9. D. eod.* Et ideo locator, volens prædium locatum vendere, potest illud vendere ea lege, ut emptor sinat conductorem explere tempus suæ conductionis, *l. Si merces 25. §. qui fundum D. eod.*

4. Contra, conductor prædii tenetur statis temporibus pensionem seu mercedem solvere. Cujus tamen subinde facienda est remissio: veluti si sine culpa conductoris seu casu fortuito, vel vitio rei contingat sterilitas, quæ cum ubertate præcedentis vel sequentis anni, ubi plurimum annorum est locatio, compensari non possit, *c. Propter sterilitatem hoc tit.* veluti si vel tempestate, vel luc aliqua, vel hostium incursu segetes vehementer corruptæ fuerint. Modicum tamen sterilitatem ac modicum damnum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non auferitur, *d. l. Si merces 25. §. vis major D. eod.* Neque enim ob magnam anni sequentis ubertatem, augeri pensionem oportet, *Cast. ad d. §. vis major.* Ratio autem, cur locator pensionem remittere pro rata damni debeat, casu fortuito dari, cum casus fortuitus à neutro contrahente sit præstandus, est, quia casus iste seu sterilitas contingit in ipsa re locatoris, nempe in fructibus adhuc pendentibus; quorum est dominus, eum sint pars fundi: ideoque casum illum ferre ipse debet, *juxta l. Pignus Cod. de Pignoribus, Aliud proinde esset, si fructus à colono percepti, & in horreum coniecti pereant aut perierint, l. Damnum 12. Cod. hoc tit.*

5. Observandum autem hic, *Concil. Trident. Sess. 25. cap. 12.* omnes locationes, antea patris solutionibus in præjudicium successorum, & quascumque locationes rerum Ecclesiasticarum in damnum Ecclesiæ, contra Canonicas sanctiones factas, etiamsi confirmatæ sint à Sede Apostolica, decernere nullas & irritas.

6. Insuper notandum, successorem stare locationi prædecessoris sui non teneri, quando is nomine proprio & in suam utilitatem locavit fructus & redditus suæ dignitatis, beneficii, vel officii, nisi in casu, quo res non esset inte-

gra: ut si consiti sint agri, si pendant fructus vel inchoatus sit annus. Latè Riccius in *Praxi Decis. 112.* Vide varios citatos à Gallemæst ad *d. ca. 11. Conc. Trid.*

Denique ex hoc quoque contractu ducuntur actiones: una, quæ dicitur ex locato vel locati, & datur locatori adversus conductorem: altera ex conducto vel conducti, quæ datur conductori adversus locatorem de quibus vide *Welenb. D. h. r.*

§. II.

De Emphyteusi.

1. *Emphyteusis unde dicitur, & quid sit.*
2. *In quo distinguatur ab emptione-venditione, & locatione-conductione.*
3. *Emphyteuta amittit jus emphyteusis, si non solvat canonem.*
4. *Si item vendat rem non facta denuntiatione domino directo.*
5. *Cui propter alienationem solvitur 50. pars pretii seu laudemium.*

AD Tit. de locato retulit Pont. Emphyteusis, ob maximam eius cum locatione-conductione affinitatem.

Emphyteusis Græcè idem valet, quod Implantatio seu Institutio: diciturque ager dari in emphyteusim, quando datur, ut conseruetur arboribus, vel segetibus. Inde verò accommodatum est hoc nomen ad significandum contractum, quo res in emphyteusim datur.

1. Definiri itaque Emphyteusis potest, ut sit contractus juris civilis, bonæ fidei, quo scriptura interveniente, fundus aliquis alteri fruendus in plures annos, quam decem, aut in perpetuum traditur, ea lege, ut cum meliorem, seu ceteroquinoremque reddat, sub onere annuæ pensionis, tradenti seu domino directo solvendæ.

Est autem contractus, hic veluti medius inter emptionem-venditionem & locationem-conductionem: aded, ut cum olim dubitaretur, essetne emptio-venditio, an verò locatio-conductio, ob similitudinem, quam cum illis habet, tandem Zeno Imperator distinctum & specialem contractum fecerit.

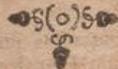
2. Differt ab emptione-venditione, quòd in emphyteusi non transferatur dominium directum, ut in venditione: à locatione vero,

quod non tantum usus, sed etiam utile dominium transferatur; directo manente apud dominum. In cuius directi dominii recognitionem cum emphyteuta solvat canonem seu pensionem annuam, non autem in compensationem fructuum, quos ex fundo percipit, uti conductus mercedem solvit; ideo propter sterilitatem non fit emensio, sicut fit conductori. nec potest imponemata sive meliorationes, quas fecit in fundum emphyteucium, alteri vendere, nisi cum consensu domini, à quo cum in emphyteusum accepit. Cum enim sit directus dominus, nec interit emphyteutæ à quo pretium meliorationum accipiat, an à domino directo, an verò ab alio; merito præfertur cuilibet alteri. Et ad hoc, ut secum deliberet an eas velit emere, an non, habet spatium duorum mensium, *l. Potuit h. d. l. 3. Cod. De iure emphyteus.*

1. Id quoque receptum est in emphyteusi, ut emphyteuta, solationem canonis ultra biennium protrahens, emphyteusum Ecclesiasticam amittat, nisi celeris satisfactione moram solvendæ canonis purgaverit, *d. c. Potuit §. fin.* Idque etiam, tamen si ei, ut canonem solveret, non fuerit nuntiatum, quia hoc casu dies pro homine interpellat. Civilem verò amittit, si per triennium cessaverit: nec in hac videtur posse mora postmodum oblatione purgari, quia longius tempus hic præstitutum merito loco purgationis censetur.

4. Similiter excidit emphyteuta iure suo, si emphyteusum vendiderit nulla denuntiatione facta domino directo, aut facta quidem, sed non expectato termino duorum mensium, qui domino conceduntur ad deliberandum, num velit oblato pretio emphyteusum recipere ad se, *d. c. Potuit §. d. l. 3. C. De iure emphyt.*

5. Cæterum quando emphyteusis ex consensu domini alienatur, solvitur ei quinquagesima pars pretii, *d. l. 3.* quæ pars vocari solet Laudemium. Videatur Julius Clarus *§. emphyteusis qu. 23. §. 25.* & Georgius Frantckius *Tract. singulari de Laudemio.*

TITULUS XIX.

De rerum permutatione.

1. *Definitio permutationis.*
2. *Quæ res permutari possint.*
3. 4. *Permutari possunt beneficia cum beneficio auctoritate superioris.*
5. *Dummodo alia etiam concurrant.*
6. *Et nihil admisceatur temporale.*

Posteaquam Pont. egit de nonnullis contractibus nominatis, aliquid etiam subjicit de innominatis, & nominatim de permutatione. Quod nomen licet videatur proprium, tamen generale est, nec significat aliquam certam speciem contractus, quandoquidem quilibet contractus, in quo aliquid utroque præstatur, permutatio quædam fit: nam in emptione res vendita verè permutatur cum pretio; in locatione merces cum opera; & sic de cæteris. Hic autem sumitur specialiter, prout distinguitur ab aliis contractibus.

1. Quo pacto definiti potest contractus Juris gentium, innominatus, bonæ fidei, re & consensu constans, in quo certa species cum alia certa specie commutatur. Nam si genus cum genere vel specie commutetur, existimant quidam esse contractum Do ut des, ex quo oritur actio stricti juris, cum ex permutatione oriatur actio bonæ fidei.

2. Possunt autem permutari omnes certæ species, quæ sunt in commercio humanum, modò permutantium sint, nec permutari prohibeantur: non tantum res corporales cum corporalibus, sed etiam corporales cum incorporalibus; dummodo merè temporales sint, ut v. g. fundus cum annua pensione permutari possunt.

3. Dico, dummodo merè temporales sint: nam temporalia cum spiritualibus absque simulatione labe permutari non possunt, sed bene spiritualia cum spiritualibus, ut beneficia cum beneficiis inter personas idoneas, auctoritate tamen Superioris, *c. Quæstum §. c. de questionibus hoc tit.*

Sic quoque alia res Ecclesiastica cum aliis item Ecclesiasticis permutari possunt, etiam addito pretio, ad æqualitatem fructuum & reddituum compensandam, *d. c. Ad quasiones in fine*

Quia verò permutatio species est alienationis, ideo in permutatione rerum Ecclesiæ eadem solemnitates requiruntur, quæ in earumdem alienatione: & ubi alienatio permittitur, à fortiori permitti debet permutatio, modò ratio, cur alienatio permittitur, ad permutationem adaptari possit, *c. 1. 2. 3. & 4. h. t.*

4. Dixi autè, spiritualium cum spiritualibus & beneficiorum cum beneficiis permutationem fieri posse auctoritate Superioris; quia licet beneficiari de suorum beneficiorum permutatione faciendâ agere & tractare valeant, tamen permutationem ipsam privata auctoritate facere aut concludere nequeunt, quia talis permutatio semper labem continet simoniæ; & proinde uterque suo beneficio permutato privari potest, *d. c. Quasium, & c. Cum olim hoc tit.*

Neque obstat, quòd, Cum beneficium datur pro beneficio, detur aliquid spirituale pro spirituali, quod dictum est esse licitum, *d. c. Ad quasiones*; tunc verò simoniâ contrahi, cum spirituale datur pro aliquo temporali, *c. ult. hoc tit.* Nam is, qui ex pacto beneficium suum permutat cum alio beneficio, ideo incurrit simoniâ, quia pro re spirituali, ut pro beneficio, dat aliud beneficium, spirituale quidem, sed habens aliquod admixtum temporale, scilicet fructus: quo casu etiam contrahi simoniâ constat, *c. Prætoria sup. De transact.* Neque in permutatione beneficiorum inter se dici potest, quod in *d. c. Ad quasiones* rescriptit Pont. de permutatione duarum Parochialium Ecclesiarum inter se, attributis utrimque possessionibus, suppleto pretio pro minus valentibus, quia ibi duo incuntur contractus permutationis, qui inter se nullo modo miscentur. Verùm cum beneficium datur pro beneficio, unica inquit permutatio, scilicet beneficii ad beneficium, non duæ permutationes, nempe una officii & ministerii Ecclesiastici, eum alio officio ac ministerio, & altera Fructuum unius beneficii ad fructus alterius Fructus enim beneficii Ecclesiastici se habent ad beneficium, ut accessorium ad principale, adeò ut à beneficio separari non possit,

5. Ad beneficiorum verò permutationem plura requiruntur. Primum, ut uterque permutantium jus habeat in beneficio, quòd permutat, *c. Cum univrsorum* 8. in verbis, *præbendarum suarum hoc tit. l. 1. D. eod.* Adeò ut alter, qui beneficium suum resignavit, ex causâ permutationis, possit sine nova collatione ad illud redire, *d. c. Cum univrsorum*, *c. Si beneficia De præbend. in 6.* Secundò requiritur, ut beneficia utrimque resignentur in manibus Superioris; & ut is utrimque ex causâ permutationis resignatum & vacans alteri alterius beneficii conferat: alioquin si conferat alicui tercio, collatio est nulla, *c. unico hoc tit. in 6.* etiam si is tercius habere expectativam ad primum beneficium vacans, quia beneficia ex causâ permutationis resignata, non simpliciter resignata sunt, nec vacant, sed sub ea conditione dumtaxat, ut alter alterius beneficium consequatur, *d. c. unico.*

6. Nec obstat, quòd resignatio beneficii debeat esse pura, absque ulla conditione vel pacto, *d. c. Quasium*; quia hoc verum est, quando admitteretur conditio, modus vel pactum ab ipsis resignantibus, citra auctoritatem Superioris: & ubi conditio non admittitur à Jure, ut fit in permutatione, *Clemenz. unica eod. tit.* Quòd si resignatione ab una parte facta, alter nolit ex sua parte eam adimplere, prior ad beneficium suum redidit, *d. c. Univrsorum.* Utrimque factâ resignatione, si unus nolit alterius beneficium habere, alter utrumque obrinebit.

TITULUS XX.

De Feudis,

§. I.

Quid sit Feudum.

1. Contractum feudalem esse nominatum.
2. Definitio Feudi.
3. In quo contractus feudalis ab emphyteusi differat.

Sunt qui ad contractus innominatos referant contractum feudalem, quia à jure scripto proprium nomen non habet: imò si proflu,

proffus incognitus. * 1. Verius tamen & communius obtinuit, esse nominatum: quia tamen si à jure seripio non habeat nomen, habet tamen à consuetudine, nempe hoc, Feudum. Quod licet sequentius ita sumatur, pro ut significat rem ipsam, quæ in feudum conceditur: tamen quandoque etiam sumitur, ut ipsam contractum designet feudalem, seu pro ipso contractu feudali.

2. Atque hoc pacto sumptum nomen Feudi definiti potest, quod sit benevola & libera rei immobilis vel æquivalentis concessio, cum translatione utilis domini, retenta proprietate seu directo dominio, sub onere fidelitatis, & obsequii personalis exhibendi.

Dicitur, benevola & libera concessio: ut distingatur à Locatione & Emphyteusi, in quibus utriusque rei conceditur, sed propter pensionem & annuum canonem. In puro autem Feudo non solvitur pensio vel canon, sed obsequium tantum personale exhibetur. Quod si aliquando in Feudo aliquid solvatur in recognitionem directi domini, ex ea parte declinat ad naturam emphyteusis, & deficit à natura Feudi.

Dicitur, rei immobilis; quia res mobilis in feudum dari nequit, *Tit. 1. lib. 2. De usibus Feudorum*. Nomine autem Rei continetur non solum res soli seu fundi, sed quicquid solo seu fundo coheret, ut ædificia, vineæ, arbores in superficie soli constitutæ, item ea, quæ immobilibus comparantur, ut servitutes: nam & in his quasi possessionem & quasi dominium esse dicimus, *l. Servitutes D. De servit. urban. prædiorum. l. Possessores 12. Cod. De fundus patrimon. lib. 1.* Item annui redditus, qui ex aliqua re immobili debentur, vel saltem ex perpetua aliqua negotiatione, ut cum de cella vinaria feudum conceditur, *cap. 1. §. sciendum de feudi cognit.* Si quis autem ignorans rem alienam, aut alteri obligatam, in feudum acceperit, potest agere, ut alia res ejusdem bonitatis & æstimationis sibi detur in feudum, cum prima evicta: secus, si sciens: nisi speciali pacto sibi prospexerit, *c. 1. Tit. de investitura dare aliena lib. 2.*

Dixi, sic ut in eum transferatur utile dominium: ut distingatur ab usufructu simplici, qui jure servitutis debetur, & quo non transfertur utile dominium; estque servitus personalis, quæ morte usufructuarii extinguitur

cum interim Feudum transeat ad hæredes masculos, imo etiam ad fœminas, si de his nominatim sit dictum. Quia vero in Feudo transfertur dominium utile, ideo res alienari prohibita in feudum novum dari nequit, *c. 1. Tit. Per quos fiat investitura lib. 2.*

Additum est, sub onere fidelitatis, &c. quia si res aliqua in feudum detur, ea lege, ut nihil servitii præstetur domino, erit improprie Feudum, quod Francum; id est: liberum appellant. Tenetur autem Vasallus domino directo non solum fidelitatem promittere, sed & jurare: de quo juramento vide *Tit. De nova forma fidelitatis lib. 2.* Illud tamen de substantia feudi non est quia remitti potest, *Tit. 3. Per quos fiat investitura §. nulla lib. 2.*

3. Differt insuper contractus feudalis ab emphyteusi in eo, quod, orta inter aliquos controversia de feudo, de ea dominus cognoscat: non autem in emphyteusi. Præterea Vasallus seu feudatarius non potest sine consensu domini feudum oppignorare; emphyteuta vero potest fundum emphyteuticum. Similiter feudatarius non potest alteri feudum absque consensu domini dare, quia manet domino obligatus, nec potest alium in suum locum subrogare, emphyteuta potest jus suum alteri cedere, quia non ipse, sed res emphyteutica est domino obligata. In Feudo fœmina non succedit, nisi sit fœmineum, aut nisi id expresse actum sit, quia nequit personale obsequium æquæ ac vir præstare: at vero tem in emphyteusi accipere potest, quia æquæ ac vir rem meliorare potest, quæ est finis emphyteusis. Feudatarius non cogitur domino obsequium præstare, nisi illo petente: emphyteuta vero tenetur constituto tempore pensionem solvere. Feudatarius denique potest se abdicare feudo, sine voluntate domini: non item emphyteuta emphyteusi.

§. II.

Quis in feudum dare; & quatenus alienari possit,

1. Dare potest quilibet laicum, verum suum liber dominus.
2. Clericus quousi bona Ecclesiastica non item.
3. Excep-

3. Exceptio triplex.
4. Vasallus sine consensu domini feudum alienare nequit.
5. Quid juris de eo sit in Brabantia ac Flandria.

1. **C**oncessio feudi unicuique laico, qui liberam rerum suarum administratiōem habet, permittitur etiam feminæ, c. 1. *Per quos fiat investitura*, & arg. l. *In re mandata* Cod. *Mandati*. Quamquam non desint, qui rusticis & plebeis eam negent, Fachin. 7. *Contravers. cap.* 84. aliis tamen id affirmantibus.

2. Ecclesiastico verò infra summum Pontificem, sine ejus auctoritate, quoad bona Ecclesiastica, non ita permittitur dare in feudum, c. *unico de rebus Ecclesie non alienari in Extravag. commun. c. Per tuas inf. De donationibus c. 2. sup. De locato*: licet Abbas, Abbatissa, & Præpositus id facere potuerint; ut patet ex *Tit. 6. l. 1. Feud.* Ratio est, quia in feudum datio est alienatio; imò datio quædam, quæ facta à Prælato, in præjudicium Ecclesiæ, est ipso jure nulla. Adeoque Pius IV. excommunicavit omnes persuasores & mediatores infeudationis honorum Ecclesiasticorum 4. Kalen. Aprilis 1566. apud Petr. Matthæum 7. *Decretal. lib. 1. tit. 1. c. 6.* Et proinde non possit hodie Episcopus jus decimarum dare in feudum, ut colligitur ex *c. Prohibemus inf. de decimis*: ubi etiam prohibetur, ne laici decimas, quas ante Concilium Lateranense habuerunt, transferant in alios laicos.

3. Excipiuntur tamen certi casus. Nam Prælati Ecclesiæ, res in feudum dari solitas, si morte Vasalli vel aliter ad Ecclesiam redierint, priusquam factæ sint de mensa Ecclesiæ, potest iterum alteri in feudum dare, si modò id ex Ecclesiæ utilitate esse arbitretur, c. 2. *h. t.* etiamsi jurasset, res Ecclesiæ de novo non daturum in feudum, in consilio Romano Pontificis: quia illud juramentum intelligi debet de iis rebus, quæ antea non sunt solite in feudum dari.

Secundò, si illicitè à Vasallo alienatum fuerit feudum, & sic ipso jure amissum, potest Prælati idem alteri dare, etiam filio vel consanguineo ejusdem Vasalli.

Tertio, Feudum Ecclesiæ ita alienatum, ut facile recuperari non possit, potest alicui laico potentiori concedi, qui illud recuperet & ab Ecclesia recognoscat.

Quin autem Clericus in propriis bonis, id est quæ non intuitu Ecclesiæ acquisivit, possit feudum constituere, non est dubitandum, c. 1. *in princ. de Clerico qui investituram* &c. cum hæc bona nihil à laicorum bonis distent, c. *Quia nos, c. Relatum inf. de testamentis.*

4. Non potest autem Vasallus feudum sine consensu domini alienare vel oppignorare; & si id fecerit, feudum amittit: sicut & qui feudum domino negat. Cum consensu verò domini potest illud alienare, vel etiam pignori dare, tam directo domino, quam extraneo, c. 4. *h. t.* Quòd si directo domino pignori det, dominus abstinendo à vasalli servitio, fructus ex feudo perceptos non tenetur computare in sortem, id est non deducit eos de principalitate debito, quia scilicet eos percipit pro fidelitate & servitio, ad quod obligatus est Vasallus, d. c. 1. Licet alias regulariter creditur fructus ex pignore perceptos computari in sortem.

5. In Brabantia potest quis ex indulto Principali feudum, cui liberis, testamento relinquere, vel alias inter vivos alienare. In Flandria vero non nisi jurata coram feudilibus necessitate, quòd scilicet non possit juxta suam qualitatem se exhibere, nisi feudo vendito. Ut proinde allodialia, si quæ habeat, præcedere debeant: ad eò ut si vere necessitas non fuisse probetur, alienatio debeat declarari nulla, prout in Parlamento Mechliniensi anno 1617. factum fuisse testatur Zypæus *De iure Pontif. novo lib. 3. h. t.* ubi subiungit, existere quandam Ordinationem Comitris Flandriæ Ludovici, innovatam per Philippum Bonum 27. Augusti 1460. ne feuda alienentur sine indulto Principis, neve pro debitis subhærentur, nec à proximo agnato haberi possint, etiam quæ sunt ex providentia majorum, nisi si hæres fuerit. Quòd si possideat feudum nobile, quod servitium personale debeat, monasterium ingrediatur, illud statim amittit, c. *unico de Vasallo milite qui bellica arma deposuit*. A hodie vero venerabile domum sequuntur, si ea bonorum sit capax, *Novella 76. c. 12. c. 38.* Si vero feudum fuerit nõ nobile, nec servitium personale debeat, retinet usufructum ad vitam naturalem,

& postea transmittit ad proximum agnatum, ita Zyp. d. loco ex Alvaroto & DD. *in d. c. unico de vasallo milite.*

TITULUS XXI.

De Pignoribus & aliis Cautionibus.

S. I.

Quid sit Pignus, & quotuplex.

1. Cautio multiplex est.
2. 3. Pignus & Hypothecam sapius confundi, ac tripliciter usurpavi.
4. 5. Contrahi pignus vel expresse vel tacite.
6. Pignus aliud Prætorium, aliud iudiciale.
7. De hypotheca obligatione ex moribus hodiernis.

Sequitur nunc de his, quæ contractibus perfectis, tam nominatis quam inopinatis, ad eorum maiorem securitatem adhiberi solent, cuiusmodi sunt, simplex promissio, & Juramentum seu juratoria cautio de solvendo vel adimplendo debito: item Pignus & Fidejussio; & quidem nominatim de duobus posterioribus, ac primo loco de Pignoribus, quia plus cautionis est in re, cujus accessione contrahitur pignus, quàm in persona, cujus accessione contrahitur fidejussio, l. Plus cautionis 5. D. de regulis juris

1. Inscríbítur autem Tit. De pignoribus & aliis cautionibus; quia præter pignus multiplex est cautio. Nam cum cautio significet securitatem, qua quis redditur securus de eo, quod sibi promittitur vel debetur, & hoc multipliciter contingere solet, fit, ut multiplex quoque resultet cautio; alia simplex, quæ fit sola promissione: alia juratoria, qua quis promittit se daturum vel facturum aliquid præstito jurjurando, alia fidejussoria, quæ fit datis fidejussoribus: alia hypothecaria, quæ fit cum hypotheca: & sic de aliis. Pontifex tamen hic ferè agit de pignoribus tantùm, non etiam de aliis cautionibus in particulari.

2. Et si verò nomina hæc Pignus & Hypotheca sic distinguantur, ut Pignus proprie dicatur rei mobilis, inspecta etiam notione nominis, quia pugno id est de manu in manum traditur: Hypotheca verò rei immobilis, & non tra-

ditæ, quæque nuda conventionione contrahitur, §. Item Serziana Instit. de actionibus, l. Si rem §. propriè D. de pign. action. tamen sæpius confunduntur, * 1. Et utrumque tripliciter usurpatur: Primo, pro ipsa re, mobili vel immobili; creditori in securitatem debiti obligata: Secundo, pro ipso contractu seu conventionione, qua pignus vel hypotheca contrahitur. Tertio pro obligatione seu jure, quod ex contractu in re nascitur, quoque creditor nominæ ejus, quod sibi debetur, rem obligatam tenet.

Secundo modo sumptum definiti potest, quod sit contractus, juris gentium, nominatus, bonæ fidei, quo creditori in re alicujus constituitur, ut debitum ei sit tanto tutius.

4. Contrahitur autem pignus vel Expresse, vel Tacite, Expresse iterum dupliciter, vel mutua partium conventionione, quo casu non est opus præsentia vel traditione rei, l. 1. D. De pign. act. Vel citra conventionem: idque vel jussu testatoris, volentis rem aliquam creditori suo esse pignori: vel decreto Iudicis aut Magistratus, per missionem in possessionem & detentionem rei. Et hoc vel est Prætorium, vel Iudiciale.

5. Prætorium dicitur, quando Judex ex primo decreto, nulla præcedente sententia, mittit creditorem in possessionem rei. Iudiciale, quando ex sententia præcedente vel rejudicata mittit agentem ex primo decreto. Ita distingui, convincunt diversi Tituli Codicis, De Prætorio pignore, & Si in causa iudicati pignus captum sit. Alioquin utrumque largo modo dici potest Iudiciale, eo quod à Judice detur: vel etiam Prætorium, ut colligitur ex l. 1. & 2. Cod. De Prætorio pignore, & l. Non mirum D. de pign. act.

6. Tacite contrahitur pignus, quando ex vi & dispositione legis vel statuti introducitur. Hoc pacto omnia bona debitoris: Fiscis vel Principis, ratione sive contractus sive tribuuntur ipsi tacite oppignorata. Excepto minori, qui si aliquid emerit à fisco, sola res emptæ manet obligata pro pretio. Similiter bona tutoris, curatoris, administratoris Ecclesiæ, civitatis, sunt tacite obligata pupillo, minori, Ecclesiæ, civitati, pro administratione. Item bona mariti, uxori pro dote restituenda, c. Ex litteris, 5. h. t. bona item patris, filio pro administratione bonorum adventitiorum filii: bona defuncti, legatario pro legato: emptum pecunia pupilli,

Q 9

ipfi,

ipſi pupillo, pro pretio: idque cum privilegio prælationis ante omnes creditores, in re empta hypothecam habentes. Similiter fructus rei conductæ, domino ſudi, pro penſione: in vecta & illata in prædium, pro penſione & dampnon rei locatæ: conductæ; in urbanum quidem indiſtinctæ: in ruſticum, ſi domino ſciente in vecta ſint: & ſic de ſimilibus, de quibus vide Negulant. *De pignoriſ p 2. memb. 4.*

Rurſus utrumque pignus ſeu hypotheca, id eſt tacita vel expreſſa, eſt duplex, nempe alia Univerſalis, alia Particularis. Univerſalis eſt, in qua omnia bona, non modò præſentia, ſed & futura, obligantur. Ex hæc non impedit rei alienationem; quia in locum ejus ſuccedit pretium. Particularis eſt, quando res aliqua particularis obligatur. Et hæc ſemper afficit ipſam rem, ad quemcumque poſſeſſorem deveniat donec debitum fuerit ſolutum, aut obligatio fuerit condonata vel præſcriptione extincta.

7. Notandum verò hic ex Zypæo *De Jure Pont. novo lib. 3. hoc tit.* hodie ex Edicto Caroli V. an. 1529, & multarum provinciarum moribus, non contrahi hypothecæ obligationem, niſi coram Magiſtrato loci, ubi res ſita eſt; ac proinde non eſſe ordinem prælationis inter generalem hypothecam habentes. Verum Edictum illud locum habet dumtaxat in hypotheca conventionali, non autem legali. Factaque obligatione coram Judice loci, non opus eſt alia rei apprehenſione: prout nec rerum dominium acquiritur ex dicto Caroli Edicto, repetito per Edictum Albertian. 1611. 12. Julii art. 14. & 15. & uſu hic inveterato, niſi coram Magiſtrato loci, adhibitis conſuetis ſolemnitatibus.

§ II.

Quæ res oppignorari poſſint.

1. Oppignorari poſſunt res omnes, alienari non prohibita.
2. Prohibentur res ſacra, ſancta religioſa.
3. Res Eccleſia.
4. Jus patronatus.
5. Res pupillares, minorum, litigioſa, &c.

1. Obligari vel dari pignori poſſunt res omnes, quæ ſunt in dominio vel quaſi dominio debitoris, vel in quibus jus aliquod ha-

bet, ſive eæ mobiles ſint, ſive immobiliæ, ſive corporales ſive incorporales, ut cenſus, decima ſeu nomina, tam futura quam præſentia, veſtigalia, & ſic de cæteris: niſi à natura, vel lege, vel ſtatuto, aut perſona, alienari prohibeantur. Nam rem dare pignori eſt alienare, & oppignoratio eſt quædam alienatio: licet enim debitor proprietatem rei oppignorata non transferat in creditores, transfert tamen & alienat jus pignoris, quod eſt jus reale, afficiens & ſequens ipſam rem, ad quemcumque demum poſſeſſorem pervenerit: manetque ſalvum creditori jus pignoris, ſi modò non conſenſerit in alienationem, l. Sicut 3. §. non videtur D. *Quib. modis pig. vel hypoth. ſol.* Quomò ipſum etiam pignus ſive jus, quod in pignore creditor habet, obligari alteri poteſt, quamvis res, in qua pignus conſtitutum eſt, ſit debitoris, l. 1. & 2. Cod. *Si pignus pignori datum ſit.* Verum ſimulatque ſolutionem acceperit, deſinit ſecunda obligatio ſeu oppignoratio, quippe deſinente prima, in qua fundabatur ſecunda. Quòd ſi ager pignori datus ſit, etiam fructus ipſi oppignorati cenſentur, licet de iſi nihil actum ſit.

2. Dixi, niſi à natura, vel lege &c. Hinc enim res ſacra, ſancta, religioſa, quia in commercio non ſunt, & alienari prohibentur, etiam oppignorari nequeunt, l. 3. Cod. *Qua res pignori dari non poſ. l. 3. Cod. De religioſ. & ſumptibus funerum.* Similiter liber homo, &c. hoc tit. licet ſit filiusfamilias, l. *Qui filius 6. Cod. Qua res pignori &c.* Poſteſt tamen captus & redemptus ab hoſtibus ſcipſum tradere in pignus, pro pretio, quod alimæ-jus nomine perſolvit, donec pretium vel obſequio vel pecunia reſtituerit. Poſteſt etiam dari obſes, poſſimū in cauſa belli, ut pactis ſtetit.

3. Secundò, dari pignori nequeunt bona mobilia pretioſa, cultui divino dicata, atque alia res Eccleſiæ immobiliæ, alienari prohibita: niſi juſta aliqua cauſa ſubſit, & adhibeantur ſolemnitates, ad alienationem rerum Eccleſiaſticarum requiſita, c. 1. h. s.

Alias ſi quid horum aut ſimilium fuerit à Rectore & per conſequentiore Eccleſiæ oppignoratum, poterit Eccleſia vel repetere & vindicare pignus à poſſeſſore, vel, ſi maluerit, cogere hæredem ejus, qui rem Eccleſiæ obligavit, ut eam redimat & reſtituat Eccleſiæ. 3. & iii

3. *ibi Glos h. r.* Teneaturque hoc casu hæres in solidum, ob dolum aut culpam defuncti, qui oppignoraverit & alienaverit res quas scivisse Ecclesiam: quo modo & hæredes tutorum in solidum teneatur, l. 1. §. 2. *C. de hæredibus in solido vel curat.* Possunt tamen res Ecclesiam obligari titulo generalis hypothecæ, pro observatione alicujus contractus, Panor in d. c. 1. & colligitur ex c. Nulli sup. *De rebus Ecclesiam non alienandis.*

4. Jus quoque patronatus licet cum universitate bonorum vendi possit, dummodo ratione ejus non exigatur majus pretium, tamen oppignorari non potest; quia non est res, per quam debitum pecuniarium possit compensari. Ideoque si castrum, cui est annexum tale jus, oppignoretur, manet jus patronatus penes priorem patronum.

5. Tertio, oppignorari nequeunt res pupillares, res minorum, licigiosæ, fundus dotalis, instrumenta rustica & ad cultum agri spectantia. Item, secundum aliquos, servitutes prædiorum tam urbanorum quam rusticorum, inter quas tamen alii discrimen constituunt. Insuper res fideicommissio subjectæ, præmium futuræ victoriz, feudum sine voluntate directi domini: licet fructus feudi pignori esse posse receptum sit, *Speculat. De pignori §. 1.* Res item alienæ, nisi ex voluntate domini. Si tamen debitor, qui rem alienam oppignoraverit, postea fiat ejus dominus, pignus conualecet.

§. III.

De Pactis pignorum.

1. Pactum antichresios improbatum jure Pontificio.
2. Dominus directus ex feudo oppignorato vel fructus percipit.
3. Pactum item legis commissoria in pignore utrumque jus improbat.
4. Quod si tamen juratum fuerit, servandum est juramentum.

1. Recipit contractus hic pactioes, conditionem ac diem, l. Si convenis, D. De pignorat. ad. dummodo legibus vel Canonibus non advertentur. Quod addo, quia licet pactum de lucrands per creditorem fructibus, ex

re pignorata perceptis (quos creditor, quando pignus datur in securitatem tantum debiti, imputare in sortem tenetur, id est deducere de principali debito: nisi fortè ratione lucri cessantis vel damni emergentis vel ex alia causa eos retinere permittatur, c. 1. §. 2. inf. De usuris) quod antichresin vocant, legibus civilibus approbatur, id tamen improbant Canones: adeo ut, si fructus percepti adæquant sortem, teneatur creditor, nulla alia expectata solutione, pignus restituere, c. Cum contra 6. hoc tit. Imo & pactio de lucrands fructibus ex pignore ultra sortem, sub specie ac pallio venditionis, tamquam usuraria improbata est, c. Illos 4. h. e.

Dixi, quando pignus datum est in securitatem tantum debiti, quia si datum sit, ut etiam creditor eo fruatur interim, loco rei debitz, non tenetur imputare fructus in sortem, c. Salubriter 16. inf. De usuris: ubi gener non tenetur fructus pignoris, à locero recepti, pro dote promissa perceptos, in sortem imputare, quia non fuit ea mens loceri, ut ratione horum fructuum minueretur dos, sed ut gener illis fruere ad sustinenda opera matrimonii, donec illi dos repræstaretur. Alioqui si constaret dedisse pignus tantum in securitatem dotis, nulla subellet ratio fructus illos retinendi, nisi ratione lucri cessantis, Vide Covarruviam 3. Var resol. c. 3.

2. Sunt & alii casus quibus creditor fructus ex pignore perceptos in sortem imputare non tenetur, sed eos retinere potest, sorte manente integra, nempe quando feudum directo domino à Vassallo est oppignoratum, & quando emphyteuta oppignoraverit directo domino rem emphyteuticam; c. 1. sup. De feudis, c. Constitutum 8. inf. De usuris. Ratio est, quia contractus feudalis & emphyteuticus inter alias tacitas conditiones, cum quibus semper censetur celebrari, nisi contrarium exprimitur, habent & hæc, ut, si feudum vel fundus emphyteuticus oppignoretur directo domino, possit ipse percipere fructus, sorte non minuta, idque ne res apud directum dominium existens fructificet alteri, quod non videtur rationi consonum.

Non debet tamen hoc casu, quo, inquam, vult percipere fructus directus dominus, exigere obsequium vel pensionem solitam,

nec percipere fructus, quos res producit, quia parte ea melior est effecta per industriam emphyteutæ. Insuper non debent feudum vel emphyteus esse comparata magna pecunia summa, vel magnis obsequiis antecedentibus, sed bona ex parte concessa gratis. Videatur Navar. in *Manuali cap 17. n. 217.* Covar. d. *locorum 4.* post Innoc. in c. 1. de feudis, & Molin. ad consuet. Paris. Tit. 1. §. 1. *Glos 9. n. 11. q. 3.*

3. Præteraliquid in emptione-venditione pactum legis commissoriae, id est, ut, nisi intra certum diem pretium solvatur, res fiat inempta, approbetur, Tit. D. De lege commissoria: tamen in pignore tam a legibus, quam Canonibus, tanquam usurarium, improbat, l. ult. Cod. De pact. pignore. Significante 7 hoc tit. veluti si data mutuo pecunia, ejusque nomine pignore constituto, conveniatur, ut, nisi intra certum diem pecunia solvatur, pignus sit creditoris. Ratio est, quia cum pignus plerumque plaris sit, quam debitum, pro quo est obligatum, creditor per tale pactum verè pacificatur sibi aliquid ultra sortem dari: quod est usurarium.

4. Quod si tamen juraverit debitor, se, nisi intra certum diem pecunia debita solvatur, pignus non reperiturum, istud juramentum si in esse non obscure judicat Pont. in d. significante, in verbis, *juramenti debitum adimplevit.* Ratio est, quia Jure Pontificio omne juramentum servandum est, quod absque præjudicio tertii & dispendio salutis æternæ servari potest. Sic enim servandum est juramentum de solvendis usuris, c. *Debitores sup. de jurejur.* quia eas solvere non est peccatum, sed accipere.

5. Non obstat, quod pactum legis commissoriae in pignore sit nullum, utpote contra legem & Canonem: ac proinde & juramentum nullius roboris, tanquam illius accessorium, videatur, arg. l. *Cum principalis D. De reg. juris* quia præterquam quod illa lex non habeat locum, ubi diversa est ratio accessorii & principalis, uti hoc casu, ubi dictum pactum est prohibitum in odium creditoris, aliquid ultra sortem exigentis: juramentum vero spectat ad reverentiam divini numinis, ideoque servandum, cum non tendat in præjudicium tertii aut salutis æternæ: dicendum est, juramentum hic non tam esse accessorium, quam principale,

quia primaria obligatio per illud acquiritur Deo, secundaria parti, Covar. ad c. *Quamvis De pactis in 6. §. 3. n. 3.*

§. LV.

De Actionibus pignoratitiis, & quo modo pignus dissolvatur.

1. Actio pignoratitia vel directa est, competens debitori.
2. Vel contraria, qua datur creditori adversus debitorem.
3. Hypothecaria actio qua fit.
4. In quo differat à pignoratitia.
5. Quando cumulari hæ actiones possint.
6. Quo modo dissolvatur pignus.

Constituto pignore, duplex ex eo oritur actio: una, quæ propriè vocatur Pignoratitia: altera Hypothecaria. Pignoratitia vel est Directa vel Contraria.

1. Directa datur debitori, per soluto debito, adversus creditorem, ut rem sibi pignoratam restituat, una cum fructibus, & damnum dolo culpave datum resarciat. Cum enim pignus utriusque gratia contrahitur, & ut creditoribus magis in tuto sit debitum, & ut debitoribus magis pecunia credatur, idco dolus, lata, & levis culpa præstatut à creditore, non etiam levissima: sicut nec vis major aut casus fortuitus, arg. l. *Si carus D. De actionibus empti.* Nisi hoc casu culpa creditoris perisse rem debitor probet. *Glos. in l. Si creditor Cod. pignorat. act.* Et hæc non datur debitori, nisi prius pignus sit traditum creditori, quia oritur ex interventu rei, *Instit. Quib. modis re contrah. obligatio:* vel saltem fingatur traditum, ut in locatore, cui finguntur tradita bona conductoris, quæ habet sibi obligata pro pensione, etiam si verè tradita non sint, Negulant. *De pignoris p. 7. membro 1. n. 2.* Quæ autem veniant in actionem pignoratitiam: tradit idem auctor *memb. 3. ejusdem partis.*

2. Contraria datur creditori, adversus debitorem, ad id, quod sibi pignoris nomine abest: ut si forte sumptus in rem pignoratam fecerit, aut res aliena sibi oppignorata fuerit. Et hæc datur, etiam si pignus ei traditum non fuerit, Negulantius d. *lego num. 3.* Varjos vero casus quibus

quibus pignoratitia contraria competit creditori adversus debitorem, vide apud eundem d. 7. membro 3. à n. 13 & præsertim à n. 22.
 3. Hypothecaria actio datur creditori, ad vindicandum pignus à quocumque possessore debito non soluto; ut ita rei pignoratæ incumbens, si non solvatur debitum, possit eam distrahere, & ex ejus pretio, quod sibi debetur, decerpere: sive de ea distrahenda nominatim convenierit, sive non; imo etiam si convenierit, ne distraheretur, facta denuntiatione à legibus statuta seu servato Juris ordine.

4. Differt insuper Pignoratitia ab Hypothecaria, (quæ & Serviana & quasi Serviana appellatur) quod pignoratitia sit personalis, l. fin. Cod. De distr. pign. quia oritur ex contractu: sit bonæ fidei ac civilis, & cum sit personalis, tollitur præscriptio 30. annorum, l. Sicut Cod. De præscript. pignorum. Hypothecaria vero realis seu in re, l. pignoris 18. Cod. De pignor. sicuti juris, vel arbitraria, & Prætoriana tolliturque interdum decem annis, interdum 20. interdum 30. & interdum 40. ut in l. 1. Cod. Si adversus creditorem. Latius Negulant. Dist. 6. in 2. membro 1. & 2.

5. Illud etiam observandum hic, quod quando agitur contra debitorem, possunt cumulari in eodem libello personalis & hypothecaria, ut in Novell. De fidejussorib. §. sed neque, latè Myñs. cens. 1. Observ. 58. non autem, si agatur simul contra debitorem & tertium possessorem, quia tunc prius agi debet contra debitorem & postea contra tertium possessorem, Auth. Sed hæc Cod. De actionibus & obligat. Auth. Hoc ita si debitor Cod. De pignoriis. Nec potest agi contra tertium possessorem hypothecaria, nisi prius actum fuerit personali contra principalem debitorem, vel ejus hæredes, vel hereditatem jacentem, vel fidejussores, si existant, & nisi obrenta prius adversus eos sententia. Negulant. De pignor. p. 8. membro 1. nu. 9. & 10. Facta autem excussione principalis potest creditor experiri in solidum adversus quemlibet possessorem, etiam divisim & pro parte possidentem, prout latè tradit Guido Papæ De off. 4. 32. Si tamen divisim semel petierit, amplius solidum à singulis non petet, arg. l. Liberum fuit 16. Cod. de fidejussor. Et si lite jam contestata debitor bona hypothecata alienaverit, possessor habens causam à debitore convenire poterit ante ipsum debitorem, Negulant. d. memb. 1. n. 10.

6. Denique dissolvitur pignus integra debiti solutione, remissione, oblatione, consignatione & depositione, l. 1. Cod. Qui potiores in pign. hab. Item res interitu, mutatione debitoris novatione voluntaria, domini impetratione, tempore, sententia vel jurejurando: ut si juratum vel judicatum sit, pignus obligatum non esse. Vide Wescub. in Paras. Tit. Quib. modis pign. vel hypoth. solvuntur.

Quod si queratur, an re avocata per remedium legis 2. Cod. De rescind. vendit. resolvatur hypotheca, medio tempore ab emptore constituta? Revolvi verius est.

TITULUS XXII. De Fidejussoribus.

§. I.

Quis dicatur Fidejussor.

1. Fidejussor dicitur qui pro alio accessorie se obligat
2. In quo differat à Constitutore.
3. 4. A Mandatore & Expromissore.
5. A Correis debendi.

Fidejussor lata significatione is omnis dicitur, qui alterius obligationem in se suscipit, & sua fide esse jubet: indeque nomen existit, l. Quamvis §. si mulier D. Ad S. C. Vellejan. sive sit fidejussor proprie dictus, sive mandator, sive constitutus seu constitutor, sive expromissor.

1. Proprie verò dicitur fidejussor, qui per stipulationem pro alio accessorie se obligat.
2. Dico, pro alio: quia nemo pro se ipso, id est pro eo, quod ipsemet debet, fidei jubere potest. In quo differt in primis à Constitutore, quia potest quis constituere, quod ipsemet debet, §. In personam Insti. De actionibus, Sicut & in eo, quod possit quis constituere sive pro se sive pro alio: etiam nudo pacto, vel per epistolam; & constitutor principalem obligationem tantum sequatur.
3. Differt à Mandatore, quia mandator nudo consensu constituitur, etiam absens: fidejussor non nisi per stipulationem & præsens, l. 12. C. h. t. Rursus mandator suo nomine obligatur, &

obligationem principalem præcedit; nam mandator dicitur, qui mandat alicui credi, vel cum aliquo contrahi, & id sua fide esse iubet, id est promittit se soluturum, si is, pro quo mandat, non solvat, l. 12. §. si post creditam D. Mandati, Fideiussor autem solum alio nomine obligatur, & plerumque sequitur obligationem principalem, quam tamen etiam præcedere potest, §. Fideiussor Instit. h. s.

4. Ab Expromissore verò differt, quod expromissor, etiam si pro alio obligetur per stipulationem, ita tamen obligatus sit, ut rem principalem liberet. Unde per expromissionem fit novatio, non etiam per fideiussionem, cum principalis maneat obligatus.

5. Denique à correis debendi differt quod correi suo nomine, & quidem principaliter, promittant, fideiussor pro alio tantum; & quidem accessorie; unde & adpromissor vocatur.

§. II.

In quibus obligationibus adhiberi possit Fideiussor.

1. *Omni generi obligationum accedere fideiussor potest.*
2. *Etiā ex delicto descendentiū, si ad pœnam agatur pecuniariam.*
3. *Fideiussor dotis quando datur.*

Adhiberi fideiussor potest in omni genere obligationum, quomodocumque contractæ fuerint, §. 1. Instit. hoc tit. l. 1. 2. §. 1. l. 26. D. eod. Nec refert, an obligatio, cui accedit, sit civilis tantum, an naturalis tantum; an civilis & naturalis simul; an Prætoria, an principalis vel accessoria, cum & fideiussor fideiussoris dari possit: an item sit contracta, an contrahenda, l. Stipulatus 6. §. adhiberi D. eod. Num licet fideiussio hæc de facto præcedat obligationem principalem, tamen quoad vim suspenditur, donec principalis obligetur.

2. Non refert quoque, an ex contractu, vel quasi, ex delicto vel quasi, oriatur. Salvo, quod in criminalibus non aliter adhiberi possit, quam si agatur ad pœnam pecuniariam, quia pro criminis pœna corporali exsolvenda (cum nemo sit membrorum suorum dominus, l. Liber homo D. Ad L. Aquiliam) dari fideiussor non potest.
3. Similiter fideiussor dotis, vel pro consecra-

vatione dotis, aliter dari nequit, quam si maritus ad inopiam notorie vergat, c. Per vestra inf. De donat. inter virum & uxorem. vel, ut aliqui volunt nisi ultro à marito offeratur. Et ideo dicitur fideiussorem recte adhiberi in omni genere obligationum, quia non in singulis obligationibus adhiberi potest. Quando autem dicitur, posse adhiberi in omni obligatione, hoc ita intelligendum est, ut sit distributio pro generibus singulorum, non autem pro singulis generum, ut loquuntur Dialectici.

§. III.

Quinam fideiubere possint.

1. *Fideiubere omnes possunt, qui obligari.*
2. *Etiā Clericus pro laico.*
3. *Non tamen Religiosus.*

Fideiubere possunt omnes, qui obligari nisi specialiter prohibeantur, ut feminæ, milites, servi, & similes. Ut autem laicus pro laico vel Clerico fideiubere potest, c. Constitutus h. s. ita vicissim Clericus pro Clerico vel laico, si videat illum de fideiussore elaborare, c. 1. eod. quia mutua benevolentia est Clericos & laicos mutuas tradere operas.

2. Nec obstat cap. 1. h. s. ubi dicitur Clericus ab Ecclesia abijciendus, qui fideiussionibus inservit: quia id accipiendum est de Clerico, qui frequentibus fideiussionibus se immiscet, & consequenter se nimium involvit secularibus negotiis, can. Te quidem x. q. 1. c. Tu. Decretal. No Clerici vel Monachi sacul. neg. se immiscant.

3. Religiosus tamen fideiubere nequit; nisi impetratâ facultate à suo Prælato, c. peccati. h. s. quia velle aut nolle non habet, nisi auctoritate Superioris, cui voluntatem suam subiecit. Aded ut ne quidem sibi donatum aliquid accipere valeat, nisi Prælati annuat, can. Non dicitur xii. q. 1.

§. IV.

Effectus Fideiussionis.

1. *In plus obligari nō potest, quàm principalis debet.*
2. *In majorem summam ad sumptum teneri pro concurrente.*
3. *Etiā in partem debiti directè adsumitur.*
4. *Accepti simpliciter, si plures sint, singuli in solidum tenentur.*

5. *Hic tamen eis competit beneficium divisionis.*
 6. *Vi & beneficium ordinis, ne ante principalem conveniantur.*
 7. *Fidejussor solvens habet regressum adversus principalem.*
 8. *Etiā adversus Clericum.*

Debet verò fidejussor esse par, aut saltem non deterioris conditionis, cum principali. Et ideo licet in æqualem quantitatem vel minorem, atque etiam efficacius se obligare possit, quam principalis obligetur: veluti cum intervenit pro naturaliter tantum obligato quo casu non modo naturaliter, sed etiam civiliter & proinde arctius obligatur: non tamen in majorem quantitatem seu duriorē causam, vel in plus, quam debeat principalis, se obligare potest.

2. Quod si tamen ita fidejusserit aliquis, sicut, qui velint, fidejussionem in totum contrahere, arg. l. *Gracè* §. *illud*. D. *hoc tit.* ubi dicitur fidejussores in duriorē causam adhibitos omnino non obligari: nam *omnino non idem est ac nullo modo*. Sed verius est obligari, saltem ad concurrentem quantitatem: ut, si pro obligato in quinque fidejusserit pro decem, obligetur in quinque; quia minor quantitas inest majori, & qui interrogat decem, interrogat quinque, l. 1. §. *si stipulanti* D. *De verb. obligat.* l. *Regatus* 33. D. *Mandati*, & l. *Si a reo* 70. in *prin.* D. *h. t.*

Non obstat d. l. *Gracè*: quia verba citata ita sunt convertenda, & legenda, *non omnino obligari*: vel si retineatur vulgata lectio, ea intelligenda erit conformiter ad alias leges; ut dicitur, omnino non obligari, id est, nullo modo, in plus scilicet, quam debeat reus principalis.

Non obstat quoque, quod fidejubens pure, pro eo, quod principalis debet in diem vel sub conditione, nullo modo obligetur; quia non est par ratio. Neque enim in est dies aut conditio in obligatione pura, sicut minor quantitas inest majori.

3. In partem debiti rectè quoque fidejussor assumitur, si hoc ipsum exprimat, l. *Fidejussor* 2. D. *h. t.* sicut & in id, quod minus creditor à suo debitore consequitur: quo casu fide-

jussor, nisi excusso principali, conveniri non potest l. *fin* & *sibi* DD. *De Si certum peratur.*

4. Alioqui simpliciter acceptus, ad eum in solidum obligatur, ut licet plures pro eodem debitore accepti sint, singuli ipso jure in solidum teneantur, §. *Si plures insti.* h. t. l. *Reos* Cod. *ead.* Et ideo jure Pandect & Cod liberum erat creditori petere debitum à quo vellet.

5. Verum hodie ex epistola D. Hadriani habent beneficium, ut vocant, divisionis, quo cogitur creditor dividere actionem, & accipere à singulis viriles partes, dummodò litis contestata tempore solvendo sint, idque ope exceptionis. Nec enim ipso jure creditoris dividitur actio, l. *inter fidejussores* 26. D. *h. t.* Ideoque si omissa hac exceptione, unus solidum solverit, non repetet, l. *Si estamento* 49 §. 1. D. *ead.* neque à creditore, quia solvit ei, quod debebat; neque à confidejussoribus, quia sibi imputet necesse est, quod solverit solidum, nec exceptionem D. Hadriani objecerit.

Neque actione negotiorum gestorū repetere partem poterit, quia solvendo non tam gessit negotium confidejussorum, quam suum: solidum enim solvit, ut se liberaret ab obligatione.

Quod si tamen, priusquam solvat, petierit à creditore cedi sibi actionem, quam habet adversus confidejussores, poterit postea actione sibi cessā à confidejussoribus repetere partes, l. *Vi fidejussor* 39. D. *ead.* Sin autem creditor cedere actionem nolit, non nisi ad partem solvendam compelli potest, doli exceptione creditori agenti opposita, l. 2. Cod. *ead.*

6. Est & aliud beneficium, fidejussoribus competentis, quod vocant beneficium ordinis. Quia enim fidejussor æquè ac principalis obligatur, ad id scilicet, quod tempore fidejussionis erat in obligatione, l. 4. §. 10. C. *ead.* (quod addo, quia ne usurarum quidem nomine, vel ex culpa morave debitoris regulariter tenetur, nisi in omnem causam se obligant, l. *Qua* 54. D. *locati*) ideo jure veteri etiam ante principalem conveniri poterat l. 2. 35. Cod. *h. t.* Hodie vero ex novella Constitutione Justin. 4. cap. 1. & *Auth. Præsentis* Cod. *ead.* non nisi excusso principali, nisi is sit absens à provincia, ut conveniri non possit d. *Novel* 4. aut notoriè non sit solvendo: aut ordinis be-

neſcio renuntiaverit fidejuſſor; & poſſimum, ſi juratò, Gaill. 2. *Obſ.* 17. *Mynſ. Cenſ.* 2. *Obſ.* 15.

Juratur autem fidejuſſor hoc beneficio tantum ope exceptionis, hoc modo, Fidejuſſi quidem, ſed non teneor ſolvere, quia non excuſſiſti principalem debitorem. Eaque non oſpoſita, valebit judicium, Gaill. *d. loco.*

7. Quòd ſi verò debitor principalis vel abſit, aut ſit excuſſus; vel aliàs conſtet eum non eſſe ſolvendo, cogitur fidejuſſor ſolvere: qui tamen ſolutione factâ habet reſreſſum adverſus debitorem, ut repetat, quod ſolvit, & præterea omne damnum, expenſas atque intereſſe conſequatur, Bald. *in l. Si pro ea C. Mandati.* Adque vel actione mandati, ſi ſolvit pro principali, eo vel expreſſè vel tacitè mandante, ut puta præſente & patiente, *l. Inter cauſſas 26. §. Si quis qui D. Mandati;* vel negotiorum geſtorum, ſi pro abſente fidejuſſerit, *l. Ex mandato 20, §. 1. D. eod. tit.*

8. Et hæc etiam locum habent, ſi quis pro Clerico fidejuſſerit, qui fidejuſſorem ſuum tenetur facere indemnem, & refundere, quod fidejuſſorio nomine ſolverit: adeò ut, ſi nihil aliud habeat, quàm fructus ſui beneficii, illi per judicem aſſignari poſſint fidejuſſori, donec ipſi ſatis fiat, *c. 7. h. t.*

Mec obſtat, quòd jure civili non liceat pignori obligari ſpem præmiorum eorum, quæ Athletis pro coronis præſtitanda ſunt. *l. Spem eorum 5. C. Quæ res pignori oblig. poſſ.* quibus non abſimiles videntur fructus beneficiorum: quia licet dicta præmia obligari non poſſint, tamen capi ex judicato poſſunt, *l. Scipendia 4. Cod. De execut. rei judicata.* Adeoque & fructus beneficiorum ex cauſſa judicati, id eſt, jam judicato & condemnato Clerico, ut fidejuſſori ſolvat, rectè addicuntur fidejuſſori, *d. c. 2. in fine.*

§. V.

Quibus modis extinguitur fidejuſſio.

1. Extinguitur variis modis, ſicut obligatio principalis.
2. Fidejuſſor priuſquam ſolutum ſit, quando liberetur à fidejuſſione.

EXtinguitur porro iis modis fidejuſſio, quibus ſtipulatio vel contractus principalis

quod multifariam fieri poteſt, *de quib. Tit. 18. Quib. modis tollit oblig.* veluti integra ſolutione principalis debiti, novatione, actionis conſuſione, nempe ſi creditor ſuccedat principali debitori; ſi etiam fidejuſſor ſuccedat debitori, quia extincta accessoria obligatione ſit ipſe debitor principalis, vel contra, ſi debitor ſuccedat fidejuſſori; & ſimilibus alijs, de quibus videatur *Treutler. Select. Diſp. vol. 2. Diſp. 28. theſi 7. Pet. Greg. Tholoſan. Paratit. jur. Can. lib. 3. tit. 11. c. 7.*

2. Sed quaeritur hic, an fidejuſſor, priuſquam ſolvit, poſſit convenire debitorem, ut ſe à fidejuſſione liberet, vel ſolvendo creditori, vel aliter ei ſatisfaciendo? Et dicendum, regulariter non poſſe, *l. Si pro ea 10. verſ. nulla juris ratione Cod. Mandati:* tum quia aliàs fidejuſſionem beneficium eſſet debitori inutile, ſi ſtatim poſt fidejuſſionem poſſit agere ad liberationem: tum quia qui fidejuber pro alio, non tantum ſe pro eo obligat, ſed etiam promittit ſe pro eodem ſoluturum, ac proinde quamdiu non ſolvit, nondum perfecit, quod promittit. Atamen quatuor modis, quos enumerat Pont. *in c. Conſtitutos Gre. ult. hoc ut* compellitur debitor abſolvere à fidejuſſione ſuum fidejuſſorem. Primus eſt, ſi debitor ſolutionem nimis diu protrahat, *l. Luc. Titius 38. verſ. ſi dicitur D. Mandati,* quod arbitrio Judicis relinquatur. Secundus, ſi debitor principalis bona ſua dilipare incipiat, *d. l. Luc. Titius.* Tertius, ſi fidejuſſor ſit condemnatus ſolvere, *d. l. Si pro ea C. Mandati:* quia tunc perinde habetur, ac ſi ſolvillet, cum ſententia pararam habeat executionem, poſſitque fidejuſſor quolibet tempore abſque alio judicio cogi ad ſolvendum id, in quod ſemel fuit condemnatus. Quartus, ſi ita convenit ab initio,

TITULUS. XXIII.

De Solutionibus.

1. Nomen Solutionis generaliter & ſpecialiter ſumitur.
2. Debitor etiam eſt hæres debitoris principalis.

3. 4. Quæ.

3. *Quatenus Prælati teneatur ad æs alienum sui prædecessoris.*
 4. *Quatenus cogi possit ad solvendum, qui solvendo non est.*
 5. *Et quid de Clerico.*
 6. *De eo, qui per errorem solvit indebitum.*

Idem est hætenus satis de contractibus, quo modo incantur, & quo pacto cautionibus, pignoribus scilicet & fidejussoribus firmantur. Sequitur nunc de eorum solutionibus.

1. Solutio namque generaliter hic sumitur pro omni liberatione, quoquo modo contingat, *l. Solutio verbum 54. D. h. t.* sive ipso iure, veluti solutione proprie dicta, novatione, confusione, transactione, & similibus; sive ope exceptionis, veluti pacto de non petendo, sententia, tempore, contingat liberationi. Specialiter vero sumitur pro naturali præstatione ejus, quod debetur, *l. Solutam 49. C. l. penult. D. id.*

2. Debitor autem hic dicitur non tantum principalis, sed & fidejussor & hæres ille, quia sponte ad obligationem accedit; hic, quia succedit in locum & jus defuncti, quo debitum continetur, *l. fin. §. fin. verb. D. De jure liberandi, l. Hæredem 59. l. Hæreditas 62. D. De reg. juris.* Equum vero est, ut ad quem devenerint bona defuncti, idem & opera ferat, *l. Secundum naturam 10. D. eod. tit.*

3. Unde etiam successor in Ecclesia vel beneficio velut hæres Ecclesiæ aut beneficii, tenetur solvere æs alienum sui prædecessoris, pro necessitate vel utilitate Ecclesiæ suæ contractum *e. l. b. t.* Non quod in Ecclesia seu beneficio sit verus hæres sui prædecessoris, sed quia in administratione rerum Ecclesiæ seu beneficii, quod debito obnoxium est, succedat.

4. Dixi, pro necessitate vel utilitate Ecclesiæ; quia ipsa Ecclesia non tenetur pro alienis debitis. Imò Prælati, qui Ecclesiam suam obligavit pro debito alieno, cum sic abutatur officio boni administratoris, removendus est ab administratione rerum Ecclesiæ, *e. 2. b. t.* ut ne successor quidem eo nomine teneatur. Quamvis hæredem prædecessoris teneri supra dictum sit, *e. Ex præsentium sup. De pignorib.*

5. Sed quid si debitor non sit solvendo?

Olim qui non habebat in ære, luebat in corpore, & trahi in carcerem poterat; sed quia id satis durum erat, cum afflicto non sit addenda afflictio, ex benignitate quadam concessum fuit potestatem, ut bonis cedere posset, id est, permitteret bona omnia creditoribus suis distrahenda, ut inde consequantur, quod sibi debitum fuerit. Quo remedio duplex hoc beneficium consequitur creditor: prius ut non possit trahi in carcerem, *l. i. Cod. Qui bonis cedere possunt.* alterum, ut non possit plus conveniri & condemnari, quam facere potest, relicto debitori, qui cessit bonis, unde honestè pro conditione sua ali possit, *eod. tit. D. C. Cod. De cess. bonorum.*

6. Quid de Clerico, qui solvendo non est? Plerique veteres, cum *Glos. in e. Odoardus h. t.* putaverunt teneri etiam Clericum, ad evitandum carcerem, cedere bonis; quia scilicet Jure Civili ita constitutum sit, nec usquam Jure Pontificio id expressim correctum in Clerico repertur, ut proinde in hoc Canones debeant imitari leges, *cap. 1. inf. De novi operis nuntiat.* Attamen benignior est aliorum sententia, qui volunt Clericum non indigere hoc beneficio, quia comparatur militi, qui condemnatus eatenus tantum solvere cogitur, quatenus facere potest, nec trahi potest in carcerem ob debitum civile, *l. Miles 6. C. ibi Zafius, l. Item miles 18. D. De re judicata.* Franc. Vivius *Decis 29. n. 17.* ut proinde nec ob simile debitum Clericus sit incarcerandus. Alioqui quin propter delicta incarcerari queat, dubium non est.

7. Probatum hæc sententia ex *d. e. Odoardus*, ubi summus Pont. jubet Clericum, non habentem, unde solvat, relaxari ab excommunicatione, recepta prius ab eo cautione idonea (juratoria scilicet) desolvendo, cum ad pinguiorem fortunam pervenit, nullâ factâ mentione cessionis: quam tamen procul dubio expressisset, si ea fuisset opus.

Dixi, juratoria: tum quia qui solvendo non est, quo modo fidejussorem aut pignus inveniet; tum quia qui pignus & fidejussorem dare potest, aut dedit, non potest dici non esse solvendo: quia si ipse non solverit, fidejussor solvet, vel pignus distrahetur. Hinc Ulpianus *in l. Nemo 95. D. reg. juris*, nemo dubitat, inquit solvendo videri eum, qui defenditur, quia scilicet idoneus defensor nemo est, nisi qui la-

ri dederit, id est fidejusserit, §. Si vero in personam, *insit. De satisfactionibus.* Unde obiter notandum est, verba aliquando improprie sumi pro subiecta materia, ut in *d. e. Odoar* *ius verba adoneâ cautione.*

Sanè Philippus Palcher, Rex Gallia, referente Choppino *Politia sacra lib. 3. cap. 2. num. 2.* vetuit bona mobilia Clericorum pro debito apprehendi, & venire publice seu subhastari, quantumvis Pontificibus iniurius. Et Clemens VII. per *Bullam incip. Cum ex multorum,* decrevit causas cessionis vel discussionis bonorum, aut dilationis quinqueannalis, expediendas infra brevem terminum. Paulus verò III. per *Bullam incip. Nota,* vetuit litteras moratorias per quoscumque Judices concedi. Zypæus *d. tit.* ubi subjungit, Edicto anni 1540. presbyteros, si adsistant, quos vulgò Banca ruptos seu Fallitos vocant, eorumve occultent bona, puniri per apprehensionem temporalium; ac solutiones hodie non impediri per exceptionem non numeratæ pecuniæ: cui hodie locum non esse, censuit Concilium Brabantia: 4. *Sep. samb. 1545.*

8. Alioqui si quis per errorem indebitum solverit, qui repeti solutum possit, dubium non est, *toto Tit. D. De condict. indeb.* Sed quia hoc casu actor intendit se debitum solvisse, & reus negat, quaritur, uter probare debeat, quod fuerit indebitum. Distinguit Pontifex *in cap. ult. hoc tit.* hoc modo: Si reus idemque creditor, fateatur sibi solutum esse, sed neget fuisse indebitum, quod solutum est, tunc actori incumbet probatio, indebitum solutum fuisse quia ei incumbit probatio, qui agit; contraque actorem præsumptio est juris, cum nemo præsumatur jactare suum, nec verisimile sit, quemquam tam esse supinum in rebus suis, ut solvat aliquid, quod non debet. Sin reus neget, sibi solutum esse, & actor probet, tunc rei erit probare debitum fuisse, quod solutum est, quia jam præsumptio juris est contra reum, propter mendacium, *l. Cum de indebito 25. D. De probationib.*

TITULUS XXIV.

De Donationibus.

§. I.

Quid sit Donatio & quotuplex.

1. 2. Donatio unde dicta & d. finitio.
3. Duplex est, mortis causa, & inter vivos.
4. Mortis causa donatio in quo legatis aequiparetur.
5. Donatio inter vivos qua fit.
6. 7. Illam faciliè revocari, hanc non nisi ex certa causa.

Quamquam verius sit, donationem de jure novissimo esse contractum, & quidem stricti juris, *l. Eum 22. & l. Hereditatem 28. D. eod.* (quamvis an contractus sit nominatus, an verò innominatus, disputent Interpp. Bart. *ad l. Iurisgenium 7. D. De pactis, Jason. ad l. Cum mora 6. Cod. De transact.* tamen summum Pontificem imitari, rectè eam à contractibus separamus, & subijcimus Tit. *De solutionibus;* tum quia magis pertinet ad causam liberalitatis, quam obligationis seu contractus quandoquidem qui donat, non id agit, ut alterum sibi obliget, quod contractibus est proprium, sed ut donatarium, id est eum, cui donat, beneficio afficiat; nec aliam ob causam det, quam ut liberalitatem exerceat: tum ut paulatim à donationibus propriis de quibus hic agendum, ad ultimas voluntates, quæ etiam sunt quædam donationes, sed improprie, perveniamus.

1. Dicitur autem Donatio à Donando, quasi Dono datum vel Doni datio, *l. Senatus 35. §. 1. D. De mortis causa donat.*

2. Definiri proinde potest liberalitas, quæ nullo jure cogente exercetur, *l. 1. in prin. l. Donari 29. D. hoc tit. l. Donari 28. D. De reg. juris.* Exercetur inquam, donando vel remittendo: nam remissio certi alicujus juris donatio est *l. Si quis 12. D. de novationib. & similibus.*

2. Donationum alia est mortis causa, alia inter vivos. Mortis causâ donatio, est quæ fit propter mortis suspensionem; ita scilicet, ut donator exprimat se mortis causâ donare, vel aliunde

aliunde ita donare constat: alias enim præsumitur absolute & inter vivos donare, licet expressus & in extremis vitæ constitutus donec, *l. si in fine D. de mortis causa donat.* Ac propterea impropria hæc donatio est, quia non fit ex mera liberalitate, ut perpetuo res fiat donatarii, sed ut certis casibus ad donatorem redeat, *l. 1. D. d. t.*

4. Cum verò ob mortis fiat suspicionem, ad exemplum legatorum, modus acquirendi domini est civilis, quia dominium rei donatæ à morte donantis transfertur in donatarium extra traditionem, sicut legatum transit in legatarium, *l. 1. §. 2. D. de Publ. in rem act.* & ferè legatis exæquat. Nam & eodem modo revocatur, & morte donatoris demùm confirmatur, & Lex Falcidia, quæ legatis modum imponit, etiam ad donationis mortis causâ porrecta est.

5. Dico, ferè quia naturâ & substantia differt donatio causâ mortis à legato. Neque enim perficitur nisi consensu duorum, scilicet donatoris & donatarii, cum legatum solius testatoris consistat voluntate. Et qui donat mortis causâ, potest sibi hanc legem imponere, ne rem donatam revocare possit, *l. Si alienam 13. §. fin. D. de mortis causa donat.* quod non potest, qui legat, *l. Si quis 12. D. de legat. §. fideicom. l. 3.*

6. Inter vivos donatio est, quæ fit sine ulla mortis suspicionem, ex mera liberalitate, & ea merè ac proposito, ut res donata statim fiat accipientis, nec ullo casu ad donatorem revertatur. Et ideo semel perfecta hujusmodi donatio temerè revocari non potest: in quo distinguitur à donatione causâ mortis, quæ faciliè revocatur. Primum quidem, si facta tali donatione in infirmitate, & valuerit dein donator. Latè Costalius *ad l. Non omnia 19. D. Si certum petatur* Secundò, si donatarius ante donatorem decesserit, *l. Si filiofamilias 23. de mortis causa donat.* Tertiò, si donatorem ponituerit donationis, *l. Non omnis in princ. §. 1. Qui mortis 35. D. d. t.* si quidem donans causâ mortis, mavult quidem donatarium habere rem donatam, quam hætedem suam, magis tamen se, quam donatarium. In quo posteriori rursus distinguitur à donatione inter vivos. Datur autem ad hanc revocandam conditio ob causam danti, vel utilis in rem a Rio, *l. Qui mortis 30. §. d. l. Senatus §. 3. d. t.*

7. Dixi, non posse temerè revocari, quia ex

certis causis potest, veluti ob ingratitude[m] donatarii probatam; ut si probetur impius inanus, vel atrocis inurias, vel grave damnum donatori intulisse, vel vitæ ejus insidiatum, revocari quidem tunc potest à donatore, non tamen ab ejus hærede, *c. ult. h. t. l. fin. Cod. eod.* Idque obtinet, licet adjecta esset clausula in instrumento donationis, de re non revocanda ob ingratitudinem. Quod si tamen aliquid horum factum sit à donatario, & donator tacuerit, nec revocaverit donationem, non poterit postea donatoris hæres donationem eodem nomine revocare; cum revocatio illa fiat ad vindictam ingratitude[m], quæ vindicta cum persona donatoris extinguitur, *d. c. ult. in fin. h. t.*

Similiter probabile est, donationem omnium bonorum, vel maioris partis, (quam validam multi probabiliter existimant, per *l. 8. C. de revoc. can. 1. §. Cod. de inoffic. donat.*) revocari per subsequentiam liberorum, justorum scilicet, vel per subsequens matrimonium, non etiam naturalium aut beneficio Principis natalibus restitutorum, per *text. in l. Si unquam Cod. de revoc. don. ad quam latè Tiracq. etiam si facta esset Ecclesiæ, can. Licet §. ibi Glos. xvii. qu. 4.*

§. II.

Qualis in dubio fieri debeat interpretatio donationis inter vivos.

1. Donationes hujusmodi plenissimè interpretantur.
2. Ultimas voluntates plenius.
3. Contractus plenè.

1. **Q**uoniam verò donatio hæc inter vivos ex mera liberalitate proficiscitur donatoris, ideo in dubio, hoc est quando non constat satis ex verbis, quid donator senserit, latissima fit interpretatio pro donatario, *c. Cum dilecti 6. hoc tit.* ut accipiatur id, quod donatio est commodissimum, nempe donatorem non id, quod est minimum, sed quod est summum, donare voluisse. Et propterea si quis donaverit aliquem ex suis equis, nec appareat, de quo senserit aut quem donare voluerit, optimus præstare debet, quia præsumit lex & Canon hanc fuisse mentem & intentionem donatoris, ut optimum donaret, cum ex mera liberalitate donet, *d. c. Cum dilecti* Pari modo si Episcopus cum consensu patris utatur

R r a hæ

hac simplicitate verborum, *Concedimus vobis illam Ecclesiam*, censetur uterque concedere totum jus, quod quisque habet in ea Ecclesia: patronus quidem jus patronatus; Episcopus verò quod tēporaliter obtinet in eadem, *c. Pastoralis 7. h. 1.*

2. Secus in ultimis voluntatibus, in quibus non plenissima, sed plenior fit interpretatio, *l. In testamentis 12. D. de reg. Juris*. Unde si quis equum aliquem legaverit alicui ex suis, equis, nec expellerit quem, datur quidem legatario electio, ut non cogatur pessimum accipere; non tamen potest eligere optimum, sed aliquem inter optimum & pessimum, *l. Legato generaliter 37. D. De legat. 1.* quia non intelligitur testator tam liberalis, quam qui donat inter vivos. Nam testator donatum, cum morietur, & cum amplius bonis suis frui non poterit, donator verò inter vivos etiam cum ipse uti possit.

3. In contractibus autem non plenissima, nec plenior, sed plena fit interpretatio, id est ut contractus potius valeat, quam pereat, *l. Quoties 12. D. De reb. dubiis*. Et ideo datur creditori electio: ut si, v. g. equum aliquem ex suis, quos domi habet, vendiderit, sine expressione ullius, possit tradere, quem velit etiam pessimum, quia id sufficit, ut contractus subsistat. Et hoc est, quod habet Regula Juris, semper in obscuris quod minimum est sequendum esse, *l. Semper 9. D. de R. I.*

§. III.

Quo pacto Donatio inter vivos perficiatur

1. Iure veteri non nisi traditione rei perficiebatur donatio.
2. Iure novo etiam solo consensu.
3. Donatio excedens 500. solidos insinuari debet.
4. Exceptio.

1. Ceterum cum donatio inter vivos, proprie accepta, sit potius species traditionis, quam obligationis, quæri hic quoque potest, an qui donavit aliquid, quod non tradidit, obligetur donatario, ut cogi possit dare, quod promisit. Jure quidem veteri *D. & Cod.* donatio hujusmodi non perficiebatur nudo pacto seu consensu, sed traditione rei & hac sola ratione dici poterat modus naturalis ac-

quirendi domini, juxta §. *Per traditionem 4. d. Instit. de rer. divis* nec aliter oriebatur actio ante traditionem, quam si donatarius fuisset stipularus, rem donatam sibi tradi, *l. Si tibi pecunia 20. D. de reb. cred. l. 1. & l. Quisquis C. eod.*

2. At verò Justinianus Imp hoc correxit, voluitque donationem solo consensu seu voluntate, quovis modo manifestata, perficere, & habere in se necessitatem traditionis, ad exemplum venditionis, etiam si forte donatarius non fuisset stipularus rem sibi tradi, §. *Alia autem Instit. hoc tit. l. Si quis argentum Cod. eod.* idque conditione ex lege, vel ex stipulatu actione, si adjecta stipulatio fuerit. Quod etiam sequitur Pontificio etiam ex nudo pacto datur actio, *ut dicitur sup. ad Tit. de pactis*. Unde patet, donationem inter vivos non esse modum acquirendi domini, sed causam, quia est causa traditionis, per quam dominium proxime acquiritur.

3. Quòd si donatio hæc excederet quingentos solidos seu aureos, insinuari actis intervenientibus apud Magistratum debet ex eiusdem Justiniani Constitutione, *in l. penult. Cod. eod.* Nam olim, si excederet donatio ducentos solidos, opus erat insinuatione, ad obviandum fraudibus non nullorum, ne possent subornare falsos testes, falsum producere instrumentum aut chitographum. Ideoque simpliciter & nude ei renuntiare nequit, *arg. l. Nemo potest 55. D. De legat.* Et facta absque insinuatione donatio est invalida, non quidem in totum, ut verius est novitile per inutile vitietur, sed ex parte, quæ quingentos solidos excedit.

4. Ab hac tamen necessitate insinuationis excipiuntur quædam donationes: ut in primis eæ, quæ fiunt in redemptionem captivorum, in refectionem ædium, ruina aut incendio consumptarum, vel à magistris militum factæ ipsi militibus, *l. penult. Cod. eod.* Secundò, donationes factæ à Principe, superiore non recognoscente, alicui privato, vel contra, *Gloss. in l. Sancimus & Authenti. Item Cod. eod.* Sed & insinuationis defectum supplet juramentum, *Gaili.*

2. Obf. 39.

§. IV. De

§. IV.

De divisione Donationis in Propriam & Impropriam.

1. Donatio alia Propria est, eaque irrevocabilis regulariter.
2. Alia Impropria, qua ex causa fit: veluti propter nuptias.
3. Donatio causa dotis remuneratoria.
4. Et donatio, qua fit sub modo vel conditione.

Donatio, de qua dixi, proprie donatio est pura & simplex, quam scilicet donatur sine ulla causa, ex mera liberalitate ea mente pergit, ut nullo casu velit rem donatam ad se reverti.

1. Impropria donatio est, qua fit ob causam aliquam sub modo vel conditione. Ob causam, ut Donatio propter nuptias, Donatio causa dotis Donatio remuneratoria, Donatio causa mortis.

2. Donatio propter nuptias est, qua vir aliquid uxori dat, in vicem & securitatem dotis, ab ea, vel alio eius nomine, pro sustinendis oneribus matrimonii, acceptat. Et hoc olim vocabatur ante nuptias, neque post celebratas nuptias fieri poterat, cum prohibita esset donatio inter virum & uxorem. Hodie vero vocatur propter nuptias, quia Iustinianus Imp. permisit donationem huiusmodi non solum augeri constante matrimonio, sed etiam initium sumere: exemplo dotium, qua constante matrimonio non solum augentur, sed etiam fiunt de novo, l. ult. Cod. de donat. ante vel propter nuptias, §. Et alius generis Instit. h. t.

3. Donatio causa dotis est, qua fit marito ab uxore, vel ab alio eius nomine, pro sustinendis oneribus matrimonii, l. Pro oneribus & passim Cod. De iure dotat. Unde & constante matrimonio revocari non potest, nisi maritus ad inopiam vergat, vel bona eius fisco inferantur, l. Si constante juncti, l. Si marito D. Solutio matrimonii.

4. Donatio remuneratoria est, qua fit in vicem praestiti officii; unde irrevocabilis est, l. A. quibus Cod. Si pater 34. D. h. t.

5. Donatio sub modo est, qua aliquid cum certo modo, certa lege donatur, tot. Tit. Cod. de donat. qua sub modo. Et. Et haec privato fa-

cta, si adiecto modo satisfactum non fuerit, a donatore impunè revocatur, l. ult. Cod. eod. Ceteroquin facta Ecclesiae non revocatur, ob modum non impletum, sed agitur ad ejus impletionem: nisi ipsi modo adiecta sit clausula revocatoria, haec vel similis. Et si modo non fuerit patitum, res donata repetatur, c. Verum inf. de condition. appositis.

§. V.

Quoniam donari possint.

1. Donare possunt rerum suarum plene domini.
2. Clerici proinde res Ecclesiae donare non possunt.
3. Nisi forte Episcopus construat & ariet Ecclesiam.
4. Limitatio huius.

1. **P**ostremo generaliter de donationibus quaritur, qui donari possint; Omnes scilicet & soli domini, qui liberam bonorum suorum administrationem habent, cum potestate alienandi. Hinc furiosus, & prodigus, cui bonis est interdictum, propter furiosum exitum, quem talis in bonis suis facere dicitur, donare nequit. Similiter nec minor xxv. annis, licet sit rerum suarum dominus. Sed neque permissa est donatio coniugibus inter se, toto Tit. Cod. de donat. inter vir. & uxorem; nec in vicem parentibus & liberis, in potestate constitutis, l. Cum de bonis 11. Et l. Si ve emancipatis 17. C. h. t. l. Donatores 25. Cod. de donat. inter vir. & uxorem. Licet his duobus casibus donatio morte donatoris convalescat, d. l. 17. Cod. h. t. l. 2. Cod. Si quis alicui vel sibi emerit. Sicut & juramento, c. Cum contingat sup. de iure iur. Gaill. 2. Observ. 38. Quin etiam donatio parentis in filium emancipatione confirmatur, d. h. 11. Et 17. C. h. t.

2. De Clericis vero hic specialiter quaesitum fuit: quibus quidem de bonis propriis seu patrimonialibus & quasi patrimonialibus donare licet, quantum velint, vel alio quocunque modo disponere, cum eorum sint plene domini: verum res Ecclesiae, etiam cui servantur, donare non possunt, cum donatio sit species alienationis, ut dixi supra ad Tit. de rebus Ecclesiae non alienand. Adeo, ut ne quidem Episcopus aut quilibet Praelatus eas donare possit, cum

non sit dominus, sed tantum procurator rerum Ecclesiasticarum, *c. Firmitatem 2. h. tit. de proinde meliorem quidem Ecclesiam suam conditionem possit facere, deteriore non utique. Nisi et ei quantitas seu modicitas, vel loci consuetudo, à Canonibus non improbat, donationem permittat, cap. 3. hoc tit. § 3. vel nisi Episcopus in sua diocesi Monasterium vel Ecclesiam aliquam construat quo casu, illud quidem ex rebus Ecclesiam, cui præsudet, usque ad quinquagesimam partem reddituum illius Ecclesiam: hanc vero ad centesimam, & non ultra, dotare permittitur, *can. Bona rei 74. xii. q. 2. c. Apostolica h. t.**

4. Quanquam si per huiusmodi subtractionem fructuum Ecclesia Cathedralis graviter lædatur, talis donatio foret revocanda, *d. cap. Apostolica.* Et in his distinguitur Prælati Ecclesiam à procuratore: cui licet à domino permilla sit libera rerum administratio nihil tamen earum, sive immobilium, sive mobilium, quæ servando seruari possunt, alienare potest sine consensu domini, *l. Procurator totorum 63. D. de procurator.* Res vero Ecclesiam non exiguas nullus Prælatorum aliter donare potest, quam cum consensu Capituli, & ex iusta causa; adeo, ut ne quidem Episcopus Ecclesiam, in sua diocesi sitam, pio alicui loco, veluti Monasterio, concedere possit sine consensu sui Capituli, *c. Pastoralis 7. hoc tit.* Quo modo & Hospitalarii, id est Religiosi, qui hospitalibus præfunt, cum consensu Capituli domum aliquam suam alii loco religioso donare possunt, *c. Inter dilectos 8. h. t.*

TITULUS XXV.

De peculio Clericorum.

1. Peculium quid sit.
2. Et ex quibus constet.
3. Constet vel ex bonis propriis Clericorum, quorum sunt domini.
4. 5. Vel ex bonis Ecclesie, aut intuitu Ecclesie acquisitis.
6. Clericos etiam illorum esse plene dominos probatur.

Non importune, ubi de donationibus egit Pont. & quia de testamentariis dispositionibus deinceps acturus est, interjicit hunc Titulum *De peculio Clericorum*, ut distinctius & melius intelligatur conditio bonorum, quæ Clerici sibi acquisiverint, & quatenus ex iis donare, testari, aliterve disponere valeant.

1. Dicitur autem Peculium, auctore Vlpiano in *l. Depositum §. 2. D. de peculio*, quasi pessilla pecunia. Illudque in primis Clericis competit, si veteres Canones spectemus, *can. Clerici can. Dno sunt xii. quæst. 1.* Verum cum hodie per recentiores Canones Clericis rerum possidentium amplior facta sit potestas, ideo peculium eorum triplex solet statui. Vel enim constat ex propriis Clericorum bonis, sive ea patrimonialia sunt, sive quasi patrimonialia, vel ex bonis Ecclesiam; vel denique ex bonis intuitu Ecclesiam acquisitis, *titulo hoc tit. can. §. 2. xii. quæst. 3.*

2. Propria bona Clericorum sunt, quæ vel ex successione hæreditaria, legato, fideicommissio, donatione, aut alio quocumque titulo, dummodò non occasione Ecclesiam vel beneficii, Clericis obvenierint. Ac proinde eorum nomine comprehenduntur quasi patrimonialia, quæ scilicet acquirunt ratione Clericalis ordinis vel officii, sed alia ratione quam beneficii, veluti celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo. Vicariæ temporali deserviendo, aut alias similes actiones spirituales exercendo. Similiter ea, quæ proprio labore & personali industria lucriantur, ex aliis, quam suorum beneficiorum, bonis.

3. Cum vero Clerici bonorum patrimonialium plene sint domini, perinde ut laici suorum, *can. Episcopi & duobus seqq. xii. quæst. 1. Quia nos in f. de testam.* de iis etiam liberrime, quantum volunt & cui volunt donare aut alio quovis modo, sive inter vivos sive ultima voluntate, disponere possunt, *d. can. Episcopi & alii, cap. 1. versio. Si autem cum seq. cap. Relatum 11. c. Requisisti. in f. de testam.* Idem dicitur de quasi patrimonialibus, *juxta Navar. de relictibus Ecclesiam quæst. 1. monito 29.* quia illa dantur Clericis in mercedem laboris ac servitii & operæ personalis præstitæ, vel liberaliter in satisfactionem, absque ullo onere, tacito vel expref-

expresso, dandi superflua pauperibus. Idem etiam dicendum de iis, quæ beneficiatus sibi subtrahit ex debita sustentatione, parcitus vivendo.

4. Bona Ecclesiæ dicuntur, quæ Ecclesiæ eisdem Ministris consecrata vel destinata sunt, sive immobilia, sive mobilia, ut agri, domus, sive calices, & alia, quæ quocunque titulo, sive donationis, sive emptionis, sive legati &c. ad Ecclesiam pervenerint. Inter quæ censendi sunt fructus pendentes, cum sint pars fundorū. Et hæc sunt in dominio Ecclesiæ: nec in iis quicquam juris, præter administrationem, sibi vindicare Clericus potest, cap. 2. sup. De donat. can. Episcopi, can. Manifesta, can. fin. xii. quest. 1.

5. Bona intuitu Ecclesiæ acquisita sunt fructus & proventus beneficiorum, collecti & percepti, aliaque generaliter, quæ quavis Ecclesiæ vel beneficii occasione Clericis acquiruntur.

Et de his, quid juris in iis habeant Clerici, variant admodum Interpretes. Duæ sunt celeberrime sententiæ. Prima asserit, Clericos fructuum ejusmodi tantum esse usufructuos, id est posse eos sumere inde, quantum necessarium est ad commodum sui sustentationem; reliquum vero ex lege, non solum charitatis, sed & Justitiæ, erogandum in pios usus, & usus pauperum; juxta illud D. Hieronymi, Tibi d. Sacerdos vivere de altari, non luxuriari permittitur, refectate Gratiano Dist. 44 in princ. Idemque apertius Dist. 22 in princ. Aliena capere con vincitur, qui ultra necessaria sibi retinere probatur. Ad hæc ut Clericus non plus suum ex fructibus beneficii sui facere possit, quam quod sufficiat ad victum vestitum, ceterosque usus vitæ necessarios, can. Episcopus 23 xii. quest. 1. Panormitanus ad c. Cui usque inf. De testam. Altera & probabilior sententiæ est, Clericos fructuum, & proventuum omnium, quos ex beneficiis suis percipiunt, sive sint distributiones, sive fructus alii, esse absolute dominus; non solum quoad partem, congruæ sustentationi necessariam, verum etiam quoad redundantem: ita ut, si profane expenderint, non teneantur ad restitutionem, licet graviter peccent, sic expendendo, D. Thomas 2. 2. quest. 185. art. 7. Hanc sententiam tenet Sarmiento De rebus Ecclesiasticis p. 2. cap. 1. & 2. & plures alii.

6. Quoad distributiones idem probatur ex f.

unico De Clericis non resident. in 6. Concil. Trident. Sessio. 22. cap. 3. De reformat. Similiter quoad alios fructus probatur ex eodem Concil. Sessio. 23. c. De reformat. & aliis tum ejusdem Concil. locis, tum Juris Pontificii textibus, in quibus indicatur, Clericos facere tales fructus suos, vel certis casibus non facere suos. Ideoque non rectè æquiparantur usufructui vel usufructuariis, aut non nisi certo respectu & secundum quid, ut loquuntur nam plus juris in iis habent, quam usufructui, quia Clerici fructus omnes perceptione suos faciunt, d. cap. unico De Cler. non resident. in 6. etiam ultra necessitatem suam, erogandos in usus pauperum & alios pios usus. Et licet sint domini fructuum, tamen minus juris habeant, quam usufructuarii, qui in vita & morte fructus suos cuicumque voluerint, relinquere possunt, absque ullo paupertatis aut pietatis intuitu: hæc enim potestatem non habent Clerici, ut constat ex Concil. Trident. Sess. 25. c. 1. De reform. Vide Sarmiento d. loco.

TITULUS XXVI.

De Testamentis & ultimis voluntatibus.

§. I.

Quid sit Testamentum, & quotuplex ejusque solemnitas.

1. Testamentum unde dictum, & definitio.
2. Testamentum aliud scriptum aliud Nuncupativum.
3. Virumque vel Paganicum vel militare.
4. Testamenta hodierna esse nuncupativa.
5. Forma testandi jure Pontificio præscripta.
6. Per hoc non videri derogatum jure civili.
7. Cur proprius Parochus requiratur.
8. Favor testamenti etiam non solemniter ad piam causam.
9. An testamentum ejusmodi sit validum in foro conscientia.
10. Favor testamenti inter liberos.

Absoluto tractatu de peculio Clericorum, id est de bonis, quæ Clericis ex propria industria

industria vel amicorum liberalitate aut successione obveniunt, de que modis, quibus inter vivos de iis bonis disponere licet, sequitur ut videamus, qua ratione de iisdem testamento vel alia ultima voluntate disponere valeant.

1. Testamentum (ex eo appellatum, quod sit testatio mentis, quia declarat, quæ sit mens & ultima voluntas hominis, *Instit. hoc tit. in princ.*) est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo; quod quis post mortem suam fieri velit, l. 2. *D. Qui testam. fac. poss.* Iusta sententia, id est, sollemnis & legitima, vel secundum legem præscriptam de testamento ordinata. Atque per hanc partem excluduntur ceteræ ultimæ voluntates, ut legata, codicilli, fideicommissa, donatio causa mortis, (quæ & ipsa inter ultimæ voluntates refertur, quia morte confirmatur, l. *Non videtur D. De mortis causa donatione* ad instat legatis, *ult. in fine Cod. hoc tit.* licet aliàs sit contractus) quia non sunt sententiæ iustæ, id est sollemnes, nec regulis de testamentorum ordinatione conformes.

2. Rejctis autem testamentorum generibus quæ apud veteres in usu fuerant, ut quod calatis comitiis dicebatur, quod in prociatu, quod per æs & libram fiebat, tanquam antiquitatis, & quæ in desuetudinem abierunt, dividi solet testamentum in Scriptum, & Nuncupativum. Scripti testamenti solemnitas de jure Civili consistit in eo, quod fiat uno tempore & conplexu: ita ut nullus actus extraneus & alienus à testamento intermiscetur, l. *Heredes 1. in fine D. Qui testam. fac. poss. l. Antiquitas Cod. hoc tit.* quod item fiat coram septem testibus, ad hoc vocatis & rogatis, d. l. *Heredes §. in testamento*; qui nomina sua subscribant, & signent testamentum annulo, vel proprio vel alieno, aut alio signaculo, §. *Sed eum paulatim Instit. hoc tit.* Ac denique in hæredis institutione directa, hoc est ut nominetur aliquis, qui in universum Jus defuncti sit successurus, l. *Heredes 59. D. de R. l.*

3. Nuncupativum dicitur, quo testator, non interveniente scriptura; coram septem testibus, ad hoc convocatis, nuncupat & exprimit palam nomen hæredis & legatorum dationem, l. *Hæc consultissima 21. §. per nuncupationem, & l. Iubemus 29. §. Quod si, & §. Oportet Cod. h. t. & l. Heredes §. paulatim, D. eod. tit.* Atque ita di-

stinguitur à testamento scripto, quod ad substantiam hujus non requiratur scriptura, nec testium subscriptio aut subsignatio, sitque ex merito jure Civili. Et propterea Prætor olim ex eo non decebat bonorum possessionem, l. *Sic ita scriptum D. De bonorum posses. secundum tabb.*

Utrumque testamentum, scriptum, inquam & nuncupativum vel Paganicum est, vel Militare. Paganicum est ejus, qui non est miles: & hoc regulariter requirit septem testes, eosque rogatos, d. l. *Hæc consultissima & jubemus, ibidemque D. D.* Militare est militis: & hoc si a milite fiat in expeditione bellica nullam requirit sollemnitatem ordinationis, Jure Civili requisitam, sed ad ejus validitatem sufficit, quod constat quoque modo de militis voluntate, si ve scripta, si ve non scripta, l. *Ex testamento 5. l. Milites 15. Cod. De testam. milit. Instit. eod. tit. in princ.* quia arma magis, quam leges scire præsumuntur milites, nec sinunt occupationes bellicæ Jurisperitos adhibere, aut quid leges jubent inquirere, Quod quia facere possunt mulieres & rustici, etiam si imperiti sint Juris, non gaudet simili privilegio. Ut neque militi competat, si testetur post missionem, aut extra castra licet militet adhuc, verum tunc solemniter testari eum oportet, l. *penult. Cod. de testam. milit. §. 4. Instit. eod. tit.*

4. Hodie verò passim receptum est moribus, ut testamentum fiat coram Notario, & duobus pluribusve testibus. Quod testamenti genus esse nuncupativum vitiis est, quia testator voluntatem suam nuncupat & declarat coram testibus; Notarius verò voluntatem nuncupatam excipit scripto: non ad substantiam testamenti, sed ad rei gestæ probationem, nempe testamentum nuncupativum factum fuisse.

5. Similiter Jure Pontificio valet testamentum, factum coram Parocho & duobus tribusve testibus, potissimum si fiat ad piam causam, veluti si pauperes instituantur hæredes, vel Ecclesia aut Monasterium aliquod, d. l. *Relatum hoc tit.* Quo casu ad validitatem testamenti, etiam in foro externo, non requiritur ullas sollemnitates, Jure civili introductas, sed sufficere ea, quæ juris sunt gentium, ut scilicet duo ad sint testes, nec aliam qualiter in testibus exigat, quam quæ ex ipso jure gentium insit, docet Co-

var. de testamentis c. 11. n. 9. Jul. Clarus §. Testamē-
tum qu. 6. n. 1. & facit text. in c. Relatum 1. h. 111.
Quinimodò ne quidem requiri duos testes, ad hoc
ut testamentum sit validum, dummodò sit po-
testas in disponente, capacitas in eo, in cu-
jus favorem disponitur, & libertas in dispo-
sitione, docet Lessius 2. De iust. & iure c. 19. dub.
2. n. 7. Ita ut testes ad probationem dumtaxat
sint necessarii; Idque obtinet etiam, ubi tes-
tamentum non sit principaliter ad piam caus-
sam, veluti ubi laicus instituit heres, ut in c.
Cum esses 10. h. t. quia, inquit, Pont. scriptum
est, quòd in ore duorum vel trium testium stet
omne verbum.

6. Quamquam hoc casu quo, inquam, non
sit ad piam causam testamentum, posita
contraria consuetudine & usu, verius videatur,
verumque jus in suo foro servandum esse: Ci-
vile quidem in foro civili, & terris Imperii;
Pontificium verò in foro Ecclesiastico, & diti-
centibus Rom. Ecclesie, etiam quoad tempo-
ralem jurisdictionem, subjectis, Jul. Clarus, d.
§. Testamentum qu. 57. Nam decisio & responsio
in d. c. Cum esses directa est ad Episcopum Ho-
stiensem qui in temporalibus subjectus est Ro-
mano Pontifici.

Nec obstat illud Deuteron. 17. & 19. Iean. 8.
& 1. ad Corinth. 13. quod in ore duorum vel
trium testium stet omne verbum, cujus memi-
nit Pontif. in d. c. Cum esses & d. c. Relatum: nam
hoc ita accipi debet, quòd non possit aliquis
condemnari, nisi testes ad minimum duo vel
tres contra eum testimonium dicant, non au-
tem, quasi nullus actus celebrari queat, adhibi-
tis pluribus, quam tribus vel duobus testibus, &
quasi hoc sit contra legem divinam. Etenim
Pontifex ipse, in d. c. Cum esses, præter duos tes-
tes vult adhiberi presbyterum parochialem,
Præterea non damnat consuetudinem Hostien-
sis Episcopatus, requirentem ad testamentum
septem testes, quasi divino juri contrariam, sed
quia ea contra generale Ecclesie jus receptum
non legitime inducitur.

7. Loquitur verò Pont. in d. c. Cum esses de
proprio Parocho, quia non est tanta præsum-
ptio falsitatis in eo, atque in extraneo. Quod
si tamen loco presbyteri interveniant duo alii
testes, valebit testamentum, quia duo idonei
testes suppleant vicem Parochi, majorisque sunt

auctoritatis, quam solus Parochus, arg. c. Licet
ex quadam 47 sup. de testibus, Abbas, in d. c. Cum
esses n. 7. Attamen alterius Confessarii, etiam a
Parocho specialiter deputati, non sufficeret
præsentia, secundum Choppin De sacra Polit. lib.
2. tit. 1. n. 14. Et edictum Principum nostrorum
anno 1611. art. 12. requirit Notarium, Pastorem
aut ejus vicarium, certamque formam præscri-
bit testamentis ordinandis, de qua vide Zypæ-
um de jure Pont. novo hoc tit. num. 13. & 20.

8. Similiter licet ultima voluntas pendere
ex alieno arbitrio non debeat, improbetque jus
civile dispositionem testamentariam in alteri-
us arbitrium relatum, l. illa institutio D. de ha-
red. instituendis; de æquitate tamen Canonica,
favore piæ causæ, is; qui extremam suam vo-
luntatem in alterius dispositionem committit,
non videtur decedere intestatus, c. Cum tibi 13.
hoc tit. Bart. in l. 1. Cod. de sacrosanct. Eccl. Marc.
Ant. Genuen. in praxi cap. 2. n. 13. per l. Theopom-
pus D. de dote prælegata, l. Quem heredi D. de
rebus dubiis. Quamquam alii malint, d. c. Cum
tibi intelligi de ipsa executione ultimæ vo-
luntatis, non de dispositione. An autem tes-
tamentum ad interrogationem alterius fa-
ctum, etiam ab infirmo, in extremis constituto,
valeat, disputat Alexand. Consil. 33. incip. Pom-
deratis.

9. Illud quoque hic controversitur, an tes-
tamentum factum ad causam non piam sit
validum in foro conscientie, si defint solemnita-
tes, Jure positivo requisita? Negat Covar-
ruvias c. 10. n. 12. affirmat Lessius 2. De iure &
iustis. c. 19. per l. Et si inutiliter Cod. de fideicom. &
§. ult. Instit. de fideicom. heredit. Ea ratione, quod
ex tali testamento, juxta communem senten-
tiam, oriatur obligatio naturalis, & solemnita-
tas Jutis tantum requiratur in testamentis, ut
fidem faciat in foro externo, & falsitas omnis
deceptioque evitetur: l. Questionem 32. Cod. de
fideicommissis.

Nec obstat, inquit, l. Hæc consultißima Cod.
de testam. nec §. Ex eo Instit. Quib. modis testam.
infrmentur. ubi tale testamentum dicitur esse
nullum: quia illi textus loquuntur de nullitate
in foro externo, in quo justis de causis ex
tali testamento, perinde ac si nullum esset
non datur actio. Et si autem lex civilis tali tes-
tamento non assistat, non tamen ei resistit;
§ 8 ideoque

ideoque oritur saltem obligatio naturalis, sicut ex nudo pacto. Sic fideicommissum, si ex testamento nullo agnoscat, solvi debere, non ut ex testamento, sed quasi alia relinquens voluntate, e, iudicatum refert Charondas lib. 3. Respons. 47.

10. Denique ut in testamento ad pias causas non requiruntur solemnitates Juris civilis, ita nec in testamento inter liberos utriusque sexus, d. l. Hac consultiissima §. ex imperfecto: sed tantum attenditur dispositio Juris gentium. Ideoque sicut in testamento ad pias causas duo sufficiunt testes, etiam non rogati, ita & in testamento inter liberos.

§. II.

De Institutione hæredis.

1. *Institutio hæredis est caput testamenti.*
2. *Codicillis institui hæres directè non potest.*
3. *Liberi, in potestate existentes, necessario instituendi vel exheredandi.*
4. *Instituendi liberi in legitima portione, absque onere.*

Testamenti basis & fundamentum est hæredis institutio, sine qua inutile est testamentum, *Institut. De fideicom. hæredit. §. 2* Quod & in hac causa, sicut & in numero testium, distinguitur à Codicillis, in quibus sufficiunt quinque testes, nec continent hæredis institutionem, saltem directam. Quod addo, quia per fideicommissum hæreditas codicillis jure relinquitur, *Instit. de codicillis in fine, l. 2.* & l. Si diem C. eod. §. sicut & legata, fideicommissa, & alia similia, *Instit. de sing. rebus per fideicom. relicta* Unde si quis hæredem in codicillis instituat ea institutio flectitur in fideicommissum ceterum hæres successurus ab intestato, rogatus restituere hæreditatem instituto in codicillis.

3. Tamen si verò quis, quem velit, hæredem instituere possit, cum nihil sit, quod magis hominibus debeat, quam ut supremæ voluntatis liber sit stylus, l. 1. *Cod. de sacros. Eccles.* si tamen testator liberos habeat in potestate, qui etiam vivo patre rerum paternarum quodammodo dominj existimantur, §. Sui 2. *Instit. de hæred. qualis* eos aut nominatim instituat necesse est, aut exheredet nominatim & ex certa causa exheredationis, per scriptum

hæredem probanda, *Novel. 115. cap. 3.* Alioquin ex causa præteritionis testamentum est ipso jure nullum; quoad institutionem scilicet, nam legata & fideicommissa firma manent, d. *Novel. 115. e. 3. in fine, & Auth. Ex causa Cod. de liberis præteritis* nimirum ut in eo puniatur testator, in quo peccavit. Si verò liberos præterierit emancipatos, testamentum quidem subsistet ipso jure, sed Prætor vel Juxta dabit præteritis honorum possessionem contra tabulas testamenti, §. *Emancipatos. 3. Instit. de exheredat. liberorum.*

Non ignoro, existimasse quosdam, jure Pontificio non requiri necessariò, ut parens filium, quem in potestate habet, hæredem instituat vel nominatim exheredet, sed valere eò jure testamentum, in quo filius suppositus potestati patris, fuerit præteritus, dummodo legitimam suam habeat portionem, relictam titulo vel legati, vel donationis, vel alio quolibet; eò quòd in *cap. Raynutius hoc tit.* non dicatur, filias fuisse institutas, sed tantum illis relictas legitimas suas portiones. Sed verius est etiam jure Pontificio filios esse hæredes instituendos, & legitimam titulo institutionis relinquendam, cum id nusquam illo jure decisum reperitur, & propterea dispositioni juris civilis fieri debeat, *art. cap. 1. inf. De novis op. nuntiat.*

4. Institui proinde debent liberi etiam hoc jure, ut minimum in legitima sua portione: quæ olim fuit quarta pars *Instit. de inoffic. testament. §. sed hæc ita*: hodie verò, si liberi sint quatuor aut pauciores, est triens, id est tertia pars, sint plures, quàm quatuor, est semis, id est dimidia pars ejus, quod habitari esset ab intestato. *Novel. 1.* Quod si minus quam legitima vel quantacumque pars eis fuerit relicta, tunc agere poterunt, non quidem querela inofficij testamenti, ut olim, l. *Papinianus 8 §. quoniam D. de inoffic. testament.* sed ex Constitutione Justiniani conditione ex lege, ad supplementum, l. *Omnimodo 30. l. Scimus 30. Cod. d. t. quæ non finitur quinquennio, ut querela inofficij, sed durat triginta annis, uti omnes actiones personales, d. l. Scimus.*

Hæc verò legitima portio nullo onere, veluti usufructu, fideicommissu, conditione, modo, aliave re gravari potest. Quod si secus fiat, onus pro non adjecto habetur, l. *Quoniam*

in prioribus 32. Cod. eod. cap. Raynaldus 17. in vct-
bis ipsam in legitima non potuit aggravare hoc tit.
Diciturque ibidem legitima jure natura debita:
& natura debitum in c. Raynaldus 18. h. r.

§. III.

De duplici detractioe legitimæ &
Trebellianicæ.

1. Detractio hac Jure Canonico fieri potest.
2. Probatur etiam Jure Civili illi locum esse.
4. Gravatus legatis detrahit quartam ex Legge Falcidia.
5. Episcopus ex legatis Ecclesia detrahit portionem Canonice.

1. Quæ ratione si filius, à patre institutus hæres justus sit hæreditatem alteri restituere, non solum legitimam suam portionem ab hoc onere fideicommissi servabit liberam, sed præterea Jure Pontificio quartam detrahet Trebellianicam, id est quartam partem totius hæreditatis, quam justus fuerit restituere; & utramque portionem, cui voluerit, relinquere poterit, vel ab intestato ad legitimos suos hæredes transmittere, quia reliquum dumtaxat fideicommissi continetur, c. Raynaldus, c. Raynaldus h. r. Habetque locum duplex hæc detractio etiam in testamentis liberorum, respectu parentum, ut scilicet casibus, quibus permissum est liberis condere testamentum, arg. d. c. Raynaldus c. Raynaldus, junctâ l. Nam et si parentibus 15. in princ. D. De inoff. testamento.

2. Verum, an utraq; hæc deductio seu detractio etiam Jure Civili obtineat, admodum controvertitur. Non obtinere, probari videtur ex l. Inratione 11 §. quod vulgo D. Ad L. Falcidiam, ubi unica quarta detrahitur, & l. Iubemus Cod. Ad S. C. Trebell., ubi jubentur liberi, qui rogati sunt restituere hæreditatem, doctantem, id est novem uncias totius hæreditatis restituere. Igitur servare sibi poterunt dumtaxat unicam quartam, id est tres uncias reliquas.

3. Attamen verius videtur, filium fideicommissi gravatum etiam Jure Civili posse detrachere utramque quartam, sive sub conditione vel in diem rogatus sit restituere, ut vult communis Interpp. sententia, sive purè, id

est, sive diversis temporibus quarta legitima & Trebellianica deducatur: legitima quidem, simul atque si filius paternæ hæreditati immiscuerit: Trebellianica verò tunc demum, cum existerit conditio restituendæ hæreditatis: sive uno & eodem tempore deducenda sit utraq; quarta, ut si filius purè rogatus sit restituere alteri hæreditatem paternam. Etenim tamquam regulare traditur à DD. ad l. Qui non militabat 78. D. De hered. instituend. quòd, quando auxilia plura per leges promittuntur ex diversis causis, competant singula, nec unum per aliud excludatur, nisi per alias leges statuatur aliud. Ideoque, cum filios habeat legitimam ex una causa, nempe pro debito naturæ, ad excludendam querelam inofficiosi testamenti, & in super Trebellianicam ex alia causa, scilicet pro præmio aditionis, ad hæreditatem restituendam, poterit utramque deducere: sicut filius, cui aliquid prælegatum est, si ita gravetur legatis, ut legi Falcidie locus sit, prælegatum suum retinet, & nihilominus de ceteris legatis quartam Falcidie detrahet, prælegato in Falcidiam non computato, d. l. Qui non militabat, junctâ l. Ex facto proponebatur 35. D. De hered. instit. l. In quartam 91. D. Ad L. Falcid., quia hæc duo ex diversis causis competunt: prælegatum ex voluntate testatoris: Falcidia bebeneficio legis.

Et hoc quoque videtur indicare Justinianus Imp. qui cum in l. Si pater & in l. Quoniam in prioribus Cod. De inoff. testam. voluisset onere fideicommissi universalis gravatum, liberari ab eo onere, quoad legitimam, si tamen, ut legitima querelam inofficiosi excludat: nihilominus postea in l. Iubemus Cod. Ad S. C. Trebell. eidem filio concedit quartam Trebellianicam, pro præmio aditionis. Ideoque sicut rogatus hæres, idemque creditor, alicui alteri hæreditatem restituere, non alia bona censetur rogatus restituere, quam quæ, deducto per hæredem debito proprio, supersunt (juris siquidem est notissimi, cujusque ea demum censeri bona, quæ deducto ære alieno supersunt) ita filius justus restituere hæreditatem, non alia restituet bona, quam quæ, deductâ legitimâ, tanquam sibi naturaliter debita, supersunt: cum ea fideicommissi gravati non possit: & deducet

Trebellianicam ex iis, quæ iustus fuerit restituere. Plura de hac quaestione vide apud Fachin. 5. *Controvers.* cap. 2.

4. Quemadmodum autem gravatus fideicommissio detrahit quartam Trebellianicam, ita gravatus legatis ultra dodrantem, id est novem uncias (omnis enim hæreditatis cuiuscumque quantitatis in duodecim uncias à Jure distribuitur, totaque hæreditas venit Assis nomine,) detrahit quartam Falcidiam, beneficio Legis Falcidiam. *1. tot. Tit. D. & Cod. & Institut. Ad Leg. Falcidiam.* Exceptis legatis piis, & nonnullis aliis, quæ deductionem illam non admittunt: de quibus latè DD. *ad l. In testamento cum Auth. seq. Cod. Ad L. Falcid.*

5. Denique observandum hic est, Episcopum de legatis Ecclesiæ, in sua diocesi sitæ detrahere portionem Canoniceam (quæ respectu consuetudinis cuiusque loci varia est, *Glof. in c. Requisisti 15. in V. quartam hoc tit.*) prout præscribitur in *c. Officii 14. hoc tit. d. c. Requisisti*: nisi citra faudem legata fuerint Ecclesiæ pro ornamentis, fabrica, cereis, luminaribus, vel aliis similibus piis causis, ut pro alendis pauperibus, maritandis, aut in monasterio collocandis puellis pauperibus, *c. ubi. hoc tit. ubi fusiis DD. sicut & in d. c. Officii* Vide & *Piassec. 2. p. Praxis Episcopalis cap. 5. art. 4. num. 40. & segg. &* quæ infra dicentur *ad Tit. De sepulturis. §. 6.*

§. IV.

De Substitutionibus.

1. Substitutio alia Directa, alia Indirecta, seu Obligua.
2. 3. Directa alia est Vulgaris, alia Pupillaris, eaque Tacita vel Expressa
4. 5. 6. Alia item Exemplaris, Reciproca, Compendiosa.

Potest verò testator plures gradus hæredum & institutionum facere, sed quælibet post primam vocatur Substitutio; quæ nihil aliud est, quam hæredis secundo gradu vel deinceps, in locum prioris, institutio.

1. Estque Directa vel Indirecta seu Obligua. Directa est quæ sit verbis directis seu quæ hæreditas substituto deferretur directè & immediate à testatore, absque alicujus ministerio

qui illam alteri restituat, ut si testator dicat *Titius hæres esto, si Titius hæres non erit, Cæsus hæres esto.*

1. Indirecta est, quæ verbis sit indirectis, obliquis vel precariis, seu quæ hæreditas substituto deferretur, per alterum, qui illi eam restituat, unde & Obligua & Fideicommissaria appellatur, ut si testator institutum a se hæredem roget, vel fidei ejus committat, ut hæreditatem alteri restituat.

2. Directa vulgo dividitur in Vulgarem, Pupillarem, Exemplarem, Reciprocam & Compendiosam. Quibus addi potest Militaris. Vulgaris est, quæ concipitur in casum, quo institutus hæres non erit, sive quia noluerit, sive quia non potuerit: atque in unum casum concepta etiam alium comprehendit. Dicitur Vulgaris, quia à quolibet testatore fieri potest cuilibet; & per eam substitutus sit testator hæres.

3. Pupillaris est, quæ sit impuberi, in potestate testatoris existenti, nec per mortem ipsius in potestatem alterius recasuro, instituto in casum, quo hæres erit, & ante pubertatem decesserit: & per hanc substitutus non testatori, sed impuberi sit hæres. Utraque hæc substitutio est vel Expressa vel Tacita. Expressa est, quando testator exprimit conditionem, quæ omni substitutioni vulgari vel pupillari inest: videlicet, *Si institutus hæres non erit, aut Si filius meus infra pubertatem moriatur.* Tacita est, quando conditionem illam non exprimit, sed subintelligitur ex præsumptione legis, præsumens alem esse voluntatem testatoris. Vulgaris utraque exprimit adita hæreditate; pupillaris verò non per additionem hæreditatis, sed demùm cum pubes sit, cui pupillariter facta est substitutio. Continent autem se mutuò vulgaris & pupillaris, quando casus utriusque in eandem personam concurrere potest: ut in impubere, si ei vulgariter substituat, continetur tacita pupillaris.

4. Exemplaris est, quæ sit liberis furiosis aut mente captis; in casum, quo adhuc furiosi aut mente capti decesserint. Dicitur exemplaris, quia ad exemplum pupillaris, intuitu humanitatis, introducta est, *l. Humanitatis Cod. De impub. & aliu. substi.* Vnde quasi pupillarem quidem vocant. Et hoc modo etiam mater & avus maternus substituere potest.

licet

licet non pupillariter, quia exemplaris substitutio non dependet à patria potestate, ut pupillariter.

5. Reciproca, quæ & Breuiloqua dicitur, est, quando plures hæredes instituti sibi invicem substituantur, ut si testator dicat: *Cajum & Sempronium hæredes meos instituo, & eosdem in vicem substituo*. Dicta proinde Reciproca, quasi reflexa in se, & Breuiloqua quod brevibus verbis fiat.

6. Compendiosa est quæ plures quoad diversa tempora continet substitutiones, ut si dicat testator: *Instituo filium meum hæredem, & quando cumque deceaserit, substituo ei Cajum*. Unde distinguitur à Reciproca, quod illa contineat plures substitutiones quoad personas, pluresque similes substitutionum species continere possit; Compendiosa verò plures quoad tempora, respectu unius personæ & necessariò dissimiles, prout latius de his, & aliis discriminiibus, videre licet *Cels. & DD. add. cap. Rayn. tit. hoc tit.*

§. V.

Qui testamentum facere possint.

1. Prohibentur subjecti potestati alterius, filisfam, seruis, Religiosis.
2. Quidam ob defectum animi vel corporis.
3. Quidam ob crimen.
4. Clericus de bonis patrimonialibus testari potest.
5. Item de iis bonis, quæ industria sua acquisiverit.
6. Quæque vivendo parcius congrua sustentationi subtraxit.
7. De bonis intuitu Ecclesiæ quasi testari nequit.
8. Quatenus & quibus donare ex iis bonis possit.
9. Modis de consuetudine Clericis passim permessa facultas testandi.

Videamus nunc, qui testamentum facere, & testes in testamento esse possint. Testari possunt omnes, qui non prohibentur, l. 4. *Qui testam. fac. possunt*. Prohibentur autem quidam, vel quia potestati alterius subjecti sunt ut filiusfamilias, extra castrensè & quasi castrensè peculium, etiam consentiente patre,

D. eod. quia vult *Lex XII. Tab.* ut qui testatur sit paterfamilias, & de re sua testetur. Et testamentorum iura per se firma esse oportet, non ex alieno pendere arbitrio, l. *illa instit. 32. D. De hered. instituen.* Ideoque non obstat, quod filiusfam. consentiente patre donare possit causâ mortis, quia, cum donatio talis magis sapiat naturam cuiusdam contractus, ac alterius pendere arbitrio potest.

Similiter Religiosi professi, *Ant. Ingressi Cod. De sacros. Eccles. can. Quia ingredientibus, c. seqq. xix. qu. 3.* nisi ex concessione summi Pont. Unde *Covar. de testam. ad c. 2. h. t. n. 17. & 18. & ibid. Boet. Eponem. n. 22. Navar. in Commentario 2o de Regularibus n. 58.*

2. Servi item, l. 16. 19. & 20. § 7. *D. Qui testamentum fac. poss.* Quin etiam de statu suo dubitantes vel errantes, l. 14. 15. *D. eod.* Capti ab hostibus, §. *ult. Quib. non est permittum fac. testam.*

Vel prohibentur propter defectum aliquem, eumque vel animi, ut impuberes, mente capti, furiosi, prodigi, quibus est interdicta bonorum administratio; vel corporis, ut surdi & muti à nativitate; item cæci, nisi certa aliqua observatione, quam præscripsit Justin. Imp. in l. *Hæc consultiissima Cod. hoc tit.*

3. Vel denique prohibentur propter crimen, ut si quis commiserit crimen aliquod, cui à Jure annexa sit poena, qua ipso facto, sit intertabilis, l. *Is cui 18. & l. Cum lege 26. D. eod.*

4. Præcipua hic difficultas est de Clericis beneficiatis. Et dubium non est, quin de bonis patrimonialibus & quasi patrimonialibus testamentum facere possint, c. 1. c. 4. c. *Quia nos 9. c. Relatum 12. hoc tit.* quemadmodum & donare ea possunt inter vivos pro arbitratu suo, vel reservare con sanguineis, & vivere ex bonis Ecclesiæ, quantum vis divites sint, cum nemo teneatur propriis militare stipendiis, c. *Cum secundum 14. sup. de prabendis, Præcius 2 p. c. 5. art. 4 n. 45.* ne quidem Episcopus; qui tamen mensa victuque frugali, & suppellectili modesta uti debet. *Concil. Trident. Sess. 25. c. 1. de reformat.* servata ratione qualitaris, personæ, nobilitatis, gradus, & consuetudine loci: quandoque enim quod uni sufficere honestè potest, non sufficeret alteri, *can. Clericum, junctâ Glos. in V. necessitatem xx. qu. 1. Navar. de re dit. Eccles. qu. 1 n. 92.*

5. Pari modo testari Clericus potest de iis bonis

nis, quæ proprio labore personalique opera sibi comparaverit, etiam per eos actus, ad quos ipsum beneficium obligabat: ut si Curatus extra proventus sui beneficii aliquid lucretur, celebrando Missas, concionando, audiendo Confessiones, intervendo Capellanæ, Vicariatus officio fungendo, administrando Sacramenta, quia taliter quæ sita æquiparantur patrimonialibus, de quibus liberè disponere Clericum posse, peiinde ac laicum de suis, dictum est antè ad d. Tit. De peculio Cleric. per can. Episcopi xii q. 1. can. Fixum ibid. q. 5, c. Quia nos q. hoc tit.

6. Idem dicendum de iis, quæ parcius vivendo ex proventibus sui beneficii congruè sustentationi subtraherit. Navar. d. q. 1. n. 59. Et dixi supra ad d. Tit. De peculio Cleric. Quorum autem requiratur ad honestam sustentationem cujusque, cum non possit illud certâ regulâ determinari, relinquatur arbitrio conscientie timorata, Pialec. d. loco n. 52. post Navar. d. loco q. 2. n. 20. Regulariter in beneficio modici valoris, ut ducatorum xxx. ultra victum nihil præsumitur superesse, & idè bona, quæ superiunt, censentur acquisita proprio labore, ut proinde de illis testari liceat.

7. Sed quæritur de bonis, quæ Clerici in iutu Ecclesiæ, cui serviunt, acquirunt, veluti de fructibus beneficiorum suorum, qui congruè sustentationi superfluent. Et dicendum, quod licet eorum sint domini, e. unico De Clericis non resident. in 6. Conc. Trid. Sess. 22. cap. 3. Et Sess. 24. cap. 12. De reformat. tamen Jure Pontificio ne quidem ad piam causam testari possint, c. 1. Et 2. Cum in officiis 7. & Quia nos q. c. Relatum 12. h. t. can. Episcopi xii q. 1. Adèd ut ne Pontifex quidem de redditibus sui Pontificatus testari consueverit, Pialec. d. loco n. 40. post Navar. d. q. 1. n. 27. Et 73. Ratio est, quia Jus Pontificium voluit bona ejusmodi non alia lege cedere Clericis, quam ut inde sibi necessaria perciperent, & post mortem beneficiati redirent ad Ecclesiam, d. c. 1. in fine, Et d. c. Cum in officiis in fine. Idq; ut averteret Ecclesiasticos ab accumulandis opibus, incitaretq; ad eas res invita liberaliter in pios usus expendendas. Et idèd Clericis donationem talium bonorum inter vivos ad pios usus permisit, can. Quod autem xx. q. 7. non autem testamenti factionem vel quasi, ad est, donationem causâ mortis. Nisi faculta-

tem de iis testandi à Summo Pont. obtinerent, qui eam concedere potest, & de facto sæpe concedit, Pialec. d. loco in fine, ex Navar. & Staphilto, quos citat. Neq; locum habet hic regula: Quod licitum est inter vivos, licere etiam in ultima voluntate, arg. texti Insti. De lege Can. testanda: quia dominium fructuum beneficii post Clerici mortem ipso jure redit ad Ecclesiam, cui servivit, d. c. Cum in officiis in fine.

8. Possunt tamen Clerici, in ægrotudine constituti, ex fructibus beneficiorum suorum non testamentaria dispositione, sed per modum elemosinæ donare & erogare aliquid etiam amicis vel familiaribus suis, ratione obsequii aut beneficii, sibi vel Ecclesiæ præstiti; moderate tamen, c. Ad hæc 8. d. c. Relatum 12. h. t. & utriusque Boet. Ep. imò & intuitu sanguinis consanguineis, si egeant, ad decentem eorum sustentationem, can. Non satis. can. Est probanda Distinctio. 86. consideratâ qualitate, quam tales acquirunt per promotionem ejus, qui donat, ad aliud beneficium vel dignitatem. Crescit enim Clerici promotione etiam consanguineorum dignitas; & in tali gradu non sufficeret eis ad decentem sustentationem, quod antea sufficere poterat, Pialec. d. loco n. 47. Attamen dari tantum non debet, quo augeantur & ditescant, Conc. Trid. Sess. 25. c. 1. De reformat. Unde D. Ambrosii Officior. can. 3. Melius est, inquit, ut ipse tua subvenias, quibus pudor est ab alio sumptum deposcere, non tamen ut illi ditiores fieri velint ex eo, quod tu conferre potes in opibus.

9. At utrò hodie generali ferè consuetudine receptum videmus, ut Clerici de fructibus beneficiorum suorum validè testentur, etiam ad profanos usus, ubicumque talis consuetudo legitime præscripta est, dummodò fines illius non transgrediantur, & congruentem portionem erogent in pauperes & pios usus. Ratio hujus, quæ prohibitoria, ne Clerici de talibus bonis testentur, non est juris divini, naturalis, aut gentiis, sed rursus merè positivi, ut proinde contrario jure positivo, nempe contraria consuetudine, tolli possit.

Nec potest dici, talem consuetudinem testandi, in profanos utique usus, tacitè improbari in d. c. Relatum: qui eadem alibi factam ex parte videtur probari in c. Suscepti De elect. in 6. Vide Covarr. ad d. c. Cum in officiis. Boët. Eponè De jure provent. Ecclesiast. ad c. 1. n. 84. Et seq. Et ad 6. Re-

Relatum num 42. Lessius 2. De iure & iust. c. 19. iudicat. 4. à n 42.

Plane licet in *c. 1. h. t.* prohibeatur Episcopo testari de rebus intuitu Ecclesiæ quæ sitis; & Paulus III. Prælatos adeo fecerit inhabiles, ut e locis quidem piis ultra decimam partem velin qui quocumque titulo velit, omnesque testandi contrarias concessionibus eo reducat, ut refert Pet. Mach in VII. *Decretal. lib. 2. tit 14 c. 1.* tamen & S. Will-brordum, à quo initia nostræ fidei hæc ergo suscepit, testamentum sine ullius Pontificiæ facultatis mentione condidisse, & se nullius Episc. testamentum eo nomine, quod non habuerit facultatem testandi à summo Pont. in Belgio irritatum scire testatur Zypuz de iura Pont. no vo h. 2. n. 2. Vide Boet. Epocem ad d. c. 1. n. 104 & seqq.

§. VI.

Qui testes in testamento adhiberi possint.

1. Prohibetur mulier testis esse in testamento.
2. Non in codicillis, remissivè.
3. In testamento patris inter Liberos.
4. In testamento tamen ad piam causam rectè adhibetur.
5. Prohibetur & impubes, & servus, & c. item ipse hæres.
6. Non verò legatarii & fideicommissarii singula.
7. Denique prohibentur, quos leges intestabiles esse jubent.

Testes similiter in testamento adhiberi possunt, qui non prohibentur. Prohibetur autem in primis mulier: quæ quidem in iudicio dicere testimonium potest, non vero in testamento. *l. Qui in testamento 20. §. 6. D. Qui testam. fac. poss. & dicitur sup. ad Tit. de testib. §. 2. n. 23.* non solum ob iudicii infirmitatem; sic enim à iudicio repellenda esset: sed quia iuris publici, à quo testamenti factio est, commotionem non habet. Præterea testamenta olim calæris comitiis fieri solebant, in quibus mulieres jus suffragii non habebant. Tum etiam propter fraudes, quæ facilius in testamentis, quam in iudiciis, etiam criminalibus, committi possunt. Unde verius viderit, Jure Canonico mulierem ne quidem in testamento, ad causas profanas condito, rectè adhiberi testem.

Jul. Clarus §. Testamentum qu. 55. n. 3.

2. An autem in codicillis testis esse possit dubitarum quoque fuit. verum supra ad *d. Tit. de testibus d. §. 2. num. 22.* respondi, id verius videri, ex quo non reperitur prohibitum, secundum *Gloss in l. fin. in V. cuique Cod. de codicillis.*

3. Docui ibidem, etiam in testamento patris inter liberos admitti testimonium mulieris, *Gloss. in l. Hac consultiissima §. ex imperfecto Cod. De testamentis*: ut & in testamento militis in acie testantis; quia in his remissa est solemnitas juris civilis, spectaturque solum jus gentium.

4. Sed quid de testamento ad pias causas? Communis opinio mulierem hic quoque admittere videtur, quia & in eo jus gentium spectetur, *c. Cum esses & c. Relatum 11. hoc tit.* Contra tamen urget, quod in *d. c. Relatum* exigantur duo legitimi testes, qualis non est mulier in testamento. Secundò, quod licet in *d. c. Relatum* derogetur solemnitati juris, quoad numerum testium, non tamen reperitur jus civile correctum, quoad habilitatem, ac proinde servandum sit, *l. Sansimus Cod. de appellat.* Tertio, quod mulier non possit esse testis in testamento, ob sexus fragilitatem; quæ ratio hic æque militat, atque in quo vis alio testamento. Quarto, quod si in testamento, in quo septem requiruntur testes, non possit cum aliis adhiberi (quo tamen casu numerus aliorum facile suppleverit ejus fragilitatem, *l. Si quis ex argentarius §. 1. D. de edendo*) multò minus in hoc testamento, in quo minor numerus requiritur.

Nec est par ratio testamenti patris inter liberos: quia ibi causa intestati fovet causam testati, *DD. in d. §. ex imperfecto*, Facit *textus in l. 1. Cod. de his qui sibi abscribunt in testam. in verbis*, Si cum testam. nunt scriptum non esset iustus successor futurus esset.

6. Nec verum videtur in testamento ad piam causam solum attendi jus gentium, cum ultra numerum duorum testium requiratur etiam præsentia Parochi, quam non exigit jus gentium.

7. Secundo, prohibentur, impubes, servus furiosus, mutus, surdus, prodigus, cui bonis interdictum est; item hæres scriptus, & qui eadem vel testatori ratione patriæ potestatis conjunctus est, *§. in testibus 9. & §. seq. in fin.*

fir. De testam. ord.

6. Jure tamen speciali non denegatur testimonium legatario & fideicommissario singulari, eorumque filiis puberibus, & aliis, in potestate existentibus, §. *Legatariis autem Instr. eod.* quia cum plerumque testibus aliquid relinquatur, ut fideiiores existant & remunerandi causa, non debet destrui testamentum eo, quod ad confirmationem illius factum est. Neque hinc sequitur, eos esse testes in propria causa, saltem principaliter, & non nisi ex consequenti & secundario: *de quo sup. Tit. de testib. §. 2. n. 6.*

7. Terrio, prohibentur esse testes, quos improbos inestabilesque vocant, id est quibus leges denegant testamenti factionem, aut testimonii dictionem, *l. si cui §. ult. D. Qui test. fac. poss.* Cujusmodi sunt damnati ob crimen famosum.

Denique notandum hic est, Edicto Principum nostrorum *anno 1611. art. 19.* cautum esse, ne probationes per testes fiant, tantum in contractibus, excedentibus summam trecentorum florenorum, sed & in testamentis, quasi plus dictum quam scriptum appareat. Insuper *art. 12.* requiri, ut non solum scribantur testamenta, sed & subscribantur à testatore & duobus testibus, ad hoc vocatis, si scribere noverint: cujus etiam mentio instrumento inserenda sit à tabelionibus & pastoribus.

§. VII.

De executoribus ultimarum voluntatum.

1. *Executores alii legitimi, alii testamentarii, alii dativi.*
2. *Intra quod tempus executio fieri debeat.*
3. *Nullo existente executoro cogi potest haeres solv. ve legata.*
4. *Episcopi omnium piarum dispositionum sunt executores.*

Explicatio jure testandi, sive disponendi in ultima voluntate superest jus testamenti exequendi sive mandandi executioni supremæ voluntatis elegia judiciaque defunctorum. Igitur executores testamentorum, sive sint haeres ipsi & *Si haeres 7. hoc tit.* sive alii, *c. Tua nobis 17. eod.* sive per testatorem dati (quos testamentarios non malè appellaveris,) sive

à Jure constituti, *l. Nulli C. de Episcopis & Clericis* (quos legitimos appellare licet) sive per judicem aut magistratum, quos dativos DD. vocant, *l. Solent iudices §. 1. D. de aliment. & cib. leg.* licet ab initio & re adhuc integra liberum eis sit suscipere officium, tamen eo semel suscepto cogi possunt, vel ab Episcopo suæ diocesis, ejusve Vicario, vel etiam à Principe seculari, ex eo qui ultimam voluntatem defuncti, *c. pen. h. t. juncta Novel. 131. de Ecclesiast. cum cap. 10. & l. Haeres 50. D. de hered. petis.*

2. Idq; intra tēpus à testatore definitum: quod currit non à die facti testamenti vel mortis testatoris, sed à die aditæ hereditatis, *l. Statu liberos 3. §. si quis 11. D. de statu liberis.*

Alioqui nullo tempore à testatore ad exequendum testamentum definito, datur Jure Pontificio anni spatium, eoque elapso, si executores vota defuncti non adimpleverint, sed executionem protaxerint, jus exequendi devolvitur ad Episcopum, *c. Nos quidem 3. d. t. nisi quod ad pia legata dentur sex menses, secundum Panormit ad d. c. Nos quidem.*

3. Quod si nullus etiam testamento executor nominatus sit, potest ipse haeres cogi ab Episcopo censuram Ecclesiasticam, ut explet defuncti voluntatem, & legata solvat: & nisi exequatur, potest ei interdici administratio bonorum defuncti; imò & privari omni commercio, quod ex testamento fuerit consecutus, *d. t. Si haeres 6 h. t. Auth. Hoc amplius Cod. de fidei. commissis, desumpta ex Novel. 1. c. 1.*

4. Dixi cogendos executores, vel haeres defuncti, si executor nominatus non sit, ab Episcopo, ejusve Vicario, vel Principe; nam Episcopi esse executores ultimarum voluntatum, patet ex *d. t. Nos quidem c. Si haeres c. Tua nobis h. t.* ac statuit novissimè Conc. Trid. *Sess. 22. cap. 8. de reformat.* ut Episcopi, etiam tamquam Sedis Apostolicæ delegati, in casibus à Jure concessis, omnium piarum dispositionum, tam in ultima voluntate, quam inter vivos, sint executores. De principe verò seculari, etiam in piis causis, constat ex *d. Novel. 131. de Eccl. titulu c. 10 & 11. & d. l. Haeres 50. D. de hered. petis.* Ita ut hanc rem appareat esse mixti fori; sitque præventioni locus, Sanchez *de matr. lib. 2. Dist. 250. n. 1.* nihilque novi quoad hujusmodi pias dispositiones Conc. Trid. statuisse videatur.

TITULUS XXVII.

De Successione ab intestato.

1. Intestatus decedere quis dicatur.
2. Ab intestato vocantur primò descendentes, id est liberi.
3. Secundo ascendentes.
4. Tertiò laterales.
5. Quarto vir uxori, & contra succedit; ac postremò fiscus.
6. Clericis ab intestato quo modo succedatur.
7. Et quid de hac successione mores dicent hodierni.
8. Bastardis intestatis succedit hodie Princeps.

Successio omnis jure civili vel ex testamento deferitur, quæ idè dicitur testamentaria, vel ab intestato & à lege, unde & legitima nuncupatur: cui tunc demum locus est, quando certum est, ex testamento succedi non posse, *l. Quamvis 39. D. De acquir. vel omis. hered.* Idèoque postquam dictum est de successione testamentaria, rectè sequitur de successione, quam ab intestato defert Lex vel Canon.

1. Intestatus dicitur decedere, qui vel omnino testamentum non fecit: vel fecit quidem, sed non jure, id est, non adhibitis solemnitatibus à jure requisitis: vel cujus testamentum ex post facto ruptum irritum ve factum est: vel denique ex cujus testamento nemo hæres exstiterit, *sex. in prin. Instit. De hered. qua ab intest. deser.*

2. Quod igitur ad hanc successione[m] attinet in bonis sæcularium, deferuntur in primis bona defuncti intestati justis liberis, id est descendentes ejus, ex legitimo matrimonio procreatis, aut per subsequens matrimonium, etiam in articulo mortis, legitimatis: & quidem in capita, si primi gradus sint; sin ulterio- ris, in stirpes, omni agnationis emancipationisve discrimine hodie sublato, *Novel. 118. c. 1.*

3. Justis verò liberis non exstantibus, deferruntur ascendentes, salvà gradus prærogati-

và, ita scilicet, ut proximiores excludant remotiores, v. g. pater avum patrum & matrem, & similiter mater avum matrum & matrem, *Covat. De success. ab intest. conclus. 3. & 4.* Et si plures parentes concurrant in eodem gradu, v. g. avus & avia materni generis, & avus paternus, distributio fiet in stirpes, non in capita.

An autem pater & mater ad filii intestati successione[m] æqualiter admittantur, variant Interpretes. Bartolus quidem partem ad bona paterna, vel patris intuitu acquisita, matrem ad bona materna, vel matris intuitu quæsitæ, admittit: Baldus verò, Cynus, Salicet. eos æqualiter admittunt, nullâ factâ bonorum distinctione; & hoc æquius est. Ut & in bonis per defunctum quæsitis omnes admittuntur æqualiter. Vido *Mynf. Cent. 6. Obs. 55.*

Quod si defuncto sint fratres aut sorores, ex utroque parente sibi juncti, ii, exclusis aliis collateralibus ulterioribus, cum proximis gradu ascendentibus concurrent in capita, *d. Novel. 118. cap. 2.*

4. Deficientibus ascendentibus, primo loco fratres sororesve ex utroque latere juncti, si soli exstant, in capita; si verò cum fratrum filiis, concurrant, in stirpes, ad defuncti hereditatem vocantur. Quod si soli extent fratrum filii, eos ad patrum intestati successione[m] vocari in capita potius, quam in stirpes, verius est, *Covat. d. loco & Fachin. 6. Controv. c. 3.* Non exstantibus verò fratribus utrimque junctis, vocantur uno tantum latere juncti; ita tamen, ut uterinis materne, consanguineis paterna bona deferantur.

Quod si neque fratres neque fratrum liberos defunctus reliquerit, tum proximior quisque consanguineus succedet usque ad decimum gradum, ex communi DD. sententia. *arg. §. fin. Instit. De success. cognat.* quamvis alii etiam remotioris gradus à latere junctos admittant, ad exclusionem Fisci, sublato sexus, item cognationis atque agnationis discrimine, *d. Novel. 118. c. 3. in fine C. 2.*

5. Omnibus verò his deficientibus, succedit vir uxori & contra, *l. unica Cod. Unde vir & uxor;* & postremò Fiscus, *l. 1. & 4. Cod. De bonis vacantibus:* nisi consortes eum excludant, veluti Decurioni intestato succedit Curia; naviculario corpus naviculariorum. Et hæc quidem quoad successione[m] in bonis allodialibus sæcularium

cularium: nam in feodalibus alius ferè est successiois ordo, ut patet ex c. 1. *D. natura success. Feud. & cap. 1. De successione Feudi.*

6. Clericis verò succedunt ab intestato, in bonis quidem patrimonialibus & proprio labore atque industria quæ sitis primo loco liberi, si quos habeant ex legitimo matrimonio, ut si Clericus ante sacros ordines conjugatus vixerit. His deficientibus secundo ordine parentes vocantur unà cum fratribus & sororibus germanis, hoc est utroque latere junctis. Quòd si defunctus parentes superstites non habeat, tum tertio ordine succedunt à latere venientes, secundum gradus prerogativam, usque ad decimum gradum. Consanguineis verò usque ad decimum gradum deficientibus tum Clerico ab intestato succedit Ecclesia, vel altare, cui servivit, *can. fin. xii. q. 5. c. 1. & ibid. Glof. & DD. h. s.*

In bonis autem intuitu Ecclesiæ quæ sitis succedit Collegium Clericorum, vel successor ipsius Clerici, si is bona separatim extra Collegium possidebat, uti Episcopus, Parochus & similes c. *Relatum 12. sup. De testam. c. fin. De officio Ordinarii in 6. Clement. 2. De elect. Vide c. Quia sapè 11. De elect. in 6. cap. Quoniam quidam Distinct. 75. can. Illud cum seq. xii. q. 2. Latè Guil. Redoanus De spoliis Ecclesiæ q. 8.*

Quòd si appareat demortuum & suo labore industriæque quæ sitis, & ex patrimonio habuisse bona aliqua, tum dividi ea debent in quatuor partes; quarum unam Episcopus, alteram Ecclesia, tertiam pauperes, quartam consanguinei capient c. 2. h. 2. vel loci cujusque consuetudo attendi circa hæc debet, *Piafec. 2. p. cap. 3. art. 4. n. 41.*

7. Plerisque hodie locis Clericis ab intestato decedentibus succedunt consanguinei hæredes, prout in tota Gallia obtinere, nisi sint bona comparata sub nomine & ad opus Ecclesiæ, testatur Zyp. *De iure Pontif. novo lib. 3. Tit. De testam. n. 1.* ubi subjungit, hic in Belgio Clericis intestato defunctis quoad bona mobilia succedere Capitula aut Episcopos: licet olim Comites Flandriæ Clericis testatis & intestatis in semissem mobilia succederent, usque ad Robertum Frisum, qui hoc onus remittit, sive ob metum Urbani II. sive ut scelera sua expiaret.

In Brabantia ac Comitatu Namurcensi bo;

na Clericorum bastardorum, etiam in sacris constitutorum, ex concordatis anni 1541. ab Augusti bona verò, nisi à Principe testandi licentiam obtinuerint, vel natalibus fuerint restituti, mobilia quidem spectant ad Principem & Episcopum, donec de jure vel consuetudine aliter fieri debere constiterit, *Zyp. d. loco.*

8. Et moribus ferè passim obtinuit, ut bastardis seu naturalibus succedat Princeps, si modò sine testamento, sine legitima prole, sine matre, fratribus vel sororibus, ex eadem matre natis, decedant, qua de re fufius videre licet Grivel. *Decis Dolanæ 144.* In Brabantia tamen non videntur habere testamenti facultatem activam aliter, quàm inter liberos, nisi à Principe eam impetrent, ut testatur Zyp. *d. lit. Tit. De success. qua ab intestato deser.* ut nec passivam etiam de jure habent, respectu patris, *Ausb. Ex complexu Cod. De incestis nuptiis. Mynsing. cent. 1. Observat. 35. Zyp. & Grivel. citis locis fufe.*

TITULUS XXVIII.

De Sepulturis.

§. I.

Quid sit Sepulcrum ac Sepultura.

1. 2. *Quid sit Sepulcrum & Sepultura.*
3. *Olim ne in civitate quidem quis sepeliebatur.*
4. 5. *Hodie in Cæmeteriis, in & apud Ecclesiis.*

Us Sepulturæ, ut & jura decimarum, primitiarum & oblationum spectant ad bona Clericorum externa, quæ non ab Ecclesia accipiunt, sed à laicis ratione ministerii Ecclesiastici. Sed & de sepulturis ideò sequitur, quia spectat ad Episcopum, quem diximus ante esse executores ultimarum voluntatum, non solum ut bona testatorum atque intestatorum legitimè distribuantur, verum etiam, ut corpora eorum, si Christiani & Catholici pie in Domino obdormierint, juxta morem consuetam sepulturæ mandentur,

1. *Observandum in primis hic, Sepulcrata*

alio loco concavum, quo corpus ossaque hominis condi solent, à sepeliendo; ut simulachrum à simulando, Lavacrum à lavando: ejusque appellatione omnis locus sepulturae continetur. *l. Prator § sepulcri D. de sepulcro violato.*

1. Ipsa verò sepultura quandoque sepulchrum significat, *can. Aurum xii. q. 2. can. Serenarium xxiv. q. 8 cap. penult. h. t.* quandoque actum ipsum sepeliendi, seu officium, quod sepeliendis corporibus impenditur, *can. Præcipiendum xiii. q. 2 c. Non satis inf. De Simonia*, ubi prohibetur venditio sepulturae. Hinc Cicero in *Vetium*; *Disco mercedem funeris ac sepulturae constitui nefas fuisse.* Quo pacto autem Sepulcrum à Monumento distinguitur, tradit Florentinus *J. C. in l. Monumentum 24. D. de relig. & sumpt. funerum.*

3. Olim nec in Ecclesiis, nec in civitate quidem sepulcra fieri permittebantur: sic enim ait *Lex xii. Tab. Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito.* Cicero *lib. 2. de Legib.* Quod ipsum vetarunt Dioclet. & Maximian. in *l. Mortuorum 12. Cod. de Religiosis & sumpt. funerum*, & Hadrianus, teste Ulpiano in *l. D. de sepulcro violato*: sex extra oppidum, more Græcorum, mortui sepeliebantur, & si introferrentur, id summo honori concedebatur, ut notat Cicero *pro Flacco*. Videatur hac de re Iarius Petrus *Græ. Thol. Syntag. Juris universi lib. 43. cap. 13.*

4. At apud Christianos hodie locus communis sepeliendis corporibus est destinatus, & Cœmeterium appellatur, à Græco verbo *Κημιον*, quod sopio significat seu dormire facio, quasi Dormitorium, quia mortui in eo dormire dicuntur, *l. ad Thessal. 4. can. Aurum xii. q. 2. can. Vivemus quo 26. & can. Qui divina xiii. q. 2.* donec scilicet in resurrectione generali à Deo excitati evigilent. Et ideo nimia mortuorum lamentatio ex pusillanimitate & desperatione futuræ resurrectionis quodammodo provenit, *d. can. Vivemus quo eum seq.*

5. Sunt autem Cœmeteria per Episcopum ab aliis locis profanis & puris dividenda ac consecranda, juxta Ecclesias vel intra confinia earum, *can. Sicut xvii. q. 4. ad sepeliendos Christianos, d. can. Aurum xii. q. 2.* Idque iustis de causis; veluti ut mortuorum cadavera minus ab immundis vexentur spiritibus, & mortui Sanctorum illorum commendentur patrioci-

niis, quorum nomini consecrata est Ecclesia, in qua vel ejus cœmeterio sepulti sunt, *can. Non existimemus xii. q. 2.* Præterea ut defunctorum proximi, ad loca sacra venientes, suorum, quorum sepulcra contueantur recordentur, & pro iis piis Deo preces fūdant, *can. Cum gravia xii. q. 2.*

Unde & sepulcra seu cœmeteria apud illas Ecclesias & Monasteria ex antiquo disposita reperiuntur, in quibus Religiosorum Fratrum conventus sunt constituti, & orationes atque Missarum solemnias tam pro vivis quam pro defunctis frequentius celebrantur, *c. Fratritatem 3. h. t.*

§. II.

Jus Sepulturæ ad quam Ecclesiam spectet.

1. *Sepeliendus quilibet in Ecclesia parœciali.*
2. *Etiam cum ruri agens ruralia exercendi causa, ibidem decesserit.*
3. *In loco inter dicto nemo sepeliendus.*
4. *De peregrinis, exteris & scholaribus.*
5. *De Prælati & Religiosis.*
6. *De Clericis.*

1. Regulariter autem sepeliendus est quilibet in Ecclesia parœciali, vel cœmeterio ejus, in qua recepit aut recipere debuit Sacramenta, & audire divina, *c. 1. c. In nostra 10. h. t. c. Is qui eod. in 9.* Quod si verò quis in una Ecclesia audierit divina, in alia perceperit Sacramenta, aut fuerit parœcianus duarum Ecclesiarum, habentium jus sepulturæ (veluti si domicilia duo in diversis habuerit parœciis, & in utroque pariter habitaverit, aut habuerit domicilium partim unius, partim alterius parœciæ, *juxta Glos. in c. Cum quis id 3. notab. eod. in 6.*) locus erit præventioni, *arg. c. Duobus de rescriptis in 6. c. Cum quis, & Glos. ibid. divisa quarta inter dictas Ecclesias, d. c. Cum quis & ibi Glos.* Alioquin de sepultura alicujus contēditibus sese interponet Episcopus, & definiet, eo inspecto, ubi quis pro majori tempore habitare fuerit solitus.

2. Habens domicilium in civitate vel castro, seque ad villam conferens ruralem recreationis aut ruralia exercendi causa, ibique inopinato interitu, non electa sepultura, decedens non in Ecclesia parœciali dictæ villæ, sed sua seu civitatis, vel potius in sepulcro majorum, si alibi habeat,

habeat, sepeliri debet, dummodò absque periculo ad illud asportari valeat, *c. Is qui hoc tit. in 6. quartâ tamen data Ecclesiæ rurali, in qua percipit Sacramenta.*

3. Tempore verò interdicti Ecclesiastici, is quem alias in sepulchro majorum suorum sepeliri oportuit, sepelietur in Ecclesia parœciali, vel Cathedrali, si & ista non sit interdicta. Quod si hæc omnes interdicto subjaceant, in nulla earum sepeliri quis potest, *¶ Pr. privilegia sup. de privilegiis.* sed in Monasterio proximiori, Sylvester in *V. Sepultura n. 8.*

4. Peregrini, si deferri commodè ad sepulera majorum possint, in iis sepeliendi; sin minus aut si majorum sepulera ignorentur, præventis oni locus erit inter Cathedrali & parœcialem Ecclesiam, nisi Sacramenta perceperint in parœciali, quia tunc tacitè censentur elegisse inibi sepulturam: quemadmodum & advena qui primùm venerint, animo manendi in eo loco. Idem dicendum est de Scholaribus aut damnatis ad mortem, nisi contraria sit consuetudo: deque exteris ac forensibus, habentibus hospitium in civitate, cum in ea Sacramenta percipiant: imò etiam de viatoribus transeuntibus, nec habentibus hospitium. Nam licet hoc casu Glof. & nonnulli alii jus sepulturæ asserant vindicentque Cathedrali: verius tamen est, spectare illud ad parœcialem Ecclesiam, præsertim si per presbyterum parœcialem fuerint administrata Sacramenta, Riccius in *Praxi Decis 659.*

5. Prælati Regulares sepeliri debent in Ecclesia suæ Prælaturæ, vel, si in duabus Ecclesiis Prælati existant, ubi moriuntur, Archid. in *d. e. Cum quis h. t. in 6.* Religiosi verò non peregrini in loco suæ religionis, vel alias in Monasteriis sui Ordinis, si illuc commodè transferri possint, aut in parœcia loci, in quo decedunt, *san. I. XVI qn 1.*

6. Denique Clerici in Ecclesiâ, in qua sunt beneficiati, quia ibi censentur habere domicilium, *c. 3. de tempor. ordinat. in 6.* maxime Prælati, qui habentur pro viris & conjugibus Ecclesiæ, *san. Si vir v. n. qn.*

1. s. 2. c. 3. sup. de translat.

Episcopi.

§. III.

Electionem sepulturæ unicuique liberam esse.

1. *Libera cuique electio est sepultura.*
2. *Etiâ uxori, in consulto marito, & filio familias.*
3. *Non verò Religiosis, aut condemnatis per sententiam.*
4. *In hac electione variare licet.*
5. *Pœna sepelientis alienum parœcianum.*
6. *Electio sepulturæ alteri committi potest.*
7. *Jus funerandi quibus Ecclesiis competat.*

1. **R**egula superior, dictans quemque sepeliendum in Ecclesia parœciali, seu ejus cœmeterio, in qua recipit aut recipere debuit Sacramenta, & audiæ divida, fallit, si vel elegerit alibi sepulturam; aut alibi sepultra majorum habeat: liberum enim est cuilibet, quo velit loco, dummodo vel ex jure communi vel ex privilegio jus funerandi illi competat, sepulturam sibi deligere, *c. 1. in V. nulli tamen negamus, c. 1. Cum super hoc tit. e. 2. §. fin. hoc tit. in 6.* Sic Christus natus in Bethleem, nutritus in Nazareth, *Matth. 2.* sepultus fuit Jerosolymis in sepulchro Joseph.

2. Aded autem electio sepulturæ libera est, ut etiam uxor, in consulto marito, & filius existens in potestate patris, modo sit pubes, sine patris consensu hanc potestatem sibi vindicet, *c. De uxore hoc tit. c. e. pensit. eod. in 6.* quia effectus electionis conferatur in tempus, quo mulier solvitur à lege viri, & filius à patria potestate. In iis autem, in quibus attenditur effectus paria sunt, dispanere tempore habili, vel inhabili, modo effectus in tempus habile conferatur, *l. Quod sponsa Cod. de donat. ante nuptias. l. In tempus D. de hered. instituendis.* Et propterea, sicut liberum viro est eligere sepulturam, ita & mulieri, *d. cap. De uxore:* ob eandemque causam etiam servus sepulturam eligere potest, *Joan. And. in d. c. De uxore,* quia in spiritualibus cessat, patria aut dominica potestas, *cap. 1. infra De conjugio servorum.* Filio verò impuberi ob defectum judicii patet sepulturam eligi, si id ferat loci consuetudo: alioquin eâ cessante in sepulchro majorum vel parœciali Ecclesia sepeliendus est, *d. e. penult.*

3. Religiosi quoque, cum non habeant velle aut nolle, eligere sibi sepulturam nequeunt, *nib*

nisi forte ad eum remota à suis degant monasteriis
ut cum moriantur ad ea commodè transferri
non possint, *e. uli hoc tit. in 6.*

Similiter nec ad iudicium morti per sententiam,
Lectus Zech⁹ de Republica Christiana c. 28. *versic.*
Sic modo fallit, licet Sacramenta percipere valeant
Clement. 1. De pœnit. & remissionibus Vti nec fu-
nibus, *arg. cap. fin. sup. de successione ab intestato.*

Ceteroquin adeo libera electio est in ex-
teris adultis seu puberibus, siue masculis, si-
ue feminis, ut etiam, antiqua sepultura dimissa
totam eligere cuilibet liceat, & quidem in
loco minus religioso; veluti in Capella, in
qua rariùs, aut semel tantum in anno celebra-
tur, *cap. 2. §. fin. hoc tit. in 6.* modò id malitiosè
non fiat.

4. Quin etiam in hac electione variare quis
potest usque ad extremum vitæ spiritum, licet
promississet antè se tali loco inhumandum, vel
aliam Ecclesiam non electurum, *cap. 1. hoc tit.*
in 6. c. 1. de pactis in 6. Imò verò districte inhi-
beatur Clericis ac Religiosis, ne quem inducant
ad eligendum apud se sepulturam, vel jam e-
lectam alterius non mutandam: aliterque
facta electio nullius firmitatis decernitur,
iudeturque defunctus deferri ad eum locum, in
quo, cessante tali electione, sepeliendus erat, *d. c.*
1. hoc tit. in 6.

5. Quòd si qui in alienum parochianum sepelie-
runt, quem sepelire non debebant, vel quia
canonicam portionem suæ Ecclesiæ non re-
liquerit, & Fraternalitatem hoc tit. vel quia ubi non
elegerit aut potuerit sepeliri: *e. in nostra 10. ver-*
fic. Et si demque h. t. tenentur illi, quicumque de-
demum sint, ad restitutionem cadaveris eum om-
nibus, quæ occasione sepulturæ quomodolibet
acceperint, e. Ex parte 5. cap. Cùm liberum 6. h. t.
Quam nisi fecerint intra decennium, Eccle-
sia, in qua sepultus fuerit, simulque cœme-
terium eo ipso Ecclesiastico subijciunt inter-
dicto, quoniamque restitutioni satisfiat, *e. 1. hoc t.*
in 6. & ibid. Glos.

Nec etiam in potestate consanguineorum
est, ut defunctum extra parochiam aut majo-
rum sepulcrum sepeliant: excepto patre, qui
pro filio impubere sepulturam eligit, *e. De ux-*
ore 7. hoc tit. & c. Licet eod. in 6. 6. Possè tamen
quem sepulturæ suæ electionem alteri commit-
tere tradit Riccius in *Fraxi Desis* 663. ubi Do-

ctus subjicit, electionem sepulturæ probari
etiam per testes singulares, & sepulchrum fami-
liæ vel hereditarium probari ex inspectione li-
terarum, ipsi sepulcro inscriptarum.

7. Dixi antè; quemlibet sepeliendum in Ec-
clesia, quæ jus funerandi habeat: nec enim jus
illud omnibus Ecclesiis competit, sed tantum
habentibus populum seu parochianos, vel ex
privilegio aliquo, *e. Nimus iniquus 16. & c. seq.*
inf. de excessibus Prælatorum, e. Vi privilegia 24. inf.
de privilegiis. Cujusmodi privilegium Prædica-
toribus & Minoribus competit, *Clement. Du-*
dum hoc t.

8. An autem hi possint de jure communi
processionaliter intrare parochiam, & per se,
invito Pastore, accipere funus in sua Ecclesia
sepeliendum, quæri potest. Possè tradit Ema-
nuel Roderic. *Quæst. Canon. & Regular. tomo 3.*
& Oldradus *Consil. 252.* Nihilominus nuper
consultus in hac causa contrarium respondi,
motus *text. in can. Ecclesiis XIII quæst. 1.* Idque
etiam tradit & probat Oldradus sibi contrarius
Conf. 82. Late Rebuff. *Ad Constitutiones Regias*
de sent. excommunicat. art. 3. Glosa 1. n. 3. Si quæ
verò sit hac in re consuetudo vel pactum, om-
nino servari debet.

§ IV.

De Sepulcro majorum.

1. Conceditur etiam laicis habere sepulcrum in Ec-
clesiis.
2. Sepulcrum alia Familiaria, alia Hereditaria.
3. Pacisci non licet, ut quis solus in loco aliquo ha-
beas sepulturam.
4. Qui veniant nomine Majorum quo ad sepulcrum
majorum.
5. Filiis apud quos sepeliendù.
6. Vxor ubi sepelienda.

1. Cessante dicta electione, si quis sepulcrum
majorum habeat, in eo sepeliri eum o-
porteret, *e. 1. hoc t. cap. 1. eod. in 6.* Sic Abraham, Isaac
& Jacob, in remotis existentibus, voluerunt sepe-
liri in sepulcro majorum suorum, *Genes. 25. 49.*
& 50. Et licet aliquando fuerit prohibitum
laicos sepeliri in Ecclesia, *can. Præcipiendum*
XIII qu. 2. tamen ex humanitate quadam con-
ceditur iis, ut etiam in Ecclesia aliqua vel cœ-
meterio sepulcrum majorum habeant: quæ alio-
quin

quin ipsis tamquam res spirituales competere nequeunt, nec quoad proprietatem, nec quoad possessionem aut quasi, Abbas in s. *Quando ad finem sup. de iudicis.*

2. Hinc iuxta Caium J. C. in l. *Familiaria* 30. D. *De religiosis & sumpt. funerum*, distingui potest inter Familiaria & Hæreditaria sepulcra, quod Familiaria sint, quæ quis sibi familiarique suæ constituit: quorum jus non transit ad cognatos vel affines, si non instituantur hæredes, l. *in familiarium* Cod. de relig. & sumptib. funer. Hæredibus tamen, quamquam extraneis competit, l. *in consequenter* §. 1. D. *Familie erciscundal. l. in sepulcra* 13. Cod. d. tit. Hæreditarium verò dicitur, quod quis sibi hæredibusque suis constituit, vel, ut Ulpian. ait in l. 6. D. *de religiosis &c.* quod paterfamilias juri hæreditario acquisivit.

3. Non potest tamen iniiri pactum, ut in sacello aliquo præter posteros fundatoris nulli alii sepeliantur. Quin tali pacto, tanquam turpi, non obstante, poterit Prælati urgente necessitate, veluti si locus alius ad sepeliendum non sit, alios inibi sepelire, Archidiacon. in can. *præcipimus* xii. qu. 1. Lud. Rom. *Singul.* 189. Cessante verò necessitate, vel justa causa, non debet Prælati seu Rector Ecclesiæ electam vel propriam alicujus sepulturam eo invito alteri concedere, Bart. in l. 2. §. 1. D. *de operib. publ.* l. 2. §. 1. *Si plures D. de relig. & sumptib. fun.* At deficiente familia concedi ea aliis potest. Zechus *De Republ. Christiana* c. 28. num. 6 dummodo insignia primi fundatoris non auferantur à sepulcro, ut ex aliis docet Zech. d. loco.

4. Cæterùm Majores dicuntur pater, avus, & alii superiores l. *in iuriconsultis* 10. §. *parentes* 7. D. *de gradibus*, l. *Quacumque* §. *parentes* D. *de in ius vocando*. Hic vero Major proprie dicitur pater & avus, eo quòd in uno sepulcra procedat ex affectione, quæ inter vivos fuit, quæque major esse solet inter filium & patrem, nepotem & avum, quam inter alios superiores, Oldrad. *Consil.* 25. Ideoque si pater & avus sint sepulti in uno loco, pro avus & triavus in alio, sepelietur filius cum patre & avo: si pater in uno loco sepultus sit, avus & alii majores in alio, sepelietur cum avo. Zech. d. loco.

Frater autem & soror in eodem sepulcro sepeliendi sunt, can. *Vnaquaque* xii. qu. 2. §. 5. Filii verò naturales in sepulcro patris, nisi is fuerit

in dignitate constitutus, arg. l. *Ex facto* §. *si quis* 4. D. *ad S. C. Trebell.* Spuri & legitimati à Principi sepeliuntur cum matre, nisi ea illustri fuerit, l. 1. D. *ad municipalem*; aut aliud petierit pater. Legitimi verò & naturales cum patre, licet hæredes ejus existant, can. *Ebron* xii. qu. 1. Oldradus d. *consil.* 25. §. 257.

6. Quantum ad uxorem attinet, si sepulturam non elegerit, sepelienda est in sepulcro viri, d. can. *Vnaquaque* xii. qu. 2. ut quos conjugii unum conjugium, quorumque mens una fuit in vita conjugat & sepulcrum, d. can. *Ebron*. §. 4. can. *Vnaquaque*, nisi à viro separata aut vir ipse excommunicatus fuerit. Quòd si plures habuerit viros, nec elegerit sepulturam, cum ultimo, cujus domicilium retinet & honorem, tumulanda est, l. *qui h. t.* in 6. licet vidua facta transtulerit se ad domum patris vel alium locum, si verò decedat ante virum, statim confuetudini, vel sepelietur in sepulcro majorum mariti sui, si is delectet se velle ibi sepeliri, vel alio loco, quem sibi elegerit pro sepultura. Si non constet, ubi velit sepeliri, sepelietur in sepulcro majorum suorum, Abbas in c. *de uxore sycophantem* h. t. ubi dubitat, an vir, non electa sepultura, sepeliendus sit in sepulcro uxoris.

§. V.

De portione Canonica, parocchiali Ecclesiæ debita.

1. Portio Canonica ex quibus bonis detrahenda.
2. Quantitas illius.
3. Privilegiati an & quatenus exempti à Canonica portione.
4. Ex quibus non debentur detrahi portio.

1. Quòd si quis extra Ecclesiam suam parocchiam sepelietur, vel quia sepulturam alibi elegerit, vel ob sepulcrum majorum suorum, tunc ex bonis, quæ illi loco seu Ecclesiæ in qua sepulturam elegit, etiam exemptæ, debetur portio, ut vocant, Canonica Ecclesiæ parocchiali, in qua percepit Sacramenta, & audivit divina, vel percipere atque audire debuit, pro labore & cura animarum, quam Curatus gessit, cum sit æquissimum, ut consolationum sint socii, qui fuerunt passionum, juxta Apostoli dictum, cap. 1. c. *Relatum* 2. §. *ibi innocenti.* Cum super d. c. in postea 10. h. t. c. *Cum quis*

quis in 6. e. *Requisiti* 15. *sup. De testamentis.*
 Sed & cum quis, in aegritudine constitutus, se
 suaq. offert monasterio, debet eadem portio
 Ecclesiae parochiali, dummodò ex aegritudine
 illa decellerit, e. *De his* 7. h. t.

1. Portio autem Canonica quandoque est
 quarta pars bonorum, quæ defunctus reliquerit
 Ecclesiae, in qua vel juxta quam sepeliri voluit,
 ut in d. c. *Cum super* 8. b. t. quandoque tertia, ut
 in e. 1. quandoque media, ut in e. 2. quandoque
 minor, ideoque in ejus quantitate definienda
 loci cujusque spectanda est consuetudo, e. *Cer-*
tificari 9. & *ibid.* DD. h. t. Notatque Abbas,
 sufficere consuetudinem decem annorum, quia
 non sit contra jus, sed præter jus; maximeque
 attendi hic debent statuta & concordata, si qua
 sint, e. *ult. De pactis in s.* Et hinc Concil. Tri-
 dent. *Sess.* 15. *cap.* 13. decernit, ut quibuscumque
 in locis jam ante annos quadraginta quarta, quæ
 funeralium dicitur, Cathedrali aut parochiali
 Ecclesiae solita fuerit perfolvi, eadem integro
 jure & eadem portione, ut antè, eidem Ecclesiae
 perfolvatur; non obstantibus concessionibus,
 gratis, privilegiis, etiam Maximo nuncu-
 patis, aut aliis quibuscumque.

3. Estque hæc mens Pontificum, hujusmo-
 di privilegia concedentium, ut iis privilegiati
 civiliter & urbanè utantur, ut scribit Zyp. h. t.
 n. 7. Unde quamvis à Pio V. & antè à Julio III.
 & aliis, quorum meminit Choppin. *Monast.*
lib. 2. *tit.* 1. n. 3. per specialia privilegia Prædica-
 tores, Minores, & ceteri Medicantes Ordines
 exempti videantur à quarta funeralium,
 quam antè de jure solvere tenebantur, juxta
 d. c. *In nostra* 10. *hoc tit.* & *Clement. Dudum* *verse.*
Verum eod. tit. ubi jubentur solvere quartam
 parochialibus Ecclesiis tam de obventionibus
 quam funeralibus (id est iis, quæ cum funete
 deferuntur) quibuscumque & quomodocum-
 que relictis, distinctè, vel indistinctè, ad quos-
 cumque certos vel determinatos usus; etiam de
 quibus Canonica portio ab aliis Ecclesiis dari
 vel exigi non consuevit, vel non debet de jure,
 prout latius in d. *Clement. Dudum* *Glos. ibid. ad*
funeralibus; ubi ostendit per d. *Clement. cot-*
rigit e. 2. in Extravag. communib. h. t. secun-
 dum cujus dispositionem etiam candelas sibi
 ex integro retinebant; tamen idem Pius V.
 Pont. declaravit mentem suam fuisse hanc, in-

vitandi scilicet Parochos, ut quoties eorum pa-
 rochiani in Ecclesiis Mendicantium sepeliun-
 tur, ipsi quoque præsentibus interfint, ac propte-
 reà quartam partem consequantur omnium,
 quæ ab hæredibus defunctorum pro funeralibus
 dantur, Officia tamen mortuorum, & alia mu-
 nia, quæ in hujusmodi monasteriis adhiberi so-
 lent, non à Canonicis, Parochis, aut Clero, sed
 ab ipsis Fratibus peragi debent. Mar. Antonius
 Genuei in *Praxi Neapol. cap.* 62.

4. Cæterùm Canonica hæc sive legitima pa-
 rochialis portio non debetur nec detrahatur ex iis
 bonis, quæ relicta sunt aliis Ecclesiis seu piis lo-
 cis, quam ubi quis sepelitur, *Glossa* & Abbas in
 e. 1. in d. c. *Cum super in e. Certificari* 9. h. t. Nec
 ex legatis pro ornamentis, pro fabrica, luminari-
 bus, anniversario, septimo, vicésimo aut tricésimo
 die, sive aliis, ad perpetuum cultum divinum
 relictis, modò non subsit fraus aliqua, nec jure
 suo privetur Episcopus vel Parochus, e. *fin sup. De*
testamentis, & *ibi* Boët. *Epo. e. Ex parte vestra* 32.
inf. De verb. significat. Necitem ex donatis Eccle-
 siæ inter vivos Hostien. in d. c. 1. h. t. Non de-
 quis & armis, quæ indulta sunt militibus Jeros-
 lymitanis seu Hospitalariis, in subsidium terræ
 sanctæ, e. *In nostra* h. t. Non de relictis pro incer-
 ris malè ablatis. Debetur enim portio hæc ultra
 legatum, relictum Ecclesiae parochiali, ab eo, qui
 sepulturam sibi elegerit alibi. Cujus rei ratio est,
 quia non testator debet eam portionem parochi-
 ali Ecclesiae; sed Ecclesia vel locus ille, ubi
 sepeliri voluerit, *Clem. Dudum De sepul.* Boët.
Epo ad e. Officiu 14 *sup. De testam. n.* 14. & *seqq.*
 Videatur plenius de his tractans L. alius Zechius
De Repub. Christiana cap. 28. n. 18.

§. VI.

De Canonica portione Episcopali.

1. Canonica Episcopalis portio quantæ.
2. Quatenus detrahere eam possit Episcopus.
3. Ex eo, quo d. Episcopo relictum est, quatenus Ecclesie debeat sua portio.
4. Non detrahatur portio Episcopalis ex relicto pauperibus in genere.
5. Non ex relicto pro restaurations & adificatione Ecclesie.
6. Non ex relictis pro ornamentis, luminaribus, &c.
7. Non ex legato pro maritandis virginibus.
8. Non ex legato, quod sit Regularibus.

9. Non

9. Non fit detractio, nisi deductis oneribus.

10. Consuetudine introduci potest, ne quarta Episcopo debeatur.

Repetit & alia portio Canonica in Jure Pontificio, quæ dicitur Episcopalis, quia Episcopo debetur, pro cura, quam in suam diocesim impendit, ex relictis alicui Ecclesiæ, *c. Conquerente in V. mortuorum sup. De officio Ordinaris, c. Officij eum seq. sup. De testamentis.*

1. Et hæc quoque nunc est quarta, nunc tertia pars, *c. Requisisti 15. sup. De testamentis, can. Vobis, can. Concesso, can. Vultorana xii. q. 2. d. c. Conquerente: quandoq; media, can. Antiquos x. q. 1. c. 2. b. 1.*

2. Hanc autem portionem detrachere potest Episcopus, licet testator seu defunctus expresserit, quod non velit aliquid Episcopo relictum sed Ecclesiæ, quia privata testatoris dispositio generalem Canonis constitutionem immutare nequit, *d. c. Requisisti vers. secus autem.*

3. Quemadmodum verò Episcopo competit sua portio, si quid Ecclesiæ relinquatur, ita si quid Episcopo relictum fuerit, ex eo Ecclesia Parochialis suam Canonicam detrahit portionem, nisi expresserit testator, quod velit illud esse Episcopi tantum, aut præsumatur relictum Episcopo intuitu personæ, & non Ecclesiæ, veluti quia à conjuncto ac propinquo relictum ei sit, *d. c. Requisisti vers. Si verò relinquatur.* Aliàs quando relinquatur aliquid Episcopo intuitu Ecclesiæ, veluti ab extraneo, tunc ex eo portionem habebit Ecclesia parochialis, Quod si conjunctim Episcopo & Ecclesiæ Cathedrali legetur aliquid, de eo inter ipsos Canonica est divisio facienda: quemadmodum & si istud Episcopo; & illud Ecclesiæ relictum sit; nisi stare malint voluntati & dispositioni testatoris, *d. c. Requisisti, vers. Si verò istud.* aut testator jussit Episcopum sibi relictum contentum esse, *d. c. Officij.* Cum Ecclesiis verò inferioribus Episcopus non dividit sibi relictum, quia non est illi tanta communio cum talibus Ecclesiis, sicut cum Cathedrali: quartam tamen ex iis, quæ hisce Ecclesiis relinquuntur, rectè detrahit, *d. c. Requisisti h. Secus autem:* ubi de hac re plenius videre licet, ut & in Decisione Rotæ Romanæ, quam refert Piafec. 2. p. 6. 5. art. 4. n. 40. Ubi in primis dicitur regulare esse, * A, quod de iis quæ relin-

quantur pauperibus in genere, nulla debeatur quarta. Cujus ratio est, quia quando relinquatur aliquid pauperibus in genere, illud relinquatur personis, non autem piis locis: de relictis verò personis non detrahitur quarta Episcopalis, *c. Ex parte 31. De verb. significat.* Nisi relictum esset pauperibus certi loci, quia legatum tunc videtur factam intuitu pii loci & ipsi loco.

5. In eadem Decisione resolvitur de relictis pro restauratione Ecclesiæ: matricis, adificatione & reparatione Ecclesiatarum, Monasteriorum, Hospitalium, & aliorum piorum locorum, non deberi quartam, *per text. c. ult. ubi, seu fabrica sup. De testam. c. in d. c. Ex parte, ubi, vel ad fabricam.*

An verò, si de præsentī Ecclesiā non indigeat restauratione, debeatur hoc causa quarta, dubitatum fuit. Et aliis negantibus, alijs affirmantibus, in eadem Decis. resolutum fuit, attendendam esse formam legati: v. g. si testator velit statim vel in singulos annos aliquid solvi pro restauratione Ecclesiæ, quæ reparatione non indigeat, ut tunc debeatur quarta: non si pro restauratione Ecclesiæ ita legaverit, quoties ea indigebit.

6. Et ita quoque dicendum de relictis pro subventionē luminarium, ornamentorum, & aliorum, ad cultum divinum pertinentium, ex iis non deberi quartam, *d. c. fin. nisi usus esset indetermined, & non destinatus cultui divino, d. c. Ex parte c. d. c. Requisisti.*

An autem debeatur ex relictis pro alijs pijs operibus in genere, pendet, inquit eadem Decisio, à futuro eventu: quia si executores distribuerint legatum in fabricam, luminaria, ornamenta Ecclesiæ, vel in concernentia divinum cultum, non detrahitur quarta, *d. c. fin. c. d. c. Ex parte: secus si in piorum locorum usum non privilegium.*

7. Sed neq; detrahitur ex legato relictio pro maritandis anno quolibet duabus puellis, vel pro una puella consanguinea: quia vel sunt pauperes, & constat non deberi quartam, cum legatum sit factum personæ, & non loco; vel non sunt pauperes, & tunc quoque non debetur, cum ob eandem rationem, tum quia tale legatum non dicitur pius.

8. Non deducitur quoque ex legatis, quæ sunt Regularibus, *Extrav. 1. h. t. in communi.*

De bonis vero relictis à Clerico intestato permittitur Episcopo retinere quartam, ubi talis est consuetudo, *arg. e. ult. De officio Ordinarii in 6. Sancto. junct. a Gloss. in V. morientium sup. De iure ab intestato.*

Sed & de bonis laicorum, ab intestato decedentium, potest Episcopus deducere quartam distibueendam in pios usus, ubi consuetudo talis riget, ut de consuetudine regni Neapolitani testatur Genoves. *in Praxis. 66. ubi refert responsum sacre Congregat. super tali dubio, & ex eo Pialec. d. cap. 5. art. 4. n. 42.*

9. Deducenda autem hæc quarta est, deductis prius oneribus, id est, solutis debitis, si quæ sint, & impensis in pompam funebrem factis, cæterisque, quæ fuerint necessaria pro seruitoribus & ministris, *d. c. ult. §. porro de officio Ordinarii in 6. Pialec. d. loco n. 42. in fine.*

10. Potest denique consuetudine siue præscriptione legitima induci, ne quarta hæc Episcopo debeat, *e. De quarta sup. de præscript. Consuetudo tamen, ne Ecclesia parochialis aliquid capiat nomine quartæ, est irrationabilis, secundum Pialec. d. loco n. 40. in fine ex Hostiens. in Summa h. s. n. 8.*

§. VII.

Quibus deneganda sit sepultura.

1. Sepultura favorabilis, nec facile deneganda.
2. Denegatur omnibus excommunicatis, ut hæreticis, usurariis, &c.
3. Item Monachis proprietariis.
4. Quosque in peccato mortali sine contritione decessisse constiterit.
5. In loco interdicti nemo sepeliendus.
6. Pœna contravenientium huic legi.

Quamquam ab Ecclesiastica sepultura nemo arcendus videatur, juxta illud *Ecles. 7. Mortuo non prohibeas gratiam, sciens quoniam omnes moriemur*, ut habetur in *can. in Ecclesiastico 4. XII. q. 2.* tantaque fuerit cura apud Romanos in sepeliendis corporibus, ut hereditate indignum judicarent eum, qui defunctum debite non sepeliisset, *l. Hereditas D. de hered. petit. l. Militis Cod. eod. * 2.* tamen ex Juris dispositione nonnullis justè denegatur, imò planè interdicitur Ecclesiastica sepultura: veluti paganis, *can. Ecclesiam 26. cum seq. de consecrat. dist. 1.* Judæis, hæreticis, etiam post

mortem damnatis, eorumque fautoribus & acceptatoribus, *can. Sand. xxiv. q. 2. c. 2. De hæret. in 6. c. Excommunicamus §. credentes inf. De hæret. cæterisque excommunicatis, quia quibuscum non communiamus viventibus, cum eis nec mortuis communicare debemus, e. Ex parte, c. Sacru. h. c. Clement. 1. eod. c. Ad hac inf. De privilegiis: veluti usurariis publicis, nisi pœnituerit, & caverint de restitutione facienda, e. Quia in omnibus inf. De usuris, c. Quamquam eod. tit. in 6. Clement. 1. eod. tit.*

Insuper denegatur sepultura iis, qui sibi ex proposito & sponte manus mortemque intulerint, *can. Placuit xxiii. q. 5. can. Quibus xiii. q. 2. secus si calu aut fatuitate, can. De occidenda xviii. q. 5. In duello item interfectis, Conc. Trid. Sess. 25. c. 19. De reformat. c. 1. inf. De cornamensis Item blasphemis impœnitentibus, c. Statuimus inf. De maledictis Raptoribus, non satisficientibus, e. 2. inf. De raptorib. Furibus & latronibus, in flagranti crimine occisis: secus, si comprehensi aut vulnerati, & confessi presbytero fuerint, *can. Furus & latrones xiii. q. 2. c. 2. inf. De furtis, * 3. Monachis, qui in extremis cum peculio & habere proprium inventi fuerint, c. Monachi 2. c. Super quodam 4. c. Cym ad monasterium §. quod si proprietatis inf. De statu Monachorum. Nominatim interdictis, Clement. 1. De sepult. Tutorem testamento constitucatis presbyterum, *can. ult. Dist. 88. Ad hæc nec semel in anno peccata sua ricè confessis, quique ad minus in Paschate Eucharistiæ Sacramentum non sumserint, c. Omnis utriusque inf. De pœnis. & remiss. Exenteratis item, seu quorum ossa nudata & separata sunt à carne, aliò transferenda, c. 1. De sepult. in Extravag. communib. Ultimo etiam supplicio dampnatis, si moriantur impœnitentes; aliàs sepeliuntur, *can. Quasi sum xii. q. 2. l. 1. & fin. D. De cada. veribus punitorum: accedente tamen Principis aut Judicis auctoritate, qui subinde jubet ad exemplum aliorum, cadavera eorum in loco supplicii remanere, l. 2. D. d. iiii.****

4. Denique iis omnibus, quos in gravioribus peccatis impœnitentes decessisse constiterit, *can. Quibus can. Pro obeisibus xii. q. 2. nisi signa contritionis dederint, ad quod probandum sufficere unum testem notat Zech. de Rep. Christiana cap. 28. n. 26.*

5. Sed & tempore interdicti generalis omnibus

bus in eo loco denegatur sepultura. Exceptis Clericis, qui si servant interdictum, sine campanarum pulsatione accessantibus solemnitatibus omnibus cum silentio sepeliri in cœmeterio possunt, *can. Quod in te 11. inf. De pœnit. & remiss.* Similiter si Ecclesia, vel cœmeterium subjaceat interdicto, nemo inibi sepeliri potest.

6. Quod si de facto sepeliantur, qui de jure prohibentur, Ecclesia vel cœmeterium polluitur, reconciliari que debet, priusquam alii Christiani ibi inhumentur, *c. Consulisti inf. De consecrat. Ecclesia, & ossa eorum, si discerni queant, exhumari jubentur, c. Sacris 12. h. 1.*

Qui verò hujusmodi personas, sepeliri prohibitas, contemptis Ecclesiæ clavibus, aut interdictioni tempore in Ecclesia aut cœmeterio sepelire ausus fuerit, ipso facto excommunicationis sententiam incurrit, à qua non prius absolvi potest, quam ad arbitrium diocessani Episcopi, eis, quibus injuria irrogata est, satisfactionem competentem exhiberit, nullo exemptionis aut alio privilegio illi suffragante, *Clement. 1. h. 1.*

Hæc tamen intelligenda sunt de iis, qui impœnitentes decesserint, nec in articulo mortis reconciliati Ecclesiæ fuerint: nam si quis, dum in extremis ageret, legitime absolutus fuerit, ei cœmeterium aliæque Ecclesiæ suffragia minime deneganda sunt, *d. c. Sacris h. 1.* Et si tales damnum aliquod aliis intulerint, non obstante absolute, hæredes eorum & propinqui, ad quos bona devenierint, ad restitutionem damni illati conveniri compellique per censuras Ecclesiasticas poterunt, *d. c. Sacris, & c. In litteris 5. inf. De raptoribus.*

In eo verò, quem casus inopinatus oppressit, hanc regulam sequimur, ut cui communicabamus viventi, etiam defuncto communicemus, *c. Ex parte 11. h. 1. nisi constitit in peccato mortali cum improba impœnitenti conscientia è vita migrasse, Gloss. & Panorm. ad d. c. Ex parte per text. in can. Non assistimus, can. Pro obventibus*

XIII q. 2.

§. VIII.

An exigatur aliquid pro sepultura possit.

1. Terram semel consecratam pro sepultura vendi non posse.
2. Quatenus consuetudo soleret pro sepultura exigatur aliquid.
3. Vi & pro licentia sepeliendi quem alibi.

TAmetsi quis terram, profanam adhuc & puram seu nondum consecratam, sanctam aut religiosam factam: (per inhumationem scilicet alicujus corporis humani) *l. Parum Cod. de religios. & sumptibus funerum*) possit pro sepultura emere, *can. Anrum xi. quest. 2.*

1. Tamen terram semel religiosam factam, seu cultui divino dicatam auctoritate Episcopi, pro sepultura vendere & emere absque Simonia labe non licet: neque pro exequiis aut sepultura aliquid exigere, etiam prætextu alicujus consuetudinis, *c. Abolenda 13. hoc tit. cap. Sum nobis, & c. Audvimus, c. Non satis, s. Ad Apostolicam inf. De Simonia, can. Quarta, can. In Ecclesiasticis, can. Præcipiendum, can. Postquam presio xiii. q. 1.*

2. Quod tamen intelligendum est de consuetudine, proveniente ex coacta solutione: aliud enim dicendum de ea, quæ introducitur fuerit ex pia & laudabili devotione fidelium; nam illa servanda est, & populus ad illius observationem cogi potest, si non jure actionis, saltem officio Judicis, *c. Ex parte 18. inf. De constitutis, latè Riccius in Praxi dec. 665. n. 4.* Quare si sepeliendus aliquid Ecclesiæ, in qua vel cujus cœmeterio sepulturam elegit, vivens tradidit, aut post mortem parentes, proximi, vel hæredes pro luminaribus vel elemosyna ultro dare voluerint, sponte oblatum accipi poterit, non etiam exigi, ne aut v. nalis dicatur Ecclesiæ, aut Clerici de hominum morte gaudere videantur, si ex eorum cadaveribus studeant quærere quolibet modo compendium; nisi, ut dictum est, pia & laudabilis consuetudo aliud dixerit, *d. c. 1. ad Apostolicam* Hæc enim in recipiendis muneribus circa spiritualia inspici debet, *can. Agatho Distinct. 63. can. Conquestus 19. q. 3.*

3. An autem pro concedenda licentia sepeliendi

hendi alibi eum, qui sepulturam non elegerit, aliquid exigi jure possit, quaerit Riccius in *Praxi Decis.* 665. Et refert posse, itaque fuisse, resolutionem à Curia Romana, quia talis licentia peti solent causa consequendi honorabiliorem locum in alia Ecclesia; ideoque propter ejusmodi praerogativam posse honorem illum pretio estimari & vendi; cum hoc casu non vendatur sepultura, quae gratis praestanda est defunctis. Videatur fultius Petri's Greg. Tholosan. *Part. Juris Canon lib 1 Tit. 15 cap. 5. Zech. de Re-pub Christiana cap. 28. num. 19. vers. carceans nam.*

§. IX.

De poenis violentium sepulcra.

1. Duplex in violatores est poena, Civilis & Criminalis.
2. Quibus modis sepulcrum violatur.
3. Arma & insignia à sepulcris amoveri non posse.

Postremo sepulcrorum violatores & civiliter & criminaliter puniuntur, l. 3. §. 1. de sepulcro. D. de sepulcro violato. Civilis poena est pecuniaria; solvenda iis, quorum interest vel denuntiantibus; estque centum aureorum, d. l. 3. §. 1. & si quis in sepulcro. §. d. l. De sepulcro, & quanti interest, l. Liborum D. De religiosis & sumpt. funerum. Criminalis est modo mulcta, modo capitalis.

2. Violatur autem Sepulcrum variis modis: ut si quis in sepulcrum alterius, eo invito, cadaver inferat: si dolo malo quis in eo habitet, aut aedificium, aliudne, quod causa sepulcri factum non est, habeat: si ossa alio transferat, non petita licentia à Pontifice, olim Principe, vel etiam à Magistratu, si causa rationabilis transferendi occurreret. Quod obtinet, quando cadaver ibi sepultum est eo animo, ut perpetuò illic maneat: alioquin si eo animo, ut postea aliò transferatur, licebit illud transferre sine licentia, nec sepultura temporalis locum religiosum facit. Item si quis sepulcrum demoliat: & si servus id fecerit, jubente domino, poena est metallum; si absque jussu, relegatio.

Actio etiam de sepulcro violato infamiam irrogat, prout latius deducit & probat, aliaque eodem spectantia tradit Tholosanus *Syntagma Juris universi lib. 33. cap. 23 à num. 11.*

3. An autem affixio armorum in propriis sepulcris prohiberi possit, quaerit Riccius in *Praxi Decisione* 667. & resolvit non posse: subjungens, contra amoventes arma atque insignia ex sepulcris dari actionem injuriarum.

TITULUS. XXIX.

De Paroeciis & Paroecianis.

§. I.

Quae dicatur Ecclesia Parochialis, & unde.

1. Ecclesiarum varia divisiones & differentie.
2. Curata Ecclesia qua sit.
3. Qua Parochialis.
4. 5. Parochus & Parochia, item Paracus & paroecia unde dicantur.
6. 7. Ratio instituendarum Ecclesiarum parochialium.
8. Substantialia Ecclesia Parochialis.
9. Parochia distincta esse debent.
10. Item dotata pro decente sustentatione: & ratio dotandi.
11. Vnus dumtaxat praeficiendus Ecclesia.
12. Parochianus seu Paroecianus qui censetur.

Omissis Ecclesiarum variis divisionibus, differentiis, nominibus, pro varia ratione dignitatis, loci, formae vivendi, & similibus (ut quoddam alia dicatur Romana, alia Primitiva, Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis, seu Cathedralis, à Cathedra seu sede Episcopi: alia collegiata, eaque vel Regularis vel Saecularis, alia non Collegiata; rursus alia Curata, alia Parochialis, alia Matrix, quae subinde

V u 2

dicitur

dicitur Parochialis Ecclesia, cui alia adjungitur in subsidium, ut in *c. Ad audientiam 3. inf. De Ecclesiis dedicandis. c. Extramissa 10 sup. De praescriptis*. subinde verò eo nomine appellatur Cathedralis Ecclesia, ut in *c. Venerabilis inf. De verborum significat* estque principalis, primaria ac major cæteris in loco aliquo, *Clement. 1. De sententia excommunicat.* brevis hic dicendum de Parochiali, eò quòd superior Titulo tractatum sit de quodam ejus jure, quod consistit in funerando, dubitarique posset generaliter de aliis ipsius juribus.

2. Notandum verò Curatam Ecclesiam subinde sumi, ut à Parochiali distinguitur, & tum dici Curatam, quæ curam habet animarum tam interiorum, quam exteriorum, id est, tam in foro pœnitentialem quam contentiosum. *Innocent. in c. Dudum sup. De electis*. Et ideo Præfectus Ecclesiæ Curatæ hoc modo sumpta potest excommunicare, suspendere, interdicere, visitare, inquirere, facinorosos capere & in carcerem mittere, aliaque hujusmodi, quæ ad morum spectant correctionem, exercere, *d. c. Dudum vers. Sed cum in jure, ubi Gloss.* Et quidem Præpositus Regularis, Monachos suos; Sæcularis verò Clericos alios sibi subiectos habet.

3. Parochialis autem Ecclesia dicitur ea, quæ habet curam animarum interiorum seu in foro pœnitentialem, non autem exteriorum seu in foro contentioso: & quidem sine aliqua prærogativa vel prælacione; aliàs diceretur Dignitas vel Personatus.

4. Originem trahit à Græca voce vel *παροικία*, quasi à præbendo, vel *παροικία*, quasi à vicinia seu accolatu. Siquidem nonnulli, ut Budæus in *Annotat. post. ad l. fin. D. De muner. & honoribus*, volunt *Parœcum* scribi & dici, à Græco *παροικίαν*. Incola enim, inquit Pomponius in *l. Pispillus 139. §. 2. D. De verb. significat.* est, qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græco *παροικον*, id est, juxta habitantem vocant: Ut *Parœcia* dicatur, quasi vicinia, & *Parœciani* quasi vicini & incolæ, seu habitatores ejusdem viciniae sacrae & *Parœcus*, quasi præcipuus in ejusmodi sacra vicinia, seu in spiritualibus præpositus.

5. Alii vò existimant Parochum dictum à *παροικον*, id est Præbendo, Dicebantur enim apud Ethnicos Parochi, qui Legatis publicè

Romam missis, & aliis alicujus dignitatis hospitibus, saltè & ligna carere, & necessaria præbebant, ut notavit Acron ad illud Horatii lib. 1. *Serm. Sat. 5.*

Et parochi, quæ debent, ligna, sale, & c.

Hinc igitur à præbendo seu subministrando Parochum apud Christianos dici malunt, eò quòd commissæ sibi plebi, seu populo sacrum divini Verbi & Sacramentorum pabulum ad pacendas animas præbeat & ministrat.

Cùm enim augetur Romæ populus Christianus, distribuit Evaristus I. Pontifex teste Platina in *ejus vita*, Sacerdotes per singulas Urbis curias, qui præberent Sacramentum & alia sacra populo, & vicissim ab illo necessaria ad victum acciperent; indeque partes illæ Urbis sic distributæ dictæ sunt Parochiæ, & subditi Parochi.

6. Deinceps circa ann. Domini 266. Dionysius Pontifex similem procuravit distributionem Parochiarum per universum orbem, Curionibus seu Parochis, pro necessariis ad vitam, assignatis decimis, quæ intra terminos Parochiæ eorumque continerentur, *can. 1. can. Ecclesiæ XIII. qu. 1. can. 1. Distinct. 60. can. Episcopi Distinct. 18. c. Pastoralis. sup. De his, quæ sunt à Prælato & c. Petrus Greg. Tholosanus, Synagoga juris Universis lib. 16. cap. 8. num. 33.* Idque ut quis alterius parochiæ fines aut jus invaderet, sed quisque curam Ecclesiæque haberet sibi legitime assignatam.

7. Vide Abbas Parochiam dici vult, quasi portionem curæ quia cuilibet presbytero parochiali detur certa pars civitatis vel diocesis per eum curanda; qui inde & Curatus appellatur & subinde Curio à Curia, id est, regione ubi bis cui præponitur in sacris, ut apud Vatonem *l. 4. De lingua Latina*. Erant enim Curiones Romæ olim Curiarum sacerdotes, qui in Curias divina curabant, & ex lege Romuli Curiarum suffragio creabantur. Dionys. Halicarn. *lib. 2. Antiq. Roman.* Qui plura desiderat de Parœciarum Origine, consulat singularem eam de re tractatum Joan. Filescii Theolog. Patiensis.

8. Igitur licet Parochia subinde accipiat pro tota diocesi, *can. Si quis ordinandus cum duobus seqq. Distinct. 92. can. Licet in regulis XVI. quæst. 4.* hic tamen sumitur pro certa alicujus diocesis Ecclesia, quæ habet populum, ceteris

is limitibus distinctum, cum potestate fori parochialis, id est ligandi & solvendi, subditis sacramenta administrandi, idque ex necessitate oneris Ecclesie imposita: hæc enim omnia simul requiruntur, ut Ecclesia dicatur & sit parochialis, prout latius tradit Gonzales, ad Reg. VIII. Cancell. Glof. 6. à n. 35. Chokier in Scholiis ad Preces Imperiales crimarius Sess. 2. in verbis, Cum cura. Ideoque licet Ecclesia aliqua fontem habeat baptismalem vel etiam jus sepulchre, ex consuetudine vel auctoritate Superioris Antistitis, non tamen dicitur parochialis, nisi habeat populum certis finibus distinctum: quem si olim habuerit, & nunc non habeat, vel ob bellorum calamitatem, vel pestem favientem, vel loci inundationem, dicitur parochialis habitu, non actu, donec redierit populus. Hinc etiam licet Minoribus ac prædicatoribus ex privilegio competat jus audiendi confessiones, non tamen Curati dicuntur. Aliquando etiam sumitur pro loco ipso, in quo hujusmodi populus, Ecclesie deputatus, degit: ut cum dicimus, hunc vel illum habitare in hac vel illa parochia.

9. Cæterum Parochia esse debent distinctæ neordo Ecclesiasticus confundatur, neve una & eadem Ecclesia duarum quodammodo fiat diæceson, cum gravi incommodo subditorum. Et ideo quoque parochia diæcesis unius, quacunque de causa alterius diæcesis beneficio, aut Monasterio seu Collegio, vel loco etiam pio perpetuo uniti non potest, Conc. Trident. Sess. 14. cap. 9. de reformat.

Fines verò Parochiæ & distinctio populi probantur per testes, deponentes, quod à tempore immemoriali tales fines fuerint observari. Et ubi de finibus, & his, quæ finibus coherent, constat, nequeunt præscribi, s. Super eo 3. hoc tit. d. can. Licet in regulis XXI. qu. 4. Si verò Ecclesia parochialis certos & proprios non habeat fines, nec ejus Rector proprium populum, quem regat, sed promiscuè petentibus sacramenta ministrat, mandat Synodus Trident. Sess. 24. cap. 13. De reformat. Episcopis, ut distincto populo in certas propriasque parochias, unicuique suum perpetuum, peculiaremque Parochum assignet.

Insuper requiritur ad parochialem Ecclesiam, ut sit fundata auctoritate Episcopi, qui fines designet, plebem constituat, & Parochia-

lem nominet, c. nullus omnino XVI. q. 7. Conc. Trid. d. loco.

10. Præterea oportet eam competenter dotatam esse, cap. 1. de præbendis in 6. c. Quisquis sup. de vita & honestate Clericorum, habitâ scilicet ratione qualitatibus loci, personarum, & temporis. Si verò aded tenues sint redditus, ut debitis oneribus nequeant sufficere, providebit Episcopus per unionem beneficiorum simplicium, vel etiam curam beneficiorum, quæ tamen regularia non sint, & si obtinentis præjudicio Concil. Trident. Sess. 21. cap. 5. De reformat. & d. Sess. 24. cap. 13.

Quod si id fieri nequeat, providebit per assignationem primitiarum, ad quas populum posse cogi certis casibus, dicam postea, aut decimarum, etiam infudatarum, secundum Choppin. De sacra Polit. lib. 3. tit. 4. n. 19. 21. & 22. Rebutus Tract. de decimis qu. 5. (quamquam secus statuitur ad Synodum Cameracensem anni 1586 art. 17. & Mechliniensem art. 15. & 16.) vel per Parochianorum symbola & collectas, aut qua alia commodior ratione, qua necessitati Rectoris aut Parochiæ decenter succurratur.

Potent etiam unire duas parochiales Ecclesias, una non sufficiente ad Rectoris decentem sustentationem, modo populus non ita sit numerosus, ut unus sufficere Rector nequeat: vel etiam novam parochialem Ecclesiam erigere, ubi id necessitas exigit, ob locorum distantiam & amplitudinem parochiæ, erectamque dotare ex fructibus Ecclesiæ matricis, si hæc abunder, Concil. Trident. Sess. 21. c. 4. Piasc. p. 2. c. 3. art. 3. in fin.

Refert autem Zyp. hoc tit. n. 10. Pium V. statuisse, ut non infra quinqueaginta & non ultra centum aureos hæc provisio extendatur: Synodus vero Mechliniensem anni 1607. ut non infra triginta libras Flandricas & non supra quinqueaginta, nisi Episcoporum judicio Parochiæ amplitudo aliquid ultra requireret, computatis certis proventibus, & incertis, quo dicta provisio ad certam summam, inspectis tribus aut quatuor annis ultimis, redigi possit.

Ibidem tradit, in hac provisione procuranda summarie & sine strepitu judicii procedendum esse: & quando ad collectas devenitur, implorandum subsidium Conciliorum provincialium.

Rursus Ecclesiæ Parochiali instituta debet præfigi unus Sacerdos qui in ea baptismum & reliqua Sacramenta populo ministrat, *c. 1. & alibi h. e. can. Sicut in unaquaque xx. q. 2. curantque animarum proprio nomine, non alieno, exerceat. Alioqui si duo instituantur, neuter Curatus dicitur, Oldrad. Conf. 69.* quia ut humana sponsa duos conjuges habere nequit eodem tempore *c. 1. mf. De sponsa duorum*: ita Ecclesiæ duos Clericos sponso, qui ejusdem eodem tempore curam habeant, *d. can. Sicut in unaquaque*. Alioqui duo haberet capita, quod prodigiosum esset. Hinc cura animarum dicitur esse penes Prælatum non penes ejus Vicarium, licet is sit perpetuus, *Malcardus de probat. Conclus. 489. num. 13.*

Qualis autem, quâ forma & quo ordine quis præfigi debeat Parochiali Ecclesiæ, videatur Concil. Trident. Sess. 24. c. 18. de reformat. *& ibid. declarationes Cardd.*

12. Denique Parochianus seu Paræcianus dicitur & habetur alicujus Ecclesiæ, quæ intra Parochiæ limites habitat, animo ibidem manendi, ita ut sit verè translatus, non juris fictione, si ve audierit ibi divina, si ve non, *can. 1. distinct. 38. c. 3. De sepulturis in 6.* Etiam si sit beneficiarius & Curatus alienæ Ecclesiæ, dummodo in ea non resideat, *Frederic. de Senis Cons. 254.* Canonici tamen vel alius Clericus Cathedralis Ecclesiæ habitans in aliena parochia, ut resideat in Cathedrali, non fit Parochianus Ecclesiæ Parochialis, sed Cathedralis, *Lapus Allegat. 63. sup. finem vers. Hos dico.*

§. II.

De juribus Ecclesiarum Parochialium, & munere Parochorum.

1. Parochiani in Ecclesia sua baptizandi.
2. Et quid circa hoc incumbat Parocho.
3. Peccata sua confiteri & communicare debent in Paschate.
4. Parochi circa egrotos officium.
5. Nuptia in Ecclesia solemniter celebranda.
6. Missa & divina in eadem audienda.
7. Mortui item sepeliendi.

1. **I**us Ecclesiæ Parochialis consistit in pluribus. Et primò quidem in eo, quod populus illi subiectus seu paræciani debeant in ea ba-

ptimum recipere, *c. 2.* Et ad hoc invenit Parocho, fontem baptismalem diligenter mundèque custodire, accurare, ut semper ad se sufficiens aqua, cauteque occlusa: cavere insuper ne sua culpa quis decedat absque baptismo, sub pena depositionis, *can. Quicumque De consecrat. Distinct. 4.* Habere librum, in quo nomina baptizatorum, parentum & patrinatorum diligenter describat, Concil. Trident. Sess. 24. cap. 1. de reformat. matrim. notetque annum, mensem & diem, quo singuli baptizantur: ut & in ipso libro nomina confirmatorum, parentumque susceptorum.

3. Subditos præterea Ecclesiæ parochialis oportet semel saltem in anno sacram suorum peccatorum confessionem facere, sacrosanctum Christi corpus quotannis in Paschate percipere, *& omniis viri usque inf. De poenitent. & remissionib.* insuperque iusto ac debito tempore sacri olei unctionem petere, *Clement. 1. §. Dudum de sepulturis.*

4. Et ad eum siue incumbit Parocho diligenter visitare infimos, hortari ad poenitentiam, ad bene moriendum: graviterque puniri debet, si appareat aliquos ejus negligentia absque susceptione Sacramentorum mortuos esse, *can. Si presbyter xxvi. qu. 6.* Nullo siquidem casu excusari potest Parochus, quo minus ad illas & ministret Sacramenta morientibus, ne quidem metu pestis vel alterius contagiosi morbi, ut *Ripa, Tract. De peste n. 147.* & aliis, tradit Pissecius 2. p. cap. 2. art. 1. num. 27: Et n. seq. refert Constitutionem Pii V anno 1566. die 15. Martii innovantis Constituit. Innoc. III. quæ præcipitur Medicis, ut, cum ad ægrotos vocari contingerit, ipsos ante omnia moneant, ut animarum medicos rocent, quibus omnia peccata sua juxta ritum sanctæ Romanæ Ecclesiæ confiteantur.

5. Ad hæc quia clandestina matrimonia Ecclesiæ semper detestata est, *can. Non omnia. can. Honorantur & can. fin. xxxii. qu. 2.* ideo nuptiarum, qui matrimonio junguntur, non nisi solemniter & coram proprio Parocho, vel alio sacerdote, de ipsius Parochi vel Ordinarii licentiâ, in facie Ecclesiæ celebrari debent, Concil. Trident. Sess. 24. cap. 1. De reformat. matrim. Mandatque Conc. Parocho, ut librum habeat, in quo conjugum, & testium nomina, denique & locum contracti matrimonii describat,

scribat; quem diligenter apud se custodiri tenentur. Et Serenissimus Princeps noster edicto anni 1611. ad obviandum difficultatibus super probatione ætatis, temporis matrimonii contracti, aut obitus personarum, sive in ordine ad promotionem ad Ordines sacros, aut ad beneficia vel officia sæcularia, & alia similia, mandavit hujusmodi annotationis copiam authenticam quotannis in Archivis Episcopalibus deponi. Eademque ex causa *art. 21.* decrevit, ut probationes Ordinum susceptorum, & votorum monasticorum, fiant per litteras, & non per testes, *Zyp hoc. n. 6.*

6. Diebus item Dominicis & Festis populus in Ecclesia sua parochiali rem divinam audire debet. *Vi. Dominicis 2. hoc tit. Concil. Trident. Sess. 5. c. 2. & Sess. 24. cap. 4.* Ubi mandat Episcopis, ut moneant populum diligenter, teneri unumquemque Parochiæ suæ interesse, ubi commodè id fieri potest, ad audiendum verbum Dei. Quamvis cogi ad hoc nemo possit, quia Conc. utitur verbo, *moneant* Et ita responsum fuisse à sacra Congregat. & à Leone X. refert Piafec. *d. loc. n. 21.* nempe satisfieri præcepto Ecclesiæ, si audiatur Missa in Ecclesia Regularium.

Planè jam olim in Germania & Flandria ea de re fuisse controversiam inter Religiosos Mendicantes & Parochos, argumento est Constitutio Sixti IV. in *Extravag. communib. Vices illius, De treuga & pace*, quæ eandem decedit sub certis formis & modis. Quamquam sic quidem, nostrâ etiam ætate, cessent lites, propter privilegia à posterioribus Pontificibus concessa Mendicantibus, de quibus videre licet Azor. *1. p. Institut. Moral. lib. 13. cap. 2.* quæ quantum ulus probaverit, vel abusus prorogaverit, non facile dictum est, inquit *Zyp h. r. n. 2.* Videri interim possunt, quæ de Missa in Ecclesia parochiali audienda ex veteribus Canonibus & Conciliis plerisque collegit Joan. Filescus in *Tract. de parochia cap. 6. & 7.*

7. Denique, ut alia omittam, in parochiali Ecclesia sepeliendi sunt mortui, *Clement. Dudum 6. verum de sepulchris*: nisi alibi sepulturam elegerint, iuxta ea, quæ Tit. præcedenti de hac re diximus.

Quænam verò, ultra prædicta, ex decretis

Concil. Trident. incumbant Parocho, videre ibi passim licet, & colligit pleraque Piafec. *d. loco de visitatione Parochialis Ecclesiæ.*

TITULUS XXX.

De Decimis, Primitiis, & Oblationibus.

§ I.

Oblatio quid sit & quotuplex.

1. Oblatio in genere complectitur etiam Decimas & Primitias.
2. Oblatio in specie quid sit.
3. Species illius sunt tres.
4. Oblationes tertius casibus sunt de necessitate.

Rectoribus Parochiarum debentur Oblationes, quæ diebus Dominicis & Festis in Missa offerri solent, insuperquæ solvendæ iis Decimæ ac Primitiæ: de quibus nunc ordine agendum est.

1. Et quidem primò de Oblationibus, tamquam generalioribus: nam Oblatio in genere videtur esse idem, quod alicujus rei non petitæ spontanea largitio. Quæ sit aut homini, & Donatio appellatur; aut Deo, & magis Oblatio in Jure Canonico vocatur, quia cum Deus sit rerum omnium dominus, nihil ei dari potest.

Oblatio in genere dividi potest in Oblationem specialiter dictam, contractâ voce generis in speciem, & in Decimas ac Primitias: quæ tria in solis Ecclesiæ bonis præcipuè numerantur, *e. Causa Carpentis 3. inf. de v. rb. signif. & Dei censetur, can. Salvator 1. q. 3.*

2. Oblatio specialiter dicitur, quidquid à Christianis de propriis & licitis ad divinum cultum vel honorem Deo vel Ecclesiæ datur, *d. e. Causa; Carpentis*, sive sit res mobilis, ut monilia, pecunia, ornamenta, & similia; sive immobilis, ut ager, prædium, fundus.

3. Et Oblationis hujusmodi tres sunt species sive modi potius. Prima, quando aliquid donatur Deo vel Ecclesiæ inter vivos, de qua supra Tit. de donationibus. Secunda, quando aliquid datur Deo vel Ecclesiæ causa mortis, de qua

de qua in *c. Officii & in c. Requisit* sup. De testam. Tertia, quæ fit ad altare vel manum Sacerdotis celebrantis, *can. Antiquos x. quæst. 1.* Et hæc ex consuetudine specialiter Oblatio dici solet: & sine ea parochiani ad Ecclesiam diebus festis & Dominicis inter Missarum solemniam faciendam, juxta consuetudinem receptam, accedere non debent, *can. Quia Sacerdotes x. qu. 1.* Et que consuetudo ex devotione populi, non ex exactioe Clericorum, initium habuit.

4. Tamen si verò oblationes de sui natura sint voluntariæ, nemoque communi lege teneatur Dominicis Festisve diebus ad offerendum: tamen subinde sunt de necessitate, Primo, ratione consuetudinis receptæ, cui satisficit communiter, quando major pars populi, Capituli aut Collegii offert. Secundo, si ministri Ecclesiæ egeant: nec enim suis stipendiis militare tenentur, *c. Cum ex officii sup. De præscrip.* Tertiò, si concedatur fundus universitati aut congregationi seu communitati, eâ conditione, ut fiat oblatio Ecclesiæ, *can. Oblationes x. 11. q. 2.* Quarto, ex deputatione aut promissione, ut si quis inter vivos vel in ultima voluntate aliquid relinquat, Ecclesiæ solvendum aut offerendum, *can. Nulli x. 11. q. 2.*

§. II.

Quibus cedant oblationes.

1. Cedunt Parocho vel Prelato Ecclesia.
2. Etiam Capella.
3. Nisi intuitu ipsius Capella fiant.
4. Quatenus Episcopo debeantur.

1. Quæ quidem oblationes si fiant in Ecclesia Parochiali cedunt Parocho: si verò in alia Ecclesia, Prelato illius, *can. Quia Sacerdotes x. q. 1. * 2.* Similiter si fiant Capellæ, intra limites Parochiæ, cedunt Parocho, non Sacerdoti Capellæ, Panormit. in *c. Pastoralis n. 2. sup. De his qua sunt à Prelato &c. Azor. 1. Institut. Moral. lib. 7. cap. 27. q. 13* nisi Capella habeat bona distincta aut gubernationem separatam ab Ecclesia, ut ex Felino tradit Wamel. *Conf. 436. n. 9.* Idem dicendum, si fiant picturæ in pariete domus privatæ, intra Parochiam sitæ: nisi de consuetudine ad dispositionem spectent Episcopi.

3. Si autem offeratur quid altari seu Capellæ

in Ecclesia existenti, non intuitu Ecclesiæ, sed intuitu ipsius altaris sive Capellæ, habentis bona distincta, cedit illud usui illius altaris sive Capellæ, Felin. in *c. Dilectus n. 2. & 3. sup. De officio Ordinarii* Paf. 2. p. cap. 5. art. 4. n. 44. Cuius verò intuitu aliquid oblatum esse dicitur, ex conjecturis judicandum est:

4. Sed & de oblationibus, quæ sunt Ecclesiis, participare potest Episcopus, *can. Concilii x. 11. q. 2.* nimirum ubi talis esset consuetudo. Alioquin regulariter Parochus habet intentionem fundatam de jure, super oblationibus, quæ fiunt intra fines parochiæ suæ, vel quæ fiunt circa benedictiones nuptiarum, purificationes post partum, in administratione Sacramentorum, celebratione Missarum, *can. Statutum x. 11. q. 1.* etiam si hæc per alium, & non per Parochum, exercerentur, quia per se facere videtur, qui per alium facit, *c. Qui facit De R. 1. in 6. Pafec. d. loco.*

Si verò Episcopus ipse celebret in Cathedrali vel in parochiali Ecclesia, vel aliqua quacunque, oblationes ei soli cedunt, *c. Super eo sup. de Parochiis.* Hostiens. in *Summa d. tit. n. 2.* Sicut & Archiepiscopo cedunt, quando celebrat in provincia, nisi consuetudo sit in contrarium, aut nimis frequenter ibi celebret. Ubi tamen Episcopo in Parochia celebrante oblationes ex consuetudine percipit Parochus, debetur Episcopo Canonica portio, *c. Conquerente sup. De officio Ordinarii.* Quod si Episcopus vel Archiepiscopus celebret in locis exemptis, oblationes cedunt ei, qui jus habet parochiale.

Porro parochianis nolentibus consuetas oblationes facere, non ideo subtrahere Sacramenta Parochus debet; verum iis ministratis, potest officium implorare Superioris sui, nempe Episcopi, ut suas obeant partes,

§. III.

A quibus recipi, quique recipere oblationes non possint.

1. Non ab hæreticis, excommunicatis &c.
2. Laicis oblationum incapaces.
3. Et Religiosi regulariter.

1. Recipi oblationes non ab omnibus promiscue possunt: non ab hæreticis, excommunicatis, Simoniacis, oppressoribus pauperum

perum raptoribus, usurariis manifestis, & aliis similibus, ut fufius videre licet apud Clem. Romanum, *lib. 4. Constitut. Apostolic. c. 6.* Idque in detestationem hujusmodi criminum: ut ita rejecti, respiciant, neve Ecclesia videatur delictorum faulrix, oblationes ex maleficio percipiendo.

Insuper non à publicis pœnitentibus: nec item, secundum aliquos, à meretricibus: neque ab his, qui aliena offerunt, *c. Causa Carpentis, in verb. s. de propriis inf. De verb. signif. Sed & indignum est offerre Deo, quod non dignatur homo accipere, can. fin. Distinct. 49.*

Laicis autem interdictum est, sub pœna Papalis excommunicationis, oblationes percipere, vel aliis percipiendas committere, *can. Quia sacerdotes 13. & seq. x. q. 1. Conc. Trid. Sess. 22. cap. 15. & cum sint eorum incapaces, non valent consuetudo, in contrarium.*

Sed nec religioſi eas percipere possunt, nisi delicta Reſtoris Ecclesie, vel per ordinationem Ecclesie, vel tamquam ministri altaris. *Y. de can. Oblationes cum duobus seq. xlii. q. 2. & pan. in canonicis xvi. q. 7.*

§. IV.

De Decimis, quid sint, & quo jure debita.

1. Decima & in genere & specialiter sumitur.
2. Specialiter, prout est pars fructuum nō taxata, & taxata.
3. 4. Decimas deberi solo jure Ecclesiastico.
5. 6. Multorum fructuum & insolitas non deberi decimas.

Decima in genere nihil aliud est, quàm cuiusque rei decima pars, quæ Principibus, aut Sacerdotibus seu Ministris Ecclesie persolvitur, quæ detrahitur & relinquuntur novem. Hic verò specialius sumitur pro decima sive decimis Ecclesiasticis, id est, decima parte bonorum omnium mobilium, seu fructuum, jure quæſitorum, Ministris Ecclesie quotannis persolvenda.

Dico, bonorum omnium mobilium; quia id colligitur ex *c. Non est 22. in verbis, & de omnibus bonis decima &c. v. Nuntios 6. ibi de apibus & de omni fructu, h. c. Dixi, jure quæſitorum, ex cap. Transmissa 23. ibi, quia fidelis homo &c. h. tit.*

Species enim furti est, de alieno largiri, & beneficii debitorem sibi acquirere, *l. Si pignore 54. D. De furtis.* Dixi, pro decima parte, ex *c. 1. & per tot. h. t.* quia licet subinde solvatur duodecima, vicesima vel alia, tamen portio illa semper habetur pro decima.

Ut autem intelligatur; quo jure debita sit Decima, notandum est, Decimam posse dupliciter considerari; primò quatenus est pars quædam fructuum, quos percipimus, non tamen certa & definita, sed tanta, quanta ad debitam Clericorum, nobis spiritualia ministrantium, & pro nobis preces Deo fundentium, sustentationem est necessaria, sive sit decima, sive octava, vicesima, vel alia pars. Et in hac acceptione latis convenit inter omnes, decimam deberi non modò jure naturali, sed & divino, quia utrumque jus præcipit, ut Ministris Ecclesie, nobis spiritualia subministrantibus, necessariam sustentationem præbeamus, juxta illud Pauli, *1. Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus, & illud Christi, Dig- gus est operarius mercedem.*

Secundò, considerari potest, quatenus est certa & taxata pars fructuum, de qua hac tota est difficultas, an debeatur jure naturali & divino, an verò solo Jure Canonico. Et quidem in veteri lege debitam & solutam fuisse decimam partem constat ex *Levit. 22. & 27.*

An verò etiam in lege Evangelica jure debeatur divino, non ita constat. Debet ergo jure communis est Canonistarum opinio; Primò ex *Matth. 23. v. 23.* ubi cum dixisset Christus, *Decimatis mentham & anethum,* subjungit, *Oportuit hæc facere & illa non omittere:* nam verbum, oportuit, indicat obligationem juris divini. Secundò ex illo *Matth. 5. Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum:* nam inde sequitur, quod si illi solverint decimas ex præcepto divino, multò magis nos teneri. Tertio ex variis Capitulis *h. t. v. Parochianos 14. Tua 25. & seq. c. In aliquibus 32. in fine & aliis;* variisque Canonibus, ut *can. Decimas can. Decima, & can. ult. xvi. q. 1. & similibus:* ex quibus colligi videtur, decimas deberi ex constitutione divina, quippe quæ non ab hominibus, sed ab ipso Deo sint institutæ, in signum, inquit Pont. universalis dominii, quasi quodam

titulo speciali sibi Dominus decimas reservaverit. *Cum non sit 33. hoc tit.*

4. Attamen veteri & receptior est contraria Theologorum sententia, istam quotam tempore legis Evangelicæ solo jure Ecclesiastico, jam inde a temporibus Apostolorum debitam fuisse, & deberi: quam sequitur Covarruvias 1. *Par. resol. c. 17. & Canil. de Decimis 3. n. 7. & seqq.* quia in lege Evangelica nullum extat præceptum de hujusmodi quantitate fructuum persolvenda, sed dicitur dumtaxat, ministris rerum spiritualium congruam deberi sustentationem: nisi quam autem habetur, an decima, vel alia pars fructuum debeatur. Deinde si juris esset divini, non posset consuetudine tolli aut minui, & tamen tolli aut minui posse, constat ex *d. c. In aliquibus 32. §. fin.*

5. Inò in quibusdam locis multorum fructuum, ut oleum, raparum, fabarum, & similia, sublatæ sunt decimæ. Erhinc Carolus V. Imp. anno 1520. edixit in Belgio, ne à subditis suis exigentur decimæ eorum fructuum, de quibus à quadraginta retrò annis nullæ exactæ aut solutæ, fuissent, licet non incogniti essent fructus. Et postmodum declaravit, ut de insolitis fructibus solverentur decimæ, si in aliis locis, ubi soliti sunt seminari & colligi, solitæ sint solvi. Deficiente verò consuetudine ad jus commune recurrendum est, quo jure decimæ debentur de omnibus rebus, quas terragignit. Huc facit, quod ex Boetio, ad *Consuet. Biterrie.* refert Zypæus *hoc tit. n. 2.* Episcopum Abbiensem, cum decimas exegisset crocorum, ac subditi solutionem detestarent, eo prætextu, quòd antea eas non solvissent, sententiam pro se obtinuisse, ea ratione, quòd alijs in locis decimæ de croco solverentur. Memorat idem, Brabantæ Concilium 2. *Aprilis 1645.* pro Abbate Canonicorum Regularium S. Gertrudis Lovanii judicasse, non censeri novas decimas lignorum, in locis, ubi ex lignis decimæ solvantur, quamvis silvæ infra quadraginta annos plantatæ vel sponte enatæ essent. Addit ibidem, in materia panicis judicasse eundem Senarum contra incolas de Willebroeck eamque sententiam quoad omnes jus facere, cum decidat qualitatem istius frumenti, scilicet quòd sit decimabile.

6. Non obstat præceptum legis veteris de

decima solvenda: quam cum illud fuerit judiciale, & non morale, morte Christi abrogatum fuit licet auctoritate Ecclesiæ de novo fuerit constitutum, ut decima pars solveretur.

Non obstat quoque, quòd ex Matth 23 allegatum fuit: quia Christus ibi loquitur de tempore illius legis, quo decimæ jure divino debite erant.

Pariter non obstat illud, *Nisi abundaverit justitia vestra &c.* quia debet esse major, non in solvenda decima (alioquin deberemus plus quam decimamolvere, quandoquidem illi accuratissimè decimam de omnibusolverint) sed in reformandis internis affectibus, quia justitia illorum solum erat externa, putabantque sufficere, si non occiderent, aut non mæcharentur tertius; interiora verò negligebant.

Non obstant denique Jura in contrarium alata, cum alijs similibus: in iis enim decimæ dicuntur deberi ex constitutione divina, quia scilicet, quòd debeantur, ortum habet ex constitutione & lege divina in veteri Testamento, ad cujus imitationem Ecclesia eas solvi præcipit in novo Testamento. Vel dicendum, in iis non sumi decimas, prout sunt certa & definita pars fructuum, quo pacto dicimus deberi solum jure Ecclesiastico, sed prout sunt pars fructuum, necessaria Clericis, ad congruam eorum sustentationem.

Dicuntur autem decimæ esse Dei & solvi Deo, quia solvantur ministris Ecclesiæ; quibus quòd solvitur & datur, Deus sibi solvi & dari dicit.

Dicuntur etiam subinde non posse minui, quamdiu scilicet viget Ecclesiastica, quæ ad imitationem legis veteris hanc quotam justissimis de causis taxavit, præceptum jam abrogatum renovando.

§ V.

Ex quibus rebus decimæ debeantur & quotuplices sint.

1. *Debentur ex omnibus omninò fructibus, & lucro negotiationis.*
2. *Decimæ aia Prædiales, alia Personales, alia Mixta.*
3. *Differentia inter has species.*

1. **I**ure igitur communi debentur decimæ de omnibus fructibus terræ, veluti de frumento, gra-

to, grano, fœno, vino, & leguminibus omnibus, *c. De multiplici 3. & c. Non est 22. hoc tit.*
Paralip. 12. de fructibus arborum, hortorum, pecorum, veluti de lana, apibus, gallinis, columbis, &c. d. e. Non est, c. Cum homines 7. d. e. Ex multiplici & aliis hoc tit. de proventibus molendinorum, *c. Peruenit; & c. Ex transmissa 23. h. t.* ex conductione ædium, prædiorum, & cuiuscunque rei, *c. Ex parte 22. c. A nobis 24. eod. à quocunque teneantur, nisi se exemptum specialiter doceat.* Deaique ex quacunque lucrosa, honesta tamen & legita negotiatione, *c. pastoral. 23. h. t.* atque aded ex stipendio militum, *d. c. Non est.*

2. Hinc dividi decimæ solent in Personales, Prædiales & Mixtas. Prædiales sunt, quæ solvantur de prædiorum aut arborum fructibus, oblationibus molendinorum, locatarum ædium, aliorumque similium.

Personales dicuntur, quæ ex rebus, quas quisque sibi industria & opera sua acquirit, persolvuntur, *c. Ad Apostolica 20. & c. Tua nobis 26. in fine. h. t.* veluti ex lucro negotiationis cuiuscunque honestæ, *d. c. Pastor ex stipendio militum, ex vocatione, aliave professione, d. c. Non est.*

Mixta dicuntur, quæ partim prædiales, partim personales sunt. Hujusmodi sunt, quæ ex fructibus pecorum, veluti ex lactu, lana, lacte, solvantur, *c. Peruenit 5. cum seq. h. t.* Sunt tamen, qui malint hujusmodi decimas revocare ad prædiales, quando animalia in pascuis pascuntur: ad personales verò, ubi domi portecto pascuntur; & tum demum, constitutæ mixtum genus, quando utrumque æquè pascuntur, arg. *h. t. Tituli Institut. De rer. divisione.*

3. Differunt autem prædiales à personilibus, quòd prædiales, statim atque collectæ sunt, solvi debeant, & quidem integræ, sine ulla expensarum deductione, quæ fieri solent in colenda prædia, in quarendos & colligendos fructus, *d. c. Cum homines 7. & d. c. Non est 22. h. t.* Et solvi debent Parocho, in cujus parochia fructus crescunt & colliguntur, licet colonus alibi habitet, *c. Quoniam 13. h. t.* nisi consuetudine contrarium obtineat, quæ hoc casu servanda esset, *c. Cum sint homines 18. h. t.* Personales verò solvantur Ecclesiæ seu Parocho, in cujus ditione seu parochia quis percipit Sacramenta; deductis tamen expensis, in negotiatione

factis, causa quarendarum, emendarum & convehendarum mercium, *c. Ad Apostolica 20. & d. c. Pastoralis 28. eod.* Ratio differentiæ, quoad deductionem expensarum, est, quòd fructus prædiales tunc & censeantur fructus, etiam non deductis expensis: secus in personilibus, quia in negotiatione nihil censetur acquiri, nisi quod superest, deductis expensis, *d. Mutius 30. D. pro socio.* At in prædiis nulli fructus acquiruntur, nisi salvâ decimâ, quam sibi dominus in signum universalis domini reservavit: *d. c. Pastoralis: & ided prius solvendæ sunt decimæ, quam census & tributa, c. Cum homines 7. & c. Cum non sit in homine 33. h. t.*

§. VI.

Quibus debeantur decimæ,

1. Decimarum incapaces sunt laici.
2. Decima primò debita fuerunt cœvis Clericorum in genere.
3. Postea singulis, ratione beneficii & tituli.
4. Ex lege iustitia debentur solis Curatis.
5. Qui ad eas de jure communi habent fundatam intensionem.
6. Prædiales decimæ debentur Ecclesiæ prædiali.
7. Personales Parochiali Ecclesiæ.
8. Licet quis in Monasteriis audiat divina & percipiat Sacramenta.
9. Habens plura domicilia vel in conspectu habitans cui decimæ debeant.
10. Mixta decimæ cui debeantur.
11. Decimæ an debeantur baptismali Ecclesiæ: & qua sit baptismalis.
12. Decimæ quibus casibus Episcopo debeantur.
13. Et quando summo Pontifici.
14. Debentur autem Clericis, quantumvis divitiibus.

Quia verò jus decimarum est spirituale, cum propter divina & Sacramentorum administrationem decimæ solvantur, ided laicis eas possidere non licet, *c. Quamvis 17. cap. Tua 23. & cap. Dudum 31. hoc tit.* Quod intelligendum est de decimis acquiritis post Lateran. Concilium: nam acquiras ante Concilium illud etiam hodie retinere possunt, *c. Prohibemus 19. h. t.* Quamvis enim laici juris primariè decimarum (quod scilicet nascitur ex eo, quia ministris rerum spiritualium à

populo vicissim debeat sustentatio) tanquam spiritualis, & fundati in titulo spirituali, nempe in munere Ecclesiastico administrandi Sacramenta, & pascendi populum cibis spiritualibus, sint incapaces, *can. Revertimini* xvi. q. 1. sunt tamen capaces juris decimarum cujusdam secundarii, quod ab illo primario oritur. Et ideo laicis fructus decimarum ad firmam dari possunt, ut loquitur Pont. in *cap. 2. sup. De locario & conducto*, & *cap. fin. inf. Ne Prælati vires suas &c.* Et hujusmodi jus subinde Pontifices Imperatoribus, Regibus, aliisque Principibus ob beaemerita in Ecclesiam concesserunt: quas decimas Pragmatici vocant decimas infeudatas, Joann. Imbert. *Instit. forens. lib. 1. c. 25.* Extra quas laicis nullæ aliæ vel decimæ vel oblationes Ecclesiæ concedi possunt. Et Prælati contra faciens graviter puniendus ac deponendus est, *e. Quamvis sit grave* 17. h. t. Nec potest laicus transferre decimas in alium laicum, etiam si cum titulo illas possideat, *d. c. Prohibemus* 19. h. tit. nec etiam donare, licet sit Rex: adeo ut nec ex ejus titulo præstetur causa præteribendi, *dist. cap. Dudum.* Vide Covarr. *lib. 1. var. Resolut. c. 17. n. 5.* & Gutierrez l. 1. *Quæst. civil. qu. 15.* ubi latè de intellectu *d. c. Prohibemus*, ut prober laicos ante Lateran. Concil. capaces fuisse decimarum: & q. 16. asserit, si dubitetur, an decimæ titulo feudi à laicis possessæ, fuerint concessæ ante vel post dictum Concilium, probata earum possessione à tempore immemorali, præsumi concessas ante Concilium.

1. Videamus igitur nunc, quibus debeantur decimæ. Ex prima quidem Ecclesiæ ordinatione debebantur cœtui Clericorum in genere, qui populo spiritualia administrabat, vel in hac administratione eidem assistebat, vel pro populo preces fundebat: hos enim omnes Ecclesia voluit ali ex decimis, omniumque eas impetravit relicta distributione, Prælati, quorum auctoritate dabatur singulis quantum opus erat, cum ex decimis, tum aliis fidelium oblationibus.

2. Verum postquam in Ecclesia divisio facta fuit beneficiorum, singulis Clericis debita est portio, titulo cujusque beneficii attributa & annexa.

3. Alioquin, seposita omni Ecclesiæ assignatione, præcepto & taxatione, ex lege Justitiæ iis solis debentur decimæ, qui

curam gerunt animarum, quia jus percipiendi decimas consequitur illud debitum, quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Et ideo etiam his ante omnes vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel fidelium contributionibus, vel aliis bonis Ecclesiasticis est providendum.

4. Hinc postquam Dionysius Pontifex, distinctis parochiis, Ecclesias singulas & proventus earum singulis tribuit presbyteris, *can. Ecclesias* xiii. q. 1. *e. Pastoralis* 9. *sup. De his que fiunt à Prælato &c.* quilibet Parochus habet intentionem fundatam de jure communi ad habendas decimas, ut non teneatur probare eas ad se spectare, postquam à jure sunt attributæ Parochis, *e. Anobis* 24. *e. Cum contingat* 29. *&c. sig. hoc sit* Rebuff. *Tract. De decimis* q. 7. n. 4. etiam contra Episcopum, *e. fin. sup. De Parochiis*.

5. Parochus quidem Ecclesiæ prædialis ad decimas prædiales, seu decimas solvendas ex fructibus prædiorum, intra fines suæ parochiæ licet non administret Sacramenta domino prædiali alicujus, si forte is moretur extra parochiam tenetur enim orare Parochus etiam pro illis, qui prædia in sua parochia habent, ideoque de fructibus provenientibus ex hujusmodi prædiis debentur eidem decimæ. Tutterem. in *can. 1 § ad hæc* xvi. qu. 1.)

6. Parochialis verò ad personales, idque ratione perceptionis Sacramentorum, quia tenetur in ea parochia quis audire divina, & recipiat Sacramenta seu recipere debeat, per totum annu circulum *e. Quæst. xvi. q. 1. Rebuff. qu. 6. n. 2.* vel per majorem anni partem. Alioquin si æqualiter in duabus Ecclesiis divina audiat, dividuntur æqualiter hæ decimæ, aut alias prorata temporis Rebuff. *d. q. 6. n. 2. Alex. Moneta De decimis. c. 7. n. 9.*

7. Neque si quis in Monasteriis audiverit divina, aut etiam perceperit Sacramenta, ut hodie fit, ideo decimæ personales illis debita sunt, si d. Ecclesiæ parochiali, in qua domicilium habet, cum in ea Ecclesia & divina audiat & Sacramenta percipi debeant, *e. 2. sup. De parochiis, &c. 1. Cum quis §. 1. De sepulchris* in 6. paritæque sint, recipere, vel recipere posse, & per quem stare, quo minus recipiat, *l. Quæst. de D. sicortum petatur, cum similibus*: ut provide cum per Curatum non fiat, quo minus recipiat vel audiat, non fit ei imputandum, *l. In*

1071 D. De reg. iuris, latiùs Moneta d. loco
n. 30.

8. Quid si quis plura habeat domicilia in diversis parochiis? Tunc illi Ecclesie solvet decimas, in qua principale domicilium habet, ut ex Bolic. & Rebuffo docet idem Moneta d. loco n. 31. Ubi subiungit, domo sita in confinio duarum parochiarum, utriusque parochie debent decimam personalem. Sin dubitetur, cujus parochie sit domus, inspiciendum esse situm januarum, & censeri domum illius parochie, in qua posita est janua anterior & nobilior.

9. Porro decimæ mixtæ dividendæ sunt interpretatorem & parochialem Ecclesiam, juxta quod de reali & personali decima participat. Videri possunt hæc fufius tractata apud Monetam d. loco n. 21. & Rebuffum d. loco n. 6.

10. Sed quid si controversia oriatur inter baptismalem Ecclesiam & parochialem, quando ab ea est diversa? Pro resolutione notandum baptismalem Ecclesiam dici, in qua fons est baptismalis, & parochiani baptizantur, Glos. & Abbas in c. Cum contingat 29. h. iii. nec potest esse nisi una, cum suis Capellis, in una parochia, can. Plures xvi. q. 1. Et hæc licet regulariter fit quoque curata, non tamen necessarîo, nec semper: & tunc per Parochialem intelligitur illa, quæ intra fines baptismales posita est, sic tamen, ut in ea administrantur Sacramenta: & ab aliquibus Capella vel Oratorium, vel Succursus appellatur.

11. Hoc prænotato, dicendum, quod, licet siclusâ consuetudine, conventionem, & privilegio, regulariter & in dubio, decimæ debeantur baptismali, can. In dimessi xiiii. q. 6. can. De decimis, & can. Statuimus xvi. qu. 1. Moneta d. loco num. 27. ubi alios citat, hac distinctione utendum videatur. Velenim prædia, de quorum fructibus decimandis agitur, sita sunt infra limites Ecclesie baptismalis; & tunc dubium non est, quin illi decimæ debeantur: vel sunt sita infra limites Ecclesie parochialis, quæ non est sub limitibus baptismalis, & tunc quoque non est dubium, quin ad Ecclesiam spectent parochialem. Neque eo casu contendere debet cum baptismali Ecclesia, sed cum Episcopo, Moneta d. loco n. 28. Vel parochialis est sub baptismali, prædia verò

sita sunt intra limites parochialis, & tunc iterum distinguendum. Vel enim baptismalis erecta fuit in baptismalem post parochialem, ita ut comprehendat sub se parochialem, tanquam capellam, & tum Ecclesia parochialis habebit suas decimas antiquas, quia non censetur erecta cum incommode & præjudicio jam antereclarum. Et hæc quidem quoad decimas reales: nam personales dividendæ sunt inter Ecclesiam baptismalem, propter baptismum, & Parochialem, propter alia divina. Vel Ecclesia parochialis est infra limites baptismalis, constatque baptismalem prius fuisse erectam; & tunc, si etiam constet decimas assignatas fuisse parochiali in eju constructione, eidem debentur, ut larius deducit & probat Moneta d. loco. Quod si dubitetur, an prius fuerit erecta parochialis, an baptismalis, tunc baptismalis de jure communi habet fundatam intentionem. Si verò baptismalis Ecclesia consenserit assignationi limitum & fundationi parochie, tum censetur remisisse jus decimandi, & alia jura parochialis, quoad illam portionem limitum, qui novæ Ecclesie assignati sunt: non tamen pro consensu hujusmodi accipere aliquid potest, Moneta d. loco n. 30. & 31.

12. Atramen certis casibus decima de jure debetur Episcopo. Primò, quando prædium est situm in Parochia Ecclesie Cathedralis, & ad Episcopum proximè Ecclesie parochialis cura spectat. Alioquin alio illius Curato existente, ei decima debebitur. Rebuff. q. 7. n. 7. Moneta d. c. 7. n. 7. Secundò, quando prædium in nullius parochia est situm, c. Quoniam 13. & ibi Abbas n. 2. & q. hoc tit. Rebuff. d. loco n. 8. & Moneta n. 9. Tertiò, quando parochie non sunt distinctæ; quia tunc tota diocesis est Episcopi parochia, can. Omnes basilica xvi. qu. 7. Quartò, quando consuetudo id habet, ut ad Episcopum spectent decimæ, Moneta d. loco n. 12. & Rebuff. d. q. 7. n. 10. Quintò, decimis donatis Ecclesie Cathedrali, vel alio modo eidem debitis, tunc Episcopus de jure communi de illis habet fundatam intentionem, Moneta ibid. n. 13. post Rebuff. d. q. 7. n. 13. subjungens, illas decimas inter fratres, qui sunt Canonici Cathedralis Ecclesie, dividendas. Sextò, Episcopus similiter est fundatus de jure communi in sua Canonica portione seu quar-

ra decimarum Moneta d. l. n. 14. & Canif. c. 12. per c. Conquerente 16 sup. De officio Ordinaris & c. De quarta 4 sup. de praescript. c. Cum olim 19. inf. de censib. subjungens, hanc quartam deberi Episcopo, ratione conjunctionis & universalis curae, quam habet in Ecclesiis sibi subiectis per totam dioecesim.

13. Sed & summo Pontifici debetur decima, si ipse eam, postulante necessitate, exegerit: pro ut exigere potest, triplici ex capite, nempe tanquam Pastor universalis omnium Christiani fidelium, tanquam supremus administrator omnium bonorum Ecclesiasticorum: & denique tanquam supremus Princeps in spiritualibus. Unde non solum ab Ecclesiasticis omnibus, sed ab omnibus omnino Christianis, non decimam dumtaxat, sed & plures, & in summa eam contributionem, quae necessaria est ad bonum spirituale Ecclesiae tuendum, exigere potest. Videatur Lessius 2. de iustit. & iure, c. 39. Dicit 5.

14. Porro decimae Clericis sive Parochis debitae sunt, non intuitu personatum, sed intuitu Dei & servitii, seu ministerii & officii Ecclesiastici, ideoque illis, quantumvis divitibus, persolvendae sunt, can. Decima xvi. q. 1. nec enim ob divitias alicui aufertur sua iura oportet can. 1. xxiv. q. 1. uti nec Principi aut Regi opulento tributa, vel creditori copioso pecuniae debitae denegantur: licet etiam mali & improbi sint Clerici vel Sacerdotes, can. Si Episcopus xvi. q. 6. e. Tua nobis, ubi Gloss. Abbas & alii hoc tu. vel in malos usus convertant. Vide Rebuff. d. lico n. 16. & q. 13. in prin. Monetam loco citato n. 32. & duobus seqq.

§. VII.

A quibus debeantur decimae.

1. Praediales debentur ab omnibus, qui praedia possident & colunt.
2. Etiam a Iudaeis & Saracenis.
3. Modus eius solvendi.
4. Personales ab omnibus, qui divina audiunt.

Debentur autem decimae generaliter ab omnibus Christianis, cuiuscumque generis, ordinis vel gradus, etiam Religiosis, nisi speciali iure aut privilegio sint ab earum solutione exempti, c. Commissum 4. e. Nuncios 5. e. Ex transmissa 23. cum seq. & passim hoc tit. jun.

Eloc fin. §. eorum eod. in 6 Et quidem praediales debentur ab omnibus, qui praedia possident in parochia aliqua, sive propria, sive aliena, c. Tua nobis 26. hoc tit.

2. Quin & Iudaei de agris, quos sub ditione Principum Christianorum colunt, vel qui ad eos pervenerunt, cum aurea decimis essent subiecti, solvere eas tenentur, c. De terris 16. h. t. Idem tradunt DD. de Saracenis & paganis, quia cum decima sit onus annexum rei, transit illud una cum re ad quemcumque possessorem, can. Si quis laicus, cum similibus xvi. q. 1. Cum non sit 33. h. tit. Fructusque a solo separati, ad quemcumque transeant, simul cum onere transeunt decimarum, c. Pastoralis 28. h. t. quia decimae sunt onus fructuum, non praediorum. Ne proinde in locatis praedibus non domini praediorum, sed eorum conductores conveniri debeant decimarum nomine, c. Dilecti 8. t. Anobis 24. & d. c. Tua nobis h. t.

3. Quod autem ad modum actinet solvendi decimas istas, Carolus V. 7. Junii 1554. & Philippus II. 1564. 6. Junii sub gravi poena edixerunt, ut decimae integre solvantur, neque fructus ex agris avehantur ante vel post Solis occasum, vel non monitis decimatoribus, vel antequam in manipulos colligantur & in acres componantur, & ut decimis suis pacifice uti frui Ecclesiastice sinantur, referente Zyp. hoc tit. n. 3. Quod & plures, inquit, sanxerunt Galliae Reges, quos refert Choppin. De sacra Politia lib. 2. tit. 4. n. 3. deque usu Germaniae & agri Ingolstadtensis testatur Canif. e. 7. n. 3. Etia quoque de iure fieri oportere assertit Riccius, in Praxi Episc. Decis. 544.

4. Ad personales decimas tenentur omnes & soli illi, qui divina percipiunt vel audiunt, aut percipere vel audire debent in aliqua Ecclesia, quia decimae illae onerant personas, non res, DD. in cap. 2. h. t. late Rebuff. De decimis q. 5. ubi nu. 11. adversus Gloss. tradit, etiam Iudaeos teneri ad personales, quia quod divina non percipiunt vel non audiunt, non stat per Ecclesiam, quae nemini gremium claudit. Ut proinde potiori ratione & meretricis ex meretricio, & mimi atque histriones ex histriennio quaestu ad huiusmodi decimas teneantur: cum solius dantis turpitudine hic versetur, turpiterque faciat mulier, quod sit meretrix, non etiam turpiter accipiat, cum sit meretrix,

tit. l. 4. §. Sed quod meretur D. De condit. ob-
 inipem causam. Vide Navar. in Manuali cap.
 17. num. 31. & seqq. & Canil. cap. 4. num. 11.
 §. 199.

§. VIII.

Quibus modis quis eximatur à decima-
 rum præstatione,

1. Eximitur quis privilegio.
2. Limitatio illius.
3. Item consuetudo eximit.
4. Præscriptio.
5. Compositio.
6. Remissio.

Constat igitur ex jam dictis, regulariter
 quemlibet teneri ad præstationem deci-
 marum: id quod verum est, nisi quis speciali-
 ter sese exemptum docere possit, live Clericus
 sit, live laicus, quatenus scilicet decimæ ju-
 ris sunt Canonici seu positivi; etiam juxta
 ante dicta. Et primò quidem privilegio, non
 quidem Principis alicujus laici, c. A nobis 24.
 c. Tua 25. c. Dudum 31. hoc tit. aut Episcopi, quo-
 jus Canonicum relaxare nequit, sed Pontificis
 c. Ex multis placet 3. c. Suggestum 9. cum c. seq. d. e.
 A nobis, & aliis hoc tit. Sic leprosi, commu-
 niter viventes, eximuntur à solutione decima-
 rum de hortis & nutrimentis animalium suo-
 rum, cap. 2. inf. De Eccl. adificandis. Similiter
 Cisterciensibus, Templariis & Hospitalariis
 indultæ sunt decimæ laborum, id est, prædio-
 rum suorum, non novarum, quæ propriis co-
 lunt manibus & sumptibus, c. Ex parte 10. c. ad
 audientiam 13. hoc tit. modò acquisita sint ante
 Concilium Lateranense, c. penult. hoc tit. Aliis
 verò Religiosis in d. e. Ex parte conceditur, ne
 solvant decimas de hortis & nutrimentis ani-
 malium suorum, id est, de animalibus, quæ ip-
 si nutriunt, ut exponit Glossa, & de nova-
 libus, quæ propriis manibus & sumptibus ex-
 colunt.

2. Hoc tamen privilegium non extenditur ad
 decimas, in quarum perceptionis possessione
 fuerit antea Ecclesia parochialis, vel alia, Ol-
 tradus Consil. 268. Choppin. lib. 3. De sacra Po-
 lit. tit. 2. num. 7. Sicut non extenditur ad præ-
 dia, ab aliis conductæ, c. Dilecti 8. hoc tit. Ne-

que privilegium super decimis laborum ex-
 tenditur ad terras, quæ aliis colendæ traduntur,
 cap. Licet 11. eod. nisi id ipsum exprimat, prout
 refert Choppinus d. tit. 2. num. 7. privilegium
 Bonifacii VIII. quo indulgit Cisterciensibus,
 ne de tenis suis, quas aliis colendas concede-
 rent, de quibus tamen nullus decimas vel pri-
 mitias perceperit, solverent decimas, aut ea-
 rum cultores. Cujusmodi privilegium eis an-
 tea ab Eugenio III. indultum fuit. Refert ibi-
 dem num. 9. Bullam Martini V. qua amplio-
 rem Cisterciensibus immunitatem à decimis conce-
 dit. Post Cistercienses verò similem immuni-
 tatem à decimis, quoad terras ab ipsis excoltas,
 obtinuerunt omnes Mendicantes Ordines, ma-
 joremque libertatem Collegiis Societatis Jesu
 concessit Gregorius XIII. Constitutione sua incip.
 Pastoralis 1. Januarii 1578. quam refert Piafescius
 p. 2. praxis Episcop. cap. 4. ars. 9. num. 17. Cæte-
 rum privilegium hoc non solvendi decimas re-
 vocatur, si ex post facto incipiat esse nocivum,
 & cessante causa privilegii c. Suggestum 9. hoc
 tit.

Secundò, eximitur quis à præstatione deci-
 marum per consuetudinem legitime introdu-
 ctam. Hinc valet consuetudo, ut ex quibus-
 dam fructibus vel bonis, uti minutis, v. g. ole-
 ribus, rapis, fabis, & similibus non solvatur de-
 cima, vel non integra, sed minor, v. g. duodeci-
 ma, vicefima, tricesima, c. Commissum 4. c.
 Dilecti 8. c. In aliquibus 32. hoc tit. Guidonis
 Papæ Consil. 284. Ideoque jura dicentia deci-
 mam solvendam esse cum integritate debita, c.
 Non est 22. c. c. Tua nobis 26. in fine, intelligen-
 da sunt de integritate solvi solita. Hinc etiam
 valet consuetudo, ut Clerici nullas solvant de-
 cimas, ut laici non solvant personales, vel non
 nisi in fine anni, aut ut decima uni parochiæ
 jure debita solvatur alteri, c. Ad Apostolica 20.
 cum similibus h. t.

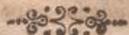
3. Planè personales decimas, seu ex lucro in-
 ductiæ, nullibi ferè solvi testatur Navarrus in
 Manuali cap. 21. num. 31. usumque in hac mate-
 ria decimarum, si qua alia, valde variat,
 notat Zypæus hoc tit. sub num. 5. nam alibi deci-
 mas debent lignorum, alibi animalium, alibi
 leguminum. Sic, eodem referente, mariti-
 mis locis harum ditionum consuetudo ob-
 tinere dicitur, quod is, qui terram aliquam
 narrantur

narrantem, concedente Principe (in cuius alioqui regalia ea trausit, dum mare aut flumen non recedit eodem impetu, sed longissimo tempore inundat, mutatque planè formam) vindicatur à mari, & aggeribus munit, lucretur decimas, quando ab hominum memoria culta non fuit, & Ecclesia decimas nunquam habuit. Alioquin si Ecclesia semel decimas habuerit, & Princeps concedat prioribus dominis vindicationem, tunc sicut proprietatis redit ad dominum, ita & decimæ ad Ecclesiam. Si tamen agri, ex quibus decimæ debebatur, manerent in cultu per annos centum, & postea nascentur fruges, debebuntur decimæ, quia hoc casu non fuit mutata forma, ut in priori per inundationem.

4. Tertio, præscriptione: nam licet laici sint incapaces juris percipiendi decimas, ac proinde nulla præscriptione etiam immemoriali illud acquirere valeant, *c. Causam sup. De præscript.* tamen nullibi habetur expressum, quod sint incapaces exemptionis ab earum præstatione: & ideo illam præscribere possunt sine titulo quidem tempore hominum memoriam excedente, quia juris præsumptio est in contrarium, *c. 1. De præscript. in 6.* cum titulo vero spatio quadraginta annorum, quia non minori tempore contra Ecclesiam currit præscriptio, *c. 4. 6. 8. sup. De præscript.* nisi forte ob specialem aliquam rationem, ut in *c. Si De terra inf. De privilegiis.* Vide Covarr. l. 1. *var. resol. c. 17. n. 10. & Canif. c. 17. n. 14. & seqq.*

5. Quarto, compositione, *c. Ex multiplici 3. c. Nuper penult. h. t.* Sic inter Clericos fieri potest compositio, ut uni, non alteri decima solvatur, *c. Dilatus 8. h. t. & ibi Abbas* modò nihil temporale ab altero præstandum intercedat, *c. fin. sup. de rerum permutat.* Eritque talis compositio perpetua, & ligabit successores, dummodò auctoritate Episcopi facta fuerit, *c. Statuimus sup. De transact.* Nec tollitur per privilegium sequens: nisi de illa mentionem faciat, *d. c. Ex multiplici*

Quinto, per remissionem. Sic Clerici à præstatione decimarum Episcopali per remissionem Canonice factam, id est, de consensu Capituli & ex causa paupertatis eximi possunt, *cap. Quia circa 22. inf. De privilegiis, can. fin. xvi. q. 1.*

§ IX.

De decimis novalium, deque actione & cognitione decimarum.

1. 2. *Quid sit Novale.*
3. *Decima novalium debentur Ecclesia parochiali.*
4. *Privilegium de percipiendis decimis non comprehendit novalia.*
5. *Præscriptio decimarum non extenditur ad novalia.*
6. *Præscripta una specie decimabili etiam alia præscripta censentur.*
7. *Cognitio decimarum ad quem spectet.*

Decimis quoque novalium hic aliquid subiiciendum est. Solet autem Novale variis modis exponi: nam Juris. in l. *Silva 30. §. novalis D. De verb. signif.* Novalem interpretatur terram præcisam, vel, ut legunt, prolesiam, quæ anno cessavit. Quam interpretationem sequitur Isidor. l. 5. *Etymolog. cap. 13.* Novalis, inquit, ager est primùm prolesius, qui alternis annis vacat, novandarum sibi vinum causa. Unde illud Virgilii l. *Georg.*

Alternis idem terras cessare novalis.

Et confirmat Varro lib. 4. *De Latina.* ei opponens agrum restibilem, id est, qui restituitur ac fertur quotannis. Interdum sumitur Novale pro terra, quæ singulis annis semine renovatur. *Valla lib. 6. juxta illud Virgilii Eccl. 1.*

Impius hac tam culta novalia miles habebit?

Alii Novale vocant silvam, quæ extirpatis arboribus ad culturam redigitur, per text. in l. *ult. in fine D. De termino moto.*

2. Nos hic in materia decimarum, unà cum Innoc. in *c. Quid per novale inf. De verbor. significat.* Novale sumimus pro agro de novo ad culturam redacto, de quo non extat memoria, quod aliquando cultus fuerit. Non tamen pro quolibet tali agro hic specialiter sumitur, sed pro eo, qui ante culturam vel modicum vel nullum fructum adferbat, *Glos. in c. Commissum 4. in V. pascuis h. t.*

3. Debentur verò decimæ novalium, seposito privilegio, præscriptione, consuetudine aut compositione, Parochiali Ecclesie, in cuius finibus exsurgunt, & quidem pro modo limi-

omni, sicut & alia decimæ, *cap. Non est 22. cap. Cum contingat 29. hoc tit.* Ac proinde si novalia appareant inter duas Parochias, prout intra limites hujus vel illius exsurgunt, ad hanc vel illam pertinebunt ex illis decimæ, pro modo limitum: adeo ut si tres partes novalium exsurgant intra limites unius Parochiæ, & quarta pars intra limites alterius, illa tres partes decimarum, hæc quartam habere debeat. Si verò nulli appareant limites, quibus novalia regi possint, cum sit inter eas divisio, ut voluit Henric. Bohic. *per cap. per vniuersis 5. h. tit.* aut Episcopus, cui volet, suo iudicio eas assignabit.

4. Nec privilegium concessum alicui, etiam Clerico vel Monasterio, de decimis in aliena Parochia percipiendis, comprehendit novalia, nisi rationabilis causa ostendatur, cur comprehendere debeat, *d. cap. Cum contingat.* nam verius est, ut docet Rebuffus *d. q. 1. n. 14. n. 13.* illum texum intelligi generaliter de omni eo, qui vel præscripserit, vel consuetudine, aut concessione etiam a Papa acquisi verit in aliqua Parochia, ut is novalium non habeat decimas, nisi has quoque ad se pertinere doceat.

5. Similiter si quis, sive Clericus, sive Laicus, sive Monasterium præscripserit decimas in aliquo loco, & fiant ibidem novalia, decimam eorum non habebit, sed illius loci Curatus, *d. cap. Cum contingat & ibi Glossæ ac DD.* Ratio est, quia præscriptio in uno prædio non extenditur ad aliud, *d. Cum in sua 30. hoc tit.* nisi etiam possidisset novalium decimas tempore immemoriali, sine titulo aut cum titulo, quadraginta annis, vel nisi præscripserit decimam in qua parte prædij & alia pars fiat novalis, *d. e. Cum in tua;* modò scilicet appareat esse unum prædium.

6. Ubi etiam notandum circa præscriptionem decimarum, eum, qui præscripserit decimas frumenti in aliquo prædio, si ibi seminetur avena vel alia species, habiturum etiam avenæ vel alterius rei ibi seminatae decimam, ne res diverso jure censeatur, *d. e. Cum in sua. Eum qui D. De usu cap.* Et in dubio decimæ præscriptio est realis censenda, id est, terram concernens, non speciem fructuum perceptorum: ac proinde qui in certa terra decimam præscripsit, videtur quoad omnes illius terræ fructus præscripsisse. Qui plura de decimis novalium desiderat, videat Rebuffum *d. q. 14. & Alex.*

Monetam *De decimis cap. 4. à num. 50*

7. Denique circa actionem, quæ decimæ exigi possunt, & modum procedendi in earum exactione, videatur Rebuffus, *d. Tract. De decimis, q. 9.* Moneta *c. 8. cum aliis quos citat.* Ubi tamen observandum ex Concordatis Brabantiarum, decimarum cognitionem in possessorio ad Principem, in petitorio ad Ecclesiam spectare, si non agatur de decimis infeudatis, etiam per Ecclesiam possessis, *ex §. In causis merè in Concord. Brabant.* ubi inter decimas infeudatas maxime censent referendas, quæ ad ipsum Principis dominium spectant, de quo privative Concilium solet cognoscere Ita Zypæus *hoc tit. n. x. in fine, §. X.*

De pœnis detinentium vel non solventium decimas.

Quemadmodum detinentes tributa multis afficiuntur pœnis, ut in *can. Si tributum xi. q. 1. Tit. Cod. Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse. & Tr. de annoniis & tributis lib. 10.* ita etiam non solventes aut detinentes decimas, quæ sunt tributa egentium animarum, *can. Decima xvi. q. 1. Tua 26. h. t.*

Ac primò quidem tamquam configentes Deum, humano more loquendo, *can. Revertimino xvi. q. 1.* digni sunt animadversione divini iudicii, *juxta e. Quamvis 17. h. t.*

Secundò, semper in fame & penuria male dicti erunt: nam timendum est, ut quisquis Deo debitum suum subtrahit, ne ei auferat Deus necessaria sua, *can. Admonemus xvi. q. 2.* Contrà verò eas solvens dives erit & benedictus, *d. can. Revertimini in verb. & effundam, &c.* Hinc majores nostri idèd copiis omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant: modò autem quia decessit devotio Dei, accessit indictio fisci. Novalium partiri cum Deo decimas, modò autem totum tollitur. Hoc tollit fiscus, quod non accepit Christus. Ita Divus Augustinus *can. Majores xvi. q. 7.*

Tertiò, decimas non solvens infirmitatem & ægrotudinem, tandemque mortem etiam æternam incurrit: solvens verò sanitatem corporis & animæ ac cœlestia dona consequetur, *d. can. Decima.*

Quartò, non solvens decimam ad decimam

yy

revoca-

revocabitur, *d. can. Decima*, id est, tantum decima ei remanebit, aut dæmonibus, qui sunt decima pars Angelorum, associabitur, *ut ibid. exponit Gloss.* & impio dabit militi, quod dari non vult sacerdoti, *d. can. Decima*.

Quintò, res invadit & rapit alienas: nam detinere injustè, idem est, quod rapere, *Glossa ad d. can. Decima*, imò sacrilegium committit, *can. fin. xvi. qu. 1. cap. Quisquis ibid. qu. 4. & can. Decimas ibid. qu. 7.*

Sextò, excommunicari potest & debet, *can. Omnes Decima xvi. q. 7. can. Statuimus ibid. q. 1. e. Pervenit, e. Ad hac, & similibus, hoc tit. Clement. Dispensiofam De judicio, Concil. Trident. Sess. 25. cap. 12. De reformat.* Non verò ipso jure est excommunicatus, ut colligitur ex citatis Juribus, solum comminantibus excommunicacionem.

Denique indignus Ecclesiastica est sepultura: *Rebuff. De decimis qu. ult. n. 15. per e. Prohibemus 19 h. 1. ubi Gloss. Abbas, & alii.*

De pœnis Religiosorum gravantium vel fraudantium Ecclesias circa decimas, videatur *Clemens. 1. De decimis.*

§. XI.

De Primitiis.

1. Primitia qua dicantur.
2. Debitas esse ex præcepto.
3. Quantitas Primitiarum ex consuetudine definienda.
4. Debentur proprio Parocho.

Primitiæ distinguuntur ab Oblationibus, quod oblationes, ut diximus sint, quæcunque de propriis & licitis rebus à fidelibus Deo offeruntur: Primitiæ verò vocentur primi fructus agrorum & arborum, Deo, ut largitori omnium bonorum, vel ejus Ecclesiæ dari priusquam alii ejusdem generis nostris usibus deputentur. Equum enim est, ut Deum, creatorum bonorum largitorem, primorum oblatione in signum grati animi recognoſcamus. Sic Abel, de pecoribus, Cain de frugibus terræ obtulit, *Genes. 4.*

1. Et quidem primitias olim lege divinâ scriptâ debitas fuisse, constat ex variis Scripturæ locis, & nominatim *Malach. 3.* ubi conqueritur Deus de Judæis, quod decimas & primitias non solverent.

2. At verò Jure Canonico quidem eas non deberi existimant: alia contra, *arg. can. Decimas & can. Revertimini xvi. q. 7.* Sed verior sententia aliorum opinantium ex præcepto debitas esse duobus casibus, scilicet si sit consuetudo eas præstandi, & quando Ministri Ecclesiæ indigent: hisque duobus casibus eas retinentes excommunicari, *juxta can. Præter hoc §. 2. dist. 32.* alias autem esse de consilio.

3. Quantum vero ad quantitatem primitiarum attinet, probabilius est, eam non esse speciali nomine definitam à jure, ac proinde arbitrio offerentium relictam, aut recurrentium ad consuetudinem, quæ optima legum est interpret, ut ea pars solvatur, quæ usu & consuetudine præstari solet. Nam & parvam fuisse primitiarum quantitatem patet ex *d. can. Revertimini*, Nec obstat *e. 1. hoc tit.*, quia quod ibi dicitur non est definitio legis seu juris, sed magistrorum duntaxat traditio, ad occurrendum avariitæ Sacerdotum. Vide *can. fin. xvii. qu. 4. & can. Diaconi dist. 93. & Azor. Instit. Moral. lib. 7. c. 29.*

Quod si magna sit penuria Parochi, seu ejus cui primitiæ debentur, nec aliqua inibi sit consuetudo, spectanda erit consuetudo vicinioris loci, ut in *e. Cum olim sup. De consuetudine*, si vero vicinorum locorum diversæ sint consuetudines eligenda erit mediocritas, vel quod minimum est, aut arbitrio solventis standum. Latè *Boëtius Decis. 136. n. 4. 5.*

4. Cæterum licet primitiæ Deo offerantur, tanquam bonorum largitori, *d. can. Revertimini*, tamen quia Deus suam partem dedit Sacerdotibus & Leviticis, cultui divino inservientibus, ideo solvendæ sunt & debentur proprio Parocho aut Clericis, qui pro offerentibus preces fundunt, *can. Ecclesias §. item cum decimis xiii. qu. 1. & similibus.* Quarum quidem primitiarum solutionem non tenetur Parochus statim maturis fructibus acceptare, sed novem diebus debent esse apud matrem, id est, in spica, quæ est mater grani, *Gloss. in l. Stipulatio ista 38. in V. incertam D. De verb. oblig. maxime in primitiis & decimis vitulorum & agnorum*, si voluerit Sacerdos tempus in solutione expectandû est, ut tamdiu sint apud matrem, quamdiu periculum est, ne pereant, si à matre separantur.

Boëtius d. Decisione 236. sub

num. 2.

TITU.

TITULUS XXXI.

De Regularibus, & transeuntibus ad Religionem.

§. I.

Qui dicantur Regulares, & Monachi.

1. Regulares dicti à Regula speciali.
2. Monachi & Moniales à solitudine.
3. Mendicantes non propriè Monachos esse.

Clerici in genere alii sunt Sæculares, de quorum moribus & bonis externis expositum est hæcenus, alii Regulares, de quorum etiam vita & moribus bonisque externis videndum est.

1. Regulares dicuntur à Regula speciali, quam profitentur; aliterque Religiosi appellatur, quia certæ Religionis adstricti sunt. Et inter hos alii sunt & dicuntur Abbates & Abbatissæ, alii priores, iique vel Claustrales vel Conventuales, alii Superiores, alii simplices Monachi seu Religiosi aut Moniales. Tales quoque sunt Canonici Regulares, milites Hospitalarii, Teutonici, aliique, qui sub certa & approbata à Sede Apostolica regula ad tria vota substantialia, paupertatis scilicet, obedientiæ & castitatis se obstrinxerunt, *c. fin. infr. De religiosis domibus juncto cap. unico eod. in 6.*

2. Monachi verò & Moniales solitudine claustrii, cui se adstrinxerunt, nomen sortiti sunt, *can. 1. & 8. xv. q. 1.* Monachus enim Græcè dicitur, qui Latine est solitarius ac singularis, *d. can. 1. & 8.* non quòd seorsim, extra aliorum Fratrum consortium, vivat vel vivere debeat, cum id facti verentur Canones, *c. 1. De statu Monach & similibus*: sed quòd se motus à vita & moribus sæcularium, quasi mundo mortuus, soli Deo vivat, *d. can. 8. juncto can. Qui vero 12. xv. q. 1.*

3. Hinc nomen Monachi propriè non convenit omnibus Religiosis, sed iis solis, qui vitæ contemplativæ dediti sunt. Adeoque Mendicantes, cum assidue inter homines versentur, non sunt propriè Monachi. Multò minus, qui

ex instituto sunt Clerici seu Sacerdotes, uti Canonici Regulares & Religiosi Societatis JESU. *Less. 2. De iure & iustitia c. 41. dubit. 1.* Alia enim, ut ibidem ait, est Religio Clericorum, alia Monachorum, *c. Licet 18. h. t. can. Nullus, con. Mandatum xix q. 3 & alii juris*: quamquam in favorabilibus nomine Monachorum veniant omnes Religiosi, ut docet Panormit, *inc. Ex parte sup. De postulat. Prælator.*, & quæ de Monachis à jure statuta sunt, pertineant etiam ad Canonicos Regulares, Eman. Roderic. *Quæst. Regul. tomo 2. q. 51. artic. 5.*

§ II.

Quo pacto fiant Monachi.

1. Fiant dupliciter, vel parentum oblatione, vel professione.
2. Professio vel expresse fit.
3. Vel tacite.
4. Dicitur Conc. Trident. de tempore professionis Monastica.
5. Quatenus Concilium admittat tacitam professionem.

1. Fiant autem Monachi vel parentum devota oblatione vel propria professione, *can. Monachum xx q. 1. c. Cum virum x2 h. t.* Parentum oblatione, veluti si pater vel mater filium filiamve impuberem monasterio alicui tradat. Hoc tamen casu potest filius, major factus & ingressus annos pubertatis, dissentire, & ad sæculum redire, *d. c. Cum virum, cum similibus*: nam professio Religionis Monasticæ ante pubertatem emissæ non obligat, ob defectum iudicii, *c. significatum 1. hoc tit. & c. t. eod. in 6.*

2. Professio propria duobus fit modis, expressè vel tacite. Expressè, si pubes nominatim se Religionis alicui devoveat (quibuscumque verbis utatur, modò per illa intendat se Deo & Religionis obstringere, *Less. De iust. & iure c. 41. n. 57.*) in manibus Abbatis vel alicuius Superioris, aut etiam simplicis Monachi, à Prælato mandatum habentis, prætenubus aliis ejusdem Monasterii Fratribus, aut si professio antea factam expressè ratam habeat, licet habitum non assumpsit nec assumat Monachalem, quia Monachum non habitus sed professio facit, *c. Porrectum 13. c. Ad Apostolicam & a. Ex*

Et. Ex parte 22. hoc tit. imò licet antea Monasterium nunquam fuerit ingressus, c. Sicut nobis 17. eod.

Nec obstat, quod intra tempus probationis (quod arbitrarium est, quandoque annus, quandoque biennium, & subinde triennium, prout Prælate discretio visum fuerit expedire) professio nec fieri nec recipi debeat, *d. c. Ad Apostolicam*; quia illud obtrahit, ubi professio nondum facta est: alioqui facta & recepta tenet, juxta illud, Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent, *d. c. Ad Apostolicam*.

Exciipiuntur Ordines Mendicantium, veluti Minorum, Prædicatorum, aliorumque similium, in quibus singulari jure cautum est, ne quis intra annum probationis ad professionem admittatur: & si secus factum fuerit, ut necreceptus alligetur Ordini, & ipsi recipientes à professione aliorum recipienda sint suspensi, aliaque pœna, pro gravioribus culpis infligi ipsis solita, puniendi, *cap. 2. & 3 eod. in 6.* Nam licet Alexander IV. id statuerit tantum in Prædicatoribus & Minoribus, tamen Bonifacius VIII. ad omnes cujusvis Ordinis Mendicantes prorogavit, *d. c. 2. eod. in 6.*

Tacite fit Professio, quando quis non verbis & scriptura, sed alio judicio mentem suam religionis à se susceptæ declarat: veluti si masculus major xv. annis, fœmina xii. Religionis habitum gesserit per annum, ubi is habitus communis est & indistinctus novitius ac professus hoc ipso censetur tacite professus, *c. 1. hoc tit. in 6. Clement. Eos qui eod. vel, ubi distinctus & proprius est habitus professorum, si post annum xv. sciens & volens per triduum perseveret in eo habitu, c. 1. & 3 eod. in 6. c. Ad nostram 7. hoc tit. vel si actibus professorum propriis se ultro ingressus, c. Vidua 4. hoc tit. & Abbas ibid. ut si in Capitulo suffragium dederit: nec tunc requiritur triduum. Debent tamen ista fieri animo profitendi, & consentiente eo, cujus est admittere, *Lell. 2. De lust. & jure cap. 41. dubitas. 7. n. 57. in fine.**

4. Et ita quidem de jure communi: nam Concil. Trident. cujus constitutione hodie utimur, *Sess. 25. cap. 13. De Regular. abrogando d. c. Ad Apostolicam*, statuit, ne in quacumque Religione, tam virorum quam mulierum,

professio fiat ante decimum sextum annum expletum, neve, qui minori tempore, quam per annum, post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur & ut professio, antea facta, sit nulla, nullamque inducat obligationem, ad alicujus Regulæ vel Religionis, vel Ordinis observationem; aut ad alios quoscumque effectus. Et *cap. seq. decrevit*, ut nulla renuntiatio aut obligatio, antea facta, etiam cum juramento, vel in favorem cujuscumque piæ causæ valeat, nisi cum licentia Episcopi vel ejus Vicarii fiat, intra duos menses proximos ante professionem: nec aliâs intelligatur effectum suum sortiri, nisi secus a professione; aliterque facta, etiam cum hujus favoris expressa renuntiatione, vel jurata, sit irrita & nullus effectus.

5. Unde patet, inter alia, per dictum decretum Concil. Trident. sublatam esse professionem tacitam, quæ intra annum probationis Jure Decretalium fieri poterat, veluti per gestationem habitus proprii professorum ad triduum, vel quod deferens habitum sciens & ultro opus faceret proprium professorum, *d. 6. Ad Apostolicam, & c. 4. hoc tit. Et. Constitutio eod. in 6. exemplo matrimonii carnalis, c. Is qui infr. De sponsal. * 6. cum Conc. integrum annum requirat. Navarr. *Conf. 33. n. 5. De Regular. & Azor. Instit. Moral. lib. 12. cap. 4.* Alioqui si quis, probationis & ætatis anno sexto decimo expleto, per alium annum detulerit habitum, professorum & coevitorum communem, & non manifestè distinctum, censetur tacite etiam tunc professus, nec enim hanc tacitam professionem Concilium excludit: sicut nec illam, quæ inducitur per taciturnitatem quinquennii, à die professionis in validam, modo sciverit in validam; sed eam approbat, *d. Sess. cap. 19.* Et aliâs in validam professus, nisi, sciens in validam fuisse professionem, eam postea ratam habuerit vel tacite vel expressè, potest absque scandalo habitum dimittere. Sed quia huic rei facilis fraus fieret, statuit Concil. *d. c. 19.* ut nemo audiar, nisi intra quinquennium tantum à die professionis, allegatis causis coram Superiore suo & Ordinario.*

Mandar ibidem Conc. *d. c. 19.* ne ante professionem, excepto victu & vestitu, quocumque

prætextu à parentibus vel propinquis aut curatorem, aliquid monasterio ex bonis novitii tribuatur; ne hac occasione discedere nequeat, quo totam, vel majorem partem substantiæ suæ monasterium possideat, nec faciliè, si discesserit, id recuperare possit.

Imò mandat, ut abeuntibus ante professionem omnia sua restituantur, sub pœna anathematis. Ideoque dicendum, si ante professionem quis moriatur, restituenda bona esse quibus ea competunt Zerola p. 2. v. *Moniales* §. 1. post Navam. & Gutierrez *Can. g. lib. 2. c. 1. n. 107.*

Denique decreto Concil. Trident. d. c. 15. non comprehenduntur Ordines militantes ex declaratione *Sacrae Congreg.* quia non sunt in strictissimo rigore Religiosi, de quibus Concil. loquitur, uti patet ex *cap. seq.* quod loquitur de Religiosis, qui veram paupertatem vovent; quales non sunt hi Ordines, Sanchez. *De matrim. lib. 7. disp. 4. n. 48.*

§. III.

De requisitis ad validitatem professionis.

1. Religionem ingrediens debet esse sui juris.
2. Episcopus, relicta Ecclesia, ad Religionem transire nequit.
3. Proficere nequit furiosus & illegitimus.
5. Liber & voluntarius ingressus esse debet.
6. Conc. Trid. circa hoc decretum.
7. Requiritur & consensus Capituli.
8. Vt nulla adsit conditio, repugnans substantia Religionis.
9. Vt contineat tria vota, obedientia, paupertatis, & castitatis.
10. 11. Begginas & Canonicas feminas non esse Religiosas.
11. Potest quis professus in una ad strictiorem Religionem transire.
13. Quot admitti possint ad Monasterium.

AD hoc verò, ut professio, sive expressa, sive tacita, sit valida & obliget profitentem, præter ætatem legitimam & annum probationis, plura alia requiruntur. * 1. Atque in primis, ut Religionem ingredi volens sit sui juris, & non alteri adstrictus. Hinc servus absque consensu domini, vel eo ignorante, Religionem ingressus, imò etiam professus, cum iis,

quæ secum introduxerit, intra triennium restituitur domino repenti; fide tamen acceptâ de impunitate, *can. Siquis xvii q. 2.* Hinc etiam minus valida est professio facta ab impuberibus, id est, minoribus xiv annis, sine consensu parentum vel tutorum, quibus subsunt quoad vitæ dispositionem, *can. Puella xx q. 10. c. ad nostram* 8. *Et c. 11. h. s.* Adeoque monasterium ingressi & professi absque illorum consensu revocari intra annum possunt, *c. 2. h. t.* Puberes autem facti, id est, masculi majores xiv. annis, fœmiarum xii. etiam illis invitis rectè ingrediuntur & profitentur, *c. Cum virum 12. h. t.* quia per pubertatem, quoad statum & electionem vitæ, efficiuntur sui juris & arbitrii. Ubi verò dura atque austerâ est Religio, requiritur plena pubertas, id est ætas xvii annorum, *c. Quia in insulis, 6. h. t.*

2. Secundò, Episcopi, relictis suis Ecclesiis, absque Romani Pontificis consensu & auctoritate transire ad Religionem nequeunt, *cap. Licet. 18. in sine h. t. Et arg. c. Nisi cum pridem sup. De renuntiat.* ubi inter causas concedendæ renuntiationis non numeratur ingressus in Religionem. Deinde, quia Episcopi sunt adstricti suæ Ecclesiæ, sicut maritus uxori; & proinde ut maritus non potest deserere uxorem suam absque ejus consensu, ita nec Episcopus Ecclesiam: quem consensum sumamus Pontifex tamquam omnium Ecclesiarum curam habens, sibi reservavit.

3. Tertio, Conjuges, consummato matrimonio, de quo ad *Tir. seq.*

4. Quarto, Furiosus præfitendo non obligatur, ob defectum judicii; nisi factus sanæ mentis ratam habuerit suam professionem, *cap. Sicut 15. hoc tit.*

5. Quintò, Illegitimus non admittitur ad Religionem, in qua pater ejus sive antè sive post natiuitatem professus fuerit, si is adhuc sit superstes.

6. Sextò, Debet voluntarius esse ingressus, & professio voluntaria & libera à metu, cadente in constantem virum, imò & reverentia, quando minæ accedunt. Quæ de re hæc statuit Conc. Trid. *Sess. 25. c. 18. De Regularibus*, anathemati subjiciendo omnes & quoscumque, cujuscumque qualitatis & conditionis qui quomodocumq; coegerint puellam, viduam, aut aliamquamcumq; mulierem invitam, præterquam

terquam in casibus à Jure expressis, ad ingrediendum monasterium, emittendam professionem, quique auxilium, consilium vel favorem dederint. Simili quoque anathemati subjicit eos, qui volentes ingredi Religionem quoque modo sine justa causa impederint. Metus vero ab intrinseco proveniens, ut in voventibus ob metum mortis naturalis, vel naufragii, & similiter metus levis, non cadens in constantem virum, attentâ ingredientis personâ & qualitate, non invalidat ingressum, Covar in 4. *Decretal.* 2 cap. 3. §. 4. Sicut etiam non irritatur, si, cessante causâ metus, perseveret in Religione.

Sed & ut liberior sit Virginum professio, mandat Concil. Trident. d. Sess. 25. cap. 17. ut, si puella, habitum regularem assumere volens, sit major duodecim annis, ante susceptionem habitus, & rursus ante emissionem professionis examinetur, & exploretur virginis voluntas diligenter, an non coacta aut seducta fuerit, an sciat, quid agat: idque extra septa monasterii, in Ecclesia scilicet aut circa, præsentibus Notario & duabus gravibus matronis, non consanguineis, nec puellæ conjunctis, Zerola ex *Congregat. Card. Interpp. p. Moniales* Tenenturque Præfecta monasterio, ne professionis tempus Episcopus ignoret, eundem ante mentem finiti novitatus certiore facere, sub pœna suspensionis ab officio, quamdiu Episcopo videbitur Concil. Trident. *de loco* Quod si verò ea examinatio fuerit omissa, Ordinarius nihil à professa sciscitari debet, sed eam sibi relinquere, & animadvertere in Præfectâ, Zerola d. loco. Nullique permittitur professionem suam invalidam dicere, & ad libertatem proclamare, nisi intra quinquennium à die professionis; nec aliter, nisi deductis causis coram Ordinario & Superiore suo, ut ex eodem Concilio d. Sess. 25. cap. 19. antè diximus. Sin autem Ordinarius sit simul superior, veluti si monasterium sit Episcopatu unitum, tunc ille solus de nullitate poterit cognoscere, quia Concilium dum conjungit utrumque, supponit utrumque adesse, nempe quem simul esse Episcopum & superiorem. Post quinquennium tamen ex causâ justa potest quis restitui adversus professionem à se emissam per vim aut metum, vel ob aliam causam invalidam, veluti durante vi aut metu,

aut alio reclamandi impedimento, ultra quinquennium. Riccius *Deiss.* 657. Et idèd quod Concilium statuit, post quinquennium non esse quem audiendum, intelligi debet de communi via, non autem de extraordinario remedio restitutionis in integrum ex justa causa, Azot. p. 1. *Instit. Moral.* lib. 12. cap. 4. *versic. Postremò.*

7. Septimò, requiritur consensus Capituli, nec sufficit adhiberi consilium, e. *Ea nescitur* 6. *sup. De his, qua sunt à Pralato &c.*

8. Octavò, requiritur, ut fiat professio in Religione aliqua, per Sedem Apostolicam approbata, unico *Devoto* n. 6.

9. Nonò, ut nulla adsit conditio, substantiæ Religionis repugnans: qualis est, si proficitur eâ lege, ut possit sua bona retinere, regredi suo arbitratu, ducere uxorem, & similes. Secus, si proficitur absolute, licet antè pactus esset, ut sibi liceret habere pecuniam, vel manere domi, vel habere usum bonorum suorum; delicta tamen seu dependentia ab arbitrio Superioris, e. *Insinuante* 7. *infi.* *Qua Clerici vel voventes &c.* Verumtamen post Concilium Tridentinum talia pacta fieri nequeunt sine Pontificis auctoritate.

Decimò, requiritur, ut professio fiat de tribus votis substantialibus Obedientiæ scilicet, Paupertate & Castitate, & quidem in perpetuum e. *Cum ad monasterium* 6. *infi.* *De statu Monach.* Sufficit tamen ea fieri expresse vel implicite, ut latius deducit *Less.* lib. 2. *De Instit. & Jure* e. 41. *dubit.* 1. Hinc qui in monasteriis Conversi & Oblati dicuntur, non sunt verò Religiosi, si prædicta vota non emittant: * 10. Uti nec quæ Begginae vulgò dicuntur, quippè quæ nullam approbatam regulam proficiantur, neque obedientiæ aut paupertatis voto sint adstrictæ: quarum statum, quodd aliter de mysteriis fidei nostræ sentirent, licet penitus abolendum decreverit Clemens V. *Clement.* 1. *De religiosis domibus & Clement.* 3. *De heret.* tamen eâ Clementis abrogatione non contineri eas, quæ culpâ carent, nec suspectæ sunt, declaravit Joan. xxii. e. *unico De relig. domibus in Extrav. g. communib.* Et in d. *Clement.* 1. dicitur, quod si fideles aliquæ mulieres, promissâ vel non promissâ continentiam, in suis hospitibus honestè conversantes penitentiam agere voluerint, & virtutum

Domi-

Domino in humilitatis spiritu deservire, hoc ei-
dem liceat, prout Dominus ipsis inspirabit.

11. Similiter ob eandem causam Religioſæ
non sunt feminae Canonicae, seu Canonicae,
ut vocant, quæ vivunt exemplo Canonicorum
ſecularium, nec renuntiant propriis, neque ul-
lam professionem emittunt: unde nec ad clau-
ſuram cogi poſſunt, Azorius *lib. 13. Inſtitut. mo-
ral. cap. 9.* Exeuntque libere & nubunt, excep-
tis paucis, ut Abbatissa, Priore, Sacrista, Præ-
posita, Decana, quæ virginitatem vovent, ut
dicunt. Et licet harum ſtatus improbari vide-
atur per Innocentium II. *in can. Pernitiosam*
xvii. quaest. 2. tamen eam vivendirationem non
elle damnaram, etſi nec approbata ſit, tradit A-
zor. *d. loco.* Item licet Pont. *in Clemens. Attenden-
to De ſtatu Monachor.* velit eas per locorum Or-
dinariorum, ſi exemptæ non fuerint, ſua ſi vero ex-
emptæ fuerint, Apoſtolica auctoritate viſitari;
non intendit tamen per hoc earum ſtatum, Re-
gulam ſeu Ordinem approbare: ſicut nec in *e. In-
demnitatibus & penult. De elect. in 6.* ubi decreto in
Canonicis electionibus præſcripta jubet ſervari
in Abbatiffarum ſeu alio nomine nuncupatarum
Præſectarum. De his plenius videre licet apud
Tholoſanum *Synag. luris univerſi lib. 15. cap. 17.*
n. 9. & apud Zyp. hoc tit. ubi plura etiam tradit de
*earum origine, ac norma vivendi: quæritque i-
bid. num. 7.* an tam Beggiarum, quam hæ Canonicae
conſeantur perſonae Eccleſiaſticae & Religioſæ,
eo ſenſu, quo loca pia & congregations religio-
ſæ dicuntur, ad eum ſcilicet effectum ut ſubſint
Epiſcopo, & coram eo ſtare juri teneantur, nec
ſoram Epiſcopi declinare valeant.

12. Undecimo, qui Religionem in Monaste-
rio aliquo profeſſi ſunt ad aliud ſtrictioris Re-
gulæ & ſanctioris vitæ tranſire poſſunt, non vero
Religionis laxioris, *e. Sand. 10. &c. Licet 18.*
*hoc tit. Conc. Trid. Seſſ. 25. c. 10. in fine De Regu-
laribus.* Idque non niſi petita prius facultate à
ſuo Præſbitero: qui ſi facultatem neget tranſeun-
di, poterit nihilominus ad aliam Religionem
migrare, *d. e. Licet:* quia unicuique, etiam Re-
ligioſo, liberum eſt eligere vitam duriorum, ut
magis Deo placeat; eſſetque imprudentis Præ-
ſbiteri hoc non admittere.

13. Denique, quod ad numerum attinet re-
cipiendorum ad Monasterium aliquod, Boni-
facius VIII. *in c. Periculoſo & ſand. De ſtatu Regular.*

in 6. ſtatuit, ne in Monasterio feminarum, quod
propriis habet redditus, plures recipiantur, quam
de illius bonis ſive proventibus poſſint ſine pe-
nuria ſuſtentari; aliterque factam receptionem
decrevit, irritam Concil. vero Trident. *Seſſ. 25.*
c. 3. ſtatuit, ut in Monasteriis & domibus tam
virorum quam mulierum, bona immobilia poſ-
ſidentibus, vel non poſſidentibus, is tantum
numerus conſtituatur, & in poſterum conſerve-
tur, qui vel ex redditibus propriis Monaste-
riorum, vel ex conſuetis eleemoſynis commode
poſſit ſuſtentari. Vide Zypæum *Tit. De Regula-
rib. num. 34.* Leſſius *De Jure & Juſt. l. 2. cap. 35. dub.*
12. Gutierrez *lib. 1. Canon. q. 32. num. 61 & ſeqq.*

TITULUS. XXXII.

De Conversione Conjugato-
rum.

1. Alter conjugum, invito altero, ingredi Religio-
nem nequit.
2. Mutuo conſenſu etiam conſummato matrimo-
nio, licet.
3. 4. 5. 6. Quandoque altero etiam invito,

NON tantum cœlibes Monasterium ingre-
di ac Religionem profiteri poſſunt, ſed
& conjugati: de quorum tamen ingreſſu du-
bitari poterat, ex quo Religio votum contineat
caſtitatis, quod matrimonii uſui repugnat.

1. Unde dicendum, conjuges, poſtquam con-
ſummatum fuerit matrimonium, non poſſe
abſque mutuo conſenſu validè profiteri Reli-
gionem: adeo ut, ſi maritus in vita vel igno-
rante uxore profiteatur, reperti ab ea poſſit, co-
gaturque ad uxorem redire ac debitum petenti
reddere, licet illud exigere non poſſit, ſed
quantum in ſe eſt ſervare teneatur caſtitatem.
Vnde mortua uxore non quidem cogendus eſt
redire ad idem monasterium, quamvis ei con-
gruentius eſſet ad ſalutem, ſi rediret, verum
cum alia contrahere matrimonium non po-
teſt

rest, propter votum continentiae semel libere emissum, *c. Quidam 3. & c. Placet 12. h. t.*

2. Muruo verò & libero consensu conjuges ingredi Religionem possunt: ita tamen, ut maritus consentiente uxore ingredi nequeat, nisi ipsa Religionem aliquam profiteatur, si utique juvenis sit, vel talis, quae in saeculo manens meritò de incontinentia possit fieri suspecta. Alioquin si senex sit & sterilis, aut talis, ut sine suspitione manere in saeculo possit, votum sufficit continentiae, in manibus Episcopi emissum, *c. Cum sis 4. & seq. cap. Vxoratus & alius hoc tit.* Et haec omnia fieri debent, auctoritate vel Episcopi, vel Archiepiscopi interposita, *can. Si vir xxvii. q. 2.* Quamvis irrita non sit professio, si aliter facta fuerit: & maritus, consentiente vel sciente ac dissimulante uxore sua, Religionem ingressus & professus, eam mortuam, redire ad saeculum nequit, vel aliam sibi matrimonio copulare, *c. Ex parte 9. & c. Consultus seq. h. t.* Vide Less. 2. *De iust. & iure cap. 41. Dubit. 3. n. 23.*

3. Potest tamen certis casibus alter conjugum, altero etiam invito & repugnante, Religionem ingredi. Primò, si matrimonium necdum fuerit consummatum & tum potest unus ad Deum transire, & alteri in saeculo manenti licitum est ad secunda vota transire, *c. Verum 2. c. Ex publico 7. h. t.*

4. Secundò, etiam post consummatum, secundum probabiliorem sententiam, ingredi uxor potest, si maritus illud per vim contumaxaverit, ante expletos duos menses, qui ei à jure conceduntur, *d. c. Ex publico*: idque ob gravem injuriam, quam eidem sic intulit: ut propterea jure suo privari non debeat, Sanchez 2. *De matrim., Disputas. 23. n. 6. ubi alios citat.* Idem videtur dicendum, si per gravem metum extorserit consummationem, quia similis haec injuria est.

5. Tertio, si alteruter conjugum committat adulterium, tunc alteri innocenti licebit ingredi Religionem, *can. Agathosa xxvii. q. 2. & colligitur ex c. Constitutus, cum duobus seqq. h. t.* Ut tamen id ordinare progdat, separatio illa auctoritate Judicis & causam cognitam fiat necesse est, partim ad vitandum scandalum, partim ne repeteri possit, & cogi ad redigendum. Quod si alter quoque adulterium occultè commiserit, puta maritus, non poterit uxorem dimittere, ut

Religionem ingrediatur, quia paria delicta mutua compensatione tolluntur, *c. fin. inf. De adulterio.* Idem dicendum, si cognito uxoris adulterio, debitum petierit vel reddiderit, quia sic censetur eidem reconciliatus, ac remissio juris sui, *can. 1. xxxii. q. 1.*

Quartò, si alter incidat in haeresim, & judicio Ecclesiae fiat separatio, potest innocens ad Religionem transire, etiam si ille converti voluerit. Si verò non fuerit facta separatio judicio Ecclesiae, tum tenetur emendatum recipere, nec potest Religionem ingredi, *c. fin. hoc tit. jussus 9. De illa inf. De divorciis.*

TITULUS XXXIII,

De Conversione Infidelium,

1. Infidelis quis hic dicatur.
2. Infidelis conversus restò contrahit cum fidei,

PRAETEREÀ non tantum conjugari fideles, sed & infideles, id est, pagani subinde ad fidem Christianam convertuntur: de quorum proinde conversione dicendum quoque est aliquid.

Infidelis generaliter dici potest quilibet discrepans à fide, quia quidquid à fide discrepat Catholica, fidei Christianae est contrarium, *l. Catholicorum in fine Cod. De iudicis & Caesariensis Hostien. in Summa hoc tit.* Hic autem specialiter sumitur pro eo, qui nunquam fidem suscepit, qualis est Judaeus, Paganus, Saracenus, Et idèò haereticus non dicitur converti, sed reverti.

2. Si igitur infidelis convertatur ad fidem, poterit contrahere matrimonium cum fidei, nisi cum adhuc esset in infidelitate, machinatione & dolo maritum ejus occiderit: alioqui si absque machinatione, veluti in bello, occiderit maritum, nihil prohibet, quo minus illam conversus ad fidem in uxorem ducat, *c. 1. h. tit.* Quod si verò alter infidelium (inter quos potest esse matrimonium, ut contractus est civilis,

illis, non ut Sacramentum, *s. Gaudemini inf. De*
divortio) convertatur ad fidem Catholicam,
communis proles assignari debet converso ne
ab infideli inducatur in errorem, *cap. 2. hoc tit.*
Nam placuit summam esse rationem, quæ pro
religione facit, *l. Sumi persona 43. in fine ff. de relig.*
& sumptib. funerum. Cæterum de matrimonio
infidelium, cum inter se, tum cum fidelibus, po-
stita futurus agemus.

TITULUS XXXIV.

De Voto & voti Redemptione.

ne.

§. I.

Voti definitio.

1. Quid sit Votum.
2. Votum debet esse deliberatum.
3. Liberum & cum effectu.
- 4.
5. Qui votare non possint.

Quia antè dictum est de Regularibus &
Religionem intrantibus, de quæ infideli-
bus, qui ad fidem convertuntur, qui om-
nes votum quoddam emittunt; illi Religionis,
quod Monachum facere dicitur & non habitus,
l. Corroborum 13. sup. de Regularib. hi verò fidei:
merito nunc sequitur de voto in genere, ejusque
redemptione

Votum autem est alienius boni operis cum
deliberatione liberè Deo facta promissio, cum
animo scilicet obligandi se, & ab eo, qui se obli-
gare potest.

Dico, alicujus boni operis; quale est pe-
grinari ad loca sancta, elemosinam dare, *e.*
l. 2. b. e. quia in malis promissis frangenda fi-
des potius, quàm servanda, *can. in malis xxii.*
q. 4. Et si quid voteatur, quod corpori vel ani-
mæ certum adferat discrimen, non acceptatur
à Deo, nec obligat, *e. Inter ceteras sup. De jure-*
jurando. Hinc etiam votum debet esse de me-
liori bono, quam sit ejus oppositum; ideoque
non obligat votum de non mutuando, de non
dando elemosinam, non ingrediendo Religio-
nem, quia oppositum est Deo gratius.

2. Dixi, cum deliberatione; id est cum perfe-

cta & plena animadversione ejus, quod agitur,
quia nemo censetur sibi alienius obligationis
vinculum, quale est votum, imponere; nisi ple-
nè advertat, quid agat. Hinc qui in ætate tene-
ra, facilitate potius, quam ex arbitrio discre-
tionis, voverat, facile fuit à voto absolutus *e. 2. eod.*
& fervore passionis vovens ingredi Religio-
nem, non obligatur, *can. Gonzalvus xvii. qu. 2.*
Sed neque furiosi vovendo aut proficendo obli-
gantur, nisi sanæ mentis effecti votum in futuro
emissum ratum habuerint, *e. Sicut tenetur sup. de*
Regularibus. Idem dicendum de infantibus.

3. Dixi, liberè; quia votum metu vel dolo
injuriioso extortum est irritum, *e. 1. & 2. sup. de*
his qua vi metus factis &c. Idem dicendum de voto
per errorem emissio.

Dixi, Deo facta promissio; quia votum fit
& reddi debet Domino; adeoque homini facta
promissio non est votum, *e. Magna 8. ibi Voveto*
& reddite Domino Deo nostro b. e. Nati voverit est
aliquid Deo sanctè promittere, ut constat ex
auctoribus Latinis, licet aliàs sumatur pro De-
siderare, & Votum pro Desiderio.

Dicitur verò promissio; quia ex sola boni
faciendi conceptione seu proposito, quantum-
vis deliberato, non obligatur quis, tamquam
ex voto, si ulterius ad promissionem non sit
progressus, *can. Quis bona xvii. qu. 1.* ne quidem
eo casu, quo quis Religionem intrat animo
& proposito in ea perseverandi ac perpetuo Deo
serviendi, Navar in *Manuali cap. 12. num. 21. &*
communiter Theologi; & colligitur ex *e. Litteras u-*
ram 3. hoc tit. ubi expressè dicitur, cum, qui ul-
tra propositum mutandæ vitæ non est pro-
gressus, voto non teneri Item Concil. Trid.
sess. 25. c. 13. ubi concedens novitiis annum pro-
bationis, vult eos toto ex tẽpore manere liberos
ad egrediendum, si putent disciplinam sibi non
convenire.

Non obstat, *e. Statuimus &c. Consulti sup. de*
Regularib. quatenus ibi statuitur, novitio pos-
se liberè ad sæculum intra annum redire, nisi
evidenter appareat, quod tales absolute vo-
luerint vitam mutare & in Religione perpetuo
Domino servire: nec similitur *e. Beneficium*
eod. tit. in 6. ubi dicitur, beneficium ingressi Re-
ligionem posse alteri dari, si constet absolute
voluisse vitam mutare: quia illis locis agitur
de proposito, quod promissione seu voto fir-

marum est, licet exterius verbis vel nullis vel nullam voti speciem præ se ferentibus fuerit expressum.

Addidi, cum animo se obligandi; quia actus agentium ex intentione non operantur ultra intentionem.

5. Denique additur, ab eo, qui se obligare potest; quia quidam sese voto obligare non possunt, vel absolute, ut infantes & furiosi, ob defectum iudicii; vel non ita valide, quin votum eorum ab alio, in cuius sunt potestate, irritari possit, ut impuberes, sine consensu parentum aut tutorum, *can. 1. 2. & 3. xx. q. 2.* Item conjuges post consummatum matrimonium, sine mutuo consensu.

Sic nec Episcopus votere peregrinationem potest, absque consensu suæ Ecclesiæ, *e. Magna 7. hoc tit.* nec Clericus, absque licentia sui Episcopi, licet sine ejus consensu Religionem ingredi possit. Similiter Monachus sine consensu Superioris, quia velle aut nolle non habet, *e. Quorundam e. Si Religiosi de elect. in 6.* Denique servi, coloni adscriptitii vel originarii, in præjudicium suorum dominorum, votere nequeunt, *can. Generalis dist. 54.*

§. II.

Divisio Voti.

1. *Votum aliud Solemne & Simplex.*
2. *Aliud Expressum & Tacitum.*
3. *Aliud Purum & Conditionale; item Personale, Reale, Mixtum.*
4. *Aliud Perpetuum & Temporale.*

1. **V**otum variè dividi solet. Primò in Solemne & Simplex. Solemne generaliter dicitur, quod fit publice, certis solemnitatibus, v. g. testibus aut juramento adhibitis. Vel specialiter, quantum ad matrimonium post contractum dimitendum, Solemne votum dicitur, quod ex decreto Ecclesiæ annexum est susceptioni Ordinis sacri: & professione vel expressa vel tacita Religionis, per sedem Apostolicam approbata continetur, *e. unico hoc r. in 6.* Simplex verò votum hodie est omne aliud votum, licet professione Religionis non approbata continetur.

2. Secundo dividitur in Expressum & Tacitum Expressum est, quod verbis discretis ex-

primitur. Tacitum, quod eo ipso fieri censetur, quo voluntarie aliquid agitur, cui ipsam votum est annexum vel supponitur. Hujusmodi est, quod fit susceptione Ordinis sacri.

3. Tertio, dividitur in Purum & Conditionale. Item in Personale, Reale, & Mixtum. Personale est, dum promittitur, quod personam solam attingit, v. g. aliqua actio vel omisio, ut peregrinatio ad visitandum sepulcrum Domini *e. 2. hoc tit.* Tale etiam est votum Religionis aut jejunii. Reale est, quo res externa promittitur, ut in *e. Ex parte 18. inf. de censib.* Mixtum, quod utrumque, veluti peregrinatio cum oblatione, vel profectio Jerosolymam ad eam atris deliberanda, *e. Non est. & seq. h. 1.*

Denique dividitur Votum in Perpetuum & Temporale.

§. III.

De effectu seu obligatione voti.

1. *Votum ab initio voluntatis est, ex post facto necessarium.*
2. *Solvitur votum defectu materia.*
3. *Et Conditionis.*
4. *Irritatione.* 5. *Commutatione.*
6. *Dispensatione.*
7. *Quilibet commutare potest, qui dispensare.*

1. **E**ffectus autem voti, sive simplicis sive solemniss, est, ut fides semel Deo data servetur. Tamen enim ab initio liberum sit votere, vel non votere, tamen non est liberum, voto semel emissò, resistere, absque propria talis dispendio, nisi ejus solutio intervenierit, *e. Licet 6. cum e. seq. hoc tit. can. 1. & seq. xvii. q. 1.* quia si fidem homini datam non oporteat frangere, multò magis fidem Deo datam servare oportet: aded ut ne quidem causa convertendi aliquem ad fidem liceat instigare votum, *can. Non solum xxxviii. q. 8.* Quinimò hæres etiam desinctori votum adimplere tenetur, si tale sit, quod per alterum impleri possit, uti est votum reale: alias paterna successione se in dignum reddet, & reum anathematis, *d. e. Licet & e. Si hæres 6. sup. de test.*

2. Solvi seu redimi votum potest quinque modis. Primò, defectu materia, si materia voti legitima esse desinat, vel absolute vel respectu votantis; ut si turpe votum fuerit, si quid

incautiùs quem vovisse contigerit, vel si propter infirmitatem, aut paupertatem, vel aliam justam causam votum non possit utiliter ad impleri, *can. 5. Et alius xxii. quaest. 4. cap. Quod super 8. in princ. cum cap. seq. hoc tit.*

3. Secundò defectu conditionis: ut si quis quid voverit sub certa conditione, quæ non eveniat, aut si causa voti cesset, *e. Magna 7. §. fin. hoc tit.*

4. Tertio, irritatione: ut si oblatio voti perfecta pendeat aliquo modo ab alterius voluntate, qui non velit eam approbare; nam tale votum vel ex natura, vel ex Juris dispositione hanc tacitam habet conditionem, nisi superior, vel alius, cujus interest, contradixerit. Ita omnia vota Religiosorum, præter votum arctioris Religionis, posse à Prælato irritari, docet Navar in *Manuali cap. 12. num. 65.* Similiter vota impuberum irritari possunt à parentibus & tutoribus, *e. Si quis 2. sup. De regulis* Vota item servorum à dominis, quatenus eorum obsequiis obesse possunt. Hinc quoque maritus omnia vota conjugis, quæ sibi incommodent, & ad familiæ administrationem pertineant, cujus ipse, uti & mulieris, caput est, irritare potest, ut passim docent Canonistæ.

5. Quarto, commutatione: nam in primis quilibet auctoritate propriâ votum suum in id, quod manifestè est melius & Deo gratius, commutare potest, *e. Pervenit 3. sup. De jurejur.* Nec obstat. *e. hoc tit.* ubi dicitur, commutationem voti pendere ab arbitrio ejus, qui præficeret, seu superioris: quia hujus requiritur auctoritas, quando non constat, id, in quod fieri debet commutatio, esse melius. Et idè votum peregrinationis vel aliud quolibet mutari potest in votum Religionis, *e. Scriptura 4. hoc tit.* Non obstat etiam, quòd debitor solvens creditori rem, etiam meliorem, non liberetur, sed teneatur solvere, quod debet: quia creditori solvi potest melius, quando id ipsi gratius est. Non obstat denique, quod quis in propria causa nequeat esse Judex: quia potest parte consentiente, non autem invitâ.

6. Præterea quilibet votum commutare potest, qui in eo dispensare, sive potestate ordinaria, sive delegata; licet non è diverso. Ra-

tio est, quia commutatio voti est quædam veluti imperfecta dispensatio seu relaxatio, *arg. cap. 1. hoc tit.* Nam dispensare in voto nihil aliud est, quàm nomine Dei absolute condonare obligationem: Commutare verò est condonare cum onere, ut scilicet loco prioris obligationis aliam suscipias. Jam autem regula Juris habet, quod cui licet id, quod est plus, licet utique, quod est minus, non contra. In commutatione voti haberi debet ratio expensarum, quæ in completionem voti fuissent faciendæ, habitâ personarum ratione, ut illæ impendantur in aliquod opus pium. In voto autem de dando, faciendo, videndum, an inde non sit jus quæ sitem alteri, quia tum dispensare amplius non possit Episcopus sine illius assensu, cui jus esset quæ sitem: nisi sit illius dominus superiorve tam absolutus, ut possit ipsi auferre rem quæ sitam, & dare alteri, *P. I. sec. 2. p. cap. 1. art. 3. n. 8. versis. in commutatione.*

7. Quintò, dispensatione: nam Episcopus, & qui Episcopalem jurisdictionem habet, potest dispensare in omnibus votis suorum subditorum: exceptis iis, quæ summo Pontifici reservata sunt, nempe, *juxta communem sententiam*, voto castitatis perpetuæ, voto approbatae Religionis, voto peregrinationis ad Terram sanctam, ad limina Apostolorum, & Compostellam ad S. Jacobum. Nam licet Juris textus aliquis non reperitur, qui hæc quæ nunc vota soli Papæ specialiter reservet, præter votum transmarinum, *e. Quod super E. c. Ex milla h. t. ex stylo tamen Romanæ Curie, qui satis colligitur ex Extravag. Et si Domini De penit. & remissionibus in commun omnia hæc reservata sunt summo Pontifici. Ex causa tamen dispensare Episcopus oportet: nam sine causa dispensare nequit, *can. Non potest. Et seq. 1. q. 7.* contra verò si non dispensaret, cum adest causa justa, peccaret, *P. I. c. d. n. 8. vers. Et generaliter.**

TITULUS XXXV.

De Statu Monachorum & Canoniorum Regularium.

1. Status sumitur & generaliter & strictè.
2. Ad statum Monachorum spectat servare Regulam quam professi sunt.
3. Proprium habere aut possidere non possunt.
4. Quatenus circa hoc dispensare valeat Pontifex.
5. Quatenus ab uno monasterio ad aliud migrare liceat.
6. De clausura Monialium, remissivè.
7. Monachi ad Ecclesias parochiales adsumi nequeunt, ut Regulares.
8. Singulis provinciis instituenda Concilia Regularium provincialia.

Plerumque votum emittentes Religionis sunt & dicuntur Monachi ac Canonici Regulares, de quorum proinde statu, id est conditione vivendi ratione deinceps tractatum instituit Pontifex. Notandum verò est ex L. 1. De iustis & iura cap. 41. dubit. 1. Statum sumi & generaliter, & strictè. Generaliter pro quavis vitæ conditione, in qua homo ad tempus, vel perpetuò stat & permanet. Sic dicitur Status innocentiae, Status legis naturæ, legis Moysaicae, Evangelicæ, Status huius vitæ vel futuræ, Status Ecclesiasticus, secularis, servorum, liberorum, viduarum, & sic de similibus. Strictè verò sumitur pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obstricti sumus; ut firmitatem quandam denotet. Et hoc modo tres dumtaxat Status in Ecclesia constituantur à D. Thoma, scilicet Episcoporum, Religiosorum, & Conjugatorum. Nam Episcopi perpetuo vinculo obstricti sunt obsequio suæ Ecclesiæ, Religiosi obsequio divino, Conjuges obsequio mutuo. Ex his duo priores sunt spirituales, & vocantur Status perfectionis, tertius est secularis.

Status autem Religiosus seu Religiosorum vel Monachorum rursus sumi potest dupliciter, nempe vel in actu primo, ut loquuntur, sive in habitu, & sic nihil est aliud, quam debitum religiosè seu monachaliter, ut ita dicam vivendi; vel in actu secundo, & sic est ipsa religiosa seu monachalis vita. In hoc igitur Tit. Status sumitur strictè pro ipsa conditione vitæ monasticæ immobili, per quam suis Superioribus obstringuntur, & Regulæ, quam professi sunt.

2. Ad statum & mores Monachorum ac Canoniorum Regularium pertinet in primis, ut ad Regulæ, quam professi sunt, præscriptam vitam insistant & componant, *c. Cum ad monasterium 6. h. t. Concil. Trident. Sess. 25. cap. 1. De regularibus* ubi præcipit, ut diligenter observent, quæ ad suæ professionis perfectionem, ut obedientiæ, paupertatis & castitatis, & si quæ alia sint suæ Regulæ & Ordinis peculiaris, quæ emiserint vota vel præcepit. Ac proinde, cum Religio sit status pœnitentiæ ac tristitiæ, & contemptus divitiarum fastusque ac gloriæ mundanæ, S. Thom. 2. 2. q. 187. art. 6. vilius indui & uti vestibus debent, quemadmodum pœnitens exemplo Regis Nivines, qui Iona 3. induus fuit sacco, & Achab, qui 3. Reg. 21. operuit cilicio carnem suam. Qua de causa vetuit Innocentius III. Pontifex, ne quis Monachorum lineis camisis uteretur, *d. cap. Cum ad monasterium 6. hoc tit.*

3. Item districtè inhibetur, ne quis Monachorum proprium quoquo modo possideat, *can. Non dicatis 21. q. 1. d. c. Cum ad monasterium, & c. Ioannes 5. sup. De Regularibus & Concil. Trident. Sess. 25. c. 2. Sin autem aliquid habere proprii deprehensi fuerint, regulari præviâ monitione, expelli è monasterio debent, nec ulterius recipi, nisi pœniteant, d. c. Cum ad monasterium.* Quinimò si Monachus vel Canonicus Regularis post mortem inveniatur aliquid proprii habuisse in vita, illud cum eo extra monasterium in loco non sacro humari debet, *d. c. Cum ad monasterium, ibi in serguitinio.* Et quod amplius est, sepultus in loco sacro effodi juberetur, & projici ab Ecclesia, *c. Super quodam 4. h. t.* Ex permissione tamen Prælati peculium aliquod pro administratione rerum habere Monachos licet, *c. Monachi 2. vers. Qui verò peculium habet, non etiam proprietate;* quia abdicatio

proprietatis, sicut & custodia castitatis, aded
annona est Regulæ Monachali, * 4. ut adversus
eam ne summus quidem Pontifex possit licenti-
am iudicare: quod passim intelligunt DD. re-
manente statu Monachali seu religioso, cui re-
pugnat habere aliquid proprium, prout eo nomi-
ne significatur dominium & usus, independens
ab arbitrio Superioris. Alioquin ut Religiosus
possit habere dominium alicujus rei, quod assi-
duè à Superioris nutu dependeat, dispensare po-
test Pontifex, quia tale dominium statui reli-
gioso non repugnat, neq; proprii nomine com-
prehendi solet, quando dicitur Religiosus non
possit proprium habere, ut tradit Less. 2. *De iustit.*
6. 4. dubitat. 5. n. 22. Et 4. dubitat. 9. Ratio autè,
cur Religiosus, solemniter professus, nihil om-
nino possit habere tanquam proprium, est, quia
per solemne votum paupertatis non solum se
spoliavit omni dominio, idque vi voti solemnis,
quod eam vim habet ex ordinatione Ecclesiæ,
ut docet Less. *de 4. dubitat. 5.* Verum quid de his
distinctionibus de bonis in communi possidendis
à Monasterio, statuat Conc. Trident. ibidem videre
licet, *de Sess. 25. cap. 2. Et 3. & apud Less. d. dubitat. 5.*
5. Cavere etiam debent Monachi, ne propria
auctoritate ab uno monasterio ad aliud migrent,
Ioannes 5. sup. De Regularib. vel ne in diversis mo-
nasteriis locum Monachi habere præsumant, *c.*
in h. s. Perita verò à Prælato licentiâ, licet non
obtençã, ad arctiorem Regulam & frugem me-
lioris vitæ transmigrare permittitur, *c. Sane 10.*
Et Licet 18. sup. De Regularib. Exceptis tamen
Religiosis Ordinum Mendicantium, qui om-
nino, quocumq; quæsito colore, ad alium
quemcumq; Ordinem, præter Carthusianorum,
convolare vetantur, sub pœna excommunicati-
onis ipso facto incurrendæ, tam ex parte recep-
torum quam recipientium, absq; speciali gratia
Sedis Apostolicæ, *c. 1. Regularib. in Extravag.*
communib. Quo etiam casu, migrantes ab Ordine
Mendicantium ad non mendicantium ex Con-
stitutione Clementis V. *Clement. 1. sed. 1. à Prio-*
ratis, ad ministracionibus, officiis, vicariati-
bus & aliis similibus repelluntur, nec vocem aut
locum habent in Capitulo.

6. Quo pacto autem Moniales à monasteriis
suis egredi, vel ad breve tempus, valeant, vel
non, ex quibus causis, ab Episcopo, approban-
dis; vide Concil. Trident. *Sess. 25. c. 5. De Regu-*

larib. ubi renovat Constitutionem Bonifacii
VIII. in *c. Periculoso h. s. in 6.* Adde Constitut. Pii
V. *incip. Circa Pastoralis officii*, & aliam ejusdem,
incip. Doctores & bonestates, quarum seriem exhi-
bet V. CL. Steph. Weymf. in *sua Analysi ad d. c.*
Periculoso n. 9. Et seqq. recitatque easdem Pia-
sec. 2. p. 4. 3. art. 7. & Azor. 1. p. Institut. Moral. lib.
12. c. 11. q. 7. Quatenus verò ingredi liceat vel non
liceat clausuram Sanctimonialium seu septa
monasterii; vide Conc. Trident. *Sess. 25. c. 5.*
Weymf. *d. loco n. 23. Et seqq.*

7. Præterea cum Monachi solitariam profre-
atur vitam, à populo omnino semotam, & plan-
gentis potius quam docentis officium habeant,
ut D. Hieronymus ait, *cap. Placuit. Et can. Mona-*
chu. xvi. q. 1. non possunt per villas & oppida sin-
guli seu soli parochialibus præfici Ecclesiis. *c. 2.*
h. t. Quod tamen Canonice permittitur Regula-
ribus, tamquam regulæ laxiori in servientibus, *c.*
Quod Dei s. h. t. Eoq; magis, quia antiquitus eti-
am Monachis idem ex causa permillum fuit,
can. Nullus. Diff. 58. cum moderatione tamen
Conc. Trident. *Sess. 14. c. 11. De refor.* quâ hodie pro-
hibentur Canonice Regulares, si translati fuerint
de uno Ordine ad alium, promovendi ad beneficia
curata secularia.

8. Denique cum, ubi gubernaculum contem-
nuntur disciplina, nihil restet quam ut Religio
nastragetur, *Clement. Attendentes m. rine. h. t.*
ided monasteria, quæ generalibus Capitulis
aut Episcopis non subsunt, nec suos habent
Visitatores Regulares, quolibet triennio sese in
Congregationes redigere debent, id est, singu-
lis trienniis instituenda sunt Concilia Regu-
larium provincialia, *cap. In singulis in princ. hoc*
tit. Concil. Trident. Sess. 25. cap. 8. De Regularib.
in quibus corrigantur, quæ videbuntur corri-
genda. Visitatores etiam creandi, qui visita-
tionis officium diligenter exequantur, omnia-
que & singula observari fideliter curent, quæ
de statu Monachorum constituta sunt in *d.*
Clement. Attendentes. Juxta quam ordinatio-
nem refert Choppin. *lib. 2. Monastio Tit. 2. num.*
17. Benedictinos exemptos in plerisque Gal-
liæ provinciis, sese in congregationes redigisse,
ac varia condidisse Regularis disciplina
statuta, quæ à Sixto V. & Gregorio XIII. con-
firmata sunt, teste Zyp. *Tit. De Regularib.* Quod
si id negligant Regulares, cogere eos ad hoc

potest Metropolitana seu Archiepiscopus, eoque negligente Episcopus, in cuius diocesi sunt monasteria, tamquam Sedis Apostolicae delegati, Concil. Trident. d. 6. 8. Zerola p. 2. *V. Monasteria § 2.*

TITULUS XXXVI.

De Religiosis Domibus, ut Episcopo sint subiectæ.

§ I.

Domus Religiosa quæ dicantur.

1. Hospitalium nomine qua veniant.
2. Monasteria, ut & Ecclesia omnes, subiectæ Episcopo loci.
3. Item Hospitalia omnia.
4. Dummodo exempta non sint.
5. Quæ tamen visitari ab Episcopo possunt.

DE Monachis ac Religiosis duo expeditur, nempe de ingressu ac professione, deq; statu, id est, regulis & institutis vitæ monasticæ ac religiosæ. Sequitur tertium de rebus, id est, de domibus & monasteriis, aliisque religiosis ac piis locis, Cujusmodi sunt Hospitalia, quæ pietati exercendæ ex professo dedicata sunt, & plerumque Ecclesiis coherent, *260 hoc tit. & eod. in 6.* Dicuntur ab hospitibus pie excipiendis & tractandis, proque eorum varietate varia sortiuntur nomina. Alia enim sunt Xenodochia, quibus peregrini alia Orphanotopia, quibus orphani; alia Gerontocomila, quibus senes; alia Brephotrophia, quibus egeni infantes; alia Nosocomia, quibus ægroti excipiuntur; alia denique Prochotrophia, in quibus pauperes aluntur, alia aliis atque aliis nominibus appellantur, de quibus in *can. in qualibet xxxii q. 8. l. illud 17. l. Sancimus 18. Cod. De sacros. Ecclesiis & plenius apud Tholosan. Synag. juris universi l. 1. cap. 28.*

2. De his autem omnibus quæ situm fuit, quibus nam subijciantur? Et in primis dicendum, monasteria, sicut Ecclesias omnes, subijci Episcopo loci, in quo sita sunt, *c. 1. 3. 7. & ult. h. c. can. Quidam, cum seq. can. Monasteria XVII.*

q. 2. l. can. Omnes basilica xvi. q. 2. Qui etiam quoad hoc de jure communi habet fundatam intentionem suam, *d. c. 7. h. c.* etiam si alterius loci aut diocesis monasteriis atque Ecclesiis sint unita quia per unionem nihil ceperit Episcopo loci in quo situm est monasterium, *c. h. c.*

3. Idem dicendum de Hospitalibus, & aliis piis locis auctoritate Episcopi erectis, *d. c. 3. c. 4. & aliis h. c.* Ita ut ad Episcopum loci, in quo sita sunt, spectet providere, ne talia loca ad alios usus, quam ad quos fidelium largitate & auctoritate Episcopi destinata sunt, convertantur, ut res eorum dissipentur, neve in beneficium cuiquam (æculari Clerico concedantur, nisi forte vel in eorum fundatione aliter constitutum fuerit, vel per electionem de Rectore hujusmodi loci sit providendum) sed ut gubernatio eorumdem committatur viris providis ac boni testimonii, qui instar tutorum & curatorum iuramentum præstent, repertorium sive inventarium bonorum faciant, atque Ordinariis, vel aliis, quibus hujusmodi loca (sub sunt, vel ab his deputandis quotannis administrationis suæ rationem reddant, *Clement. Quia contingit. 2. h. c.* ubi plenius de hujusmodi locorum administratione, & in Analyti D. Steph. Weymssii ad d. *Clement. Conc. Trid. Sess. 7. c. 15. De reformat. Sess. 22. c. 8. & 9. Sess. 25. c. 8. De reformat. Choppin. De Prælitia sacra l. 3. tit. 5. n. 2.* ubi late tradit ejusmodi piorum locorum curam jam olim quoque spectasse ad Episcopum, ut proinde Conc. Trid. non adeo quidquam novi quoad hoc statuisse videatur.

4. Et hæc quidem procedunt, dummodo talia pia loca non probentur exempta, vel privilegio, vel præscriptione XL. annorum, *c. Cum dilectum 2. h. c. c. Cum olim 8. & seq. sup. De præscript.* Sic tamen, ut si privilegia exempta sint, privilegium hujusmodi, tanquam juxta communi derogans, ac proinde sit de accipiendum, *c. ult. in fine De filiis presbyterorum in 6.* non producat utraque loca ipsa, & jura sua Episcopis in violata serventur, *Porro 7. c. Petiitis 20. inf. De privilegio.* Et ideo si Parochiæ vel Capellæ alicui monasterio exempto subiectæ sint, non tamen ideo & ipse exemptus censeri debent, *c. 1. h. c. cap. Exoverit. inf. De privilegio, nisi & in his quoque legitima præscriptione aut privilegio derogatum sit jurius Episcopalis, d. c. Quæ olim.*

5. Ut autem hujusmodi loca probentur exemptioni jurisdictione Ordinarii, poterit nihilominus Ordinarius auctoritate Apostolica visitare & reformare, si reformatione aliqua opus fuerit: ita tamen ut per hoc nullum exemptionibus seu privilegiis, quoad alia, præjudicium generetur. *Clement. 2. in prim.*

Prædicta etiam non habent locum in Hospitalibus militarium Ordinum, aut Religiosorum, *Clement. 2. §. Præmissa.* Et si quæ sint Hospitalia, in quibus confueverint ab antiquo exerceri spiritualia & exhiberi Sacramenta pauperibus, ea consuetudo servanda est. *Clement. in fine.*

§. II.

De visitatione Domuum Religiosarum & locorum piorum, à laicis regi solitorum.

1. Hospitalia à laico regi solita etiam à laicis visitari possunt.
2. Hospitalia, superstita fundatore, non subsunt Ordinario.
3. Post mortem tamen visitari ab eo possunt.
4. V. & Confraternitates qualibet.
5. Plura triennium non committenda uni administrationi Hospitalium.
6. Ex Concord. Brabant. visitatio Hospitalium est mixti fori.

1. Ceterum circa decretum Concil. Trident. quoad propositam materiam, observandum est, quod licet tribuat Concilium Episcopis facultatem visitandi Hospitalia & alia pia loca; non tamen prohibeat, quin etiam Judices seculares eadem visitare possint, si hoc eis aliis legitime concessum sit. Insuper Episcopum non habere potestatem visitandi Hospitalia & Confraternitates, quæ à laicis reguntur, nisi in casibus à Jure communi permissis.

2. Et ideo hæc potestas non extenditur ad Hospitalia, & alia similia loca, absque auctoritate Episcopi erecta, superstita fundatore, cum non dicantur proprie loca religiosa, sed sub hunc modum dispositioni ipsius fundatoris; ita ut ab eodem destrui, & de illis pro arbitrio suo, præter & de aliis bonis, disponere valeat. *Gloss. in cap. in Ecclesiasticis 2111. qu. 2. Sylvester V. Hospitalia Zerola p. 1. V. Hospitalia §. 1. Piasce. p. 2. cap. 3. art. 5. num. 2.*

3. Quamquam Episcopus talia post mortem fundatoris visitare possit, ad hoc, ut videatur, an &

quo modo satisfiat ordinationi defuncti: audire item, inspicere atque examinare computus & administrationem Rectorum ac procuratorum: idque, ut tradit Zerola *d. loco §. 2. & 3.* virtute decreti, Conc. Trid. *sess. 22. c. 9.* ubi statuitur, ut administratores, tam Ecclesiastici, quam laici, fabricæ cujusvis Hospitalis Confraternitatis, & quorumcumque piorum locorum, singulis annis teneantur reddere rationem administrationis Ordinario, nisi secus sit cautum in fundatione, cui non derogavit Concilium. Ideoque si in fundatione cautum sit, ne Episcopus se visitationi vel rationibus immisceat, id servandum erit, Zerola *d. loco §. 3.*

Nec obstat quod non sint loca religiosa: quia ad hoc, ut visitari possint, sufficit, quod sint loca pia. Non obstat quoque, quod *d. c. 9.* tollat privilegia, statuta & consuetudines quasque, in contrarium: quia non tollit fundationem.

4. Verum quod ad Confraternitates laicorum, siue regendas siue visitandas attinet, exstat insignis Constitutio Clementis VII. 24. *Decemb. 1604.* quam refert Piasce. *d. loco n. 8.* per quam, ut summarie dicā, statuit, ne ullæ ejusmodi Confraternitates erigantur, nisi de assensu Ordinarii loci: ut Constitutum statuta ab eodem Ordinario examinentur, approbentur, & corrigantur: ut indulgentias concedendas prius cognoscant & promulgandas decernant: ut elemosinas & collectas non nisi arbitrio ejusdem in pios usus Confratres erogent: ut Confessarii Confraternitatis ab Ordinario approbentur, qui nec à casibus reservatis absolvere possint.

5. Insuper ad hoc quoque sedulo advigilare & providere Episcopus debet, ne hospitalium & aliorum limilium locorum, administratio seu gubernatio ipsi & eidem ultra triennium committatur, nisi aliter in fundatione cautum reperiat, Conc. Trid. *sess. 25. cap. 8.*

6. Sed nec illud hic prætereundum est, quod refert Zypæus *hoc tit. in princip.* ex Concordatis Brabantiae, §. *si Magistri fabricarum*, contineri iuxta hanc distinctionem, ut si Rectores Hospitalium & Fabricarum sint laici, & à laicis institui soleant, correctio & destitutio, & rationum exactio, præsertim tamen Curato, à laicis fiat: & si negligentes fuerint, pro illa vice Episcopus in omnibus suppleat: si autem Ecclesiastici sint, aut laici ab

Eccle-

Ecclesiasticis instituti, omnia faciat Episcopus. Quamquam dici possit etiam priori casu, saltem post Concil. Trident. Sess. 22. c. 9. ubi Episcopo discretæ auctoritatem facit exigendi rationes ab administratoribus, tam Ecclesiasticis quam laicis, quorumcumque piorum locorum, Episcopum ejusve delegatum suam quoque auctoritatem posse interponere. Quod & in Belgio est receptum. Imo Sereniss. Principes nostri in edicto pro feliciori exitu & executione Conc. Mechlin. anno 1607. majorem etiam potestatem Episcopis & ab eis deputatis concesserunt. Sed hoc interest, quod dum proceditur juxta concordata, Episcopi jure suo nitantur; dum ex edicto, tanquam Principis delegati, veluti ex ejus commissione: quodque si a decretis appelleretur, ad laicos causa devolvatur; illo autem casu ad superiores Episcopi, juxta jus commune. Dicitis verò concordatis non videri derogatum per illud edictum docet Zyp. *ibid.* ea ratione, quod generi per speciem non vice versa derogatur.

TITULUS XXXVII.

De Capellis Monachorum & aliorum Religiosorum.

1. *Capella, & Capellania, unde nomen habeant.*
2. *Distinguis vulgò Capellaniam & Capellam.*
3. *Capella habens populum, cum cura animarum, à seculari regi debet.*
4. *Aliàs duo tresve Monachi Capellis præficiendi*
5. *Novam Religionem quis propria auctoritate confirmare non potest.*

Non semper Monachi omnes habitant in Monasteriis, sed quidam ex iis sæpè ad Capellas ac Prioratus mittuntur, dependentes ab ipsis Monasteriis, quæ sunt domus principales Religiosorum.

1. *Capella non una est etymologica ratio seu*

deductio, de qua Tholosanus *Syntagma loria Univerſi lib. 15. num. 29. Azor. 2. Moral. Institut. l. 3. cap. 8.* Verius videtur nomen esse Gallicum, dicitur à simplici tecto, quo Reges Francorum, exstitis à Normannis ac Solavis sacris ædibus, Oratoria compellit lateribus undique patentibus & patulis tegebant: nam rectum Gallis simpliciter *Chapelle* dicitur; indeque alia nomina formata sunt. Et quia ejusmodi tectum fieri solebat ex pellibus caprarum, inde Capellam à caprinis pellibus dici quidam volunt. *Gloſ. in can. Concedimus de consecrat. distinct. 1. & Sacerdotes, qui in hujusmodi oratorii seu tentorii præfecti erant, Capellani dicti sunt.* Factumque, ut Jure Canonico Capellæ nomine significetur aliquando Altare, in aliqua sacra æde constructum, *can. Quæſitum can. Altars 1. qu. 3.* aliquando Oratorium, seu sacra ædícula à templo sejuncta; interdum etiam Oratorium, extra templum quidem positum, sed eidem templo annexum & adhærens; subinde etiam locus sacer in templo, ferreis aut ligneis cancellis clausis, unum vel plura altaria continens.

2. Cæterum Practici Romani Capellam à Capellania distinguunt, ut Capella sit corpus, & Ecclesia per se, Capellania verò dicatur altare, in aliqua Ecclesia exiens, teste Rebuffo *in Praxi benef. Tit. Saculari benef. quoduplex n. 14.* Et ita Capella hic sumitur, pro Ecclesia scilicet minori, existente per se & seorsim ab Ecclesia majori vel Monasterio.

3. Capella itaque hoc modo sumpta vel habet populum aliquem, subditum, & curam animarum, vel non habet. Si habet, & spectat ad Manasterium, non potest regi à Monachis, sed in ea Episcopus Capellanum sæcularem, qui populum regat, consilio Monachorum instituet: ita ut solius Episcopi arbitrio tam ordinatio ejus, quam depositio, & totius vitæ pendeat conversatio, *s. i. hoc tit.*

4. Sed & ad curam spectat Episcopi, ut Abbates vel aliorum Religiosorum Prælati in hujusmodi Capellis vel Prioratibus singulos Monachos aut Religiosos non constituunt, qui soli in iis commoventur, sed tres, vel saltem duos. Nec proderit Prælato rescipitum, si quod habeat à summo Pont. quod singulos imponere valeat, fortè ob paupertatem Capellæ aut Prioratus, nisi rescipitum

mentionem faciat Conc. Lateranensis c. Ex par. 12. b. 1. quod alias habebitur obreptitium vel subreptitium.

Quod si verò Abbas aliquis Monachum solitarium in Capella constituerit, potest Episcopus eum dein cogere, ut vel revocet illum ad claustrum, vel socium ei, aut socios adjungat, c. Ad audientiam 4. h. 1. Idque ne sibi relictus ad pejora diffuset, Vx soli, inquit Sapiens Eccles. 4. quia cum ceciderit, non est, qui subleuet eum, c. Monachi 2. in princ. s. b. De statu Monach.

5. Illud etiam in c. fin. eod. tit. constituitur, ne quis novam Religionem constituat sine auctoritate Summi Pont. neve in diversis monasteriis quis sit Abbas vel Monachus.

TITULUS XXXVIII.

De Jure Patronatus.

§ I.

Quid sit, & quibus modis acquiratur hoc jus.

1. Quid sit jus Patronatus.
2. Præter præsentationem an jus aliquod competat patrono in beneficio.
3. Acquiratur hoc jus fundatione, constructione, dotatione.
4. Item præscriptione & privilegio.

Quæ deinceps traduntur in hoc libro de Jure Patronatus, de Censibus, Sacramentis, de Ecclesiis, earumque immunitatibus, communia ferè sunt Clericis Regularibus & Laicis, vel sint loco appendicis & supplementi ejusdem ad superiora; veluti jus patronatus ad præbendas & dignitates, in quibus nonnunquam fit institutio ad præsentationem patroni.

1. Est autem jus patronatus, prout ei correspondet institutio, jus præsentandi instituendum ad beneficium vacans. Ita ut ejus sic sumpti tres sint termini, Præsentatio, Admissio & Institutio. Riccius in Praxi post Decis. 230. in 2. Notab. Alioquin etiam in Prælaturis, quæ sine institutione per electionem conferuntur, jus patronatus locum habet: non quidem ut patronus prius præsentet eligendum, sed ut vel elec-

tioni faciendæ interfit, c. Nobis 25. vers. nisi aliter hoc tit. vel factam electionem suo assensu comprober, d. c. Nobis c. Cum terra 14. c. Sacrosancta 51 sup. De elect.

2. Dixi, præsentandi: quia patronus non potest propria auctoritate aliquem in beneficium intrudere, vel in eo instituere c. Præterea 4. cap. Cum Laici 10. & alia h. 1. Ut neque in perceptione fructuum, proventuum, obventionum, ullatenus ullave ex causa vel occasione sese ingerere: Sed illos liberè Rectori seu Beneficiario distribuendos dimittere debeat. Conc. Trid. Sess. 25. c. 9. De reformat. & colligitur ex d. c. Præterea h. 11. Multò minus patroni immiscere se iis possunt, qui ad Sacramentorum administrationem spectant: Visitationi verò ornamentorum Ecclesiæ aut bonorum stabilium seu fabricarum proventibus non aliter, quam quatenus id eis ex institutione ac fundatione competit Conc. Trid. Sess. 24. c. 3. in fine. Riccius Decis. 165.

An autem in alienatione rerum Ecclesiæ patronatæ, ut ita loquar, consensus requiratur patroni, tractat idem Riccius Decis. 178. ubi negativè resolvit, cum quia id nullo jure cautum reperitur, tum quia jus patronatus ad actum præsentationis limitatum sit. Competit tamen patrono jus sese opponendi, si res Ecclesiæ dissipentur, aut sine causa distrahantur, can. Filiis xvi. q. 7. Cæteraque patrono competentia his versibus comprehendit. Gloss. in d. c. 5. congruentiarum suo statui Nobilis.

Patrono debetur honor, onus, utilitasque, Præsentans ut præsit, defendat, alatur egenus.

Debetur enim patrono honor & primus locus in Ecclesia, cujus est patronus. Item si ad inopiam sit redactus, ali debet ab Ecclesia, quam fundavit & dotavit, c. Nobis 25. h. 11. can. Quicumque xvi. q. 7. Dico, si ad inopiam sit redactus: Nam alias ab Ecclesia amplius exigere non potest, quam ab initio fuerit sibi reservatum c. Præterea 23. h. 11.

3. Tribus autem potissimum modis acquiratur jus patronatus. Primo, per fundationem: Si prædium donetur, aut relinquatur Ecclesiæ extruendæ, c. Abbatem 4. xviii. q. 2. c. Quoniam 3. & ibi Gloss. h. 2. Secundo, per constructionem: Cum quis Ecclesiam suis sumptibus construit, can. Monasterium & similibus xvi. q. 7. vel etiam

Aaa

planè

planè dirutam ac destructam reparat; licet ex eisdem lapidibus, & eadem materia, & altare intactum manserit; secus, si non planè dirutam repararit. Tertio, per dotationem, si congruam & sufficientem dotem Ecclesie quis assignet, vel ministris Ecclesie & luminaribus necessaria constituat. *can. Nemo. De consecrat. Distinct. 1.* Ut tamen ubique Episcopi accedat consensus, *d. cap. Nobis hoc tit. & ibid. DD. can. Piamentu, can. Filiis, can. Considerandum xv. q. 7. Garz p. 5. c. 9. n. 71.* quia non spectat ad laicos, imponere onus aliquod Ecclesie, *e. Ecclesia 10. sup. de consecratione.* Quamvis sufficiat ex post facto supervenire, *Riccus Decis. 143. n. 3.* & in dubio ex diuturnitate temporis intervenisse præsumatur, *Garz d. loco num. 72. 73. & 74.* Alioquin Vicarius Episcopi absque speciali mandato in reservationem hujus juris consentire non potest *Garz d. loco num. 75.* Capitulum verò Sede vacante potest.

Cæterum per foundationem vel extruccionem acquiritur demum jus patronatus, quando extructa & dotata est sufficienter Ecclesia, sive ab ipso fundatore & constructore, sive ab alio: atque ita patet posse jus patronatus acquiri pluribus, *e. 1. 2. 3. & c. Cum questio 27. h. tit.* etiam æqualiter, licet inæqualiter contrulerint, *cap. Ad audientiam 3. inf. de Eccles. adificandis.*

4. Dixi, tribus potissimum modis acquiri jus patronatus: nam & aliis modis acquiritur, veluti per immemoriam præscriptionem, utique contra Ecclesiam ab initio liberam, *cap. Querelam 24. sup. de elect. & contra non liberam, sed patronatam, seu potius contra ejus patronum, spatio 40. annorum, Covar. ad e. Possessor p. 2. §. 10. De R. l. in 6. Fachin. lib. 8. Controvers. cap. 24.* Item per privilegium summi Pontificis, ob summam ejus in omnes Ecclesias & beneficia potestatem, *e. 2. De præbendis in 6.* non etiam per privilegium inferiorum Antistitum, vel Episcopi, *e. 2. de reb. Eccles. non alienandis in 6.* latè *Garz. 5. p. c. 9. n. 128.* Prædictis autem modis potest etiam forma acquirere jus patronatus, *e. Ex litteris 7. h. tit. & fin. sup. concess. præbenda:* non tamen Judæus, paganus, hæreticus, quia jura tantum mentionem faciunt fidelium & Christianorum.

Porrò de acquisitione & probatione juris patronatus, vide *Conc. Trid. Sess. 14. cap. 12. de*

reformat. & Sess. 24. c. 9. de reformat. & Piassec. d. loco n. 21. & seqq.

§. II.

Quotuplex sit jus patronatus.

1. Aliud est Ecclesiasticum, aliud Laicum.
2. Vera ratio appellationis cujusque.
3. Cur hoc jus laico competat.

1. **E**st autem duplex jus patronatus, aliud Ecclesiasticum, aliud Laicum: addunt aliqui Mixtum. Jus patronatus Ecclesiasticum vocant nonnulli, quod Ecclesie vel Clerico competit; Laicum, quod laico: Mixtum, quod partim Clerico, partim laico: ita ut à qualitate illud obtinentis dominetur, sive ab initio fuerit Ecclesiasticum, sive laicum.

2. Sed verius est, Ecclesiasticum dici illud, quod competit ratione Ecclesie, licet originem habuerit ex patrimonio laici: sufficit enim postea quovis modo translatum esse in Ecclesiam vel Capitulum, vel Monasterium, vel alicui dignitati aut beneficio fuisse annexum, *e. unico h. t. in 6. latè Garz 5. p. cap. 1. n. 553.*

Similiter Laicum, quod alicui sive laico sive Clerico competit ratione proprii patrimonii, non verò ratione Ecclesie, vel beneficii, *Garz. d. c. 1. n. 592. ubi alios citat. Riccius Decis. 169.* Quod si non appareat, qua ratione competat, attenditur jus successione: nam si per successionem deferatur, præsumitur laicum, quia jura Ecclesiastica jure successione non deferuntur, nec dantur, *e. 1. sup. de præbendis.*

Conformiter mixtum dicitur, quod partim ratione patrimonii, partim ratione Ecclesie competit. 3. Tamen si autem de rigore juris laicus jus patronatus, de quo hic agimus, habere non possit, cum sit spirituale, seu potius jus temporale spirituali annexum, *e. De jure 16. h. tit. Quanto sup. de judicio* (anteceperit scilicet, quia ordinatur ad præsentandum Clericum ad beneficium, ut in eo instituat) & laicus spiritualia tractare nequeat, *e. Decernimus sup. de judicio, cap. Causam sup. De præscript.* tamen ex benignitate quadam à sacris Canonibus conceditur illi hoc jus, remunerationis cujusdam causa, ut hac ratione magis provocentur laici ad fundandas, extruendas & dotandas Ecclesias.

§. III.

In quo differat jus patronatus Ecclesiasticum à laico.

1. Patronus Ecclesiasticus habet semestre; laicus quadrimestre.
2. Quod currit à die notitia vacationis.
3. Papa patroni, non presentantis aliquem intra dictum tempus.
4. Ecclesiasticus variare non potest, in presentando laicos potest.
5. Legatus summus Pont. beneficia juris patronatus Eccles. conferre potest laici non potest.

Præter discrimen, quod ex definitionibus colligitur, differunt in his. Primò, quòd patronus Ecclesiasticus habeat tempus semestre, id est, sex mensium ad presentandum; laicus quadrimestre dumtaxat, *e. Eamte 22. c. Cum propter 27. & alia h. tit. c. unico eod. in 6.* Quando autem simul sunt patroni Ecclesiastici & laici, omnes ratione communionis habent semestre, *Glof. in d. c. unico §. verum. Garz. 5. p. c. 9. n. 28. & duobus seqq.* nec intra hoc tempus potest intelligi negligentia patroni, *d. o. unico.* Et idè intra quadrimestre, concessum laico, collatio beneficii vacantis est nulla, siue facta sit ab Ordinario, vel ejus Vicario, *c. Quod autem 5. in fine hoc tit. siue à Papa, via ordinaria, d. c. unico*: ita ut nec patrono, nec ei, qui ex presentatione patroni institutionem obtinuit, præjudicet.

2. Currit verò hoc tempus, non à die, quo vacat beneficium, ut olim observatum fuit in *Rota, Rosa, Decis. 1. alias 38. in antiq.* sed hodie à die notitiæ, quia in nulla materia, quantum vis levi, tempus currit ignorantibus, *l. 1. Cod. qui admitti ad bon. poss. possunt, latè Riccius in Praxi Decis. 172.* notitiæ, inquam, non interpretativè, sed verè vel præsumptè determinandæ per judicem Ecclesiasticum, consideratà qualitate beneficii, modo vocationis, longitudine temporis, distantia locorum & fama: nec scientia unius patronorum nocet alteri, sed scienti tantum.

3. Quod si patronus intra tempus à die notitiæ sibi concessum non presentaverit aliquem, vel quia neglexerit, vel quia, si plures sint, inter eos sit lis de jure patronatus, statim, lapsò eo tempore, pro illa vice devolvitur collatio ad eum, ad quem spectat institutio, licet

is sit Episcopo inferior; ab exemptis verò ad Papam.

4. Secundo, Patronus Ecclesiasticus, si aliquem idoneum presentaverit, non potest intra idem tempus presentare alium: quod si fecerit, nihilominus præferetur prior tempore, tàmquam jure potior, *c. Cum autem 24. h. tit.* Et hinc fit, quòd ei potius dentur sex menses ad presentandum, quam laico, ut, cum in illo gravetur, in hoc releveretur. Nam laicus, presentato uno aut etiam pluribus, potest adhuc idem quadrimestre alium vel alios presentare, non quidem recedendo à prima presentatione sine causa *c. Pastorali 23. h. t.* sed accumulando posteriorem priori, *c. Quod autem 5. & d. c. Cum autem 24. h. t.* & quidem toties, quoties voluerit, juxta *Glof. in Clement. Plures §. fin. in V. Presentare hoc tit.* Arque ex his Episcopus instituet, quem maxime idoneum judicabit, vel, si omnes idoneos judicet, quem voluerit, *d. c. Quod autem.*

5. Tertio, Legatus summi Pontificis beneficia juris patronatus Ecclesiastici conferre potest, absque consensu & presentatione patroni Ecclesiastici, non etiam beneficia juris patronatus laici, sine consensu patroni, *Garz. 5. p. cap. 1. n. 571.* Ratio diversitatis est, quia patronus Ecclesiasticus subest jurisdictioni Legati, non autem patronus laicus, *c. Cum dilectus 28. h. t.* Hinc etiam nequit conferre beneficia juris patronatus mixti, sine patronorum consensu, ne ex societate præjudicetur laico, eaque ratione laici avocentur à fundatione & donatione Ecclesiarum. Quæ ratio cum cesset in beneficiis juris patronatus Ecclesiastici, ex privilegio siue speciali siue generali, vel præscriptione aut consuetudine, idè Legatus illa conferre potest absque derogatione juris patronatus, etiam nulla ejus facta mentione, *Garz. d. c. 1. n. 573.*

§. IV.

Quomodo jus patronatus transferatur.

1. 2. Transferatur venditione, etiam in emptorem rei singularis.
3. Donatione.
4. Permutatione.
5. Successione.

Quatuor potissimum modis transferatur jus patronatus in tertium aliquem, videlicet

ne, donatione, permutatione, & jure hæreditariæ successione, sive ex testamento, sive ab intestato.

1. Venditione, non quidem per se, quia sic vendi nequit absque Simonia, *e. Quia Clerici 6. cap. de lure 16. h. t. Conc. Trid. Sess. 15. cap. 9. de reformat.* sed cum universitate bonorum, veluti si villa aliqua vendatur, cui annexum sit jus patronatus, vel hæreditas, quæ juris intellectum habet, *l. Hæreditas 50. De hæred. petit.* etiam jus patronatus ad emptorem transit, tamquam accessorium. Riccius *Decis. 179. nisi nominatim in contractu exceptum fuerit, e. Ex litteris 7. cap. Cum saculum 13. h. t. Garz. 5. p. c. 9. n. 11. & seqq.* modò tamen ejus intuitu majus pretium non exigatur: nam sic quoque saperet Simoniam.

2. Verius quoque est, transire hoc jus in emptorem rei particularis, veluti fundi, palatii, vel domus, cui accessorie adheret. *Garz. d. c. 9. n. 33. & seqq.* Item in emphyteutam, vel conductorem ad longum tempus, ratione dominii utilis, quod in emphyteutam & conductorem ejusmodi transit. Unde aliud obtinet in creditore universitatis oppignoratae, *e. Cum Beroldus sup. De sent. & re judicata.*

3. Titulo verò donationis vel legati ita transit, modò, si doneur vel legetur laico, adsit vel ex intervallo consensus accedat Episcopi; qui non requiritur, si Ecclesiæ vel loco pio doneur, *e. Nullus 17. & ibi Glos. ac D. D. h. t. latè Piafec. in Praxi Episc. l. 2. c. 5. art. 1. n. 36.* Ratio divinitatis est, quòd laici magis gravent Ecclesias, quàm Clerici, *can. Laicos, can. Laici 11. q. 7.* quodque Clerici, si excesserint terminos, faciliùs compesci possint, quàm laici.

4. Titulo permutationis, modò cum alio spirituali permutetur, *juxta e. Ad Quæstiones sup. de rer. permutatione.*

5. Denique titulo & jure successione, *can. Considerandum XVI q. 7. c. Quoniam 3. h. t.* non tantum in hæredes consanguineos, sed etiam ex testamento in extraneos, sive masculos sive fœminas, sive adultos sive pupillos, idque mox adita hæreditate, etiam ante captam possessionem, *Garz. d. cap. 9. n. 143.* licet contrarium doceat Riccius *Decis. 162.* Et quidem in solidum, quia jus patronatus est individuum, *e. l. h. t. quemadmodum jure civili sentientes, quæ idcirco ad hæredes in solidum*

transeunt, *l. 2. §. ex his igitur D. De verb. obligat. in stip. tamen, non in capita: ut si ex pluribus patronis unius defuncti plures sint hæredes, hi omnes in præsentando unam vocem habeant, ob personam defuncti, quem unum omnes representant, Clement. 1. hoc t.* Non tamen quilibet ab alio seorsim præsentare potest, sed omnes communiter: quamvis ut Ecclesiæ provideatur facilius, pacisci possint, ut alterius vicibus præsentent.

§. V.

De Præsentatione.

1. Præsentatio quid sit.
2. Patrono negligente ad ordinarium devolvitur collatio.
3. Patronus seipsum præsentare non potest.
4. Tutor præsentat pro minore septem annis.
5. Quid juris sit, si plures sint patroni.
6. Nominatio Vicarii est quadam præsentatio.

1. PRÆSENTATIO hoc loco est personæ per patronum Episcopo, vel alteri, ad quem institutio pertinet, legitime facta exhibitio, ut ei de beneficio vacante provideat. Vacante enim Ecclesiæ, quæ sit juris patronatus, debet patronus intra tempus debitam præsentare Clericum, quem confidit idoneum ei, ad quem spectat institutio; eo tamen discrimine inter patronum laicum & Ecclesiasticum.

2. Nam laicus in idoneum nominans ac præsentans, jubendus est intra idem tempus præsentare alium idoneum: aliàs, lapsò eo termino & nulla idonei facta præsentatione, potest is, ad quem spectat institutio, beneficium liberè, id est, absque præsentatione, idoneo conferre. Si verò Clericus, vel Monasterium, vel Capitulum scienter aliquem in idoneum præsentaverit, ipso facto pro ea vice privatur jure præsentandi, & is, ad quem spectat institutio, potest liberè beneficium conferre, *e. 2. sup. De concess. præbendæ, Clement. unica, de supple. neglig. Prælat.* Sin ignoranter, non aliter intra semestre præsentare alium poterit, quàm si priùs præsentatus suam præsentationem repudiaverit.

3. Cæterum tamen si pater filium idoneum præsentare possit, quia quoad hæc non censetur in jure eadem persona cum patre, non potest tamen præsentare seipsum, *cap. Per postm.*

nostras 26. h. t. tum quia tamquam ambitiosus esse repellendus, *can. In scripturis* viii q. 1. l. Si quisquam *Cod. De Episcopo & Clericis*: Atqui non ambitione, sed labore convenit unumquemque ad honorem pervenire, l. *Contra publicam Cod. de re militari, & facit can. Miramur Distinct.* Et tum quia inter præsentantem & præsentatum debet actualis esse distinctio, *cap. ult. sup. De In-* *stitut.* Riccius *Decis.* 197. Si tamen sint plures patroni ejusdem beneficii vel Ecclesiæ, poterunt ex seipsis præsentare unam, *Gloss in c. Consuluit.* Riccius *Decis.* 197. Et, si unus sit patronus, potest ei quoque de patronato beneficio provideri, non tamen per præsentationem, sed per spontaneam provisionem ejus, ad quem spectat institutio, *Panormit. in d. cap. Per nostras n. 3 hoc t.*

4. Quod si patronus sit pupillus minor septennio, præsentabit tutor: Si verò sit major, tunc ipse etiam sine tutoris auctoritate præsentare potest, ab eoque præsentatus præferendus est præsentato à tutore, quia ut penes illum est dominium juris patronatus, ita & præsentatio, *can. Decernimus. xvi. q. 7.*

5. Si plures sint patroni, & jus patronatus spectet ad eos, ut singulos, prout in dubio spectare præsumitur, possunt singuli separatim præsentare, aliis non vocatis vel requisitis: Secus si spectet ad eos, ut universos seu jure collegii. Ratio prioris est, quia eo casu non requiritur simultaneous omnium consensus, nisi forte vigore statuti aut consuetudinis alicujus soliti sint simul convenire. Et tunc præsentatio simoniacè facta per unum, non præjudicat præsentationi aliorum, quia tot sunt præsentationes, quot patroni. Ratio posterioris est, quia tum requiritur simultaneous consensus: Et ideo præsentatio simoniacè per unum facta præjudicat aliis, quia tunc est unica præsentatio, Riccius *Decis.* 225. Vide *Garz. d. e. 9. n. 222.* & Riccium *Decis.* 177. Sin autem plures patroni ejusdem Ecclesiæ vel beneficii concurrant & discordent in præsentatione, aliis hunc, aliis alium præsentantibus, ille præficietur Ecclesiæ, qui majoribus juvatur meritis, & plarium approbatur ad sensu, modo hoc fieri sine scandalo possit; alioquin ipse Episcopus liberè absque præsentatione aliquem instituet, *e. Quoniam 3. ubi Gloss. h. t. Riccius Decis.* 191. Quod si nec hoc absque scandalo vel turba fieri possit, Episcopus Ecclesiam claudet &

tollet inde reliquias, donec inter patronos conveniat, *e. 1. 2. h. t.* In paritate vocum & meritum est locus gratificationi, *e. Cum autem 24. h. t.* nec ab ea gratificatione appellare licet, Riccius *d. Decis.* 191. ubi etiam notat, quod civis extero, & senior juveni præferri debeat.

6. Ad præsentationem reducitur nominatio Vicarii, facta per eos, in quorum Ecclesiis unitis constituitur: Nam & illa dici præsentatio potest, & solet, inquit *Garz. d. loco n. 26.* qua de re vide eundem p. 9. *cap. 2. dub. 19. à n. 285.* De nominationibus Universitatum ad beneficia vacatura, quatum privilegio Lovanii gaudemus, & quatum in Gallia usus est, vide citatos per *Garz. p. 4. cap. 1. n. 27.*

§. VI.

De Institutione.

1. Quid hoc loco sit Institutio.
2. Præsentatus, dummodo idoneus, necessariò instituendus.
3. Per quem fiat Institutio.
4. Tempus ad instituendum præstitutum non est.

1. Institutio in jure Canonico interdum sumitur pro collatione Ecclesiæ seu beneficii, ut passim *Tit. Decret. de Institutionib.* subinde verò pro deductione in possessionem Ecclesiæ seu beneficii Ecclesiastici, quæ jure communi ad Archidiaconum spectat, *e. Ab hac. e. Vt nostrum 3. sup. de officio Archidiacon.* Hoc verò loco & quidem propriè sumitur pro translatione juris Ecclesiastici, quæ fit ad præsentationem patroni Ecclesiæ seu beneficii, *e. 4. 5. 7. 8. & similibus h. t.*

2. Præsentato itaque idoneo, tenetur is, ad quem spectat jus instituendi, velit nolit conferre illi beneficium, ad quod est præsentatus: Aliàs institutio, spreto patrono intra tempus ei datum ad præsentandum, est ipso jure nulla; idque ex defectu potestatis conferendi illud beneficium intra id tempus.

3. Fit autem institutio vel per Episcopum, *e. 3. sup. de Institut.* aut Sede vacante per Capitulum, *e. 1. h. t.* aut denique per eum, cui aliàs vel ex privilegio vel præscriptione jus illud competit, *e. Auditis 15. e. Cum olim 18. sup. De præscript.* Et ideo si institutio spectet ad inferiorum

rem Episcopo, ipsius Episcopi erit, curare, ut is instituat: Alioquin eo negligente, ad Episcopum devolvitur institutio.

Quod si patronus jus patronatus ultro in Episcopum transtulerit, & institutio spectet ad inferiorem Episcopum, tunc quidem jus præsentandi competet Episcopo, jus verò instituendi manebit penes inferiorem Episcopum. Alioqui si institutio ad solum spectet Episcopum, confunderetur eo casu præsentatio cum institutione, & proinde libere, id est, absque præsentatione, beneficium confert, dummodò solus sit patronus. Nam si cum eo sint alii, tunc cum aliis præferat sibi ipsi, priusquam instituat.

4. Observandum autem hæc, nullum esse tempus constitutum Ordinario, ad instituendum, uti nec instituto ab Ordinario, ad capiendam possessionem; nisi de Parochiali agatur: nam tum fieri institutio debet intra duos menses, ex Bulla Pii V. De concorsu; alias devolvitur institutio ad Papam, vel potest simpliciter appellari, Zerola *h. tit. §. 8. dub. 3.*

§. VII

Quomodo amittatur jus patronatus.

1. 2. 3. 4. *Amittitur ex capite & ob crimen ipsius patroni variis modis*
5. *Si cedatur jus illud Ecclesie patronata.*
6. *Diruta Ecclesia patronata.*
7. *Per confiscationem bonorum quibus accessoriè eohæret.*
8. *Non autem per non usum, aut per præsentationem comparati.*
9. *Regalia instar juria patronatus.*

1. **P**orro amittitur jus patronatus variis modis: Primò, si patronus Rectorem, vel alium Clericum ejusdem Ecclesie, per se, vel per alium, occidere vel mutilare nefarie præsumpserit; & quidem usque ad quartum gradum, quoad posteros ejus, *in quibusdam inf. de pœnis.* Eoque casu jus patronatus cedit Ecclesie, cui injuria illata est.

2. Secundò, si hærescos vel læsæ Majestatis reum se fecerit. Et hoc casu jus patronatus, unà cum universitate bonorum, vel alia re particulari, cui adhæret, cedit fisco, *c. Vergentis 10. inf. de hæreticis.*

3. Tertio, si jurisdictiones, bona, census, & jura ecclesie quacumque arte aut quocumque quaesito colore patronus sibi usurperet, *Cont. Trid. Sess. 2. c. de reformat. & itque talis excommunicatus ipso jure, non nisi à Summo Pont. absolvendus.*

4. Quarto, amittitur ipso quoque jure, si quis venditionis, aut alio quocumque titulo, contra Canonicas sanctiones, jus illud in alium transferre præsumpserit *c. Quia Clerici 6. hoc tit.* subjiciturque pœnis excommunicationis & interdictionis, ex decreto Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 9. de reformat.* Eoque casu ecclesia redit ad libertatem, *Piafec. 2. p. c. 5. art. 1. n. 37.*

5. Quintò, si jus illud cedatur ecclesie patronatæ, vel si jus ecclesiam juris patronatus absque reservatione sui juris patiatur fieri Collegiatam.

6. Sextò, si ecclesia incendio consumpta fuerit, aut terræ motu vel vitio suo convertit: Vel si patronus jus patronatus præscribi patiatur.

7. Septimò, per confiscationem bonorum, si illis accessoriè adhæreat, etiam extra casum læsæ Majestatis aut hæresis, transit jus patronatus unà cum bonis confiscatis in fiscum, etiam quoad exercitium; bonisque deinde per fiscum divenditis, transit simul in emptorem. Dico, si illis accessoriè adhæreat, quia si sit personale, & per se principale, non includitur confiscatione bonorum, nec Judex Laicus potest illud per se addicere & adjudicare fisco, ex defectu jurisdictionis, & incapacitate. Ideoque ea casu remanebit penes delinquentem, donec per Judicem Ecclesiasticum tamquam indignus privetur eo jure. Sententià autem Judicis privatorià securà, si jus patronatus sit sanguinis, & spectet ad familiam seu consanguineos, vel eos, qui sunt de genere, ad illos tranabit, juxta dispositionem fundatoris: Si verò sit hæreditarium & ad extraneos transmissibile, evanescit jus patronatus, & ecclesia remanet libera. Non securà sententià Judicis privatorià, jus patronatus hæreditarium tranfit ad heredem, vel ex testamento, vel ab intestato, præterquam in crimine hærescos. Ita latè Garz. *de benef. c. 9. d. n. 25. usque ad 32.*

8. Quando autem privilegium præsentandi per non usum amittatur, vide apud Puteum, *Decis. 379. Veran. Decis. 130. p. 2. Riccium Decis.*

204. m. 142. ubi tradit jus patronatus non amitti per non usum. Ut neque amittatur præsentatione facta per unum ex compatronis, sed saluum manet reliquorum jus, modò omnes fuerint in possessione, & eodem jure veniant, aliàs fecit. Riccius Decis 209 qui Decis. 126. quærit, an præsentatus, cui movetur lis; possit aliquid solvere adversario, ut à lite discedat? et posse, certis limitationibus & conditionibus, decidit.

9. Denique ad instar juris patronatus, seu ex eo natum esse jus Regaliæ, notat Zyp h. t. in fine. Verum in Brabantia & alibi in his Belgicis ditibus non habere locum. Addit, Clerum Flandriæ ante exemptionem à corona Franciæ non amisisse regaliæ: excepto episcopatu Tornacensi, cujus tamen episcopo Ludovicus a. 1357. eam restituerit, donec certius de ea sibi liqueret. Sed rursus exortam fuisse sub Philippo Pulcro, Rege Castiliæ, quem scribit ob eam, aliasque causas cum Franco bellum noluisse, sed ad Hispaniam anhelasse: Nec fuit, inquit, idem Clerus subiectus ecclesiæ Gallicanæ aut Pragmaticæ sanctioni, aut nominationibus Parisiensibus, sed semper seorsum res suas sibi habuit.

TITULUS XXXIX.

De Censibus, Exactionibus
& Procurationibus.

§. I.

De Censibus.

1. Censibus quid hic significet.
2. Episcopo nomine Cathedralitici debentur duo solidi.
3. Patrono Ecclesia vel beneficii debetur census ab initio impositus.
4. Ex post facto census imponi non potest, ne quidem Prælati.
5. Ne quidem etiam jurato.
6. In qua moneta solvendus sit census.

1. Censibus in generali & communi accipitur significat, quidquid annuatim in

quantitate seu summa persolvitur, *l. Etatem D. de censibus*, eaque ratione etiam Tributum & Pensionem comprehendit. Hic autem sumitur pro annuo redditu, qui ex proventus ecclesiæ solvitur & Superioribus in signum subjectionis, ut episcopo, *c. Constitutus 6. sup. de religiof. domibus*, & interdum Summo Pontifici, *c. Recepius 8. inf. de privilegio*, vel etiam inferioribus Clericis, *c. Quarelam 24. sup. de elect. c. Cum Canonici* penult. h. t. quandoque patronis: Sive Clericis sive Laicis, *c. Præerea 23. sup. de jure patronatus*.

2. etiam episcopo à qualibet ecclesiæ suæ diocesis debentur duo solidi, nomine Synodatici sive Cathedralitici, in signum subjectionis & honorem Cathedralis, *c. Conquerente sup. de Officio Iud. Ordin. c. Pastoralis* & ibi Glossa Innoc. & Panormit. *sup. de Donat. can. Placuit x.*

3. Item patrono debetur census seu redditus, quem in fundatione & dotatione ecclesiæ ab initio sibi auctoritate episcopi reservaverit, *d. c. Præerea sup. De jure patronatus*. * 3. Dico, ab initio; quia, postquam Ecclesia jam donata & consecrata est, novi census imponi non possunt, nec veteres augeri, *c. Sententia 3. c. Prohibemus 7. c. Significavit 13. hoc tit.* non modò à patronis, sive Clericis sive Laicis, *c. Cum Clerici 11. c. Quamvis 15. hoc tit.* sed ne à Prælati quidem ecclesiarum, *c. Præerea 8. c. cap. 1. q. 1.* quia impositio census est quædam alienatio jurium ecclesiæ & impositio servitutis ejusdem, quæ Ecclesiæ gravatur. Abbas in *d. c. Præerea h. tit.* jura autem ecclesiæ nequeunt, nisi ex justa & rationabili causa & adhibita solemnitate alienari, *can. Sine x 11 q. 8. c. dixi sup. Tit. de rebus Eccles. non alienandis*. Hanc autem solemnitatem adhibere Prælati non potest, dum novum censum in suam utilitatem vult imponere ecclesiæ, cum nemo in proprio facto sibi auctor esse queat, *Clement 1. de rebus Eccles. non alienandis*: Licet possit ad utilitatem alterius Ecclesiæ subsistere justâ causâ, quando in eo loco jurisdictionem habet episcopalem, secundum Abbatem in *d. cap. Prohibemus*.

Sed neque fidejussoria vel juratoria cautio de novo censu imponendo & solvendo, aut veteri augendo quicquam operabitur, veterum tale juramentum omninò relaxandum

dum erit, *cap. Graviss* & *d. cap. Significavit* 13. *hoc tit.* cum vergat in detrimentum Ecclesie.

5. Permittitur autem Episcopo, quando Ecclesiam suæ diocesis cum consensu sui Capituli exemptione donat, *cap. Pastoralis* 7. *in fine sup. de donat.* in eadem sibi reservare censum aliquem, *cap. Constitutus* 6. *sup. De religiosis domibus, cap. Cum venerabilis* 21. *hoc tit.* Sic enim & Pontifex, cum Ecclesiam à jurisdictione eximit Episcopi, & in suam tutelam recipit, solet oblatum eo nomine censum recipere, *d. ca. Constitutus* *vers. Nos quoque, cap. Si Papa de privilegiis in 6.* Sic etiam permittitur patrono Ecclesie tempore foundationis aut dotationis moderatum redditum pensionis nomine constituere, *d. c. Præterea* & *sibi Gloss. & Abbas sup. de jure patronat.*

Inferiores autem Clerici Ecclesias, quibus præsent, non possunt absque auctoritate & assensu Episcopi censuales facere, seu censu aliquo onerare; cum auctoritate verò Episcopi possunt.

6. Sed cum hic census annuus, de quo agitur, solvi plerumque soleat in moneta, quæ sæpè vel augetur vel minuitur, quarri potest, quâ moneta solvi census debeat. Respondet Pontifex in *e. Olim* 20. *cap. penult. hoc tit.* solvendum esse ad antiquam monetam, id esse secundum æstimationem monetæ, quæ tunc cursum habuit, quando constitutus fuit census: Nisi præscriptum sit, ut solvatur ad alterius monetæ æstimationem.

§. II.

De Exactionibus.

1. *Subditi ab Episcopo non gravandi exactionibus.*
2. *Exigi tamen potest charitativum subsidium.*

Exactionum nomine intelligit hic Pont. tributa, vectigalia & tallias, *e. Omnis* 2. *h. t. 1.* Prohibet autem in *cap. Cum Apostolus* 6. *h. t. 1.* ne subditos suos tallis & exactionibus Episcopi gravare præsumant. 2. Permittit tamen, ut superveniente justâ & rationabili causâ, cui subsidio opus habeant, valeant cum charitate moderatum ab iis auxilium postulare: Quod idè interpretes solent

appellare Charitativum subsidium, *d. §. Prohibemus* & *c. Conquerente* 16. *in fine sup. De officio Iudicis Ordinaris.* Piasce p. 2. c. 2. *art. 2. n. 12.* de quo latè Chastan. *ad Cons. Burg. Rub. 1. §. 4. vers.* *Et sur les hommes subjets, num. 11. & multis seqq.* Boëtius *Decis* 148. extantque de eodem singularares Tract. Bartholomæi de Bellenzinis & Remigii de Gonnii. Cæterum in *d. §. Prohibemus in fine.* vetat quoque Pontifex, ne Archidiaconi sive Decani ullas exactiones sive tallias in Presbyteros seu Clericos exercere præsumant.

§. III.

De Procuracionibus.

1. *Procuracionum nomine quid hic veniat.*
2. *Nulla Ecclesia ab his libera, neq. videm præscriptione.*
3. *Modus visitationis & procuracionis.*
4. *Visitatio à Cathedrali Ecclesia inchoanda.*
5. *Forma & ordo visitationis, remissivè.*

PER Procuraciones hoc Tit. intelligitur necessariorum sumptuum exhibitio, quæ ratione visitationis debetur ab Ecclesia vel Monasterio, ei, cui ex officio incumbit jus & onus visitandi, si ve sit Episcopus, si ve Archidiaconus, si ve Decanus, si ve Legatus Summi Pontificis, *e. Cum Apostolus* 6. *in princ. c. Cum instantia* 17. *Procuraciones* 23. *h. t.*

2. Ab his autem procuracionibus nulla Ecclesia aut Monasterium excusatur, & ne quidem præscriptione tolli possunt, *d. c. cum Apostolus* §. *Prohibemus, d. c. Cum instantia* *hoc tit. & c. Conquerente* *sup. De officio Iud. Ordinar.* tum quia exhibeantur in signum subjectionis obedientie, quam contra Prælatum subditus nequit præscribere, *c. Cum non liceat* *sup. De præscriptum* quia, cum nemo cogatur, Apostolo teste. *1. ad Corinth.* 9. suis militare stipendiis, meritò qui spiritualia seminatur, & carnalia metere debeat. Ideoque licet Ecclesia aliqua steterit diu, nec unquam procuracionem visitandi exhibuerit, tamen nunc demum petenti exhibere cogitur, *cap. Venerabili* 24. *hoc tit.* nisi per privilegium speciale Summi Pontificis probet se ab ea exemptam, *d. cap. Cum instantia.*

3. Quantum ad modum visitationis & procuracionis

rationis attinet, eum quidem præscriperunt Olim Conc. Lateranense in d. c. *Cum Apostolus*, & deinde Lugdunenſe, in. c. 2, h. 1. in 6. verum hodie tota hæc res revocanda eſt ad decretum Conc. Trid. Seſſ. 24. cap. 3. De reformat. ex quo & can. *Decernimus*, can. *Episcopum*, x. qu. 1. tenetur Episcopus totam suam diocelſim circumire ad minus ſemel quolibet biennio: & quidem per ſe, niſi legitime impeditus fuerit; nam tunc ei permittitur, ut viſitationem alteri committat, d. can. *Episcopum*, c. *Inter cætera ſup. de officio Ordinarii*, c. *Si Episcopus eod. in 6.* Conc. Trid. d. loco in princ. Non tamen cogitur Episcopus præciſe viſitationem ſuam abſolvere & concludere intra prædictum tempus, ſed id relictum eſt arbitrio ipſius, moderato tamen & diſcreto, ex reſcript. *Sacra Congregat. Piaſec. 2. p. c. 7. a. 1. n. 1.*

4. Hanc verò viſitationem à Cathedrali incipere debet, c. *Romana h. tit. in 6.* nec aliqua exemptione, conſuetudine, ſententia, iuramento, aut concordia (niſi ea à Sede Apoſtolica fuerit confirmata, ex certa ſcientia, juxta *deſignat. Sacra Congregat.*) Capitula hæjus, vel aliarum majorum Eccleſiarum, illorumque perſonæ. ſeſe ab hac viſitatione ſubducere vel tueri poſſunt, Conc. Trid. Seſſ. 6. cap. 4. *De reform.*

3. Qua autem forma & quo ordine viſitationem inſtituere, & de quibus inquirere debeat Episcopus, ſive Cathedrali viſitet Eccleſiam, ſive Collegiatam vel Parochialem, ſive ſeminaria, Conſraternitates, Hoſpitalia, vel denique Regulares ac Sanctimoniales, quia id ſup. tradit Piaſec. 2. p. *Praxis Epif. toto c. 3.* ejuſque rei Praxis compendioſam libro ſingulari complexus eſt Paulus Salodius, Canonicus Mediolanenſis, à ſanctiſſimo Cardin. Carolo Borromeo per diocelſim Mediolan. deputatus Viſitator; ideo brevitatis cauſſa ad eos leſſorem remitto.

§. IV. A quibus debeantur procuraciones & victualia.

1. 2. Procuraciones & victualia debent à Clerico & Eccleſiis.
3. Cætera jura Episcopalia in qua moneta ſolvenda,
4. Preſentatio, Cathedralium & obavitmi-

- vum ſubſidium præſcribi non poteſt.
5. Facultus viſitandi datur Episcopo cum ſubſtituendo.
 6. Quæ datur Ordinariis, cenſeri datam Abbatibus vel aliis Preſbitis.
 7. Quæ præſtanda ſint viſitantibus.

1. Notandum verò, procuraciones & victualia, de quibus Conc. Trid. loquitur, de jure ſolum d. bere à Clero Eccleſiis & locis pijs, non autem à Laicis, quamvis ſimul viſitentur, quia nullus Juris textus Laicos ad hoc onus expreſſe obligat, ſed ſolum Clerum, Eccleſias, & pia loca, dum viſitantur, ut poſſim videre eſt, & maxime in c. *Cum inſtantia* §. *ſandè in his exigendis h. tit. Extrav. unica* §. *ita quod expoſita* §. *noſtra h. tit. in communib. can. Intra cætera* & can. *illud x. q. 3* ubi tantum Clericorum & Eccleſiarum ſit mentio, & ita *Gloſſ. in c. 1. in princ. in V. Laicos h. tit. in 6.* ubi teſtatur de conſuetudine.

2. Nec obſtat, quod textus videantur velle, ut ſumptus victualium præſtentur à viſitatis, c. *Romana* §. *deinde h. tit. in 6.* c. *Si Episcopus ſup. de officio Ind. Ordin. can. Cavendum x. q. 3.* Conc. Trid. d. loco: quia id intelligi debet de Clericis viſitatis, ut patet ex allegatis juribus, & præſertim ex c. *Egit de cenſib. in 6.* in verbis quonſque de dupl. huiusmodi gravatis Eccleſiis plenariam ſatiſfactionem impendant, c. *Felicis eod. in 6.* ubi *Gloſſ. loca viſitata* interpretatur Eccleſias, in *V. perſolvendum*. Videatur hæc de re plenius diſſerens *Grivel. decif. Dolanâ 119* ubi reſert in hanc ſententiam reſcriptum Principem Belgii ad Senatum Dolanum.

3. Quantum ad alia jura Episcopalia, ea quæ ſolvi debent ſecundum antiquam taxam, d. c. *Prohibemus*, & meſuram, c. *Ex parte 18.* & antiquam monetam, niſi in alterius monetæ ſolutione præſcriptum ſit, c. *Olim 20. h. t. c. Conguerente ſup. de offic. lud. Ordin.* ubi taxatum ad duos ſolidos mutari & excedi non debet. Verum quia ſolidorum valor conformis non eſt, ſed varius, attentata varia provinciarum taxatione, ſecundum *Covar. 1. Variar. reſolut. cap. 2. c. 3.* ideo in ejus ſolutione ſpectanda erit diverſarum Cathedralium legitima conſuetudo, *Zerola in Praxi 1. p. in V. lus Cathedralium*, ubi plenius vide. Verum hæc tempora vix antiquos nummos ferunt, ob novas artes circa

monetam, non tam noviter repertas, quam nimis exercitis, inquit Zyp. *h. t. num. 9. in fine.*

4. Deinde notandum, quod licet contra procuracionem non potest prescribi, c. *Ex officii sup. De prescript.* ita nec contra jus Cathedralicum aut subsidium charitativum: quamvis contraria consuetudine introduci possit, ne solvantur, ut constat ex Concil. Trid. *Sess. 24. cap. 3.* ubi vult visitationem gratis fieri, ubi ea consuetudo est, ut nec victualia, nec pecunia, nec quidquam aliud à Visitatoribus accipiantur: si quidem multa per consuetudinem tolli possunt, quæ nequeant per prescriptionem, Zerola *d. loc. ad 4.* cum multa etiam requirantur ad prescriptionem, ut v. g. titulus, bona fides &c. quæ non requiruntur ad consuetudinem.

5. Notandum tertio, quod facultas visitandi, quæ datur à Conc. Trid. *Sess. 6. cap. 4. & Sess. 25. cap. 6.* detur cumulativè, non verò privativè, dicit cum aliorum exclusione. Ideoque si qui ex jure vel ex consuetudine potestatem habeant visitandi, poterunt ea uti, si velint, aut cum Episcopo, aut seorsim ab eo, quando voluerint visitare, ex *Congregat. Interpp. Concil. Gonzales ad Reg. VIII. Cancell. parag. proœmialis n. num. 21.*

6. Notandum quarto, quod dum *Sess. 7. cap. 8. & Sess. 21. cap. 8.* datur Ordinario potestas visitandi quotannis quascumque Ecclesias, etiam quomolibet exemptas, auctoritate Apostolica, sub nomine Ordinarij intelligantur etiam Abbates, similesque Monasteriorum Præfati, ut proinde visitare suas Ecclesias possint: quia sub nomine Ordinariorum etiam inferiores Ecclesiarum præfati intelliguntur, qui jurisdictionem habent, non itidem sub nomine Diocesani, ut ex Azorio *Instit. moral. lib. 12. cap. 18.* notat Zyp. *h. t. num. 7.* Ubi subiungit, quod cum videatur esse repugnantia quædam inter *cap. 8. Sess. 21.* cui congruit *cap. 10. Sess. 24.* ubi statuitur, ne in exemptio visitationi Episcopi obstare possit, & inter *cap. 20. Sess. 25. de Regularib.* ubi contra statuitur, ut Abbates, quæ sunt Ordinum capita, & alij prædictorum Ordinum Superiores, Episcopis non subditi, quibus est in alia inferiora Monasteria Prioratusve legitima jurisdictio, eadem illa subdita sibi Monasteria & Prioratus suo quique loco atque ordine ex officio visitent, etiam si commenda-

data existant. Clemens VIII. ex *Sententia Sacre Congregat. 20. Junii 1595.* pro Monasterijs Cisterciensis Ordinis utriusque sexus datus litteris declaravit, non licere Ordinariis Monasteria dicti Ordinis visitare, nisi juxta præscriptum decreti *Sess. 21. cap. 8.*

7. Denique ex eodem Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 3. §.* Interimque caveant, videndum, ne Episcopi, dum visitant, & qui in eorum sunt comitatu, inutilibus sumptibus cuiquam graves onerive sint, neve ipsi, aut quisquam suorum, quidquam procuracionis causa pro visitatione, etiam testamentorum ad pios usus, præter id, quod ex relictis pijs jure debetur, aut alio quovis nomine, nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant non obstante quacumque consuetudine, etiam immemorabili, Exceptis tantum victualibus, quæ sibi, ac suis frugaliter, moderateque, pro temporis tantum necessitate, & non ultra, erunt ministranda: sic tamen ut sit in optione eorum, qui visitantur, an malint solvere id, quod erat ab ipsis ante certa pecunia taxata consuetum solvi, an verò prædicta victualia subministrare: salvo item jure conventionum antiquarum cum Monasterijs, alijsve pijs locis, aut Ecclesijs non Cathedralibus inito, quod illarum permanere debeat.

TITULUS XL.

De consecratione Ecclesiæ vel Altaris.

1. Ecclesia & Altaria consecranda ab Episcopo.
2. Et semel impensa consecratio non repetitur.
3. Quo pacto probetur Ecclesiam consecratam esse.
4. Quibus casibus iterari possit consecratio vel non.
5. Quibus casibus reconcilianda sit Ecclesia.
6. Ecclesia polluta, consecratur pollutum sacramentum, non contra.

Ad plenum jus patronatus non sufficit, Ecclesiam esse fundatam, constructam, & dotatam, sed insuper requiritur, ut sit consecrata: iuxta proinde ratione hic Tit. subijcitur, De consecratione Ecclesie vel Altaris; præsertim cum immunitates & census, de quibus antè egit Pontifex concedi & imponi soleant in ipsa consecratione,

1. Ecclesia igitur legitime exstructa, priusquam sacris ministerijs seu mysterijs deputetur, ne divino cultui mora injiciatur, quantocius consecranda est à diocesano Episcopo, *can. Ecclesius xvi. g. 7. cap. 1. sup. De religiosis domib. vel ab alio, de diocesano mandato, c. Aqua penult. h. tit.* non autem à simpliciter aliquo sacerdote, ne quidem de mandato Episcopi: quia consecratio Ecclesie est ordinis Episcopalis, & proinde nequit demandari Clericis inferioris gradus, *d. c. penult.* Pari modo consecranda quoque sunt Altaria lapidea, in Ecclesia constituta, sive plura, sive unum, sive eodem die & simul cum Ecclesia, sive diversis & seorsim; sicut eodem die licet plures Episcopos consecrare, *c. 5. h. tit.* Neque enim ex consecratione Ecclesie sequitur Altarium consecratio, *c. 1. hoc tit.*

Debet autem hæc consecratio fieri inter Missarum solertiam, *can. 2. & can. De fabrica. De consecrat. Dist. 1.* & ritus omnes in Pontificali præscripti necessario adhibendi sunt, *Piafec. 1. p. cap. 2. art. 4. num. 9.* Idque ex Ecclesie præcepto aut consuetudine: & propterea rata & firmata manebit consecratio, facta sine Missæ sacrificio. Quolibet verò die, sive festo sive profano, consecrari Ecclesia potest, *cap. tua Fraterritas 2. h. t.*

2. Semelque impensa consecratio, instar baptismi non repetitur, *can. Ecclesius 20. d. Dist. 1.* ne quidem eo casu, quo Ecclesie, illæsi parietibus, vel in toto vel pro majori parte corrui, *c. Lignis 6. & ibi Gloss. h. t.*

3. Quod si de Ecclesiarum vel Altarium consecratione dubitetur, nec de ea scripturæ appareant, vel testes existant, consecrari eas oportet, *can. Ecclesius 18. d. Distinct. 1.* Creditur verò dicto unius testis, qui dicat fuisse consecratam, sive de visu, sive de auditu. Vel si appareat nota aliqua in libris Ecclesie, vel in pariete, seu aliqua tabula marmoria, judicatur fuisse consecratam. Hujusmodi enim semiple-

næ probationes tunc sufficiunt, quando eorum que nemini sit præjudicium aliquod, *can. Solemnitates 16. junctæ Gloss. in 1. scriptura De consecrat. Distinct. 1. Piafec. d. loco num. 5. & 6.* Sin autem dubitetur, à quo consecranda aut dedicanda sit Ecclesia, seu in cujus sit diocesi, consecrabitur ab eo, Episcopo qui ibidem prius Episcopalia exercuerit, *cap. 1. sup. De religiosis domibus.*

4. Ecclesia verò exusta (ita scilicet, ut parietes combusti, diruti, vel totaliter aut pro majore parte deicusti sint) aut diruta (ita ut parietes ex toto vel pro majori parte corrui, ac deinde in eandem vel similem formam ex iisdem lapidibus restituta, iterandæ consecrationis est solemnitas, *d. can. Ecclesius 20. & can. De fabrica 24. Distinct. 1.* Secus si testum dumtaxat, aut de parietibus quid nō edicium fuerit exustum aut dirutum, *d. c. Lignis 6. h. tit.* Piafec. *d. loco*, ubi tradit, id totum pendere à iudicio Episcopi: quia consecratio consistit in parte exteriori parietum, qui chrismate liniuntur & in quibus signum Crucis apponitur.

Sed neque iterum consecranda est Ecclesia, si successivis temporibus partes eius exemptæ fuerint & reparatæ, sed sufficit aspersio aquæ benedictæ, *d. can. De fabrica*: quia semper eadem intelligitur Ecclesia, idque ne facile contingat iterari consecrationem. Altari verò violato, id est si vel loco motum fuerit, vel lapis illi impositus, qui sigillum continet, contractus aut diminutus ipsum Altare, non Ecclesia, iterum consecrari debet.

5. Quod si Ecclesia consecrata per injuriosam sanguinis, etiam Martyris, aut seminis humanis, effusionem, sive licitam sive illicitam, *Piafec. d. loco num. 7. versic. Item polluitur per c. fm. h. t.* aut per sepulturam pagani, hæretici, excommunicati, polluta fuerit, cadavere eiusmodi exhumato, si discerni possit, non quidem iterum consecranda, sed reconcilianda est ab Episcopo aspersione aquæ solemniter cum vino & cinere per eundem benedictæ, quæ divina officia in ea resummi possint, *c. Proposuisti 4. c. Aqua 9. & alii h. tit. c. unico eod. in 6. Piafec. d. loco num. 7.* Quod receptum est in terrorem delinquentium: & ideo ob occultam pollutionem Ecclesia non indiget reconciliatione, *Piafec. ibid. vers. in omnibus.* Ecclesiam verò

in qua cadavera infidelium sepeliuntur, consecrare non licet, sed si apta videatur ad consecrandum, non nisi evulsis inde corporibus, erasis parietibus & tignis, tradenda & consecranda est. *can. Ecclesiam 28. De consecr. Distinct.*
 7. Dixi, per injuriosam sanguinis effusionem; quia sola talis Ecclesiam polluit, *d. c. unico eod. in 7.* non si casu aliquo percussus fuerit quis ad sanguinis profluvium, aut si modicus fluat sanguis, ex naribus puta percussus, *Pialee. d. n. 7. in princ.*

Dixi, etiam Martyris; quia licet sanguis Martyris Ecclesiam non polluat, sed ornet: tamen Ecclesia polluitur propter persecutoris actionem, quæ Deo displicet, non ob Martyris passionem quæ Deo est gratissima.

6. Porro Ecclesia polluta, etiam cœneterium, eidem contiguum, censetur esse pollutum non è converso, ne minù d. g. um & accessorium trahat ad se magis d. g. um & principale, *d. cap. unt. o. juncto cap. Accessorium De R. l. in 6.* Duorum verò pluriùve cœneteriorum, sibi coherentium, s. d. pariete subjunctorum, polluto altero, alterum propterea non censetur pollutum, licet ab uno ad Iud d. tur accessus, *d. c. uno, ubi plenius Gloss. ad V. pollut.* Ut autem Ecclesia polluta reconciliari debeat, ita & altaria in ea existentia, *Panormit. & alii in d. c. Proposuisi h. e.*

Notandum hic quoque, diem anniversarium consecrationis ex justa causa posse in alium diem transferri, prout respondit Sacra Congregatio Episcopo Bristonienis 19. Februarii 1585.

TITULUS XLI.

De celebratione Missarum, & Sacramento Eucharistiæ, & divinis officijs.

§. I. Quid sit Eucharistia, & de materia hujus Sacramenti.

1. *Definitio hujus Sacramenti.*
2. *Materia est panis & vinum.*
3. 4. *Panis verò triticeus, azymus non fermentatus.*
5. *Vinum autem de vite & purum.*
6. *Cur vinum aqua miscetur.*

Consecratio Ecclesiæ vel Altaris, de qua proxime dictum est, ordinatur ad celebrationem Missarum, aliaque divina officia ac principaliter ad consecrationem Eucharistiæ, quæ non nisi in Ecclesia vel Altari consecrato celebrari debent. Acturusque de his Pontifex exorditur ab Excellentissimo & augustissimo Eucharistiæ Sacramento, quia illud est Missæ fundamentum & caput.

Nomen Missæ dicitur à mittendo, id est vel à dimittendo cœtu Christianorum ad sacrificandum communicandumque congregato, vel à transmissa in cœlum hostia, pro nobis apud Deum Patrem propitiatoria, nempe ipso Christo redemptore nostro pro nobis oblato, itaque Missa pro missione dicitur, sicuti Collecta pro collectione, Proba pro probatione. Alii vocabulum Missæ volunt esse Hebræicam vel Chaldæicam, & significare oblationem; quod non videtur verosimile Boëtio Epou, in sua de antiquitate Missæ Relat. one.

1. Quod ad Sacramentum Eucharistiæ attinet omittis variis nominibus, quibus hoc Sacramentum ob varios resp. & s. q. os habet, nuncupatur, d. si uti potest, esse Sacramentum, continens sub specie panis & vini, vel alterius eorum, verum corpus & sanguinem Christi, ut colligitur ex *Martha 6, h. 1.* & decreto Conc. Trid. de hoc Sacramento *Sess. 13. c. 1. & 3. can. 1. & 3.* Corpus quidem sub specie panis, & sanguinem sub specie vini, ex vi ve horum; ipsam autem corpus sub specie vini; & sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque, vi naturalis illius connexionis & concomitantia, quæ partes Christi Domini inter se copulantur; divinitatem verò propter admirabilem illam ipsius cum corpore & anima hypostaticam unionem, prout expressè declarat Conc. Trid. *d. loco. c. 3.* Vide *can. Species & plures alios. De consecr. Dist. 2.*

2. Materia hujus Sacramenti est panis triticeus vinum de vite, modicè aquæ mixtum, *can. 1. can. non oportet 4. can. Cum omnes 7. & alii de consecr. Distinct. 9.* nam Christus in ul-

3. *Confici debet in sacrificio Missæ.*
4. *Et semel in die tantum regulariter.*

1. **F**orma consecrandi à Christo tradita, *Matth 26. Marci 14. Luca 22. 1. ad Cor. 11.* in pane est hæc, *Hoc est corpus meum*: & in vino, *Hic est calix sanguinis mei*, seu, *Hic est sanguis meus*. Qua prolata seu accedente ad prædictam materiam per debitum Ministrum, fit conversio totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi, & totius substantiæ vini in substantiam sanguinis (quæ conversio convenienter & proprie ab Ecclesia transsubstantiatio est appellata, *Conc. Trid. d. Sess. 13. cap. 4.*) ita ut eodem prorsus instanti, quo desinit esse substantia panis, sub speciebus incipiat esse corpus Christi & sanguis: ad eum modum, quo docent Philosophi, idem esse instans, quo desinit esse forma æris, & producit formam ignis. Remanentque post consecrationem solæ species sine ullo prorsus subjecto, cum sola sua extensione, à se formaliter tantum distincta, non triam cum quantitate substantiæ, ut probabilius existimo.

In hoc autem Sacramento tria reperiuntur, quæ diligenter distinguenda sunt, videlicet forma visibilis panis & vini, veritas corporis, & virtus spiritualis, prout distinguuntur & explicantur in *d. c. cum Martha §. Distinguendum hoc tit.*

2. Minister conficiens hoc Sacramentum est solus Sacerdos ritè ordinatus, *c. 1. sup. De Trinitate. can. Perlectis §. ad presbyterum Dist. 25.* sive bonus sit sive malus, etiam irregularis, interdictus, suspensus ab Ordine, depositus, degradatus, Simoniacus, publicus & notorius peccator. Nam licet hi à jure consecrare prohibeantur, si tamè consecrent de facto debita forma & intentione, verè efficiunt corpus Christi, quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur Creatoris, *can. Et dixit 26. in fine, can. Quia corpus 35. vers. Recedas, can. panis est 55. & can. Corpus 60. de consecrat. dist. 2. & virtute Spiritus S. can. Verum 72. ead. Dist. atque ut meritis honorum virtus Sacramentorum non amplificatur, ita nec malorum vitij attenuatur, *can. Multi secularium 1. q. 1.**

3. Conficere verò hoc Sacramentum tenetur Sacerdos in sacrificio Missæ, ac toties illud sumere, quoties celebrat, & quidem sub utraque

que specie, *can. Relatum 11. d. Distincti 2.* Alioquin simulans se conficere, & non conficiens, peccat mortali se constitutum, quia primo casu Deo illudit, & proximum decipit, altero solum offendit Deum, *c. De honore 7. h. tit.* Consecrans autem & non communicans ab Ecclesiæ arcetur liminibus, *can. Peracta 10. d. Distincti.* & à celebratione suspenditur per annum, *d. can. Relatum.*

4. Tenetur item Sacerdos quilibet, quanto frequentius potest Missarum solemnia celebrare, *c. Significatum 11. sup. De præbendis, Concil. Trid. Sess. 23. c. 14.* semel tamen in die dumtaxat, *c. Consulisti 3. h. t.* quia Christus semel passus est, & totum mundum redemit: sælixque in primis est, qui unam dignè celebrare potest. Quia tamen quotidie peccamus, saltem iis peccatis, sine quibus mortalis vivere infirmitas non potest, ideo iteratur quotidie hæc oblatio, ut quia quotidie labimur, Christus quotidie mysticè pro nobis immoletur, & recidiva peccata relaxet, *can. Iteratur 71. De consecrat. Distincti 1.* Qui semper peccat, semper deo habere medicinam, inquit *D. Ambros. can. Si quotiescumque 14. d. Distincti.* Excipitur dies Nativitatis Dominicæ, quo tres, & casus necessitatis, quo duas, non etiam plures celebrare Missas licet, *c. Consulisti 3. & c. Ex parte 5. h. t.* modò tamen post assumptionem corporis Christi in prima vinum perfusionis seu ablutionis non acceperit, *d. c. Ex parte*: quia hoc Sacramentum à jejuno sumi debet, *can. Nihil 16. in fine v. 11. q. 1.* Casus autem necessitatis, & cur tres Missas in Nativitate Domini celebrare liceat, vide apud *Glof. in d. c. Consulisti & Navar. in Manuali cap. 15. num. 87.*

§. III. De alijs non conficientibus hoc Sacramentum, illud tamen summentibus,

1. *Quilibet Christianus sumere illud debet, saltem semel in anno.*
2. *Quinam removeantur à Communione.*
3. *Laici & Clerici non celebrantes sub una specie communicant.*
4. *Solus Sacerdos erga hoc Sacramentum regulariter.*

Non

1. Non solum Sacerdos, hoc Sacramentum solus conficiens, illud sumere tenetur, sed & quilibet alius Christianus, ubi ad annos discretionis pervenerit. Et quidem olim circa prima fidei incunabula frequentissima erat apud fideles ejus susceptio, verum postmodum, repente paullatim Christi fidelium ardore, statutum fuit, ut nisi quis forte majoribus criminibus impediretur, ter saltem in anno, nempe in festo Paschatis, Pentecostes, & Natalis Domini, communia caret, *can. Etsi non frequenter 10. can. Omnis homo 21. De consecrat. Distinct. 1. ac tandem eodem decursu est, ut quisque saltem annuus semel in anno, & quidem in Paschate, suscipiat Eucharistiæ Sacramentum, arcendus alioqui ab ingressu Ecclesiæ & Ecclesiastica privandus sepultura: nisi forte quis de proprii Sacerdotis consilio, ob aliquam rationabilem causam, ad tempus duxerit abstinendum, *c. Omnis utriusque 12. inf. De poenit. & remissionib.**

2. Quod præceptum de communicando in Paschate currit à Dominica Palmaram usque ad octavam Paschatis inclusivè, ut ex alijs, quos eam in rem citat tradit Zerola in *Praxi 1. p. 7. Eucharistia §. 7.* ita ut, qui communicat intra hoc tempus, satisfaciat præcepto, nec incurtat poenas quæ passim à Prælatibus imponuntur non communicantibus in Paschate. Quinimò satisfaciunt, qui communicant quolibet die Quadragesimæ, ubi de hoc legitima & præscripta est consuetudo. *Nav. in Manuali cap. 21. n. 45.* licet olim sub Marco Aurelio, à Sotere Pontifice statutum fuerit, ut in cœna Domini communicaretur: nam postea hæc angustia temporis ad duas hebdomadas laxata est.

3. Debet autem quisque, ad hoc Sacramentum accedens, peccata sua omnia legitime fuisse confessus. Item jejunus excepta causa extreme infirmitatis, in qua, ne sine viatico hoc infirmus decedat, etiam à cibo sumpto rectè communicat, *can. Presbyter 93. De consecrat. Dist. 2.* Debet abstinuisse ab uxore & Venere ante sacram communionem tribus, quatuorve aut octo diebus: ex honestate tamen non de præcepto, *can. Omnis homo 21. d. Distinct. 2.* Non excommunicatus aut interdictus, *can. Tribus gradibus 23. §. præcipimus & similibus: non hæreticus aut ipsidelis, can. pen. & sim. xxiv. 9.*

1. *can. Qui a passus 26. d. distinct. 2.* non iustus aut sciens, quando hujusmodi artes improbas exercent, *can. Pro dilectione 95. cum can. seq. ead. distinct.* sed deum peracta confessione ac poenitentia. In causa tamen necessitatis, id est morientibus, sed poenitentibus, etiam ex gravissimis sceleribus, viaticum Eucharistiæ non est negandum, licet in vita denegari debuerit, *can. Poenitentes distinct. 50.* etiam excommunicatus, modo satisfecerint, *can. Tanta 24. Distinct. 86.* Similiter nec denegari debet infirmis, qui postquam illud petierint, priusquam accipere potuerint, oppressi infirmitate obtulerunt aut in phrenesi lapsi sunt, habito testimonio eorum, qui poenitentem ac poenitentem audierint, *can. Is qui xxvi. q. 6.* Sed nec occultum peccatorem, quem Sacerdos pro certo scit esse reum alicujus criminis & impoententem, publicè accedentem ad communionem nominatim repellere potest, *c. Si sacerdos 2. sup. De officio lud. Orain.* sed debet eum secretò monere, ne se ingerat communioni t quam nec Christus ipsi Judæ, quamvis ejus occultam proditoris cogitationem nosset, negavit, *d. c. Si sacerdos, & can. Sicut Judas 68. De consecrat. Distinct. 2.*

Ceterum licet Sacerdos celebrans Sacramentum hoc sub utraque specie participet, tamen ab Ecclesia receptum est, ut laici & Clerici, illud non conficientes, sub una tantum specie panis sumant, *Concil. Trid. Sess. 21. cap. 1. in doctrina, De communione,* sub qua non minus totus ac integer Christus verumque Sacramentum, quam sub utraque, sumitur, *Coac. Trid. ibid. cap. 3. & can. 3.* sicut etiam in singulis portionibus hostiæ consecratæ totus & integer est ac sumitur, *can. Qui manducat, & alijs d. Distinct. 2. Concil. Trid. Sess. 3. can. 3.* ubi anathemate ferit secus sentientes.

4. Præterea quamvis olim communicantes proprijs manibus hoc Sacramentum acciperent, postmodum tamen id veritum fuit, statutumque, ut, sicut solus Sacerdos illud conficit, ita & solus erogat alijs; adeo ut si aliter quam per semetipsum presbyter infirmum vel alium communicet, sui gradus periculo subjaceat, *can. Pervenit 29. De consecrat. Dist. 2.* Absente tamen Episcopo & presbytero potest Diaconus conferre, *can. Diaconus 13. Distinct.*

Distinct. 91. imò etiam presentare presbytero, si necessitas vigeat, *d. can. Diaconos, & can. Presente ibid.* qua de re vide latius Azor. 1. p. *Institut. moral. lib. 10. c. 13.* Religiosi verò absque licentia speciali presbyteri parochialis vel concessione summi Pontificis Clericis aut laicis hoc sacramentum administrare non possunt sub pena excommunicationis, ipso facto incurrendæ, absolute summo Pontifici reservata, *Clement. 1. De privilegio.*

§. IV. De effectu Eucharistiæ.

1. Conferit gratiam vitæ summentibus.
2. Non sibi conscientia peccati alicujus.

I. In primis per illud seu in ipso recolitur memoria Passionis Christi, *can. Iteratur, & aliis pluribus, De consecrat. Distinct. 2.* Ritè summentibus conferit gratiam, Estque cibus & potus spiritualis, non corporis, sed animæ substantiam fulciens, *can. Non iste panis 56. d. Distinct. & quo restauratur, quod ex calore concupiscentiæ per venialia peccata deperditur: cuiusque sumptione transimus in carnem ejus, qui caro nostra factus est, scilicet Christi, can. In quibus 38. d. Distinct. illique unimur atque incorporamur, unum cum illo efficitur, ac de illius spiritu vivimus, can. Christus 57. cum duobus seqq. d. Distinct. 2. & æternæ vitæ simus participes, d. can. Christus & aliis d. Distinct. Peccata etiam venialia relaxat, *can. Si quotiescumq; & pluribus aliis ead. Distinct. * 2.* Alioquin si quis conscientia sibi alicujus peccati mortalis, ac habens adhuc voluntatem peccandi, illud accipiat, nihil proficit ad mundationem, nec salutem acquirit ejus perceptione, sed damnationem, & gravatur magis, *can. Qui sceleratè eum can. seq. d. Distinct. 2.**

Denique, ut alios effectus omittam, conservat hominem à peccatis futuris, cum quatenus est cibus, cor hominis interius corroborans, augendo in eo habitum charitatis & gratiæ; tum quatenus, tamquam signum Passionis Christi, per quam victi sunt demones, demonum repellit asilutis,

TITULUS XLII.

De Baptismo & ejus effectu.

§. I. Quid sit Baptismus & quotuplex.

1. Unde dicatur Baptismus, & definitio illius.
3. Materia: 4. Forma. 5. Diversio.

Postquam actum est de Sacramento Eucharistiæ, quo in sacrificio nihil esse majus potest, *can. Nihil. 8. De consecrat. Dist. 2. * 1.* merito subiiciendum est de Baptismo, ejusque effectu, quandoquidem sit omnium aliorum Sacramentorum fundamentum, & janua vitæ spiritualis, *cap. Veniens inf. De presbyt. non baptizate,* quippe per quem transimus in numerum credentium Christo incorporamur, ejusque membra efficitur, *can. Quia passus 36. De consecrat. d. Distinct. 2.*

Baptisma autem Græcè idem est, quod apud Latinos Mersio seu Tinctio aut etiam ablutio, à verbo βαπτίζω, quod abluo seu mergo significat; nam à peccatis originali & actuali abluunt, *can. Regenerante 136. De consecrat. Dist. 4.* nec confertur ordinariè, nisi per mersionem aquæ, *c. penult. h. tit.* unde in sacris litteris passim vocatur Lavacrum regenerationis, & à Patribus Flumen gratiæ, Diluvium peccatorum.

2. Omissis autem aliorum definitionibus, in Catechismo Rom. definitur Baptismus esse Sacramentum regenerationis per aquam in verbo vitæ, *ex Ioan. 3. & Paul. ad Ephes. 5.*

Per particulam, regenerationis distinguitur à reliquis Sacramentis, saltem veteris legis, quæ non justificabant animas,

3. Per particulam, per aquam, aperte distinguitur à reliquis Sacramentis novæ legis, & simul exprimitur materia hujus Sacramenti, quæ est aqua, non quælibet, sed vera & naturalis, sive calida sive frigida *d. c. penult. h. tit. Conc. Trid. Sess. 7. cap. 2. De Baptismo.* Ideoque per aquam rosaceam aut aliam stillatitiam, aut per salivam, lacrymas, sudorem, lac. vinum, vel aliam similem liquorem, ab aqua naturali distinetur.

differentem specie, juxta communem DD. sententiam, non confertur Baptismus. Quod si verò dubitetur, an sit aqua vera uti est nix, glacies, pruina, priusquam liquefiat, non licet extra necessitatem extremam ea uti absque sacralogio. Cur verò potius per aquam, quam per aliam materiam conferatur, plures adferuntur rationes, è quibus tres refert Catechismus Rom. quarum prima est, quia cum Baptismus omnibus omnino ad salutem sit necessarius, conveniens fuit, ut conferretur per aquam, quæ est omnibus communis & facile ab omnibus haberi potest. Secunda, quia aqua effectum Baptismi maxime significat: ut enim aqua sordes abluit corporis, ita Baptismus maculas seu peccata animæ delet. Tertia, quia ut aqua refrigerat adis corporibus aptissima est, sic Baptismo cupiditatum ardor maxima ex parte extinguitur.

4. Per sequentem particulam, in verbo vitæ, exprimitur forma, quæ est verbum spirituale vivificans; non enim sanatur aqua, nisi in eam Spiritus sanctus descendit, & aquam consecraverit, *can. Per aquam 9. De consecrat. Distinct. 4.* quod fit accedente verbo ad aquæ elementum, *d. c. penult. Et alibi h. iii.* & explicite his verbis exprimitur: Ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, *c. l. h. t.* Effici tamen Baptismus etiam hac forma, quæ Græci utuntur, *Baptizatur talis servus Christi in nomine Patris & Filii & c.* vel, *Baptizatur manibus meis. In nomine patris & c.* declarat Conc. Florent. in instruct. Armeniorum de baptismo. Idem d. cendum de hac forma, *Baptizat te Christus in nomine Patris & c.* Hæc tamen formæ, cum sint contra præceptum Ecclesiæ, non sunt à Latinis usurpandæ.

Ad id autem necessaria sunt ad Baptismus aqua & verbum, ut altero omisso non sit Baptismi Sacramentum. Error tamen in pronuntiatione syllabarum per ignorantiam recti sermonis aut lingue impedimentum non officit, *can. Si non 72. Et can. Retulerunt 66. De consec. Distinct. 4.*

Ablutio seu mersio in aquam an unica sit, quæ unicam Christi Passionem significat, an trina, quæ Trinitatem, non interest. Et satius est servare aut retinere Ecclesiæ cuiusque consuetudinem, *can. De trina 80. De consecrat. Distinct. 4.* Necessum tamen est, ut aqua tangat

immediatè corpus, quamvis sufficiat minimam guttam aquæ tangere quamcunque veram partem corporis vivam, etiam minimum digitum: imò & capillos, secundum quosdam, quamvis hoc postremum satis incertum sit. Debet verò ablutio seu mersio fieri dum verba proferuntur, quia verba & forma in collatione Sacramentorum conjungi debent. Et cavendum, dum trina sit ablutio vel immersio, ne de unaquaque ablutione tota forma repetatur, sed ut sub una formæ prolatione tres sint ablutiones. De alijs caeremonijs, ab Ecclesiâ adhuc solitis, vide *can. Postea 68. usque ad can. Venit. De consec. Distinct. 4.*

5. Dividitur autem Baptismus in Baptismus fluminis seu aquæ, quem antè d. finivimus, Baptismus flaminis seu spiritus, qui fit per contritionem & conversionem ad Deum, & Baptismus sanguinis seu Martyrii, qualis fuit Innocentiam, & Latronis, in Cruce Deum consentis, *can. Baptismi 34. can. Catechumenum 37. De consecrat. Distinct. 4.* Primus propriè dicitur Baptismus: reliqui ratione effectus. quia scilicet Baptismi effectum habent, delationem nempe peccati originalis, & in adultis actualis gratiæ collationem, quando Baptismus aquæ haberi nequit, *d. can. Baptismi, Et alius similibus.* Si quis autem baptizatus fuerit Baptismo flaminis, data opportunitate tenetur suscipere Baptisma aquæ.

§. II. De ministro Baptismi, deque susceptoribus seu patrinis,

1. *Minister hujus Sacramenti est solus Sacerdos;*
2. *Et in necessitate alius quilibet.*
3. *Patrini seu susceptores cur necessarii in baptismo.*
4. *Sufficere ad summum duos, scilicet unum & unam.*
5. *Qui prohibeantur esse patrini.*

1. **M**inister Baptismi ex officio est solus Sacerdos, id est, episcopus & presbyter, non etiam Diaconus, nisi ex commissione Sacerdotis, Parochi, vel Episcopi, *can. Diaconus*

conos 13. *Dist. 93. can. Constat 19. De consecrat. Dist. 4.*

2. In casu tamen necessitatis extremæ etiam Diaconus, imò & laicus baptizare potest, *d. can. Constat can. In necessitate 21. De consecrat. Dist. 4.* atque etiam mulier, absente viro, *can. Mulier ead. Dist. Quin & paganus, Judæus, Schismaticus, hæreticus, & fâcinorosus quisque, ut patet ex variis Canonibus d. Distinct. 4. modò formam Ecclesiæ fervent, & facere intendant, quod facit Ecclesiæ: & speciatim de hæretico hñitum extat in Conc. Trid. Sess. 7. c. 4. Idque receptum est, ne quis sine lavacro regenerationis decedat, d. can. Constat in fine. Quam ob causam etiam pater proprium filium, in extremo vitæ positum, & nondum baptizatum, baptizare potest, nec ideo à matrimonio vel copula uxoris arectur. *can. Ad limina xxx. quest. 1. Nemo tamen seipsum baptizare potest, quia inter baptizantem & captizatum debet esse discretio, ut indicat pronomen, Te, in assignata antè forma, cap. debitum 4. hoc tit.**

3. Præter ministrum Baptismi, nisi baptizandi aliud urgeat necessitas, solent & alij adhiberi, nempe sponsores, qui Patres Iustitici, Patrisi, Matrinæve vulgò vocantur, vel susceptores, quorum fide & professione, qui per se credere vel loqui nesciunt, ut parvuli, muti, & surdi, & ægrotantes, qui pro se respondere non possunt, baptismum suscipiunt, *can. Parvuli 74. cum can. seq. d. Dist. 4.*

4. Et quidem de Jure communi non nisi unus, sive vir, sive mulier, suscipere baptizatum de sacro fonte potest, *can. Non plures 101. d. Distinct. 4. c. fin. De cognat. spirituali in 6. vel ad huncmodum unus & una, ut novissimè statuit Conc. Trid. Sess. 24. De reformat. matrim. c. 2. qui tamquam proprii parentes debent baptizatum instituire in necessariis ad salutem, in Symbolo, Oratione Dominica, in ortu vel id facere negligentibus parentibus.*

5. Ab hac susceptione infantis in baptismo arcentur in primis hæretici, Judæi, infideles, *can. In baptisate 102. d. Distinct. 51. Item Abbas, Monachus, Monialis vel religiosa persona, can. Non licet 103. can. Monachi 104. ead. Dist. Regulariter etiam pater & mater naturalis respectu filij sui, *can. penult. & ult. xxx q. 4. Quæ ratione autem ex hujusmodi susceptione &**

inter quos contrahatur cognatio spiritualis lib. 4. explicabitur.

§. III. Quinam baptizandi, & in quo loco.

1. Baptizandi etiam parvuli, ægri muti & surdi.
2. Non vero dormientes aut amentes.
3. Infans in utero matris quatenus baptizandus.
4. Baptismus in Ecclesia conferendus.

VT in veteri lege Circumcisio tam parvulis quam adultis ad salutem necessaria erat, ita etiam Baptismus, quia in ejus locum successit, *c. Majores 3. h. 1.*

1. Et quidem parvuli, licet adhuc loqui vel credere nesciant, sicut etiam ægri, muti & surdi, qui pro se respondere non possunt, alius vice illorum profitentibus & respondentibus de fide, rectè baptismum suscipiunt, *can. Parvuli 74. & seq. can. Cum pro parvulis 77. & alia similibus, De consecrat. Distinct. 4. Majores vero qui per se respondere possunt, propria fide & professione eundem suscipiunt. Ideoque necesse est, ut habeant intentionem recipiendi id, quod dat Ecclesiæ, vel Christum instituit: imò ad effectum gratiæ habere quoque debent fidem juxta illud Christi: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit: item dolorem de peccatis, cum proposito melioris vitæ juxta illud Actor. 2. Pœnitentiam agite, & baptizatur unusquisque vestrum in remissione peccatorum.**

2. Quidam tamen expresse prohibentur baptizari: nam in primis adulti dormientes vel amentes non aliter baptizari cum effectu possunt, quam si ante somnum vel amentiam baptizari voluerint, *d. c. Majores §. Item quartus.*

3. Non baptizatur etiam infans, existens in utero matris, quia qui natus adhuc (secundum Adam non est, renasci secundum Christum non potest: neque reperiri potest regeneratio, ubi generatio non præcessit, *can. Qui in matris 115. d. Distinct. 4. Materque prægravis baptizata nihil in hoc participat infans, qui nascitur, quia uniuscujusque propria voluntas in confessione fidei spectanda est, can. Si ad matris 114. can. Si qua mulier 116. ead. Distinct. Si tamen infantis in utero existentis aliquod membrum ex utero appareat, in eo, si modo vivat, urgu*

urgente periculo baptizari poterit, juxta probabilem opinionem & tutiorem sententiam, existente vero dubio, an quis sit baptizatus, baptizandus erit his verbis, *Si baptizatus es non te baptizo, sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo, in nomine Patris &c. c. 2. h. t.*

Quod ad locum attinet, in quo quis baptizandus, constituit Clemens V. ne quis in aulis vel cameris, vel alijs privatis domibus, sed dumtaxat in Ecclesijs, ubi sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos audeat baptizare: nisi Regum vel Principum liberi fuerint, aut talis necessitas emerferit, ob quam ad Ecclesiam absque periculo accessus haberi nequeat. Qui secus presumpserit, aut suam in hoc praesentiam exhibuerit, taliter per Episcopum suum castigandus erit, ut alij attentare simile non praesumant. *Clement. unica h. t.* Similiter in Abbatijs & Monasterijs prohibentur esse baptisteria. *can. Primum xviii. q. 2.*

§. IV. De effectu Baptismi.

1. Baptismus iterari nequit, & poena iterantis.

Effectus proprius & principalis baptismi est delere originale peccatum, atque etiam in adultis omne actuale praecedens. *can. Firmissime & alius De consecrat. distinct. 4. Conc. Trid. Sess. 5. De peccato originali* Praeterea gratiam & virtutes infundere, atque aperire regnum caelorum, *c. Maiores h. t.* causare spirituales quandam cognationem, de qua dicitur libro sequenti in primae characterem indelibilem; 1. coque fit, ut sine sacrilegio reiterari non possit, *c. fin. h. t. Conc. Trid. Sess. 7. n. 11.* Adeoque habet odio baptizatos Ecclesiae, ut qui non ignoranter rebaptizantur, iterum Christum crucifigere dicantur. *can. Qui bis d. Dist. 4. & ab Ordinibus arceantur; quavis etiam ignoranter, ignorantia scilicet juris rebaptizati fuerint, d. can. Qui bis.*

2. Qui vero usu temerario baptismum reiterare conati fuerint, muerone excommunicationis percussus ab omni officio & beneficio deponuntur: imo & iure civili ultimo supplicio afficiuntur, *l. 2. cod. Ne sanctum baptismum restitueretur.*

TITULUS XLIII.

De Presbytero non baptizato.

1. Ordinis characterem non imprimi non baptizato.

Cum, ut supra dictum est, Baptismus sit ianua & fundamentum omnium Sacramentorum, & ante susceptionem baptismi non suscipiatur aliud Sacramentum, *c. 3. h. t.* satis inde colligitur, quid statuendum sit de Presbyteris non baptizatis, nempe tales non suscipere Ordinis characterem, ac proinde baptizandos, & tum demum ordinandos, *c. 1. & c. 3. h. t.*

Quod si tamen quis non baptizatus crediderit probabiliter se baptizatum, fidemque Catholicam amplexus, in ea usque ad extremam vitae diem perseveraverit, omisso baptismi ei non nocebit, quia, ut D. August. ait, Baptismus invisibiliter ministratur, quem non contemptus religionis, sed terminus necessitatis excludit, *c. 2. h. t.*

TITULUS LXIV.

De custodia Eucharistiae, Chrismatis, & aliorum Sacramentorum.

1. Eucharistiam in Ecclesijs parochialibus ad servanda.
2. In pixide argentea velburnea.
3. Non in Capellis vel alijs Ecclesijs non parochialibus.
4. Quo modo & quando deferenda ad aegros.

Cum Baptismus, in quo Chrismate utimur, omnibus ad salutem sit necessarius; Eucharistia vero ideo instituta, ut nobis sit cibus caelestis & viaticum, ne in ipsa via deficiamus, & in certamine succumbamus, ut in omni casu necessitatis haberi possit copia

Eucharistiæ, Chrismatis & aliorum Sacramentorum: rectè hic subijcitur de custodia Eucharistiæ & Chrismatis. * 1. Varijsque Concilijs ac Canonibus cautum fuit, ut in omnibus Ecclesijs Parochialibus pro infirmis Eucharistia semper parata habeatur, diligenter & mundè in loco conspicuo honorifice ac decenter exornato, juxta facultates Ecclesiæ cujusque, sub clavibus (penes Parochum vel Capellanum custodiendis) conservetur, cum Chrismate, ne temeraria alicujus manus ad aliqua horribilia & nefaria exercenda extendi queat: & contra facientes, si nimirum vel incautiùs custodierint, per tres menses ab officio suspenduntur, vel graviori subiaceat ultioni, si per eorum incuriam aliquid nefandum contigerit, *cap. 1. h. tit. Conc. Trid. Sess. 13. c. 6. in Decreto de observando sacra Eucharistia Sacramento.*

2. In tabernaculo seu loco, quo deponitur & custoditur Eucharistia, oportet esse pixides duas, in quarum altera conservetur, altera deferatur ad infirmos, easque argenteas vel eburneas, non ligneas, ob periculum fractionis; nec lapideas, ob humiditatem & ponderositatem: atque ita observat ubique praxis, Zerola *p. 1. V. Eucharistia ad 1.* Quæ quidem pixides seu vasa non nisi super altari viatico vel ad minus super corporali poni debent. Videndumque, ut saltem singulis octo diebus Eucharistia renovetur etiam tempore interdicti, & in Ecclesia specialiter interdicta, *per c. Permittimus inf. De sent. excommunicat. Zerola d. loco vers. Ad tertium, Piasec. 2. p. cap. 3. art. 3. n. 25.*

3. Cæterum in Capellis vel alijs Ecclesijs non Parochialibus sacra Eucharistia retineri non potest, nec quidem de licentia Episcopi, sed ex auctoritate & concessione Papæ dumtaxat, prout Sacram Congregat. respondisse refert Piasec. *d. c. 3. art. 5. n. 7.* Sed & Conc. Trid. Sess. 33. c. 10. vetat, ne sacrosanctum hoc Sacramentum intra chorum vel septa monasterij Monialium conservetur: quanquam possit ex causa, ut in die aliquo festo, cum licentia Prælati illic exponi ad devotionem Monialium, *emanuel Sa. in V. Eucharistia §. 35.*

4. Deferi autem debet in decenti habitu, & non nisi cum lumine, à Capellano vel Parocho, stola & superpellicco induto, & sonante campana: teneturque populus in elevatione ejusdem & delatione ad infirmos se reverenter inclinare;

& transgressores graviter sunt puniendi, *c. Sana 10. De celebrat. Missarum.* Non esse verò deferendum per plateam, in qua Judæi habitant, respondisse Sacram Congregat. tradit Piasec. *d. c. 3. art. 3. n. 25.* Ut neque ad infirmos deferendum est, qui fortè ob tussim vel aliud aliquod impedimentum commuicare nequeunt, nisi ut adorent tantum, ut ex declaratione ejusdem Congregationis tradit Zerola *d. loco §. 5.*

Denique præcipiunt quoque Canones, ut cætera vasa ministerii Ecclesiastici & vestimenta ministrorum munda & nitida conserventur: & ut suppellectilia vel propria Clericorum vel aliena in Ecclesijs non admittantur, nisi necessitas urgeat, propter hostiles incursum vel repentinum incendium, vel quid simile, *c. 2. h. tit.*

TITULUS XLV

De Reliquijs & veneratione Sanctorum.

1. Quæ dicantur Reliquiæ Sanctorum.
2. Vendi non possunt, nec passim ostendi.
3. Quando publicè venerari eas liceat.
4. Venerari aliquem pro Sancto publicè non licet sine licentia Papæ.

1. **R**eliquiæ quoque Sanctorum diligenter in Ecclesijs ad servandæ sunt, sicut Eucharistia & Chrisma, cum nullū Altare erigi possit in quo non sit aliquid reliquiarum Sancti alicujus conditum, *can. Placuit 26. de consec. dist. 1.* Nominè Reliquiarum intelliguntur hic, juxta Azor. *1. p. inst. moral. lib. 9. c. 8.* Sanctorum corpora ac corporum quælibet partes, capilli, ossa, carnes, dentes, cineres, pulveres; vestes, & alia quibus usi sunt, dum in terris versarentur: item panni & vela, quæ eorum ossibus vel corporibus admota fuerint, vel quæ ipsos tetigerint, aut pertinuerint ad eosdem.

2. Reliquiæ autem Sanctorum antiquæ exponi venales prohibentur: nec passim etiam ostendi debent, & quidem extra capsam nullatenus, ne faciliè populus circa illa decipiatur. * 3. Non licet quoque de novo inventas publicè venerari.

merari, nisi prius auctoritate summi Pontificis fuerint approbatæ, c. 2, h. t. antiquas vero licet etiam absque nova Rom. Pont. auctoritate. Similiter reliquæ alicuius, qui jam pridem fuerit in Sanctorum numerum adscriptis, inventæ de novo recipi quidem & coli possunt, etiam publicè, sed non nisi recognoscente & approbante Episcopo, iuxta Conc. Trid. Sess. 25. Decretis de invocat. veneration. & reliquis Sanctorum, quod hac in parte videtur mortificasse d. 6, h. t.

4. Pari modo non licet aliquem pro Sancto publicè venerari absque licentia & auctoritate Rom. Pont. etiam si miraculis clarus sit, c. 1, h. t. quia quandoque etiam per pravos homines fiunt miracula, Abbas *ibid.* & can. Teneamus 36, l. 9, l. 1. Sic enim teste Zyp. h. tit. in princ. Tacitus lib. 4. historiar. refert duo non facta miracula à Vespasiano patrata, nempe eius atria & agro conversam fuisse ad usum manuum, & cæco re-luxisse diem. Pluraque alia videre licet apud Tholosan. Syntag. Iuris univ. lib. 48. c. 15, n. 12, & lib. 34. c. 16, n. 6. & c. 17, n. 2.

Dixi publicè, quia potest quis privatim fundere preces ad eum, quem credit sanctum, arg. d. c. 2, h. t. in v. publicè, à contr. v. Qui vero iustum dicit iniustum, aut sanctum non sanctum aut sanctum, abominabilis est apud Deum, can. Si quis dixerit 37. xi. q. 3. & Christum violat, can. Si quis *ibid.*

Post eundem mandat Synodus Trid. Episcopis & Parochis, cæterisque docendi munus curamque sustinentibus, ut diligenter instruant populum de Sanctorum intercessione, & utili ac necessaria invocatione, reliquiarum honore, & legitimo imaginum usu Conc. Trid. d. Sess. 25. ubi plenius vide.

TITULUS XLVI.

De observatione Jejuniorum.

1. Qui jejunare tenentur.

2. Consistit observatio jejunii in abstinentia à cibis vestitis.

3. In abstinentia à pluribus refectioibus.

4. Licita tamen collatiuncula est.

5. Item consistit in certa refectiois hora.

AD devotionem & propter venerationem Sanctorum, de qua proximè diximus, indicta ab Ecclesia sunt jejunia: de quorum observatione hoc Tit. agitur. * 1. Sunt autem hujusmodi jejunia ab omnibus, cujuscumque perfectionis aut dignitatis existant, qui ad annum ætatis vigesimum primum pervenerint, nec sexagesimum exceperint, nisi iusta aliqua causa excusentur, diligenter observanda, c. 1. & 2 h. t. idque sub reatu peccati mortalis, iuxta communem, ut probatur ex can. 63. Apostolorum, ubi violatores jejunii, si Clerici sint, iubentur de ponti; si laici, excommunicari. Ratio hujus obligationis quoad omnes est, quod omnes, saltem ut plurimum, cogant castigatione carnis, ut spiritui suble. Aristoteli. ne pro peccatis, & aptitudine mentis ad adorandam: ad hæc autem instituta & præcepta sunt jejunia.

Observatio verò jejunii, prout ab Ecclesia percipitur: in tribus potissimum consistit. * 2. Primo in abstinentia à cibis certi generis, veluti à carnibus: item ab ovis & lacticiis, & cæteris, quæ à carnibus originem trahunt, in Quadragesima, can. Denique distinguit. 4. Dico, in Quadragesima; quia extra eam jus commune ova & lacticia permittit. Cæterum quia pro varietate locorum quoad ova & lacticia varia est consuetudo, ideo generatim dicendum, nihilis cibis abstinentum esse, quorum ulum consuetudo non permittit.

3. Secundo, consistit in abstinentia à pluribus refectioibus; ita ut intra diem naturalem non nisi semel corpus cibo reficiatur. Dico, cibo; quia Ecclesia non prohibet crebriorem sumptionem potus tempore jejunii; ea ratione, quia potus magis ordinatur ad cibi per corpus distributionem & sibi sedandam, quam ad alendum corpus: & si alar interdum, id per accidens est, nec tantum alit quantum cibus. Hinc licet excedens in potu peccet contra temperantiam, non tamen solvit jejunium.

4. Sed dubitatur de vespertina collatiuncula, sitne licita, non modo, ne potus noceat, & somni conciliandi causa, ut olim, sed & alendi causa.

CCC 3

causâ & absque potu. Et dicendum, licitam esse ex consuetudine, quæ in jejunijs magnam vim obtinet. Huius autem quantitas est, quam pro diversitate locorum & personarum consuetudo recepta tenet: nec enim eadem omnibus ob regionum & personarum diversitatem præscribi potest. Non licet tamen hanc collationem culam sumere mane aut meridie, cætera in vespere dilata, nisi subsit aliqua iusta causa: v. g. si iter aliquod sit insuperandum, negotium peragendum, aut debilitas moram non patiatur.

5. Tertio denique consistit observatio jejunii in certa refectiois hora, quæ hodie ex consuetudine passim recepta est circa meridiem: non quidem quasi tunc necesse sit cibum sumere, cum postquam, & quidem cum majori merito abstinere toto die; sed quia non liceat ante illam horam notabili tempore cibum sumere. Quamquam probabilius sit, talem anticipationem, seposito contemptu, tantum veniale esse peccatum, *juxta* Innoc. Joann. Andr. Ancharan in c. 1. h. t. quia non violatur substantia jejunii, quæ consistit dumtaxat in abstinentia ciborum vevitorum & secundæ refectiois, sed solum circumstantia quædam accidentalis, quæ manente substantia jejunii, variari potest, & successu temporis magnam varietatem in Ecclesia habuit. Vide Covar. lib. 4. Var. resol. c. 20. ubi doctissime de jejuniarum quæ Ecclesia Catholica Christianis indixit, ordinatione & origine tractat.

TITULUS XLVII.

De purificatione post partum.

1. Lege Moysaica mulier post partum purificationem debuit.
2. Hodie id consilium est, non præceptum.

Quemadmodum jejunia ob devotionem & venerationem Sanctorum inducta fuerunt; ita & purificatio post partum inducta fuit ob reverentiam Ecclesiarum, * 1. Et quidem lege Moysaica mulier post partum

immunda habebatur; ideoque si masculum enixa esset, arebatur à templo triginta tribus diebus, si puellam, sexaginta sex, *Levit. 12. can. 1. Dist. 5.*

2. Cæterum lex illa Moysaica, quippe ceremonialis, per mortem Christi sive legem Evangelij abrogata fuit: & ideo hodie statim à partu mulier ætura gratias ingredi Ecclesiam potest, si voluerit; ac pœna, quam in partu patitur, vertatur illi in culpam, quasi in partu peccaret, *c. unico h. t. can. Si mulier Dist. 5.*

5. Si tamen ex veneratione voluerit aliquid abstinere ab Ecclesia, devotio ejus non est improbanda, *d. e. unico.* Bonarum quippe mentium est, ibi culpas suas agnoscere, ubi culpa non est, quia sæpè sine culpa agitur, quod venit ex culpa, ut ait D. Augustinus. Unde etiam cum elurimus, sine culpa comedimus, quia ex culpa primi hominis factum est, ut iuriremus, *can. ult. d. Dist. 5.*

TITULUS XLVIII.

De Ecclesijs ædificandis vel reparandis.

§. I. De ædificandis Ecclesijs.

1. Ecclesia nomine quid hic veniat.
2. In Oratorijs præsentis Missam celebrare non licet.
3. Ecclesia de novo ædigi non debent sine auctoritate Pont. vel Episc.
4. Et nisi eis dos competens adferretur.
5. Ecclesia nova ædificatione nasci non debet vicinis ædibus.
6. Ne præjudicium inferri antiquæ Ecclesie.
7. Leprosi permittitur Ecclesiam propriam habere.
8. Item Episcopo Ecclesiam novam construere ex rebus Ecclesie sue.
9. Episcopatus de novo institui possunt.

Præcedentibus Titulis actum est de Ecclesiarum sive templorum consecratione, earumque & Sanctorum veneratione: non

non abs re fuerit, si aliquid etiam dicamus de ædificandis & reparandis Ecclesijs. Nam & hæc cura ad Clericorum officium refertur, si vel loca quædam careant Ecclesijs de novo ædificandis, vel si eæ corruant, ut reparari debeant.

1. Ecclesiæ nomen Græcum est, & generale, significans quamlibet congregationem & conventum: itæm collectionem Christi fidelium, eamque unam sub uno capite, Catholicam seu universalem. Sumitur verò hic Ecclesia materialiter pro æde publica, divino cultui exercendo ac præcipue sacrificio Missæ auctoritate Episcopi deputata: vocaturque etiam Templum & Basilica, id est domus Regia, Weymsh. in *Analysi* 6. *Ad audientiam* 3. h. 1. n. 1. & 2. Nam sicuti non alij, quàm Deo sacriati Sacerdotes, possunt Missas cantare, sacrificium super altare offerre: sic nec in alijs, quam divino cultui mancipatis locis Missas cantare aut sacrificia offerre licet; nisi quis super hoc speciali privilegio munitus sit, aut summa coegerit necessitas, *can. Sicut de consecrat. Distinct. 1.* veluti si Ecclesia sit combusta: quo casu, donec ea restitueretur, in Capellis cum tabula consecrata celebrare interdum permittitur, *can. Concedimus ord. Distinct.*

2. Hinc licet permixtum cuilibet sit domi suæ habere oratorium, orationis causa, *can. Vnicuique 33. end. Distinct.* dummodo in eo campana publicè exposita non pulsetur, *c. Patentibus 10. inf. De privilegijs*: non tamen ad sacrificium Missæ prælegendum; nisi sit oratorium ad divinum tantummodo cultum d. d. catur, & ab Ordinario designatum, ab eod. inque visitetur. *Conc. Trid. Sess. 22. in Decreto De observandis & observandis in celebratione Missæ §. Neminem.* Alias si quis in Oratorijs, intra privatos patietes constitutis, absque consensu Episcopi celebrare præsumpserit, deponendus erit, *can. Clericos & similibus d. Distinct. 11.*

3. Nemini autem liberum est Ecclesiam de novo ædificare; in locis quidem exemptis citra auctoritatem Papæ, *can. Auctoritate de privileg. in 6. in locis vero Episcopo seu Ordinarij jurisdictioni subjectis absque auctoritate ipsius Episcopi, qui in loco existendæ Ecclesiæ vel per se vel per alium, crucem figat, atrium publicè designet, lapidemque primarium ponat; ab eo, qui ædificare intendit, prius consti-*

tuta dote pro luminaribus & ministris Ecclesiæ atque oneribus Episcopalibus persolvendis, *can. Nemo Ecclesiam d. Distinct. 1. Novel. 67. Vi nullus adificet &c. Tholosan. Partit. Juris Can. lib. 1. tit. 4. cap. 5.* Quamvis sufficiat, si post constructam Ecclesiam etiam tacite consentiat Episcopus. Quod si Episcopus sine iusta causa consentire nolis, aut primarium lapidem ponere vel positionem ejus alteri delegare, compellendus erit auctoritate Superioris, *c. Nullus 17. sup. De jure patronatus, Pias. 1. p. cap. 2. art. 4. in princ.* Si præter consensum Episcopi, quis Ecclesiam construxerit, nec alteri noceat, destrui quidem illa non debet, sed iacturam patietur juris patrono debiri, Ecclesiæque cum dote sua juribus Episcopalibus applicabitur.

4. Unicuique verò Ecclesiæ pro dote attribui debet mansus unus, liber ab omni servitute & onere temporali, id est prædium, quod sufficiat duobus bobus in anno ad laborandum, *c. 1. junctis Glos. sup. De censib.* Sin omisâ dote Ecclesia extructa sit, nihilominus quæ extruxit dotis nomine rectè convenitur, *c. Cum factis 8. sup. De consecrat. Ecclesi.* aut in subsidium ad Episcopum consecratorem recurritur, *arg. cap. 2. sup. De præbendis, Pias. d. locum. 3.*

5. Prospicere etiam oportet Episcopum diligenter, ut quisquis d. siderat ædificare Ecclesiam, id faciat pietatis intuitu, non quæstus cupiditate, *can. Si quis basilicam d. Distinct. 1.* Se ne vicinis ædibus noceatur, puta luminibus earum offuscando, aut non legitimum spatium relinquendo: nam licet religionis favor sit summus, tamen ad justitiæ romanæ revocari debet, ideoque novi operis innovatione factâ ex vicinis ædibus sive jure sive injuria id quod extractum fuerit, diruendum est, *c. 1. & 2. inf. De novi operis nuntiatis.*

6. Viderendum etiam, ne ædificetur de novo Ecclesia, etiam Parochialis, in præjudicium antiquæ, *can. Quicumque 4. 4. xvi. q. 1.* nisi forte ex iusta causa, juxta arbitrium Episcopi, veluti si Ecclesia parochialis ita creverit, ut una omnibus non sufficiat, vel ob nimiam distantiam aliquorum parochianorum qui sine mag. o. incommodo & difficultate Ecclesiam audire non possint, *c. Ad audientiam 3. h. 1.* aut si tam frequens sit populus, ut pluribus egeat orato-

oratorij & pastoribus, *cap. ult. h. t.* tum enim auctoritate Episcopi nova Ecclesia extrui potest etiam invito Reſtore: imò & portio competens ex proventibus Eccleſiæ antiquæ, ſi ea abunde arbitrio ejusdem Episcopi assignari novæ, *d. e. cap. Ad audientiam verſic. quia igitur.* Conc. Trid. *ſeſſ. 2. cap. 4. De reformat.* non obstante juramento, quod Episcopus antiquæ Eccleſiæ præſtiterit de rebus ejus non alienandis, *d. e. ult.* ſi utique non adſit modis dotandi aliunde, & id fiat ſine præjudicio poſſidentis, ut declaravit Sacra Congregatio, teſte Piaſec. *d. loco num. 2.* Vide Riccium *Deciſ. 554.* Imò ſi neceſſitas fuerit, poteſt Episcopus compellere populum ad ſubminiſtranda novo Parocho ea, quæ ſufficiunt ad ejus ſuſtentationem, Concil. Trid. *d. e. 4.* Ubi etiam ſtatuit, quod Episcopus in hujuſmodi procedere poſſit tanquam Sedis Apoſtolicæ delegatus. Hoc tamen caſu antiqua Eccleſia acquirit jus patronatus in novam, & ejus matrix dicitur *d. cap. Ad audientiam*, eique à nova honor exhibendus eſt: pars verò populi, quæ novæ Eccleſiæ ſupponitur, à jure prioris abſolvitur, *can. Præcipimus xvi. q. 1.* Cæterum congruenter jam d. de Eccleſijs novis edificandis ſtatuit Concil. Trid. *ſeſſ. 25. cap. 3. De Regularib.* ne de cætero ulla Monasteria ac domus tam virorum, quam mulierum, & mendicantium, ſine Episcopi, in cujus diocceſi erigenda ſunt, prius obtenta licentia erigantur, qua de re vide Zyp. *De jure vot. novo lib. 3. Tit. De Regularib. n. 35.* ubi etiam notat Carolum V. anno 1520. 29. *Ordin. edixiſſe*, ne in Brabantia novæ Eccleſiæ aut Capellæ edificentur, ſub præſertim edificatori inſtigenda & demolitionis, *juxta c. 1. inf. De operis nuntiat.* quodque, uti non oportet novos Ordines ſive Pontificis auctoritate inſtitui, ita Conſtitutiones & Collegia cenſeantur illicita, quæ non ſunt à Superioribus approbata, ex Charonda *lib. 12. Reſp. 64.*

Leproſis verò ſub communi vita ſimul congregari permitti debet propriam habere Eccleſiam cum comiterio & præſbytero, ſine præjudicio tamen antiquarum parochiarum, *c. 2. h. t. §. 8.* Episcopo quoque pro ſepultura propria Eccleſiam edificare aut Monasterium conſtruere, atque ex rebus Eccleſiæ, cui præſidet, dotare licet, hoc tamen discrimine, ut, ſi Monasterium conſtruat, non niſi quinquage-

ſimam partem, ſi verò aliam Eccleſiam, non monaſticis formandam regulis, ſed ob aliam cauſam, non niſi centeſimam partem cenſus Eccleſiæ, cui præſidet, conferre debeat, *c. pen. ſup. De donationibus.*

Porro obtinuit conſuetudo ab antiquo recepta, ut verſus orientem Eccleſiæ edificentur; de qua conſuetudine teſtatur Clemens *lib. 2. Apoſtolic. Conſtitut. cap. 61.* Piaſec. *d. loco num. 3.*

Quæque de novis parochialibus Eccleſijs extruendis ex neceſſitate & gravi cauſa, etiam abſque Reſtoris conſenſu, jam diximus obtinent quoque in Episcopatibus, ex ſimili neceſſitate & gravi cauſa de novo inſtituendis, *arg. c. Sicut univ. inf. De exceſſib. Prælator. & ex Bernardo Epist. 131.* docet Zyp. *h. t. n. 14.* ſubjungens, ſummo Reipubl. ac Religionis bono, ad inſtantiam Regis Philippi II. Pium IV. Pont. 4. Idus Maij 1559. creviſſe novos Episcopatus in Belgio, & eorum diſtrictus in diocceſes erigendas ſeparatim ab Episcopatibus, Leodiens, Ultrajectenſis, & Cameracenſis, aliſque, erectis Sedibus Episcopalibus Cameracenſi & Ultrajectena, ac Collegiata Eccleſia Mechlinienſi, in Archiepiſcopales. Addeus Archiepiſcopum Mechlinienſem, licet Belgij Primas non ſit, tamen inter cæteras eſſe primum, & in conſequis Rudolphi Imp. Mechlinienſi Cameracenſem ceſſiſſe, vindicias ei addicente Sereniſſimo Principe noſtro Alberto.

§. II. De reparandis Eccleſijs,

1. Eccleſia habet tacitam hypothecam in bonis ſuis, qui damnum intulit.
2. Tenentur ad reparationem alii ex conſuetudine, alii ex conventionibus.
3. Hiſi conſtantibus, ex fabrica reparari Eccleſia debent.

1. **A**D Eccleſiarum reparationem tenentur in primis, quicumq; ſua culpa damnum intulerint, tam Jure divino & naturali, quam poſitivo, ſive civili ſive Canonico: adeo ut Eccleſia, ex æquitate juris Canonici, in bonis eorum tacitam habeat hypothecam, & quidem potiorem tacita hypotheca mulieris, quam ea habet pro dote in bonis mariti, atque etiam ſcici. Sic & Prælati vel Magiſtratus.

ex cuius negligentia damnum accedit, tenetur.
2. Secundo, tenentur illi, ad quos consuetudo legitime introducta (nisi laici sint) hoc onus transfudit: cuius probatio, cum in facto consistat, alleganti incumbit: qua de re vide Zyp. h. t. n. 12.

Tertio tenentur, quibus ex specialibus locorum statutis & conventionibus huiusmodi reparatio incumbit: qualia statuta & conventiones particulares plurimae sunt in his regionibus.

Quarto, cessantibus statutis & consuetudine, reparatio Ecclesiae fieri debet ex ea portione, quae à jure vel consuetudine ad fabricam deputata est. Quod si vero vel nulla sit à jure aut consuetudine assignata portio huiusmodi, vel ea non sufficiat ad reparationem, interpellandus est Praelatus, qui decimas percipit, quia non est ferendus, qui lucrum amplectitur, & onus ei annexum contemnit. Et si vero decimae Feudales in manu laica jam ante Concil. Lateran. existentes, sint immunes ab onere reparandarum Ecclesiarum & alendorum Parochiarum, quasi Feudi propriam naturam habeant, prout declarat Decisio Hollandica 16 non tamen illae, quae dominum aliquem Ecclesiasticum agnoscunt, prout tradit Zyp. *De feudis* n. 3, ubi refert sententiam ea de re in Concilio Brabantiae latam. Quamquam secus videatur, si Ecclesiasticus decimas percipiat, quae non per se reversae sint ad Ecclesiam, sed in consequentiam bonorum laicorum, quae possidet, quorum aut sunt pars, aut ab eis dependent, & quorum proinde naturam sortiuntur & accessorie sequuntur, ut post Molin. notat. Zyp. h. t. n. 13.

Quinto, praedictis non sufficientibus, Episcopus, Canonici, ceterique Clerici omnes in eadem Ecclesia beneficiati, pro rata suorum beneficiorum & fructuum, conferre debent, de dicto eo, quod ad victum & vestitum decemum est necessarium, c. 1. 6, De his 4. hoc. tit. can. Si Monachus xv. q. 2. can. Decernimus x. q. 2. Capella Tholosan. Decis. 499. facit. l. Si quis à liberis §. de alimentis D. de alondu liberis. Sic enim nec privata debita aliter solvere tenetur Clericus quam ne egeat; ideoque nec cedit foro, nec incarcerationi, c. Odoardus sup. De solutionib.

Sexto, si ne ista quidem sufficiant eundem est ad populum, qui ibi Sacramenta percipit, nulla habita differentia inter nobiles & ignobiles, etiamsi commode Ecclesiae renuntiare vel-

lent: nec enim est in potestate parochiano- rum, cui Ecclesiae subsint & ubi Sacramenta percipiant ac divinis intersint, cap. 2. sup. De Parochiis.

Septimo, praedictis adhuc non sufficientibus, potest episcopus fructus ac proventus Capellarum, sub ipsa Ecclesia existentium, ad eius refectionem deputare Capellanis, unde honestè vivant, reservata congrua & competenti portione. Vide Conc. Trid. Sess. 1. cap. 7 & declarat. Congregationis Conc. quam refert Zerola p. 1. v. Visitatio dub. 9. incip. Si populus nolit.

Potest etiam eo casu Episcopus, quae pro male partis incertis accipit à testatore aliquo, in reparationem Ecclesiae convertere. Eodemque modo potest concubinos condemnare ad aliquam summam pro reparatione Ecclesiae. Videatur Conc. Trid. Sess. 25. c. 14. Weym. in *Analysi* a. Ad audientiam num. 21. & seqq. Haec omnia verò latius deducit & probat Pet. Pechius *Tract. de reparandis Ecclesiis*, ubi alias quaestiones movet & discutit.

TITULUS XLIX.

De immunitate Ecclesiarum, coemeterii, & rerum ad eas pertinentium.

1. Immunitas alia est Personarum, alia Locorum, alia Bonorum.
2. Personalis immunitas in quibus consistat.
3. In quibus consistat exemptio localis.
4. 5. Confugientes ad Ecclesiam quatenus iura azyli gaudeant.

Post tractatum de Ecclesiis, qua edificandis qua reparandis, sequitur recto ordine de immunitate tam ipsarum Ecclesiarum, quam coemeteriorum, & aliarum rerum ad eas spectantium, praesertim cum illa saepe à laicis, tanquam Ecclesiasticis plurimum infensa, violetur: cuius proinde tuitio vel maxime ad officium Clericorum spectat.

Immunitas in genere nihil est aliud, quam vacatio seu libertas vel exemptio à muneribus publicis qui alioqui sunt communia, ut colligitur ex *c. 1. h. t. in 6. Tit. D. De vacatione & excusatione numerum & Tit. D. De iure immunitatis*: nam munus, præter donum, nunc onus, nunc officium, siue dignitatem vel honorem significat, *1. Munus s. tribus modis D. De verb. signif.*

1. Diuidi potest Immunitas vel ex parte subjectorum, quibus competit, sicque triplex statui potest, alia Personarum Ecclesiasticarum, alia Locorum sacrorum, alia denique Bonorum; quamvis hæc ultima ad duas priores reuocari possit: vel ex parte munerum seu onerum, à quibus est exemptio; & idè, ut Mueram civilium alia sunt Personalia, alia Patrimonialia, alia Mixta de quibus, quæ sint & quid sint vide *l. 1. & fin. D. De muner. & honoribus*: ita & Immunitas alia est à Personalibus muneribus, alia à Patrimonialibus, alia à Mixtis,

2. Personalis immunitas in primis consistit in privilegio Canonis. *Si quis suadente diabolo xvii. q. 4.* nam violentas manus iniiciens in Clericum, excommunicatur. Secundò, in privilegio fori, de quo *lib. 2. Tit. de foro compet.* Tertio, in exemptione ab omnibus oneribus personalibus, seu quæ animi provisione & corporali labore absolvuntur, *l. fin. D. de muner. etiam si honesta sint, & non torrida, ut sunt tutela, cura, legationes, murorum defensio, & similia, can. Generaliter xvi. q. 1.* Excepta tamen cura miserabilium personarum, ut viduarum & pupillorum, ac murorum defensione necessaria, *c. Peruenit 2. h. t. can. Peruenit. Distinct. 86.* Non tenentur item ire ad bellum, ut pugnent, etiam instante necessitate. *Abbas in d. Peruenit h. t. Plac. 2. p. c. 4. art. 8. n. 4.* Quarto, in omnimoda exemptione ab obligatione legum civilium, pro solis laicis, vel de materia Ecclesiastica aut bonis Ecclesiarum aut personis Ecclesiasticis, conditarum, quia hæc omnia à jurisdictione laicorum exempta sunt. Legibus verò Principum secularium, abstrahendo à Clericis & laicis, latis de materia temporali omnibus communi, ad Reipub. bonam pacificamque gubernationem (quales sunt, quibus pretia rebus venalibus imponuntur, usus armorum prohibetur, vel asportatio frumenti interdicitur, &

similes, quæ possunt æquè seruari ab omnibus sine indecentia vel iniquo gravamine) adstringuntur quidem quoad vim directivam, ex æquitate, & jure naturali exigente, ut cum sint cives ac membra Reipub. politicæ, conformiter se reliquo corpori, ad pacem & gubernationem eius conservandam; quo ad vim verò coadiuam non aliter, quam quatenus ab Ecclesia confirmata sunt, & ratae habentur. Et idè si contraverint, nequeunt à Jure seculari puniri. Similiter consistit hæc immunitas in exemptione ab oneribus patrimonialibus, quæ imponuntur ratione rerum, quas quis possidet: cuiusmodi sunt tributa, vectigalia, tallia seu collectæ, *c. Non minus 4. c. Adversus 7. h. t.* nisi evidens urgeat necessitas, vel magna Reipubl. utilitas agatur, cui succurrendæ vel procurandæ laicorum facultates non sufficient, *de c. Peruenit, Non minus, &c. Adversus, Gutierrez: Quæst. civil. lib. 1. c. 3.* ubi latè disputat, quando & quatenus Clerici teneantur ad refectiones pontium, fontium publicorum, murorum & alia id generis contributionem.

3. Immunitas localis, Ecclesiis earumque cœmeteriis concessa, consistit primò, in eo, ac in ipsis frequententur emptiones, venditiones aut aliæ negotiationes & nundinæ, unversitatum & societatum, quarumlibet concilia, conventiones & publica parlamenta, multò minus sæda & profana colloquia vel quæcumq; alia, quæ divinum possunt turbare officium, neve seruiant litibus aut iudiciis secularibus, maxime criminalibus, quæ sanguinis poenam irrogant, agitando & exercendis, *c. 1. & c. Cum Ecclesiis h. t. c. 2. v. Cassent eod. in 6. Al. ud dicendum de iis, quæ sunt voluntariæ jurisdictionis ut sunt manumissio, collatio Doctoratus, & similia. Secundo, ne domus quas vel inhabitant Clerici, vel à laicis conductæ, multò minus domus ipsarum Ecclesiarum, seruiant hospitibus recipiendis, *d. c. 1. h. t.* nisi fortè, antequàm cederent Ecclesiæ, eiusmodi oneribus fuerint obnoxia; aut Principis repentinus ad expeditionem aliquam id exigat adventus. Tertio, ne in iis recipiantur suppellestia privatorum; nisi etiam urgeat necessitas, *l. fin. sup. De custodia Eucharistia*: sic tamen, ut necessitate cessante res in pristina loca reportentur, *ut ibi dicitur.* Quarto, ne incauste tollatur seu muniantur, & in seruitutem redigantur à laicis, *can. Sanctorum x. q. 1.**

Hofien.

Hofien. & alii in c. cum Ecclesia 6. h. t. Excepto tempore necessitatis. quo Episcopus id permittere potest, modò cessante necessitate in castellatio quoque cesset, Hofien. d. l. n. 6.

4. Quintò, in eo, quod reus cuiuscumque criminis, ad Ecclesiam confugiens, paucis casibus exceptis, inde si quidem liber sit homo, nullo modo inuitus extrahi ad mortem vel ad poenam possit: sin servus, non antè ad servitium inuitus redire compellatur, quam dominus de impunitate ejus juratò caverit Clericis, c. Inter alia 6. h. t. Sed nec ob res alienam ad Ecclesiam fugiens ad ea de re extrahi debet, l. ult. Cod. De his qui ad Eccles. confug. Gutierrez latè Quasi. civil. lib. 1. c. 1. post Covar. Par. resol. lib. 2. c. 20. n. 14. Ratio huius immunitatis est honor Ecclesie d. bitus, ne in minori sit honore, quam olim Ethnicorum ara & statua,

Hac porro immunitate gaudet omnis Ecclesia, auctoritate Episcopi erecta & divino cultui destinata, sive sit consecrata, sive non c. Ecclesia 9. h. t. sive in ea divina peracta fuerint, sive non; sive sit polluta seu interdicta, sive non, Abbas in d. c. Ecclesia.

Quin imò quadraginta passibus circum Ecclesiam maricem seu baptismalem, triginta vero, si Ecclesia minor sit, atque etiam palatio Episcopali extra Ecclesie circuitum sito, sacri Canonis hanc immunitatem concesserunt; adcoque ad Monasteria, Hospitalia, privata oratoria ac sacella, auctoritate Episcopi erecta, porregerunt, licet plurimum valeat circa hoc consuetudo, teste Panor. in d. c. Ecclesia.

5. Non tamen omnes indistinctè hac immunitate seu iure azyli, ut vocat textus Juris civilis, gaudent: nam in d. c. Inter alia excipitur publicus latro & nocturnus depopulator agrorum: & in c. 1. inf. De homicidio excipitur is, qui per industriam & per insidias occiderit proximum suum; non etiam is qui non proditorie, licet deliberato animo, occiderit. Insuper in c. fin. h. t. excipiuntur, qui spe immunitatis in ipsis Ecclesiis aut cœmeteriis delinquant, aliàs delictum non commissuri: cum in eo, in quo delinquit, puniri quis debeat. & frustra legis auxilium impleret, qui committit in legem. Vide Covar. d. loco n. 6. Gutierrez d. lib. 1. c. 2. & Constituit hac de re Gregorii XIV. incip. Cum alius nonnulli, quam refert Piafec. p. 2. c. 4. art. 1.

TITULUS II.

Ne Clerici vel Monachi
sæcularibus negotiis
se immisceant.

1. Quibus negotiis sæcularibus Clerici se immiscere vetentur.
2. Vetantur Canonibus Legibus civilibus aut Medicinæ operam dare.
3. Poena Clericorum negotiantium.
4. Ratio prohibitionis huiusmodi.

Non omnes verò Clerici vel Monachi gaudent ea immunitate, de qua proxime dictum est, à vectigalibus scilicet & tributis. sed ita demum, si se sæcularibus non immisceant atque involvant negotiis: id quod vel maximè Clericorum & Ecclesiasticorum quorumlibet officium exigit.

1. Vetantur itaque Clerici sacris initiati vel beneficiati, itemque Monachi immiscere se negotiis sæcularibus, v. g. litres prosequi, cap. 1. hoc t. ubi plerumque alia ejusmodi negotia enumerantur: laicis ministrare, ipsorum negotia gerendo vel procurando, cap. 2. h. t. procuraciones villarum aut jurisdictiones sæculares sub aliquibus Principibus exercere seu judiciis præesse, sub poena depositionis, aut graviori, si sit Religiosus, c. 4. h. t. iudicium sanguinis agitare, sub poena similiter depositionis ab officio & beneficio, cap. Clerici 5. cap. Sententiam 9. hoc t. aut lucri causâ negotiari, sub interminatione anathematis, cap. Secundum instituta 6. h. t. aut tabellionatus officium exercere, cap. Sicut 8. hoc t. ac generaliter, quæcumque avocant à contemplatione & spiritualis vitæ instituto, cui mancipati sunt. cap. Duo sunt XII. qu. 1. Nemo enim militans Deo sese sæcularibus implicet negotiis, inquit Apostolus 2. ad Timoth. 7. d. c. 1. & c. 4. hoc t. * 2. Adcò ut ne Legum quidem civilium aut Medicinæ studia, quantumvis per se honestissima ipsis promiscuè permittantur, c. Non magnopere 3. & c. ult. h. t. præsertim Religiosis ac

Ddd 2 Monach.

Monachis, atque aliis etiam presbyteris, dignitatem aliquam vel personatum habentibus, ut Theologiae Jurisque Pontificii studio, quod illorum proprium esse debet, pro laudabili munere sui functione, diligentius incumbere valeant.

3. Alias Clerici vel Monachi, qui hujusmodi negotiis secularibus sese immiscant, non modo non gaudent praedicta immunitate a vestigalibus & tributis, caeterisque privilegiis Clericalibus, sed aliis quoque poenis afficiuntur, c. *Sed nos procuratores* & alius h.t.

Caeterum Carolus V. referante Zyp. b. r. n. 2. Clericos negotiantes declaravit à nullo onere immunes fore, quod ob hujusmodi negotia pendunt laici, 2. Febr. 1528. Cui consonat c. *Quamquam* sup. De censibus & Clement. Praesentis eod. tit. Idque juxta privilegium Leoais X. ei concessum 2. Id. Junii. 1515. In concordatis vero Brabantiae §. *Clerici* multa, eodem teste, enarrantur, quae Clericis permittuntur vel inhihentur; sed agunt, inquit, maximè de privilegio fori.

Ratio horum omnium est, quia Clericos sacris Ordinibus initiatos, ac Monachos & Conversos. divino officio ac contemplationi & orationi mancipatos, convenit ab omni strepitu temporalium cessare, d. can. *Duo sunt* xii. q. 1. Nam qui mittit manum ad aratrum respiciens retrò, non est aptus regno Dei: nec fieri potest, ut profectus spiritualis non impediat per singulares occupationes, juxta illud, nescio cujus, *Numquam redi minus homo, quam cum inter homines sui.* Zyp. d. loco in princ. Addit negotiationes istas vix fieri absque peccato, ut notatur in c. *Naviganti* ult. inf. De usura, & in can. *Fornicari* distict. 88. Et i- deo licet laicis permittantur, non tamen nisi ad usum & necessitatem, cum nihil sit miserius quam propter nummum Deum contemnere. Porro quatenus & quousque liceat Clerico negotiari vel artificium exercere, vide Guiliel. Redoan. *De spoliis Eccles.* q. 8. à num. 33.

Finis Libri Tertii.

PARATITLA
SIVE
SUMMARIA
ET METHODICA EXPLICATIO
LIBRI QUARTI
DECRETALIVM

TITVLVS I.

De Sponsalibus & Matrimo-
nio.

§. I. Quid sint Sponsalia, & quotu-
plicia?

1. *Definitio & origo Sponsaliorum.*
 2. *Divisio in Sponsalia de futuro, & de presenti.*
 3. *Requisita ad Sponsalia de futuro.*
- SATIS superque dictum est libro tertio de rebus Clericorum ac Religiosorum, deque rebus, quae Ecclesiasticis ac laicis communes sunt. Exigit ordo, ut hoc quaer-

no libro agamus de rebus propriis laicorum non quidem omnibus, sed iis, quæ quamvis laicis conveniant, tamen ad forum & iudicium pertinent Ecclesiæ, cuiusmodi sunt matrimonia & quæ iis necessariò accedunt, c. *Accedens* 10, *sup. De procurat.* Videndum igitur primò, quid sit matrimonium, quomodo & per quas personas contrahatur: secundò, quis sit matrimonii fructus id est quæ sit legitima proles; tertio, quomodo matrimonium dissolvatur: & denique quomodo iteretur; sed quia per Sponsalia ad matrimonia devenitur, prius de illis tractandum est.

1. Sponsalia autem sunt futurarum nuptiarum, id est futuri matrimonii, promissio, *cap. Nostrates xxx. q. 3.* seu mentio & repromissio, *l. 1. d. de Sponsalibus* sic dicta à Spondendo, teste Ulpiano, quod veteribus moris esset stipulari & spondere sibi futuras uxores: unde & Sponsi Sponsæque appellatio nata est, *l. 2. §. 3. d. eod. A Gellius lib. 4. Noct. Attic. cap. 4.* Spondere verò à sponte, id est voluntate deducit Varro *lib. 4. De lingua Lat. ut Spondeo sit, quasi Sponte do vel promitto* *Quæ spondentur, inquit, filiam, despondisse dicebatur, quod de sponte ejus, id est voluntate exierat.*

2. Dividuntur in Sponsalia de futuro, subaudi matrimonio contrahendo, quæ jam definita sunt, & propriè Sponsalia vocantur, c. *Prætorca 2. c. l. qui 30. §. c. ult. h. tit.* in Sponsalia de præsentì, quæ non sunt aliud, quam mutus in matrimonium consensus, seu ipsùm matrimonium, contractam quidem, sed nondum consummatum, *cap. Desponsatam xxvii. q. 2. c. Ex parte 9. c. Veniens 15. & alii hoc t.* Dicuntur tamen etiam Sponsalia, quia & in matrimonii contractu quædam sit promissio mutæ traditionis corporum, saltem tacitè: imò matrimonium per sponsonem seu stipulationem, sive interrogationem & responsonem, contrahitur, c. *penult. hoc tit.* Pari modo etiam Sponsalia aliquando & propriè sumitur pro ea, quæ promittit matrimonium de futuro, & nondum contraxit per verba de præsentì, *cap. Quidam sponsavit 31. cap. De sponsatis 46. & similibus xxvii. q. 2.* aliquando vero sumitur pro ea, quæ contraxit quidem de præsentì, sed nondum illud consummavit, c. *Institutum 39. & pluribus aliis d. loco, c. 2. & fin. inf. de sponsa duorum:* Et hac acceptione Deipara Virgo vocatur

sponsa Josephi & Josephus sponsus Virginis, cum inter eos intercesserit contractus matrimonii de præsentì, Hæc tamen potèrior usurpatio est minus usitata, soletque post contractum matrimonium per verba de præsentì mulier communiter vocari conjux, *cap. Qui desponsatam 12. d. causa §. 9.* aut auxor, licet aliquando in Jure sponsa de futuro vocetur conjux aut uxor, c. *Invomis §. & ibi Gloss. in v. conjux hoc tit.*

3. Ad Sponsalia proprii nominis seu de futuro requiritur ea ætas, quæ intelligat id quod agit, & septennio completo definita est, tam in fæmina quàm masculo, *d. c. 3. hoc tit.* Requiritur etiam consensus, *cap. 1. 4. §. inf. de desponsat. impub. & quidem liber, cum sponsalia ordinentur ad matrimonia, quæ libera esse debent, & pertineant ad statum hominis, qui in arbitrio & electione est cujusque.* Quo pacto autem sponsalia, quæ parentes plerumpue pro filiis puberibus vel impuberibus contrahunt, valeant seu obligent, vel non, dicemus postea ad *Tit. De desponsat. impub.* Debet insuper hic consensus esse mutus: quorum enim unum corpus futurum est, unus debet esse & animus ut, *cap. De nepotis xxxi. quæst. 2. Ideoque in l. 1. D. De sponsali.* Sponsalia dicuntur esse futurarum nuptiarum repromissio, ut designetur reciproca obligatio consensus. Exprimi quoque oportet hunc consensum aliquo signo exteriori, ut mutus innotescat, sive verbis, sive litteris, sive alio modo: licet aliquando verba vel signa æquipollentia requirantur ad probationem consensus, c. *Tua fraternitati 25. & c. penult. hoc tit.*

§. II. Quinam sponsalia contrahere possint & quibus modis.

1. Sponsalia rectè contrahunt majores septennio, regulariter.
2. Sive verbis, sive nudo consensu, per se, vel per alios.
3. Purè, vel sub conditione.

1. Contrahere sponsalia possunt majores septennio, c. 4. & 5. *§. c. Ad dissolvendum inf. de desponsat. impub.* quia huic ætati aliquod tacitè iudicium animi, quo intelligant contrahentes, quid agant, *l. in sponsalibus 14. D. h. c.*

non etiam minores: in quibus tamen malitia supplet ætatem, *c. 3. h. t.* Covar. De sponsalib. *c. 2.* dummodo aliis à matrimonio contrahendo non arceantur: nam quibus nuptiæ interdicitæ sunt, illi etiam sponsalia, quæ sunt aditus & præparatio nuptiarum, contrahere vetantur. *l. Oratio 16. D. eod. & quidem ex iisdem impedimentis, si sint perpetua, nec post contracta superveniant sponsalia: secus si temporaria.* Nam impubes potest contrahere sponsalia non tamen pro eo tempore matrimonium, nisi malitia suppleat ætatem. Similiter qui vovit castitatem ad tempus, non potest pro eo tempore matrimonium contrahere, valide tamen contrahit sponsalia, *arg. l. Soles D. de his qui not. infamia.*

2. Possunt verò prædicti sponsalia contrahere vel per seipsos, si præsentibus sint, sive verbis, sive nudo consensu, ut ex interpretatione Juris, in *c. unico §. idem quoque De sponsal. impub. in 9.* sive etiã solo nutu, vel aliis indicis, *c. Cum apud sedem 23. h. t. l. Nutu 21. D. De legat. 3.* vel si absentes sint, per litteras, nuntium, aut procuratorem, ad hoc idoneum, id est ad hoc speciale mandatum habentem, ob magnum quod ex facto tam arduo possit imminere periculum. Ob quod etiam nequit aliis sibi substituere, nisi hoc eidem specialiter commissum fuerit, *c. ult. De procurat. in 6.* Porro ex sponsalibus, quæ parentes pro filiis, puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii, si expresse consenserint, vel tacite, ut si præsentibus fuerint, & non contradixerint, obligantur, & ex eis oritur, iustitia publicæ honestatis, *d. c. unico De desponsat. impub. in 6.*

3. Præterea contrahi possunt sponsalia vel purè, vel sub conditione, *c. unico eod. in 6.* Purè concipiuntur his aut similibus verbis, *Ego te accipiam in uxorem, & ego te in maritum.* vel, *Ego te in meam, & ego te in meum, c. penult. h. t. & c. 5. inf. De sponsa duorum.* Sub conditione, hac vel simili forma, *Ego te in uxorem accipiam, si tantum doti nomine dederis, vel, si consentiat pater: quæ ex eventu pendet, c. 3. & 5. inf. De condit. appositis, c. unico inf. h. t. in 6.* vel, *Accipiam te in uxorem, si intra tale tempus volueris: quo casu in certum diem vel tempus contrahi dicuntur. Quod si intra dictum tempus noluerit, à promissione liber est, aliamque eligere potest, qui ita promittit, c. Sicut 22. h. t.*

Aliam solemnitatem sponsalia necessarib non desiderant, nullam contestationem, nullam scripturam, nullam Parochi aut alterius sacerdotis præsentiam, nisi de honestate dumtaxat, ad eò ut sponsalibus oblati non debeat, quod clandestina sint, quia circa hoc & alia pleraque in sponsalibus per Conc. Trident. immutatum legimus: quæ propterea relicta esse in terminis juris communis sapius respondisse sacram Congregat. scribit Zyp. *h. in princ. post Gutierrez Tract. De matrimonio c. 4.* Vide Canis. ad hoc *t. siren princ.*

§. II. De effectu Sponsaliorum.

1. Sponsalia de presenti habent omnem effectum cum matrimonio.
2. Sponsalia de futuro an necessitatem imponant ad contrahendum.
3. Differentia inter sponsalia purè contracta & conditionalia.

1. Effectus sponsaliorum de presenti idem est cum effectu matrimonii, quia non sunt aliud, quam ipsum matrimonium: ideoque non magis quam istud dissolvi possunt, *c. 12. & 3. inf. De sponsa duor.* nec per secunda sponsalia de presenti, nec etiã per matrimonium copula carnali consummatum, *c. penult. hoc tit.* Quare si quis cum duabus successive sponsalia de presenti contraxerit, adhæret priori, eamque uxorem habebit, *d. c. 1.* etiam si consuetudinem cum altera habuerit, *d. c. 3. & c. fin. h. t.*

2. Quantum vero ad effectum attinet sponsaliorum de futuro, licet olim Jure civili alterutri desponsatorum, vel patri, in cuius esset potestate, liceret sponsalibus renuntiare, *h. in potestate Cod. hoc tit.* adeo ut ne quidem pena promissa deberetur, *l. Titius 134. D. De verb. obligat.* tamen Jure novo Codicis cautum fuit, ut si quis contractis sponsalibus nolit nuptias exequi, major quidem xxv annis dupliet artibus, minor verò tantum restituat; & si, qui dedit, non contrahat, eas amittat, præterquam si absque culpa alterius sponsalia dissolvantur, puta morte alterius, vel lege nuptias prohibente, aut dissolutionem permittente, *lib. 3. & 5. Cod. hoc tit.* At Jure Pontificio poenitere quidem licet, sed qui sponsalia contraxerit, monachi sunt, & modis omnibus indu-

inducendi, ut fidem datam servant, c. *Præterea* 2. hoc t. in d. etiam alter ab altero ad hoc iudicis auctoritate compelli potest, c. *Ex litteris* 10. c. *Sicut* 22. h. t. Franc. Leo *Treasur. forens.* c. 24. n. 2. quia grave est fidem fallere, nihilque fidei humanæ tam congruum est, quam ut pacta servantur & adimplentur, l. 1. D. De pactis, c. 1. c. 2. sup. De pactis

Nec obstat, quod matrimonia debent esse libera, quia consensus est, quod debeatur esse libera à necessitate extrinsecus obveniente, non autem à necessitate intrinsecus proveniente, prout hic provenit ex consensu & promissione de matrimonio contrahendo. Et ideo sicut ceteri contractus dicuntur ab initio esse voluntatis, ex post facto vero, ubi scilicet semel initii sunt, aut promissione de iis in eundis facta, dicuntur necessitati, l. *Incommodato* 7. § 3. De eo quod certo loco, l. *Si sterilis* 21. §. penult. D. De nuptiis, c. *empti & similibus*: ita & matrimonia, prout late tradit Gutierrez *Tract. De juramento confirmatorio* c. 51. n. 4. c. 1. r. *Can. qu. c. 18. n. 10.* ubi sub finem addit, hanc esse praxim universalem orbis.

Non tamen statim per censuras Ecclesiasticas cogendi sunt, iuxta d. c. *Ex litteris*, sed prius per alias poenas, etiam carceris, Marc. Ant. *Genuen. in Praxi Neapol.* c. 14. *Basil. Pontius de sacram. Matrimonii* l. 12. c. 6. n. 2. c. *seqq.* Quod procedit, etiam si non accesserit defloratio, modo de promissione constat, *Genuen. ib. Farinac. Decis. criminali* 73. Cæteroquin si qui omnino renitentur, non sunt cogendi præcisè, quamvis juraverint se simul contracturos matrimonium d. c. 2. hoc t. quia coactiones solent plerumque difficiles habere exitus, c. *Requisivit* 27. h. t. & matrimonii coactio in tunc est ipso jure nulli, c. *De muliere* 6. c. *Veniens* 13. c. *Adid.* 21. h. t.

3. Differunt autem quoad effectum sponsalia purè contracta à conditionalibus, quod contracta purè sunt ab initio perfecta, quodq; consensu valida, licet alias nulla, ob impedimentum vel consanguinitatis vel affinitatis, aliave ratione, inducant publicæ honestatis iustitiam, quæ quidem impediatur & dirimat sponsalia vel matrimonia contrahenda, non autem contracta dissolvat. Conditionalia vero non nisi eveniente conditione obligatiōnem aut effectum aliquem publicamque ju-

sticiam inducant, c. *unico circa prima. juncto* §. *fn. h. t. in d.* aut nisi postea consensus de præsentibus intercedat, aut copula carnalis inter sponsum & sponsam subsequatur; nam his duobus casibus videntur à conditione adposita recessisse, & consensisse in matrimonium, c. 5. c. 6. *inf. De conditionibus adpositis* &c. Adhibita tamen moderatione *Concil. Trident. Sess. 24. c. 1. De reformatione*, quæ matrimonia clandestina decetantur irrita, nec sponsalia de futuro persequentem copulam transeunt in matrimonium, sicut transibant secundum Jura antiqua.

§. IV. Quibus modis sponsalia dissolvantur.

1. Dissolvuntur morte alterutrius: *dissensu mutuo.*
2. Per religionis ingressum: per Ordinis sacriscriptionem.
4. 5. 6. Per discessum: per lapsum temporis: per defectum conditionis.
7. 8. Per subsequens matrimonium ac fornicationem alterius.
9. 10. Per lepram aut aliam deformitatem: per servitium.
11. Per supervenientem affinitatem & votum castitatis.

1. Dissolvuntur autem sponsalia Primo, morte alterutrius: nam mors omnia solvit, *Novel* 22. *De nuptiis cap. 20. in princ.* Secundo, mutuo & contrario consensu contrahentium, sponsi & sponsæ, puberum; quemadmodum societas consensu sociorum iura dissensu mutuo dissolvitur, c. 2. h. t. *In actione* 66. D. *Pro socio*: quia quisque potest remittere, quod sua interest, ac juri suo cedere, quam diu non resultat vinculum indissolubile. Nihilque tam naturale est, quàm unumquodque dissolvi eo modo, quo colligatum est, *Nil tam naturale* 35. D. *De R. I.* Idque adeo obtinet, licet sponsalia jurejurando confirmata fuerint, quia quotiescumque juramentum in favorem alicujus est præstitum, id ab eodem remitti potest, c. 1. sup. *De jurjur.* *Covar. c. 5. De sponsalibus in princ. Camil. in d. cap. 2. h. t.*

Dixi, puberum; quia si uterque vel alter eorum sit impubes, non dissolvuntur iuncto consensu sponsalia, nisi ubi ad annos pubertatis pervenerit.

pervenerint, *c. Anobis 8. s. De illis 9. inf. De desponsat. impub.* Et hoc statutum est ob instantiam & levitatem puerorum, ne quotidie nova contrahant sponsalia. In hac tamen specie solo dissentu ejus, qui pubes factus est, sponsalia dirahuntur, non expectato alterius, sive puberis sive impuberis, consensu, *d. cap. De illis cum seqq.* nisi fortè sponsalia juramento confirmata essent; nam eo casu etiam alterius dissensus requiritur, *c. Ex litteris 10. hoc tit.*

2. Tertio dissolvuntur per Religionis ingressum, *can. Scripsi 26. §. sponsi verò* (ubi exempla proferuntur) & *similibus xvii. q. 2.* nam si matrimonium ratum, non consummatum, ingressu Religionis dissolvitur, ut postea dicemus, à fortiori sponsalia, etiam non expectata professione. Ut proinde manens in saeculo, mox atque alter ingressus est Novitiatum seu habitum suscepit monasticum, proflus à sua promissione solutus sit, etiamsi alter postmodum deponat habitum. Si tamen Religionem ingressus postea ante emissam professionem egrediatur, tenetur ex parte sua cum muliere adhuc libera contrahere, si & illa velit, quia ipse solus non est à sua obligatione. Quod si vero quis cui fidem dederit, praestito juramento de contrahendo matrimonio, & velit Religionem ingredi, tutius facturus dicitur, si contrahat prius matrimonium, sicque juramentum adimpleat, & tunc Religionem ingreditur, *c. Commissum 16. hoc tit.*

3. Quarto, per suscriptionem Ordinis sacri; nam is impedit contrahi matrimonium, *cap. 1. §. 2. inf. Qui Clerici vel virvovates &c.*

4. Quinto, per discessum alterius, ad alias & remotas terras se transferentis, altero non praemonito, *c. De illis 5. h. t.* quia sponsus ita per orbem vagans videtur ex parte sua renuntiasse sponsalibus, & cessasse juri suo; ac proinde alteri eadem renuntiandi potestas facta intelligitur. Vide Covar. *d. c. 3. De sponsalibus*, ubi tradit, quid de Jure civili aliter statutum sit, nempe ut sponsa teneatur expectare absentem sponsum per triennium, *l. 2. Cod. de repudiis.*

5. Sexto, per lapsum temporis praestituti ad matrimonium de praesenti contrahendum, *c. Sicut 12. h. t.* Cum enim hoc tempus adjectum sit scilicet obligationis causa, utique

ultra pretendi non debet, contra mentem contrahentium.

6. Septimo, si conditio sponsalibus, etiam juratis, adjecta, non sit impleta, *c. 3. inf. De cond. appositis.* Nam quae sub conditione promittuntur, non ante obligationem pariunt, quae conditio extiterit, quia sic deest consensus. Aliud dicendum, secundum jus antiquum, si ante conditionis defectum carnalis intervenerit copula, quia per eam censetur recessum à conditione, *c. Per suas 6. inf. eod. tit.* Agitur autem hic de conditionibus honestis & licitis, ut postea dicemus.

7. Octavo, Sponsalia de futuro, non secuta copula, dissolvuntur per sequentia sponsalia de praesenti sponsi sponsae cum tertio, tamquam per fortius vinculum, licet priora fuerint juramento confirmata, & in posterioribus non sit secuta copula, *c. Si inter postulat. h. t.* Dicitur non secuta copula, quia cum secundum jus antiquum, ut ante diximus, sponsalia de futuro per secutam copulam transcant in matrimonium de praesenti, non sufficiente ad hoc conatu, *cap. Veniens 25. sup. l. qui fidem 30. §. cap. fin. h. tit.* Secundum illud Jus secuta copula sunt indissolubilia per posteriora, sive de futuro, etiam juramento confirmata (quia cum tale juramentum sit de re illicita non addit majus vinculum, quam si abesset) sive de praesenti.

8. Nonò, dissolvuntur per subsequentem fornicationem alterius, sive voluntariam, sive coactam, *cap. Quemadmodum 25. sup. De jurjurando*: sive carnalem, sive spiritualem, ut per haeresim vel apostasiam, *cap. 2. inf. De divortio, can. Non solum, can. Iam nunc & seqq. xxviii q. 1.* ita tamen, ut solus innocens ab obligatione liberetur: nam delictum suum nemini atrociorari debet. Per praecedentem tamen fornicationem, quae tempore contractus fuit, dummodò cognita aut facile cognosci potuerit, non dirimuntur sponsalia, *d. c. Quemadmodum*, secus si fuerit occulta omnino, & probabiliter ignorata.

9. Decimo, Per supervenientiam leprae, paralytios, aut alterius morbi contagiosi, vel propter amissionem nasi, oculi, aut aliam notabilem deformitatem in alterutro contrahentium, *d. cap. Quemadmodum & cap. fin. inf. De conjugio leproso.* Dico, in alterutro; quia tanta

in conjugii vinculo est æqualitas, ut quæ in uxore locum habent, eadem & in viro obtineant, & c. *diverso, can. 1. & seq. xxxi. l. 9. 6.*

10. XI. per atrocem sævitiam sponsi sponsæve, aut ea incognitam & detectam postmodum, *Dilectus 24, hoc tit.* Similiter ob supervenientes inimicitias capitales inter sponsum sponsamque, vel utriusque familiam, ne forte quid deterius inde contingat, *c. 2. hoc tit.*

XII. Per supervenientem affinitatem, vel ratione cognationis spiritualis, *c. Veniens inf. De cognat. spirituali*; vel ratione copulæ carnalis intra gradum prohibitum, *d. c. Veniens & aliaz*. Cum enim ob affinitatem impediatur matrimonium, frustra de sponsalibus contenditur, *can. Si quis sponsam xxxi. q. 2.*

11. XIII. per votum castitatis, in sæculo emillum ante sponsalia, *c. Rursus inf. Qui Clerici vel voventes*. An autem etiam ante contracta per subsequens tale votum dissolvantur, dubitatur. Negat Navar. *d. loco n. 27.* Affirmat Sorus, volens tale votum esse licitum, quia pertineat ad statum perfectionis, & in sponsalibus semper intelligitur, dummodo non subeant statim perfectionem.

§ V.

De Matrimonio, quid nominis & rei.

1. Matrimonium unde dicitur, Conjugium, Connubium, Nuptia.
2. Matrimonii definitio enucleata.
3. Polygamia omni jure vetita.
4. Nuptias consensus non concubitus facit.
3. Verum matrimonium fuisse inter B. Iosephum & Virg. Deiparam.
6. Matrimonium est individua consuetudo.

Sponsalibus diximus initiari matrimonium, de quibus cum jam egerimus, postulat ordo, ut de ipso matrimonio videamus, quæ altera Tit. est pars, atque in primis de variis ejus appellationibus.

1. Dicitur verò matrimonium à Matre potius, quam à Patre Patrimonium, vel quia, *juxta D. August. contra Faustum c. 26.* non ob aliud debet fœmina nubere, quam ut mater fiat, matrisque nomen speret, vel, ut Gregor. propter dolores atque officium seu labores quos in procreanda & educanda prole suffert mater, *c. Ex Luteris sup. De convers. infidelium*. Aliter passim in jure appellatur Conjugium, Connubium,

Nuptia, *l. in eo jure 45. D. De ritu nupt.* Conjugium à Jugo domestica cura, cui pariter deportando mulier & vir per matrimonium adstringuntur, *can. Cum initiatur 5. xxvii. q. 2.* indeque conjuges, auctore Felto, quod sint pares ejusdem jugi Connubium verò & nuptiæ à nubendo, id est velando seu regendo, vel ut fœminæ noverint se semper maritis, tanquam capitibus suis, subditas, *can. Fœmina 7. xxx. q. 5. cau. Cum caput 15. xxxiii. q. 5.* vel quia pudoris gratia puellæ caput suum obnubere solebant, priusquam viro tradereatur, *can. Nec illud xxx. q. 5.* Unde & Rebecca *Genes. 25. vilo & cognito Isaac*, cui uxor ducebatur pallio se operuit, *d. can. Nec illud*. Sumitur tamen Nuptiarum nomen etiam aliter, quam pro matrimonio, nempe pro solemnitate & hilaritate, quæ matrimonii celebrandi causa adhiberi solet, ut dum sacri canones certis temporibus nuptias prohibent, *prout in c. Capellanus tuus 4. sup. de feriis & similibus*. Alioquin Nuptiæ pro contractu matrimonii sumptæ nunquam interdicuntur, nequidem Quadragesimali tempore, *d. c. Capellanus, & ibidem Abbas & alii* Patetque ex Conc. Trident. *Sess. 24. ca. 10. de reform. Matrim.*

2. Matrimonium autem definitur viri & mulieris conjunctio, individua vitæ consuetudinem continens, *c. Illud 1. sup. de praesumpt. Institut. de parvia potest. in princ.* Dicitur viri & mulieris, quia matrimonium non potest esse nisi in dispari sexu. Hinc nefanda & abominanda summeque à matrimonio aliena est illa conjunctio, qua viri viris commiscuntur, eamque morte ulciscuntur leges, non modo divina, *Genes. 19. Levit. 18. Exodi 20.* sed & humana, *l. Cum vir Cod. ad Iuliam de adult.* Jure vero Canonico, si tales Clerici fuerint, dejiciuntur à Clero, vel ad agendam poenitentiam in monasterium detruduntur: Si laici, excommunicantur, & à cœtu hominum arcentur, *c. Clerici inf. de excessibus Prælator. c. Vi clericorum sup. de vita & honest. Cleric.*

3. Dicitur etiam, viri & mulieris, in singulari numero, quia neque Jure civili neque Canonico licite possunt per matrimonium plures, sive viri sive fœminæ, conjungi uno viro vel fœminæ: Et polygamia, seu pluritas virorum aut mulierum simul, repugnat quatuor finibus matrimonii: Qui sunt, procreatio prolis, &

§cc

cdv.

educatio; socialis cohabitatio ad familiam rectè administrandam, muniaque domestica inter se congruè partienda ac subeunda; remedium concupiscentiæ, ac denique Sacramentum seu signum conjunctionis Christi cum Ecclesia. Dixi, simul; quia licet, semperque licuit, successivè plures habere vel uxores vel viros, priori matrimonio per mortem alterius conjugum dissoluto, ut patet ex Tit. de secundis nuptiis.

4. Sequitur in definitione conjunctio. Pro cuius intelligentia sciendum, in matrimonio hæc tria potissimum repetiri, Consensum interiore, contractum exteriorem, & vinculum ex iis ortum: Hic autem sumitur conjunctio pro vinculo animorum, nato ex mutuo consensu interiori & contractu exteriori, tamquam causa efficiens; non autem pro conjunctione corporum, quia matrimonium non facit concubitus, seu virginitatis defloratio, sed pactio conjugalitatis, seu mutua voluntas & consensus, l. Nuptiis D. de Reg. Juris, can. Cum initiatur can. Sufficiat xxvii q. 2. c. Cum locum 14. & alibi b. s. Et cum carnalis copula sit usus rei, in alterius potestatem per matrimonium translata, non magis ad essentiam matrimonii pertinet, quam in omni alio contractu, veluti emptionis, locationis, & c. usus rei in eum deductæ pertinet ad substantiam ipsius contractus.

Nunc sequitur, matrimonium, solo consensu contractum, licet nulla copula carnalis intercesserit, dici verè matrimonium, can. Conjuges & can. Conjuges xxvii q. 2. nec dirimi per aliud subsequens cum alia, etiam carnali copula consummatum, c. In inf. de sponsa duorum * 5. Similiter verum matrimonium fuisse inter B. Joseph & D. Virginem, can. Beata xxvii q. 2. quos conjuges fecit consensus cohabitandi, & individuam vitæ consuetudinem retinendi: nam licet B. Virgo proposuisset servare vovum virginitatis in corde, nihilominus committens virginitatem suam divinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed divinæ inspirationi in utroque obediendo, d. can. Beata.

Non obstat can. Non est dubium 16. cum seq. ibid ubi dicitur, non esse dubium, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua commisitio sexus non docetur fuisse; quia, ut advertit edictio Gregoriana, prior Canone non reperitur apud D. Augustinum, ex quo eum citat

Gratianus, videturque summarium Canonis sequentis, quem depravatè quoque legit Gratianus, ut videtur ibidem licet in editione Gregoriana.

Non obstat etiam, quod matrimonium efficiat, ut sint duo in carne una, quod non videtur efficere ante copulam: Quia esse duos in carne una, non est commiseri, sed haberi tamquam unam carnem, quod fit per hoc solum, quod uterque alterius corporis potestatem habeat.

6. Continetur autem matrimonii individua consuetudo, quia eo animo contrahitur, ut nunquam dissolvatur, nec enim matrimonium ad tempus contrahi potest, can. Solet xxxii q. 2. c. In inf. de condit. appositis. in eoque distinguitur à concubinato, qui tantum ad tempus instituitur, donec placuerit.

Non obstat, quòd Jure civili matrimonium multis modis etiam quoad vinculum dissolvatur, altero conjugum licet in vivo, toto Tit. D. de divortio & Cod. de repudiis: Quia illa dissolutio & separatio præter mentem & animum contrahentium evenit. Jure verò Pontificio, quod hac in parte sequendum est, matrimonium est verè individuum atque indissolubile, quoad vivit uterque conjugum, quia quos Deus conjunxit, homo non separet, can. Si quis cum matre sine can. Quos Deus seq xxxii q. 2. Licet aliquando conjuges separentur a se invicem quoad horum seu cohabitacionem, inf. Tit. de divortio: Et matrimonium non consummatum per Religionis ingressum dissolvatur. Individua verò consuetudine continetur, ut mulier talem se omnibus exhibeat viro, qualis ipsa sibi est, & è converso, d. can. Beata, s. c. u. ut dicitur in l. 1. D. de ritu nuptiarum, consortium omnis vitæ, divini atque humani juris communicatio. Et hinc fit, quòd ejusdem civitatis censeatur uxor, cujus est mantus, l. fin. § idem rescripserunt, D. Ad municipalem: Aliaque similia ea ratione mariti competant: De quibus vide Tholosanum, Synag. Juris universi l. n. §. c. 4. n. 9. § 6.

§ VI. De materia, forma & ministro matrimonii.

1. Materia sunt corpora ipsorum contrahentium.
2. Forma sunt verba conjugum sive signa experimentia consensus.

3. 4. Ministri sunt persona contrahentes, nō Sacerdotes.

Omissis variis Doctorum opinionibus, dicendum, materiam matrimonii esse ipsa corpora

trahentium. Ut enim aliorum contractuum materia semper est res illa, de qua est contractus, quæque datur & accipitur, veluti materia emptionis est domus, ager, equus, vestis: Ita etiam cum in contractu matrimonii corpora ipsorum contrahentium tradantur mutuo, & accipiuntur juxta illud 1. ad Cor. 7. *Vir non habet potestatem sui corporis* &c. ipsa erunt materia hujus Sacramenti, non etiam consensus, ut vult Gl. 16. *Tua nos* 26. h. 1. quando quidem Christus matrimonium reliquit intra limites & naturam contractus, addidit ei consecrationem, ut esset contractus sacer, qui ante Christi institutionem erat profanus. Vide Covar. 1. p. de Matrim. § unico n. 8. & Basil. Pontium de matrim. lib. 4. ca. 7. n. 12.

2. Similiter ut forma aliorum contractuum est consensus mutuus, expressus verbis vel signo aliquo externo, quo inter contrahentes de re danda & accipienda convenit: Ita forma matrimonii sunt verba ipsa conjugum, vel signa externa, exprimentia consensum. Nam licet in profanis contractibus verba sufficiant sine consensu interno, eo quod homines verbis exterius prolatis stare debeant, nec possit judicare de internis: tamen in contractu matrimonii, ob ipsius excellentiam, requiritur etiam consensus internus signo aliquo externo expressus. Verba ad contrahendum matrimonium magis idonea sunt. *Ego te in meam uxorem accipio, & ego te accipio in meum maritum* &c. Si inter virum pensit h. 1. vel alia similia, consensum de presenti exprimentia, dummodo serio, non joco pronuncientur, alioquin non obligant. l. *Obligationum substantia* § si. D. de oblig. & act. Quod si verò idonei scientia & ætate ad contrahendum matrimonium, per verba contrahant obscura, ut alter alterum non intelligat, communem verborum intellectum idiomatis, quo contrahunt, sequi tenentur, c. ex lit. h. 1.

3. Ministri verò hujus Sacramenti sunt ipsæmet personæ contrahentes. Si quidem is est minister Sacramenti, qui formam Sacramenti superinducit materiæ: Id autem faciunt contrahentes proferendo verba, aut signa edendo, quibus mutuum consensum exprimunt. Quamquam, ubi Conc. Trid. est promulgatum, debeant ex illius decreto ea verba proferri, aut signa edere, in præsentia Parochi, aut alterius de ejus licentia, & coram testibus, ut postea dicemus.

4. Quod autem Sacerdos non sit hujus Sa-

cramenti minister, nec ejus verba & benedictio sint de essentia matrimonii, sed merè extrinseca patet tum ex eo, quod ante Conc. Trid. matrimonium, sive publicè sive clandestinè absque Sacerdote contractum, fuerit verum matrimonium; tum ex eo, quod secundæ nuptiæ non benedicantur à Sacerdote, & tamen, sint vera matrimonia & Sacramenta.

Non obstat Canon aliter xxx. q. 5. ubi matrimonia, sine Sacerdote contracta, videntur non esse matrimonia, sed adulteria, vel stupra, vel fornicationes: Quia id intelligitur de foro exteriori, quatenus Ecclesia semper præsumpsit & judicavit fornicationem, nisi matrimonium legitimis testibus probari possit. Hodie post Conc. Trid. matrimonium absque præsentia Parochi, vel alterius Sacerdotis, de ipsius Parochi vel Ordinarii licentia, contractum est nullum & irritum, ut postea dicetur.

§ VII. De ætate requisita ad contrahendum matrimonium.

1. *Ætatem leges pubertate & annorum numero definiunt.*

2. *Canones ex habitu corporis & potentia generandi*

1. **Q**uemadmodum verò ad contrahenda sponsalia, ita & ad matrimonia ineunda imprimis requisita est ætas certa. Quæ autem ætate expediant & valeant matrimonia contrahi, variè censuerunt Philosophi, ut videre licet apud Covar. p. 2. de matrim. c. 5. cum verò matrimonium ad proli generationem institutum sit, Jura tam Civilia quam Canonica hanc ætatem pubertate definiunt: Hoc tamen discrimine quod Civilia pubertatem ex annorum numero soleant æstimare, in masculo quatuordecim, in femina duodecim, *Instit. de nupt. in princ. juncto Tit. Quibus modis finiatur tut. & c. 3. inf. de despons. impub.* ea quidem differentia inter utrumque sexum, quod potentia generandi citius foemina, quam viris accidere solet, qua de re lætè Tiraquel l. 6. *connub. n. 38.* Gutierrez in *Auth. Sacramenta puberit. c. Si adversus venditionem, &c.*

2. At verò sacri Canones pubertatem ex habitu corporis & potentia generandi metiuntur, quæ prædictum annorum numerum nonnunquam antevertit, c. 3. 8. & alius inf. de despons. impub. Quod cum sit, dicitur malitia sive prudentia supplere ætatem, scilicet juris Civilis, c. 9. inf. d. tit. & unico §. 1. eod. in 6. *Exempla vide apud*

Hec 2

Sanchez

Sanchez de Matrim. l. 7. disp. 14. n. 20. Tiraquel d. loc. n. 37. Idem que si pubes & impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, & in quibus ætatem malitia non suppleat, per verba contraxerint de presenti, nullum inter eos erit matrimonium: Adeo ut ne quidem per adventum pubertatis convalescat, nisi jure veteri per carnis copulam subsequatam: Vel aliquem modum alium contrahentes eosdem cum ejusdem perseverantia voluntatis, ad pubertatis tempora pervenisse constiterit evidenter, d. c. unico §. 1. de desponsat. impub. in 6. Matrimonium tamen ita contractum ex juris interpretatione resolvitur in sponsalia de futuro, inducitque Justitiam publicæ honestatis, d. c. unico §. 1. in fine ut scilicet actus, qui non valet, uti agitur saltem eo modo valeat, quo valere potest. Ueo tamen casu matrimonium inter impuberes contrahi potest & contractum toleratur, ex Constitut. Nicolai papa, in c. 2. inf. de desponsat. impub. nempe urgentissima aliqua necessitate interveniente; utpote pro bono pacis.

§. VIII.

De Consensu contrahentium matrimonium.

1. Matrimonium citra consensum mutuum iniri non potest.
2. Et ad hoc virtualis sufficit consensus.
3. Exprimi debet signo aliquo exteriori.
4. Debet esse liber ab omni justo metu.
5. Nisi is purgetur vanus metus non excusat.

Requiritur quoque ad matrimonium vel maxime mutuum consensum illud contrahentium, satis constat ex c. Cum locum 14. & aliis h. s. quia is solus, & non concubitus, nuptias facere dicitur: ut inter inuitos aut dissentientes, non contrahitur matrimonium, l. Si parte cogente 22. l. Inuitam 29. D. de ritu nupt. aded ut nullâ auctoritate humanâ iniri possit matrimonium citra interventum hujus mutui consensus, eo quod, ut alias rationes omittam, matrimonium sit contractus quidam, de cuius essentia est consensus contrahentium.

2. Necessè tamen non est, hunc consensum esse formalem, sed sufficit virtualis, qui præsupponit actualem præcessisse. Nam placuit per procuratorem, iniri matrimonium posse, dum tamen ad hoc speciale habuerit mandatum de

certa ducenda, quod medio tempore non fuerit revocatum *fin. de procurat. in 6.* Hoc enim casu, licet dominus eo tempore, quo procurator ejus nomine contrahit, nihil minus cogitet, quam de matrimonio, subsistat matrimonium, & verè contrahitur, quia sufficit, quod consensus alterius ex post facto accesserit: Siquidem hoc modo & alii contractus, qui consensu inveniunt, inter absentes per nuntium vel epistolam celebrari possunt, l. 1. §. fin. D. de contrah. empti.

Debet autem consensus hic conferri in mutuum corporum potestatem & veluti dominium ac traditionem, non verò in ipsam copulam carnalem, nisi implicite, quia illa non spectat ad essentiam matrimonii: *Ve patet ex ante dictis, & ex cas. Beata & duobus seq. q. xxvii. q. 2.*

3. Præterea exprimi aliquo signo exteriori, ut utriusque innotescat. Nihil tamen refert, an verbis, an nutu, vel alio inditio exteriori a contrahentibus exprimatur, c. Cum apud sedem 23. c. Tua fraternitatis §. h. e. Cum etiam muti ac surdi matrimonium rectè contrahant per consensum signis expressum. Cur autem mutus matrimonium potius nutu contrahere valeat, quam Sacerdos nutu pœnitentem absolvere, ratio hæc est, quia matrimonium habet formam contractus, qui ex natura sua celebrari etiam inter mutos atque absentes potest. At verò Sacramentum pœnitentiæ habet formam iudicii, in quo pronuntianda est à Judice sententia, audito prius & examinato reo: Jam autem mutus natura prohibetur esse Jdex, l. Cum præter 12 §. non autem D. de iudiciis.

4. Insuper consensus liber sit necesse est ab omni metu, qui possit in virum constantem cadere, cap. Veniens 15. h. e. id est, qui prudentem & constantem virum meritò promoveat ad matrimonium, tanquam ad minus malum: Qualis est metus mortis, mutilationis, servitutis, verberum, longi carceris, exilii, stupri, amissionis bonorum vel majoris partis, excommunicationis injustæ & sublata difficilis, ac denique omnis, qui respectivè meritò gravis censeri queat. Quod vir prudens arbitrabitur. Nam talis metus matrimonium, quod maxime liberum esse debeat, reddit nullum, de ca. Cum locum & aliis hostis. etiam si consummatum fuerit: idque ex constitutione humana, ob defectum sufficientem.

scientis & plena libertatis, non verò jure naturali aut diviso præcisè, ex defectu libertatis, ut vult Covar. quia quæ metu fiunt, sunt absolutè libera, possunt que esse meritoria vel demeritoria, licet secundum quid sint violenta ex 8. Et hic c. 1.

Nihil autem interest, an contrahens sua culpa, an aliena inciderit in hunc metum, ut patet in eo, qui deprehensus in stupro cum puella ad matrimonium cum ea contrahendum stricto pignone adigitur d. cap. Veniens 15. juncto d. cap. Cum locum hoc e. dummodò incensus metus injustè fuerit in ordine ad extorquendum consensum matrimonialem. Nam si quis justè ad judicatus suspensio ob metum mortis cum meretricè vel alia simili persona, ut subinde fit, contrahat, vel per excommunicationem cogatur contrahere cum ea, cum qua se contracturum juravit, tenet matrimonium.

5. A justo verò metu recessus videbitur, si metum passus passivè sponte alteri contrahentium cohabitaverit. Ad id 21. h. r. aut corpus illi suum commiserit: convalescit enim ejusmodi matrimonium novo succedente consensu libero, saltem tacito.

6. Cæterum vanus timor matrimonio contrahendo nihil obest, l. Vanis timoris 84. D. de Regulis juris Cujusmodi esse metum reverentialem verius videtur, quo filius vel filia ob reverentiam parentum, nullis verberibus, minis, aut alio justo metu, adacta in matrimonium oblata consentit, arg. l. Si patre cogente 22. de ritu nuptiarum.

§. IX.

De consensu parentum, an is necessarius.

1. Jure Civili necessarius est.

2. Jure Canonico de honestate dumtaxat.

Differant hac in parte Jus Civile & Canonicum. Nam Civile eorum, in quorum sunt potestate contrahentes, consensum, & quidem prævium exigit, Institut. de nupt. in princ. aded ut licet nuptiæ sine parentum consensu contractæ, hoc jure, contemplatione publicæ utilitatis, non dissolvantur, Paulus 2. Sent. Tit.

20. nihilominus tamen injustæ atque illegitimæ, injustique & illegitimi ex eis suscepti liberi censentur, l. Paulus 11. D. de statu hominum. Impunè tamen filii filiarve sine patris, in cujus sunt potestate, consensu contrahant, si is ante vicefimum quintum annum ætatis conditionem eis non querat, aut injuria prohibuerit ducere uxorem vel nubere, l. cap. 19. de ritu nupt. vel patrem furor occupet, Institut. de nupt. in princ. vel captivitas, l. Si ita 9. l. seq. D. d. t. Matris curatorum, & aliorum, in quorum potestate non sunt contrahentes, consensus nō videtur necessarius, l. In copulanda. Cod. de nuptiis. Similiter filius filiarve emancipata sine consensu patris uxore ducere & nubere potest, l. Filius 25. D. de ritu nupt. nisi ætate adhuc minor sit, hoc enim casu lex assensum patris exigit, l. In conjunctione 10. C. de nuptiis, licet vidua sit, l. Vidua 18. Cod. eod. Præsumitur autem consentire pater, favore matrimonii, qui sciens illud cōtrahi non cōtradicit, l. 1 §. 1 D. de sponsal.

2. At verò Jure Canonico honestum quidem est adhibere consensum parentum, c. 1. inf. de sponsal. impub. Idque suadet ratio naturalis. Et quidem multò magis expedit adhibere in matrimonio, quam in sponsalibus, propter indissolubile vinculum, quod inducit, ut ubi periculum majus intenditur, cautius etiam agatur. Vbi periculum 3. de elect. in 6. maxime ex parte filiarum, quarum sexus & infirmitas paternæ pr. identitæ vel juris subsidium desiderat, l. 1. c. 2. D. A. S. C. Vellejanum, quippe quæ plerumque maritorum rigillatione adversus propria commoda consensum præbent, l. Si pater Cod. de sponsal. Indeque fit, quòd multi Canones matrimonia sine consensu parentum contracta damnant, ut can. Nostrates & alii xxxii. q. 2. Veruntamen id necessarium non est, sed sufficit consensus eorum, qui contrahunt, ut patet ex can. Sufficiat xvii. q. 2. & Conc. Trid. Sess. 24. c. 1. de reform. matrim. ubi anathemate damnant affirmantes, matrimonia à filiisfam. sine consensu parentum contracta esse irrita, & parentes ea rata vel irrita facere posse, ed quòd matrimonia debeant esse libera. Cui favet et ratio, quòd in iis, quæ ad Sacramenta pertinent, non confideretur patris potestas, c. fin. de iudicis in 6. Hinc merito Covar. 2. p. de sponsal. c. 3 §. 5 docet, filiam sine consensu patris nubentem non posse exheredari, licet turpi, vel indigno nubat, ante ætatis

annum xxv. quantumvis pater velit eam tradere æquè digno, congrua constituta dote: quia nemini facit injuriam, qui jure permittente matrimonium contrahit; & alias tolleretur aut plurimum minuere tur libertas, ad matrimonium à Jure Canonico requisita.

§. X.

Quinam matrimonium contrahere possint.

1. *Quidam prohibentur natura, quidam lege.*
2. *Impedimenta dirimentia matrimonium contrahentium.*
3. *Impedimenta contrahi impedientia.*
4. *De hermaphrodito.*

Circa requisita ad contrahendum matrimonium restant personæ contrahentium. Contrahere possunt, quicumque in legitima ætate constituti consentire possunt, modo non prohibentur. Est enim edictum de matrimonio contrahendo prohibitorium, ut quicumque non prohibentur, per consequentiam admittantur, *cap. Cum apud 23 hoc tit.*

1. Prohibentur autem aliqui aut naturâ, ut furiosi durante furore, *c. Dilectus 24. h. tit.* Alioquin intervallo lucido furiosus contrahere potest, nec contractum superveniente furore dissolvitur: item impuberes, nisi malitia suppleat ætatem; & impotentes, *l. In causis Cod. de repudiis.* Aut lege, eaque vel naturali, vel divina aut Ecclesiastica. Nam licet Ecclesia matrimonii naturam, ut est Sacramentum, immutare non possit, tamen, quatenus est contractus, certas leges ac solemnitates ad illud contrahendum potest præscribere: quia Christus evcheos matrimonium ad rationem Sacramenti, statuendo ut omnis legitimus matrimonii contractus inter fideles, id est baptizatos, sit Sacramentum, nihil immutavit circa matrimonium, ut est contractus: nec definiit, qualis & quis esse debeat hic legitimus contractus: nec item quæ personæ essent legitimæ vel illegitimæ ad eum celebrandum: sed id reliquit humanæ potestati.

2. Et ideo potest Ecclesia aliquos ab eo contrahendo submovere: prout etiam submovet, constituto duplici impedimentorum genere, uno dirimentium, ut vocant, altero impedi-

tium contrahi, non tamen dirimentium contractum. Impedimenta dirimentia, secundum jus antiquum duodecim assignantur contenta his verbis.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen, Civitas dissimilitas, vis, ordo, ligamen, honestas, Si sis affinis, si forte corre nequibus, Hac socianda vetant, connubia facta retrahant.

Quibus Tridentina Synodus adiecit clandestinum matrimonium.

Impedimenta verò, quæ matrimonium contrahi impediunt, non tamen dirimunt contractum, sunt duplicis generis. Quædam enim non confurgunt ex crimine aliquo, & sunt quinque, his verbis contenta.

Ecclesia vetitum, nec non tempus servatum, Atque Cathecismus sponsalia, jungit votum, Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

Alia ex crimine proficiscuntur, & sunt septem comprehensa his verbis:

Incestus raptus sponsata, mors mulieris, Susceptus propria sobole, mors presbyteralis, Vel si pœniteat solemniter, aut Monialem, Accipiat, prohibens hac conjugium sociandum.

De quibus omnibus agerem eo ordine, quo proposita sunt, nisi propositum esset sequi ordinem Titulorum, qui in Decretalibus sunt.

4. Quantum autem ad hermaphroditum attingit, cum judicandus sit vir vel femina, secundum sexum in eo prævalentem. *l. Quartus D. de statu hominum*, si virilis prævaleat, vir judicandus erit, & uxorem ducere poterit, si femineus prævaleat, viro nubere, *Gloss. in cap. Si testes in V. ad testimonium 1 v. q. 3.* Et si juxta alium sexum contrahat, matrimonium erit irritum, & quidem jure naturæ, tanquam initium inter personas ejusdem sexus. Quòd si uterque sexus sit æqualis, poterit eligere sexum quo uti malit, & præstito juramento, quod in posterum non nisi semel electo utetur, secundum quem elegerit, matrimonio jungi. Vide Sanchez *de matrim. lib. 7. Disput. 16.*

¶ (†) De

TITULUS II.

De desponsatione impuberum.

1. *Ætas ad contrahenda sponsalia definita non est ut in nuptiis.*
2. *Plurimum septennis est, dummodo usus rationis adsit.*
3. *De sponsalibus duorum infantium vel alterutrius.*
4. *Impuberibus permissum est à sponsalibus recedere.*
5. *Etiàm in sponsalibus malitia suppleri astatim.*

De sponsalibus & matrimonio in genere vidimus, & utrobique de Jure tam Civili quam Canonico diximus requiri certam ætatem, de qua quoad sponsalia contrahenda paulò specialius agendum est.

1. Quia igitur sponsalia sunt promissiones quædam, ut ante dictum est, ideo deponunt necessariò usum rationis & aliquam prudentiam, ac proinde ætatem saltem septennem, in utroque sexu completam, *cap. 4. c. Accessit 5. & alia hoc tit.* quia usuratiois & prudentia ut plurimum adsunt post septennium, superata jam infantia, *l. in sponsalibus 14. D. de sponsal. & l. Si infanti 18. in princ. Cod. de iure deliberandi* sufficit tamen ultimam diem esse inceptam, favore matrimonii.

Ad matrimonium verò contrahendum diximus supra Jure Civili definitam esse ætatem duodecim annorum in fœminis, quatuordecim in masculis. Ratio diversitatis inter sponsalia & matrimonium est, quòd ad sponsalia sufficiat usuratiois, qui eodem tempore viris & fœminis advenit seu advenire solet: ad matrimonium verò requiratur potentia generandi, quæ solet citius fœminis accidere.

2. Id tamen intelligendum est, dummodò septennes usum rationis habeant. Nam si uterque vel alter usum rationis non habeat, irrita sunt sponsalia. Et ideo Modestinus *J. C. d. l. in*

sponsalibus ait, non esse definitam ætatem in sponsalibus, ut in matrimoniis, quia scilicet in matrimonio semper sufficit ætas definita à Jure, in sponsalibus non semper, quia sæpè septennio completo deest usus rationis.

3. Si igitur infantes ad invicem, vel unus major septennio & alter minor, sponsalia contraxerint, ipsi, vel parentes pro iis, sunt nulla & irrita sponsalia hujusmodi, nec per lapsum dicti temporis convalescunt, nisi per cohabitationem eorum mutuam, seu alias verbo (ut si facti majores vocent se sponso) vel factò (ut si post septennium se osculentur ut sponsi) liquido appareat, eosdem in eadem voluntate factos majores septennio perdurare, *c. unico eod. in 6.* seu alias expressè vel tacitè sponsalia ratificent.

Hinc qui cum puella minore septennio contraxit, non prohibetur matrem ejus in uxorem accipere, nisi illa major septennio facta in sponsalia consenserit, *d. cap. Litteras 4. h. 2.* Etenim major septennio, licet impubes adhuc, potest contrahere sponsalia de futuro, quia scilicet intelligit aliquo modo, quid agat, quod satis est ad sponsalia de futuro, *d. l. in sponsalibus.*

4. Attamen quia impuberes non omninò intelligunt, quid agant, permittitur ipsis, ubi ad annos pubertatis pervenerint, à sponsalibus antè pubertatem contractis rescire, si voluerint, *c. De illis 7. c. Anobis & c. Attestat 10. h. t.* nisi carnalis commixtio antè intervenit, spectato jure antiquo, quia sic videntur consensisse in matrimonium, licet nondum fuerint puberes, anticipante & supplente tempus pubertatis malitia, *d. cap. Anobis & c. de illis 9. h. 1.* Secus juxta Conc. Trid. ex cujus decreto sponsalia de futuro non amplius per copulam subsequutam transeunt in matrimonium.

Non obstant Jura quædam, in quibus dicitur, impuberem sponsalia, à patre suo nomine contracta, postquam pervenerit ad perfectam ætatem, debere omninò adimplere: quia id intelligitur de debito honestatis, non necessitatis.

Non obstat quoque, quòd filii tunc demum potestas dissentendi concedi videatur, si indignum moribus vel turpem sponsum elegerit ei pater, *l. Sed ea qua pater & tunc autem D. de sponsalibus*, aliasque Jure civili dissentiendo justam ingratitudeis atque exheredationis causam præbeat, *Novel. 115. Ut cum de appell. cognosc.*

cognosc. cap. 35. Si alicui i. quia hoc Jure Canonico non obtinet, Gloss in *e. hoc tit.*

5. An autem ut in matrimonio ita & in sponsalibus malitia suppleat ætatem, video dissentire DD. Probabilius videtur supplere, prout existimant Covar. & Sanchez, quia Juramentum requirunt septennium, ut contracturi sponsalia intelligant, quid agant, *d. l. in sponsalibus*: ergo si ante septennium id intelligant, malitia suppleat ætatem, validus erit contractus præsertim cum in sponsalibus non tantum sit periculum, quantum in matrimonio quod est indissolubile, & oneribus plenum. Idque satis in Jure expressum videtur, saltem in æquivalenti, hoc ipso scilicet, quo Jus disposuit, per malitiam suppleri ætatem in matrimonio, cum sponsalia sint via & dispositio ad matrimonium.

Ut proinde non obstat, quod ubi Jus certam ætatem ad intellectum & discretionem exigit, non possit ea per malitiam aut præcox judicium suppleri, nisi Jus ipsum id exprimat, prout expressit pro contractu matrimonii, *c. Continebatur 6. d. c. Anobis hoc tit.* non etiam pro sponsalibus: quia illud obtinet, nisi contrarium sit Jure expressum in aliquo æquivalenti, ut hic contingit. Vid. Sanchez *lib. 1. Disputat. 15. q. 2. & 3.* In qua tenet sufficere ad validitatem sponsaliorum, in quacumque ætate, si ante septennium adsit: præscriptum nihilominus esse septennium à Jure, ut præsumitur, nisi contrarium manifestè appareat.

TITULUS III.

De clandestina desponsatione.

1. Clandestina matrimonii semper Ecclesia desponsata fuit.
2. Conc. Trident. secretum de contrahendis matrimoniis.
3. Denuntiationes sive banna ex causa remitti possunt.
4. Matrimonium absque Parocho & testibus con-

tractatum est nullum.

5. Denuntiationes ad solemnitatem pertinent, non ad essentiam.
6. Conc. Trident. non obligare, nisi ubi publicatum est.
7. Parochus proprius quis dicatur.
8. Ejus presentia requiritur, non approbatio.
9. Alia presbyter sit, necesse non est.
10. Matrimonium clandestinè contractum de novo contrahi potest.
11. Circa sponsalia nihil immutatam novo jure.
12. Quis proprius sit Parochus vagabundorum & peregrinorum.

1. Inter ea, quæ in contrahendis matrimoniis in primis cavenda sunt, vel maximum quoque est vitium clandestinæ desponsationis, id est, matrimonii clam contracti, de quo in hoc Tit. agitur. Nam tametsi jure antiquo matrimonia clandestina, id est non præsentibus Parocho vel testibus, libero consensu contrahentium celebrata, rata ac vera essent, *c. 1. hoc tit.* prout etiam definit, Conc. Trident. *Sess. 24. c. 1. De reformat. matrim. in prin.* quia consensus interpositus privatim contentus est, & solus facit matrimonium: tamen Ecclesia ob gravissima incommoda, quæ ex hujusmodi matrimoniis in Republica contingere solebant, ea semper detectata fuit, atque prohibuit, *can. non omnia & alia xxii q. 2. can. Aliter, can. Nestratei xxx. q. 5.*

Novissimè vero Conc. Trident. *d. loco*, cum animadverteret prohibitiones illas ob hominum inobedientiam jam non prodesse, & gravia peccata perpendere, quæ ex iisdem clandestinis conjugii ortum haberent, præsertim eorum, qui in statu damnationis permanent, dum, priore uxore, cum qua clam contraxerant, cum alia palam contraherent, cum ea quæ in perpetuo adulterio viverent, præcepit, ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter à proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnias publicè denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum: quibus denuntiationibus factis, nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesie procedatur; ubi Parochus, viro & muliere in-

terrogatis, & eorum mutuo consensu intellecto, dicat: *Ego vos in matrimonium conjungo. In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*; vel aliis prout verbis, juxta receptum uniuscujusque provinciarum ritum. Quod si aliquando probabilis fuerit suspicio, matrimonium maliciosè impediri posse, si tot præcesserint denuntiationes, tunc vel una tantùm denuntiatio fiat, vel saltem Parocho & duobus vel tribus testibus præsentibus matrimonium celebretur, ac deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant, ut, si aliqua subsint impedimenta, facilius detegantur; nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit, ut prædictæ denuntiationes remittantur; quod illius prudentiæ & judicio sancta Synodus relinquit.

3. Remitti que possunt per Episcopum, non solum ex causa in Concilio expressa, cum scilicet matrimonium maliciosè impediri potest, verum etiam ex aliis, justis tamen & arbitrio Episcopi ponderandis, de quibus *Zyp. Tit. desponsal. & matrim. n. 11.* ut si in festo tempus clausum, ut vocant, quo nuptiæ prohibentur; si aliàs timeatur, ne puella à parentibus vel tutoribus tradatur ignobili: si constitutus in articulo mortis velit contrahere cum concubina, ut legitimeret proles ex ea jam antè suscepta: si dives velit ducere pauperem, nobilis ignobilem, senex juvenem. *Piafec. p. 2. cap. 4. art. 4. num. 5.* post *Navar. in Manuali cap. 22. à n. 30.* & *Henriquez de matrim. cap. 5.* subjungens, his casibus, & similibus, quibus concedenda videretur denuntiationum omissio, securius esse pius examinare testes ad minus duos, qui deponant, scire se inter contrahentes nullum subesse impedimentum, ex *Geno in Praxi. c. 26. n. 4.*

4. Qui verò aliter, quàm præsentì Parocho, vel alio sacerdote, de ipsius Parochi seu Ordinarii (subaudi, vel Vicarii ejus generalis, juxta declarationem Cardd.) licentia, & duobus vel tribus testibus, matrimonium contrahere attentabunt, eos dicta Synodus ad sic contrahendum omninò inhabiles reddit, & hujusmodi contractus irritos & nullos esse decernit.

5. Ubi observandum, denuntiationes & celebrationem matrimonii in facie Ecclesiæ spectare dumtaxat ad solemnitatem; & propterea, si omittatur, non idè irritari matrimo-

nium, sed reddi clandestinum, modò cætera requisita serventur, ut patet ex verbis ipsius Decreti; licet puniri possint sic contrahentes, *Navar. in Manuali d. cap. 22. Piaf. d. loco n. 4.* Ac verò præsentia Parochi, vel alterius Sacerdotis de ejus vel Ordinarii licentia, & adhibito testium, spectant ad matrimonii quandam essentiam; & proinde si hæc desint, vel eorum aliquid, matrimonii contractus non solum clandestinus, sed & nullus irritusve erit, *us patet ex versio. Qui aliter quàm præsentè Parocho &c.* Aded ut ulterius per Episcopum irritari non debeat, sed solà opus sit declaratione, esse nullum & irritum, *Piaf. d. loco num. 7. ex declarat. Cardd. quam refert.* Quinimò matrimonium taliter contractum aded est nullum, ut contrahentes possint, si velint, separari ab invicem, etiam non expectatâ sententiâ Judicis declaratoriâ, *Navar. de clandest. desponsat. Conf. 3. n. 2. & Confil. 5. num. 1.* nec ratificetur per subsequentem copulam, quia illa ratificatio cessat post Conc. Trid. ut antè diximus, & docet *Navar. de sponsal. Confil. 18. num. 3.* imò ne quidem in sponsalia de futuro resolvitur, *Navar. d. Conf. 3. n. 3.* nisi esset contractum inter impuberes, vel unum puberem & alium impuberem, *juxta c. 1. de sponsal. impub. in 6. Piaf. d. loco n. 9.*

6. Observa tamen prædicta obtinere in locis, ubi hoc decretum Conc. Trid. promulgatum est; nam spectat tantùm ad ea matrimonia, quæ post publicationem ejus contracta sunt, adeoque post triginta dies, à die primæ publicationis in parochia factæ numerandos, ut colligitur ex *fine d. cap. 1. Conc. Trid.* & quidem post Kalend. Maii ann. 1564. *juxta Bullam Pii IV.*

7. Parochus autem proprius, quem Conc. requirit, est Parochus seu sacerdos, cui principaliter incumbit cura animarum in loco, ubi contracturi domicilium fixum habent, sive vir, sive mulier. Quod addo, quia sufficit præsentia Parochi seu habitationis vel mulieris, dum in ejus Parochia contrahitur, vel viri, quando in hujus Parochia celebratur matrimonium: quia solum requirit præsentiam Parochi absolutè, non autem utriusque conjugis, & ita declarasse Sacram Congregationem testatur *Navar. de clandest. desponsat. Conf. 4. n. 2.* Hinc licet Parochus sponsæ non possit eidem

adistere in parochia sponsi, valeret nihilominus matrimonium, si contra fieret, quia verè Parochus est alterius.

Proprii item Parochi nomine venit quilibet Sacerdos, deputatus ab ipso Parocho: & satisfit Conc. si coram illo contrahatur, etiam si generaliter tantum ipse fuerit commissum exercitium Sacramentorum: imò si verbaliter tantum. *Piasc. d. loco n. 13. & 14. ex Navar. quem citat.*

8. Non requiritur autem Parochi approbatio: nam ipso quoque contradicente contractum matrimonium valet, dummodò ad celebrationem ejus verè & formaliter ab ipsis contrahentibus adhibitus sit, seu adhibeatur, tanquam testis, vel adhiberetur esse appareat, licet ex alia causa invitatus venerit, etiam confabulationis causà, vel invitatus & per vim compulsus præsens fuerit: licet etiam Ordinarius illi inhiibuerit, ne tales vel tales matrimonio jungeret, *ex declarat. Cardd. Gonzal. ad Reg. viii. Cancell. Gloss. 48. num. 35. Gutierrez de matrim. cap. 69.* Neque enim voluntas Parochi aut consensus requiritur, sicut nec aliorum testium, sed tantum adhibetur tanquam testis magnæ auctoritatis, *Piasc. d. loco num. 17.* Alioquin si fuerit tortuò præsens, & de eo contrahentes nihil cogitaverint, vel cogitent, aut licet cogitaverint cogitentur, non tamen ipsum in testem adhibuerint vel adhibeant, contractus erit clandestinus & nullus. Quemadmodum & si fuerit præsens, nec tamen quidquam viderit vel audiverit eorum, quæ gerantur, nisi affectasset non intelligere, *ex declarat. Cardd.*

9. Præterea necesse non est, ut Parochus sit actu presbyter, sed sufficit quòd sit verè Parochus, habens titulum & jus Parochi, licet primà tantum tonsurà insignitus sit, *ut colligitur ex verbis generalibus d. Conc.* Quamvis aliud dicendum sit de substituto à Parocho, quem Sacerdotem esse oportere constat ex verbis Conc. ibi, *vel alio sacerdote.* Idque convenientius fore, nempe ut Parochus non actu Sacerdos deleget alicui Sacerdoti vices suas, ut is inter sit matrimonio contrahendo, respondit Sacra Congregatio, *Piasc. d. loco num. 15.*

10. Porro licet matrimonium ex defectu Parochi vel testium (quos sufficit esse vel patrem

vel matrem sponsi sponsæve, vel alios quoscunque, si ve consanguineos, si ve extraneos si ve viros, si ve feminas, ex quo Conc. generaliter & indistinctè de testibus loquitur *Covar. 2. de sponsal. cap. 8. §. 12. n. 8.*) sit nullum, ita ut nequidem sponsalorum inducat obligationem, & qui sic contraxit possit etiam cum consanguinea vel affine sponsæ contrahere, si modò non fuerit secuta copula, nec aliud adfuerit impedimentum, *juxta declar. Cardd.* tamen possunt, qui sic clandestinè & proinde nulliter contraxerunt, licet veniant graviter puniendi, iterum servata forma decreti Conc. etiam sine dispensatione contrahere, novo præstito consensu: quia per decretum illud solum redduntur inhabiles ad sic contrahendum, id est, clandestinè, *ut patet ex decreti verbis.*

Dixi, novo præstito consensu; quia is planè necessarius est: sicut & quando propter alios defectus matrimonium ab initio est nullum, *Navar. de sponsal. Conf. 9. n. 4. & Conf. 12. num. 3.* Unde & stylus Curie servat, ut in concedendis dispensationibus super matrimonio contracto stante impedimento impediante & dirimente, semper addatur clausula, *de novo præstito consensu Navar. d. Conf. 6. Piasc. d. loco num. 10.* ubi subjungit, ubi impedimentum fuerit occultum, posse sponso privatim tantum sibi mutuo præstare consensum, absque Parochi vel testium præsentia, prout sufficere declaravit Pius V. referente etiam *Navar. in Manuali c. 22. n. 7. Idem tradit latè Sanchez de matrim. lib. 2. disp. 37. à nu. 3.* dicens, Conc. Trid. nunquam comprehendisse hunc casum, cum loquatur de clandestinis matrimoniis: hoc autem matrimonium cum fuerit coram Parocho & testibus contractum, licet nulliter, propter occultum impedimentum, nunquam fuit clandestinum, nec ea de causa ab Ecclesia prohibitum, nec per Conc. Trid. irritatum; imò Ecclesia putavit esse validum.

11. Cæterum sponsalia de futuro clandestina dictum Conc. non irritavit, nec quidquam circa ea immutavit, sed reliquit in terminis Juris communis: præterquam quòd per copulam supervenientem non amplius, ut antè, transeant in matrimonium, *prout sapium respondit Congregatio Cardd. Gutierrez de matrim. c. 5. Sanchez l. 3. disp. 40. num. 6. & 7. Riccius in Praxi Decif.*

234. Et ideo valent sponsalia de futuro contracta, non servatis prædictis solemnitatibus, Navar. de sponsal. Conf. 5. n. 2.

11. Denique quantum ad vagabundos attinet, qui nullam certam sedem habent, contrahere tales possunt coram Parocho oppidi vel loci, in quo fuerint, quia is illorum est Parochus, prout declaravit Eugenius Pont. referente Cacerano in V. Absolutio. Alia est ratio peregrinorum, alienigenarum, in loco aliquo ad certum tempus commorantium; nam istos oportere contrahere coram Parocho, in cuius parochia habitant, declaravit Sacra Congregatio. Ideoque si qui, ne impediantur à suo Parocho, se dolose conferant in aliam civitatem, animo revertendi, postquam matrimonium inibi contraxerint, non erit validum matrimonium, Navar. lib. 4. Conf. 11. 3. Conf. 2.

TITULUS IV.

De sponsa duorum.

1. Non licet bina sponsalia contrahere.
2. Contrahens cum una de futuro, cum alia de presenti, huius adharebit.
3. Vxor non certificata de morte viri contrahere non potest.
4. Viro reverso ad eundem reverti cogitur.
5. Contrahit quis cum alia valide, morua uxore, quam credebat vivam.

1. Contingere potest, ut quis contrahat successivè sponsalia cum diversis, & dubitari, quænam prævaleant. Dicendum igitur non licere ei, qui sponsalia contraxerit cum una; postea contrahere cum alia, quia fides promissa uni servanda est, c. 1. h. e.

2. Quod si tamen quis, contractis sponsalibus de futuro cum una, postea cum alia contrahat sponsalia de presenti, quamvis hoc agendo peccet graviter, nihilominus adharetere debet posteriori, cum qua contraxit de presenti, d. cap. 1. quia, ut antè diximus, sponsalia de futuro, dummodò non fuerit secuta copula, spectato jure antiquo, per sponsalia de

præsenti, etiam secuta copula tanquam per fortius vinculum, dissolvuntur, nisi fuerint jumento confirmata. Sin autem cum utraque contraxerit per verba de præsenti, ei adharetere debet, & habere uxorem, cum qua priùs contraxerit, licet cum secunda, & non cum priori, con-
sueverit, c. 3. e. ult. h. e. quia vinculum prioris matrimonii est indissolubile, ac proinde eo durante non potest alter conjugum jungi alteri, c. Gaudemus inf. de divorciis. Idque obinet, licet matrimonium primum inutile sit propter metum vel exfectionem, can. Si qua xxxii q. 7. aut sterilitatem, can. Tantum eod. q. aut diuturnam absentiam conjugis, cap. 2. inf. de secundis nupt. Concil. Trid. Sess. 24. can. 5.

3. Unde uxor non certificata de morte viri, juvenili ætate & fragilitate carnis non obstante, contrahere nequit, licet facta diligenter inquisitione ignoret, quid sit de marito, qui longiori tempore absuit, c. In presentia 19. sup. de sponsalib. Quod non minus in viris observandum statuitur absentibus uxoribus d. e. 2. de secundis nupt. Si verò aliquis vel aliqua dubitet adhuc de morte absentis conjugis, & fortè contraxerit, reddere debitum postulanti, non verò exigere debet, d. e. 2.

4. Cæterum quocumque tempore & casu conjux absens redierit: aut superstitem esse constiterit, quia secundum matrimonium fuit nullum, non obstante bona fide alterius, relictis adulterinis complexibus, ad priorem conjugem revertatur, d. cap. 2. in fine nec ullo modo liceat tali potere vel reddere debitum secundæ uxori vel marito; imò potius sententiam excommunicationis sustineat, juxta c. Inquisitioni inf. de sent. excommunicat. adeò ut ne quidem cum illa manere possit, can. Si virgo xxxiv. q. 2.

5. Nec obstat, c. Perlatum 8. inf. Qui filii sine legitimi, ubi definitur, legitimos fuisse filios secundi conjugii vivente priore marito: quia causa fuit, quòd divorcium à priori marito & transitus ad secundas nuptias facta fuerint per iudicium Ecclesiæ.

Postremò si quis credens uxorem suam esse vivam, cum sit mortua, ineat matrimonium cum alia, validum erit, modò hac conditione ineat, Contraho tecum si possim, vel in quantum possum, etiam si existimet se

non posse: quia satis est, quod ex parte rei possit, Covar. de sponsal. 2. p. §. 7. n. 2. Aliàs simul & eodem tempore habens duas uxores viventes est infamis, l. 1. D. de his qui not. infamia l. Neminem Cod. de incestis nupt. Abbas in c. 2. hoc tit.

TITULUS V.

De conditionibus appositis in desponsationibus & aliis contractibus.

1. Sponsalia & purè & sub conditione contrahuntur.
2. Similiter matrimonium & purè & sub conditione.
3. Modò honesta conditio sit, possibilis, & de futuro.
4. Impossibilis habetur pro non adjecta: ut & turpis de futuro.

Sponsalia diximus quandoque pure, quandoque sub conditione contrahi: unde sumptâ occasione tractat Pont. de conditionibus apponi solitis tam in sponsalicio contractu sive desponsationibus & matrimoniis, quàm in aliis contractibus

1. Ut illud obiter repetam, purè contrahuntur sponsalia his aut similibus verbis: *Ego te accipiam in uxorem, & ego te in maritum*: sub conditione verò hac vel simili formâ, *Ego te in uxorem accipiam, si tantum dotis nomine dederis, vel, si pater consenserit*, & mulier utroque casu assentiatur, c. 3. & 5. h. tit.

2. Pari modo matrimonium purè vel sub conditione contrahi potest. Purè, veluti, *Accipio te in uxorem, & ego accipio te in maritum*: & hoc pacto contractum statim suum sortitur effectum; sicut & sponsalia purè contracta. Sub conditione, veluti, *Accipio te in uxorem, si patri placuerit, vel, tantum dederis*, & mulier assentiatur: & hoc modo contractum pendet ex eventu conditionis, sicut & spolia sub con-

ditione contracta, c. Super eo 5. h. 2. Conditioneque posita statim, absque alio contractu, valet matrimonium, sicut & sponsalia, & omnes alii contractus, sub conditione initi, mox eventiente conditione valere incipiunt. Nec enim est ratio, cur non idem obtineat in matrimonio, ut communiter docent Canonistæ in d. e. Super eo.

Nec obstat, quòd ad matrimonium requiratur utriusque consensus, qui non extat, quando supervenit conditio: quia dicendum, etiam tum adesse, si non formalem, saltem virtualem, quem sufficere diximus antè.

Quòd si is, qui sub conditione contraxit matrimonium, postea, ante ejus eventum, desponsatam sibi cognoscat, censetur à conditione appositâ recedere, & ex tunc incipit valere matrimonium, c. Per tuas 6. h. 2.

3. Prædicta tamen intelligenda sunt de conditione honesta ac possibili de futuro: hæc enim conditionis propriè dictæ potestatem obtinet, id est negotium in eventum aliquem suspendit, proprièque conditio dicitur, quæ in futurum confertur, l. Cum ad presens. l. Itaque & similibus D. de reb. creditis. Ac proinde conditio de præsentis aut præteriti, cujuscumque sit generis, non suspendit matrimonium, sed illud aut vitiat, si deficiat, vel, si adsit & impleta fuerit, statim valet matrimonium.

Dixi etiam, possibili, quia conditio omninò necessaria de futuro nec vitiat matrimonium, nec suspendit (veluti, *Contraho tecum, si caelum cras moveatur, si soleras oriatur*: sed statim subsistit matrimonium, quia licet ejusmodi conditio pendeat ex futuro, est tamen determinata in sua causâ, ac proinde æquivalet conditioni de præsentis vel præteriti.

4. Præterea impossibilis conditio (veluti, *Si cælum digito tetigeris, si lunam caelo detraxeris, aut pisces aureos piscatus fueris*) habetur pro non adjecta: sicut & turpis conditio de futuro (ut *Si hominem interfeceris*: idque favore matrimonii, ut potius valeat, quam non valeat, cap. fin. h. 2. nisi talis conditio turpis repugnet naturæ matrimonii seu tribus ejus bonis essentialibus quæ sunt fides, proles, Sacramentum, can. Omne itaque xxvii. quæst. 2. nam talis conditio adjecta matrimonio, etiam ex parte unius tantum, illud vitiat, veluti si quis dicat, *Contraho tecum, si pro questu adulterandam se tradas, si*

procuras abortum, Donec inveniam aliam te disio-
nis, contractus matrimonialis caret effectu, d. e.
ult. nam prima conditio repugnat primo bono
matrimonii: Secunda secundo, & tertia tertio.
 Repugnat etiam aliquem velle contrahere ma-
 trimonium, & apponere conditionem ma-
 trimonio contrariam. Si verò talis conditio sit de
 præterito vel præfenti, non vitiat matrimoni-
 um, veluti, *Contra hoc tecum sis sis adultera. Si im-*
pedi vissi partum, modo non obliget ad aliquid
 futurum quòd sit contra matrimonii bona.

Quo pacto autem differant sponsalia purè
 contracta à contractis sub conditione diximus
 hoc eodem lib. Tit. 1 §. 2.

TITULUS VI.

Qui Clerici vel voventes ma-
 trimonium contrahere
 possint,

1. Ordo sacer impedit & dirimit matrimonium.
2. 3. Similiter votum solenne; Simplex verò non dirimit.

Vidimus, qui, quâ ætate, quo pacto matri-
 monium contrahere valeant, deque impe-
 dimento duplici matrimonii, cum inpediente,
 ut sunt sponsalia de futuro, tum dirimente, qua-
 le est aliud matrimonium præcedens: Sequitur
 nunc ordine de aliis impedimentis, quæ posita
 sunt vel in defectu materiæ, cujus modus est ordo
 & votum solenne, cognatio, affinitas, aliaque
 similia; vel in defectu formæ, ut sunt error perso-
 næ, & conditionis, violentia sive metus, de quo
 supra obiter egimus; vel in defectu qualitatium,
 circumstantiarum & conditionum accidentia-
 lium ipsius matrimonii, ut sunt votum simplex,
 interdicitum, Ecclesiæ aliaque id genus.

1. Quod igitur ad Ordinem & votum atti-
 net, constitutis quidem in minoribus Ordini-
 bus licere uxorem ducere dictum est antè
 lib. 3. Tit. 3. At verò Ordo sacer non tantum im-

pedit matrimonium contrahendum, sed & di-
 rimit contractum, ut definitur in Conc. Trid.
Sess. 24. can. 9. constatque ex plurimis aliis Ca-
 nonibus *Dist. 28 & 32.* Dirimit autem non so-
 lum ratione voti annexi, verum etiam ratione
 sui, quatenus ipsi Ordini lex Ecclesiastica, ir-
 ritans matrimonium, est annexa: Nam si quis
 in ordinatione nollet votere, & accepto Ordi-
 ne contraheret, matrimonium illud esset irri-
 tum, non tamen ratione voti. Dirimit etiam
 ex Jure Ecclesiastico, uti vel ex eo patet, quòd
 summus Pontifex dispensare possit, ut quis
 post Ordinem sacrum susceptum contrahat ma-
 trimonium.

Quòd si quis constante matrimonio, etiam
 nondum consummato, sacris initiatur Ordi-
 nibus, non consentiente uxore, monendus &
 inducendus est ab Episcopo, ut Religionem
 ingrediatur. Sin renuerit, & uxor institerit,
 compelli debet per censuram Ecclesiasticam
 ad matrimonii consummationem, reddendum-
 que uxori debitum: illud tamen exigere non
 potest: Et talis ab Ordinum executione suspen-
 sus est atque irregularis, & unica De voto in Ex-
 travag. Ioan. XXI. & vivere cælebs à morte u-
 xoris debet. In sacris verò constitutus scienter
 contrahens matrimonium incurrit ipso facto
 excommunicationem, ex Clement. unica De
 consanguinitate & affinitate.

2. Votum continentie vel est simplex vel
 solenne, de quo d. lib. 3. Tit. 34. Simplex im-
 pedit quidem matrimonium contrahendum
 (quia non potest votum continentie servare,
 ad quod tamen obligatur, qui post illud emis-
 sum contrahit matrimonium, cum debitum
 perenti conjugii reddere tenetur) non tamen
 dirimit contractum, cap. Meminimus 2. & Con-
 suluit 4. c. Rursus 6. h. 1. Exceptis tribus votis So-
 cietatis Jesu, per quæ, licet simplicia, post an-
 num probationis emissæ emittentes redduntur
 inhabiles ad contrahendum matrimonium ju-
 xta Bullam Greg. XIII. incip. Ascendente Domi-
 no, editam anno 1584.

3. Votum solenne & impedit matrimonium
 contrahendum, & postea contractum dirimit,
 c. 1 & 2. h. 2. Conc. Trid. Sess. 24. can. 9. Dirimit
 autem ex solo Jure Ecclesiastico, quia non
 aliunde habet, quòd dirimat, quàm ratione so-
 lemnitatis superadditæ, ut patet ex voto sim-
 plici,

plici, quod matrimonium non dirimit. Ideoque cum solemnitas voti ex sola Ecclesiæ constitutione sit inventa, *c. unico De voto in 6* sequitur voto solemniter hanc vim ac potestatem inesse ex solo Jure Ecclesiastico, proindeque posse Pontificem super eo dispensare, prout constat aliquoties dispensasse.

TITULUS VII.

De eo, qui duxit in matrimonium eam, quam polluit per adulterium.

1. Impeditur matrimonium, si alter alterius mortem procuraverit.
2. Si item a iulter mortem conjugis sui aut mariti adulteri.
3. Si adulteri dederint sibi mutuam fidem de contrahendo.

Sequitur aliud impedimentum, quod provenit ex crimine Duplex autem est crimen, impediens ac dirimens matrimonium, homicidium scilicet & adulterium; sed in tribus duntaxat casibus.

Primus est, si maritus vel uxor una cum alio conspiraverit in mortem conjugis, animo simul contrahendi matrimonium. Nam hoc casu, si sequatur ex eorum machinatione mors conjugis, nullo modo possunt inter se matrimonio conjungi, licet non intercesserit adulterium; imò licet alter esset infidelis, & ad ejus conversionem patrata talis occisio, *c. Laudabilem & ibi Gloss sup. De convers. infidel.* quia ut dicitur ibidem, tale damnum eo lucro Ecclesia compensare non vult.

1. Dixit, quando una cum alio conspiravit, animo simul postea contrahendi, quia si alter tantum mortem procuraverit, aut alia intentione, quam ad contrahendum, non impeditur matrimonium, *d. cap. Laudabilem Gloss in c. super 3. h. t. ad V. machinata.* Nec sufficit hoc casu rati habitio occisionis, suo nomine factæ quamvis sufficiat justio, consilium, auxilium, *cap. 1. sup. De convers. infidel. Navar in Manuali c. 22. n.*

46. Ratio diversitatis est, quia rati habitio non est causa factus, nec ad illum concurrat, sicut concurrunt consilium, justio vel auxilium. Alioquin si nec consilium nec justio concurrat (ut quia alter interficiens jam omnino fuerit determinatus ad interficiendum nec consilio animosior factus, aut mandatum ante occisionem revocatum) hæc quoque non sufficiunt.

Non obstat, quod rati habitio retrahatur, & mandato æquiparetur, etiam in delictis quia id fictione sit Juris. Ut autem hæc locum habeat, debent extrema esse habilia ad ipsum actum exercendum, quod hic esse non potest, quia morte jam illata, machinatio mortis, quæ ad hoc impedimentum requiritur, amplius intervenire non potest.

Dixi, si sequatur mors: Quia illud colligitur ex *can. Si quis vivente xxxi. q. 1. ibi occidisse notetur.* Et verba *d. cap. Super hoc. & cap. Significasti hoc tit.* debent accipi cum effectu, *juxta c. Relatum sup. de Clericis non resident.*

2. Secundus casus est, si vel maritus adulter aliquid machinatus fuerit in mortem conjugis suæ, maritivæ adulteræ, ut cum ea contrahere possit, vel adultera in mortem mariti sui, uxorisve adulteri, ut adultero nubat, *d. e. Super hoc.* Et hoc casu sola non sufficit machinatio, sed requiritur, ut inde mors sit secuta.

3. Tertius casus est, si adulteri dederint sibi mutuam fidem de contrahendo matrimonio post mortem conjugis, aut si adhuc vivente conjugis de facto inter se contraxerint, *c. Significasti & Veniens, & c. fin. hoc tit. can. Relatum xxxi.* Oportet itaque hoc casu datam esse fidem, & intervenisse verum adulterium ante mortem conjugis. Nam solum adulterium non obstat matrimonio contrahendo, *d. e. Significasti & d. can. Si quis vivente.* Nec obstat *c. 1. hoc tit.* ex quo in verbis *& illam maxime, cui fidem dederat uxore sua vivente* videtur idem colligi, quam vis fides data non sit: Nam dictio *maxime* accipi debet pro *tantum*, Abbas *ibid.* Similiter propositum vel desiderium, absque voluntate sese obligandi, non sufficere, sicut neque conatus copulæ; quia requiritur adulterium consummatum per copulam, & quidem materialiter ac formaliter, nempe ut à parte rei sit adulterium, & uterque sciat esse adulterium, id est ut probabilitate cognoscat, se, vel alterum, vel utrumque esse conjugatum,

jugatum, *d. e. Significasti*. Ideoque si quæ errore ducta cum alieno marito, tanquam cum cælibe, contraxerit, non prohibetur, defuncta uxore illius, in novum matrimonium cum eodem convenire, *d. e. 1. c. Veniens hoc tit.* quemadmodum & si adulterium tantum intercesserit, nullo contractu matrimoniali aut sponsalicio admixto, *d. e. Significasti, c. Cum haberet 5. hoc tit.*

Extra prædictos casus non dirimi matrimonium, inter adulteros contractum, patet ex *can. Denique xxxi. q. 1.* Ratio autem cur istis casibus impediatur matrimonium inter adulteros, est, ne ob matrimonii spem detur ansa & occasio interficiendæ conjugis.

Sed quomodo, inquires, Ecclesia potuit hoc impedimentum indicare infideli à sua jurisdictione omnino exempto? Respondeo, non indixisse illi, nec indicare potuisse, sed fidei, ut perpetuo nequeat cum infideli, licet ad fidem convertatur, matrimonium contrahere.

TITULUS VIII.

De conjugio Leprosorum.

1. *Matrimonium propter lepram supervenientem non dissolvitur.*
2. *Sponsalia de futuro dissolvi possunt.*

DE lepra superveniente, cum hæc solvat sponsalia de futuro, quæri merito poterat, an etiam matrimonium contractum dirimat. Et dicendum, lepræ morbum matrimonii impedimentis minime annoverandum esse, & proinde nec ipsum matrimonium, quippe individuum & indissolubile vinculum continentens, nec ejus effectum propter lepram, vel aliud morbi genus superveniens, dissolvi: Tenetque matrimonio conjunctos, non obstante lepra superveniente, sese conjugali affectione tractare, vel ad perpetuam continentiam vivendam inducendos esse, *c. 1. & 2. hoc tit.* Imò possunt etiam leprosi matrimonium contrahere, si inveniunt, qui eos accipere velint;

obliganturque sibi invicem reddere debitum, licet infirmus à sano illud exigat, *d. e. 2.*

2. Verùm si sponsalia tantum de futuro contracta sint, potest alter ob supervenientem lepræ morbum à sponsalibus rescire, *c. ult. hoc t.* sicut & ob aliam quamlibet enormem deformitatem supervenientem, quia sponsalia intelliguntur contracta, rebus in eodem statu permanentibus, *c. Quomodo modum sup. De jurejurando.*

TITULUS IX.

De conjugio servorum.

1. *Error persona est impedimentum impediens & dirimens.*
2. *Similiter error conditionis servilis.*
3. *Estque hoc impedimentum juris Ecclesiastici, non naturalis.*
4. *Ignarus conditionis servili propriâ auctoritate recedere ab uxere potest.*
5. *6. Valet matrimonium liberi cum liberta, servi cum ancilla &c.*
7. *Error circa bona fortunæ nec impedit nec dirimit.*

Agitur hic de impedimento conditionis & erroris. Ubi observandum, errorem in contrahendo matrimonio contingere dupliciter, aut circa personam, aut si quis cum una quâpiam contrahat, putans esse aliam: Aut circa conditionem & statum personæ, ut si putetur liber, qui verus est servus: Aut circa fortunam, ut si putetur dives, qui est pauper: Aut denique circa alias qualitates, ut si putetur nobilis aut virgo, quæ talis non est.

1. Ex his error personæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum. Sive antecesserit, id est, præbuerit causam contractui matrimoniali, quippe qui alias secutus non fuisset; sive comitatus fuerit, id est, non induxerit ad contrahendum, quo tamen non existente contractum fuisset matrimonium. Ratio est, quia uterque hic error tollit consensum voluntarium in personam præsentem, qui tamen consensus est causa

causa efficiens matrimonii; & absque eo matrimonium jure naturæ est irritum: Consentit enim in personam, quam animo concepit, & non consentit, qui errat, *c. 2. & ult. h. tit.* Et ideo talis error dirimit matrimonium jure naturæ, quia libertatem & consensum auferit, *l. Si per errorem D. de juri dicit. om. iud.*

2. Similiter error conditionis servilis impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum: Ideoque si liber contrahat cum serva, quam liberam esse credebat, potest, postquam conditionem illius detexerit, ab ea separari, & aliam ducere, *c. 2. 3. & ult. h. tit. can. Si quis ingenuus xxix. q. 2.* nisi eandem, postquam intellexerit esse servam, cognoverit carnaliter, *d. c. 2. & c. 4. h. r.* aut cum ea contraxerit, *d. can. Si quis ingenuus cum duobus seqq. xxix. q. 2.* Item est iudicium de eo, qui dubitans de conditione alterius, cum ea contrahit, quia talis non censetur errare & non consentire, ideoque subsistit matrimonium.

3. Estque hoc impedimentum non juris naturalis, (ut constat cum ex eo, quod servitus cognita non dirimat matrimonium; tum ex eo, quod hic error non sit in substantia rei, de qua contrahitur, sed in qualitate, cujusmodi error non tollit voluntarium simpliciter, sed tantum secundum quid, nec impedit etiam absolutam traditionem corporis & rationi status consonam, sed solum plenam & perfectissimam) sed Ecclesiastici, inductum ab Ecclesia, favore ejus, qui est liber, qui alioqui graviter deciperetur, propter obsequia domini, quibus serva adstringitur, & quia servitus bonis matrimonii admodum adversatur: Bono quidem Sacramenti, atque individua vitæ societati, quia servus teneretur in domo domini habitare, ab eoque mitti potest ad partes remotiores, inibi vendendus: Bono verò fidei, quia ad libitum reddere debitum non potest, sed cum ei vacat, & obsequiis domini satisfecit: Denique bono proles, quia eam alere nequit, cum omnia acquirat domino, nec sit futura in potestate parentis, ut religiose educetur. Nec hinc sequitur, hoc impedimentum esse juris naturalis, quia licet bonis adversetur matrimonii, ut dictum est, non ita tamen, ut substantiam matrimonii destruat, ideoque non magis irritaret matrimonium, quam error circa qualitatem, nisi Ecclesia aliter statu-

isset. Vide Sanchez de matrim. lib. 7. Diss. 19.

4. An verò conjux, ignarus servilis conditionis, possit propria auctoritate ab uxore recedere, ubi servitatem detexit: Quæri potest. Resp. posse, cessante scandalo: Secus, si non cessaret scandalum. Et in hoc posteriori casu conjugi servilis conditionis incumbit onus probandi scientiam suæ conditionis in altero, quia in libero præsumitur ignorantia servitutis alterius, tanquam facti alieni, nisi contrarium probetur, *cap. Præsumitur De Regule Juris in c. aut.* nisi tempore contractus matrimonii servitus alterius fuisset communiter eo in loco nota, præsumitur enim scientia eorum, quæ communiter innotescunt, *cap. 1. sup. de postul. Prætor. can. Quod dicitur dist. 16.*

5. Valet autem matrimonium liberi cum libera (id est ea, quæ cum antea ancilla & serva fuerit, jam libertate donata est) quam existimari liberam & ingenuam, quia jam verò libera est. Hinc etiam servi adscriptitii, id est coloni, qui glebæ & fundo perpetuo colendo adscripti & addicti sunt: Item originarii, id est ex adscriptitiis nati, validè contrahunt, cum sint verè liberi, licet ad certas operas teneantur, Glossa & Abbas in *cap. 2. inf. de iudic. deus*: nec conditionis error dirimit matrimonium, quia Ecclesia non ex ejusdemque conditionis, sed servilis dumtaxat, errore matrimonium irritat.

6. Similiter valet matrimonium servi cum ancilla, vel etiam servi cum libera, servitute antea notâ, invito quoque domino, *cap. 1. h. tit.* Atamen per hoc non liberatur servus à consuetis & debitis servitibus domino exhibendis, *d. cap. 1. & liber ancillam scienter ducens sit irregularis. can. Si quis viduam dist. 34.* quia vilis & infamis persona reputatur. Sunt tamen quidam casus, quibus servus contrahens cum libera sit liber, de quibus vide Covar. de sponsal. 2. p. cap. 3. §. 7. Sanchez d. lib. 7. disp. 20. Et hoc quidem Jure Canonico: Nam Jure Romano legitimæ nuptiæ solum contrahuntur inter cives Romanos.

7. Denique error circa bona fortuna & alias qualitates conjugum nec impedit nec dirimit matrimonium, modò non redundet in errorem personæ: Sicut nec alii contractus, v. g. venditio & emptio, si sint absoluti, ex simili erro-

errore rescinduntur. Ratio est, quia talis error non tollit consensum in personam præsentem, licet illa, quoad aliquas condiciones accidentarias matrimonio, existimeret aliter effecta.

TITULUS X.

De natis ex libero ventre.

1. Partus sequitur ventrem, id est, conditionem matris.
2. Idque siue ex legitimo siue non legitimo matrimonio filii nati sunt.

Cum superiori Tit. dixerimus, subsistere jure Canonico matrimonium inter servum & servam vel libertam, illius occasione hic quaeritur, an natus ex libero ventre, id est, matre libera, patre vero servo, censendus sit servus, an liber: Idque ex conditione matris aestimandum esse traditur * 1. Unde natus ex libero ventre, id est, matre libera, non quidem ingenuus, sed & libera, cujuscuque conditionis fuerit pater, liber erit & ingenuus: Et è diverso nascetur servus, si mater fuerit ancilla, *c. unico hoc tit. c. ult. sup. De servis non ordinandis. l. Partum Cod. de re vindic. §. penult. Instit. De jure personar. §. sed si quis instituit. de ingenuis.* Ratio est, quia quando quaeritur de servitute vel libertate, partus sequitur ventrem, id est, conditionem matris, *l. 5. §. 2. D. de statu hominum.* Idque favorabilius est proli, quando quidem ad hoc, ut sit libera, sufficiat matrem fuisse liberam aliquo tempore, vel conceptionis, vel partus, vel medio, etiam per minimum momentum à conceptione: Quia non debet calamitas matris nocere ei, qui in ventre est, *l. 5. D. de statu hominum. §. Instit. de ingenuis.* Cum interim respectu patris non nisi conceptionis tempus, quo causa est efficiens, inspicere possis. Adde, quod quoad libertatem leges inspexerint id, quod est certius: Jam autem constare certo nequit, quo patre filius sit procreatus, cum tamen constet semper, ex qua matre sit in lucem editus.

Et hoc quidem obtinet, licet quis ex propria ancilla filium habeat, nam & is ejus servus est,

*l. 2. Ced. Si mancipium ita fuerit alienatum. Et c. l. fin. Cod. Communia de manumissionibus. * 2. siue filii nati sint ex non legitimo matrimonio, d. l. 5. §. 2. D. de statu hominum, siue ex legitimo, quia textus juris indistinctè loquuntur.*

Non obstat *l. Cum legitime 19 D. d. sic* quia ea ita intelligi debet, quod filii ex legitimo matrimonio sequantur patrem, quoad familiam & originem, *Gloss. ibid.* Non obstat quoque *can. fin. xxxi. 1. q. 4* quia à Glossa & communiter explicatur, ut filii tales sequantur deteriorem patrem, id est, debiliorem, qualis est femina.

Hæc tamen intelligenda sunt, quando agitur de servitute vel libertate ex vi natalium: Quia aliis de causis potest natus ex libero ventre redigi in servitutem, veluti, si ob ingratitude patris in servitutem reducat, *l. 2. Cod. de libertis. Et eorum libertis v. filiis Videatur Hostiensis. in Summa b. 1. §. Et in quibus Sanchez de matrim. lib. 7. disp. 24.*

Præterea si consuetudo alicubi aliter habeat, ea, favore libertatis, non est improbanda, *c. Licet 3. sup. de conjugio servorum.* Nam cum hæc res sit ex jure positivo, potest consuetudo prævalere, *c. ult. sup. de consuetudine.*

TITULUS XI.

De Cognatione spirituali.

1. Cognati unde dicti.
2. Cognatio triplex, Naturalis, Spiritualis, Civilis.
3. Cognatio Spiritualis quam dicatur.
4. Cur ex Baptismo & Confirmatione oriatur, non ex aliis Sacramentis.
5. Inter quos contrahatur de jure Decretalium.
6. Et de Conc. Trident.
7. Cognatio spiritualis, qua ex Catechismo oritur, solet, hodie sublata.
8. Cognatio spiritualis dirimit matrimonium postea contractum.

Nihil est, quod magis impediat matrimonium contrahendum, aut dirimat contractum, quam cognatio. Hocque impedimentum ex cognatione proveniens latè patet, & propterea de eo per plures Titul. tractat Pontif.

2. Cognati ab eo dici purantur, quod quasi

Ggg

unâ

nnà cōmuniterve nati, vel ab eodem orti proge-
nitivæ sint. l. 4. §. 1. D. de gradibus & affinitibus. vel
quasi ex uno nati, aut quasi cōmunitve nascendi
principium habuerint, l. 1. §. 2. D. Unde cognati.

3. Est autem Cognatio generale nomen, sig-
nificans omne vinculum, quod vel naturaliter
ex jure sanguinis, vel ex Juris dispositione in-
ter aliquos contingit. Hinc accommodatè ad
propositum dividi potest in cognationem Na-
turalem, Spiritualem (de qua tamquam digno-
re prius agendum est) & Civilem sive Legalem.

4. Cognatio spiritualis, quam Compaterni-
tatem & Commaternitatem vulgo appellant, est
vinculum ac conjunctio, nascens ex consti-
tutione Ecclesiæ inter aliquos ex Baptismi &
Confirmationis collatione, vel recipientis hæc
Sacramenta susceptione; indeque spiritualis di-
cta est, c. ubi. hoc. 1. in 6.

Dixi, ex constitutione Ecclesiæ; quia cum
hæc Sacramenta nullum habeant fundamen-
tum in jure naturæ, sed ex sola Christi institu-
tione incœperint, nec ullus reperitur in Sacra
Scriptura locus, ubi illius fiat mentio, non po-
test hæc cognatio esse juris naturæ vel divini
positivi: Licet fundamentum aliquod in jure di-
vino habeat, quandoquidem, 1. Petr. 1. appelle-
tur regeneratio per Christū facta per hæc Sacra-
menta: Ac proinde testat, ut sit inducta per Ec-
clesiam, can. De eo, can. Si quis Filiastrum & alius
multis xxx. q. 1. c. Veniens. & similibus hoc tit. c. 1.
eod. in 6.

Idè autem nascitur potius ex Baptismo &
Confirmatione, quam ex aliis Sacramentis, quia
per Baptismum & Confirmationem, & non per
alia Sacramenta, rebascitur & regeneratur ho-
mo ad vitam æternam, seu unus ab alio recipit
esse quoddam spirituale, can. 1. 2. & 3. xxx. q. 3.
Et in his Sacramentis ministrans est quasi ge-
nerans, susceptor verò sive patrinus est quasi
mater, quæ nomine Ecclesiæ in suo gremio su-
scipit baptizatum & confirmatum. Et propter
ea ut per naturalem nativitatē naturalis exur-
git cognatio, impediens & dirimens matrimo-
nium, ita per spiritualem spiritualis cognatio ori-
tur, similiter impediens & dirimens matrimo-
nium, ob peculiarem reverentiam, quam alter
alteri debet, cui maximè repugnat actus conju-
galis. Proindeque cum in aliis Sacramentis non
contingat hæc aut similis regeneratio, non con-

trahitur quoque aliqua cognatio spiritualis, c.
fn. §. in. in 6. Nam licet conferant esse spiritua-
le gratiæ, non tamen id faciunt per modum spi-
ritualis regenerationis, sed vel per modum ali-
mentationis, ut Eucharistia, vel per modum sa-
nationis aut reconciliationis, ut Pœnitentia.

5. Contrahitur hæc cognatio Jure Decreta-
lium inter baptizatum & patrinum patrinam ve
sive suscipientem de baptismo, interque eun-
dem baptizatum & suscipientis liberos atque u-
xorem, ante susceptionem carnaliter ab eodem
cognitam: Item inter suscipientem ac baptizati
patrem matremque: Ac denique inter baptiza-
tum & baptizantem, ejusque filios & filias, c. 3.
4. 6. & 8. hoc. 1. c. 1. eod. in 6. Usdemque modis et
confirmatione oritur, d. c. 1. §. fn. eod. in 6. Et idè
si inter hos contrahatur matrimonium, Jure
Decretalium esset dirimendum. Possunt tamen
eodem jure filii compatrum matrimonio inter
se jungi, modò per neutrum eorum devotum
sit ad compaternitatem, & modò non obstat
consuetudo loci, d. c. 1. & 3. hoc. tit.

6. Cæterum Conc. Trident. Sess. 24. cap. 2. de
reformat. matrim. gravissimis de causis hanc co-
gnationem spiritualem nonnihil coarctavit;
statuitque ut unus tantum, sive vir sive mulier,
juxta sacrorum Canonum instituta, vel ad sum-
mum unus & una baptizatum de Baptismo sus-
cipiant, inter quos ac baptizatum ipsum, & il-
lius patrem & matrem, nec non inter baptizan-
tem & baptizatum, baptizati que patrem & ma-
trem tantum contrahatur spiritualis cognatio.
Et paulò post Ea quoque cognatio inquit, quæ
ex Confirmatione contrahitur, confirmantem
& confirmatum, illiusque patrem & matrem,
ac tenentem non egrediat: Omnibus inter ali-
as personas hujus spiritualis cognationis impe-
dimentis omninò sublati.

7. Ex quibus verbis Sanchez de matrim. lib. 7.
disp. 6. existimat cognationem spiritualem im-
perfectam, quæ Jure Decretalium oriebatur ex
Catechismo inter easdem personas, inter quas
ex Baptismo oriebatur, c. Contraffo 5. h. tit. cap. 2.
eod. in 6. (Ced quod Catechismus ex natura sua
fit quoddam initium Baptismi & regenerationis
spiritualis) esse sublatam, cognationis que spiri-
tualis impedimentum similiter sublatum, præ-
terquam in casibus ibi expressis, inter quos non
recensetur Catechismus.

8. Dirimit verò cognatio spiritualis matrimonium postea contractum dumtaxat. *c. Penitentiis h. t. d. c. 1. eod. in 6.* non verò antea contractum, si superveniat, *c. Si vir 2. h. t.* Nam n. c. ulum aliud impedimentum dirimit matrimonium antea legitime contractum, licet usum ejus, id est, petitionem debiti impedire possit. Si quis enim filiam suam baptizet scienter, extra calum necessitatis, non potest ab uxore sua debitum petere, licet reddere teneatur, *d. cap. 2.* Et licet aliquando separatio concubitus conjugum ob id indicta fuerit, *can. 1. xxx. q. 1.* tamen id postea fuit reformatum, *can. Nofco. can. Dicitur d. loco.*

TITULUS XII.

De cognatione legali.

1. Quae dicatur Cognatio legalis.
2. Impedit contrahi matrimonium & dirimit contractum inter ascendentes & descendentes.
3. Inter collaterales tantum durante adoptione.
4. Inter fratres adoptivos eorumque liberos, & similes consistit matrimonium.

Cognatio legalis est proximitas per adoptionem alicujus proveniens: Inde appellationem hanc sortita, quod primum à legibus civilibus inventa & inducitur sit, *§. Sed si quia. Institus de nuptiis.* deinde à sacris Canonibus accepta & approbata, *c. unico h. t. can. Ita diligere xxx. q. 3.*

2. Hæc non solum impedit matrimonium contrahi, sed etiam postea contractum dirimit. Et quidem in infinitum inter eos, qui per adoptionem sibi parentum liberorumque loco esse ceperint: Veluti inter adoptantem & adoptatum, ejusque liberos seu descendentes: Inter adoptantem & uxorem adoptati, quæ est illi instar nurus: Ac rursus inter adoptatum & uxorem adoptantis, quæ illi est instar novercæ, *d. can. Ita diligere, l. Adoptivus 14. l. Quin etiam 55. D. de ritu nupt. Ad eod. ut ne quidem dissoluta per emancipationem adoptione contrahere valeant, quia in nuptiis contrahendis non tam spectandum quid liceat, quàm quod honestum est, naturale scilicet Jus, sola honestate ac solo pudore constans, *d. l. Adoptivus §. 2. in fine l. Semper 197.**

D. de & I. honestum autem non est, ut qui parentum loco fuerunt, vel sunt, contrahant cum iis, qui fuerunt vel sunt loco liberorum.

3. In aliis verò, qui per adoptionem parentum liberorumque locum non obtinent, sed fratrum sororumve & aliorum venientium, veluti inter filios naturales adoptantis, in ejus potestate existentes, & adoptatum, impedit quidem & dirimit matrimonium hæc cognatio, sed eo usque tantum, donec manet adoptio, *l. 17 D. de ritu nupt. d. c. unico h. t.* ubi dicitur, inter filium legitimum & sororem adoptivam nuptias consistere non posse, quamdiu durat adoptio: Nam verba illa, consistere non posse, inveniunt satis, dissolvendum esse matrimonium, vel permanere non posse. Addit, quod verbum, potest, præposita negatione tollat potentiam & reddat actum nullum, *Gloss. inc. 1. de R. l. in 6.* Ratio est, quia honestas non patitur, ut quis cum sorore, licet adoptiva, matrimonium contrahat, quamdiu durat adoptio, quæ imitatrix est naturæ. Quæ dissoluta, sive per mortem adoptantis, sive per emancipationem, cum non sint amplius fratres & sorores, tamquam cessante causa, cessat hæc prohibitio, ut & durante ea durat, cum sit ob interpretativam tantum filiationem, ex adoptione provenientem. Secus atque in quasi ascendentibus & quasi descendentibus, quia reverentiâ, quam debet adoptatus, cum sua uxore & suis descendentibus, adoptanti, ejusque uxori, est perpetua, & proinde perpetua etiam prohibitio.

4. Cæterum inter adoptantem & adoptivi parentes, itemque inter fratres sororesve adoptivos, id est, adoptatos ab eodem parente, potest consistere matrimonium, quia inter eos nullo jure cognatio inducitur reperitur. Nam *d. c. unico h. t.* loquitur de vera filia patris adoptantis, quæ inceptit esse soror adoptivi fratris, filii scilicet adoptati à suo legitimo patre.

A fortiori etiam filii duorum fratrum adoptivorum, & rursus filia illegitima adoptantis & adoptatus matrimonio jungi possunt, ob eandem rationem, quia si cognatio hæc inter filios legitimos & adoptivos cesset, soluta patria potestate, minus etiam eadem contrahitur, ubi filius & filia talis est, ut non sit in patria potestate, qualis est illegitimus.

Non obstat *d. canon. Ita diligere xxx. q. 3.* ubi dicitur.

Ggg 2

dicitur inter eos, qui natura, & eos, qui adoptione filii sunt, non contrahi matrimonium quia ibi per filium naturalem intelligitur legitimus, diciturque natura filius, sive naturalis, non ut distinguatur à legitimo, sed à spirituali.

Non obstat etiam, quod filius illegitimus non possit contrahere cum consanguineis sui patris, unde sequi videbatur, quod nec cum adoptiva ipsius filia; quia prius sit propter vinculum naturale consanguinitatis cum patre, ejusque consequenter consanguineis. Jam autem cum adoptivus nullum est vinculum naturale, sed civile dumtaxat; & hoc quidem cum cesset, soluta patria potestate, non contrahitur inter eos matrimonium, quia in patriam potestatem non transeunt. Ob hanc eandem causam potest pater adoptans contrahere cum filia filiae suae adoptivae, quia cum hac non sit in potestate matris, non potest transire in potestatem adoptantis matrem. Videamus de his latius Sanchez de matrim. lib. 7. dist. 63.

TITULUS XIII.

De eo, qui cognovit consanguineam uxoris vel sponsae suae.

1. Affinitas orta ex copula illicita, solvit sponsalia de futuro.
2. Non etiam sponsalia de presenti.
3. Incestus impedit exactionem debiti, & contrahi aliud matrimonium.
4. Non tamen ex parte viri, sed & uxoris, incestum committentis.
5. Ad quo usque ad secundum affinitatis gradum, ex decreto Cons. Trid.
6. Incestus tamen formalis sit oportet & consummatus.
7. Differentia inter incestum cum consanguineam uxoris & sponsae.

1. **C**Un duobus superioribus Titulis actum sit de cognatione spirituali & legali, ordo postulat, ut de cognatione carnali seu natura-

li ageremus, verum visum fuit, non importunum, si prius satisfaceret dubio de his impedimentis, quae quidem tunc, cum sponsalia vel matrimonium inter aliquos contraherentur, nulla erant, sed postmodum inter eosdem contractis jam sponsalibus vel matrimonio, supervenerunt; cujusmodi est affinitas, cognatio, quae oritur ex copula habita cum consanguinea uxoris: De hac enim dubitari etiam poterat, utrum impediret & dirimeret matrimonium.

Si quis igitur cognoverit consanguineam sponsae suae de futuro, ejusmodi sponsalia de futuro legitime contracta dissolvuntur, neque illi eandem sponsam suam, vel etiam aliam licet uxorem ducere, potestque illa impunè aliter nubere, *Ex litteris 8 cum c seq. & ult. h. r.*

Dixi, vel etiam aliam, quia hujusmodi fornicatio cum consanguineis sponsae non solum impedit contrahi matrimonium cum sponsa, sed etiam cum alia, ut patet ex *e. 2. h. r. ibi. Quod si matrem sponsa sua cognovit, & sponsa nunquam carnaliter adhaesit, &c. poterit ex dispensatione cum alia matrimonium contrahere*; Nam in textu illo intelligit necessariò Pont. sponsam de futuro, & non de praesenti, quia tunc ne quidem posset ex dispensatione cum alia contrahere, cum qua tamen posse contrahere dicitur, nempe solutis jam sponsalibus de futuro, ob contractam cum sponsa affinitatem ex copula cum ejus matre. Hoc tamen impedimentum non est perpetuum, sed temporale, quamdiu scilicet vivit complex delicti, cum quo incestus ille contra publicam honestatem commissus est: Nam nec complex, vivente sponso, nec sponso, vivente complice, poterit ullum matrimonium inire. Altero autem vita functo poterit superstes liberè ad nuptias transire, *juxta text. in e. Duo pueri 12 sup. de sponsal. impub. ibi, nevir, vivente altero, dabitur licentia contrahendi*. Et hoc ne delictum, quod contra publicam honestatem ortum ex sponsalibus, accedendo ad sponsam consanguineam commisit, maneat impunitum. Ideò ad tempus dumtaxat inducitur hoc impedimentum, quia non est propriè incestus, nec tantum crimen, quantum cum consanguinea vel affine committitur.

2. Dixi etiam, sponsae de futuro; quia si quis cognoverit consanguineam sponsae suae

de pra-

de presenti, non dissolvuntur sponsalia, cum illa sint ipsam matrimonium, & affinitas ex fornicatione superveniens non dissolvat matrimonium, s. 1. 2. 3. 4. 5. 6. *Cap. Tu fraternitas. 10. h. 1.* Sed in poenam tam gravis peccati fornicator ille non potest ab uxore sua exigere debitum, quia juri illi affinis est; reddere tamen uxori petenti tenetur, *d. c. 1. Cap. Transmissa. 4. h. 111.* quia hæc, cum non fuerit particeps criminis, non debet sine sua culpa puniri & privati jure suo, *d. c. 10. in fine. Cap. Discretionem 6. versic. Sed nec affinitas hoc. 111.* Idem dicendum etiam si quis sponsæ suæ de futuro consanguineam in gradu prohibito cognoverit, & postea cum eadem sponsa matrimonium contraxerit: nam quamvis graviter peccet, cum ea postmodum matrimonium contrahendo, tamen contractum non dissolvitur; verum ob enormitatem criminis non licet ei ab uxore petere debitum; reddere tamen tenetur, dummodò sponsa, ignara ejusmodi delicti, cum eo contraxerit: alioqui si priusquam contraheret, illius fuerit conscia, non poterit etiam ipsa à marito suo debitum exigere, *d. cap. Ex literis hoc. 111.* Sibi enim impozerit necesse est, quòd ab eo se non segregarit, antequam contraheret, uti poterat, dissolutis sponsalibus de futuro, per affinitatem ex fornicatione subortam.

3. Cæterum non solùm prohibetur sponsus, qui cognovit consanguineam uxoris suæ exigere ab uxore debitum, & quidem perpetuò, sed & eidem interdicitur aliud quodcumque matrimonium, uxore mortua; propter injuriam, quam intulit matrimonio.

4. Idque obtinet etiam in uxore, si incestum commiserit cum consanguineo viri sui, ob eandem rationem: nam *canon. Si quis viduus xxxii. q. 7. Cap. canon. Si quis cum matre xxxiv. q. 2.* dum hoc impedimentum constituunt, expressè loquuntur de femina. Ut proinde non obstat, quòd omnes textus hujus Tit. statuentes hoc impedimentum, loquantur de solo viro, cognoscente uxoris consanguineam. Non obstat quoque, quòd textus imponentes poenas raptori feminae, non extendantur ad viri rapticem: quia id fit ex eo, quòd raptus feminae frequens sit, raptus autem viri rarissimus; ideoque leges, quæ aptantur iis, quæ communiter accidunt, constituerunt poenas,

soli raptui feminae, prætermisso raptu viri, tanquam raro. At verò incestus non minus frequens est in femina, quam viro, & in utroque par prorsus militat ratio, nempe injuria matrimonii.

Præterea non ipsis solum conjugibus, hujusmodi incestus reis, interdicitur aliud matrimonium, sed etiam illis consanguineis conjugis, cum quibus alter conjugum hujusmodi incestum commiserit, ut patet ex *d. c. 1. h. 1. ibi Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec filiastra, nec ille ullo unquam tempore alio se poterunt matrimonii copulare.* Cujus ratio est, quòd & ipsi iniquè concurrunt ad injuriam irrogandam matrimonio, contracta affinitate inter conjugis, ex qua impeditur usus matrimonii: nam inde merito quoque puniuntur in matrimonio sicut & conjux ipse, qui incestum cum illis commisit.

5. Verius etiam est, hoc impedimentum perpetuum, tam quoad petitionem debiti, quam quoad aliud matrimonium contrahendum, incurere eum, qui cognoscit consanguineam sponsæ de presenti ante consummatum matrimonium, non minus, quam si post consummatum cognoscat, *d. c. 1. Cap. d. c. Transmissa h. 1. latè Sanchez de matrim. l. 7. disp. 15.*

6. Porro, licet impedimentum hoc de jure communi usque ad quartum gradum protenderetur, tamen ex quo Conc. Trid. coarctavit affinitatem, ex fornicatione ortam, usque ad secundum gradum, etiam consequenter hoc impedimentum coarctavit, ut non oriatur nisi ex incestu cum consanguineis alterius conjugis, intra secundum gradum.

Incestum intellige formalem, id est, cum illa, quam quis sciverit esse consanguineam sponsæ vel uxoris suæ, & è diverso, *d. c. 1. h. 1.* Item consummatum, quia ratio hujus impedimenti est affinitas iniquè contracta, impediens usum matrimonii: jam autem copula non consummata procedere non potest hujusmodi affinitatem, ac proinde nec hoc impedimentum: quòd cum sit poenale, etiam sic restringendum est, ut delictum consummatum exigat.

7. Non refert tamen, an is incestus seu copula incestuosa contingat, vivente adhuc uxore, an mortua, *d. cap. Transmissa*: ut neque, an sit occulta, an notoria. Nec item prærequiritur

sententia Judicis, ut inducat hoc impedimentum, ut docet Sanchez *d. loco*: ubi late disputat *num. 5.* an hoc quoque impedimentum oriatur ex incestu cum propriis consanguineis: Et negativè resolvit, eò quòd sit pœna, ac proinde restitendum; cum etiam textus, hoc impedimentum statuente, non loquantur expressè de incestu cum consanguineis propriis. Nec obstat, quòd hic incestus sit in segravior, quàm incestus cum consanguinea uxoris: quia non ita offendit matrimonium; quandoquidem ex illo non oriatur affinitas, nec impedimentum usus matrimonii; & incestus non tam sit impedimentum ratione culpæ quàm ratione affinitatis ab ipso orræ: hæc autem solum oritur cum consanguineis. Ita Sanchez *d. loco*.

Denique differentia hæc est inter incestum cum consanguinea uxoris, & cum consanguineo sponsæ de futuro, quòd ille impedimentum præstet perpetuum, impediens tam petitionem debiti, quam matrimonium contrahendum, non tamen contractum dirimens; hic verò sit impedimentum dumtaxat temporale, quoad matrimonium cum alia contrahendum, nempe quamdiu vivit sponsa, nam eà mortuâ potest sponsus ad nuptias transire.

TITULUS XIV.

De Consanguinitate & Affinitate.

§ I.

De Consanguinitate.

1. 2. *Cognatio naturalis quid sit, & quosuplex.*
3. *Agnati & Cognati qui dicantur.*
4. *Cognatorum alii Ascendentes, alii Descendentes, alii Collaterales.*
5. *Inser ascendentes & descendentes prohibita nuptia in infinitum.*
6. *Inter collaterales differentia, inter lra Civile & Canonicum.*
7. *Eaque prohibitio etiam inter servos observet.*

Super est videndum de cognatione carnali seu naturali, quæ inter cætera matrimonii

impedimenta principalem ferè locum tenet, & consistit in consanguinitate, ad quam accedit ea personarum propinquitas, quæ Affinitas dicitur.

1. Cognatio Naturalis seu Consanguinitas est vinculum seu propinquitas sive coheræntia personarum, ex eodem stipite seu sanguine propinquo descendenti, vel quarum una ab altera verè descendit. Unde & Consanguinei dicuntur, quasi uno sanguine juncti.

Addidi, propinquo, ne quis inferat, nos omnes esse invicem cognatos, quia habemus communem parentem Adam unum: nam hic de propinquo parente agitur, cujus intuitu matrimonium vel permittitur vel interdicitur; *ext. singularis in can. i. xxxv. q. 2.*

2. Cognatio Naturalis generaliter sumpta dividitur in Agnationem & Cognationem specialiter dictam, contracta voce generis in speciem, quæ quia proprio nomine caret, voce generis appellatur: ad eum modum, quo adoptio generaliter sumpta dividitur in arrogationem & adoptionem specialiter dictam, alioqui Cognatio nomen generis est, & Agnatio semper speciei, & alterum civile, alterum naturale nomen est, *l. lura consultus § 1. D. de gradib. & affinitatibus.*

3. Agnati dicuntur, qui ex eodem sanguine per virilem sexum descendunt. § 2. *Instit. de legit. agnat. successione.* Et Agnatio est horum propinquitas.

Cognati verò specialiter dicuntur, qui ex eodem sanguine per matrem seu lineam femineam descendunt, *d. §. 2.* Et horum propinquitas dicitur Cognatio specialiter dicta. Cognatorum & Agnatorum differentiam sustulit Justinianus quoad successiones, *Novel. 118. de heredib. ab intestato venient. §. Nullum verò volumus.*

4. Cognatorum autem generaliter sumptorum alii sunt Ascendentes, ut parentes, qui scilicet nos genuerunt, veluti pater, mater, avus, avia, proavus, proavia, & qui supra hos sunt: alii Descendentes, ut qui ex nobis nascuntur, veluti filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis, & qui ultra sunt. Nam licet apud Romanos Ascendentium nomen latius pateat, quàm Parentum, sicut & Liberatorum nomen angustus, quàm Descendentium, ut constat ex *d. l. lura consultus §. Parentes 7.* ubi parentes usque ad tritavam

tayum proprio vocabulo nominantur; ulterio-
res, qui non habent speciale nomen; Majores;
liberi verò usque ad trinepotem, & qui ultra
sunt, posteriores vocantur: latius tamen hic Pa-
rentum & Liberos vocabulum usurpamus.
Alii denique sunt Collaterales seu transversa-
les, qui scilicet neque nos genuerunt, neque à
nobis geniti sunt, sed eandem nobiscum stirpem
communem habent, veluti frater & soror, atque
ex his descendentes, patruus & avunculus, alii-
que similes.

5. Inter Ascendentes & Descendentes seu pa-
rentes & liberos nuptiæ prohibentur, & quidem
in infinitum, *l. Nuptiæ, junctal Nihil D. de ritu
nupt. § Ergo non omnes Inst. De nupt.* Et in hac
nuptiarum prohibitione non est differentia in-
ter jus Canonicum & Civile, neque summus
Pontifex super ea dispensare potest, quia est Ju-
ris naturalis, quod est immutabile.

6. Inter collaterales verò seu transversales pro-
hibentur etiam nuptiæ, non tamen in infinitum;
sed Jure Civili usque ad quartum gradum
exclusivè: Jure verò Canonico veteri utque ad
septimum, *can. 1. can. Nullum, can. Nulli, & alii
xxxv. q. 2. ad c. ut licet aliquando de sexto genera-
tionis gradu propinquitatis generis terminaretur,
ut patet ex can. 1. xxxv. q. 4. permissum que fue-
rit Angelis matrimonium in quarto & quinto
gradu, can. Quadam lex terrena 20. eadem causa.
q. 2. tamen id postmodum sit prohibitum, can.
Contradicimus seq. ibid. At verò Jure Pontificio
novo redacta est hæc prohibitio ad quartum con-
sanguinitatis gradum inclusivè, *e. Non debet 8. b. 2.*
nec valet contra hanc prohibitionem consuetu-
do, sed tamquam corruptela reprobatur: Licet
consuetudo personas alioqui legitimas, ad con-
trahendum reddens illegitimas, servanda sit, si
ex ejus non observantia nasceretur scandalum,
c. 1. & c. Super ea sup. De cognat. spiritual. Infideles
tamen conjuncti in gradu prohibito à lege Ca-
nonica post baptismum non separantur, *c. de in-
fidelibus 4. h. 1. c. Gaudemus inf. de divortio.**

7. Hæc autem prohibitio intra quartum gra-
dum consanguinitatis inclusivè de Jure Cano-
nico, vel etiam intra tertium de Jure Civili, in
servis quoque obtinet, *§. illud Inst. de nuptiis.*
Nam licet cognatio servitute amitti dicatur,
imò servi de Jure Civili, pro nullis aut mortuis
habeantur: id tamen intelligitur quoad jus suc-

cessionis, testamentorum, tutelarum, aliorum-
que similibus. Alioqui natura inspecta dicitur
etiam inter servos cognatio, quæ scilicet in ser-
viture naturaliter contracta est. *Inst. de servit.
cognat. & in nuptiis contrahendis observatur.*
Ideoque matrem suam ex servitute manumis-
sam filius manumissus ducere uxorem non po-
test; uti nec frater sororem, sororisve filiam,
quia in contrahendis matrimoniis naturale jus,
naturalisve pudor inspiciendus est, *h. Adoptiva
14. §. 2. D. de ritu nupt. & Jure naturali omnes
homines sunt æquales: nec potest ratio civilis
tollere ea, quæ sunt juris naturalis.*

§. II.

De gradibus cognationem eorumque
subductione.

1. Linea cognationum triplex.
2. Graduum computatio in linea recta eadem
est utroque Jure.
3. In linea transversali est diversa & ratio dif-
ferentia.
4. 5. Duplex Regula hic spectanda Jure Canonico.
6. Nihilque refert, quales sint media persona.

1. **C**onsanguinitas seu cognatio distinguitur
per lineas, & lineæ per gradus. Linea est or-
dinata series personarum, sanguine junctarum.
Estque triplex, Ascendentium scilicet, Descen-
dentium, & hæc utraque recta, ac Collateralium,
quæ etiam transversa vocatur. In qualibet au-
tem plures sunt gradus, tamquam in scala qua-
dam: dicitur enim gradus cognationum à simi-
litudine scalarum, locorumque proclivium, quos
ita ingredimur, ut à proximo in proximum, id
est, in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus,
l. ult. §. gradus 10. D. de gradibus & affinit.

Quod ut facilius intelligatur, concipiendæ
sunt personæ, tamquam puncta quædam, gra-
dus verò, tamquam lineæ inter ejusmodi pun-
cta seu personas ductæ, ita ut, quot sunt lineæ,
tot constituentur gradus. V. G. concipiatur
pater & filius veluti duo puncta, & inter eos
concipiatur una lineæ, & rursus alia inter filium
& nepotem, eodem modo consideratos, & sic
deinceps progrediendo. Hinc gradus, sicut &
lineæ; alii sunt superioris ordinis seu ascenden-
tium, alii inferioris seu descendentium, alii
denique collateralis ordinis seu collatera-
lium,

lium, l. 1. D. de gradibus & affinit.

2. Quantum ad subductionem & numerationem graduum attingit, in linea recta seu inter ascendentes & descendentes nulla est differentia inter Jus Civile & Canonicum: nam quot hic sunt personæ, totidem sunt gradus, una dempta. Ideoque pater & filius sunt in primo gradu; filius & avus in secundo; filius & proavus in tertio; & sic deinceps. Vel hoc modo descendendo, filius & filia sunt in primo gradu; nepos & neptis in secundo; pronepos & proneptis in tertio, & sic deinceps. Ascendendo verò, in primo gradu sunt pater & mater; in secundo gradu avus & avia; in tertio proavus & proavia; in quarto abavus & abavia; & sic deinceps, l. 1. §. 10. D. eod. Ratio est, quia cum pater & filius omnium ordinum, superioris, inquam, inferioris & collateralis primum gradum constituunt, necessum est, ut quacumque velis quis progrediatur, ulterius transcat, & sic ad secundum gradum.

3. At verò in linea transversali magna est differentia inter jus Civile & Canonicum. Primo quidem, quia jure Civili nullus est primus gradus in transversalibus, l. 1. §. 10. D. eod. Jure Canonico etiam in iis datur primus gradus. Secundo, jure civili in transversalibus tot sunt gradus, quot generationes; ideoque frater & soror eo jure secundum gradum constituunt, d. l. 1. §. 10. §. 9. eod. quia interveniunt duæ generationes, nempe fratris & sororis: nam ascendendo à fratre ad communem patrem, habes unam generationem: rursus descendendo ab eodem communi patre ad sororem, habes secundam generationem, nempe sororis, ac proinde secundum gradum.

Et ita quidem jure civili numerantur gradus, propter successionem hæreditariam, *can. Ad sedem xxxv. quæst. 5.* in qua patris vel matris persona prior numeratur, exclusis fratribus & sororibus defuncti, d. l. 10. §. 9. Nisi quod hodie fratres & sorores simul & una cum parentibus succedant, ex Justiniani Constitutione, *Novel. 118. De hæreditibus ab intestato venient.* Et ideo cum jus Civile non habeat specialem rationem graduum in ordine ad matrimonium, permittit illud inter patruos & consobrinos id est, duorum fratrum vel duarum sororum liberos, §. *Duorum Institut. de nuptiis*: quod damnat jus Canonicum, quo frater & soror

constituunt primum gradum, & eorum filii secundum.

4. Nam in iis, qui æqualiter à communi stipite distant, jure Canonico obtinet hæc Regula, ut quotu gradu distant à communi stipite, eodem dist. ut inter se, *d. can. Ad sedem, can. Parentela xxxv. qu. 5.* ac proinde duo fratres sunt in primo gradu, quia eo gradu distant à proximo communi stipite, nempe patre. Duorum vero fratrum vel duarum sororum filii sunt in secundo gradu, quia eodem conjunguntur in communi stipite, qui est avus. Ratio hujus Regule est, quia cum tota & adæquata conjunctionis horum ratio sit unio cum stipite communi, merito computatio graduum penes distantiam ab illo desumitur, nec magis vel minus possunt inter se distare, quam ab illo distant.

5. In iis, qui inæqualiter à communi stipite, obtinet hæc Regula, ut, quotu gradu remotior distat à communi stipite, eodem inter se disteat, *c. ubi hoc tit.* quia remotior proximiorum ad se trahit, favore matrimonii. Deinde si computatio fieret penes distantiam propinquioris, non possent gradus commode distinguui: nam ubi alter esset in primo gradu cum stipite, alter vero in tertio vel quarto, conjungeretur inter se in primo gradu, instat fratrum, cum tamen implicet conjunctiores esse inter se quam cum stipite, à quo sumitur adæquata ratio propinquitatis eorum inter se. Itaque jure Pontificio patruus vel avunculus tuus tibi secundo gradu est conjunctus, quia cum sis remotior à communi stipite, nempe avo tuo, quippe ab eo distans duobus gradibus, cum interim patruus vel avunculus tuus ab eodem distet uno tantum, sequitur, juxta præcedentem regulam, quod à patruo vel avunculo tuo distes duobus gradibus, & e contra. Nam Jus Canonicum semper duos, de quorum conjunctione matrimoniali quaeritur, in uno eodemque gradu constituit, à fratribus & sororibus incipiendo, ibidemque primum gradum constituendo; secundum verò in fratrum & sororum filijs, & ita deinceps descendendo.

6. In hac autem graduum supputatione nihil refert, an mediæ personæ sint in rerum natura an sint naturales & legitimæ simul, an verò naturales tantum, *l. Et nihil interest 54. D. de ritu nupt.*

in nupt. an sint ingenuæ vel servæ, vel libertæ. d.
l. *Adoptivus* 14. D. eod. quia hic jus naturale
sanguinis spectatur.

§. III.

DE affinitate.

1. *Quid sit Affinitas, qui affines, & unde dicti.*
2. *Oritur affinitas secundum Canones etiam ex illicito coitu.*
3. *Gradus affinitatis computantur exemplo graduum consanguinitatis.*
4. *Prohibitio matrimonii propter affinitatem quousque extendatur.*
5. *De triplici genere affinitatis.*

1. Affinitas est vinculum, resultans ex unione duorum in unam carnem, per carnalem copulam. Quamvis enim affines ex vi vocis dicuntur, qui confines agros possident, translatione tamen Affines sunt viri & uxoris cognati, dicti ab eo, quod duæ cognationes inter se diversæ per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedat. l. *Non facile* 6. §. 3. D. *de gradib. & affinit.* (ubi affinium nomina hæc numerantur & explicantur, socer, socrus, gener, natus, noverca, vitricus, privignus, privigna, levir, glos.) non quod cognati viri & uxoris inter se affines sunt, & jungi matrimonio prohibeantur, id enim falsum est, sed quod cognati viri fiant affines uxori, & contra, cognati uxoris fiant affines viro, ut explicatur in *can. Porro* xxxv. q. 5. Ad cæteros vero affinitas non porrigitur, e. *Quod super h. t.* Ideoque consanguinei uxoris rectè matrimonium contrahunt cum consanguineis viri, cessantibus aliis impedimentis: Veluti pater & filius cum matre & filia: Item duo fratres cum duabus sororibus, & sic de cæteris consanguineis diversarum cognationum. At verò vir ipse cum cognatis mulieris, vel ipsa mulier cum cognatis viri sui matrimonio jungi non potest, d. c. *Quod super. & similibus.*

2. Et licet hæc affinitas Jure Civili tantum ex nuptiis oriatur, l. 4. §. 3. D. *de gradib. & affinit.* Jure tamen Canonico etiam ex illicito nascitur concubitu, c. 6. & 10. *sup. de eo qui cognovit consang.* quia cum maritus & uxor sint una caro, d. *can. Porro*, & similiter qui commiscetur

meretrici, unum corpus cum illa efficiatur, *can. In eo xxxi. q. 4.* fit, ut utroque casu hæc unitas & per consequens affinitas, contingat & proveciat, tam scilicet ex illicito concubitu, quam ex licito. Atque hinc fit, quod, si nulla adhuc carnalia copula inter maritum & uxorem intercesserit, nulla quoque affinitas ex tali matrimonio propriè oriatur, sed tantummodò impedimentum publicæ honestatis, c. *Si quis uxorem cum seq. xxv. q. 2.*

3. Tamen autem affinitatis per se & propriè gradus nulli sunt, d. l. 4. §. 5. D. *de gradib.* quia gradus ratione cognationis naturalis, quæ hic non est, dicuntur: tamen, quatenus affinitas in cognatione naturali fundatur, ad illius imitationem etiam gradus habere dicitur, & ad instar graduum consanguinitatis numerantur: Nam quot quisque consanguinitatis gradu attingit maritum, eodem gradu affinitatis attingit ejus uxorem, & è contra, d. *can. Porro*: Et quemadmodum consanguineorum alii sunt parentum & liberorum, ita & affinium alii sunt parentum & liberorum loco, inter quos, sicut inter consanguineos ascendentes & descendentes nuptiæ prohibentur in infinitum: Alii etiam ex transverso conjuncti sunt; inter quos olim, sicut & inter consanguineos collaterales nuptiæ prohibebantur, ad septimum usque gradum, c. *Nullam in utroque & similibus. xxxv. q. 3.* 4. Verum hodie, exemplo consanguinitatis, redactum est hoc impedimentum matrimonii, ex affinitate confurgens, ad quartum gradum inclusivè, c. *Non debet* 8. *vers. Prohibitio h. t.* Quamvis Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 4. de reformat. matrim. idem impedimentum*, quatenus propter affinitatem ex fornicatione contractum inducitur, & matrimonium postea contractum dirimit, ad eos tantum, qui in primo & in secundo gradu conjunguntur, restrinxerit, statuendo ulterius, ut in ulterioribus gradibus hujusmodi affinitas matrimonium postea initum non dirimat.

Quod verò dicitur matrimonium dirimi per affinitatem præcedentem, intra quartum gradum (ed quod, cum per mutuam corporum conjunctionem vir & mulier una caro fiant, meritò alter ab alterius consanguineis, æquè ut à propriis, usque ad eum gradum abstinere debeat, c. 1. *vers. a quò enim h. t.*) intelligendum est de affinitate primi generis, non

Hbb

secundi,

secundi, tertii, vel ulterioris, *d. c. & c. Non debet h.* & ubi Glos copiose explicat, quid sit primum, secundum & tertium genus affinitatis. Exemplo res clara fiet. V. G. Uxor fratris mei est mihi meisque consanguineis affinis in primo genere affinitatis: Mortuo vero fratre meo, si illa alteri nubat, hic secundus ejus maritus erit mihi meisque consanguineis affinis in secundo genere affinitatis: Et rursus, mortuâ uxore fratris mei, si hic secundus ejus maritus aliam uxorem duxerit, illa me ceterosque consanguineos meos continget in tertio affinitatis genere: Nam copula addita copulæ efficit hæc diversa genera affinitatis. Jure itaque veteri inter affines cuiuscumque generis prohibita erant nuptiæ, *can. 1. & seq. xxxv. q. 1. & similibus.* Verum postmodum in *d. c. Non debet* hoc impedimentum reductum est ad primum genus affinitatis. Vide Glos. *ibid.*

§. IV.

De Justitia publicæ honestatis.

1. *Quid sit impedimentum iustitia publicæ honestatis.*
2. *Vade oriatur & quousque extendatur jure Decretalium.*
3. *Concilii Tridentini Decretum de hoc impedimento.*

Iustitia publicæ honestatis, cujus à nobis etiam ante facta fuit mentio, affinitatem quandam habet cum affinitate, de qua jam egimus, & præstat impedimentum quoddam contrahendis matrimoniis. Est enim Justitia publicæ honestatis propinquitas quædam ex sponsalibus aut matrimonio orta: Nam sicut ex carnali copula, sive elicta, sive illicita, oritur quædam affinitas inter virum & consanguineos uxoris, & è contrâ, ita ex sponsalibus & matrimonio rato non consummato, aut etiam illicito & invalido, oritur inter sponsam & consanguineos sponsi, & è diverso, inchoata quædam affinitas, *l. 8. D. de gradib. & affinit.* quam communiter appellant Justitiam publicæ honestatis seu Publicam honestatem, *c. unico de sponsalib. in 6.* eò quòd publica honestas dicitur & exigit, ut sponsus à cognatis sponsæ suæ, & contra sponsa à consanguineis sponsi sui abstineat, *cap. 3. 4. & 8. sup. de sponsalibus.*

2. Oritur autem hoc impedimentum ex sponsalibus, certis quidem & puris, mox atque contracta suot: Ex conditionalibus vero post conditionis demum eventum, *d. c. unico.* Et quidem jure Decretalium nascebatur non solum ex sponsalibus legitime contractis, sed etiam ex contractis perperam & invalidè, ob causam consanguinitatis, affinitatis, religionis, vel aliam similem, dummodo non essent nulla ex defectu consensus, *d. c. unico.* Eodem jure Decretalium hoc impedimentum quarto gradu circumscriptum erat, *d. cap. Non debet.*

3. Cæterum ex Concilii Tridentini Decreto, *Sess. 24. cap. de reformat. matrim.* non oritur ex sponsalibus, quacumque ratione invalidis & nullis, sed ex validis tantum; & quidem quoad sponsalia de futuro, non ultra primum gradum, & sic per dictum Concilium correctum fuit jus antiquum quoad sponsalia de futuro. Alioquin sponsalia de præfenti, quavis illicita sint & invalida ob aliquod impedimentum, modò non sint nulla ex defectu consensus, inducunt hoc impedimentum usque ad quartum gradum, prout colligitur *d. c. unico.* quia illa non continentur in restrictione per Concilium facta ad primum gradum, sed remanserunt in terminis Juri communis, ut declaravit Pius V. *Constitut. in resp. ad Romanum,* quam refert Piafec. *2. p. cap. 4. art. 4. n. 21.* Nascitur enim hoc impedimentum post Concilium Tridentinum ex matrimonio clandestino seu nulliter contracto ob non servatam formam Concilii, prout declaravit Congregatio Cardd.

TITULUS XV.

De frigidis & maleficiatis
& impotentia coeundi.

1. *Vir aut mulier quando impotens ad coitum censatur.*
2. *Impotentia perpetua & immedicabili impedit matrimonium.*

3. *Sciunt*

3. *Scienter cum impotente contrahens non separandus.*

4. *Impedimentum hoc vel naturale est vel accidentale.*

5. 6. 7. *Dissolutio matrimonii ex causa impotentia iudicio Ecclesie facienda.*

8. *An spado matrimonium contrahere possit.*

Inter impedimenta matrimonii numeratur etiam impotentia coeundi perpetua, siue illa ex frigidityte viri, siue ex maleficio seu veneficio, aliave ex causa proveniat.

1. Impotentia autem coitus seu copulae in viro tunc esse censetur, quando nequit consummare copulam conjugalem, emittendo semen in matricem: Ex parte vero mulieris, quando est arctior, ut mulier fieri non possit, vel viri semen retinere illo modo nequeat, *l. Quarta 14. §. mulierem 7. D. de aditio edicto.*

2. Huiusmodi impotentia, praecedens matrimonium, si sit perpetua & immedicabilis (propter censetur esse, quando sine miraculo aut gravi laesione corporis vel probabili periculo animae, cum id solum posse dicatur, quod licet possimus praestare, Sanchez de matrim. lib. 7. disp. 93. n. 9. tolli non potest, c. 30. §. 6. h. t. impedit contrahi matrimonium, & postea contractum dirimit, si alter conjugum hoc petat, & impotentia recto iudicio proberetur, c. 2. 3. 5. 6. ult. h. t. quia ei repugnat obligatio ad copulam conjugalem, quae ex matrimonii contractu exurgit; cum impossibile nulla sit obligatio. Ideoque non potest convalescere, nisi cessante impotentia, de novo inerat, Sanchez d. loco q. 2. Alias temporaria impotentia non sufficit, c. Fraternitas 6. h. t. siue sciatur a potente, siue ignoretur, Sanchez d. lib. 7. disp. 92. n. 4.

3. Dixi, praecedens matrimonium; quia si matrimonio semel valido siue rato, etiam ante copulam supervenerit impotentia, non dirimit matrimonium, *Glos. in c. Ex litoreis 3. h. t. can. Si uxorem xxxi. q. 5. can. Si qui ead. causa q. 7. Sanchez d. lib. 7. Disp. 102. ubi alios citat.*

Quod si quis sciens cum impotente contraxerit, non separabitur; verum eo casu, si non possit habere tanquam maritum vel uxorem, habeat ut fratrem vel sororem, *Consultationi 4. hoc tit. ita ut & a concubitu & ab aliis, quae solis conjugibus licent, abstineat: Alias separari debet.*

4. Hoc autem impedimentum vel est naturale & a principio intrinseco, ut in puero, ob defectum aetatis, qui ut non potest reddere debitum, ita nec aptus est conjugio, c. 2. h. t. ut in viro ita frigido, ut mulieri commisceri non possit; & in foemina ita arcta, ut a viro cognosci nequeat, c. 3. h. t. Vel est accidentale seu a causa extrinseca: veluti in iis, qui castrati sunt, *l. 6. D. de liberis & posthumis*, quod peculiare est viris, Vel maleficio seu veneficio impediuntur ab actu conjugali, quod utriusque sexui commune est, vel quibus sunt collisi aut contriti testiculi.

5. Et ne in dissolutione matrimonii fraus aliqua subsit, non segregantur illicd conjuges, licet uterque alterius impotentiam totam iudice consteatur, sed probatione opus est: Quae vel statim ex aspectu corporis per evidentia signa (ut si virilia omnino amputata, aut omnino atida, & sic motiva destituta habeat) liquere potest, & tunc statim fit dissolutio iudicio Ecclesiae, nullo alio expectato, c. 2. §. 5. h. t. quia taliter impotens non est materia idonea ad matrimonium, quod propterea deficit defectu materiae. Cumque existet apertissima probatio, frustra expectabatur eventus triennii vel alterius temporis, cuius nullus induceretur effectus, c. Cum contingat sup. de offic. delegati, frustra que exigeretur iuramentum conjugum, aut septima manus propinquorum, Sanchez d. lib. 7. disp. 107. n. 3. Vel non potest statim liquere, & tunc debent integro triennio a tempore celebrati conjugii & attentatae copulae, Sanchez d. lib. 7. disp. 110. cohabitare, & se fideliter experiri. Lapsoque eo tempore, si ambo fateantur impotentiam, & si iurent utrimque ad avertendam & tollendam collusionem inter conjuges, cum septima manu propinquorum, id est, cum septem propinquis, vel cum septima manu vicinorum, bonae fidei seu familiae, si propinqui desint, se frustra expertos fuisse, poterit, qui impotentem duxerit, illam demissa aliam ducere: Sicut & e diverso, c. Laudabilem §. c. ult. h. t.

6. Verum si deprehendatur postea, illum, qui impotens probatus fuerat, non esse impotentem, quia forte aliam similem duxerit uxorem, & eam vel aliam fornicarie cognoverit, tunc praeterquam quod illi, qui impotentiam iuraverunt, sint rei perjurii, tenetur is, qui fuerit

Hhh 2

fuert solutus, ad uxorem priorem redire, *c. 1. & d. c. Laudabilem h. t.* Nec hic obstat exceptio rei iudicata, quia sententia lata in matrimonio quoad ipsum matrimonium non transit in rem iudicaram, licet bis confirmata fuerit, aut ab ea non fuerit appellatum. Et proinde quodcumque constat de iniquitate sententiæ, propter periculum animæ, quod resultat ex sententia, separante veros conjuges, & uniente eos, qui conjuges esse nequeunt, terra statipote est, *l. Linaer præsentium 7. c. Tenor 10. c. Confanguinei 11 sup. de sent. & ro iudicata. Sanchez d. l. 7. disp. 100. Cov. in 4. Decret. 2. p. c. 8. §. 12. n. 16. & duobus seq.*

7. Quod si uxor ad divortium provocet statim, id est post unum aut duos menses à contractis nuptiis, sed à potius tempore attentatæ copulæ, quia virum impotentem asserat, & vir id neget, re legitime seu recto iudicio probatâ, si ve per signa evidentia & evidenter concludentia, si ve per verisimiliter evidentia & verisimiliter solum concludentia, præstiro marronarum conjugum & septimæ manus propinquorum aut vicinorum juramento, alii nubere potest, *d. c. 1. vers. Si autem statim. Dixi, vel potius à tempore attentatæ copulæ; quia non nisi ab eo tempore mulier nosse potuit, an secum coire vir posset, d. c. 1. Si autem non statim proclamaverit, sed post annum v. g. vel dimidiū, virumque impotentem asserat; & vir id neget, creditur viro, eod quod sit caput mulieris, cui impurandum, quod tam diu tacuerit, d. c. 1. vers. Illa autem. Attamen hoc intellige nisi manifestè, veluti per inspectionem, contrarium probari possit.*

8. De spadone, an contrahere possit matrimonium, dubitatur. Pro resolutione notandum, Spadonis nomen sumi nunc generaliter pro eo qui generare non potest, si ve à natura si ve ex accidenti: Eoque nomine sic sum pro & à natura spadones, & thlibia, id est, quibus contriti aut colli si sunt testiculi, & castrati; & si quod aliud spadonum genus sit, continentur, *l. Spadonism r. 8. D. de verb. sign. nunc specialiter & proprie, prout à castrato & thlibia distinguitur, pro eo qui vitium habet à natura, l. 2. §. Illud D. de ad. opt. In spadone igitur Jus Civile admittit matrimonium, non verò in castrato, l. Si serva §. si spadoni D. de iure dotium, quia cum hoc vitium in spadone plerumque eveniat ex contortione meatuum seminis, ut Medici docent, spes est,*

quod amoto & generato vitio generare possit: Secus in castrato. At verò Jure Canonico uterque perperam matrimonium contrahere videtur, ea ratione textus in *c. 2. h. t.* Et licet de eo spadone, qui aptus est copulam, non etiam ad generandum, apud Canonistas dubitatum fuerit: Tamen Sixtus V. per literas quasdam, quas refert Gutierrez *can. Quæst. l. 1. c. 16. enuchorum & spadonum, utriusque testiculo carentium, matrimonia non tantum contrahenda, sed contracta à talibus, declaravit nulla, irrita, & invalida. Vide hac de re fufius apud Covarr. *Tract. de frigidis & malefic. q. 6.**

TITULUS XVI.

De matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiæ.

1. *Interdictum Ecclesiæ est impedimentum impediens.*
2. *Similiter impedimentum temporis interdicti.*

Postremo loco inter impedimenta matrimonii refert Pontif. interdictum Ecclesiæ seu prohibitionem Judicis Ecclesiastici, ne matrimonium inter aliquos contrahatur; quod quidem impedimentum est tantum impediens, non etiam dirimens matrimonium.

1. Impedit autem, donec de impedimento, quod objicitur, vel de quo dubitatur, & ratione cujus hujusmodi prohibitio emanavit, cognitum fuerit. Si verò, non obstante interdicto, aliqui contraxerint, non dirimitur quidem matrimonium, si non subsit aliud impedimentum dirimens probatum, sed puniendi sunt propter inobedientiam taliter contrahentes, *c. 1. & 2. h. t.* Interea tamen, dum de causa cognoscitur, separandi sunt, *c. ult. h. t.*

2. Huic impedimento affine est aliud, quod vocatur tempus feriarum seu feriatum, quo significatur, solemnitates nuptiarum ab Ecclesiâ esse interdictas certis anni temporibus; nempe à prima Dominica Adventus usque ad Epiphaniam.

phaniam, & à feria quarta Cinerum usque ad octavam Paschatis inclusivè, ex Concil. Trid. Sess. 24. cap. 1. de reform. matrim. Alioqui Jure veteri prohibeantur ab Adventu ad Epiphaniam à Septuagesima ad octavam Paschatis, à diebus Rogationum ad octavam Pentecostes, *can. Non oportet 8. cum seq. xxxiii. q. 4. c. Compellamus 4. sup. de feriis*; quia illis temporibus communio erat in præcepto, eaque festa sunt omnium toto anno occurrentium celeberrima, solemnitates autem nuptiarum vehementer à spiritualibus advocant, & ad carnalia trahunt, *Sylvest. in Summa 7. Matrimonium cap. 3.* Cæteroque absque solemnitatibus, id est benedictione sponsi & sponsæ inter Missarum solemnitas, traductione sponsæ in domum sponsi, cum convivii, saltationibus & aliis id genus pompis nuptialibus, etiam prædictis temporibus matrimonium contrahere, ac consummare licet.

APPENDIX & ἀνακεφαλαιώσεις.

De impedimentis matrimonii cum dirimentibus tum impedientibus matrimonium.

1. Impedimenta dirimentia matrimonium.
2. Impedimenta non dirimentia.

Præter impedimenta matrimonii, de quibus cum Pont. egimus hætenus, sunt & quædam alia partim dirimentia, partim impedientia; quare ut plenior eorum habeatur cognitio, non absre fuerit, compendio quodam omnia & singula hic recensere eo ordine, quo supra Tit. 1 §. 10. hujus libri, versibus quibusdam comprehensa & proposita sunt.

Inter impedimenta igitur dirimentia primum locum obtinet Error & Condicio sive qualitas status, de quo supra Tit. 9. de conjugio servorum.

1. Secundum est Votum continentie solemnæ, de quo 6 *Qui Clerici vel voventes, &c.*

Tertium est Cognatio, de qua Tit. 11. & 12. *De cognat. spirituali & de cognat. legali.*

Quartum est Crimen, de quo Tit. 7. *De eo, qui duxit in matrim. quam polluit per adult.*

V. Est disparitas cultus, quæ scilicet repe-

ritur inter baptizatum & non baptizatum seu infidelem, veluti Judæum, paganum; & non modò impedit contrahi matrimonium inter fidelem & infidelem, verùm etiam contractum dirimit, (licet fidelis cum catechumeno, id est in fide Catholica instructo, & volente baptizari, contrahat, *can. Non oportet & ibi Gloss. xxxviii. q. 1.* Quamvis enim inter infideles, id est non baptizatos possit esse verum & legitimum matrimonium, quatenus est contractus quidam, ut multis probat Gratianus *d. loco in Summa*; etiam in secundo consanguinitatis gradu, quando quidem, cum extra Ecclesiam fiat, non ligentur sacris Canonibus, *a. Gaudemus 8. inf. de divort.* nec dissolvatur eorum matrimonium, si postea convertantur ad fidem, *d. c. Gaudemus*; tamen matrimonium, prout est Sacramentum, ac proinde supponit Baptismum, non potest esse inter fidelem & infidelem, *can. Iudaorum, can. Cave xxxviii. q. 1.* Hinc in *l. Ne quis Cod. de Iudæis*, si Christianus Judæam, vel Judæus Christianam in conjugem sibi absceverit, publico iudicio, adulteri instar, tenetur. Unde patet, ne quidem inter fidelem & infidelem consistere matrimonium, ut est contractus legitimus, *arg. c. Veniens sup. de presb. non baptizato*; quia scilicet contra leges fit.

VI. Vis sive metus gravis, qui cadere possit in constantem virum, dummodò incellus fuerit ad contrahendum matrimonium, de quo supra Tit. 1 §. 9. n. 4. *lib. hujus*. Illud hic restat inquirendum, an inter raptorem & raptam consistat matrimonium. Negat Justinianus, in *l. unica Cod. de raptu virg.* Contrarium statuitur in *c. ult. inf. de raptoribus, juncto cap. penult. inf. de secundis nups.* Hocque jus sequitur, servata tamen moderatione Conc. Trid. Sess. 24. c. 6. *de reformat. matrim.* ubi decernit, inter raptorem & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Et addit: Quod si rapta à raptore separata, & in loco tuto & libero constituta illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium & favorem præbentes sint ipso jure excommunicati ac perpetuò infames, omniumque dignitarum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu decendant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam,

sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio Iudicis dotare.

VII. Ordo sacer, de quo sup. Tit. 6. *Qui Clerici vel vorentes matrim. contrahere possint.*

VIII. Ligamen seu vinculum prioris matrimonii, contracti per verba de presenti, de quo Tit. 4. de *sponsa duorum*: nam licet Tit. ille solum inferibatur: De *sponsa duorum*; tamen in eodem agit etiam Pont. de eo, qui contracto prius matrimonium cum una, eadem vivente contrahit cum alia, & è contra.

IX. Honestas seu Justitia publicæ honestatis, de qua supra Tit. 14. de *consanguinitate & affinitate*. §. 4.

X. Affinitas de qua d. Tit. de *consanguinitate & affinitate*. §. 3.

XI. Impotentia coeundi, de qua Tit. 15. De *frigidis & maleficiatis*.

Denique est impedimentum clandestinæ desponsationis sive matrimonii clam contracti, de quo Tit. 3. De *clandestina desponsatione*: quod novissimè per Conc. Trid. effectum est dirimens.

Inter impedimenta non dirimentia matrimonii primum est, interdictum Ecclesiæ, de quo proximè Titulo superiori dictum est.

2. Secundum est temporis interdicti seu temporis feriati, vulgus clausum vocat, de quo d. Tit.

Tertium, Cognatio spiritualis, orta ex Catechismo. Notandum enim, quòd, quemadmodum ex Baptismo & Confirmatione oritur quædam cognatio spiritualis perfecta: ita etiam ex Catechismo oriatur quædam spiritualis cognatio imperfecta, cap. *Contracto sup. De cognat. spirituali*, cap. 2. eod. in 6. Catechismus verò est instructio baptizandi solemniter à Sacerdote facta priusquam baptizetur, de articulis fidei Catholicæ Romanæ credendis, respondente patrino, nomine baptizandi, can. *Ante baptismum* De *consecrat. distinct. 4.* Ex hac itaque instructione cognatio oritur spiritualis imperfecta, inter easdem personas, inter quas ex Baptismo, olimq; extendebatur ad omnes, ad quos cognatio ex Baptismo. Nam Catechismus ex natura sua est quoddam initium Baptismi & regenerationis spiritualis, ideoque prout ex Baptismo nascitur cognatio spiritualis, ita & ex Catechismo oriri debet, con-

formiter ad cognitionem ex Baptismo, tanquam ad mensuram suam: ac proinde pariter quoque extendi debet, cum sit eadem ratio utriusque, si non quoad dirimendum matrimonium, saltem quoad impediendum. Quod addo, quia cognatio hæc spiritualis ex Catechismo est tantum impediens, non etiam dirimens impedimentum. ista verò etiam dirimens. Hinc sequitur, hanc cognitionem per Concilium Tridentinum restrictam esse ad eum modum, quo cognatio spiritualis ex Baptismo vel Confirmatione restricta est, nempe ut contrahatur dum traxit inter catechizantem & catechizatum, ejusque parentes. Cæterum, ut ante diximus, existimat Sanchez De *matrimonio lib. 7. disput. 10.* eam per Concilium Tridentinum non solum esse restrictam, sed etiam prorsus sublatam.

IV. Sponsalia, cum alio vel alia antè contracta, de quo Tit. De *spons. duorum*.

V. Votum castitatis simplex, de quo in c. *De voto in 6. in cap. 3. 5. & 6. sup. Qui clerici vel vorentes*, &c. Hoc impedimentum oritur etiam ex voto Religionis, absolutam profitentis castitatem: item ex voto suscipiendi sacros Ordines aut non nubendi, ut patet ex cap. *Memimus*, c. *Consultus*, c. *Rursus sup. Qui clerici vel vorentes* &c. Vide plenius Navar. in *Manuali cap. 22. n. 73.*

VI. Crimen incestus, de quo Tit. De eo qui *cognovit consang. uxoris sua*.

VII. Raptus sponse alterius, can. *Statutum xxvii. qu. 2. juncto cap. fin. inf. De raptorib.* Ubi advertit eum, qui rapuit sponsam alicuiam, cum nulla posse contrahere, & inter raptorem ac raptam esse impedimentum dirimens, quamdiu rapta manet in potestate raptoris; ut ante diximus: ac denique raptum non sponsæ nullo modo impedire matrimonium cum alia non rapta.

VIII. Uxoricideum seu cædes uxoris suæ, can. *Admonere* & can. *Interfecta xxxii. quasi 2.* Quod intellige de simplici occisione, quia conjuncta cum adulterio impedimentum esset dirimens. Intelligiturus de cæde facta propria auctoritate, nam si quis uxorem auctoritate publica & tanquam Justitiæ minister occidat, nec peccat, nec impedimentum hoc incurrit, juxta doctrinam communem. Eadem pœna extenditur ad mariti cædem. Nec obstat, quòd pœna

TITULUS XVII.

Qui filii sint legitimi.

pœna non debet extendi ultra suum casum, quia, ut Navar. d. loco n. 74. id fallit in iis correlativis, in quibus eadem ratio idem suadet pro ut hic.

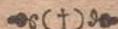
IX. Susceptio proprii filii de sacro fonte seu Baptismo, eo animo facta, ut ob cognationem spirituales inde contractam debitum conjugale alteri parenti subtrahatur: talis enim, mortua conjugē, cum alia contrahere prohibetur, can. De eo xxx q. 1. Eadem est ratio de eo, qui tenet filium in Confirmatione.

X. Cædes presbyteri, quando scilicet quis convictus in iudicio de ea fuerit, c. Qui presbyterum inf. De pœnit. & remissio mb.

XI. Solemnis pœnitentia: æquum enim est, ut qui semel solemnem pœnitentiam egit, tota vitæ luctum præ se ferat, can. De his & similibus xxxiii. quæst. 2.

XII. Conjugium scienter contractum cum Mortali professa, can. Si quis xxvii q. 1. His addi potest excommunicatio major & minor: nam cum ea impediatur omnium Sacramentorum perceptionem, similiter impedit, ne matrimonii Sacramentum legitime suscipiatur.

Denique quodvis peccatum mortale, quo contrahens tempore contractus derinetur: cum enim matrimonium sit Sacramentum, sanctè tractandum est, Conc. Trid. Sess. 24. cap. fin. in fine De reformat. matrim. Vide de his omnibus plenius Navar. d. loco num. 74. & seqq. Covar. 2. p. De sponsalib. cap. 6. Cæterum in impedimentis non diuinentibus dispensare Episcopus potest: præterquam in sponsalibus cum alio vel alia contractis, quia talis dispensatio contineret in se injuriam tertii, cui si ipse cedat, potest alter jure suo liberè, cui voler, matrimonio jungi: & præterquam in voto Castitatis ac Religionis, quia summo Pontifici super hoc referatur dispensatio. Vide Navar. d. loco n. 85. ubi tradit, quando ob consuetudinem non sit opus in his petere dispensationem.

1. Legitimi sunt nati ex justis nuptiis.
2. Ex parentibus publicè & solemniter matrimonio junctis.
3. Legitimati per subsequens matrimonium.
4. Legitimati à summo Pont. vel alio Principe.
5. In adoptionem dati.

1 DE ratione & modo contrahendorum matrimoniorū hæcenus abunde dictum est. Hoc Tit. agitur de effectu & fructu matrimonii ritè contracti, de legitimis scilicet filiis: illi enim aut nascuntur tales, aut fiunt.

Legitimi igitur in primis sunt filii, qui ex legitimo matrimonio seu justis nuptiis procreati sunt, c. Causam 7. e. Pervenit 11 h. t. Et hi dicuntur naturales & legitimi, quasi quos natura & lex civilis agnoscit, ut distinguantur à naturalibus & à legitimis tantum.

2. Secundò, legitimi sunt, qui ex parentibus publicè quidem & solemniter (prout præscribitur in c. Cum inhibito sup. De desponsat. impub.) sed nulliter, propter aliquod impedimentum latens, matrimonio junctis nati sunt, licet postmodum declaratur matrimonium nullum, d. e. Pervenit & c. Cum inter 2. h. t. aded ut ignorantia & bona fides unus hac in re sufficiat, si modo juncti fuerint in facie Ecclesiæ; juxta d. cap. Cum inhibito. Ideoque si conjugatus, vivente prima uxore, in facie Ecclesiæ cum secunda, hoc ignorante, contrahat, proles eorum legitima erit, & quidem quoad omnia, etiam feuda & hæreditates, idque favore prolis c. Ex tenore 4. h. t. Præsumitur autem bona fides, quamdiu non apparet mala, c. 2. & ibi DD. h. t. Sed & ex matrimonio errore juris probabili: qui scilicet bonam fidem parere possit, veluti dum erratur in decisione juris dubii) contracto legitimam prolem nasci communiter placuit, per c. Per venerabilem 13. & d. e. Ex tenore h. t.

3. Tertio, nati ex soluto & soluta, inter quos consistere matrimonium poterat, licet ab initio illegitimi fuerint, per subsequens ma-

trimo-

trimonium legitimantur, *c. Tanta & ibi Glof. & Abbas hoc tit. & quidem quoad omnia, præter Cardinalatum, ex Constitutione Sixti V. teste Garzia de benef. 7. p. c. 1. num. 28. etiam sine interveutu instrumentorum dotalium de Jure Canonico, d. c. Tanta & ibi Abbas, contra Jus Civile: nam matrimonium omnem maculam & vitium abstergit, ideoque perinde habentur & sunt, ac si ex legitimo matrimonio nati essent. Idque obtinet etiam si matrimonium illud in articulo mortis, desperatâ jam salute, sit contractum.*

Dixi, ex soluto & soluta, inter quos consistere matrimonium poterat: quia nati ex soluto & conjugata, vel soluta & conjugata, non legitimantur per subsequens matrimonium, mortuâ conjugati aut conjugatæ conjugæ, *d. c. Causam & d. c. Tanta*, (ubi spurii vocantur) quia danti operam rei illicitæ imputatur, quidquid inde evenit, etiam præter ejus cogitatum & intentionem, *c. Continebatur, & c. Tua inf. de homicidio*. Et hi tamquam ex damnato coitu nati ab hæreditate repellendi sunt: imò & ab alimentis eos lex Civilis excludit, *l. Ex complexu C. de incestu nuptiis*. Alioquin Jus Pontificium, in hoc Jus Civile tamquam nimis durum corrigens, jubet etiam ex damnato coitu natos aliâ patre ac necessaria subministrari, *c. Cum haberet sup. de eo qui duxit in matrimonium & c.* quia juris est naturalis, ut pater filium alat.

4. Quartò, legitimi sunt, nati quidem extra justas nuptias, verùm à summo Pontifice vel alio Principe legitimati. Et quidem quoad spiritalia, veluti quoad beneficiorum & Ordinum capaciter potest summus Pontifex legitimare omnes Christianos, cujuscumque nationis vel provinciæ, tamquam sibi in spiritalibus subjectos: quoad profana verò, veluti ut succedant parentibus, non nisi eos, qui ipsi in profanis subiiciuntur; nisi magna Reipublicæ causâ postularer illegitimum legitimari extra ditionem summj Pontificis, veluti ut reddatur capax successionis in regnum aliquod, *c. Per venerabilem 13. h. t.* Aliàs in rebus profanis legitimatio petenda est ab illo Principe laico, cui legitimandus subiicitur, *l. 12. D. de natalibus restituendu.*

5. Denique alia acceptione filii legitimi dicuntur, qui per adoptionem, naturæ imita-

tricem, in filios electi sunt. Et hi vocantur legitimi tantùm, ut distinguantur à legitimis & naturalibus simul, quasi quos lex civilis agnoscat, non tamen natura.

Ex prædictis facillè intelligitur, quinam filii illegitimi dicantur, nempe ii, qui ex illegitima conjunctione nati sunt. Græcis una voce generali Nothi dicuntur: eorumque variae sunt species: alii enim Nothi specialiter appellantur, contracta voce generis ad speciem, alii Naturales, alii Spurii, alii aliis atque aliis nominibus nuncupantur: inter quos diligenter distinguendum esse admonet Pont. in *c. Nisi cum priam f. persona verò sup. de renuntiat*. Sed quia in eorum distinctione Interpretes variant, videatur Glof. & Abbas ad *d. § persona*.

An autem quis sit legitimus, an non, determinatio ad Judicem spectat Ecclesiasticum, *c. Lator presentium 5. & c. Causam 7. h. t.* licet tantùm incidenter moveatur hæc quæstio, quia laicus est omnino incapax hujus judicii, ideoque in hoc casu accessorium non sequitur principale.

TITULUS XVIII.

Qui matrimonium accusare possunt, vel contra illud testari.

1. Non omnes ad accusandum matrimonium admittuntur.
2. Qui & quatenus accusare possint.
3. 4. Qualiter & usque ad quem gradum.

Superest tertia ac postrema pars hujus libri, de dissolutione matrimonii, & quæ eam consequuntur. Dissolvi autem matrimonium de facto non jure contractum privata auctoritate nequit, nec declarari nullum, sed Judicis Ecclesiastici auctoritate & causæ cognitione opus est.

1. Videndum igitur in primis, quinam accusare matrimonium vel contra testificari possunt:

sint: neque enim omnes quancumque aut indistinctè ad illud impugandum admittendi sunt. Nam si quis tempore denuntiationis à Sacerdote factæ tacuerit, is postea contracto matrimonio non auditur, & repellitur ab accusatione; nisi denuntiationem probabiliter ignoraverit, vel juret, quòd de novo post denuntiationem didicerit ea, quæ objecturus est, quodque ad hoc ex malitia non procedat; nam tunc licet ab iis didicisset, qui tempore denuntiationis siverint, repelli non debet, *c. ult. h. t.*

2. Similiter si petatur dissolvi matrimonium ob aliquod impedimentum, quod non continet delictum conjugum, nec alterius, quàm conjugum inter sit, illud dissolvi; veluti, si idè, quia vir sit frigidus vel maleficiatus, aut aliter impotens ad matrimonii actum, vel erratum fuerit in conditione status: tum accusatio ad solos spectat conjuges. Quod si delictum contineat, ut quia aliqui in gradu vetito contraxerint, vel contrahere velle dicuntur, tum quilibet ad accusandum matrimonium admittitur: potissimum tamen parentes, iisque deficientibus proximiores cognati & agnati, id est, frater, soror, patruus, avunculus, amita, matertera, & horum descendentes, *c. Videtur 3. h. t. can. 1. cum seq. xxxv. q. 6.* quia tales genealogiam suam, consanguinitatemque & affinitatem inter contrahentes optimè norunt; ideoque favore matrimonii cæteris præferuntur, *d. 6. Videtur*: licet aliàs in criminalibus causis & contractibus non admittatur neque pater in causa filii, neque filius in causa patris, *d. cap. Videtur*. Progenie verò omni deficiente, ab antiquioribus & honestioribus, quibus eadem propinquitas vel affinitas nota verisimiliter esse debet, accusatio testimoniumque recipi poterit, *d. can. 1. cum seq. xxxv. q. 6.* Ubi tamen alter conjugum divitiis, honore, nobilitate & potentia prævaleret, testimonium parentis inferioris omninò suspectum redderetur, nulloque modo admittendum, quandoquidem parentes filiorum incrementa & honores affectare competitoriantur.

3. Quoties igitur aliqui propter impedimentum consanguinitatis vel affinitatis separari petuntur, duobus vel tribus testibus adhibitis, qui de eadem consanguinitate supersint, vel totidem senioribus & melioribus loci, id legitime

comprobari debet, *c. Quoties 5. sup. de testib.* Qui quidem testes etiam personaliter coram Judice compareant & testimonium dicant necesse est, non etiam per litteras, *c. 2. h. t.* insuperque duplici adhibito juramento: primò, quòd non privato odio, neque amicitia, neque pro aliquo commodo, quod habuerint, vel habeant, vel habituri sint, ad hoc fuerint inducti: deinde quòd, sicut ipsi dicunt, rei veritatem acceperint à majoribus suis, credantque ita esse, *d. e. Quoties, can. 3. 4. & 5. xxxv. q. 6.*

4. Cæterum licet olim, quando ad septimum usque gradum prohibitio matrimonii inter consanguineos & affines extendebatur, testes de auditu, non etiam de visu, admitterentur ad eum usque gradum, ob brevem hominum vitam: tamen, postquam ista prohibitio ad quartum gradum reducta est, hoc de auditu testimonium in Concilio Lateranensi rejectum fuit; exceptis duodecim casibus, qui referuntur in *cap. Licet 47. sup. de testibus*, ubi vide.

TITULUS XIX.

De divortii.

1. Divortium quid sit, quotuplex, & in quo à Repudio differat.
2. Matrimonium aliud legitimum, non ratum, aliud ratum, non legitimum.
3. Matrimonium legitime contractum jura Pontificis est insolubile.
4. De matrimonio inter infideles contracto.

1. **I**nstitutà peractaque legitime accusatione, ad ipsam matrimonii dissolutionem seu divortium pervenitur. Nam divortium est dissolutio matrimonii, quæ utroque conjuge vivente contingit, *Gloss. in can. 1. xxxii. q. 7.* dictum à diversitate mentium, quia in diversas partes eunt, qui distrahunt matrimonium, *p. 2. D. h. t.* vel potius à Divertendo seu Divortendo, ut alii malunt: nam & *divortia aquarum* dixit Cicero, & *divortia itinerum*. Livius.

Differt Divortium à Repudio, quòd illud inter virum & uxorem tantum fieri dicatur, Repudium verò sponsæ remitti videatur, & in

& in uxoris personam non absurdè cadit, ut dicitur in l. Inter stuprum 100. D. de verb. signif. Et in l. Inter Divortium 191. eod. tit. repudiati posse dicitur etiam futurum matrimonium, non rectè autem sponsa divortisse.

Divortium sumitur dupliciter; primò pro diremptione matrimonii quoad vinculum, & propriè divortium dicitur. Secundò pro separatione conjugum quoad thorum & cohabitationem, durante tamen adhuc matrimonii vinculo; quod impropriè divortium appellatur.

2. Ut autem sciatur, quod & quâ ratione matrimonium dissolvatur. Notandum, matrimonium aliud esse verum seu legitimum, non ratum; aliud ratum, non legitimum; aliud legitimum & ratum. Legitimum est, quod secundû legis vel provinciæ mores contrahitur: cuiusmodi est matrimonium inter infideles, secundû eorum leges contractum: non enim est ratum seu firmum, quia non est indissolubile. Ratum, non legitimum, est matrimonium, contemptis Juris solemnitatibus nuptialibus, solo affectu maritali contractum: quale est clandestinum matrimonium inter fideles, Jure Decretalium. Quod addo, quia post Conc. Trid. ejusmodi matrimonium est nullum. Legitimum & ratum est, quod inter fideles legitime seu secundum leges patriæque mores contrahitur.

3. Tamen si Vero Jure Civili certas ob causas matrimonium semel legitime inter aliquos contractum, verè & omninò dirimi poterit, etiam quoad vinculum, ut videre licet toto Tit. D. de divortio, & Tit. Cod. De repudiis: veluti captivitate aliave ex causa: tamen Jure Pontificio matrimonium semel inter fideles legitime contractû, si consummatum fuerit, non aliter solvi potest, quoad vinculum, quàm per mortem alterius conjugis, e. Gaudemus hoc tit. can. Puto & alia xxxii q. 1. quia quos Deus conjunxit homo non separet. e. ult. sup. De translat. Episcopi: & quia matrimonium repræsentat unionem Christi cum Ecclesia per charitatem & per naturæ conformitatem: proindeque ut illa est indissolubilis, ita & matrimonium indissolubile esse debet. Adeo ut, licet alter conjugum vel labatur fortè in hæresim, vel transeat ad infideles, tamen idcirco vinculum conjugale inter eos dissolvi nequeat, e. 1. & e. Quanto 7. hoc tit.

Dixi, semel legitime contractum: quia si in-

ter eos contractum sit, inter quos ob aliquod impedimentum puta consanguinitatis vel affinitatis in gradu prohibito, prohibitum est matrimonium licet sit ipso jure nullum, & proinde de jure dissolvi non debeat: attamen uti de facto contractum fuit, ita etiam jure Pontificio de facto distrahi & dissolvi potest, e. ult. h. 1 non quidem propria auctoritate contrahentium, sed tantum auctoritate Judicis Ecclesiastici, vel saltem ex officio Judicis ordinarii, e. Porro 3. hoc 1.

4. Quod si tamen pagani, id est non Christiani, in gradu, lege Canonica tantum prohibito, matrimonio juncti ad fidem convertantur, non dirimetur matrimonium, nec quoad vinculum nec quoad thorum. Verùm si paganus plures uxores habuerit, post fidem susceptam, dimissis cæteris, adhærebit primæ: sicut & si repudiata prima cum secunda contraxerit, licet repudiata interim cû alio contraxisset: nec poterit dimissor hoc casu obicere fornicationem dimissæ, nisi aliàs fuerit fornicata, d. e. Gaudemus in fine.

Si vero infidelium conjugum alter ad fidem Christianam convertatur, alter autem perseveret in infidelitate, & vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut conjugem petrahar ad peccatum mortale, ei cohabitare velit, dirimi poterit matrimonium, & fidelis ad secunda, si voluerit, vota transire, d. 1. Quanto, & d. e. Gaudemus: quia licet matrimonium verum seu legitimum inter infideles existat, nō tamè est ratû, quia non repræsentat conjunctionem Christi cum Ecclesia, d. e. Quanto, vers. Nam est. Aliàs per solam conversionem alterius seu baptismum non dissolvitur, ut patet ex 1. Corinth. 7. can. iam nunc xxviii q. 1.

Non obstat prædictis, de indissolubilitate matrimonii inter fideles legitimi consummati, illud Matth. 5. Omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchar: & qui dimissam duxerit, adulterat. Et rursus cap. 19. Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mæchatur: & qui dimissam duxerit mæchatur: ex quo colligi videtur, licere uxorem dimittere fornicariam, & aliam ducere. Nam Respond. sensum verborum Matth. 5. esse, ipsi imputandum adulterium uxoris, quod eidem non imputabitur, si dimiteret ex causa fornicationis, quia tunc mæchantem dimitteret. Similiter Matth. 19. sensus

tas est, quod sit ei auctor, ut moechetur. Aliter responderi potest, prædicta verba intelligi de dimissione quoad thorum, cuius fuerit acta facta mentio, non autem de dimissione quoad vinculum. Nam cum Christo moveretur quæstio à Phariseis de perfecta dimissione, qualis fiebat per libellum repudii, & hæc dimissio contineret quoque separationem à thoro & cohabitatione conjugis, & præterea potestatem ducendi aliam uxorem; Christus in sua responsione ita distinxit, ut alterum, scilicet separationem à thoro & cohabitatione, diceret esse licitum, sed ex causa fornicationis dumtaxat, non aliter; alterum verò diceret esse illicitum, & verum adulterium. Cuius responsionis prior pars continetur illis verbis, *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, scilicet peccat, quod subaudiendum, vel, quod utique non licet: posterior verò illis verbis, & qui dimissam duxerit, adulterat vel moechatur: ita ut particula, nisi, accipiatur quidem exceptivè, sed ad priorem partem responsionis dumtaxat pertineat, non autem ad alia sequentia.*

§ I.

De dissolutione matrimonii, rati non consummati.

1. Dissolvitur huiusmodi matrimonium per Religionis ingressum.
2. Per dispensationem summi Pontificis.

1. **C**eterum matrimonium ratum, non consummatum, inter fideles dissolvi posse per solemnem Religionis approbata ingressum seu professionem, ab altero conjugum factam, etiam altero repugnante, patet ex cap. *Commissum* 16. sup. *De sponsalibus & aliis similibus*, Coac. Trid. Sess. 24. can. 6. manensque in sæculo post emissam professionem alterius (quam expectare teneatur) si continere nolit, iterum contrahere potest, cap. *Ex publico* 7. sup. *De conversis conjugatis*. Ratio, cur dissolvi tunc matrimonium possit, licet sit Sacramentum, est, quia repræsentat unionem Christi cum Ecclesia tantum per gratiam, non etiam per charitatem & naturæ conformitatem: ideoque cum illa sit dissolubilis per peccatum mortale, etiam matrimonium, unionem illam repræsentans, dissolubile erit & imperfectum Sacramentum

Cum enim Sacramentum matrimonii primò significet conjunctionem Christi cum anima, per gratiam: secundò conjunctionem Christi cum Ecclesia, per charitatem, tertio conjunctionem Christi cum Ecclesia, per naturæ conformitatem: & ex his significationibus primam dumtaxat habet matrimonium, ratum, non consummatum, quippe per quod conjugati nondum sint perfectè duo in carne una: non est perfectum Sacramentum, quoad omnem significationem, sed imperfectum, & dissolubile.

Non obstat illud *Quos Deus conjunxit, homo non separet*: quia intelligitur de matrimonio consummato, non autem de rato tantum.

2. Secundò, dissolvi potest per dispensationem summi Pontificis, prout constat sæpe ex gravibus causis dispensasse, vide Navar. in *Manuale* c. 22. n. 21.

Cur autem non æquè dissolvatur per Ordinis sacri, vel etiam Episcopalis susceptionem, atque per professionem Religionis approbata: ratio est hæc, quia Ordo sacer & status Episcopalis non pugnat ex natura sua cum statu conjugali & usu matrimonii (prout patet in Sacerdotibus & Episcopis Græcis) sicut Religio, quæ est mors quædam spiritalis, consistens in totali rerum omnium temporalium abdicacione.

§ II.

De dissolutione matrimonii quoad thorum.

1. Casus, quibus hoc modo dissolvitur matrimonium.
2. Casus, quibus non dissolvitur.

1. **C**ertissimi porro Juris est, matrimonium ratum & consummatum posse etiam inter fideles dissolvi quoad thorum & cohabitationem, manente inter eos vinculo matrimonii, ut patet ex toto hoc Tit. Decretal. & definitur per Concil. Trident. Sess. 24. can. 8. Et quidem primò fieri id potest mutuo consensu, ad perfectiorem statum acquirendum: veluti si uterque voveat perpetuam castitatem, aut ad Religionem transeat, c. 1. & 2. sup. *De conversis conjugatis*.

Secundò, fit hæc separatio, si alter conjugum spiritaliter fornicatus fuerit, nempe si

labatur in hæresim, vel in gentilissimum decidat, *c. 2. & seq. h. t.*

Tertio, si alter alterum impellat ad peccatum, ita ut cum eo sine periculo offensionis divinæ, suspicionis apud homines, participationis in crimine, cohabitare non possit, *d. e. 2. h. t.* Eadem est ratio, si dimissio iudicetur necessaria ad emendationem & correctionem uxoris, *c. Si vir 3. inf. de adulteriis.*

Quarto, si alter in alterum sæviat nimium: nisi forte maritus sufficientem det cautionem, arbitrio iudicis, de non offendenda uxore, *c. 1. sup. de lite non contestata &c.*

Quinto, Vorum ultramarinum, ad liberandam terram sanctam etiam invita uxore, vir emitte & adimplere potest, *cap. Ex multa §. in sancta sup. De voto & voti redempt.*

Sexto, si alter conjugum adulterium vel fornicationem (quo nomine omnis illicitus coitus etiam contra naturam continetur) commiserit, *c. Accusatores, c. Intelleximus, & c. fin. inf. de adulteriis, juxta illud:*

Frangenti fidem, fides frangatur eidem. Idque obtinet, licet alter alteri juraverit, nunquam se repudiaturum, quia causa adulterii vel fornicationis supervenientis semper excepta videtur, *c. Quomodo 25. sup. de iurejurando.* Pendente autem iudicio de adulterio, non fiet separatio thori, nec ante probatam accusationem privari accusatus debet iure, quod in alterum habet, *c. 2. sup. de lite non contestata &c.* Attamen non tenetur vir uxorem, vel contra, ob adulterium aut fornicationem dimittere, si poenitentia ducta emendetur, nec perseveret in crimine: imò cessante scandalo, dimissam & non perseverantem in crimine potest sibi reconciliare. Alioqui adultera, quam recipere non vult, ad agendam perpetuam poenitentiam in claustrum aliquo cum mulieribus Religiosis collocanda est, *cap. Gaudeamus 19. sup. de convers conjugat.*

Cæterum observandum, licet alteri conjugum hanc separationem ob fornicationem alterius facere propria auctoritate, quoad thorum dumtaxat, non etiam quoad cohabitationem, quia est res publica & quæ scandalo esse potest, ideoque non nisi iudicio Ecclesiæ fieri debet, *c. Porro 3. h. tit. nisi adulterium fuerit omninò publicum & notorium, c. Significasti Aboctis.*

Ob furtum, verò vel aliud crimen, aut ob morbum conjugis non fit hæc separatio, *d. e. 2. h. t.* Nec observatur *Novel. De nuptiis, c. 16. §. hinc itaque causas; neque l. tubemus §. inter culpa Cod. de repudiis; nec rursus Novel. 117. c. 8. & seq.* quia per Jus Canoniceum, cui in causis matrimonialibus standum est, corriguntur.

2. Sed & certis casibus alter conjugum separari ob fornicationem seu adulterium non potest. Primò, quando tantum materiale est adulterium: veluti si mulier vim passa fuerit, *can. Itane, cum similibus xxxii. q. 5.* ubi non est culpa, ibi nec pœna esse debet: vel si quis fraudulenter sub specie mariti aliquam cognoverit, *can. In lectum xxxi. q. 2.*

Secundò, quando uterque pari crimine tenetur, *c. Intelleximus & c. fin. inf. de adulteriis;* quia paria delicta mutua compensatione tolluntur.

Tertio, quando vir uxori fuit auctor adulterii, veluti si eam prostituerit, *c. Discretionem sup. De eo qui cognovit consanguineam &c.*

Quarto, quando post cognicum adulterium uxoris rem cum ea habuit, *can. Si quis uxorem xxxii. q. 3.*

Quinto, quando repudiata uxore ante Baptismum, ambo deinde ad fidem convertuntur, nam uxore, licet fuerit à secundo viro ante Baptismum cognita, prior nihilominus erit reconcilianda, *c. Gaudeamus h. t.* Si sine causa & temerè uxor diverterit, excommunicatur, *can. Si qua mulier Dist. 30.* (nisi ex iracundia divertens redierit statim) & restitui ante omnia marito repetenti, si cut & è diverso, debet: nisi exceptio fuerit legitima, ut si uxor virum repetens publicè sit adultera, vel viro repetente uxorem timeatur nimia ejus sævitia. Videantur quæ supra diximus de hac restitutione, *Tit. De restitut. spoliatorum lib. 2.*

TITULUS XX.

De donationibus inter virum & uxorem, & de dote post divortium restituenda.

1. Dos quid sit. Est adventitia vel Profectitia.

2. De

1. Donatio propter nuptias.
2. Solutio matrimonii illa mulieri, hac marito restitueda.
3. Donationes extra causas doti facta censentur quoque revocate.
4. Vir agens pro dote non excluditur ob inopiam.

Iudicium Ecclesiasticum, ubi causâ cognitâ viderit sententiam divortii esse ferendam, si ve ad declarandum matrimonium nullum, si ve ad separationem thori & cohabitationem tantum pronuntiare quoque oportet de dote ac donationibus propter nuptias restituendis, vel non restituendis: Nam de his plerumque divortio facto incidenter quæstio moveretur, tanquam de accessoriis ad matrimonium, *c. 3. h. t.*

1. Dos est pecunia, quæ ab uxore, vel alio ejus nomine, pro sustinendis oneribus matrimonii, marito datur remittiturve, *l. Pro oneribus 2. o. & passim Cod. de jure dotium*. Quæ proinde constante matrimonio repeti non potest, nisi maritus labatur facultatibus, *l. Si constante D. Solutio matrim. aut bona ejus fisco inferantur, l. Si marito D. De repudiis*: Veluti propter crimen læsæ Majestatis, vis publicæ, parricidii, veneficii, de ficiariis *l. Quinque 3. D. De bonis damnatis*, item crimen hæreticis, *c. Decrevit de hæred. in 6. n. i. inter maritum & uxorem intercessisset patrum de lucranda dote per maritum. Gloss. & Barr. in d. l. Quinque*. Unde inferitur, dotem filix posse in præjudicium patris publicari, *Authent. Qui contra Cod. De incestis nuptiis*.

Ea est, vel Profecticia, vel Adventicia, Profecticia, quæ à patre vel parente virilis sexus profecta est de bonis vel factis ejus, *l. 5. in princ. D. De jure dot. l. 6. Cod. eod.* Adventicia, quæ à quovis alio, vel ex ipsius mulieris bonis data est, *l. 5. §. Si pater 6.*

2. Donatio propter nuptias est, quam sponsus vel alius ejus nomine facit sponsæ in securitatem dotis, *l. penult. & ult. Cod. de donat. ante nuptias*. Eò namque spectat donatio ista, ut mulieri sit cautum de dote recuperanda, soluto matrimonio, si ea vel perierit, vel deterior facta fuerit culpa mariti. Unde & jure novissimo ita doti adæquata est, ut non modò pari quantitate constitui debeat, sed & iisdem pactis ac conditionibus, *l. Ex morte 9. cum Auth. seq. Cod. De*

pactis conventis &c. Olim quidem dicebatur donatio hæc ante nuptias, quia post nuptias fieri non poterat; primò quidem vetantibus id moribus, postmodum etiam jure inde orto. *l. 1. 2. & 3. ubi ratio additur, D. De donat. inter vir. & uxorem*. Cæterum Justinus Imp. exemplo dotium, quæ augeri & post nuptias poterant, permisit etiam donationes ejusmodi augeri constante matrimonio, *d. l. Si constante Cod. De donat. ante nuptias*: Justinianus verò constituit, ut non augeantur tantum, sed etiam constante matrimonio initium accipiant, nec amplius donationes ante nuptias, sed propter nuptias vocentur, *l. ult. Cod. d. vir. & Institut. De donat. §. Est & aliud*.

3. Ut igitur soluto ex causa licita matrimonio dos mulieri, aut ei, qui dedit, restitui debet, *c. 1. 2. & 3. hoc tit. ita etiam donatio propter nuptias marito, c. fin. vers. sanè eod. nisi vel consuetudine vel pacto conjugum de lucranda dote donationeve propter nuptias, quod utrumque æquale sit necesse est, contrarium inducatur seu inductum sit, d. vers. sanè*. Imò, quod amplius est, etiam ea bona, quæ constante matrimonio communiter conjuges acquisierint, dividi æqualiter inter eos oportet; *d. c. 1. & 2. h. tit.* licet postea ob consanguinitatem contingat dissolvi matrimonium, vel sit putativum tantum, bona fide contractum, *d. c. 2. ibi. quem loca viri tenebat &c.* Facit *l. Si cum dote §. fin. D. Solutio matrim.*

Quòd si scienter vetitum matrimonium aliqui contraxerint, privantur iis, quæ sibi mutuo dederint (nisi aut minori ætate aut errore aliquo exculantur) eaque fisco sibi vindicant, *c. Et si necesse 5. h. t.*

Si mulier ob causam fornicationis iudicio Ecclesiæ aut propriâ voluntate à viro discesserit, nec postea eidem fuerit reconciliata, perdit dotem seu dotalitium, illudque cedit lucro mariti innocentis, *c. Plerumque 4. hoc tit.* Reversa & reconciliata marito dotem non amittit, quia sic maritus injuriam remississe censetur, prout remittere potest, *c. 3. inf. De adulteriis*.

Insuper utrovis modo divortium fiat, si ve quoad ipsum vinculum matrimonii dissolvendum, si ve quoad separationem thori dumtaxat, donationes, quæ inter virum & uxorem constante matrimonio extra causas dotis vel

donationis propter nuptias facta fuerint, censentur tacite revocari, *c. fin. h. r.* Nam licet ejusmodi donationes extra causas dotis & donationis propter nuptias, quibus alter conjugum locupletior, & pauperior alter efficitur, utroque jure prohibita sint, *l. i. D. De donat. inter vir. & uxorem & d. c. fin. in princ.* tamen si non fuerint expresse vel tacite, veluti divortio revocata, morte donantis confirmantur, *l. Sed interim i. i. D. eod. & d. c. fin.* Ad sponfos hanc prohibitio non pertinet, *l. Si sponfus l. Inter eos l. 7. D. eod.* nec ad eas donationes, quibus alter non sit pauperior, alter ditior, *l. Si fructus Cod. eod. d. c. fin.* nec rursus ad eas, quae conferuntur in tempus mortis vel divortii, *d. l. Sed interim & fin.* quia, ut dicitur in *l. 10. D. eod.* in illud tempus excurrunt, quo amplius non fuit vir & uxor: Et propterea cessat ratio prohibitionis, morteque confirmantur, si in vivis revocatae non fuerint, *l. Cum hic status §. 2. D. eod.*

Quemadmodum autem divortio, ita & morte alterutrius soluto matrimonio dos & donatio propter nuptias restitui debent aut superstiti aut defuncti haeredibus, nisi similiter vel pacto conjugum vel statuto vel consuetudine provinciae aliud obrinuerit, *d. c. fin. vers. sand.*

Ceterum si vir, agens pro dote, vergat ad inopiam, non ideo excluditur omnino, verum assignabitur ei dos sub cautione, secundum facultates ejus praestanda, quod soluto matrimonio dotem restituet: Nam aequum est, ut cui uxor credit corpus suum, eidem magis credat dotem, *c. Per vestras 7. h. r.* Sin autem ne sic quidem sufficienter sit provisum consumptioni dotis, ea deponeretur apud mercatorem, ut de parte honesti lucri inde provenientis onera matrimonii viri sustineat, *d. c. Per vestras.*

TITULUS XXI.

De secundis nuptiis.

1. *Secunda nuptia qua dicantur.*
2. *Intra annum luctus nubens iure Canonico non est infamis.*
3. *Differentia inter primas & secundas nuptias.*

Denique divortio facto solent conjuges saepius ad secundas nuptias transire, de quibus propterea ultimo loco restat agendum: Vocaa-

tur autem hic secundae nuptiae non esse tantum, quae primas proxime sequuntur, sed tertiae, quarta, ac deinceps quotiescumque iterantur: Quae altero conjugum mortuo, aut propter aliquod impedimentum dirimens matrimonio declarato nullo, permittuntur superstiti: Ad vitandum periculum fornicationis, *can. Quomodo, cum similibus xxxi. q. 1. c. penult. & ult. h. r.*

1. Nec obstat canon *Hac ratione ibid.* in quo Joann. Chrysost. secundas nuptias vocat honestam fornicationem: Quia canon ille non est Chrysostomi, sed auctoris alicujus incerti & operis imperfecti in Matth. quod falsò Chrysostomo adscribitur. Vide editionem Gregorianam *d. can. Hac ratione.*

2. Tamen verò jure civili notetur infamia mulier, intra annum luctus, id est, intra annum à morte mariti nubens alteri, *l. 1. & 2. Cod. h. r. & l. Liberorum D. De his qui not. infamii: tamca* Jure Pont. quamvis magis probentur primae nuptiae, quam secundae, *can. Nuptiarum xxvii. q. 1. d. can. Quomodo & similibus*, non damnatur secundae nuptiae, nec ullam infamiam aut aliam poenam, à Jure Civili statutam, incurrit mulier nubens intra tempus luctus, auctoritate Apostoli, qui indistinctè loquitur, *1. Corinth. 7. & ad Rom. 7. Mulier vivo mortuo soluta est à leg. viri sui, in Domino nubat, cui voluerit: Non ad-jiciens, ut demum post annum luctus nubat, c. penult. & ult. h. r.*

3. Differunt tamen primae & secundae nuptiae; Primò, quòd secundae nuptiae non benedicantur à Parocho vel Sacerdote, *cap. 1. & c. 3. h. r.* quia cum alter contrahentium saltem in primis nuptiis fuerit semel benedictus, eaque benedictio semper duret, non est iteranda, nisi consuetudine introductum fuerit contrarium, Navar. in *Manuali cap. 22. n. 83* aut sint secundae ex parte viri tantum, ut si viduus ducat virginem, tunc benedicti posse tradit Arn. in *V. Matrimonium n. 71.*

Secundò, prohibetur etiam Presbyter secundis nuptiis interesse, *can. De his xxxi. q. 1.*

Tertiò, relicta pro pauperibus mulieribus dotandis & maritandis nequeunt distribui in dotem viduarum nubere volentium, quantumcumque pauperes sint, quia appellatio matrimonii ad primas nuptias refertur, *l. Boves 89. §. 1. D. De verb. signif.*

Quar-

Quarto, favorabiliores sunt primæ in capiendis legatis, quam secundæ. Nam legatum sub conditione, *Si non nupserit*, virgini, quæ nondum experta est virum, relicto, etiam si nupserit, ei, non obstante conditione, debetur locus in vidua, *l. Cum tale legatum §. 5. D. de condit. & demonstrat.*

Quinto, mulier, quæ iterum nupserit, nequit ob ingratitude[m] revocare donationes liberis prioris matrimonii factas: Exceptis tribus casibus, enumeratis in Novella 22. *De nuptiis cap. 35.* At vero vidua unius matrimonii potest, *l. His solis 7. Cod. de revoc. donat.*

PARATITLA

S I V E

S V M M A R I A

E T

METHODICA EXPLICATIO

LIBRI QUINTI

DECRETALIVM.

TITULUS I.

De Accusationibus, Inquisitionibus, & Denuntiationibus.

§. I.

De Accusationibus.

1. Accusatio quid sit.
2. Libellus accusatorius qua continere debeat.
3. Hora & dies commissi criminis an necessario exprimendus.
4. Inscriptio seu pœna talionis hodie ab usu recessit.

Ius Pontificium, sive scriptum sive non scriptum, versatur vel circa personas Ecclesiasticas, vel circa res, vel circa judicia, eaque cum civilia, tum criminalia. Cum itaque libro primo actum fue-

rit de jure personarum; secundo de universa judicatii ordinis ratione; tertio & quarto de materia ipsa seu rebus Clericorum & Laicorum, quæ in judicium Ecclesiasticum civile deducuntur: Sequitur ut hoc quinto libro tractemus de iis rebus, quæ in judicium Ecclesiasticum criminale veniunt; doceamusque primo, quo pacto actiones seu judicia criminalia instituantur; tum de delictis ipsis, quæ in foro Ecclesiastico proponuntur; ac demum de pœnis, quibus rei à Judice Ecclesiastico afficiendi sunt.

Judicia criminalia tribus potissimum modis instituuntur, nempe per Accusationem, Inquisitionem, Denuntiationem; *c. Licet Heli 31. in princ. inf. de Simonia.*

1. Accusatio, secundum Hostiens in *Summa hoc. tit.* est criminis alicujus apud Judicem competentem, vindictæ publicæ causa, inscriptione interveniente, legitimè facta delatio. Colligitur hæc descriptio ex *l. fin. Cod. de accusation.* & communiter receptam esse tradit Jul. Clarus

rus in *Pract. crim. q. 12. n. 1.* Dixi vindictæ publicæ causa; in exemplum scilicet populi, ut omnes à talibus criminibus abstineant. Accusare verò est deferre reum criminis alicujus peribellum ad Judicem, cum subscriptione deferentis: Et qui defert Accusator dicitur, uti Actor, qui in civilibus causis provocat ad Judicem.

2. Debet autem libellus accusatorius continere in primis nomen Judicis coram quo crimen proponitur, ut sciatur, aui sit competens, ut *Tit. Cod. Vbi de criminibus agi oporteat*: Item nomen accusatoris & accusati, ut constet, quis sit accusator, & quis accusetur, (quantum si nomen accusati ignoretur, possit describi ex habitu, officio, vel aliis circumstantiis:) speciem in super criminis: Locum & tempus commissi criminis (aliàs accusatio redderetur incerta, & ipso jure nulla, etiam parte non opponente, Jul. Clarus: *d. q. 12. n. 9.* eripereturque reo facultas se defendendi:) Item personas, in quas vel cum quibus illud perpetratum dicitur: Insuperque subscriptionem accusatoris in crimen, siue ad pœnam talionis, non tantum in publicis delictis, verum etiam in criminaliter intentatis, *l. fin. D. de privar. delictis. l. fin. D. de furtis.* Quod constitutum est ut homines deterreantur à calumniis. *l. penultim. Et ibi Gloss. Et Salicet Cod. de accusation.* & ne innocentia alicujus temerè periclitetur & vim patiatur. Formam accusationis vide in *l. Libellorum D. de accusat. Et can. fin. §. libellorum, l. 1. quasi. 8.* & quæ late deducuntur à Greg. Tholos. *h. s. Partit. luriæ Can. tit. 9. c. 4.*

3. Cæterùm non tenetur accusator invitus horam & diem designare, nisi id reus perat, ut scilicet negativam, loco & tempore coarctatam, puta, se eo die fuisse in aliquo loco, remoto à loco delicti, probare possit, *l. Optimam Cod. de contrahenda stipulat.* aut nisi crimen tali die commissum sit micrius puniendum, Jul. Clarus *d. loco vers. Dixi etiam.* Et si diem expresserit, qui mensẽ designet, aliã mensis designatione opus non erit, *W. c. l. enb. D. ad h. t. n. 11.* alias enim nimis coarctaretur potestas accusandi & probandi, quando quidem quis diei vel septimanæ facile oblivisci possit, cum non ita cadat sub sensum, ut locus.

Inscriptio verò, ac pœna talionis hodie passim à foro recessit, valetque ejusmodi consue-

tudo, Felin, *in c. Super his rite. Notab. hoc tit. Gothof. ad d. l. fin. Cod. de accusat.* Et sanè ob antiquum rigorem multi deterrebantur ab accusando, multaque crimina propterea manebant impunita. Quamquam etiam hodie, si quis alicquem de crimine aliquo differat, & partem formatam, ut vocant, se adversus eum constituat, soleat carceri committi, donec satisfecerit idonee, de accusatione prosequenda, & injuria relaxanda, si crimen intentatum minus probet, *lib. 2. Cod. de exhibenda reis.* Quia tamen hæc pro diversitate locorum diversimodè exercentur & observantur, satis fuerit sequi stylum & consuetudinem cujusque loci.

Sed & in tabulis Legum Brabantiæ, vulgo *den Lanchartre* anni 1312, legimus Joannem Ducem pœnam talionis discretè innovasse, decrevisseque eo loco habendum esse eum, qui alium in jure convenisset, & querelas non probasset, quo alius fuisset habendus probato crimine.

Denique si accusatio non fuerit legitime concepta, nomen rei aboletur, & ex integro reperendi reum sit potestas, *d. l. Libellorum §. 1.*

§. II.

Quinam acculare possint,

1. *Prohibeatur, quorum nihil interest.*
2. *Qui semel destiterint ab accusando.*
3. *Læcus volens accusare Clericum.*
4. *Inimicus accusati aut inimico ejus cobabitans.*
5. *Mulier, pupillus miles, infamis, &c.*
6. *Aliàs accusator avertendus est, etiam Monachus adversus Prælatum.*
7. *Nemo per Procuratorem accusare aut defendere se potest.*
8. *Nemo invitus accusare cogitur, Et quatenus desistere liceat.*
9. *Quibus hodie munus accusandi deferatur.*

Acculare possunt omnes, qui non prohibentur, *l. Qui accusare §. D. de accusation.* Prohibetur autem quis accusare aliquem ob varias causas: Vel quia ejus, qui vult accusare, nihil interest *c. Illa 3. h. t. exceptis publicis iudiciis: l. 1. vel quia eundem ejusdem criminis se-*

mel accusaverit; nam qui semel ab accusando desistit, amplius non auditur, *l. Accusationi 6. Cod. De huius accus non pes. imd* perpetuum illi silentium imponitur, licet ante inscriptionem desisterit, *c. Licet 14. h. t.* Similiter qui semel à crimine absolutus est per sententiam definitivam, iterum accusari nec ab eodem nec ab alio potest, *c. De his 6. & ibi DD. h. tit.* Ut neque semel condemnatus ac punitus, Maranta 6. p. *Spec. nuri num 49.* nam de ejusdem hominis admillo sepius queri non debet, *l. Licet 6. in fine D. Nauta capones &c. nisi forte ex collusione primi accusatoris secundus doceat perperam absolutum fuisse, c. 1. inf. De collus detegenda l. 3. §. nam si De pravariationib. Maranta d. loco n. 50 Abbas in d. c. De his h. t.* Præsumitur autem collusio, si accusator conversatur cum accusato: si post litem contestatam nec accusatus compareat ad terminum statutum per Judicem Maranta d. loco n. 51.

Dixi, per sententiam definitivam: quia absolutus ab observatione iudicii dumtaxat, licet non possit amplius accusari ab eodem, secundum Canones (per primam enim accusationem factus fuit inimicus, ac proinde repellendus eo Jure, *c. Repellantur 7. c. Cum P. 10. §. Cum oporteat 19. hoc tit.*) potest tamen ab alio tertio: & quidem de Jure Civili indistinctè tam à primo, quam ab alio, cum secundum Jus Civile inimici ab accusatione non repellantur. Possent tamen absolutus rursus accusari à tertio, prosequente suam vel suorum injuriam, dummodò ignoret accusationem fuisse ab alio institutam; secus si sciverit: nam & tertio obstat exceptio rei judicata, Maranta d. loco n. 54. ubi alia vide eodem spectantia

3. Tertio, repellitur laicus, volens accusare Clericum: nam cum Clericis, laicos oppidò infestos tradiderit antiquitas, *c. Clericis in princ. De immunit. Eccles. in 6.* quod & experientia docet, præsertim, hoc infelici sæculo; Regulariter non admittuntur laici adversus Clericos in criminalibus, *d. c. Cum P. hoc tit. can. 2. §. 3. can. Sicut 6. 11. q. 7.* prout nec Clerici adversus laicos; *d. can. Sicut* nisi forte laici suam vel suorum injuriam prosequantur, *c. De ca. 14. sup. De testib. can. Omnibus 19. q. 6.* aut nisi agatur de occultis quibusdam crimi-

nibus, in quibus propter enormitatem Ecclesia laicos adversus Clericos admittit, ut sunt Simonia, Hæresis, crimen læsæ majestatis, *c. Tanta, c. Licet Heli 31. inf. De Simonia.* Eodem Jure Canonico non admittuntur adversus Clericos viles adjectæque personæ non probatæ vitæ *can. Quarendum 11. q. 7.* modò reus earum consuetudine antea usus non fuerit, *c. Nulli 5. h. t.*

4. Quarto repellitur accusator, quia inimicus est accusati, aut inimico ejus cohabitatur, *d. c. Repellantur 7. d. c. Cum P. 9. §. c. Meminimus 13. hoc tit.* & hoc de Jure Canonico, ut dixi, quia præsumitur ejusmodi accusatio proficisci ex odio. Unde nec criminofus accusator adversus alium criminofum admittitur, *can. Omnes, can. Qui crimos vi. q. 1. d. can. Quarendum 11. q. 7. can. Qui sine, can. Postulatus 111. q. 7.*

5. Denique prohibentur acculate, alii propter sexum vel ætatem, ut mulier & pupillus alii propter Sacramentum, ut milites; alii propter majestatem & potestatem; & alii propter delictum proprium, ut infames; & alii propter turpem quæstum, ut qui duo judicia adversus duos reos subscripta habent, nummosve ad accusandum vel non accusandum acceperint; alii propter conditionem suam, ut filii adversus parentes, liberti & alumni adversus patronos, alii propter suspicionem calumniæ vel ob alias similes causas, de quibus in *can. prohibentur 11. q. 7. §. in d. l. Qui accusa. re 8. §. segg. D. h. t. & Jul. Clarus in Præf. Crimin. q. 14.* quarum si aliqua accusatori objiciatur, statim est ab accusatione repellendus, etiam non audito reo de crimine Et hoc est, quod Pont. ait, si legitimus non fuerit accusator, non fatigandū esse reum sive accusatum, *c. 1. h. t.* Porro plerosque, qui acculate prohibentur. Glossa ad *d. c. 1.* complectitur his verbis:

*Fœmina pupillus, dolatus, crimine, tantus,
Suspectus quæstus, corruptus, forsilogus que,
Infamis, servus, pauper, cum milite Princeps,
Libertus, socius socium, nec non inimicus
Clericus Ecclesiam nullus de ferre Valabit.*

Hi tamen omnes ab accusatione, non excluduntur, si suam vel suorum injuriam extendant, mortemve defendant, *l. Hi tamen 11. D. h. t. §. 12. Cod. eod. Exceptis liberis, libertis, & alum.*

kkk

& alumnis, quibus ne istis quidem casibus parentem patronumve accusare permittitur, nisi civiliter agatur, d. l. *Hi tamen* §. 1. l. *Iniquum* 17. Cod. De *his qui accus. non pos.* Aliàs si qui alios accusare velint, eos immunes esse oportet à crimine, *can. Qui sine peccato, can. Postulatus* 117. q. 7. Hodie etiam paupertas non repellit ab accusatione pauperem, honestæ fidei & vitæ, Clarus d. q. 14. n. 19.

6. Quòd si accusatori nulla iusta objici causa possit, ob quam ab accusatione removeri debeat, omnino audiendus est; quisquis ille sit: aded ut etiam Monachus, quamvis obedientiam voverit Prælato suo, nisi alia rationabilis causa impediatur, accusare valeat. Imò debent eisdem ex bonis Monasterii suppeditari sumptus necessarij ad prosequendam accusationem, *c. Ulla*, 3. c. *Ex parte tua* h. t. Quin etiam, ut sit expeditior reformatio Monasterii, si quam sententiam excommunicationis, suspensionis, aut interdicti Abbas, pendente accusatione, protulerit, aut per alios ferri curaverit, ea ipso cure relaxatur, sicut & iuramentum de incenda veritate, *c. Olim* 26 h. t. Alios tamen Monachus accusare non potest, d. c. *Ex parte tua*, nisi inter sit Monasterii, & delicta Abbatis, *can. Monachi* 35. xv. q. 1. quia censetur mundo mortuus, *can. Placuit ibid.*

7. Quemadmodum autem ad crimen iudicii publici accusationemque criminalem prosequendam non admittitur procurator, ita neque ad defendendum, l. *penult.* D. De *publ. iudicis*, c. *Veniens* 15. h. t. Licet reus absens possit per procuratorem allegare causas absentia, aliasque exceptiones, quæ ipsum crimen propositum non attingant, d. c. *Veniens* & c. *cum dilecti* 18 h. t. secus si agatur de crimine non criminaliter, v. g. per modum exceptionis, c. *Super his* 16. h. t. vel de crimine privato, v. g. injuriarum, *can. Absens* §. nisi III. q. 9. l. *fin.* Cod. De *injuria*; vel de aliis levibus criminibus, l. *Levia* 6. D. *hoc tit.*

8. Nemo etiam invitus accusare cogitur, *can. Si quem poenituerit, can. Si quis iratus* II. q. 7. Tit. Cod. *Ut nemo invitus agere vel accus. cog.* Potestque quilibet ante libelli oblationem & inscriptionem ab accusatione incepta desistere, sed desistenti imponitur silentium perpetuum, ne deinceps eundem de eodem crimine accuset vel infamet, c. *Licet* 14. h. tit. At verò post

inscriptionem cogitur accusationem prosequi, nec impunè citra abolitionem desistat, l. *Quasitum* 5. D. *Ad S. C. Turpill.* Publicè enim interest, accusationem non intermitteri, si vera sit, ut delictum puniatur, si vera falsa, ne calumniator impunè evadat, & licentiùs in innocentiam cujusque grassetur. Verius etiam est fratres se invicem accusare non posse, l. *Si magnam* Cod. De *his qui accus. non possunt*; nisi in levioribus criminibus, l. *Si sororem* 18. Cod. *ead.* aut nisi alter alterius vitæ insidiarius fuerit, Glor. & Salicet ad d. l. *Simagnum*: nam & idem in matre adversus filium sibi insidiantem admittum est, l. *Propter* 4. Cod. d. *rit.* ut neque filius prohibetur de facto matris queri, l. *Hi tamen* 11. §. 1. D. De *accusat.*

9. Cæterum observandum est, hodie munus accusandi apud sæcularem Judicem deserti procuratoribus fisci; apud Judicem verò Ecclesiasticum aliquibus electis & probæ fidei clericis, qui Promotores aut Procuratores fiscales, vel Syndici, interdum etiam Nuntii dicuntur, quos huic muneris præficiendos tradit Bero, Diaz in *Praxi crimin.* *Can. e. 4.* & in quibusdam diocesisbus per Belgium ita servari refert oculus testis Zyp. olimque consuetum fuisse, lib. 5. De *jure Pont. novo* h. t. n. 8. Et tales non debent se inscribere, quandoquidem necessitas officii eos liberet à suspitione calumniæ, nisi hæc manifestè appareat, l. *Post legatum* 5. §. *Advocatum* D. De *his quibus ut. indignis* &c. Solent tamen plerumque alii privati, quorum aliunde interest delicta puniri, se his adungere, eisque denuntiare crimina ac suggerere probationes, ad suam suorumque injuriam prosequendam; unde & evitant delatoris prohibiti notam, l. *De ferro* 18. §. *Sed communem*, & l. *Delator* 44. D. De *jure fisci* cum nemini in causis propriis accusandi licentia sit deneganda, *can. Omnib.* IV. q. 6.

§. III.

Quinam accusari non possint.

1. Non mortui, non Legati, Præsides, Magistratus, &c.
2. 3. Non absoluti per sententiam neque absentes.
4. Non infantes & furiosi.
5. De servis rurs.

1. Sicut non omnes accusare possunt, ita nec omnes accusari. Non in primis mortui, l. *Ex judi.*

judiciorum 20. hoc tit. l. fin. D. Ad Leg. lul. Majest. Non Legati Imperatoris aut Provincialis, non Magistratus populi Rom. & qui Reipubl. causa abiunt, l. Hos accusare 12. D. eod. Idemque dicendum de aliis, qui in honore ministeriove publico sunt: qui quidem recte postulantur rei, sed eorum differtur accusatio, & cautione iudicio sistendi causa promittitur in finem honoris, l. Si adulterium 38. in fin. D. ad leg. lul. de adult.

2. Tertiò, semel absoluti per sententiam iterum accusari non possunt, de quo jam ante dictum.

3. Quartò, non etiam absentes, multoque minus damnati, l. Absentem 6. Cod. hoc t. l. Absentem 5. D. de penis: sed tantum annotatio fit bonorum, & post annum publicatio, d. l. Absentem l. 1. & 2. Cod. de requir. reis; quamvis procuratorem habeant, l. penult. §. 1. D. de publ. iudiciis, c. Veniam 15. hoc t. c. Tua §. sup. de procurat. can. Absens vivo 11. q. 9. quia Judex ex rei presentia, vultu aspectu, qualitate personæ, constantia, trepidatione, ex oculorum sermonisque indicis in criminis cognitionem deducitur, ut Canis ait lib. 4. Tit. 10 §. Qui vero accusari, arg. lib. 2. §. 3. D. de testib. l. De more 10. §. tormenta D. de questionib. Idque verum est, si crimen tale sit, ex quo pœna corporalis, vel in metallum, aut similis infligenda venit, d. l. Absente D. de penis & d. c. Peniens, ubi pœna similis est capitali. Excepto tamẽ erimine læsæ Majestatis, ut in Extravag. Henr. XII. Quomodo in læsa Majestatis &c. Cæteròquin si pecuniariam pœnam, aut quæ æstimationem contingit, crimen mereatur, poterit ea in absentem, si tæpius admonitus per contumaciam abstr. statui, & usque ad relegationem procedi, d. l. Absentem D. de penis. Planè hodie in Gallia & alibi, & in foris Ecclesiasticis bonorum annotationi locum non esse, posseque absentes contumaces damnati, etiam ad mortem, eorumque bona addici fisco, notat Gothof. ad d. l. Absentem Cod. hoc tit. post Julium Clar. qu. 44. n. 3. & 4.

4. Quincò, non intantes & furiosi, l. infans 12. D. Ad Leg. Corn. De scar. l. Divus 14. D. de officio Praef. Minores verò xxv, annis tunc recte accusantur, si puberes aut pubertati proximi deliquerint, quippe capaces jam doli, lib. Pupilum III. D. De R. I. quanquam interdum misericordia aetatis movere possit Judicem ad mitigandam pœnam, l. Auxilium 37. D. de minorib.

5. Omnibus verò legibus servi fiunt & postulantur rei; exceptâ pœnâ pecuniaria vel capitis, id est amissionis Civitatis, quæ servo non competit, d. l. Hos accusare 12 §. omnibus 4. D. h. t. Ex civilibus causis eorum domini noxaliter conveniuntur, l. penult. & ult. Cod. de noxalibus actionibus. Ita hæc tradit Canis. d. loco §. Omnibus autem.

§. IV.

De Inquisitione.

1. Inquisitio quid sit.
2. Hanc instituet Iudex publicâ fama instigante.
3. Ea que procedere debet inquisitionem.
4. De eadem constare debet ex actis & informatione.
5. Nec sufficit, si duo pluresve jurati adfirmant, quem commississe crimen.
6. Inquisitio vel generaliter fit: vel specialiter.
7. Generalis inquisitio permessa est Judici de quolibet delicto.
8. In speciali inquisitione qua edenda, & quo modo procedendum.
9. Interest an per inquisitionem probatum sit crimen, an per accusationem.
10. Ad inquisitionem necessaria est citatio offensus & consanguineorum.
11. Denique à Judice competente fieri debet.

1. Inquisitio est alicujus criminis manifesti per Judicem competentem canonicè facta investigatio. Idque ita à Jure receptum est, ne deficiente accusatore delicta manerent impunita cum gravissimo Reipublicæ detrimento, nempe ut Præsidii, Officiali alicujus provinciae aut civitatis seu Judici ex officio suo liceat nocentes, veluti fures, latrones, sacrilegos, homicidas, & alios, conquirere, & prout quisque deliquerit, in eum animadvertere, sicque provinciam aut civitatem, cui præest, malis hominibus purgare, l. Congruis 13. D. de officio Praef. Novell. 128. De collatoribus §. jubemus.

2. Quam tamen inquisitionem Judex non aliter instituet, quam si famâ publica & rumore vulgi non temerario ad hoc permotus fuerit, c. Cum oporteat 10. c. Inquisitionis 21 §. Tertia dubitationis, c. Qualiter 24. h. t. ne temere in aliquem & cum periculo alienæ existimationis grassetur,

tur, arg. l. Prator 7. in princ. D. de injuriis. Deq; occisus criminibus prohibita est inquisitio, dicitur caput. Cum oporteat: & propterea in primis constate oportet de delicto commisso, saltem in genere, verb. grat. quod reperitur, homo occisus, furtum factum, vel rapina, vel aliud simile, nesciaturque à quo: & de isto Judex ante omnia se informare debet, & curare describi in actis qualitatem delicti, Maranta 6. p. princ. n. 17. & 18.

3. Secundò, contra infamatum de crimine a clamorosa insinuatione præcesserit, ut loquitur Pont. in d. c. Inquisitionis §. tertio, & d. e. Qualiter & quando in fine hoc tit. quia hæc est loco denuntiatoris vel accusatoris, d. e. Qualiter circa princ. plenè Felin. in c. Licet 14. hoer. 4. Et de tali fama, proveniente non à malevolis & maledicis, sed à viris providis & honestis, constare etiam debet exactis & ex ipsa informatione, alias inquisitio impugnari possit, d. e. Qualiter. Ideoque licet Judicis ab aliquibus clam portigatur libellus infamationis, quo quis gravis alicujus criminis accusetur, non tamen ad inquisitionem procedi debet, nisi de eo quoque fama accusari sit læsa, ne inde nascantur injuriæ, unde jura nasci debent, judicis que vilescat auctoritas, d. e. Inquisitionis, & d. e. Qualiter.

5. Quod adeo verum est, ut non sufficiat quoque ad inquisitionem specialem instituendam, quod duo pluresve etiam jurato affirmant aliquem crimen aliquod, se videntibus, commississe, de quo non labore infamia aliqua seu clamorosa non præcesserit insinuatione, d. e. Inquisitionis §. tertio. quia alias adhuc occultares est, minimeque per publicam inquisitionem prodenda, sed requiritur, ut rumor de eo sit sparsus per majorem partem vicinæ, collegii, vel universitatis, in qua moratur.

Hinc etiam reus reus est adversus inquirentem excipit de fama delicti publica, quo de ea non sit respectus, Gloss. ad c. 1. V. fuerunt hoc tit. in 6. vel quod non nisi à malevolis & inimicis promanarit. Alloquitur omnia hac exceptione, sustinebitur adversus reum inquisitio, quasi huic exceptioni tacite reuocantem, c. 1. & 2. eod. in 6. Imò nec subditi tenentur patefacere auctorem, etiam sub juramento rogati, si is nulla labore infamia, nihilque mali in posterum timeatur, Less. 2. De Inst. c. 3. Dubit. 6. ubi latius vide.

Excipitur tamen à supradictis crimen patrefactum ex generali inquisitione, item commissum vel confessum in judicio: quodque suspicionem communi laborat, vel est contra bonum publicum, aut infectivum. Zyp. h. t. n. 4. Excipiuntur item crimina, læsa majestatis divinæ atque humanæ, falsæ monete, latrocinii, in quibus etiam ex sola confessione socii in socium inquitur, l. Quisquis §. 9. Cod. Ad l. Jul. majest. l. 1. Cod. de falsa moneta, l. Divus 6. D. de castitatis reorum, l. 9. Cod. de feris. Idque obtinet, dum inquisitio contra certam personam, puta Mævium, Titium, vel alium instituitur. Can. d. loco §. qua certè obtinent.

6. Fit verò inquisitio generaliter, quando de delicto quidem constat, non tamen de delinquente. Et hæc potest fieri absque fama præcedente, Abbas in c. Perniciosa sup. De officio lud. Ordinaris Specialiter autem fit, quando de utroque constat, vel ex fama publica, a personis idoneis & fide dignis cum circumstantiis ad Judicem delata, d. e. Inquisitionis §. Tertio vers. ad hoc, & d. e. Quando 4. vers. Ad corrigendos: vel ex denuntiatione, facta à parte offensa vel ab extraneo, sive ex necessitate officii, sive motu proprio. Nam alias inquisitio specialis regulariter prohibita est, tanquam regulis Juris contraria, cum nemo sine accusatore damnandus sit, l. Rescripto 6. §. si quis D. de muner. & honorib. Glossa & DD. in l. Ex lege §. si publico D. de adulteris. Unde & Christus loau. 8. dixit Mulier, ubi sunt, qui te accusant, nemo te condemnavit? & respondente muliere, Nemo Domine, respondit, Nec ego te condemno, deficiente scilicet accusatore. Et cum sciret suam furem esse, tamen quia non erat accusator, ideo non fuit ejectus, can. Nihil contra 2. q. 1.

Si tamen inquisitio fiat, non ad effectum puniendi, sed corrigendi & pro salute animæ, ut dum Episcopus visitat Ecclesiam, dum se informat de vita & moribus, eligendi, conferendi, promovendi ad Ordines, tunc quia ex officio inquitur, fama aliqua præcedat necesse non est. Abbas in d. c. Perniciosa sup. de officio Ordinaris late Maranta 6. p. n. 32. Sicut & quando Judex inquitur de mandato Principis, assertivè dicentis in sua commissione, constare sibi de crimine, seu quòd fama devenit ad aures suas. Alias si commissio facta sit simpliciter, tacitam habere conditionem, modo scilicet

et præcedat fama, Maranta *d. loco n. 25.*

7. Generalis inquisitio est præparatio ad specialem: nec prohibetur Judex generaliter inquirere de quolibet delicto, ut ad specialem inquisitionem deveniat, *l. 1. §. qui questionem D. de questionibus junctis, l. Congruit D. de officio Praef. Innoc. ad e. Bona 23. nu. 5. sup. de elect. & ubi generalis præcessit, deveniri potest ad specialem, sine alia probatione famæ, nempe quando per generalem reperit Judex sufficientia & urgentia indicia, Maranta *d. 6. p. n. 30. Et duobus seqq.**

8. In inquisitione verò speciali de jure Canonico debent ei, contra quem instituitur, edi capitula, de quibus fuerit inquirendum, *cap. 1. eod. m. 6. & quidem specialia, quæ scilicet continent omnes & singulas circumstantias delicti, commissi tali loco, anno, mense, cum tali persona adversus talem, & sic de aliis, secundum formam l. Libellorum 3. D. de accusat. ut reus facultatem habeat defendendi se, c. Qualiter 24. nois. Debet igitur hoc tit. Maranta *d. loco num. 35. Et 37.* Aliud dicendum, si inquisitio fiat de crimine læsæ majestatis, sive divinæ, ut de hæresi ac blasphemia, sive humanæ, in quibus summariè & de plano proceditur, Maranta *d. loco n. 36.* Imò non solum dicta, sed etiam nominata testium sunt publicanda, nec non exceptiones & replicationes legitimæ admittendæ, *d. §. Debet igitur, ubi vide, qualiter Prælati procedere debeat in inquisitione faciendâ contra subditos: item quo pacto institui ea debeat contra ipsos Prælatos, si delinquant. Requiritur enim talis diffamatio in Prælato, qui diutius sine scandalo dissimulari non possit, vel sine periculo tolerari. De juramento verò, quod inquisitores exigunt ab inquisitis, vide in *d. §. Qualiter 27. hoc r.***

Cæterum refert Zyp *hoc tit. n. 4.* in concordatis Brabantia, §. De crimine concubinitus *Et §. de crimine adulteris, disertè cautum esse, ne cognoscatur Ecclesiasticus nisi de notorio concubinato & adulterio, & ut testes Synodales non denuntient, nisi adulteros notorios: ne scilicet Promotores spe lucri statim ad accusandum prosiliant, ubi vel rumusculum aliquem inaudierint. Et num. 2. tradit art. 54. L. introit. Brab. ordinatum fuisse, ne Officiarii quæquam boni nominis & famæ apprehendant, nisi prius plenam habuerint informatio-*

nem suspicionum, commissorum criminum, ob quæ apprehendere velint: & ut neque è domo abducere, neque inquisitionem in domo instituere valeant aliter, quam de jure & antiquo locorum usu liceat, salvo jure ampliori civitatum Antwerp. Lovan. & Silvæduc. *addit. 2. art. 10. d. §i introitus.*

9. Multum autem refert, an delictum aliquod probatum fuerit per inquisitionem, an verò per accusationem: quia per accusationem prodito & probato crimine, tenetur Judex pœnam à lege statutam infligere: eo vero patefacto per inquisitionem, licet certam pœnam crimini lex præscripserit, tamen Judex eam moderari pro suo arbitratu poterit, secundum personæ meritum, & delicti qualitatem, *d. c. Inquisitionis 21. in princ. nisi crimen sit ejusmodi, quod executionem impediatur Ordinis, aut delinquentem beneficio indignum reddat, vel uti si quis per inquisitionem probatus fuerit simoniacus: nam istis duobus casibus nullum Judicis est arbitrium; sed priori sit depositio perinde atque in accusatione, & in secundo sit privatio: nec potest Judex has pœnas moderari, d. c. Inquisitionis.*

10. Insuper requiritur ad inquisitionem citatio offensis & consanguineorum proximorum; quibus à jure permittitur prosequi suam suorumve injuriam, ut declarent, an accusationem instituere velint. Nam comparente accusatore de jure civili cessat inquisitio, tamquam remedium extraordinarium, *l. In provinciali 3. D. de novi operis nuntiat. ita ut coram alio quoque Judice institui possit accusatio, impediaturque inquisitionem coram alio coeptam. Exceptis casibus, quibus inquisitio permittitur de jure, ut in crimine læsæ Majestatis, & aliis, traditis per Gloss. in l. Ex lege §. si publico D. de adulter. vel statuto, quia cum tunc sit remedium perinde ordinarium atque accusatio, non tollitur per supervenientem accusationem: atque jure Canonico inquisitio remedium est ordinarium. Excipitur & is casus, quo inquisitus data opera affectaret & procuraret accusationem coram alio Judice, ad impediendam executionem, aut offensus à Judice rogatus ante coeptam inquisitionem, an velit accusare, responderit nolle. Videatur de his & similibus aliis Maranta *d. p. 6. à num. 38 usque ad num. 49.**

11. Deniq; fieri inquisitio debet, à Judice competente

petente, aliàs non valet; & in casibus à Jure permissis, prout de Jure Canonico contra usurarium permittitur in *c. Cum in alicubi* 15. *inf. de usuris*, Maranta *d. loco n. 106.*

§. V.

De Denuntiatione.

1 2 3. *Denuntiatio alia Civilis, alia Evangelica, alia Canonica.*

4. *Denuntiatio Canonica ab accusatione in quibus differat.*

5. *Ea duplex est generalis & specialis.*

1. **D**enuntiatio est triplex, Civilis seu Judicialis, Evangelicà & Canonica. Civilis, quæ à Jure Civili introducta est; veluti quæ fit per ministros publicos (quos & stationarios ab officio vocant) ad hoc constitutos, ut delicta admittent denuntient Magistratibus, eorumque auctores prodant, quatenus in eos fiat inquisitio, *l. Ea quidem 7. juncta l. seq. & l. Singul. 14. Cod. de accusat. l. Divus 6. D. de custod. & exhib. reorum*: ad publicam scilicet vindictam; ideoque dicitur publica, ut distinguatur à privata, quæ fit ad privatum interesse & commodum: ut si filius vel servus opprimatur indebitè à patre vel domino, aut quilibet alius à potentiore, præsertim miserabilis persona, possunt tales hoc denuntiare in judicio, ut per Judicem releventur, Maranta *s. p. Tit. De denuntiatione*, quem vide, ut & Abbatem in *c. Novis. 13. col. 17. sup. de judiciis* Quod si minister publicus perperam aliquem derulerit, non tamen punietur propterea, nisi per injuriam detulisse deprehendatur, quia officii necessitas eum excusat à calumnia. Videatur Prosper Farinacius in *Criminal qu. 16. num. 15. cura seq.* Ad hanc autem denuntiationem non admittitur privatus, cum possit, si velit, accusationem instituere, *l. fin Cod. d. Tit. can. Quisquis 11. qu. 8.*

2. Denuntiatio Evangelica est, quæ ex lege Evangelica est introducta, *Matth. 18. & Luca 17.* In ea hic ordo servatur, ut delinquens primum corripitur privatum deinde, si correptioni non paruerit, iterum moneatur, adhibito uno vel duobus testibus, & dum demum, si contumax persistit, denuntietur Ecclesiæ, *c. Novis. 13. sup. de judiciis. c. Licet Helix. inf. de Simonia, can. Si peccaverit 11. qu. 1.* atque ita eam sem-

per præcedere debet bina monitio, etsiam in notoriis, nec procederet alias, Maranta *d. loco n. 5.* quem plenius vide, & Weymf. in *Analysi ad Qualiter 24. h. 2.*

3. Denuntiatio Canonica, de qua hic agimus, est alicujus criminis apud Judicem abique inscriptione legitimè facta delatio, potissimum ad emendationem rei. Colligitur *ex c. 2. 3. & alia hoc tit.* Ab ea, sicut & ab accusatione, repelluntur infames, inimici excommunicati, *c. Cum oporteat 19. & seq. hoc tit.* Et quemadmodum Monachus Abbatum suum delinquentem accusare, ita & denunciare potest, sumptibus ipsius Monasterii: siquidem prodita est hæc denuntiatio contra Ecclesiarum & Monasteriorum Prælatos, ut eorum excessus à subditis, Clericis vel Monachis, si monitionibus acquieverint, deferantur ad Superiorem suum, *d. c. 2. 3. & c. Cum dilectus 20. hoc tit. c. 3. inf. de calumniatoribus*, quia illorum interest bonum habere Prælatum, *argum. canon. Anaxiter VIII. quæst. 1.*

4. Convenit hæc denuntiatio cum accusatione, quod utraque fiat eodem iudice. Differt verò ab eadem; primò in modo instituendi: nam ad accusationem necessaria est inscriptio, non ad denuntiationem nec denuntians facit se partem, sicut accusator. Secundò sine, quia accusatio fit principaliter ad pœnam & vindictam publicam, ut scilicet delictum puniatur; denuntiatio verò fit ad emendationem & correctionem vitæ, atque ob eam causam non est opus inscriptione, sed amica & charitativa præmonitione: qua non obstante si in eodem perseveret crimine, tunc demum nuntiari & detri Judici Ecclesiastico debet: aliàs à denuntiatione repellitur is, qui non præmonuit, *d. c. 2. hoc tit.* Et in hoc rursus distinguitur ab accusatione, quam fama publica præcedere debet; nec sufficit infamia ad condemnandum, nisi probeatur, *c. Inquisitione 27. §. fin. & c. Accedens 23. h. 1.* Quamquam hæc inducat infamato necessitatem purgationis, in qua si deficiat, puniatur, ut convictus, *soto Tit. de purgat. Canonica.*

3. Denuntiationem Canonica dividit Maranta in Specialem & Generalem: ut specialis sit, quæ per eum fit, cuius interest habere bonum Prælatum, vel administratorem, vel subditum, ut scilicet primò monitus bis, si sit in-

corrigibilis, removeatur ab officio & beneficio, *c. Custos Ecclesie sup. De officio Custodis, c. Licet He- li inf. De Simonia*. Ut verò generalis sit, quando agitur de matrimonio dissolvendo, & de ejus impedimentis: permittitur enim est cuilibet im- pedimentum Canonicum, si quod subsit inter contrahentes, veluti conlangunitatis, vel simi- le, denuntiare Judici Ecclesiastico, *c. Tu nos 7. junct. Glof. ibid. sup. De cognat. spirituali, can. 1. xxxv q. 6*. Et de hac loquitur textus in *c. Ad dissolvendum 13 sup. De desponsat. impub. c. Cum inhibitis 3. sup. De claud. st. desponsat.*

§. VI.

De aliis modis procedendi in criminali- bus.

1. *Modus procedendi in criminalibus per excep- tionem.*
2. *Item sine ordine vel per notorium.*
3. *Notorium crimen quod d'catur.*
4. *Modus procedendi per implorationem officii judicis.*
5. *Nemo absens condemnandus.*
- 6, 7, 8, 9. *Ordo procedendi in criminali judicio.*
10. *De executione sententia in criminalibus.*

Modis instituendi judicii criminalis addunt & istos, per exceptionem, sine ordine sive per notorium, per implorationem officii Judi- cis.

1. Per exceptionem obicitur crimen, vel nudè ad defensionem, accusatoribus vel testi- bus, ut ab accusatione vel ferendo testimonio repellantur, *c. 1. sup. De exceptionib.* Unde neces- saria hic inscriptio non est, nec puritur exci- piens, si crimen objectum non probaverit, quia cum ad sui defensionem dumtaxat illud ob- jiciat, nemini facit injuriam, *l. Injuriarum §. 1. D. De injuriis*: nisi fortè crimen principali causat coherere, ut in *c. Super his 16. hoc tit.* Vel per exceptionem opponitur crimen, ut quis ab officio vel beneficio, quod affectat, repella- tur: & hoc quoque casu non est necessaria in- scriptio.

2. Sine ordine vel per notorium proceditur, quando crimen est notorium & evidens: nam tunc nec testis nec accusator est necessarius, nullaque alia probatione neque ullo opus est judicatio ordine, quia, ut Pont. ait, evidenti

patrati sceleris non indiget clamore accusatoris, *c. 4. b. 1.*

3. Dicitur autem hic notorium crimen, quod nulla tergiversatione celari aut regi potest, quip- pe patrum coram populo, vel majori ejus par- te, *can. De manifesta 17. il. q. 1. c. Tua 8. sup. De co- habitat. Clericorum, c. penult. inf. De purgat. Ca- nonica Jul. Clar. in Praet. crim. §. fin. q. 9.* licet al- lias latius pateat notorium, ut in *c. ult. sup. De co- habitat. Clericis*. Non aliter tamen coërebitur si- ne ordine crimen, quàm si Judici circumstantiæ ipsius delicti plenè, perfectè cognitæque sint. Neque enim sufficit, scribente. Canif. in *Summa lib. 4. Tit. 19. §. ult.* Titium v. g. publicè omnibus spectantibus hominem occidisse, ut in eum pœ- na Legis Corneliæ animadverti possit; sed ne- cesse est scire, anne defendendi sui causa aut alia ratione motus hominem occiderit, ob quam pœna vel omninò remittenda sit, vel mitiganda, *l. Aut facta 16. D. De pœnis cap. Sicut dignum 6. in princ. inf. De homicidio, Jul. Clar. d. q. 9.* Et hinc Titio tantisper danda dilatio est, donec excep- tiones suas proposuerit & probaverit: nisi fortè criminis qualitas aliud postulet, ut ad condem- nandum & puniendum properari debet, *per tex- tum in l. Si quis filio 6. §. hi autem omnes, D. De injusto, rupto testam. c. Quoniam 10. sup. De filiis presby.* Vide Ant. Gomel. *var. resolut. Tomo 3. cap. 1. n. 43.*

4. Quantum ad modum atinet procedendi per implorationem officii Judicis, quod duplex sit ejus officium, & qualiter hoc modo procedatur, & an litis contestatio necessaria sit, vel alia judi- cia solennia, partim jam antè diximus, ad *Tit. De officio Jud. Ordinavit*, & videre de his licet Bart. & DD. ad *l. 1. D. De jurisd. om. Jud. Glof. & Ca- nonistas in c. iudicis officium sup. De officio Jud.*

5. Illud postremò & generaliter hic obser- vandum, ut nemo absens judicetur, nisi ex con- tumacia fuerit absens, legibus cum divinis tum humanis id vetantibus, *l. Absentem c. C. De ac- cusat. l. Absentem c. D. De pœnis. can. Accusatores in fine 11. q. 8. & alius, ** 6. Quodque in crimi- nali quoque judicio servandus sit ordo juris, & procedi debeat per litis contestationem, per exceptiones, probationes, &c. ad instar civilis, *c. ult. inf. De purgat. Can. l. 2. C. De exhib. reis, l. Qui accusare C. De edendo*. Eo primum exce- pto, quòd in criminalibus non sit opus apta libelli

libelli conclusionem, imò ne conclusionem quidem ad certam poenam, quia ea jure comprehensa est. Idque tantum operatur in criminali iudicio, quantum petitio agentis in civili. Et cum jure comprehensa sit; suppleri à Judice potest, qui etiam ob eandem rationem aliter condemnare potest; quàm petitum sit. Wefenb. *ad Tit. D. De accusat. sub num. 12.*

7. Secundò, eo quoque excepto, quòd hic probationes requirantur evidentiores & luce clariores, *l. fin. Cod. De probat.* adèd ut præsumptiones non sufficiant ad condemnandum, *d. l. Absentem D. De pœnis c. Litteras 14. sup. De præsumpt.* sed tantum ad absolvendum, *Glos. in Clement. unica ad V. non volens De homic. præterquam in delictis, quæ non nisi per conjecturas & præsumptiones probari possunt, l. Non omnes 5. §. à barbaris D. De re militari, c. Afferte 1. c. Litteras 12. sup. De præsumpt.*

8. Tertiò, quòd reo defensio permittenda sit, quam vis appareat, justam non subesse, etiam post conclusionem in causa, imò & post sententiam. Quin & si prætermiserit eam reus, potest Judex adsumere personam rei, deque innocentia ejus quærere, *l. Si non defendantur D. De pœnis, l. 1. in fine D. De questionib.* sicuti è diverso, desistente aut impedito accusatore, ex officio accusationem prosequi inchoatam. Imò suat, qui velint, etiam nocentissimum damnari non posse, nisi termino defensionis autè omnia concessio & assignato. Ita latè Wefenb. *d. loco.*

9. Quartò, excipiuntur leviora crimina: item læsæ majestatis & hæresis; in quibus de plano proceditur & cognoscitur, *juxta text. & ibi latius DD. in l. Levia 6. D. h. tit. cap. fin. De hæret. in 6.* In quibus proinde sufficit talis qualis petitio: nec inepta conclusio nocet, quia quod de necessitate non requiritur, id si inepte interveniat, non vitiat actum. Wefenb. *d. loco in fine.*

10. Denique legitime convicto reo; vel idoneis testibus, vel apertissimis documentis, vel iudiciis indubitatis ac luce clarioribus, *d. l. fin. Cod. De probat. junctâ l. Qui sententiam 16. Cod. De pœnis, vel propria confessione, d. l. Qui sententiam, l. Servos 8. Cod. Ad L. lul. de vi publicâ, l. 5. D. de suspod. reorum, junctâ l. 1. D. de questionibus, c. 1. cum multis seqq. ll. quæst. 1.* Quam & a reo, argumentis evidentioribus & indi-

ciis certis oppresso, extorquere Judex potest, quæstionibus adhibitis, *l. Milites 8. §. 1. Cod. De questionib. l. Unus 18. §. 1. & 2. D. eod. Jul. Clar. in Pract. crim. q. 64. & ibid. Bajard.*) mox sententia in eum ferenda est, & executioni mandanda, *l. Cum reus 18. Cod. de pœnis* Interjecto tamen illius temporis spatio, quod ad appellandum conceditur, *l. Adictos 29. & ibi Bart. Cod. De appellat. l. unica D. Nihil novari appellat. interpositis, aut suspensâ sententia per triginta dies, si ipse Princeps vindicari in aliquem severius, contra consuetudinem suam, pro causâ iniquitatis & qualitate, jussit, l. Si vindicari 20. Cod. de pœnis; aut si mulier prægnans condemnata fuerit, nam & hujus suspenditur pœna, quoad pariat: cum nec quæstio de ea haberi possit, quoad diu prægnans est, *l. Prægnans 3. D. de pœnis.**

Non impleta aut derelicta accusatione, reus absolvitur, & accusator poenam talionis, aut alias incurrit. Quibus autem modis non impleatur, tradit Wefenb. *d. loco n. 16.*

TITULUS II.

De Calumniatoribus,

1. Quid sit Calumnia, & quis Calumniator.
2. 3. Quis Prævaricator & Tergiversator.

1. **C**UM Reipublicæ expediat, non minus dære operam, ne quis calumniis & falsis criminibus operetur, quam ne crimina moneant impunita, idèd circa iudiciorum criminalium ingressum videndum quoque fuit de calumniatoribus Accusatorum & denuntiatorum temeritas malitiaeque tripliciter deprehenditur seu triplex est: vel enim calumniantur, vel prævaricantur, vel tergiversantur.

Calumniari est falsum crimen scienter & dolo malo intendere, *l. 1. §. 1. D. Ad SC. Turpil. l. Athletas §. calumniator D. de his qui not. infamia.* Unde Calumniator dicitur, qui falsum crimen scienter & dolo malo intendit seu proponit. Talisque præsumitur eo ipso, quo crimen intentatum non probavit, *§. 2. & ibi Ab-*

bas h. t. can. *Qui non probaverit* l. 1. q. 3. Nam cum alium ad iudicium provocans paratas habere probationes suas debeat l. *Qui accusare* Cod. de *admo. merito* d. si defecerit in probatione, videtur sine causa, id est calumniosè litem movisse.

Quia tamen non protinus is, qui non probat, quod intendit, calumniari videtur, ideo ejus rei inquisitio arbitrio cognoscentis committitur, qui reo absoluto, priusquam sententiam ferat, de accusatoris consilio quaeret, quâ mente ductus ad accusationem processerit. Et quidè si justo errore aut aliâ justa causâ, quæ à dolo excuset, motum repererit, eum absolvet; si verò in evidenti calumnia eum deprehenderit, legitimam pœnam (quæ in publicis iudiciis hodie est pœna talionis, ut quod alii malitiosè molitus fuit, ipse luat, l. *fin.* Cod. hoc tit. in privatis extraordinaria, pro qualitate admissi criminis, l. 3. D. Ad SC. Turpil.) ei irrogabit, d. l. 1. §. Sed non utique 3. can. *Quisquis* l. q. 8. & similibus.

Quod si fortè non possit eadem pœna affici, qua accusatus probato crimine multandus fuisset, punietur in supplementum alio modò. Et ideo si Subdiaconus Diaconum vel alterius ordinis majorem calumnie accusaverit, privabitur officio & verberibus publicè castigatus in exilium mittetur, c. 1. h. t.

Tamet si autem denuntians ad inscriptionem non reocatur tamen si persona Ecclesiastica superiri denuntiaverit crimen aliquod, non probatum sufficienter, indicanda erit ei purgatio Canonica, & interim, donec innocentiam suam purgat, nempe quòd non calumniandi animo ad delationem criminis processerit, ab officio & beneficio suspendendus erit, ut ceteri simili pœna perterriti ad infamiam vel aliorum vel suorum maxime Prælatorum, facile non profiliant, s. ult. & ibi Abb. h. t.

2. Prævaricator est vera crimina abscondere, & falsa detegere, l. 1. in princ. D. Ad SC. Turpil. & Prævaricator dicitur quasi varicator, inquit Ulpianus, qui diversam partem adjuvat prodita causa sua, d. l. 1. aut qui vera crimina abscondit, coludique cum reo, falsas probationes admittendo, & veras dissimulando, ita ut ex utraque parte consistat, quin imò & ex altera, cui se adversarium simulavit. Punitor autem prævaricator iudicio arbitrario, Abbas in d. c. 1.

3. Tergiversari est in universum ab accusatione desistere, d. l. 1. D. Ad SC. Turpil. Quod utique accusatione semel instituta non licet, citra abolitionem, qua reorum numero reus eximitur & accusationis memoria aboletur, l. Si interveniente 12. D. eod.

4. Est autem abolitio duplex, alia generalis, quæ est absolutio ab omni accusatione, quam solus Princeps indulgere potest: alia specialis, quæ una tantùm accusatio perimitur & extinguitur. Et hæc fit quatuor modis, primò per Principem, ut generalis; secundò per morem accusantis vel accusæ; tertio per biennii lapsum, sine culpa accusatoris, l. Abolitio Cod. de abolitionib. qua et per postulationem accusatoris, si eam à Judice postulaverit. Vide Hostien. in Summa hoc tit.

TITULUS III.

De Simonia, & ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur.

§ I.

De crimine seu delictis in genere.

1. Delictum, Peccatum & Crimen hic promissum sumi, & quæ sit
2. Delictorum alia Deo in principaliter, alia proximum laedunt.
3. Item alia sunt merè Ecclesiastica, alia merè secularia, alia mixta.

EXpedito primo capite hujus libri de iudicio criminali apud Judicem Ecclesiasticum, nempe de Accusationibus, Inquisitionibus & Denuntiationibus, & earum occasione de calumniatoribus: sequitur alterum de generibus criminum, ob quæ iudicium criminale instituitur.

1. Omnia autem quorundam distinctione, majoris studii quam fructus, inter Delictum, Peccatum & Crimen, quasi Peccatum perpe-

trando & committendo. Crimen sceleris atrocitate, Delictum verò omitendo contrahatur, quandoquidem promiscuè usurpari possunt & usurpentur à Iustis, in *l. 1. Cod. Si adversus delictum* &c. nos quoque promiscuè usurpabimus hoc loco: ita tamen, ut licet Peccatum seu Delictum in genere nihil aliud sit, quam actus humanus malus, ut docet Covar. in *Clement. Si furiosus* p. 2. in *princ. n. 1. in fin.*, pressius tamen hic illud accipiamus, ubi agimus de delictis in ordine ad pœnas humanas, nempe pro actu humano malo, qui accusatione & coëcitatione à Jure seu Judice humano dignus sit, sive dolo malo fiat, sive culpa, etiam levissima, admittatur. Dico, pro actu humano; ut indicem debere illud esse voluntarium, sive directè, sive indirectè, sive interpretativè, prout etiam constat ex Gratiano xv. q. 1. in *princ.* & Covar. d. loco. Dico, qui accusatione &c. ut indicem delictum ex te ipso orti, id est ex ipso maleficio. *l. 4. in princ. D. de obligat. & act.* quia sola cogitatione conceptum à Jure non coeretur, *l. Cogitationis* 18. *D. de pœnis*; sed ultorem habet Deum, *can. fin. xxxii. q. 3.* Aliàs si voluntas seu actus interior in actum eruperit exteriorem, legi subiicitur humana, eaque puniendus venit, *l. is qui cum telo Cod. Ad L. Cornel. de sicar.* maxime ubi in actum exteriorem ita deductus est, ut per conantem non steterit, quò minus delictum fuerit consummatum, *can. Qui pejerare* xxxi. q. 5. & *similibus.* potissimum in maleficiis, ubi principium & voluntas, non exitus spectatur, *juxta l. Quoniam multa* 6. *Cod. Ad L. Jul. de vi publ. cum similib.* & generaliter in iis delictis, quæ facile in consequentiam trahuntur.

Omissa item delictorum ea divisione, quæ jure Civili dividuntur in Publica & Privata, & rursus Publica in Capitalia & non Capitalia, de qua *Instit. de publ. judicio. l. 1. & 2. D. eod.*

2. Jure Canonico ita commodè dividi possunt; Primò, quòd aut principaliter offendant divinam majestatem, ut Simonia, Hæresis, Schisma, Apostasia, Blasphemia, Sortilegium, de quibus etiam prius agendum erit; aut læsionem sive damnum adferant proximo, veluti homicidium, Furtum, Rapina, Ufura, Adulterium, Stuprum, Incestus, Raptus, Injuria, & similia, de quibus posterius agemus,

Secundò, quòd alia sint levia, alia gravia, graviora & gravissima, quorum differentiam malim arbitrio Judicis relinquere, quam hic tradere.

3. Tertiò, quòd alia sint merè Ecclesiastica seu fori Ecclesiastici, alia merè secularia, seu fori secularis, alia mixta seu mixti fori. Merè Ecclesiastica sunt, quorum cognitio Ecclesiastico Judici reservata est, licet per laicum commissa sint, ut crimen Hæresis, violatio voti Deo facti, aut alicujus præcepti Ecclesiæ violatio censura Ecclesiastica: sacrilegium in sacris commissum, & similia, de quibus Abbas & alii, in *c. Cum sit generalis* 8. *sup. de foro compet.* Merè secularia sunt ea, de quibus, si à laicis committantur, soli Judices seculares cognoscunt, ut Homicidium, Furtum, Rapina & similia. Mixta sunt, de quibus, si à laicis committantur, tam Ecclesiasticus quam secularis Judex potest cognoscere: cujusmodi sunt Adulterium, Sodomia, & alia, de quibus Jul. Clar. in *Pract. Crim. q. 37.*

§. II.

Simonia quid sit.

1. 2. Simonia unde dicta & definitio illius.
3. Pretium in Simonia triplex, muneris à manu, à lingua, ab obsequio.
4. Res spirituales qua hic dicantur.
5. Spirituali annexum quid sit.

Inter delicta, quæ divinam offendunt majestatem, gravissimum est Simonia: tum quia per illam homo rem, non suam, sed cujus tantum est dispensator, vendit, tum quia rem spiritualem pretio aestimat, eoque pacto vilem facit: similis Judæ, quia Christi dona vendit. Tamque grave delictum ceusetur Simonia, ut ejus comparatione cætera omnia pro nihilo reputentur, *can. ult. l. q. 7. & c. Per tuas* 32. *h. 1.*

1. Dicitur autem Simonia à Simone Mago sive magicæ disciplinæ perito, *can. penult. xxi. q. 3.* quia is primus tempore novi Testamenti legitur hoc crimine se & quidem gravissimè polluisse, dum donum Dei seu gratiam Spiritus mercari voluit, ut *Actor. 8. can. Qui studet* 1. *qu. 1. & can. Salvator* 1. *qu. 3.*

2. Definitur studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali annexum. Dicitur, studiosa voluntas

luntas, id est deliberata, ut excludantur morus voluntatis non plenè deliberati, Sumiturque hic voluntas pro ipso actu voluntatis, causa nimirum pro effectu.

Dicitur, emendi & vendendi, quibus verbis intelligitur omnis contractus onerosus, seu non gratuitus, sive sit emptio, sive permutatio, sive locatio; omnisque pactio, sive ea tacita sit, sive expressa.

Dicitur, pretio temporali: quia in hoc consistit ratio Simonie, quod res spiritualis aut spirituali annexa aestimetur pretio temporali, vel aliqua re, quæ pretio sit aestimabilis. Et idem dicitur res spiritualis pro spirituali, aut etiam temporalis, verum non per modum pretii, sed per modum elemosinæ; nempe ut rem spiritualem administrans inde vivat, non erit Simonia. Imò talem consuetudinem, velut piam & laudabilem, probat Pont. & servari præcipit in *Ad Apostolicam* 42. b. t.

Nec obstat, *c. Non satis* 8. *c. Cum in Ecclesia* 9. *c. In tantum* 38. *c. Iacobus* 44. hoc tit. quia ibi solum improbat Pont. pravam consuetudinem, quæ inoleverat, ut aliquid temporale pro rebus ipsis spiritualibus detur vel accipiatur ex pacto: quantumvis sit in veterata, quia diuturnitas temporis non minuit peccatum, sed auget, *d. c. Non satis*: tantoque graviora sunt peccata, quanto diutius infelicem animam tenuerint, *d. cap. Cum Ecclesia*.

3. Pretium ex *can. Sunt nonnulli* 114. l. 9. 1. *can. Salvator* 1. q. 3. solet statui triplex, scilicet pretium muneris à manu, ut pecunia, (quo nomine intelligitur res omnis, quæ est in commercio nostro) vestis, equus, & similia vendi consueverat: pretium linguæ sive muneris à lingua, ut laus, vituperatio, item patrocinium advocati, intercessio & commendatio apud Principem, modò ex pacto fiant & obligationem inducant: & idem Simoniam committit, qui pro humana gratia vel laude confert Ordines, *d. can. Sunt nonnulli*. Denique pretium est obsequii, sive muneris ab obsequio, ut ministerium aliquod in rebus temporalibus, quale est famuli, æconomi. Vide Navar. in *Manuali* cap. 23. num. 102. & latè Suarez lib. 4. *De Statu Religionis qui est de Simonia* cap. 37. 38. 39. & 40.

4. Spirituale hic vocatur non omne aut so-

lum incorporale, sed quod aliquo modo est spirituale, sive sit aliquid reale, sive morale tantum, sive per modum actus, sive per modum habitus. Estque hæc materia Simonie, quia cum natura sua sit tale, ut industria humana comparari nequeat, sed divino munere concedi gratis possit, & debeat, magna fuerit irreverentia, si pretio, sicut alie res humanæ, aestimetur. Ideoque non est Simonia, vendere doctrinam, vel notitiam cujusvis veritatis, naturali industria comparabilis, prout etiam constat ex *can. Non liceat* 21. qm. 3. Sunt autem res spirituales triplicis generis. Alie sunt tales secundum essentiam, ut gratia gratum faciens, virtutes infusæ, & dona Spiritus sancti, gratiæ gratis daræ, de quibus 1. *ad Corinth.* 12. & *ad Ephes.* 4. Huc pertinent character ac potestas ordinis & jurisdictionis Ecclesiæ. Alie sunt spirituales secundum causam, ut Sacramenta, quæ sunt causa gratiæ: quò referuntur Missæ, Sacrificium, & omnia Sacramentalia, oleum sacrum, chrisma, aqua benedicta, agnus Dei & similia. Alie denique secundum effectum, ut operationes & exercitia, quæ alicui spirituali & supernaturali dono conveniunt, ut prophetizare, facere miracula, administrare Sacramenta, dispensare, commutare vota, & similia.

5. Spirituali annexum est, quod cum aliquo spirituali connexionem habet. Quod tribus modis contingit, anteceder, concomitanter, & consequenter. Anteceder, & tunc consideratur ut causa illius cui annexum dicitur: cujusmodi sunt ea, quæ tamquam prævia & præsupposita per se ordinantur ad spiritualia à Christo instituta, ut vasa sacra, vestes sacra, calices, campanæ, benedictio templi, consecratio, & similia, quæ ad sacrificium Missæ referuntur. Simile est jus patronatus, quia præsupponitur præsentationi ad beneficia, & jus sepulture, quia per illud acquirit sepultus multa bona spiritualia; à Christo instituta. Concomitanter, ut labor & actio omnis quæ in functionibus spiritualibus sive ministerio Sacramentorum consistit. Ubi observandum, laborem illum esse duplicem, unum præcedentem & non necessarium nec intrinsecum administrationi, & pro illo licet accipere pecuniam & eundem subiectionis, se. ius.

secluso tamen scandalo, alterum intrinsecum administrationi, & in quo ipsa Sacramenti administratio consistit: qualis est, qui impenditur in celebrando, audiendo confessiones, & pro tali non licet accipere pretium. Consequenter, quod à spirituali dependet & consideratur ut effectus ratione suæ causæ; ejusmodi sunt beneficia Ecclesiastica, quia supponunt officium divinum, propter quod dantur. In istis tamen non committitur Simonia, nisi interveniat pactum tacitum vel expressum de dando pretio pro ejusmodi spiritualibus, secundum communem sententiam: ac proinde non est Simonia, si Sacerdos præster ministeria sacra, etiam principaliter, ob lucrum temporale; si nullum pactum expressum vel tacitum interveniat. Similiter nec si detur alicui beneficium ob amorem humanum, ut quia sanguine vel amicitia junctus est, vel ob timorem, ne tibi noceat, modò non interveniat pactum Less 2. *De iust. cap. 35. Dubitat 1. Glar. De cianus in Tract. Crimin. To. 1. lib. 5. cap. 79. & 80.*

§. III.

Quotuplex sit Simonia.

1. Simonia alia est iuris divini, alia iuris humani.
2. Item alia Mentalis, alia Conventionalis, alia Realis.
3. Alia item Confidentia, qua species est conventionalis.

Duobus potissimum modis dividi Simonia potest. Primò in Simoniam Juris divini & Simoniam Juris humani sive Ecclesiastici: nam licet nonnulli velint omnem Simoniam esse Juris divini, verius tamen est, aliquam esse Juris humani, ut præter Theologos communiter tradunt Canonistæ in *Quasitum & in cap. Cum olim sup. De rer. permutat.* eâ ratione, quòd sola Ecclesia possit sua lege efficere, ut res, quæ ex natura sua est vendibilis, secundum id, quod temporale est, non sit vendibilis quoad eandem partem, ob ordinem, quem habet, ad partem spiritualem, seu in reverentiam rei spiritualis, cui, connectitur, non addendo aliquam novam sanctitatem, vel consecrationem. Talis Simonia locum habet in venditione beneficiorum quoad partem temporalem, seu jus fructuum, quam partem Ecclesia sta-

tuit non vendibilem, ratione divini officii, à quo ex Ecclesia statuto dependet. Similiter in venditione quorundam officiorum minus spiritualium, *can. Salvator 1 q. 3. ut Sacrista. O. con. nomi Ecclesiæ, Advocati Ecclesiæ & similia*, quæ ex solo jure positivo annexa sunt spiritualibus. Præterea in permutatione beneficiorum Ecclesiasticorum, sine auctoritate superiorum facta, *d. c. Quasitum sup. de rer. permutat.* quia potuit Ecclesia illa facere non permutabilia, ob sanctitatem ministerii: quamquam talis permutatio generaliori solum ratione dicatur simoniaca, si non intervenit aliquid temporale, tamquam pretium rei spiritualis. Huic divisioni respondet illa Gloss. *solemnis, in c. Ex parte 13. sup. De offic. & potest. iud. deleg. & in c. Cum pridem 4. V. illicita pactionis sup. De pactis*, qua dicuntur quædam prohibita, quia simoniaca, quædam simoniaca, quia prohibita, Vide Gutierrez *lib. 2. Can. qu. c. 23.*

2. Secundò dividi potest in Mentalem, Conventionalem & Realem. Mentalis est internum propositum, quo quis, dum confert alteri spirituale, intendit eum obligare ad reddendum temporale, vel è contra, sine ullo pacto exteriori, expresso vel tacito: veluti si quis Episcopo det pecuniam, vel eidem serviat, eâ intentione, ut pro illa pecunia aut obsequio in mercedem ei conferat beneficium, impleque Episcopus eidem beneficium contulerit, nullo tamen pacto, expresso vel tacito, interveniente.

Conventionalis est, quando tacite vel expresse intercessit pactum, extra tamen executionem, saltem utrumque factam. Et idè duobus modis fieri potest: Primò, si tantum sit innum pactum, absque ulteriori progressu ad traditionem rei, ex alterutra parte; & hæc vocatur pure conventionalis. Secundò, si una pars dederit pretium, & altera non dum tradiderit rem spiritualement, vel contra; & hæc vocatur conventionalis mixta, quia constat partim reali, partim conventionali.

3. Hujus species est Simonia, quæ vocatur confidentia, qua quis paciscitur cum eo, cui confert vel procurat beneficium eligendo, presentando, postulando, resignando in favorem, instituendo, confirmando, commendando, vel alia ratione, ut is, qui beneficium accepturus est,

est illud ipsum sibi procuranti, vel alteri, putat fratri vel nepoti, cum fructibus vel eorum portione, cedat: adversus quam speciem exstat Constitutio Pii IV, an. 1564. & duplex Pii V. prior an. 1568. aliter sequenti anno edita, & ad eandem Tract. insignem scripsit Flaminio Parisius.

Realis est, quando pactio ex utraque parte completa est, saltem inchoatè, ut si collatio beneficii facta sit, & pars pretii soluta.

§ IV.

De pœnis Simoniacorum.

1. Mentalis Simonia non subiicitur pœnis Iuris.
2. Vt neque conventionalis, præter confidentialem.
3. 4. Pœna Simoniaci in Ordine, cum conferentis, sum ordinati.
5. Ea an extendatur ad eos, qui pro prima tonsura aliquid acceperint.
6. Pœna Simoniaci in Religionis ingressu.
7. Collatio, institutio, admissio ad beneficia gratis fieri debet.
8. Imò neque pro pastu aut prandio aliquid exigendum.
9. Nec valet statutum, ut aliquid exigatur in pium usum.
10. 11. Pœna Simoniaci in beneficio, Excommunicatio, Inhabilitas.
12. Simonia in confirmatione vel institutione an irritet præsentationem.
13. Casus, quibus quis non tenetur resignare beneficium simoniacè oblatum.
14. Tenentur ad restitutionem & fiunt infames.
15. Pœna Simonia confidentialis.

Quod ad pœnas attinet Simonia, mentalis nullis pœnis à Jure coercetur, quia cogitationis pœnam nemo in foro exteriori patitur, sed sufficit eam expiari per pœnitentiam coram Deo, *c. ult. h. t.*

Nec obstat, quòd quidam dicant Capit. illud esse corruptum, cum & Glos antiquissima id citet, & etiamnum habeatur ac legatur in editione Gregoriana correctà.

Non obstat quoque, quòd usurarius mentalis teneatur ad restitutionem accepti, ex quo videri posset, idem dicendum de simoniaco

mentali: nam præterquam quòd restitutio in Simonia solum debeat ratione pœnæ, impositæ ab Ecclesia, Simoniacos inhabilitante, nec Ecclesia imponat istam pœnam in Simonia mentali, licet ex parte utriusque, & dantis recipientis, fuerit animus simoniacus, & eruperit in actum externum, intra limites tamen Simonia; dissimilis etiam ratio est: quia in usura fit injuria proximo, nam lucrum illud, quod dat, non daret, sicque dat quodam modò in vitium: in Simonia autem mentali tantum fit injuria rei sacrae, non verò proximo, & idè cessat restitutio. Vide quæ de hoc argumento dicemus inf. ad Tit. De usuris. Covar. lib. 3. var. resol. c. 1. n. 5. Guriert. z. Can. Quæst. lib. 2. cap. 23.

2. Similiter quidquid sit de rigore Juris antiqui, quo videntur incutiri pœnæ Juris, adversus Simoniacos constitutæ, per Simoniam conventionalem, etiam neutra ex parte completa, Glos in c. Tuos nos 24. V. culpabiles h. t. & alii, quos videre licet apud Gatz. De benef. 8. p. c. 1. an. 20. ramen verius est, nullam Simoniam conventionalem exceptà eà, quæ confidentiæ dicitur, ipso facto subiaci ullis pœnis Juris, saltem de stylo Curia Romanæ, ut tradunt Guriert. z. l. 1. Can. quæst. c. 9. per tot. Navar. d. loco & Less. 2. De iure & iust. c. 35. Dubitat 27. Et probatur ex Extravag. Cum detestabile 2. h. t. ubi pœnæ non statuuntur nisi in eos, qui conventionale facta quomodolibet dando vel accipiendo Simoniam commiserint: nam inde constat, requiri actum completum, potissimum cum pœnæ sint restringendæ.

Sola igitur Simonia realis, præter eam, quæ dicitur confidentiæ, inducit pœnas Juris ipso facto; & quidem solum in Beneficiis, Religionis ingressu, & Ordine, ut docet Navar. d. c. 23. n. 114. Lessius d. loco.

3. Conferens itaque Ordinem simoniacè est excommunicatus, d. Extravag. Cum detestabile; & suspensus à collatione cujusvis Ordinis, etiam primæ tonsuræ; item ab executione omnium numerum Pontificalium; eidemque interdictus est ingressus Ecclesiarum: & si contra hanc suspensionem vel interdictum quid fecerit, suspensus erit ab administratione Ecclesiarum & à perceptione omnium fructuum, à nullo, præterquam à summo Pont. absolvendus, prout statuit Sixtus V. in Bulla edita in malè pro-

morventes & promotos: quam tamen plerisque in locis ignorati, & proinde non esse usu receptam putat Lessius.

4. Qui simoniacè Ordinem aliquem susceperit, excommunicatus est ipso facto, & suspensus ab executione omnium Ordinum, etiam antè susceptorum, *juxta communioem intellectum d. Extravag. 2. h. t. Silvest. in Summa V. Simonia n. 7. Lessius d. loco Dubis. 24. nu. 135.* Quòd si verò alius, te ignorante, pro tua ordinatione pecuniam dederit, ne quidem te fore suspensum ab ordine simoniacè suscepto, quia id in Jure expressum non sit, tradit Less. *ibid.* post Navar. in *Manuali. c. 25. n. 68.* cum enim ipse nihil deliqueris, non est, cur tibi hæc pœna irrogetur per solam iniquitatem alterius.

Cæterum Pius V. Constituit. *incip. Cum primum*, quam refert Piaf. *Praxis Episc. p. 2. c. 4. art. 7. n. 12.* suspensionem fecit temporariam, aliasque pœnas addidit: *Quicumque*, inquit, detestabile crimen Simoniacæ pravitatis commisisse convictus fuerit in consequendis Ordinibus, eo ipso fit ab illorum executione per decennium sine spe dispensationis suspensus, & per annum carceribus mancipetur. Et addit deinceps, eos, qui dignitates, beneficia aut officia Ecclesiastica simoniacè adepti fuerint, præter privationem, inhabilitatè ad obtenta & obtinenda, si crimen ejusmodi plures commisisse convicti fuerint, etiam corporaliter puniendos: qui verò in Sacramentorum exhibitione simoniacè aliquid fecerint, cum maxima severitate coercendos. Insuper idem Pont. saluberrimum decretum Conc. Trid. *Sess. 24. c. 14. De reformat.* circa ingressus vitiosos in beneficia, Constituit. *incip. Durum nimis prid. Kalend. Julii 1570.* extendit & gravibus pœnis locupletavit, quam refert Piaf. *d. loco n. 15.*

5. Sed cum dixerimus, Simoniacum in ordine esse excommunicatum ipso jure, quæri hic posset, an ea pœna extendatur etiam ad eos, qui pro prima tonsura vel pro litteris dimissorias vel testimonialibus aut pro sigillo aliquid simoniacè accipiunt. Ita existimant quidam, moti decreto Conc. Trid. *Sess. 21. c. 1. in fine*, sed ea extensio displicet Lessio, *d. Dubis. 24.* ea inter alias ratione, quòd his nullo jure pœna excommunicationis inflicta legatur; non videri autem inductas à Conc. novas pœnas, quia id clariùs explicuisset, sed solum renovatas, quæ olim ju-

re statutz fuerunt. Ut proinde verba illa, *pœna à jure inflicta ipso facto incurritur*, referenda tantum sint ad eos, in quos jure statutz sunt, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem simoniacè. Ubi adverte, Conc. aperte loqui de Simonia reali, quæ utriusq; completa est, ut patet ex verbis, *tam dantes quam accipientes*; & idè non incurrit excommunicationem, qui per conventionalem Simoniam confert Ordinem, nisi res promissa soluta fuerit, ut docet Less. *d. Dubis. 24. n. 143.*

6. Quod ad Religionis ingressum attinet, tam dantes quam accipientes pro eo aliquid temporale excommunicantur ipso facto, & Conventus seu Capitulum, si consenserit, suspensionem incurrit, *Extravag. 1. h. t.* quæ tamen non videtur usu recepta. Nec etiam hæc pœna locum habet in dote, quæ datur monasteriis fœminatum. Imò consuetudo illa exigendæ dotis, non quidem pro ingressu, sed pro alienatione Monialis, passim permittitur, tamquam licita, maxime si monasterium sit tenue. Vide Navar. in *Manuali. c. 27. n. 106.* & *Tract. De rebus Ecclesiasticis. q. 1. Monito ult. Gutierrez lib. 1. Can. quist. c. 32.* & Less. *De jure & iust. lib. 2. c. 35. Dubi. 12.*

Insuper simoniacè admissus ad Religionem videtur inhabilis, absque dispensatione Ordinarii, ad manendum in monasterio, in quòd sic receptus est, si conficius fuerit: non quasi professio sit nulla, sed quia non acquirit jus præbendæ Regularis, ut nec jus vocis activæ & passivæ. Non tamen tenetur egredi, donec per Superiorem compellatur.

7. Priusquam verò accedam ad pœnas Simoniæ in beneficiis, revocandum hic in memoriam est, oportere beneficia conferri gratis, id est, absque interventu alicujus pretii aut alterius rei, pretio æstimabilis, *juxta can. 1. 2. 3. 4. 5. l. 9. c. 1. cap. 1. 2. 3. ead. causis q. 3. can. Dilectissimi VIII. qu. 1. toto h. t. Decret. & in Extravag. communib. Conc. Trid. Sess. 24. cap. 1. 4. De reformat.* ubi vetat aliquid accipi ab electis, presentatis, institutis vel instituentis, confirmatis vel confirmandis, mittendis in possessionem alicujus Ecclesiæ vel beneficii, nisi ex antiqua consuetudine tale quid recipi solitum converti in usus pios consueverit, veluti in usum fabricæ, sacrariæ, cœmeterii aut pauperum elemosynas, non etiam in commodum beneficiariorum: prout fieret, si solveretur mensæ Capituli, aut

in re-

in reparationem bonorum ejus, quia tum redundaret & cederet in utilitatem singulorum juxta declarationem Cardd. Alioquin censentur simoniacum, & exigentes atque accipientes incurrunt pœnas simoniacorum: licet alias id, quod erogatur in sumptus ministerium Dei, pium reputetur, *can. Judices vrsf. hoc ipsum 1. qu. 1. & Dei ministri inter pauperes numerentur, l. Privilegia 17. Cod. De sacros. Eccles. Ubi tamen adverte, id, quod ita accipitur in pios usus, non posse accipi tamquam rei spiritualis aut spirituali annexæ pretium, nam tum æquæ maneret deformitas & ratio simoniæ.*

8. Sed neque ex eadem causa pro pastu aliquid exigi potest, non obstante quacumque consuetudine, etiam immemoriali. *can. fin. 1. qu. 3. c. Non satis 8. c. Cum in Ecclesia 9. cap. Iacobus 44. hoc tit. Imò Pius V. Constit. incip. Durum nimis edita anno 1570. prid. Kal. Junii, quæ est declaratoria d. cap. 14. Concil. Trident. declaravit Episcopum, qui aliquid (etiam dulciaria tantum ut vocant) exegerit pro receptione aliqujus in Canonicum, vel pro admissione ad dignitatem, beneficium vel officium Ecclesiasticum, suspensum esse à Pontificalis officii exercitio; Capitulum seu Collegium subjacere interdicto; privatas autem personas sententiam excommunicationis incurrere; & eos, qui sic aliquid acceperint, teneri ad restitutionem accepti. Quamquam ista Constitutio passim non servetur, imò ignoretur omnino.*

9. Sed nec de cætero fieri statutum potest, ut aliquid solvatur in usum pium, prout censuit Sacra Congregatio super d. c. 14. Concil. Trid. Neque etiam hodie pro admissione ad beneficium licet in usum pium accipere id, quod antè accepi & verti solebat in proprium, ut ex Guierrez *Can. Quæst. l. 1. c. 29. num. 28.* tradit Zyp. hoc tit. num. 8. Ubi subjungit, Pium V. d. Constit. voluisse, ut novi Canonici primis annis tantum reciperent, quantum antiqui: Sacram tamen Congregat. judicasse, nec dictam constitutionem, nec d. cap. 14. Conc. contrariari consuetudini, quæ fructus primi anni distribui solent inter antiquos Canonicos & recentem admissio post mortem relinquit tantumdem pro solutione debitorum & funeralium: licet eam improbet Choppin. *De sacra Polis, ibid. Tit. 8. num.*

14. Addit ibid. Zyp. Conc. provinciale Mechliniense anno 1607. hujusmodi annos carentiæ sustulisse; id tamen ubique executionem non habuisse, eo quod quædam Capitula non immemoriam consuetudinem dumtaxat, sed & confirmationem habeant sanctæ Sedis: imò & fundationem contrariam, uti de fundatione Capituli S. Gudulæ Bruxellis attestatur idem Zyp. Cæterum immemoriam consuetudinem detrahendi medietatem ex fructibus primi anni Concil. Trident. non sustulit, modò applicetur piis locis, Riccius in *Praxi Decis. 567. ex declarat. Sacra Congregat.*

10. Committentes vero simoniam in beneficiis, utrinque consumptam seu completam perditionem rei temporalis, & spiritualis, saltem inchoatam, ut si collatio beneficii sit facta, & pars pretii soluta, sunt in primis excommunicati, non nisi à summo Pontifice absolvendi, præterquam in articulo mortis, *Extravag. Cum detestabilo 2. hoc tit. & provisio de beneficio facta est ipso jure nulla, can. En qua, c. aliis 1. qu. 3. c. Cum Clerici in V. spoliatis, & ibid. Abbas sup. de pactis d. Extravag. Cum detestabilo: licet ab aliis procurata fuerit, provisio siue sciente, & non contradicente, c. Sicut tuis 13. siue etiam ignorante, prout tradit Garzias cum aliis quos citat, *De beneficiis p. 8. c. 1. num. 4. 5. & 6.* & patet ex d. Extravag. Cum detestabile. c. Ex insinuatione 26. c. Nobis, ibi, *penitus reprobanda*: nam dictio, *penitus*, significat nullitatem ipso jure, Garzias d. loco num. 5.*

11. Fitque inhabilis ad beneficium simoniacè obrentum, ita ut pro illa vice non possit illud ei conferri absque dispensatione; idque in pœnam eorum, qui promotionem simoniacam procurant: d. c. Nobis, d. cap. Sicut tuis hoc tit. & c. penult. sup. de elect. Nam cum ibi dicatur, quod cassatâ electione Prælati propter simoniam, eo ignorante commissam, non possit Episcopus cum eo pro ea vice dispensare, secus si beneficium sit simplex; sequitur, eum esse inhabilem ad illud idem beneficium, cum nemo iadigeat dispensatione, id est relaxatione Juris, nisi qui Jure impeditur. Imò juxta Bullam quandam Pii V. redditur inhabilis ad omnia alia beneficia, in posterum consequenda. Dico, in posterum; nam Simonia, nisi sit confidentialis, non privat aliquem beneficiis

ficiis antè obtentis. Sed nec dicta Pii V. Constitutio usù recepta est quoad illam pœnam, ut testantur Suarez *De Simonia* c. 51. n. 11. & Garz. d. p. 8. c. 1. n. 72. Nec in Jure est expressa talis inhabilitas, ne quidem in Simonia reali, ut latius deduxi in *Tract. de beneficiis Tit. de modis, quibus beneficia conferri debent*. Sicut neque in Jure expressum est, quòd talis simoniacus sit irregularis: quo tamen expresso sequeretur indubiè, etiam inhabilem esse ad alia beneficia obtinenda in posterum, cum effectus irregularitatis præcipuus sit, reddere inhabilem ad futura.

Quòd si verò ab aliis, ignorantia inculpa laborantibus, commissa fuerit Simonia, proviso etiam ignorante, vel ab ipso quoque beneficiario per ignorantiam, non videtur effici inhabilis ad illud idem beneficium obtinendum, cum nulla subit culpa, ob quam ea inhabilitas induci debeat: & proinde poterit ei conferri beneficium, absque dispensatione; factâ tamen prius utroque casu illius resignatione, quia prior collatio fuit irrita, quippe per contractum irritum.

Sic quoque proviso de beneficio ipso jure nulla est, quando Simonia commissa est cum uno ex electoribus, præsentatoribus vel collatoribus, licet eorum major pars absque Simoniae labe provisum elegerit, præsentavit, vel ei beneficium contulerit: si utique elegant, præsentent, vel conferant, ut univèrsi seu jure Collegii, ut patet ex d. c. *Nobis* & ibi notat Abbas *hoc tit.* tunc enim omnium una est electio, præsentatio: vel collatio; ideoque simonia cum uno commissa vitiat omninò electionem, præsentationem, vel collationem; secus quando ut singuli, quia tunc tot sunt præsentationes vel collationes, quot patroni vel collatores, quandoquidem singuli per se præsentent vel conferant, ideoque una non vitiat aliam in præjudicium præsentati seu collati, qui consecus non fuit Simoniae: nec utile per inutile vitiat, c. *Vita* 37. *De R. l. in 6.*

12. Sed quid si electus vel præsentatus legitimè, committat deinde Simonia pro confirmatione vel institutione obtinenda, an etiam electio vel præsentatio irritabitur? Ita existimat Garz. d. p. 8. cap. 1. n. 14. sed contrà & verius Less. d. loco, vitari solam confirmationem vel institutionem, in qua sola vitium commissum

est: idque insinuat in e. *Si confirmationem de elect. in 6.* Nec enim si posterior actus sit irritus, etiam prior censeri irritus debet: licet è diverso, commissa Simonia in electione aut præsentatione, ipsa quoque confirmatio vel institutio sit irrita, quandoquidem procedat ex supposita validitate electionis aut præsentationis.

13. Sunt tamen aliqui casus quibus quis non tenetur beneficium resignare, etiam si dato pretio illud consecutus sit. Primus est, si ad veritatis ipsius occultè per fraudem & in dispendium eligendi aut promovendi pecuniam dederit, eo sine scilicet, ut collatio eidem facta esset invalida, ipseque inhabilis, d. c. *Nobis* 27. & d. c. *Sicut unus* 37. *hoc tit.* Secundus, si veritas ne pecunia ab alio quo detur pro beneficio sibi impetrando, expressè contradixerit, d. c. *Sicut unus* Less. d. loco n. 143. Ubi movet hoc dubium, an, si post obtentum beneficium consentias solvendo pecuniam ab alio promissam, aut refundendo expostam, tenearis beneficium resignare? Distinguedum; nam si non consentias, in pactum alienius, ratificando contractum seu promissionem simoniaci amici, sed ex amicitia tantum solvas, quod promissum, aut refundas, quod expostum, ne damnum tua causa patiar, non tenebris resignare. Navar. *Constit. n. 5. h. tit.* Si verò consentias, approbando factum illius, licet quidam teneant, te non teneat ad resignandum beneficium, eo quòd ratificatio post legitimam collationem & jus acquisitum non possit eam inficere, nihilominus contrarium colligunt. *Id. in d. c. Sicut*: saltem mereri privationem beneficii tradit Less. d. loco n. 144. Tertium casum addent quidam si Pontifex ad Pontificatum simoniace pertigisset, de quo vide Less. *ibid.*

Æquum quoque videtur, ac praxi consonum, quod tradit Rebuff. in *Praxi benef. Tit. Quot modis benef. acquir. n. 22.* non videri simoniacos illos, qui coacti solvunt sportulas pro collationibus, præsentationibus & c. cum resistere non valeant, & modò voluntariè non dent, Quod etiam dici non potest de solventibus aliquid Capitulo, in admissione ad possessionem solvi consuetum, quia fit quædam redemptio vexationis, ut ex Lessio tradit Garz. d. loco num. 43. quem plenius vide.

14. Deniq; tenentur Simoniaci ad restitutionem

nem pretii simoniacè accepti; suntque infames, *can. simo. q. 3. Glos. in c. 1. De testibus in 6. in V. mendicantes*, infamia scilicet Juris, *can. Sandè xv. q. 3.* non tamen ipso facto, sed per sententiam Judicis, dummodò in ipsa sententia fuerit apposta hæc pœna, ut ex Abbate tradit Garz *d. loco n. 6.*

15. Si quaratur, quæ sint pœnæ, quas Simonia inducit confidentialis. Dicendum, primò inferre excommunicationem utrique parti; à qua solus Pont. absolvere possit, præterquam in mortis articulo. Secundò, privationem beneficii, in quo commissa est Simonia, & reliquorum omnium. Tertiò, inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cætera quæcunque; suntque hujusmodi beneficia, collata & accepta in confidentiam, reservata Sedi Apostolicæ. Navar. *in Manuali c. 23. n. 100.* Less. *d. cap. 15. Dubit. 26.* Ubi subjungit, privationem omnium beneficiorum & inhabilitatem ad omnia, incurri tribus casibus, primò, in Simonia confidentiæ; secundò, in electione simoniaca Papæ, Conc. Lateran. *sub Julio 11. Sess. 5.* tertiò, quando examinatores occasione examinis aliquid accipiunt, juxta decretum Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 18.* Ad dens, in his tribus casibus usu videri receptum, ut non teneatur quis beneficia sua dimittere ante sententiam.

Quibus autem modis probari possit Simonia confidentialis, tradit Flamin. Paris. *Tract. de Confidentiali q. 64.* ubi docet, probari etiam solis præsumptionibus. Et quamquam Gutierrez *Can. q. lib. 2. c. 13. n. 78.* velit Bullas de confidentiis nihil prohibere, quod non antè prohibitionem fuerit, & solum disponere contra confidentiam beneficalem illicitam, quæ sit pretio, pacto, modo, conditione tacitè vel expressè interveniente: tamen si verè examinentur integræ Constitutiones, inquit Zyp *h. tit. sup. nu. 5.* nihil novi juris inducere nemo non animadvertet.

Illud denique hic subiiciendum est, quòd licet Concilium Tridentinum veteri pro administratione rerum spiritualium apponi pacta & conditiones mercedum, non innovaverit tamen jus antiquum, quo licet elemosynæ vel sustentationis causa consuetum aliquid dari vel accipi. Zyp. *h. t. n. 10.* ex Gutierrez, quem citat. Ubi subjungit, in officiis secularibus non verti Simoniam: in Brabantia tamen, datà vel et-

iam mutua à pecuniâ, confetti officia non posse juxta tabulas legum Brab. Joannis Ducis, ac juramentum subsequentium Principum, quod an ministri, inquit, satis observent, ipsi viderint.

TITULUS IV.

Ne Prælati vices suas vel Ecclesias sub annuo censu concedant.

1. Ratio hujus prohibitionis.
2. Fructus beneficiorum alteri sub annua pensione cedis possunt.

POST generalem tractatum de Simonia sequuntur duo speciales casus, qui simoniaci habentur. Estque hic Tit. pars quædam Tit. superioris, ut constat quoque ex compilatione facta ab Alexandro III. in Conc. Lateranensi, in qua sic legitur: *De Simonia, & ne merces pro Ecclesia consecratione recipiantur, vel pro monachatione, vel pro Sacramento Ecclesie, vel pro licentia docendi nove Prælati vices suas ad causam terminandas vel regimen Ecclesiarum sub annuo pretio committunt.* Potestas enim jurisdictionis Ecclesie refertur etiam inter spiritualia, quæ sunt materia Simoniæ; ac proinde non licet Archiepiscopis, Episcopis, Decanis, Archidiaconis, aliisque Ecclesiarum Prælati, vices suas, id est, jurisdictionem vel Ecclesiam alteri sub annuo censu, sive annua pensione cedere.

1. Tum quia hæc Simoniæ species est, *c. 2. & 3. h. t.* tum quia gratis judicare debent, *can. N. n. sandè xiv. quæst. 5.* ac gratis beneficia Ecclesiastica conferre, *c. Non satis sup. De simonia.* Qui verò dederit pecuniam, ut spirituales jurisdictionem exerceat, officio suo privandus est, & sic conferens amplius conferre non potest, ac Canonicè puniri debet, *d. c. 1.*

2. Fructus tamen Ecclesiarum seu beneficiorum sub annuo censu concedi & locari possunt, *cap. 3. & ult. h. t.* cum obventiones ejusmodi
Mmm nullam

nullam rei spiritualis rationem habeant; idq; ad breve tempus dumtaxat: olim quidem ad septennium. *d. c. ult. h. e. hodie vero ad triennium Extravag. Ambitiosa de fructib. Eccles. non alienan.* Vide Concil. Trident. Sess. 25 c. 11. de reformat. & Covar. lib. 2. var. resolut. cap. 6.

TITULUS V.

De Magistris, & ne aliquid exigatur pro licentia docendi.

1. *Magistri qui hic dicantur.*
2. *Accipere pecuniam pro labore docendi non esse simoniam*
3. *Ut nec pro ipsa arte, quam quis proficitur.*
4. *De magistro & Professore in qualibet Ecclesia constituendo.*
5. *Docentes & discipulos percipere fructus beneficiorum in absentia.*

Alter hic casus proponitur, in quo etiam Simonia vestigium reperitur, de Magistris scilicet, quatenus iis incumbit onus docendi, assignato ad hoc, loco salarii, beneficio aliquo, & de licentia docendi, quatenus hæc ex jurisdictione vel officio aliquo spirituali procedit, cuius est usus quidam.

1. Omnia autem ea Magistri significatione qua sumitur pro eo, cui præcipua cura alicujus incumbit. *l. Cui præcipua 57. D. de verbor significatione.* quo pacto eum, qui militibus præest, Magistrum militem, *1. 10. Tit. Cod. De officio Magistrum militem.* & qui præest equitibus, Magistrum equitum vocamus, & sic de aliis, de quibus vide Gothof. *ad d. l. Cui præcipua:* Magistrum hic accipimus pro eo, qui literas docet seu quamlibet disciplinam proficitur, & Magister appellatur à Monendo vel monstrando *d. l. Cui præcipua* Eoque nomine sic accepto veniunt omnes, qui in aliqua scientia summum titulum seu gradum obtinent. Alioqui pressius loquendo solum illi veniunt, qui artium liberalium & sacre Theologiæ supremum gradum habent:

nam qui Medicinæ aut Juris sive Canonici sive Cæsarei summum gradum adepti sunt, Doctores appellantur, *juxta Gloss in Clement. 1. in v. De honorat. h. tit.*

2. Tamen igitur Pont. hoc Tit. pro licentia docendi veteri pretiū aliquod exigi vel promitti, ne sub obtentu quidem alicujus consuetudinis, adeo ut exactum restitui & promissam remitti, & prævaricatores legis privati officio beneficioque debeant, *c. 1. 2. 3. hoc tit.* tamen verius est, non tantum licere pro labore in tradendis disciplinis suscepto accipere pretium, verum etiam extra simoniam esse pecuniam accipere pro licentia docendi danda: quia licet hæc sit usus seu actus jurisdictionis etiam spiritualis: tamen, quia non ut usus spiritualis, sed politicus, quandoquidem jurisdictio spiritualis ad multos actus politicos se extendat, ut quando crimina carcere aut pecuniaria poena puniuntur non videtur esse ulla Simonia.

3. Nec tantum magistris, non habentibus aliud, unde vivant, permittitur aliquid accipere pro laboribus suis, cum non teneantur suis militare stipendiis, *cap. Ecclesiastici xii. quasi 2. led & pro ipsa scientia & arte, quam profitentur & quidem plus vel minus, pro scientiæ & artis majori vel minori præstantia.*

4. Statuit autem Eugenius in *can. de quibusdam xxxvii. Distinct. 37.* ut Episcopi Magistros & Doctores congruis locis constituent. Ut vero gratis erudiri juvenus valeat, statutum fuit in Concil. Lateran. 1. sub Alex. III. & altero sub Innoc. III. ut in singulis Cathedralibus Ecclesiis, & aliis, quarum sufficerent facultates, à Prælato cum Capitulo constituatur Magister aliquis idoneus, qui Clericos illius Ecclesiæ in Grammaticis instruat: in Metropoli autem etiam Theologus assumatur, qui sacram paginam doceat, & in his præsertim sacerdotes reliquosque informet, quæ ad curam animarum & fidem Catholicam spectant: cuiuslibet Magistrorum assignatis unius præbendæ proventus; qui si non sufficiant, ut tunc Prælati Theologo provideat ex redditibus suæ Ecclesiæ, Grammatico vero in alia Ecclesia suæ civitatis seu diocesis *d. c. 4. hoc tit.*

5. Insuper statuit Honorius III. ut Prælati & Capitula Clericos, qui propter raritatem Magistrorum in loco beneficii sui dare operam studio

studio Theologiæ non possunt, aliò ablegent, quin absentia per quinquennium reditus præbendarum & beneficiorum suorum integrè percipiant, reliqua necessaria subministrante Prælato, si proventus ejusmodi eis in studio alendis non sufficiant: ut verò Magistri fructus beneficiorum suorum tamdiu integrè percipere valeant, quamdiu docuerint, *e. ult. hoc tit.* Vide latè Concil. Trident. Sess. 5. cap. 1. *De reformat.* ubi statuit, qua ratione habentes præbendam aut præstimonium seu aliud quovis nomine stipendium pro Lectione sacræ Scripturæ possint cogi & compelli per Ordinarios ad munus exequendum, per se, vel per alios: & quâ viâ procurandum sit stipendium, si hoc illique non fuerit constitutum. Pauperes autem idonei gratis promoveri jubentur à Julio III. & Laureæ Magistræ retentur deinceps conferri per Comites Palatinos ex revocatoria. Pii V. Præfecturam vero scholarium Carolus Magnus Sacerdotali ordini attribuit; Ludovicus pius & Lotharius Gymnasiorum magistrum Episcopis; ut ex aliis, quos citat, tradit Zyp, *h. t.*

TITULUS VI.
De Iudæis & Saracenis,
& eorum ser-
vis.

1. 2. Iudæi & Saraceni qui & unde dicantur.
3. Iudæi vestitu & habitatione à Christianis distincti esse debent.
4. Ab omnibus honoribus & muneribus arcen-
sur.
5. 6. Quo pacto in eos inquirendum: non cogendi
ad fidem.
7. Proscripti à Brabantia, & quare.
8. Iudæorum conversorum privilegia.
9. Cum Saracenis interdictum omni commercii-
um.

Am diximus de iis, qui Spiritum sanctum vendendo simoniaca pravitate involvuntur, & atrocissimum in Deum crimen committunt: nunc agendum est de iis, qui in

Deum peccant, malè colendo, quales sunt Judæi & Saraceni.

1. Judæi dicuntur, qui vetus dumtaxat Testamentum recipiunt, & illud ad litteram servant, circumcidendo se, & alia legalia ad litteram faciendo, sic dicti vel à Juda duce, vel secundum alios à tribu Juda, quæ inter eos erat nobilior & bellicosior; & ex qua creabantur Reges & duces populi, sicut & ex tribu Levi Sacerdotes.

2. Saraceni verò, qui etiam Pagani vocantur in *e. Quam sit 10. & c. Ex speciali 18. h. t.* qui nec vetus nec novum Testamentum recipiunt: dicti à Sara, uxore Abraham Quamquam ab Agar, ancilla Abraham & matre Imaclis, originem suam traxerint, *can. Recurrat. & can. Dixit Sara xxxv. 11. q. 4.* Unde Agareni dicendi essent verum ne viderentur ex ancilla descendere, mendaciter slexerunt se à Sara originem ducere, ut hoc modo ignominiam declinarent & labem generis sui tegerent. Alii aliunde originem petunt. Vide Covar. *lib. 4. var. resol. c. 9.* Boët. Eponem *De jure sacro lib. 3. n. 162.* Azor *p. 1. Inst. Moral. lib. 8. c. 23.*

Additur autem in Tit. *e. eorum servis*, ne sit necesse alium Tit. de iis statuere. Ubi observandum servum propriè quidem & strictè dici, qui Jure gentium vel Civili dominio alterius contra naturam subicitur, hic verò latissime sumi, prout dicitur à serviendo, ita ut eo nomine etiam famuli comprehendantur.

3. Quod si igitur Judæi & Saraceni usquam inter Christianos commorari permittantur, quemadmodum fide ab iis distinguuntur, ita etiam uti haberi debent, ab aliis distincto, *e. In nonnullis 15. h. t.* in superque habitatione ac ceteris privilegiis à Christianis discriminari, ex Constitut. Pauli IV. quam refert Pet. Matth. in VII. *Decretal. lib. 5. tit. 2. cap. 4.*

4. Ab omnibus item publicis officiis, honoribus, dignitatibus & administrationibus apud Christianos arcen-
tur, *e. Cum sit 16. c. Ex speciali 18. h. t. 1. Hac valitura Cod. De Iudæis*: licet antea Imp. Ethnici eos ad honores admiserint. *Generaliter 3. in fine D. De Decurionib. Quin imò ab eorum familiaritate & domestica consuetudine Christiani omnes abstinere jubentur, ut neque servus qui piam neque nutrix aut obfretrix esse possit, sub pœna excommunicationis, e. Iudæi 5. c. Ad hoc 8. c. Et si Iudæos 13. h. t. aut*
Nmm 2 egiam

etiam depositionis, si Clerici sint, *can. Nullus xxviii. q. 7.* ne consuetudine vitæ alliciantur ad Judæismum vel Paganismum, *d. cap. Ad hac h. 1.* Excipiuntur tamen Clerici & Religiosi, qui à suis mittuntur Superioribus ad prædicandum eis Evangelium, *c. Quamvis 10 h. 1.*

5. An verò Judæus non Judæo tutor esse possit, disputat Jason in *l. 1. D. De iustis & iuro.* Et licet Modestini in *l. Spadonem 15. §. Jam autem D. De excusat. tutor.* admittere videatur, tamen, si spectemus ejus in corrupendis moribus Christianorum infidum morem, se ipse eodem responso repellit. Sed an & lex illa tantum loquatur de Christianis, qui nomine Judæorum primùm accipiebantur, disputatur. Vide Bus. *ad d. §. Jam autem.* Non possunt etiam postulare contra Christianos, Greg. Tholosani. *Synag. juris universi lib. 49. cap. 6. n. 25.* nec filii substituere pupillariter, idem *lib. 42. cap. 22. nu. 3.*

Quo pacto autem, & quibus Casibus Apostolici Inquisitores & Ecclesiastici Judices inquirere & animadvertere possint in Judæos, contra legem divinam veterem peccantes, aut Christianorum pervertioni periculum struentes, tradit Greg. XIII. in Constitut. *incip. Antiqua Judæorum improbitas* quam refert Azor *d. lib. 8. cap. 12. quest. 12.* Pialec. *2. p. Praxis Episc. c. 4. art. 6. num. 14.* Ubi etiam subjungit Constitut. Clementis VIII. *incip. Cum Hebræorum.* adversus detentores librorum Thalmudicorum. Quos mancipati igni Greg. IX. & Innocent. IV. jussit, referente Azor *o. d. q. 12.* Subiicit dein Constitut. Gregor. XIII. *incip. Sancta Mater Ecclesia,* quæ præcipit, ut ab Ordinariis locorum compellantur accedere ad concionem seu lectionem, ipsis ex veteri lege faciendam; Evangelium verò eis quidem prædicandum, verum ad eam concionem non cogendos, sed inducendos, conversosque sermone instituendos & catechizandos.

6. Alioquin baptizari nolentes aut invitati non debent, nec ad fidem orthodoxam suscipiendam cogi, neque absque judicio puniendi sunt aut rebus suis spoliandi, *c. Sicut Judæi 9. hoc tit.* Nam qui nunquam fidem suscepit, ad eam vel suscipiendam vel servandam cogendus non est, *can. Ad fidem xxiii. q. 5. can. de Judæis. Distinct. 45.* nemoque invitatus salvandus, sed volens, ut integra sit forma Justitiæ, *d. can. De lu-*

dais: & Deus ipse voluntarios ac spontaneos discipulos exigit Sed nec liberi Judæorum ipsis invitatis ac reclamantibus baptizandi sunt, pro qua sententia est nova Constitut. Julii III. ann. 1551. cujus meminit Pet. Matth. *d. c. 5. tit. 1. c. 1.* ne quicquam contrarium asserente Udalr. Zafio.

7. Cæterum in his Belgicis provinciis non illos tantum, sed nec novos Christianos, sub hoc nomine Judæorum doctrinam & scelera sectantes, ex Edictis Caroli V. permittam esse morari aut versari, tradit Zyp *h. 1. n. 2.* Imò ante trecentos plus minus annos ex Brabantia proscriptos fuisse, cum Bruxellis sacrosanctam Eucharistiam, quæ ob miraculum summa veneratione etiam nū ibi colitur, pugionibus confodissent; quemadmodum & in Gallia & alibi, teste Gregor. Tholosano, *Synag. juris universi lib. 22. c. 3. n. 23. & lib. 33. c. 4. n. 8. & 11* ubi tradit etiam, cur vivere inter Christianos permittantur. Quamquam passim sub salvo conductu habitasse videantur, ut etiam ex tabulis Legum Brabantiæ Joan. Ducis 1312. apparet, qui, si quis eos offendisset, id suæ cognitioni reservabat: sicut & in Urbe causæ eorum ad Papæ Vicarium spectant & causæ banchariorum Judæorum ad Camerarium Urbis, ex Constitut. Julii III. & Gregor. XIII. Et hoc etiam, cum nuperæ induciæ permitterent omnibus ex provinciis confederatis venire ad nos & negotiari, non fuisse comprehensos Judæos Amsterodami habitantes, testis est Zyp *h. 1. n. 3.* quippe qui ob aliam causam, quam belli civilis aut religionis, ob quam illud motum est, jam olim proscripti sint.

8. Addit *ibid.* Zyp. ex Paulo III. Judæis quo facilius ad fidem convertantur, acquisita per usuras, quæ certis personis restituenda non sunt, relinquere oportere, tamquam in usus pios, eoque sine Conc. Basileen. *Sess. 19.* decrevisse, ut, quo loco Judæi conversi baptizantur, jura omnia ac privilegia acquirant civium, Paulum item IV. vetuisse, quamdiu non convertantur, immobilia ne possideant. Cæterum qui plura scire volet sive de conversatione seu commercii Christianorum cum Judæis, sive officio eis vel eorum filii præstando, deque punitione eorumdem, adeat Azor. *d. lib. 8. cap. 22. per tot.* & Gregor. Tholosani, in *Synag. juris universi lib. 12. c. 4.*

Portò de Saracenis (quo nomine veniunt omnes, additi seu adherentes impiæ ac nefariæ Mahometi sectæ arque perfidiæ, Turcæ, Tartari, Persæ, Arabes, Egyptii, Africani & Mauri, etc. *Azo in d. lib. 8. c. 23. & 24.*) peculiariter constitutum est in Concilio Lateranensi sub Alexandro III. ne Christiani ad eos deferant metes prohibitas, ne arma ad impugnandos Christianos aut alia subsidia subministrant; excommunicandi alioqui ac rebus suis privandi, & servi futuri capientium, *et ita quorundam 6. h. 1. Hodie verò excommunicati sunt ipso facto, cap. Significavit 11. cum cap. seq. & cap. Ad liberandam 17. h. 111. sicut & per Bullam cœnæ Domini. Videatur plenius Azo in d. cap. 23. per tot.*

TITULUS VII.

De Hæreticis.

§. I.

Quis dicatur Hæreticus.

1. Hæretici nomen unde dicatur.
2. 3. Propriè & latè sumi
4. Infidelis, Paganos, Iudaos, non esse hæreticos.

Diximus de iis, qui non baptizati Deum & ad eum, quam numquam susceperunt, cæcamente oppugnant, cujusmodi sunt Judæi ac Saraceni: nunc ordine competenti subiiciendum est de iis, qui baptizati, & fidem Christianam professi, ab ea desciscendo in Deum multipliciter peccant, quales sunt Hæretici.

1. Hæreticus non ab hærendo; ut quidam rati sunt, nec ab Hæresico, id est, divido, ut putabat Azo in *Summa h. 1.* prout latius ostendit Greg. Tholosan. *Syntag. iuris universi. 33. c. 4. n. 3. & 4. Farinac. quasi. Crimin. Tit. 18. De hæresi q. 178. n. 30. & seqq.* sed ab Hæresi Græca voce, divisionem vel electionem significante, nuncupatur. Isidor. 8. *Etymol. c. 3. D. Thom. 2. 2. qu. 11. art. 1.*

Diciturque propriè is, qui eum sit baptizatus, ab unitate Ecclesiæ se dividit, singularem aliquam, & à fide ac sensu Ecclesiæ manifestè alienam, doctrinam eligendo, eamque pertinaciter defendendo, *can. Hæresis, can. Quin Ecclesia*

xxiv. q. 3. Unde & præsumptio propriæ mentis ad hæresim via dicitur, can. Quid autem ead. q. 3.

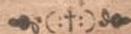
3. Dixi, propriè; quia, latissimè sumpto eo nomine, Hæreticus dicitur, Primò etiam is, qui dubius est in fide, *arg. c. 1. h. 111. & ibi Glos. ad V. Dubius, Secundò, Simoniacus, can. Tertur. 1. q. 1. Tertio, qui transgreditur præcepta Sedis Apostolicæ, can. Qui nulli Dist. 19. Quarto, laicus suscipiens officium prædicandi, cap. Cum ex m. juncto 12. cap. Sicut in uno 14. h. 1. & alii, enumerati ab Hostien. in *Summa h. 1. Not. 1. vers. Multis tamen modis.**

4. Dixi, qui cum sit baptizatus; nam hinc Judæi, Pagani, & alii infideles quamvis multos contra fidem errores tradant, non sunt propriè hæretici: non enim possunt dividi ab unitate Ecclesiæ, aut deserere fidem, quam nunquam habuerunt. Et hinc fit, quòd tales magis tolerantur in Republica Christiana & inter Christianos, quàm hæretici, quia de his, qui foris sunt, nihil ad nos, *t. ad Corinth. 5. quodque permittantur utroque Jure veteres synagogas retinere, & collabentes instaurare, non etiam novas erigere, c. Iudæi 3. & c. Consuluit 7. sup. de Iudæis.*

Addidi, singularem aliquam & c. quia si in rotum à fide recedat, Apostata dicitur, non Hæreticus.

Addidi etiam, manifestè à sensu Ecclesiæ alienam; quia si quis doctrinam singularem eligit, quæ non sit clarè contra fidem, vel sensum Ecclesiæ, non dicitur is quoque Hæreticus. Per singularem autem doctrinam intellige, sive quoad articulos fidei, sive quoad Sacramenta Ecclesiæ, sive quoad alia, ab Oecumenicis Conciliis seu Ecclesia Romana definita, *cap. Cum Christus 7. c. Ad abolendum 9. hoc tit.*

Addidi postremò, eamque pertinaciter defendendo; quia error non facit hæreticum, sed pertinax defensio, *t. Damianus sup. De Summa Trinit. can. Hoc est 1. q. 1. can. Dixit, can. Qui in Ecclesia xxiv. q. 3. August. Epist. 162. Plenè Farinac q. 178. §. 3.*

§. II.

De pœnis Hæreticorum.

1. Pœna sunt infamia, Excommunicatio.
2. 3. Incapacitas beneficiorum, Confiscatio beneficiorum.
4. Privatio beneficiorum & officiorum.
5. 6. Remedia ad exterminandam hæresim.
7. Pœna ultimi supplicii ex consuetudine est exco-

Quod ad ad pœnas hæreticorum attinet, eos, nox, ubi vires suas Ecclesia Catholica exercere, atque exercere potuit, infectata fuit, & digna animadversione castigavit, testantibus sacris historiis, & præsertim in Conc. Lateranensi sub Innoc. II quo, præter Chalcedonense, nullum fuit angustius, ut ex numero & qualitate eorum, qui eidem interfuerunt, colligit Zyp. h. t. in princ.

1. Sunt itaque in primis infames, *can. Infames vi. q. 1. can. Alieni 2. q. 7. Authent. Gazaros Cod. hoc tit. c. l. 1. Cod. De summa Trinit.* Sunt item excommunicati ipso jure notorii omnes, aut alias excommunicandi, quâ Clerici, quâ laici, velut putrida membra refecandi ab Ecclesia, *can. Refecanda xxiv. q. 3. can. Canonica xi. q. 2. c. Ad abolendam 9. c. Excommunicamus 13. hoc t.* Et non solum hæretici ipsi excommunicantur aut suspecti de hæresi, sed & eorum receptatores, defensores, fautores, credentes. Qui si hoc nomine à Judice Ecclesiastico excommunicatione impliciti, non satisfecerint intra annum, ipso jure sunt infames & intestabiles, ita ut neque ipsi sibi testamentum facere possint, neque ex testamento alterius quidquam capere; multo que minus ab intestato alicui succedere, *d. c. Excommunicamus & credentes. Quin si quis tales, postquam ab Ecclesia fuerint notati, evitare contempserit, excommunicandus est usque ad satisfactionem, d. §. concedentes vers. si quis autem sales.*

2. Sunt etiam incapaces beneficiorum Ecclesiasticorum & hæretici ipsi. & receptatores, fautores, defensoresque & filii ipsorum usque ad secundam generationem, *Quicumque 2. §. hæretici c. §. ad hac eod. tit. in 6.*

3. Bonaque damnatorum de hæresi ipso jure, ex die commissi criminis, addicuntur fisco, *cap. Cum secundum eod. in 6.* Et quidem bona Cle-

ricorum cedunt Ecclesiæ, cui servierunt; laicorum verò, licet filios habeant Orthodoxos, (locus de Jure Civili, l. 4. c. 12. Cod. hoc tit.) fisco secularis potestatis applicantur, *d. c. Excommunicamus 13. c. Pergentis 10. hoc tit.* Potestque ad hunc finem quis declarari fuisse hæreticus etiam post mortem: quo casu condemnatio post mortem facta retrahitur ad diem commissi criminis, *c. Accusatus §. penult. eod. in 6. Corar. De matrim. p. 1. cap. 6. §. 8. num. 6. §. segg.* Non confiscantur tamen innocentium uxorum dotēs, propter maritorum hæresim, *cap. Docenti 14. eod. in 6.* Neque apprehensio bonorum per dominum secularem fieri debet, nisi prius pronuntiarum fuerit super crimine per Judicem Ecclesiasticum, *c. penult. eod. in 6.* Ne autem hac in re fraus fisco fieret, sanxit Carolus V. 22. Septemb. ann. 1540. in hoc Belgio, ut statim, postquam quis in hæresim incidit, neque inter vivos neque per ultimam voluntatem disponente de bonis suis valeat, sed omnia acta sint nulla. Quod quidem edictum conforme est juri communi, *d. c. Cum secundum h. tit. num. 6. l. Manichæus l. Sancta Cod. h. §. Farinac. q. 190. §. 5. per tot. verum executionem illius suspensam fuisse, præsertim tempore Mariæ Gubernatricis, ut furori cederet, & populus in se descenderet, tradit Zyp. h. t. n. 7. in fine.*

4. Præterea Clerici excidunt ipso jure beneficiis suis, *d. c. Ad abolendam §. præsentis c. alii h. §. licet &*, qui ad preces hæreticorum beneficia obtinuerunt, *d. c. Quicumque §. ad hac: & suis ordinibus, si pertinaces fuerint, spoliati seculari potestati traduntur puniendi, d. c. Excommunicamus §. damnati, d. c. ad Abolendam, c. Cum secundum leges eod. in 6.*

5. Ne autem hoc malum Republicæ Christianæ perniciosissimum longius serpat & radiceur altius, idèd vetantur clandestina conventicula, *c. Cum ex injuncto 12. hoc tit.* nem conciones clandestinæ vel publicæ, si permissu Diocesani, *d. cap. Excommunicamus h. quia verò cum e seq. hoc tit. l. Conventicula 15. c. De Episc. & Cler.* Et jubentur Episcopi vel Archiepiscopi, qui sunt Ordinarii hujus causæ Judices, provincias ac dioceses suas, de hæresi suspectas, nimirum semel in anno visitare, vel per se, vel per Archidiaconum, aut alios idoneos, & de hæresi inquirere, sub pœna de-

positionis, *d. e. Excommunicamus* § *adiciemus*. Quibus subinde Inquisitores adjuvantur, qui conjunctionem vel separationem cum illis cognoscant *e. Per hoc* 17. *cod. in 6*. Si tamen processerint seorsim, debent sibi communicare acta, simulque proferte sententiam; vel si dilcordes fuerint, eam remittere ad Sedem Apostolicam, *Pias. d. loco n. 13*. Ipsi autem resipiscenti Sacramentum penitentiae & Euchariistiae non est denegandum, *d. e. Ad abolendam* *vers. illos quoque*.

§ III.

De modo procedendi in causa Hæresis.

1. In causa hæresis idem potest esse testis & denunciator.
2. Item quilibet alius, etiam infamis, perjurus &c.
3. Quo modo institui examen debeat.
4. Quo modo quis deferatur de hæresi.

IN causa hæresis proceditur simpliciter & de plano. Potestque idem esse testis, qui accusator & denunciator, *e. In omni 4. sup. de testibus*, modò juret se non ex odio vel animi passione ac levitate denunciare Interrogarique debet, an verba hæretica prolata fuerint serio vel iocose, vel referendo aliorum opinionem; nam duobus his postremis casibus non arguerent aliquem hæreticum, quamvis taliter ea proferens graviter esset puniendus, ubi adesset periculum scandali, *Pias. d. loco n. 4*.

2. Insuper potest quilibet hic admitti testis, etiam laicus adversus Clericum, *e. de castro 14. sup. de testib.* etiam particeps & socius criminis prout sanxit Alexander IV. item infamis, perjurus, modo non sit inimicus accusati, *e. in fidei 5. e. Accusatores* § *Licet verò* 1. in 6. Quamquã duo hujusmodi testes non faciant plenam fidem, ut alii, fide digni & omni exceptione majores, ad convincendum quem de hæresi, sed tantum judicium ad torturam vel impendam poenam extraordinariam, *Pias. d. loco n. 4*.

3. Cæterum institui in his causis examen testium debet coram Notario & duobus gravibus personis, etiam laicis, defectu Clericorum. Nec hæretico, convicto de hæresi, dandus est procurator; secus si fuerit tantum delatus vel suspectus, aut neget se hæreticum esse: nam hoc casu non poterit eidem denegari procurator, per quem se defendat. Qui quidem procurator, ante omnia tenebitur jurare, se bona fide, justis saltem mediis, defensurum causam, & deserturum eandem, si deprehenderit

henderit injustam, Piassec, d. l. n. 5. Dicta etiam testium vel denunciatorum ac nomina non publicantur, ne inde grave illis periculum imminere, c. ult. h. s. nu. 6. nisi socius fuerit criminis, vel ablit nec timeatur periculum vindictæ, d. c. ult.

In causa quoque hæreseos sententia absolutoria nunquam transit in rem iudicatam, ex Constitut. Pii V. *Inter multiplices*, apud P. Matth. lib. 7. tit. 3. c. 10. Neque appellacionis remedium hæretico condemnato est concedendum, c. *Ve inquisitionis* 18. h. s. m. 6. nisi ab interlocutoria seu ante prolationem sententiæ.

4. Variè autem defertur quis de crimine hæreseos. Interdum ex leuiori aliqua suspicione ut quia semel ex ira protulerit verba hæretica vel blasphema, aut per annum perfliterit in excommunicatione; & delato taliter de hæresi post abjuracionem imponitur pœnitentia salutaris, nec proceditur generaliter ad torturam, Genueu. in *Praxi* c. 84. Interdum ex suspicione vehementi seu violenta; ut si quis ad omnem animi motum verba proferat hæretica, aut blasphemet sæpius, invocet Dæmones, verbis deprecatis, &c. prouchæe tradit & probat Piassec. d. loc. n. 9. ex Genueu. d. c. 84. n. 7. Ubi etiam subiungit, vehementer suspectos esse de hæresi, qui Sacramento pœnitentiæ abutuntur, & in confessione pœnitentem ad actus inhonestos provocant, talesque ut hæreticos puniendos esse, ex *rescripto* Pii IV. an. 1561. ad *Inquisitionem Hispanicam*: sicut & eos qui officium seu ministros Inquisitionis, quod minus contra reos procedant, impediunt, domum Inquisitionis invadunt, portas infringunt, testes in causa fidei productos verberant, vel aliàs auxilium, consilium aut favorem quid hujusmodi molientibus præstant, d. c. *Ve Inquisitiones*; ubi prohibetur, ne quis huic officio impedimentum iniiciat, sub pœna excommunicationis, ipso facto incurrendæ; quam si deinde per annum animo obstinato sustinuerit, ex tunc velut hæreticus condemnari iubetur. Severius autem in tales animadvertendum statuit Pius V. Constitut. *incip. Si de protegendis* anno 1569. quam refert Piassec, dicto loco, & Clem VIII. aliâ Constitut. quam recitat ibidem Piassec. quâ casibus inibi specificatis, formaliter convictum hæreticum vulgetur ad brachio sæculari, etiam pro prima

vice. Cui ex praxi S. Inquisit. tradi is quoque debet, qui hæresim Principi persuadere præsumpserit.

Aliàs de aliis criminibus seu erroribus convictus hæreticus, pro prima vice, si pertinax non sit, post factam adjurationem, pœna arbitraria est puniendus, d. c. *Ad abolendam hoc tit.*

Deinde si non fuerit plenè probatum crimen hæreseos, nec sit confessus, indicia tamen præcesserint violenta, abjurare debet accusatus errorem suum, & pro facto scandaloso, ex quo orta suspicio fuit, puniri arbitrio Judicis, Piassec. d. loc. n. 13. Vide fultius Greg. Tholof. *Syntag. Juris universi* lib. 32. c. 7. Farinac. *Tract. De hæresi*. Zerolam in *V. Hæreticum* §. 24. & 25 & Azor. 1. p. *Institutus moralis* lib. 8. cap. 20.

TITULUS VIII.

De Schismaticis & ordinatis ab eis.

1. Schismatici qui dicantur.
2. 3. Eorum pœna.

Proximi hæreticis sunt Schismatici, qui sese ab unitate Ecclesiæ Romanæ dividunt ac segregant, & aliam constituunt. Et quia tales aliquando Ordines sacros conferunt, sibi que Sacerdotes & Clericos constituunt, idcirco additur in *Tit. & ordinatis ab eis*. Schismatici, secundum Abbatem, interdum sumuntur largissimè, eoque pacto omnes constituti in peccato mortali, Schismatici dicuntur, quia sunt extra charitatem, *can. Audi denique* xi. q. 3. interdum largè, & sic excommunicati dicuntur etiam Schismatici, quia sunt extra Ecclesiam & communionem fidelium, *can. Cum excommunicato* xi. q. 3. Strictè verò capiuntur pro iis, qui proprium Episcopum eiciunt de Sede Episcopali, seu ab eo se separant, sibi usurpantes presbyteros illius, *can. Denique*, & *can. Scire debes* vii. q. 1. & *can. Loquetur Dominus* xxiv. q. 3. Strictissimè verò, ut hic, pro iis, qui se dividunt ab unitate Ecclesiæ Romanæ, & sibi aliam constituunt: dicitur enim Schismaticus

Heus à Schismate, id est scissura, *d. can. Schisma* xxxi. q. 1. quia Ecclesiam Dei, quæ una est, scindit. Et ideo omnis hæreticus est Schismaticus, quia ab Ecclesia Romana secundum aliquod dogma pervertum se dividit, non tamen e contra, *can. Loquitur, can. Alienus* xxiv. q. 1. Nam Schismaticus potest esse, licet nullum dogma contra sensum Ecclesiæ confingat; proindeque hæresis pugnat cum fide, non item Schisma, licet unitati Ecclesiæ adversetur, & ut inquit August. *lib. 99. Evang. secund. Matth. q. 1.* Schismaticos non una fides diversa facit, sed communis disrupta societas. Nec quilibet obedire recusans summo Pontifici, aliquid præcipienti, hoc ipso proprie schismaticus est, sed qui ei subesse non vult, tanquam Ecclesiæ capiti, Christi in terris vicario, non etiam si ideo, quia ejus persona sit illi infusa, *Azor. 1. p. lib. 8. cap. 2. r.* Nullum tamen est schisma, quod sibi tantum hæresin non confingat, ut rectè ab Ecclesia recessisse videatur, *can. inter hæresin, xxiv. q. 3.*

2. Schismaticorum pœna hodie est excommunicatio latæ sententiæ sive Bullæ cœnæ Domini, quæ exstat apud Navar. in *Manuali cap. 17.* Nam de jure communi non videntur ante Bullam fuisse generaliter excommunicati ipso jure, sed excommunicandi, *arg. cap. 1. hoc tit. can. Nullus fas Distinct. 19. can. De Liguribus xxxiv. q. 5.*

Nec obstat *cap. Licet sup. De elect. quia loquitur* tantum de iis Cardinalibus, qui post electum Pontificem, communi duarum partium consensu, alium Pontificem receperunt, & de eo, qui post prædictam electionem contra electum se habet & gerit. Quamquam de jure communi non tamquam excommunicati ipso jure, sed tamquam schismatici fuerint vitandi, *cap. 1. & 2. h. tit. & leges de hæreticis loquentes* simul etiam loquantur de schismaticis, & hi pagani æquales habeantur, imò peiores, *d. can. Denique vii. q. 1. can. Non afferamus* xxiv. q. 1. graviorque debeat esse pœna, ut constat exemplo Dathan & Abiron qui propter hujusmodi crimen ab inferis, ruptis terræ compagibus, vivi absorpti sunt.

3. Ordinationes item ac beneficiorum collationes, & rerum Ecclesiasticarum alienationes ab iis factæ, sunt irritæ & inanes, *d. cap. 1. & 2. h. s. juncto can. Ordinationes ix. q. 1.* scilicet

quoad executionem & functionem Ordinum: nam characterem imprimunt, & ordines ipsi per se subsistunt, *d. e. 2. h. s.* quia retinent potestatem Ordinis, sed ab ejus usu sunt suspensi. Potestate verò jurisdictionis verius est eos universaliter esse privatos, quia sunt extra Ecclesiam, *can. Novatianus vii. q. 1. can. Didicimus* xxiv. q. 1. *can. Alienationes xii. q. 2.*

Verius quoque videtur, schismaticos esse irregulares, *cap. Quia diligentia 5 sup. De elect. Can. Nos consuetudinem Dist. 12. can. Conveniensibus 1. q. 7. Azor. 1. p. Institut. moral. lib. 8. c. 20 q. 18.*

TITULUS IX.

De Apostatis & reiterantibus baptismum.

1. *Apostata quis dicatur.*
2. *Apostasia alia est Fidei, alia Obedientiæ, alia Religionis.*
3. *Pœna Apostatarum.*
4. *Conc. Trid. decret. de Regularibus ad alium Ordinem transeuntibus.*

1. **A**postatarum sacrilegum quoque nomen est, *l. 4. Cod. De Apostatis.* & Apostasia gravissimum crimen, in ipsum Deum principaliter tendens. Imò Apostatæ in eo deteriores hæreticis sunt, quia fidem semel in baptismo susceptam, non in parte, ut hæretici, sed in totum deserunt, *l. 1. 2. & 3. Cod. eod.* Additur de reiterantibus baptismum, quia & hi velut apostatæ sunt, dum à priori baptismo recedunt per ejus reiterationem.

Apostata Græcis idem est, qui Latinis desertor seu rebellis vel etiam transfuga, ut qui à Principe vel duce suo ad hostes transit seu fugit: & Apostasia idem est, quod rebellio seu desertio, à Græco ἀποστασία, id est Deficio vel Desero. Hic verò pressius sumitur Apostata pro eo, qui temerariè recedit à statu Fidei, vel Obedientiæ, aut Religionis, quam semel professus est. Diciturque Apostata, quasi retrò stans sive abiens, ut ex D. Aug. refert Gratianus

Nam

tianus

tianus, *can. Non observetis* XXVI. q. 7. & Apostasia significat ejusmodi temerarium recessum; quamquam hæc allusio potius sit ad nomen, quam origo nominis.

2. Itaque nomen Apostatæ tripliciter hoc loco sumitur. Primò pro eo; qui deserit susceptam semel à se Fidem Christianam, & transit ad Judaismum, Paganismum aut Mahometi impietatem; diciturque Apostata perfidia vel renegatus, de quo loquitur *Tex. in can. Non potest* 2. q. 7. Differtque ab Hæretico, quia is tantum ex parte deficit à fide Catholica, Apostata verò ex toto: à Pagano autem differt, quòd is contradicat fidei, quam nullo modo antè suscepit, Apostata verò repugnet fidei, quam ante ipsa fuit professus: à Judæo distinguitur, quòd is contradicat fidei, quam in typis, figuris & umbris antè tenuit. Secundò dicitur Apostata, qui Monasticam Religionem; & terriò, qui susceptum Ordinem sacerum deserit, *can. fin. Distincti*. 50. *can. Quantumlibet Distincti*. 47. *can. Beatus* III. q. 4. Sed & quartum est genus Apostatarum, eorum scilicet, qui supetioris vel Ecclesiæ præcepta transgreduntur, *cap. Si quis* 2. & *cap. Illud* 4. *sup. De majorit. & obedientia*. Vide *Glof. & Panorm. ad cap. 1. hoc tit.* latè Menoch. *De arbitr. iud. q. lib. 2. cap. 6. casu* 546. & *Mascard. De probationibus concl.* 112.

3. Diversimodè autem Apostatæ à Jure coercentur. Primò publicatione bonorum, non extantibus propinquis, *lib. 1. 3. & 4. Cod. eod.* Jus præterea testandi; vel testimonii dicendi, vel succedendi non habent. *d. 3. l. Cod. eod. can. Non potest* 2. *quæst.* 7. ipsoque jure sunt infames, *can. Alieni* 2. *quæst.* 7. *d. can. Beatus*, *can. Si quis* III. *quæst.* 4. & qui alteri apostasiæ auctor fuerit, eum cum dispendio fortunarum etiam capite puniendum censuerunt Theodof. & Valentin Imp. *lib. 5. Cod. eod.* Insuper Apostatæ Religionis, mancipandi sunt carceribus, donec desertum Religionis habitum resumpserint, *cap. penult. hoc tit.* & deprehensi in crimine, qui scilicet deserto Ordine Clericali & habitu in Apostasia tamquam laici conversantur, post trinam quidem monitionem, si Clericus fuerit primæ tonsuræ, sacri verò Ordinis apostatæ ipso jure, ut communis obtinuit, vel post unam saltem monitionem, amittunt

privilegium Clericale, *cap. 1. hoc tit. junctio cap. In audientia* 25. & *c. Contingit* 45. *inf. De sententia excommunic.* Quod accipit de privilegio Canonis *Si quis suadente* XVI. q. 4. Et propterea in eos manum iniicientes non incidunt in dicti Canonis excommunicationem. Vide *Panorm. in d. 6. l. hoc tit.* Bern Diaz *in Pract. Crim. Canonica cap. 142.* & *Covarr. Pract. quæst. cap. 32. num. 2.*

4. Ut verò in Religiosis seu Regularibus Apostasiæ cesset suspicio, mandat Conc. Trident. *Sess.* 25. *cap. 19.* ut nemo Regularis cujuscumque facultatis vigore, transferatur ad laxiorem Religionem, neve habitum Religionis suæ occultè ferat, sed publicè, & *cap. 4. ejusdem Sess.* verat, ne Regularis à suis recedat Conventibus, etiam prætextu ad superiores suos recedendi, nisi ab eisdem missi aut vocati fuerint. Statuitque, ut qui sine prædicto mandato, in scriptis obtento, repertus fuerit, ab Ordinariis locorum, tanquam defector sui instituti, puniatur. Nihil autem inibi deficit de transitu ad æquè arctam vel arctiorem Regulam: sed extat ea de re Constitutio Pii V. an. 1569. quam refert Azor. *1. p. Moral. Institut. lib. 12. cap. 14.* qua rescindit & abrogat omnes facultates, præter jus commune concessas, recipiendi vel retinendi Religiosos alterius Ordinis, etiam laxioris. Refert ibidem & aliam Pii IV. Constitutionem, qua facultatem summi Pœnitentiarii restrinxerat, statueratque, ne ex causis etiam piis, facultatem standi extra Monasterium concederet, citra consensum Superiorum, & alia, quæ ibidem videre licet. Aliarum præterea Constitutionum extravaganantium, huc spectantium, meminit Zerola *p. 2. V. Monachi* §. 89. & 10.

Sunt autem Religiosi fugitivi quorannis requirendi, & extrahendi in claustra, ex *Constitut. Greg. IX c. fin. sup. De Regularibus*. Quid verò de ejusmodi statutorum sit cum in Gallia edictis Regiis tum in Belgio Caroli V. edito, *dato Bruxellis* 1535. vide apud Zyp. *hoc tit. num. 7. 8. 9.* Ubi etiam refert, quid statuerit Gregor. XIII. de bonis cum Apostatarum, tum aliorum Religiosorum, extra monasterium morientium. Caterùm causas Apostatarum & Regularium, extra monasteria sua

vagan-

vigantium, Pius V. Ad Sedem Apostolicam revocavit, P. Matth. in vii. *Decret. lib. 3. tit. 7. c. 2.*
Denique subiiciendum hic esset aliquid de secunda parte Tit. hujus, nempe de reitanti- bus baptismum; verum ea de re sufficienter dictum est à nobis jam antè *lib. 1. Tit. 16.*

TITULUS X.

De his qui filios occiderunt.

1. Parricidium qui committere dicantur.
2. Poena parricidarum.

Superioribus Titulis vidimus de iis criminibus, quæ principaliter in Deum committuntur: consequenter videndum est de illis, quæ principaliter tendunt ad læsionem proximi, quibusque aut corpus & vita proximi læditur, aut pudicitia thorufve offenditur, aut res & bona proximi exteriora attrahantur & violantur. Primi generis est homicidium, & inter homicidiorum genera gravissimum, quod in filios sive descendentes, & in parentes seu ascendentes committitur, diciturque generali nomine Parricidium; & adeo grave est, ut Quintil. in Declamationibus omnia scelera maximum appelleret: & Solon interrogatus, cur nullam legem in parricidas tulisset, responderit: Non expectasse se tale scelus unquam potuisse committi.

1. Dixi, generali nomine vocari Parricidium; nam licet Parricidæ propriè vocentur parentum interfectores, aut qui suæ patriæ, quæ cuique parentis est loco, excidium aut vim attulerint, Cicero 1. *Officior.* tamen postea lege Pompeja cautum fuit, ut parricidii teneantur non solum, qui patrem vel matrem, sed & ii, qui fratrem, sororem, patrualem, matrualem, filium, filiam, & alias personas, in *l. 1. D. ad l. Pomp. de parric.* enumeratas, occiderint.

2. Poena parricidarum more majorum sive de

jure Civili fuit hæc, ut virgis sanguineis verberati, ac deinde infuti culeo, cum cane & gallo gallinaceo, vipera, & simia, in mare vel in amnem proicerentur, *l. penult. D. d. tit. Cicero pro Roscio Amerino* Vide Gregor. Tholosan. *Synag. juris universi lib. 36 c. 24.* Gothofred. *ad l. penult.*

Jure verò Canonico suaderetur matri, quæ iracundiæ calore ducta filium occiderit, si quidem inaupta vel vidua sit, ut in monasterium ingrediatur, in quo reliquo vitæ cursu peccatum deploret, *cap. 1. b. 1.* Si verò sit conjugata, non ideo à marito est separanda, sed alia poena ei imponi decet, *c. 2. b. 1.* Quod si infantulus de nocte cum patre & matre mortuus reperitur, nec appareat, utrum à patre vel à matre oppressus sit vel suffocatus, extra culpam omnem non sunt parentes, indiciturque poenitentiarum annorum, quorum unum peragant in pane & aqua, *cap. ult. hoc tit.* si quidem peccasse in eo intelliguntur, quod infantem in communem lectum recipiendo, periculo oppressionis vel suffocationis exposuerint. Qui matrem occiderit, eodem jure poenitere debet per decem annos, juxta formam præscriptam in *can. Latorem xxxiii. q. 2.* At verò, qui parentem per furorem occiderit, impunitus manebit: nam sufficit eum furore ipso puniri, *l. pen. § fin. D. ad l. Pomp. de parricidiis, l. 14. D. de officio Praefidis*

TITULUS XI.

De infantibus & languidis expositis.

1. Poena exponentium infantes & languidos.

Omnino quoque inhumanitate & crudelitate referti sunt, & tanto detiores homicidio, quanto calamitosioribus id inferunt, inquit Justin. *Novel. 153 in fine*, qui scilicet infantes ac minores septennio exponunt seu abiiciunt, ut vel pereant, vel ab aliis, commiseratione motis, suscipiantur & alantur, *can. Si expositus distm. 87.* Etenim necare videtur non tantum is, qui partum præfo-

Nam 2 cat,

car, sed & is, qui abiicit; & is, qui alimenta dene-
gat, quique publicis locis misericordiae causa
exponit, quam ipse non habet, *l. Necare 4. D. De
agnosc. & alendi lib.*

1. Quales propterea digni sunt poena homi-
cidii, *l. 2. Cod. eod. l. Nec filium Cod. De patria
potest. l. 1. § poena D. De agnosc. lib.* Et, si pater
fuerit, amittit jus patriae potestatis, si dominus,
jus dominicae potestatis, non tantum si ipse ex-
posuerit, sed & si ab alio expositum sciverit, vel
postea ratum habuerit, atque ita expositus hoc
ipso consequetur libertatem: ultraque poenam,
quam meretur exponens filium vel filiam, pri-
vatur successione filii seu filiae, ab intestato de-
cedentis. Nam eo casu expositus videtur in cer-
tum parentem habere, qui filio non sit dignus,
cum filium indignum se existimaverit, & pro-
inde merito omni utilitate ex proveniente ca-
rere debeat.

Idem iuris est in languidis (id est sic viribus
ob infirmitatem deficientibus, ut ad omnem
paene operationem sint inutiles) ita expositis,
cujuscumque aetatis fuerint, sive infantes, sive
majores. Qui tamen hos suscipiunt non acqui-
runt per hoc in personas ipsorum aliquod jus, *e.
fin. h. tit.* licet aliud jure Cod. Theodos. obti-
nerit, ut videre licet apud Greg. Tholosan. *Syn-
tag. Iuris universi lib. 11. c. 10. n. 3.*

Quas autem impensas repetere possit is,
qui infantem expositum aluit, brevitatis
causa vide apud Azor. *2. p. Moral. Institut. lib.
2. cap. 16.* ubi tradit, omnia, quae de parenti-
bus exponentibus infantes statuuntur jure
Civili vel Canonico, obtinere in iis, qui per
se vel per alios commodè filios suos alere pos-
sunt: si verò praerogativa vel egestate aut sine
dedecore & ignominia eos alere nequeant,
eurent, ut in Hospitali saltem aliquo, ad hoc
pietatis officium extructo, educantur,
prout de servo statuitur in *lib. 1.*

*Cod. De Latina libertate
solvenda.*

TITULUS XII.

De homicidio voluntario vel
casuali.

1. Homicidium quid sit.
2. Aliud est voluntarium, aliud Necessarium,
aliud Casuale.
3. Voluntarium aliud directè tale, aliud indire-
ctè.
4. 5. Necessarium item duplex.
6. Quid sit moderamen inculpatae tutelae.
7. 8. Casuale cum culpa vel sine culpa committi-
tur.
9. Poena homicidii voluntarii ex utroque jure.

TRansemus nunc ad homicidium, in genere
considerandum. Licet enim genus pierum-
que praemittatur speciei, isque sit ordo usitator
in omni arte & scientia, ut ab universalioribus
incipiatur, & prius de genere tum de speciebus
agatur, § *Is igitur Institut. De Iust. & Iure, Ari-
stot. 1. Physic. cap. 1.* tamen nonnunquam etiam
iusta de causa praemittitur species, & subicitur
genus: ut hoc loco Pont. prius tradidit homici-
dii species, quae propter atrocitatem criminis
praemitti debuerunt.

1. Homicidium ab Homine dicitur, & ad ut-
rumque sexū pertinet, *l. Hominis 1 § 1. D. de verb.
signif.* licet alias Homo pro vito specialiter ca-
pitar, *l. Si quis aliquid § qui abortionis*, in vet-
bis, *mulier aut homo perierit D. De poenis*, & in
jure Canonico Homicidium non tantum ho-
minis occisionem, sed & detractionem, per-
suasionem malam, omnemque motum ini-
quum ad nocendum alteri designat, *can. Homici-
diorum cum quatuor seqq. De poenis. Distinct. 1.*
Specialiter verò sumitur Homicidium hic, pro-
ut significat occisionem hominis ab homine
factam, Quod addo, quia utrumque ad ho-
micidii rationem & nomen requiritur: nam
si brutum occiderit hominem vel homo bru-
tum, non dicitur proprie homicidium,
quia

quia homicidium designat peccatum, quod in brutum non cadit; & proinde est hominis hominem interficientis.

Homicidium sic acceptum triplex statui potest, Voluntarium, Casuale & Necessarium. Voluntarium est, quod dolo malo & animo occidendi quoquo modo admittitur, l. 1. *D. Ad L. Corn. de sicariis*; sive aperto Marte, sive per insidias, sive veneficio, sive pharmaco, sive alio modo.

1. Et ideo aliud est voluntarium directe, ut cum quis expressè intendit & vult occidere hominem; in quo consistit perfecta & propria ratio homicidii, l. 1. *Cod. Ad L. Corn. De sicar.* aliud voluntarium indirecte, ut cum quis expresse non intendit actum ipsum occisionis, sed alium actum, ex quo immediate & per se, & non per accidens, sequitur mors: nam voluntas delinquentis fertur in id, quod fit, & in omne illud, quod per se, & non per accidens, ex illo sequitur, *ult. hoc tit. in 6.* Committitur autem homicidium voluntarium factio, præcepto, consilio ac defensione, *can. Si quis viduam Distinct. 50. per insidias, cap. 2. h. 1. lingua seu hortatione ad necandum, c. Sicut dignum 6. § qui vero h. 1.* Ad voluntarium revocari potest homicidium Necessarium: nam voluntarium vel est absolute voluntarium aut necessarium.

4. Necessarium est, quod quis committit ad necessariam sui defensionem, ut in *c. 1. hoc 1.* Et hoc, si fiat cum moderamine inculpatae tutelae, est sine culpa & reprehensione, *d. cap. 1. 2. 3. 4. Cod. Ad L. Corn. De sicar.* nam vim vi repellere, cum moderamine inculpatae tutelae, omnes leges, omniaque jura permittunt, *c. Significasti 17. h. 1. l. 1. D. De iust. & iure.*

5. Dicitur verò fieri cum moderamine inculpatae tutelae, cum sic non excedendo limites defensionis, seu non ad vindictam, sed solum ad propulsandam injuriam, & vim arcendam, quando alia evadendi via non suppetit, *d. c. 2. h. 1.* Hinc licet diurnum furem, si se telo non defendat, occidere minime permittatur, *d. c. 2.* notetur tamen impunè occidi permittum est, quia ignoratur, an furandi, an verò occidendi animo domum ingrediatur, *c. 3. h. 1.* Sic quoque latro à viatore, hostis à milite, impunè occiditur, *can. Cum homo xxiii q. 5.*

6. Necessarium quoque homicidium est, quod auctoritate legis aut superioris, jus gladii habentis jussu committitur, vel quod fit ab eo, qui justum bellum gerit, *can. Quid culpatur xxiii q. 1.*

7. Casuale est, quod casu fit & præter occidentis intentionem, ita ut nec in se nec in sua causa sit volitum, *cap. Presbyterum 7. c. Dilectus 13. & seq. hoc tit.* Tale est, si quis alicui vulnus infixit non letale, mors tamen secuta sit, vel malicia Medici, qui noxia adhibuerit, vel negligentia & temeritate læsi, qui remedia opportuna adhibere noluerit.

Committitur casuale homicidium aut cum culpa, aut sine culpa. Commisum sine culpa non imputatur; uti quando occisor dabat operam rei licitæ, vel etiam illicitæ, secundum probabiliorē sententiā, si modo utroque casu sufficientem diligentiam & cautionem adhibuerit, ne quid inde incommodi sequeretur, *cap. Lator 9. d. c. Dilectus cum tribus seq. hoc tit.* quia quæ merè fortuito accidunt, non imputantur, quandoquidem humana providentiā prævideri non possunt, *cap. ult. hoc tit.* & sufficienti diligentia ac cautio omne periculum & culpam abstergat. Huic assimilatur homicidium à furioso, infante, dormiente commissum; nam & hujus nulla habetur ratio, *Clement. unica eod. l. Infans D. Ad L. Corneliam de sicar.*

8. Sin autem culpa commissum sit, puta si occisor dederit operam rei illicitæ vel licitæ, sed non adhibuerit sufficientem diligentiam, ne quid incommodi accideret, ei imputatur, & à jure Civili punitur, sed mitius, l. 1. § sed si, *l. 4. §. 1. D. eod. l. Si putator D. Ad L. Aquiliam: a sacris verò Canonibus irregulariter notatur, c. 7. & 8. h. tit.* Ratio est, quia tum est volitum in ipsa commissione cautionis seu diligentiae: sicut submersio navis censetur voluntaria in negligentia gubernatoris.

9. Pœna homicidii voluntarii, dolo commissi, ex lege Cornelia olim in liberis hominibus erat deportatio in insulam, & bonorum omnium ademptio, l. 3. § penultimo *D. Ad L. Corneliam De sicar.* in servis verò & humilioribus ultimū supplicium; hodieque ultro ferro seu pœna capitali lex homicidas persequitur.

Nan 3

Neque

Neque aliàs referente Zyp. *h. t.* in Brabantia Princeps abolitionem concedere homicidis potest, nisi prius cum parte transegerint: aliterve induciã vel silvus conductus, seu *gelyde*, ut vocant, concedi eis nequeunt. *Latus Introitus Caroli V. art. 21. & Maria art. 42.* Idem sanxerunt Pontifices Pius IV. & Pius V. prout & ne ante condemnati per contumaciam audiantur, nisi in carcere constituti, & citatis occisi hæredibus. Constitutiones eorum refert Petrus Matth. in *v. l. Decretal lib. 5. tit. 8. cap. 7. & 8.* Ibidemque *cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 9. & 10.* alias Constitutiones adversus homicidas videre licet.

De jure verò Canonico pœna est excommunicatio *can. Itaque xxiv. q. 3.* & depositio ab Ordine quocumque, si sit Clericus, & post depositionem detrusio in carcerem, utriusque ad tempus, veluti quinquennium vel sexennium, *d. cap. Sicut dignum in fine hoc tit.* Insuper homicida voluntarius privandus est beneficiis suis, *cap. 1. & 2. inf. De Clericis pugnant in duello: & quidem per sententiam*, quia non privatur ipso jure, ut communiter sentit DD. post Felinum in *e. Inquisitione n. 3. sup. De accusat. testatur Pias. 2. p. c. 4. art. 14. sub n. 16.* præter assassinatum, Navar. in *Manuali c. 27. n. 24.* Ad eum ut licet lata fuerit sententia condemnatoria de homicidio, si in ea non fiat mentio privationis expressim, non censetur adhuc privatus, quia præsumi possit, Episcopum voluisse cum eo dispensare in retentione beneficii, quippe qui & in hoc casu, sicut & plerisque aliis, quoad retentionem beneficii, habeat facultatem dispensandi, Pias. *d. loco.* Ideoque Clericus homicida fructus beneficii sui facit suos, & licet adhuc pendere, non prohibetur beneficio renuntiare, donec per sententiam privetur, Felin. in *cap. De quarta num. 31. sup. De prescript.* Quomodo & si in sententia sit expressa pœna privationis, & condemnatus appeller, durante appellatione resignare interim beneficium potest, & valida est resignatio, licet beneficium fuerit impetratum ab alio, in casum privationis. Pias. *d. loco n. 17.* ubi ait, pro indubitato id praticari in Curia Romana, post Genuen. in *Praxi c. 65. n. 18.* Quamvis non desint, qui talem renuntiationem putent invalidam, propter jus ad rem alteri quæsitum. Quæ ratione vero possit hodie Episcopus cum

homicida dispensare quoad sacros Ordines suscipiendos vel beneficium obtinendum, vide Conc. Trid. *Sess. 24. c. 7. De reformat.* Et quam pœnam incuriant, qui abortum procurant, quod Augustin. in *can. Aliquando xxxi. q. 2.* crudele facinus appellat brevitaris causa omitto, & traditurus alias. Videti interim potest ea de re Constitutio Sixti V. an. 1588. & altera Gregorii XIV. an. 1591. apud Pias. *p. 1. c. 1. art. 5. n. 1.*

TITULUS XIII.

De Torneamentis.

1. Torneamenta qua dicantur.
2. Pœna occisus quem in torneamento, & occisus.
3. Quando licita torneamenta.
4. Agitatio taurorum prohibita.

Post tractatum de homicidio, tam in specie quam in genere, sequitur de quibusdam actibus, qui quandoque causam homicidio præbent, & primò quidem de Torneamentis, id est ludis hastilibus seu equestribus.

1. Dicuntur autem Torneamenta à circumcundo; suntque induciã quædam vel nundinæ ac fericæ, in quibus milites ex conducto vel conducto convenientes ad ostensionem virium suarum & audaciæ temerè congregati & aggredi solent, *cap. 1. h. t. & ibid. Abbas;* idque maximè in acie, dum otiosi sunt, vel in honorem Heroum defunctorum, Per Greg. Tholosan. *Synag. Veris universi lib. 48. cap. 16. num. 5.* Eaque hic & in *can. Monomachiam 2. q. 5.* prohibentur, quod ex iis sæpè periculum animarum & mors hominum proveniat, *d. cap. 1.* quodque spectantes hujusmodi spectacula Deum solummodo tentare videantur, *d. can. Monomachiam.*

2. Quòd si igitur quis in ejusmodi torneamenti seu ludis hastilibus alium occiderit, licet jure Civili nulli pœnæ subiciatur (decertare enim hasta leges Romanorum permiserunt, *l. Solent §. Senatus D. De alea lusu & aleator.*) de jure Canonico homicidii reus est, atque is-

regu-

regularis, quia operam dedit rei illicitæ, & per se periculosa, d. c. 1. & 2. hoc tit. Ideo licet taliter occisus pœnitentia non negetur, sepultura tamen denegatur Ecclesiastica, si animo pugnantiverint; secus, si alia de causa, puta ad percipiendam credita seu debita, d. c. 1. & 2.

3. Et hæc quidem obtinere videntur in torneamentis olim usitatis, de quibus d. cap. 1. & 2. loqui videntur; non etiam in iis ludis battilibus, qui hodie frequentantur in inauguratione, vel nativitate, vel adventu alicujus Principis, cum in iis non subsit tantum periculi, nec hanc eo modo, quo olim, Hinc Joannes XXII. in Extravag. unica eod. Constitutionem Clementis, in quibusdam regnis torneamenta inhihentem, sub pœnis excommunicationis & interdicti, revocavit, & absolvit à censuris, hujus occasione incurfis, Vide Navar. in Manuali cap. 15, num. 9.

4. Adinstar torneamentorum prohibita est agitatio taurorum intra circum, de qua plures scripserunt, & in primis etuditus Maranta post diversorum Pontificum Constitutiones Pii V. an. 1567. Greg. XIII. an. 1575. Sixti V. an. 1586. Clementis VIII. an. 1596. quarum meminit cum Navar. d. cap. 15. cap. 19. tum Gutierrez lib. 1. Can. quæst. c. 7. & Azorp. 3. Instit. Moral. lib. 2. cap. 15.

TITULUS XIV.

De Clericis pugnantibus in duello.

1. Duellum unde dictum & quid sit.
2. Duella hodie prohibita omnino utroque iure.
3. Duellantium pœna ex jure Canonico.
4. Pœna duellantium & iis adfessentium ex Conc. Trid.
5. 6. 7. Quando & in quibus duellii pœna illa locum habeant, vel non.

Muldo verò frequentiores cædes hominum nasci ex duellis, quam ex tornea-

mentis, experientia docet; ideoque major ratio prohibitionis hic est. Illa enim causa solius roboris & virtutis naturalis probandæ sunt, hæc verò ad controversiarum decisionem & in defectum probationis ab aliquibus offerri solent, & ab aliis suscipi, ut hæc ratione victor probasse intelligatur, & victus in probatione defecisse.

1. Appellatur Duellum quasi duorum bellum, seu bellum, quo à duabus partibus de victoria contendentibus dimicatur: Græcis Monomachia, quasi pugna unius tantum cum altero, can. Monomachiam 2. g. 5. Quamquam etiam veteres Duellum dixerint, quod nos Bellum: unde & perduelles hostes; & quos hostes appellamus, eos veteribus perduelles appellatos fuisse testatur Cajus in l. Quos nos hostes 234. D. De verb. signif. & latius id ipsum ostendit Tholosan. Syntag. juris universi lib. 48. c. 16. num. 2. Quia verò Clericis potissimum hæc pugna interdicta est, ideo Tit. inscribitur De Clericis pugnantibus in duello.

2. Tamen si autem duellum, Ulpiani tempore legibus Romanorum nondum fuerit damnatum, l. Quæ actione 6. si quis D. Ad L. Aquiliam: tamen hodie omnino vetitum est, de jure tam Civili, l. unica Cod. De digladiatorib. lib. 11. quam Canonico, toto hoc Tit. Decretal. cap. 1. & 2. inf. De purgat. vulg. & d. can. Monomachiam. Exstat: & Constitutiones Julii II. Clementis VII. Julii III. Pii IV. Gregorii XIII. quas refert Quaranta P. Duellum. Et quamvis olim tabulis legum Brabanticæ Joan. Ducis 1312. certa duella, & sub certis formis, permitterentur, prout & legibus Germanorum, Hispanorum, Longobardorum, Galliarum, uti videre licet ex Gregorio Tholosan. d. loco num. 8. & Constitut. Philipp. Regis Galliarum an. 1305. quam explicat Guido Papa à Decif. 607. usque ad 624. tamen exstat Serenissimorum Belgii Principum Edictum 27. Februarii an. 1610. quo provocantes & consentientes in duellum declarantur infames, indigni nobilitatis insignibus, privati officii & honoribus omnibus; cum publicatione dimidiæ partis bonorum: ipsis verò duellantibus, aut ad locum duello deputatum ex condicto convenientibus pœna infligitur mortis cum publicatione bonorum omnium. Conformiter Lato introitu Ducis Moria art. 19. neque
Dux

Dux poterat remittere hanc pœnam. Alioqui lætus introitus Caroli V. art. 24. eos tantum, qui exera patriam duellum indixerint, punit ducentis marcis puri auri, aut alias pœna arbitraria, teste Zyp hoc tit. num. 4.

3. Non igitur tantum Clericis interdicitur duellum, sed etiam laicis, c. 1. h. e. Et non solum illi, qui ipsi in duello alium interfecerint, tamquam rei illicitæ & periculosa omnino operam dantes, sed & qui alium pugilem ad hoc subornarint, sunt irregulares, c. 2. h. e. Imò hoc ipso, quo Clencus duellum in se, sive offerendo sive suscipiendo, sive victor, sive victus evadat, de rigore Juris deponendus est. Quamquam Episcopus de jure communi cum eo dispensare valeat, si neque mors neque mutilatio membri inde secuta sit, d. c. 1. sicut & circa beneficium habendum. Alloquin hodie post Concil. Trid. & Constitutionem Clementis VIII. & Gregor. XIII. non videtur posse dispensare, Azor. 2. p. *Instit. Moral. lib. 3. cap. 50. quest. 12.*

4. Cum autem in duello soleant reperiri quinque genera personarum; primò, Principes, Imperatores, Reges, vel alii domini, duellum in terris sibi subjectis concedentes; Secundò, pugnantes; tertio, patrini eorum; quartò, ii, qui consulunt vel aliquo modo favent; quinto spectatores, qui ad spectacula concurrunt: hodie omnes hi ex decreto Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 19. De reformat.* primò sunt excommunicati II. Domini temporales qui in terris sibi subjectis locum ad monomachiam inter Christianos concesserint, privantur jurisdictione & dominio civitatis, castri aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri permiserint, si hujusmodi locum ab Ecclesia obtineant: & si feudum sit, redit ad dominum suum directum. III. Pugnantes & eorum patrini, notantur infamia perpetua. IV. Confiscantur & publicantur bona omnia, & puniuntur ex æquo omnes, ut homicidæ, licet non fuerit secuta mors. V. Decedentibus in conflictu Ecclesiastica denegatur sepultura, prout & de jure communi denegari diximus. Et ex his pœnis excommunicatio incurritur ipso facto: reliquæ per sententiam Judicis, idque his casibus, quibus duellum est illicitum, ut quando suscipitur ad solam virum ostentationem aut periculis militaris, *cap. 1. sup. De*

torneamentis: vel ad indagacionem & probationem veritatis, aut criminis spontaneam purgacionem, c. 1. & 2. *inf. De purgac. vulgari*; vel ad privati honoris defensionem, *Less. 2. De iust. c. 9. Dubit. 12. n. 84.* vel ob privatas simulates & inimicitias (sic enim Clemens VIII. in Constitutione *incip. Illius* an. 1592. declaravit, militem ob hanc causam alterum militantem in exercitu publici hostis provocantem ad singulare certamen, ob privatas simulates & contentiones, nisi certis casibus, Azor. *Instit. Moral. lib. 2. cap. 5. quest. 5.*

5. Quia imò prædictis pœnis esse locum etiam in duellis, quocumque modo initis, absque alicujus Principis auctoritate vel consensu, respondisse Cardinales refert Azor. *d. loco n. 6. q. 1.* Sed & si alter alteri dicat: Tali loco te expectabo, ut pugnemus, & postea pugnent, nullis concurrentibus ad spectaculum, & absque Principis facultate ac patris, secundum Lud. Molinam *De iust. & iure Tract. 3. Diss. 17. nu. 4.* Quod tamen negat Azor. *d. c. 7. q. 2.* prout neque locum habent, si in iura alter alteri dicat: Defendete, & exerto gladio statim pugnent, cum id non ex condicito fiat, Riccius in *Præxi Decis. 634.* Molina *d. loco* referente Zyp. *h. tit. n. 6.* Ubi existimat, dictis pœnis etiam locum esse, si ex condicito pugna, non telis, sed pugnis inearur; neque enim inauditum esse quem pugnis interfici.

6. Ut autem domini locorum has pœnas incurrant, necessum est, quoddam duella facultatem concedant: non etiam permittant tantum impune duella ad graviora peccata & majora mala evitanda.

7. Similiter non est locus pœnis in duello licito: ut si in bello hinc inde inter se milites pari numero, sive unus contra unum, sive duo contra duos, sive decem contra decem alios, duello experiantur, ne scilicet militum animi concidant aut hostium provocantium exercitus audaciam inde sumat, & crescat temeritas, vel aliis de causis, de quibus Azor. *d. cap. 5. quest. 3. & 4.* Si item necessarium illud sit ad vitæ defen-

defensionem, nec alia pateat ratio aduersus iniustum inuasorem, *Less. 2 De iust. cap. 9. Dub. 8. num. 49.*

Qui plura de hoc crimine desiderat, legat *Azor. de 5. & 6. Alciat. Tract. De singulari certamine. P. Greg. Tholos. Synag. Iuris universi li. 43. cap. 16. ubi plura de forma duelli tradit, Nat. in Manual. cap. 11. nu. 391. & c. 13. n. 9.*

TITULUS XV.

De Sagittariis.

1. Sagittarius quis dicatur.
2. Quid Ballistarius.

Prohibetur hoc Titulo ars ballistariorum & sagittariorum: quia & hæc causam homicidii præstare solet, ut constitus illi hostiles, quos vulgus tormentamenta vocat, & duella, dicendumque eos similiter irregularitatem incurtere, qui attem illam sagittariorum vel ballistariorum exercent, ubi, quando, & aduersus quos non deest aut licet, nempe aduersus Christianos & Catholicos, idque sub pœna excommunicationis, *unic. h. 1.*

1. Sagittarius autem hoc loco sumitur pro eo, qui jacula seu sagittas emittit ex arcu seu ballista, non quidem majori, cujus etiam in bello usus fuit, ut constat ex *Cic. lib. 5. Ep. ad Attie.* Magna, inquit, tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis ex nostris, incolumi exercitu negotium confestim.

2. Ballistarius verò dicitur, qui ballistâ utitur, non quidem minori, hodieque passim communi, sagittas ejaculante, cujusque D. Hieron. meminit *contra Iovin.* dum ait, *Ballista quanto plus retrahitur, tanto fortius emittitur; & Manu-ballista ab aliquibus appellatur: sed majori, quæ machina fuit bellica sive genus quoddam tormentorum Romanis usitatum, jaciens saxa majora & graviora ad quassandos & everrendos muros: de quo & doctè & curiosè I.*

Lipius in Poliorceticis sive de Machinâ bellicâ.

TITULUS XVI.

De Adulterio & Stupro.

§. I.

De Adulterio & pœnis illius.

1. Adulterium & generaliter & specialiter sumi.
2. 3. Pœna adulterii de iure Civili & Canonico.
4. Hoc iure adulterium deprehensum cum uxore occidi fas non esse.
5. Pœna Clerici adulteri.

Superioribus Titulis actum est de homicidio, & quibusdam actibus, per quos ad homicidium quandoque pervenitur, quibusque corpus & vita læditur proximi: sequitur ordine Decalogi, id est legis antiquæ, decem præcepta continentis, de adulterio & stupro (ita enim in præcepto est, *Non occidas: Non mœchaberis*) ceterisque illiciti concubitus generibus, quibus vel thorus proximi violatur vel pudicitia læditur.

1. Quamvis verò Adulterium, generaliter sumptum omnem copulam, quæ non habet potestatem conjugii, comprehendat, *can. Nemo blandiatur & tolerabilior xxxii. q. 1 & Lex Julia de adulteriis promiscuè Stuprum & Adulterium usurpet, l. Inter liberos 6. D. eod. & l. Inter stuprum D. De verb. signif.* tamen specialiter sumptum dicitur alieni thori violatio *can. Non mœchaberis xxxii. q. 5.* & quasi ad alterius thorum accessio; deque Jure Civili propriè in nuptam committitur, non autem in virginem aut viduam: ac definitur, alienæ matrisfamilias corruptio. Quamvis eodem Jure etiam ad sponsam extendatur, *l. Propter 7. Cod. eod.* quia sponsa pro uxore habeatur, *l. Si Sponsa 74. D. De iura dot.* & quia neque matrimonium qualecunque spem matrimonii violare permittatur, *l. Si uxor 13 §. Divi & §. si minor D. Ad L. lul. De adult.* licet hoc casu mitior pœna decernatur. Verùm Jure Canonico etiam in solutam mulierem à conjugato committitur adulterium, *can. 19. & fin. xxxii. q. 5.* nam hoc iure eadem castimonia in marito requiritur, quæ in uxore, *can. Præcipit. can. Apud nos & d. can. fin. xxxii. q. 5.*

Ooo

Quod

2. Quod ad pœnas adulterii attinet, Jure quidem divino pœna utriusque delinquentis est lapidatio, *Deuter. 22. Exod. 20. c. Satis xxx. 11. 9. 5.* De Jure autem Civili, quando criminaliter agitur, ex L. Julia non videtur olim fuisse capitalis, sed vel deportatio, ut in militibus, *l. 2. §. miles D. De his qui not. infamia*: vel relegatio ut in paganis, *l. Si quis viduam. D. De quaestionibus*: ex posteriori verò jure, nempe ex *l. Quamvis Cod. Ad L. lul. de adult. pœna sanguinis & gladii tam virò, quam fœminæ adulteræ interrogari cœpit, jam inde à tempore Justiniani, ut constat ex l. Transgredere Cod. de transact. sed ea hodie in plebisque provinciis mutata est in pecuniariam, vel aliam, dummodò abfuerit violentia, aut qualitas aggravans, Jul. Clarus §. Adulterium n. 7. circa finem. & latè Boër. Decis. 297. Et ex Justiniani *Novella 134. c. 10.* mulier adultera non punitur gladio, sed virgis eam in monasterium detruditur, potestate interim marito relicta intra biennium eam reperendi. Quod & Jure Canonico videtur receptum, *c. Gaudemus sup. de convers. conjugat.* Dosque hoc casu distribuitur certo gradu atque ordine inter descendentes, ascendentem, & monasterium, *d. Novel. 134. c. 10.* Si verò civiliter agatur, hoc est ad separationem thori factâ separatione dos & donatio propter nuptias innocenti conjugi applicantur, *Novell. 117. c. 8. c. Plerumque 4. sup. De donat. inter virum & uxorem.* Quamvis autem in hoc sint pares maritus & uxor, quod ob solum adulterium alterius agere possint ad separationem thori, non tamen in lucro dotis & donationis propter nuptias: nam uxor ob solum adulterium amittit dotem (nisi fuerit viro reconciliata, *d. c. Plerumque*) maritus non antèquam si frequenter cum alia muliere egerit & bis monitus non respuerit, *d. Novel. 117.* Insuper uxor in adulterio reperia est infamis ipso jure, etiam antequam condemnatur per sententiam: adulter verò non fit infamis, nisi per sententiam. Cumque maritus, uxore adulterâ, solutus sit à jure solvendi ei debitum conjugale, ingredi monasterium potest, *c. Constitutus sup. De convers. conjugat.**

3. Cæterum Jure Canonico alter conjugum, sive maritus sive uxor, ob alterius adulterium agere ad separationem thori potest coram Judice Ecclesiastico ad quem solum spectat eocasu cognitio, *cap. Tna 5. sup. De procur. c. 1. sup. De*

officio Jud. ordin. cap. At si Clerici §. De adulterio sup. De judiciis: nisi alter, v. g. maritus scieus uxorem suam adulteram esse, vixerit porro cum eadem, non perfecta pœnitentia, quia hoc casu & ipse reus erit ac particeps delicti, *cap. Si vir 3. hoc tit.* vel nisi alter alteri adulterium obiciat, quia paria delicta mutua compensatione tolluntur, *c. penult. §. ult. hoc tit.* Qua ratione autem Ordinarius possit ex officio procedere in causa adulterii, vide Concil. Trident. *Sess. 24. De reformat. matrim. cap. 8.* Sed & certis casibus ad hanc separationem agi non posse, jam antè diximus.

4. Denique licet Jure Civili permillum fuerit marito, atque etiam patri, deprehensum adulterum cum uxore vel filia occidere certis casibus impune: id tamen de jure Canonico nullatenus permittitur, *can. Inter hac can. Admonere vers. nam si virum, can. Si quod virum xxx. 11. 9. 2.* Et hæc quidem jure Pontificio circa laicos statuta sunt, qui eodem Jure etiam excommunicari debent, *cap. Intelleximus 6. hoc tit.* ac pœnitentiæ subijci; imò & in monasterium detrudi possunt, *juxta communem.* Vide Covar. *De matrim. 2. p. e. 7. n. 29.*

5. At verò Clericus, qui adulterium commisisse aut confessus, aut convictus fuerit à Judice Ecclesiastico, deponendus est ab officio & beneficio & in monasterium detrudendus, ad perpetuam pœnitentiam agendam, *can. Si quis Clericus Dist. 81. & damnatus de crimine-justi modi est infamis. Abbas in d. c. At si Clerici §. de adulterio.* Imò Præsbiter infamatus ad solam confessionem mulieris adulteræ, assententis se ab eodem cognitam fuisse, non quidem condemnandus est adulterii, sed eidem, veluti suspecto de adulterio, indicenda Canonica est purgatio, cum manu quinta sui ordinis, id est cum quinque vicinis Præsbiteris: in qua purgatione si defecerit, ab officio suspendendus est, *c. Significasti c. h. 1. cap. Quam sit gravis 9. mf. De excessib. Pralat.* Potest tamen Episcopus cum Clericis dispensare in adulterio & aliis criminibus inferioribus, *cap. Cum non ab homine §. at si Clerici in fine sup. De judiciis.* Si quando vero ob gravitatem delicti imponenda fuerit pœna sanguinis, adiri debet Juxta secularis, *c. Sententiam c. Clericis sup. De Clericis sup. No Clerici vel Monachi. &c.*

§. II.

De Stupro & pœnis illius.

1. *Stuprum latè, striatè & striatissimè sumi.*
 2. 3. *Pœna stupri de iure Civili ac Canonico.*

1. **Q**uemadmodum Adulterium subindè ita latè sumitur, ut omnem coitum, lege prohibeant contineat, ita & Stuprum, *l. Inter liberos* 6 D. *Ad L. lul. de Adult.* aliquando verò strictius sumitur, & committi dicitur in virginem, vel viduam, integre vitæ ac honeste viventem, citra vim, *d. l. Inter liberos* §. 1. *l. Stuprum* 34. D. *cod. & l. Inter stuprum* 101. D. *de verb. signif.* imò & in masculum, *l. Qui domum* 3. D. *h. t.* Strictissimè vero & propriè capitur, pro virginum illicita defloratione; ut in *can. Lex illa* xxxviii. q. 1.

2. Pœna stupri circa vim commisi de iure Civili in personis honestis est publicatio dimidiæ partis bonorum; in humilibus coercitio corporis, cum relegatione, *§. Item lex lulia de adult. vii. instit.* De *publ. iudic.* Alioqui commissum vi, sive verè, sive interpretativè, veluti dum stuprator blandis verbis, & dolosis promissionib⁹ sollicitæ seduciturque & velut compellit virginem, *arg. l. 3. §. si quis volentem* D. *De lib. homine exhib.* *§. l. 3. De servo corrupto*, punitur pœna capitali, ut voluit DD. in *d. §. Item lex lulia de adult.* ed quod Justin. ibi diserte violentum stuprum exeat, in verbis, *sine vi* Qui verò nondum viri potentem virginem corruperit, de iure communi non punitur pœna mortis: sed vel in metallū damnatur, si humilior fuerit, vel in insulā relegatur, si honestior, aut in exilium mittitur, *l. Si quis aliquid* 38. §. *qui nondum* D. *De pœnis.* Tutor stuprans pupillum deportatur ejusque bona publicantur, *arg. l. unica Cod. Si quis eam, cujus tutor* &c. A fortiori stuprans viduam cognatā, aut aliam cum qua nequit consistere matrimonium, deportatur, *l. Si quis viduam* D. *De quæst.* Servus, qui cum domina rem habuisse detectus fuerit ex Constit. Constantini traditur ignibus concremandus, domina capite plectitur, *l. 1. Cod. De mulieribus, quæ se propriis servis, &c.*

De iure verò Canonico stuprator virginis honestæ tenetur eam dotare & habere uxorem: nisi pater dare nolit, quo casu dotasse sufficit. Si verò ipse renuat habere, corporaliter castigatur excommunicatusque in monasterium,

ad agendam inibi pœnitentiam, detrudendus, *e. 2. h. t.* Sin non possit eam ducere, ut quia sic conjugatus aut Ordine sacro insignitus, nihilominus dotabit, quia utrumque est in obligatione, *arg. l. Celsus* §. 1. D. *De receptu arbitris.* Clericus vero etiā deponitur, *ex communi sententia*, apud Jul. Clarum, §. *Stuprum* n. 3. Insuperque pecuniaria pœna vel corporali veluti detrudendū in carcerem aut monasterium, puniri potest, juxta arbitrium Judicis, Abbas *in c. Ac si Clericus* n. 20. *sup. De iudic. in cap. Vt Clericorum sup. De vita & honest. Cleric.* Wamel, *Conf.* 582. n. 5.

3. Quod si Episcopus, Præbiter, Diaconus, Subdiaconus, Lector, Psalmista, aut Ostiarius, cum muliere, sanctificata Deo, mœchatus fuerit deponendus est, quia sponsam Christi corrupit: si verò fuerit laicus, excommunicandus est, *can. Si quis Episcopus* xxviii. q. 1. Et præterea ex Justiniani Constit. *Novella* 123. c. 43. res ejus monasterio applicantur: aliæque pœna hoc scelus coercetur, De fornicatione cum filia spirituali vide *can. penult. & ult.* 111. q. 1. & latius de pœna stupri tam adversus Clericum quam laicum, in foro tam conscientiæ quam civili & Pontificio, vide Menoch. *De arbitrariis lib.* 2. *casu* 288. 294. & 420.

Illud hic subiiciendum, Paulum IV. Constituit, quam refert Pet. Matth. in vii. *Decretal. lib.* 5. *tit.* 1. §. *cap. 1.* statuisse, ut conciliatores, progeneretæ, lenones ac lenæ, quæ puellam virginem interpellaverint, flagitio quidem perfecto pœna capitali, imperfecto vero deportatione perpetua in insulam plecterentur: in cæteris autem calibus fustibus publicè cæderentur.

§. III.

De Incestu & pœnis ejusdem.

1. *Incestus quid sit.*
 2. 3. *Pœna incestus simplicis & incestarum nuptiarum ex utroque iure.*

1. **Q**uemadmodum Adulterium gravius est Fornicatione, ita incestus adulterio, *can. Adulterii malum* xxxii. *quæst.* 7. Est autem Incestus consanguineorum vel affinitum intra gradus iure prohibitos abusus, seu cum eis concubitus. Et Incestuosi dicun-

tur, qui consanguineis vel affinibus intra gradus prohibitos abutuntur, seu cum eis concumbunt, *can. Lex illa xxxvi. q. 1. can. De incestuosus xxxv. q. 2.* Unde & nuptiæ inter hos contractæ incestuosæ appellantur, *Novel. De incest. nupt. in prin. l. fin. Cod. eod. tit. can. Nec eam xxxv. q. 2.* quasi in his nuptiis minimè adsit castus, id est cingulum illud, quo Venus ad nuptias honestas utebatur, *Covar. 4. Decretal. p. 2. cap. 6 §. 8.* Virginum vero Deo consecratarum conjunctio non solum incesta, sed & sacrilega est & dicitur, *can. Si quis sacro xxvii. q. 1.*

Pœna incestus simplicis, id est absque matrimonio, de jure Digest. eadem est, quæ adulterii, *l. Si quis viduam D. De questionibus*, non etiam de jure Codicis, nisi cum alia specie fornicationis, committatur, puta cum adulterio vel stupro, *Iul. Clarus, §. Incestus* quia licet jure Codicis aucta sit pœna adulterii, non tamen pœna incestus.

2: Incestarum vero nuptiarum in honestis quidem personis, facta separatione, una cum infamia, pœna est exilii, & bonorum publicatio, ipso scilicet jure, à die commissi criminis, dummodò non supersint liberi ex alio matrimonio, in vilibus verò additur corporis coercitio, *Novel. 12. De incest. nupt. §. l. 4. Cod. eod. Covar. d. loco.* A pœna tamen amissionis bonorum, jure novissimo statuta, excusat ignorantia juris aut facti, etiam ex lata culpa contingens, *Covar. d. loco.*

In eum verò, qui Virginem Deo consecratam, jungendi matrimonii causa, vel saltem intentarit, capitalis pœna constituta est, *l. Si quis non dicam Cod. De Episc. & Clericis. Adde Novel. 12. 3. §. penul.*

3: De jure Canonico Clericus, de incestu accusatus & infamatus, deponendus est & beneficiis privandus, *Iul. Clarus d. loco.* Eodem jure omnis incestus macula pollutus, si quidem scienter, infamis est; neque sacerdotes neque legitime conjunctas personas accusare potest, *can. Consanguineorum 111. quest. 4.* Estque excommunicatus ipso jure, *Clement. unica, De consanguinis.* à qua tamen excommunicatione per Episcopum absolvi potest, *Glof. ibid. & à se invicem separandi sunt, d. Clement. unica v. 1. & c. Non debet sup. De consanguinis.* Alteroque morte prævento alter, quamdiu vivit, gra-

viter pœnitere debet absque spe conjugii cum alia, *can. Quadam cum aliquor segg. xxxi. q. 7. can. fin. xxxv. q. 8. & aliis, c. 2. & 8. sup. De eo qui cognovit consanguin. &c.* Quamquam si contraxit cum alia, subsistat matrimonium, quia tantum est impedimentum impediens, non autem dirimens.

Qui verò, contraxerit ignoranter incestas nuptias mitius arbitrio Judicis, puniendus est: sicut & is, qui ab initio bona fide contraxit, sed postmodum, detecta consanguinitate vel affinitate, nihilominus perseveravit, non incidit in pœnas incestus, à legibus & Canonibus impositas *Glof. in d. Clement. unicam ad V. Secutus, & Clar. d. §. Incestus n. 9.* At qui scienter matrem & filiam, aut duas sorores germanas carnaliter cognoverit; sicut & mulier, quæ patri & filio, aut duobus fratribus germanis, sui copiam fecerit, pœna ultimi supplicii plecti jubetur, ex Constitutione Sixti V. *Bajard. in Adit. ad Iul. Clar. d. §. Incestus n. 10.*

Denique filii nati ex incestuosis complexibus, scienter factis, non censentur legitimi, nec parentibus succedunt, *can. unico xxxvii. q. 7. l. Si quis & Auth. Incestus Cod. De incestu nuptiis.*

TITULUS XVII.

De Raptoribus & incendiariis & violatoribus Ecclesiarum.

§. I.

De Raptoribus Virginum.

1. Raptus in quo à Stupro differat.
2. Sponsus raptus sponsam volentem non est raptor.

SEquitur in Decalogo post homicidium & adulterium de furto, ac proinde de eo quoque hic agendum esset; verum quia raptus est medium quoddam inter adulterium & furtum, cum & rapina dicatur improbum furtum, & raptus nihil sit aliud, quam abductio violenta virgi-

virginum ad stuprum : idcirco hoc tit. Pont. de raptoribus tum corporum, tum rerum & bonorum, simulque de incendiariis & violatoribus seu raptoribus Ecclesiarum.

1. Raptus in genere hoc loco est mulieris; virginis seu viduæ, seu Monialis, vel nuptæ aut etiam masculi, libidinis causa, abductio. Differt à Stupro, quod Raptus vim includat, sive ea fiat soli raptæ, sive iis, quorum potestati subest, ut parenti, marito, sponso, curatori sive tutorique, *l. unica Cod. De raptu virg. can. De raptoribus xxxvi. q. 1.* Vim autem habent etiam persuasoria verba, *l. 1. §. persuadere D. De servo corrupto* : adeoque Solon magis eum punivit, qui verbis pellexisset mulierem, quam qui vi abduisset, teste Plutarcho, *in Solone*. Insuper potest habere locum in corrupta. At verò Stuprum tantum habet locum in integra, & fieri potest absque ullo rapto; sicut & raptus fieri potest citra violationem, quia sufficit eo sine esse raptam.

Dixi, libidinis causa; quia si redigendi in sevirutem & domitii vindicandi causa fiat abductio, dicitur plagium, non raptus.

2. Dixi, abductio; quia si in loco violetur, non dicitur propriè rapta, sed vim seu stuprum passa: licet generaliter id etiam raptus vocetur.

Quamvis autem sponsus de præsentis vel futuro raptus sponfam suam, de illius consensu, sed in vitis ejus parentibus, non dicatur raptor de jure Canonico, *cap. Cum causa 6. hoc tit.* eo quod sponsus ex desponsatione aliquid juris in sponfam habeat, (raptusque non dicitur admitti, *in d. cap. Cum causa*, ubi autè de nuptiis nihil est actum) tamen dicitur raptor de jure Civili, *l. unica Cod. De raptu virg.*

§. II.

De pœnis raptus,

1. Pœna raptus est capitalis de jure Civili.
2. Eodem jure interdicitur matrimonium inter raptorem & raptam.
3. Non verò jure Canonico.
4. Alia pœna ex eodem jure.
5. Conc. Trid. decretum de hæc.

1. **L** Ex civilis raptorè puellæ vel mulieris, læstæ, sive nuptæ, sive innuptæ, & maxime si Deo fuerint dedicatæ virgines vel viduæ, ultore ferro, id est capitis supplicio persequitur, cum bonorum ademptione, quæ addicuntur raptæ, vel aliis, juxta ordinem, *d. l. unica Cod. De raptu virg. Novel. 143. De raptu mulierib. & Novel. 150. De ea qua raptori suo nubuit.* Adde *can. Si quis rapuerit xxvii. q. 1.* Deprehensi verò in ipso ratu & fragranti adhuc ciimine tam raptores quam qui eis auxilium præstiterint, possunt à parentibus vel aliis conjunctis personis, item à tutoribus vel curatoribus raptæ impunè occidit.

2. Insuper jure Civili interdicitur matrimonium inter raptorem & raptam *d. l. unica.* sicut & olim jure Pontificio *can. Placuit, can. De puellis xxxvi. q. 2.* Quod tamen posteriori jure Decretalium mutatum est, *c. ult. h. tit.* ut parebit ex jam dicendis. Cæterum rapui mulieris inhonestè viventis seu meretricis nulla jure Civili statuta est pœna, seu relicta est arbitraria & extraordinaria, vide Menoch. *De arbitr. casu 191 Jul. Clarum §. Raptus n. 6. Covar. lib. 3. Var. resol. c. 13. n. 2.*

Jure igitur Canonico, hodie raptor raptam habere uxorem non prohibetur, *d. cap. ult. hoc tit.* dummodò rapta à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, extra potestatem raptoris, liberè dein consentiat in matrimonium. Alioquin quamdiu in potestate manet raptoris, nullum inter eos potest consistere matrimonium, Conc. Trid. *Sess. 24 cap. 6. De reformat. matrimonii.*

3. Præterea raptorem aliebat sponsæ Canones publica pœnitentia multant, jubentque manere sine spe conjugii, *can. Raptor. 33. & can. seq. xxvii. q. 2.* sicque impedimentum matrimonii non est dirimens, sed impediens: quod tamen in quibusdam locis non est in usu, *Navar. in Manuali c. 22. n. 74.*

Quin etiam ob immanitatem facinoris & violentiæ, si ea intervenerit, raptor multari morte vel membro aliquo mutilari potest: quamvis Judex Ecclesiasticus hanc pœnam infligere non valeat, sed eam regiæ potestati reservare debent. Vel mortis aut mutilationis impunitate concessa raptor sit servus raptæ, eum potestate tamen seipsum redimendi, solvendo libertatis pretiū, competens aut mulieris

aut patri ejus, *can. De raptorib. xxxvi. q. 1.*

5. Insuper tam raptor, quam ejus fautores incidunt in excommunicationem, *can. Raptores & alii xxxvi. q. 2.* sententiæ non quidem lætæ, sed fetendæ *can. 1. & seq. ibid.* Conc. verò Trid. *d. loco.* statuit, ut etiam securo matrimonio inter raptorem & raptam, nihilominus & raptor ipse, omnesque illi consilium, auxilium, & favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces, & si Clerici fuerint, de proprio gradu decident; teneaturque præterea raptor mulierem raptam, sive eam duxerit, sive non, decenter arbitrio Judicis dotare.

§. III.

De Raptoribus rerum, atque incendiariis,

1. *Rapina quid sit, ejusque pœna de jure Civili.*
2. *Ratione rapinæ, quis sortitur forum in loco delicti.*
3. *Pœna violantis ac spoliantis Ecclesiam est excommunicatio.*
4. *Constitutus Pontif. adversus occupatores & detentores bonorum Eccles.*
5. *Item adversus depradatores naufragorum.*

Differt rapina à furto eodem ferè modo, quo stuprum à raptu, quia rapina & raptus est contractatio & abductio violenta, furtum verò plerumque occultè fit, ut & stuprum defloratio est virginum plerumque fraudulenta.

1. Rapina igitur, prout à furto specialiter dicto distinguitur, est violenta & manifesta rei alienæ in viro domino contractatio, *l. Si vendidit D. De furtis.* Per hoc enim, quod dicitur, violenta & manifesta, excluditur furtum: propriaque inde actio nascitur vi bonorum raptorum. Pœna rapinæ de jure Civili, rei etiam minimæ, intra annum utilem, est quadrupli, *Institus. De vi bon. raptorum §. 1.* Non tamen totum quadruplum est pœna veluti in furto manifesto, sed in quadruplo inest rei persecutio; & pœna tantum est tripli, sive manifestus sit, sive non manifestus, id est sive deprehendatur raptor in ipso delicto, sive non. Nec tamen pejus conditio est fur, quam sit raptor, quia li-

cet quoad hæc pœnam pecuniariam gravius puniatur fur manifestus, quam raptor, tamen quoad alia, & in genere multo gravius punitur raptor, quippe qui de vi etiam publica vel privata teneatur: qua de re videri possunt, quæ latius tradunt interpp. *Ad D. & Instit. h. t.* quo lectorem remitto.

2. Illis verò ex hoc Tit. addere ista operæ pretium est, raptores rerum de loco ad locum iter faciunt, viasque obsident, ut rapinas & depradationes agant, ratione delicti sortiri forum ejus loci, in quo deliquerint; ideoque à quolibet iudice, in cujus territorio deprehensi fuerint, puniri posse, *c. 1. h. t.* Pœnam tamen sanguinis investigare non potest Judex Ecclesiasticus, licet de raptu, & aliis criminibus, ex delegatione Principis cognoscere & judicare possit, *c. 4. h. t.*

3. Quod si quis raptor fuerit manifestus, vel violator Ecclesiæ, veluti si corruperit vel polluerit Ecclesiam, vel prædia ejus invaserit, si eidem vim intulerit, ostia frigerit, vel privilegia infregerit, aut aliis modis, *de quibus xvii. q. 4. per tot.* eam violaverit, ipso jure subiacet excommunicationi, negato etiam pœnitentiæ ac sepulturæ beneficio, nisi prius ablata restituerit vel caverit de restituendo. Si verò renuat cavere, dum potest moriensque non possit, cum vult, negari quidem viaticum vitæ & sepultura non debet, verum sepulturæ ejus nulli Clerici interesse possunt, citra ordinis sui damnum & beneficii Ecclesiastici privationem, *cap. 2. hoc t.* Vide Covar. *lib. 3. Par. 9. resolut. cap. 3. num. 9.* ubi tradit, quando & qualiter prædicta cautio præstanda sit.

4. Refertur huc possunt variorum Pontificum Constitutiones, nempe Clementis VI. Leonis X. Pauli IV. Pii IV. adversus invalores & occupatores bonorum Ecclesiæ, quas recitat Petr. Matth. in *VI. Decretal. lib. 2. tit. 2.* è quibus Leo X. specialiter insurgit in Principes occupantes bona Ecclesiastica; & eorum libertati detrahentes: cuius decretum confirmasse Hadrianum VI. Clementem VII. Jul. III. & Pium IV. testatur P. Matth. *d. loco.* Recè proinde mandat Conc. Mechlinien. 1607. *tit. 22. cap. 12.* ut decretum Concil. Trid. *Sess. 22. c. 11.* adversus occupatores bonorum Ecclesiasticorum, seu ad quæcunq; alia pia loca spectantium subinde populo per concionatores inculcetur.

Spe.

Specialiter verò de spoliatoribus fideiū negotiantium, navigantium & naufragorum, statutum fuit in Conc. Lateran. sub Alex. III. tales excommunicandos esse c. 3. h. t. quæ excommunicatio hodie reservata est summo Pont. per Bullam Cœnæ Domini. Extantque ea de re Constitutiones Julii III. & Pauli III. apud P. Match. lib. 2. tit. 14. Pii V. Gregorii XIII. apud Zerolam 2. p. v. *Naufragium*. Planè Julius III. eandem excommunicationem hujusmodi raptoribus infligit, & bona fide consilium auxiliumque naufragis impertientes indulgentiis donat. Dicitam autem excommunicationem evitant, inquit Zerola d. loco, primò qui bona naufragorum suscipiunt, animo restituendi ea suo domino, nisi fuerint in mora, secundò quando ignorant bona esse naufragorum, tertio, quando dominus ea eiecit animo non recuperandi, vel pro derelictis habuit; quod non præsumitur, cum nemo præsumatur iactare suum: adeoque lex de confiscatione bonorum naufragantium esset tyrannica, inquit Zerola d. loco. Quod enim jus habet fideus, inquit Constantin. Imp. l. 1. Cod. de naufragis lib. 11. in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur.

Quantum ad incendiarios attinet, ii sunt vel Ecclesiarum seu rerum Ecclesiasticarum, qui scilicet dolo malo in Ecclesiam vel alia pia loca ignem injecerunt, & tales ultra damni restitutionem excommunicari sunt ipso facto; vel rerum profanarum, & excommunicandi sunt: factaque publicatione seu denuntiatione ab Ecclesia non ab alio absolvi possunt, quam à summo Pontifice, cap. Tua nos 19. inf. De sent. excommuni. nisi in mortis articulo, quo casu quilibet sacerdos eos absolvere potest, & absolute sepeliri in cœmeterio seu loco sacro Compelluntur tamen hæredes ad satisfaciendum, quatenus facultates defuncti ferunt illis, qui per incendium damnatum passi sunt, ut saluti animæ consulatur, cum non dimittatur peccatum, nisi restituatur ablatum, cap. in litteris 5. h. 2. Quod aliter se habet de jure Civili, quo delicta cum persona defuncti extinguuntur, l. Defuncto D. De publ. iudicis, l. Sancimus Cod. de pœnis. Vide Covar. lib. 3. Par. resol. cap. 3. n. 7. vers. Tertio inquirendum. Eodem jure incendiarii qui ob inimicitias vel prædæ causâ intra oppidum ignem in domum aliquam vel alium locum intulerint,

capite puniuntur, & plerumque vi exutuntur, l. Capitalium 28. §. incendiarii 12. D. De pœnis. Quæ pœna hodie apud nos recepta est, teste Damhoud. in Braxi Crimin. cap. 95.

TITULUS XVIII.

De Furtis.

§ I.

Furti definitio enucleata.

1. Furtum unde dicatur, & quid Furti nomine veniat.
2. Furtum & rapinam specie distingui.
3. Furti definitio enucleata.

Cum viderimus de raptoribus seu rapto, qui est species furti; Insti. de vi bon. rapt. in princ. sequitur ut agamus de furtis in genere eoque magis, quod, ut ante diximus, circine Decalogi furtum subjungatur homicidio & adulterio.

1. Ubi præmittendum primo, Furtum dici vel à Furvo, id est nigro, eò quod clam & obscure fiat, & plerumque nocte, vel à Fraude, vel à ferendo, vel à Græco sermone, quæ *φῶπας* fures appellant, similiter à Ferendo, l. 1. D. h. 1. Alciat. 1. Disput. cap. 19. Secundò, quamlibet illicitam rei alienæ acceptionem sive occupationem generaliter vocati Furtum & Rapinam, can. Si quid xiv q. 5. ubi dicitur, Si quid in vestris & non reddidisti, rapuisti Sic Exod. 20. & in Decalogo dum prohibetur furtum, omnis iniqua rei alienæ usurpatio, sive sit furtum, sive rapina, sive usura, sive alia, nomine furti intelligenda est.

2. Alias furtum & rapina distinguuntur, tamquam duæ distinctæ species, ut patet ex Justiniano Inst. De obligat. qua quasi ex delicto nascuntur in princ. ubi hæc quatuor Furtum, Rapinam, Damnum, Injuriam, separatim enumerat satis indicans illa natura & specie distingui: & ex Juriscons. in l. 2. §. si in re D. De vi bonor. rapt. ubi ait, non minimam esse differentiam inter eum, qui clam facit, & eum, qui vi rapit: idemque probatur ex Philosopho lib. 5. Ethic. cap. 2. circa finem: & denique hac ratione, quia furtum ex sua ratione dicitur acceptionem rei alienæ, clam

clam factam, & ignorante domino; rapina vero eodem confcio, ac vim patiente; atque ita rapina includit in sua ratione violentiam, quam furtum excludit. Vide Covarr. ad cap. Peccatum p. 2. §. 1. n. 1. & 2. De R. I. in 6.

3. Furtum itaque prout à rapina distinguitur, est rei alienæ fraudulosa contrectatio, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus possessionisve, l. 1. in fine D. h. s.

Dicitur rei alienæ; quia propriæ rei, quatenus propria est, contrectatione, non fit furtum. Dico, quatenus propria est; quia quatenus alteri est communis, commodata, vel oppignorata, potest fieri furtum, eo quod tunc auferatur & intervortatur illi sua pars, vel usus, vel securitas, quam in ea re habebat. Ideoque si quis re commodata, deposita vel oppignorata aliter utatur, quam acceperit, furtum facit, dommodò ad sit animus fraudandi dominum, qui magis inspicitur, quam res, *can. fm. xiv. q. 6.*

Dicitur fraudulosa; quia simplex contrectatio non est furtum, nec furem facit, nisi ei fraus sit admixta. Duo autem vel tria includit hæc particula fraudulosa. Primum, ut contrectans rem sciat esse alienam: nam si putet probabiliter esse suam, aut se habere jus illam contrectandi, non committit furtum, quia est extradolum & fraudem, sine qua furtum non committitur, l. Qui injuria 53. D. hoc tit. l. Furtum 37. D. De usucap. Secundo, ut contrectatio fiat in scio & invito domino: nam qui contrectat rem, domino volente & consentiente, aut putans probabiliter dominum consentire, si ve verè sive falso id putet, furtum non facit, l. De eo 63. D. De donat. inter vir. & uxorem, l. Inter omnes 46. §. restit. 7. D. hoc tit. volenti enim & consentienti non fit injuria; nec quis fraudare eum dicitur, qui scit & consentit, l. Quod autem 6. §. præterea D. Qua in fraudem credit. &c. In dubio autem intelligitur quis invito & verante si ve non consentiente domino contrectare rem, quando dominus ignorat, l. Qui unus 48. §. quod si dominus D. h. s.

Per hanc itaque particulam à definitione furti excluditur rapina: nam licet hæc fiat etiam lucri faciendi gratia, &c. tamen non fit occultè & fraudulenter, sicut furtum, sed aperta invasione, per vim & arma, ut patet ex Tit. De vi bon. rapt. & Ad L. Jul. de vi privat. Satisque col-

ligitur ex dictis, non necessario aditæ definitioni clausulam, *in invito domino*. quia hæc includitur in dictione fraudulosa.

Dicitur, contrectatio; quod est genus definiti: nam omne furtum est contrectatio, non è contra, ut patet ex dictis. Nec sufficit animus seu conatus contrectandi ad furem confluentum, l. 1. §. inde sola cogitatio, l. Vulgaris §. qui furti D. h. s. l. 3. §. si rerum D. De acquir. vel amit. possess. Ideoque si quis intraverit alienam domum furandi animo, & nihil adhuc contrectarit, non tenebitur adione furti, d. §. qui furti; sed injuriarum aut de vi, si per vim intraverit arbitrio Judicis puniendus; l. Saccularii 7. D. de extraord. criminib. Sed nec verbo nec scriptura quis furtum facit, quia si non contrectat rem, l. Si quis uxori 53. §. neque verbo 19. D. hoc tit. veluti si quis furandi animo neget depositum, neque enim furtum est ipsa incitatio, licet propè furtum sit, l. Infricando 67. D. eod.

Contrectare autem non tantum est loco movere & auferre, sed attingere seu atrectare, modò fiat defraudandi dominum causa. Unde rei immobilis, veluti supdi, locive fraudulosa occupatio non est propriè furtum, l. Quam rem 38. D. De usucap. l. Verum 25. D. hoc tit. licet veteres quidam, Masurius & Sabinus securi, aliter existimant, §. 7. Infric. De usucap. Gellius lib. 11. cap. 18. Ratio est, quia hæc res contrectari, auferri vel occultari, fraudandi dominum causa, non possunt, d. l. 25. Nam contrectari est quasi manu tractari, quod non nisi de re mobili dici potest. Et hinc etiam, si quis majoris ponderis quid aperuerit vel refrigerit, quo totum tollere non possit, non est fur totius sed earum partium tantum, quas tulit, l. Vulgaris 21. §. item si majoris 8. D. eod. Hinc insuper rei incorporalis non fit furtum: veluti, si quis fraudulose impediatur, ne vicinus sua servitute utatur, quia res incorporalis nec tangi nec contrectari potest, sicut nec tradi, l. Servus 43. §. incorporalis D. de acquir. rer. dominio. Ideoque licet quis, intervortendæ possessionis gratia, quæ incorporalis est, rem alterius contrectans, furtum facere nò videatur, facit tamen in re corporali, ac mobili, & sic per consequentiam dumtaxat, quatenus sublata re corporali intervortitur jus in corporale, quod alter in ea re habet,

Dicitur

Dicitur furtum, lucrandi causa, quia qui ancillam alterius celat vel abducit libidinis causa, non dicitur facere furtum, *l. Verum 39. D. eod. nec enim factum quaeritur, inquit Ulpian. sed causa faciendi: causa autem faciendi libido fuit, non furtum. Excusatur proinde a furto etiam is, qui occulte capit rem alienam, extrema urgente necessitate, c. 3. h. t. nam tali casu, quis rem alienam accipiendo, videtur accipere quasi propriam vel saltem communem, quia jus positivum cedit naturali, quo omnia sunt communia. Alioquin non multum urgens necessitas non excusat, eo que casu capiens rem poenitere debet & puniri mitius, d. c. 3. & ibid. Glos. Vide Covar. in c. Peccatum p. 2. §. 1. n. 3. Similiter non est dicendus fur, qui compensandi causa, dum aliter suam recuperare nequit, rem alienam capit.*

Additur furtum, vel ipse rei etiam minimae, d. *Quam rem in sine*, ut scilicet illam totam sibi habeat.

Additur quoque furtum, vel usus ejus, sic enim, qui rem commodata, deposita, aut oppignorata alteri, aliter utitur, quam acceperit, furtum facit, *§. furtum autem fit Institus. eod.*

Non solum autem furtum committit is, qui rem alienam furtim rapit, sed & qui spe lucri furem recipit & celat, c. 4. h. t. *Qui vas 48. §. 3. D. eod. Gomez lib. 3. Var. resol. cap. 5. n. 15.* Teneturque quilibet furti conscius iudici ex officio in furem inquirenti, vel etiam ad instantiam partis laesa, secundum Canones, iudicare furem, d. c. 4. *Gutierrez lib. 1. Cap. quest. c. 11.* Estque recepta usu praxis monitionum seu mandatorum ad furem revelationis, ut ajunt, idque in subsidium, & quando veritas aliter haberi non potest *Conc. Trid. Sess. 25. c. 3. De reformat. Gutierrez d. loco. Maranta De jurisdict. p. 3. c. 4. n. 49. & seqq. Pinal. p. 2. c. 4. art. 13. n. 14.*

§. II.

De furti generibus & poenis.

1. Furtum aliud manifestum; aliud non manifestum.
 2. Item aliud diurnum, aliud nocturnum, &c.
 3. 4. Poena furti de jure Civili & Canonico.
1. Furtorum duo sunt genera, manifestum & nec manifestum. Manifestum est, quando

fur deprehenditur cum re furtiva, antequam eò loci pertulerit, quo destinatur eo die, quo furtum fecit, manere cum re furtiva, *l. 4. D. h. t.* sive deprehendatur in ipso actu furandi, sive in loco, in quo furtum fit, sive in alio, modò deprehendatur priusquam ad locum destinatum pervenerit. Furtum nec manifestum est, quod non est manifestum: nam furtum nec manifestum in legibus xti. Tab. idem est, quod non manifestum.

Utrumque hoc genus ex adjunctis, alijsque circumstantiis, variè dividitur: nam aliud dicitur Conceptum, aliud Oblatum, de quibus §. 4. *Institus eod.*

2. Ex tempore, aliud dicitur Diurnum, aliud verò Nocturnum.

Ex persona furis aliud dicitur Domesticum; quod scilicet fit patrifamilias ab aliquo de familia v. g. ab uxore, quod peculiariter rei amotae nomine appellatur; vel à servis aut liberis vel ministris: aliud dicitur non domesticum, cuiusmodi sunt reliqua.

Ex loco, aliud fit in tumultu, v. g. incendij, ruinae, naufragij, &c. & hoc gravius est ceteris, quia tum major occasio est furandi, cum quis res suas minus valet custodire, *l. 18. Cod. eod.* aliud fit in balneo, unde balnearii fures, qui furantur vestimenta eorum, qui sunt in balneo aut se lavant; quod ex eadem causa gravius est.

Aliud denique est arborum furtim caesarum; aliud gregis, quod Abigeatus dicitur: aliud simplex, aliud improbum, aliud improbius, Quorum distinctiones serviunt ad exaggerandam vel levandam poenam.

3. Poena autem furti manifesti de jure Civili, extra seu praeter rei furtivae persecutionem, est quadrupli, nec manifesti, verò dupli. Persequimur autem rem aut conditione furtiva, aut rei vindicatione, aut actione ad exhibendum; Inter quas & furti actionem, quid interfit, vide Interpp. ad *Instit. Justin. h. t.* sicut & adversus quos habeat locum utraque poena & actio furti. Sed & criminaliter ad vindictam publicam de furto agi potest: & quidem jure Civili extra ordinem ad poenam arbitrariam, *l. fin. D. eod. l. fin. D. De privato delictu*, Hodie verò ex Frederici Imp. Constitutione in §. *si quis quinque solidos; De pace tenenda, in usib. Feudor.* qui

qui rem quinque solidis valentem, aut plus, fuerit furatus, laqueo suspendi iubetur; si minus, scopis & forcipe excoiri ac tundi. Quod & usus passim ferè recipit. Vide Wefemb. D. ad h. 1. circa finem, & Covar. Var. resolut. lib. 2. c. 3.

4. At verò Jure Canonico Clericis, in furto graviori capius, & de eo convictus, sive per sententiam, sive per confessionem, sive per evidentiam rei, deponitur, can. Presbyter. Dist. 81. Junta Glof. ibid. in V. captus; verbaliter scilicet, ut notat Joan. And. in e. Tua inf. Depoñit; Abbas in e. At si Clerici sup. De judicis; & in monasterium detruditur, d. e. Tua Holtien. in Summa h. 1. §. fin. Infaper efficitur infamis, sicut laicus, condemnatus in foro sæculari; nam quicumque fit infamis secundum leges, etiam fit infamis secundum Canones, arg. can. Infamis. v. 1. q. 1. Dixi, in furto graviori; quia pœna ista non est imponenda, quando est furtum parvi momenti.

TITULUS XIX.

De Usuris.

§. I.

Usura quid sit, & quibus modis accipitur.

- 1. Usura quid sit.
- 2. 3. Quot modis accipitur: & definitio ejus enumerata.
- 4. Antichrestisura Civili licita, & Canonico prohibita.

Furto proxima est usura: nam & species est rapinæ, can. Si quis usuram xlv. q. 2. imò non minus crudelis est, qui trucidat pauperem foenore, quam qui subtrahit aliquid vel eripit diviti eam. Quid dicam xlv. q. 4. & ex eodem fonte manat, quo furtum, nempe ex avaritia, teneturque usurarius non minus, quam fur, de restitutione, e. Cum tuus. e. Tua nos q. c. Consultus 10. & alius h. 1. aded ut quamvis debitor juraret creditori se usuras solutas non reperiturum ad eam tamen restitutionem per Judicem Ecclesiasticum compelli debeat, e. Quia frustra 14. hoc tit.

Usura, si propriam notionem spectes, idem valet, quod usus: unde & Latine dicimus, quem habere vel alicui eripi usuram, hujus lucris; & Cicero alibi, natura, inquit, dedit usuram vitæ, sicut pecuniæ. Inde transfertur ad significandum incrementum, quod tanquam fructus provenit ex usu cujusque rei. Ita Cicero de Senect. Terra nunquam sine usura reddis, quod recipit. Hinc factum est, ut lucrum, quod ex usura seu usu pecuniæ provenit, tam sacri Canones quam leges usuram appellant: hoc tamen discrimine, quod leges civiles usuram magis in pecuniâ numerata constituant, aliâ autem res, quæ jure accessione veniunt: in vicem usurarum accipi velint, l. Si u qui §. 1. D. De piguar. l. Si ea pactione, l. Si ea lego 17. C. h. 1. jus verò Canonicum in quavis accessione lucri supra sortem principale, ut patet ex can. Consultus xlv. q. 3. per tot. sive expressè sive tacitè hoc lucrum conceptum sit. Idem lucrum etiam vocatur Fœnus, l. Improbum Fœnus C. Ex quibus causis infamia &c. & toto tit. D. & C. De nautico fœnore; à fœru scilicet seu fœtura quadam pecuniæ parientis atque incrementis, ut ait Vatro apud Gellium lib. 14. c. 2. & Græcè eadem ratione τρόνος appellatur, quasi sit quidam partus, seu fructus pecuniarum, ut auctor est Aristot. 1. Polit. c. 7. Et hinc Fœnerare & Fœnerari, can. 1. xlv. q. 3. l. Qui sine D. De negot. gestu & similib. quæ tamen non semper capiuntur in malam partem, ut Deuter. 19. Fœnerabilia gentibus multâ, & à nullo fœnus accipies, id est, mutuabis Ecclesiast. 29. Fœnerare, proximo tuo in tempore necessitatis.

2. Tripliciter autem nomen Usuræ hoc Tit. capitur; Primò, pro voluntate ineundi contractum usurarium seu percipiendi lucrum ex mutuo ultra sortem; sicque nihil est aliud, quam voluntas capiendi lucrum supra sortem ex vi mutui. Nam & sola voluntate seu intentione usuram committi patet ex cap. Consultus 10. h. 1. & illis Christi verbis, Luca: 6. Mutuum date, nihil inde sperantes; sive scilicet principaliter, sive minus principaliter; tanquam pretium mutui, seu tanquam debitum ex obligatione justitiæ propter mutuum seu ex mutuo nata: quia per mutuum nulla ad tale lucrum nascitur obligatio, & ideo iniquum est illud sperare, tanquam ex obligatione justitiæ per mutuum inducta. Secundo sumitur pro ipsa

conventionem seu contractum usurario, quo lucrum ultra sortem ratione mutui pacifice mutatur aut saltem speramus, cap. 3. & 4. hoc. Hinc dicitur usurarium contractum, usurarium negotium, d. l. Qui sine in fine, & l. Sapientissimi in fine, D. De negot. gestis; sicque nihil est aliud quam mutuum expressa vel implicita cum pacto reddendi aliquid ultra sortem ratione mutui. Tertio pro ipso lucro usurario. Hoc pacto dicuntur usurae lo. vi vel restitui, c. Cum tu 5. cap. Fraterea 7. hoc.

3. Et hoc modo accepta Usura definiiri potest lucrum immediate proveniens ex mutuo. Nominis lucri intelligitur acquisitio alicujus rei supra sortem pecunia æstimabilis, vel alias indebita. Ideoq; si alicui inures, ut tibi desinat inique nocere, vel debitum antiquum solvat, aut reddat depositum, non erit usura, quia nihil acquirit nisi alio titulo tibi debitum, cap. 1. in fine h. t. Similiter non est usura, si inures alicui, ut amicitiam vel favorem ejus consequaris, licet inde aliquid emolumentum vel beneficii speres, quia amicitia non æstimatur pecunia. Contra vero, si mutuum dederis, eoque nomine pignus accipias, eo pacto adiecto, quod interea, dum mutuum non erit exsolutum, fructus ex pignore percipias ultra sortem tanquam lucrum usuram committis, d. c. 1. & 2. h. t. quam ut evites debes eos in sortem imputare, id est quantum fructuum perciperis, tantum de sorte diminueres, c. Conquestus h. t.

4. Et in hoc differt jus Pontificium à Civili: nam jure Civili fructus pignoris pacifici, donec mutuum exsolutum fuerit, licet; & vocatur hæc usura antichrestis, id est reciprocus usus, nempe quasi tu debitor utaris mea pecunia, & ego interea te tua, l. Si pecuniam 32. D. de pignor. actione, l. Si ea 17. Cod. hoc tit. Idque ea ratione, quia incertus sit fructuum proventus ex re oppignorata, & fieri possit, ut non tantum commodi ex fructibus pignoris percipias, quantum lucratus fuisses pecunia mutuata, si ea interea in aliqua negotiatione usus fuisses.

Additum fuit in definitione, immediate; quia totum lucrum provenire debet immediate ex vi mutationis: nam si immediate proveniat ex amicitia, vel gratitudine, vel spe allucendi mutuantem ad continuandum mutuum, vel ratione periculi, cui mutuum expo-

nitur, vel ratione laborum & impensarum, quæ probabiliter timentur in mutuum recuperando, vel denique ratione damni emergentis aut lucri cessantis, non erit usura. Et hinc fit, quod licet pacto inter debitorem & creditorem, ut tam diu creditor lucratur fructus pignoris, quamdiu mutuum non redditur, sit usura, cap. x. 2. & c. Conquestus 8. hoc tit. nihilominus tamen directus dominus fructus feudi vel rei emphyteuticæ, sive à vasallo vel emphyteuta pro debito oppignoratæ, legitime percipiat, nec in sortem imputare teneatur, c. 1. sup. De feudis. Ratio est, quia contractus feudalis & emphyteuticus inter alias tacitas conditiones, cum quibus semper censetur celebrari, nisi contractum exprimitur, habet & hanc, ut si feudum vel fundus emphyteuticus oppignoretur directo domino, possit ipse percipere fructus, idque ne res apud directum dominum existens fructificet alteri; quod non videtur rationi consonum. Similiter gener fructus possessionum seu agrorum, pro dote promissa obligatorum, recte percipit, nec in sortem aut dotem imputare teneatur, c. Salubriter 16. hoc tit. Ratio est, quia non fuit mens noceri, ut ratione horum fructuum dos minueretur, sed ut gener frueretur illis ad sustinenda onera matrimonii donec illis dos præsentaretur; atque ita ex alia causa, quam ex vi mutui eos percipit. Alioquin si constaret rem esse oppignoratam in securitatem duntaxat dotis, nulla subesser ratio fructus illos retinendi, nisi ratione lucri cessantis.

Ut autem censetur ex vi mutui provenire lucrum usurarium, requiritur, ut mutuator intendat mutuatarium ex vi pacti mutationis obligare obligatione justitiæ, qualis per pactum induci solet, vel certe, ut mutuatarius putet hanc fuisse mentem mutuantis, Less. 2. De iustitia cap. 29. Dubit. 2.

Dicitur quoque fuit, ex mutuo proveniens; quia in eo proprie locum habet usura, can. 1. cum seq. xv. qu. 3. & patet ex citatis Christi verbis. Ratio est, quia in mutuo transfertur rei mutuatae dominium in accipientem: ideo enim iniquum est pro usu rei, jam alterius factæ, aliquid exigere aut sperare. In aliis vero contractibus non habet usura locum, nisi quatenus in iis mutuum implicitum (quod ad usuram sufficit, cap. Consuluit 10. hoc tit. continetur,

ratione cuius proinde plures alii contractus usurarii fiunt. Sic enim venditio rei pluris iusto pretio ob dilationem solutionis, & emptio minoris iusto pretio propter anticipatam solutionem est usuraria, *c. In civitate 6 d. c. consuluit & c. fin. h. r.* quia venditor concedens dilationem implicitè emptori mutuatur pretium usque tempus solutionis; dum emptor anticipat solutionem, implicitè mutuatur usque ad tempus traditionis. Et hoc mutuum Interpretes vocant obliquum seu brevi manu contractum. Magis autem spectandum est, quod agitur, quam quod simulatur concipitur, *l. Insulam D. de praescriptis verbis, toto Tit. Cod. Plus valere, quod agitur, & c.* Similiter usuraria est venditio, quando eidem apponitur pactum de recipienda re post certum tempus, modico constituto pretio, *c. Ad nostram 5. sup. De empt. & vendit.* vel quando quis emit rem aliquam, coadjecto pacto, ut post tempus restituat eam venditori recipiendo aliquid ultra sortem fructibus, quos petcepit, in ea computatis, *c. Illo 4. sup. De Pignoris.* Aliud dicendum de venditione rei pluris iusto pretio ob dilatam solutionem, si verisimiliter dubitetur, an res quæ venditur plus minusve solutionis tempore sit valitura, nec venditor ante tempus illud venditurus: nam his duabus conditionibus concurrentibus licita est venditio, nec usuram continet, *d. c. In civitate.* Idque propter dubium eventum majoris vel minoris pretii tempore solutionis, quia utrimque emptori & venditori emolumento vel damno esse potest, *l. fin. h. r. Facit l. Si ea Cod. 904. & quod de jactu retis & fructibus futuris emendatis respondit Pompon. in l. Nec emptio 8. D. de contrahenda emptione.*

§. II.

Quibus modis dividatur Usura.

1. Usura alia est Mentalis, alia Realis.
 2. Realis vel Formalis vel Virtualis.
 3. Item alia est Lucratoria, alia Punitoria, alia Compensatoria.
 4. Rursum alia Centesima, alia Trientalis, Bessallis, & c.
1. Primò dividi potest in Mentalem & Realem. Mentalis est, quando quis mutuatur eo animo & intentione, ut lucrum ex mutuo accipiat, citra conventionem, expressam vel ta-

citam, eum mutuatorio, de tali lucro percipiendo. Realis est, quando quis mutuatur cum pacto expresso vel tacito de lucro ex mutuo percipiendo.

Unde subdividi potest in Expressam & Tacitam, Expressa est, quando pactum intervenit expressum de lucro ex mutuo percipiendo, Tacita, quando solum tacitum adest pactum, veluti, si Titius solutus sit mutuari cum usuris, & mutuas Cajo; dicat eidem, Seis consuetudinem meam in mutuando.

2. Secundò dividi potest Realis Usura in Formalem & Virtualera. Formalis, in qua intervenit formaliter mutuum, cum lucro ex eo veluti, si mutuas Cajo centum, ut elapso anno centum & quinque recipias. Virtualis est, in qua mutuum intervenit tantum virtute & implicitè, prout inter venire diximus in venditione rei pluris iusto pretio ob dilatam solutionem, & in emptione minoris iusto pretio ob anticipatam solutionem.

3. Præterea dividi solet Usura in genere à Jurisconsultis in Lucratoriam, Punitoriam, & Compensatoriam, Lucratoria dicitur, quæ merum lucrum continet, de qua hic agimus, Punitoria, quæ continet pœnam aliquam, solvendam per mutuatarium, propter ejus in mutuo reddendo moram. Compensatoria, quæ exigitur pro mutuo ratione justis interesset, damni scilicet emergentis vel lucri cessantis, vel ratione periculi, laboris, aut expensarum, quæ probabiliter timeantur in recuperando mutuo.

4. Denique dividi possunt Usuræ pro diversâ eorum taxatione & moderatione. Hinc alia dicuntur Centesimæ, quæ assis locum obtinent, ita ut reliquæ ad centesimam usuram redigantur, & in partes assis distinguantur. Appellatur autem Centesima, non quod centesimo mense æquet sortem, ut nonnulli tradiderunt, sed quod usura sive quantitas mensura sit centesima pars sortis, *l. Eos Cod. De naut. fœnore, l. 4. D. eod. tit. fin. D. de jure dotium;* hoc est, Centesima usura est, quando in centum quolibet anno solvuntur duodecim, ita ut singulis mensibus pro centum denariis singuli pendantur denarii: nam veteres stipulabantur usuras in singulos menses. Duodecima autem pars, quæ quolibet mense solvebatur, est illa, quam Corn. Tacit. 6. *Annal.* & Livius *lib. 7.* vocat unciariam usuram, quia est pars duodecima centesimæ seu

seu uenia ipsius assis, & diximus enim centesimam usuram esse aliam usurarum. Alia dicuntur Titentes, & sunt tertia pars centesimae, quae scilicet pro centum quatuordecim annis quatuor reddunt, l. 7 §. qui autem De aministrat iustorum, l. 3 in fine D. Ad L. Falcidiam Aliae Bestales, quae sunt duae centales centesimae partes, quando pro centum penduntur octo annis, d. l. Eos. Aliae Semillies, quae sunt dimidia pars centesimae, & quolibet anno sex pro centum reddunt, d. l. Eos l. Alama 30 D. de adimon. legatis. Sunt item aliae Quineunces, quae quintam centesimae reddunt, nempe quinque pro centum quolibet anno. l. Cum quidam 17 in princ. D. De usuris. Aliae Quadrantes, cum tres quatuordecim annis solvuntur, l. Libero 2 §. 4 D. de annuis & mensuris legat. Aliae Septuages, cum septem, aliae Doctantes, cum novem; aliae Dextantes, cum decem praestantur: ita tamen ut quatenus in specie sua excedunt, revocentur ad modum à Justiniano praecipuum in d. l. Eos.

§. III.

Quo jure usurae sint prohibitae.

1. 2. 3. Prohibita sunt jure divino, naturali & Canonico
4. jure Civili quatenus permittit.
5. jure Justiniano posteriori non esse prohibita.
6. Anacostimus id est usura usurarum sublata à Justiniano
7. Faenus nauticum jure Canonico non omnino improbatum.

Quaeritur hic de solis lucratoriis: nam commenfatoriis quibus venit omnia, quod abest, sive ratione damni emergentis, sive ratione lucri cessantis, & punitoriae non sunt aliquo jure prohibita, dummodò res ex veritate geratur, nec quidquam sit in fraudem usurarum. Et proinde requiritur, ut in punitoriis debitor verè sit in culpa, non solvendo; poena sit moderata, juxta mensuram culpae, & insuper ut mora sit notabilis; in quo tamen spectanda negotii qualitas & mos provinciae. At verò lucratorias prohibita esse satis constat ex Clement. unica §. ult. h. t. & ex variis Scripturae locis: Idèdque solum dubitatur, quo jure sint prohibita.

1. Et quidem primò prohibita esse de jure divino, tam veteri quam novo, patet ex cap. Quia in omnibus 3 & seq. 3 h. t. Item Psal. 14. in quo dicitur cum, qui pecuniam suam non dedit ad usuram, habiturum in monte sancto Domini, à contrario sensu, & Ezechiel 18. ubi dicitur de eo, qui dedit ad usuram, quod non viveret. Et in novo Testamento, ex verbis Christi citatis Luca 6.

Nec obstat illud Deuter. 28. Non fœneraboria fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet rem alienam, quasi ab infidelibus usuris ex gere liceat: quia dicendum, solum fuisse peccatas usuram erga infideles, vel majoris mali evitandi causa, ne fratres suos usuris exhaustrent, vel quia infideles erant hostes Judaeorum, quos proinde poterant rebus suis, sive artificio sive aliter privare.

2. Secundò prohibita esse jure naturali constat eo, quod contra jus naturale sit, ut idem bis seu duplici pretio vendatur, & ut vendatur, quod non est vendentis, sed emptoris, jam autem qui usuram accipit, vel eas accipit, pro sorte, & sic pro eadem re accepit duplex pretium, nempe summam sorti aequalem, & insuper usuram: vel accipit pro usu sortis, & sic vendit alteri usum rei non suam, sed ipsius rei naturalis in quem per mutuum translatum est dominium, & consequenter usus rei. Adde, quòd pecunia nullum ex se fructum pariat, sicque nihil sit in mutuo, pro quo lucrum possit exigi ultra sortem principalem: quandoquidem usus rei mutuatae non distinguatur à substantia rei, si alienatio spectetur, quia usus illius est alienatio, & quasi consumptio substantiae, ideoque non potest pro usu & pro substantia accipi distinctum pretium. Vide Covar. 3. Variar. res. sol. c. 1.

3. Tertio, esse similiter prohibita jure Canonico patet ex xii q. 3. & 4. & hoc tit. Decretal. eodemque in 6. & in Clement.

4. De jure Civili res non est ita expedita. Nam in primis de jure Digest. & Cod. permittit fuisse usuram, dummodò immodica non esset, docet Covar. d. loco: & patet ex l. Placuit 26. & duabus seq. D. h. t. l. Eos, & duabus seq. Cod. eod. l. l. c. 40. D. de reb. cred. diversas tamen pro diversitate personarum & temporum. Nam centesimas fœnerari potuisse deprehenditur ex d. l.

pelluntur jure pontificio, juxta facultates defuncti, ut saltem hoc modo expietur peccatum usurarii, *e. ult. sup. De sepult. e. in litteris sup. De reprobis*. Quod cum concernat favorem & salutem animæ, etiam jure civili servandum erit *arg. e. fin. sup. De prescript. licet alias de jure ci. vili pœna personam deliquentis non egrediatur; Sancimus Cod. De pœnis, nec hæredes ex delicto defuncti conveniantur, nisi quatenus aut ex delicto ad eos pervenit aut lite cum defuncto contestata, l. unica Cod. Ex delictis defunctor. §. non autem Vide Covar. 3. Var. resol. c. 3. n. 7. & Gutierrez lib. 2. Can. Quæst. c. 18. n. 46.*

2. Prædicta ad eò obtinent, ut, licet debitor juraverit se soluturum usuras, aut non repetiturum, quod earum nomine solverit, nihilominus creditorem usurarium, compellere possit, ut vel remittat juramentum, si nondum solverit usuras, *l. 1. sup. De jurejur. c. Tuas 13. h. t. vel solutas restituat, impetrata prius absolutione à juramento, vel ejus remissione à creditore, idque officio Judicis per censuram Ecclesiasticam.*

3. Hæc rursus obtinent etiam in usurariis mentalibus, *e. Conatus 10. h. t. non oblat e. fin. §. 1. sup. De Simonia, ubi qui nullo pacto, sed solo animi affectu Simoniam commisit, non obligatur ad accepti restitutionem, sed sola pœnitentia abolet delictum: quia diversa est ratio, nam quod in usura datur, coactè datur, quod verò in simonia ulterò datur. Præterea in usura turpitudine solam est ex parte accipientis; in simonia verò ex parte utriusque: in pari autem delicto prior est conditio possidentis, *cap. In pari De R. l. in 8. nisi aliud lex specialiter disponat, prout disponit in Simonia reali, non etiam in mentali, ad quam dispositio in reali, tanquam pœnalis extendi non debet, e. Odiæ De R. l. in 6.**

4. Quantum ad pœnam criminalem attinet, ea de jure Civili est arbitraria, ut docet Jul. Clar. §. Usura. Et sicut contra usurarium agi potest criminaliter, ita & ad torturam pro erudenda veritate devenire licet, ubi legitima existant indicia. *Pet. Cabell. Resol. criminal. casu 188. n. 6.*

Insuper usurarii manifesti, id est facti vel jure tales, sunt infames etiam jure Civili. *l. Improbum 20. Cod. Ex quibus causis infamia interog. can. infames 111. q. 2. in fine. Dicitur autem*

manifestus usurarius facti, qui palam usuram exercet ita ut nulla tergiversatione id negare queat: Jure verò, qui vel hoc crimen confessus est in jure, id est in judicio, vel de eo per sententiam Judicis condemnatus, *e. fin. sup. De cohabit. Clericor. cap. Cum olim & c. Super inf. De verb. signif.*

5. Jure insuper Canonico usurarii, si laici sint, jubentur excommunicari; si Clerici, suspendi ab officio & beneficio, *e. Præterea 7. hoc e. imò & deponi, e. 1. h. t. can. 4. & 8. XIV. q. 4.*

Præterea usurarius manifestus neque ad communionem altaris, id est perceptionem Eucharistiæ, neque ad Ecclesiasticam sepulturam, neque ad oblationes admitti debet, *e. Quia in omnibus 3. h. tit. & qui oblationes à talibus accepit, eo ipso suspensus est ab officio, donec ad arbitrium Episcopi satisfecerit, acceptumque compellitur restituere, d. c. 3. h. t. Qui verò scilicet sepulturam quem tradiderit, ipso facto est excommunicatus, nec absolvendus, donec arbitrio Episcopi satisfecerit, *Clement. 1. De sepult. Vide Less. 2. De iustit. cap. 20. Dubitat. 21.**

6. Sed nec admittendus est ad confessionem suorum peccatorum, nec ad testamenti factionem, priusquam usuras restituerit, vel de restituendis idoneè, id est pignoribus vel fide jussoribus datis, caverit, juxta modum, qui statuitur in *e. 1. eod. in 6. Præterea Ecclesiastici non possunt usurariis manifestis alienigenis seu externis elocare domos, concedere illis habitationem in terris suis: imò tenentur eos expellere intra tres menses sub pœna suspensionis ipso facto, si sint Episcopi; excommunicationis verò, si sint minores Episcopi; interdicti autem, si sit collegium vel universitas. Sed & Clement. V. Clement. 1. h. t. certas pœnas statuit in Porellates, Capitaneos, Rectores, Judices, Consiliarios, aliosque officiales communiarum qui de usuris solvendis vel non restituendis statuta condunt, dicunt vel scribunt, vel secundum ea pronuntiant. Vide*

Covar. 3. Var. c. 3.

•••(†)•••

TITULUS XX.
De crimine falsi.

§. I.

Falsum quid, & quibus modis committatur.

1. Falsum & Falsitas quid sit. 2. Falsi crimen quâ ratione punibile sit.
2. Falsum committitur dicto, facto, scripto, & aliis modis.

Hoc crimine proximus vel maximè in bonis & rebus exterioribus læditur: de quo proinde ordo postulat, ut agamus, præsertim cum inter præcepta legis divinæ etiam hoc sit. *Non occides Non mœchaberis Non furtum facies, Non falsum testimonium dices.*

1. Falsitas secundum Justinian. in *Novella 73. in princ.* nihil est aliud, quàm veritatis mutatio, vel potius immutatio. Et falsum nihil aliud, quàm quod veritatem imitatur, & tamen verum non est: ut rescriptum, quod non est Papæ, & tamen videtur esse Papæ, *c. Tua nobis sup. De officio Vicarij,*

2. Ut autem criminis punibilis rationem habeat, duo insuper requiruntur, primum, ut dolo malo seu animo fallendi & contumpeptæ veritatis fiat, *l. l. Impuborem D. h. t. l. Nec exemplum Cod. eod.* Ideoque qui dicit falsum, quod putat verum, falsi crimine non tenetur, quia ream linguam non facit, nisi mens rea, *can. Homines in sine xxii. q. 2.* Secundum est, ut alteri noceat *Glos. in l. 23. Cod. h. tit.* Addi potest & tertium, nempe ut lege aliqua statutum sit, talem immutationem veri esse punibilem pœna falsi, quia non omnis immutatio veritatis, ad alterius deceptionem instructa, falsi crimen habet, *l. Quid sit falsum D. h. t.* Ideo enim post legem Corneliam de falsis tot constitutiones & Senatus consulta prodita sunt, ut casus lege Cornelia non expressi supplerentur, & ad classem falsorum redigerentur,

3. Quamquam autem varijs modis falsum committatur, ut varijs exemplis demonstrant Juris utriusque varij Tituli & variz Leges ac

Canones: tamen facilioris doctrinæ causa ad tria vel quatuor capita revocari possunt. Aut enim committitur falsum dicto, seu facto, si vere aut scripto, aut usu dicto, ut in teste, qui falsum testimonium dicit, vel verum supprimit dolo malo, *c. 1. h. t. l. l. C. eod.* qui gravissimè conomine peccat, quod Dei præsentiam contemnat, Judicem mentiendo fallit, & proximum innocentem falso testimonio lædat, *d. c. 1. Facto committitur, si quis falsam monetam percutiat, in aurum vitij quid, puta æs vel stannum, injiciat, nummos radat, pingat, fingat, l. Quicumque 8. & seq. D. eod.* si pondera aut mensuras publicè probatas corrumpat, dolo malo fraudem faciat, *l. penult. D. eod.* si signum ad ulterium faciat, sculpat, exprimat, § *Item Lex Cornelia De falsis instruit. De publicis judicijs:* si duobus in solidum eandem rem diversis contractibus vendat, *l. Qui duobus 21. D. eod.* si Judicem corrumpat, *d. l. 1. in princ. D. eod.* si partum supponat, *l. Qui falsum 19. D. eod.* Scripso committitur, si quis testamentum vel aliud instrumentum falsum scribat, signet, recitet, celet, subjiciat, *d. § Item Lex Cornelia Instruit. De publicis judicijs l. 1. § 4. l. 2. l. Quid sit falsum 23. D. h. t.* si in testamento sibi dicitur legatum vel fideicommissum, *l. Si quis legatum 6. D. eod.* si prodit adversario instrumenta apud se deposita: si ralis litteris aliud in locum ejus, quod scriptum erat, scribat, *cap. Olim sup. De rescriptis;* modò id faciat in loco suspecto, non aliter, *cap. Ex conscientia ult. h. t.* Usu denique si quis falsis litteris utatur, falsas leges alleget, *l. fin. D. eod.* si falsum nomen aut cognomen sibi usurpet, illicitis in signibus utatur, vel falso diplomate vias commeat, pro milite se gerat, *l. Falsi 13. & l. Eos qui 27. D. eod.* Pluraque alia horum modorum exempla passim extant in *d. Tit. D. & Cod.* Inter quæ licet plura sint, quæ propriè falsitatem in se non habeant, tamen ex interpretatione pro falsis habentur, & pœna falsi puniuntur: veluti, aperire litteras sigillatas alterius, & potissimum rescripta Principum, *cap. Olim sup. De potestate delegati:* aperire testamenta vel alia instrumenta, apud se deposita, & ostendere adversario deponentis, aliaque similia. Sic perjuri & falsi rei habentur, qui in causis civilibus aut criminibus dicta testimonium sine Judicis auctoritate detegunt, juxta Constitut.

sicut Pii V. incip. *Licet contra*, quam refert Pet. Matth. in VII. *Decreta lib. 5. tit. 13. c. unico.* plurimis autem modis circa litteras Apostolicas falsitas committitur; quorum decem numerat pontifex in s. *Licet 5. h. 1.* Quo verò pacto Bullæ dicuntur falsæ ex mutatione styl, docetur in s. *Quam gravi 6. eod.* qua de re vide Rebuff in *Praxi beneficiæ Tit. De Praxi Cancellariæ Apostolicæ.*

§. II.

De pœnis falsi.

1. Pœna falsi de jure Civili.
2. Item de jure Canonico, & maxime falsificantium litteras Apostolicas.
3. Falsitas non præsumitur, sed probari debet.

Pœna falsi vel quasi falsi, id est illius, quod ex Senatusconsulto vel interpretatione prudentum pro falso habetur, ex jure civili in servis est ultimum supplicium; in liberis hominibus deportatio, & olim omnium bonorum publicatio, l. *in fine C. l. fin. D. h. e.* nam deportatio successit in locum pœnæ, qua olim aqua & igne interdicebatur, d. l. *fin. solerq; bonorum publicationem inducere l. Pœna D. De jure fisci.* Hodie verò bonorum publicatio generatim, exceptis certis casibus, sublata est, per *Auth. Bona damnatorum Cod. de bonis præscripti.* Indeque factum videtur, compositores Institutionum. *Tit. de publ. judiciis,* meminerint tantum deportationis. Subinde tamen pro criminis qualitate remissius punitur; veluti, relegatione ad tempus, l. *falsi 13. l. Qui duobus 21 l. penult. C. similibus D. eod.* Interdum etiam severius, veluti, pœna capitali, ut in crimine falsæ monetæ, l. *Quicumque 8. D. eod.* in crimine suppositi partus, l. *1. Cod. eod.* & similibus aliis.

2. Cæterum hæc pœna falsi ex jure civili, qualicumq; sit, hæredem non tenet, nisi quatenus ad eum pervenit: ideoque si reus, ante crimen illatum aut sententiam dictam, vita decesserit, cessante lege Cornelia, scelere quaesitum auferendum est ab hæredibus illius, l. *Cum falsi 12. D. eod.* nam turpia lucra etiam successoribus auferenda esse constitutum est, l. *5. D. De calumniatoribus l. 9. D. De jure fisci.* Videatur plenius Jul. Clarus s. *Sens. §. Falsum.*

De jure verò Canonico, si quis per se vel per alios falsum admisit circa litteras Apostolicas

sive laicus sive Clericus, cum suis fautoribus, excommunicatur, ex *Constitut. Sixti V. incip. Excommunicamus,* quam refert P. Matth. in VII. *Decretal. l. 5. tit. 9. cap. 4.* & insuper, si Clericus sit, officiis & beneficiis Ecclesiasticis exuitur. Deinde degradatur, & seculari potestati (per quam & laicus de falsitate convictus legitime punitur, puniendus traditur, si per se hoc crimen commiserit, c. *Ad falsarium 7. h. 1.* Qui autem falsis litteris utitur, si Clericus sit, officio & beneficio privati debet: si laicus, tandiu excommunicationi subijci, donec satis fecerit, d. c. *Ad falsarium* ubi idem statuitur servandum in iis, qui falsas litteras impetrant: quos ab hac excommunicatione absolvit summus Pont. dumtaxat, præterquam in mortis articulo, ex *Bulla Cæne Domini §. 6.* Ut & eos, qui personæ qualitatem & conditionem mentiuntur, ut aliquid consequantur facilius: litteræ que per hujusmodi falsam rei narrationem extortæ & impetratæ decernuntur omnino surreptitiæ, invalidæ & nullæ, ex *Constit. Innoc. VII. incip. Sicut, & Leonis X. incip. In harendo vestigiis,* quas refert Pet. Matth. in VII. *Decretal. l. 5. tit. 9. cap. 1. C. 2.* Quique suppositis ad examen personis beneficium veniantur & impetrant, excommunicantur ex *Constitutione Pauli I. V. incip. Inter ceteras,* quam ibidem refert P. Matth. Sententia verò vigore litterarum falsarum lata non debet transire in rem judicatam aut mandari executioni: nec fides ulla adhibenda est rescriptis Pontificiis, si visa fuerint falsitatis redarguenda, c. *2. h. 2.*

Cæterum committens falsum in litteris delegati non tam acriter puniendus est: & extra litteras Apostolicas Clericus falsum admittens ab Ecclesiastico Judice deponitur, c. *Cum non ab homine sup. de reudicis:* & quandoque pro gravitate criminis in monasterium detruditur, c. *Si Episcopus 8. dist. 5. juncto cap. Tunc inf. de pœnis.* Sed & qui litteras falsas sciens apud se detinet, easque intra viginti dies à tempore, quo falsas esse cognoverit, non destruit aut resignat, excommunicationis vinculo constrictus ab alio, quam à summo Pontifice, absolvi nequit, c. *Dura 4. §. adjiciente h. 2.*

Crimine falsi diximus quoque teneri adulteratorem monetæ, l. *1. C. 2. Cod. de falsa moneta Covar. De vitæ. numis. collas c. 8.* De quætonibus ac ratoribus monetæ, sive auræ sive argen-

argenteæ; ultimo supplicio afficiendis exstat Constitutio Pii V. incip. *Cum nihil*, relata à P. Math in vii. *Decretal, lib. 5, tit. 14 e unico* In his verò ditionibus tales bullienti oleo immergi solent, ut hic Zyp. notat.

3. Denique falsitas non facile præsumitur, sed probati debet, maximè in litteris iustitiæ, siue ad lites, *c. penult. h. t.* quia tales faciliè impetrantur. Sed nec in litteris gratiæ quævis littera aut rasura in loco non suspecto statim falsitatem arguere debet, *c. Licet 5. c. Quam gravi 6. & c. ult. h. t.* ut neque obesse, quod vel in syllaba erratum sit, *l. Qui habebat 54. D. De manumissis testam.* Goffredus in *Summa h. t. n. 9.*

TITULUS XXI.

De Sortilegiis.

1. Sortilegi qui dicantur. 2. Sortes alia Divinaria, alia Consultoria, alia Divinatoria,
3. 4. Divinatoria. & earum poena.

1. **S**ortilegia etiam falsitatem in se continent, quia sortilegi per sortes fallunt homines, cum solius Dei sit futura nosse: ideoque tractatur hoc loco de crimine sortilegii, quia cum crimine falsitatis affinitatem habet, licet aliàs pertineat ad ea crimina, quæ vergunt in injuriam Dei.

Sortilegi, inquit Isidorus in *can. 1. xxvi. q. 1.* sunt qui sub nomine fidei religionis per quasdam, quas Sanctorum seu Apostolorum sortes vocant, divinationis scientiam proficuntur, aut quarumcumque scripturarum inspectione futura promittunt.

2. Non tamen omnes sortes sunt illicitæ. Non in primis Divinaria, ut vocantur, id est quibus utuntur homines, ut sciant, quid cuique tribuendum sit: veluti, in litibus, & controversiis dirimendis, in hæreditatibus, possessionibus, & aliis bonis communibus, dividendis, in honoribus, dignitatibus secularibus & publicis officiis atque administrationibus distribuendis. Harum enim usus non modò jure naturali, sed & Civili permittitur, *l. Sed cum ambo 14. D. de judiciis. l. Si duobus 3. Cod. Communia de legatis §. Opionis Instir. Delegatis.* Sic Israelitis distributa partes terræ per sortes, *Num. 33, Josue 15.*

3. Similiter neque illicitæ sunt Consultoria,

id est quibus divina voluntas exquiritur, ut sciatur quid agendum, quid cavendum fugiendum ve sit, prout sæpe veterum Hebræorum populum, & Apostolos, dum Matthiam in Apostolum loco Judæ elegerunt, aliosque sorte usos fuisse legimus, *can. xxvi. q. 1.* His enim uti licet, quando necessitas exigit.

At verò Divinatoria, id est quibus homines utuntur, ut præsciant futura, vel etiam præsentia aut præterita occulta detegant, quia ordinarie non sunt absque dæmonis conspiratione, aut tacita ejus imploratione, & quia sub iis magna plerumque latet superstitio & idololatia, *can. Sors 1. ver. sic. His ita respondetur xxvi. q. 1.* in illis magna sita est temeritas, quasi quem sors tua sit casura, ille sit, quem quæras, & quasi Deus Opt. Max. tuæ sorti sit allegatus, ut per eam tibi demonstret quem quæris, *can. Non exemplo xxvi. q. 2.* omnino illicitæ, & jure Canonico prohibita sunt, *c. 1. h. t. can. Sors & pluribus aliis xxvi. q. 5.*

Hinc prohibitum est, ne electiones ad beneficia & dignitates Ecclesiasticas, quæ magis idoneis conferri debent, fiant per sortes, quasi hoc modo teneatur Deus, indicare & revelare magis dignum, *c. 3. & ibid. Abbas n. 3. h. t.* Item ne quis furta inquirat per sortes, in codicibus scilicet vel tabulis, *c. 1. h. t. vel ex aliiis signis, puta inspectione astrolabii, aut alterius instrumenti Astronomici, cap. 2. h. t.* quasi ex astronomia inspectione deprehendi possit fur. Damna propterea jure Canonum est Astrologia, divinatrix siue judiciaria, quæ ex astris seu signis cali nascensium mores, actus & eventus prædicere conatur, *c. Illud. & can. Igitur xxvi. q. 2.* quæque ex elementis occulta promit & prodat, & futura conjectat, *d. can. Igitur in prin. Damna etiam Constituit. Sixti V. quam refert Quaranta V. Astrologia.*

4. His igitur, qui ita sorte abutuntur, communio Ecclesiæ interdicatur: sicut & ariolis, aruspibus, aliisque incantatoribus, nisi respiciant: Clerici verò sunt degradandi. Sed & jure Civili in tales animadvertitur, ut videre licet in *Tit. Cod. de maleficiis & Mathematicis.*

Ut autem omnes superstitiones, sortilegia & magiæ jure divino & humano prohibita sunt, ita prudenter admodum inquit Zyp. *h. t.* Piiissimi Belgarum Principes jam olim suis Edictis

his sanxerunt, ut ii qui sub vulgari Ægyptiorum nomine vagantur, ex his ditionibus semper exterminarentur. Et postmodum Carolus V Imp. an. 1537. 5. Febr. Philippus ejus filius, Hispaniarum Rex, an. 1560. 2. Septemb. & in Adit. ad Latum Introitum Brab. voverunt sub pœna confiscationis corporis & bonorum, ne hujusmodi homines eorum ve affectæ, qui ves tales dicerent, aut eorum habitu uterentur, in suis ditionibus subsisterent aut versarentur. Idemque Rex edicto an. 1592. 20. Julii, quod exhorta Synodo ultima Antverp. admodum severe præcipit Judicibus omnibus, cum Ecclesiasticis tum secularibus, ut omni modo aditantes extirpare magias & superstitiones omnes, consuetudinesque coloris & tituli, Physionomiam, Necromantiam, Chiromantiam, &c. cum clausula, ut quisque hac in re fungatur officio suo, sub pœnis in dicto Edicto relatis. Tandemque Sereuil. Principes in Edicto ad Synodum provincialem Mechlin. an. 1607. art. 13. mandarunt hujusmodi augures extra provincias suas relegati, & graves multas indici eos consulentibus. Et art. 14. dictam Regis Ordinationem executioni mandari volunt. Quamquam ex Concordatis Brab. §. De criminibus, sortilegiis &c. (ut & ex Galliæ Senatuseonsultis hodie, etsi olim secus, ut constat ex Choppin. *De sac. polit. lib. 2. tit. 2. n. 11.*) ad solos seculares horum criminum cognitio & correctio remissa esset. Nihilominus tamen eadem ad iudicem spectat Ecclesiasticum, casu quo fiant sortilegia per invocationem dæmonum aut abnegationem fidei, tanquam tunc sapientia hæresin: hæreticum enim esset à dæmonibus expectare responsa, declaravit Sixtus V. Alexander VI. & Hadrianus VI. Eiusque rei cognitionem Inquisitoribus mandavit Leo X. Maxime verò puniri debent, secundum Innoc. VIII. qui morbos, grandines, auras lævias, sterilitatem in hominibus & pecoribus procurant, maribus & fœminis actus conjugales impediunt, seu ligulam stringunt, ut vulgò loquuntur, Constitutiones eorum refert P. Matth. in vii. *Decretal. lib. 5. tit. 12.*

Qui plura de sortilegiis & eò spectantibus desiderat, videat Farinac. *Tract. De hæresi quæst. 181.* & latissime Tholosan. *Syntag. juris univ. lib. 34. cap. 1. & pluribus seqq. Axor. Instit. Ms.*

ral. p. 1. lib. 9. c. 16. & 17. Deltio Disquisit. Magic. lib. 3. p. 2. q. 4. sect. 8.

TITULUS XXII.

De collusionione detegenda.

1. Collusio quid sit, & in quibus causis locum habeat.
2. Pœna collusionionum.

1. **C**Rimini falsi affine quoque est crimen collusionionis, quia illi etiam quædam inest falsitas: nam Colludere in Jure dicitur, qui aliud agunt, aliud simulant, quod ipsum falsi speciem habet.

Est igitur Collusio inter actorem & reum latens ac fraudulosa conventio, qua interveniente delicta aliquando manent impunita, *Glos in c. 3. h. t. v. G.* si duobus litigantibus, reus videns se superatum iri ab actore, promittat ei centum, ut veras probationes simulet, & falsas defensiones admittat, ut pœnam sibi infligendam evitet, dicetur cum adversario suo colludere. Et ista conventio dicitur Collusio, quæ committi potest in causis tam civilibus, quam criminalibus, tam in temporalibus quam spiritualibus & Ecclesiasticis, tam per partes principales, id est actorem & reum, quam per procuratores & advocatos. Eique dicitur involvi quædam falsitas; & proinde pœnam aliquam meretur, quandoquidem nemini dolus suus patrocinari debeat.

2. Hinc colludens in causa beneficii, puta per collusionem beneficium censuale constituendo, seu pensioni subiciendo, beneficio suo privandus est, *c. Audivimus 1. h. t.* & desistente accusatore potest Judex adhuc ex officio suo inquirere super crimine illato, absolutioque à crimine per collusionem facta non impedit facultatem iterum accusandi & inquirendi de eodem, *c. ult. h. t.*

Cæterum quia sæpè per ejusmodi inquisitionem ex officio, desistente accusatore, Judex detegit collusionem actoris cum reo, ideo hic

Tit. inscribitur *De collusionione detegenda,*

Q99 2

TITU:

TITULUS XXIII.

De delictis puerorum.

1. Puer doli capax, crimen committens puniendus.
2. Pater ex delicto filii non tenetur.

1. Quoniam in pueris relinqui solet inultum, quod in aliis provecioris ætatis severius corrigendum leges statuunt, *c. 2. h. t.* cum tamen furtis, mendaciis & perjuriis plena sit puerilis ætas, *c. 1. h. t.* ideo hic post crimina, quæ in majoribus promiscuè norantur & puniuntur, opportunè quæritur de delictis puerorum, an ii talium criminum rei & obnoxii pœnis haberi possint.

Dicitur autem Puer, qui intra septennium & decimum quartum annum constitutus est, si masculus sit, & inter septennium ac duodecimum, si femina.

Quod si igitur puer crimen aliquod perpetravit, puta furtum, mendacium, homicidium, aut aliud, non debet id manere impunitum, si fuerit doli capax, ut intelligere potuerit, se malè agere, illud committendo, *l. Impuberem 23. D. De furtis.* Mitius tamen puniri par est, quam si ab aliis commissum esset, quia aliquid ætati indulgendum, *d. c. 1. h. t. & l. Infans 12. D. Ad L. Corn. De sicar.* Quin etiam puberes, sed minores xxv. annis, si quid deliquerint: non tam severe puniendi sunt, quàm majores, ut respondit Jurisconsul in *l. Auxilium 37. vers. in delictu D. De minoribus.*

2. An verò pater ex delicto filii sive puberis sive impuberis, quem in sua potestate habeat, conveniri possit, quæ situm est. Et respondit Pont. non posse; sed ipsemet filius conveniri debet, *d. c. 2. h. t.* Quod idem etiam jure Civili proditum est, *Insti. De noxalib. actionib. in fine.*

TITULUS XXIV.

De Clerico venatore.

1. Venatio cum strepitu interdicta Clericis.
2. Non etiam quieta & qua sine strepitu fit.

1. Tractat deinceps Pont. de delictis peculiaribus Clericorum, quæ aut non depre-

henduntur in laicis, aut gravius puniuntur in Clericis quàm laicis. Cujusmodi in primis est venatio voluptatis causa suscepta, quæ unà cum canibus, accipitribus, aut aliis ejusmodi ad venandum Clericis interdicitur, *c. 1. & 2. h. t.* quia pugnat cum professione & statu Clericorum. Et ideo si Episcopus sæpius talibus venationibus det operam, tribus mensibus à communione: si verò presbyter fuerit; duobus: si Diaconus aut Subdiaconus, ab omni officio suspenditur, *d. c. 1. & ibid. Abbas & Glossa.* In moribus verò constituti arbitrio Judicis puniri debent, ex quo nulla eis certa pœna statuta est, *arg. c. De causis sup. De officio delegati.*

2. Hæc tamen prohibitio intelligi debet potissimum de venatione saltuosa & clamosa, quæ cum strepitu fit canum & armorum: nam quieta venatio, quæ fit absque strepitu cum laqueis, retibus & paucis canibus, modò etiam raro fiat, nec avocet ab officiis divinis, non est omnino prohibita Ecclesiasticis, sive fiat causa necessitatis, sive exercitii, sive moderatæ recreationis, ut docet Lesh. 2. *De iustit. c. 5. Dubitat. 9. n. 40.* post Abbatem in *d. c. 1. h. t.*

TITULUS XXV.

De Clerico percussore.

1. Clericis interdicta percussio, non moderata correctio.

Sicut Clericis interdicta est venatio, ita & percussio: adeo ut, si Clericus percussor mortuus non desistat, jubeatur deponi, *c. 1. h. t.* & si Episcopus jusserit aliquem eadè crudeliter fustibus, ab administratione Missarum duobus mensibus suspendi, *c. 2. h. t.* Nam Clericos ita decet mansuetudo vigorque disciplina, ut nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta, *can. Sunt namque 15. Dist. 45.* & sibi subiectos malè meritis non tam verberibus quàm verbis corrigere debent, *can. 2. & alii d. Dist. 45.*

Permittitur tamen Clericis levis & moderata percussio: modo Episcopus non percutiat propriis manibus, sed per alium, qui non sit laicus, *c. Vniversitatis inf. De sent. excommunicat.* Sic Abbates & Priores sæpius Monachos suos verberant & castigant.

TITU-

TITULUS XXVI.

De Maledicis.

1. Clerici maledici poena.
2. Item eius qui summo Pont. maledixerit.
3. 4. Quisque in Deum & Sanctos blasphemus fuerit, ex utroque iure.
5. Item ex moribus & Constitutionibus hodiernis

1. **C**um percussio alia fiat manu, alia lingua, *juxta* *Glos* & *Abbatem ad Rubr. b. r.* recte & de hac sequitur, id est de maledicis, sic dictis à maledicendo: qui, praesertim si Clerici sint, graviter puniendi sunt. Et quidem Clericus quilibet maledicus, maximè sacerdos, cogendus est postulare veniam, aut, si noluerit, degradandus est, nec unquam absque satisfactione ad officium revocandus, *can. Clericus maledicum Dist. 46.*

2. Qui verò summo Pontifici maledixerit, in depressionem officii & beneficii puniendus erit, arbitrio Judicis, gravius aut mitius, spectata atrocitate verborum, personarum qualitate, loco, tempore & aliis circumstantiis, *arg. c. 1. hoc t.*

3. Gravissimè autem puniendi sunt blasphemus in Deum, B. Virginem ac Sanctos, *c. 2. h. tit.* qui scilicet in Deum convitium aliquod evolvit probròse Deo tribuendo, quod ei non convenit, aut detrahendo, quod eidem convenit.

4. Tales in veteri lege jussu Dei lapidibus à populo obruebantur, *Levit. 24* Jure verò Canonico olim laici quidem excommunicabantur, Clerici deponebantur, *can. Si quis xxii. q. 1.* Postmodum statutum fuit, ut solemnè poenitentia & poena pecuniaria coercerentur, quam si renuerit recipere, & peragere poenitentiam, Ecclesiae interdicitur ingressus & mortuus Ecclesiastica denegatur sepultura *d. 2. h. t.* Quod tamen accipiendum est de laicis: nam Clericis publica poenitentia remittitur, *can. Ex poenitentibus Distinct. 50. can. Quicumque Distinct. 57. c. 1. sup. De bigamis.*

Jure Civili poena est ultimum supplicium, *Novel. 77. Ut non luxuriantur homines &c.* in cos

scilicet qui ex consuetudine & absque emendationis ac correctionis spe maledicunt, *Covar. in c. Quamvis pactum de pactis in 6. p. 1. §. 7. n. 8. 9. & 10.*

5. Cæterum hæc poenæ, tam Canonice, quam civiles, in desuetudinem abierunt, & ex Constitutionibus regnorum ac regionum alia atque alia receptæ sunt, ut testantur *Covar. ib. n. 2. 2. Boer. Decis. 301. n. 14. & 15. Jul. Clarus §. Blasphemia nu. 3.* & alii, quos citat *Zerola d. loco.* In Belgio nostro habemus Constitutionem *Caroli V. an. 1517. ult. Novemb.* qua pro prima vice blasphemis pecuniariam poenam pro arbitrio Judicis imponi jubet, pro secunda publica ignominia exponi, pro tertia fustigari & in exilium mitti. Verum mitigata hæc poenæ altera Constituit ejusdem Principis, *an. 1518 §. la-muari,* qua pro prima vice poena est sexaginta floren. pro secunda ac tertia duplicatur ac triplicatur poena, cum carcere sex dierum in pane & aqua; pro quarta per duas horas exponi ignominiosè jubentur, vel, si graviores fuerint blasphemia, nempe si blasphemando Deum negaverint, aut similes, mancipari carceri ad mensem unum: prout etiam improbè jurantes aut pejerantes arbitrariè ac sine dissimulatione puniri debent, ex edicto *an. 1531. 7. Octob. Zyp. h. t. n. 2.* Ubi subiicit *n. 4. Ex Constitut. Pii V.* auctores libellorum famosorum, vel litteras, indices aliquorum falsorum criminum, alicui scribentes, omnibus poenis à Jure statuti subiecti; eosdemque ex Constit. *Greg. XIII* ipso facto infames esse, & ad tritremes vel perpetuò vel ad tempus pro criminis admitti qualitate condemnandos. Utramque refert *P. Matth. in VII. Decretal. lib. 5. tit. 5. c. 2.* Alias Constitutiones *Caroli V. & Maximiliani Imp. & Regum Galliae* refert *Pet. Greg. Tholosan. Syntag. juris universi lib. 33. cap. 12. n. 12.* Ubi *n. 13.* subjungit, spectandum esse in hoc crimine, an quis sit solitus assiduo pejerare, an iracundia nimia, quæ ad dementia accedit, an verò dementia (quæ excusat, *Infans D. Ad L. Corn. de sicariis*) an in graviolem, an breviorè blasphemiam protulerit, ut gravius vel puniatur, vel exculetur, aut poena minuatur.

TITULUS XXVII.

De Clerico excommunicato,
deposito vel interdicto
ministrante.1. *Pœna Clerici ac Sacerdotis excommunicati celebrantis.*

Delicta jam explicata omnibus Clericis communia sunt, ob quæ Clerici vel suspenduntur, vel deponuntur, vel excommunicantur: quæ sequuntur, circa functionem Ordinum Ecclesiasticorum versantur, ex eo, quod tales Clerici, suspensi, depositi vel excommunicati, subinde celebrare & divinis officiis sese ingerere præsumant; & sic aliud delictum de novo committunt, ac priori accumulatur.

Si quis igitur Clericus, depositus, degradatus, vel suspensus, in Ordine suo ministrat, & monitus non desistat, excommunicatur; & si nec sic desistat, per sæcularem potestatem ad requisitionem Ecclesiæ exilio damnatur, *c. 1. & 2. h. t.* Sacerdos verò, sciens se excommunicatum (majori scilicet excommunicatione) vel alius interdictum celebrans vel se ingerens celebrationi divinorum, sit irregularis, id est in perpetuum ab officio sacerdotali deponi ac beneficiis omnibus spoliari debet; *cap. Lator, c. Fratemitatis tua 6. h. t.* licet per solum rûmorem ac famam sciat se excommunicatum, quo tamen casu cum eo potest misericorditer dispensari, *c. Illud Dominus 5. h. t.* Sed nec collatio beneficii facta Clerico excommunicato tenet, & tali beneficium conferens suspenditur à beneficiorum collatione, *c. 7. h. t.* nisi tempore collationis fuerit absolutus, *c. Præposuit 8. h. t.*

Dixi, sciens se excommunicatum; nam si ignoranter, non sit irregularis, ac proinde quoad hoc nulla indiget dispensatione, nisi forte ignorantia esset crassa ac supina aut erronea, *cap. Ad Apostolica 9. h. t.*

Addidi, majori scilicet excommunicatione; quia minori excommunicatione innodatus, licet celebrando peccet graviter, tamen non sit

irregularis, *c. ult. h. t.* Et licet eligi prohibeatur, non tamen eligere, vel ea quæ sunt jurisdictionis exercere, *d. e. ult.* Similiter si alius conferat Sacramenta, quam vis peccet, nullius tamen notam incurrit irregularitatis, & tenet collationem, quæ effectum habet, cum non videatur à collatione, sed participatione Sacramentorum, quæ in sola consistit perceptione, remota, *d. e. ult. in fine.* Et hoc est, quod dici solet ab interpretibus, implicitum minori excommunicatione suspensum esse à Sacramentis Ecclesiasticis quoad se, non quoad alios, quod desumptum est ex *c. ult. sup. De cohabi. Clericor. &c.* Vide Covar. in *c. Al. ma mater De sens. excommunicati in 6 p. 1. §. 8. n. 1. & 2.*

TITULUS XXVIII.

De Clerico non ordinato ministrante.

1. *Pœna Clerici ministrantis in Ordine, quem non suscepit.*
2. *Item laici & non ordinati celebrantis.*

Gravissime quoque delinquit Clericus dum ejus Ordinis quem nondum suscepit ministerium & functionem exercet: veluti dum Subdiaconus Diaconi, vel Diaconus Sacerdotis officio fungitur.

1. Si igitur Clericus ministrat in pertinentibus ad Ordinem, quem nondum suscepit, puta si nullâ instante necessitate baptizavit; aut aliquod divinum officium exercuerit, deponendus est, & amplius non ordinandus, *c. 1. h. t.* Dixi, si nulla instante necessitate; quia si urgeat necessitas, potest quilibet baptizare, ut diximus *ad Tit. De baptismo.*

Diaconus verò Missam celebrans ad Sacerdotii Ordinem promoveri non potest, & à Diaconatu suspenditur, ad biennium vel triennium, prout Diaconatus visum fuerit, *cap. 2. h. t.* De beneficio tamen cum eo misericorditer agi poterit per Episcopum, ne sustentatione privatus ad sæculi negotia in opprobrium Clerici cogatur reverti, *d. cap. 2.* Sic quoque videtur

Episcopus cum eodem posse dispensare, ut postquam poenitentiam ad officium Diaconatus revertatur, non tamen ut ad majorem Ordinem promoveatur, Abbas in *d. c. 2.* eo argumento, quod Episcopus solum dispenset in casibus à Jure expressis; expressum autem sit, quod dispensare possit in beneficio & Diaconatu, non verò quoad promotionem ad altiorum Ordinem.

Sed quid si non Clericus Missam vel aliud sacrum ministerium celebret? Judicis arbitrio puniendus erit, ex quo hucusque nulla à sacris Canonibus imposita sit poena; ideo fortè, quod antiqui Patres non existimant laicos unquam eò temeritatis prorupturos, prout postmodum aliquando prorupisse compertum fuit.

An verò Clemens VIII, Constituit, *incip. Epi. aliis ann. 1601.* quam refert Piasc. 2. p. c. 4. art. 14. n. 12. decrevit, ut quisquis non Sacerdos Missam celebraverit vel confessionem Sacramentalem audiverit, ab Ecclesia abiciatur, & ab Ordinibus, quos habet, ritè degradatus curia seculari tradatur, debitis poenis plectendus. Ubi licet non comprehendatur sacerdos sine jurisdictione confessiones accipiens, nihilominus ob grave sacrilegium, quod non multum ab altero reatu abest, severè arbitrio æqui Judicis puniendus est, Zyp. *h. e. Lopez in Addit. ad Bernardum Diaz cap. 12. in lit. c. ex Constitut. Pauli IV.*

Dist. 52. tota dist. 59. 60. & alii, si quis prætermissis Ordine inferiori superiorem suscipiat, v. g. Diaconatum & Subdiaconatum vel præbyteratum ante Diaconatum, collatio quidem tenebit, & character imprimetur, Abbas in *cap. unic. h. t.* sed per sententiam ei executio Ordinis interdicenda est, donec congruo tempore prætermisus suppleatur, & cum eo poenitentia imposita dispensetur, ut in Ordine suscepto ministret: quæ dispensatio fieri potest per Episcopum; quando non ministravit, ut patet ex Conc. Trid. *sess. 23. c. 14. De reform.* Idque non solum, si promotus fuerit per saltum, omisso aliquo sacrorum Ordinum, sed etiam omisso minoribus aut uno eorum vel etiam omisso prima tonsura, juxta declarat Cardd. 1588. Notant tamen Dominicus, Præpositus & alii in *d. can. Sollicitudo*, quod si quis scienter se fecerit ordinari per saltum vel ambitionem vel superbiam, deponi omnino debeat, nec cum eo dispensari, vel non facile, & quidem per summum Pontificem, non per Episcopum, Host. *ad d. c. unic.*

TITULUS XXX.

De eo qui furtivè Ordinem suscepit.

1. Furtivè suscipere Ordinem quis dicatur.
2. Poena Ordinem furtivè suscipientis.
3. Examen ordinandorum omnino necessarium.

1. **A**liud delictum Clerici in suscipiendis Ordinibus traditur hoc Titul. dum scilicet furtivè Ordinem suscipit: quamvis cum quis per saltum promoveretur etiam furtivè promoveri dicatur. Furtivè suscipere Ordinem quis dicitur, dum clandestinè eum suscipit; quod fit variis modis. Primò, quando quis sine ordinatione & consensu Episcopi vel sine examine in multitudinem ordinandorum irrepit, *can. Quando Episcopi Distinct.* 24. *can. Extra conscientiam Distinctio.* 44. Secundò, quando admissus ad minores tantum Ordines, una & eadem die etiam Subdiaconatum

TITULUS XXIX.

De Clerico per saltum promotio.

1. Quid sit per saltum promoveri & poena sic promoti.

Delinquunt præterea Clerici in Ordinibus suscipiendis, dum vel per saltum promoventur, vel Ordinem furtivè suscipiunt, nullaque differentia est inter non ordinatum & non ritè ordinatum, *arg. l. Quoties D. Qui satis dare cogantur.*

1. Cum igitur serie quadam & gradatim, non autem per saltum & ordine præpostero Ordines suscipiendi & conferendi sint, *can. Sollicitudo*

nat: si suscipit, e. 2. h. 1. Tertio quando quis contra inhibitionem superioris eodem tempore ad duos sacros Ordines suscipiendos sese ingerit, e. ult. h. 1. Quarto, quando per saltum ordinatur.

2. Quantum ad poenam sic Ordinem suscipientis attinet, distinguendum est; nam prohibitus suscipere Ordinem sub poena excommunicationis, non potest in ordine sic suscepto ministrare, vel ad superiorem ascendere citra dispensationem summ: Pont. nisi in monasterio aliquo habitum susceperit regularem ejusque vita & mores id exegerint; quo casu etiam Abbas illius loci quoad alios Ordines dispensare poterit, e. 1. 2. & 3. Si verò sententia excommunicationis lata non fuerit, poterit Episcopus, post peractam poenitentiam, nisi alia impediant, dispensare, d. c. 2. & 3. Alioquin Conc. Trid. Sess. 23. c. 8. *De reform.* furtivè ordinatum suspensum esse vult ab executione ordinum, quamdiu Ordinario videbitur expedire. Postque hodie Episcopum cum furtivè promotum dispensare, si crimen sit occultum & non deductum ad forum contentiosum, ex dicto Conc. Sess. 24. c. 7. tradit Lopez in *Praxi Crim. Canonica* c. 35. in V. *Lata est excommunicatio.*

Quod si Episcopus, dum confert Ordines, utatur his verbis. *Non intendimus ordinare non examinatos & approbatos*, tum qui se ingerit citra examen & approbationem in numerum ordinandorum, deperit ordinandus est, injuncta prius poenitentia, ob grave delictum, quod sic se ingerendo ordinum susceptioni commisit, Lopez in *Praxi Crim.* c. 25.

3. Prædictum autem examen ordinandorum necessarium est non solum in Clericis sæcularibus, sed & in Regularibus, privilegiis quibuscumque quoad hoc penitus exclusis, juxta Conc. Trid. d. Sess. 23. c. 12. Nisi forte quis ad Episcopatum promoveatur, quo casu valebit perinde Prælatorum attestatio, ac si publico alicujus Academiæ testimonio idoneus ostendatur, Conc. Trid. Sess. 22. c. 2. *De reform.*

TITULUS XXXI. De excessibus Prælatorum & subditorum.

1. *Excedit Prælati subditos quæstionibus premens,*

2. *Excedere unius Ecclesias, quod solius est Episcopi.*
3. *Sed neque Episcopo unire qualibet beneficia licet.*
4. *Excedit Abbas ingerens se jurisdictioni Episcopi.*
5. *In quibus subditus adversus superiorem excedere dicatur.*

HAtenus variis Titulis actum est de criminibus omnium Clericorum communibus; nunc paucis agendum est de excessibus sive delictis peculiaribus ipsorum Prælatorum erga subditos, & horum erga Prælatos sive superiores suos.

Excedere, licet alias idem significet, quod superare & antecellere, tamen hoc loco idem est, quod transgredi limitem seu terminum debitum; & hujusmodi transgressio hic vocatur excessus.

1. Prælati verò excedere dicuntur in subditos, quando iniquis oneribus eos premunt, quod ipsis ex avaritia omnium malorum radice *can. Bonorum distincti*, 47. commune est. A quibus proinde jubentur abstinere, sive Archiepiscopi, sive Episcopi, sive his inferiores, *cap. 1. 2. & c. Nimis iniqua* 16. (ubi recensentur quindecim gravamina inferri solita Religiosis, à quibus jubentur Prælati abstinere) & *Nimis prava* 17. (ubi ponuntur duodecim gravamina Prædicatorum & Minorum, à quibus pariter præcipiuntur abstinere Prælati) *hoc tit. puniendi alioqui pro ratione delicti*, d. c. 1. in *forma*. Imò possunt subditi Prælati suis impunè non parere, si, quod imperant vel exigunt, sit contra libertatem & privilegia sui ordinis, *cap. Sanè* 5. *hoc c.* Et si tortè eo nomine Prælati eos excommunicaverint, hujusmodi excommunicatio est nulla, *cap. Cum ad quorundam* 7. *hoc tit.* tanquam iniqua & injusta, cum eos velut filios & fratres benignè ac fraternæ debeant charitate fovete, d. c. 1. in *princ.* & *aliu à Gloss. ibid. citati in V. charitate.*

2. Interdum excedunt Prælati, ingerendo sese rebus, non ad se, sed ad superiorem spectantibus; veluti, si Prælati, non Episcopus, velit unire Ecclesias, id est ex duabus facere unam, quod ad solum Episcopum spectat, e. *Sicut unire* 8. h. 1.

3. Si item Episcopus ex vi decreti Conc. Trid. Sess. 23. *cap. 18.* quod permittit Episcopo applicare

care & unire Seminatio beneficia simplicia primo vacatura, velut unire ea, quæ eo decreto non comprehenduntur; cuiusmodi sunt vacatura per resignationem, non quidem simplicem, sed conditionalem, in favorem scilicet tertii, & non alteri, vel sub reservatione penhous, aut simili, vel quæ sunt suæ collationis; quod non potest, *ex declarat. Cardd.* Prout nec potest facere unionem Ecclesiæ curatæ cum alia item curata, nisi forte propter paupertatem ut inde sufficiens competentia uni assignetur, Conc. Trid. Sess. 21. c. 5. & Conc. Provinciale Mechlin. 1607 a sede Apost. confirmatum ut neque regularia curata aut diversarum diocæseon Conc. Trid. Sess. 14. c. 5. *Reformat. & Sess. 24. cap. 13. §. in unionibus* Similiter licet idem Conc. Sess. 24. cap. 15. permittat Episcopo unire præbendis Cathedralibus tenibus alia beneficia, tamen ex quo loquitur tantum de præbendis, non extendit se concessio illa ad fabricam, Sacristiam, Capellanias, aut mensam Capitularem, licet tenuem, quia aliud est Capitulum, aliud singuli de Capitulo. Et hinc fit, quod debita mensa Capitulari cedant his, qui tempore solutionis sunt de Capitulo, etiam de novo admissi, licet debita iam antecesserint, quia solutio fit Capitulo, quod semper est idem, *arg. l. Proponebatur D. De iudicis*, non verò singulis de Capitulo, prout docet Gonz. *ad Reg. VIII. Cancell. Glossa 37 n. 25.* ex Calderino *Consil. 21. De præbendis* Si inquam, eiusmodi beneficia unire Seminario, aut alicui alteri sive beneficio sive officio, Episcopus voluerit, dicitur excedere limites suæ potestatis ad unendum.

4. Excedit & Abbas, non Episcopus, si is cognoscat de causa matrimoniali, aut publicas pœnitentias injungat, vel indulgentias concedat, quod de jure communi solis Episcopis permittitur, *c. Accedantibus 12. h. t.*

Interdum etiam excedunt Prælati in collatione beneficiorum: veluti, si aliquid suo usui reservent, vel sibi ea conferant, *c. Ad nures §. e. Illud 6. h. t.* vel si conferant indigno, aut alteri, primâ collatione nondum improbatâ: quo casu conferens pro ea vice potestate conferendi privandus est, *c. Inter dilectos 11. h. t.*

5. Contra, subditus in superiorem excedere dicitur: si non sit continens, *c. Clerici 4. h. t.* si Ecclesiam suam, vel sibi subjectam, citra con-

sensum Episcopi subjecerit sive unierit alteri, non obstante assensu vel confirmatione Metropolitanæ, *d. c. Sicut unire 8. h. t.* si de crimine publicè gloriatur, *c. Quam sit gravis 9. h. t.* si homicidio auctoritatem consiliumve directè vel indirectè præstiterit, *c. Existens 10. h. t.* si cum inferior esset Episcopo, publicas pœnitentias injunxerit aut indulgentias concesserit: aut aliâs dignitatem vel officium usurpavit superioris, *d. c. Illud 6. h. t.* Si Ecclesiasticam læsent potestatem, interdicti sententiam violando, *c. Tanta est 18. h. t.* Si contra fidem homagii præstiti negaverit Prælarum esse suum Dominum, vel de eorâ Judice seculari conquestus fuerit, aut eandem invaserit, *c. Gravem 15. h. t.*

TITULUS XXXII.

De novi operis nuntiatione,

1. Nuntiare opus novum quid sit.
2. Quare introducta sit nuntiatio novi operis.
3. 4. Forma ejusdem & effectus.

TAm Prælati quàm subditi etiam aliquando excedunt in ædificando seu novo opere construendo, etiâ si in piis rebus versentur, ut in ædificandis Ecclesiis & aliis piis locis, in præjudicium vicinorum, vel altarum Ecclesiarum, aut piorum locorum. Quia verò hic excessus per novi operis nuntiationem coercetur, ideo hic Tit. inscribitur *De novi operis nuntiatione.*

1. Opus novum facere videtur, qui aut ædificando, aut detrahendo aliquid, pristinam faciem operis mutat. *l. 1. §. opus novum 11. D. eod. tit.* Nuntiare hoc loco sumitur pro prohibere; & ideo nuntiat opus novum, qui denuntiat vicino, ne de novo ædificet. Nuntiatio verò novi operis est sollemnis prohibitio vicino facta, ne in opere novo ædificando pergat, donec de jure ædificationis constituerit, aut præstita sit eo nomine satisfactio.

Dixi, in opere novo ædificando; quia novi operis nuntiatio solum competit adversus opera, quæ nondum facta sunt, ne fiant, non autem

adversus ea, quæ jam ante nuntiationem facta sunt; nam eo casu recurrendum ad interdictum quod vi vel clam, vel aliud simile.

2. Fit autem nuntiatio novi operis vel ad conservandum jus nostrum, vel ad avertendum damnum, quod nobis inferitur, vel ad publicum jus servandum, l. 1. §. *nunc videamus*, juncto §. *nuntiatio D. eod.* Potestque fieri à quocumque, cujus interest nuntiare, proprio vel alieno nomine, & cuicumque existenti in opere novo extruendo, sive is sit servus, sive liber, sive dominus, sive faber, sive major, sive minor, sive masculus, sive femina; nam sufficit sic fieri, ut domino possit renuntiari.

3. Quòd ad formam attinet, tribus modis nuntiatur novum opus, vel simpliciter verbo, vel auctoritate magistratus seu Prætoris per publicam personam, vel denique per jactum lapilli in ipsum opus, l. *De pupillo* §. 10. *D. eod.* Et differunt hi modi, quòd in verbali nuntiatione possessor amittat possessionem, non autem qui nuntiat per Prætozem vel jactum lapilli,

4. Effectus hujus nuntiationis utroque jure est, quòd, postquam nuntiatum est, ædificans desistere debeat à cœpto opere: alioqui si spretâ nuntiatione porro pergat, quidquid postea ædificatum fuerit, sive jure sive injuriâ, expensis ipsius ædificantis destrui jubeatur, c. 1. §. 2. *h. t. d. l. D. eod.* tum quia nuntiatio ista est quædam appellatio extrajudicialis, quâ pendente nihil attentandum est; tum quia factâ nuntiatione, is, cui factâ est, juris non facti via se tueri debet, id est Judicem adire & se illius jurisdictioni subjicere; ideoque si non adierit, ob contemptum judicis opus factum demoliri cogitur. Quod verum est, nisi notoriè constituerit nuntianti non competiisse ullum jus nuntiandi, aut periculum fuerit, aut nuntiatio (quæ debet fieri in re præsentis, id est eo loci, ubi novum opus fit) facta sit separatim ab opere, id est alio loco, quàm ubi opus fit: nam his casibus impunè sperni potest. Videatur plenius Gaill. 1. *Obs. 16.*

Ne tamen per ejusmodi nuntiationum opus aliquod temerè diutius impediatur, statutum est, ut novum opus nuntians intra tres menses probet opus in cœptum injuria constructum, d. c. 1. §. *ult. h. t.* Quibus peractis seu lapsis, ædificandi, oblata satisfactione de opere suis sumptibus

demolendo, in casum, quo injustè ædificatum pronuntietur, permittitur in opere cœpto pergere, d. c. *ult. §. l. unica Cod. eod.*

TITULUS XXXIII.

De Privilegiis & excessibus privilegiorum.

§. I.

De Privilegiis.

1. *Privilegium quid & quomodo à Beneficio ac Legibus distinguatur.*
2. 3. *Privilegia non extendenda extra personam, locum aut rem.*
4. *Privilegia quibus modis amittantur.*
5. *Ad privilegii substantiam non est necessaria scriptura.*

TRactatur hoc Tit. de Privilegiis in ordine ad delicta & excessus privilegiorum, vel potius de utrisque simul ex proposito: nam ut privilegia Clericis ac Religiosis concessa temerè violari non debent, ita neque delicta eorum manere impunita, qui privilegiorum limites excedunt, illique abutuntur.

Dicuntur autem Privilegia, quasi privatæ leges, can. 3. *Distin. 3.* quia scilicet alicui particulari personæ aut communitati seu corpori, vel loco, speciale ac singulare jus concedunt, ut colligitur ex d. can. 3. c. *Abbas inf. De verb. signif. & alis.* Addit communis sententia, contra jus; ut distinguat Privilegium à Beneficio Principis, quod speciale jus concedit secundum aut præter jus, non autem contra jus, Bart. in l. 1. *De jur. & facti ignor. & in l. fin. Cod. Si contra jus.* &c. latè Iason. in l. fin. n. 27. *D. De Constitut. Principum.* Verum non videtur necessaria additio ista, cum sæpè unum pro alio sumatur, aut sub alio contineatur, tanquam species, uti privilegium sub beneficio, prout ostendit Suarez 8. *De Legibus c. 1. n. 5.* possitque privilegium etiam præter jus dari.

A cæteris autem legibus distinguitur privilegium, quod illæ jus commune statuant &

concedant, hoc verò jus singulare;

2. Et idèd ad alios, quam quibus concessum est non extenditur, licet in alijs vel par vel major sit ratio, *c. Sanè 9. h. t. c. Privilegia De R. l. in 6. & alijs similibus.*

3. Similiter nec ad alia loca vel res, quam quæ privilegij tenore exprimuntur, producitur, *e. por- ty h. t. 1.* Idèdque exemptus, ratione certæ rei vel certi loci, non celsetur exemptus ratione alterius rei aut loci, *c. Cum Capella 16. h. t. quæ Constitutio est Innoc. III. cui inhxrendum esse peculiari- ter censuit Conc. Trid. Sess. 24. c. 11. de quæ hac re videri plenius potest W. c. y. in sua Analysis ad d. Cum capella ubi latè tractat de Capella Ducis- Burgundia, cujus in d. c. fit mentio, Hinc etiam exempti vel privilegiati, licet non teneantur nisi coram suo Judice respondere ad versarijs, tamen ratione delicti, contractus, aut rei, in loco non exempto, coram locorum Ordinarijs conveniri possunt, ubi vel deliquerint, vel contraxerint, vel res sua sita est, non etiam ratione domicilij, *c. Volentes h. t. in 6.**

Similiter privilegium monasterio indultum, ne Monachi ejus possint à quoquam interdici, suspendi vel excommunicari, accipiendum est de Monachis in ipso monasterio commorantibus, vel in Ecclesijs eidem quoad temporalia & spiritualia subjectis, non etiam de alijs, aut alijs missis, pura ad Ecclesias vel Prioratus subjectos Ordinarijs: quia tunc loci Ordinarius, non obstat privilegio vel qualitate monachali, etiam quoad prædicta in eos jurisdictionem exercere poterit, quamdiu ibi manent, *c. Quoniam 21. h. t. d. c. Volentes §. in eos autem; quæ est Constitutio Innoc. IV. quam & Conc. Trid. Sess. 7. c. 14. De re- format. innovandam censuit. Neque enim mo- nasterio aliquo per privilegium exempto à juris- dictione Ordinarij, ideo & capellæ, eidem mo- nasterio subjectæ, celseri debent exemptæ, *d. c. Cum capella & c. Ex ore 17. h. t. quia non faciliè præsumitur summus Pontifex jurisdictione Or- dinarij velle in aliquo derogare, nisi id in termi- nis expressum sit, c. Pastoralis 19. h. t. quia pri- vilegium, ut dixi, jus est singulare, quod neque ultra personas, neque ultra res, aut lo- ca, quam quibus datum est, extendi debet: ita ut non ulterius detrahat jurisdictioni Ordina- rij, quam discretè exprimit, & eatenus ces- set, quatenus contra illud præscriptum est in**

toto vel in parte. Sicque interpretandum venit, ut quantum fieri potest, non lædatur jus com- mune aut tertij, ut colligitur ex *l. Quoties Cod. de precibus Imp. offeranau, c. 1. & 2. sup. De presbyt. modo tamen per talem interpretationem non reddatur prorsus inutile, cap. in his 30. h. t.*

Quod si instrumentum privilegij perditum sit, per testes probati poterit, si modò delis- tribus deponant; primò, quod instrumentum privilegij aliquando extiterit; secundo, quod talis fuerit ejus tenor, qualis fuisse asseritur à privilegiato; tertio, quod illud fuerit sine vi- rio, *c. Cum olim 14. h. t.*

4. Amittuntur verò privilegia semel con- cessa plurimis modis, de quibus videre licet Pa- normit. in *c. Suggestum sup. De decimis, Felin. in c. Qua in Ecclesiarium sup. De Constitut. Primò, amittitur privilegium morte privilegiati, si per- sonale sit, *c. Privilegium De Reg. Juris in 6. & alijs, Cæterum licet mandatum obitu manda- tis finiatur, non tamen privilegium morte concedentis, quia privilegia principis perpe- tua sunt, & decet esse mentura, can. 1. & 2. xxv. q. 2. c. Decet De R. l. in 6. Sunt enim favores & gratiæ, quæ morte concedentis non extin- guuntur, ut colligitur ex *c. Si cui nulla De pra- bend. in 6. & alijs. Aliud dicendum, si conce- dens privilegium addiderit, Donec decessero aut usque ad beneplacitum meum, Suarez d. loco c. 32. sub finem Ubi etiam n. 4. & seqq. do- cet, quando destructo loco, cui concessum est privilegium, finiatur, & restituto restituatur. Secundo per abusum, si privilegiatus suo pri- vilegio abutatur, aut aliorum privilegij deroget, *c. Dilecti 4. c. Vt privilegia 24. in princ. eod. Vide Suarez De legibus lib. 8. cap. 36. Tertio, lapsu temporis, quod privilegio constitutum est, *d. l. Quoties Cod. D. precib. Imp. offer. Sed hic modus obtinet tantum in privilegio temporali IV. Si privilegiatus contraveniat suo privile- gio. V. per delictum VI. si datum sit ad faciendum aliquid, eoque per decennium non utatur privilegiatus, datà utendi facultate & occasione, arg. *l. 1. D. De nudinis An verò privi- legium datum ad aliquid faciendum finiatur unico actu, vide Suarez d. lib. 8. c. 29. n. 7. VII. Contrarià præscriptione xxx. aut xl. anno- rum, c. Si de terra 9. c. Accedentibus 15. h. t. Vi- de Suarez d. lib. c. 34. VIII, Cessante ex******

toto causa finali, e. *Cum cessante sup. De appellat.* IX. Si incipiat alicui esse perniciosum, præertim ei, in cuius bonum datum, e. *Suggestum & ibi Gl. sup. De Decimis X.* per sententiam, latam contra privilegium, in iudicio exhibitum, qua non fuit appellatum, arg. e. *Suborta in fine & ibi Gl. sup. De sent. & rejudicata.* XI. Privilegium speciale prius tollitur per speciale posterius, faciens mentionem de priori, e. *Ceterum e. Cum ordinem sup. De rescriptis.* Similiter generale privilegium prius, sicut & mandatum, per posterius speciale tollitur, licet prioris generalis nullam faciat mentionem, e. 1. & e. *Pastoralis sup. De rescriptis.* Speciale verò privilegium non tollitur per subsequens generale, nisi de eo mentionem fecerit, d. cap. *Cum Ordinem* nam species semper derogat generi, sive præcedat, sive sequatur, Abb. in e. 1. *sup. De rescriptis XII.* Per renuntiationem tacitam vel expressam, de qua, quomodo fieri possit vel non, vide Suarez d. lib. e. 33. *cum aliis, quos citat.* XII. Per revocationem, de qua vide eundem Suarez d. lib. e. 37. *cum alijs quos citat.* Quid autem dicendum sit, quando locus unus vel Ecclesia alteri unitur, vide Glor. & Hostias. in e. 1. *sup. Ne sede vacante, &c.*

5. Denique licet privilegium sit rescripti species, ad substantiam tamen ejus non requiritur scriptura, ut satis colligitur ex can. *Institutiones xxv. q. 2. Clement. Dudum De sepulturis* ubi, gratias aut privilegia, verbo aut scripto concessa, & ibi. *Glor. ac De extravag. DD. Dominici De s. v. n. & remiss. ubi, tam verbo quam scriptis concessis exinde literis, vel non: & iterum, quas concedi quomodolibet imposterum continget verbo, ut teris, &c.* Subinde tamen requiritur scriptura ad privilegii probationem.

§. II.

De Excessibus privilegiatorum.

1. Privilegia prava interpretatione non extendenda.
2. Privilegia Regularium quatenus limitata aut limitanda.

Quamvis ad excessus privilegiatorum attinet, de quibus quatenus privilegiati sunt, hoc Tit. agitur, sciendum, hujusmodi excessum non esse aliud, quam privilegiorum abusum. Nam sicut privilegium alicui datum aequè directè neque indirectè est à quoquam

violandum, e. *Quando 26. h. t.* nec maligna interpretatione ita restringendum, ut privilegiato profus sit inutile, e. *in e. 30. h. t.* ita è diverso privilegiati non debent pravà interpretatione privilegia sua, contra & præter mentem concedentis, in alterius præjudicium producere & extendere. Et propterea exemptus per privilegium à jurisdictione Ordinarij non licet Ecclesias vel decimas de manu laicorum sine consensu Diocesani recipere, e. 3. *hoc tit.* Similiter non licet excommunicatos nominatum vel interdictos ab Episcopo admittere ad divina vel sepulturam, d. e. 3. §. *Excommunicatos & c.* Ad hoc h. tit. nec in Ecclesijs suis, quæ ad eos pleno jure non pertinent, Presbyteros, inconsulto Episcopo, instituere vel destituere, d. e. 3. §. *in Ecclesijs.* Hinc etiam exemptus in loco non exempto construere Ecclesiam non potest absque licentia Episcopi, & si de factò construxerit, cedit jure Episcopi, e. *Cum olim 14. h. t.* Denique confratres exemptorum seu ipsorum oblati, nisi se ad eos in totum transfulerint, nullatenus eximuntur ab Episcopali jurisdictione, d. e. 3. §. *De confratribus: & quicunque privilegijs suis quoquo modo abutuntur, vel aliorum privilegijs derogant suis privandi sunt, e. Dilecti 4. & c. Vi privilegia in princ. 24. h. t.*

2. Ceterum licet Regulares varijs summorum Pontificum privilegijs à jurisdictione Ordinatum sint exempti, prout videlicet ex eorum privilegijs, latè collectis & explicatis apud Eman. Roder. *Quæst. Regular. te. 1. à q. 45.* omnesque tam Mendicantes quam non mendicantes sua sibi privilegia communi-cent, illisque æqualiter, etiam uni tantum Ordini concessis, gaudeant: in plurimis tamen ista eorum privilegia fuerunt à diversis Pontificibus restricta & limitata, speciatim ab Innoc. III. in Conc. Lugdunensi, Bonif. VIII. *totò h. 1. in 6.* Conc. Constantiensi *Sess. 43.* Leone X. in Conc. Lateranensi, cujus Constitutionem, eundem an. 1516. refert Pias, 2. p. e. 3. a. 6. n. 5. ac novissimè per Conc. Trid. prout videlicet tum apud Pias. d. loco, ubi ex professo tradit casus, quibus non obstantibus suis privilegijs, subsunt jurisdictioni Episcoporum, tum apud Eras. Choquier. *Tract. De jurisd. Ordinarij in exemptis p. 2. q. 45.* ubi ejusmodi casus 116. enumerat. Videtur etiam Zyp. h. t. qui n. 2. refert ex Choppino à Se-

Senatu Parisiensi si iudicatum, huiusmodi exemptionem non extendi ad iura quaedam honorifica: Episcopo in Ecclesia exempta ad iudicatum eminentiorem sedem: sacrum concionandi munus aut Concionatoris dandi arbitrium, in requisito Canonico collegio, & jus dimissorias litteras tribuendi, cum libero in concessum Capitulo in introitu, quoties de Ecclesia commodis obsequiove Principi debito Concilium iniretur. Insuper tradit quod licet sacra Congregatio censuerit, Regulares Canonicos, qui de mandato suorum Superiorum Parochiali Ecclesia suo monasterio unita, deserviunt, si delictum commiserint, curam animarum aut administrationem Sacramentorum non concernens, non posse ab Ordinario, sed tantum a superiori Regulari puniri (quod quomodo concordet cum *e. 3. sess. 6. Conc. Trid.* se non videtur: nihilominus in his partibus possessio habeat, ut qui in cura extra monasterium stant, plenius subjantur correctioni ordinaria. Addit ex Gonzales ad Reg. VIII. *Canell. Gregorium XIII.* statuisse non licere Canonicis regularibus congregationis Lateranensis habere beneficia curata in perpetuum vel etiam ad tempus absque dispensatione summi Pontificis. Et ita tunc praxim Romanae Curiae habere, ut qualescumque Monachi sine dispensatione Papae beneficia curata obtinere non possint. Quamvis autem exempti ab Episcopo excommunicari nequeant, nisi in casibus, in quibus Conc. Trid. vult cessare eorum exemptiones, *e. ult. Sess. 25. Bulla Pii V. incip. in Principis 1565. 24. Febr.* tamen in casibus, in quibus a Jure excommunicantur, citari possunt, & declarari excommunicati & vitandi *Zyp. h. t. in fine.*

TITULUS XXXIV.

De purgatione Canonica.

1. Purgatio duplex Canonica & vulgaris.
2. Canonica quomodo fiat.
3. 4. Compurgatores quot & quales assumendi.
5. Poena deficientis in purgatione.
6. Purgatio quando permitti debeat.

TRactatu criminum absoluto, restat posterius hujus libri caput de poenis, quibus ea coercerentur & puniantur. Verum cum poena

in flagi nequeat, nisi crimine luce meridiana clarius probato. *ult. Cod. de probat.* & tamen deficientibus accusationibus vel probationibus, crimina manere impunita reipubl. perniciosum sit. introducta est purgatio, qua reus de objecto sibi crimine se purgat seu excusat: sic enim accipitur hoc loco Purgatio, estque duplex, Canonica, & vulgaris.

1. Purgatio Canonica est innocentiae alicujus criminis, de quo quis diffamatus est, Canonice facta ostensio, seu demonstratio. Colligitur *ex e. 2. 3. & 4. h. t.* Vocatur Canonica, eo quod a sacris Canonibus inventa & prodita sit, *toto h. t. Decretal.* contra Vulgarem.

2. Ea fit hoc modo: In primis reus, tactis sacrosanctis Evangelii, jurat se crimen obiectum non perpetrasse, nec per se, nec per subditam seu tertiam personam, neque aliquem suo nomine se sciente commisisse, *e. Quoties 5. h. t.* modo fide dignus sit: nam hoc juramentum nec temere nec nisi fide dignis deferri debet & solet.

3. Insuper adhibet sibi compurgatores, inter quos duodecim, interdum septem, interdum pauciores, pluresve, *e. 8. & 10. h. t.* pro arbitrio scilicet iudicis, qui pro qualitate delicti, personae, rei compurgatorum numerum determinabit, vel etiam, ubi ita videbitur, compurgatores omittere, *d. e. 8. in V. sicut expedire, e. Significasti in V. juxta arbitrium tuum sup. De adult. & alia. Quinimo* quandoque ipse rei, si levior sit diffamatio, simplici negatione contentus erit. Plane in *can. Qui presbyterum XVII. q. 4.* statuitur, ut qui presbyterum occiderit, si liber sit, cum septuaginta duobus juret (magno sane numero, nisi forte legendum sit duodecim, ut ab i Codices habent: si autem servus, super duodecim vomeres ferventes se expurget; quae est purgatio vulgaris, postmodum ab Honorio III. damnata, *e. ult. inf. De purgat. vulgari.*

4. Debent autem hi compurgatores esse vicini: probatae & honestae vitae, *cap. Cum dilectus 11. h. t.* saltem de nullo crimine condemnati vel suspecti, *e. Constitutus 9. h. t.* qui reum familiariter noverint, *e. Cum P. 7. hoc in.* & jurare, tactis sacrosanctis Evangelii, se credere, reum crimen obiectum non commisisse, & verum jurasse. Unde hoc juramentum compurgatorium est credulitatis: rei vero qui se purgat veritatis, *d. e. Quoties e. De testibus 13. h. t.*

R 11 3

5. Quod

5. Quod si verò diffamatus de crimine defecerit in hac purgatione, vel quia jurare nolit vel quia non inveniat compurgatores, qui eum expurgare velint, tamquam convictus de crimine, auctorque sceleris puniendus erit, *c. De hoc 11 c. In sinuatum 13 sup. De simonia*; & si crimen tale sit, quod mereatur depositionem, deponendus, *d. c. Cum 3*. Quia etiam, si crimen grave sit, vel monitus non vitaverit occasionem, quæ eum infamem reddat, suspendi potest ab officio & beneficio, donec se purgaverit, *c. 2. & c. Inter 10. h. r.*

6. Non permittitur tamen hæc purgatio, nisi ubi de crimine magna est suspicio, nec tamen magna probatio, *c. Cum dilectis 15. h. r.* ubi enim crimen aliter probari potest, vel adsunt indicia ad torturam, non est indicenda purgatio, *d. c. Si quis de gradu h. r. Ricc. Decis. 680.* sicut nec ubi crimen est notorium vel propria confessione, vel testibus, vel evidentia facti, sed debita tunc pronuntiat sententia & pœna infligitur, *d. c. Cum dilectis*, ideoque hoc remedium subsidiarium reputatur, *Ricc. d. loco.* Sic nec recidenda est necessitas, quando infamia ortum non habet ex probabilibus conjecturis, sed tunc diffamatus simpliciter absolvendus est nisi adversarius valde instet, *cap. Cum in juventute 12. versic. ceterum quia procurator h. r.*

Cæterum licet hæc purgatio à sacris Canonibus indita sit, & pro magna parte in desuetudinem abierit, præterquam in Regularibus, *Ricc. d. Decis. 680.* nec olim fuerit in usu, nisi quoad Clericos, *Jul. Clarus § fin. q. 63. n. 4.* tamen in foro etiam sæculari usu receptam esse quibusdam in locis, veluti in Flandria & aliis, testatur Damhauderus in *Praxi crimin. cap. 44.* præsertim in causis hæresis: *Jul. Clarus d. loco. Bern. Diaz in Praxi Crim. Can. cap. 149. n. 2. & ibid. Lopez ad cap. 148. in fine, & potissimum, dum aliquis accusator non est, c. Nos inter 6. h. r.* Notatque *Zyp. h. r. n. 1.* Joannem Lucem an. 1312, in tabulis Legatum Brab sanxisse, ut ad hujusmodi purgationem admittatur diffamatus cum duobus compurgatoribus; qui si extraneus sit, juret se innoxium, & innocentie sue testes sive compurgatores invenire non posse. Addit ex Concordatis Hannoniæ, iuris inter Episcopum Cameracensem & Consiliarios sue Majestatis, 2. Martij 1541. quod in casu vehementis suspensionis aut notorie diffamationis,

deficiente probatione, Officialis possit indicere modo consueto purgationem.

Effectus autem purgationis hujus est, absolvi, & in pristinum statum restitui, *can. Omnibus 2. q. 5. can. Memnam. can. Presbyter ibid.* non tantum, si omnino innocentes fuerint, sed & si culpam commiserint, ex qua nota fuerit diffamatio, ut patet ex *d. c. Inter 19. h. r.* ubi Decanus, ob culpabilem familiaritatem cum hæreticis diffamatus & suspensus, purgatione peracta, fuit loco restitutus. Sic verò purgatus & restitutus deinceps vitam suam instituere bonisque operibus adornare debet, ut infamia convertatur in bonam famam, & scandalum ac suspicio omnis de Catholicorum mentibus deleatur, *d. c. Inter in fine.*

Æquum porro videtur, ut se purgans si causam culpabilem suspensionis dederit, condemnatur in expensas, prout olim obtinuisse, & cautum esse in statutis Curiarum Ecclesiasticarum provinciæ Mechlin. 12. Octob. 1617. atque observatum à Conc. Brabantia eodem anno refert *Zyp. d. loco n. 3.* Quamquam in Concordatis Hannoniæ cum Episcopo Cameracens. an. 1449. decretum fuerit, ne reus, per purgationem absolutus, expensas ullas luat, Vide *Diaz cap. ult. sua Praxi & ibid Lopez*

TITULUS XXXV.

De Purgatione vulgari.

1. Purgatio vulgaris quo pacto fiat.
2. Causa prohibitionis.

1. Purgatio Vulgaris, sic dicta à Vulgo (à quo instigante diabolo, inventa, & induta est) sit vel per duellum, vel per aquam calidam aut frigidam, vel per ignem, id est, per ferrum candens, per prunas & rogam, vel per alia similia, *cap. Ex turarum 8. De purgat. Canonica, cap. 1. & 2. & fin. nu. 1. can. Manomathium 2. q. 5.* Ut v. g. si alter alterum criminis alicujus accuset, quod probare non possit, & provocet ad duellum, ut uter ceciderit, is habeatur reus criminis vel falsæ accusationis, *d. cap. 1. & 2. hoc tit.* vel si quis dicat se falso accusatum, & ferrum candens manu comprimat, vel super ignitum ferrum nudis plantis incedat, absque

adulterio, habeatur innocens; sin secus, reus, *ca. ult. hoc tit.* Exempla refert Covar *lib. 4. Var. re. fol. 23.* Et *ibid in Annotat.* Uffelius. Delrio, *Disquisitio magic. lib. 4. cap. 4. g. 4. Sect. 3.*

2. Ceterum hæc purgatio tribus de causis merito à sacris Canonibus reprobata & vetita est. Prima, quia per eam sæpè contingeret quem condemnari, qui esset absolvendus, & absolvi, qui condemnandus, *d. c. 2. h. tit.* Secunda, quia inventa à diabolo, *can. Mennam, can. consulisti 2. quest. 5.* Tertia, quia per eam teneretur Deus, *d. c. ult. hoc tit.* Ubi tamen publica salus duellum exposceret, licitum esset, imò laudabile, *arg. text. in l. 1. §. sed si quis operas D. De postulando;* ubi licet locans operas, ut cum bestiis pugnet, sit infamis, tamen non est infamis, qui locat operas, ne ex pugnet feram, regionem noxiam. Videatur plenius de utraque hæc purgatione Tholoian. *Synag. Juris Universi l. 48. c. 35.*

TITULUS XXXVI.

De Injuriis & damno dato.

§. 1.

De Injuriis & earum pœnis.

1. Injuria generaliter & specialiter sumitur.
2. Specialiter pro contumelia, & sit re aut verbis.
3. Pœna injuriantium ex utroque jure.

IN judicio criminali prosequendo & terminando non solum de pœna, ob crimen commissum luenda, tractandum est, verum etiam de privata injuriarum aut damni dati reparatione. Sed & cum deficiente accusatore, & purgatione Canonice præstita, absolvendus sit reus, teneaturque accusator sive denunciator accusato actione injuriarum & de damno dato, ideo recto ordine subnectit hunc Tit. Pont.

1. Injuria dupliciter sumitur, generaliter & specialiter. Generaliter dicitur omne id, quod non jure fit, indequè suam appellationem habet, *l. 1. D. De injuriis.* Specialiter rursus tripliciter sumitur: primò, pro contumelia, quæ à contemnendo dicitur; secundò, pro culpa seu damno, culpa & non jure dato, ut in *Leg. Aquilia*; tertio, pro iniquitate seu injustitia, ut quando Judex inique & injustè judicat. Hic verò sumitur pro contumelia; & duobus potissimum modis fit, re & verbis. Re, si manus

alicui inferantur; ut si quis alium pulset aut verberet. Verbis fit dupliciter; Primò, quando quis ad contumeliam alterius verba contumeliosa profert. Unde & convitium dicitur: significat enim convitium injuriata verbis factam, *d. l. 1. §. 1. D. eod.* maximè si cum vociferatione & in cœtu hominum fiat, aliàs non dicitur propriè convitium, sed infamandi causâ dictum, *l. 1. §. ait Prator:* veluti si quis in cœtu hominum alium appellet securam, nebulonem: si dicat, Tu mentiris licet addat, salvo honore; quia verbum injuriosum præcedens declarat voluntatem injuriantis, quæ deest in reservatione inde facta, & quia dici solet, protestationem repugnantem cū ipso actu esse nullam, *arg. l. Cum precario D. De precario.* Secundò fit litteris seu scriptura: ut si quis librum ad infamiam alicujus pertinentem aut carmen famosum, vel historiam scripserit, composuerit, ediderit, dolo ve malo fecerit, quo quid eorum fieret, si ve suo sive alterius nomine, vel sine nomine: item qui emendum vendendūve curaverit, *l. Lex Cornelia 5. §. si quis lib. 9. D. h. s. aut in venerit, legerit, nec corruperit, sed dolo se manifestarit, l. unica Cod. De famosis libellis.*

Ex famoso autem libello gravissima nascitur injuria, quæ pœna capitali punitur *d. l. unica C. De fam. libellis:* nempe si criminaliter agatur: alioqui si civiliter, condemnatus jubetur esse infestabilis, *d. §. si quis librum.* Eaque pœna constituta est non tantum in auctorem libelli, sed & in eum, qui de via repertum non deceperit, sed evulgaverit & in publicum projecit, ut à quovis legeretur.

Cæteroquin quòd ad pœnas & æstimationem injuriarum attinet, illud hic præmittendum est, injurias quasdam pertinere ad læsionem corporis, ut cum quis pulsatur aut verberatur; quasdam ad læsionem dignitatis, ut cum comes matronæ abducitur: alias ad infamiam, ut cum pudicitia alicujus attentatur, *d. l. 1. §. 2.* alias ad læsionem rerum, ut in *Tis. Ad Leg. Aquiliam* Rursus ex his quasdam dici injurias atroces, quasdam leves. Atroces sunt contumeliosiores & majores, habita ratione personæ, temporis, loci & rei, prout hæc omnia explicantur in *l. Aus factus. s. ff. de pœnis. l. Prator edixit ff. atrocem, cum l. sequenti ff. hoc tit. §. atroc. Instit. eod.*

Pro varietate igitur injuriæ, atrocis vel levis, crescit vel minuitur æstimatio injuriæ, Agitur

Agiturque ob injuriam aut civiliter, aut criminaliter Civiliter, ad æstimationem injuriæ, ut scilicet Judex tanti reum condemnet, quanti injuriam passus æstimaverit, vel minoris, prout ei visum fuerit. §. In Summa juncto §. Pœna Instituit eod. Criminaliter agitur ad pœnam extraordinariam, officio Judicis reo irrogandam. Et quidem utroque hoc modo agitur ex præscripto juris Civilis, quo etiam una actio tollit aliam, l. 6. 7. & ult. D. eod. quia utramque judicium ad pœnam & vindictam comparatum est, & unum idemque delictum vindicari iterum non debet, l. Senatus 14. D. De accusationib.

At jure Pontificio si quis in Clericum aut Religiosum violentas manus injecerit, excommunicatur ipso facto, can. Si quis suadente xvii. q. 4. c. 5. cum similibus inf. De sent. excommunicat. & in eum, qui Cardinalem fuerit hostiliter insecutus vel percussit, &c. veluti in reum læsæ majestatis advertitur, c. Felicis de pœnis in 6. ubi plenius vide. Qui autem in Episcopum hæc perpetraverit, eisdem ferè pœnis coercetur. Clement. 1. De pœnis c. unico eod. s. in 6. Deniq; qui in alterius famam publicè scripturam aut verba contumeliosa confixerit, & repertus scripta nō probaverit, flagellari debet. Qui autem libellum famosum invenerit, nec ruperit, quasi auctor hujusmodi delicti utroque Jure puniendus est, can. 1. & ult. V. q. 1. l. unica Cod. De famosis libellis.

§. II.

De Damno dato.

1. Damnum quoquo modo datum reparari debet.
2. Visus victori condemnandus in expensas.

Sed probato crimine reus ante omnia damnum alteri injuriâ quoquo modo, etiam levissimâ culpâ datum, sive per se, cap. 1. 2. & 3. h. t. sive per alium, vel alii opem ferendo, c. ult. eod. plane rescire debet, d. c. 1. & c. 6. eod. sive Clericus sit, sive laicus, cap. Olim 7. h. t. sive dampnum datum sit in rebus vel animatis vel inanimatis, toto Tit. D. & Cod. Ad L. Aquiliam & potissimum, l. In lege D. eod. quia factum suum cuique nocere debet, non alteri, ut habet, regula Juris, l. Imperitia 132. D. de R. l. cum non debeat quis affectare id, in quo vel intelligit vel intelligere debet infirmitatem imperitiamve suam alicui futuram periculosam,

Idem est in eo, cujus negligentia damnum illatum est: ut in Medico, qui deseruit curationem ægroti; in Notario, cujus negligentia error in instrumento admittitur, in eo, qui negligenter ignem custodivit ne longius seipset etiam hi omnes & similes ad restitutionem damni rectè conveniuntur, ut latius tradit Casus in Summa lib. 3. tit. 2. §. damnum, quem plenius vide, ut de ea, quæ traduntur in Tit. Instit. Ad L. Aquiliam, & De noxalib. actionibus, ne superflue, quæ ibi traduntur, repetamus.

2. Non solum autem damnum illatum rescire reus debet, sed & expensas, quas occasione litis injustè motæ advertebatius justè taceat, refundere tenetur, d. c. Olim 7. h. t. 4. inf. De pœnis: quia regulariter victori in expensas condemnatur, etiam in causis civilibus & pecuniariis cap. Propterandum §. sive autem Cod. De judiciis. Ad id ut statutum de damnis non rescisionis dispensans, etiam si quis illud servare juraverit, non extendatur ad expensas, c. 8. In nostra 8. h. t. quia aliud appellatur damnum, aliud expensæ; & juramentum strictè accipiendum est de iis tantum, de quibus expressim fuerit actum.

TITULUS XXXVII.

De pœnis.

§. I.

Pœnæ quotuplices & quo pacto infligenda.

1. Pœna à multa in quibus distinguitur.
2. Pœna alia Civilis, alia Criminalis.
3. Civilis alia Conventionalis, alia Legalis, alia Judicialis.
4. Criminalis alia Perpetua, alia Temporalis.
5. Temporalis alia Pecuniaria, alia Corporalis, alia Spiritualis.
6. Pœna item alia est personalis, alia Realis, alia Mixta.
7. Item alia Capitalis, alia non capitalis.
8. Iudex Ecclesiasticus secundum Canones judicanda debet.
9. Quid iudex in infligenda pœna attendere debet.
10. Etiam hæredes delinquentium jure Canonico interdum puniri.
11. Iudex Ecclesiasticus quatenus pœnam pecuniariam infligere possit.

Rei

Rerimionum, de quibus hucusque satis superque actum est, præter damna & expensas etiam pœnas pari debent; easque vel à Canonibus statutas, vel arbitrio iudicis pro qualitate criminis, infligendas, si nullæ à Canonibus statutæ sint. *c. Directus filius 11. h. t. cum ut dicitur in l. Per famam §. 1. inf. De sent. excommunicat. l. Ita vulneratus §. fin. D. Ad L. Aquiliam*, expediat Rei publ. ne crimina maneat impunita, & eo sine pœnæ adiuvantæ sint, ut homines à delictis coerceantur & in officio contineantur eoque pacto Respubl. pacata & tuta sit.

Pœna (à pendendo dicta juxta Varronem *d. De Lingua Lat.*) est supplicium, quo quis ob delictum afficitur, siye nexæ vindictæ, seu delictorum omnium coercitio vel satisfactio à lege vel ministro legis imposita.

1. Distinguitur à Multa; primò, quòd pœna generale sit nomen, omnium delictorum coercitio, multa verò specialis delicti. Secundò, quòd multa animadversio tantum pecuniaria sit. Pœna etiam capitis & exultationis irrogari solet. Tertio, quòd pœna à lege, multa ex arbitrio ejus, qui multam dicit, & ut plurimum ubi pœna non est à lege imposita, indicatur. Quarto, multam is indicere potest, cui adjudicatio data est, pœnam verò quisque cui criminis executio competit, irrogare potest, ita hæc discrimina traduntur in *l. Aliud. fraus 131. D. De verb. signif.*

2. Dividi autem pœna in genere multifariam potest, & primò in Civilem & Criminalem. Civilis est, quæ non tendit ad vindictam publicam, sed ad privatum commodum, puta civiliter agens, etiam de crimine, *arg. l. unica Cod. Quando civilis actio præjud. crim. §. 3.* Et hæc vel est Cõvèntionalis, vel Legalis, vel Judicialis. Conventionalis ex conventionem partium, veluti si quid datum factumve non fuerit, committitur & præstat: ita ut, si uterque conventioni contraveniat, uterque in pœnam incidat, *cap. Constitutus 7. h. t.* Legalis est pœna civilis, quæ à lege imponitur, pro reparatione damni illati, vel propter contumaciam aut contemptum, judicialis propriè est, quæ à iudice inferitur.

4. Criminalis est, quæ tendit ad vindictam publicam; totiesque infligenda est, quoties delictum iteratur *c. 1. h. t.* Et hæc dividi potest in perpetuam & Temporalem, quarum

illa nunquam unus pro alio punitur, *Can. 1. q. 4. de qua intelligitur illud. Filius non portabit iniquitatem patris.*

5. Temporalis subdividi potest in Pecuniariam, Corporalem & Spiritualem. Pecuniaria alias Multa vel Emenda, vel Cõpositio vocatur. *Tholos. Partit. Juris can. l. 4. t. 16. c. 1.* Corporalis est duplex: alia enim corpori ipsi infligitur, alia autem versatur circa statum vel dignitatem personæ, ut servitus, infamia. Spirituales est quadruplex Excommunicatio, Interdictum, Suspendio & Degradatio, de quibus dicitur postea.

6. Aliter dividi solet pœna in Personalem, Realem & Mixtam. Personalis est quæ personam tantum afficit, ut Depositio, Suspendio, Excommunicatio, Incarceratio, in monasterium detrusio, Verberatio. Servitus, Relegatio ad triremes, publica ad infamiam criminosis in theatro aut columna ostentatio, quam moribus nostris infamiam irrogare asserit, *Bul. ad L. Ithas D. De his qui notantur infamia*, ut refert *Zyp. h. t.* Realis est, quæ in odium personæ rebus imponitur; ut missio in possessionem beneficii vel ejus privatio, rerum confiscatio. Mixta denique est, quæ partim est personalis, partim realis, ut Interdictum, absolutio vasalli à fidelitate.

7. Tertio, divid potest pœna in genere secundum divisionem criminum: ut enim crimina alia sunt capitalia, alia non capitalia, ita & pœnæ alia capitales, alia non capitales, *l. 3. D. De publ. judiciis.* Capitalem pœnam dividit Jurisconsultus in *l. Capitalium D. De pœnis*, in ultimum seu summum supplicium metalli coercionem & deportationem. Unde patet capitalium alias esse majores, alias minores. Quin etiam inter ultimi supplicii pœnas major ea dici potest, quæ majus opprobrium infert. Alias divisiones pœnarum omitto, de quibus videri potest *Tholosan. d. loco.*

8. Porro sicut Judex sæcularis secundum leges civiles judicare debet, *Insist. De officio iud. in princ. & à præscripta jure pœna non discedere l. 1. §. 1. D. Ad SC. Turpill* ita & Judex Ecclesiasticus secundum Canones judicare, nec à pœnis per eos statutis recedere debet, *c. 1. sup. De constitut. c. 1. De sentent. & re judicata. nisi causa subit*, quia tum permissum est utriusque pœnam vel augere vel minuere, vel etiam prorsus remittere, *c. fin. sup. De transact. l. 3.*

¶ 4. *Cod. Ex quibus causis irrog. infamia*; pro varietate scilicet circumstantiarum, causarum, personarum, loci, temporis, quantitatis, qualitatis & eventus, *l. Aut facta 18. D. h. t.*

9. Nam in primis in infligenda poena Judex diligenter attendere debet, an delictum sit voluntarium, an involuntarium: tunc enim maleficia puniuntur, cum ex corde committuntur, *Glos. in c. 1. sup. De convers. conjugat. can. Illa cavenda xv. q. 1.* Similiter considerare debet personarum statum; conditionem, gradum, qualitatem, *l. 2. §. 3. D. De termino moto.* Sic quoque diversitas temporis plurimum facit ad distinctionem criminum & poenarum, *can. fin. Distinct. 14.* sicut & loci, *can. Ante terminum, can. Aliter Distinct. 30. c. Cum olim sup. De Cleric. conjugatis.* Ut & diversitas quantitatis: nam qui ovem surripit, fur; qui gregem, abigeus dicitur, *d. l. Aut facta 1. §. fin. D. De abigeis.* Et ut delictorum alia sunt majora, alia minora, *can. Adulterij malum, can. Flagitia, can. Quod in omnibus xxxi. q. 7.* ita & poenarum alia majores, alia minores: quas ita inferre Judex Ecclesiasticus debet, ne unquam poenam ingerat sanguinis *c. Clericis & c. penulti sup. Ne Clerici vel Monachi & c.* sed ut, si quando vel ex delegatione Principis vel alio jure cognitio criminis, poenam sanguinis exposcentis, sibi competit, eam vel ad ipsum remittat Principem, vel alicui Judici laico demandet, *c. In Archiepiscopatu sup. De raptorib.* Vide *Canis. in Summa l. 3. t. 22. ad finem.* Sic quoque crimina ob frequentiam majorem puniri gravius possunt, quam alias puniri deberent, *d. l. Capitalium §. solent, & l. Servos 8. §. viles autem Cod. Ad L. Iul. De vi publica.* Quotiesque ex eodem facto plures delicti species oriuntur, totidem etiam poenae infliguntur, *l. 2. D. De privatis delictis;* aut saltem altera imponenda augetur, *l. unica §. 1. Cod. De raptis virg.*

10. Quin etiam ob gravitatem criminum haeredes delinquentium subinde Jure quoque Pontificis puniuntur. Nam qui v. g. Episcopum suum occiderit, non tantum ipse omnia quae ab Ecclesia obtinet, amittit, sed & liberi, usque ad quartum gradum, ab Ecclesia illiusque beneficiis arcentur, *c. Ad aures 10. c. In quibusdam 12. h. t.*

11. Nec obstat, quod dicitur, filium non portaturum iniquitatem patris, quia id accipiendum est de poena aeterna, non de temporaria *cap. Vergentis 30. sup. De haereticis,*

Cavere etiam Judex Ecclesiasticus debet, ne poenam inferat pecuniariam, quando alia est a Canonibus statuta, *c. Licet 2. hoc tit.* quia secundum canones judicare debet. Alioqui si nulla certa poena a Canonibus statuta sit, relinquatur ejus arbitrio, ut etiam pecuniariam infligat, si ita videatur, ut satis constet ex *c. Presbyteri 2. h. tit. c. Postulasti sup. De iudicis.* Felin. late in *9. Irrefragabilis n. 6. sup. De officio Ordin.* modò omnem avaritiam vitet suspicionem *d. c. Licet.* nec poenam in proprium usum, sed in piam convertat causam, Concil. Trident. *sess. 15. cap. 3. De reformat.* aded ut ne quidem merces Vicarij, vel Officiariorum delicti inde debeat, prout declarasse Sacrosanctam Congregationem, post Ant. Genuen. refert Ricc. in *Praxi can. Decis. 340.* Hinc licet Edictum Principum nostrorum de Felis, velit in condemnatione nominatim exprimi usum pium, cui addicatur multa, ob festorum violationem inflicta, neutrum tamen inquit Zyp. hic praxis observat, ob exilitatem, ut credit, dotium Episcopaliū in Belgio. Putat tamen Riccius *d. loco* in omni casu consulendam esse Sac. Congregat.

Poena vero pecuniaria, quae solet vulgò apponi in contractibus, licet exigi de jure possit, Felin. in *c. 1. De constit. n. 43.* tamen de consuetudine non exigitur, nisi quatenus concurrat interesse aliquod, *plac. d. p. 2. c. 4. art. 14. n. 18. in fine.* post Navar. in *Manuali c. 23. n. 68. c. Suam 9. juncta Glos. fin. h. t.*

§ II. De alijs observandis circa poenarum impositionem.

1. Carceris poena quatenus Judex Ecclesiasticus nisi possit.
2. Clericus perpetuo carcere includi non debet.
3. Laici per iudicem Ecclesiasticum incarcerari possunt.
4. Verberum poena quatenus licita jure Canonico.
5. Clericus pro crimine torqueri etiam potest.
9. Damnatio ad vitremis.

1. Quantum ad corporalem poenam attinet, hujusmodi est incarceratio, Verberatio, Damnatio ad vitremis, eam quoque infligere Judex potest Ecclesiasticus: carceris tamen non passim nec leviter, & non nisi praevia informatione; quia praedictum generat irreparabile, Judexque injuste Clericum

cum carceri mancipans, pœnam excommunicationis non effugit, *c. Si Clerico, De sent. excommunicat. in 6.* Nec carcer debet esse squalidus aut sordidus, sed decens & conveniens qualitatibus criminis & personæ, secundum Conc. Trid. sess. 25. c. 6. *De reformat.*

2. Perpetui etiam carceris pœnâ plecti Clericus nequit, nisi in casibus à jure expressis, *c. penult. de ult. sup. De heret.* quibus scilicet de jure Civili infligenda esset pœna mortis; non simplex, sed atrocior, juxta enormitatem & atrocitatem delicti, puta ignis, damnationis ad bestias membrorum lacerationis &c. *Piaf. p. 2. c. 4. m. 14. n. 1. post Diaz in Pract. Crim. Can. c. 137.* Prospiciendumque hoc casu, ne defectu alimentacionis aut cibi inclusus carceris moriatur; nam secunda ex ea causa morte Judex fiet irregularis, Abbas in *c. Anobis sup. De Apostatis.* Alias Clericus etiam custodiæ tantum causa committi carceri potest, licet civiliter agatur, si utique de fuga sit suspectus *c. Si Clericus 15. De sent. excommunicat. in 6. c. Dilatus sup. De appellat.*

Sed & laicis in criminibus Ecclesiasticis à Judice Ecclesiastico infligi carceris pœna potest, *Clement. 1. de hereticis.* Quinimò ad apprehendendos & mancipandos carceri Clericos Judex Ecclesiasticus laicorum ministerio utitur licet, nec tunc laici pœnam inveniunt excommunicationis, capiendo Clericum, vel etiam percutiendo, si se defendat, & aliter detineri non possit, *Piaf. d. loco n. 5. ex Hostiens. & Angelo.*

4. Verberum quoque pœna usitata & recepta est jure nostro, *c. 1. sup. De calumniat. can. fin. Distinct. 35.* ejusque frequens est mentio apud Gratian. ut in *can. x. v. q. 1. in can. Nullus Clericus 11. q. 1. can. Cum beatus Distinct. 45.* ubi ait, quod Presbyteri & Abbates non nisi pro gravioribus & mortalibus culpis subjacere verberibus debeant. Et non nisi per Clericum vel ipsum Judicem Clerico sunt infligenda verbera, *cap. Vni veritatis 24. inf. De sent. excommunicat.* etiam incorrigibili. *Diaz in Praxi cap. 125.* ita tamen ut Episcopus ipse neminem manibus suis percutiat, *can. Non liceat Distinct. 86.* id quippe alienum à sacerdote esse debet.

Cavendum etiam, ut citra mortis aut mutilationis periculum, verbera infligantur & ne in vindictam sanguinis transire videantur, *cap. In Archiepiscopatu 4. sup. De raptorib. Quam-*

quã si casu & ex postfacto sanguinis sequeretur effusio, non per hoc incurreretur irregularitas, quia ea non contrahitur nisi morte vel membri mutilatione, *Diaz d. c. 135.*

Abstinere item oportet Judicem Ecclesiasticum quam maxime ab hujusmodi corporalibus pœnis, & ut his non nisi in atrocioribus utatur culpis, faciliusque contra minores Clericos, quam Sacerdotes Prafec. *d. loco num. 6.* Et verbis potius quam verberibus Clerici corripendi sunt: leviter enim castigatus reverentiam exhibet castiganti; asperitatis autem nimia increpatio nec increpationem recipit, nec salutem, *d. can. Cum beatus Dist. 45.*

5. Huc pertinet, quod Clericus pro crimine torqueri possit, quamvis civiliter adversus eum agatur, *Diaz c. 117.* dum modò magna & violenta ad hoc urgeant indicia, per duos minimum testes probata, & fuerit Clericus infamatus de eo crimine: neque enim ob testimonium unius, qui fuerit particeps criminis, quis torquendus est, nisi alia suffragentur; nec etiam ad testimonium unius testis, bonæ famæ, si item reus ex sua parte habeat admnicula integræ cõversationis.

Confessio autem extra judicium facta licet non sufficiat regulariter ad torturam in Clerico *Diaz d. cap. 117.* tamen contrarium usu servati, ex aliis, quos eam in rem citat, notat Prafec. *d. loco n. 7.* Ubi etiam subjungit, quòd, licet tortura non debeat infligi Clerico per laicum, tamen usu obinuerit contrarium. Videatur de hac pœna plenius *Diaz d. l. c. ad eum Lopez.*

Pœna quoque corporalis est damnatio & relegatio ad tiremes in Italia usitatissima, de qua *Diaz c. 134.* Qua pœna si Clerici damnentur, ad vitam, prius degradantur; si ad tempus deponuntur verbaliter tantum; & utroque casti licet verberantur à ministris tritemium, *Piaf. d. l. n. 8.*

§. III.

De pœna privationis.

1. *Ad privationem beneficii requiritur sententia judicis declaratoria.*
2. *Quomodo quis privandus ob absentiam vel non residentiam.*

Nemo privandus est beneficiis vel officiis suis nisi in casibus à jure expressis: & in casibus, quibus quis ipso jure privatur, sententia requiritur Judicis declaratoria, nec antè quis tenetur dimittere beneficium, *Piaf. 2*

p. c. 4. art. 14. n. 15. & 16. Ubi etiã docet, quod à sè-
tèria privationis appellant, durãte appellatione
non sit privatus: & proinde, si resignet interim
beneficium, validam esse resignationem, licet
beneficium jam ante fuisset impetratum ob pri-
vationem; idque pro indubitato practicari in
Curia Romana.

2. Ut verò quis privetur ob non residentiam
seu absentiam a beneficio, post præviam moni-
tionem per censuras primùm Ecclesiasticas, ac
deinde per sequestrationem & subtractionem
fructuum, compellitur ad residendum, ita ut post
quemlibet tertium pœnæ expectetur absens
ad minus per sex menses, *e. Quoniam §. porro sup.*
Vi lite non contestata &c. & demùm, si adhuc per-
tinaciter se absenter, venit privandus, *Conc.*
Tri. J. Sess. 23. c. 1. De reform. Absens verò citan-
dus est personaliter: si sciat, ubi sit, sin autem
id ignoretur, in Ecclesia sua ter, successivè; nec
sufficeret, una citatio pro tribus, *Glos in d. c. Quo-*
niam in V. canonibus, Abbas Consil. 7. l. 1. Felin. in
c. Consuluit n. 13. sup. De officio delegati. Neque va-
leret sententia, qua privaretur non residens, non
præmissa trina citatione, vel non servata forma
dicti Concilii. si scilicet non residens non fuerit
primò censuris, sequestratione fructuum, & aliis
juris remediis compulsus & punitus, ut fuisse de-
cisum in Rota Rom. post Genuen. refert *Pial. d.*
l. n. 18.

Ne autem Judices facilius in rigorem decli-
nent, sanxit Pius IV. Constituit. *in eip. Cupientes.*
quam refert *Quaranta V. De benef. privat.* de ip si
Judices eorumve affines aut familiares ea bene-
ficia obtineant, quibus alii privantur.

Denique crimina, quæ privationem indu-
cunt ipso jure, & qui hujusmodi privationem
effectus sequantur, latè recenset *Azor. 2. p. Insti-*
tus. Morali l. 7. c. 17. ut & ea, ob quæ quis Judicis
sententia privandus venit, d. l. 7. c. seq. quæ brevi-
tatis causa videri apud eundem possunt.

§. IV.

De pœna Exilii.

1. 2. Pœna exilii cur utilis, & quatenus ea exten-
datur.

3. Hodie pœna omnes arbitraria.

IN exilium quoque mittere judicem Eccle-
siasticum posse, constat ex *c. 1. sup. De calum-*
nias can. Cum beatus Distinct. 45. can. Hi qui III.
g. 4. camque pœnam conducere plurimum, u-

bi crimen puniendum cohæret loco, & per loci
mutationem tolleretur scandalum & delin-
quenti occasio iterum delinquendi, juxta illud
Isidori in *can. Valet Distinct. 81. Valet*, inquit *in-*
terdum conversis pro anima salte mutatio loci.
Plevnque enim dum mutatur locus, mutatur em-
mentu affectus, Congruumque est inde corporaliter
avelli, ubi quisque illecebris deserviuit. Nam locus,
ubi quisque pravè vixit, hoc in affectu mentis ap-
ponit, quod sapè ibi cogitavit vel gessit.

2. Hæc tamen exilii pœna non extenditur ex-
tra dioccesim & territorium judicantis, *Felin.*
in cap. Postulasti n. 2. sup. De foro compet. Quam-
quam Archiepiscopus non ex sua tantum dioc-
cesi, sed ex tota provincia mittere in exilium
possit, *Pial. d. loco n. 14.* Ubi addit, hæc pœnam
posse ex justa causa relaxari per Episcopum;
quod & tradit *Diaz. c. 126.*

3. Illud hic restat subiciendum, pœnam esse
arbitrariam, ubicumque jus utrumque illam no-
minatim non exprimit, hodieque ex praxi om-
nes ferè pœnas ubicumque locorum factas esse
arbitrarias: ac proinde poterit hoc tempore Juxta
moderati pœnas legum pro varietate & circum-
stantiis delictorum, locorum, & personatum.

TITULUS XXXVIII.

De Pœnitentiis & Remissioni- bus.

§. I.

De variis Pœnitentiæ significationibus & divisionibus.

1. Pœnitentia nomen æquivocum.
2. Dividitur generaliter sumpta in bonam & ma-
lam.
3. Pœnitentia hoc loco quid significet.
4. Est vel Publica, eaque solemnis & non solemnis,
vel Privata.

Pœnæ, quas jam recensui, fori sunt externi,
seu judicialis: postulat ordo, ut aliquid etiam
dicamus de pœnis fori pœnitentialis, seu interni
sive animæ, id est de Pœnitentiis ejusque parti-
bus, Confessione, Contritione, & Satisfactione,
item de Remissionibus seu Indulgentiis.

Ubi imprimis observandum, nomen Pœ-
nitenti-

nitentia esse æquiuocum, ejusque varias significationes. Et primò quidem, generaliter ejus usus spectato, dicitur prioris sententia seu confitio mutatio & conversio, poenitereque generaliter dicitur: qui nollet fecisse vel omisisse, quod fecerit, vel omisit, idque siue bonum siue malum.

2. Unde Poenitentia sic generaliter sumpta dividi potest in Bonam, quæ habetur de actu malo; & Malam, quæ de bono. Id autem dupliciter cuius contingit, vel sine dolore, ut in Beatis, quos sine dolore suorum poenitet peccatorum; & in Deo, qui *Genesis* 6. *Pœnitet*, inquit, *me facisse hominem*; pro cuius explicatio ne vide *can. Incommutabilis* *xxii. q. 4.* vel cum dolore in viatoribus, qui non solum nolunt, sed etiam dolent se peccasse, juxta illud *D. Aug. in can. Poenitentia* *4. Dist. 3. De poenit. Poenitentia*, inquit, *est quædam dolentis vindicta, puniens in se, quod dolet commississe.*

Inde verò transfertur ad significandam specialem virtutem seu habitum poenitendi ac dolendi de peccato. Ejusque actum, prout sic accipitur, definitus *D. Ambr. in can. Ecce nunc tempus* *39. in fine De poenit. Distinct. 1. can. 1. & 6. d. Dist. 3.* Poenitentiam, inquit agere est, præterita mala plangere, & plangenda non committere. Quod intelligit quoad propositum & intentionem: quia non est de ratione, poenitentia, ne semel commissa iterum committantur sed bene propositum & intentio illa amplius non committendi.

3. Tertio, translaturum est hoc nomen ad significandum Poenitentia Sacramentum, de quo hic agitur, ut in *c. Quod in te* *11. h. t. Ac deniq; ad significandam poenam seu vindictam, siue sponte susceptam siue à Sacerdote impositam, in satisfactionem peccatorum, ut in *cap. Omnis utriusque* *2. hoc tit. & d. can. Poenitentia Dist. 3. ibi Poenitentia est quadam dolentis vindicta: & rursus ibidem dicitur, poenam tenere, qui semper punit, quod commississe dolet. Quomodo etiam hic accipitur nomen Poenitentia.**

4. Et quidem ita acceptum hoc nomen: prout poenam seu vindictam significat; potest poenitentia statui duplex, nempe Publica & Privata. Publica rursus duplex, Solemnis & non solemnis. Publica solemnis est, quam imponit Episcopus ob gravissima crimina publica,

io capite quadragesimæ peragendum, servatis solemnitatibus, de quibus in *can. Poenitentes* *63. & can. In capite Dist. 50.* Et hæc, ne Ecclesiæ vilescat auctoritas, non nisi unica esse debet, si cut unum est baptisma, teste *Ambr. can. Si quis post remissionem d. Dist. 50.* Idque ex speciali Ecclesiarum quarundam consuetudine: nam alibi iterare licet, *can. Nihil prodest*, *21. §. ex persona De poenit. d. Dist. 3.* Nec aliter sacerdotibus olim imponi poterat, quam cœlestis militiae cingulo exutis, seu depositis, propter scandalum, *arg. can. Alienum & can. Confirmandum Dist. 50. c. Quasitum* *7. h. t.* quia ut dixi, non nisi ob gravissima & famosissima crimina imponebatur. Et inde factum est, ne publicè poenitentes ad Ordines sacros promoveri valeant, ut dixi *lib. 1. nec item, quamdiu tales sunt, communicare nisi in mortis articulo, nec matrimonio jungi. Hoc verò tempore hæc poenitentia non est in usu.*

Publica poenitentia non solemnis est, quæ publicè citra ullam Juris solemnitatem, peragenda, injungitur. Cujusmodi est peregrinatio, certi habitus delatio, & his similia: quia manifesta peccata non sunt occultâ correctione purganda, *c. 3. h. t. can. Si peccaverit* *2. q. 1. can. Ego Berengarivus De consecrat. Dist. 2.* Et hæc imponi potest à Sacerdote: solemnis autem non nisi ab Episcopo *d. can. Poenitentes, & plurimis aliis similibus.* Quando autem publica poenitentia imponenda sit, vide *Conc. Trid. Sess. 24. c. 8.*

Privata seu secreta poenitentia est, quæ nec solemnis, nec publica est, sed privatim suscipitur vel injungitur, peragiturque quæ etiam pro gravioribus criminibus, sed occultis, imponitur, *d. c. Quasitum h. t.* Occulta enim peccata non sunt publicè punienda, *can. Si peccaverit* *2. q. 1. & an. fin. xv. q. 5. can. Si quis potestatem* *xxiii. q. 4.*

§. II.

De Poenitentia, ut est Sacramentum.

1. Poenitentia definitio.
2. 3. Materia ejus remota sunt peccata mortalia, non venialia.
4. Materia propinqua sunt Contritio, Confessio & Satisfactio.

DE Sacramenti hujus institutione, ratione, ac necessitate patet ex dictis antè de Sacra-

Sacramētis in genere & videre licet Conc. Trident. *Seff. 14. cap. 1.* ubi ait, hoc Sacramentum Pœnitentiæ non secus lapsis post Baptismum ad salutem necessarium esse, quam nondum regeneratis ipsam Baptismum. Unde in *can. Secunda De pœnit. Dist. 1.* appellatur *Secunda post naufragium tabula*: quia uti fracta navi unum vitæ servandæ perfrugium naviganti superest, si forè vel tabulam aliquam fractæ navis arripere liceat, atque ita evadere: ita post innocentiam Baptismi amissam seu fractam per peccatum mortale, nisi quis ad hanc pœnitentiæ confugerit tabulam; haud dubiè de ejus salute desperandum erit.

1. Potest autem Pœnitentia, quatenus est Sacramentum novæ legis, definiti, esse Sacramentum, quod Contritione, Confessione & Satisfactione concurrentibus, peccatorum operatur remissionem.

2. Hac definitione indicatur duplex ejus materia, remota scilicet & propinqua. Remota sunt peccata, non ut amplectenda, sed ut detestanda maximè: quæ proinde sunt materia Pœnitentiæ circa quam, ut vocant; sicut lignum est materia ignis, à quo absumitur, & morbus Medicinæ; non autem eo modo, quo æst materia statuat, seu materia ex qua.

Peccatum vero est duplex, Originale, quod ab ortu nobis congenitum per Baptismum in Christo condonatur; & Actuale, quod est factum, dictum, vel concupitum, contra vel præter legem Dei, aut Ecclesiæ. Et hoc rursus est duplex, Mortale, sic dictum, quia mortem animæ præsentem adfert; de quo ejusque variis speciebus vide *can. Vnum oratorium Dist. 25.* & Veniale, sic dictum, quia facilè ei venia tribuitur ac remittitur, veluti per orationem Dominicam, *can. De quotidianis De pœnit. Dist. 3.* per elemosinam, modicum jejunium; asperisionem aquæ benedictæ, *can. Aquam De confec. Dist. 3. can. Qui vult De pœnit. Dist. 6.* Et sine hoc ne quidem iusti veniunt; nam ut Proverb. 24. dicitur, *Septies cadit justus & resurgit, can. Septies De pœnit. Dist. 3.*

3. Neque est materia necessaria hujus Sacramenti, hoc est, non tenemur illud confiteri, licet utiliter confiteamur, ut definitum exstat in Conc. Trid. *Seff. 14. c. 5.* Ideoque sola mortalia peccata, post Baptismum commissa, sunt

materia necessaria Pœnitentiæ, necessarioque confitenda. Dico, post Baptismum commissa; nam commissa ante Baptismum non sunt necessariò confitenda. Imò nec subiiciuntur clavibus Ecclesiæ.

4. Materia proxima sunt tres actus pœnitentis, Contritio, Confessio, & Satisfactio. Conc. Florent. in *Instruct. Armeniorum* & Conc. Trid. *seff. 14. in doctrina De SS. Pœnitentiæ Sacramento c. 3. 4. 5. & can. 4.* qui etiam partes integrales ejus vocantur, quia ex Dei institutione in pœnitente ad integritatem Sacramenti & plenam perfectamque peccatorum remissionem requiruntur, Conc. Trid. *d. c. 5.* Unde in *can. Perfecta De pœnit. Dist. 3.* dicitur, *in corde Contritio, in ore Confessio in opere tota humilitas* (id est Satisfactio) *Hac est perfecta & fructifera pœnitentia.* Vocantur autem à Conc. Florent. & Trid. hi tres actus quasi materia, non quia veræ materia rationem nō habeant, sed quia non sint ejusmodi materia, quæ extrinsecus adhibeantur, ut aqua in Baptismo, chrisma in Confirmatione, panis cum vino in Eucharistia. Vide plenius *Gloss. in d. Can. Perfecta, & in can. 1. 2. & 3. De pœnit. Dist. 1.*

§. III.

De Contritione.

1. 2. 3. 4. *Contritio quid sit, & ad eam requisita.*
5. 6. *Est duplex, Contritio propriè dicta, & Actritio.*

1. **C**ontritio est animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero, Conc. Trid. *d. l.* Adde eadem, & simul confitendi ac satisfaciendi.

2. Ad Contritionem igitur requiritur in primis odium & detestatio peccati præteriti, quia sine his vera contritio & pœnitentia concipi non potest. Hinc quotiescunque Scriptura aliquos invitat ad pœnitentiam, hortatur & ad odium detestationemque peccati, Joan. 1. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra can. Convertimini; 3. cum seqq. & can. Qui aliquando 87. De pœnit. Dist. 1.* Hanc detestationem peccati, quam contritio essentialiter includit, in viatore necessariò consequitur dolor tanquam immediatus ejus effectus. Ac

proinde propositio illa Conc. Trid. Contritio est dolor animi, est casualis: illa verò, Contritio est odium ac detestatio peccati, est formalis & essentialis.

3. Secundò requiritur propositum de cætero non peccandi, juxta illud Iſaia: 1. *Quiſcite agere perverſe*: & illud, *Derelinquat impius viam suam, & can. Quis aliquando*: & illud Ezech. 18. *Proſtrite à vobis omnes iniquitates veſtras, & facite vobis cor novum*; aliaque ſimilia.

4. Tertio requiritur propositum confitendi & ſatisfaciendi, ut patet ex Conc. Trid. loco citato, & Conc. Compluten. in quo damnata fuit opinio Petri Oſniaceniſis, aſſerentis, per ſolam cordis contritionem remitti peccata mortifera ſine ordine ad claves.

Tamenſi autem hoc propositum, quemadmodum & propositum de cætero non peccandi, ordinariè debeat eſſe explicitum & formale: tamen dari poteſt caſus, in quo juſtificari quis poteſt abſque expreſſo, ſed cum utroque virtuali, non peccandi, inquam, de cætero & confitendi, veluti, dum non occurrit vel inviſibiliter ignoratur eſſe neceſſariam ejuſmodi expreſſum propositum, vel quando ex defectu temporis haberi nequit, ut quando quis ſubito, ad martyrium rapitur.

5. Contritio duplex eſt: una perfecta, quæ proprie Contritio appellatur: altera imperfecta quæ Attritio dicitur, Conc. Trid. d. loco cap. 4. Contritio perfecta eſt dolor ac deteſtatio peccati propter Deum ſummè dilectum, ob ejuſ bonitatem ſupernaturalem, ſeu uti auctor eſt gratiæ ac gloriæ. Et ideo ſemper eſt cum charitate & voto Sacramenti, hominemque Deo reconciliat, priuſquam actu ſuſcipiat Sacramentum, ut patet ex Conc. Trid. d. 4.

6. Attritio eſt contritio imperfecta: quamvis non omnis contritio imperfecta ſit proprie dicta attritio, ſeu ſalutaris. Verum Attritio proprie dicta eſt dolor ac deteſtatio peccati ſuper omnia, eum propoſito vitæ melioris ac voto Sacramenti non tamen propter Deum ſummè dilectum, ſed vel ob gehennæ ac pœnarum metum, vel ob turpitudinem peccati. Conc. Trid. d. loco.

Unde patet, Attritionem proprie dictam ſpecie diſſerre à Contritione: nec unquam poſſe fieri contritionem proprie dictam, licet quis ex attritio poſſit fieri contritus; quia ad hoc ſolum

requiritur identitas ſubjecti; ad illud verò, requiritur identitas actus.

Dixi autè, Attritio proprie dicta; quia cum attritio in genere non ſit aliud, quam contritio imperfecta, ſit, ut tot ſint ſpecies attritionis, quot modis contingit dolorem ac deteſtationem peccati à perfecta contritione deficere.

§. IV.

De quantitate Contritionis.

1. Dolor de peccatis, ut ſit contritio, debet eſſe ſummum.
2. Saltem in univerſali, non in particulari.
3. Dolor ſenſus neceſſarius non eſt, licet utilis.

1. **Q**uemadmodum amor Dei debet eſſe maximus ac ſummus, ſaltem appetitativè, licet non intenſivè; juxta probabiliorè ſententiam: ita etiam dolor de peccatis, ut ſit contritio, quæ oritur ex amore & charitate Dei, debet eſſe ſummus non quidem intenſivè, ſed ſaltem appetitativè, ut DD. loquuntur, id eſt, ut omnis verè poenitens ſaltem virtualiter & implicitè atque in univerſali ita doleat de peccato ſuo ſuper omnia, ut pro nulla re creata vellet Deum offendiſſe, aut in poſterum offendere. Hinc D. Aug. in can. *Si quis poſtus* 2. in can. *Si quis autem* 4. & in can. *ſin. De poenit. Diſt. 7.* dubitat de illorum ſalute, quos non, antequam ægritudine premantur, poeniter peccaſſe, quia ſcilicet difficile ſit preſſum morbo, metu mortis, & aliis curis, erigere animum ad hunc ſummum dolorem, requiritum ad perfectam contritionem, concipiendum.

2. Dixi, atque in univerſali; quia juxta doctrinam Innoc. d. loco, & aliorum communem, non tenetur poenitens tales comparationes in particulari facere, quod mallet amittere conjugem, proles, bona omnia, ignitas ſubire ſartagineſ, quam Deum offendere. Imo cavendum Confertiis, ne ejuſmodi comparationes in particularibus poenitentibus proponant, quia objecta hujusmodi in particulari propoſita voluntati, longè majorem adferunt difficultatem, quam dum proponuntur in univerſali: & facile, illis ſuccumbit quis in particulari, quibus non ſuccumberet in univerſali.

3. Cæterum licet dolor ſenſus (veluti ſingultus, planctus, lacrymæ, & id genus alii) non ſit neceſſa-

cessarius, sed sufficiat causalis seu qui est in voluntate, arg. can. Si propterea 28. can. Si cui 30. De poenit. Dist. 1. tamen & ille admodum utilis ac bonus est exemplo Davidis, Petri, Magdalena, Nivitarum, & aliorum. Quamvis etiam utilissimum sit de singulis peccatis mortalibus contritionem elicere, singulaque detestanda sint, ac de illis dolendum, juxta illud Esaiæ 38. *Reogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*: non tamen id absolute necessarium est, sed sufficit unico actu contritionis simul omnia peccata, post examen occurrentia, detestati: ut patet ex eo, quod traditur, peccatorem in momento posse justificari, juxta illud Ezech 33. *In quacumque hora conversus fueris & ingemuerit peccator*; relatum in can. Ponderet, Dist. 5. & juxta can. 3. De poenit. Dist. 7. Quod falsum esset, si pro numero peccatorum mortalium numerus actum doloris requireretur. De modo acquirendi contritionem vide Conc. Trid. Sess. 14. c. 5.

§. V.

An & quando obliget præceptum Contritionis.

1. *Contritio de necessitate est præcepti & medii.*
 2. *Non obligatur quis statim à commisso peccato ad contritionem.*
 3. *Præceptum contritionis quando obliget sub peccato mortali.*
1. **C**ontritionem peccati esse necessarium necessitate præcepti simul & medii colligitur satis ex Conc. Trid. Sess. 6. cap. 14. & Sess. 14. cap. 4. ubi definit, contritionem omni tempore fuisse necessariam peccatori ad justificationem; vindicans se loqui de utraque necessitate: & ex illo Luca 13. *Nisi poenitentiam habueritis, omnes simul peribitis.*
2. Et licet optimum acutissimum sit, statim commisso crimine conteri, juxta illud, *Non tardes converti*; tamen cum præceptum contritionis, sicut & confessionis, sit affirmativum, non obligat ad perpetuum, sed solum determinato tempore; uti & reliqua præcepta affirmativa. Ideoque non obligatur homo sub peccato mortali statim post commissum peccatum ad contritionem, quamvis commoditatem habeat illam eliciendi. Ejustamen dilatio sine causa, quæ nulla esse potest, circumstantia est aggravans peccatum commissum.

3. Obligat verò præceptum contritionis sub peccato mortali in periculo salutis animæ vel corporis: veluti in gravi infirmitate, in partu periculoso, instante naufragio, dum incundum est prælium, aut instituenda longa & periculosa navigatio, v. g. in Indiam; dum Sacramentum aliquod est administrandum vel suscipiendum,

§. VI.

De Confessione.

1. *Confessio quid sit; & minister illius.*
2. *In eo requiritur potestas ordinis & jurisdictionis.*
3. *Proprius Sacerdos in hoc Sacramento quis dicatur.*
4. *Nullus audiri confessionem potest, nisi approbatus ab Ordinario.*
5. *In mortis articulo vel alio periculo quilibet sacerdos absolvere potest.*
6. *Aliquis sacerdos approbatus ex licentia propriis audire confessiones potest.*
7. *De casibus Romano Pont. reservatis.*
8. *De casibus Episcopo reservatis.*

Secunda pars integralis Poenitentia est Confessio, quam jure divino omnibus post Baptismum in mortale peccatum lapsis, necessariam esse, atque à Christo ipso institutam (Joan. 10. illis verbis, *Accipite Spiritum Sanctum &c.* & Matth. 16. & 18. *Quodcumque solveritis super terram &c.*) definit ac docet Conc. Trid. Sess. 14. c. 5. & can. 6. 7. & 8. Unde facile refelluntur opiniones quorundam, apud Gloss. in summa Dist. 6. De poen. aliter de hujus institutione sentientium

1. Est autem Confessio sacramentalis; de qua hic agimus; peccatorum suorum sacerdoti proprio ad eorum sacramentalem remissionem obtinendam facta declaratio.
2. Dicitur peccatorum suorum, ex e. Omnia utriusque 12. h. e. in verbis, *omnia sua solius peccata.*
3. Dicitur, Sacerdoti: nam eum solum esse, ministrum hujus Sacramenti definitum est in Conc. Lateran. Florent. ac novissime Trid. can. 6. & 10. Colligiturque ex præcatis verbis Christi Joan. 20. loquentis solis Apostolis, & sic solis sacerdotibus; & Matth. 16 & 18. ubi similiter non omnibus, sed soli Petro & Apostolis promissæ sunt claves regni caelorum.

dine quacumque etiam immemoriali, non obstantibus.

6. Dixi autè, excepto articulo mortis; quia tunc quilibet sacerdos, nullo proflus excepto, potest absolvere ab omnibus peccatis & censuris Ecclesiasticis, ut patet ex *c. Felicis De panis in 6. & similibus aliis*, ac denique Conc. Trid. Sess. 14. c. 7. sicut & alio tempore à peccatis venialibus, aut etiam mortalibus, semel autè confessis, permittente in Ecclesia Vide Navar. in *Manuali. c. 4. n. 5. & in can. Placuit De poenit. Diff. 6. n. 22.* Verius autem hic non distingui articulum mortis ab evidenti periculo, arg. *c. Eos qui De sentent. excommunicat. in 6.* ubi Pont. meminit *articuli mortis* & postea vocat *periculum*. Cui adde, favores ampliandos esse, & odia restringenda: Ecclesiamque velut piam matrem, voluisse saluti filiorum suorum consulere, non solum ipso mortis puncto, sed & in probabili periculo potissimum dum non adest alius magis idoneus Vide Navar. in *Man. c. 26. n. 26. & 31.*

7. Sufficit autem ad confitendum alieno sacerdoti licentia à proprio, sive tacita, sive expressa modò tamen signo aliquo exteriori fuerit manifestata, Navar. in *d. can. placuit*. Hancque licentiam dare alteri approbato possunt, qui propriam & ordinariam jurisdictionem habent: quales sunt supra recensiti, & inter eos Parochus, licet careat potestate ordinis, Navar. in *d. can. Placuit n. 50.* Imò etiam substitutus à Parocho, si hic illi absolutam sacramenta administrandi facultatem dederit: non item delegati & subdelegati, nisi expressim talem facultatem à delegante vel subdelegante acceperint.

8. Observandum etiam hic, multos esse casus reservatos summo Pontifici, à quibus nullus Confessarius, absque speciali licentia, absolvere potest: cujusmodi sunt in primis, qui recensentur in Bulla, Coenæ Domini, quam refert Pias. p. 2. c. 1. & 3. subjiciens alios quadraginta duos, desumptos tam ex corpore Juris communis, quam ex diversorum Pontificum Constitutionibus. Permittit tamen Conc. Trid. Sess. 24. c. 6. Episcopis facultatem absolvendi in foro conscientiae delinquentes quoscumque sibi subditos per seipos, aut per Vicarium, ad id specialiter deputandum, in quibuscumque casibus occultis, non deductis ad forum conten-

tiosum, etiam Sedi Apostolicæ reservatis, etiam in crimine hæresis, ut tamen eo casu soli Episcopi per se absolvere possint, quorum censetur in hoc crimine electa indultia, non eorum Vicarij. Attamen prædictum Conc. Trid. decretum non procedere quoad casus Bullæ Coenæ Domini declaratum fuisse à Greg. XIV. & Clemente VIII. post Genuens. refert Pias. d. c. 1. a 3. n. 4. subjungens declarationem Card. quoad causas hæresis. Idemque tenet Navar. in *Manuali. c. 27. n. 275.* Hincque videmus quotidiè in praxi, inquit Pias *d. loco*, multos Episcopos obtinere à Sede Apostolica facultatem absolvendi ab hæresi etiam occulta. Eadem de re fufius agit Zerola 2. p. *V. Absolutio ad 8. & Zypæus h. t. n. 5. 6. & 7.* quoad Episcopos Belgij.

Extra casus, reservatos summo Pontifici, absolvere potest Episcopus in foro animæ, estque ordinarius rector & confessor suæ diocesis, Pias, *d. c. 1. art. 2. in princ.*

9. Cavendum etiam est inferioribus Episcopis, licet ab eo approbati fuerint, ne absolvant à casibus, Episcopo reservatis, nisi ad hoc specialem facultatem obinuerint, quia ea non continetur sub approbatione: neque enim in generali concessione veniunt ea quæ requirunt speciale mandatum. c. *Si Episcopus h. t. in 6. Clement. Non potest. De procurat.* Sunt autem casus Episcopo reservati, alij de jure, ut levis percussio Clerici, *e. Pervenit inf. De sent. excommunicat.* quæ cum potius sit facti, quam juris, ex omnibus circumstantijs, veluti quantitate personæ percussæ, percussantis, modo & loco percussions, committitur arbitrio Jubicis seu Ordinarij *ex communi DD. sententia, & extravag. Joan. xxii. quam refert Pias. d. c. 1. art. 3. n. 5.* Alij de consuetudine: Alij verò quos ipse Episcopus sibi reservavit, prout reservare potest, *juxta c. pen. & ibi Glos. h. t. in 6. Clement. Dudum & per ejusmodi junctâ Glos. De sepul. & novissime. Conc. Trid. Sess. 14. c. 6.* Aded ut nulli alij, ne quidem Regulares, quorumque indultorum prætextu, ab ijs absolvere possint, quantumvis sint generaliter ab ipso Episcopo approbati, ut respondisse Sac. Congregat. Carolo Borromæo refert Pias. *d. loco n. 3.* Zerola 2. p. *V. Absolutio Ad primum.* Imò nec Pœnitentiarius ipse, ex vi sui officij, sine speciali mandato. Navar. *Conf. 20. h. t. Riccius in Praxi Decif. 572.*

De casibus autem Episcopo reservatis videre licet Piaf. d. art. 3. n. 4. & seqq. Quo loco tradit Episcopum in reservandis hujusmodi casibus oportere servare modum, præscriptum decreto Sacre Congregat. ad Archiepisc. Neapolit. quod ibidem n. 12. refert, ut & Piaf. d. Decis. 562. nempe ut non reservet sibi in primis casus contentos in Bulla Cœnæ Domini, seu alias reservatos Sedi Apostolicæ, neque eos, quibus annexa est major excommunicatio, à jure imposta; neque eos in quibus absolutio non datur, nisi facta restitutione: neque eos, qui versantur circa res parvi momenti: neque peccata carnis, nisi cum magna circumspeditione. Sic quoque Clemens VIII. animadvertens quosdam regulares, dum conscientiam superiori aperire reformidant, adduci posse in æternæ damnationis periculum, sanxit, ne eorum superiores sibi absolutiones reservent, nisi in casibus expressis, seu eorum aliquibus, de quibus vide Zyp. h. t. n. 16.

§. VII.

Quos & quando obliget præceptum Confessionis.

1. Confiteri omnes tenentur saltem semel in anno.
2. Et quidem mortalia peccata, non venialia.
3. Et instante Paschate.
4. Confessio actualis quibus casibus obliget.

EX præcepto Ecclesiæ, quæ jus divinum determinavit ad tempus, omnes utriusque sexus fideles, ubi ad annos discretionis pervenerint, tenentur saltem semel in anno omnia peccata sua mortalia, quorum post diligentem sui discussionem scientiam habuerint, confiteri proprio sacerdoti; vel alteri probato, de ejus licentia, cap. Omnis utriusque h. t. Licet olim statutum fuisse videatur, ut ter in anno, scilicet in Paschate, Pentecoste, & Natali Domini quisque fidelium confiteretur, eam. Et si non frequenter 16. De consecrat. Dist. 2.

2. Dixi, mortalia: quia venialia, quibus à gratia Dei non excluduntur, neque ex præcepto Christi, neque ex statuto Ecclesiæ tenentur quis confiteri, ut patet ex Conc. Trid. Sess. 24. cap. 5. nisi fortè ratione conscientie erroneè ad illa confitenda obligetur: puta si existimet se ad ea confitenda teneri, quia putet esse mor-

talia, aut de illis dubitet, vel ratione alicujus voti particularis aut statuti, cui subest. Quo pacto in Clement. Ne in agro §. 1. Sano de statu Monachor. præcipitur Benedictinis, ut tam in monasteriis quàm extra constituti, singulis mensibus saltem semel omnes & singuli accedant ad confessionem & communionem. Idem de Monialibus statuitur in Conc. Trid. Sess. 15. c. 10. De Regularibus.

3. Confitentur hodie communiter Christiani instante Paschate: non quòd ab Ecclesia illud tempus sit determinatum pro confessione, ut satis constat ex d. c. Omnis utriusque, h. t. Covar. in c. Alma mater p. 1. §. 1. n. 6. & 7. Conc. Trid. d. loco, sed quia tunc obliget præceptum de communionem, quam præcedere debet confessio.

Tametsi verò quis non teneatur mox, atque peccavit, confiteri, licet commoditatem confitendi habeat, ut constat ex d. c. Omnis utriusque & ibi Panorm. Conc. Trid. d. loco Navar. in princ. dist. 5. De penit. ubi argumenta in contrarium solvit: tamen in lege Evangelica toties propositum obligat confessionis, quoties contritionis præceptum.

4. Ipsa autem actualis confessio obligat, Primò in mortis articulo seu evidenti periculo, sive statu, cui mors certa, velut plurimum, conjuncta est, qualis est status agonizantium; gravi & acuta febris laborantium; eorum scilicet, de quibus desperant Medici, quibus imminet partus difficilis, aut naufragium, aut aliud probabile periculum mortis, Abbasia cap. Pastoralis §. 1. sup. De offic. lud. Ordin. & in c. Cum infirmitas 13. hoc tit. ubi ea præcipue de causa Innoc. III. præcipit Medicis sub pœna exclusionis ab ingressu Ecclesiæ, ut vocati ad infirmos, gravi & periculoso morbo laborantes, eos ante omnia moncant & inducant, ut medicos advovent animatum. Quod decretum non solum innovavit Pius V. motu proprio incip. Supra gregem 11. Martii 1566. apud Piaf. cap. 2. cap. 3. n. 18. sed etiam jussit, ut Medici, dum creantur Doctores, jurent se hanc Constitutionem servaturos: vetitque ne Medici ultra tres dies visitant ægrotos, in lecto jacentes, nisi peccata confessi fuerint. Cujus Bullæ observatio, inquit Zyp. hoc tit. num. 18. Medicis quantum fieri potest, commendata in Synodo Antwerp. 1609. Sed quia hic morbi non ita solent esse

esse acuti, ut intra paucos dies perimant, sicut in Italia, & aliis locis calidioribus, difficilius in usum deduci potest.

Secundo obligat, quando quis existimat se à peccato aliquo abstinere non posse, aut vincere gravem aliquam tentationem, nisi confiteatur, quia quisque jure divino tenetur adhibere remedia necessaria ad vincendum peccatum.

Tertio, quando sumenda est Eucharistia, & adest copia Confessarii, *juxta Glos. cap. De homine sup. De celebrat. Missar. Conc. Trid. sess. 13. c. 7. & can. 11.* Quod si necessitate urgente Sacerdos sine prava confessione celebraverit, quam primum confiteatur, inquit Conc. Trid. *de c. 7. in fine*

Ad susceptionem verò aliorum Sacramentorum sufficit & requiritur quem contritum esse, *can. per Esaiam 1. q. 2.* illis verbis: *omnia sacramenta prosunt dignè sumentibus*: nam indè à contrario colligitur non poenitentibus & indignè sumentibus, non prodesse. Idem dicendum de administrante Sacramenta, *per d. can. Per Esaiam*, illis verbis: *omnia sacramenta cum ob sint indignè tractantibus, prosunt tamen per eos dignè sumentibus*. At tamen utile admodum est ad aliorum quoque Sacramentorum susceptionem confiteri. Hinc in *can. Vt jejuni. De consecrat. Distinct. 5.* precipitur, ut suscepturi confirmationem moneantur prius confessionem facere. Et Synodus Concil. Trident. *Sess. 24. cap. 1. De reformat. matrim.* hortatur conjuges, ut, antequam contrahant, ut saltem triduo ante consummationem matrimonii, confiteantur.

Quartò, ratione juramenti aut voti, *arg. cap. Magna sup. De voto Epi. aut poenitentia à Confessario injuncta, vel ratione statuti, religionis, aut præcepti superioris.*

Quintò, ratione conscientia: erronea, dum putat quis se ad confessionem teneri, quamvis sufficiat illam deponere, *Navar. in Manuali cap. 2. n. 20. arg. 6. inquisitioni inf. De sent. excommunicat.*

Sextò, quando quis credit probabiliter se alioquin non habiturum eo anno Confessarii idonei copiam, *Navar. d. loco*: sicut ad audiendum Sacrum, quod unicuique mane celebratur, tenetur quis, licet alioquin ad illud audiendum sit latitudo totius diei.

§. VIII.

De conditionibus & qualitatibus Confessionis.

1. *Conditiones ad Confessionem requisita de necessitate sunt tres.*

Sacramentalis Confessionis qualitates sedecim exprimuntur his verbis:

Sit simplex, humilis Confessio, pura, fidelis, Nuda, frequens, discreta, libens, nec non veracunda.

Integra, secreta, & lacrymabilis accelerata, Fortis, & accusans, & si parvo parata.

1. Pro quarum majori explicatione vide *Navar. in can. Fratres De poenit. distinct. 5.* Sunt autem istae conditiones de perfectione Confessionis, non tamen omnes de necessitate, sed verumtaxat, nempe, ut sit lacrymabilis, id est cum contritione vel saltem attritione illa salutar, ut Sacramentum ex attrito faciat contritum, id est conferat illi eum effectum, quem consequeretur, si esset contritus. Secunda, ut sit sincera & pura ab omni mendacio & simulatione, veribusque superfluis, etiam si se quisque accolet, in quantum sibi com seivus est, aut probabiliter existimat se deliquisse, non augendo nec aggravando, aut minuendo, vel excusando peccata, sed certa tanquam certa, dubia tanquam dubia excusando. Alioqui eum mendacium semper sit peccatum, *can. Primum xxii. q. 2. c. Super ea sup. De usuris*: gravius est, quod in judicio committitur; ideoque mendacium de peccato mortali in confessione seu confessionis judicio, puta si neget se commississe peccatum mortale, quod commissit, aut affirmet se commississe, quod non commissit, est peccatum mortale, cum sit contra integritatem Confessionis, nisi forte in posteriori casu ignorantia excuset, qui scilicet existimet se melius facere, accusando se graviter de eo, de quo dubitat, quia hoc modo et si falsum dicat, non tamen mentitur pernitiosè ad fallendum, *arg. can. Anima advertendum xxii. q. 2.* ubi dicitur mendacium esse falsa vocis significatio, cum intentione fallendi, Adde, quod bonarum mentium sit, timere culpam ubi non est, *can. Ad ejus De poenit. Dist. 5.*

Tertio, ut sit integra, omniumque scilicet (& quidem singulorum, quando sunt diversæ speciei & generis) peccatorum mortalium, etiam occultissimorum, ut quæ sunt adversus duo ultima Decalogi præcepta, quorum post diligens & debitum examen memoriam habet: insuperque circumstantiarum, quæ peccati mutant speciem, Conc. Trid. Sess. 14. c. 5. & can. 7. Conc. Florent. in instruct. Armenior. Alias enim Sacerdos, à Christo Judex constitutus, non posset ferre justam sententiam, nec juxta mensuram delicti in ligere poenam, sive satisfactionem imponere: quam tamen requirit Conc. Trid. d. loco, juxta illud Deuter. 25. *Debet juxta mensuram delicti esse plagarum modus.*

Quod si ejusdem speciei sint peccata, debet eorum exprimi numerus, non quidem Mathematicè, sed moraliter, quo ad fieri potest. Sin autem ignoretur certus numerus, is exprimendus est, quem putat probabilem; veluti, dicendo, Quinquies plus minus non jejunavi in Quadragesima. Quod si ne probabiliter quidem plus vel minus ejusmodi numerum confiteri possit, sufficit indicare tempus, conditionem, & propensionem animi in talis aut talis speciei peccata.

§. IX.

De circumstantiis in Confessione exprimendis.

1. Circumstantia qua sint.
2. Exprimenda circumstantia, qua speciem peccati mutant.
3. Qua item excommunicationem annexam vel casum reservatum habent.
4. Qua peccatum mortale aggravant aut minuant aut ex veniali mortale reddunt.
5. Circumstantia temporis quatenus exprimenda.
6. Et ea, qua personis communes sunt.
7. Circumstantia quoque finis exprimenda.

Quantum ad circumstantias peccatorum attinet, ea nihil aliud sunt, quam accidentia eorum actuum, qui sunt peccata, & variæ sunt, juxta can. *Aur facta* 19. *De poenit. dist. 1.* sicut dignum sup. de homicidio, l. *Aur facta* D. de panis & continentur hoc versu,

Quis, Quid, Vbi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando?

De quibus vide Navar. in can. *Consideret* De poenit. dist. 5. Subinde autem ad integritatem Confessionis necessaria est circumstantiarum expressio, ut patet ex Conc. Trid. loco citato.

2. Et quidem in primis earum, quæ speciem peccati mutant. Conc. Trid. d. Sess. 14. c. 5. & can. 7. *Facit d. can. consideret.* Talis circumstantia est loci sacri: ut si quis in loco sacro fuerit, vel fornicetur, vel cum injuria sanguinem humanum effundat, ut aliquem e loco sacro contra immunitatem Ecclesiasticam vi abducat; cum enim talia in loco sacro committi, ob ejus reverentiam, legibus specialibus prohibeantur, can. *Quisquis* xvii. q. 4. cap. *Proposisti* sup. *De consecr. & similibus*. l. *Præsenti Cod. De his qui ad Ecclesias confug.* hujusmodi circumstantia loci sacri specialem habet repugnantiam cum ratione ac speciali lege, ideoque novam deformitatem alterius rationis à deformitate prioris objecti superaddit. Hinc furtum rei non sacre, e loco non sacro, dicitur simplex furtum: at verò furtum rei non sacre, in loco sacro ad custodiam positæ Sacilegium vocatur.

Talis quoque subinde est circumstantia personæ. Nam si persona sacra, vel quæ votum castitatis emisit, fornicetur, non simplicem fornicationem, sed sacrilegium committit. Quod si uterque, vel alter fornicantium sit conjugatus, constituitur adulterium; si inter consanguineos vel affines hoc crimen committatur, est incestus; si cum virgine, stuprum; si inter personas omninò solutas à vinculo matrimonii, cognationis, affinitatis, Ordinis & voti, est simplex fornicatio; si inter personas ejusdem sexus vel cum brutis animalibus, est sodomitia.

Secundò, ex circumstantiis exprimendæ sunt, quæ excommunicationem annexam vel casum reservatum habent, ut percussio enormis Clerici, subreptio bonorum naufragantium; est enim necessarium Confessario scire, dum poenitens sit excommunicatus, can. *Excommunicatos* can. *Rogo* xi. q. 3. vel casum aliquem reservatum habeat.

4. Tertid, quæ intra eandem speciem transferunt peccatum à veniali ad mortale, qualis est magnitudo furti, aut etiam intra eandem speciem peccatum mortale valde aggravant, licet speciem non mutant, juxta probabiliorum sententiam, quia alià non poterit Sacerdos, tanquam

quam Judex, debitum proferte iudicium, nec secundum mensuram delicti injungere poenitentiam, quod tamen requirit Conc. Trid. loco antè citato, *can. Non offeramus* xxiv. q. 1.

Unde à pari sequitur, explicandas quoque esse eas circumstantias quæ valde notabiliter minuunt peccatum aut etiã efficiunt nullum: veluti, si quis infirmus ex præscripto Medici comedere carnes in Quadragesima, aut in gravi admodum necessitate positus abstulerit rem alienam, *juxta text. in can. Discipulos De consecrat. Dist. 5. Glos. in c. Si quis propter sup. Defurtis*, id exprimere debet. Sententia nihilominus contraria, negans ejusmodi circumstantias notabiliter aggravantes intra eandem speciem esse exprimendas, tuta est, pro qua vide Navar. in *can. Consideret, De poenit. Dist. 5.*

Quantum verò ad circumstantiam temporis attinet, veluti dici festi, utile quidem est confiteri non tamen ordinariè est necessum, quia præceptum de colendo Sabbatho ac Festo, *Exod. 20. & Levit. 23.* præcipit dumtaxat quietem ab operibus servilibus corporalibus seu manualibus, mechanicis, non etiã à spiritualibus, qualia sunt peccata, quorum pleraque peccatus sunt mentalia, ac proinde nullatenus inter servilia corporalia opera possunt censeri, *can. Testamentum, can. Sed pensandum dist. 6. can. Sicut De poenit. Dist. 1.* Idem dicendum de circumstantia diei jejunii, aut orationis. Aliud tamen dicendum, si quis intenderet festum vel jejunium vel orationem per seclus violare Navar. in *d. can. Consideret n. 23. ad 1. & in Manuali cap. 6. n. 10. & 11.*

5. Non obstat de *can. Consideret*, innuens circumstantiam temporis esse confitendam: quia in eo *Can. multa* ab August. consultivè dicuntur. Unde ista verba, *omnis ista varietas constituenda est*, subaudi de consilio, non de præcepto: nisi talis varietas sit, quæ peccatum mortale in aliam peccati mortalis speciem, aut veniale in mortale transferat, cujusmodi non est circumstantia temporis.

6. Similiter nec circumstantiæ personis communes, quæ peccatum aggravant in eadem specie v. g. si bonus aut malus, juvenis aut senex superior, aut inferior peccet, nisi scandalum vel alia circumstantia accedat. Quamvis alioqui ejusmodi circumstantiæ personis

communes peccatum augeant: nam cæteris paribus, magis peccat in dignitate constitutus quam privatus, *can. Homo Christianus; Dist. 40. c. 2. sup. De translat. Episc. illis verbis: idem Archiepiscopi tanquam majores plus excesserunt.* Ubi Gloss. citat illud Juvenalis, ex Satyra 8.

Omne animi vitium tanto consecutus in se Crimen habet, quanto qui peccat major habetur. Sic magis peccat Prælati, quam subditi, *can. Præcipue xi q. 3. & sic de similibus.*

7. Quartò circumstantia finis exprimenda est, quando est prohibita aliã lege speciali ab actu principali, quia trahit ad aliud peccatum: ut si quis furetur ad mœchandum, non tam fur quàm mœchus dicitur juxta Aristot. 5. *Ethic.*, vel ad occidendum, quò casu magis homicida dicitur, Videatur Navar. in *Manuali c. 6. n. 4. in fine.*

§. X.

Quando liceat dividere seu dimidiare Confessionem.

1. Dividi Confessio potest ob necessitatem poenitentis.
2. Ob necessitatem Sacerdotis.
3. Ob sociorum necessitatem.
4. Ob periculum quod inde sequeretur.
5. Ob periculum revelandi peccatum alterius.

1. **T**ametsi, quantum est ex natura Confessionis, seu per se, omnia peccata mortalia, cum circumstantiis prædictis, sint uni eidemque Sacerdoti confitenda, aliterque facta seu dimidiata confessio ex intentione confitentis & sine legitima urgente causa non valeat, *can. Consideret §. cautus, & ibi Navar. & can. Non potest de poenit. dist. 1. & can. fin. dist. 5. c. Omnis utriusque 12. h. 1.* tamen legitima causa subsistente, seu per accidens dividi potest, ut docet Navar. d. loco veluti primò ob necessitatem poenitentis, si post unum atque alterum peccatum etiã veniale, confessum privetur usu loquelæ vel rationis, imminet atque periculum mortis, omninò absolvendus est.

2. Secundò, ob necessitatem Sacerdotis; veluti, si Sacerdos, postquam incæpit audire confessionem, fiat æger, ita ut progredi nequeat nec sit alijs, qui poenitentem audire possit, & imminet, periculum mortis, absolvere eum debet,

3. Tertio

3. Tertio, ob sociorum necessitatem: veluti, quando imminente naufragio non omnes, in navi existentes, vel in bello humi jacentes, aut in hospitali moribundi audiri possunt, Sacerdos, ut subveniat omnium necessitati, distante id ratione & exposcente charitate, potest excipere aliqua eorum peccata, & absolvere.

4. Quarto, quando cumque ex confessione aliquis peccati sequeretur periculum vitæ, corporalis vel spiritualis, propriæ vel alterius, tale peccatum subicere licet, si non sit commoditas alteri integrè confitendi, Navar. in *Manuali* c. 7 n. 3. ubi n. 1. putat idè obtinere, quando verisimiliter timetur magna diffamatio complicit, apud Sacerdotem, qui illum novit. nec est commoditas alteri confitendi. Quamvis contra alii putent ob hoc solum non esse licitum subicere. Judicium de hoc dubio Theologis relinquo.

5. Quinto, quando Sacerdos non potest aliter confiteri peccatum suum, quam revelando alienum, auditum in confessione, dimidiare confessionem debet, omitendo tale peccatum, quia major est obligatio secreti seu sigilli confessionis, quam integritatis confitendi. Est communis, Navar. in *Manuali* c. 8. n. 6.

Quo pacto autem servari possit integritas Confessionis, dum pœnitens habet aliquos casus reservatos, & inferiori confiteretur, discessit ut DD. Nam quidam tenent, posse inferiorem etiam à reservatis absolvere, obligando pœnitentem: ut reservata iterum confiteatur superiori. Alii contra existimant, inferiorem non habere hujusmodi potestatem, præterquam in articulo mortis: quia nullo jure extra articulum mortis invenitur concessa talis potestas, ne quidem tacite, & contrarium videatur satis indicare Conc. Trid. *Sess.* 14. c. 7. Nolim tamen hic alteram damnare sententiam, sed potius Theologis judicium malim relinquere.

An vero qui post signa tantum doloris & pœnitentiæ edita privatur usu linguæ & rationis, ita ut nullum in specie peccatum confiteri possit, absolvi queat & debeat in periculo mortis, etiam controversum Interpp. Juris una cum Theologis. Favorabilior ac praxi conformior videtur affirmantium opinio: quæ probari videtur ex *can. Is qui* & *can. His qui* xxvi. q. 6. Conc. Arausiano, c. 11. ubi dicitur, quod subito obmutescens, & baptizari & pœnitentiam

accipere possit, si voluntatis præterita testimonium aliorum verbis habeatur, aut præsentis proprio nutu. Favet ratio quia hic omnia requisita ad absolutionem Sacramentalem adsunt, nempe dolor externus manifestatus cū aliqua confessione peccati in genere, quod sufficit.

Nec obstat, quod in Conc. Trid. *Sess.* 14. c. 5. *can. 9.* dicatur anathema ei, qui dixerit, ad absolutionem non necessariam esse confessionem, non tantum in genere, sed etiam sigillatim, & in specie: quia dicendum, ita necessariam esse confessionem in specie, sicut necessaria est integra confessio omnium peccatorum mortalium, nepe quando haberi potest. Idque solum voluit Conc. Trid. contra hæreticos.

§. XI.

An Confessio possit esse publica, fierique per litteras aut interpretem, vel nuntium.

1. *Potest esse publica Confessio, & fieri simul à pluribus.*
2. *Potest fieri per interpretem.*
3. *Confiteri per scriptum est contra usum Ecclesiæ.*

Non esse de essentia confessionis sacramentalis, ut fiat uni sacerdoti dumtaxat, secreto vel publicè, colligitur ex Conc. Trident. *d. Sess.* 14. c. 5. ubi inter cætera dicitur, quod non satis consultè humanà aliquâ lege præciperetur, ut delicta præsertim secreta, publicè essent confessione aperienda. Ideoque meritò Leo in *can. Quamvis* 82. *De pœnit. Dist.* 1. sustulit consuetudinem, quâ homines pœnitentes cogebantur publicè confiteri.

1. Poterunt igitur plures tempore naufragii, si unicus dumtaxat sit Sacerdos, non sufficiens omnibus secreto audiendis, omnes simul altâ voce eidem confiteri, & ab eo absolvi, hac formâ, *Ego vos absolvo ab omnibus peccatis vestris, in nomine Patris, &c.*

2. Poterit etiam à fortiori quis confiteri per interpretem, cum ita minus publica sit confessio, quàm priori casu, Navar. in *can. Fratres De pœnit. Dist.* 5. n. 86. Poterit & pluribus sacerdotibus simul confiteri & ab iis absolvi, utentibus eadem absolutionis formâ, *Ego te absolvo, &c.* vel hac, *Nos te absolvimus.*

3. Cæterum licet non sit contra naturam hujus Sacramenti confiteri peccata Sacerdoti per

per scriptum absque verbis : est tamen contra perpetuum & communem usum Ecclesiæ, qui fuit, ut confessio voce perageretur, quando cumque id fieri posset. Similiter non licet confiteri absenti per litteras aut nuntium saltum ordinariè, juxta Catechismum Roman. *cap. De Sacramento pœnit. & declarationem Card. ad Conc. Trid. Sess. 24. c. 6. De reform. & dispensare. Navar. in Can. Quem pœnitet, De pœnit. Dist. 1. & in Manuali c. 2. n. 36. ubi plenius vide.*

§. XII.

De nullitate Confessionis.

1. Nulla est, vel ex parte pœnitentis, idque ex variis causis.
2. Vel ex parte Confessarii, ex variis similiter causis.

1. Variis modis potest contingere, ut Confessio sit nulla, sive ex parte pœnitentis sive ex parte Confessarii.

Ex parte pœnitentis primò sit nulla, ob defectum intentionis, si non intendat suscipere Sacramentum; aut suscipere quidem intendat, sed ob finem, qui est peccatum mortale, & per confitens obex absolutionis, nam veniale, non reddit iterum Sacramentum. Secundò, ex defectu attritionis vel contritionis: quò refertur defectus abstinenti à peccato. Nam peccato venia non datur, nisi correcto. *c. peccatum De R. l. in 6. can. Legatur xxii q. 2.* Estque communis sententia. Tertiò ex defectu integritatis, dum scienter, sine legitima causa, vel ex crassa & culpabili negligentia, non confitetur omnia mortalia, cum circumstantiis necessariò exprimendis. Quartò, ratione excommunicationis, non ignorat: quia quatenus de illa non confitetur ei, qui potest absolvere, ponit obiecem Sacramento: nam excommunicatus, etiam minori excommunicatione, exclusus est à participatione Sacramentorum, *cap. Si celebrat sup. De Clerico excommunicato ministr. vide Nav. in d. can. Fratres De pœnit. Dist. 5. ante n. 41.*

Dixi, non ignorat: quia scius, si eam ignoret, & bona fide petat absolutionem, quia nullo jure vel ratione contrarium probatur; & rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit, *c. Sine culpa De R. l. in 6.* Quintò ex defectu diligentiaë sufficientis ad revocandum in memoriàm peccata commissa. Adhibenda autem est tanta diligentia, quanta judicio pru-

dentis & boni viri adhiberi debet in re magis momenti, qualis haud dubiè est salus animæ.

2. Ex parte Confessarii est nulla, primò ex defectu intentionis si non intendat absolvere. Patet ex ante dictis de intentione ministri ad Sacramentorum administrationem requisita. Secundò, ex defectu potestatis seu jurisdictionis, ut patet ex dictis ante circa definitionem Confessionis. Tertiò, si ejus jurisdictio impedita sit per excommunicationem, uti in hæretico, *can. 1. §. laboret De pœnit. Dist. 6.* cui, tanquam ab Ecclesiæ unitate per culpam diviso, *can. Sanè xvi q. 7.* ne quidem in extrema necessitate licet confiteri, *Navar. in d. §. laboret Unde & Ermenegildus Rex maluit appetere mortem, quam communionem sacram sumere è manibus Episcopi Ariani, can. fin. xxiv. q. 1.* Vide plenius *Navar. in d. can. Labores.* Ubi notandum post Conc. Constantien. solos notorios Clericorum persecutores aut nominatim excommunicatos privati jurisdictione. Quartò, si non proferat absolutoris verba: nam in hoc judicio debet sententia ferri voce Sacerdotis, nec satis est illam scribere, uti in aliis tribunalibus, in quibus potest permistrum ferri, modo illa sit scripta à iudice & approbata. Quintò ex defectu scientiæ, in Confessario requisitæ: vel uti si tanta labore ignorantiæ, ut absolvere nesciat, vel peccata mortalia contra decem præcepta decalogi ignoret. Ubi observandum, Deum ordinariè hujusmodi defectus essentielles in ministris non supplere, nec dare gratiam extra Sacramentum, nisi contritis.

§. XIII.

De sigillo seu secreto Confessionis.

1. Sigillum Confessionis quid sit.
2. Qui ad hoc sigillum teneantur.
3. 4. 5. Teneri autem omnes jure naturali, divino positivo & Ecclesiastico.
6. Pœna revelantis Confessionem.

1. Sigillum Confessionis nihil est aliud, quam obligatio non revelandi ea, quæ audita sunt in Sacramentali Confessione; sic dictum per metaphoram, quia ut sigillum continet occultam rem obsignatam in charta vel tabula, *l. 1. §. fin. l. Si quis ex signatoribus, ff. Quomod. testam. apar.* ita hæc obligatio efficit, ne in confessione audita manifestentur.

2. Ad hoc autem sigillum servandum tenetur non solum Confessarius ipse, sed & interpres, & alius quicumque, sive vir, sive femina, sive laicus, sive Clericus, qui sive casti, sive de industria, sive directè, sive indirectè, sive mediatè, sive immediatè, confessionem alterius audiverit, quia præceptum seu obligatio huius sigilli servandi non cadit in ipsum Sacerdotem primariè, sed in ipsam scilicet confessionem, quam vetat revelari. Et ideo ad quemcumque transeat, cum hoc onere suo, nempe sigilli non revelandi, transit, *e. Ex litteris sup. De pœnit. c. Pastorale sup. De decimis & similibus.*

3. Teneturque quilibet ad servandum hoc sigillum triplici jure, naturali, divino & Ecclesiastico. Naturali, quia illud docet, non faciendum alteri, quod nollemus nobis fieri: nemo verò vellet secretum, quod alteri commisit, maxime peccata sua, occultra, manifestari alijs. Accedit, quod ex ejusmodi revelatione gravissima possent sequi mala, veluti infamia proximi, & alia; ipsaque Confessio redderetur gravissima & odiosa, ab eaque multi magis deterrerentur ac retraherentur.

De Jure divino positivo probatur, quia Christus instituens Sacramentalem Confessionem, haud dubiè etiam sigillum ejus, sine quo consistere nequit, nec fieri commodè potest, omnibusque esset exosa, instituisse censendus est, *arg. c. Præterea sup. De offic. Deleg. c. 13. De jurisdictione om. judic. l. pœnit. D. De usufructu Navar. in can. Sacerdos num. 33. De pœnit. Dist. 6.* Et hinc sequitur, à nulla potestate humana posse præcipi alicui, sub quantavis pœna, etiam excommunicationis, revelationem confessionis, vel super ejus sigillo dispensari, prout fufius probat Navar. *d. loco n. 130.*

De jure Ecclesiastico patet ex *d. can. Sacerdos c. Omnes utriusque h. 1.*

5. Nec obstat, quod in istis Juribus fiat tantum mentio sacerdotis; expressio autem unius sit exclusio alterius. *e. Nonne sup. De præsumpt.* quia qui de uno dicit, de alio quidem dissimili negat, sed non de simili, *can. Qualis Dist. 23. arg. e. si tibi absentis jura Gloss. De præbend. in 6.* Iam verò licet Confessarius & alii non sint quoad omnia similes, sunt tamen tales quoad obligationem seu onus secreti confessionis, ut constat ex jam dictis. Ideo verò in citatis J4

ribus fit potius mentio sacerdotis, quam alterius, quia frequentius contingit sacerdotibus potentia revelandi, quam alijs, quibus rarius confessio aperitur. Quæ autem causa frequentioris usus exprimuntur, non restringunt regulam.

Non obstat etiam huic sigillo Confessionis *c. 1. h. 1. nec §. secreta sub can. Quis aliquando De pœnit. Dist. 1. cum d. c. 1. concordans, à contrario sensu; quibus probatur, pro manifestis peccatis imponendam esse pœnitentiam publicam: quia dicendum cum Navar. in *d. can. Sacerdos n. 100.* Ista jura intelligi debere de correctione exteriori, de qua multa *cap. h. 1. loquuntur; ut c. 2. e. Quod autem c. Licet 6. e. Quasi sum, c. Cum ex eo c. penult.* non autem de interiori seu Sacramentali: nisi eo casu, quo pœnitens sponte peccet, vel suscipiat talem pœnitentiam, si que expressè vel tacite consentiat in confessionis suæ publicationem ex justa aliqua causa, ut satisfaciat Deo & populo, cui scandalo fuit. Navar. *d. loco ubi in can. falsas De pœnit. Dist. 5.* ubi plenius probat, Canones Pœnitentiales, qui in sine Decreti Gratiani edit. Gregorianæ leguntur, de simili correctione exteriori intelligendos esse, dum de publica pœnitentia imponenda loquuntur.*

Denique pœna revelantis Confessionem, secundum Gregor. in *d. can. Sacerdos* est depositio & perpetua peregrinatio. Verum quia huiusmodi peregrinatio non solum Clerico, sed toti Clericorum ordini erat de decoro, *can. Diaconi Dist. 23.* ideo in *d. cap. Omnis utriusque h. 1.* temperatur, ut sit depositio & perpetua reclusio in arctum monasterium: derogat enim lex nova veteri, quatenus statuit contrarium, licet eius mentionem non faciat, *e. De Constit. in 6.*

6. Ista tamen pœna non habet locum in alijs à Sacerdote, saltem in laicis, quia cum laici non sint in ordine constituti nequeunt quoque deponi ab ordine, *argument. l. Decem D. De verb. oblig. Cæterum de hac pœna revelantis confessionem vide plenius*

Lopez *ad praxin crimin. Can.*

Diaz. *cap. 113. cum alijs, quos citat.*

De Satisfactione, tertia parte Pœnitentiæ, & quod duplex ea sit.

1. *Cum necessaria sit pœnitenti Satisfactione*
2. 3. *Satisfactio in genere & in specie qui sit.*
4. 5. *Specialiter accepta, alia est voluntaria, alia Sacramentalis.*

Quamvis subinde possit tanta esse contritio, ut simul cum culpa remittatur tota pœna sicut per Baptismum & Martyrium uti constat in latrone pendente de cruce, in Maria Magdalena, S. Paulo, & alijs.

1. Quia tamen non semper per Sacramentum Pœnitentiæ, dimissa culpa, tota pœna remittitur, sed æterna in temporalem mutatur, ut definit Concil. Trid. sess. 6 cap. 14. & can. 3. & sess. 14. cap. 8. & can. 12 patetque ex varijs tum Canonibus tum Scripturæ sacre testimonijs, ea ratione, quod cum peccatum non solum sit contra Dei amicitiam, sed etiam contra iustitiam, fiat, ut pœnitente in amicitiam & gratiam divinam recepto, maneat debitum luendæ pœnæ temporalis, loco perpetuæ & infinitæ, cujus Deus per Sacramentalem absolutionem obliviscitur; ideo ad satisfaciendum iustitiæ necessaria est pœnitenti post confessionem satisfactio; pro pœna illa temporali in quam virtute absolutionis infinitam & perpetuam mutatur.

2. Est autem Satisfactio in genere nihil aliud, quam compensatio quædam, qua is, qui alterum læsit, tantum facit, quantum alter pro injuria sibi illata iuste requirit, arg. l. 1. D. *Qui satisf. cog. & similibus*. Atque ita latius patet restitutione, quam sub se comprehendit, tanquam genus, ut innuit Glos in c. *Peccati venia* De R. l. in 6. Navar. in can. *Satisfactio De pœnit. Dist. 3.* Nam restitutio est restitutio rei in pristinum statum, l. *Restituere D. De verb. significat. can. Si quem §. fin. 2. q. 3.* seu redditio rei ablata; sive jure, sive injuria ablata sit; vel damni illiciti compensatio, *toto tit. Decretal. De restitu. spoliar.* Atque ita restitutio respicit rem, dum præstat æquivalens, vel rem ipsam exhibet: & habet locum, ubi damnum est datum, vel res alterius ablata. Et proinde est ætius exterioris iustitiæ commutativæ, cujus est constitucere æqualitatem inter datum & accep-

tum, inter damnum & compensationem. At verò satisfactio respicit personam, dum præstat id, quod alteri satis est, etiam si non sit æquivalens debito: & habet locum etiam pro injuria illata & honore violato, etiam si nullum damnum datum sit. Sic enim Deo satisfacimus, cui tantum damnum non inferimus, nec quicquam restituere possumus, cum omnia sint Dei perfectissimè. Denique satisfactio fit etiam pro damno irreparabili, restitutio pro reparabili tantum.

3. Satisfactio verò, specialiter pro tertia parte Pœnitentiæ accepta, est compensatio Deo facta pro injuria ei illata per peccatum, cum Proposito de cætero non offendendi, & spe veniæ.

Nec obstat huic definitioni *can. Satisfactio 3. De pœnit. Dist. 3.* ubi Aug. definit, Satisfactionem Pœnitentiæ esse peccatorum causas excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere; quia dicendum, definitionem illam non esse completam quoad expressionem, sed solum tacite & implicite; nam cum satisfactio duo respicit, nempe redditionem vel placationem debiti, & insuper abstinentiam à novo debito vel nova offensa, dicta definitio August. legendum tantum exprimit, ac primum continet implicite dumtaxat.

4. Est verò duplex Satisfactio, alia voluntaria alia Sacramentalis. Voluntaria est, quam quis sponte suscipit; cujus innumera sunt exempla in sacra Scriptura, veluti Job. ult. & Davidis in *can. Totam cum seq. & can. Illud De pœnit. Dist. 3.* Achab. in §. *de contra sub can. Si post ordinationem Dist. 50.* & §. *Achab quoque sub can. Voluisset, & in can. Sicut Achab De pœnit. Dist. 3.* quæ, sicut & alia innumera evidentissime ostendunt stoliditatem Lutheri ac Melancthonis, abserentium, pœnas susceptas spontè esse hypocriticas, & cum Dei præcepto pugnare.

5. Sacramentalis est, quam Sacerdos per potestatem clavium sibi traditam non solum ad solvendum sed etiam ad ligandum, (ut constat ex illo Matth. 16. *Quodcumque ligaveris &c.* in *can. Ita Dominus Dist. 10. can. In novo testamento, can. Quamvis Dist. 20.* & illo Matth. 18. *Quasumque alligaveris &c.*) pœnitenti in iungit. Et hæc longè præstantior priori est; cum quia ex obedientia suscipitur; tum quia effectum, efficiat ac fructum suum trahit à Sacramen-

to, quod ex opere operato operatur: illa verò à virtute poenitentiae tantum. Et hinc fit, quòd hæc impleta etiam in peccato mortali reviviscat, & suum effectum sortiatur remota fideione, seu accedente gratia, & recuperata charitate: non autem illa. Vide Navar. in *can. 1. n. 48. De poenit. Dist. 6.* ubi rationem reddit.

§. XV.

Per quam opera satisfiat, & de modo in satisfactione servando.

1. Satisfiat poenitens per bona opera, etiam non poenalia
2. Item per bona opera aliàs debita.
3. De modo servando in poenitentia imponenda.

1. Satisfiat verò poenitens per bona opera, non modò poenalia, sed etiam non poenalia. Nam & ditissimus ac liberalissimus potest satisfacere per elemosinam, & temperatissimus per jejunium; quorum tamen neuter ex talibus sentit poenam aut tristitiam, licet quo magis poenalia sunt, eo magis sint satisfactoria.

2. Rursus non tantum per opera bona alias non debita, sed & per aliàs debita, satisfacere quis potest, Navar. in *can. 1. De poenit. Dist. 6. n. 40.* & in *Manuali c. 26. n. 23.* Nec mirum, posse quem unico actu satisfacere duplici obligationi aut pluribus, cum unico jejunio satisfaciat quis vigiliæ & quatuor temporibus: unico sacro diei festo ac Dominico: unica recitatione officii beneficio & ordini sacro; & sic de similibus.

3. Quis autem modus in Satisfactione seu Poenitentia imponenda sit servandus, docet Conc. Trid. Sess. 14. c. 8. Cum enim Sacerdos simul sit constitutus Jdex & medicus, eique datae sint clavos ad solvendum & ligandum, curare debet, ut secundum mensuram delicti sit plagarum modus, *Deut. 25.* Ideoque diligenter perpendat necesse est quantitatem & qualitatem, aliàsque circumstantias delicti, *cap. 3. Eccl. Deus 8. h. tit.* contritionem atque ætatem poenitentis, *can. De his, cum aliquot seqq. xxvi. q. 7. cap. 2. sup. De delictis puerorum, & similibus.* Item scientiam, veluti an amentis vel furiosus deliquerit, *can. Indicat. 3. q. 9. can. Si quis insanians xv. q. 1. au putaverit se delinquere, an non, l. fin. D. De ritu nupt.* Insuper sexum, *can. indignatur xxii.*

q. 6. ac conditionem, can. Qui compulsus xxii. q. 5. can. aut facta De poenit. Dist. 1. Præterea observare debet modum, tempus, locum, delinquendi voluntatem, propositum, eventum, cæteraque, quæ, ut delicta, ita & poenas delinquentium variant, *juxta l. Aut facta D. De poenit.* nam, etiam his omnibus spectatis, lex civilis poenas arbitrat, *d. l. Aut facta: ut de his fufius Tholosan, Synag. luvii universit. 30 à c. 2. usque ad 11. Navar. in can. Mensuram de poenit. Dist. 1.*

§. XVI.

An poenitens teneatur acceptare & adimplere poenitentiam sibi impostam.

1. Teneri acceptare & adimplere probatur.

1. Teneri poenitentem semper acceptare & adimplere poenitentiam rationabilem sibi impostam, nisi legitime commutetur, probatur ex *c. Omnis utriusque 12. h. t. Glof. in can. Contrarium De poenit. Dist. 5.* Ratio peti potest ex Conc. Trid. d. Sess. 14. c. 8. & *can. 13.* cum enim ibi dicitur, Sacerdoti datas esse claves, non solum ad solvendum, sed etiam ad ligandum, haud dubie poterit eis debite utendo obligare poenitentem ad rationabilem poenitentiam, pro peccato mortali impostam. Censetur autem rationabilis, quæ cujuscumque statui & fragilitati congruit, etiam si non sit condigna.

Si tamen quis vellet omninò reservare poenam, in purgatorio persolvendam, suo judicio relinquendus erit, Navar. in *can. Consideret 6. poenit. se De poenit. Dist. 5. & can. Sacerdos eod. tit. Dist. 6.* ubi testatur hanc esse communem DD. sententiam in *c. Significavit 3. h. t.*

§. XVII.

An unus pro alio tam vivo quam mortuo satisfacere possit.

1. De fide est justum pro alio justo satisfacere posse.
2. Sacramentalis satisfactio per alium adimpleri nequit.

1. De fide est, posse unum justum pro alio justo satisfacere. Colligitur ex Symbolo Fidei, in quo confitemur communionem Sanctorum, id est, secundum omnium Catholicorum

Uuu 2 rum

rum interpretationem, omnium bonorum totius Ecclesiae, juxta illud Davidis Psal. 18. *Particeps ego sum omnium sumentium te, Domine. Et custodientium mandata tua.* Confirmatur, quia ad *Ephes. 4. 1. Corinth. 12. ad Roman. 12.* omnes in Christo; singuli autem alterius membra. Etenim membra viva unius corporis & capitis se mutuo juvant, variosque labores, imò interdum sectiones & ulationes pro se invicem sustinent. Unde ad *Galat. 6.* dicitur *Alter alterius onera portate;* onera, inquam, non modò corporalia, sed etiam spiritualia.

Dixi, justum pro justo; quia ut aliena satisfactio proficit, debet uterque & satisfaciens, & is, pro quo satisfacit, esse in gratia & charitate: quia satisfactio unius pro alio admittitur, quatenus ambo, sunt viva membra unius corporis Christi per gratiam & charitatem: & peccatum quamdiu manet, reddit impium incapacem remissionis poenae, pro peccato debitae.

2. Sacramentalis tamen satisfactio, cum sit pars Sacramenti, est actus personalis, qui proinde non magis potest per alium fieri, quam unus pro alio baptizari, confirmari, vel confiteri. Ideoque si quis in articulo mortis nequeat illam adimplere per seipsum, ab ea implenda excusatur; & si committat alteri, proderit, quidem illi, non tamen erit sacramentalis; multoque minus proderit, quam si ipsemet illam adimplevisset.

§. XVIII.

De Remissionibus seu indulgentiis.

1. *Indulgentia nomine quid hoc loco significetur.*
2. *Esse in Ecclesia potestatem concedendi indulgentias.*

Satisfactioni affinis est materia Indulgentiarum, quae hoc loco Remissiones specialiter appellatur; eum alias Remissio in genere fit liberatio ab aliquo onere inuncto vel injungendo.

1. Ubi illud quoque praemittendum est, Indulgentiam apud Latinos sumi interdum in malam partem, pro molli scilicet & delicata quadam permissione, ac nimia licentia; ut apud

Quintil. *Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit:* & apud Plinium, *Vi simia catulos serena complexa necat, ita nonnulli parentes, immodico terga liberos affectu & indulgentia, corrumpunt illos.* Interdum in bonam partem; quandoque verò pro remissione culpae, qua Deus multum de iure suo remittit, ut *Iudith. 8. Indulgentiam ejus fusti lacrymis postulemus:* quandoque pro remissione poenae peccato debitae; juxta illud *Esai. 6. Misit me ut modorem contritis corde, & predicarem capivis indulgentiam.* Quo modo & in foro, xterno remissionis poenarum vocantur indulgentiae. *Indulgentia, inquit Imp. quos liberat, notat, nec infamiam criminis tollit, sed poena gratiam facit, l. ult. C. De generali abolitione.* Ad cujus exemplum poenarum temporalium in foro conscientiae debitaram remissio rectè dicitur indulgentia. Et his duabus posterioribus significationibus accipitur Indulgentia *hoc t. Decretal.* Hic autem agemus de ea secundo postremam significationem, non quidem quomodolibet, sed prout sumitur pro condonatione poenae temporalis, Deo debitae, pro peccato jam remisso, quoad culpam, extra sacramentalem abolitionem facta seu concessa à Praelato Ecclesiae, ex thesauro ipsius Ecclesiae. Nam licet per contritionem & confessionem Sacerdoti factam deleatur culpa peccatorum: remanet tamen poena temporalis, in quam aeterna commutatur, subeunda, ut antè diximus, & patet ex *can. Se peccatum De poenit. Distinct. 1.* Haec autem per remissionem & indulgentiam extinguuntur.

1. Esse verò in Ecclesia hujusmodi potestatem concedendi indulgentias patet ex *cap. Cum ex eo 40. hoc tit. Extravag. Unigenitus cod. ex Concil. Trident. Sess. 21. cap. 9. & sess. 25. in Decreto De indulgentiis:* ex Scriptura item facit, *Matth. 16.* illis verbis, *Tibi dabo, claves regni caelorum:* & aliis quibus Christus promisit Petro, ejusque successoribus, claves regni caelorum unaque cum clavibus amplissimam potestatem tollendi impedimentum ingressus in regnum illud: cujusmodi haud dubie est non solum culpa, sed etiam reatus poenae Rursus *Matth. cap. 18.* illis verbis, *Quaecumque solveritis super terram &c. & Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata &c.* Quibus concessa est Apostolicis omnibus

omnibus potestas; remittendi peccata, non solum quoad culpam, verum etiam quoad poenam, ut colligitur ex illa particula, *Quacumque*, & ex perpetuo Ecclesiae usu, quo in arbitrio Episcoporum fuit, habita ratione personarum & peccatorum, remittere vel minuere poenas, pro peccatis debitas, quod nihil est aliud, quam concedere indulgentias. Addere his licet, quae de indulgentiarum tum origine tum progressu commentatus est Boet. Episcopus *ad Consilium Alexandri III. incipit. Quod autem h. s.*

§. XIX.

Quid sit thesaurus indulgentiarum, & unde originem trahat?

1. *Originem habet ex redundantibus Christi & Sanctorum satisfactionibus.*
2. *Quo modo thesaurum illum dispenset summus Pontifex.*

Pro Indulgentiarum maiori explicatione, sciendum est, opus in charitate factum, non solum esse meritum gratiae & gloriae, quatenus est charitate informatum, verum etiam satisfactionem, quatenus est ipsi operanti poenale; & satisfactionem Christi tam fuisse abundantem, ut non solum poenam omnem, pro peccatis totius mundi debitam, tollere possit, si debite per Baptismum vel per Poenitentiae Sacramentum omnibus hominibus applicetur, sed ob conjunctionem humanitatis cum divinitate in finitum illam excedat, *Extravag. Vigenitus h. s.* nec tamen omnibus applicari: & similiter Sanctos, ut Joannem Baptistam, Martyres, Confessores, Monachos, Eremitas ac Virgines, multo plura sine comparatione esse passos, quam eorum peccata merebantur, juxta illud *Job. 6. Viam meam apprehenderunt peccata mea in statera, & calamitas, quam patior, quasi arena maris multo gravior apparet.* Quod ipsum clarius apparet in Dei Matre, cujus licet nullo unquam peccato contaminata fuerit, animam gladius doloris pertransiit.

1. Unde necessum est tam Christi, quam Sanctorum has redundantes satisfactiones, cum non sint remuneratae quoad satisfactionem, licet quoad meritum praemium reulerint, remanere in acceptatione divina, & ex iis constari thesaurum, ad utilitatem militantis Ec-

clesiae, pro indigentibus, prout definit Clemens Pontifex *in d. Extravag. Vigenitus.* Quemadmodum in omni Republica bene ordinata thesauri & aetaria conflari solent ex bonis redundantibus, pro publicis necessitatibus. Et in veteri lege erat gazophylacium, in quo recondita erant necessaria pro pauperibus. Hunc autem thesaurum, cum non debuerit esse supervacuum, inanis, aut superfluum, non in sudario repositus nec in agro absconditus, *d. Extravag. Vigenitus.* Christus Beato Petro, ejusque successoribus, suis in terris Vicariis, commisit, fidelibus salubriter ex iustis & rationabilibus causis dispensandum.

2. Dispensat autem illum summus Pontifex, Petri successor, quando concedit indulgentias, hoc est, quando merita satisfactoria Christi & Sanctorum redundantia applicat in satisfactionem pro alienis peccatis, & sic per modum solutionis, quatenus per illa aequivalens debito offertur. Nam et si Deus absoluta & independenti potestate sua remittere possit poenam omnem, sine ulla compensatione, non tamen ita vult remittere: adeo ut ne quidem in Baptismo vel alius Sacramentis remittat poenam, si ve temporalem, si ve aeternam, absque merito Passionis Christi. Et ideo Pontifex non potest abolvere a poena Deo debita, sine applicatione hujus thesauri, quem semper applicare intelligitur, quando concedit indulgentias. Et hinc patet indulgentiam esse condonationem & solutionem, sed diverso respectu; condonationem respectu recipientium; solutionem in ordine ad Christum & Ecclesiam.

§. XX.

An indulgentiae possint concedi animabus in purgatorio existentibus?

1. *Aliter mortuis, aliter vivis concedi indulgentias.*

1. **P**osse patet: tum ex eo, quod ad hoc, ut unus pro alio satisfaciatur non sit necesse, ut iudicium absolvat, verum sufficiat ut tantum solvatur pro eo quantum debet: tum ex facto summorum Pontificum, veluti Paschalis V. qui dedit indulgentias plenarias, per modum suffragii; animae in purgatorio, pro qua

qua quis celebrare aut curaverit celebrare quinque Missas in Capella Ecclesie sancte Praxedis Romae: quas indulgentias successu temporis alii idem Pontifices confirmarunt.

Longè tamen aliter mortuis, aliter vivis conceduntur indulgentiae ab Ecclesia seu summo Pontifice, ejus capite. Nam cum vivi, quamdiu vivunt, subsint tribunali Ecclesie militantis, seu Pontificis jurisdictioni, & potestas concedendi indulgentias spectet ad clavem jurisdictionis, ut docet D. Thomas in 4. Dist. 20. q. 3. art. 3. & pater ex c. *Quod autem* 4. hoc tit. (licet Hostiensis in c. *Accedentibus* sup. De excess. Pralat. contrarium docere videatur) ideo Pont. potest vivis concedere indulgentias per juridicam absolutionem, seu directè absolvendo illos à pœnis debitis, quamvis absolvendo solvat etiam & satisfaciat pro ipsis ex prædictis thesauro Ecclesie, ut habetur in d. *Extravag. Vnigenitum*. Atque ita non dimittit gratis pœnas vivis, pro peccatis debitas; sed dimittit simul solvendo & satisfaciendo pro ipsis.

At verò mortuis, quia non subsunt amplius Ecclesie militantis tribunali, ut satis constat ex illo, *Quodcumque ligaveris* & *solvaveris* super terram &c. ideo absque juridica absolutione, per nudam hujus Ecclesiastici thesauri applicationem, concedit indulgentias, satisfaciendo scilicet & solvendo pro illis ex isto thesauro Ecclesie ad eum modum, quo vivi mortuis suffragantur Missarum sacrificiis vel precibus oblatis, vel elemosinis datis, vel jejniis susceptis, vel aliis denique quibuscumque piis operibus, nomine mortuorum factis; vel quo Princeps aliquis solveret pro reo, in alterius Principis potestate constituto, aliquid ex thesauro suæ Reipub. quo ipsius debitum exsolveret.

Et hinc patet, qua ratione dici soleat, indulgentias concedi mortuis seu animabus in purgatorio existentibus per modum suffragii, seu compensationis & solutionis, quia scilicet Pontifex satisfactiones Christi & Sanctorum, tanquam quoddam suffragium immediate illis applicat absque ulla abso-

lutione juridica per se im-

penfa.

§. XXI.

Quibus competat potestas concedendi indulgentias.

1. Competit summo Pont. Concilio Generali.
2. 3. Episcopo; Archiepiscopo Legato summi Pont.
4. Et conceduntur subditis tantum.

1. Competit primò summo Pontifici, tanquam Christi Vicario, & vocato in plenitudinem potestatis, d. *Extravag. Vnigenitum*, can. *Quodcumque* xxxv. q. 1.

Secundò, Concilio Generali, tanquam representanti Ecclesiam. Eaque potestate via est synodus Basiliensis.

2. Tertiò, Jure communi & ordinario competit Episcopus in suis diocœsibus, c. *Quod autem* 4. h. t. Archiepiscopus item in suis provinciis, modo tamen statutum Concilii Generalis non excedant, c. *Nostro* post *ulasti* penult. h. t. id est modò in dedicatione basilicæ ultra annum, & in anniversario dedicationis ultra quadraginta dies non concedant indulgentias, c. *Cum ex eo* 14. h. t. Alioquin si exceſserint, eas in validas decernit Bonifac. VIII. can. *ſin. h. t. in 6.* Quod intellige quoad partem, quam dare non possunt, nam quoad eam, quam dare possunt, semper sunt validæ, Gloſ. in c. *Indulgentia* h. t. in 6. & in d. c. *Cum ex eo*: quia utile per inutile non vitiatur, c. *Vile* De R. l. in 6.

3. Quartò, Legatus summi Pontificis potest speciales & certas concedere in provincia sibi decretâ, Gloſ. in d. c. *penult. h. t.* Abbatibus verò, aliisque Prælatibus inferioribus, non competit hæc potestas, nisi speciali pri vilegio vel legitima consuetudine fuerint valati, c. *Accedentibus* sup. De excess. Pralat. Gloſ. in d. c. *penult.*

4. Cæterum quia concedere indulgentias est jurisdictionis, non vero ordinis, ut dictum est, ideo Pont. mox atque electus est, etiam non sacerdos, concedere eas potest, & similiter Episcopus, mox atque electus est, & confirmatus à Papa, licet nondum sit consecratus vel sacerdos. Ex eadem causa suis tantum subjectis quis eas concedere potest, d. c. *Quod autem* non tamen in vitis: quia licet alias actus jurisdictionis exerceri in vitum possit, non tamen tunc, quando in suscipiente requirit aliquam dispositionem, ut patet in Sacramento Eucharistiæ. Alia est ratio de absolutione ab excommunicatione.

§. XXII.

§ XXII.

De effectu indulgentiarum.

1. Per indulgentias datur remissio pœnæ non culpæ.
2. Concedi indulgentias sub triplici forma.

Effectus Indulgentiarum non est remissio mortalis culpæ, nec etiam pœnæ æternæ, quia hic effectus est proprius Sacramentorum, Baptismi & Pœnitentiæ; nec indulgentiæ dantur secundum jura, nisi contritis & confessis, *c. 1. h. tit. in Extravag. Clement. unica circa finem De reliquiis & venerat Sancti*. saltem in voto *Gloss. in d. 1. ad V. consuebitur*. Aded ut, si quando in formula concessionis significetur dari consequentibus indulgentias remissionem peccatorum quoad culpam & pœnam id intelligi debet ad diversis respectibus, quod scilicet datur remissio culpæ per contritionem & confessionem, à Deo scilicet, qui tamquam causa principalis culpam remittit, juxta illud *Esaia, Ego solus deleo iniquitates tuas per memetipsum*: pœnæ autem per indulgentias, non quidem eujuslibet, sed temporalis, quatenus in formula fuerit expressum, juxta id, quod dici solet, indulgentias tantum valere, quantum sonant, suppositâ scilicet justa causa & sufficienti dispositione in recipiente, ut patet ex *d. Extravag. Viginti*: ubi definitur, Pontificem posse virtute thesauri Ecclesiæ aut æqualem aut partialem pœnam pro peccatis debitam, remittere. Ideoque diligenter inspicere semper debet tenor formulæ seu litterarum quibus conceduntur.

2. Solent autem concedi sub triplici forma: primò, per dies vel annos: Secundo, per dimidiam, tertiam, quartam, aut quintam partem remissionis peccatorum: tertio, sub forma plenariæ, plenioris & plenissimæ, *c. Extravag. 1. hoc tit.* Et tum datur remissio totius pœnæ debitæ, quia hodie non est distinctio inter plenam, plenariam, plenariorem, & plenissimam indulgentiam: sicut nec ulla est differentia quoad relaxationem inter jubilæum & plenariam indulgentiam, licet in Jubilæo soleat dari facultas absolvendi à votis, casibus reservatis, eligendi Confessarium &c. quæ facultas non datur per quamcumque plenariam indulgentiam.

Si igitur in litteris dicatur, *Concedimus in-*

dulgentias viginti annorum aut dierum, De pœnia injunctis, intelligitur de injunctis tantum, nisi Pontifex aliud declararet. Si verd in forma non fiat restrictio ad injunctas à Confessario, tum intelliguntur dari tam de injunctis, quam quæ rationabiliter injungi possent, & de pœnis purgatorii illis correspondentibus, *juxta communem doctrinam*: quia ubi neque jus neque ratio restringit, nec nos restringere debemus, *Gloss. in can. Consulisti 2. q. 5. per varia jura qua ibid. allegat.* Et ridiculum esset dari indulgentias centum & centum annorum si solum intelligerentur de injunctis, quandoquidem nemini unquam injungatur, tot annorum pœnitentia.

Concedere autem indulgentias unius anni aut unius diei est remittere tantam pœnam purgatorii, quæ est maxima, ut inquit August. *in can. Nullus De pœnis. Dist. 7.* quanta remitteretur per pœnam uno anno vel uno die factam Innoc. *in c. Qui autem b. 1.* Ideoque quando datur indulgentia centum annorum aut dierum absolute hæc restrictio ad injunctas vel injungendas, quamvis nonnulli per centum annos aut dies intelligant tot annos aut dies purgatorii, probabilius tamen videtur intelligi centum annos aut dies, quibus aliquis in hac vita, juxta Canones pœnitentiales pœnitere deberet, si tamdiu viveret, & per consequens tantum remitti de pœna purgatorii, quantum huic pœnitentiæ canonice responderet: quia iste modus dandi indulgentias ortum habet ex antiquo usu dandi indulgentias de injunctis, proindeque ita semper videtur intelligendum, licet non exprimitur. Et ex his patet, quid sit concedere indulgentiam dimidiæ vel tertiæ partis peccatorum.

§. XXIII.

De causa indulgentiarum.

1. Causa debet esse justa & rationabilis.
2. Causa requiritur non æquivalens, sed sufficiens.
3. Eaque spectatur tum ex opere, tum ex parte finis intenti.

1. **A**D validitatem indulgentiarum non sufficit potestas concedentis, sed & justa ac

ac rationabilis requiritur causa, quia, ut antè diximus, ex d. *Extravag. Vnigenitus* Pont. non dominus sed fidelis dispensator thesauri Ecclesie est constitutus, ac proinde non nisi ex iusta & rationabili causa indulgentias concedere debet: alioquin non dispensaret, quam dissiparet. Hinc in c. *Cum ex eo h. t.* indulgentia indifferetè damnantur, & concessa sine causa ulla sunt nullae. Accedit, quòd, cum reatus poenae post culpae remissionem relictus sit, iure divino Deo debitus, non possit summus Pontifex sine iusta causa quemquam eximere ab obligatione Juris divini, ut patet in iniusta dispensatione à voto & juramento, quae ideo etiam est nulla.

Aliud dicendum de iis, quae à mero iure humano dependent, uti absolvere à censuris & casibus reservatis, eligere confessarium, aliiisque similibus, quae absque iusta causa concessa subsistunt; licet taliter concedens peccet.

Et hinc fit, quòd licet indulgentia sine iusta causa non valeat ad tollendam obligationem poenae Deo debitae, valeat tamen ad tollendam obligationem peragendi poenitentiam ex praecepto Confessarii iunctam, quia haec est solum juris humani, super quo summus Pont. dispensare potest.

2. Non tamen requiritur causa aequivalens, quia sic indulgentia non esset remissio aut absolutio, sed commutatio: Ideoque sufficit, ut sit sufficiens. Et haec sufficiens commensuranda est secundum quantitatem indulgentiarum ut scilicet major indulgentia majori causa indigeat, d. cap. *Cum ex eo. & Extravag. Vnigenitus*. Aded, ut, si causa indulgentiarum non sit omnino, sed tantum ex parte sufficiens, tum indulgentiae valeant, secundum proportionem causae, & non quoad partem, quae causam excedit. Vide Navar. in *Comment. De indulgentiis Notab.* 15. Ratio vero est, quia sicut indulgentia sine ulla causa concessa tota est nulla, ut diximus, ita concessa ob causam non sufficientem non ex toto sed ex parte, erit nulla quoad partem, quae causae non correspondet, sed eam excedit; quia ut se habet totum ad totum; ita pars ad partem, l. *Qua De tota D. De rei vindicatio.*

3. Hinc sequitur non semper tantum valere indulgentias, quantum sonant, sed secundum

proportionem causae. Spectatur autem causa indulgentiarum ex duplici capite: primò ex opere, quod Pont. requirit pro indulgentia, quale est jejunium, oratio, elemosina: secundò, ex parte finis intenti, qui debet esse bonum commune Ecclesiae, veluti favor fidei, conservatio religionis, ejusdemque augmentatio, conversio infidelium; & quando finis est excellentior & magis necessarius Ecclesiae, tantò ceteris paribus major potest dari indulgentia, licet opus, ob quod datur, sit leve, quia sufficit esse proportionatum ad finem consequendum. Hoc modo subinde vel solum reverentiam exhibendi alicui imagini datur magna indulgentia.

§. XXIV.

De requisitis ex parte volentium acquirere indulgentias.

1. 2. *Debent esse membra Ecclesiae, contriti & confessi.*

3. *Opera praescripta per se adimplere,*

4. *Esse in statu gratiae & absque peccato mortali,*

1. **I**N primis debent esse membra Ecclesiae, quia talis Ecclesia suos thesauros non distribuit, can. *Nihil sic debet* 1. q. 3. can. *Si quis Catholica* xxii. q. 4. & cum deitur ex potestate clavium, quae Baptismum praesupponit, videtur catechumenum non esse eorum participem ante susceptionem Baptismi.

2. Secundo, debent esse contriti & confessi, cap. 1. h. t. in *Extravag. Clement. unica circa finem De reliquiis & venerat. Sanctorum*. Ideoque semper in Bullis dicitur, *verè poenitentibus & confessis*. Sufficit tamen confessio antea facta, si modo quis in statu gratiae perseveraverit usque ad tempus indulgentiarum, Turrescra. in §. in *Levitic. 20 n. & sub can. Mensuram De poenit. Dist. 1.*

3. Tertiò, subire debent, & quidem per se, nisi aliud exprimator, illa opera, quae pro indulgentiarum consecutione praescribuntur: alioquin partem eorum tantum adimplens, neque totam indulgentiam, neque partem acquirat: quia neque relictum nempe pars relicti sub conditione, quaeritur, si pars dumtaxat, non etiam tota conditio impleatur, l. *Cuiusmodi D. De condit. & demonstrat.* Est autem confessio

cessio indulgentiarum conditionata.

Quarto, debent eo tempore, quo promerenda sunt indulgentia esse in gratia & absque peccato mortali: quia membrum mortuum; cuiusmodi est existens in peccato mortali, nullum potest viventis corporis suscipere influxum. Et ideo quando idem est tempus operis & acquisitionis, necessarium est, ut opus fiat quoque in gratia. Navar. in d. Comment. De Indulg. notab. 19. Alioquin juxta communem de Frinam. adimpletio operis in peccato mortali non impedit indulgentiarum acquisitionem, quando diversum est utriusque tempus. Ratio est, quod non sit necesse, ut opus ipsum sit meritorium remissionis seu indulgentiarum; verum sufficit, quod sit actio moraliter bona & utilis ad placandum Deum, & avertenda flagella temporalia. Navar. d. lra. Alias actionibus malis nemo consequitur indulgentias, juxta communem. Optimum tamē & securius est, perficere ipsum opus in gratia, quia sic non solum est satisfactorium, sed & meritorium.

Dum autem quis acquirit alteri indulgentias, non est opus ipsum esse in gratia, modò is sit, cui acquiritur, juxta Navar. quia indulgentia non nititur ullo opere, quod facit peccator, sed thesauro Ecclesie, per Pontificem distributo, hujus autem distributionis est capax, quisquis est in gratia & indiget satisfactione.

Peccatum verò veniale non impedit fructum indulgentiarum, nisi vitiet ipsum præscriptum. Quod addo, quia tum tale opus, v. g. jejunium vel elemosyna facta ex vana gloria displicet Deo, meliusque esse abesse quam adesse.

Similiter nequit quis consequi indulgentiam plenariam, quamdiu manet in affectu peccati venialis: quia quamdiu manet talis tamdiu manet culpa & reatus pœnæ qui culpam necessariò comitatur. Potest tamen consequi indulgentiam pro remissione pœnæ debitæ pro aliis peccatis remissis. Quando igitur in formula præscribitur confessio, communiter intelligitur de his, qui peccatum habeat mortale, ut scilicet per confessionem disponant se ad gratiam, sicutque capaces indulgentiarum: alioquin ad earum capacitatem sufficit quem esse in gratia, quod potest fieri

per contritionem cum proposito confitendi. Aliud dicendum esset si Pont. requireret confessionem tamquam conditionem sine qua non.

§. XXV.

Quoties quis possit consequi indulgentias, & quamdiu durent.

1. Indeterminatè concessa, semper lucrari licet.
2. Ad opus limitatum semel tantum.
3. Ad certum tempus, expirant lapsò tempore.

1. Quando conceduntur indeterminatè, vel quoties quoties, semper illas consequitur. qui facit opus præscriptum, modo iteratio non cedat in contemptum, & derivum indulgentiarum, juxta Navar. d. loco Notab. 15. & 31.

2. Quando autem conceduntur ad opus limitatum, à primis scilicet vespere usque ad secundas, vel usque ad noctem, semel tantum potest eas consequi. Navar. d. Notab. 31. cum aliis, quos citat. An vero multas indulgentias, à diversis Pontificibus concessas, possit quis simul uno actu lucrari (vel utri uno sacro tot animas è purgatorio liberare, quot habet grana benedicta) non satis convenit. Tutius videretur, ut quando aliud Pont. non exprimit, pro diversis indulgentiis multiplicentur actus, quia non videtur extendendum Pontificis aliam fuisse vel esse mentem.

Notandum hic, quòd sic ex ærario publico non debet succurri iis, qui cum possint de suo æs alienum solvere, nolunt, quia hoc pacto daretur materia delicti & negligentia. s. Ex parte sup. De consuet. l. Conveniri D. De pact. distal. ita neque ex thesauro Ecclesie, debeat solvi pro negligentibus, qui nihil aut parum curent operibus pœnalibus satisfacere, & pœnam purgatorii redimere; quibus proinde nihil profunt indulgentia. Similiter non potest quis sibi thesaurizare indulgentias, quæ ipsi præsent pro futuris pœnis, quia solutio non fit ante debitum contractum, sed illud supponit. Ideoque si quis non indigeat aliqua indulgentia, quam alias lucraretur, illa remanet in thesauro Ecclesie.

3. Quod si vero indulgentia non habeant tempus determinatum non expirant morte concedentis, sed demùm per revocationem ab eo, qui potest revocare, aut per interi-

tum loci aut rei, cui sunt concessæ. Vide Navar. in d. *Comment. Notab. 31.* determinatæ autem ad certum tempus expirant elapsi tempore.

§. XXVI.

De Jubilæo.

1. 2. Ratio nominis & collatio cum Jubilæo veteris legis.
3. Primo celebratum fuit Jubilæum centesimo, deinde quinquagesimo, hodie vigesimo quinto anno.
4. Effectus Jubilæi.

1. **N**omen Jubilæi derivant quidem à Jubilatio five Jubilando, quod significat lætitiā immensam, quæ verbis æquit exprimi, sed voce & tripudio manifestatur. Festus Pompeius *Jubilare*, inquit, est rustica voce *clamare, sicut lo, lo*. Alii aliunde deducunt. Propriè verò dici videtur à *Iobel*, quod Hebraicè *Buccinam* significat: & inde annus quinquagesimus in veteri Lege annus Jubilæus appellatus est, quia eo anno personabant buccinæ, ut constat ex Josue 6, v. 4. *Septem autem Sacerdotes tollent septem buccinas, quarum usus est in Jubilæo: & Levit. 25. Numerabisque tibi septem hebdomadas annorum, & clanges bucina mense septimo: erit autem hic sollemnis* Eoque multa fiebant, ut constat ex d. *Levit. 25 & 27. & Num. 6. penult.*

Inde vero translata est vox illa ad significandum apud Catholicos illum annum, quo dantur plenissimæ peccatorum remissiones & indulgentiæ, concessâ potestate cuilibet Sacerdoti ad hoc selecto absolvendi à quibuscumque peccatis, quantumvis enormibus, ut vel ad Episcopum vel ad Pontificem recurrere non sit opus; idque ex similitudine quadam, Nam ut in illo anno Jubilæo veteris Legis debita temporalia, ita in hoc spiritualia condonantur: ut in illo libertas temporalis; ita in hoc spiritualis restituitur: ut in illo possessiones terrenæ alienatæ recuperabantur, ita in hoc nostro virtutes & merita per peccata deperdita dimissa culpâ restaurantur: ut in illo exules in patriam redibant, ita in nostro exules à patria cœlesti ad eandem reducuntur; ut in illo denique, secundum aliquos, in carcerem conjecti solvebantur, ita in nostro ligati

vinculis & funibus peccatorum relaxantur & solvuntur. Videatur Turretrem in §. item in *Levit. ad 8. in fin sub. can. Mensuram De pœnit. dist. 1.*

3. Constituit autem Bonifacius VIII. anno Christi 1300. in e. hoc tit. in *extravag. commun.* ut hic annus Jubilæus centesimo quoque anno celebraretur: Quamquam Bonifacium hunc non primum fuisse Jubilæi centenarii auctorem probabile sit, idque se ex ore ipsius Bonifacii audivisse scribat Joan. Picardus, cognomento Monachi, ad d. e. 1. Postmodum verò an. 1350. Clemens VI Jubilæum reduxit ad annum quinquagesimum, *Extravag. Unigenitum d. 1. ac tandem an. 1445. Sixtus IV. secutus Pauli II. decretum ad annum xxv. contraxit, cap. 4. hoc. tit. in Extravag. commun.* At tamen præter hæc statuta Jubilæi seu indulgentiarum generalium tempora, solent Pontifices frequentat, Ecclesiæ necessitate ita postulante vel pro pace inter Christianos Principes firmanda, Indulgentias plenissimas concedere.

4. Quando igitur maximæ indulgentiæ in Ecclesiâ conceduntur, id fit per modum Jubilæi: & dum in eo datur facultas eligendi Confessarium, per quem quis possit absolvi à censuris, potest ea facultate uti, qui omnino habet animum consequendi indulgentias, & faciendi opus præscriptum, licet postmodum ob impedimentum aliquod, vel ex negligentia præscriptum opus omiserit. Ideoque si quis incœperit jejunare feria quartâ, cum bona fide præstandi reliqua, & interim confiteatur, sique à censuris absolvatur, non per hoc in censuras relabatur, quod reliqua jejunia & opera, in Jubilæo præscripta, nisi Pontifex aliud expresserit, *juxta communem sententiam*, de Graphiis *decif. aur. p. 1. c. 15. n. 37.* Imo quando oppositum non exprimitur, potest quis ex vi ejusmodi facultatis ratione Jubilæi toties absolvi à casibus reservatis, quoties in eos relabatur prorsusquam durante adhuc Jubilæo indulgentiam sit consecutus, quia hæc videtur esse mens Pontificis. Videatur Navar. in d. *Comment. notab. 3. n. 4.* quique plura de Indulgentiis & Jubilæo desiderat, videat eundem Navar. d. loco Turretrem, De Graphiis, *locus cit.* Joan. Francif. de Pavinis In *Glof. ad d. Extravag. Unigenitum Rutil. Benzouum, Trad.*

De Jubilæo.

TIT

TITULUS XXXIX.

De sententia excommunicationis.

§. I.

Quid sit excommunicatio: & species Censuræ Ecclesiasticæ.

1. Ratio ordinis & inscriptionis Tit.
2. Censura Ecclesiastica qua dicitur.
3. Species illius sunt Excommunicatio, Suspendio, & Interdictum.
4. 5. Excommunicatio unde dicitur, & eiusque definitio.

Post tractatum de pœnis, quæ in foro tam contentioso quam spirituali seu pœnitentiâ infligi solent, subiiciendum est aliquid de quadam speciali, qua coercetur ii, qui adversus prædictas pœnas rebelles ac refractarii existunt, nempe de Excommunicatione: hæc enim rebellium & contumacium pœna idcirco vocatur, *can. Nullus, can. Ceterum xi q. 3.* præsertim cum ab hominem infligitur: nam dum infligitur à Jure, infligitur ratione delicti, secundum Abbatem in *Rubr. hostie*. Estque pœnam omnium gravissima.

1. Inscríbuntur autem hic Tit. De sententia excommunicationis, non quod excommunicatio sit propriè sententia: cum nec definitiva sit, quandoquidem causam non definit, quippe cum pœnæ abolitionem nunquam denegetur audientia, *e. Ex parte inf. De verb. signif.* Nec etiam interlocutoria, cum hæc dicatur, quæ profertur à Jure inter principium & finem causæ, ut notatur in *Clement. De sequestrat. possess. &c.* excommunicatio autem quandoque feratur extra iudicium, ut in *c. Dilecto h. tit. in 6.* Verùm sic inscribitur, quia excommunicatio sæpius per sententiam contra rebelles & contumaces profertur & exercetur. An verò sententia ista magis accedat ad interlocutoriam, quam ad definitivam tam in interponenda appellatione, quam in aliis notatur in *cap. Per suas & hoc tit. c. Venerabilibus not. in 6.*

2. Quia verò excommunicatio, est species censuræ Ecclesiasticæ, ideo aliquid de ea proclariori intelligentia præmittendum est. Censura igitur latine propriè est idem, quod Censoris (cujus erat de motibus civium indagare & indignos ab honoribus repellere) dignitas: indeque derivata vox est ad significandam severam aliquam correctionem vel potiùs multam, quæ loco pœnæ imponitur. Prout verò est in usu Ecclesiæ, & à Canonibus usurpatur, definiti potest pœna spiritualis & medicinalis, privans primario usu aliquarum actionum spiritualium per Ecclesiasticam potestatem; ita imposita, ut per eandem ordinariè absolvi possit, ita Suarez. De Censuris Disputat. 1. n. 5.

Genus definiti est pœna spiritualis, quia omnis censura Ecclesiastica est pœna spiritualis, non e contra nam irregularitas sæpe est gravis pœna & spiritualis, non tamen est censura, sed inhabilitas quædam.

Dixi, Primario usu &c. quia privat etiam usu actionum corporalium, si ve externarum actionum, ut communicatio humana, honore, salutatione, sed in ordine ad spiritualia. Nec privat hominem spiritualibus habitualibus, seu permanentibus, & internis, ut sunt character, gratia habitualis, virtutes infusæ, ideoque non privat potestate Ordinis.

Dixi, Ita imposita, ut per eandem &c. quia ex institutione sua est vinculum quoddam dissolubile: quandoquidem ab Ecclesiâ instituta sit, non solum, ut sit pœna, sed etiam, ut sit medicina seu respiciere hominem faciat, *can. Corripiantur xxv quæst. 3.* nam id non præstaret, si esset perpetua & absque spe remissionis.

3. Censuræ Ecclesiasticæ ex institutione Ecclesiæ tres sunt species, Excommunicatio, Suspendio, & Interdictum, *cap. Quarontis inf. De verb. signif.* Ratio est, quia illæ tres sufficiunt ad effectum seu finem censurarum, qui est inobedientes & contumaces aut corripere, aut si duriores sint, ab Ecclesiâ præscindere.

Excommunicatio idem sonat, quod extra communionem ejectio, & græcè Anathema dicitur: licet hæc vox interdum etiam in bonam partem sumatur, & interdum, pro solemnî excommunicatione.

Excommunicatio, in genere est censura Ecclesiastica separans hominem à communione. Per genus definiti excluditur irregularitas, quia non est propriè censura, ne quidem illa, quæ ex delicto contrahitur, sed inabilitas quædam, per sequentem partem excluditur suspensio & interdictum. Nam suspensio solum separat ab usu officii vel beneficii, vel utriusque, non etiam à communione Sacramentorum vel convictu fidelium. Interdictum verò separat dumtaxat à divinis officiis, sacris, & sepultura Ecclesiastica, non autem à fidelium communione, in quo differt ab excommunicatione majori.

§. II.

Quotuplex sit Excommunicatio.

1. Dividitur Excommunicatio in Majorem & Minorem.
2. Item in eam, quæ est à lure & quæ ab Homine.
3. Et hæc non nisi trina monitione praviam fieri potest.
4. Item alia est lata sententia alia ferenda.
5. Majori excommunicatione qui notentur.
6. De monitoriis ad finem revelationis, ut vocantur.
7. Præterea Excommunicatio alia est iusta, alia iniusta.

1. **V**ariis modis dividi potest; ac primò in Majorem & Minorem. Major est censura Ecclesiastica, privans hominem communione, tam activâ, quàm passivâ Sacramentorum, & hominum, colligitur ex cap. 8. 9. & penult. h. tit. Hostiens. in Summa h. tit. num. 1. Et hæc est excommunicatio simpliciter dicta altera secundum quid. Ideoque intelligitur major, dum excommunicatio simpliciter sine expressione majoris vel minoris à Judice fertur & cap. penult. licet alias dispositiones pœnales in dubio intelligantur & præsumantur de minori pœna, cap. in panis De R. L. in 6.

Excommunicatio minor est, quæ tantum separat à perceptione passivâ Sacramentorum, d. e. penult. Et ideo minori excommunicationi implicitus, potest exercere ea, quæ sunt

jurisdictionis, & eligere, non tamen eligi, cap. ult. sup. De Clerico excommunicato ministrante. Et hæc licet olim soleret ab homine & à jure inferri pro omni sacrilegio, ut patet ex ean. Minor xvii. q. 4. tamen nunc solum incurrit eam scienter participans cum irerito majori excommunicatione, cap. Cum desideres 15. versic. quia quicumque excommunicato h. tit. in humanis scilicet rebus, & extra crimen, ob quod est excommunicatus. Nam qui in divinis cum eodem communicat, veluti, percipiendo ab eo Sacramenta vel eodem cum illo ritu orando, aut alia divina officia exercendo, aut in eodem crimine, incurrit etiam majorem excommunicationem, c. Significat & alia h. t.

Dixi, scienter, quia ignorantia non improbabilis excusat, ean. Quoniam xi. q. 3. Excusantur etiam uxores, liberi, servi, ancillæ, seu mancipia, nec non rustici servientes, & quorquor ex officio tenentur excommunicato adesse, nec adeo curiales sunt ut eorum consilio scelera perpetrentur, d. ean. Quoniam: item peregrini propter necessitatem; & qui humanitatis intuitu aliquid dant excommunicatis, d. ean. Quoniam. Insuper creditor debitoris excommunicati, cap. Si vero 34. h. t. Præterea qui cum excommunicato in his, quæ ad absolutionem vel ad salutem animæ pertinent, in sermone participat, cap. Responsio 43. c. Cum voluntate 54. Hinc versus ille Glos. in d. c. Cum desideres.

Hæc Anathema quidem sobornis ne possit obesse, Utile, lex, humile, res ignorata necesse.

Notandum verò hic post Conc. Constantiense nos teneri ad vitanda solum duo genera excommunicatorum, nempe nominatum excommunicatorum & denunciatorum: item, eorum, qui sunt notorii Clericorum percussores. Quod & Leo X. ordinavit in Concil. Lateran. cujus ordinationem refert Piatec. 2. p. cap. 4. art. 13. num. 10. ita ut alii notorii, etiam si evidenter constet fuisse excommunicatos, sive à jure sive ab homine, vitandi non sint, antequam fuerint denunciati, Covar in cap. Alim mater §. 7. Gutierrez lib. 1. Cap. Quasi. c. 1. Navar in Manuali c. 27. num. 35. Eoque magis obtinet, quod Conc. Basileense solos Clerici percussores notorios decreverit esse vitandos Pias. d. loco. ubi refert ejusdem Concilii decretum, Ipse tamen excommunicati non minus tenentur

mentur alios vitare, post dictum Concilium, quam antè, quia expresse, significat per suum decretum nullo modo se revelare excommunicatos ipsos, sed solum in favorem aliorum id e. d. disse. Sunt autem hi excommunicati vitandi in his, quæ continentur hoc versu:

Os, orare, vale, communicio, mensa, negatur.

Per *Os*, prohibetur amplexus, collocutio, saluatio verbis vel litteris, Per *Orare*, vetatur, ne pro illis oremus publice, & tanquam ministri Ecclesiæ, neve coram ipsis divina officia celebremus, vel cum ipsis intersumus sacris. Per *Vale*, prohibentur omnes salutationes, & resalutationes, sive fiant verbo, sive scripto, sive nutu, sive alio signo. Per *communicionem*, interdicitur omnis communicatio, tam in divinis, quam in humanis, modo antea dicto. Per *Mensam*, interdicitur simul comedere in eadem mensa, vel simul dormire in eodem lecto; non autem in diversa mensa, modò idem non sit convivium.

Secundò, excommunicationum alia est à Jure, alia ab homine. A Jure est, quæ infligitur ab ipso Jure Pontificio vel Synodo sive generali, sive particulari. Et hæc semper durat, seu est perpetua: ferturque propter futuram delictum, & quidem non nisi ob mortale, *can. Nemo x. quas. 3.* nullaque requiritur præcedens monitio, sed ipse canon est & facit pro monitione, *Innoc. in cap. Sacro 48. hoc tit.* Ab homine est, quæ per mandatum aut sententiam hominis infertur. Et hæc mortuo, sive naturaliter sive civiliter, aut deposito iudice, qui eam tulit, expirat, *Glossa in cap. A nobis 28. in V. non nisi, & ibi Abbas & DD.* quantum scilicet ad eos, qui illam ante mortem vel depositionem ejus non incurrerunt: alioqui manet eà excommunicatione ligatus, qui illam antè contraxit.

Insuper hæc non nisi trina monitione præmissa ferri potest, *d. c. Sacro, c. Statuimus, c. constitutionem h. tit. in 6.* Nec sufficit una monitio pro tribus, nisi in una ponantur tria interstitia, primum pro prima; secundum pro secunda, & tertium pro tertia: & quidem ad minus sex dierum, pro quolibet interstitio, prout in praxi quotidiana servari testatur *Piaf. 2. p. c. 4. a. 13. num. 8.* Ubi subjungit, quod etiam in ferenda sententia declaratoria excommunicationis, requiratur præcedens monitio, & aliàs

esse nullam, ex Felino in *c. Rudolphus n. 41. sup. De rescriptis.* Monitionem istam oportet esse personalem, nisi reus vel malitiosè latitet, prout de Clerico non residente præsumitur, vel impediatur, quo minus moneri possit aut non detur tutus ad eum accessus. Quibus tamen casibus non sufficit constare Judici de aliqua harum causarum privatim: verum ex actis hoc constare debet: ita ut nuntius legalis omnem adhibeat diligentiam pro inveniendâ persona, faciatque relationem ad acta, non potuisse se invenire: tuncque cum attestacione duorum testium denuò citet in loco solito habitacionis, *arg. d. c. Sacro, Maranta 6. p. De cit. n. 12 6.* Alias Judex, excommunicans aliquem, non præmissis monitionibus, punitur, & ipso facto incurrit suspensionem ab ingressu Ecclesiæ per mensem, *d. c. Sacro* nisi periculum esset in mora vel nisi excommunicaret in defensionem proprii Juris, ut si turbetur in sua jurisdictione *c. Dilecto eod. in 6. Piaf. d. loco.* Ubi nihilominus existimat, excommunicationem laram sine monitione, vel non servato Juris ordine, tenere excepta excommunicatione majore lata contra communicantes cum excommunicatis, quæ est omninò nulla, si non fuerit præmissa monitio.

4. Tertiò, alia est lata sententiæ, alia ferendæ. Excommunicatio lata sententiæ dicitur, quæ ipso facto incurritur, ante denuntiationem aut sententiam Judicis. Et hæc nunquam incurritur, sive à jure, sive ab homine, nisi verbo exprimat: cujusmodi verbum est ipso facto: vel, ipso jure sit excommunicatus, Excommunicamus; vel aliud æquivalens, veluti, Sub pœna excommunicationis lata sententiæ. Ita si dicat Judex: nisi infra decem dies paruerit, excommunico, eo lapsa termino tenetur reus abstinere à participatione cum fidelibus, nisi exerceatur juris vel facti ignorantia probabilis.

5. Majori excommunicatione involvuntur ipso facto hæretici, eorumque fautores, receptatores, falsarii litterarum Apostolicarum: Simoniaci: Item effractores & spoliatores Ecclesiarum, *c. Conquasi 22. hoc tit. incendiarii c. Tuanos 19. iniicientes manus violentas in Clericum, etiam consentientem, c. Contingit 36 h. t. aut iniici mandantes vel iniicientem non impediētes, cum impedire & prohibere possunt, cap.*

Quanta 47. h. t. Et alii plures de quibus Hostien. in Summa h. t. §. 3. Navar. in Manuali c. 27. n. 49. & seqq. & quia postremo casu nulla requiritur Judicis sententia, quâ reus pronuntietur excommunicatus, can. Si quis suadente xvii. q. 4. Ideo vocatur Canon lata sententia, d. can. si quis suadente, c. Cum non ab homine 14. h. t. Eoque tenentur etiam, qui in Monachum vel Religiosum, etiam non Clericum, & Conversum manus violentas in, egerint, c. Non dubium 3. Et alii h. t. quia hoc privilegium est commune omnium personarum Ecclesiasticarum, id est omnium, quæ se divino cultui manciparunt, can. Quisquis xvii. q. 4. Ab hoc tamen can. si quis suadente, seu excommunicatione ab eo lata, excipiuntur plures casus, quos videre licet in c. si verò, §. si verò, c. Perpendimus, c. In audientia, c. Cum voluntate, c. Veniens, c. Ut fama tua & alii h. t.

Excommunicatio sententiæ ferendæ est, quæ non incurritur ipso facto, sed per sententiam Judicis Ecclesiastici. Talis continetur his formulis, Excommunicetur, Sub pœna excommunicationis.

Quia verò nulla pœna in Ecclesia est major excommunicatione, can. Corripiantur xv. q. 3. ex quo privat hominem non solum participatione in divinis, sed & humanis cum fidelibus, Hostien. in Summa h. tit. nu. 1. Ideo Prælati non possunt quemquam suorum subditorum excommunicare, nisi subsistente justa causa, exprimens in ipsa sententia, & propter contumaciam tripla monitione præmissa, d. c. Contingit in verbis, si tertio à te commoniti, d. cap. Sacro; & non solum verbo, sed in scriptis, ejusque copia dando reo, si petat. Alioquin Judex contraveniens suspenditur ipso jure per mensem à divinis officiis & ingressu Ecclesiæ, cap. 1. h. t. in 6. Hanc tamen suspensionem non incurrit Episcopus cum in d. c. 1. non fiat ejus specialis mentio, arg. c. Quia periculosum eod. in 6.

Cæterum hæc in re revocanda quoque in memoriam est Conc. Trid. moderatio, sess. 25. cap. De reformat. qua Judex Ecclesiasticus in causis civilibus & criminalibus prohibetur uti excommunicatione, nisi in subsidium, quando scilicet executio realis vel personalis haberi non potest. Sed neque punire debet pœnâ excommunicationis in contractu etiam sponte apposita, aut declarare excommunicatum con-

tractui contravenientem, prout ordinavit Pius V. cujus ordinationem refert Pias. d. c. 4. art. 17. n. 12.

6. Videndum etiam juxta decretum dicti Conc. loco citato, ne monitoria illa, quorum supra meminimus ad Tit. D. furtis, quæ ad finem revelationis, ut vocant rerum deperitarum aut subtractarum concedi solent, ab alio, quam ab Episcopo decernantur (vel ejus Vicario generali, si hanc illi facultatem Episcopus expressim concesserit, ut sæpius respondisse Sac. Congregat. post Genens. testatur Pias. d. loco n. 4.) & non nisi pro re gravi, judicando & determinanda arbitrio Episcopi, perpenis maturè omnibus circumstantiis, loci, temporis, paupertate petentis, prout latius deducit D. Matthea De luris dicit p. 3. c. 4. Gutierrez lib. 1. Can. quæst. cap. 11. Nam posset dici summa viginti vel triginta ducatorum sufficiens ad concedenda monitoria personæ pauperi, quæ tamen in persona divite pro levi reputari posset. Et quidem Curia Romana servat ut non concedantur monitoria, nisi pro summa ad minus quinquaginta ducatorum, ut refert Matth. d. loco n. 23. Pias post Zerolam & Genensem d. loco. Circumstantia quoque temporalis efficere potest, ut hodie negentur, quæ alias concedentur, Zyp. h. t. n. 1. Ubi addit Pium V. 27 Julii 1570. præscriptisse formam quo concedendis monitoriis, quam refert Pias, d. loco & speciatim, ut non in genere sed in specie subtracta designentur, Zerola p. 2. V. Excommunicatio §. 1. nec concedantur, nisi ei cujus interest, nec quando aliter haberi veritas potest, Zyp. & Pias, d. locis. Quando vero ex urbe hujusmodi rescriptum impetratur, publicandum est verbo tenus, sine alteratione sensus aut sermonis; alioqui excommunicatio esset nulla, præterquam, quod pro idiotis in vernaculam linguam transferti, & ita publicari possit, ut rescriptisse Sac. Congregat. post Genens. testatur Zyp. d. l.

7. Denique quo pacto formari debeant monitoria, & quibus casibus excusetur quis à restitutione eorum, quæ deperdita vel subtracta sunt, vel etiam à revelatione, Vide Pias. d. loco.

Quartò, dividitur Excommunicatio in Justam, id est legitimè laram, quam scilicet fecerit, qui potest, propter quod & quomodo debet; & injustam, id est illegitimè laram, qualis est

estea, quam fertis, qui non potest, vel fert aliter vel ob aliud, quam debet. Injusta est duplex: alia injusta valida, qualis est ea, quam Judex legitimus in eum, qui meretur excommunicari, sed ex odio, aut non in scriptis, nec post triam monitionem, vel alijs similibus modis fert. Nam ut alia sententia, licet sint injusta, regulariter valeant quoad forum exterius, & earum virtute in reum tanta est executio, quanta iustarum. *Cum inter sup. De sent. & rejudicata l. in re iud. ff. De R. l. ita & excommunicatio injusta in valida esse potest, & ideo dicitur Juris textus, excommunicationem injustam semper esse timendam. Alia est injusta nulla, & irrita: & hæc nullo modo timenda est, ut si quis excommunicet exemptum, vel suæ jurisdictioni non subditum, *e. Cum capella. e. Quando sup. De privilegijs. e. Nullus sup. De parochijs vel eum, qui ante litem sententiam excommunicationis legitime & ex sufficienti causa appellavit, e. Per suas 40. e. Ad presentiam sup. De Appell. vel si contineat intolerabilem errorem Juris, ut si quis excommunicetur, quia non commisit peccatum mortale *can. Qui resistit xi. q. 3. vel si Judex ferens sententiam non intendat ligare, nam excommunicatio sumit vires ab intentione, vel si feratur à delegato in casu sibi non permisso, aut contra intentionem delegantis, *e. fin. sup. De prebend. vel à Judice excommunicato, interdicto aut suspenso, *Glof. in 1. Presenti hoc tit. in 6. ubi plures casus nullitatis colligit Pias. d. art. 13. n. 10. & 11. suspenso, inquam, à jurisdictione. Alioquin suspenso ab Ordine tantum ea exercere potest, quæ sunt jurisdictionis, tenetq; excommunicatio: sicut & suspenso ab Ordine tantum potest ea facere, quæ sunt jurisdictionis, Pias. d. c. 4. art. 12. n. 5. & 6.*****

§. III.

De effectu majoris excommunicationis.

1. Privat participatione Sacramentorum.
2. Suffragijs Ecclesie, electione.
3. Suspendis ab officio & beneficio.
4. Liberat subditos ab obedientia superiorum excommunicatorum.
5. Non potest saliter excommunicatus esse testis. &c.
7. Mortuum privandum est Ecclesiastica sepultura.

1. **I**N primis privat hominem participatione quâ activâ, quâ passivâ Sacramentorum, ita ut ea nec accipere, nec dare possit. Ad eod utriq; fiat irregularis; excepto casu necessitatis

2. **S**ecundò, privat hominem suffragijs generalibus Ecclesie, ita ut non liceat pro excommunicato publicè & nomine Ecclesie orare. Item communicatione cum fidelibus, tam in divinis, quam convitijs: & usu sacri Ordinis, quem si excommunicatus scienter exerceat, fit irregularitate Papæ reservata, *e. 2. sup. De Clerico excommunicato, & e. As qui habet h. s. in 6. quam irregularitatem non incurrit minori excommunicatione excommunicatus, e. Si celebrat. sup. De Clerico excommunicato, prout nec qui appellat à sententia excommunicationis, de qua probabiliter dubitat, an sit valida, licet postea declaratum male appellasse, Pias. d. loco n. 27. & 28.*

3. **I**n superprivat electione, tam activâ quam passivâ, ad officia Ecclesiastica vel dignitates sæculares, *e. Venerabilem sup. De electione: annullat collationem beneficij factam excommunicato.*

4. **S**imiliter electionem, præsentationem, permutationem Beneficiorum, & impetrationem litterarum Apostolicarum: suspendit ab officio & beneficio ad eod ut, quamdiu quis est excommunicatus & in mora petendæ absolutionis, sit incapax fructuum beneficij, teneaturque si illos recipiat restituere. Si tamen habeat officium publicum, valebunt acta per eum ratione illius officij v. g. sententiæ & alij actus juridici, si sit Judex, quamdiu ab Ecclesia toleratur, quia quamdiu Ecclesia eum tolerat, non privat eum jurisdictione, sed tantum ab ea suspendit ob gravia & multa incommoda, quæ alijs sequerentur. Sin autem non toleretur, actus ejus erunt nulli.

5. **P**ræterea liberat subditos ab obedientia superiorum excommunicatorum, si utique sint denunciati aut notorij Clericorum percussores, ita ut ne quidem absque peccato possint illis servire, *can. Nos Sanctorum, can. Iuratos xxv. quæst. 6.*

6. **A**dhæc non potest talis excommunicatus esse testis, advocatus, actor, procurator, *e. si n. sup. De procurat.* Potest tamen esse reus, seque in judicio etiam per se defendere, & alia, quæ ad defensionem necessaria sunt, peragere, *e. Intelleximus sup. De iudicim.*

Nec

Nec obstat, quod ibi dicatur, debere per alium respondere: quia vel verbum debet referendum est ad verbum respondere, illud enim per se & directè agebatur, & quærebatur in illo textu: ita ut additum sit, per alium, ad indicandum convenientem modum pro evitanda communi-
one, vel intelligendum est, debere saltem per alium respondere.

Licet autem de jure disputeret, an excommunicatus non tamen hæreticus, aut reus læsæ Majestatis possit condere testamentum, prout videre licet apud *Glof. in c. Decernimus in V. Et testificando h. s. in 6.* ubi in negativam magis inclinat: tamen verius videtur potuisse testari, licet illicitè Notarius & testes cum eo communicarent, *Zyp. h. s. n. 5.* ubi dicitur quod hodiè licetè conficiantur testamenta: sicut & in plerisque locis etiam hæretici, ut in Germania, post Interim, ut vocant Caroli V. qua de re pro Belgio vide eundem *Zyp. Tit. De hæreticis.*

7. Denique mortuus in excommunicatione tali, Ecclesiastica caret sepultura, & si sepultus sit in loco sacro, ejusque corpus vel ossa discerni queant, exhumari debent & abiici, *c. Sacris sup. De sepultis.* Quod intelligunt quidam de denunciato & notorio Clericorum percussore.

§. IV.

De effectu minorj excommunicationis.

1. Privat perceptione Sacramentorum passiva.
2. Dispositio ad irritandam electionem ad beneficia.
3. Taliter excommunicatus peccat certe casu venialiter conferens sacramenta.
4. Interposita appellatione non suspenditur effectus excommunicationis lata sed bene ejus declaratio.

1. **E**ffectus ejus sunt tres præcipui: Primus est privare hominem passiva Sacramentorum perceptione: ita ut si suscipiat, peccet quidem, non tamen fiat irregularis, *c. Si celebras sup. De clerico excommunicato.*

2. Secundus, quod electionem ad beneficia reddat ealem, ut merito irritari possit, licet eam de facto non irritet, *d. c. Si celebras.*

3. Tertius, quod tali excommunicatione inordinatus conferens sacramenta peccet veniale

liter, *Covar. in c. Alma mater, p. 1. §. n. 8. 12.*

4. Præterea effectus excommunicationis in genere est, quod non suspendatur appellatione post latam sententiam interposita, *c. Is cui h. s. in 6.* quam vis declaratio excommunicationis appellatione suspendatur, *Glof. in c. Cupientes in V. Privatos de elect. in 6.* ita ut liceat communicare cum declarato excommunicato, durante appellatione, nec ipse celebrans incurrat irregularitatem, si dubitet de valore excommunicationis aut confidat suæ appellationi. Quamvis sit tutius in talibus abstinere ab illis actibus qui inducunt irregularitatem ob vulgatum axioma quod etiam injusta excommunicatio liget, quodque salutaris animæ sit sequendum, *Palis d. c. 4. art. 13. sub n. 28. versic. Notandum.* Insuper excommunicatio suspendi non potest, sed vel statim ligat vel statim nulla est, *c. Pastoralis sup. de appellat.*

§. V.

Quinam excommunicare possint,

1. Possunt quicumque jurisdictionem Ecclesie habent in foro externo.
2. Episcopus existens extra diocesim non potest.
3. Potest extraneus in sua diocesi & in alijs.
4. Possunt delegati potestatem habentium.
5. Laici & mulieres non possunt, & nemo seipsum nec parem nec superiorem.

1. **P**rimo generaliter, qui habent ordinariam jurisdictionem Ecclesiasticam in foro exteriori: ut in primis summus Pontifex tanquam universalis Ecclesiæ pastor Episcopi etiam ante consecrationem: quia potestas excommunicandi pertinet ad clavem jurisdictionis, *Covar. in d. l. Alma mater §. 11. n. 1.* Omnes item Prælati majores & inferiores Episcopis habentes jurisdictionem ordinariam in foro exteriori: ut Abbates, Præpositi Ecclesiarum collegiarum regularium & sæcularium etiam non benedicti, Priores absoluti qui non constituuntur ab ipso Abbate, sed per electionem: Item Capitulum sede vacante, generales Ordinum & generaliter quicumque habent jurisdictionem Ecclesiasticam in foro exteriori, & sic de similibus.

2. Et si autem Episcopus extra suam diocesim existens

existens aliquem excommunicare non possint, *e. v. animarum De constit. in 6. can. Episcopum non debet 9. q. 2.* quia ad excommunicationem requiritur jurisdictio & tribunal quod non habet extra diocesim; nisi quando extra eam est pulsus modo qui exprimitur in *Clement. 1. De foro competentis*, tamen excommunicatus in uno loco vitari ubique debet, quia hanc vim & efficaciam habet excommunicatio ex sua constitutione ab Ecclesia, unde Juristæ dicunt quod excommunicatio sequatur excommunicationem, ut lepra leprosum quia illi quasi inest, & ideo semel excommunicatus & denunciatus semper evitari debet donec eussiterit de abolutione, *Glos. in e. Propositus in v. De abolutione sup. De Clerico excomm. ministrante, d. loco v. semel autem ubi citat Arm.*

3. Potest tamen Episcopus extraneos in sua diocesi delinquentes excommunicare, quia ratione delicti sortiuntur ejus forum, & similiter tenet excommunicatio prolata in subditos extra diocesim delictum perficientes quod in diocesi inchoarunt.

4. Secundò ex delegatione possunt excommunicare omnes qui potestatem accipiunt ab iis qui habent ordinariam: ut sunt delegati Papæ, Episcopi, Archiepiscopi, Decani; ex consuetudine præscripta excommunicare possunt qui ex tali consuetudine habent jurisdictionem in foro externo, dummodo saltem tacitè hæc consuetudo sit approbata à superiore, *e. duo sup. De officio ordin. a. Cum contingat sup. De foro compet. conquisitus 4.*

5. Talem jurisdictionem habent Cardinales non Episcopi in Ecclesia sui tituli, similiter Archiepiscopi, Archipresbyteri, Decani, qui ex consuetudine præscripta habent subditos, quos citare & punire possunt. Parochi quoque olim talè potestatem habuisse videtur excommunicandi ob quædam delicta, ut furtivum, rapinam & similia, sed hodie videtur talis consuetudo in iis cessare.

6. Laici vero non possunt excommunicare, *e. Ecclesia S. Maria sup. De constit. can. bene quidem, can. Imperator 96. Distinct. nec item mulieres, e. Nova sup. De poenit.* nemo etiam potest se ipsam, aut patrem aut superiorem excommunicare, sed solum subditum, *can. Cum inferiori 21. Dist.* quia excommunicare est actus jurisdictionis contentiosæ seu in foro externo, in quo nullus sit inferior ratione peccati, Et hinc fit

quod Papa non possit à quoquam excommunicari; bene tamen ab inferiori absolvi possit si se illi subiiciat, prout potest quoad forum interius, non autem quoad exterius; alia ratio diversitatis reddi potest quod abolutio sit beneficium quod nihil vetat superiorem ab inferiore accipere; excommunicatio autem sit poena, sique contra rationem jurisdictionis, ut superior puniatur ab inferiori, hinc etiam fit quod licet Episcopus delinquat contra suum statutum habens annexam excommunicationem non incurrat excommunicationem, *Piaf. d. loco n. 87. ex Hostien. Arm. Navar. quos citat.*

§. VI.

Quinam excommunicari possint vel non.

1. Non possunt non baptizati.
2. Nec universitas, nec collegium.
3. Nec mortui, sed bene declarari quod sint excommunicati.

1. **I**N primis excommunicari non possunt qui non sunt baptizati: ut Judæi infideles, & alii et si sint catechumeni: quia non potest præscindi à corpore Ecclesiæ qui non est de Ecclesia, nec communione privari: qui eam non habet.

2. Secundò, excommunicari non potest Universitas vel collegium, *cap. Romana §. in universitat. h. t. in 6. junct. a. Glos. in v. penitus*, idque verum est sive feratur excommunicatio in ipsam universitatem seu communitatem ut communitas est, ita ut in singulas personas secundum se non feratur sive feratur in communitatem ratione singularum personarum: ita tamen ut non feratur in personas certas & determinatas, sed communiter & confuse in omnes personas hujus v. g. Civitatis aut provincie: quia peccatum ob quod fertur excommunicatio est particulare aut particularium personarum, non communitatis, nec debet unus pro alio puniri vel excommunicari, *can. Si habes 14. quest. 1.* quod fietet si excommunicatio generalis ad omnes extenderetur. Adde quod universitas sit nomen juris, non personæ nec unam & propriam communem omnibus animam habeat, *Innoc. in cap. Gravem sup. eod.* alioqui excommunicatio non solum à Papa, sed etiam ab Episcopo lata sub hac forma: Excommunico

omnes de universitate vel collegio qui tali delicto consenserunt, valet, *d. e. Romana.*

Cæterum in omnes absolutè ab Episcopo lata est invalida tamquam contra jus commune, sic verò lata à Papa non continebit innocentes. Vide Covar. 2. *Variar. c. 8.*

Denique mortui propriè excommunicari non possunt uti nec absolvi ab excommunicatione; tum quia non amplius subjacent tribunali Ecclesiæ, tum quia non censentur contumaces, & ideo excommunicari non possunt, tum denique quia vel sunt in inferno, & patet absolvi non posse, vel in paradiso & non indigent absolute, vel in purgatorio & non possunt privati suffragiis Ecclesiæ cum sint confirmati in gratia, possunt tamen per Judicis sententiam declarari excommunicati ut humata eorum corpora in loco sacro exhumari possint & extra locum sacrum sepeliri, vel comburi & ne pro illis oretur, bonaque eorum confiscentur juxta *c. Accusatus §. in eo verò casu De Hæreticis in 6.* Similiter possunt declarari absolvi ab excommunicatione, ut tradantur sepulturæ Ecclesiasticæ.

§. VII.

Quis possit absolvere ab excommunicatione,

1. *A minori potest quilibet sacerdos approbatus.*
2. *Et etiã à majore in articulo mortis.*
3. *Aliis regulariter ille qui eam tulit vel ei æquivalens.*
4. 5. 6. *Dantur variae exceptiones.*
7. *Decipiens aut extorquens non absolvitur.*
8. *Potest quis in vicis absolvi.*
9. *Absolutus sine requisitis potest reincidere.*

1. **P**rimò, ab excommunicatione minori potest absolvere omnis qui potest absolvere à peccatis, *c. Nuper sup. eod.* & ideo quilibet Sacerdos approbatus potest absolvere ab excommunicatione contracta ob peccatum veniale.

2. Secundò in articulo mortis quilibet Sacerdos potest absolvere ab omni excommunicatione etiã reservata Summo Pontifici, *c. Non dubium, c. unico in Extravag. Joannis XXI. hoc sit. Conc. Trid. Sess. 14. cap. 7.* adhibita tamen cautione, ut sic absolutus, promittat se, ubi convaluerit vel periculum evaserit, repræsentatu-

rum ei cui erat reservata, ut mandata ejus suscipiat, *c. De cætero & ibi Glof. sup. eod.*

Tertiò, ab excommunicatione majore, lata ab homine contra aliquem in particulari, is solus absolvere potest, qui eam tulit, vel ejus superior successor, aut delegatus *c. Pastoralis §. Præterea sup. De officio delegati.* Alias enim extenderetur omnis disciplina Ecclesiastica. Sunt tamen aliqui casus quibus non potest is absolvere qui excommunicavit, de quibus Navar. in *Manuali c. 27 n. 4.* Ab excommunicatione etiã lata à jure vel ab homine, sed generaliter si nõ sit reservata quilibet potest absolvere qui potest absolvere à peccato mortali propter quod est inflicta, *d. c. Nuper Navar. d. l. n. 44.* quali ex commissione ejus qui eam tulit hoc ipso quo illam sibi non reservavit Dixi, si non sit reservata, quia à reservata solus absolvere potest qui eam sibi reservavit vel ejus superior exceptis certis quibusdam casibus. Hinc ab excommunicatione ob injectas manus violentas in Clericos regulariter solus Pontifex absolvere potest, *c. 1. in fine c. 7. q. 15. 19. 28. 37. & alii sup. eod.* vel ejus Legatus à latere *c. 20. & 21. sup. eod.* non alii nisi id eis specialiter mandat Pontifex, *c. Porro in fine sup. eod.*

4. Dixi, regulariter; quia in extremo vita spiritu potest quis à quolibet Sacerdote absolvi, ut antè diximus. Similiter si ob justam aliquam causam veluti ob puerilem ætatem, senium, paupertatem, corporis infirmitatem, fragilitatem sexus muliebris, itinerum difficultatem, inimicitias aliquorum, vel aliam similem, non possit quis sine magno periculo vel incommodo Romam proficisci; potest absolvi ab Episcopo loci, *c. 1. 5. 6. 13. §. Si verò 26. & 18. hoc sit.* debet tamen ei quem absolvit sub juramento injungere, primò quòd de cætero in Clericum vel Monachum vel alicujus religionis Conversum non iniiciet manus violentas, nisi sese defendendo, aut de mandato sui Prælati vel ex officio, *c. ap. Ex tenore sup. eod.* Secundò quod cessante impedimento, eò quod Papam adire non potest, cum adibit mandatum ejus suscepturus, *cap. De cætero in fine cap. nescitur & similibus sup. eod.* nisi sit impubes qui Clericum percussit, nam is hoc posterius jurare non debet sive antè sive post pubertatem absolvatur, *cap. ult. sup. eod.* Quod si forte monachi vel religiosi in monasterio se invicem ves-

beraverint, possunt ab Abbate suo absolvi, *c. Canonica sup. eod. Monialis* verò percutiens Monialem vel Conversum aut Clericum potest ab Episcopo loci absolvi, *c. De Monialibus sup. eod.*

5. Et similiter mulier incurrens excommunicationem ob percussione[m] Clerici potest ab Episcopo absolvi, *c. Mulieris sup. hoc tit.* quòd tamen obtinere non putat Zerola 2. p. V. *excommunicatione* in excommunicatione per alias summorum Pontificum constitutiones influcta mulieribus cum reservatione v. g. in excommunicatione per Bullam Pii V. influcta mulieribus ingredientibus claustra virorum, modò tamen inquit, cesset necessitas vel impossibilitas De excommunicationibus summo Pontifici reservatis videri potest Covar. *d. loco Navar. d. loco n. 49.* Suarez *De censuris Disputat. 21. & seq.* Sicut & de non reservatis idem *Disputat. 23.*

6. Quintò, hodiè per Concil. Trid. *Sess. 24. c. 6.* possunt Episcopi per se vel vicarios suos absolvere in foro interiori ab omni excommunicatione reservata Papæ, quæ provenit ex delicto occulto, (non etiam ex delicto notorio) excepto quòd facultas absolvendi ab Hæresi in foro conscientiarum detur Episcopis tantum, non autem eorum vicariis. Cum autem possit quis pluribus excommunicationibus partim à jure, partim ab homine & ob diversas causas esse ligatus, potest ab omnibus unica absolutione absolvi, si omnes exprimat absolventi, alioqui potest ab una absolvi & non ab alia.

7. Quòd si dum impetrat absolutionem explicet falsam causam vel non omnes principales, absolutio non erit valida, *c. Cum pro causa sup. eod.* quia tunc non censetur Judex eum velle absolvere; Secus si constaret Judicem velle sine causa absolvere, nam valet absolutio, nisi injustè detur, modo detur ab eo qui habet potestatem & non decipiatur à penitente, Navar. *d. loco n. 38.* minus valet absolutio si etiam extorqueatur, imò extorqueus hoc ipso novam excommunicationem incurrit, *c. 1. De his qua videnturque causa in 6.* vide Navar. *d. loco n. 123.*

8. Cum autem excommunicatio sit pœna à jure humano statuta nec pendeat à voluntate excommunicati, potest quis etiam invitus absolvi. Quantum verò ad formam absolutionis atinet non habet certa verba, sed quæcumque significancia absolutionem sufficiunt, Forma

verò ordinaria est hæc, Ego te absolvo à vinculo excommunicationis quam ob talem causam incurristi, & restituo te Sacramentis Ecclesiæ ac communioni fidelium, In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, Amen. De prærequisitis ad absolutionem petendam, vide Tholosanum 1. *part. Juris Canonici lib. 5. tit. 16 c. 12.*

9. Potest autem absolutio concedi ad tempus tantum cum reincidencia: ut si Judex velit absolvere aliquem ad effectum, ut ferat testimonium, vel ad cautelam: de qua vide quos citat Pias. 2. p. *cap. 4. num. 88. Vers. Absolutio item.* Etsi autem excommunicatio possit de consensu partis priusquam incuratur tolli, non tamen ubi semel est incurta, nec potest ita deferri, ut semel sublata lapsu termino in quo de consensu partis debebat incurri, iterum alio termino arbitrio partis incuratur, nisi hujusmodi prorogatio fiat auctoritate Judicis, ex qua non etiam ex pacto nascitur excommunicatio, Pias. *d. loco n. 88. in fine.* Statuit autem Conc. Trident. *Sess. 25. cap. 3.* ut contra quemque infordecentem per annum (perfectum scilicet) in excommunicatione & aliis censuris Ecclesiasticis procedatur tanquam contra suspectum de hæresi, quòd intellige sive ex criminali sive ex civili causa (Quòd olim controversum fuit) excommunicatus sit, nam immediatè ante Conc. quem excommunicari potuisse ex utraque causa tradit Menoch. *lib. 2. arbitrar. cent. 5. c. 416. n. 54.* ubi n. 59. docet procedi debere contra eum prævia citatione ut se purget: in Concil. verò Tribun. decretum fuit, inquit Zyp. *hoc tit. n. 4.* ut qui post excommunicationem inclinati non fuerint ad penitentiam subeundam, per Principem sæcularem subigantur; unde infert perseverantes per tempus aliquod in excommunicatione posse ante annum puniri pœna temporali & multà pecuniaria per ipsummet Judicem Ecclesiasticum; idque juri & praxi consonum probare Gutt. *lib. 1. Canon 9. 1. c. 12. n. 2. & sanxisse in Gallia Beatum Ludovicum anno 1228.* ex Chopp. *ibidem refert Zyp*

§. VIII.

De Suspensione.

1. 2. *Suspensio variè capitur, & quomodo hic.*
3. *Est multiplex.*
4. *Quomodo differat à privatione & depositione.*

Quia de prima specie censuræ Ecclesiasticæ amegimus, non abs re fuerit de duabus aliis speciebus, nempe Suspensione & Interdicto aliquid subicere, ut earum plenior cognitio habeatur.

1. Omnis autem Suspensionis aliis significationibus, ut qua suscipiendi & quis suspensio esse animo dicitur, & similibus. Suscipio generaliter in Jure & passim apud DD. sumi solet pro prohibitione usus officii vel facultatis alicujus: sic enim sententia per appellationem suscipiendi dicitur, & pro interdicto ab ingressu Ecclesiæ sumitur in *c. Defens. excom. in 6.* & pro impedimento utendi aliquo temporali munere in *extravag. unica Ioan. XXI. de sentent. excommunicat.*

2. Hic verò strictius sumitur pro censura Ecclesiastica, qua Clerico ob culpam suam inhihibetur à jure vel à Jure exercitium Ordinis, officii, vel beneficii sui Ecclesiastici, sive in totum sive in partem, sive in perpetuum, sive ad tempus; *in c. Tuorum sup. De privilegiis, junctis exemplis Glossa in c. 3. v. Suscipiendi sup. De pœnis.* Et hinc patet laicum non posse suscipiendi: ut nec Ecclesiasticum alio respectu, quam quatenus est Ecclesiasticus.

3. Et insuper suspensionem esse multiplicem, nempe aliam esse à jure (quales enumerantur apud Silvestrum, *verb. Suscipio § 6 nu. 40.* & sexdecim enumerat Navar. *c. 17 art. 154.*) aliam ab homine, aliam perpetuam (quoad partem scilicet) quia prohibitio totius exercitii officii vel beneficii in perpetuum, est potius depositio vel privatio, quam suspensio, Navar. *d. locorum. 151 ubi alios citat.* aliam temporalem, aliam in totum, aliam in partem; aliam ab Ordine, aliam ab officio, aliam à beneficio, aliam à pluribus ex his simul. Quibus adde aliam incurrere ipso facto, ut quando dicitur: sit ipso facto suspensus, suscipimus: & tales à jure multæ feruntur, quas tangit *Glossa in Clem. cupientes de pœnis*, & recenset Navar. *d. l. nu. 154.* Alia non incurrunt ipso facto, ut dum dicitur: suscipiatur sub pœna suspensionis. Alia est à

divinis: alia ab aliis, ut colligitur ex *c. 1 § fin. l. 1. in 6. c. 1. de re judicata eod. lib.* Suscipio verò ab officio vel beneficio differt à privatione officii vel beneficii & depositione, quod suspensio sit censura Ecclesiastica, inducens irregularitatem, si quis actum aliquem officii, à quo suspensus est, exerceat, à qua non nisi per Summum Pontificem liberatur, *c. 1. De sent. & re judicata in 6.* Salvo quod hodie ex Conc. Trid. *sess. 24 cap. 6. De refor.* permittatur Episcopus in irregularitatibus omnibus, ex delicto occulto preventibus, excepta eà, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum, contentiosum, dispensare: at verò privatio & depositio non sunt censuræ Ecclesiasticæ.

4. Secundò per suspensionem non amittitur beneficium, nec ea pars fructuum, quæ est plane necessaria ad sustentationem: secus per privationem beneficii aut depositionem.

§. IX.

Quis possit suspendere, & quæ sit forma suspensionis.

1. *Suspensio fit ab eo qui potest excommunicare.*
2. *Idque propter culpam & plerumque mortalem.*
3. *Debet fieri scripto.*

1. Suscipere autem potest omnis & solus, qui excommunicare; ideoque licet confessorius & parochus possint alicui prohibere, ne celebret, ita ut contraveniens peccet, non possunt tamen suscipere per censuram, ita per violationem incurratur irregularitas, *Glossa in cap. 1. c. 1. De sent. excom. in 6.*

2. Requiritur verò ad suspensionem culpa aliqua; & plerumque requiritur mortalis: quia tam graves pœnæ non debent communiter ferri ob venialem: quamvis si ferantur, possunt etiam ob venialem incurri, sicut & interdictum, Navar. *d. locorum. 15.* Cæterum quia suspensio non potest ferri sine propria culpa, cujus sit pœna, ideo ea suspensio, quæ fit ob senectutem, lepram, debilitatem, vel aliam similem causam, licet generaliter suspensio dici possit, non est tamen suspensio de qua hic agitur, quæ scilicet est censura strictè sumpta. Quæ autem crimina sunt digna suspensio-

ne non potest certa tradi regula, Pias, 2. p. e. 4. n. 78 in fine ex Abbate & Diaz.

Quantum ad formam suspensionis attinet non est certa aliqua & determinata seu certis verbis præscripta, sed sufficit, si scribarur verbis atrem significandam accommodatis.

3. Dico, si scribarur; quia suspensio debet fieri in scriptis expressâ causa seu peccato, ob quod fertur, sicut & excommunicatio: alioqui Judex Ecclesiasticus incurrit suspensionem à divinis officiis & ab ingressu Ecclesiæ per mensuram, c. 1. sup. h. tit. valida tamen esset aliter lata, Debet etiam præcedere monitio, quando fertur ob contumaciam, non etiam, quando solum in penam, Navar. d. loco n. 159.

§ X.

De effectu suspensionis & forma absolutionis à suspensione.

1. Exerrens contra suspensionem incurrit irregularitatem.
2. Secus si non solemniter.
3. Suspenso solum in tantum ligat quantum exprimit iudicis sententia.
4. Suspenso tamen ab ordine inferiori suspenditur quoad omnes superiores.
5. Forma absolutionis.

Effectus suspensionis est, ut ante diximus, inducere irregularitatem, si quis actum aliquem officij, à quo suspensus est, exerceat. Hinc suspensus ab ingressu Ecclesiæ efficitur irregularis, si in ea exerceat aliquem actum ordini sacro deputatum, non autem si domi vel in Oratorio privato celebret, Pias. 2. p. e. 4. n. 78. *Verf. Suspenso item.* Nullus tamen suspensus, præterquam ille, qui suspensus est à divinis, si ve absoluit, si ve in aliquo loco incurrit irregularitatem contraveniendo suspensioni, licet peccet ut ex Felino d. l. tradit Pias. & suspensus à divinis tum demum incurrit irregularitatem, quando exerceat aliquem actum alicui ordini sacro vel minori specialiter deputatum, id est, cuius faciendi specialis potestas traditur in ordinatione: ut in presbyterio potestas consecrandi & baptizandi solemniter, in Diaconatu potestas canendi solemniter Evangelium, ac etiam prædicandi solemniter tamquam ex officio, si non lege divina

qua videtur soli sacerdotio peculiaris, tamen lege & consuetudine humana secundum Navar. c. 27. n. 163. in Subdiaconatu potestas solemniter canendi Epistolam, in Acolitatu ferendi cereos, &c.

2. Secus si non solemniter aliquid istorum faciat: ut si canter Epistolam, ferat cereos tamquam alius laicus, vel actum Ordini sacro vel minori non specialiter deputatum exerceat: ut si psallat in choro, si suspensus à perceptione Sacramentorum illa percipiat, nam & sic ea suscipiendo peccet mortaliter, non tamen incurrit irregularitatem, sicut nec Sacerdos, qui suspensus à beneficio in electione votat, et sic de similibus quæ non specialiter alicui Ordini sacro vel minori deputata sunt: prout tradit Navar. d. n. 163. Circa verò effectum suspensionis.

3. Notandum, suspensum ab uno non ideo suspensum esse ab alio non conexo: & proinde suspensus ab Ordine non est suspensus à jurisdictione, alia ratione, quam ordinis competentis. Similiter suspensus à jurisdictione non est suspensus ab ordine; nec suspensus ab ordine est suspensus à beneficio, nec suspensus à beneficio per hoc est suspensus ab officio, vel è contra: vide Navar. d. loco n. 160. Item suspensus à superiori ordine, v. g. sacerdotali, non est suspensus ab inferiori, v. g. quoad Diaconatum vel Subdiaconatum, & suspensus ab exercitio Pontificalium solum suspensus est ab illis, quæ dependent ab ordine Pontificali, & ideo officium Sacerdotale licitè exercere potest, sicut & suspensus ab ordine sacerdotali exercere potest officium Diaconi vel Subdiaconi, nam suspensio in tantum ligat, quantum Judex exprimit in sententia, & ideo suspensus ab ingressu unius Ecclesiæ potest in alia licitè suum officium exercere, & Judex semper debet exprimitere à quibus actibus suspendat Diaz. in *Praxi*. 127.

4. Suspenso tamen ab ordine inferiori: v. g. Diaconatu suspensus est quoad omnes superiores: v. g. Sacerdotalem & Pontificalem, Navar. in *Manuali* cap. 27. n. 163. Notandum vere hic Episcopum nunquam incurrit suspensionem vel censuram aliquam Juris vel hominis nisi de ipso expressa fiat mentio, c. *Quia periculosum* h. s. in 6. casu tamen in quibus expressè

expressè suspenditur recenset Piaf. l. p. c. 4. n. 80.

5. Quantum verò ad formam absolutionis spectat, non est etiam certa aliqua seu certis verbis determinata, sed sufficit si voluntas absolventis significetur, solet tamen quando certa est suspensio, hæc ordinariè servari, Absolvo te à vinculo suspensionis, quam incurristi propter talem vel talem causam, & restituo te ad hoc vel illud, à quo fuisti suspensus, In Nomine Patris & Filii &c, quando verò est incerta & dubia hæc: Si teneris aliquo vinculo suspensionis à quo te possim absolvere, absolvo te &c. Vide plenius Navar. d. loco & Suarez *causarum disp.* 25. Suspendus autem sicut & interdictus ad tempus, adveniente tempore ipso factò est absolutus nec indiget alia absolutione, durante verò tempore suspensionis incurset à Jure ob delictum commissum, non potest vocaliter absolvi ab Episcopo sed dispensative potest Episcopus pœnam moderari Navar. d. loco n. 162. Piaf. d. loco n. 81. si verò suspensio fuerit inflicta à jure ob contumaciam, tum ab illa absolvi poterit Episcopus, nisi conditor Canonis absolutionem sibi reservaverit. *Numerus sup. h. t. Navar. & Piaf. d. d. locis.*

§. XI.

De Interdicto,

1. *Definitur & distinguitur contra alias censuras.*
2. *Est triplex Personale, Locale, & Mixtum.*
3. *Interdictio loco interdicuntur eius annexa: scilicet in personis.*
4. *Interdicta universitate interdicuntur sub ea contenti.*
5. 6. 7. *Subdivisiones interdictorum.*
8. *Interdictum generale non comprehendit infantes & amentes.*

1. **O**missis aliis Interdicti significationibus, de quibus Suarez *De censuris disputat.* 32. *sect.* 1. hic usurpatur, prout est censura Ecclesiastica, prohibens usum quarundam rerum divinarum ut fidelibus communem, quatenus talis est. In hac definitione abstractitur à loco & persona, & ab usu activo & passivo, quia interdictum in genere etiam ab illis abstractitur. Dicitur, ut fidelibus communem; ut separaretur interdictum à suspensio-

ne, quæ privat etiam aliquo usu, verum non ut communi, sed ut proprio alicujus potestatis Ecclesiasticæ: & ideo suspensio per se solum privat usu activo, ac perinde per se solum privat Clericos, ac vero interdictum privat indifferenter, & de se est commune. Additur, quatenus talis est; ut distinguatur ab excommunicatione. quæ privat quidem usu talium rerum sacrarum, sed non quatenus est usus rei sacræ, sed quatenus est communicatio cum aliis fidelibus, Interdictum verò formaliter privat usu talis rei sacræ per se ac independenter à communicatione cum aliis. Adde & hoc aliud discrimen, quòd excommunicatio privat non solum communicatione in divinis, sed etiam in humanis; interdictum vero solum privat usu sacrarum rerum, non quidem omnium, sed earum quæ in jure expressæ sunt, & modo in jure declarato: ita Suarez *loco citato.*

2. Interdictum est triplex Personale tantum, Locale tantum: & Mixtum, id est, Locale & Personale simul. Locale tantum dicitur, quo locus solus interdicitur: ut v. g. Ecclesia, Parochia, oppidum, regnum. Personale tantum quo solæ personæ interdicuntur. Interista duo interdicta hoc discrimen est, quod, quando solus locus est interdictus, possunt personæ, quæ in eo sunt, nec fuerunt causa interdicti, in alio loco audire divina, dare, & suscipere. Quando autem personæ sunt interdictæ nusquam id possunt, *c. Si sententia Se sens. excom. in 6.* Quod si verò solæ personæ alicujus Ecclesiæ vel Civitatis interdictæ sint, in ea ab aliis & coram aliis, puta peregrinis & alienigenis non interdictis, celebrari potest, etiam januis apertis.

3. Rursus interdicta aliquâ civitate, castro, aut villâ, eo ipso etiam suburbia atque diffinia continentia interdicta intelliguntur, sicut & interdicta Ecclesia etiam capellæ ejus ac cœmeterium contiguum interdicta censentur: secus si non sint contigua, *c. Si civitas ord. in 6.* idque ne interdictum reddatur elusorium. Aliud est in personis: nam interdictio Clero non intelligitur interdictus populus, nisi aliud expressum sit. Nominetamen Cleri comprehenduntur Monachi, & Monachæ, religiosi, & religiosæ, novitii & novitiz, Similiter si propter delictum domini & Reatoris civitas sit interdicta, cives ejusdem qui

culpabiles non existunt, alibi divinis heitè interesse poterunt, nisi & ipsi quoque propter dominum vel Rectorem puniendum interdicti fuerint, *d. e. Si sententia*. Quod in excommunicatione contingere non potest, quia pro peccato unius non potest alius. puta ipse familia, excommunicari.

4. Interdicta à universitate vel populo alicujus loci, singuli de universitate si populo, etiam religioni & religiosa interdicti censentur, Navar. *c. 27. n. 146*. Ubi tamen observandum, quòd civitas, terra, universitas non possit interdici pro debito pecuniario, sine speciali mandato Papæ ex Constitutione Bonif. VIII. in *Extravag. provide §. Presentis hoc tit. Felin. in c. Sane sup. De off. deleg. num. 3.* idem ex Constitutione Clementis VII. & Leonis X. in concordatis Galliarum, quas omnes Constitutiones refert Petrus Matth. 7. *decretal. lib. 2. tit. 8.* & ante Carolus V. Galliarum Rex 5. Januarii 1369. *Choop in prefat. De sac. polit. n. 8.* & ex concordatis Brabantiarum: nec pro delicto privatæ personæ, sed bene pro delicto domini Officiarii vel communitatis delinquentis.

5. Mixtum interdictum est, quo interdicitur locus & simul persona vel personæ. Exemplum quotidianum est interdictum illud, quod Canonista appellant ambulatorium, quo scilicet interdicitur persona & locus, ubi est, vel ubi fuerit, quasi simul ambulet cum persona. De mixto interdicto, quatenus est locale, judicandum, ut de locali tantum; & quatenus est personale, ut de personali.

Potest verò unumquodque horum interdictorum subdividi in generale, quo scilicet interdicitur locus universalis, ut regnum, provincia, vel universitas hominum, ut populus talis regni aut provinciarum, & speciale, quo interdicitur locus particularis, vel loca particularia: ut Ecclesia, vel aliquæ Ecclesiarum alicujus civitatis, regni, aut provinciarum vel personarum singulares, una, vel plures certæ vel incertæ. *n. 6.* Et horum unumquodque dividi ulterius potest in simplex & mixtum, hoc est in generale tantum, aut in particulare tantum, aut generale, & particulare simul: de quo quatenus est generale, judicandum ut de generali tantum, & quatenus est particulare, ut de particulari tantum.

7. Præterea in interdictum à Jure, & interdictum ab homine seu Judice, Interdictum à Jure fertur in Civitatem sive aliam Universitatem, si v. g. portorium ex rebus Ecclesiarum vel Ecclesiasticorum, quas negotiationis causa, non differunt, exegerit vel extorsit, *cap. penult. De censibus in 6.* vel si repressalias adversus Ecclesiasticas personas concesserit, *c. 1. De injuria in 6.* vel si Civitas hostiliter insecuta fuerit, aut coeperit Cardinalem Romanæ Ecclesiarum vel Episcopum suum, sive aliis id facientibus opem tulerit, suaserit, vel consuluerit, *c. fin. De penis in 6. c. 1. eod. tit. in Clement.* vel si Civitas in electione Romanæ Pontificis (cum eo mortuo apud se electio celebranda est, non observaverit, quæ servanda jubet, *c. Vbi periculum De elect. in 6.*) Item si dominus territorii Legatum vel Nuntium Apostolicum non admitterit: nam ejus ditiones interdicto Ecclesiastico subiiciuntur, & sic de similibus casibus, de quibus vide latius in auctoribus citatis. Ita supradicta exempla profert Canisius in *Summa Jur. Canon. lib. 3. tit. 23. §. Interdictum à Jure*. Interdictum verò à Judice Ecclesiastico non nisi ex causa, eaque scripto interdicti comprehensa, ferri debet, *cap. 1. h. t. in 6.* non tamen; ut diximus, ex causa pecuniaria vel ob culpam privati alicujus hominis, sed propter culpam ipsius, qui loci dominus est, vel in eo jurisdictionem habet, ita Canis. *d. loco §. Interdictum verò à Judice*.

8. Interdicto autem generali numquam includuntur infantes & amentes, ac proinde possunt ad divina admitti, quia sicut sunt incapaces præceptorum humanorum, ita & peccatorum Ecclesiasticarum: quod verò non possunt sepeliri in loco sacro, sit, quia locus ipse est inhabilis.

§. XII.

Quis possit & ob quam causam interdiceri, quæ sit forma interdicti, quis effectus & poena interdicti violati.

1. Interdictum debet ferri ob gravem causam & scripto.
2. Qui posuit interdictum, debet quoque observare.
3. Forma interdicti.
4. Quanam eo prohibentur & quanam.
5. Poena transgressionum.

Iqtes.

Interdicere potest, qui excommunicare & suspendere, & similiter qui potest excommunicari & suspendi, potest etiam interdici, & insuper loca ^{1.} Non debet autem iudex Ecclesiasticus ferre interdictum nisi pro causa gravi, veluti ob inobedientiam vel grave crimen, convictum cum contumacia, eaque scripto interdicti comprehensa, *cap. 1. eod. in 6.* & prævia monitione, quando illud fertur ob contumaciam; secus si in poenam præteriti delicti. Nam tunc non requiritur prævia monitio, ut nec in interd. *cto à jure lato*, quia cognitio juris habetur pro admonitione. Non debet etiam ferre ex causa pecuniaria, *e. 2. h. e. in Extravag. com.* aut ob culpam privati alicujus hominis, *Cov. in c. Alma mater. 2. § 1. n. 5.* sed ob culpam ejus, qui loci dominus est aut in eo jurisdictionem habet, *e. Non est sup. De sponsalibus d. 6. Si sententia.* Et interdictum regulariter est nullum iis casibus, quibus excommunicatio est nulla, *Navar. e. 27. n. 127.*

2. Is autem ipse reservare debet interdictum, qui illud tulit: & ideo si Episcopus celebret in Ecclesia à se interd. *cta* incurrit poenam juris, scilicet irregularitatem. Alias nunquam Episcopus à jure vel ab homine censeatur interd. *ctus* aut suspensus, nisi specialis ejus fuerit facta mentio, *juxta c. Quia periculosum h. e. in 6.*

3. Quantum autem ad formam interdicti attingit, non est certa aliqua & determinata, sed sufficit si verbis effectum interdicti significantibus exprimat. Ordinaria vero forma est hæc: Talem populum aut locum, & c. interd. *cto* Ecclesiastico subicimus, *ex cap. Cum in par. sibus sup. De verbor. significat. cap. Sane sup. De officio delegati.*

4. Interdicto autem prohibentur omnia divina officia sacra. Ecclesiastica sepultura, item solemnitas conducendi corporis cum orationibus, comitatu Cleri superpelliciate & processionaliter, ut moris est, incedentis (quamvis si quis sepeliatur in Ecclesia tempore interd. *cti* non sit exhumandus: quia multa facta tenent, quæ fieri prohibentur, *Glof. in cap. à Nobis 2. V forma sup. hoc tit. Pialec. 2. p. e. 4. nu. 47.*) exceptis iis quæ expresse vel tacite permittuntur, ut colligitur ex *d. c. Non est.* Permittuntur autem Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, & Eucharistia, sed hæc duo prostrata tan-

tum morientibus, *cap. Quoniam eod. in 6.* Item permittitur missæ, aliorumque divinarum officiorum celebratio, *e. Quod in te sup. De pœnit. c. Alma Mater h. e. in 6.* dummodò submissa voce, januis clausis, non pulsatis campanis, dicantur, *d. c. Alma Mater:* præterquam in festivitatibus Natalis Domini, Paschæ, Pentecostes & Assumptionis Divæ Virginis, quibus divinarum officiorum celebratio, etiam pulsatis campanis, apertis januis, altaque voce permittitur, ut latius in *d. c. Alma Mater.* Adde & solemnitatem Corporis Christi & ejus Octavam per Extravag. Martini V & Eugenii IV. licet etiam interd. *cti* possunt ingredi Ecclesiam orationis causa, quando ibi divina officia non peraguntur. Similiter potest concio haberi interd. *cti* tempore, & ad eum finem pulsari campana: sicut & pro Ave Maria, ut moris est. *6. Responso 43. h. e. Pialec. d. 4. art. 11. n. 8.* Ubi addit, etiam contractum matrimonii tempore interd. *cti* non esse prohibitum, ex Abbate, *Ann. & Glossa*, quamvis solemnitas benedictio sponsalium dati non debeat, *Navar. cap. 27. n. 179. ubi alios citat.*

5. Scienter verò celebrans vel actum aliquem Ordini sacro deputatum exercens in loco interd. *cto*, nisi super hoc privilegiatus existat, aut à jure sit ei concessum, irregularitatem incurrit, à qua nequit per alium quam per Romanum Pontificem liberari; & adeo sit ineligibilis, ut nec ad eligendum cum aliis debeat admitti, *6. U quis, verò eod. in 6.* Aliud dicendum de celebrante in cessatione à divinis, namis non incurrit irregularitatem, Religiosi verò tam exempti quam non exempti violantes interdictum sunt excommunicati, *e. 1. & 3. h. e. in Clement. junctio e. 12. Conc. Trid. Sess. 24. De regularibus*, sicut & Domini locorum *juxta Clement. 2. h. e. salva ramen Constitutione Martini V. quam refert Can. in Summa juris Canonici lib. 3. t. 23. §. sancti.* Sic sepeliens interd. *cto* in Ecclesia cum officio & pompa ex equali solita, qui tum exercet actum sacerdotali Ordini deputatum, incurrit irregularitatem, *Pialec. d. loco n. 1. ex Sylvest. quem citat.*

Ceterum licet in Ecclesia, polluta sanguinis vel seminis humani effusione, vel Simoniacè consecrata, aut præfenti majori excommunicatione innodato, celebrari à jure vete-

ceatur. *Is qui eod. in 6.* tamen in tali Ecclesia celebrans scienter, licet temerariè agat, non incurrit irregularitatem: quia id non est in jure expressum. Interdictos autem nemo vitare tenetur in humanis, sed solum in divinis, postquam fuerit denunciatus interdictum, *Pias. d. lxxxv. n. 9. ex Navar. d. s. 27. n. 170.*

§. XIII.

De irregularitate.

1. *Definitur Irregularitas.*
2. *Distinguitur à Censuris.*

Est Irregularitas generaliter sumi possit ad designandum impedimentum, ratione cujus homo est incapax illius gradus vel actionis, quæ alijs communis est, eaque ratione, omnes censuræ Ecclesiasticæ, aliæque impedimenta dici possunt irregularitates: tamen hic specialiter sumitur prout à censuris distinguitur; de eaque hic agendum est, propter magnam, similitudinem, quam cum censuris habet.

1. Est itaque irregularitas hic, inhabilitas seu impedimentum Canonicum, ex se & natura sua directè ac primariò impediens acceptionem Ordinum Ecclesiasticorum. Dico, Canonice; quia Irregularitas inducitur à Jure Canonico, nec potuit introduci à jure civili aut potestate temporali, cum hæc de spiritualibus rebus, qualis sunt Ordines Ecclesiastici vel Clericorum status, non disponat. Per hanc itaque partem excluditur omnis incapax ad Ordines suscipiendos, orta ex jure divino: qualis est non baptizati aut fœminæ. Similiter excluditur peccatum mortale quod licet suo modo excludat à perceptione Ordinum, saltem sacerdotum, quia peccato mortali contaminatus non potest illos sine novo peccato accipere: non tamen id habet ex aliqua lege Ecclesiastica, sed ex natura sua, sicut & carentia membrorum necessarium ad ministerium Ordinis, quæ proinde partiter per eandem partem excluditur.

2. Dicitur, directè impediens; ut distinguitur Irregularitas à Censuris, quæ etsi sint etiã impedimenta quædam Canonica respectu aliquarum rerum vel actionum, tamen directè non impediunt susceptionem ordinum, verum excommunicatio, v. g. privat communicatio-

ne fidelium, & sube ratione, susceptione & usu Ordinum, quia sunt communicationes cum alijs fidelibus, non quatenus Ordines sunt: Interdictum privat auditione divinatorum, Suspendio privat muneribus, respicitque solum actus, eorumque usus prohibet, & imponitur solis Clericis, ac proinde primam tonsuram supponit: cujus susceptionem, ut & aliorum Ordinum: ac eorum statum impedit Irregularitas. Per eandem partem excluditur Depositio, quia privat Ordinibus jam susceptis; Irregularitas verò susceptionem impedit. Quantum verò ad dispensationem super irregularitate, quatenus ea permittitur Episcopis vel non, vide Conc. Trid. Sess. 24. c. 6. *De reform. Sanchez De Matrim. lib. 8. Disputat. 34. n. 55. & seqq.* & quæ supra diximus in §. 1. De suspensione in fine.

§. XIV.

De Depositione & Degradatione Clericorum

1. *Quid Depositio verbalis.*
2. *Quid actualis, & ob quæ crimina feratur.*
3. *Verbalis non tollit privilegium clericale.*
4. 5. 6. *Verbalis absoluta & respectiva variè distinguuntur.*
7. *Quid depositio ad degradationem ordinata, & quid degradatio.*
8. *Depositio non tollit Ordinem, nec privat e-
nere Ordini conjuncto.*

Quamvis Depositio & Degradatio non sint propriæ censuræ Ecclesiasticæ, cum non sint pœnæ medicinales, uti sunt cœsuræ Ecclesiasticæ, sed vindicativè tantum: quia tamen ut hic sumuntur, sunt etiam solemnnes pœnæ Ecclesiasticæ, & magnam habent affinitatem cum ipsis censuris Ecclesiasticis, ad eò ut Suspendio subinde vocetur depositio, *Glossa in can. Si quis Episcopus Dist. 86.* & è contra, ideo de his quoque agendum est.

1. Depositio in genere fieri potest dupliciter, scilicet verbaliter, & verbalis depositio, nuncupatur, & actualiter, diciturque actualis depositio seu degradatio: quæ inter se differunt, quòd verbalis depositio fiat per solam sententiam Episcopi adstante certo numero Episcoporum, si Clericus qui deponitur in facris sit constitutus, & quidem si sit Episcopus, in

præsentia duodecim Episcoporum; si presbyter, sex, si Diaconus aut Subdiaconus, in præsentia trium: ut communiter tradunt *ex can. Felix & can. Si quis 13 q. 7*, Servanda tamen quoad hæreticos limitatio adhibita *incap. 1. De hæret in 6* Hodie verò standum est definitioni Conc. Trid. *Sess. 13. cap. 14. De reformat.* quod depositionem Sacerdotum & inferiorum: nam ibi de depositione Episcoporum nihil statuit, vel quia illa reservata est summo Pontifici, tanquam proprio Episcopo aliorum Episcoporum, vel quia ob dignitatem Episcopalem non expediebat præsentiam Episcoporum in inferiorum præsentiam commutari. Vide Concil. Trident. *Sess. 24. cap. 45. De reformat.* In minoribus verò nulla aliorum Episcoporum præsentia, opus sed sufficit sententia Episcopi.

2. Realis depositio seu degradatio fit ad instar ex auctorationis militaris, eum scilicet ob delictum Clerico vestibus Clericalibus induto ac si in officio ministrare deberet, vestes & insignia Ordinis sui detrahuntur per Episcopum ordine retrogrado: vide *c. 2. De pœnis & can. 3. cum seqq. xv. q. 7*. Insuper depositio realis seu degradatio solum fieri solet in tribus casibus notatis à Glossa in *c. Ad absolvendum sup. De hæreticis*; scilicet ob crimen hæresis, *d. e. Ad abolendam*; crimen falsi litterarum Apostolicarum, *e. Ad falsariorum sup. De crimine falsi*; denique ob calumniam & contumeliam gravem proprio Episcopo illatam, *can. Si quis Sacerdotum xl. q. 9*. Hunc tamen casum restringunt Doctores ad calumniam & contumeliam conjunctam incorrigibilitati, quia alias iniuriam illatam Episcopo degradaretur Clericus & brachio sæculari traderetur: non tamen latrocinium, homicidium, aut alia similia atrociora crimina.

3. Insuper differunt, quòd per depositionem verbalem non amittatur privilegium Clericale seu fori, secus per degradationem; ideoque degradatus statim fori efficitur sæcularis, à quo per privilegium fuerat exemptus: ac proinde privilegio sublato statim revertitur ad pristinum forum, eundemque degradatum Judex illi eò tradit sæculari Judici. Quòd dum facit, efficitur pro eo intercedat necesse est, ut citra

mortis periculum sententiam circa eum modo retur, *e. Novimus inf. De V. S.*

4. Verbalis Depositio rursus fieri potest dupliciter, aut absolute & per se sine ordine ad aliud, & vocatur Depositio absoluta, quæ non, aut vix videtur distingui à Suspensione perpetua; aut in ordine ad depositionem realem seu actualem, sive quòd idem est, ad degradationem realem, & vocari potest Depositio Verbalis Respectiva. Inter quæ hoc discrimen primò statui potest, quòd depositus absolute tantum non possit sine nova sententia degradari, depositus verò cum respectu ad degradationem possit statim degradari, & tradi Judici sæculari.

Et hinc resultat alia differentia, nempe quòd ad respectivam depositionem certa solemnitas sit à Jure præscripta, ut patet *ex c. 2. De pœnis in 6*. non autem ad absolutam: quòdque respectiva nunquam imponatur vel incurratur ipso jure & facto, quia requirit prædictam solemnitatem, quæ non potest, nisi mediante hominis sententia adhiberi: Depositio verò absoluta interdum imponitur ipso jure, ut patet *ex c. 1. De homicidiis in 6, can. 2. Distinct. 5.*

5. Rursus Depositio Respectiva & Degradatio dici possunt differre, sicut sententia & sententiæ executio: nam per verbalem depositionem respectivam profertur sententia; per degradationem mandatur executioni; quoad aliquas actiones vel effectus, qui per ipsam sententiam absque hominis actione perfici non possunt. Unde & pro iisdem criminibus imponuntur, quia veluti unam integram pœnam complent; sicut sententia & executio idem crimen respiciunt.

Unde rursus fit, quòd degradatio eum prævia depositione solum videatur posse fieri in casibus; in quibus post degradationem Clericus traditur brachio sæculari; *juxta c. 2. De pœnis in 6. d. e. Novimus inf. De verb. signif.* ut sunt casus supra numerati, crimen, inquam, hæresis, crimen falsi litterarum Apostolicarum, & calumnia gravis proprio Episcopo illata, quibus adde, si non ordinatus celebret; nam & is pœnâ degradationis puniendus est, ex Ordinatione Clementis VIII, quam refert *Pias. p. 2. c. 4. art. 14. n. 12.* item crimen nefandum

contra naturam, Prout voluit Pius V. cujus constitutionis verba refert Navarr. in *Manuali* cap. 27. num. 249. & addit eam intelligendam esse non de quocumque committente hoc crimen, sed exercente, cum frequentatione actuum. Quia & in alijs delictis atrocib⁹ pro arbitrio poenam hanc infligi posse, tenet Diaz c. 128.

6. Et hinc iterum resultat discrimen inter Depositionem Respectivam, & Degradationem à Depositione Absoluta; quia hæc habet locum etiam in alijs criminibus, ut furto, homicidio, perjurio, &c. c. *Cum non ab homine sup. De iudicio*: in quibus etiam, si quid atrocius commissum fuerit à Clerico, post depositionem in archum monasterium poenitentia peragenda causa includitur, c. *Tua sup. De poenis can. Sacerdos Distinct. 81*, Quo casu ex beneficijs suis ali debet, vel ab Episcopo, si sit pauper, *can. De lapsis xv. q. 6*. Cæterum hisce temporibus hæc dectio in monasterium vix est in usu, cum monasteria passim recipere tales, recitent, nec ab Episcopo, ut recipiant, cogi possint, quippe ubique ferè exempta, *Pial. d. loco n. 9. in fine*. Ubi paulò antè tradit, neminem deponendum, nisi in casibus à jure expressis, vel illis tantum, quibus Jus Civile infligit poenam mortis: hodie tamen poenas omnes esse arbitrias, posseque judicem pro arbitrio suo hanc poenam imponere,

7. Ex prædictis Depositio, ad Degradationem ordiata, definiti potest, quod sit privatio perpetua Clericalis muneris, per Canonicam sententiam, cum debita solemnitate prolata: Degradatio verò sit perpetua, privatio Clericalis muneris & privilegij per similem sententiam, adjuncta reali actione & cerimonia per Canones instituta. Ita Suarez, *De Censuris Dist. 30. sect. 2, n. 6*.

8. Ex eo autem, quòd Depositio & Degradatio sint poenæ ex institutione sua perpetua, sequitur jure Ordinario eas tolli à nemine posse, sed tantum per potestatem absolutam summi Pontificis: qui raro, vel nunquam id facit. Imò secundum præsentem Ecclesiæ statum non datur remissioni locus, quandoquidè degradatus statim eradatur sæculari brachio poenam mortis multandus.

Ex eo verò quòd Depositio non privet Ordine ipso, cum per characterem indelebilem impri-

matur, ac proinde non possit auferri ab Ecclesia: sequitur, sacerdotem depositum verè consecratè, verè ungerè, cæteroque actus Ordinis validè exercere, quando scilicet non requirunt jurisdictionem (quod addo, ut excludatur absolutio sacramentalis:) & similiter Episcopum depositum verè ordinare, confirmare, si debita forma & materia ac legitima intentione utatur. Ob eandem causam depositio non privat onere Ordini conjuncto: v. g. recitari dihoras Canonicas, servandi castitatem, & inhabilitatem ad matrimonium contrahendum, si depositus sit sacris initiatus.

Illud denique hic subijciendum, edicta princeps nostrorum aut Concordata non aliter prohibere exercitium censurarum, quam contra Officiales seculares. Imò discretè eadem Concordata executiones decretorum & sententiarum Ecclesiasticarum per censuras fieri permittunt, teste Zyp. *h. t. in fine*.

TITULUS XL.

De Verborum significatione.

1. *Varia verbi significatio,*
2. *Verba non semper accipienda prout sonant, sed juxta mentem profertis.*

DUO sequentes Tituli per universam Juris nostri materiam diffunduntur, ideoque potestremo loco, uti factum quoque in Digestis, collocantur. Et primus quidem *De Verborum significatione* utilitatem suam habet, cum sæpè dubitati contingat de significatione terminorum, seu vocum ipsarum.

1. Nam ut alias Verbi significationes omitram, quibus significat nunc secundam personam in divinis, nunc apud Grammaticos tertiam orationis partem; nunc apud Logicos conceptum in intellectu retentum, quo aliquid cogitamus, quòd deinde vocibus declaramus; nunc quòd à re sive facto distinguitur, juxta illud.

Non opus est verbis, creditorebus ait.

& dum dicitur. *Non opus est verbis, sed factis, & Dare alicui verba* pro decipere: sumitur Verbum

bum hic generaliter, prout idem est, quod vox seu dictio aliquid significans, sive sit verbum, sive nomen sive pronomen sive aliqua alia pars Orationis apud Grammaticos: quod Vario à veritate deducit, quasi verum nos loqui oporteat. Hoc verò Tit, potissimum traditur, quid significant, & quomodo verba accipienda sint, sive voce proferantur, sive scripto, veluti in testamento, vel rescripto, vel alio instramento contineantur V.g. quid veniat appellatione Novalis, ut in c. 1. quid nomine Patris, ut in c. 2. quid Unigeniti, ut in c. 3. quid Primogeniti, ut in c. Ioseph. & c.

2. Quantum autem ad modum, quo accipi debent, in primis traditur, verba, cum inventa sint, ut indicat proferentis mentem, l. *Labeo D. De supellest. Legata*, non semper accipienda esse pro ut sonant, sed magis inspiciendam esse mentem proferentis; & cum de ea constat, non esse laborandum de verbis, c. *In intelligentia, Nihil obstat, c. Praterea h. t.*, quia non intentio verbis, sed verba intentioni servire debent, c. *In h. t. s. aded ut verba contractuum pro rei qualitate, & tuenda voluntatis seu intentionis causa contra propriam significationem interdum accipiantur & intelligantur, ut in l. Ex conducto 15. §. Papinianus & in l. In lege 29. D. locati*. Et ideo non vitatur factum, vario modo narratum ubi idem in substantia concluditur: & intelligi debent verba eo respectu & ad eum finem, ad quem proferantur, l. *Debitor § fin D. Ad Trebelli* & restringi ad rem, super qua proferuntur, § *Quod autem instituit. De legitima agnatorum tutela*.

Proponuntur etiam variarum vocum definitiones, veluti Pacti, in c. *Pactum interdicti, in c. Cum in partibus novalis, in d. c. 1. & c. Quid per noval* similiter quis dicatur Praepositus, c. *Quamvis eod.*

Si verò quaeratur de verbis rescripti, summi Pont. tum consulendus est Pont. ut in c. *Olim & alius hoc sit*. Alias vero accipienda sunt verba juxta sensum seu significationem, secundum quam inspectis rerum circumstantiis, verisimile est proferentem accepisse, c. *Quarenti h. t. ne dum proprietates spectatur, omittatur sensus veritatis, d. c. Praterea & c. Quod dicitur. & c. Ioseph hoc sit*. Quod si verba obscura fuerint, ita intelligenda sunt, ut res de qua agi-

tur, potius valere possit, quam petire, d. c. *Abbas si vers. profecto*.

Insuper quarundam vocum etymologiae traduntur, veluti unde dicatur jus, c. *Ius dicitur*; unde dicatur pactum, d. c. *pactum*; unde dicatur Forus, c. *Forus eod.* Denique traditur privilegia Principis latissime esse accipienda ut aliquid adferant seu operentur, nec remaneat ambiguitas, d. c. *Abbas eod.*

TITULUS XLII. & Ultimus.

De Regulis juris.

1. Regula unde dicta.
2. Regula definitio apud Iuriconsultos.

Regula sumitur ex Jure, non verò Jus ex Regula, l. 1. D. h. t. & propterea, postquam de toto jure Pontificio actum est, subjicitur coronidis loco Tit. *De Regulis juris*; & quidem post Tit. *De Verborum significat.* quia disputatio de vocibus simplicibus praecedere debet disputationem de compositis.

Dicitur autem Regula ex eo, quod rectè ducatur, vel, ut alij volunt ex eo, quòd regat vel normam rectè vivendi præbeat, vel quod distortum pravumque corrigat, ut habetur in *can. Regula Dist. 3.* Et Græcè dicitur Canon, *can. Canon ead. Distinct. 3.* Unde & jus Pontificium dicitur Canonicum, id est, Regulare.

2. Jurisconsultis Regula est quædam compendiosa enarratio multarum rerum, varijs partibus Juris definitarum. Unde Azo. Regulam definit esse plurium rerum traditionem compendiosâ narratione factam: & Paulus Jurisc. in d. l. 1. D. h. t. Regulam esse, quæ rem, quæ est, breviter enarrat. Cujus sensus est, quod in regula sit oratio, quæ rem, quæ est, id est, jus quod in ipsa controversia sequi oportet seu causam ac rationem plurium rerum in arte juris definitarum breviter id est, generaliter, & quidem ex Jure constituto & recepto enarrat. Cum enim, ut in alijs scientijs, non omnia facta & individua, utpote infinita, pos-

sint aliqua ratione comprehendi ac cognosci, ita neque leges neque Senatusconsulta ita scribi potuerunt, vel possunt, ut omnes casus, qui quandoque incidunt, comprehendant, *l. Neque leges D. De LL.* necessum fuit, exemplo aliarum scientiarum, etiam ex Jure, ex ijs, quæ in variis ejus partibus definita sunt, aliquas generales regulas constituere, quæ contineant causam & rationem primariam, quæ moti fuerunt prudeates ad ita definiendum, & proinde nobis primariam rationem Juris controverſi decidendi præberent. Sic Ulpianus, cum in divisi Juris partibus observasset primùm moribus receptum, deinde legibus constitutum, quod fœminæ non possent esse Judices, Magistratum gerere, postulare, curatrices esse, & sic de similibus: inde desumpsit & constituit universalem regulam quod fœminæ ab omnibus civilibus officijs vel publicis remotæ sint, *l. 2. D. eod. Et* rursus, cum varijs in partibus Juris definitum esset, pisces, feras, bestias, lapillos in littore maris inventos fieri occupantis, quia in nullius bonis sunt, inde desumpta est hæc compendiosa regula. Quæ in nullius bonis sunt, sunt primò occupantis; sic de similibus.

Atque ita patet in primis, cur regula dicatur ex Jure nasci non autem jus ex regula. Secundò patet, quanta sit utilitas Regularum Juris, quodque id sint regulæ Jurisconsultis, quod

Medicis Aphorismi, Geometris Postulata: & cur dicat Jurisconsultus in *l. 1. D. eod.* quod si vitata sit regula perdere officium suum.

Porro regulæ quæ hic traduntur, sunt, Quod omnis res per quasumque causas nascitur, per eandem dissolvatur, *e. i.* Quod dubia in meliorem partem sint interpretanda, *cap. 2.* Quod propter scandalum vitandum non sit veritas omittenda, *e. 3.* Quod necessitas illicitum faciat licitum; & similes. Quarum prima primariam continet rationem & causam, cur stipulatio, quæ est verbis contracta, possit verbis ipso jure dissolvi; non etiam emptio, locatio, mutuum, & alij contractus, aliter quam verbis initi: idem cur emptio, locatio, mandatum, societas, quæ solo consensu contrahuntur, possint etiam solo contrario dissenſu dissolvi; & sic de alijs regulis Juris Can. ut fufius hic Peckius ad quem Lectorem remittimus, & ad Dei Opt. Max. ejusque Intemeratæ Matri Virg. Mariæ honorem, hæc Paratitlis seu summariæ Explicationi Decretalium, per modum Institutionum Juris Can. finem imponimus: omnia in eis tradita S. R. Ecclesiæ censuræ submittentibus, & quæ illa probaverit. approbantes, quæ improbaverit, improbantes.

☉(†)☉

FINIS.

Zzz 3

INDEX

INDEX

Rerum & Verborum Notabilium.

Quae his Libris Explicantur.

A

- ABAS** sui Monasterii Religiosis Minores ordines conferre potest, Lib. 1. Tit. 11. §. 3. n. 6.
- Abbatissa** non nisi quadragenaria eligenda, l. 1. §. 14. §. 1. n. 6.
- Abolitio** vel est generalis, vel specialis, l. 5. t. 2. num. 4.
- Accusatio** quid sit, l. 5. t. 1. §. 1. n. 1.
- Libellus** accusatorius quid continere debeat, num. 2.
- Qui** accusare possint vel non possint, ib. §. 2.
- Qui** non possint accusari, §. 3.
- Adulterium** & generaliter & specialiter sumitur, l. 5. t. 16. §. 1. n. 1.
- Pœna** adulterii ex utroque jure, n. 2. & 3.
- Pœna** Clerici adulteri, n. 5.
- Adulterum** deprehensum cum uxore an occidere liceat, n. 4.
- Adulterum** quando impediat aut dirimat matrimonium, l. 4. t. 7. n. 2. & 3.
- Ætas** requisita ad obtinendum beneficium, ad Episcopatum & alias dignitates, l. 1. t. 14. §. 1. n. 1. 2. 3.
- Ætas** requisita ad tonsuram, ad ordines tum minores tum majores, ibid. §. 4.
- Ætas** requisita ad sponsalia contrahenda, l. 4. t. 1. §. 2. n. 1. ad contrahendum matrimonium, ibid. §. 7. & eod. l. 1. t. 2.
- Affinitas** quid sit, qui Affines, l. 4. t. 14. §. 3. n. 1.
- Oritur** Affinitas etiam ex illicito coitu, ibid. num. 2.
- Affinitas** orta ex copula illicita soluit sponsalia de futuro, l. 4. t. 13. n. 1. & t. 14. §. 3. n. 4.
- Antichresis** qua dicatur, l. 3. t. 21. §. 3. n. 1.
- Jure** civili licita est, & canonico prohibita, l. 5. t. 19. §. 1. n. 4.
- Apostata** idem, qui desertor, l. 5. t. 9. n. 1.
- Pœna** Apostatarum, n. 3. ibid.
- Apostasia** alia est fidei, alia obedientia, alia religionis, n. 2. ibid.
- Apostoli** qui & unde dicantur, l. 2. t. 28. §. 10. n. 1. & 2.
- Alii** sunt dimissorii, alii reverentiales, alii resistatorii, ibid. n. 3.
- Intra** quod tempus peti & recipi debeant, ibid. num. 4.
- Appellatio** quid, & quoruplex, l. 2. t. 28. §. 1. n. 2. & 3.
- Appellare** cui liceat, ibid. §. 2.
- A** quibus iudicibus, §. 3.
- A** quibus sententiis seu actibus, §. 4.
- Coram** quo interponi appellatio debeat, §. 5.
- Et** ad quem sit appellandum, §. 6. ibid.
- Quando** & quo tempore interponi debeat, §. 7.
- Qualiter** sit interponenda appellatio, §. 8.
- Idque** à sententia cum definitiva, tum interlocutoria, §. 9.
- Intra** quod tempus petendi Apostoli, §. 10.
- Quibus** appellationibus sit deferendum, §. 11.
- Intra** quod tempus introducenda & proseguenda sit appellatio, §. 11. 13. & 14.
- Effectus** appellationis, nihil artemandum esse appellationis pendente, §. 15.
- Permissa** tamen quadam iudici vel partibus pendente appellatione, §. 17.
- Arbitri

Arbitri qui dicantur, & quotuplices sint, l. 1.
 In quo differant à iudicibus, ibid. n. 5.
 Quo pacto adsumi soleant, ibid. § 2.
 Qui eligi in arbitros possint, § 3.
 Quot eligi possint, ibid. § 4.
 Super quibus accipi non possint arbitri, ibid.
 Quo pacto potestas eorum finiatur, ibid.
Archidiaconus quis, ejusque officium, l. 1. t. 23.
 Qualitates in Archidiacono requisita, l. 1.
Archiepiscopi potestas. Est summus Episcoporum,
 In quos jurisdictionem exerceat, ibid. n. 2.
Archipresbyter quis dicatur, ejusque officium, l. 1.
 Alii Urbanus, alius Ruralis, n. 6.
Attentatorum remedium quando locum habeat, l. 2. t. 28. § 15. n. 4.
Privilegia illi remedio competentia, § 16.

B

Baptismus unde dicatur, l. 3. t. 42. § 1.
 Eius materia, forma, & visio, ibid. n. 3. 4. 5.
 Admittere huius Sacramenti: & cur in eo patrum necessarii, ibid. § 2.
 Quam baptizandi, & quo in loco, § 3.
 Effectus baptismi, § 4.
Regulas & **Canonicas** sœminas non esse Religiosas,
 Beneficium Ecclesiasticum quid sit, & qua in eo considerentur, l. 3. t. 5. n. 3. & seq.
 Varia illius divisiones, ibid. § 2. per tot.
Beneficia secularia secularibus & regularia regularibus conferenda, ibid. n. 14.
Beneficia Eccles. acquiruntur per institutionem Canonicam, l. 3. t. 7. § 1. n. 1.
Beneficia quadam certa familia debita sunt, l. 3. t. 7. § 4. n. 8.
Beneficia non conferenda, nisi vacent, d. l. 3. t. 8. § 1.
 Variis autem modis vacare dicuntur, ibid. § 2.
 Conferri debent intra sex menses, ibid. § 3.
Beneficia quandoque non conferri, sed commendari sive dari in commendam, d. § 3. n. 2.

Beneficia compatiblea, vel non qua sint, ibid. § 4.
Incompatiblea quadam sunt primi generis, quadam secundi generis, ibid. n. 3. & 5.
Beneficia sine diminutione aut reservatione fructuum conferenda, l. 3. t. 12. n. 1.
 Item gratis, sine modo & conditione, ibid. num. 6.
 Item liberè non obreptitiè, n. 9. & 10.
Bigamia quotuplex, l. 1. t. 21. n. 1. 2. & 3.
Bigami cur ordinari prohibeantur, ibid. n. 4.
 Pœna sic ordinatorum, ibid. n. 5.

C

Calumniari, **Calumnia** & **Calumniator** quid sit, l. 2. t. 7. § 1. n. 2. & l. 5. t. 2. n. 1.
Canonica & **Canonicatus** quid sit, l. 3. t. 5. § 1. num. 2.
Canonicam portionem ex legatis Ecclesia detrahit Episcopus, l. 3. t. 26. § 3. num. 5. & d. l. 3. t. 28. § 6.
 Quod tamen fallit certis casibus, d. §. 6. n. 4. 5. & seqq.
 Non sit autem detractio illa, nisi deductis oneribus, ibid. n. 9.
Canonica portio etiam Ecclesia parochiali debita est, si quis extra eam sepulturam elegerit, d. t. 28. § 5.
 Quantitas illius portionis, ibid. n. 2.
 Ex quibus bonis detrahi debeat, n. 4.
Capella & **Capellania** unde nomen habeant, & in quo differant, l. 3. t. 37. n. 1. & 2.
Capella curata à seculari regi debet, ibid. n. 3.
Capituli nomine quid intelligatur, l. 3. t. 9. num. 1.
Capitulum sede vacante qua beneficia conferre possit, ibid. n. 3. 5.
 Similiter succedit in jurisdictionem rerum tam spiritualium quam temporalium, ibid. n. 6.
 Non tamen exercet ea, qua sunt ordinis Episcopalis, ibid. n. 12.
 Absque consensu Capituli Prælatus ardua negotia expedire non potest, l. 3. t. 10. n. 1.
 In leuibus, ut & in statutis condendis, opus est solo consilio, ibid. n. 2. & 3.
 Requiritur verò consensus majoris & sanioris partis, l. 3. t. 11. n. 1.
 Carceris

- Carceris poenâ quatenus Iudex Ecclesiasticus uti possit, l. 5. t. 37. §. 2. n. 1.
- Casus summo Pont. reservati, l. 5. t. 38. §. 6. num. 8.
- Casus reservati Episcopo, n. 9.
- Cautio quid sit & quos modis utiliter caveatur, l. 3. t. 21. §. 1. n. 1.
- Census quid significet, l. 3. t. 39. §. 2. n. 1.
- Census debetur Episcopo, nomine Cathedralici. ibid. n. 2.
- Item patrono, quem sibi reservaverit, ibid. n. 3.
- In qua moneta solvendus sit, n. 6.
- Censura Ecclesiastica qua dicatur, l. 5. t. 39. §. 1. num. 2.
- Species illius sunt Excommunicatio, Suspendio & Interdictum, n. 3.
- Citatio quid sit, quotuplex, & requisita ad eandem, l. 2. t. 2. §. 3. n. 2. 3.
- Executio citationis quo modo fieri debeat, ibid. §. 4.
- Effectus ejusdem, ibid. §. 5.
- Citatio, an die festo vel ad diem festum fieri possit, l. 2. t. 9. n. 13.
- Clausula, Si ita est, Si preces veritate nitantur, l. 1. t. 3. §. 2. n. 4.
- Per clausulam Motus proprii, Non obstante, &c. tollitur subreptio in rescriptis, ibid. §. 7. n. 6.
- Clerici peregrini qui dicantur, l. 1. t. 22. §. 1. n. 1.
- Admitti non debent, ut celebrent publice, ibid. num. 3.
- Clericus in iudicem laicum consentire non potest regulariter, l. 2. t. 2. §. 1. n. 10. 11.
- Clericus coram iudice laico reconveniri potest, l. 2. t. 4. n. 3. 4. 5.
- Clerici quo modo instituere & componere vitam debeant, ut sint continentis, & abstinentes ab omni crimine &c. l. 3. t. 1. n. 5. & seq.
- Clericus interdicta habitatio cum mulieribus, l. 3. t. 2. n. 1.
- Clerici concubinarij Missam audire an liceat, ibid. n. 6.
- Clericis cœlibatus commendatus, l. 3. t. 3. §. 1. num. 1.
- Clerici sacris initiati matrimonium ipso iure nullum est, ibid. n. 2.
- Clerico minoribus ordinibus contrahente matrimonium quatenus amittatur beneficium, ibid. §. 2.
- An & quatenus immunitate gaudeat Ecclesiastica, §. 3.
- Clerici beneficiati quatenus teneantur ad residentiam, l. 3. t. 4.
- Ægrotantes vel debilitati non tenentur, l. 3. t. 6.
- Clerici acquiritorum intuitu Ecclesia an sint Domini, l. 3. t. 25. n. 5. & 6.
- De iis bonis testari non possunt, d. l. 3. t. 26. §. 5. n. 7.
- Quamvis secus de consuetudine, ibid. n. 9.
- Clericus intestatus quo modo succedatur, l. 3. t. 27. n. 6. & 7.
- Clerici negotiis secularibus sese immiscere vetantur, l. 3. t. 50.
- Pœna Clericorum negotiantium, ibid. n. 3.
- Clericis interdicta venatio, l. 5. t. 24.
- Item percussio, d. l. 5. t. 25.
- Clerici maledicti poena, l. 5. t. 26.
- Clericus excommunicatus, depositus vel interdictus celebrans quo modo puniatur, ibid. t. 27.
- Item celebrans in ordine quem non suscepit, t. 28.
- Item promotus per saltum, t. 29.
- Item furtivè ordinem suscipiens, t. 30.
- Clericus perpetuo carcere includi non debet, l. 5. t. 37. §. 2. n. 2.
- Clericus pro crimine torqueri non potest, n. 5.
- Coadjutor quis, & quilibet detur, l. 1. t. 28. §. 7.
- Cognatio alia naturalis, alia spiritalis, alia civilis, l. 4. t. 11. n. 2.
- Cognatio spiritalis qua dicatur, ibid. n. 4.
- Hac dirimit matrimonium postea contractum, ibid. n. 8.
- Cognatio legalis quatenus impediatur contrahi aut dirimat matrimonium, l. 4. t. 12.
- Cognatio naturalis quid sit & quotuplex, l. 4. t. 14. §. 1. n. 1. & 2.
- Cognati & Agnati qui dicantur, n. 3.
- Cognatorum alii ascendentes; alii descendentes, alii collaterales, ibid. n. 4.
- Inter hos quatenus prohibita sint nuptiæ, ibid. §. 5. 6. 7.
- Cognitionum gradus & computatio, ibid. §. 2.
- Collatio quid sit, & quotuplex, l. 3. t. 7. §. 1. num. 4.
- In quo differat ab electione, presentatione & postulacione, ibid. n. 5.
- Qui conferre beneficia possint, ibid. §. 2.
- Quibus conferre debeant, §. 3.
- Idoneitas ad beneficia in quibus consistat, §. 4.
- Collusio

Callusio quid sit, & in quibus causis locum habeat. l. 5. t. 22. n. 1.
Pœna collis. lenium. n. 2.
Commodatum quid sit, l. 3. t. 15. n. 1. & 2.
Commodatarius ad quid teneatur, ibid. n. 3.
Compromissarius arbitri qui dicantur, l. 1. t. 43. §. 1. n. 4.
Compromissum sit vel adjecta pœnâ vel non adjecta, ibid. §. 2. n. 1. & 2.
Compromisso semper standum secundum Canones, ibid. n. 4.
Ejus effectus, ibid. §. 6.
Concilium quid sit, in Procem. §. 10. n. 1.
Ejus divisio in Saculare & Ecclesiasticum, n. 2.
Ecclesiasticum aliud est Generale, aliud Particulare, ibid. n. 3.
Concilia generalia quot sint, n. 4.
Particularium alia Nationalia, alia Provincialia, alia Diœcesana, n. 6.
Ad Provincialia qui vocandi, ibid. n. 8.
Confessio Sacramentalis quid sit, & quis minister illius, l. 5. t. 38. §. 6. n. 1. 2. & seq.
Qui & quando obliget præceptum confessionis, ibid. §. 7.
Conditiones & qualitates requisitæ ad confessionem, §. 8.
Circumstantiæ in confessione exprimendæ, §. 9.
Ex quibus causis dividere seu dividare Confessionem liceat, §. 10.
Nullus confessionis ex quibus causis oriatur, §. 12.
De sigillo confessionis, §. 13.
Confessio de alio facta alteri non nocet, n. 8.
Confessio simplex an iudicio & per verbum Credo in quo differat, l. 2. t. 18. n. 5.
Confessio extrajudicialis semiplenè probat, ibid. n. 6. & 7.
Confessio potest esse publica & fieri per interpretem, §. 11.
Confessus quatenus habeatur pro iudicato, ib. 10.
Confirmatio electi à quo & qualiter fieri debeat, l. 1. t. 6. §. 7.
Confirmatio potest fieri ante consecrationem, ibid. n. 7.
Confirmationis Sacramentum cur necessarium: ejusque materia, forma & effectus, l. 1. t. 15. §. 2.
Consecratio Episcopi, & ejus forma, l. 1. t. 6.
Consecratio Ecclesiæ vel altaris quando & quo ritu fieri debeant, l. 3. t. 40. n. 1.

Quo pacto probetur Ecclesiam consecratam esse, ibid. n. 3.
Quibus casibus iterari possit consecratio, vel non ibid. n. 4.
Constitutio unde dicta, & quid sit, l. 1. t. 2. §. 1. n. 1. & 2.
Ejus condenda modi tres per Epistolam, Decretum & Edictum, ibid. n. 4.
Constitutionum Ecclesiasticarum species, Dogma, Mandatum, &c. ibid. n. 6.
Qui eas condere possint, ibid. §. 2. n. 1.
Qualiter & quos obligent, n. 2. & seqq.
Alia sunt Generales, alia Speciales vel Personales, ibid. n. 7.
Consuetudo quid sit, l. 1. t. 4. §. 1. n. 2. requisita ad consuetudinem introducendam, ibid. §. 2.
Consuetudo alia est præter legem, alia secundum legem, alia contra legem, ibid. §. 3. n. 2. 3. 4.
Contractuum alii nominati, alii innominati: item alii bonæ fidei, alii stricti juris &c. l. 3. t. 14. n. 1. 2. 3.
Contritio quid sit, & ad eam requisita. l. 5. t. 38. §. 3. n. 1. & seq.
Contritio quomodo ab Attritione differat, n. 5. & 6.
Quanta esse debeat contritio, ibid. §. 4.
Quatenus obliget præceptum obligationis, §. 5.
Contumacia quid sit, & contumax quis, l. 2. t. 14. n. 2. & 3.
Pœna contumacis litigatoris, ibid. n. 4.
Ob contumaciam rei quo modo actor mutatur in possessionem bonorum, l. 2. t. 15. n. 1. & seqq.
Pœna actoris contumacis, ibid. n. 7.
Corpore visitati cur ordinari prohibeantur, l. 1. t. 20.
Custodis officium, l. 1. t. 27.

D

Dammum quoquo modo alteri datum reparari debet, l. 5. t. 36. §. 1. n. 1.
Decimas deberi solo jure Ecclesiastico, l. 3. t. 30. §. 4. n. 3. & 4.
Multorum fructuum & insolitas non deberi decimas, ibid. n. 5. & 6.
Ex quibus vel ut debeantur, & quotuplices sint, ibid. §. 5.
In quo differant prædiales à personalibus, ib. n. 3.
Quibus

- Quibus debeantur, parag. 6. & à quibus, § 7.
 Quibus modis quis excimatur à prestatione decimarum, Paragrapho 8.
 Decima novales qua dicantur & quibus debeantur, paragrapho 1. 2. 3.
 Cognitio decimarum ad quem spectet, ibid. num. 7.
 Poena detinentium vel non solventium decimas, parag. 10.
 Degradatio qui i sit, & effectus illius, l. 5. t. 39. parag. 14.
 Delegare sive iudicem delegatum dare potest Summus Pont. l. 1. t. 29. parag. 1. n. 2.
 Item quilibet Ordinarius, ibid. n. 5.
 Forma delegandi, ibid. parag. 2.
 Delegari qui prohibeantur, ibid. parag. 3.
 Delictum, Peccatum & Crimen quandoque promiscue sumi, l. 5. t. 3. parag. 2. n. 1.
 Delictorum alia Deum principaliter, alia proximum laedunt, ibid. n. 2.
 Item alia sunt merè Ecclesiastica, alia merè secularia, ibid. n. 3.
 Denuntiatio in causa criminali alia est civilis, alia Evangelica, alia Canonica, l. 5. t. 1. parag. 5. n. 1. 3.
 Denuntiatio Evangelica in quo differat ab accusatione, ibid. n. 4.
 Estque generalis & specialis, ibid. n. 5.
 Denuntiationes sive banna in causa matrimoniali remitti quandoque possunt, l. 4. t. 3. num. 3.
 Pertinent quippe ad solemnitatem non ad essentiam, ibid. n. 5.
 Depositum quid significet, l. 3. t. 16.
 Depositarius ad quid teneatur, ibid. n. 3. 4.
 Depositio alia verbalis, alia actualis, qua & Degradatio, l. 5. t. 39. parag. 14. n. 1. & 2.
 Verbalis non tollit privilegium clericale, n. 3.
 Diaconus quis dicatur, & munus illius, l. 1. t. 23. n. 1.
 Dignitatem, personatum, officium qui habere dicantur, l. 3. t. 5. parag. 2. n. 4. 5. 6.
 Dilatio quid sit, & quotuplex, l. 2. t. 8. parag. 1. n. 6.
 Hodie, dilationes omnes sunt arbitrariae, ibid. n. 6.
 Potestque iudex ex causa plures dilationes concedere, ibid. n. 12.
 Quatenus dilationes propagari possint, ibid. parag. 2. n. 1.
 Effectus dilationum, ibid. parag. 4.
 Divortium in quo à Repudio differat, l. 4. t. 19. num. 1.
 Quid divortij nomine intelligatur, d. n. 1.
 Pro docendi labore, vel pro arte, quam qui proficitur accipere pecuniam non est simonia cum, l. 5. t. 5. n. 2. & 3.
 Donatio unde dicatur, & quid sit, lib. 3. t. 24. parag. 1. n. 1. & 2.
 Alia est mortis causa donatio, alia inter vivos, ibid. n. 3.
 Hanc non nisi ex certis causis revocari, illam facile revocari, n. 6. & 7. ibid.
 Donationes inter vivos latissime interpretandas esse, ibid. §. 2. n. 1.
 Donatio inter vivos quo modo perficiatur, §. 3.
 Donatio excedens 500. solidos insinuari debet, ibid. n. 3. & 4.
 Donatio item alia propria, alia impropria, parag. 4.
 Qui donare possint, parag. 5.
 Dos quid sit & quotuplex: quid item donatio propter nuptias, l. 4. t. 20. n. 1. & 2.
 Duellum unde dictum, l. 5. t. 14. n. 1.
 Duella hodie prohibita utroque iure, n. 1.
 Poena duellantium ex iure Canonico, n. 3.
 Ex decreto Conc. Tridentini, & quando istius poenis locus sit, n. 5. 6. 7. ibid.
- E
- Ecclesia nomine quid intelligatur, l. 3. t. 8. parag. 1. n. 1.
 Ecclesia de novo erigi non debens sine auctoritate Pont. vel Episc. ibid. n. 3.
 Et non nisi eum aere competentis, n. 4.
 Ecclesia nova erectio noceri non debet vicinis aedibus, n. 5. ibid. nec praesudicium inferri antiquae Ecclesiae, n. 6.
 Quinam ad Ecclesiarum reparationem sentantur, ibid. parag. 2. per tot.
 Ecclesiarum varia sunt divisiones & differentiae, l. 3. t. 29. parag. 1. n. 1.
 Ecclesia Curata, qua dicatur, ibid. n. 2. qua Parochialis, n. 3. Vide Parochus,
 Ecclesiae res alienari prohibentur, l. 3. t. 3. parag. 1. Poena alienantium, ibid. n. 6.
 Certis tamen casibus permessa est alienatio, ibid. parag. 2.
 Solemnitas requisita ad alienationem, ibid. parag. 3.
 Ecclesia sine laesa enormiter, restitui potest, ibid. num. 5.

- Electio quid significet, l. 1. t. 6. §. 1.
 In quibus differat à Postulatione, ibid. n. 5.
 Quando faciendâ electio, quo loco & per quos, ibid. §. 2.
 Intra quod tempus fieri debet, ibid. §. 3.
 Electio vel sit per scrutinium, vel per compromissum, vel per inspirationem divinam, ibid. §. 4.
 Eligendi ius quibus competat, ibid. §. 5.
 Qui eligi non possint, ibid. n. 3.
 Quales eligendi, ibid. §. 6.
 Electi à quibus confirmandi, ibid. §. 7.
 Electio venditio cur solo consensu contrahi dicatur, l. 3. t. 17. §. 1. n. 3.
 In quibus à permutacione differat, ibid. n. 5.
 Quare vendi possint, ibid. §. 2.
 Qua non possint vendi, §. 4.
 Venditor emptori tenetur de evictione, d. §. 2. n. 3.
 Rescinditur emptio & venditio ob lesionem ultra dimidium iusti pretii, ibid. §. 3.
 Emphyteusis in quo distingatur ab emptione venditione, locacione, conduccione, l. 3. t. 18. §. 2. n. 2.
 Emphyteuta amittit ius suum ob non solum canonem, n. 3.
 Item si vendat rem emphyteuticam non facta denuntiatione Domino, n. 4.
 In Episcopum qui aut quales eligendi, l. 1. t. 6. §. 6.
 Episcopatus novi ex causa erigi possunt, l. 3. t. 4. §. 8. §. 1. n. 9.
 Error persona impedit & dirimit matrimonium, l. 4. t. 9. n. 1.
 Similiter error servilis conditionis, n. 2.
 Error circa bona fortuna nec impedit nec dirimit, ibid. n. 7.
 Eucharistia Sacramentum describitur, materia, illius est panis & vinum, l. 3. t. 41. §. 1.
 Vinum aqua permixtum esse oportet, ibid. n. 6.
 Forma & Minister huius Sacramenti, ibid. §. 2.
 Quilibet Christianus illud communicare debet, saltem semel in anno, §. 3. n. 1.
 Effectus Eucharistia, §. 4.
 Eucharistia in Ecclesiis parochialibus adservanda, non in Capellis, l. 3. t. 44.
 Quo modo & quando deferenda ad agrosos, n. 4.
 Exactionibus sive tributis non gravandi ab Episc. subditi, l. 3. t. 39. §. 2.
 Exigi tamen charitativum subsidium, n. 2.
 Examen ordinandorum omnino necessarium, l. 5. t. 30. n. 3.
 Exceptio quid & quatuorplex, l. 2. t. 25. n. 1. 2. 3.
 Exceptiones dilatoria quando proponenda n. 6. & seqq.
 Exceptiones peremptoria quando proponenda, ibid. n. 12. & seqq.
 Exceptio eliditur replicatione, &c. n. 14.
 Excommunicatio unde dicta, eiusque definitio, l. 5. t. 39. §. 1. n. 4. 5. ibid. §. 2. n. 1.
 Alia est maior, alia minor, n. 2.
 Item alia est à jure, alia ab homine, n. 4.
 Item alia lata sententia, alia ferenda, n. 7.
 Alia item iusta, alia iniusta, §. 3.
 Effectus maioris Excommunicationis, §. 4.
 Effectus minoris excommunicationis, §. 5.
 Qui excommunicari possint, §. 6.
 Qui excommunicari, §. 7.
 Quis absolvi possit ab excommunicatione, §. 7.
 Executores ultimarum voluntatum alij legitimi, alij testamentarij, alij dativi, l. 3. t. 26. §. 7. num. 1.
 Intra quod tempus executio fieri debeat, n. 3.
 Episcopi omnium pariarum fundationum sunt executores, n. 4.
 Exponens infantem necare videtur, l. 5. t. 11. in princ.
 Poena exponentium infantes & languidos, n. 1.
 Expectativa ad beneficia sublata, etiam olim in Belgio, l. 3. t. 8. §. 1. n. 4. 5.

F

- Feriarum nomine quid intelligatur, l. 2. t. 9. n. 2. & 3.
 Alia sunt solemnes, alia repentina seu extraordinaria, & differentia earum, n. 4. & seqq.
 Quam tempore feriarum prohibeantur, ibid. n. 9. & 10.
 Feudi definitio, l. 3. t. 20. §. 1.
 Feudalem contractum esse nominatum, & in quo differat à permutatione, n. 1. & 3.
 Qui in feudum dare possit, ibid. §. 2.
 Feudum sine consensu domini alienari non potest, ibid. n. 4.
 Fides quid sit, l. 1. t. 1. §. 2. n. 1. Quae.

INDEX RERUM,

- Quatenus de fide disputare liceat, *ibid.* n. 3.
 Fidejussor, Confessor, Mandator, & Expromissor
 in quo differant, l. 3. r. 22. §. 1.
 Fidejussor quibus obligationibus adhibeatur, §. 2.
 Qui fidejuberere possint, §. 3.
 Effectus fidejussionis, §. 4.
 Beneficium divisionis fidejussoribus competentis,
ibid. n. 5.
 Item beneficium ordinis, n. 6.
 Quibus modis extinguatur fidejussio, §. 5.
 Falsum crimen quâ ratione punibile sit, l. 5. r. 20.
 §. 1. n. 2.
 Falsum committitur dicto, factio, scripto, & alio
 modis, n. 3.
 Pœna falsi ex utroque jure, §. 2.
 Filius patri in beneficio succedere nequit, l. 1. r.
 17. n. 6.
 Forum competentis quid sit, & quot modis quis fo-
 rum sortiri debeat, l. 2. r. 2. §. 1.
 Fructus beneficiorum alteri sub annua pensione ce-
 di possunt, l. 5. r. 4. n. 2.
 Fructus beneficiorum à decantibus & ascendenti-
 bus percipi in absentia possunt, l. 5. r. 5. n. 5.
 Furtum unde dicatur, & quid furti nomine ve-
 niat, l. 5. r. 18. §. 1. n. 1.
 Furtum à rapina distingui, n. 2.
 Furti definitio, n. 3.
 Divisio, §. 3.
 Pœna furti ex utroque jure, d. §. 3. n. 4.
- H
- H**ereticus quis dicatur, l. 5. r. 7. §. 1. n. 1. 2. 3.
 Pœna hereticorum, *ibid.* §. 2.
 Remedia ad exterminandam hæresim, *ibid.* n.
 6. & 7.
 Quo modo procedendum sit in causa hæreseos,
ibid. §. 3.
 Hermaphroditus an contrahere matrimonium pos-
 sit, l. 4. r. 1. §. 10. n. 4.
 Homicidium aliud voluntarium, aliud necessari-
 um, aliud casuale, l. 5. r. 12. n. 2. & seq.
 Pœna homicidii voluntarii ex utroque jure, *ibid.*
 §. 9.
 Homicidium quando impediatur aut dirimat matri-
 monium, l. 4. r. 7. n. 1.
 Hospitalium nomine quæ veniant, l. 3. r. 36. §. 2.
 num. 1.
 Hospitalia omnia de jure subiecta Episcopo loci,
ibid. n. 30.
- Visitari debent ab Episcopo, etiam exempta, n. 5.
 Nisi à laicis regi solita: & quatenus ea subja-
 ceant visitationi Episcopi, *ibid.* §. 2. n. 1.
 & seqq.
 Hypotheca & pignus in quo differant, l. 3. r. 21.
 §. 1. n. 2. 3.
 Hypothecaria actio qua sit, in quo differat à pigno-
 ratiâ, *ibid.* §. 4. n. 3. & 4.
- I
- I**ejunium observatio in quibus consistat, l. 3.
 r. 46. n. 2. & seq.
 Que jejunare censeantur, *ibid.* n. 1.
 Illegitime nascuntur ab ordinibus sacris, l. 1.
 r. 17.
 Ejus rei ratio, *ibid.* n. 2.
 Item arcentur à Religione ingressu, l. 3. r. 31.
 §. 2. n. 3.
 Immunitas alia est personarum, alia locorum, alia
 bonorum, l. 3. r. 49. n. 1.
 Immunitas personalis ac localis in quibus consistat,
 n. 2. & 3.
 Impedimenta dirimentia matrimonium contra-
 ctum & contractus impediunt, l. 4. r. 1.
 §. 10. n. 2. 3.
 Item in Append. ad l. 16.
 Impotentia perpetua impedit matrimonium, l. 4.
 r. 15. n. 2.
 Nisi quis scienter cum impotente contrahat, n. 3.
 Dissolutio matrimonii ex causa impotentia iudi-
 cio Ecclesie faciendâ, n. 5. 6. 7.
 Incestus quid sit, l. 5. r. 16. §. 3. n. 1.
 Pœna incestus ex utroque jure, n. 2. & 3.
 Incestus impedit executionem debiti & contractus
 aliud matrimonium, lib. 4. r. 13. n. 3.
 aummodo sit formalis & consummatus, *ibid.*
 n. 6.
 Indulgentia nomine quid significetur, l. 5. r. 38.
 §. 18. n. 1.
 In Ecclesia esse potestatem concedendi indulgentias,
ibid. n. 2.
 Thesaurus indulgentiarum unde originem ha-
 beat, §. 19.
 Indulgentias aliter vivis, aliter mortuis concedi,
 §. 20.
 Penes quos sit potestas concedendi indulgentias,
 §. 21.
 Effectus indulgentiarum, §. 22.
 Causa, §. 23.
 Requisite

Requisita ex parte volentium promereri indulgentias, §. 24.
 Indulgentia quam diu durent, §. 25.
 Infidelis conuersus rectè contrahit cum fidei, l. 3. r. 33. n. 2.
 Injuria generaliter & specialiter pro contumelia sumitur, l. 5. r. 36. §. 1. n. 1.
 Fure & verbis, n. 2.
 Pœna injuriarum ex utroque jure, n. 3.
 Inquisitio quid sit, & quo modo instituenda, l. 5. r. 1. §. 4. n. 1. 2. & seq.
 Est, vel generalis vel specialis, ibid. n. 6.
 A iudice competente fieri debet, n. 11.
 Institutio Canonica que dicatur, l. 3. r. 7. §. 1. n. 2. & seq.
 Institutio de iure ad Episcop. spectans, de consuetudine ad Archidiaconum, ibid. §. 3. n. 7. 8.
 Nemo instituendus, nisi examinatus, ibid. §. 3. n. 4.
 Institutio qua fit ad presentationem patroni à quo fieri debeat, l. 3. r. 38. §. 6.
 Institutio hæredis est caput testamenti, l. 3. r. 26. §. 2. n. 1.
 Institui hæres codicillis directo nequit, n. 2.
 Liberi in potestate constituti necessariò instituendi vel hæredandi, etiam jure Canonico, n. 3.
 Instrumentum aliud privatum, aliud publicum, l. 2. r. 22. §. 1. n. 2.
 Privatum quodnam dicatur, ejusque species, ibid. n. 5. 6.
 Differentia inter publicum & privatum, ibid. §. 2.
 Vi probent instrumenta edi sive produci in iudicio, ea oportet post litem contestatam, ibid. §. 3.
 Qualiter & cui edi debeant, ibid. §. 4.
 Reus actori an teneatur edere instrumenta, num. 4. 5.
 Instrumentum quo modo probetur vel improbetur, ibid. §. 5.
 Interdictum Ecclesia quid sit, & quoduplex, l. 5. r. 39. §. 1. n. 1. 2.
 Quis interdiciere possit, ex qua causa quâ formâ, qui effectus interdicit, §. 1. 2.
 Interdictum Ecclesia est impedimentum matrimonium contrahi impediens, lib. 4. r. 16. n. 1.
 Interdictum recuperanda cui competat, l. 2. r. 1. §. 1. n. 2.

In quo differat ab interdico retinenda possessionis, num. 3.
 Irregularitas quid sit, & in quo distinguatur à Censura Ecclesiastica, lib. 5. r. 39. §. 13. num. 1. 2.
 Iubilæum unde dicatur, l. 5. r. 38. §. 26. n. 1.
 Quoto anno Iubilæum celebratur, n. 3.
 Effectus Iubilæi, n. 4.
 Iudæi vestitu & habitatione à Christianis distincti esse debent, l. 5. r. 6. n. 3.
 Ab omnibus honoribus arcantur, n. 4.
 Quo pacto in eos inquirendum, n. 5.
 Non cogendi ad fidem, n. 6.
 Iudæorum conuersorum privilegia, n. 8.
 Iudex quis & unde dicatur, l. 1. r. 32. §. 1.
 Iudicem qualiter esse oporteat, & qualiter judicare, ibid. §. 2.
 Iudicis officium aliud nobile, aliud mercenarium, ibid. §. 3.
 Iudex Ecclesiasticus secundum Canones judicare debet, lib. 5. r. 37. §. 1. n. 8. quatenus pecuniam pecuniariam instigare possit, ibid. n. 11.
 Iudex delegatus quis dicatur, l. 1. r. 29. §. 1. n. 1.
 Ejus officium & potestas in quibus consistat, ibid. §. 4.
 Differentia inter delegatum ab Ordinario & Summo Pont. ibid. n. 8.
 Quibus modis finiatur iudicio delegati jurisdictionis, d. r. 29. §. 5. & seq.
 Iudex ordinarius est, qui propriam jurisdictionem habet, l. 1. r. 31. §. 1. n. 1.
 Iudices ordinarii qui sint, ibid. §. 2.
 Quinam prohibeantur esse ejusmodi iudices, ibid. n. 10.
 Iudicium quid & quoduplex, l. 2. r. 1.
 Iuramentum quid sit, l. 2. r. 24.
 Iurare per Deum vel creaturas, an licitum, ibid. §. 2.
 Requisita ad iuramenti validitatem, ibid. §. 3.
 Iuramentum aliud est assertorium sive decisorium litis, aliud promissorium, aliud comminatorium, ibid. §. 4.
 Assertorium aliud voluntarium, aliud iudiciale, aliud necessarium sive suppletorium probationis, ibid. §. 5.
 Iuramentum suppletorium in quibus causis locum habeat, ibid. §. 6.
 Effectus iuramenti assertorii, ibid. §. 7.
 Vis & effectus iuramenti promissorii, ibid. §. 8.
 Iura

INDEX RERUM,

Iuramentum suppletorium in quibus causis locum habeat. *ibid.* §. 6.
Effectus iuramenti assertorij, *ibid.* §. 7.
Vis & effectus iuramenti promissorij, *ibid.* §. 8.
Iuramentum quando confirmet contractum vel non. *ibid.* §. 9.
Iuramentum calumniae cur introductum, ejusque capita, l. 2. t. 7. §. 1.
A quibus praestari debeat, *ibid.* §. 2.
In quibus causis, *ibid.* §. 3.
In qua lites parte, n. 2.
Et in iuramentum hoc subterfugientis, *ibid.* §. 4.
Iuris acceptiones varia, in Procem. §. 1. n. 2.
Ius à iustitia dici, secundum Iurisc. n. 3.
Dividitur in jus ad rem & jus in re, §. 2.
Item in jus Naturale & Positivum, &c. *ibid.* num. 5.
Ius naturale explicatum, §. 3.
Item jus positivum divinum & humanum, §. 4.
Ius gentium quid sit, & in quo à naturali distinguatur, §. 5.
Ius civile quid sit, §. 6.
Ius Canonicum unde dictum, ejusque origo & necessitas §. 7.
Divisio in jus scriptum & non scriptum, §. 8.
Librorum juris Canonici series & dispositio, d. §. 8. n. 2. & seqq.
Ius Canonicum à jure civili declarationem accipit, & contra, §. 9. n. 4.
Ius patronatus quod dicatur, & quibus modis acquiratur, l. 3. t. 38. §. 1.
Aliud est Ecclesiasticum, aliud Laicum & cur laico competat, *ibid.* §. 2.
Differentia inter Ecclesiasticum & laicum §. 3.
Quo modo transferatur hoc jus in alium, parag. 4.
Quo modo amittatur, §. 7.
Iustus in publica honestatis unde oritur, & quatenus impedimento sit matrimonio, l. 4. t. 14. §. 4.
Iurisdictio ordinaria à quo detur, l. 1. t. 31. §. 1. num. 2.
Quibus detur & competat, *ibid.* §. 2.
Iurisdictio Episcopi quatenus se extendat, *ibid.* n. 3. 4. 5. 6.

L

L *Ascus quibus casibus subiciatur iudici Ecclesiastico,* l. 2. t. 2. §. 1. n. 12.
Legati qui dicuntur, l. 1. t. 30. §. 1.
Alij sunt legati à latere, alij missi, alij nati, *ibid.* n. 2. 3. & 4.
In quibus hi conveniant, *ibid.* §. 2.
In quibus differant, *ibid.* §. 3.
Quibus modis finiatur legati officium, *ibid.* parag. 4.
Legitimi filij sunt ex iustis nuptiis nati, l. 4. t. 17. num. 1.
Item legitimati per subsequens matrimonium, *ibid.* n. 3.
Vel rescripto Principis aut Pontificis, n. 4.
Legitima portio, liberis debita, quanta sit, l. 3. t. 26. parag. 2. n. 4.
Legitima & Trebellianica portio detrahi simul jure Canonico potest. parag. 3. n. 1.
Etiam jure civili, n. 2. & 3.
Leprosus superveniens non dirimit matrimonium, l. 4. t. 8.
Libellus quid sit, l. 2. t. 3. n. 1.
Qualis esse debeat, n. 3.
Alius est Civilis seu Conventionalis, alius Criminalis, *ibid.* n. 5.
Libello quando non sit opus, *ibid.* n. 9. & 10.
Libellum quatenus mutare & emendare liceat *ibid.* n. 11 & 12.
Litera dimissoria qua dicantur, & à quo dentur, l. 1. t. 11. parag. 4.
Litis contestatio quid sit, & quo pacto inducatur, l. 2. t. 5. parag. 1. n. 5. 6. 7.
A liti contestatione incipit iudicium propriè sumptum, *ibid.* n. 3.
Quomodo impediatur, *ibid.* 8. 9. 10.
Effectus liti contestationis, *ibid.* parag. 2.
Anne liti contestationem testes regulariter recipi non debent. l. 2. t. 6.
Exceptis certis casibus, *ibid.* 3. 4. 5.
Lite pendente nihil innovandum, l. 2. t. 16.
Quando pendere lis dicatur, *ibid.* n. 2.
Locatio - conductio in quo distinguatur ab emptione - venditione, l. 3. t. 18. parag. 1. n. 2.
Ad quid teneantur locator & conductor, n. 3. 4.

M

M *Aioritas quid, & quibus modis quem alio majorem esse contingat,* l. 1. t. 33. Ex ma-

INDEX RERUM,

Ex majoritate oritur obedientia, quam minor
majori debet. *ibid.* n. 3.
Major & senior pars qua dicatur, l. 3. tit. 11.
num. 2.
Matrimonium aliter Conjugium dicitur, item
Connubium & Nuptia, l. 4. t. 1. § 5.
Matrimonij definitio enucleata, n. 2.
Matrimonium verum fuisse inter B Iosephum & Virg.
Desparam, n. 5.
Matrimonia contineri inviduam vita consuetu-
dinem, n. 6.
Materia, forma & minister matrimonij, *ibid.* § 6.
Etas requisita ad contrahendum matrimoni-
um, § 7.
Item consensus, cum ipsorum contrahentium.
§ 8.
Tum etiam parentum, saltem de honestate, § 9.
Qui contrahere matrimonium, possint, vel non
possint, § 10.
Matrimonium absque Parocho & testibus contra-
ctum est nullum, l. 4. t. 3. n. 4.
Matrimonium clandestinum contractum de novo con-
trahi potest, *ibid.* n. 10.
Vxor absente marito, cum alio matrimonium
contrahens, eo reverso ad eundem redire
cogitur, l. 4. t. 4.
Matrimonium & pure & sub conditione, honesta
tamen, contrahi potest, l. 4. t. 5.
Matrimonium qui & quatenus accusare possint,
l. 4. t. 18.
Matrimonium quibus casibus dissolvi possit, l. 4.
t. 19. §. 1. & 2.
Metus quid sit, l. 1. t. 40. n. 4.
Metu gesta ipso iure obligant, n. 5.
Exceptis certis casibus, *ibid.* n. 6.
Reus petuntur rescindi per in integrum restituti-
onem,
Dummodo fuerit metus cadens in constantem
virum non etiam reverentialis, n. 8. 9.
Si tamen iuramentum accesserit, illud servan-
dum erit, *ibid.* n. 13.
Missio in honorum possessionem ex primo & secundo
decreto quo modo fiat, l. 2. t. 15. n. 1. &
seq.
Modi procedendi in criminalibus, per accusatio-
nem, l. 5. t. 1. §. 1.
Per inquisitionem, §. 4.
Per denuntiationem, §. 5.
Per exceptionem, per notorium, per imploratio-
nem officij iudicis, §. 6.

Monachi unde dicantur, & quibus nomen illud con-
veniat, l. 3. t. 31. §. 1. n. 2.
Monachi sunt vel parentum oblatione vel profes-
sione, *ibid.* §. 2.
Monachi proprium habere aut possidere non possunt,
d. l. 3. t. 35. n. 3.
Quatenus ad aliam Religionem transire liceat,
Ad Ecclesias parochiales adsumequeunt, *ibid.*
n. 7.
Monitorium ad finem revelationis usus, l. 5. t. 18.
§. 1. in fine, & t. 39. §. 2. n. 6.
Mulierem purificari post partum, consilij est, non
praecepti, l. 3. t. 47.
Mutua petitio quid sit, l. 2. t. 4. n. 2.

N

Negligentia Pralati qua sit, & quo pacto com-
mittatur ab Episcopo, l. 1. t. 20. n. 3. & 4.
n. 2.
Pœna ejus varia, n. 2.
Nuntiare novum opus quid sit, l. 5. t. 31. n. 1.
Origo, forma, & effectus novi operis nuntiatio-
nis, n. 2. 3. 4.
Nuptia secunda qua dicantur, l. 4. t. 21. n. 1. &
differentia inter primas ac secundas, n. 3.
Nubens secundo intra annum luctus non sit infamis
jure Canonico, n. 2.

O

Oblatio specialiter quid sit, & usque species,
l. 3. t. 30. §. 1. n. 2. 3.
Oblationes certis casibus sunt de necessitate num. 4.
Quibus cadant oblationes, *ibid.* §. 2.
Quatenus Episcopo debeantur, n. 4.
A quibus recipi, qui ve recipere non possint, §. 3.
Ordo quid sit. Ejus materia, forma & effectus,
l. 1. t. 11. §. 1. n. 1. 2.
Ordinum alij majores, alij minores, *ibid.* §. 2. n. 2.
Ordines sunt septem, secundum Theologos; novem
secundum Canonistas, n. 3. 4.
Conferuntur à proprio Episcopo, *ib.* §. 3. n. 1. 2.
& seq.
Item ab alieno cum licentia proprii, *ibid.* §. 6.
Item à Sum Pont. ubique & cuilibet, d. §. 3. n. 5.
Item minores ab Abbasibus sui monasterij Ma-
nachis, *ibid.* n. 6.
Quibus temporibus conferendis sunt, *ibid.* §. 5.
Gradatim conferendi & per interstitia, *ibid.*
num. 6.
in praes.

- In praeficiendis quis ordo requiratur, l. 1. c. 14. parag. 3.
 Ordo quo modo annexus dicatur beneficio, ibid. num. 5.
 Ordinari prohibentur illegitimè nati, l. 1. t. 17.
 Servi, ibid. t. 18. Obligati ad ratiocinia t. 19.
 ibid. Corpore vitiat, ibid. t. 20. Bigami, ibid. t. 21. Clerici peregrini, ibid. t. 22.
 Item non baptizati, non confirmati, mulieres, illiterati, &c. ibid. parag. 2. n. 7. 8.
 Ordo cognitionum quis servandus, pluribus causis concurrentibus, l. 2. t. 20.
- P
- P**actum à contractu & transactione in quo differat, l. 1. t. 35. parag. 1. n. 1.
 In quo à pollicitatione, n. 2.
 Pactum divisio, & an ex pacto detur actio, parag. 2.
 Pacisci qui, quibus & de quibus possint, ibid. parag. 3.
 Pactum antichristeos in pignoribus improbatum jure Canonico, l. 3. t. 24. parag. 3. n. 1. & 2.
 Pactum legis commissoria similiter improbatum, num. 3.
 Pactum quid sit, & quid significet in Pont. Patriarchis Archiepisc. &c. l. 1. t. 8.
 Parricidium qui committere dicantur, lib. 5. t. 10.
 Parnaparricidarum, n. 2.
 Parochus & Parochia, item Paræcus & Parœcia unde dicantur, l. 3. t. 29. parag. 1. n. 4. & 5.
 Patrobianus seu Parœcianus quis consensur, ibid. n. 12.
 Parochia distincta esse debent, n. 9.
 Parochiani in Ecclesia sua baptizandi, ibid. parag. 2. num. 1.
 Parochi circa agrotos officium, n. 4.
 Missa & divina in Ecclesia parochiali audienda: Item mortui sepeliendi, n. 6. & 7.
 Parochus proprius quis dicatur, l. 4. t. 3. n. 7.
 Partus sequitur ventrem, l. 4. s. 10. n. 1.
 Peculium Clericorum ex quibus constet, l. 3. t. 25. n. 2. & seq.
 Peregrinatio ad S. Apostolicam quando effectum appellationis habent, l. 2. t. 29.
 Permutatio quid sit, & qua res permolari possint, l. 3. s. 19. n. 1. & 2.
 Permutari beneficia cum beneficiis quo pacto possint, n. 3. 4.
- P**ignus & Hypotheca in quo differant, l. 3. t. 21. parag. 1. n. 2. 3.
 Pignus quo modo contrahatur, n. 4. 5.
 Aliud est pretorium aliud judiciale, n. 6.
 Qua res oppignorari possint, ibid. parag. 2.
 Qua non possint, n. 2. & seq.
 Qua pacta pignori apponi solita sunt, ibid. parag. 3.
 Pignoratitia actio vel directa vel contraria, ibid. parag. 4.
 Pignus quibus modis dissolvatur, ibid. n. 6.
 Plus petitur re, tempore, loco & causa, l. 2. t. 11.
 Pœna plus petitum, n. 2. & 4.
 Pœna à multa in quo distinguatur, l. 5. t. 37. parag. 1. num. 1.
 Pœna alia civilis, alia criminalis, & utraque altere distincta, n. 2. & seq.
 In pœnis infrigendis quid attendere iudex debet, num. 9.
 Pœna invasionis beneficii vel officii quando infirigenda, parag. 3. n. 1. 2.
 Pœna exilis quatenus imponenda, parag. 4.
 Pœnitentia nomen aquivocum, lib. 5. t. 38. parag. 1.
 Peculiariter sumitur pro Sacramento pœnitentiae, ibid. n. 3.
 Pœnitentia, alia est privata, alia publica, n. 4.
 Pœnitentia definitio, ibid. parag. 2.
 Polygamia à jure vetita, l. 4. t. 1. parag. 5. n. 3.
 Possessio in iudicis possessoris quid significet, l. 2. t. 12. parag. 1. n. 3. & quotuplex, ibid. n. 4. 5. & seq.
 Possessorium iudicium aliud est adipiscenda possessionis, aliud retinenda, aliud recuperanda: & exempla eujusque, ibid. n. 11. & seq.
 In causa possessionis quis sit competens iudex, ibid. parag. 3.
 Possessionis & proprietatis causa coram eodem iudice tractanda, ibid. n. 5.
 An & quatenus utraque cumulari possit, ibid. parag. 4.
 De remediis aliquot recuperanda possessionis, l. 2. t. 13. parag. 1. 2. & 3.
 Postulatio prelati quid sit, l. 1. t. 5.
 Qui postulandi, ibid. n. 3.
 Postulatio in quo differat ab electione, l. 1. t. 6. parag. 1. n. 6.
 Postulare in iudicio quid sit, l. 1. t. 37. n. 2.
 Quinam postulare non possint, n. 3. 4. & 5.
 Præbenda

Præbenda quæ dicatur, l. 3. r. 5. § 1. n. 1.
Præbendum in quo à commodato differat, l. 3. r. 14. n. 6.
In quo à precaria, seu precariis, n. 8.
Præbatus quis dicatur, l. 1. r. 10. n. 1.
Præbatus excedere dicitur, subditos actionibus premendo, l. 5. r. 31. n. 1.
Item uniendo Ecclesias & jurisdictioni Episcopi se ingerendo, ibid. n. 2. & 4.
Præscriptio quid sit & in quo ab usucapione differat, l. 2. r. 26. § 1.
Reliqua vide in V. Usucapio.
Præsentatio quid sit, & cui jus præsentandi competat, l. 3. r. 38. § 5.
Patronus seipsum præsentare non potest, num. 3.
Præsumptio quid sit, l. 2. r. 23. § 1. n. 1.
In quo à fictione differat, n. 2.
Alia est hominis, alia juris, & hæc alia iurisdictionem, alia de jure, ibid. § 2.
Ex quibus causis oriuntur præsumptiones, ibid. parag. 3.
Effectus præsumptionum, ibid. parag. 4.
Ubi præsumptionum concursus, ibid. parag. 5.
Præsumptio an & quando allegari debeat, ibid. parag. 6.
Præbentari quis dicatur, l. 5. r. 2. n. 2.
Præbentarius quis, ejusque munus & officium, l. 1. r. 25.
Præbentia in quo distinguantur ab oblationibus, l. 3. r. 30. parag. 1.
Earum quantitas, n. 3.
Debentur proprio parochio, n. 4.
Præbentium quid sit, l. 5. r. 33. § 1. n. 1.
Præbentia non extendenda extra personas, locum aut rem, quibus concessa sunt, n. 2. & 3.
Præbentia quibus modis amittantur, n. 4.
Præbentia prava interpretatione non extendenda, ibid. parag. 2.
Præbentia Regularium quatenus limitata aut limitanda, n. 2.
Probatio quid sit, l. 3. r. 19. § 1.
Quotuplex, § 2.
Probandi onus cui incumbat, ibid. § 3.
Quando & quo loco faciendæ probatio, ibid. § 4.
Qualitas & effectus probationis, ibid. § 5.
Procuratoris nomen jure Canonico latius accipi, l. 1. r. 35. § 1. n. 4.
Definitio ejusdem, n. 3.
Procuratorum alij Iudiciales, alij Extrajudiciales, item alij generales, alij speciales, &c.
ibid. § 2.
Qui constituere procuratorem possint, ibid. § 3.
Quis constitui possit, vel non possit, § 4.
Et in quibus casibus, ibid. § 5.
Procurator regulariter non admittitur sine mandato, ibid. § 6.
Procuratoria potestas quibus modis finiatur, ibid. § 7.
Exceptiones persona procuratoris obici solita, ibid. § 8.
Procuratio sive necessariorum sumptuum exhibitio debita Episcopo ratione visitationis, l. 3. r. 39. § 3.
Ab ea nulla Ecclesia est libera, n. 2.
Professio monastica vel expressè fit, vel tacite, l. 3. r. 31. § 2. n. 2.
Decretum Conc. Trid. de tempore professionis monasticæ, ibid. n. 4.
Requisita ad validitatem professionis, ibid. § 3.
Professio in una Religione, ad strictiorem transire licet, d. § 3. n. 12.
Proprietas & Dominium in quo differant, l. 2. r. 12. § 2. n. 1.
Proprietatis & possessionis differentia, numero 2.
Prorogatio in judicio non solum quando & quo pacto fieri debeat, l. 2. r. 1. § 2.
Puer doli capax, ob delictum puniendus est, l. 5. r. 23. § 1.
Nec ex delicto ejus tenetur pater, n. 2.
Purgatio Canonica qua dicatur, & quo modo fiat, l. 5. r. 34. n. 1. 2. 3. 4.
Quando permitti debeat, n. 6.
Purgatio vulgaris quo pacto fieri solita, l. 5. tit. 35.
Ea prohibita, & causa prohibitionis, numero 2.

R
Apina quid sit, ejusque poena de jure civili, l. 5. r. 17. § 3. n. 1.
Raptus in quo à stupro differat, l. 5. r. 17. § 1. num. 1.
Raptor non potest dici sponsus raptus sponsam uxorem. n. 2.
Pœna raptus ex utroque jure, ibid. § 2.
Bybb Raptor.

R

INDEX RERUM.

- Raptor raptam ducere uxorem jure civili prohibetur, non vero jure Canonico, ibi. l. 2. §. 3.
- Reconventio qua dicatur, l. 4. n. 1.
- Clericus coram iudice laico reconveniri potest, ibid. n. 3. 4. 5.
- Coram quo iudice & in quibus causis reconventio locum habeat, ibid. parag. 2.
- Quando proponi debeat, ibid. parag. 3.
- Causa conventionis & reconventionis pari passu expedienda, ibid. n. 3.
- Recusatio iudicis qui & coram quo proponenda, l. 2. §. 23. n. 8.
- Proponenda ante omnem actum judicialem, l. 2. §. 28. parag. 18.
- Et quidem libello ac scripto, n. 3.
- Causa suspicionis an in libello exprimenda, n. 4.
- Qui iudex recusari possit, ibid. n. 9.
- Causa iusta & effectus recusationis, ibid. parag. 19.
- Regula unde dicta, & quid regula iuris, l. 5. §. 41. n. 1. & 2.
- Regula de infirmis resignantibus, lib. 1. tit. 9. n. 9.
- Regulares unde dicantur, lib. 3. tit. 31. parag. 4. num. 1.
- Relationum affinitas cum appellationibus, l. 2. §. 28. parag. 20. n. 1. & 2.
- Relatio quid sit, ibid. n. 3.
- Relationis & Consultationis differentia, numero 7.
- Religionem profiteri nequit furiosus & illegitimus, l. 3. §. 31. parag. 3. n. 3. & 4.
- Religionem unam professus, ad aliam strictiorem transire licet, d. parag. 3. num. 12 & l. 5. §. 9. num. 4.
- Quo casu alter conjugum altero vel invito vel consentiente Religionem ingredi possit, l. 3. §. 32.
- Religionem novam quis propria auctoritate constituere non potest, l. 3. §. 37. n. 5.
- Reliquia Sanctorum vendi non possunt vel passim ostendi, l. 3. §. 45. n. 2.
- Quando eas publice venerari liceat, numero 3.
- Renuntiatio quid sit & quotuplex, l. 1. §. 9. n. 1. & 2.
- Episcopatus ex quibus causis renunciare liceat, ibid. n. 5.
- Qui semel renunciavit beneficio ad illud redire non possit, ibid. n. 6.
- Rescriptum quid sit, l. 1. §. 3. §. 1.
- Alia sunt Rescripta gratia, alia iustitia, §. 2. n. 2. & 3.
- In omni rescripto sub intelligenda clausula, Si ita est, Si preces veritate nitantur, ibid. num. 4.
- Rescriptum qui impetrare possit, ibidem, §. 3.
- Contra quem & super quibus impetretur, n. 1. & 2.
- Ex pluribus rescriptis quodnam praeferendum, ibid. §. per tot.
- Rescriptorum interpretatio stricta est, ibidem, §. 6.
- Rescriptum contra jus non valet, ibid. §. 7. n. 4.
- Rescriptum subreptionis in una parte non vitari regulariter, n. 5.
- Rescriptio in integrum quid sit, l. 1. §. 41. §. 1. num. 2.
- Datur minoribus 25. annis, n. 2.
- Et eorum exemplo Reip. Ecclesiae, &c. ibid. num. 6. 7. 8.
- Item majoribus 25. annis ex iusta aliqua causa, n. 9.
- Debet peti intra quadriennium continuum à tempore lesionis, ibid. parag. 2. n. 1.
- Et coram iudice rei, n. 2.
- Datur & restitutio adversum alienationem iudicij mutandi causâ factam, l. 1. §. 42.
- S
- Sacramenti definitio, l. 1. §. 16. parag. 1.
- Divisio, parag. 2.
- Quaedam necessaria ad salutem, quaedam voluntaria, ibid. n. 2. & 3.
- Quaedam iterari possunt, quaedam non, ibid. §. 3.
- Sacrista officium, l. 1. §. 26.
- Sagittariorum ars cur prohibeatur jure Canonico, l. 5. §. 15.
- Saraceni qui, & unde dicantur, lib. 5. §. 6. n. 2.
- Cum Saracenis interdictum omnia commercium, ibid. n. 8.
- Satisfactio, pars poenitentiae quid sit & quotuplex, l. 5. §. 38. parag. 14.
- Quis modus servandus in poenitentia imponente, parag. 15. n. 5.
- Sacramentalis satisfactio per alium adimpleri nequit, §. 17. n. 2.
- Schismatici qui dicantur, l. 5. §. 8. n. 1.
- Eorum poena, n. 2. & 3.
- Scriptura non est de essentia legis, l. 1. §. 4. parag. 2. num. 8.
- Scrutinium quid & quotuplex, l. 1. §. 12.
- Qui à scrutinio excusentur, ibid. n. 7.
- Sententia & rei iudicata quid sit, l. 2. §. 27. parag. 1.

tag. 1. num. 1.
 Sententia alia est definitiva, alia interlocutoria,
 num. 3.
 Interlocutoria qua dicatur, & quotuplex. n. 5.
 & seqq.
 Differentia inter definitivam & interlocutori-
 am, ibid. parag. 2.
 Quando & quo pacto iudex sententiam ferre de-
 beat, ibid. parag. 3.
 Eius & effectus sententia definitiva, ibid. pa-
 rag. 5.
 Sepulcrum ac Sepultura quid sit, lib. 3. t. 28. pa-
 rag. 1.
 Loca sepultura destinata apud Ethnicos & Chri-
 stianos, n. 3. & 4.
 Sepultura ius ad quam Ecclesiam spectet ibid. pa-
 rag. 2.
 Electio sepultura cuilibet libera est, parag. 3.
 Exceptio, n. 3.
 De sepulchro majorum; & qui nomine majo-
 rum veniant, parag. 4. n. 1. & 4.
 Quibus denegata sit sepultura, parag. 7.
 An exigi aliquid possit pro sepultura, parag. 8.
 Poena violentium sepulcra, parag. 9.
 Sequenter quis & unde dicatur, l. 2. t. 17. n. 1.
 Siquis frum à deposito in quo differat, n. 2.
 Siquis fratio quotuplex, & quando permittitur, ibid.
 n. 3. & seqq.
 Servi ordinari cur prohibeantur, l. 1. tit. 18.
 num. 1. 2.
 Servitus realis & mixta qua dicatur, l. 2. t. 26.
 parag. 6. n. 11.
 Servitutes praescribi ad instar rerum immobilium,
 n. 10.
 Sigillum confessionis quid sit, & qui ad sigillum
 teneantur, l. 5. t. 38. parag. 13.
 Simonia unde dicta & definitio illius, l. 5. t. 3.
 parag. 2. n. 1. & 2.
 Alia est Conventionalis, alia realis, alia men-
 talis, ibid. parag. 3.
 Item alia confidentia, n. 3.
 Poena Simoniacorum, parag. 4.
 Solutio generaliter & specialiter quid significet l.
 3. t. 23. n. 1.
 Successor in Ecclesia vel beneficio quatenus, tenea-
 tur ad as alienum sui praedecessoris, num. 3.
 Qui solvendo non est, potest cedere bonis, num. 5.
 Sortilegi qui dicantur, l. 5. t. 21. n. 1.

Sortes alia divinatoria, consultoria, alia divinatoria,
 & haec prohibita, n. 2. & seqq.
 Spado an matrimonium contrahere possit, l. 4. t.
 15. n. 8.
 Spoliatus ante omnia restituendus, l. 3. t. 13. §. 4.
 & quia dici debeat spoliatus, ibid. parag. 5.
 Sponsalia quid sent. & quotuplicia, l. 4. t. 1.
 parag. 1.
 Requisita ad sponsalia de futuro, ibid. n. 3.
 Qui sponsalia contrahere possint, & quibus
 modis, ibid. parag. 2.
 Effectus sponsaliorum, parag. 3.
 Quibus modis dissolvantur, parag. 4.
 Status quid significet, l. 3. t. 35. n. 1.
 Status Monachorum & Regularium in quibus
 constat, n. 2.
 In Statutis condendis quam servanda sint, l. 3.
 t. 10. n. 6. 7. 8.
 Scruprum laid, stricto & stricto sumi, l. 5. t.
 16. parag. 2. n. 1.
 Poena stupri, ex utroque iure, n. 2. & 3.
 Stylus in iure quid sit, & in quo à Consuetudine
 differat, l. 1. t. 4. parag. 4. n. 1. & 4. facit
 ius, n. 2.
 Substitutio haereditatis alia directa, alia obliqua. Di-
 recta alia vulgaris, alia pupillaris, &c. l. 3.
 t. 26. parag. 4.
 Successio ab intestato quo modo deferatur iure civi-
 li, l. 3. t. 27. n. 2. & seqq.
 Clericis intestatis quo modo succedatur de iure
 ac consuetudine, n. 6. & 7.
 Suspendio, prout censura est Ecclesiastica, est mul-
 tiplex, l. 5. t. 39. parag. 8. n. 1. & 3.
 Suspendere potest, qui excommunicare, §. 9. n. 1.
 Forma suspensionis, n. 3.
 Effectus, & forma absolutionis à suspensione,
 parag. 10.
 Syndicus ab universitate constituitur, l. 1. t. 39.
 num. 5.
 In quo distinguatur à procuratore, ab auctore,
 &c. ibid. n. 1. & 2.
 Quis & qualis constituendus, ibid. n. 6. & 7.

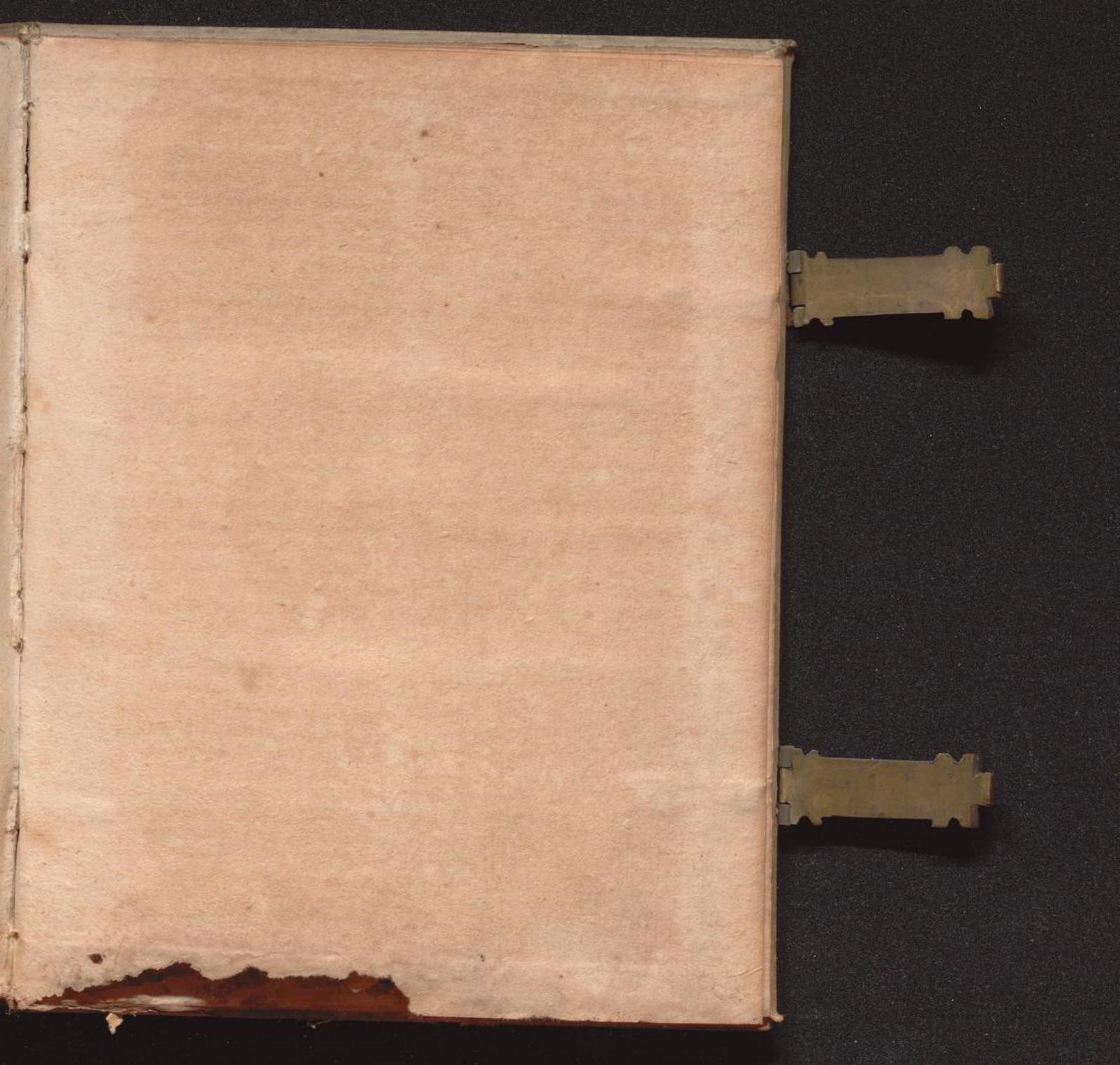
T

Tergiversari quis dicatur, l. 5. t. 2. n. 3.
 Testamentum quid sit, l. 3. t. 26. parag. 1. n. 1.
 Aliud est scriptum, aliud nuncupativum, n. 2.
 Testamenta hodierna esse nuncupativa, n. 3.
 Bbbh 2 Testam.

INDEX RERUM, ET VERBORUM,

- Testandi forma jure Pontif praescript. n. 4.
 Testamentum factum ad causam non piam, si desit
 solemnitas aliqua, an sit validum in foro
 conscientiae, ibid. n. 2.
 Caput testamenti est institutio hereditatis, ibid.
 §. 2. n. 1.
 Qui testamentum facere possint, ibid. §. 5.
 Testis quis, & qualis esse debeat, l. 2. t. 20. §. 1.
 Qui testes esse non possint, ibid. §. 2.
 Modus producendi & recipiendi testes, ibid. §. 3.
 Testes cogi possunt ad dicendum testimonium, l. 2.
 t. 21. n. 1. & seq.
 Exceptio, ibid. n. 6.
 Testes an festo die examinari possint, l. 2. t. 9. n. 14.
 Testes in testamento qui adhiberi possint, l. 3. t. 26.
 §. 6.
 Tormenta an & quando licita, l. 5. tit. 12. num. 3.
 Transactio & generaliter & specialiter sumitur,
 l. 1. t. 36. §. 1.
 Transactio definitio, n. 2.
 Qui transigere possint, ibid. §. 1.
 De quibus rebus transigi possint, vel non possint,
 ibid. §. 3.
 Transactio effectus, ibid. §. 4.
 Translatio Episcoporum quid sit, & ex quibus
 causis fieri possit, l. 1. t. 7.
 Treuga quid, & quocumque, l. 1. t. 34.
 Treuga & induciarum discrimen, n. 2.
 Trinitas in divinis quid significet, lib. 1. t. 1. §. 1.
 num. 2.
 Cur in Trinitate prima persona dicatur Pater,
 secunda Filius, tertia Spiritus Sanctus, n. 3. 4. 5.
 V.
Venatio clamosa interdicta Clericis, lib. 5.
 tit. 2.
 Verba non semper accipienda, prout sonant, sed
 juxta mentem proferentis, lib. 5. t. 40. n. 2.
 Verberum poena quatenus licita jure Canonico, l.
 5. t. 37. §. 2. n. 4.
 Vicarius quis dicatur, l. 1. t. 28. §. 1.
 Alius est perpetuus, alius temporalis, n. 1. & 2.
 Vicarius Episcopi, ibid. §. 2.
 Qualis constitui debeat, ibid. §. 3.
 Quibus modis, & quot numero, §. 4.
 Est ordinarius, non delegatus, ibid. §. 5.
 Quibus modis finiatur ejus potestas, §. 6.
 Vicus victori condemnandus in expensis, ibid. l. 5.
 t. 36. §. 2. n. 1.
 Vis quid sit & quocumque, l. 1. t. 40. n. 2. & 3.
 Vigilia ipso jure obligant, n. 5.
 Visitandi jus competit Episcopo per totam suam
 diocesim, idque qualibet biennio semel, l.
 3. t. 39. §. 3. n. 3.
 Forma & ordo visitationis, n. 4. 5.
 Visitandi facultas datur Episcopo cumulatim, ibid.
 §. 4. n. 5.
 Vinctio sacra qua dicatur, ejusque divisio, l. 1. t. 15.
 §. 1.
 Vinctio extrinseca, ejus materia, forma effectus, l. 1.
 t. 15. §. 3.
 Vnire Ecclesiam solius est Episcopi, l. 5. tit. 31. n. 2.
 Voti definitio & natura explicata, lib. 1. tit. 34. §. 1.
 Votum aliud solenne, aliud simplex: item aliud
 expressum, aliud tacitum, &c. ibid. §. 2.
 Effectus sive obligatio voti, §. 3.
 Quibus modis solvatur votum, n. 2. seq.
 Votum quatenus impediatur aut dirimat matrimo-
 nium, l. 4. t. 6. n. 2. 3.
 Usurpationis & praescriptionis differentia, l. 2. t.
 26. §. 1. n. 3. & 4.
 Usurpationis definitio, ibid. n. 6.
 Requisita ad usurpationem, possessio continuata,
 ibid. §. 7. Bona fides, §. 3.
 Eaque omni tempore adesse debet, §. 4. Tit. sive ju-
 sta causa possidendi, §. 5. Tempus, §. 6.
 Quam usurpare possint, & quae res usurapi,
 §. 7. & 8.
 Usura quid nominis & rei, l. 5. t. 10. §. 1. n. 2. 3.
 Usura alia est mentalis, alia realis, §. 2.
 Item alia lucrativa, alia punitiva, alia com-
 pensatoria, §. 2. n. 3.
 Item alia centesima, alia trientalis, &c. ibid.
 n. 4.
 Usura prohibita jure divino naturali & Canonico,
 §. 3. n. 1. 2. 3.
 Jure civili quatenus permittitur, n. 4. 5.
 Usura usurarium sublata à Iustiniano, n. 6.
 Usura vana jure Canonico non omnimò prohibi-
 ta, n. 7.
 Poena usurariorum, §. 4. per tot.

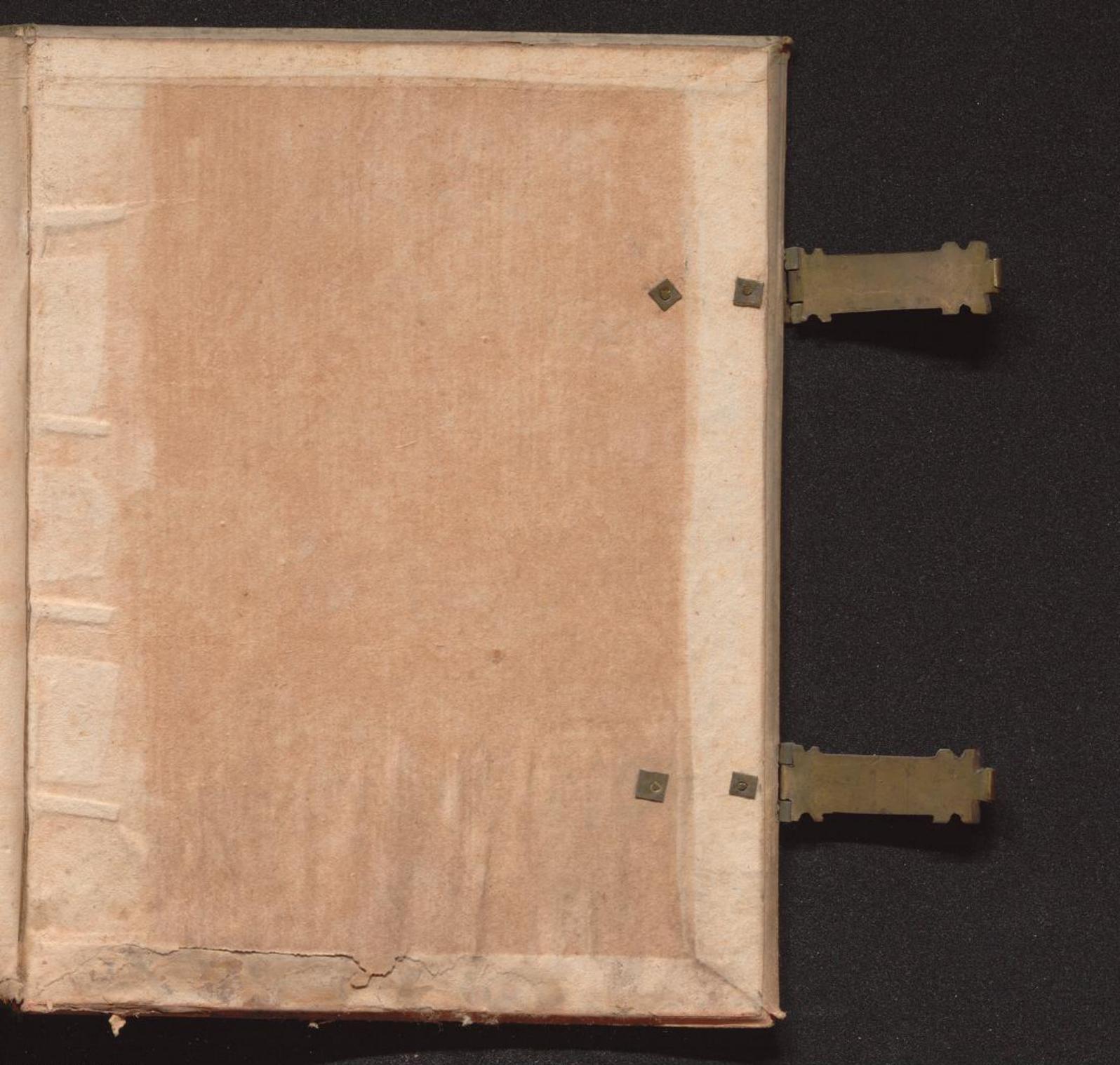
FINIS.

Vallensis

Th
4782